PETRI COSTALII ... AD 25. LIBROS PRIORES PANDECTARUM IUSTINIANI IMPERATORIS, ...

Pierre Coustau

BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
13
4 B
61

PETRI COSTALII IVRISCONSVLTI CELEBERRIMI, AD XXV. LIBROS PRIORES PANDECTARVM IVSTINIANI IMPERATORIS,

ADVERSARIA.

Opus omnibus tam Iuris studiosis, quàm practicis & in foro versantibus vtilissimum & maximè necessarium.

Nunc postremò, mendis, quæ irrepserant, sublatis, & quàm plurimis locis restitutis, diligentiùs quàm vnquàm antehac excusa.

Cum INDICE *gemino, Rerum & Verborum altero, altero Titulorum* IVRIS *singulari.*

COLONIAE
Apud Arnoldum Quentelium,
ANNO M. D. XCVII.
Cum gratia & Priuilegio Cæsareæ Maiest.

PETRVS COSTALIVS IOANNI COSTALIO FRATRI, S. P. D.

Vperioribus literis tuis planè cognoui, quàm mirifica tibi in ADVERSARIIS *nostris expectatio cõstituta est: cui, etsi verendum mihi fuit, nè non possem respondere: sustentor tamen mirabiliter iudicio beneuolentiæ & humanitatis tuæ: neque iam reformido, nè nõ etiam restinctis animorum tuorũ incendijs, hoc quicquid est, aures tam capaces implere poßit. Itaque feci quod & fides mea, & nostra etiam neceßitudo postulabat: & re non valdè quæsita, hoc vigiliarum nostrarũ* OPVS *ad te misi, vt id in tutela coniunctionis nostræ, & amoris erga me tui conquiescat. Eritque tuus non* χρήσει *tantùm, nam & hoc etiam te repugnante, ad* ἰσότητα *Pythagoræ nôsti pertinere, sed* κτήσει *& mãcipio: neque id certè incoloratè, vt in Iure Ciuili dicitur, ab eo præsertim, qui tibi plura quàm cupias, maiora quàm poßit, debere velit. A te igitur, qui nobis omnia præclara tribuis, aliud nihil peto. Reliquum huius argumenti habe-*

 bis,

bis, cùm erit ociũ & tempus. Quia enim in his ADVERSARIIS *à capite rationem reddere incepimus, ſummam æquitatem habet, vt ad extremum rem deducamus, neque id opus grauemur exædificare quod inſtituimus. Sed ſcis parum eſſe centuriare & militem ſcribere, niſi delectus habeantur, & copiæ in ordinem cogantur. A cæteris autem, quos in iudicando, aliquid gratiæ largiri, æquum non eſt, id contendo, vt ſi non illis hoc opere ſatisfacimus, exiſtiment nihil mihi præter opinionem accidiſſe. Neque enim nobis hunc laborem ſuſcipientibus propoſitum fuit, efficere aliquid tale, quod in arce Mineruæ locari poſſet. Quid enim tam magnificum, aut tanta expectatione dignum, his contractioribus chartis dici potuit? Sed tamen id eſt ità, vt etiam eos, apud quos opera noſtra accuſationem & inuidiam habitura eſt, aliqua ex parte iuuare poßit. Vale, & hæc, vt ſpero, breuiter coràm loquemur. Viennæ Allobrogum, Nonis Nouembris,* M. D. LIIII.

LECTORI.

NON eram te, Lector, multa celaturus, quæ nonnulli in principijs librorum præfari ſolent: niſi mihi de eorum omnium humanitate, ad quos ferè noſtra referuntur, quiddam non mediocre promitterem. Itaque hoc vnum eſt, quod te ſcire volo, in perpetuo hoc ADVERSARIORVM libro me Florentinorum codicum ordinem & ſeriem eſſe ſecutum: nè fortaſsè exiſtimes, temerè à nobis multorum capitum initia eſſe inuerſa. Itaque nonnulla capita longiora, alia contractiora fecimus: & alijs ſæpè initijs deſignauimus, quàm quæ in Veterum Commentarijs ſcripta extant: ſicut & antiquitatis fides, & ipſa Archetypa poſtulabant. Ac quia nos in Iure Ciuili maximè breuitas delectat, quæ aut repugnantia, aut tractatione coniuncta occurrerunt, ità colligauimus, vt nemo niſi propiùs rem diſpiciat, exiſtimet tanto ſermonis compendio ea diſſolui, quæ apud veteres longa oratione explicantur. Librariorum errores pro tua prudentia ità vitabis, vt neque tibi obſcuritatem pariant, neque nobis in culpa ponantur. Vale.

TITV-

TITVLORVM IVRIS, HVIVS VOLVMINIS XXV. LIBRORVM PANDECTARVM PRIORVM,

INDEX.

ACtione rerum amotarum. 638
Actionibus empti & venditi. 481
Ad exhibendum. 304
Ad legem Aquiliam. 281
Adoptionibus & emancipationibus, & alijs modis, quibus patria potestas soluitur. 55
Ad senatusconsultũ Velleianum. 427
Aedilitio edicto & redhibitione, & quanti minoris. 541
Aestimatoria. 510
Agnoscendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis. 640
Alienatione, iudicij mutãdi causa facta. 158
CAlumniatoribus. 137
Capite minutis. 155
Commodati vel contrà. 382
Communi diuidundo. 301
Communia prædiorum tam vrbanorum quàm rusticorum. 270
Compensationibus. 432
Concubinis. 644
Condictione causa data, causa nõ secuta. 343
Condictione ex lege. 372
Condictione furtiua. 369
Condictione indebiti. 349
Condictione ob turpem vel iniustam causam. 367
Condictione sinè causa. 348
Condictione triticaria. 372
Constitutionibus Principum. 49
Contrahenda emptione, & de pactis conuentis inter emptorem & venditorẽ cõpositis, & quæ res vænire non possunt. 462
DEpositi vel contrà. 436
Distractione pignorũ vel hypothecarum. 537
Diuisione rerum & qualitate. 56
Dolo malo. 141
Donationibus inter virũ & vxorem. 598

EDendo. 91
Eo per quem factũ erit, quo minùs quis in iudicio sistat. 85
Eo quod certo loco dari oporteat. 373
Euictionibus & duplæ stipulatione. 547
Exceptione rei venditæ & traditæ. 555
Exercitoria actione. 401
Ex quibus causis maiores in integrum restituantur. 155
FAmiliæ erciscundæ. 291
Ferijs & dilationibus, & diuersis temporibus. 90
Fide instrumentorum. 574
Finium regundorum. 290
Fundo dotali. 597
HAereditatis petitione. 195
Hæreditate vel actione vendita. 475
His qui sui vel alieni iuris sunt. 53
IIs qui notantur infamia. 114
Impensis in res dotales factis. 635
In diem addictione. 472
In integrum restitutionibus. 138
In ius vocando. 76
In ius vocati vt eant, aut satis vel cautum dent. 79
In litem vocando. 339
Inofficioso testamento. 187
In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur. 527
In rem verso. 425
Inspiciendo ventre, inspiciendoq́ partu. 642
Institoria actione. 405
Interrogationibus in Iure faciendis, & interrogatorijs actionibus. 306
Iudicijs, & vbi quis agere vel cõueniri debeat. 166
Iure dotium. 582
Iureiurãdo, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali. 327
Iuris & facti ignorantia. 578
Iurisdictione omniũ Iudicum. 67
Iustitia & Iure. 44
LEge commissoria. 424
Legibus, senatusq́ cõsultis, & longa consuetudine. 45
Locati & conducti. 495
MAndati vel cõtrà. 442
Minoribus vigintiquinque annis. 144
NAutæ, caupões, stabularij vt recepta restituãt. 165
Nautico fænore. 568
Negocijs gestis. 130
Ne quis eum qui in ius vocatus est,

est, vi eximat. 80
Noxalibus. 286
OFficio assessorum. 66
Officio consulis. 58
Officio eius cui mandata est iurisdictio. 64
Officio præfecti vigilum. 60
Officio præfecti vrbi. 59
Officio præsidis. 61
Officio prætorum. 59
Officio proconsulis & legati. 60
Officio procuratoris Cæsaris vel rationalis. 64
PActis. 94
Pactis dotalibus. 593
Peculio. 416
Periculo & commodo rei venditæ. 478
Pecunia constituta. 378
Pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum. 518
Pigneratitia actiõe, uel cõtrà. 390
Postulando. 113
Præscriptis verbis & in factum actionibus. 511
Probationibus & præsumptionibus. 569
Procuratoribus. 118
Proœmiũ. 43 Pro socio. 453
Publiciana in rem actione. 122
QVæ res pignori vel hypothecæ datæ, obligari nõ possunt. 528
Quandò de peculio actio annalis est. 423
Quandò dies vsûsfructûs legati cedat. 241
Quẽadmodùm seruitutes amittuntur. 277
Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorũ locum succedunt. 530
Qui satisdare cogantur, vel iuratò promittant, vel suæ promissioni committantur. 80
Quibus de rebus ad eundem iudicem eatur. 309
Quibus modis pignus vel hypotheca soluitur. 539
Quibus modis vsusfructus vel vsus amittatur. 242
Quod cuiuscũq; Vniuersitatis nomine, vel cõtra eã agatur. 128
Quod cum eo qui in aliena potestate est, negocium gestum esse dicetur. 411
Quod iussu. 426
Quod metûs causa gestũ erit. 139
Quod quisq; iuris in aliũ statuerit, vt ipse eodẽ iure vtatur. 73

Rebus creditis, si certū petatur, & de cōdictione. 311
Receptis qui arbitrium receperunt, vt sententiā dicant. 159
Rei vindicatione. 206
Rerum permutatione. 511
Rescindenda venditione. 477
Ritu nuptiarum. 580
Senatoribus. 56
Senatusconsulto Macedoniano. 413
Seruis exportādis, vel si ità mācipiū vænierit, vt manumittatur, vel contrà. 480
Seruitutibus. 250
Seruitutibus rusticorum prædiorum. 264
Seruitutibus vrbanorum prædiorum. 257
Si ager vectigalis, id est, emphyteuticarius, petatur. 225
Si ex noxali causa agatur, quēadmodùm caueatur. 85
Si pars hæreditatis petatur. 204
Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 280
Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauit. 86
Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis euocauerit, quem ex edicto non debuerit. 79
Si quis ius dicenti non obtemperauerit. 75
Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur. 273
Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur. 643
Si vsusfructus petatur, vel ad alium pertinere negetur. 246
Sponsalibus. 578
Soluto matrimonio, dos quemadmodùm petatur. 611
Statu hominum. 50
Testibus. 575
Transactionibus. 108
Tributoria actione. 408
Vsu & habitatione. 247
Vsufructu accrescēdo. 236
Vsufructu earum rerū, quæ vsu cōsumūtur vel minuūtur. 246
Vsufructu, & quēadmodùm quis vtatur fruatur. 226
Vsufructuarius quemadmodùm caueat. 249
Vsuris & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus, & mora. 555

Habes hic finem INDICIS prioris, Alterum in fine Operis habiturus.

ΠΑΡΕΡΓΩΝ IVRIS SCIENTIÆ LIBELLVS.

VI HABITARVNT IN simili genere rerum, in quo & nos ipsi iactati sumus, ad id se plurimum facultatis allaturos iudicauerunt, si ad illam rerum tractandarum varietatem & copiam, quæ huius scientiæ propria perhibetur esse, laudem eloquentiæ adiungerent. Quod etsi magnoperè in viros doctos probari sentiamus, non inuiti tamen in ea sumus hæresi, quæ nullum sequitur orationis florem & ornatum. Ac sanè ad id, quò nostra nos voluntas ratióque impellebat, cumulatè satisfactum esse arbitramur, si in rerum supellectile & quadam quasi sylua, omnis noster versetur labor. Neque tamen cùm hæc scribebam, eram nescius, quantùm verborum ornamenta, non modò in hac Ciuili disciplina, quæ penè ex Oratorum facultate profecta est, sed in cæteris quoquè Artibus haberent dignitatis: sed verendum fuit, nè quorum studia, noua quasi docendi ratione adiuuare nitebamur, his Operis magnitudo, si non desperationem, at certè fastidium in legendo allatura esse videretur. Quo in sermone nemo id à nobis susceptum esse existimet, vt ad omnia quæ IVRE & LEGIBVS prodita sunt, nostra applicetur oratio. Quid enim opus est, res peruagatas, & ab ipsa Natura satis cognitas, totiès scribendo inculcare? sed id contendimus, vt eas Leges, quæ dignum habent Tractatum, seruato Rubricarum ordine, quem à Veteribus illis per manus accepimus, remota difficultate, in omnium oculis poneremus. Quod facilè assequemur, si ea capita, quæ vel similitudine, vel ἀντινομίᾳ quadam, eiusdem tractationis societate v nciuntur, in vnum contrahentes, velut in ADVERSARIA conferamus: resq́, non loco tantùm, sed etiam opinionibus disiunctißimas,

ad

ad idem vinculum consensumq́; reuocemus. In quo totius disputationis & Operis caput fuit, vt quæ apicibus & notis magis, quàm re ipsa subsistunt, ea eruditorum hominum vmbraculis & scholæ linquerentur: illorum autem voluntati & auribus, qui aliquandò ex palæstra & oleo, IVS Ciuile in clamorem & castra perducturi sunt, nostra se accommodaret oratio.

2 *AC mihi quidem repetenda est veteris cuiusdam accusationis à multis iactata recordatio, apta ad id quod scribimus, vt cognoscant nostri homines, quid est ipsum quod maximè nostra scriptione continetur. Ingredientibus enim nobis ad hoc genus, diligentiùs fortè res tanta ponderanda fuit: nunc verò altum inuectis, & propè iam terram non videntibus, quocunquè feremur, danda nimirùm vela erunt. Nec enim ignorabam, cùm quæ ab alijs vberiùs & fusiùs essent tractata, breuiter & propè inusitato verborum compendio memoriæ mandaremus, fore vt hæc opera nostra in varias reprahensiones incurreret. Erunt enim (opinor) multi, qui non admodùm opùs fuisse prædicabunt, nos in eo studium operamq́; ponere, in quo tot & tantorum hominum ætates sunt confectæ: qui ea quæcunque in hoc genere dici possunt, copiosè literis prodiderunt. Quorum ego diligentiam & laudo & admiror. sed nobis de officio nostro respondendum est, vt eos apud quos ista mea contentio repræhensionem habitura est, æquos placatosq́; dimittamus. Mea certè semper fuit opinio, non posse eum quem Iurisconsultum nominamus, hoc tam præclaro nomine dignum esse, neque cum dignitate apud suos tantum munus retinere, nisi erit non eorum solùm, ex quorum libris tanquàm fontibus Ius istud deriuatum est, sed recentium quoquè, quos nonnulli vulgares & agrestes vocant, monimenta legendo persecutus. Neque enim certis generum & quæstionum cancellis conclusum est id, in quo versamur: sed sæpißimè accidit, vt rebus omnibus quæcunque in arte explicantur, diligenter perceptis, existat species quædam, quæ nulla societate ad antiquorum scripta pertinere iudicetur. Maius nimirùm quiddam est id quod profitemur, quàm homines opinentur, & ex omni scientia disciplinaq́; collectum. Quod non eò spectat, vt ad res tantas, quæ veterum libris traditæ sunt, aliquid videamur adiunxisse. Quid enim eorum scriptis diffusius esse potest? quid rerum factorumq́; varietate refertum magis? sed hoc ab eis peto, quibus nostra in manus venient, vt non priùs, quid ipsi præstiterimus, iudicare velint, quàm existiment, quantum homini occupato & forensibus rebus nego-*

cysq́;

eiúsq; districto, adiumentum esse potest, ex vniuersa & propè infinita rerum & scriptorum varietate (in qua sinè multo ocio proficere nullus potest) celeriter arripere aliquid tale, quo, animo anxio & forsitan ex occasione flagranti, abundè satisfactum esse poßit. Nam qui eo sunt vita instituto, quiq; animo ità sunt affecti, vt ab vrbano opere forensibusq; causis nunquàm ferientur, quales ferè sunt ij, qui Ius ciuile tractant, non sanè tantum habent ocij, quod ad ea penitùs videnda, quæ in præsentem controuersiam litemq; vocantur, sufficere posse videatur. Aut si, vt est omnium hominum animus ad discendum & intelligendum natus, nihil eorum quæ ad propositam disceptationem à maioribus inuenta scriptaq; sunt, à lectione sua velint excludere, sæpè euenit vt incredibile illud desiderium summa satietas consequatur. Etsi enim ea est in nonnullorum animis incitatio, & propè naturæ vis, vt nulla tanta scripta esse poßint, quæ non aut legendo assequi, aut capere intelligendo queant: fit tamen nescio quo pacto, vt quò quisque ingenio maior est, hòc certè magis prolixitate offendatur. Estq; suus & certus cuique rei modus: plùs tamen (vt inquit ille) lædit nimium, quàm parùm. Nam in ijs quæ se copiosiùs & nimis profuderunt, etsi valet materies, difficile factu est, nihil offendere: at in quo semèl vitium fuerit animaduersum & notatum, in eo perpetua constat opinio ignorantiæ & tarditatis. Nemo est enim tam leuiter eruditus, qui quæ stultè dixeris, ferè non reprehendat. At qui breuiter & contractè dicunt, etsi multa prætermittant, quæ forsan aptè & loco dici potuissent, hòc tamen plùs habent reliquis, quòd minùs multa patent in eorum oratione, quæ cupidorum hominum accusatio feriat. Neque verò omnibus est tributum, id sentire, quod nulla ratione consilioq; omiseris. Quæ fortaßè etsi longiùs euagentur, eò tamen pertinent: ad id, quicquid illud est, quod cognitione aliqua scientiáque continetur, perdiscendum, breuitatem plurimùm semper ponderis & momenti habuisse. Nam & veteres illi, qui quæ ex Iurisconsultorum libris memoria propagata sunt, vberiùs, summa tamen orationis siccitate, explicârunt, laudantur: sed ità tamen, vt qui in alio genere laborant, & in breuitatem toto pectore incumbunt, non sint omninò à laude alieni. Habet verò maximam benignitatem, eos summo studio & admirabili labore in eo iuuare velle, in quo pro tuæ contentionis modo fructum gloriæ non sis laturus. Sunt autem quidam ità natura comparati, vt presso & contracto dicendi genere, ijs quorum prolixa

lixa

lixa & diffusa oratio est, sententiarum numero non concedant. Quòd si vlla vnquàm in re & scientia natura hominibus dedit, hoc mea sententia in hac legitima cognitione. Quia enim illud immensum est, in quo Iureconsulti versantur, & nullis certis generibus distinctum, varium, multiplex, sui dissimile, & euentorum diuersitate ad totidem pene differentes species applicandum: enitendum (opinor) est ijs, qui se ad aliorum studia accommodant, vt rerum tantarum quæ sinè numero, sinè specie, & nulla etiam proposita perpetua causa in Iure tractantur, fastidium aliqua sua leniant breuitate. Quod profectò qui facit, diuinum quiddam affert inter eos, qui se huic studio generiq́ dediderunt. Apud quos quia magna illa & vetus increbuit opinio, nullum vnquàm tantum ætate posse procedere, vt ea quæ in ciuili scientia à magistris sunt tractata, non memoria, (nam id magnum est opus, atque haud scio an de omnibus rebus longè maximum) sed ne lectione quidem in tam longo annorum flexu possit complecti: videndum erit ijs qui se ad scribendum potissimùm conferunt, nè quorum animos legendis scriptis suis retinere volunt, eos primo (vt aiunt) limine deterreant & conturbent, In quo si adhibeatur illa, quæ à nobis totiès prædicata est breuitas, periculum non est, nè Iuri Ciuili perdiscendo ætas hominis non sit suffectura.

3 *SED quia ex eo quod proposuimus, effici possunt hominum genera complura, & definiendi tractandiq́ iuris specie differentia, & non consimili encomio dignanda: exponendum est, quid sit illud, quod maximè in viros doctos probari sentiamus: quod quia ex duobus mediocritate quadam temperatis existit, facilè non possit elucere, nisi illa quoque o oculos ponantur. In quo etsi veremur, nè cui ex nostro sensu magis, quàm ex doctissimorum hominum sermonibus, deprompta hæc nostra videatur oratio: non committam tamen, vt nos qui in præsidio veritatis sumus, propter metum inuidiæ & offensionum, eam in qua primùm constiterimus, stationem relinquamus. Quid enim est æquius, quid magis officio consentaneum, quàm eos qui in Iustitiæ Iurisq́ partibus cognoscendis, hoc est, veri peruestigatione versantur, pro veritate fortiter dimicare? Ac fuit tempus illud, cùm in Iure Ciuili multi homines summis ingenijs & rerum maximarum cognitione præditi extitissent, tamen aut bellis flagrantibus depulsa, aut etiam aliquo diuino fato afflicta diù & prostrata eloquentia studia iacuerunt. Nam quæ*

pars

pars, qui ſcientiæ locus, quæ artis ſpecies inſtructu illo oratoris, & facultate dicendi debebat abundare, ea verborum inſignibus & ornamentis illis caruit, & totius eloquentiæ maximè expers fuit. Neque tamen cùm aliquis noſtrûm illorum ſcripta legit, eis naturam aut ingenium defuiſſe ſuſpicatur: qui nobis ſummo labore & ſtudio propè admirabili, quid in quoque genere diceretur, cumulatè tradiderunt. Sed quemadmodùm ſummus ille pater eloquentiæ Cicero, Curij, Fabricij, Piſonis & aliorum propè eius ætatis innumerabilium ſingularitatem, non hominum, ſed temporum eſſe dicit: ſic nos qui ex eorum ſcriptis meliores facti ſumus, illam verborum ieiunitatem & quodam quaſi frigus, non hominum, ſed temporum eſſe prædicabimus. Quos ſi fortuna ad hæc tempora ſeruauiſſet, quid nos de illis ſperare oportebat? Extiterunt illi quidem, qui ſatis eſſe iudicarent, ſententijs magis quàm verbis in ſenſus hominum irrepere. opiniones ſuas inſeruerunt putida ſanè & hiulcâ oratione, ſed docuerunt tamen. Huic generi ſtudebant vni, vt Iuris ciuilis locos non modò ſpatijs diſſipatos, ſed natura propè contrarios & aduerſos, eodem vinculo colligarent. Horum in animis inſidebat veritatis ſpecies quædam, cuius voluptate capti, delectum in verbis adhibebant nullum. In hanc ſpectabant, illam intuebantur: in eam animum mentem, ſtudia deniquè omnia defigebant: hanc habebant in amoribus, illam complectebantur ſolam, ad eius ſimilitudinem oculos, ſtylúmque dirigebant. Quæ res etſi ſatis illis ad veniam ſuffragatur, (iam enim hi nouitate temporum noſtrorum in periculum exiſtimationis ſunt vocati) habent tamen quòd inuidiam illam ex ætatis ſuæ communi malo, à ſuo capite depellant. Nam ſi (vt ille ait) nulla ſcientia ſinè præceptore omninò perdiſci poteſt, in quo tandem ſunt arguendi, qui Latinæ Græcæq; linguæ ſtudia ætate ſua non tam neglecta, quàm intermortua, notitia non attigerunt? Ac profectò illud non diffiteor, ex ignoratione linguæ, multa ab eis contra veritatem ſcripta eſſe: ſed illud eſt omnibus ætatibus & hominibus commune. Neque enim quiſquam eſt hodiè tam extra omnem ingenij aleam poſitus, in cuius ſcriptis non offendat poſteritas aliquid tale, quod meritò iuſta reprehenſione dignetur. Vt enim in moribus, præteriti laudantur: ità in verbis & doctrina magis poſſunt excellere, qui nouiſſimi ſcribunt. Facile eſt enim ex diuturna veterum ſcriptorum notatione, quod ſapienter dictum fuerit, meminiſſe: at id animaduertere non eſt difficile, in quo offenditur. Nam & multa quotidiè in lu-

cem exeunt, quibus veterum casus & errores omnibus noti & perspecti esse possunt. Et Galenus ipse admirabili vir ingenio & doctrina, quamuis nullum disciplinæ genus esset, quo non ipse cæteris præstaret, plura tamen posteris mandauit, quæ ex nostris hominibus vel leuiter in medicina versatis, falsa esse & tralatitia didicerunt: non quòd ipsi cum viro tanto doctrina & rerum maximarum cognitione comparandi sint, sed quòd id vel ex beneficio temporis longoq; vsu, aut quo alio casu in posteritatem incurrente, fortunæ potiùs quàm ingenio acceptum ferant. Adeò tanti momenti est posteà scripsisse. Itaque qui prudentiam istam oppressam, & iam multos annos iacentem extulerunt, à nobis laudantur, & laudabuntur iidem. Neque enim quisquam eorum est, qui hodiè togati ex gymnasio eruditorum Ius ciuile ad aciem & puluerem deduxerunt, cui illa veterum scripta, licèt horrida, non incredibiliter probentur. Habent enim ea (vt verè dicam) etiam cum vtilitate necessitatem: vt qui sinè illis se ad iudicandum aut consulendum ciuibus suis præbuerit, ad tantum munus in quo versatur, non satis paratus sit futurus.

4 *SED tamen quia ad tantam insolentiam mores nostri incubuerunt, vt dum quàm plurimi homines laudis suæ plùs æquo retinentes esse volunt, sibi impunè licere existimant, diripere patrimonium alienæ dignitatis: iam & in Iure ciuili quorundam hominum familia increbuit, palæstræ & olei magis, quàm fori & contentionis propria: cuius est illud, vt nonnullorum voluptati, vocibus & verbis, non etiam rebus sententiisq; inseruiat. Qui dum soli inter tam multos in ea scientia nominari volunt, diesq; à se tanquàm à Chaldæis peti, credo quòd existiment in possessionem suam se venisse, excludunt alios: & cum eis non de nomine aut existimatione, sed de capite & vita contendunt. Horum hominum ornatum & faces in dicendo admirati quidam, veteres illos Iuris magistros bibliothecis suis prohibuerunt: quòd (opinor) fas esse non putarent, limatum illud nouorum hominum genus, veterum accessione deformari. In quo his gratiam habemus, quòd eam scientiam quæ primùm à cunabulis suis summo orationis vestitu instructa, deinde iniuria temporum apud nos inornata constitisset, conentur scriptis suis illustrare. Dudùm enim errantes nos, & in ciuili scientia propè hospites, eorum libri domum reduxerunt, vt iam quoquè (quod memoria patrum non erat) Iurisprudentiam lingua sua loquentem audiamus.*

Sed

Sed ego hoc illos exoratos velim, nè in ciuilis Iuris tractatione plus eam methodum valere velint, quæ cursu magno verborum sonituq; fertur, quàm notitiam rerum maximarum: quas si è Iurisprudentia semoueris, non habeat in quo poßit consistere. Vt enim in Medicina, Celsus elegantijs & orationis luminibus morbos non curari ait: sic & in Iure (quod & Iustinianus simile Medicinæ facit) non multùm ad causas iudicandas ornatus dicendi valet: nisi earum rerum sit refertißimus, quibus ferè Iurisconsultus ab oratore separatur. Itaque esse aliquem in iure ciuili pertractando, qui in verborum interpunctionibus & momentis impendiò occupetur, rerum autem & sententiarum vim nihil ad se putet pertinere, hominis est benè & grauiter impudentis, neque ea sentientis in quibus potißimùm versatur. Ac vereor, nè qui hoc genus sunt complexi, magnum illud Iurisconsulti nomen (quod tamen cupidè ambiunt) non poßint sustinere. Quid enim agunt illi, quid contendunt, in quo tantoperè se conficiunt, quod non ij qui Grammatici vocantur, rogantibus præstare poßint? Nam si qui ad illorum gymnasia veniunt, tam parùm afferunt ad Ius ciuile instrumenti, vt verborum vim & collocationem non capiant: habet rationem, vt in simplicibus verbis longior ponatur oratio. Sed longè aliter res se habet. aut enim qui se ad Iureconsultos audiendos comparant, ferè ità sunt linguæ præsidijs instructi, vt in eo, præceptore non egeant: aut si sinè illa facultate ad Ius ciuile aduenerint, eò illos remittendos esse puto, quò aut ætas, aut doctrinæ mediocritas ferre videbitur. Neque enim est ferendum, eos qui nihil in linguarum cognitione promouerint, ad artem, quæcunque sit illa, quæ linguæ instrumento explicatur, tanquàm desultorios in curriculum quadrigarium incurrere. Quòd si quis tam intemperanter abutitur ocio & literis, vt in illo quoquè equo cum principibus viris esse non recuset, non valdè (opinor) docenti erit laborandum, vt ad tantam tarditatem componat genus orationis suæ. Magnum nimirùm est Iurisconsulti munus, & longè præstantius, quàm vt ad res tam modicas appellat sermonem suum. Ex quibus non id effici volumus, vt homini Iureconsulto verborum simplicium aut collocatorum cura omninò sit negligenda, quorum notatione sæpißimè magnæ & graues controuersiæ terminantur. Sed diligenter expendet id onus, quod ipse sibi imposuerit, nè magis Grammaticum aut quendam Græculum de schola, quàm Iureconsultum agere videatur. Summa autem huius sententiæ est, vt quotiès res postula-

bit, verborum interpretationem non contemnet, sed ità tamen, vt in sententijs & arte ipsa omnis eius cura & diligentia conquiescat. Neque tamen eos qui ista legent, his velut præceptis insequor, vt erudiam: sed quid de vniuersa Iuris ratione doctissimi homines senserint, nobis in præsentia est explicandum: vt ijs, quorum recens & noua est ad hanc doctrinæ partem ingressio, ex magnorum virorum assensione quasi iter indicemus, quo illi ea quæ in palæstra & ludo didicerint, cum laude & gloria in solem proferre possint. Nam & nonnullos vidimus, quòd hi (credo) in disputationibus scholæ se tantùm exercuissent, etiam confecto studiorum actu, ad respondendum tam parùm aptos fuisse, vt ad apertissima quæque oculos haberent obsignatos: neque ex ijs motum animi sui informare possent, quæ omnibus ijs qui in foro volitant, iudicata sunt & perspecta. Ei hominum generi, si de suggestu sit dicendum, potiùs dies quàm oratio defectura sit. adeò ampli sunt, graues, copiosi, ornati, vt etiamsi materies non suppeditet, teneant tamen eundem in dicendo cursum quem instituerint. Sed in eo non sunt Iurisconsultorum opes & fortuna, quas certè nemo assequetur, nisi qui ex rebus magis quàm verbis retulerit mentem suam. Nam qui infantes sunt, & nulla subiecta re & quæstione, dicendo diem eximunt, fructum fortasse eloquentiæ ferunt, sed Iuris scientiæ nunquàm. Aliud est enim tractare hominum mentes, & quasi prima aggressione animos eorum qui audiunt, occupare: & aliud, de re quæ in disceptationem venerit, scientissimè & ex arte respondere. Itaque mirationem facit, si quis ex Græcorum omnium & Latinorum fontibus, veterum responsa, quæ forsitan in quæstione proposita versabuntur, illustret: sed ferè euenit, vt eæ res ad forenses controuersias nihil afferant adiumenti. Quæ etsi homini Iurisconsulto non sint aspernandæ, graue est tamen ei, qui se alterius scholæ doctrinæq; permiserit, verborum scientiam magìs, quàm rerum tractationem ab eo accipere, cui fortasse & linguarum cognitione & orationis copia non concedat. Igitur qui ciuilem scientiam ità tractant, vt ex ea docendi via nihil transferri posit ad forensem vsum & publicum, offendunt mea quidem sententia, quòd eos in quibus erudiendis officium operamq; collocant, supellectile verborum augent: rebus autem & respondendi facultate tam inopes & vacuos dimittunt, vt ne in forensibus causis consistere quidem posint. Nam si quæ sunt in ista ciuili disciplina, quæ gentium omnium moribus & quasi publico silentio exple-

plosa sunt: si qua subtilitate magis, quàm æquitate quadam perpetua commendantur: si qua deniquè potiùs propter rationem disputandi, quàm pro communi vtilitate inuenta scriptaq; sunt, ea ferè cupidi homines in sermonibus suis sola complectuntur. Ità fit, vt quanquàm de schola prodeas instructissimus, & quo-te-cunque conuerteris, possis in eo genere ornatè & copiosè disputare, si tamen facultatem respondendi spectes, quæ in hac cognitione sola valere & dominari debet, nihil tu didicisse videare. Neque verò Ius istud ciuile ad disputandum comparatum est, neque ad gymnasiorum deambulationes & spatia, Iuris cautiones datæ: sed si qua est huius rei ars aut doctrina, tota profectò ex forensi vsu & opere manauit. Quæ etsi posteà doctissimorum hominum libris ad priuatum ocium & scholam deducta est, in eo tamen eorum qui hanc colunt & exercent, cura & cogitatio esse debet, vt non subtilitati & disputandi rationi seruiant, sed totos se in id conferant, vndè ij qui audiunt, & reipublicæ commodis, & priuatorum causis operam suam aliquandò commodare possint: vt multis incommodis veritas debilitata, & propè iam inclinata, tandèm eorum oratione studioq; recreetur. Nam vt & Saluius Iulianus Iuris author non vulgaris testatur, multa contra rationem disputandi pro communi vtilitate in Iure ciuili recepta esse, innumerabilibus exemplis ostenditur: vt verè illud dici possit, quod de eloquentia Antonius apud Ciceronem ait, Iurisprudentiam facultate præclaram esse: at arte & certa præceptione, mediocrem.

EX HIS duobus generibus existet & alius, princeps ille quidem, & tripartitæ varietatis præstantissimus moderator: qualem forsan & nosipsi vidimus, & multos etiam illius in re tam præclara similes expetimus, vt ex ijs quæ in duobus extremis ornamenta elucebunt, Iurisprudenti distincta, honestè inter homines apparére possit. Quo in sermone nemo existimet à nobis informari eum, quem vnum ex multis dudùm cogitatione assequimur, verbis certè tenere non possumus: sed erit is nobis ità ex indicijs designandus, vt magis, quibus rebus à cæteris distinguatur, quàm quis aut qualis ille omninò sit, explicemus. Neque verò in eo nostra versatur oratio, vt nouam quandam Iuris scientiæ rationem afferamus, & genus artis propè singulare: sed vt illorum, quos in eo antecellere animaduertimus, viam & methodum, quam & viris doctissimis probari senserimus, memoriæ commendemus. Scio enim, à multis qui se primùm ei scientiæ dedunt, requiri viam, 5

quæ illi de schola atque à magistro eruditi, non semper cum libris suis dicere & præmeditatum sermonem afferre: sed aliquandò de quæstione, quæcunque sit proposita, ex tempore & quasi procincti poßint copiosè & aptè disputare. Quod quia nobis initio sermonis propositum non est, (potest enim & hoc ex aliorum disputationibus peti) attingam tamen breuiter ea, quibus vir ille summus, quem diximus, quasi stellis illustratur. Ex qua disputatione facilè apparebit, quid potißimùm his qui hanc partem nupèr aggrediuntur, sit deligendum. In quo frustrà (opinor) illud admonendum est, vt is de quo laboramus, vir sit bonus & sapiens, cùm & veteres illi eloquentem, nisi qui bonus esset, putauerint neminem. Nam si eos qui oratores deligebantur, vt sæpißimè nefarios perditosq; ciues quasi de reis eximerent, & de manibus iudicum iniquas sententias dicendo extorquerent: si qui ad lites erant assumpti, vt iustam causæ suæ inuidiam, tanquàm aliqua machinatione ad beneuolentiam deducerent: deniquè vt flexanima illa eloquentia (quam & reginam Euripides vocabat) vim veritatis opprimerent, bonos esse debere Cato ille existimauit: sanè & id multò rectius in Iureconsulto desideres, quo legum descriptio, & totius ciuitatis moderatio tuteláque continetur. Ex quo sermone occurrit illud, quod in veteribus legumlatoribus videmus, quorum nemo apud suos nouam Iuris rogationem fecit, quæ non dijs immortalibus accepta referretur. Et summus ille magister intelligendi Plato, quanquàm in omnibus dialogis suis ferè Socratem expreßisset: tamen in eo sermone, quem duodecim libris de republica instituenda conscripsit, Herum quendam Pamphylium reuiuiscentem, & de republica loquentem facit: quòd (opinor) ei rei neminem putaret sufficere, nisi qui nupèr ex cælo ad homines aduolâsset. Nam si consensu earum nationum, quæ præstantißimis institutis floruerunt, id semper legibus est tributum, vt eis niti videretur reipublicæ salus: certè eadem bonorum ciuium velut aduersaria opinio ipsi Iureconsulto constituta est, in cuius præsidio iura omnia & diuina & humana considunt. Quod nè aliquis hoc in sermone nimis generatim à nobis dici putet, quòd sit quoquè reliquarum artium & generum, sic statuo, licèt iam Stoici quæstionem attulerint, omnes scientias esse virtutes, in nonnullis artibus etiam improbos & flagitiosos cum dignitate & gloria esse iactatos: hanc autem partem, nisi qui sit bonus, cum laude exercere posse neminem. Atque haud scio,

an minus id nostris hominibus sim probaturus: dicam tamen, quid de hac re viri huius scientiæ principes senserint. Equidem ex veteribus qui sunt, qui se ad locupletandum hoc genus accommodauerunt, tam horridè & incultè cogitationes suas prodiderunt literis, vt hi qui ad hac vsque tempora permanârint, ferè placeant nemini. Sed multorum cupiditas gloriæ effecit, vt quam artem veterum ignoratione perturbatam vixdum tenebamus, hodiè nullam propè habeamus. Nam quæ scientia primùm quæstione & materia sua diffusior, deindè & eorum qui se ad eam illustrandam contulissent, labore ad nos dilatata peruenisset, hac nouitate temporum nostrorum quasi verticibus angustata, ad eam inopiam deducta est, vt ad verborum potiùs deceptiunculas, quàm rerum pondera, tota illa prudentia videatur esse comparata: & quæ res ex infinita rerum propè innumerabilium varietate efflorescebat & redundabat, eam multi homines amantes (opinor) gloriæ suæ, in maximas angustias tanquàm in aliquod pistrinum compegerunt. Cedò, quid in hac legitima tractatione tam magnificum, tamq; præclarum esse potest, quod non eorum, qui dum aliorum statuas reuellunt, nomen sibi expetunt immortale, audacia & temeritate violetur? Quòd si tales nos natura effecisset, vt neque gloriæ cupiditas, neque eorum consessus, quorum delectationi & auribus seruiamus, nos à veritate abduceret, haberet (opinor) Iurisprudentia, in quo neque vi, neque clàm, neque precariò pedem posset ponere. Atque vtinàm speciem illam veritatis oculis corporeis cerneremus; efficeret enim illa, vt patronos suos etiam videremus ipsi. Nunc autem sic res se habet, vt qui perpetuam pro illius ornamentis dimicationem suscipere videri volunt, hi omnium maximè eius laudem & hæreditatem gloriæ expilent. Multi verò sunt inuenti, qui in veterum cautionibus destruendis mirificè occuparentur, etiamsi non esset causa: vtiles & propè necessitate receptas diuisiones labefactarent, licèt illarum abrogatio nullo neque Iurisprudentiæ splendori, neque sibi adiumento esset, nisi vt plùs aliis intelligere & sapere viderentur. Ex aliorum commentariis amputabant ea, ex quibus scientia non cumulatior, sed pauperior & inops magis existeret. Conuellebant insitas & cum re ipsa natas partitiones, hoc ipso, quòd verba vel nouata, vel illorum auribus minùs accommodata essent. Damnabant veterum sententias non alia causa, quàm vt ex Iurisprudentiæ pernicie, & (vt ità dicam) vastitate, ostenderent lumen ingenij animiq; sui.

In eo

In eo solo studium omne suum collocabant, vt magis ex contentione victores, quàm veritatis vindices & assertores existerent. Apud homines flexibiles, ipsóq; nomine persuasos, & qui, quocunquè ducas, facilè sequantur, ea refellebant, quæ primùm ex medio Iure manata, nunc ab omni natione, populo, senatu, certa & iudicata comprobantur. A tractatione ocióque suo excludebant eas quæstiones, sinè quibus nullus vnquàm ad respondendum instructus esse potuit. Quamplurima scitu digna, & omnium scriptis nobilitata, nihil ad se putabant pertinere, sinè quorum cognitione vel orbis totius testimonio, in causis publicis priuatisq; nihil nisi lubricum & varium, constitui decerniq; potest. Faciebant rempublicam loquentem: excitabant ab inferis primos huius scientiæ antistites: qui si adhuc extarent, ne illi quidem inter tot litium concursationes & anfractus aliquid certi haberent, quod se poscentibus præstare possent. Multa à recentioribus propè inuenta diuinitùs, vna clausula antiquabant: sinè quibus tota scientia neque dignitatem, neque nomen ipsa suum potest retinere. Expungebant nonnulla, quæ extrinsecùs, ad rem tamen amplificandam, assumpta essent: quorum materies, eò quòd potissimùm in lege quæreretur, & ad vsum forensem esset aptior, & homini in causis versanti plùs afferret facultatis. Deniquè ea faciebant, vt quotidianam sinè vsu loquacitatem, & vt ait Cicero, de scholis cantilenam magis instruere, quàm Iurisconsultum ad aciem & forum informare viderentur.

6 *QVAE quia forsitan breuiùs à nobis posita sunt, quàm res tanta dici debuisset: primùm quæro, num possit aliquis in subsellijs & foro versari, nisi perceptis cognitisq; rebus, quibus ferè ea quæ in omni & propè infinita dubitatione sunt posita, terminari solent? Num possit is apertè de Iure respondere, (qui vnus Iurisconsulti scopus esse debet) sinè variarum & propè innumerabilium quæstionum cognitione & prudentia? Num ad hominum consultationes admouere mentem suam, nisi diligentissimè omnia peruestigârit, quæ de controuersijs & litibus ab alijs explicantur? In quo si non illi veterum satisfacit industria, hòc tamen erit paratus magis, quòd ea quæ in aliorum scriptis animaduersa meminerit, ad veritatis peruestigationem summum afferent adiumentum. Nam etsi tot librorum lectio, sinè delectatione fastidium habet, deberet tamen vtilitatis magnitudo ad suscipiendum laborem inuitare. Sed hodiè tantum quisque probat, quan-*

tum

tum se posse assequi non diffidit. & quia illud laboris est, quem plerique fugimus, ferè quisque id damnat, in quo propter rerum multitudinem & copiam ægrè potest excellere. Nactus sum qui hanc scientiam voluminibus Iustiniani contentam esse diceret, neque quicquam vltrà iurisconsulto homini tentandum esse existimaret: quæ opinio & summorum hominum disputationibus fracta est, & iam experientia vsuq; rerum debilitata & abiecta. Hoc enim in Iure constituere, hominis est, domestica testatione quamplurimos testes inscitiæ suæ colligentis. Quotus-verò-quisque, quanquàm ei omnia, quæ ad Ius ciuile & maiorum instituta pertinent, lecta, aud ta & disputata fuerint, non facilè ex causis iudicijsq; animaduertit, multa sæpè in contentionem venire, quæ ad summa illa genera veterum codicibus contenta, nulla ratione poßint applicari? Quid si (vt inquit Vlpianus) plura sunt negocia, quàm vocabula? Quid si nulla tanta veterũ scripta esse possunt, etiamsi multò amplior eorum sit numerus, quibus omnia quæ in hominum causis litibusq; versantur, comprahendi queant? Blandiuntur ergò sibi, qui immensum hoc & infinitum, in quo versamur, certis generibus & cancellis concludi posse existimant. Neq; enim eadem est ratio vmbratilis & scholasticæ exercitationis, & eadem ciuilis pugnæ & fori. Ei enim qui de suggestu dicit, facile est, præmeditatum sermonem ijs apud quos sit agendum, inculcare: multò etiam facilius, ad id neruos omnes orationis suæ conuertere, quod ex veterum prudentium consultis certum est & descriptum. Nec verò is, si modò suum illud satis instruxerit, extimescit ancipites dubiosq; dicendi casus: nec veretur, quod aliquandò Curioni satìs vendibili oratori euenisse ferunt, nè cùm loqui cœperit, tanquàm sibi venenis erepta memoria, obmutescat. Nam si in eo responso, cuius interpretationem apud suos susceperit, verba non succedunt, multam tamen illi materiem sequentia responsa suppeditabunt: vt altè cadere non poßit. In hoc genere qui sunt, etiamsi multis partibus Ius ciuile sit contractius, satis tamen habeant ex eo copiæ & vbertatis, vndè sermonem in multa secula poßint producere. Quid enim afferunt, quod non ipsi delegerint? at eius quod delegerunt, materies constat: ità fit, vt cùm centiès denos solis anfractus reditusq; legendo confecerint, & iurisprudentiam totam ad extremam paginam perduxerint, ad vestibula aditusq; artis sit recurrendum. Qui autem verè in ciuitate Iureconsulti nominantur, quiq; eas partes in republica sustinent, vt de omni re, quæcunque in disceptationem

litemq; cadere potest, rogantibus respondeant, & qui de lege & consuetudine qua ciues reguntur, ad respondendum sunt parati, vix in aliquo numero esse poßint, nisi & aliarum multarum rerum, quàm quæ Pandectarum libris continentur, cognitione & scientia antecellant. Tales certè sunt ÿ, quorum ædes oracula ciuitatis appellabantur, quiq; incredibili studio & rerum maximarum scientia & varietate, vindicârunt à solitudine senectutem suam. Neque verò illi, vt erant in eo genere maximè exercitati, existimabant veterem Iuris supellectilem ad tantum munus satis esse posse: sed quanquàm in maxima vrbis & vitæ occupatione versarentur, quantum illis forensium rerum labor tribuebat ocÿ, ad recentiorum quoquè scripta perdiscenda conferebant. Quòd si homines illi, quorum opinio iam & scholas occupauit, nos adducunt, vt veterum lucubrationes & vigilias de manu ponamus: illud vnum necessariò reliquum est, vt eadem nobis præstent, in quibus patres illi boni perdiù viri tantoperè contenderunt. Neque enim ÿ tantum authoritate apud nos valent, vt quasi religione impediamur ab illis discedere. sed in ÿs quæ scripta reliquerunt posteris, quæ tanta culpa esse potest, quæ non ab eo, cui sit integrum illa non sequi, facilè condonetur? Si præter id quod in Iureconsulti scriptione est, aliquid attulerit, etiamsi eorum sententiæ non accedamus, est tamen quod id illis in laude ponatur: quorum labor nobis earum legum recognitum descriptumq; fecit, quibus hæc aut illa opinio explicari debet. Et si vnquàm vlla alia in arte doctrinâve liberum est iudicare, hoc certè maximè huius notionis est proprium, quæ tota in hominum opinatione consistit. At eius qui minùs ea probabit, quæ alter senserit, ea moderatio esse debet, vt non eum à quo dissentiat, hoc ipso damnet tarditatis. Non enim si à te mea longè abest opinio, ideò tu aut minùs rem cognôsse, aut continuò contra veritatem iudicâsse videbere: sed sapientiæ est, ab eo, quem contra statueris, minimè subirato discedere. Nam vt sermo familiaris contumelia vacare debet, ità nihil est tam deforme, tamq; contra decorum, quàm ad ciuiles illas reipublicæ aut studiorum contentiones, quæ etiam in præstantibus viris laudatæ sunt, acerbitatem naturæ adiungere. Me verò M. Ciceronis non istis literarum studÿs tantùm, sed rebus quoquè gestis in præstantißimo orbis terrarum domicilio principis, singularis humanitas planè delectat: qui quanquàm maioribus suis omni scientiæ genere anteiret, tamen multa vbiquè de Ennio, Pacuuio & Lucilio honorificè

ficè prædicat, neque grauatè fert, aliqua ex eorum libris ad id, quod tractat, assumere: quos tamen omnes scimus bonos quidem viros fuisse, sed in scribendo admodùm rudes, & à natura parùm adiutos. Nec verò vir tantus, quod in illis authoribus erat adipale & agreste, non videbat: quo homine, credo, si vtranque linguam spectes, ne Athenæ quidem ipsæ magis Atticæ fuerunt, nec Roma vnquàm magis Latina: sed in eorum poëmatibus senex quiescebat, quòd si non verbis, at certè sententijs orationem suam faceret pleniorem. In quo nostrorum moderationem & lenitatem animi desideramus, qui simul atquè in veterum libris, qui de Iure ciuili sunt conscripti, aliquod verbum putidum animaduerterint, aut illorum sententias sibi non placere senserint, ità solent animo incitari, ità iracundia efferri, vt iam non de opinione, sed de fama, de nomine, deniquè de vita publicum iudicium dictari videatur. Cum eis iniuria disceptant, quorum ex libris plurima mutuata in suam familiam nomenq́; transtulerunt: eos luce, congressu, suffragio, aditu indignos existimant, quos aliqua de re quæsiti ferè in consilium vnicos adhibere solent. Sed facile est, cùm omnia, quæ de re aliqua in vtranque partem dicuntur, ab alijs cognoueris, in alterutram sententiam discessionem facere: & ea quæ aliorum beneficio inuenta fuerint, noua aliqua ratione roborare. Quòd si quis est tam egregiè doctrina instructus, tamq́; ex se aptus & paratus, vt ea præsidia & adiumenta, quæ ex veterum scriptis nobis prodita sunt, reiectis illorum libris, nulla aliena ope, nulla vi repræsentet, is erit profectò tuendus nobis omnibus officijs obseruantiæ & pietatis. Nam si magnum est illud, quod in aliorum commentarijs horridum sit & incultum, illustrare dicendo posse, vt ij qui se in eo genere exercebunt, habeant & cum vtilitate delectationem: profectò & admirabilius videbitur, esse aliquem tam ab arte & natura ipsa edoctum, vt quæ plurimi homines multis seculis inuenerint, ea solus sinè aliorum libris præstare poßit. Quod si quisquam illorum, qui se auribus inculcant nostris, hac ætate fecerit, non dubitabo eos qui ex veteribus incultè & hiulcè scripserunt, inertia condemnare, méque totum ad eius sententiam ductúmque applicabo. Sed vt de Græcis rhetoribus dicit Cicero, verbi controuersia eos in scholis torquet, contentionis cupidiores quàm veritatis. At ista ciuilis scientiæ pertractatio, verbis efferuescens, nisi subest materies, ab eo qui docet, percepta & cognita, aut inutilis

sit necessè est, aut omnium irrisione & ioco ludatur. Nam ità dicere, vt nulla re & sententia subiecta, præparatis eorum qui audiunt, mentibus, inani verborum strepitu feraris, hominis est (vt idem ait) inter sanos furiosi, & quasi inter sobrios debacchantis. non enim ex verbis, quicquid est id de quo in arte doctrináve quæritur, subsistit: sed siue Pœnorum siue Chaldæorum aut Arabum lingua cogitationes tuas scripto commendaris, semper tamen cuiusque artis vis & natura elucescit. Itaque is qui initio sermonis nobis propositus est, alienis rerum & sententiarum copijs, hoc est, commentarijs se instruet: vt ad rem omnem & quæstionem, quæcunque sit oratione vel scripto explicanda, summa arte, doctrina singulari, & longo vsu confirmatus respondeat. Qui si ex aliorum monumentis animum delibatum non habeat, quî possit de his rebus, quas in Pandectarum libris ne Lynceus quidem animaduertat, non casu & fortuna potiùs, quàm certo animi iudicio disserere? Non enim id est Ius ciuile, vt ad singula negocia speciale scitum accommodet: sed illud totum positum est in longo vsu rerum & inductione: in quibus omnibus facile factu est eum offendere, qui non sit ex diuturna scriptorum omnium notatione, ad quamcunque disceptationem peritus. Nam quibus in quæstionibus ij quorum scripta legis, iudicio tuo & animo respondebunt, ingrati hominis est eius liberalitatem, qui te aliquo beneficio ornauerit, silentio præterire, & cui quid debeas, nihil debere velle. Sin tua te rationes de illius sententia deduxerint, est tamen, si non tanta, at certè aliqua habenda illi gratia, qui primùm hanc in animo tuo dubitationem pepererit, de qua quotiès res ità postulabit, & meliùs & ad veritatem aptiùs sis dicturus. Nam qui primùm iuris ordiendi principes fuerunt, aut minùs ea quæ ad hoc tam immensum genus desiderantur, scriptis sunt complexi: aut multa descripserunt, quæ mutatis imperijs, religione renouata, tacita etiam gentium consensione, ex vsu abierunt. In his solis qui mirificè studium suum posuerit, ad priuatam illam docendi rationem satis (opinor) habebit instrumenti: sed si se ad iudicia & conciones conuerterit, summa mediusfidiùs paupertas & inopia consequetur. Quod non illò pertinet, vt eos qui hunc doctrinæ cursum tenent, ab ipsis Pandectarum archetypis ad nouos doctores, tanquàm ex vrbe in coloniam velim deducere. Quid enim in hac scientia præclarum, quid homine illo quem hoc sermone exquirimus, dignum esse potest, nisi libros illos, ex quibus Iurisprudentia nata est, diu multúmque euol-

euoluerit? Sed si quis ciuilis disciplinæ fructum in vsu potiùs, quàm in scho-la exercitatione ponit, credo, ad illos libros noua recentium volumina non grauabitur adiungere: vt quæ ex summis veterum scriptorum generibus ob-scuritatem essent habitura, ea aliorum labore rebus speciatim designatis compleantur. Quod nemo à nobis frustrà dici putet, quasi id non sit factu diffi-cile, aut cuique obuium. Verè enim hoc mihi videbor esse dicturus, in nonnul-los homines me incidisse, & eos quidem hac scientia & isto genere perquàm excellentes, qui non semper rem de qua agebatur, ab infinita illa quæsti-one ad certam speciem possent abducere. Non enim quicquid id est, in quo Iurisconsultus versatur, siue ars, siue studium, ex rebus penitùs perspectis & cognitis, scientiaq; certa comprahensis, constat, vt is qui ad summa genera animum suum retulerit, errare nequeat: Sed quantum ipsi ex aliorum ser-monibus consequimur, primùm genera ista erunt pernoscenda, deindè res in membra carpenda, & singulorum factorum quasi sylua comparanda: ità fi-et, vt nulla ferè res in quæstionem cadere possit, quæ non antè fuerit visa & audita.

IN his etsi inuita nostra versatur oratio, tamen & illud non est omittendum, quod & facultati doctrinæq; eius cui seruimus, consenta-neum est, & viri boni honestati maximè accommodatum, vt quia is nobis ex sapientiæ & honesti partibus est descriptus, à sua dignitate minimè alienum putet, (quotiès veritas id postulare videbitur) eam sententiam re-linquere, quam aliquandò summo studio fuerit tutatus. Est enim & Iuris scientiæ proprium, & à grauitate Iurisconsulti non abhorrens, in eo præ-scripto non immorari, quod aliqua tua noua accuratione falsum esse com-pereris. Nam quid conferat, quotidiè magis ac magis in literis contendis-se, si non licet meliora præteritis inuenire, quibus quoquè animus noster melior fiat? Qui cùm in dies proficere debeat, & magis ac magis cumula-tus apparere, quæ tanta verecundiæ impeditio est, quo minùs ea quæ po-steri reprahendent, adhibita correctione ipse reuocet, & viuus hac gloria vsura perfruatur? Nam si (vt inquit ille) nunquàm præstantibus in repu-blica gubernanda viris laudata est perpetua in vna sententia permansio: profectò & id rectiùs in Iurisconsultis dicendum fuit, qui non priuati iu-ris tantùm, sed publici quoquè pars sunt, adeò vt meritò sacerdotes appel-lentur. At cùm ex eorum qui ius dicunt, descriptione gubernacula ciui-

7

catis constent, quanto in periculo respublica versabitur, si ab illis qui legibus iubendis & vetandis præsunt, non veritas, sed gloria quæritur? quasi verò in ijs quæ stultè & contra rationem dixeris, summa concertatione tuendis, aliquis gloriæ & veræ laudis fructus esse posit. Mihi certè contrà, qui ætate iam ingrauescente & affecta, nihil melius præteritis inuenerit, operam videtur perdidisse. Nam in prima ætate stylus qui se nimium profuderit, si non maturitate, spe tamen & expectatione laudatur: quòd sit longè facilius, reuocare ea quæ vbertate superfluunt, quàm si nihil valet materies, nouas consitiones excitare. Vndè ei qui diù multumque ætate processerit, id senectus affert boni, vt sit illi sinè turpitudine integrum, ea amputare quæ adolescens senserat. Nam & Hippocrates clarus arte medicinæ, à Quintiliano laudatur, qui iam grandis natu, quosdam errores suos, nè posteros quoquè in eadem vitia deduceret, confessus est. Et Marcus Cicero ea quæ sibi, dum puer esset, rudia & non satis limata excidissent, non dubitanter emendauit: quòd longè sit honestius, secundùm aut serò benè sentire, quàm in prima sententia quæ falsa sit, extremùm senescere. Itaque is quem modò dixi, Catulum & Lucullum libros, quos de arte rhetorica scripserat, vix ætate & illo vsu dignos, quem posteà ex multis causis forensibus est adeptus, damnauit: neque sustinuit in eodem errore versari orationem suã, quem forsitan & nomine & authoritate tutari potuisset. Quòd si quis est ex his, qui ius ciuile tractant, tam gloriæ auidus, vt ei δεύτεραι φροντίδες sapientiores non sint, videndum est, nè, dum quod stultè dixerit, perpetua constantia vult firmare, & à se leuitatis crimen auertere, incidat in turpissimam notam ignorantiæ. Placet ergò Iris illa apud Homerum, quæ præstantissimis animis inditum esse ait, vt de pristina sententia discedant. Vt autem in religione, ità & in legibus pertractandis periculosa est omnis in falsa opinione permansio. Qui enim ità animo est affectus, vt quod temerè affirmârit, sibi omnibus modis retinendum putet, solet ad illius defensionem & alia expromere, quæ & alterius erroris significationem habent: & quod longè perniciosissimum est, alijs ad eundem errorem de via prait, vt facilè homines incauti, illo irretiti vitio, capiantur. Cuius generis est, quod Cicero à suis petit, vt se cum Platone errare patiantur, qui fuit omnium qui scripserunt, philosophorum non dicendo tantùm, sed rerum cognitione princeps. Cuius sunt illæ quæ circunferuntur ideæ, Latinéque species & formæ rerum à Cicerone vocantur: quas cùm

Iridis apud Homerum sententia.

illæ

ille mirificè in libris suis esset amplexus, vt in his diuinũ quippiam & æternum inesse diceret, Aristoteles & posteà Theophrastus multis & grauissimis sermonibus labefactarunt. vt tamen Ciceroni, viro ad quærendam veritatem nato in mentem venerit, sibi cum Platone suo errare potius esse, quàm cum cæteris benè & grauiter sentire. Quod quia & in Philosophia, & in Iurisprudentia est vitium vel maximum, alienum erit ab eo, quem vnum animo contuemur.

AC nè vir tam excellens, cùm is tantis ornamentis suis, se ad omnes benè audiendi partes excitârit, illud suscipiet, in quo plurimi homines reprahendi solent, vt quæ ad subtilitatis & disputandi rationem solùm comparata sunt, vtilitatem autem nullam habent, tractatione sua digna esse putet. Quid enim tàm à Iurisconsulti munere alienum esse potest, quid tanta dignitati tam contrarium, quàm eum qui leges tractet, & bonorum omnium consensu, vniuersæ ciuitati quasi tutor sit relictus, in rebus minutissimis & verborum interpunctionibus occupari? Aquilius primus tabulas de dolo malo ciuibus suis dedit, cùm ante eùm fraus & scelus contrahentium publica authoritate minimè vindicaretur. Hanc cautionem magis Dei immortalis beneficio hominibus donatam, quàm ab ipsis inuentam, si quis ità tractet, vt potiùs ad clamores scholæ, quàm ad publicam contrahentium vtilitatem dirigat orationem suam: in quo tandem potest apparere splendor ille, qui in Iurisprudentia inest maximus? & quid ei homini minùs quàm Iurisconsulti decus nomenq; conueniat? Ac cùm (vt Cicero docet) in Iure ciuili finis hic sit postremus, legitimæ atque vsitatæ in rebus causisq; omnium, æqualitatis conseruatio, id maximè in hoc genere versantibus erit sequendum, quod procùl à præceptiunculis artis, naturæ bonitatem imitatur. Nisi fortasse Pompeio Magno, cùm totius Orientis penè victor, inter Alexandrum & Aristobulum fratres de regno contendentes ius diceret, de apicibus iuris magis laborandum fuisse existimamus, quàm de naturali illa ratione, quæ non modò inter homines imperium habet, sed & cœlestes quoquè globos, vt doctissimis visum est, æterna vicissitudine moderatur. Nec (opinor) Hannibali inter Allobrogas & Sequanos arbitro recepto, quærendum fuit de notis & interpunctionibus, quæ forsitan illo tempore variè à varijs populis & ciuitatibus erant descripta. sed cùm inter multos & propè aduersos totidem nationũ sensus, eadem & vna naturæ vis semper eluceat, non fuit difficile summo Imperatori, ex longo rerũ vsu, homines inter quos iudicabat, conser-

nata æqualitate quæ ex præceptis naturæ est, socios & amicos dimittere. Neque verò arbitror Amphyctiones totius Græciæ consilium & senatum, tandiu authoritatem suam apud liberas ciuitates retinere potuisse, si se totos non in perpetuæ æquitatis partibus, sed in subtilitate verborum posuissent. Ac nè semper externa consectemur, quis existimat ex Latinis Imperatoribus Othonem, cùm inter patruum & filium fratris de regno contendentes iudicaret, (quæ quæstio à nostris hominibus magnoperè exagitata est) ad ea potiùs animum suum retulisse, quæ pro disputandi ratione dici solent, quàm quæ iustitiam sempiternam illam quidem, perpetua societate sunt complexa? Talia (opinor) ciuilis istius prudentiæ inanißima, etiam apud maiores nostros effecerunt, vt quæ aliquandò præclarè legibus essent constituta, tandèm propter ineptias nouorum hominum repudiata & abiecta, in summa neglectione iacerent. Nam cùm eorum quæ ad ciuium lenationem antiquitùs reperta erant, æquitatem spernerent, verba certè ipsa tenerent impensiùs: quid illis tam loquaciter litigiosis faceret populus, vt ab eis, lege agi posset, nécne, tanto tempore exquireret? Itaque & apud Barbatos illos, in quorum vita nemo vnquàm dolum malum, nemo fraudationem animaduertit, non defuerunt, quibus illa ipsa ridicula & plenißima stultitiæ viderentur. Horum beneficio enunciatis totius prudentiæ mysterijs, & ad vniuersam subtilitatem condocefacto populo, cœpit quilibet iudicio suo ea tractare, quæ & cum negocijs ipsis nata, & hominum sensibus valdè accommodata essent. Nam cùm omnis Iuris cautio ad ciuium æqualitatem, & hominum inter ipsos societatem conseruandam spectet, is mea sententia furere videatur, si rem quæ ex naturalibus præceptis ortum habet, conetur recondita subtilitate quasi quibusdam velis obtendere. Omnia enim (vt doctißimè Crassus apud Ciceronem disputat) sunt posita ante oculos, collocata in vsu quotidiano, in congreßione hominum, atque in foro. His initijs inchoata & planè rudis Iurisprudentia, tandèm & ad eos peruenit, qui maximo labore & incredibili diligentia, ista præclara in nobis pepererunt: quorum cura quanquàm ijs qui in ditione populi Romani essent, tantùm inseruiret, tamen à reliquis quoquè gentibus, quæ pridem iugum illud abiecissent, adamata & aucta est: cuius ad excogitatam effigiem referrentur ea, quæ in ciuitatum omnium temperatione plurimùm dominantur. Horum hominum libri quanquàm ea collocatio-

ne &

ne & arte essent conscripti, vt propè multorum testimonio, bibliothecas Philosophorum omnium & authoritatis pondere, & vtilitatis copia superare videantur: in his tamen (vt à doctissimis & magnis viris dici memini) multa aut perperàm adiecta, aut nulla causa omissa, infinita sinè ordine contra definiendi & partiendi rationem apposita, nonnulla pugnantia & inter sese contraria leguntur. In quo etsi fortasse illi culpa vacant, ex quorum libris Ius totum est exscriptum, est tamen quòd ijs qui se ad ea expromenda applicauerunt, id pro culpa & negligentia ponatur. Nam describere aliquem reipublicæ ciuibusq; suis leges, neque eas disponere scribendo, aut ab infinita illa quæstione auocare lectorem ad aliquid certum & definitum posse, neq; in eadem sententia semper permanere: sed modò ponere, modò ea quæ altâs pro iudicatis & perspectis posuerit, imprudenter contrario responso antiquare, hominis est, quid ipse tractet & faciat, non peruidentis. Hinc (opinor) manauit illud Iurisconsultorum dißidium, vt alij se hodiè ad pompam & subtilitatem, alij ad forum & causas agendas præpararent. Absurdum sanè & à Iurisprudentia alienum, vt eius rei quæ ad agendum inuenta est, alius verborum cognitionem, alius vsum ab omni elegantia remotißimum doceret. Ac primùm, quos maximè verborum ornatus copiaq; delectat, eam Iuris partem quæ in verbis & subtilitate, longè autem ab vsu posita est, & docendo & scribendo sunt complexi: vt propè iam ad gymnasia & deambulationes, non autem ad iudicia & curiam Iurisconsultus factus esse videatur. Si quod responsum adnimaduertitur alteri repugnans & contrarium, quanquàm fortasse eius generis est, vt nisi ineptè soluatur, benè solui non poßit, in antinomia illa remouenda multum tempus & ocium consumitur. Ac cùm ex duobus illis sibi oppositis plùs vno verum esse non poßit, id fuit eligendum, quod cum veritate coniunctum est. vnde si tibi in remouendo obice qui veritati pugnat, vnus confectus est dies, tempus perdidisse videaris: qui iam antè ex responso quod elegeras, veri non ignarus, id tantùm assecutus es, vt nè Vlpianus cum Paulo, Martianus cum Papiniano pugnare videretur. Ex his & similibus disputationibus oriuntur apices illi, quos sæpißimè contra bonam fidem esse, Vlpianus ait: ex his subtilitates profectæ, quas plurimis in locis prudentum interpretatio fregit: ex his contra bonum & æquum opiniones receptæ, quo in genere (vt dicebat Celsus) plerunquè sub authoritate Iuris scientiæ perniciosè erratur. In qua si æquitas vna

d per-

perpetuò valere debet, quæ tanta subtilitatis formularum impeditio est, vt vtili potiùs quàm directa actione sit consistendũ: de dolo, non ciuilis præscriptis verbis actio danda? Et quæ tanta scientiæ ratio contrà videtur nisi, quo minùs is qui duas ædes suas simul tradit, non possit alteras alijs seruas efficere? Talia sunt alia exempla innumerabilia, magis subtiliter, quàm necessariò, à Iureconsultis inuenta, in quibus doctissimorum hominum ætates & studia ferè consumuntur. Quo ex sermone non id effici volumus, quo minùs ijs qui iuris docendi munus susceperint, sit enitendum, vt leges inter sese aduersantes & contrarias, quoàd eius fieri poterit, eodem vinculo & consensu deuinciant, eaq; remoueant, quæ aliquam animis discentium difficultatem aut etiam desperationem essent allatura. sed mea semper ratio fuit, quæ eiusmodi occurrent, vt accuratè intuentibus, alijs responsis verè videantur aduersari, aut omninò negligenda, aut leuiter esse percurrenda. Quis enim lubens ad id dissoluendum animum intendat, ex quo non aliquis industriæ fructus, sed summa irrisio consequatur? Quis de eorum consensu laboret, quæ omnium peritorum iudicio expungi debent? In quibus qui multi sunt, vereor nè non in Iurisconsulti finibus constitisse, sed ad augures & Hetruscam disciplinam transiisse iudicentur. Quia enim res ipsa sæpè sinè diuinatione non potest explicari, ità coniectant, vt id potiùs ex oscinis inuolatu & tripudio solistimo, quàm ex ea scientia in qua versantur, desumi possit.

9 AC video hanc nostram assensionem ex magnorum hominum sermonibus repetitam, apud multos aliquid reprahensionis habituram. Non probabunt enim, quòd contra reliquorum sententiam. multa in libris illis, quibus ferè tota ista scientia continetur, sibi inter sese pugnare asseramus. In quo etsi abundè mihi satisfaciant Budæus & Connanus, viri (vt quidem sentio) omnium quos ciuitas nostra vnquàm tulit, & ætas ista videre potuit, doctissimi & eloquentissimi: non committam tamen, vt in disputando plùs authoritatis, quàm rationis, momẽta à nobis ponderentur. Sic autẽ mea sententia res se habet, vt nisi qui ea scripta quæ in præsentem controuersiam vocantur, omninò perlegerit, de illa rectè iudicare possit nemo. Et quemadmodùm multæ sunt causæ, in quibus nisi in rem præsentem veniatur, neque iudicium constitui potest, neq; ex eo iudex ad ferendam sententiam satis informari: ità non alius artifex de hac quæstione iudicabit, quàm qui libros illos lectione attigerit. Itaq; si quis est ex nostris tam minutus, vt eum qui lanæ

legata,

legata, vestem ex ea factam deberi ait: deindè alio loco, sibi id omninò haud placere, putet sibi benè constare, & vtranque sententiam, adhibita temperatione, tanquàm machinis admotis, conciliari posse existimet, id ego illi assentiar, si mihi quoquè in Iure nihil se videre, velit confiteri. Quòd si se religione vetari affirmet, quo minùs ea de mendacio redarguat: quòd ij qui ista nobis prodiderunt, nihil discrepans, nihil sui non simile scriptis illis contineri monuerint: nunquàm tamen me tam à vero deijciam, vt rem tam absurdam, quaq; in luce omnium versetur, tantorum hominum authoritati possim permittere. Mahumetes quidem, cuius præter cæteros hæresis nobilitata est, in eo sermone quem de religione suis scriptum reliquit, id inter alia lege est complexus, (credo equidem, quòd iudicaret multa se contraria & repugnantia in librum contulisse) vt fas esset nemini de ijs disputare & conferre, quæ essent rogatione sua comprehensa. Id si fecissent ij, qui erant Iustiniano à manibus aut libellis, ea fortasse adhuc in tenebris abdita iacerent, quæ hominum doctorum disputationibus detecta, in authoribus ipsis significationem habent leuitatis. Placet igitur illa nostrorum hominum, qui reipub. præsunt, opinio, tantum ex Iure ad res ipsas, quæ in contentione versabuntur, assumere, quantum tibi per æquum & bonum licere possit. Quæ verò videbuntur perpetuas illas notiones & rerum formas conuellere, si nulla ratione ad genus suum possint applicari, non magis scientiæ videntur esse, quàm si quis Lacedæmoniorum aut Cilicum institutis, quibus furtum pœnam legis non habebat, ad Ius nostrum labefactandum vti velit. Quo magis ridendi sunt illi, qui se magnum quiddam ad alicuius responsi interpretationem attulisse existimant, si reliquarum gentium instituta, tanquàm ei quod tractant aduersa, protulerint: quasi illa Ius istud, quod totum (vt ait Aristoteles) ἀνθρώπινον est, & hominum opinione & decretis constat, aliqua ex parte videantur attingere. Persæ filiarum suarum nuptijs vtebantur: & vt in Hebræorum monimentis est, temporibus Noæ (qui septem mandata à Domino Genes. 9. post diluuium accepit) poterat soror in manum fratris iusto matrimonio conuenire: at hoc vetus lex Mosis, ciuilisq; ista scientia, & omnium ferè nationum instituta repulerunt. De his, qui nuptiarum & matrimoniorum leges docet, si longum sermonem instituat, quòd ea partem illam quam ipse explicat, infringere videantur: meliùs certè faceret, si se in munere Iurisprudentiæ, pensoq; suo contineret.

10 SED quia magna & illa quidem vetus in multorum animis opinio desedit, Ius ciuile quod nunc quidem diffusum & dissipatum est, in certa genera cogi, & velut ad artem redigi posse, asserendum est, quid hac de re inter homines excellentes constare viderimus. Nam Marcus Cicero in eo sermone, quem à grauissimis viris in Tusculano tribus diebus habitum, immortalitati tradidit, Lucio Crasso totius disputationis principi certum & statutum fuisse scribit, à iudicijs causisq; discedere, idq; totum tempus in Iure generatim describendo collocare. Cuius hominis tam laudanda contentio, quia morte extincta subita est, vix decem diebus post eum sermonem, de quo nupèr locuti sumus: difficile factu est iudicare, an rem tantam cum dignitate scientia præstare potuisset. Huius gloriæ (opinor) hæreditas, aut potius expectatio in Marcum Ciceronem (qui ferè illorum temporum æqualis fuit) penitùs incubuerat, vt & ipse de se aliquo loco testatur, nisi spem laborum & studiorum suorum varij in republica casus fefellissent. Nos certè pro tantorum & tam excellentium virorum authoritate facilè adducimur, eis in opere illo graui & magno, neque naturæ, neque ingenij, neque totius doctrinæ vires fuisse defuturas. Quo magis id eis in mentem venisse, conijcio, quòd ætate illa, palàm propositis actionum formulis, adhuc extiterat nemo, qui quæ erant in Iure ciuili dissoluta & diuulsa, certa ratione adstrinxisset. In quo homini in illo genere plurimùm exercitato, non admodùm difficile fuit, ex ijs omnibus quæ singula & separata dicebantur, certa genera statuere, vt nihil in quæstionem venire possit, quod non ad illa capita, si non re, saltem nomine referatur. Ac illud verè dici posse existimo, reliquarum omnium rerum cognitionem, quæ nunc artibus conclusa sunt, facillimè ex vaga & dispersa tractatione ad artem quandam redigi potuisse. Neq; enim fuit Astrologis arduum, ex longa siderum astrorumq; notatione scientiam efficere, vt longè antè prædici posset, quo tempore quæque stella nasceretur & interiret. Sic in Musicis non fuit (opinor) valdè operosum, ei qui ex diuturna vocum, numerorum & flexionum obseruatione, acuta cum grauibus scientissimè temperaret, varios æquabiliter concentus educere. hæc enim ferè certis & perpetuis præceptionibus comprehendi solent. At id in Iure ciuili non est ità, cuius tota & perfecta scientia singularum rerum notitia continetur. Esto verò, aliquis Ius ciuile in genera numero & paucitate definita digerat, deindè in membra dispertiat: non tamen continuò is artem quandam videatur effecisse. siquidem ars est

ea,

ea, quæ percepta & cognita, nihil ampliùs homini in illa versanti deesse possit. Qui enim ex rebus generatim compositis, aliquid se in Iure ciuili hominum expectatione & foro dignum putat esse consecutum, errore labitur. Magnum est enim opus, & non cuiusque hominis aut naturæ, se de quibuscunq; negociorum & causarum formis, aliqua cum facultate dicturum profiteri. Itaque apud scholam mihi fueris, Iuris ciuilis genera omnia, & quæ καθολικὰ θεωρήματα *vocantur, cognoueris, teipsum in hoc studio confeceris: nisi tamen singula, quæ sunt infinita, attigeris, frustrà lucem ingenij & consilij tui ciuitati coneris intendere. Non enim quanquàm cæteræ artes plurimùm in definiendo & partiendo positæ sunt, ideò qui iuris scientiæ genera & membra didicerit, summum artis videatur esse adeptus. Sed iam non hominum leuiter eruditorum tantùm, sed & magnorum virorum opinionibus obruimur, qui dum alios discendi facilitate ad hunc laborem conantur traducere, efficiunt illos totius doctrinæ rudes & ignaros. Inuenti autem sunt multi, qui se rerum creditarum tractationem penitùs cognôsse iudicarent, si illud quod totius quæstionis caput est, pro certo scirent, Ei qui apud te in creditum iérit, nomen esse reddendum. Putabant se ea quæ de pactis & fusè & obscurè à Iurisconsultis tradita sunt, percepisse, si id arripuissent quod etiā mulierculis in ore est, Fidem pactis habendam esse: quasi ijs qui summa illa genera ex reconditis tractatibus probè commeminerint, liceat repentè in hac disciplina, quasi aliquo Circæo poculo esse doctißimis. Ego verò eum qui definitionem & partitionem pactorum didicerit, neq; vltrà ad singula quæque pernoscenda animum suum admouerit, non dicam operam perdidisse, sed in illa quæstione nullam esse ei munitam ad respondendum viam. Non enim quanquàm Ius ciuile æqui & boni cancellis definire præclarum est, ideò qui de illa definitione fusè & copiosè dixerit, continuò Iurisconsultus nominetur. Atque vt paucis perstringam quod sentio, omnes artes quæ via & ratione traduntur, perceptis cognitisq; generibus & membris, quibus ferè illæ continentur, satis magnam afferunt discentibus facultatem: at in ista disciplina intellectis generibus summis, & partibus quæ cuique generi, à quo emanant, sunt subiecta, nihil effeceris, nisi in singularibus præceptis mirificè sis versatus. Neque enim (vt & ipse Aristoteles in Ethicis testatur) multùm affert, qui rem generibus & notionibus posuerit, nisi si res singulares persequatur. nam aliquid præscribere generatim, com-*

munius quidem est, sed tamen (vt idem ait) particularia veriora. Et quemadmodum qui eloquentiæ præcepta tradunt, non solent præcipere vt Latinè dicatur: quòd non sit sperandum vt ornatè dicat, qui Latinè nesciat: ità perpetua illa genera minùs multi in Iure tradunt, quòd ea cuique cognita esse debeant, & sinè illis ad singularia aditus pateat nemini. Itaque si quis eum contra bonam fidem facere dicat, qui depositum, commodatum, pecuniam creditam non reddit: si dominum eius animalis quod noxam dederit, ad damnum sarciendum obligari affirmet, non continuò is (quanuis ex fontibus Iuris illud sit profectum) inter Iurisconsultos nominetur: quòd id in natura magis, quàm artificio positum esse videatur. Et certè nemo laudatus est, aut gloriam eloquentiæ tulit, quòd non exprimeret verba putidius: at magnoperè vituperatur, si in illius oratione aliquod tale vitium animaduertitur. Sic genera & vestibula Iuris scientiæ callere, nulla laus est: at in illis hæsitare & cadere, homini in causis versanti & transuerso foro ambulanti, pro summo flagitio poni solet. Ex quibus (opinor) illud est, eius nullam artem tradi posse, quod ex singularum rerum perceptione magis, quàm generum & specierum distributione conflatur & elucet. Quòd si quem nostrorum hominum, tam aut natura sua, aut præstantis ingenij vis incitabit, vt id se posse præstare non desperet, expectabo quid ille velit. Par est enim eorum spem non infringi, qui res magnoperè laudandas animo conceperunt: neque tanta incitatio proposita difficultate deterrenda est, aut omninò à nostra cohortatione deserenda, quo minùs vir tantus, eius quod inchoari quidem posse certò scimus, perfici non confidimus, aliquam saltem formam & similitudinem ciuibus suis conspiciendam proponat.

11 HIS INITIIS formatus ille, quem proposuimus, & in tam ampla domo, tamq; varia rerum maximarum supellectile educatus, nulla arte, nullis scientiæ terminis in arctum deductus, sed in infinita quæstionis omnis varietate & sylua liber, seipsum ciuitati suæ ità præbebit, vt illo prudentiæ ciuilis caduceo inter omnes controuersias incolumis & maxima cum gloria versari possit. De re, quacunque sit proposita, tam copiosè & scienter dicet, vt non minùs longo vsu à forensi contentione edoctus, quàm ex gymnasiorum spatijs peritus videatur. Deniquè tantam de se doctrinæ non adumbratæ hominibus opinionem dabit, vt illius industria, & excellentis animi vis, non in tenebris lateat, sed in luce ciuitatis, in oculis bonorum

norum omnium, deniquè in auribus fori posita sit. Quem quia authorem publici consilij, & regendæ ciuitatis, iustitiæq́ tuendæ ducem nominamus, deniquè iuris omniū & sententiæ in senatu, curia & populo principem: ea maximè studio & diligentia versabit, illa ex multis complectetur, quæ ad singulorum vtilitatem & leuationem referuntur. Est enim valdè consentaneum, eum qui huius scientiæ sit princeps, in æquo & bono solùm occupari: & cui tota Iuris procuratio delata est, se cuiusque iuri & vtilitatibus obsequentem dare. In quo diligenter cauendum erit, quod ijs Iureconsultis, qui olim Græcis oratoribus operam locabant, & πραγματικοὶ nominabantur, vitio datum est, nè mercedula adductus, opinionem suam huc illuc excurrere patiatur. Malè enim se res habet, cùm id quod veritate geri debet, tentatur pecunia. Multi autem in re eadem & continente parùm sibi constant, vt veritati omnia præclara & summa se dicant tribuere: & sinè lucro, quid sit verum, non poßint intueri: se Iurisconsultos nominent, & præstantißima illa Iuris præcepta, quæ tria Vlpianus statuit, ne attingant quidem: veri & honesti desiderio mirabiliter se flagrare asserant, pecuniæ autem aut gloriæ admiratione, ab honestatis & veri regula facilè abducantur: veterum æquas sententias abijciant, quòd aut dignitati suæ non conuenire existiment aliorum vestigijs insistere, aut quia clientis causæ & rei familiari suæ sit seruiendum: credo, quòd summam rationem habet opinio, quæ pro lucro & pecunia facit. Ex horum genere (opinor) satius est ille, quem mirabiliter Socrates solebat execrari, qui primus vtilitatem à natura, à ratione, à lege seiunxisset. Quæ non à nobis dicuntur, vt eos quibus cum pecunia omnia sunt, ad honestatem reuocemus. Dudùm enim ex hac ætate & isto vsu, si quem ex hominum consuetudine consecuti sumus, nobis planè iudicare licet, eius qui ad lucrum cogitationes suas conuerterit, animum ad rectam virtutis & rerum benè gerendarum normam nulla ratione attolli posse. Nam quid auaro homine magis desperatum & abiectum, cuius aures sonitu (credo) nummorum oppletæ, ad tantum illum concentum dignitatis penitùs obsurduerunt? An verò sperandum est, vt pietatem & iustitiam colat, & hominum inter ipsos communitatem tueatur, seq́ ad egentes consilijs suis adiuuandos conferat, qui ne sui quidem rationem habere velit? Itaque summa ratione à prudentibus illis statutum est, vt Iurisconsultis prætor de mercede Ius non dicat: quòd sit valdè alienum à Iurisprudentia, quam re-

rum diuinarum & humanarum notitiam veteres definiêrunt, eam tanquàm pedisequam, hominum cupidorum desiderijs ad mercedem ministrare. Quæ res hoc magìs ad cuiusq; nostrûm dolorem pertinere debet, quòd ex ea, tanta ignoratio in forum irrepsit, vt nonnulli dum se consultoribus ad cauendum tradunt, & ex vsu illo magis ac magis deberent scientia repleri, tandèm ad summam inscitiam deueniant. quia enim pecuniam vltra modum facere volunt, tam multis negocijs se obruunt, vt illis ad præclara se studia referendi, nullum ocium relinquatur. Et quod tempus eos ad Ius ciuile maiores efficere debuisset, hoc in eis potiùs inscitiam & tarditatem parit.

32 *SED QVIA tam longè nostra euagata est oratio, videtur esse huius temporis & loci, de communi opinione nonnihil explicare. In qua vir is, cuius ad imitationem omnia nostra referuntur, tam erit & iudicio suo aptus, & natura moderatus, vt nulla re aut illius in assentiendo accusari leuitas, aut in dissentiendo prudentia desiderari, requirive possit. Sunt autem in ista scientia res propè innumerabiles, quæ veterum sæculorum ignoratione occultatæ, deindè patrum nostrorum memoria penitiùs quæsitæ, tandèm ætate ista in omnium luce & notitia conquiêrunt. De his si quisquam tam malè iudicat, vt beneficio nostrorum hominum inuentis frugibus, glandibus delectetur, non habebit (opinor) socium iudicij consilijq; sui. Quid enim stultius est, quàm veritate nuper propalàm facta, in antiquorum sententia pertinaciùs hærere? Et quemadmodùm apud Xenophontem Hercules tam benè comparata viuendi ratione inducitur, vt nullis, neq; lenitatibus, neq; delicijs à voluptate affici potuerit: ità id in vniuersa hac arte sit positum, in assentiendo neque vetustati, neq; authoritati, neq; gratiæ esse largiendum. sed vt in omnibus artibus veritati primas semper veteres detulerunt, ità & in ea omnis, quæcunq; de re suscipietur, disputatio extremùm consîdat. Itaque rectè ille, qui authoritate aut amicitia Socratis & Platonis, à quibus tamen tum multa diuinitùs dicta scriptaq; ferebantur, languere industriam suam non est passus: cùm is veritatem, cuius studio maximè tenebatur, omnibus necessitudinibus anteferret. Sed quidam sunt homines in veterum sententijs abrogandis tam parùm moderati, vt nihil probent, nisi quod apud se priuata commentatione inuenerint. Tantum valet in præstantibus animis gloriæ appetitio, vt quæ ab alijs sint allata, ferè probet nemo: & quæ quisque solus inuenerit & dixerit, aliorum omnium inuentis non dubitanter anteponat, credo quòd apud*

apud homines, θεῖον ἀγαθὸν ἡ τιμή. Ac sanè ei cui veritas in amoribus est, sit facilimum iudicare, nullam vnquàm artem & scientiam tam perfectam tamq; absolutam fuisse, in qua non aliqua verba reciperentur, quæ magis ad doctrinæ facilitatem, quàm ad ornatum & elegantiam essent comparata. Neque omnium scientiarum inuentrices Athenæ, res tam perfectas posteritati tradidissent, nisi eorum studio qui summi doctores in ea vrbe habebantur, esset perfectum, vt ad quamlibet cognitionem quæ certa ratione doceretur, vocabula, diuisiones & eiusmodi alia ab omni ornatu seposita, vtiliter tamen nouarentur. Itaque si verum est, quod & Platonici tradunt, omnes artes anteà fuisse quàm scriptis proderentur, non videbitur mea sententia, qui se ad artem scripto commendandam applicauerit, aliquid nouum ad eam attulisse, licèt vtatur verbis in eo genere inusitatis & ignotis. Neque verò potuerunt rhetores aut astrologi artium suarum præcepta tradere, nisi confictis & præter peruagatam vulgi opinionem sibi adscitis verbis, quibus eas res, quarum nulla adhuc scientia putabatur, certa via & methodo alligarent. Ex quo fit, quod in omnibus ferè artibus videmus, vt idem verbum variè à varijs artificibus vsurpatum, plerunquè ad res diuersissimas designandas accommodetur. Itaque modi vocabulo, aliter grammatici vtuntur, aliter musici, & aliter dialectici, quàm nos: Et demonstratio apud rhetores & dialecticos diuersiùs sonat, quàm in Iure ciuili. Et actionem quam oratores quandam velut corporis eloquentiam, & membrorum aptam compositionem statuunt, philosophi qui de vita & moribus explicant, actum quendam, nos formulam in iudicio experiundi nominamus. Ità fit, vt idem verbum, arbitratu eorum qui primùm præstantibus ingenijs res dispersas & separatas artibus concluserunt, diuersissimis negociorum figuris inseruiat. Quo in genere qui patrum nostrorum memoria Iurisprudentes habiti sunt, nunc verò apud multos, ne homines quidem, plurimùm se exercuerunt. Quia enim videbant ea quæ legibus & facultate Iurisconsulti continentur, non modò non certa & perpetua arte, sed ne cogitatione quidem posse comprehendi: prout quæque res in tractatum incurrebat, ad eam ex reliquis locis ordine quidem, sed non materia separatis, complendam, omne studium adiungebant: Ex quo profecta sunt eæ temperationes, communes dictæ, quæ summo consensu ab omnibus ferè comprobantur. Et quia (vt etiam Cicero ipse testis est) omnis qui de Iure sermo instituitur, in

e popu-

populari ratione potissimùm versatur, habent hæ nihilominùs apud multos authoritatem, licèt populariter interdum traditæ sint. Eas frangere & labefactare (opinor) facile est ei, qui omnem quæstionem in verbi notatione positam esse censet. sed cùm ea quæ tractantur, in scripti & voluntatis interpretatione plurimùm posita sint: is mihi lumen aliquod ei quod tractat, afferre videatur, qui res inter sese coniunctas, aut (vt plerunquè in Iure ciuili accidit) contrarias, partibus quibusdam paucitate definitis concluserit: nec videri possit aliquid nouum & præter Iuris sententiam attulisse. quanuis ad docendum id quod assumpsit, verbis vtatur, quæ ante id tempus in eo genere nota erant nemini. Equidem Zenonem Stoicum imitatus Cicero, cùm philosophiam à Græcis hominibus inuentam & perfectam Latinis literis commendaret, non dubitauit rebus à lingua sua anteà non cognitis, inaudita quoquè nomina imponere. Hæc enim ad facilitatem doctrinæ conducunt, & memoriæ discentium magno sunt adiumento. Itaque eum, quisquis est ille, qui hoc primùm in Iurisprudentiam inuexit, vt dominium in directum & vtile partiretur, nemo dixit aliquid nouum in hac scientia commentum esse: quanquàm ante illum nullus dominium directum, nullus vtile nominasset. Huius enim rei suberat notio & forma quædam, quæ etsi nunc nomen non habeat, semper tamen ratione & intelligentia continetur. Nam cùm ei qui cuiusque rei dominium haberet, duplex via cum aduersario lege agendi esset prodita, non abs re fecit, qui ex diuersis actionibus, ad diuersas mancipi species adhibitis, totidem dominia constituit. Quæ res effecit, vt hanc nouam quidem (si verba spectes) sententiam, sed ex re natam, frequens Iurisconsultorum cœtus sequeretur. Nam si Ius ipsum non ad verba, sed ad res & negocia inuentum est, si (vt ait bonus poëta) ἀχρεῖος ἔσαι ἐπέων νόμος, erras qui ob solam verborum nouationem, veterum partitiones nonnullas velis euertere, quæ anteà subsistebant, quàm omninò certa huius notionis scientia esset constituta. Neque verò possum adduci, vt in quæstione de ambiguo posita, me ipse à reliquorum sententia abducam, in hoc tantùm, vt ego solus aliquid videar attulisse: si id quod singulariter dicitur, tale est, vt nulla re, communi opinione probabilius videatur. Sed quidam homines magis in aliorum sententijs conuellendis triumphant & exultant: neque temerè ea probant, quorum laus ad alios sit peruentura. Est verò eiusmodi Ius ciuile, vt non sit difficile antecesso-

rum sententias improbare: at rem, qua de agitur, meliùs & ad veritatem aptiùs temperare, magni cuiusdam est hominis & summa facultatis. Itáque veterum errores vel mediocriter periti scientißimè animaduertunt: at rem ornatiùs & magis verè constituere, ne doctißimi quidem possunt. In his benè cum illis actum esse videbitur, quibus licet Socratico more, de omnibus rebus, nulla adhibita affirmatione, disputare. Sed si locus postulat, vt assensio non sit cohibenda, me in summa opinionum æqualitate, potiùs ad maioris partis, quàm vnius sententiam coner adiungere. Etsi enim veritas semper vna est & perpetua, neque ex aliorum assensione suspensa: quia tamen plerunquè in obscuro latet, est animi ingenui, potiùs cum multis sentire, quàm propria alacritate de re quacunque velle iudicare. Hinc iura nata, hinc leges inuentæ, hinc decreta, senatusconsulta, plebiscita facta, hinc authoritates perscripta: vt (quemadmodùm in vno & centesimo legis capite dicebatur) quod eorum iudicum maior pars iudicárit, id ius ratum esto. Itaque quod in ea lege, quam ex ore Domini Moses Hebræorum populo suasit, scriptum extat, In ore duorum vel trium Deut.19. rem omnem stare debere: non id efficit, vt quod duo vel tres affirmauerint, hoc ipso sit rectius & verius: non enim veritas ex hominum affirmatione aut negatione est: sed id eo capite significatur, vt quia quandiù hominum animi his corporis vinculis & custodia tenentur, quid sit verum, non facilè potest apparére: ea ipsi cum veritate coniuncta existimemus, qua ex plurium opinionibus sunt conflata. Nam esse aliquem, qui sententiam suam totius orbis testimonio & authoritati anteponat, desipientis arrogantia est. Qui si aliquid aptum, & re quam tractat dignum attulerit, facilè patiar me eius sermone conuictum, de priore sententia deduci. quòd si aliorum sententiam antiquâsse contentus, nihilo meliora afferat, si vnquàm errandum est, donec veritas ipsa sese ex diuturna ignoratione ad lucem extulerit, cum multis errare, quàm cum vno, mâlim. In quo plurimi homines grauißimè labuntur, qui nouam suam opinionem satis probari existimant, si aliorum sententiam valentißimè euerterint. Mihi verò hoc fecisse parua quidem res est, nisi quod ratum esse vis, rebus necessarijs addixeris.

AC fortaßè multis mirum videbitur, quòd anteà quasi per transennam à nobis dictum est, Ius istud ex hominum opinatione & sensibus conflatum 13

tum esse: cùm contrà multi excellentes & magni viri non dubitârint, Iuris originem à natura tanquàm à capite arcessere. Nam & Marcus Cicero ei reipublicæ, quam ille sex libris præstantißimam fundauerat, leges & instituta descripturus, non ex prætoris edicto, aut duodecim tabulis, vt plerique temporis sui, sed penitùs à natura & totius Philosophiæ præceptis initium sumpsit: quòd diuina illa naturæ vis, per quam prima & ea quidem excellens hominibus cum Deo præpotenti coniunctio fuisse credita est, legis inter nos condendæ principium attulisse videatur. Quam sententiam, quia cum authoritate summam rationem habet, difficile factu fuerit non probare. Quia enim, vt dicebat Thales, deorum plena sunt omnia, & mente diuina sensuq́; æterno completa, ex quo quoquè haustos animos habere nos Pythagorici dixerunt, sanè necesse sit, cognatione & quasi lege diuinorum animorum mentes quoquè nostras regi & gubernari, vt nihil Iure & legibus præclarè caueatur, quod non ex mente Dei & naturæ incitatione ortum habeat. Quam opinionem (credo) nemo vnquàm non laudauit, nisi aut Deum esse penitùs negaret, aut nihil ista humana ad prouidentiam Dei crederet pertinere. Sed esto, Ius & recta ratio legis à natura initium sumpserint: non continuò tamen illud sequi posit, Ius naturæ, non opinione, constare: nè si totum Ius ad naturam referatur, inter Philosophum & Iurisconsultum nihil intersit. Nam Socrates & qui ex eius schola & sermonibus Philosophi prodierunt, cùm à rebus absconditis, in quibus anteà alij impensiùs occupabantur, philosophiam ad hominum mores & consuetudinem auocâssent, illud totius sapientiæ caput posuerunt, in omnibus actionibus semper in naturam esse incumbendum, neque quicquam non honestè geri posse, quod natura duce & administra fieret. Ex quo est, vt quia ad participandum alium alio iusti nos à natura effecti sumus, illud sit reliquum quod Cicero testatur, nullum esse cuiusquam gentis qui ducem naturam nactus, ad virtutem non poßit peruenire. Quod si admittunt ij, qui hodiè Theologi nominantur, facilè efficitur, nihil in vniuersa philosophia dici tantum aut tam excellens posse, quod non puer benè à natura informatus, nullis præceptoribus, nulla scientia, ex se poßit arripere. Itaque aliquem esse in hoc mundo, qui præsit & cui pareatur, facilè agnoscet is, qui tantum istum cælorum ornatum & machinam animo fuerit complexus: qua tamen re nihil in tota philosophia dicitur præclarius. Et animos esse immortales, facilè iudi-

iudicabit, qui secum ipse cogitârit, quantùm nos ipsa commemoratio posteritatis ad spem quandam immortalitatis erigat & attollat: vt quo quisque animi magnitudine cæteris præstet, hoc magis memoriam suam ad posteros peruenire velit: etiamsi vel Christianos vel Iudæos, de immortalitate animorum disserentes, nunquàm audiuerit: quòd in eo facilimum sit etiam sinè præceptore excellere, quò natura nos quasi manu ducit. At si paulùm vltra id, quod in animis nostris natura peperit, processeris: & ab honesti & turpis quæstione (quorum iudicium omnibus ferè ex æquo tributum est) te ad ambigui Iuris disceptationem conuerteris, facile est iudicare, quantùm in Iuris & æquitatis perscriptionibus opinio dominetur: adeò vt nullus ad eam rem satis ex natura instructus esse possit, nisi legum quoquè fontes & capita peruouerit. Itaque si lex ità definitur, quæ iubet recta, prohibetq; contraria, profectò liceat philosophis esse Iurisperitissimis, à quibus multa egregiè de vita, de officijs, de actionibus, de expetendis & fugiendis sunt explicata: neque quicquam tam reconditum in illo genere dici potest, quod non illi libris suis concluserint. Nec verò illa magis Iuris ciuilis, quàm philosophiæ præcepta sunt, honestè viuere, alterum non lædere, Ius suum vnicuique tribuere: cùm omnis quæ à philosophis suscipitur disputatio, ad illa membra potissimùm referatur. Sed habet ista disciplina aliquid sibi proprium, & cum philosophis non commune, in qua & potissimùm illa versatur, vt scilicet res eas, quæ naturam vel mirificè suis ornatam præsidijs latère possunt, pro perspectis & iudicatis ponat. Ex quo in rebus ab ipsa philosophia planè adiaphoris id discrimen statuitur, vt id æquum, aliud iniquum authoritate Ius condentis designetur. Itaque si quæratur, an filius ad hæreditatis cretionem, aut bona patris capienda sit vocandus, hoc aptè ad æquitatem etiam philosophus definiet: quo authore, credo, etiamsi Iurisconsultus non adhibeatur, non patrimonij solùm, sed gloriæ quoquè paternæ hæreditas ad filium sit peruentura. At enim antequàm è cælo Socrates philosophiam ad homines auocâsset, aut vlla legis à Deo immortali data esset perscriptio, Sara vxor Abrahami fas non esse dixit, vt Ismaël quem primùm Abrahamus de ancilla sustulisset, Isaaco iustis nuptijs posteà nato, in patris hæreditate præferretur: cuius fœminæ iudicium Deus optimus maximus grauissimo testimonio comprobauit. Hoc si Iurisconsultus in suis cautionibus edixerit, potiùs ex natura hausisse, quàm vllis prudentiæ ciuilis præce- Genes. 16. Genes. 21.

ptis indicetur. Quæ enim fuit vnquàm gens tam effera & inculta, in qua non ipsi patres omne suum iudicium in filios superstites conferrent? Nam quæ natura in animantibus omnibus miras commiscendorum corporum libidines effinxit, eadem coniunctionis appetitum indidit, maximeq́; curam eorum quæ essent procreata: quod ipsum Iuris naturalis pars est. Ex quo & illud proficiscitur, vt quos viui omnibus officijs naturæ incitatione obseruabamus, ad eos his periculis & hac vita perfuncti, eiusdem naturæ vi & impetu, bona nostra deferri cupiamus: quasi & nos ipsi in persona filiorum adhuc patrimonio nostro Iuris intellectu perfruamur. Huic rei si omne, quod in facultate Iurisconsulti positum est, similitudine consentiret, Ius omne natura esse, non velim diffiteri. Sed quia tam multæ incidunt rerum & euentorum varietates, quæ vel præstantissimam naturam suisq́; adhuc igniculis instructam effugiant, non possit profectò Ius nisi varium & incertum esse, si non ab illa vaga & indiscreta cuiusque naturæ diuersitate, ex certorum hominum opinionibus ad definitas cautiones deducatur. Neque verò quisquam est tam egregiè natura præditus, quiq́; tam innata illa ad virtutem seminaria in se adolescere patiatur, qui in infinitis negociorum commutationibus & procellis, quæ tot in hominum vita solent accidere, nihil incurrat. Itaque si in disceptationem venerit, filij fratrum in successione patrui sui, an eiusdem defuncti patruis præferantur: respondebit fortasse is, qui nullis hominum opinionibus deprauatus, præclarum adhuc naturæ lumen retinet, præferri. Ille si responsi sui oblitus, eandem postea quæstionem rogetur, facilè eadem ipsa natura impellente, qua duce anteà responderat præferendos esse, nunc contrà sentiet. Hîc enim non natura, non æquitate aut iniustitia, non honesti aut turpis delectu, affirmatio à negatione discernitur: sed se ità res habet, vt vtrum responderis, secundum naturam respondisse videare. At cùm filios fratris in successione patrui, eiusdem defuncti patruis anteferri debere, Iure sit receptum: incipit id æquum non natura, sed opinione esse: vt qui contrà responderit, æquitati & Iuri pugnare meritò iudicetur. Itaque si ex virtute aut vitio res quæ in quæstione erit, æstimatur, haud est sanè, quòd philosophorum aut Iurisconsultorum scholas potiùs quàm naturam requiramus. sed si de eo, quod apud Ciceronem indifferens Cato vocat, quæstio est (in quo ferè tota Iurisprudentia occupata distinetur) quod Iure cautum erit, id æquum & bonum, non na-

tura,

tura, sed opinione & arbitrio condentis censebitur. Vndè euenit, vt plerunquè quod multis temporibus pro æquo & iusto fuerat obseruatum, id nouis authoritatibus & legibus abrogetur: & quæ res omnium moribus & consensione cuique erat iusta & permissa, ea nunc authoritate legum pro nefario scelere vindicetur. Itaq; bellissimè nostri, qui Ius triplex esse voluerunt, vt ciuile à naturali, re & specie differre existimarent: quòd multa ciuili Iure perpetuam æquitatem & rationem habere dicantur, quæ neque naturæ legibus definita sunt, neque in laudandis aut expetendis posita: sed vtrum feceris, nihil principem illam legem, ad iubendum & vetandum aptam, quam sapientes rationem rectam summi Dei interpretantur, offenderis: nisi quòd hominum regentium sensa & opiniones labefactas, quibus qui resistunt, ex Titánum genere ipsi Platoni statuuntur. Ac si cogitatione conuertimur ad eam legem, cuius iubendæ Deus optimus maximus Hebræorum populo author & princeps fuit, quàm multa reperias, quæ voluntate & arbitrio summi illius legislatoris tantùm niterentur? Ex quo profectum est, quòd Hebræi tribus legis partibus, quibus illa vniuersa continetur, tres Domini qualitates respondere censuerunt. Quæ enim pars in notionibus veris (sic enim licet vertere, quas illi deoth emathioth vocant) consistit, esse puta Deum, eiusq; prouidentia ista inferiora regi & teneri, & quæ ferè sunt similes: ea ex æterna illa sapientia ortum habet, vt iam illæ cautiones beneficio summi Dei cuiusque nostrûm naturæ videantur esse inditæ: ad easq; nos non facti, sed nati, non eruditi, sed imbuti simus. At altera pars, quæ tota ex præceptis, quorum causæ ignorantur, quæ illi chokim vocant) constat, à voluntate Domini putatur proficisci. Vndè qui vestem ex lana & lino compactam olim induisset, aut agrum hordeo & tritico simul conseuisset, contra æquum & bonum faciebat, & legibus ad pœnam deposcebatur: & qui sanguinem edisset, in quo Deus ipse, & posteà Empedocles Physicus animam esse dixerunt, Ius & leges offendebat, & iustè ad supplicium expetebatur: non quòd tam contra naturæ igniculos fecisse, quàm legislatoris voluntati repugnasse videretur. Hanc partem, in qua etiam plurimùm Ius ciuile versatur, non natura, sed opinione & voluntate constare, magnum sanè argumentū est, quòd ea nouis Euangelij legibus antiquata, ex memoria vitaq; hominum ferè deleta est. Vltima legis pars apud eos nominabatur, tota in mispatim, hoc est, iudicijs posita, quæ magis (vt illi inquiūt) potestati, quàm aut sapiētiæ, aut voluntati

Deut. 22. Genes. 9. Leuit. 7.

voluntati Dei nuncupatur: eaq; non tam ex natura, quàm scripto capit. Itaque qui furtum fecit, ne à lege naturæ quidem, aut ipsa sua conscientia impunitatem habet, etiamsi homines sit celaturus. Id enim ferè natura cuique datum est, furtum noxa & pœna non carere. sed quæ pœna furibus manifestis, aut non manifestis, plagiarijs, latronibus, sacrilegis, repetundarum aut peculatûs reis, constituenda sit, id non ex natura, sed opinione petendum est. Quia enim lege Mosis atque adeò ciuili, furtum simplex pœnam capitis non habet, pro graui scelere apud Iudæos habetur, furem vltimo supplicio afficere. At apud multos populos, quorum moribus fures ad mortem expetuntur, Ius ipsum violâsse putetur iudex, qui furem capitali pœna non multauerit. Ità fit, vt quia condentium opinionibus res tota temperanda est, Ius istud quod nobis est in manibus, non naturæ, sed legislatoris voluntati, acceptum feramus. Quod etsi à nobis fusiùs tractatum est, quàm rei institutæ scopus pati videretur, huc tamen pertinet, vt cognoscant homines illi, qui Iurisprudentiam ingenio suo, non artis facultate metiuntur, opinionem plurimorum non mediocriter ijs in rebus valere, in quibus rationum æqualitate & pondere animi hominum in varias sententias distrahuntur. Qui enim qualibet occasione irrepente, sibi semper eligit genus sentiendi singulare, perniciosissimum quiddam inducit in hanc scientiam, confusionem scilicet & varietatem: vt iam propè nos Ius ioculare habeamus: in quo qui se exercent, similes veterum Philosophorum perhibentur esse: quos cùm Gellius æqualis Ciceronis, homo doctus & Græciæ Proconsul, in vnum locum Athenis conuocasset, dixit magnoperè velle se illis authorem fieri, vt modum controuersiarum ponerent: videre se, nihil ab eis tam repugnans, tamq; varium aut contortum dici, in quo, si vellent, non facilè possent conuenire. Sed summi & docti viri authoritas apud eos non valuit, quibus erat propositum, in ijs litibus, quas velut hæreditarias à patribus suis acceperant, ætatem conterere. Quod idem à nostris non iniuria in Iurisconsultos dicitur, quibus vel dissentire placet, etiamsi non sit causa.

14 HAEC quia cùm à cæteris artificijs, quæ ad reipublicæ temperationem & publicam ciuium salutem pertinent, tum maximè ab hac Iuris scientia aliena sunt: non permittet is rerum maximarum præstantißimus effector quem quærimus, vt cùm cuiusq; artis & doctrinæ incredibilem de se hominibus spem iniecerit, vnicam in se sapientiam ciues sui desiderare poßint. Quod quia

quia à nobis anteà fusiùs demonstratum est, id vnum (opinor) restat, vt is diligenter perspiciat, quam personam in republica susceperit, & quibus in terminis gloriam suam dilatari velit. Nam si omnibus qui ad vitam ingrediuntur, temperantiæ, iustitiæ, fortitudinis & virtutum reliquarum partes à natura tributæ sunt, vt diligenter videant, nè qua vita sua pars officio vacet: quantò certè magis Iurisconsulto homini, qui præter summa illa totius honesti officia, sibi velut naturæ lege delata, hoc tam præclarum Iurisconsulti munus recepit, erit videndum, vt omnibus partibus τοῦ καλοῦ sanctè & piè seruatis, apto decoroq; scientia sua respondeat? Est verò consentaneum, eum qui causas amicorum tueri, laborantibus succurrere, afflictos excitare, ægris mederi artificio suo velit, omnia studia & cogitationes suas ad agendum potissimùm conferre: ità fiet, vt qui totam scientiam non cognitione sola, sed actione concluserit, minus grauatè rerum multarum perdiscendarum laborem suscipiat. At enim eorum omnium quæ in infinita dubitatione & quæstione versantur, nemo potest animo & scientia compos esse, si illa tantùm euoluerit, quæ apud veteres illos de scripto recitantur. Nam si in vsucapionibus, tutelis, gentilitatibus, stillicidijs, luminibus, parietibus, & similibus rebus omne quo de quæritur, situm esset, possit (credo) Iurisconsultus illis scriptis esse contentus. Sed cùm multæ controuersiæ in causa imperij, in tota antiquitatis ratione, in consuetudine, in institutis maiorum, in senatusconsultis & exemplis sint collocatæ: non erit satis ei, qui in hoc munere versatur, vt sit tinctus ijs scriptis, quæ maiores nostri nobis per manus tradiderunt. Itaque cognoscendæ erunt leges, delibanda ex omni genere scriptorum antiquitatis effigies, percipienda historia & senatoria amplitudo: quibus ex rebus præclarissima sæpè exempla hauriri solent, quæ aptiores nos ad iudicandum & consulendum possunt efficere. Nam si, vt Marcus Cicero definit, Iurisconsultus est, qui legum & consuetudinis qua priuati in ciuitate vtuntur, & ad respondendum, & agendum, & ad cauendum peritus est, non dubitabo eum impudentiæ condemnare, qui in consuetudine, maiorum institutis & rebus iudicatis planè rudis, clientibus ciuibusq; suis ad omnes causas & iudicia opem suam non desinat polliceri. Cùm enim eorum quæ huius artis facultate continentur, ferè pars maior in quæstione ambigui posita sit, profectò & rerum iudicatarum monimenta, & perscriptæ authoritates, & consuetudinis vetustatisq; ratio, tanquàm aliqua materies, omnibus qui Iurisconsulti nominantur, subiecta esse debet: vt in ijs de quibus inter doctos ambigi solet, ex iudicati &

consuetudinis authoritate, sententiam suam informare possint. Et si enim non semper ipsi ius dicant, debent tamen pro sapientia sua, quid alij iudicaturi sint, longè ante praeuidere: quod profectò vix praestabit, qui in tota illa iuris percipiendi notione nihil quaerendum putat, nisi quod veteres illi specialim in omnium oculis posuerunt. Itaque si de filijs fratrum ad successionem patrui in capita vel in stirpes vocandis, controuersia inciderit, quia res ferè in iure eius est generis, vt vtrum probes & sentias, possis opinionem tuam scientiae patrocinio defendere, hoc ex consuetudinis & iudicatae authoritatis scientia adiumentum feres, vt quam in partem promptiùs decedas, tibi plane exploratum esse possit. At si quaestio occurrit, quae veteribus illis iuris scientiae monimentis consignata non est, quia iam eam à Iurisconsulti cognitione minimè excludimus, cui rerum omnium de quibus quaeri potest, materies nota esse debet, hoc magis eius opinio in vulgus probabitur, quòd ea vel ex consuetudine vsurpata, vel aliquo senatusconsulto, aut (vt nostri dicunt) pragmatico constituto videatur esse desumpta. Non quò existimem exemplis magis quàm legibus esse iudicandum, id enim authoritatem Iuris scientiae perfringit: sed quia non omnes omnia complectuntur, quae cuique generi definiendo apta sunt & parata, erit (opinor) istud quod in nobis humanum est, & ab homine, quandiu hac vita fruitur, alienum esse non potest, aliorum vigilantia studioq; sarciendum.

25 *HAEC certè longiùs, quàm initio sermonis omninò putaremus: sed tamen breuiùs, quàm res tam grauis dici debuisset: quo in sermone qui verecundiam nostram desiderabunt, quòd eum scripto adumbrare voluerim, quem nisi diuturno vsu, & propè inclinata iam aetate facilè assequi nemo potest: sic statuant, quae à nobis longa oratione posita sunt, non tam libenter quàm necessario dicta esse, nè non satis ijs qui nostra fortè non probarent, fecisse videremur. Feci verò non vt ipse dux essem, in cuius aetatem tot iam afflictae & nonnullorum cupiditate ad ambitionem, ad gratiam, ad mercedem abductae veritatis clades & calamitates incurrerunt, vt nihil sit quod magis cupiam, quàm omne iudicium animi ingeniiq; mei ab assensione remouere: sed ea scripsi, quae à praestantissimis viris accepta meminissem, vt ex illorum authoritate, ijs qui in artibus pertractandis veritatis studia semper summa duxerunt, itinera demonstrarem, & velut digitum ad fontes intenderem.*

AD-

ADVERSARIORVM EX LIBRIS QVINQVAGINTA PANDECTARVM IVSTINIANI IMPERATORIS,

PARS PRIMA.

DOMINI NOSTRI SACRATISSIMI PRINCIPIS IVSTINIANI, IVRIS ENVCLEATI EX OMNI VETERE IVRE COLLECTI DIGESTORVM SEV PANDECTARVM LIBER PRIMVS.

IN Pandectis Florentinis sic legitur, quod & Haloandri editio probat. Quanquàm in vulgatis Codicibus scriptum extet, In nomine Domini, Amen. Iustiniani sacratissimi Principis, &c. *Ex quibus verbis effici crediderunt nonnulli,* [1] *in instrumento necessariam esse inuocationem Christi: aliâs instrumentum fidem perdere. Quod tamen ferè omnium consensu explosum est* [2]. *Et hoc post Alciatum* [3] *Antonius Vacca præses prouinciæ Venaisinæ, vir clarissimus, in suis expositionibus probat* [4]. *Cuius quoquè temperationem admittimus, vt Christi inuocatio à notarijs non sit prætermittenda, si hoc consuetudine sit receptum. Quod & Bartolo videtur, ex cuius sententia non ea instrumentis conficien-*

1 glo. in auth. vt præpona. nomen Imperat. §. si qua verò. Fulgo. in princ. C.

2 secun. Alexan. in rub. de ope. no. nun. Bal. & Pan. de Cast. in l. iurisgentium. §. quod ferè. de pac. Panor. in c. j. de fid. instr.

3 lib. ix. Parergôn c. vj.

4 sup. in prin. proœ.

5 per gl. in l. generali. de tabul. lib. x. C. Panor. in c. i. de fi l. instru.
6 Bar. in l. si quis ex argentariis. §. si initium. de edend.
7 l. vlt. de testa. milit. & Barto. in l. j. de sanct. trinitat. & fid.
8 q. cclxij. in decisionib. Gratianopol.

diu necessaria sunt, quæ iure extant prodita 5, *sed quæ consuetudine gentis sunt recepta* 6. *pro quo & illud est quod dici solet, in his quæ ad solennitatem contractuum & instrumentorum pertinent, locum contractûs dispici solere* 7 : *vndè etiam inter exteros notarius in conficiendo documento, loci consuetudinem sequetur, quod Guido Papa admittit* 8.

De Iustitia & Iure.

IVRI OPERAM DATVRVM. LEX I.

9 in l. prospexit. qui & à quib. manumis. libe.
1 in addi. ad Panor. in c. vlt. de succes. ab intestat.
2 Hic in annotatio. prioribus.

IVS, vt eleganter Celsus definit, est ars æqui & boni. *Quanquàm nonnulla sunt valdè dura, & ab æqui boniq; rationibus separata, quæ tamen iure cauta sunt. Vndè apud Vlpianum* 9 *extat*, quod quidem perquàm durum est, sed lex ità scripta est. *Hinc & illud profectũ est, (vt nonnulli referunt* 1*) quòd quidam aduocatus, post mortem reuersus ab inferis, testatò prædicauit, legem, Aurelius, infrà de liberatio. lega. causam perpetuæ suæ damnationi attulisse. In his normam Lesbiam sequemur, & τὸ ἐπιεικὲσ adhibebimus : idq; boni iudicis officio sanè continetur, vt variè ex causis personisq; constituat, hocq; assequetur, vt dum à summo iure recedit, summus tamen Iureconsultus videatur. Sed de his videndus est Budæus* 2 *: parùm enim ad institutum munusq; nostrum.*

3 l. ij. rem pupilli saluã fore. infra. & l. nõ aliter. de adoptio infrà.
4 c. quanquàm. de vsur. lib. vj. Panor. in c. vlti. de sepult.
5 auth quib. mod. natur. effic. legit. §. quantum.
6 c. cum esses. de testam. extrà.

§. HVIVS STVDII. *Ius aliud publicum, aliud priuatum. Publicum ad sacra, ad sacerdotes & magistratus pertinet. Ex quo appositè dicitur, sacerdotes in publicis personis numerari, cui consequens est, vt possint alteri stipulari, sicut in publicis personis dicitur* 3 : *& ex stipulatione facta sacerdoti, poterũt ij quorum interest agere* 4, *quod Bar. Bal. Ias. & cæteri sequuntur, si modò in his, quæ ad suum officium pertinent, sacerdos stipuletur. Vndè & in his quæ ad res spiritales pertinent, vt in contrahendis matrimonijs, dotalibusq; pactionibus conscribendis, parochus Ecclesiæ ritè conficiet instrumentum* 5. *Sic & coram eo testamentum confici potest, adhibitis duobus testibus* 6. *Aliud Ius est priuatum, idq; tribus partibus continetur, naturali, gentium, & ciuili. Et hæc satis patent, & apud omnes latiùs funduntur.*

VT VIM ATQVE INIVRIAM. L. III.

EX *iure gentium & illa cautio profecta est, vt vim & violentiam*

tiam propulsemus. Planè qui alium occidit, contra ius & fas occidisse putatur[7]*: si tamen ad defensionem & tutelam sui corporis vel rerum suarum, occidisse probauerit, extra pœnam est*[8]*. Qui ergò confitetur se occidisse, sed ad defensionem suam, potest ex confeßione damnari, nisi probet ad defensionem suam se occidisse. Potest enim diuidi confeßio à iudice, & pro parte accipi, & in partem respui, cùm ea pars quæ respuitur, contra præsumptionem Iuris communis est*[9]*: quod & Bartol.*[10] *& omnes ferè tenent*[11]*. Quòd si nulla similis præsumptio est, iudici etiam parte altera petente non est concedendum, si vel confeßionem vel oblationem partis diuidere velit*[12]*: vt innumeris* CVRIAE *Parisiensis authoritatibus extat comprobatum*[13]*: quod tamen ex sententia Panormi.*[14] *ità intelligendum esse puto, vt ex ea confeßione confessus capite non damnetur. quod ratione non caret, cùm in criminalibus manifestißimæ probationes requirantur*[15]*: at non videtur manifesta & clara probatio ex confeßione duci posse, cuius pars acceptata est, & alia reiecta*[16].

7 l. i. ad leg. Cor. de sic. l. si non conuici. de iniur.
8 l. iiii & l. scientiam. §. j. ad leg. Aquil. l. j. C. vnde vi. l. sed & partus. §. j. quod met. cau. infra.
9 c. cum venissent. & ibi Panor. de initiu.
10 in l. Aurelius. §. idem quæsit. de libera leg.
11 Ange. Imol. Ludo. in l. j. §. si quis simpliciter. de verb. oblig. Panor. in c. bonæ. infrà de postu. præl. vlt. col.
12 l. cum quæreretur. de adminiſt. tute.
13 die 25. Iunij, an. 1515. & die 7. Martij, anno 1529.
14 c. auditis. pen. col. de præscrip.
15 l. sciant. de probat. C.
16 facit l. in causę. de procurator. l. cum quæreretur. de admi. tut.

MANVMISSIONES. L. IIII.

HOC *caput in vulgatis codicibus mendosum est: hìc verò ex Pandectis Florentinis repone eo loco:* Est autem manumißio de manu mißio, *id est,* datio libertatis.

EX HOC IVRE. L. V.

EX *Iure gentium veniunt bella, si modò licita sint. Licitum autem bellum id definire, quod populus solùm Romanus indixerit, furiosum est, quasi cæteris populis, liberis esse non liceat, aut quasi iustior Romanorum causa in exteris nationibus vincendis, quam reliquarum nationum in seruitute à ceruicibus suis depellenda, esse potuerit. Itaq; in vita Alexandri Seueri Herodianus refert, regem Persarum per legatos Alexandro Seuero Imperatori edixisse, vt ab vniuersa Asia & Africa excederet, seq; finibus Aegæi maris contineret, quòd illud Asiæ Africæq; imperium olim Persarum armis domitum, solis Persis deberetur. Bartolus quoquè refert*[1]*, Græcos orbis terrarum imperium soli imperatori Byzantino concedere: Tartaros, Magno Chano. Quod idem (opinor) nostris posse licere, qui totius orbis principatum, Imperatori Latinorum attribuunt*[2]*. Et quod hìc dicitur in fi. contractus esse Iuris gentium, facit ad id quod aliâs rela-*

1 in l. hostes. ij. col. de captiuis & postlim. reuer. infrà.
2 per tex. in l. deprecatio. ad leg. Rhod. de iactu.

tum est, principem quanuis legibus & iure ciuili solutum[3], *contractibus tamen & pactis conuentis teneri & obligari*[4]. *Sic deportati qui amittunt ea quæ iuris ciuilis sunt*[5], *tamen possunt contrahere*[6], *cùm contractus sint iuris gentium, quod & aliàs annotaui*[7].

3 l.princeps.infrà de legib. & l.digna vox. C. de legib.
4 per tex. in c.j. de probat. tex. in c.j. de nat. feud. Ias.in l.j.de consti.princ.infra pe.col.
5 l.quidam. de pœnis. infrà.
6 l.si mandauero. §. is cuius.mandat.
7 d.l.si mandauero.

OMNES POPVLI. L. IX.

QVOD quisq; populus (inquit) sibi ius constituit, id proprium ius ciuitatis est, & ius ciuile appellatur. Ex quo hic omnes ferè contendunt, cuique populo licere statuta facere, & noua decreta rogare, & mores admittere, etiam si sint contra leges[8]. *sed hæc non admodum ad id quod instituimus, faciunt: consulendi erunt cæteri*[9]: *qua de re etiam Antonius Vacca hic præter cæterorum sententiam multa eleganter, & ad historiæ veritatem appositè scribit.*

8 l.de quibus.ad fi.infrà de legib. l.Antiochensium. de priui. credit. c.j.de constit.lib.vj.
9 Bar.Bal.& Iason hic.

IVS PLVRIBVS MODIS. L. XI.

IVS vno modo dicitur is locus, in quo ius redditur. Debet autem ius reddi in loco solito, & in quo maiores sedere consueuerunt[10]: *aliàs sententia esset nulla*[11]: *quod tamen in arbitro & delegato non habet locum, qui locum alium possunt partibus dicere, modò sit is, quò honestè venire possint*[12]. *Plane ordinarius in loco maiorum iudicare debet, idq; in his quæ causæ cognitionem desiderant*[13]: *ea enim per solum libellum non possunt expediri*[14]. *Sed & ea quæ ad præparationem iudiciorum pertinent, etiamsi causa cognita expediri debeant, alio loco vbi iudici videbitur, poterunt tractari*[15]. *Nec omitte ea quæ voluntariæ iurisdictionis sunt, vbiquè posse agitari*[16]. *Et adde* CVRIAE *Parisiensis placito contineri*[17], *vt expensarum taxationes in auditorio & loco vbi ius reddi solet, fiant.*

10 l.si locus. infrà de iudic.
11 arg.l.si vt proponis. ij. quomod.& quandò iudex.& Ias.hic.
12 l.si cùm dies. §. si arbiter.infrà de arbi.
13 l.à procedente. de dilatio.
14 l.nec quicquam §.j.infra de offic.proconf.
15 l.voluit. in fi. infrà de interrogat.actio.
16 l.ij.de offic.proconsul. vide Bar. in l.vna. ad princ.de confes.C.
17 die ij. Septemb. anno 1539. in conuentibus Andium.

De legibus, Senatusq́ue consultis, & longa consuetudine.

IVRA CONSTITVI. L. III.

LEGES rogari solent ex ijs, quæ ἐπὶ τὸ πλεῖστον & frequenter accidunt: neque enim de eo quod semel aut bis accidit, lex ferenda est. Sic & Soloni de parricidis forsan lex ferenda nõ fuit, quòd id scelus aut nunquam, aut rarò solet euenire. Sic & de Lazaro à mortuis excitato non fuit quærendum, an reciperet bona & vxorem, vt dicit glo. de quo si quid constituendum est,

Ioan.11.

est, melius est eum bona, vxorem, liberos, baptismum, & caetera recuperare [1]. ferè enim restituto comparatur, qui ex restitutionis beneficio recipit honorem, bona, & alia [2].

NON AMBIGITVR. L. VIII.

SENATVS *legis condendae potestatem habet, vt hic dicitur: nec mutare arbitror, quod alibi dicitur, soli principi & imperatori concessum esse, leges condere & interpretari [3]. vt enim vulgò receptum est, taxatiua dictio non excludit similes casus [4]. & quanquàm senatus populusq; Romanus lege regia in principem omne imperium transtulisset, tamen potestas imperij etiam senatui communicabatur. Vndè & senatus nonnullos imperatores damnauit, & eorum acta antiquauit: vt de Nerone, Vitellio & Domitiano accepimus. Huc pertinet, quòd sicut à principe non appellatur, ità nec à senatu [5]. Eum autem senatum appellare, qui (vt apud nos & omnibus ferè prouincijs, quae vnius imperio tenentur) de causis priuatis & publicis constituat, neque Budaeo placet, neque doctis. Curiam rectius appellaueris.*

NON OMNIVM. L. XIX.

IN *his quae iure & legibus cauta sunt, ratio anxiè non est quaerenda, vel hoc maximè, quòd voluntas condentis pro ratione est [6]. Itaque saepissimè Paulum à Labeone & alios inter se dissidentes comperimus: huius autem, an alterius sententia aequior sit, non admodùm notum est: sed satis est, hanc in Pandectas relatam esse, vt secundùm eam iudicetur. Hoc enim inter homines lex affert, vt in iudicando quid sequamur, habeamus: quanquàm id quod sequimur, altero non sit aequabilius: sed in rebus & negocijs aliquid certi definiendum est.*

NON EST NOVVM. L. XXVI.

ELEGANTER *dicitur, antecedentem legem ex posteriore interpretationem accipere, & è contrario: in Pandectis enim nihil primum, nihil postremum, sed omnia vno & eodem tempore videntur esse scripta: quia eodem momento authoritatem acceperunt. Sic in contractu nihil dicitur prius altero, quia eodem tempore omnia quae in instrumento descripta sunt, vim accipiunt, nempe cùm in mundum est redactus contractus, & lectus coram partibus [7]: ex quo non possit pars vna causari, hoc pactum prius adiectum esse,*

quàm

---

1 secund. Panor. in c. per. de frigid. & malefic. glo. c. ij. xxxij. q. ij.

2 l. j. de sententiam pass. & restit.

3 l. vlt. C. de legib. l. ij. §. hoc autem. de vet. iure enuclean.

4 l. ob aes alienum. & ibi gloss. & Bar. de praed. & alijs reb. minor. C.

5 l. j. infrà qui & à quibus appella. licet vel non.

6 glo. vlt. in l. relegati. de poenis. infrà.

7 l. contractus. de fide instru. C.

quàm alterum 8. *nec referre potest, principio, an ad finem contractûs, protestatio adijciatur* 9.

8 secund. Bar. in d. l. contractus.
9 l. si ita scriptum. de lega. j. & ibi Bar.

PRINCEPS. L. XXXI.

PRIVILEGIA *principis, Augustæ communicantur, vt hic: ferè enim est, vt honor qui marito debetur, etiam ad vxorem transeat* 10. *sed quia Augusta dignitatem non habet, ideò si ei legatum sit, & illa, antequàm dies cedat, è vita migret, deficit legatum* 11. *At legatum principi, qui ante diem cedentem ex hominibus est ereptus, non deficit, sed debetur successori* 12. *magis enim dignitati, quàm personæ legatum videtur esse: dignitas autem non moritur* 13. *vt autem apud nos Augusta eadem priuilegia haberet quæ princeps ipse, lege principali & regia nuper cautum est*

10 l. j. de in ius vocan. C.
11 l. si Augustæ. de legat. ij.
12 l. quod principi. de legat. ij.
13 c. quoniam abbas. de offic. deleg. c. si gratiosè. de rescrip. lib. vj. & l. proponebatur. de iudic.

DE QVIBVS CAVSIS. L. XXXII.

QVIBVS *in rebus scripto iure vti non solemus, id custoditur, quod consuetudine receptum est. ex quo rectè efficitur, consuetudinem seruandam esse etiam his casibus, in quibus lege prouidetur. Et quemadmodum lege obuenire non impropriè dicitur hæreditas, etiam quæ testamento defertur, lex enim testamenta tuetur* 1: *ità lege & iure aliquid dicetur fieri, quod secundùm vsurpatam consuetudinem fit: cùm lex iubeat consuetudinem seruari* 2. *id. q. delegatus cum hac clausula, vt secundùm ius iudicet, poterit debebitq; statuta & consuetudines sequi, & nihilominùs dicetur secundum Ius iudicâsse* 3. *Sed non omnis consuetudo pro lege est, sed ea tantùm, quæ inueterata est, & longo tempore firmata* 4, *& vt in iure pontificio loquuntur, præscripta* 5: *quod tempus interpretamur x. annorum* 6: *longum enim tempus, de decem annis intelligitur* 7. *Sed hic summè addubitatum est, an consuetudo vincat legem. In quo ferè constitit apud omnes, vt consuetudo generalis quæ post legem inducitur, vincat & infirmet legem antecedentem, etiam si generaliter loquatur, per hunc tex. quòd si consuetudo esset specialis, non vinceret generalem legem* 8: *& in eo omnes conueniunt. Sed si consuetudo præcedat legem, magis est, vt etiam vincat legem: neq; enim statuta & consuetudines tolluntur per legem nouam, nisi de his mentio fiat* 9: *quod tamen Bartolo non placet. Hæc autem ad eos populos, qui sub Romano imperio sunt, rectiùs dicuntur. quod an sit, aut*

1 l. lege obuenire. de verbor. & rerum signific. infrà.
2 l. j. C. quæ sit long. consuetud.
3 Panor. in c. cùm nobis. x. notab. per illũ text. de electi.
4 l. j. & ij. quæ sit longa consuetu. C. l. j. §. vlt. de aqua pluuia arcen. infrà.
5 c. vlt. in fi. & c. cùm dilectus. de consuetud. c. Cumana. de electio. c. iij. de consuet. lib. vj.
6 secund. Bar. & omnes hic & Panor. in c. vlt. 6 col. de consuetu.
7 de pſcr. longi tẽpo. C.
8 l. ij. de long. consuet. C. & l. deprecatio. infrà ad leg. Rhod. de iact. c. vlt. de consuet.
9 c. j. de cõstit. lib. vj. Panor. in c. vlti. de consuet. vlt. col.

vbinam

vbinàm fit, non planè ſcio. Reliquarum autem gentium conſuetudines, quin vincant legem, nemo (opinor) eſt qui dubitet, idque, etiamſi libertatem eccleſiæ minuant, eóque iure in Gallia vtimur. Itaq; eum qui à lege per Regem lata, Papam aut alium appellauerit, maieſtatis reum appellari deferriq́; poſſe, & principali & CVRIAE Pariſienſis decreto cautum eſt [10]*. Et non ſemel Curia Pariſi. diplomata pontificia, quæ contra Ius regni eſſent, nulla eſſe pronunciauit, & imperium executoribus abrogauit* [11] *: atq; adeò pontifices & cardinales, edicta Curiæ detrectantes, & pignoribus captis & ingenti pecunia coërcuit* [12]*. Cùm tamen tales iure pontificio & ciuili extra laicorum poteſtatem notionémve poſiti ſint, tam in criminalibus, quàm ciuilibus* [13] *: facta poteſtate epiſcopis iudices laicos excommunicandi, qui contra clericum aliquid conſtituerint* [14]*. Sic Rex Franciæ in quibuſdam epiſcopatibus ius Regaliæ habet, hoc eſt, vt quoàd vacanti eccleſiæ de paſtore ſit prouiſum, fructus ſuos faciat, & interim conferat vacantia beneficia* [15] *: quod tamen dudùm conſtitutiones Bonifacianæ damnauerunt* [16]*, quanquàm & hoc poſteà in concilio Baſileenſi receptum eſt. Huc pertinet, quòd in regno Franciæ prouocationes à iudicibus eccleſiaſticis ad CVRIAS ſupremas interponi & recipi ſolent, & hæ tanquàm ab abuſu vocantur, quas etiam à delegatis & executoribus Romani Pontificis recipi debere, Curia Pariſienſis decreuit* [17] *: quanuis iure delegans eſſet appellandus* [18]*. Itaque ſi comes palatinus à Papa creatus, notarios faceret in regno, & cum illegitimis diſpenſaret quo ad temporalia, appellationem ad Curiam interponi debere Benedicti docet* [19]*. Sic eccleſiaſtici conuentus acquirere in Gallia non poſſunt, & ſi acquiſierint, à ſe coguntur abalienare, niſi id illis beneficio principali concedatur: licèt hoc pontificum conſtitutionibus ſit damnatum* [20]*. Nec verò iuſtè quiſpiam dixerit, peccare Gallos qui pontificum edicta non obſeruent. Nam Bonifacianas conſtitutiones & id genus alias, quæ Regis & regni Gallici libertatem & priuilegia minuerent, pridèm vna clauſula Clemens quintus antiquauit* [1].

10 v. calend. Martij, anno 1417.

11 vj. cal. Septemb. anno 1458.

12 viij. Idus Auguſt. anno 1373 & iterùm, xij. cal. Auguſt. anno 1458.

13 Auth. ſtatuimus. de epiſc. & cleric. c. j. c. ſi diligẽti. & c. cũ cõtingat. de for. competen.

14 c. ij. de for. compet.

15 refert Specu. tit. de legato. §. nunc tractemus, ver. ſed nunquid legatus.

16 c. generali. & c. quia ſępè. de electio lib vj.

17 anno 1491. xix. calend. Martij.

18 l. j. infrà quis & à quo appel. c. ſi à ſubdelegat. de offi. deleg li. vj.

19 in c. Rainutius. in ver. & vxorem. nu. 197. de teſtament.

20 c. j. de immunitate eccleſiar. lib. vj.

1 c. meruit de priuilegijs. in extra. commu.

De conſtitutionibus Principum.

QVOD PRINCIPI PLACVIT. L. I.

PRINCEPS potest leges facere, vt hic [2] *: quæ sententia ad omnes qui alterius ditioni non sunt subditi, generalis est. Et hoc in rege Frãciæ Andreas Barbat.* [3] *& Bald.* [4] *scribunt, cùm alterum nõ agnoscat superiorem* [5]*, referentq́ Fulgosius* [6]*, præsente se eos qui à rege Franciæ legati ad concilium Constantiense venerant, testatione complexos esse, se non venisse cuiusquam vocatu, aut quòd rex Franciæ cuiquam sit subditus, sed pro communi Christianorum salute. Quicquid igitur princeps decreuit, vel de plano interlocutus est, pro lege habetur. Ex quo & illud dicitur, principem in iudicando ordinem iuris seruare non teneri* [7]*. quod sinè dubitatione est, cùm princeps legibus sit solutus* [8]*. Addunt etiam doctores, contractus principis, legis vim habere* [9]*. Multa autem ad legem Regiam pertinentia, vide hic apud Antonium Vaccam eleganter & illuminatè.*

BENEFICIVM. L. III.

BENEFICIVM principis plenißimè debemus interpretari [10] *: quod ità exaudimus, quatenùs ius concedentis respicit : sin autem ius tertij, strictißimè : semper enim illud intelligitur in beneficijs, vt alteri non noceant* [11]*. Vndè quanquàm stricta interpretatio fiat in priuilegijs* [12]*, plena tamen admittitur, si ius concedentis spectemus* [13]*. Sed hoc adijcitur, vt in conceßionibus & rescriptis ad beneficia strictior fiat interpretatio, cùm illa ambitiosa sint* [14]*.*

αἱ μεταγενέστεραι διατάξεις. L. IIII.

CONSTITVTIONES, inquit, posteriores, potiores sunt ijs quæ antecedunt. Patet enim, secundam l. aut constitutionem derogare primæ, si illi aduersatur, vel si de ea nõ faciat mentionem [15]*. Planè in rescriptis specialibus, beneficijs aut priuilegijs hoc admittitur, vt antecedentem legem non tollant, nisi de ea mentionem faciant* [16]*, vel nisi ex certa scientia probentur emissa* [17]*. Tantum enim valet certa scientia probata, quantũ clausula derogans adiecta* [18]*. Sed de scientia concedentis probationes erunt implendæ : nõ enim præsumitur* [19]*, sicut nec motu proprio putatur rescriptum datũ, nisi exprimatur* [20]*.*

De statu hominum.

ET SERVORVM. §. INGENVI. L. V.

OMNI-

2 l. vlt. C. de legib.
3 c. nemini. de offic. delegati.
4 c. j de constitutio.
5 c. per venerab. lem. extrà, qui fil. sint legi.
6 l. ex hoc iure. de iustit. & iure. suprà & Iason iiij. col.
7 fac. tex. in c. ad petitionem. de accus. in fi.
8 l. princeps. suprà eo.
9 l. donationes. de donat. inter vir. C. l. Cæsar. de public. & ibi Bar.
10 facit c. cùm dilecti. de donatio. c. si quandò. de rescrip.
11 l. ij. §. meritò. & §. si quis à principe. nè quid in loco publico.
12 d. c. dilecti.
13 c. quia circa. & ibi gl. & Pano. de priuileg.
14 c. quanuis. de præb. lib. vj.
15 c. j. de constit. lib. vj.
16 l. vlt. & ibi glo. Bart. Bal. & alij, si contra ius vel vtilitatem publicam. C.
17 glo. in c. j. in ver. noscatur. de constitut. lib vj.
18 Pano. in c. nonnulli. de rescrip. nu. 8. in c. vlt. vt lite pendent. nil inno. iiij. notab.
19 arg. l. veriùs. de prob. glo. in c. pastoralis. §. præterea. de offic. deleg. Pan. in c. cùm inter. in prin. de excep.
20 cap. si motu. de præb. lib. vj.

OMNINO sufficit, vel natiuitatis vel conceptionis tempore matrem liberam esse, vt partus ingenuus dicatur. Modò enim natiuitatis tempus, modò conceptionis spectamus, prout magis partui prodest [21]*. quod & ad similes inspectiones valet. Vndè vt senator quis dicatur, sufficit patrem illius senatorem fuisse, vel cùm conceptus est, vel cùm natus: & si post conceptionem perderet pater senatoriam dignitatem, non nocet filio. Sic si tempore conceptionis pater non erat Senator, at tempore natiuitatis erat, tempus natiuitatis dispicietur* [1]*. At dignitas acquisita patri, postquàm conceptus & natus est filius, non prodest filio* [2]*, sic nec infamia contracta nocet* [3]*: & hæc sunt notanda, vt quæ ad nobilitatem à patre quæsitam accommodari possunt: quæsita enim à patre nobilitas, non proficit priùs natis* [4]*. His adde sententiam, qua illicitæ nuptiæ declarantur, non nocere filijs pòst natis, nec eos ob id inter spurios rectè haberi, si ante sententiam essent concepti* [5]*.*

IMPERATOR TITVS. L. VIII.

ERROR *librarij aut notarij in sermone fidem instrumenti non labefactat* [6]*. Idem in testamento admittimus* [7]*: sed in rescriptis Principis & Papæ contrà* [8]*. ea enim nisi consultò (si tamen Panormitano credimus* [9]*) & deliberatò dari non solent. Vndè si in sermone aliquid offenditur, fidem sibi derogant, & falsa esse præsumuntur. An autem notarius errorem suum emendare posit, vide hic Bar. & alios. Hic & quæri potest, an litura & abrasio in instrumento, fidem instrumenti minuat, quod magis est, si illa in loco suspecto reperiatur: sin autem in loco non suspecto, nihil nocet* [10]*. sed in arbitrio cognoscentis erit, an locus sit suspectus, nécne* [11]*. & eo casu, quo abrasio detraheret de fide instrumenti, intellige, vt eam partem tantùm inutilem faciat, in qua inuenitur, cætera autem firma manent* [12]*.*

QVAERITVR. L. X.

HERMAPHRODITVS, *qui & ἀνδρόγυνος, an inter mares, an inter fœminas numeretur, dispici solet, quo sexu magis incalescat. Ex quo abundè (opinor) satisfit ei quæstioni, quã tractat Bald.* [13] *ex facto: quidam marchio dedit feudũ Titio, ea lege, vt pertineret ad filiũ, si esset masculus, aliàs nõ. natus est hermaphroditus, an succedat feudo: quod rectè dici potest, si magis incalescat in eo virilis sexus.*

21 l. nuper legem. de natur. liber. C.

1 l. emancipatũ. §. sed si quis. infrà de senat.

2 l. si senator. de dignit. lib. xij. C.

3 l. filiam. de senator. §. generali. de ritu nup. infrà.

4 l. imperialis. §. his illud. & ibi Bartol. & Bald. de nuptijs. C. Bart. in l. si senator. de dignit. lib. xij. C.

5 c. ij. qui filij sint legit. extrà.

6 vt hic, & l. si librarius. de reg. iur.

7 l. qui habebat. de manu. testa. infrà. l. errore. de testa. C.

8 c. ad audiẽtiã. de rescr.

9 d. c. ad audientiam.

10 c. ex literis. de probat. & ibi Abb. c. vlt. de crimine fal.

11 l. si vnus. C. de testament.

12 l. si ex falsis. de transact. Socyn. reg. j. in fall.

13 in l. quotiès. C. de suis & leg. ij. col. facit l. repetundarũ. de testi. l. sed est quæsitum. ad si. de lib. & posth.

Et sic succedet feudo, quod alibi etiam Bal.testatur [14].

PAVLVS. L. XI.

IVRE *ciuili filius vxorem ducere non potest sinè consensu patris, vt & infrà dicemus* [15], *cuius si consensus superueniat, vel si filius sui iuris incipiat esse, legitimæ fiunt nuptiæ: sed liberi iam nati, remanent spurij* [16]. *Ex quo illud descendit, quod hic Bartol.notat, contractus nuptijs contra ius, & posteà per diploma principis approbatis, non tamen legitimos effici filios, qui antè nati sunt, sed eos tantùm qui post legitimationem. Ferè enim est, vt dispensatio non trahatur retrò* [17]. *Si tamen ambo coniuges vel alter eorum ignorâsset impedimentum, filij qui nascuntur, sunt legitimi* [18], *etiam quo ad successionem eius qui sciuit* [19]. *Cùm verò legitimantur filij per subsequens matrimonium, nulla fit distinctio inter natos aut nascituros, sed ex æquo legitimantur* [20].

NON SVNT LIBERI. L. XIIII.

QVI *viui nascuntur, licèt ilicò decedant, liberi dicuntur, & testamentum rumpunt* [21], *etiam si ex secto ventre nati sint: vel non omninò essent integri & perfecti* [22]. *Planè si contra formam generis humani essent nati, vt quia haberent formam bruti, non dicuntur liberi, nec testamentum rumpunt* [23]: *valent tamen ad conditionem implendam in persona matris vel patris* [24]. *Vndè & non absurdè posset defendi, eos numerari inter liberos, in id vt proficiant parentibus ad excusationes tutelæ & aliorum munerum, à quibus certus liberorum numerus excusat* [1].

IN ORBE ROMANO QVI SVNT. L. XVII.

ITA *in Pandectis nupèr ex Florentia allatis legitur, quod & admonuit Alciatus* [2]. *Nam ante constitutionem Antonini, de qua hîc mentio fit, non omnes imperio Romano subditi, ciuitatis ius habebant: sed id ex priuilegio solebat concedi huic aut alteri nationi. Pòst verò id omnibus qui in fide Romanorum essent, lege Antonini datum est, quo non id significatur, vt à tributis sint immunes, sed vt habeant ius suffragiorum & comitiorum, & ad honores produci possint, vt idem Alciatus refert. Sed cùm Roma communis sit patria omnium* [3], *videtur ibi etiam exteros defendi oportere, & conueniri posse, quod glo.admittit* [4], *& verum est, si ibi degunt ex causa voluntaria: si*

14 de aliena. feud. pater. c.j. & glo. in l.de quibus. & ibi Angel. suprà de legib.
15 l.ij.de ritu nup.
16 per hunc tex. & l. etsi contra.de nuptijs.C.
17 cap.ex insinuatione.de simō. Decius in l.quod initio.ad fi. de reg.iur.
18 cap.ex tenore. qui filij sint legit.
19 secund. Inno. d. c. ex tenore.
20 l.cum quis.de natu.liber.C.& tanta.qui filij sint legit.
21 l. iij. C. de posth. hæred.instit.
22 l. quod dicitur. infrà de lib.& posth.
23 vt hic, & d. l. iij. de posth. hær. C. l.ostentum.de verb.signif.
24 l. quæret aliquis. de verb.sig. gl.& Bar.hic.
1 l.ij.§.numerum,de excu.tutor. infrà l.j.qui numer.lib.C. l.si quis decurio. ij. de decur. lib.x.C.
2 cap.xxj.lib.ij.dispunc.
3 l.Roma. ad municip. infrà.
4 d.l.Roma.

ria: si autem ex iusta & necessaria, reuocandi domũ ius habebunt [5].

CVM LEGITIMAE. L. XIX.

EX *legitimis nuptijs natus, patrem sequitur quo ad dignitatem, familiam, gentem & similia, per ea quæ hic in glos. citantur. Diuersum necessariò dicitur in spurio. cùm enim patrem certum non habeat, censebitur ex materna serie* [6]. *Matri igitur succedet* [7]: *& è diuersò mater, & qui ex serie matris sunt, ei succedent* [8]. *Item spurius contra testamentum matris querelam habet* [9]. *Si tamen mater esset illustris, is neq; succedit, neq; querelam perfert* [10]. *Plus etiam additur, spurium natum ex adulterio, incestu aut simili coitu, qui lege punitur, nũquàm succedere matri* [11]. *quod Bartolo quoq; videtur* [12]. *Si autem quæritur, an spurij patri succedant, expeditum est, Iure ciuili non succedere, immò illis nec testamento, nec inter viuos quicquam donari potest, ne ad alimenta quidem* [13]: *sed tamen æquitate canonica spurio pro alimentis relinqui potest* [14]: *Immò & Gallorum moribus relictum spurio vel spuria, sinè distinctione valet, etiamsi vltra alimẽta esset, & ità* CVRIA *Parisiensis statuit* [15]. *Addendum est rescripto principis, etiam legitimos effici eos, qui ex coitu à legibus damnato & punito nascuntur, vt eadem* CVRIA *censuit* [16]: *quod & Accursius non improbat* [17]. *Tractatum quoquè est, an spurius à patre nobili nobilitatem mutuetur, quod Bartolus negat* [18], *cùm patrem certum non habeat, vt dixi. Quanquàm contrà de consuetudine receptum sit, vt Guido Papa scribit* [19].

INGENVVM. L. XXV.

NON *qualibet sententia Ius facit, sed ea demùm quæ cum iusto contradictore data est* [20]: *sed nec eo casu inter omnes ius faciet, nisi præsente vero aduersario lata sit: nam si abfuerit, alijs non nocetur* [21]. *Is autem verus contradictor dicitur, cuius potißimùm & maximè interest, vt dicitur in hærede defendente testamentum: nam sententia in eum reddita, legatarijs obest* [22]: *secùs, si cum eo data esset, cuius non principaliter interest, vt si cum legatarijs* [23]. *Item si plurium interesset, omnes adesse, & litẽ agere debent: aliâs sententia contra vnum data, alios non tenet* [24].

5 c. vlt. de foro cõpeten. & Pano. ibi.
6 l. vulgò infrà eo.
7 §. vulgo. de succes. cog. Insti. l. ij. & l. Modestinus. vnde cog. inf.
8 l. si spurius. infrà vnde cog.
9 l. si suspecta. §. j. de inoff. test.
10 l. si qua illustris. ad senatus. Orfic.
11 §. vlt. quib. mod. natur. effic. sui. in Authent. glos. in d. l. si qua illustris.
12 in l. vlt. j. col. de his quib. vt indig.
13 l. j. de naturalib. lib. auth. ex complexu. de incest. nup. C.
14 c. cum haberet. de eo qui duxit.
15 mense Decembr. anno. 1528.
16 a cāsis liberali. 1551.
17 §. vlt. quib. mod. natur. effic. sui.
18 l. si vt proponis. de digni. lib. xij. C.
19 decis. 510. in decis. Gratianop.
20 l. cùm nõ iusto. de collus. detegen.
21 l. si ideo. de euictionib. l. qui repudiantes. §. vlt. de inoff. testam. infrà.
22 l. Papinianus. §. si ex causa. infrà de inoffic. testa. ubi not.
23 l. j. de except. rei iudica. infrà.
24 l. ij. de fid. instr.

De his qui sui vel alieni iuris sunt.

ITEM IN POTESTATE. L. III.

PROPRIVM est ciuium Romanorum, filios habere in potestate. quod ius patrum in filios latè patet, vt fusè Accursius docuit [1]. *Addit hic Bal. Iudaeos in Romano orbe siue imperio habitātes, habere filios in potestate: nam & ij ad constitutionem Antonini pertinent* [2]. *Relatumq́; est à glo.* [3] *Francos non habere filios in potestate. cui consequens est, quod Baldus* [4] *voluit Francos & Britones filiosfamiliâs posse testari etiam de peculio aduentitio, cùm non sint in potestate parentum: quod etsi nulla (quod sciam) lege apud Gallos rogatum sit, existimo tamen verū esse. Nam in Gallia filijfamiliâs sinè venia parentes in ius vocant: quae quaerunt, sibi acquirunt, quae tamen iure Romano contrà dicuntur* [5]. *Rationem autem, cur Franci non habeant filios in potestate, aßignat Alciatus* [6], *quòd ij nunquàm habuerunt ius Romanorum ciuium, qui se ab imperio Romano subitò in libertatem asseruerint. historiam vide apud eundem Alciatum. Item huc adde filios naturales & spurios non esse in potestate parentum, vt hoc tex. à contrario* [7]: *ideò nec illis patres poterunt pupillariter substituere* [8].

1 Instit. de pat. potesta.
2 l. in orbe Romano. suprà de statu homi.
3 in §. vlt. de pat. pote. Instit.
4 c. j. §. si duo. ad fin. de feu. de no. bene. inue.
5 l. quique litigandi. infrà de in ius vocan. l. placet. de acqui. haer. cum simi.
6 lib. ij. dispunc. c. xxij.
7 ibi ex iustis nuptiis. & §. vlti. quib. mod. nat. effi. sui in auth.
8 l. Lucius. & ibi glo. de vulg. & pupil.

FILIVM. L. VI.

IS demùm filius est, quem nuptiae demonstrant [9]: *nec enim aliter probari potest, hunc illius esse filium. Itaque legatum alicui, si se filium probet, nihilominùs debetur, & reijcitur conditio tanquàm* ἀδύνατοσ [10]. *Nec ei qui habetur ab omnibus pro filio, nocet asseueratio patris aut matris, qua illi praedicant, etiam cum iuramento, hunc non esse filium* [11]: *& si hoc affectu exhaeredaretur, querelam nihilominùs habebit* [12]. *Si tamen communi vicinorum opinatione filius non habebatur, ei patris aut matris assertio officit* [13]. *Poßit tamen ex nonnullis argumentis conuinci, eum qui se filium contendit, filium non esse, vt hic in tex. videre potes.*

9 l. & quia. infrà de in ius vocan.
10 l. Lucius. de condi. & demonstra. infrà.
11 l. pe. & l. etiam matris. de proba. infrà. c. per tuas. de probationib. Bart. hic.
12 l. si instituta. §. j. infrà de inoff. testa.
13 c. transmissa. qui filij sint leg. & ibi Pan. r. & in c. j. de fil. presb.

SI QVA POENA. L. VII.

ITA legendum esse Antonius Vacca in expositionibus suis docet, Si qua poena pater fuerit affectus, &c. *non* paterfamiliâs: *& ad eum quoquè modum in Pandectis Florentinorum animaduertimus. Quotiès igitur pater exclusus est à successione aui, nepos illius locum tenet & succedit. quod rationem habet, siue pater sit exclusus,*

clusus, quia aui hereditatem repudiauit [14] *: (primo enim non agnoscente, sequens admittitur* [15]*,) siue quòd exheredatus est, exheredatione valente* [16] *: siue quia deportatus & pœna affectus, vt succedere non possit : per hunc tex.* [17] *eo enim excluso de medio quacunque causa, sequentes in gradu admittuntur. Itaq; auo mortuo, hereditas quæ obuentura erat filio deportato, si deportatus non fuisset, non applicatur fisco, sed nepoti qui & filius deportati est* [18]*. si enim quod relinquitur deportatis, & similibus personis, non fisco debetur, sed quasi pro non scripto, apud heredes manet* [19]*, certè & hoc multò iustiùs dicatur in ijs quæ ab intestato deferuntur, quod Bar. & alijs placet* [20]*. pro quo & illud facit, quòd dicitur, confiscatione bonorum, sola bona præsentia contineri, non futura* [21].

FILIVSFAMILIAS. L. IX.

IN ijs quæ ad Ius publicũ pertinẽt patria potestas pro nihilo est [1]*. Immò & aliquæ dignitates publicæ eximunt à patria potestate, vt episcopalis dignitas, consularis, præfectura & nonnullæ aliæ quæ lege continentur* [2]*. At quilibet ordo sacer nõ liberat à patria potestate, nisi quo ad spiritalia* [3]*. Idẽ dicitur in simplici canonicatu* [4]*, quod Abbas probat* [5]*, & verũ est, licèt glo. canonicæ aliud senserit* [6]*, & Bar. hic.*

SI IVDEX. L. X.

NONNVLLAE sunt causæ, in quibus summatim res potest expediri per iudicem [7]*, quòd & aliâs attigimus* [8]*. In his si iudex summatim processerit, expeditum est, non fieri præiudicium in incidenti quæstione, vt in causa alimentorum hic dicitur, de qua si summatim cognitum est, causa filiationis salua manet : quæ filiatio si pòst plenè tractetur, facilè abolebit primam sententiam in summario iudicio latam* [9]*. si autem de causa principali plenè cognitum est, præiudicium fit in incidenti : quod rationem habet, si necessariò incidens principali contineatur* [10]*, vel si expressè de incidenti mentio facta est* [11]*, vt quia iudex reo obijciente compensationem, reprobàrit exceptionem illam, quasi debito non subsistente. Alias de incidente iterùm agi potest* [12]*; quod & aliàs annotabo* [13].

De adop. & emancip. & alijs modis quibus patria potestas soluitur.

SI

14 noto in l. posthumus. §. vlt. de inoffic. testa. in l. si is qui. de inoffic. test. infra. Bart. in l. liberorum. pen. col. de verb. significat.
15 l. j. & ij. C. de suc. edi.
16 l. j. §. si pater emancipatus. de coniungen. cũ emanci. lib. infrà.
17 l. j. §. vlti. de bon. possel. cont. tabul.
18 l. si necem. §. si deportatus. de bo. lib. infrà.
19 l. si in metallum. de ijs quæ pro non scriptis.
20 hic & in l. j. in fin. de bon. pos. contra tab.
21 l. si mandauero. vbi noto. §. is cuius. infrà mandat.
1 vt hic. & l. nam quod ad Trebel.
2 auth. sed episcopalis. de episco. & cler.
3 c. si annum. ad fi. de iudic. lib. vj.
4 tex. & ibi Abb. in c. constitutus. de in integ. restit.
5 in rub. de pecu. cle.
6 c. indecorum. de ætat. & qualit.
7 de quib. gl. in l iij. §. sciendũ. infrà ad exhi.
8 d. §. sciendum.
9 l. à diuo Pio. § si super rebus. de re iudic. & Bald. hic. l. si quis à liberis. §. si vel parens. de lib. agnosc.
10 l. ij. de ord. cog. C. & c. j. de ordi. cogn. ext.
11 l. quod in diem. §. vlt. de compensat.
12 l. j. de crimine expil. her. C. l. fin autẽ. §. vlt. de neg. gest. Bart. hic.
13 l. quod in diẽ. de compen.

SI CONSVL. L. III.

HVC pertinent, quæ inferius annotauimus in l. si plures, infrà de pactis.

NON ALITER. L. XVIII.

QVAE de non quærendo alteri per alterum aliàs explicantur[14]*, nō habent locū in personis publicis vt notarijs, qui & ipsi alijs recipere & stipulari solent*[15]*. Plus etiam dicitur, quòd quanquàm in donationibus absenti non quæratur, nisi ab eo tempore, quo res ad notitiam suam venerit*[16]*: Si tamen notarius stipulatus fuerit absentis nomine, absenti quæretur etiam antequàm ratum habuerit, quod Guido Papa probat: & ità iudicatum in* CVRIA *Gratianopolit. dicit*[17]*. sic sacerdos qui & publica persona est, alteri quærit, quod suprà admonui*[18].

SI ADROGATOR. L. XXII.

QVAE ad hoc caput pertinent, meliùs & commodiùs infrà dicentur, vbi de substitutionibus agitur[19].

De diuisione rerum & qualitate.

INTANTVM. §. VNIVERSITATIS. L. VI.

QVAE sunt vniuersitatis, singulorum esse minimè censentur: sic nec honos vniuersitati debitus, singulos respicit vt hîc[20]*: sic iurans capitulo obedientiam, singulis non obligatur*[21]*. Ex quibus efficitur, singulos in causa vniuersitatis testes esse*[22]*, nisi in causa ardua vt criminali*[23]*, & nisi commodum ad singulos pertineret*[24]*, quo casu & illi admitterentur, si res per alios non posset probari*[25]*: nec enim probationū copia angustanda est*[26]*. Huc pertinet, quod à Bal.*[27] *relatum est pro debito singulorum, in bona vniuersitatis missionem non decerni. Propiusq; est, vt contra ecclesiam clericus in testimonium inuitus citetur*[1].

De senatoribus.

CASSIVS LONGINVS. L. II.

MOTVS à senatu, ius dicendi testimonij non habet, vt hîc. neq; multùm facit quod dicitur[2] *hæreticos qui & infames sunt, ius testimonij in testamentis habere: quia in te-*

14 l. stipulatio ista. §. alteri. de ver. oblig. l. j. per quas perso. nob. acquir. C.
15 vt hic. & l. ij. rem pupil. sal. fore.
16 l. absenti. de dona.
17 q xlix. in decisio.
18 l. j. §. huius. suprà de iustit. & iure.
19 sub tit. de vulg. & pupil. subst. l. sed etsi plures. §. in adrogato.
20 & l. sicut. quod cuius. vniuers. facit l. sed si hac. §. qui manumittitur. de in ius voc l. ij. quod cuius vni. l j. §. seruum. de quæst. l. vl. §. j. si ser. vind.
21 c. cùm clerici. & ibi Panor. de verb. signif.
22 glo. & Bar. hic.
23 Ias. in d. l. sed si hac. §. qui manumittitur.
24 l. ciuitatib. de leg. ij. l. nullus. cū si. de testi.
25 l. consensu. de repud. c. veniens. de testi.
26 l. quoniam. de hæret.
27 in l. etiam. de execut. rei iud. gl. in c. sicut. quod cuius. vniuer. infrà. & ibi Bar.
1 glo. in c. veniēs. tex. in c. cùm nuncius. de testibus.
2 l. quoniam. C. de hær.

in testamentis speciale erit. At in iudicio non admittetur infamis infamia iuris 3. *Si verò esset infamis facto, admittetur in causa bonorum* 4 *non autem in criminali, in qua clarißima probationes desiderari solent* 5.

3 l. iii. §. lege. de testib. infrà.
4 doc. in l. j. de sacros. ec.
5 l. sciant. de prob. C.

QVI INDIGNVS. L. IIII.

RECEPTA *est apud magistros sententia, in odiosis strictam fieri interpretationem* 6. *quod totiès verum est, quotiès nullum absurdum consequitur: tunc enim latè res explicatur. Ridiculum est enim, vt qui minoribus honoribus arcetur, ad maiores adspiret, vt hic* 7. *Adde & hos quatuor dignitatum gradus à glo. positos, viris doctis non probari* 8.

6 l. cùm quidam. de lib. & posthu.
7 facit l. relegatorum. §. constitutum. § potest. de interdi. & releg. l. cui pacto. de ser. exp.
8 Alciat. in l. speciosas. de ver. signi.

EMANCIPATVM. L. VII.

VT *aliquis filius senatoris nobilis, aut qua alia dignitate clarus habeatur, oportet tempore quo vel concipitur, vel nascitur, patrē illius senatorem fuisse: quod etiam aliàs annotatū est* 9. *Planè benigna interpretatione receptum est, vt etiam ei qui natus est, patre senatu moto, retineatur dignitas per auum* 10, *quod rationē habet, si viuente auo natus est. Nam si extincto auo, magis est vt indignitas patris illi noceat* 11. *Sic dicimus eum qui post mortem aui natus est, neq; illius legitimam hæreditatem, neq; bonorum possessionem petere posse* 12. *Eadem fermè dicuntur in patre, qui cùm iam feudum sibi acquisitum habebat, delictum commisit, ob quod feudi commissum factum est, vt non pertineat ad filium* 13: *si autem pater auo viuente deliquisset, ex persona aui summoto patre, filio feudum transcribetur, argumento huius l. & eorum quæ paulò superius dicta sunt* 14.

9 l. & seruorum. de stat. homi. suprà.
10 per hunc tex. ad fin.
11 l. diuo. de quæstio. C & Bar. hic.
12 l. Titius. de suis & legit. l. qui filio. de iniusto rup. & irrit. test. infrà.
13 c. j. §. si vasallus. si de feud. defunct. content. sit inter domi. in feud.
14 l. si qua pœna. de his qui sunt sui vel alie. & Bal. hic.

FOEMINAE. L. VIII.

FOEMINAE *eadē dignitate cum maritis censentur* 15: *& eā dignitatem quam maritorum beneficio acceperūt, retinent viduæ* 16: *at deponunt, si inferioris ordinis viro nupserint* 17. *Ex horum genere & illud est, quod gl.* 18 *retulit, & Pan.* 19 *probat, vxores clericorum incedentium cum habitu & tonsura, habere fori priuilegium quod maritis datur* 20. *Sed & hic aptè quæri potest, Titia nobilis nupsit ignobili, amittit dignitatem per hunc text.* 21. *sed an mortuo marito resumat nobilitatē: quod vix est: ideò ad tributa & vectigalia quæ soliis ignobilibus imperantur, obligatur, quod Guido Pap. probat, &*

15 vt hic. & l. mulieres de dignit. lib. xij. C.
16 l. filij §. vidua infrà ad municipal. §. non tantùm. de nupt. in authen.
17 l. j. de incolis lib. x. C. & l. ingenuæ de murileg. lib. xj.
18 c. cos. xxxij. distinc.
19 Panor. c. ij. de fo. cōpe.
20 c. j. de cler. coniug.
21 ibi, parentes vero.

ità à CVRIA *Delphinate iudicatum ait* [22]. *sic è diuerso ea quæ non est nobilis, si vidua est viri nobilis, retinet ex illius persona nobilitatem* [23]. *quod idē Guido Pap. existimat* [24]. *& dignum exemplo est, quod aliâs* CVRIA *Parisi. iudicauit, viduas artificum & id genus mercenariorum, posse artificium mariti defuncti per idoneos seruos exercere, etiam in ijs artificijs, in quibus nullus nisi probatus & iuratus admitti solet, & hoc in vidua tonsoris iudicatum est* [25].

22 q.ccclxxx. in decisio.
23 l. cùm te. de nupt. C. & d. §. vidua.
24 q. ccclxxix. in decisio.
25 xiij. Cal. Decemb. anno 1427.

SENATORES. L. XI.

DIGNITAS *adiungit domicilium, sed non mutat primum: aliâs dignitas in damno esset, quod à iure plurimùm abest* [1]. *Huc aptè adiungas, quòd licèt episcopalis dignitas, de patria potestate quem eximat* [2], *hoc certè verum erit in compendio. Nam si ex ea liberatione damnum episcopo afferri potest, aliud esset* [3], *quod & aliâs annotauimus* [4].

1 l. municeps ad munici. infrà.
2 auth. sed episcopalis. de epis. & cler. C.
3 Saly. in d. authen. & Bar. in l. iij. de his qui sunt sui vel alie. iur.
4 l. j. §. vlt. ad Maced.

De officio consulis.

OFFICIVM CONSVLIS. LEX VNA.

CONSVLES *cùm habeant officium ordinarium & à lege, seorsùm & singuli aliquid expedire possunt, vt hîc. Quod & in tutoribus habet locum* [5], *qui & ipsi publicum negocium gerunt. Sed videndum, nè in procuratoribus & priuatis administratoribus officium à lege non habentibus, aliud sit dicendum, qui non seorsim, sed simul omnes gerere debent* [6], *nisi insolidùm dati essent* [7]. *Qui si generalem gestionem haberent, vt exercitores & institores, insolidum videntur dati* [8]. *Quod autem dixi de consulibus, locum non habet in ijs, qui non suo iure iudicant, vt sunt arbitri* [9] *& delegati* [10]. *Adde in executoribus testamenti, licèt sint administratores priuati, benignè receptum esse, vt insolidum habeant officium* [11]: *at cæteri executores non gerūt insolidum* [12]. *Item an collega possit exequi quod à suo collega cœptum est, vide l. à diuo. §. j. de re iud. & pono in l. argentarium. §. j. de iudi. Et adde quòd si sunt duo episcopi in eadem diœcesi, habent officium insolidùm, & seorsim possunt excommunicare & absoluere, & quem vnus ligauerit, alter soluere non potest per hunc tex.* [13]. *An verò plures procuratores, gestores, & similes, insolidùm conueniantur, alibi retulimus* [14].

5 l. vlt. C. de auth. præst. & vnus ex plu. l. j.
6 c. si duo. de procu. ext.
7 l. pluribus. de procur. infrà.
8 l. j. §. si plures. vbi vide ratio. per Bart. de exerci.
9 l. si in tres. de arbit.
10 l. si duo de re iu. c. causam de offic. deleg.
11 c. fin. de testa. lib. vj.
12 Bart. in l. pluribus. infrà de procur.
13 glo. in c. non autē. vij. q. j.
14 l. j. §. vlti. de exercit.

De

De officio præfecti prætorio.

BREVITER. LEX VNA.

S*ICVT nec à principe, nec à senatu appellatur* [15], *ità vt à præfectis prætorio non appellaretur, leg e principali effectum est, licèt contra eorum sententias supplicationes recipiantur* [16]: *quibus glo. hic Cardinales & episcopos similes facit: à quibus non appellatur* [17], *cùm ex prorogatione cognoscant* [18]: *sed tamen cùm hodiè ab episcopis ad archiepiscopos appelletur* [19], *poterunt quidem archiepiscopi ab episcopis appellari, non autem per libellum aut simplicem querelam adiri* [20]. *Nam in prouincia episcoporum imperium non habent, nisi per appellationem* [21].

15 l.j.infrà à quib.appel. non lic.
16 l.j.de sent.præf.præt.
17 l.episcopale. de episco.& cleric.
18 Bald. & Paul. de Cast. d.l.episcopale.
19 c.pastoralis. de of.or.
20 c.j.de offi.leg.
21 c.Romana. de offi. ordi. lib.vj. & c. Romana.de appel.lib.vj.

De officio præfecti vrbi.

OMNIA OMNINO. L. I.

E*X hoc loco*, cùm vrbem nostram fidei tuæ commiserimus, *benè efficitur secundùm Bartolum hic, concesso castro alicui à principe, etiam concedi imperium & iurisdictionem omnem* [22]. *Item an intrà ponatur inclusiuè vel exclusiuè: & respondet Bart. in beneficijs poni inclusiuè, in his enim lata est facienda interpretatio* [23]: *in rebus autem quæ odiosa sunt, exclusiuè. & hoc ratio naturalis docet* [1]. *Item ex eo quod præfecto demandatur, vt habeat accensos qui renuncient quæ fiunt, non ineleganter defenditur, credi viatoribus referentibus de officio suo* [2], *nisi essent grauia crimina, quia tunc non credetur eis. Sed tamen ad illam denunciationem iudex poterit inquirere* [3]. *Item creditur nuncio in ijs, quæ ad eius officium pertinent* [4], *vt si referret citatum dixisse se nolle venire* [5]. *Aliud, si diceret se malè fuisse acceptum* [6], *& vtrunque decreto Parisien.* CVRIAE *continetur* [7]. *Sed an precium annonæ constitui posit ab ijs, qui prouincias regunt, notabo in l.vlt.ad l.Iul.de anno. in hoc, vt quis rem certo precio cogatur vendere.*

22 l.vlt.vbi & apud quos. facit text. in c.prætereà.de offic.dele.extrà. l.ij. infrà de iurisdict. omn.iudic.
23 l.beneficiũ. de constitutio.principum.
1 Panor. in c.j.de cleri. coniu.
2 l.magis puto. §.nè tamen, de reb. cor. l. si quis decurio.de fal.C.
3 l.diuus.de custo. reo. & ibi Bar.
4 l.ea quidẽ. & ibi glo. de accusa.C.
5 Bart. in l.tres. C.quo. & quand.iudex.
6 Guid. Papa. q. 628. in deci.
7 vide stylũ Curiæ Parlamenti. in vij. parte artic.xxv.

PRAEFECTVS VRBI. L. III.

PERTINET *ad posita in l.vlt.de Iurisd.omni.Iudicum.*

De officio prætorum.

APVD FILIVMFAMILIAS. L. I.

IN hanc sententiam vide notata in l. qui iurisdictioni. de iuris. omni. iud.

BARBARIVS. L. III.

CVM quæritur, an acta, ab aliquo nomine officij confecta, valeant, optimè res constituuntur, si quæratur, non an in tale officium sit adlectus, vel adlegi potuerit, sed, an sit habitus pro tali, vt hîc [8]*: quod tamen verum erit, si ille erat in possessione talis dignitatis: licèt enim præsentatus ab eo, qui posteà de iure patronatûs iudicio decidit, non sit remouendus* [9]*: necessarium est tamen, præsentantem in possessione fuisse* [10]*: sufficit enim collatario, probare conferentē in possessione* [11]*: & electo, eligentes in possessione cùm eligerent, fuisse* [12]*. Item licèt testes vel serui sint, vel infames, tamen si habebantur & probi & liberi, valebit testimonium* [13]*, quod in reprobandis testibus accuratè videndum esse Bar. refert* [14].

8 facit l. ij. de sen. & inter. omn. iud. vbi Bar.
9 c. consultationibus. de iur. patr.
10 d. c. consultationibus.
11 c. cùm olim. de caus. poss. & proprieta.
12 c. querelam. de elect.
13 l. j. C. de testamentis.
14 d. l. j. C. de test.

De officio præfecti vigilum.

APVD VETVSTIORES. L. I.

INCENDIVM plerunquè culpa habitatorum euenit, vt hîc & l. vendita. de peric. & commo. rei vend. Tunc autem incendium inter fortuitos casus non numeratur, cùm in ciuitate plerunquè accidit incendium. nam is metus diligentiores dominos debet efficere [15]*. Si rarò accidit, casus fortuitus est, secundùm Bal* [16]*. & ita erunt accipienda omnia legum capitula, quæ incendium inter fortuitos casus numerant* [17]*. Adde, dominum de incendio à familia immisso, non teneri, nisi quæ culpa possit ei imputari, quòd perditos seruos in clientela sua esse pateretur* [18]*. quod & CVRIA Paris. iudicauit* [19]*. An autem furtum sit casus fortuitus, habes in l. cùm duobus. §. damna. infrà, pro soc.*

15 sic intel. l. si seruus. & §. si fornacarius. & §. si furnum. ad leg. Aquil.
16 in l. j. depos. C.
17 l. cùm duobus. §. damna. pro socio. l. in rebus. & l. si vt certo. §. iij. infrà commod. l. si quis fundum. loca.
18 d. l. si seruus. §. Proculus. ad leg. Aquil. l. videamus. loca. infrà. faciunt not. per Bart. in l. j. §. familiæ. de public.
19 Anno 1387. Ioan. Galli. q. cxxiij.

De officio proconsulis & legati.

OMNES PROCONSVLES. L. II.

PROCONSVLES, præsides, & similes statim vt vrbem egressi, iurisdictionem habent voluntariam. vndè statim apud illos manumitti potest, etiam si prouinciam non appulerint, vt hîc. Sic eleganter dicitur, episcopum etiam extra diœcesim conferre beneficia: hoc enim voluntariæ Iurisdictionis

nis est[1]. *At ea quæ sunt imperij contentiosi, non expedit iudex extra prouinciam*[2]: *Ideò nec iudex cùm extra prouinciam est, potest decernere, vt quisquam citetur*[3]. *si tamen iudex loci in quo est is qui decernit, consensum accommodet, & etiam partes, potest contentiosa iurisdictio extra territorium explicari*[4].

OBSERVARE. §. VETI. L. IIII.

QVI officijs præsunt, antequàm magistratus ineant, possunt constituere vicarios, si causa subsit[5]. *cùm verò officium gerunt, idem, nisi causa impedimenti sit paulò diuturnior: nam tunc alium in locum illius sufficì, iura voluerunt*[6]. *Item summi magistratus per substitutum seruire possunt, quod in minoribus locum non habet*[7]. *Et ex hac lege effici doctores volunt*[8], *ea quæ gesta sunt ab eo, qui iurisdictionem non habebat, ratihabitione eius qui eam poterat demandare, non confirmari*[9]. *Ea autem quæ à nuda voluntate pendent, benè confirmantur*[10].

NEC QVICQVAM. §. VBI. L. VIIII.

SENTENTIAE diffinitiuæ in loco maiorum recitari debent[11], *& à iudice sedente, vt hic. At interlocutoria potest per libellum expediri, & à procedente iudice*[12]. *Si tamen eius generis est, vt ex ea damnum parti afferri non possit: aliàs enim non potest recitari, nisi iudice sedente*[13]. *vndè sententiam interlocutoriam sinè scripto dari & per testes probari posse, Baldus refert*[14]. *His adiungitur, quod suprà in l. pe. de iustitia & iur. diximus.*

§. DE PLANO.

IVDICIBVS permissum non est, de plano, hoc est, sinè causæ cognitione cognoscere, nisi ijs casibus qui mandatis continentur[15]. *Cum enim hic permittat lex in quibusdam, in cæteris prohibet*[16]. *Huc pertinet quod Bart. Bald. & cæteri retulerunt*[17], *solennitates iudicij non posse consensu partium tolli, sicut nec calumniæ iuramentum*[18]. *Scitum quoquè est, quod dicitur, nullum præter principem posse committere de plano, ne legatum de latere quidem*[19]. *Sed de his omnibus vide quæ infrà asscripsimus*[20].

1 c. post electionē. de cō. cess. præb. gl. & Pan. in c. nouit. de off. lega.
2 c. vt litigantes. de off. or. li. vj. c. nouit. extrà de offi. lega.
3 Old. consi. lxxxviij. in medio str. & Pan. in d. c. nouit.
4 glo. in d. c. vt litigantes. & Pan. in c. cum p. & g. nu. 17. de of. dele.
5 l. aliquandò. hoc titu.
6 l. si longius. de iudi.
7 l. nullus qui. de decur. lib. x. C.
8 glo. & Bart. in l. licèt. de procur. Guid. Papa q. cclxxxvj. in decis.
9 glo. & Bart. in l. licèt. de procurat. Guid. Papa q. 276 in decis.
10 l. licèt. de iudi. vbi no.
11 l. pe. de iust. & iur. vbi doc & l. si locus. de iud.
12 l. diem. de arbitr. in princ. l. voluit. in fi. de inter. actio.
13 l. à procedēte. C. de dil.
14 l. vl. de sent. ex breui. recitan
15 vt hic, & cle. ij. de iudic cum simil ib.
16 cum prætor. de iudi.
17 in auth. offeratur. de lit. contest.
18 l. ij. § sed quia. de iur. cal. C.
19 gl. in c. si de hær. li. vi.
20 l. iij. § sciendū. ad exhibend.

De officio præsidis.

PRAESIDIS NOMEN. L. I.

PRAESES prouinciæ in tota prouincia generale imperium habet, quod non imminuitur, licèt aliquis alius certo generi rerum præficiatur[21]. *Hinc homines etiam extraneos in prouincia sua delinquentes iure potest coercere, vt hîc, cùm ratione delicti forum sortiantur*[22]. *At prouinciales suos de delictis extra prouinciam factis, rectè & ex ordine ad pœnam deposcet*[23], *de qua re nouam quæstionem habere poterit. At pœnæ quæ ipso iure imponuntur, non tenent subditos extra diœcesim delinquentes*[24].

PRAESES PROVINCIAE. L. V.

PRAESES prouinciæ, nec quilibet se vel iudicem, vel tutorem potest decernere, vt hîc[25]. *sic collator non potest se instituere in beneficio, cùm inter dantem & recipientem differentiam personalem iura constituerint*[26]. *Nec patronus se præsentare*[27], *nec se pater filio exemplariter substituere poterit ex Bar.*[28] *nec seipsum potest quis eligere*[29]. *Et adde quod not. in l. planè. quod cuiusq. vni. infrà.*

21 l. j. & ibi Saly. de off. præf. vrbis. C.
22 auth. qua in prouincia. vbi de crimi. l. si cui. §. pe. de accu. infrà. c. c. pastoralis. §. quòd si punitio. de re iud. & ibi glo.
23 l. j. vbi de cri. C. Pan. in c. cùm contingat. de fo. compe. & Bart. hic.
24 c. ij. de constit. lib. vj. Panor. d. c. cùm contingat. infrà.
25 & l. vlt. de offi. præt. suprà. l. iiij. de tut. & curat. dat. ab his.
26 c. si. de instit.
27 per vestras. de iur. pat.
28 in l. ex facto. de vulg. & pupil. infrà.
29 l. si mandauero. §. si tibi. & ibi Bart. mandati. vbi noto.

ILLICITAS. §. VERITAS. L. VI.

IN indicando fidem eorum quæ probantur, sequi debet iudex, non autem ex conscientia sua iudicare, vt hîc: nisi forsan aliquid ei perspectum esset vt iudici, tunc ex conscientia iudicabit: nam sæpißimè in rem præsentem venit, & litem oculis dirimit[1]. *Item in iure potest supplere, non in facto*[2]. *Item in notorijs conscientiam sequitur*[3], *& quoties ius dicentis dignitas versatur*[4]. *Item ad publicam vtilitatem*[5]: *nam repellit excommunicatos, licèt admittantur à parte*[6]. *benignè quoquè illud admittitur, vt iudex supplere poßit, cùm pars vna abest*[7]. *His adde iudices supremos debere iudicare ex conscientia sua, quod in CVRIA Parlamenti Guido Papæ refert*[8]. *Et hæc ex omnium ferè sententia, quanquàm Corasius in miscellaneis contrariam sententiam veriorem putet, & existimet secundùm conscientiam iudicandum esse*[9]. *Cuius opinio forsitan cum aliorum sententia conueniet, si dicamus ità ex actis iudicem iudicare debere, vt tamen nunquàm contra conscientiam iudicet.*

1 l. minor xxv. annis adito. de mi. l. age. de trãsac. C. l. si irruptione. §. vlt. fin. reg.
2 l. vna. vt quæ desunt aduoc. C.
3 l. ij. ad fi. de ferijs. infrà, & Bal. in d. l. vna.
4 l. quos prohibet. de postul.
5 l. filiusfa. §. veterani. de procu.
6 c. exceptionem. de exception.
7 l. vlt. §. sin autem. C. de appel. l. seruum. §. publicè. de procurat. Bar. in d. §. sin autem.
8 q. xxix in decisio. Gratianop.
9 lib. iiij. c. xx.

§. SICVTI MEDICO.

PRAETEXTVS imperitiæ non iuuat eos, qui se alicui officio ingerunt, vt hîc in medico dicitur: nam nec affectare quis debet

id, in quo infirmitas sua alteri damnum sit allatura[10]. *Huc pertineat, quòd doctor non admittitur ad restitutionem in integrum ex defectu ætatis*[11]. *Nam qua fronte ex errore & imprudentia restitutionem desiderabit, qui ipse cautus esse debet?*

§. REMISSA.

EORVM *quæ sunt priuato inferenda, ne princeps quidem liberationem dare potest*[12]. *Quæ verò in fiscum inferri debent, à præside remitti non possunt*[13], *vt in tributo, decretis principalibus cautum extat*[14], *nisi ob paupertatem, vt hic, quæ à pœna quam præses extra ordinem imperat, excusat: at ordinaria in corporalem mutabitur*[15]. *nec enim alio modo illa à præside remitti potest*[16].

SENATVSCONSVLTO. L. XVI.

CVM *quis officio implicatur, vt præses aut proconsul, cum subditis contractum inire non potest*[17]: *Sic nec cum aliquo iudicio consistit, vt hic: cùm tamen dies actionis est exitura, benignè receptum est, vt saltem litem contestetur*[18]. *Hoc in criminalibus: in quibus rei mortalitate omninò sine spe restitutionis, actio antiquaretur*[19]. *At in ciuilibus in quibus cessat iste metus, ius parcè illis dicetur, sed restituuntur ad actiones præscriptas, vt hic. Nec multùm facit quod dici potest, non valentibus & iure impeditis, non currere præscriptionem*[20]: *nam hoc locum habet in his, qui omninò iure impediuntur: at isti arcentur ab agendo non prorsus, sed quia commodè inter negocia publica actiones dictare nequeant ex Bar.*

LEGATVS CAESARIS. L. XX.

NON *potest magistratus se abdicare imperio, nisi penès eum à quo designatus est & potestatem accepit. Ex quo, iure defendi posse nonnulli volunt, donationem Constantini non valuisse*[21]. *Sic nec princeps dominatus donare aut alienare potest*[22]. *Atque adeò hi actus iuramento non confirmarentur*[23]. *Huc adiungi potest beneficiatus, qui sacerdotium suum sinè superioris venia non refutat*[24]: *nisi esset in controuersia sacerdotium. casus est in c. ij. de in integ. rest.*[1]. *item in patronato beneficio consensus patroni requiritur*[2]. *Planè qui adhuc ius in beneficio non habet, potest sinè venia superioris illud refutare, vt in eo qui habet mandatum & rescriptum ad beneficium*[3].

10 l. idem. §. j. ad l. Aquil. infrà.
11 glo. per illum text. in l. professio. de profess. & medi. lib. x. C.
12 l. ij. & ibi doct. de in ius vo. C. Bart. in princip. ffortum.
13 l. præses. de transa. C.
14 l. omnes. de anno. & tribut. lib. x.
15 l. quicuque. de ser. fug. l. j. de pœnis. inf. a. Bar. hic. anor. in c. finem. de dol. & contu.
16 Bar. in l. j. ad fi. infrà si quis ius dicen. non obtemp.
17 l. j. de contract. iudic. l. præsidis. & l. principalibus. vbi Bart. si cert. peta. vbi noto.
18 l. sed & si §. sed & si. de iudic. & l. ic.
19 l. fin. ad l. Iul. maiesta. & Bar. hic.
20 l. j. §. j. de annal. præs. C. l. cotra maiores. de inoff. testamen.
21 vid. Bart. in princ. ffo rū. & Panor. in princ. decretal.
22 l. ij. § planè per Bart. quod vi aut clam.
23 c. intellecto. de iure. iur.
24 c. qd' in dubiis. de renunciat. & c. admonet.
1 Io. Andr. in c. constitutus. de appel.
2 Panor. in c. fi. de renun & c. significatum. de præben.
3 c. ad audientiam. ij. de rescript.

De officio procuratoris Cæsaris vel rationalis.

QVAE ACTA GESTAQVE. L. I.

DE procuratoribus priuatorum vetus opinio fuit, vt per eos adiri hæreditas nō posset: idq; ex authoritate cuiusdam responsi, sub titulo de acquir. hæred. infrà 4. Sed ibi legendum esse Percuratorem, non autem Per Procuratorem, animaduertit Duarenus 5. quod & Florentinorum codicum lectio probat. Nam superiore lege 6 egerat de pupillo se abstinente, posteà sequente responso ait, per curatorem adiri non posse hæreditatem, à pupillo supple, sed tutor necessarius est 7: at adulto sufficeret curator 8. Igitur non Imperator solùm per procuratorem adit per hunc tex. sed & priuatus, cùm id nulla lege excipiatur. Sed hoc diuersum erit, quòd priuatus aditam hæreditatem repudiare non potest 9: at Imperator potest, vt hic: quod priuilegium ad minorem 10 & ecclesiam 11 perducitur. Item ex hac l. perpetuum est, quòd procurator vendens rem domini tanquàm suam, non transfert dominium, nec obstat l. seruum Titij. mand quam omnes ferè contrariam citauerunt, quia casu cum hac l. non consentit. Cætera require ex glo. & doct.

4 l. per procuratorem.
5 lib. ij. anniuer. disput. cap. xxvij.
6 si pupillus de acq. hær.
7 l. cum in vna. §. tutor. de appel. infrà. l. more. de acqui. hære.
8 l. cùm quidam. de admini. tut.
9 l. sicut. de repu. hæ. C.
10 l. j. vt minor ab hære. se abstineat.
11 Bald. in l. j. qui admit. ad bono. poss.

CVRATORES. L. III.

PROCVRATOR Cæsaris qui prohibuit quem accedere in prædia Cæsaris, non potest hanc illi necessitatem condonare, vt hîc. Sic pars cuius contentione effectum est, vt quis ob contumaciam esset in interdicto, hoc non potest remittere 12. quanquàm aliàs pars possit debitori iuramentum remittere 13. quæ enim moram impediunt, eadem & periurium impediunt: & sicut pars prorogat, nè quis in moram incidat, ità & efficit, nè is sit periurus 14.

12 l. ij de lib & eorum liber. & Bart & Ias. hic.
13 c. ij de spons. & ibi Panor. Bart. in l. Labeo. de iureiur.
14 c. j. de iureiur. Bart. in l. cum stipulatus. de verb. oblig.

De officio eius cui mandata est iurisdictio.

QVAECVNQVE. L. I.

MERVM imperium est gladij potestas 15. Mistū omnia cōfert præter gladij castigationē 16. maximè verò persecutionibus & iudicis officio continetur. At simplex iurisdi-

15 de pub. iud. l. ij. infrà. l. iij. infrà de iurisd. omn. iud
16 Alciat. Parergôn. lib. ij. c. vij.

iurisdictio actionibus[17]. Extat quoquè CVRIAE Parisiensis decretum, quo cautum est, cognitionem rixæ in qua sanguinis effusio est, ad merum imperium pertinere[18]. Iam quæ in mero imperio sita sunt, non delegantur[19]. Fallit in legato proconsulis, qui tamen de ijs quæ maiorem animaduersionem requirunt, ad proconsulem referre debet[20]. Item ad substitutum in locum impediti vel demortui iudicis, omnia transeunt[21]. Idem, si quis vices ageret, non ex iudicis, sed principis mandato[22]. Et quod hic textus dicit, in casu absentiæ merum officium delegari, intellige quo ad cognitionem & sententiam, non autem executionem[23], nisi in insigni latrone[1]. Nec omittendum est, iure canonico omnia posse delegari[2]. Sed de misto imperio valdè addubitatum est, an delegari posit. Nam prior & communior inualuerat opinio[3], etiam delegari non posse per hunc tex. & sequens responsum[4], in quo de misto imperio fit sermo, & tamen delegatione contineri negatur. Sed (opinor) probabilior est Fulgosij & Alciati[5] sententia, quàm etiam Antonius Vacca hîc probat, vt tam mistum imperium quàm iurisdictio delegari posit, nisi quotiès aliquid quod in misto imperio aut iurisdictione positum est, lege, senatusconsulto, vel constitutione principum specialiter est commissum. & vide rationes fusiùs apud eundem Alciatum: Nam quædam sunt misti imperij, & delegantur[6]: Sunt & alia misti etiam imperij, & tamen non delegantur[7].

§. QVI MANDATAM. Delegatus, non proprio, sed mutuato delegantis imperio perfungitur[8]. Hinc omnes ferè existimârunt, delegatum non posse constituere in testem qui coram se falsum dixit: nam delegatus recitare nō potest, hoc est, capere personaliter[9]: quod tamen tempera, vt pòst dicemus[10].

MANDATA. L. II.

QVEMADMODVM potestas interponendi decreti in alienationibus à tutore factis, non est delegabilis, hîc: sic nec tutor alium constituere ad illud petendum, potest, idq́ ex authoritate l. minorum. de prædijs min. C. affirmauit Bald. ibì, quæ tamen rectè intuenti non huc spectat. Quod autem hîc dicitur, decreti interponendi in alienandis minorum rebus potestatem non posse transferri, rationem habet, non quòd illud sit misti imperij, sed quia cognitio

i ipsi

17 Alcia. in l. potestatis. de verb. sig. text in l. iij. infrà de iurisdi. omn iud.
18 die xxiiij. Nouēb. 1555.
19 l. solent. §. j. de offici. procō. l. nemo potest. de reg. iur.
20 l si quid. de offic. procon. suprà.
21 c. iij de offic. dele. l. ij. de offic. eius q vice. C.
22 l. j. §. ij. quibus. & ibì Bart de leg iij. l. vlti. vbi senat. vel clarissi.
23 §. ad hoc id prohibe. de collat in auth. infrà. Bald. in l. ij. de peda. iud.
1 l. si quis. §. hi autem. infrà de iniust. rup. & irrit. testa.
2 c. quod sedem. & ibì gl. de off. ord.
3 Bart. Bal. Alex. Ias. hîc & infrà l. seq.
4 l. ij infrà eo.
5 c. j. lib. ij. Paradoxo.
6 l. cognitio. §. j. infrà eod.
7 l. ij. infrà eod.
8 l. iij. infrà eo.
9 Bart. in l. ij. de iuris. om. iud. & tex. in c. dilectus. de pœnis, vbì vide Panormita.
10 d. l. ij. de iurisd. om. iud.

ipsi pratori specialiter demandata est[11] *: vt & suprà posuimus*[12].

11 Alcia. lib. 2. parad. c. j.
12 l. j. suprà eo.

COGNITIO. L. IIII.

§. VT POSSESSIO. Iubere cauere & in possessionem mittere, quacunque ex re id fiat, imperij misti esse, certò certius est[13]*: & hac mandari & delegari posse, satis hoc textu comprobatur*[14]. *Ex quo videtur esse reijcienda communis opinio, qua mistum imperium mandari non posse affirmauit : vt suprà docuimus*[15] *Quòd autem sinè distinctione missio qualibet in possessionem mandari poßit, etiam Alciatus tenuit*[16]*, & post eum Antonius Vacca hic & propiùs (opinor) est : nec placet sententia caterorum*[17]*, qui existimant in missione in possessionem, solam iussionem delegari posse, non autem executionem realem. hic enim tex. etiam ad realem executionem accommodari rectè potest.*

13 l. iubere cauere. infrà de iurisd. om. iud.
14 & l. iiij. §. duas. de damno inse. infrà.
15 l. j. suprà eo.
16 lib. ij. parad. c. iiij.
17 Bart. Alex. Angel.

MANDATAM. L. VLTI.

IVDEX delegatus, non delegat[18]*: fallit in eo, qui ad vniuersitatem causarum est datus, vt in legato proconsulis*[19]. *Fallit in actu non iurisdictionali, qui & delegatur*[20]*, vt est testium examinatio. Fallit, si à delegante ipsi delegato delegandi potestas tribuatur : quo casu, non tam delegatus, quàm delegans videtur delegare*[21]. *Idem in delegato à principe, is enim delegare potest*[22].

18 vt hic, & l. à iudice. de iud. l. more. cum seq. infrà tit. ij.
19 l. cum prator. §. is. de iudi. l. j. quis & à quo.
20 Panor. in c. super quastionu. de off. deleg. per illum tex. & c. cũ causam. de appel.
21 Bart. in l. more. infrà tit. ij. glo. vlt. c. is cui. de off. dele. lib. vj. Panor. in c. cùm Bertoldus. de re iudicata.
22 l. à iudice. C. de iudic.

De officio assessorum.

DIEM FVNCTO. L. IIII.

COMMVNIS in eo consensus est omnium[1]*, iudicem conductum ad officium per annum, si intra annum decedat, salarium eius anni ad haredes transmittere : si pro mense precium est promissum, illius tantùm mensis*[2]. *In aduocatis etiam benignè recipitur, vt salarium ad haredes transmittant*[3]. *Quod verò in aduocato fisci, cuius officium perpetuum est, lege inductum erat*[4]*, vt illius decedentis haredes pro futuro nihil acciperent, temperatione adhibita effectum est, vt vnius tantùm anni salarium ad haredes deueniret*[5]. *Domesticis etiam lege principali*[6] *indultũ est, vt totius temporis salariũ ad haredes transmittant. Hac omnia cùm sint specialiter recepta, cateris tribuenda non sunt*[7]. *Nam nec scriptor, nec quisquam alius qui suo casu impeditur gerere salari-*

1 Bart. Alex. Iaf. hic.
2 Bald. in c. j. quis dicat. dux, march. & comes. in feud.
3 l. j. §. diuus. de var. & extraor. cog. l. properandum. §. in honorarijs. de iudi.
4 l. petitioné. §. quandò. de aduoc. diuers. iud.
5 l. post duos. de aduo. diuer. C.
6 l. vlt. de domest. & prote. lib. xij. C.
7 arg. l. j. de re mi. lib. xij. C.

re, salarium haberet 8. *Si autem casu contingente in persona condu-* 8
ctoris, salarium integrum percipit 9. *At in his quos suprà posui, il-*
lud speciatim inducitur, vt etiam si casu suo prohibeantur, tamen vel
salarium capiant, vel ad hæredes transmittant 10. *Item ad finem* 9
legis dicitur, quòd quotiès ante tempus remouebitur præses, vel ei
succedetur ante tempus, non deberi salarium futuri temporis comiti- 10
bus: & ità debet intelligi, licèt Bartolus post glo. alium intellectum
attulerit & cæteri ferè. Sed quia praua lectio varijs opinionibus
causam dedit, ità ex Pandectis Florentinis repone: Diem functo
legato Cæsaris, salarium comitibus residui temporis, quod
à legatis præstitutum est, debetur. *Quæ ex lectura appáret, non*
agi hic, an præses aut legatus mortuus salarium transmittat hæredi-
bus, sed an decedente præside vel legato, salarium comitibus debeatur,
quod à legato ipsis præstitutum & aßignatum est: quam lecturam
Alciatus probat 11. *Sed tamen in quæstione quæ quæritur, an mor-* 11
tuo præside ante officium completum, salarium transmittatur ad 12
hæredes pro residuo tempore, magis est transmitti 12, *& hanc opi-*
nionem omnes ferè tenent 13. *Cur enim qui aliquod officium gerit,* 13
deterioris sit conditionis, quàm aduocatus? & hæc apud omnes vide
copiosiùs.

8 §. item cùm quidã. l. si vno. infrà loca. glo. in l. pe. C. de condict. ob caus. dat. C.
9 l. sed addes §. cùm quidã. locat. infrà vbi noto.
10 l. j. §. diuus. de var. & extraor. cogni.
11 c. xx. lib. iiij. dispunct.
12 p l. matriculã. de agen. in rebus. l. si quis in sacris. de pximis sacro. l. j. de primip. li xij. C.
13 glo. Bar. Bal. Ang. Ludo. Roma. Alexan. & Iaſ. hic.

LIBER II. PANDECTARVM.

De iurisdictione omnium iudicum.

CVI IVRISDICTIO. L. II.

CVI IVRISDICTIO PERMITTItur, *veniunt ea, sinè quibus res explicari*
commodè nequit 14: *sic in seruitute con-* 14
cessa, reliqua censentur addita, sinè qui-
bus concesßio nulli vsui foret 15. *Hinc bel-* 15
lè refert glos. 16 *iudicem cui ea iudican-* 16
di forma data est, vt nisi de proprietate,
non iudicet, nihilominùs de possesßione pos-
se cognoscere, si causam proprietatis aliàs non posset expedire. Et

14 vt hic. & c. j. & c. præ tereà. de off. deleg.
15 l. si iter de seruit.
16 in l. iij. si à nõ compe.

quāquàm delegatus multare nō poßit [17]*, vt anteà monuimus* [18]*: quotiès tamē impediretur eius iurisdictio, multandi potestatem habet* [1]*: quod etiam ad delegatum delegati perduci placuit* [2]*. Adde etiam, delegatum quodam speciali casu multare posse qui lege continetur* [3]*.*

IMPERIVM. L. III.

IMPERIVM *in merum & mistum diuiditur. Merum est gladij potestas, quæ definitio rem de qua agitur, cumulatè explicat: vt rectè Alciatus* [4] *& Duarenus* [5] *docent: nec videtur esse supplenda ex his, quæ Bart. hic & cæteri addiderunt. Huic proximum est mistum imperium, quod ità appellatur, quòd ex iurisdictione misturam accipit. hoc autem prætorijs stipulationibus interponendis, possessionibus bonorum dandis, & similibus causis continetur. Sed de his vide quæ suprà posuimus* [6]*. Et ea parciùs attigimus, quòd ad vsum rerum publicarum, quæ hodiè vbiquè sunt, parùm pertinent. Tu apud Antonium Vaccam fusiùs videbis.*

IVBERE. L. IIII.

VIDE *quæ suprà addidimus ad l. 4. de off. eius cui māda. est iurisd.*

MORE. L. V.

AN *delegatus delegare poßit, habes à nobis in l. vlt. suprà de off. eius cui mand. Item delegatus imperium amittit, reuocante* [7] *vel mortuo delegante re integra* [8]*. Desinit verò res esse integra cœpto negocio, vt hic: quod interpretamur non per litem contestatam tantum, vt hic glo. sed etiam sola citatione* [9]*: Nam & sola citatione fit res litigiosa* [10]*: lis quoquè sola citatione pendere dicitur* [11]*. Nec verò est omittendum, quemlibet ordinarium delegare, licèt sit defensor* [12]*: expeditum est enim, eos delegandi potestatem habere, qui ad vniuersitatem causarum delegati sunt* [13]*.*

SI QVIS ID. L. VII.

EORVM *qui in ære non habent, corpus est torquendum* [14]*. Quod verum est, si ità voluerit creditor, per text. in l. vlt. de in ius voc. ibi,* per querelam, *vt ibi Bald. Item procedit in delictis, non in contractibus* [15]*. Item nec in honestis personis regula ius habebit* [16]*, nec in multa, quæ à iudice extra ordinem indici solet: illa enim ob paupertatem remitti debet* [17]*. Solet autem pœna pecuniaria in corporalem mutari, cùm vel ex vtraque parte pœna est, vt hic*

17 c. dilectus. & ibi Panormit. de pœn.
18 l. j. §. vlt. suprà de off. eius.
1 d. c. præterea. & c. j. de off. de eg. & ibi Panor. gl. vl. c. non solum. de appel. lib. vj.
2 Panor. & alij in c. de causis. num. 12. de off. deleg.
3 l. ij. de ped. iudi. vide Gui. Papā q. lx.
4 lib. 2 Paradox. c. vij.
5 lib. j. Anniuer. disput. c. liij.
6 l. j. de offic. eius cui mand.
7 l. iudiciū. infrà de iud.
8 c. relatum. & c. gratū. & c. l cet. de off. deleg. extrà.
9 d. c. gratum.
10 Auth. litigiosa. de litig. C.
11 clem. ij. vt lite pend.
12 Iason in l. cum qui. infrà eo.
13 l. j. §. j. infrà, quis & à quo.
14 l. j. de pœn. l. fi. de in ius vo. c. finem. de dol. & cont.
15 preter. in l. i. C. qui bon. ced. pos. & l. nemo carcerē. de exac. trib. lib. x. C. & Alex. hic.
16 Salyc. in l. & si seueriot. in quib. caus. infa. irro. C. iij. col.
17 l. illicitas. §. vlt. suprà de off. præs.

hic [18], *vel cùm ex parte rei tantùm, licèt ex parte actoris sit interesse* [19]. *Sin autem ex vtraq; parte versatur id quod interest, non autem pœna, cõmutatio nunquàm admittetur* [20]. *Quotiès verò pecuniaria pœna in corporalem mutabitur, ipso iure liberatur reus, nec ampliùs ditior effectus conuenietur* [21]. *Hinc dicitur, eos qui cesserunt bonis, non posse posteà conueniri, si ignominiosa fuit cessio: quod Guido Pap. probat* [22]. *Solet enim in nonnullis ciuitatibus cedens bonis cum aliqua ignominia cedere. Item hic* [23] *ignorantia excusat, nisi ab eo tempore, quo scientia superuenit* [24]: *vel nisi in doctore, & eo qui scire debet* [25]. *Nec omittendum est, rusticitatem nunquàm excusare, nisi ijs casibus qui à iure sunt comprahensi* [26].

18 & l. vlti infrà. de in ius voc.
19 c. fin. de dolo & contum.
20 p text. in c. Odoardus. def. V... nà is. de dolo.
21 l. sed si vnius. §. si ante. de iniur.
22 q. cccxliij. in decis.
23 §. dolj.
24 l. cũ ancil lis. de incest. nup. & ibi Bal.
25 l. ij. quod quisq; iuris.
26 A. ex. & Iason hic.

QVI IVRISDICTIONI. L. X.

PRAESES inter suos domesticos non cognoscit [27]. *Hoc intellige, illis agentibus contra extraneos: nam si conueniuntur coram præside, potest cognoscere* [1]. *Item non habet locum in voluntaria iurisdictione* [2], *nec in delegata secundùm glos. hic, quam sequũtur omnes* [3]: *tunc enim delegantis fungitur potestate. Vndè nec ordinarius iudex esse poterit inter tales personas, nisi ad hoc, vt lis solùm coram se contestatione incipiat* [4]. *At arbiter esse poterit* [5]. *Et hæc vera esse, si negocium quo de agitur, spectes, existimo. Sed si textum hunc intueare, propius (opinor) sit dicere, neminem ius sibi, neque liberis, neque ijs quos secum habet, dicere posse: hoc est, neminem posse domesticis suis litigantibus iudicem dare: per hunc text. At quin iudex ipse dari poßit, nulla lege prohibetur: immò & id ipsum designare voluit Africanus* [6]: *quod Duarenus existimat* [7]. *Cui ius dicere significat, non iudicare, sed iudicem dare, vt & ipse alibi docet* [8]. *Vel fortaßè dic ex sententia Antonij Vaccæ, patrem inter domesticos iudicare posse, si consenserint partes* [9]: *at poßet recusari: eoq; casu non iudicabit, per hunc tex. quod etiam Abbati videtur* [10]. *Aliam expositionem vide apud Corasium in Miscellaneis* [11].

27 c. postremo. de appel.
1 l. si quis fortè. §. pen. & ibi Bar. de pœn.
2 l. j. de off. præt supra.
3 p l. in priuatis. de iud.
4 l. senatus. de off. præs. supra. gl. in l. quinctiã. de arbit.
5 d. l. quinctiã. de arbit.
6 d. l. in priuatis.
7 lib. j. disp. anni. c. ij. c. iij. eo. lib.
8
9 d. l. in priuatis.
10 c. cum contingat. de for. compet.
11 lib. iiij. c. ix.

SI IDEM CVM EODEM. L. XI.

CONTINENTIA causa diuidi nõ debet [12]. *Ideò in vna causa, tametsi differentibus speciebus constet, non est facienda separatio, cùm agitur de iurisdictione* [13]. *Sic non infauorabiliter cautum est, vt cumulatio summarum ex diuersis causis non fieret, ad impe-*

12 l. nulli. de iud. C.
13 l. si qui separatim. §. j. de appel. & infrà ead. l. ad finem.

diendam iurisdictionem, hîc: licèt vno libello comprehendatur, quia tot sunt libelli, quot summæ [14] *: sic ad infringendam donationem, cumulum fieri non debere, rescriptum est* [15]. *Si autem cumulus fauorem crearet, admitteretur* [16]. *Sic plures oues, quas diuersis temporibus abegerit quis, cumulabuntur, vt dicatur abigeus, quia fauor in puniendis delictis versatur* [17]. *Quantus autem sit iurisdictionis confirmandæ fauor, vel ex eo constat, quòd licèt summa in principio non videatur maior iurisdictione iudicantis, si tamen pòst maior appareat, nihilominùs iudex procedet* [18]. *Adde debitum annuum pro multis annis, vnum esse: cui consequens est, vt separatio non admittatur* [19]. *sic ad impediendam notionem iudicis non inspicitur, quòd condemnatio crescere potest ex contumacia, vel inficiatione* [20]. *Et facit hic textus ad id quod aliâs* CVRIA *Parisien. statuit: Lege Regia cauetur in Gallia, vt sententiæ quæ intrà xl. libras consistunt, executioni possint mandari, nihil mutante appellatione, tam in principali sorte quàm expensis: quæritur, an cumulus sit faciendus sortis cum expensis, vt eo modo impediatur prompta executio, quod* CVRIA *Parisiensis non admisit* [21]. *Habet enim fauorem publicum, subitò res indicatas ad exitum perduci* [22]. *Quod autem ad finem legis pertinet, scitum est, causam conuentionis & reconuentionis apud eundem iudicem debere terminari* [23], *licèt in reconuentione, summa maior iurisdictione sit, vt hîc* [24] *: quod & in delegato locum habet* [25], *& in eo qui per prorogationem est aditus* [26] *: licèt in arbitro contrà* [27]. *His annectuntur quæ pòst in l. j. & ij. de quib. reb. ad eund. iud. eat. explicata sunt.*

- 14 Ang. in l. scire. de verbo. oblig.
- 15 l. sancimus. §. si quis. de dona. C.
- 16 l. si plures. §. vl. de pac. Bar. io
- 17 l. vlti. de abig. infrà.
- 18 l. vlt. §. vl. de appel. C.
- 19 l. Firmio. §. fin. quandò dies le. Bal. in l. nô dubium. ad fi. de testa. C.
- 20 l. j. de in lit. iur. infrà. & l. vl. de fideius. Bar.
- 21 die 18. Martij an. 1526.
- 22 l. seruo. §. prætor. ad Trebel.
- 23 l. pe. cum sua authen. de sent. & interl. C.
- 24 l. vl. §. vl. de appel. C.
- 25 c. j. & ij. de mut. pet.
- 26 glo. & Bart. in l. est receptum. infrà eo.
- 27 c. cum dilectus. de arb.

EVM QVI IVDICARE. L. XIII.

NON *ideò minùs delegatio iure subsistit, quòd potestas etiam in illud tempus perdurat, quo priuatus est futurus qui delegat* [1]. *Sed non idem, si principium sit habitura delegatio, eo tempore quo priuatus esset delegans, per hunc text. Quæ sententia probabilior videtur, licèt quidam aliter soluant. Cui sententiæ consequens est quod canonistæ tradunt* [2], *reseruationes legatorum expirare finita legatione: at negocia quæ iam anticipata sunt, & desierunt integra esse, non expirant finito officio delegantis: vndè si ei mandato quod aliquis iudex fecit, sim ab eodem iudice datus executor, non expirat*

- 1 l. venditor. de iud. infrà §. viii.
- 2 c. præsenti. de off. leg. lib. vj. gl. in l. si certarum. in fi. de testa. mil. infrà.

expirat potestas mea illo mortuo 3, vt & Guido Papa refert 4. Diuersum est, si negocio futuro sim delegatus: vt si mandetur mihi, vt Titio beneficium conferam 5. Et hæc valdè notanda sunt, & minimè vulgaria.

3 c. si super gratia. de off. deleg. lib. vj.
4 q. 491. in decisi.
5 c. si cui nulla. de præben. lib. vj.

SI PER ERROREM. L. XV.

CONSENSVS *vtriusq; partis in prorogatione requiritur 6. Per consequens errans non prorogat, vt hic, nec dubitans 7: quia dubitans erranti similis est 8. Sed hæc locum non habent, si iudex pronunciauerit se iudicem, & non sit appellatum 9.*

6 Bar. hic & glo. per l. ij. de iudic.
7 per Iaso. hic.
8 tex. in l. vlt. & Bart. in §. si autem, de furt.
9 l. ab eo. C. quó & quãdò iudex. Ias. Paul. de Cast. & Alex. hic.

PRAETOR. L. XVII.

QVI *in vna causa aduocatus fuit, in eadem suspectus est iudex, hic 10: sic & suspectus esset testis 11. Tamen is qui habuit sibi aduocatum, illum effectum iudicem in eadem causa non recusaret 12. Quem enim pro aduocato approbauit, posteà iudicem factum non iustè eiurat.*

10 c. postremo. de appel.
11 l. si. infrà de testib. c. si. eo. lib. vj.
12 glo. in c. dilecto. de testi. & Ias. hic.
13 l. si quis testibus. C. de testibus.

SI CONVENERIT. L. XVIII.

LICET *in prorogatione vtriusq; partis consensus versetur 14, tamen ante litem contestatam aut saltem antequàm iudex sit aditus, pœnitẽtiæ locus est, vt hic: quod aptè ab omnibus temperatur 15, nisi iuramentum accesserit: (sicut dicimus in contractibus innominatis pœnitere non licere accedente iuramento 16.) Item nisi iudice præsente & consentiente prorogatio facta esset 17: cùm ad ea quæ in iudicio sunt promissa, præcisa sit obligatio 18. Et per hanc legem effici nonnullis 19 creditum est, eum qui promisit se posse conueniri Lutetiæ, Lugduni, & vbicunquè fuerit inuentus, posse reuocare promissionem: diuersum tamen est, si illo modo se promisisset soluturũ. Magis est enim, vt ibi teneatur soluere, vbi fuerit inuentus 20. Et hæc ex omnium ferè sententia probabiliter dicuntur, quanquàm Alciatus 21 post Albericum de Rosato hic existimet, nihil noui hoc in responso statui, sed id agi tantùm, vt vtriusque partis consensu prorogatio facta, vtriusque etiam consensu reuocari possit. sed hæc homini non spontè sequenti vix persuaseris.*

14 l. ij. de iudi. infrà.
15 Paul. Ang. Alex. & Ias. hic.
16 glo. in l. si pecuniã. de cond. cau. dat. infrà.
17 Pan. in c. j. de iudi.
18 gl. in l. filiusf. infrà. & in l. si procurator. ad fi. de procu. infrà.
19 Bar. & Ias. in l. non vtique. §. si quis ità. de eo quod cer. loc.
20 l. Lucius Titius Sempronio. ibi, vbi voles. depoli. l. Titium. §. tutores. & ibi Bar. de admi. tuto.
21 c. xvij. lib. ij. paradox.

CVM QVAEDAM PVELLA. L. XIX.

DE *hac lege vide nonnulla à nobis, in l. si quis posteà. infrà, de iudic.*

§. QVO-

§. QVOTIES. In iurisdictione confirmanda attenditur quid petitur, non quid debetur, vt hîc: & potest peti res & summa vna ex pluribus rebus & summis debitis[22]*: benignè tamen reo conceditur vt fiat cumulus, nè pluribus actionibus distringatur*[23]*. Quod tamen hactenùs verum est, si iurisdictio patiatur per hunc tex.*[24] *Planè libellus vtilis est, & condemnatio in quinque sequi debet, si quis petat decem, & probet sibi quinque deberi*[25].

EXTRA TERRITORIVM. L. VLT.

EXTRA territorium suum vel vltra potestatem & notionem suam iudex si iudicet, nihil agit. Vndè & si maiorem iurisdictione sua summã sententia comprehenderit, omninò inutilis sententia est, etiam quo ad eam summam, in qua aliâs fuisset competens[1]*. Iudicium enim & sentẽtia, pro parte valere non possunt*[2]*. Cui annectitur, quod aliás ex facto quæsitum est: lege Regia in Gallia cautum est, vt iudices inferiores sententias suas quæ intra 25. libras consistent, nihil obstante appellatione, exequantur: si iudex sententiam vsque ad xl. libras fuerit executus contra appellantem, an saltem in summa 25. librarum benè & ex ordine executio processerit, quod vix est*[3]*, vt* CVRIA *Parisien. censuit*[4]*. In diuiduis autem vtile ex superfluo accedente non conuellitur*[5]*. Item istud responsum vulgò intelligitur, cùm certum est, vocatum non esse de territorio vocãtis: poterit enim eo casu vocatus non parere*[6]*: vt si episcopus mendicantes vocat, quos manifestum est exemptos esse*[7]*. Sin autem res in incerto esset, tenetur comparere citatus*[8]*. Quo casu tantùm dubitatio valet, vt si iudex se pronunciet iudicem, licèt non sit, sententia iure subsistat, etiam in causa principali*[9]*. Sic exempti tenentur venire*[19]*: quod intellige, vt suprà relatum est. Item quæ dixi, in delegatis locum habent, ad quos citatus venire debet, modò copiam delegationis in citatione descripserint*[11]*. Adde quòd iudex semper cognoscit, an sua sit iurisdictio, licèt commodum sportularum ad eum pertineat*[12]*. Et hanc consuetudo probat. Et huc pertinent ea quæ no. in l. j. infrà, nè quis eum qui in ius vo. Quod autem diximus citatum venire debere, vt alleget priuilegium, tam verum est, vt etiam si appellaret, contra ius appellare videatur, quod* CVRIAE *Parisi. decreto cautum esse Ioannes Galli author est*[13]*. Si tamen citaretur aliquis ad locum minimè*

22 l. in cõmodato. §. duabus. commod. infrà.
23 l. ne in plures. de exer. l. j. de quib. re. ad eũd. iud.
24 Bar. in d. §. duabus.
25 l. quidam. & ibi doct. si cer. peta.

1 gl. hic & Bar.
2 l. in hoc iudicio. fam. ercisc. & ibi not.
3 per d. l. in hoc iudicio. & l. quædam mulier. famil.
4 anno 1520. Rebuf in ordina. reg. lib. de sentẽ. prouisio art. ij. gl. 4.
5 l. summus. de donat. C. l. qui scripsisses. de vsur.
6 clem. pastoralis. § Pisana. de re iudi. l. non videtur. de iud. infrà.
7 Panor. in c. cum ordinem. de rescrip.
8 l. si quis ex aliena. de iud. l. ij. si quis in ius vocat. non ier. infrà.
9 Panor. in d. c. cùm ordinem. & Bar. in d. l. ij.
10 c. cùm personæ. de priui. lib. vj.
11 c. præterea. de dila. Ias. in l. ij. si quis in ius voc.
12 secundùm Ias. in l. ij. si quis in ius voca.
13 in quæstio per arresta. decisi. q. ccxxviij.

nimè tutum, potest non venire, satisq; erit appellare 14. *Ex his quæ dicta sunt, & illud descendit, iudicem non posse in ius vocare eum qui in alia prouincia est, nec verbo* 15, *nec re* 16 *: & eò ferè ab omnibus decursum est.*

14 c. ex parte iij. de appel. & ibi Abb.
15 clem past oralis de re iudi. & ibi doct.
16 l. cum vnus. §. vlti de bon. auth. iud. poss.

Quod quisque iuris in alium statuerit, vt ipse eodem iure vtatur.

HOC EDICTVM. L. I.

HOC *edicto maximè æqualitas iudiciorum continetur. Cuius certè tanta vis est, vt rescriptum vni ex litigantibus datum nè expensas soluat, etiam alterũ respiciat* 17. *Nec iubere potest iudex partes ad eum locum venire, qui vni non sit honestus, licèt altera ad eum cum dignitate se possit sistere* 18. *Iudex quoquè iniquum ius statuens, eodem iure contra se alios vti patietur. Idem in parte quæ impetrauit, vt hîc* 19. *Sed hæc in dolo recipientur* 20. *Causa autem huius edicti fuit, nimia prætorum in iure dicendo licentia. Cùm enim olim prætoribus permissum esset ius statuere, non quidem contra leges* 21 *: sed in his quæ iure cauta non erant, & certam formam iudicibus à se datis prædicere, à qua ipsi cognoscendo non possent recedere, accidebat sæpè vt multa contra æquum & iustum statuerent. Ex quo effectum est, quod alibi testatur Cicero, vt quo iure in alios magistratus erant vsi, eidem iuri, facti priuati, obedirent. Quod eleganter Duarenus scribit* 1, *& Antonius Vacca hic. Et huc maximè pertinet, quod aliàs quæsitum scio : In Gallia Principali rescripto cauetur, ne in vno articulo testes plusquàm decem interrogentur : si Princeps vni parti concesserit, vt vltra numerum illum producat testes, an idem alteri parti possit licere, quod* CVRIA *Parisiensis admisit* 2.

17 l. vl. de fruct. & lit. expen.
18 l. si cui dies. §. pe. de arbit. facit l. si de meis. de arb. c. fi. de mut. pet.
19 facit l. cum hæreditas. de admi. tut. & l. cum in eo. de pact.
20 l. ij. infrà eo. Ias. hic.
21 l. j. ad fi infrà ex quib. cau. maio.
1 c. xlix. lib. j. disp. anniu.
2 Die ix. Decemb. anno 1508. facit l. petēdæ. de temp. in integ. rest. c. j. de iud. lib. vj.

§. HAEC AVTEM VERBA. *Hîc solus conatus non punitur : qui tamen in grauioribus delictis punitur* 3, *& in casu quem refert Vlpianus* 4. *Scitè tamen Iason hic post Specul. ait, omnibus legibus quæ conatum puniunt, generali consuetudine derogari. De hac re refer te ad gloss. in l. qui ex mente. de furt.*

3 l. si quis non dicam. de epis. & cler.
4 l. item apud. §. j. de iniur.

HOC EDICTO. L. II.

ABSVRDVM videtur quod à gl. Bart. Ias. & cæteris hic relatum est, iudicem litem suam ex imprudentia facere 5 *: pœna autem edicti huius non teneri, quæ inferior videtur esse: quò spectasse iurisconsultum volunt in hac lege. Sed (opinor) verior est sententia, totiès iudicem non teneri hoc edicto, quotiès à suo assessore est redditum illud nouum ius. Et ità hac l. procedet. Si autem ille idem statuisset, teneretur* 6 *: nam imperitia cuique imputatur, si aliquo in officio degit* 7.

5 l. fin. de var. & ext. cog.
6 d. l. vlti.
7 l. illicitas. §. sicuti. de off. præs. facit l. bonorum. de bon. poss.

SI QVIS INIQVVM. L. III.

NOTA principium huius legis, quia alibi nullum simile legitur. Huc pertinet quod refert Bart. 8 *quòd licèt hæredibus intra tempus deliberandi sit indultum, vt à creditoribus non conueniantur* 9, *ipsi tamen debitores conuenient. non enim eodem iure vtentur, cùm ius illud non ad postulationem sit datum. nec obstat l. die. de Iudæ. C. quia ibi speciale ius est in Iudæis: quòd maximè æquitas suadeat, vt sicut die sabbati non conueniantur, ità nec conueniant. nam à quiete auocarentur. Adde, præsumi semper ad postulationem datum priuilegium & ius, non autem proprio motu* 10.

8 in l. fin. §. donec. de iure delib. C.
9 per d. l. vlt. §. donec.
10 c. si motu. de præb. lib. vj. Bar. hic.

§. SI IS PRO QVO. *Ex hoc tex. satis euincitur, delictū & factum rei principalis, quod antequàm tertius fide sua esse iubeat intercessit, obligationem fideiussoris augere. In omnem enim causam censetur acceptus* 11. *Sed videndum est, nè illud non sit verum in stricti iuris actionibus, ex quarum natura est, vt accessiones non veniant, ideò nec fideiussoris obligationem augeant* 12. *Cùm autem delictum illud & factum rei incidit obligatione fideiussoris iam concepta, nihilo fideiussor obligatur magis* 13. *Planè in mora responsum est, vt ipsa ex reo procedens, fideiussorem obliget periculo rei* 14 *: nam & iam ipse fideiussor in culpa est. At non tenebitur de eo, quanti res crescet propter contumaciam & moram rei* 15. *Quòd si factum rei liberato & dimissa iam fideiussore accidat, ad fideiussorem nihil pertinet* 16 *: nec enim is sinè nouo consensu suo in obligationem recidit* 17. *Hæc, quòd ad hunc nodum qui in iure frequens est: vt autem textum hunc difficilem intelligas, sciendum est, olim consuesse prætores causas mandare interdùm purè, vt eo modo, si apparet ex mutuo dari oportere: eo sæpè addito, vt nulla exceptio* oppo-

11 l. centum. ad fi. infrà de eo quod cer. loc.
12 d. l. centum & l. vlt. de eo quod cer.
13 l. vlt. de fide. infrà. l. j. de in litem iurā. l. si in pignore. de fideiuſ. l. vlt. de eo quod cer.
14 l. mora. & l. cum filiusfamiliàs. infra. de ver. obligat.
15 l. centum. & l. vlti. vbi noto, de eo quod cer. loc.
16 l. vlt. de pact. infrà.
17 l. item quæritur. §. vlt. loca. infrà. & l. si Hermes C. loca. l. Labeo. §. vlti. de arbit.

opponeretur. ex quo frequenter ius iniquum oriebatur, à quo tamen iudicibus non liceret discedere, vt fusiùs Duarenus in pactis docet [1]. *At in hoc responso appáret species talis, de eo qui impetrauerat à iudice, vt iudicium purum daretur sibi, & nè aduersùs se exceptio opponi posset: quod ius quia iniquum est, ipse aequo animo idem pati debet, si à suis creditoribus conueniatur, vt nullam quoquè exceptionem possit obijcere, tam ille, quàm fideiussor. At ius nouum à fideiussore impetratum, fideiussori tantùm nocet, non reo, vt hoc tex.* 1

1 l. iurisgentium. §. & ideo. in ver. actionem à praetore datam. de pact. infrà.

ILLVD. L. VLT.

HIC eleganter quaeri potest de eo, qui accusatus opponit testibus crimina, an si ea non probet, actione iniuriarum teneri possit, quod ferè non solet admitti [2]. *Facilè enim ignoscitur ei, qui prouocatus se voluit vlcisci* [3]. *Et hoc in accusato capitis aut famae incunctanter dicitur, cui sanguinem suum redimere licet* [4]. *At in causa bonorum, testes iniuriae poterunt disceptare* [5]: *& hoc casu accipi potest quod dicitur* [6], *eum qui excipiendo calumniam obiecit, calumniatorem esse, & poena calumniae puniri, pro quo & videtur esse tex. in l. si verò. §. j. qui satis. cog. infrà.*

2 l. q cùm maior. §. libertus. de bonis lib. l. iij. de delat. lib. x. C. & Ang. Bal. & Saly. hîc.
3 l. qui cùm maior. §. libertus. d.
4 l. j. de bon. eor. q mortem sibi consciuer.
5 Fel. in c. j. de exce. in fi.
6 l. j. de aduo. diuer. iud.

Si quis ius dicenti non obtemperauerit.

LEX VNICA.

IVRISDICTIO sinè modica coercitione dignitatem suam tueri non potest [7]. *Hinc etiam minores magistratus imperium suum possunt poena defendere, vt hic: quod tamen in delegato non vtiquè est* [8]. *De arbitro ex ijs quae posteà sequuntur, responsum est* [9]. *Plus additur, iudicem vnum alterius opem implorare posse ad iurisdictionem suam explicandam* [10]. *Quid autem his verbis significetur,* Is videtur ius dicenti non obtemperâsse, qui quod extremum in iurisdictione est, non fecit, veluti si quis rem mobilem à se vindicari passus non est, sed duci eam vel ferri passus est, *quaeritur. Sed non placet opinio Ioannis, quam omnes ferè tenent* [11]: *nec enim exemplo subiecto conuenit. Ideò probabilior videtur Alciati sententia* [12]: *qui ità rem explicat, vt cuilibet magistratui ex hac lege, tuendae iurisdictionis suae potestas fiat, poena*

7 l. fi. de offic. eius cui mand.
8 l. ij. §. vlt. de iud. infrà. tex. & Panor. in c. dilectus. de poe. Bar. hîc.
9 l. nõ ex omnibus. de arb.
10 c. j. de off. or. in antiq.
11 Bart. Bald. Ang. Alex. Paul. & Iason.
12 cap. xv. lib. xj. Parado.

in non parentes dicta, sed hoc, constante potestate sua: nam si iurisdictio illius finiatur, amplius multandi potestatem non habet [13]. *Finita autem illius iurisdictione, non tam ex facto suo quàm partis, vt cùm pars dixit se rem non habere quam ego vindicabam, & reuerà passa est eam ab alio duci aut ferri: multari poterit pars, quamuis in eo consistat extremum iurisdictionis: vide reliqua apud Alciatum, cuius opinionem ex eo defendere possumus, quòd apud canonistas relatum est* [14], *iudicem delegatum ex rescripto quod nullum est, quamuis ex eo notionem non accipiat aut imperium, posse tamen damnare impetrantem in expensis. sic ordinarius qui se pronunciat non iudicem, potest damnare in expensis, & eo quod interest, quamuis iurisdictio sua sit finita, vel potiùs nunquàm habuerit.*

13 l.Iudex.de re iud.infrà l.cum qui.suprà de iurisd. om.iud. c.consuluit.de off.deleg.ext.

14 c.vl. de rescr. & ibi gl. ad fi. & Panor.

De in ius vocando.

IN IVS VOCARE. L. I.

IN *ius vocare, est iuris experiundi causa vocare: & propriè apud prætorem aut magistratum, non autem apud pedaneum iudicem. ex quo dicitur, eum qui vocatum ad pedaneum iudicem vi exemerit, pœna edicti non teneri, quod propositum est in eos, qui vocatos eximunt* [1]: *vt eleganter Duarenus scribit* [2]. *Sed nos qui iure pro ratione vtimur, opinor, tantam scrupulositatem non seruamus. Sic & idem notat* [3], *citare non esse, in ius vocare per nuncium: sed, in ipso iudicio & tribunali euocare voce præconis, sed hæc non vsquequaquè obseruantur. Nec verò hic omittendum puto, quod in hoc genere valdè necessarium est, vocationem in ius, sinè mandato iudicis fieri non posse* [4]: *quod tamen in Francia non recipimus. In ius autem vocationem, de iure diuino esse affirmat Panor. & ideò à principe tolli non posse* [5]. *Tamen si reus esset præsens, non esset vocatio in ius necessaria: quod indistinctè verum esse contendit Iason* [6].

1 l.iii. §.I. nè quis eũ qui in ius vo.vi exi.infra.

2 lib.j.disp.anniuer.c.j.

3 c.vij. lib.j.disput.

4 c.quoniã contra. & ibi doct. de prob. Pano.in c.j de iud. Bal.in l.fin. de exhib.reis.C.

5 in c.j.de caus.poss.

6 hic per text. in l.etiã. §.fi. ibi vel ad agendũ. de mino.infrà.B.ld in auth si oẽs.si minor ab hæred.se abst.C.

IN IVS VOCARE. L. II.

QVOD *hic apud Vlp.legitur, certas personas nõ posse in ius vocari* [7], *intelligunt doctores, nisi vocarentur, vt finito officio se sisterent* [8]. *(nam & citatio die feriato facta, vt quis veniat die non feriato,*

7 & l.pars.infra de iud.

8 l.in tempus.de hær.instit. Bart.hic.

riato, valet 9.) Item nisi pro criminibus quæ admisissent in officio [16] *: & nisi essent perpetui. Sic curator furiosi, quia est perpetuus, constante officio conuenitur: quod non est in tutore* [11]. *Et hoc idem dicitur in principe, qui conuenitur per procuratorem* [12]. *Et quod in perpetuo dicitur, idem erit in eo qui positus est vsque ad volũtatem principis, ob dubium* [13]. *Item inferiores magistratus, constante officio, in ius vocabuntur* [14] *: quod non secùs diceretur in maximis, si in aliquo imperium superioris offendunt* [15].

9 doct. in l. fi. C. de ferijs
10 l. iubemus ad l. Iul. reper. C.
11 l. nisi. de tute. & rat. dist. & ibi Bal.
12 l. j. de offi. proc. Cæs. suprà.
13 l. sufficit. de cōd. inde. infrà. l. iurisperitos. de excusat. tut. Bar. in l. de pupillo. §. si quis ipsi. iij col. in ij. & iij. q̃st. de oper. nou. nunc.
14 l. quemadmodũ. §. magistratus. ad le. Aquil.
15 l. si appellationē. & ibi Bal. de appel. C.

QVIA SEMPER. L. V.

PERTINET *ad ea quæ notantur in l. filium. de his qui sunt sui vel alieni iur.*

PARENTES. L. VI.

PARENTVM *appellatio in infinitum abit, hic: vndè nec ipse Adamus, si viueret, à quoquam in ius vocaretur sinè venia* [16]. *Aliquandò tamen res subiecta monet, vt parentis appellatio ad omnes extendatur, qui nobis genere iunguntur* [17] *: vt in statuto prohibente parentes rebellium esse in ciuitate* [18].

16 glo. in §. pœnales. de act.
17 §. œconomis. de alie. & emphyt. in auth.
18 Ias. hic.

ADOPTIVVM. L. VIII.

APPELLATIONE *patris, adoptiuus continetur, hoc in casu fauorabili, vt hîc, aliâs nunquàm* [19]. *verba enim sunt naturaliter, non ciuiliter, intelligenda* [20]. *Vndè statutum, vt existentibus masculis filiæ non succedant, non habet locum in adoptiuis, secundùm Iasonem hic.*

19 l. fideicommissum. de con. & demon. l. si ità quis. de leg. ij.
20 l. vlti. de his qui ven. ætat. imp. C.

SED SI HAC LEGE. L. X.

§. PATRONVM. *Scitè allegatur, quòd rescriptum infringitur cùm impetrans suos defectus celat* [1]. *Sed hæc fusiùs apud canonistas* [2]. *A quibus & illud quæritur, aliquis spurius à Papa legitimatus est: posteà impetrat beneficium, an in impetratione & literis mentio facienda est de legitimatione sua, quod neque Ioanni Andreæ* [3], *neque Panorm.* [4] *videtur: cùm hoc iure non caueatur. Si tamen is qui legitimus beneficio Papæ factus est pro pluribus beneficijs assequendis dispensationem obtinet, iure scriptum extat, mentionem faciendam esse prioris legitimationis in secunda dispensatione* [5] *: idq; odio eius, qui plura beneficia possidere cupit.*

1 facit c. ex parte. de off. ordi. & c. officij. & c. cum ꝓ causa. de sent. excom.
2 glo. & ibi doc. in c. super literis de rescrip.
3 in c. ij. de filijs presby. lib. vj.
4 in c. pen. iij. col. de præscrip.
5 c. vlt. de fi. presb. li. vj.

QVAMVIS. L. XI.

POENA *remittitur per pœnitentiam in extraordinarijs criminibus, vt hic: sed hoc in pœna legali, non in conuentionali. Ideò promittens non conuenire, si conueniat, & pœniteat, per pœnitentiam non desinet esse nocens* 6. *Immò ex omnium* 7 *sententia ferè obtinuit, nunquàm in delictis pœnitentiæ locum esse, hoc est, nunquàm per pœnitentiam aboleri delictum, nisi quotiès iure cautum extat* 8.

LIBERTVS I. L. XIIII.

PROHIBITO *agere nihilominùs defensiones competunt: vt hic in liberto qui sinè venia non agit, sed benè se potest defendere. Idem in excommunicato* 9*: nisi tamen illa exceptio vim actionis haberet* 10, *vt est reconuentio* 11, *& compensatio* 12.

LIBERTVS II. L. XV.

HVNC *tex. bellè hic allegat Iason ad hoc, quòd si princeps alicui concedat iudicem delegatum, non propterea eum habilem reddit ad agendum* 13. *Item nota libellum vim citationis non habere* 14*: sed tamen libellus principi datus, contestationem facit, ad interrumpendam præscriptionem* 15.

PLERIQVE. L. XVIII.

CITATIO *& denunciatio verbalis ad domum fieri potest* 16. *Quod totiès verum est, quotiès non reperitur qui citandus est. Si enim reperiri potest, in persona citari debet* 17. *Sed etsi reperiatur, non satis est eum citare, vel ei præceptum de soluendo facere in via, templo, hospitio, & ijs locis quibus illi non est expedita promptáque pecunia* 18. *Itaque* CVRIA *Paris. non rectè & ordine executionem factam contra eum censuit* 19, *cui, cùm ad nauigandum paratus in naui esset, factum est præceptum de soluendo. Si tamen omninò esset extraneus & discessurus, hactenùs præceptum de soluendo illum tenet, & post præceptum captio bonorum, quoàd domicilium elegerit, & cautionem impleuerit, vt eadem* CVRIA *iudicauit* 20. *At in domo quis non potest capi, vt hic: siue sit sua, siue conducta* 21*: nec de naui quis potest extrahi* 22. *licèt quidam* 23 *contrà teneant* 24*: quod forsan sit probabilius. Nam de apotheca & taberna quis extrahi potest* 25, *& de hospitio* 26*: Item de domo aliena, per tex. hic à contrario* 27. *Item in causa criminali glo.*

6 Salyc. in l. si quis maior. de transact. C.
7 Bar. Pau. Alex. hic.
8 l. qui ea mente. vbi vide glo. de furt. l. quis sit fugitiuus. de ædil. edict. infrà.
9 c. intelleximus. de iud. c. cùm inter. de exceptionib.
10 l. quoniam. & ibi per Bal. & doc. de adul. C.
11 d. c. cùm inter.
12 l. amplius. & ibi Bart. rem rat. hab. Bal. in d. l. quoniam.
13 tex. in cle. fin. de sen. excom.
14 facit l. nō videtur. infrà de iud. l. denunciasse. infra de adulr.
15 l. j. & ij. quand. libell. princ. dat. C. Bart. in l. j. C. de rei vind.
16 l. iiij. §. totiès. de dam. infe. c. 3. de dol. & cōt.
17 glo. & Pano. in c. iij. de dol. & cont. & Bart. in l. j. de lib. agnos.
18 arg. l. j. §. hospes. de ijs qui deie. vel eff. & ibi Bartol.
19 die ij. Maij, anno 1545.
20 die xxiij. Maij, an. 1527.
21 l. j. §. habitare. de ijs qui deie. l. lex. §. domum. de iniur.
22 arg. l. pe. de ijs qui deie. & ibi Alber.
23 Lud. Ro. in l. j. ad Silla.
24 per text. in l. j. §. si quis de naui. de vi arm.
25 d. l. lex. §. tantùm. de iniu.
26 l. j. §. habitare. de his qui deiec.
27 Alex. hic.

& glo. hic contendit quem posse inuitum de domo duci 28. *Idem in debitis fiscalibus* 29.

28 per text. in §. si verò quis cõpræhensorum. in authen. vt nulli iud.

29 l. ij. & ibi glo de exact. trib. lib. x. C. vide Bar. in l. placet. de sacros. san. eccle. v. col.

COMMVNIS. L. XXII.

PER hunc textum existimo iustè defendi, vnum ex pluribus dominis locantibus domum, posse colonum expellere, si velit inhabitare, ex capite l. adem. C. loc.[1] *Nec multùm facit quod dicitur, potiorem esse causam prohibentis in re communi*[2]*: quia locum habet, quotiès quid fit illicitè, & præter ius & vsum rei* 3.

1 per tex. in l. illud. de ri. nup. infrà.

2 l Sabinus. com. diuidi infrà.

3 l. si ædes. com. diuid. & glo. in d. l. Sabinus.

SI SINE VENIA. L. VLTI.

AN pœna pecuniaria in corporalem conuertatur, habes à nobis in l. si quis id. de iurisd. om. iud. suprà.

Si quis in ius vocatus non ierit, siue quis eũ vocauerit, quẽ ex edicto nõ debuerit.

L EX I.

EX hoc tex. benè à recentioribus notatur, fideiussorem qui promittit de sistendo se in iudicio, non ideò prorogare iurisdictionem iudicis: iudicem enim recusare potest, vt hic: nec etiam principalis præstita tali fideiussione, in iudicem consentit 4. *Et in isto casu & cæteris, in quibus ex lege requiritur specialis renunciatio, non sufficeret generalis* 5. *Et cum hac lege consentit l. j. infrà tit. j. l. ij. infrà qui satisd. cog.*

4 auth. offeratur. de litis contest.

5 glo. in clem. j. in verb. specialiter. de iudic. tex. & glo. in c. inquisitores. de hær. lib. vj.

EX QVACVNQVE. L. II.

HVC pertinent ea, quæ notantur à nobis in l. vlt. de iurisd. om. iud. Item an rusticitati parcatur, aliàs retulimus 6. *Item finis huius legis pertinet ad ea, quæ notantur in l. arbiter. de arb.*

6 l. si quis id. suprà. de iurisdi. om. iud.

In ius vocati vt eant, aut satìs, vel cautum dent.

EDICTO. LEX I.

HVC pertinent quæ notantur suprà l. j. tit. proximo. Item quod hic dicitur, fideiussorem qui ex coniunctis personis est, semper esse locupletẽ, intelligit Iason in omni iudiciali fideiussore, quod certè propius esse puto, idq; æquitate sua-

te suadente, nec recedendum esse puto à veterum opinione, qui hunc titulum ità intelligunt, vt existiment qualemcunque fideiussorem dari posse, dummodò sit ex necessarijs eius qui dat. pro qua senten-
7 l.iij. infrà eod. *tia & illud est quod sequitur* 7, *in eum qui cùm sciret coniunctionem personarum, non acceperit fideiussorem, iudicium quinquaginta aureorum dari. nec enim hoc in Coraſij expositionem ſcite ca-*
8 lib iiij. Miscel. c.x. *dere potest* 8 *qui vult hic agi, vt qui conuenit necessarias sibi personas, qualemcunque fideiussorem accipere cogatur: nam qui parentem aut patronum aliúmve in ius vocat, non creditur ignorare con-*
9 l. octaui. infrà vndè cog. l. de tutela. de in integ resti. C. *iunctionem* 9. *Prætereà hanc sententiam alibi prætor inculcauit* 10. *non igitur eiusdem rei nomine duo edicta fuerunt proponenda. Et*
10 l. ij. §. prætor. infrà qui satisd. cog. *ex verbo* nuru, *nota coniunctis & necessarijs comprahendi etiam affines: quod valet ad statuta & leges, in quibus de coniunctis fit*
11 in l. Pomponius. §. vlt. de procur. *mentio* 11.

QVI DVOS. L. VLTI.

DE hoc responso relatum est in l. si seruus. §. si plurium. infrà si quis cautionib.

Nè quis eum qui in ius vocatus est, vi eximat.

HOC EDICTVM. L. I.

EXIMENS *eum qui manifestè venire non tenebatur, non*
1 l. arbiter calendis. de arbit. l. vir bonus. iudic. sol. *incidit in pœnam, hic, sicut nec citatus ipse non veniendo* 1. *Si autem dubium esset, tenetur, & ità putem aptè solui posse l. iij. §. item. infrà eo. quod etiam ab Alex. hic itum est:*
2 l. vlt. de iurisd. om. iud. *& hoc suadetur ijs, quæ paulò superiùs annotauimus* 2 *: licèt Ias. hîc discrepet,*

IS QVI DEBITOREM. L. VLT.

SI qui exemerunt soluerint, non tamen liberatur reus, quia pœna
3 vt hic. & l. item Mela. ad leg. Aquil. cum sim. *est* 3 *: at si reus prior soluerit, liberantur eximentes* 4. *Tamen in hanc*
4 l. Stichum. §. dolo. de solut. l. nec vilam. §. pen. de pet. hær. *sententiā vide plura in l. item Mela. §. si plures. infrà ad legē Aquil.*

Qui satisdare cogantur, vel iuratò promittant, vel suæ promissioni cōmittantur.

FIDEIVSSOR. L. II.

IN

IN hanc sententiam loquitur tex. in l. j. si quis in ius voc. non ier. vbi nonnulla addidimus. Et nota locupletem fideiussorem æstimari tam ex re & opibus, quàm ex facultate conueniendi: ex quo & Bart. existimat pragmaticos rixosos & rimarum plenos, non esse idoneos fideiussores 5. Pius etiam dicitur, procuratorem qui effectus est non soluendò, vel rixosus, aut decoctor, ipso iure reuocari 6.

5 facit tex. in l. ij. de alien. iud. mut.

6 l. liberto. §. largiùs. de annu. leg. & ibi Bar. l. in confirmando. in fi. & l. cùm pater. §. vlt. de cõfirm. tut. infrà.

SI DECESSERIT. L. IIII.

SI decedat, qui fideiussorem iudicio sisti dedit, liberabitur fideiussor, nec obligatio in fideiussoris hæredes transit, vt hîc: & hoc quia obligatio facti est, quæ non cohæret hæredi 7. Sic si quis se obliget sub pœna carceris, obligatio illa non nocebit hæredi 8. Aliud tamen interpretatur Bar. 9 in statuto: Si autem factum hæredi conuenit, etiam hæredem tenebit obligatio 10.

7 facit l. j. §. nè autem. de cadu. toll. C.

8 Bar. & Ias. hîc.

9 in l. postulâte ad Tre.

10 l. pro hæreditariis. de hære. vel act. vend.

SI VERO. L. V.

DEPORTATVS omninò eximitur ab obligatione, ideò fideiussorem dare non potest 11: sed si dederit ante deportationem, licèt ille eximatur, non tamen fideiussor: ità aptè possis legem hanc intelligere 12, sed videndum, nè hoc non sit dicendum in fideiussore iudicio sisti, qui liberatur, cùm non possit sistere, neque sit in culpa, impediente forsan qua iusta causa 13. Reliqua dicentur in l. si constante. §. vlt. solu. matri.

11 l. si debitori. de fide. l. vlt. & l. si ex duobus. § j. de duob. reis. l. ij. de cap. dimi. vbi noto.

12 l. j. de fideiuss. C.

13 l. px. & l. iiij. ad prin. si quis caut.

§. QVI PRO REI QVALITATE. Hic §. mirabiliter euincit, pro eo quod suprà retulimus 14, in ciuilibus eos qui testibus crimina obijciunt, vt à testimonio illos repellant, teneri iniuriarum, si ea vera esse probare non possint. hîc enim qui exceptionis modo obijcit alicui paupertatem, vt eum à satisdatione repellat, iniuriæ tenetur. At in criminalibus serua quod ibidèm dictum est: vt enim testis de criminibus obiectis per modum exceptionis nec infamiam contrahit 15, nec puniri illo iudicio potest, etiam si probentur 16: ità nec qui crimina obijciunt, puniri debebunt. Et ad gloss. adde. quòd licèt quis præsumatur bonus 1, non tamen diues 2, nec clericus 3, nec doctus 4. Planè ex hoc text. dicitur, quòd si reus paratus est satisdatò cauere, & iudex non recipiat cautionem, tenetur iudex iniuriarum: quod & in ciuilibus, & in criminalibus, in

14 l. vlt. suprà quod quisque iur.

15 c. ij. ad fi. de ord. cog.

16 c. j. de except.

1 c. si de præsũ. & c. j. de scruti. l. cum quidà. de leg. ij.

2 glo. hîc.

3 l. si qua p. de epi. & cle.

4 glo. in c. si fortè. de elec. lib. vj.

in quibus ad pecuniam agitur, locum habet 5: *secus, si pœna corporalis esset* 6.

SI FIDEIVSSOR. L. VII.

IN quibus causis requiritur specialis renunciatio, sufficit testatio, qua prædicat pars alteri, non vsuram illam priuilegio. Nam siue expreßè consenserit pars 7, *siue tacitè, nempe tacendo* 8, *ius suum refutare videtur. Sic erit perpetuus vtriusque legis consensus, licèt glo. & doct. aliter soluant.*

§. SI SATISDATVM. *Plusquàm manifestum est, prohibitam esse sequestrationem* 9 : *lite enim pendente, non debet quis possessione sua fraudari* 10. *Fallit tamen cùm persona suspecta est* 11. *Et hoc in re mobili. Res autem immobilis non sequestratur, fructus autem possunt sequestrari. Quod indistinctè verum esse didici, cùm ab executione appellatur, in his casibus, quibus ex recipitur appellatio* 12. *In cæteris autem casibus ex causa fructuum sequestratio fiet, vt cùm suspectus est reus* 13. *Rem autem iudex prohibebit distrahi.* 14. *Quotiès autem fructus sequestrabuntur, si pauper est is, contra quem sequestratio fit, debebit ali ex fructibus illis* 15. *Nec verò sinè ratione diximus sequestrationem fieri debere ex causa: nam causa non cognita, sequestrationem factam* CVRIA *Parisien. improbauit* 16.

DE DIE PONENDA. L. VIII.

OMISSIO diei in stipulatione iudicio sisti stipulationem non facit inutilem, vt hic: nisi, cùm à partibus ageretur de die adijcienda, per errorem sit omissa 17. *quod in cautione de damno infecto locum non habet* 18: *quia si in ea omittatur dies, nullum tamen dubium inter partes versatur, quando sit inceptura stipulatio, quæ statim incipit: quod in stipulatione iudicio sisti nemo dixerit. De omißione autem loci in stipulatione alibi diximus* 19. *Quòd autem hic tex. dicit, ius faciendæ interpretationis in dubijs, actoris esse, tota quæstio tribus casibus à nostris* 20 *explicari solet. Nam in vestibulo causæ, ijsq; quæ ad ordinationem litis pertinent, actori fauetur, vt hic* 21. *In medio verò, æquè vtrique fauetur: at in fine, magis reo quàm actori* 22: *& hoc etiam maximè in criminalibus* 23 : *sed hoc vltimum intellige, nisi in causis pijs, & fauorabilibus* 24.

5 l. iij. de cust. & exh. reo. infrà. Ias. hic.
6 Bart. in l. j. de cust. reo. & tex. in d. l. iij.
7 l. fin. infrà naut. caup. stab. vt recepta.
8 vt hic.
9 l. j. de proh. seq. C.
10 c. j. vt lit. pẽd. c. significãte de app. & ibi Bal.
11 vt hic. & in c. j. & ij. de seq. poss. vel fruct.
12 l. ab executiõe. C. quorum appel. non recip.
13 l. Imperatores. §. fin. de appel. infrà & ibi Bart. l. Imperator. ad Treb.
14 l. de pollicitationibus de pollic. infrà.
15 l. fi. de ord. cog. C. & ibi Bald.
16 anno 1551.
17 l. ità stipulatus. de ver. oblig. infrà. gl. & Bart. hic.
18 l. si finita. de dam. infe.
19 l. non vtiquè. §. si quis insulam. infrà de eo quod cer. loc.
20 glo. in c. cùm ad sedẽ. de restit. spol. Azo in Rub. de reb dub.
21 & l. si quis intentione. de iud. l. inter. §. j. de verb. obl infrà.
22 c. cum partiũ. de reg. iur lib. vj. l. Arrianus. de act. & ob ig.
23 l. præses. l. sanctio legũ. l. interpretatione. de pœn. infrà.
24 c. vlt. de re iud. l. lege Iulia. de manu. infrà.

§. QVI-

§. QVIDAM ETIAM. *Quòd dicitur, mulierem non posse fideiubere pro marito*[25]*: limita, nisi in causa fundi dotalis, vt ex hoc tex. euincitur, & Iason probat.*

25 Auth. si qua mulier. ad Vell. C.

ARBITRO. L. IX.

LICET *à sententia arbitri iure nō appelletur*[26]*: secus tamen, si esset aditus ad vnum articulum causæ. Et hoc ex primo intellectu, quem Bart. probat, & textui maximè cognatus est. Vt enim iudex, si illum articulum ipsemet decidisset, reuocare posset*[27]*, ità & si ab altero hoc sit expeditum, idem ius statui debebit. vel si ità videtur, intellige legem in delegato, à quo delegans solet appellari*[1].

26 l. j. de arb. C. l. societatem. §. arbitrorum. pro soc. infrà.

27 l. quod iussit. infrà de re iud.

1 l. j. infrà quis & à quo. c. si à subdelegato. de offic. deleg. lib. vj.

SI AB ARBITRO. L. X.

EOS *quos quis fideiussores accipit, approbare videtur, nec posteà potest illos reijcere, & alios petere, nisi noua causa suspicionis superuenit, hic*[2]*. Huc adiungitur quod dici solet, ex noua suspicione fugæ debitoris, posse debitorem capi*[3]*: quæ si præcessisset debitum, non caperetur, vt hac l. quod moderationem recipit, nisi dolo persuasisset se soluendò, cùm non esset*[4]*. Adde & hunc iure permittente capi posse, si in paupertatem deuenisset lite pendente, Ias. hic*[5]*. vide quod ponitur in l. ij. de cond. caus. dat.*

2 l. si quis bona. §. de illo. de dam. infec. l. si is à quo. §. vlt. vt in poss. leg. l. vlt. de spons. C.

3 Bal. & Paul. de Cast. in l. aperti. de iud. C.

4 per text. & doct. in l. pe. de iure dot. l. pe. de dolo. infrà.

5 fac. l. non solet. de reg. iur.

IVLIANVS. L. XI.

CVM *sit mutatio ex parte agentis, vt qui cùm non haberet mandatum, nunc habet, non ideò minùs fideiussores accepti tenentur, vt hic*[6]*. Non idem, si ex parte rei*[7]*. Rationem quære ex glo. & Bart. De cæteris mutationibus refer te ad ea quæ not. in l. si ante. iud sol. & vide nonnulla in l. in causæ. §. si ex parte. infrà de proc.*

6 & l. in causæ. de procu. §. si ex parte.

7 l. si ante. iud sol. infrà.

INTER OMNES. L. XII.

INSTITVTVS *sub conditione, substituto per fideicommissum cauet*[8]*: idem in substituto vulgari, per hunc tex.*[9]*. In pupillari autem, non item, secundùm comm. opin.*[10]*. Si enim bona potest cum decreto pupillus alienare, non obstante substitutione*[11]*, consequens est vt cauere non teneatur. Item fallit, cùm quis iubetur restituere filijs aut fratribus*[12]*: idem, si fiscus iubetur restituere: cùm enim semper dicatur diues, non cauet*[13].

8 tot. tit. vt leg. & fideic. nom. infrà.

9 glo. & Ias. hic.

10 Ias. & Bald.

11 Alex. in l. Marcellus. §. res quæ. ad Treb.

12 l. iubemus. C. ad Treb.

13 l. j. §. si ad fiscum. infrà vt leg. nom. cau.

FILIVSFAMILIAS. L. XIIII.

PATER *cùm interuenit in causis filij, quæ se non contingunt,*

(vt in castrensi peculio, quod pleno iure filio competit [14]*) satisdare debet, vt hic. In ijs autem in quibus administrationem de iure habet, non cauet, nec eius bona pignoris nexu tenentur* [15]*. quod ad matrem non perducitur: neque enim ipsa legitima administratrix est* [16]*. Sed & illud in patre matreq́, verè dicitur, non cogendos eos ad satisdationem, quo casu tutelam gerent: tutoribus enim hæc necessitas lege remittitur* [17].

SCIENDVM EST. L. XV.

LEGES *quæ volunt quem debere in ingressu litis cauere iudicio sisti, etiam posteriores, vt auth. offeratur. C. de lit. cont. locum non habent in possidente immobilia, qui non cauet. vt hic: idem, si possideret mobilia preciosa* [18]*: quia illa duo æqualia iudicantur* [19]*. Item hæc lex locum habet in cautione iuditio sisti, non in cæteris* [20]*, vt in casu l.generaliter. de episc. & cler. C. Ex quo & illa generalis sententia proficiscitur, vt quotiès requiritur fideiussio & cautio, nunquàm tamen remittatur illa, etiam si is qui satisdare debet, manifestè sit locuples* [21]*. Proinde hæres cui ex lege onus cauendi imponitur, non absoluitur à cautione, etiam si locuples est, & in dignitate positus* [22]*: quod & Alexandro placet* [23]*. At in cautione iudicio sisti, idoneæ facultates excusant à satisdatione, vt hic: aliâs erit implenda satisdatio, nisi à coniunctis personis, quæ se defensioni coniunctorum offerunt* [1]*. Adde & immobilia patris filio non prodesse, cùm spes succedendi pro nihilo sit in iure* [2]*. Et sicut reus non possidens immobilia, non est idoneus, vt hic: idem in fideiussore doctores volunt* [3].

§. CREDITOR. *Quòd ad satisdationem creditor possidere non dicitur fundum pignoratum, vt hic: nisi tanti haberet fundum sibi pignoratum, quanti dignus est* [4]*. Sic dicitur, creditorem pigneratitium non præsentare ad beneficium vacans, cùm nullum ius habeat* [5].

§. SI FVNDVS. *Dotalis fundus releuat & maritum & vxorem à satisdando, vt hic: nisi esset æstimatus. tunc enim vxorem non leuat, quia omninò est alienatus* [6]*. Sed nec è diuerso dicitur esse mariti, vt maioribus tributis grauetur* [7].

QVI IVRATO. L. VLT.

14 l.cùm oportet.de bon. quæ lib.C.
15 d.l.cùm oportet. §.nō autem. & l.vlt §. paterna.de bo.quæ lib.
16 l. hac edictali. §.his illud.de nup.C.
17 l.j. §.defensionem. infrà de admin.tut.
18 Bart.Ias.& alij hic.
19 l. lex quæ. de admin. tut.C.
20 l.minor.ad fi.infrà de proc.& Ias.hic.
21 d.l minor. ad fi. cum legibus seq.de proc.& l.j.§.magistratibus.de mag.conueniend.infra.
22 l. j. in princ. vt legat. no.cau.
23 l.j.suprà eo.ij.col.
1 l.j. suprà in ius voc. vt caut.
2 l.post emancipationē. de lib.leg.Bart.
3 Ias.hic & Bart. glo in Auth.de exhib. reis. §. suscepto.
4 per l. qui habebat. de leg. iij. & ibi Bart. & Alex.
5 c. cùm Bertholdus. de sent.& re iud.& ibi Innoc.& Panor.
6 l. plerunquè. de iur. dot.l.si æstimatus. sol. matr.Alex.Fulg.& Ias.
7 l. Lucius. §. idem. ad municip.

IN

IN iuramentis intelliguntur conditiones nonnullæ, vt hic [8]. *Nam in illis superiorũ authoritas excepta intelligitur* [9]. *Ideò ei qui iurauit se non testificaturum, poterit inuito à iudice testimonium denunciari* [10]. *Item qui iurauit se non petiturum reductionem ad arbitrium boni viri, poterit petere, si sit insigniter læsus* [11]. *Et ex his quæ dixi, facilè efficitur, principes seculares dispensare super iuramento* [12]: *posseq́ʒ remittere metũ periurij ei, qui se iuramento obligauit ad aliquod factum: quod & Guidoni Pap. videtur* [13]. *Sed hæc ex canonistarum sententia correcta sunt* [14]: *qui enim princeps secularis gratiam iuramenti faciet, cùm iuramentum sit merè Ecclesiasticum* [15]? *adeò, vt illius ratione coram episcopo iurans possit distringi* [16].

8 l. fi. de nõ num. pec. & c. quemadmodũm. & c. Quintauallis. de iureiur. cum simil.
9 l. fi. ad municip.
10 c. intimauit. de testib.
11 l. si libertus ità. de oper. lib. infra. Bar. hic.
12 text. in d. l. vl. in prin. ad municip.
13 q. cxciiij. in decis.
14 Pano. in c. tua. de dec.
15 c. per venerabilẽ. ver. idem. de elect.
16 c. ij. de for. cõp. lib. vj.

Si ex noxali causa agatur, quemadmodum caueatur.

SI CVM VNO. L. IIII.

IN re indiuidua vnus ex consortibus agit & defendit, etiam cæteris inuitis, vt hic [17]. *In ijs autem quæ diuisionem recipiunt, ante iudicium acceptum & contestatum vnus ex consortibus agendi potestatem non habet, nisi pro parte* [18]: *at post litem contestatam admittitur cum cautela* [19], *nisi alij contradicerent* [20]. *Et hoc ferè Bart. probat* [21]. *Nec omittendum est, quod singulariter glo. retulit* [22], *vnum ex duobus reis credendi sinè alio agere, etiam non præstita cautione de rato, posse* [23]: *nec simile erit in patre & filio, quorum alter pro dote sinè altero non agit, nisi caueat* [24]: *neque enim duo rei sunt* [25].

17 & l. viæ. de serui. l. iiij. §. si fundus. si seruit. vind. fac. l. i. & gl. si in cõmu. eademq; cau. C.
18 l. j. de cõsor. eiusd. lit.
19 l. ij. de consor.
20 l. si petitor. de iud.
21 d. l. ij. de consor.
22 in l. non solum. & ibi Bar. & Paul. sol. matr.
23 l. fideicõmissa. §. plerunque. de leg. iij.
24 l. ii. §. vl. sol. ma. infrà.
25 glo. in l. ij. §. j. in verb. amissam. sol. matrim.

SI SERVVM. L. V.

CONSTITIT, in pœnis à iure præscriptis imponendis, tempus delicti spectari [26]. *Planè si pœnæ æstimatio in iudicis arbitratu est, (quod euenit, quotiès à iure non definitur* [27]) *potest iudex etiam sententiæ ferendæ tempus attendere, vt hic* [28]. *Item quid si mutatio contingeret in contractibus, quod tempus sit spectandum, not. in l. Pomponius. ij. infrà de neg. gest.*

26 l. seruos. ad l. Iul. de vi. C. l. j. de pœn. infrà. l. iniuriarum de iniu.
27 gl. in c. de causis. & ibi Panor. de off deleg.
28 l. quid ergò. §. pœna. de his qui not. infam. & Bar. in d. l. j.

De eo per quem factum erit, quo minùs quis in iudicio sistat.

EX HOC EDICTO. L. III.

EI qui impeditur facto tertij, si tertius non est soluendò, regressus est contra principalem, vt hîc [1]. Sic quod dicitur diem impedimenti non numerari in termino [2], intellige, cùm impediens non est soluendò [3]. Simile in glo.l.j.de inst. & subsli. C. Quòd si principalis dolosè esset versatus, posset conueniri rectà, licèt sit soluendò impediens [4]. Item d.reg.non habet locum, si impedimentum per iudicem sit allatum [5]. Et ex eo quod hîc dicitur, actorem, si impeditus, ad iudicium & diem constitutum non venerit, sicq́; actionem vel dominium rei amiserit, actionem habere in impedientem, manifestum est, citatione non fuisse interruptam praescriptionem, cùm sola litis contestatione interrumpatur [6]. Nec obstat quòd praescriptio xxx. annorum citatione interrumpatur [7]. quia illa hoc iure erat incognita.

§. SED SI STIPVLATOR. Dolus cum dolo compensatur [8]. Fallit, cùm alter ex eis certat de lucro [9]. Sed in hanc sententiam plura, in l.si ambo. de compens.infrà, & in l.viro. infrà sol.matr.

1 l.& eleganter §.pe de dol.l.ij.§.fi.cum l.seq. si quis caut.
2 l.quib.diebus. de cõd. & demon.infrà.
3 Bar. in d.l.quibus. per hunc tex.
4 gl. in l.sed eximẽdi. suprà, nè quis eũ qui in ius.
5 l.iij. infrà si quis caut.
6 l.ij.§.fi.pro emp.infrà. l.si post acceptũ.de rei vind. l. constitutionibus.de act. & oblig.
7 l.cum notissimi. de p̃scrip.xxx.C.
8 vt hic. & cap. intelleximus. de adult. cum alleg.in glo.
9 l.cum mulier. sol matri. infrà.p ea quę not. Pano. in c. cũ dilecti. de excep.

Si quis cautionibus in iudicio sistendi causa factis non obtemperauit.

VICENA. L. I.

CVM sunt descripta milliaria, viginti milliaria solent dari pro die, vt hîc [10]: aliâs iudicis erit aestimatio [11]. Et milliaria illa ad vias consuetas referuntur [12]: numeratioq́; incipiet à tempore quo citatio praesentata est, & sic à notitia [13]. Et nota ex hoc tex. diem in quo cautio est emissa, non reputari in termino. Idem ferè placuit de die qua aliquid mihi denunciatum est, vel à qua terminus aßignatur, vt cùm iudex dicit: do tibi terminum decem dierum. Nam intelligimus d: proximis [14]. Si autem ità diceretur, hinc ad tres dies, de momento ad momentum fiet computatio termini [15]. Quod vide hic fusius apud Bar. & Alex. & Guid.Pap.in decisioni.us [16].

NON EXIGIMVS. L. II.

DIES dicta à iudice, non labitur, si fuerit transactũ, vt hîc: sic fatales dies non currũt, si fuerit transactum, siue compromissum [17].

10 & l.iij. de verb.sig. infrà.& ibi Alc.
11 l.cõtinuus. §.cùm ità. de verb.oblig.Bar.
12 l.non so'ùm. §.annus. de excu.tut. & ibi Bart. & Bald. in l. j. de his qui deiec.
13 l.annus.de cal.c.eum. de praeb.lib.vj.
14 l.eum qui calendis.infrà de ver.obli. secũd. Bart.Pau.Ang.Alex.
15 l.placet. & gl in verb. abhinc.de sacros.eccl. C.
16 q.cclxx.
17 Auth.si tamen. de tẽp. app.C.

Adde transactione pœnam impediri[18], licèt transactio esset nulla[19]. Item hic tex. facit, quòd transactio in principali, obtinet & in pœna, & pœna gratiam facit, si nondùm commissa est: at commissam non purgat in dubio[20], nisi aliter appareat actum esse.

§. SI QVIS MVNICIPALIS. *Impedimentum excusat non comparentem ad diem constitutam, vt hîc[21]. Et probabitur impedimentum per iuramentum, considerata qualitate personæ[1]. quod & Guido Pap. probat[2]. Tamen Panor.[3] vult meliùs rem explicari. si tota res ad bonum virum remittatur. Nec verò satis est quem implere probationes de impedimento, nisi etiam se ad iter procinctum fuisse probet, sed impeditum, Barto. hîc per l. qui conuentus. de re mil.[4] Quod autem hic dicitur,[5] mulierem grauidam excusari, si se iudicio non stiterit, rationem habet. In quo genere placitum* CVRIAE *Parisiensis[6] extat, quo sententia contra mulierem grauidam lata, quæ se excusârat eo nomine, irrita & inutilis facta est.*

18 l. cùm stipulatus esse. infrà de ver. oblig.
19 Bal. & Ial. hic.
20 l. cùm stipulatus esse. infrà de verb. oblig.
21 & tex. in c. ex ratione. de appellation.
1 l. nõ omnes. §. à Barbaris. de re mi. infrà. Bar. hic.
2 q. lxiiij. in decis. Gratianop.
3 c. ex ratione. iiij. col. de appel.
4 Pan. in c. sciscitatus. de refer. ext.
5 §. si non propter.
6 Die xij. Decemb. anno 1512.

SED ET SI QVIS. L. IIII.

HVC pertinent quæ notantur in l. si verò. qui satisd. cog. suprà.

§. QVAESITVM EST. *Generalis cautio, qua quis promittit se nulla omninò exceptione vsurũ, non valet, vt hîc. nisi specialiter quædam exprimantur: quia tunc valebit in similibus casibus, & minoribus expressis[7]. Hoc in iudicijs ab omnibus receptum est. In stipulationibus autem & conuentionibus quæ extra iudicium fiunt, communior & verior est opinio, vt etiam non valeat conuentio, nisi in casibus qui speciatim designati sunt & similibus[8]. Itaq; ea capitula, quæ pacta de casibus fortuitis in se recipiendis valere dicunt[9], ex hac l. temperationem capiunt. hîc autem appellatur promissio deserta, cui non est paritum: & ità in Florentinis Pandec. legitur: quam lectionem contra Alciatum Corasius probat[10].*

7 c. sedes. de resc. clem. non potest. de procur. Bar. hic.
8 l. j. §. sæpe. infrà de po. cum simil. secun. Alex. hic & Panor. in c. j. commod.
9 l. si quis fundũ. infrà loc. l. quæ fortuitis. C. de pig. act.
10 lib. j. miscel. cap. xix.

SI DVO REI. L. V.

FACTVM vnius ex reis, nocet alteri, vt hîc[11], si sint socij, aliàs non[12]: tamen interruptio præscriptionis indistinctè nocet[13]. At in solutione recipienda ab vno ex correis, nocetur alteri, si non sunt socij: tunc enim debitum occupantis est[14]: si autem sunt socij, non item[15]. Et sic contraria distinctio admittitur hîc à casu præcedente. De pacto, an vnius alteri noceat, vide l. si vnus. infrà de pact. An verò

11 l. pe. de duob. reis. infra.
12 l. mora. §. pe. de vsur.
13 l. vlt. de duob. reis. C. & ibi Bar.
14 tex. & Bar. in l. in lege falcidia hoc esse. ad l. Falc.
15 l. j. de duob. reis.

verò pœna & res simul petantur, dicetur in l. prædia. de act. emp.[16].

SI IS QVI. L. VI.

AN pactum vel exceptio rei prosit fideiussori, & contrà, alibì dicemus[17].

ETSI POST TRES. L. VIII.

IN contractibus in quibus est pœna & dies, non admittitur purgatio moræ[18]. *At si solùm dies est, admittitur ante litē contestatā*[19], *item si nihil intersit*[20]. *At in iudicialibus stipulationibus, quæ ad præparationem litiū spectant, admittitur purgatio moræ, licèt sit pœna & dies. vt hic*[21]: *si autem ad decisionem, tene quod relatum est à Iurisconsulto sub tit de arb.*[22]. *Item nota, ad quærendam actionem non purgari moram*[23]: *Diciq́, solet fieri moram impurgabilem, si geminata præcesserit interpellatio, quod Iason probat*[24].

SI SERVVS. L. IX.

CVM obligatio nulla est, fideiussor non tenetur, vt hic[25]: *ideò in donatione inter virum & vxorem contracta, cùm sit nulla, fideiussor non tenebitur*[26].

SI CVM IVDICIO. L. X.

QVI promisit quem sistere, & res ad eum casum deuenit, vt sistere non poßit, vt quia forsan euasit qui debebat sisti, securus est, si pro eo suscipiat defensionem, vt hic[1]: *nisi in causis quibus persona tenetur venire, vt in criminalibus*[2]: *vel si ità ex causa iudex arbitraretur*[3]. *Quòd verò hic dicitur, cùm in aliqua stipulatione est dies & conditio, expectandam esse diem, licèt conditio euenerit, vide l. in illa. & l. hoc iure. de verb. oblig. & quæ ibi notantur.*

§ QVI INIVRIARVM. *Non tantùm actio surrogata naturam mutuatur ab ea, cuius loco sufficitur, vt legibus in glo. citatis: sed actio cumulata eius est natura, cuius ea cui cumulatur, vt hic*[4]: *sicq́, illa pereunte, & hac concidit: nisi ei cumularetur vt principalis, non vt accessoria*[5]. *Item Pomponius cum Iuliano sensit, ita demū mortuo reo ante litem contestatam iniuriarum actionem perire, si modico pòst tēpore decesißet. Ex quo effici voluit, quòd si reus multo pòst tempore decesißet, & artibus suis litem diffindi procuráßet, litem haberi pro contestata, vt actio in hæredes eius detur: quod nota, quia non est alibi, secundum Bal. Lud. Ro. & Ias. hic. Et hoc nobile*

16 & in l. si quis à socio. infrà pro socio.
17 l. & hæredi. §. vlt. infrà de pact.
18 l. magnā de contr. stip. C. l. traiectitiæ. de act. & obl. l. stipulationes nō diuiduntur. §. fi. de verb. obligat.
19 l. si insula. de verb obl.
20 l. si ita quis promiserit. §. Seia. de verb. oblig.
21 & l. sancimus. de fideiuss. C.
22 l. quod tamen. §. intrà. & l. Cellus.
23 l. Thais. §. intra. de fideic. lib.
24 l. si ex legati. pe. col. de verb. oblig per l. traiectitiæ. de act. & obl.
25 l. quoties. infrà eod.
26 l. si sponsus. §. si vxor. de don. inter vir. & vx.
1 & l. sancimus. de fideiuss. C.
2 l. pe. §. ad crimen. de pub. iud. l. seruum. §. publicè de proc.
3 l. vlt. de proc. C.
4 & l. j § si quis sub. vt leg. & fid. no cau. l. si legati de leg infrà.
5 tex in l. itē illa. §. j. & ibi Bar. de const. pec.

bile est ad temperandas omnes eas leges, quibus cauetur pœnalibus iudicijs hæredes non teneri 6, & rei mortalitate crimen aboleri 7. Quod tamen intelligo, quo ad transmißionem actionis. Aliâs in cæteris non haberetur lis pro contestata: vt cùm quæritur, an sint admittendi testes 8.

QVI AVTEM. L. XII.

SVFFICIT *tempore contractûs mea interfuisse, licèt pòst desierit, vt in legibus alleg. in glo. & hoc in ijs, in quibus fit æstimatio iure actionis. quo casu tempus obligationis spectatur 9: sin autem officio iudicis, tempus iudicij accepti 10.*

§. SI FLVRIVM. *Existimo verè dici posse, promissorem facti diuidui, si partem tantùm præstiterit, ad solidam pœnam conueniri & teneri. qui enim duos seruos sistere promisit sub pœna, si vnum sistat, nihil egisse videtur. & hoc non tantùm in stipulationibus quæ ad iudicia pertinent, locum habet 11, sed etiam in contractibus 12. Sed tamen ex summa æquitate receptum est, vt solidam pœnam petenti obstet exceptio pro parte, quod in iudicialibus stipulationibus rectè dicitur, per hunc tex. & etiam in contractibus 13. Sicq; existimo stare posse opinionem Martini, quam tamen omnes damnauerunt 14: eam tamen hactenùs veram esse puto, si in eo quod pro parte impletum est, aliqua vtilitas versatur, vt cùm promisi decem dare sub pœna: datis enim quinq; debitor se pro parte à pœna, exceptionis beneficio liberabit 15: cùm in quinq; datis aliqua poßit esse vtilitas. At si factum non potest diuidi vtilitate, quia forsan pro parte impletum, nullam vtilitatem affert: pœna solida exactio erit, vt in stipulatione rati euenit 16: neq; enim pro parte ratum aliquid haberi vtiliter potest 17. Et hæc in principali promissore dicuntur. in hæredibus verò illius, seruabis distinctionem facti diuidui vel indiuidui, quæ alibi relata est 18. Tu, si videtur, de quæstione huius responsi vide Alciatum 1: quem tamen nos non sequimur. Cur enim potius in hac specie, cùm copulatiuè plura promittuntur, Dama, Stichus & Erotes sisti, in solidùm vno stato pœna exigatur, quàm cùm sinè copula, Dama, Stichus, Erotes, nulla causa est.*

SI PROCVRATOR. L. XIIII.

CVM *procurator in aliquo actu se nominat, ad compendium*

m domini

6 l. constitutionibus. de act. & oblig. l. j. de pri. delict.
7 l. vlti. ad l. Iul. maiest. infrà.
8 tex. in c. j. vt lite non cont. & ibi Pan Bal. in l. scire. §. sufficit. de exc. tut.
9 l. fundum. de nouat.
10 l. iij. §. in hac. cõmo. Ias. hîc.
11 l. vl. in ius voc. vt eant. suprà.
12 l. si is qui ducenta. §. nunc ità. de reb. dub.
13 per c. suã. de pœn. ext.
14 Bar in l. iiij. §. Cato. 2. oppos. de verb. oblig. & cæteri.
15 d. c. suam. & per hunc tex.
16 d § Cato. ad fin.
17 l. cum quæreretur. de admi. tut. l. in causæ. de proc. infrà.
18 d. §. Cato. & vide gloss. hîc.
1 lib. j. Parad. ca. xiiij.

domini interuenisse, credendus est[2]*: idem, si suppresso procuratoris nomine aliquid ageret, quod nisi ad dominum pertinere nequit, vt hic*[3]*. Sin autem vtrunque aequabiliter respicit, sibi gerere iudicatur*[4]*: nisi in specie quae relata est in l. si poena. §. j. de cond. indeb.*

2 l. vlt. de instit. infrà.
3 l. post mortē. quādò ex fac tut. infrà. l. Lucius. §. tutorum. de admin. tut. infrà.
4 l. & magis. de sol. l. Titium. §. praefectus. de adm. tut. infrà.

De ferijs & dilationibus & diuersis temporibus.

NE QVIS MESSIVM. L. I.

FERIIS *in fauorem hominum receptis partes possunt renunciare, & valebit iudicium, vt hic*[5]*: si autem reuerentiae Dei dictae essent, minimè: nam sententia nulla esset*[6]*. At contractus illis diebus initi valerent*[7]*: vndè & arbitramentum valebit, non autem arbitrium: quia prius contractui numeratur, secundum minimè*[8]*. Quid in caeteris solennitatibus, vide glo. & doct. in Auth. offeratur. de lit. cont. Item sicut feriae concedi solent in messibus & vindemijs per hunc tex. idem quoquè in seminibus spargendis ex glo. receptum est*[9]*. Sed & hic aptè quaeri potest de iudice, qui diem dixit parti qua se iudicio sisteret, si dies reperiatur feriata, num circunducatur edictum, & noua vocatio sit necessaria: quod magis est, si dies fuerit certa & praescripta*[10]*. Quòd si terminus fuerit assignatus, intra quem aliquid debeat expediri, non continuò dicendum est edictum circunduci, licèt vltima dies reperiatur feriata, sed posteriora tempora obseruabuntur*[11]*. Et hoc Bart. probat*[12]*: quod & CVRIA Parisiensis censuit*[13]*.*

5 & l. si feriatis. infrà eo.
6 c. fi. & ibi doct. de fer.
7 l. actus. C. eo.
8 Bart. in l. Pomponius. §. fi. de arb.
9 in l. j. de agric. & cens. lib. xj. C. & Ias. hic.
10 l. si feriatis. de arb. Gui. Pap. q. ccccxlij.
11 l. ij. §. illud. de temp. app. C.
12 in l. ij. §. vlt. si quis in ius voc.
13 anno 1522. die pri. Ianuar.

MORE ROMANO. L. VIII.

HVNC *tex. accipe quo ad contractus & dilationes: at in iudicio exercendo dies incipit manè, & vesperè finit*[14]*. Idem quotiès damnum aliquod consequeretur: nam nec recipere pecuniam tenetur noctù*[15]*. Item quo ad officij diuini celebrationem incipit à vesperis, & vsque ad alium occasum protenditur*[16]*: qui dies quoquè Athenieniensium fuit. Et de varietate dierum vide aliqua apud Alciatum*[17]*.*

14 Auth. de iud. §. sedebūt. c. cōsuluit. de off. deleg.
15 arg. l. si soluturus. de solut. & Bart. hic.
16 glo. in c. ij. ext. eo. vbi vide alios casus & hic per Ias.
17 in l. vrbis. de verb. sig.

IN PECVNIARIIS. L. VLT.

VIDE *hic glo. quae communiter tenetur, & adde dilationem expectatoriam nunquàm esse peremptoriam*[18]*, nisi essent tres*[19]*.*

18 Auth. qui semel quō & quādo iud. l. ad peremptorium de iud. infrà. Bar.
19 l. tres. quom. & quand. iud.

At dilatio probatoria peremptoria est, vt hic: nisi causa cognita, laxior dies prorogetur [20]. *Quod pertinet ad constitutionem nostram, quæ vult dilationes peremptorias esse, quia ex magna causa aliæ dabuntur* [21]*: vndè ex causa tertiam dilationem* CVRIA *Parisiens. sæpè indulsit* [22]. *Quod etiam in summarijs causis intelligendum est, secundùm Ias. hic post Bar. nec omitte probationes factas, nulla data dilatione, nihilominùs iure subsistere* [1].

20 l. oratione. suprà eod.
21 l. j. cũ trib. seq. de iur. del.
22 Die 21. Ianuar. anno 1543. & aliàs.
1 l. cùm à nobis. & l. si quandò. de dilat. C. & ibi Bald.

De edendo.

QVA QVISQVE. L. I.

CVIQVE *editur, vt sciat, cederene an contendere debeat: vndè & clarus debet esse libellus, liciteq; appellaret reus, si libellus non declararetur, & res petita* [2]*: tamen si ex parte actoris esset iusta ignorantia, admittitur libellus incertus* [3]*: vt in omnibus generalibus petitionibus, vt putà causa dotis* [4]. *Idem, si incertitudo veniret ex parte rei* [5]. *sed & illud additur, vt si contra libellum de incertitudine non excipiatur, valeat nihilominùs. Quod autem hic in Pand. Florentinis legitur,* Eum quoquè edere Labeo ait, qui producat aduersarium suum ad album, vt demonstret quod dictaturus est, vel id dicendo quo vti velit: *exponit Alcia.* [7] *& benè mea sententia, de eo qui aduersarium suum, hoc est, tabulas tumultuarias rationum suarum profert & edit, vt ex eis ostendat quam actionem dictare velit, aut qua summa cum reo iure consistere. Notum est enim ex Cicerone, & alijs,* aduersaria *sumi pro tabulis tumultuarijs: quod verbum etiam rectè (opinor) singulari numero dicatur. Quanquàm Duareno non placeat* [8]*, qui existimat producere aduersarium suum, hoc est, reum cui formulam actor velit intendere, rectiùs intelligi: quæ opinio noua est, & non contemnenda.*

2 c. significantibus. de app.
3 l. quæ de tota. de rei vind. infrà.
4 Bar. in l. fi. de sent. quæ sine cert.
5 l. j. §. j. infrà quorũ leg.
6 tex. & glo. in l. vlt. de annal. excep. C.
7 lib. ij. disp. cap. vlt. & Paret. lib. viij. cap. vij.
8 lib. j. disp. anniu. c. xiij.

§. EDITIONES. *Instrumenta propria, eius scilicet qui petit, debent edi cum die & consule* [9]*: idem in communibus* [10]. *Aliena, sinè die & Consule, vt hic: nisi ea peterentur in accusationem falsi* [11]*: & nisi editio peteretur à publica persona: tunc enim cùm ad plenam probationem petantur, consequens est diem edi* [12]. *Dies autem solutioni dictus libello comprahendendus est, vt hic. Idem in eo,*

9 tot. tit. ad exhib.
10 l. si quæ. famil. ercisc. Bar. hic.
11 l. fi. de fide instru. C. l. optimà. ad fi. & ibi gl. de côt. & com stip. C.
12 Bar. in l. exempla. infrà eod.

sinè quo probè causa decidi non posset : vt in creditore agente hypothecaria contra alium creditorem vsuuenit : illa enim quæstio sæpissimè ex antecesßione temporis deciditur [13]. *Constat quoquè, acta iudicij cum die & consule edi debere, cùm illa communia sint* [14] *: quod ad rationes quoquè perductum est, vt hîc* [15]. *Et valdè notandum est, quod hîc glo. ad finem refert, instrumentum per productionem siue editionem effici commune : cui consequens est, vt illo vti pars aduersa posßit, si quid in eo ad vtilitatem suam descriptum deprehenderit. Idem & in libello obtinuit, qui etiam ei qui edidit, nocere potest* [16].

13 Bar. hîc & cæteri.
14 glo. in verb. tēpora. c. quoniā cōtra. de prob. ext.
15 & l. prętor. §. si initium infra eod.
16 l. cùm precum. de lib. causa. C. & ibi glo.

§. EDERE. *Contractus & instrumēta integra edi debent* [17] *: sæpè enim accidit, vt ex clausula vel in principio vel fine posita, totum instrumentū temperationem recipiat* [18]. *At liber statutorum vel rationū capita separata complectens, edetur tantùm in ea parte quæ rem cōtingit* [19]. *Quod tamen fusius apud Bar. explicatur in Rub. de oper. noui nunc. Nec omittendū est* CVRIAE *Paris. decretum* [20], *quo cauetur, vt ij qui instrumenta proferunt in litem, non teneantur integra instrumenta edere parti diuersæ, sed breuiter & in summa substantiam eorum quæ instrumento continebuntur, edere satis esse.*

17 & con. cōtingit. de fid. instr. c. cùm personæ. ibi, integraliter. de priuil. lib. vi.
18 c. cùm dilecti. de don. ext.
19 l. argētarius. §. edi. infrà eo. Pan. in c. cōtingit. de fide instr. & c. j. de prob.
20 Die xix. Maij, anno 1508.

SENATVS. L. III.

BELLISSIME *quæritur, quandò alter alteri cogatur edere. quæ res hoc ferè modo explicari solet, vt actor reo ad exceptionem sustentandam & iuuandam edere teneatur* [1] *: reus verò actori ad actionem instituendam edere non est cogendus* [2] *: qui enim agit, probationes habere debet* [3]. *Diuersum tamen obtinuit in fisco per hunc text. quod omnes ferè probant : & in dote* [4]. *Nam & dotis & fisci fauore reus contra se edere cogetur, nisi in causa criminis* [5] *: tamen odio vsurarum contra fœneratores inductum est, vt libros suos & aduersaria contra se teneantur edere* [6]. *Planè & illud animaduersum est, etiam reo necesßitatem imponi, vt actori edat ad iuuandam actoris replicationem* [7].

1 l. non est nouū. C. eo. l. dissolutæ. de cond. sinè caus.
2 l. nimis. de testib.
3 l. qui accusare. C. eo.
4 l. ix. de priu. fisc. Ias. hic.
5 l. ij. §. item diui. de iure fis. infrà.
6 cle. vlt de vsuris.
7 l. pe. §. vl. ad leg. Falc. infrà. Bar. in l. vl. C. eo.

SI QVIS EX ARGENTARIIS. L. VI.

§. SI INITIVM. *Dies initio tabularum positus, ad finem quoquè pertinere intelligitur, vt hic : quod idem in loco & testibus Iason refert* [8] *: sed in fine additus dies, ad præcedentia non trahetur* [9].

8 per tex. in l. vinum. si cer. pet. & l. vlt. de tritic. infrà.
9 gl. Bar. Ias. & alij hîc.

Ex

Ex quo & illud proficiscitur, clausulam in capite adiectam plùs momenti habere, quàm si in fine adijceretur[10]*. Sed quod dixi, diem initio positum in subsequentibus intelligi, verum est, nisi ratio esset omninò separata*[11] *: quod Bar. hic probat, & verum est. sed hæc in die, loco & testibus rectiùs intelliguntur, vt ad totam rationem pertinere iudicentur : at in clausulis aliud dicendum est : hæ enim vni instrumento adiecta, ad aliud non traducuntur*[12].

VELVTI. L. VII.

C V M *aliquid iubetur iterùm fieri, si res magni ponderis est, sufficit si duabus vicibus fiat : vt in legato iterùm præstando scriptum extat*[13]*. Quòd si frequenti repetitione nullum damnum alteri creatur, totiès id fiet, quotiès opùs erit, vt hîc : nec mutat quod dicitur, creditoribus qui mittuntur in bona, non ampliùs quàm bis concedi instrumentorum debitoris recognitionem facere : hoc enim in illis speciale erit, quibus non est permissum describere copiam instrumentorum, sed numerum tantùm*[14]*. Et ex eo quod hîc dicitur, edendam esse quotiès opùs erit, profectum est opinor, quod &* C V R I Æ *Parisiens. placito continetur*[15]*, notarios ex causa etiam extraneo vt edant cogi posse, nil mutante Constitutione Regia, qua cautum est eos, nisi contrahentibus & eorum hæredibus, aut ad quos ea res pertinere potest, edere non compelli.*

VBI EXIGITVR. L. VIII.

Q V I *edi sibi desiderat, neque impetrat, probato notarij dolo, de damnis & eo quod interest, fidem faciet per iuramentū suum*[16]*. Diuersum est, si culpa aut negligentia tantùm notarij argueretur, secundùm Ias. hîc : cui proximus est dolus in omittendo commissus, in quo iuramentum non sufficit, sed plena probatio requiritur*[17]*. An autem sufficiat interfuisse mea, licèt hodiè desierit, relatum est*[18].

QVAEDAM SVNT. L. IX.

P E R V A G A T V M *est, quod dici solet, totiès officium iudicis cessare siue remedium extraordinarium, quotiès ordinario actionis iure alicui cautum esse potest*[19]*. Sed hoc vulgò intellectum habet, nisi extraordinarium remedium sit plenius & vberius*[1] *: & nisi contra diuersos vtrunque remedium competeret : erit enim eo casu in potestate eius qui illa habet, vtro remedio experiatur*[2].

10 facit l. filiumfa. secūd. intell. Bar. quando dies leg. infrà.
11 arg. l. etiam. §. j. de mino. infrà.
12 l. circa locationes. & ibi Bal. loc. C. & Alexand. hic.
13 l. fideicommissa. §. si quis decem. de leg. iij.
14 l. vlt. §. vlt. de bon. auth. iud. poss.
15 anno 1541. Lucius in Plac. tit. de eden.
16 l. si quādò. C. vndè vi. Bald in l. qui accusare. C. eo. c. v. n. de eo quod met. caus.
17 l. argentarius. §. cùm autem. infrà eod. & ibi Iason.
18 in l. qui autem. §. vlti. si quis caut.
19 l. j. de thesau. C. l. in causæ. ij. de minor. infrà. l. qui bona. §. de illo. de dam. infec.
1 l. vlt. si aduer. rem iud. Bar. in l. Æmilius. de mino.
2 l. etiam. & l. vlti. si tut. vel cu. inter. C. l. si mi-

noris. de admi. tuto. infrà. glo. in c.si quis presbyterorũ. de reb. eccl.n n alienand.
3 l. in causæ. j. §.vlti. de mino.infrà.

Planè & remedium extraordinarium in subsidium dari solet 3.

ARGENTARIVS. L. X.

PERPETVVM *est, quod dici solet, argentarios & eos qui publicum officium gerunt, debere gerentibus, si modò eorum interest, edere instrumenta, vt hoc titulo satis explicatur, & alibi diximus* 4 *: sed salarium in pensum laboris dari debebit* 5. *Quod autem hic* 6 *dicitur, non totum codicem edendum esse, aliàs relatum est* 7.

4 l.veluti.suprà eod.
5 per tex. in l vlti. de princip. agen. in reb. lib. xij. C. Alexan. & Ias.hic.
6 in §.edi.
7 l. j. §. editiones. suprà co.

De pactis.

HVIVS EDICTI. L. I.

NVLLVS *contractus conuentionis est expers. Et ex eo quod hic dicitur, ex naturali æquitate profectum esse, pacta seruari, effici voluerunt doctores, etiam principem teneri ad pactorum obseruationem* 8. *Sic nec concessiones à principibus factæ, sinè causa reuocari ab eisdem possunt* 9. *Ex quo & illud est, quod Bald.*10 *Cælestinum quintum inscitia arguit, qui manè beneficia daret, & serò reuocabat, & dicit eum fuisse vnum pecus* 11.

8 l.donationes quas Diuus. de don. int.vir. & vxo. C. doct. in l. digna. de legib. C.
9 c. j. de natura feud. l. quod semel.de decret. ab ord.f.c.
10 d.c.j. de natu.feud.
11 vide Ias.in l.si pecuniam.infrà de cond.cau. dat.

LABEO L. II. CVM LEGE SEQ.

RATIONEM *diuersi inter cautionem redditam, & pignus redditum, cur primo casu liberatio inducatur, secundo non item, reddit hic glo. quam sequuntur omnes* 12. *Ex quo inferũt, quòd si redditio instrumenti aliam vtilitatem affert, quàm liberationem, non inducit liberationem* 13. *Item sicut redditio pignoris à principali debito non liberat, vt hic : ità nec à iure pignoris, quia est alia vtilitas, per dictam regulam* 14 *: at redditione instrumenti pignoris, pignus remittitur* 15. *Sed sæpiùs tractatum est, si penès debitorem instrumentum reperiatur cancellatum, an eo nomine inducatur liberatio. In quo omnes* 16 *ferè ità rem temperandam esse putant. Aut enim debitor allegat se pacto liberatum, in cuius fidem citat hanc cancellationem, & nihil agit, vt hoc tex. aut solutione, quam etiam probat per cancellationem, & tunc fidem facit, nisi contrarium à creditore impleatur* 17 *: vel nisi esset domestica persona* 18. *Cùm verò reperitur cancellatum penès tertium, videtur verior Alex. & Ias. hic sententia, non induci liberationem : sed præsumptio est, penès illum*

12 Bart. Ias. & cæt. glos. in c.ecclesia.vt lit.pẽd.
13 Bar.hic.
14 Ias.hic.
15 d. c. ecclesia ij. l. creditricẽ. de remis.pig.
16 Bar. Ias. hic. Pan.in d. c.ecclesia.
17 l.si chirographum. de pb. l.fullo.§.fi.de furt.
18 l.j.§.ille autem.de lat. lib.toll.C.

illum depositum fuisse in custodiam, licèt aliud Bar. videatur [19]. — 19 in d. l. fullo. §. vlt.

ITEM QVIA CONVENTIONIS. L. IIII.

EX conuentione tacita est, vt inuecta in domum locatam, locatori teneantur nexu pignoris: vt hîc, nisi essent aliena [20]. *Et adde quòd eiusmodi pignus generale in inuectis, non impedit alienationem, nisi postquàm illorum inclusio & descriptio facta fuisset à notario* [21]. *Item nota ex glo. inuecta à minore, non esse obligata: quia nec tacitè nec expreßim alienare* [22], *vel obligare minor potest sinè decreto* [23]. *Sic Bar. reprehendit hic aliam glo.* [24] *quæ bona minoris, qui tutelam susceperit, tacitè obligari pupillo voluit: quam tamen opinionem Bal.* [1] *tenet, & communem appellat, quia in tacita illa obligatione interueniat quodammodò decretum legis, quod perindè est atquè hominis decretum. Sed quod tu legis decretum appelles, cùm id nulla lege caueatur? Sic ex his dici potest, bona minoris non obligari tacitè pro dote, quod ex sententia Bar.* [2] *verius esse puto. Cuius rei fortissimum argumentum est, quòd placuit bona minoris nec in dotem, nec in donationem propter nuptias sinè decreto dari posse* [3]. *Quanquàm aliud Alex. videatur* [4].

20 l. rē alienā. de pig. act.
21 l. est differentia. infrà in quib. caus. pig. tac.
22 l. j. de reb. cor. infrà & tot. tit.
23 l. j. quæ res pig. vel hyp. obl. pos. infrà. l. vlt. de reb. alien. non alien. C. l. j. de reb. eo. infrà.
24 in l. vlt. de leg. tut. C.
1 in d. l. si. & in l. certi iuris. viij. quæst. loc. C.
2 in l. si constante. in prin. solu. matrimo.
3 l. j. & ij. & ibi Bar. si aduers. dot. C. l. prædia. de præd. min.
4 d. l. si constante x. col.

IVRISGENTIVM. L. VII.

NVDVM pactū dicitur, quòd sit nudum à causa, & à nomine [5]: *& ideò inefficax ad agendum. Sic cautio appellatur indiscreta sine causa, ex qua agi minimè potest* [6], *& stipulatio* [7]: *idem, si causa esset adiecta, sed non legitima, vt hac lege* [8], *quo casu nec pignus datum teneret* [9]. *Alia est pactio (nostri vestitam appellant) quæ nomine fulcitur, hoc est, aliud cōtractus nomen transit: vel saltē subest causa, ex qua etiā obligatio venit, vt hic. Ea autem vestimenta, quibus illa, quæ cōmuniter conuentio vestita dicitur, vallari potest, multa à gloss. & doct. recitantur. Nam Iason hic decem & octo vestimenta statuit, alij propè infinita. Sed recentiores* [10] *ab hac lege non discedentes, duplex vestimentum faciunt: primum, quod ita pactionem premit, vt eam in aliud nomen contractus deducat: aliud à causa, quæ si subsit & sit valida, efficit obligationem: quæ duo ex hac lege satis implentur. Sed tamen alia vestimenta addere, non videatur, opinor, à reliquarum legum contextu alienum* [11]. *Ex textu igitur duplex pactū facilè efficitur: vnum nudum, hoc est, causam non habens:*

5 vt hic tex. & Bal. infrà ea. l. in §. si ob.
6 l. si cautio. de si. instr. l. cùm de indebito. §. fin. de prob.
7 tex. & glo. in l. ij. § circa. de excep. doli. infrà.
8 § si ob maleficiū. & l. pacta quæ. C. eod.
9 glo. hic & in l. ij. de cōdi. ob turp. caus.
10 Aemil. Ferr. in l. legē. C. de pact.
11 l. in traditionibus. & l. diuisionis. de pact. infrà.

bens: aliud causam habens. ex quo tam in contractibus nominatis, quàm innominatis actio est: hoc vestitum pactum veteres magistri appellârunt, nec tam inconcinnè, opinor, quàm nonnulli affirmant. vt enim mistum imperium mero rectè Vlpia. opposuit[13], *ità non absurdè de nudo pacto sinè causa, illud quod causam habet, vestitum aduersum feceris, & maximè gratia docendi, sic oratio simplex & nuda & ieiuna Ciceroni dicitur: & contrà ille appellat ornatum & vestitum orationis, cùm oratio est abundantior. Item apud doctores relatum est, an ex nudo pacto nascatur actio iure Canonico: quod certè proprius est*[14]. *nam ius canonicum mandat sinè distinctione omnia pacta seruari: ergò ex eis datur actio & exceptio*[15]. *Et confessio facta in testamento, non dat actionem iure ciuili ob absentiam partis*[16]*: at iure canonico actionem parit*[17]. *Sed hæc intellige inter ipsas partes principales: nam fideiussor etiam iure canonico nudo pacto non obligatur, cùm per stipulationem semper accipi debeat: aliàs sinè effectu promisisse videretur*[18]. *De iure autem ciuili non nascitur, nisi ijs sex casibus, qui à glo. enumerantur hîc, § igitur. At si pactum nudum geminatum est, parit actionem: quia ex eo constitutum venit, quod ex nudo pacto actionem dat*[19]. *Et si ex eo quòd pacto nudo non statur, aliquis damnum acciperet, de dolo actio est*[20]*: qua clausula mirificè ad eorum, quæ hîc de pacto nudo recitantur, temperationem valet.*

§. QVINIMO. *Dic in l. lecta. infrà si cer. pet. & infrà seq §.*

§. ADEO AVTEM. *Quædam pacta ad substantiam contractûs dicuntur pertinere, vt cùm circa precium fiunt, vel cùm conuenit vt ab emptione recedatur: & hæc siue ex continenti, siue ex interuallo adijciantur contractui, ad actionem & exceptionem proficiunt, vt hoc §. satis impletur, si tamen res sit integra*[1]. *Alia pacta, iurisconsultis vocantur adminicula contractûs cui subijciuntur*[2], *à doctoribus autem accidentalia & naturalia contractuum, (quod vltimum non probè, cùm ea potiùs extra naturam contractûs veniant ex Vlpiani sententia*[3]*) & ea prosunt ad actionem & exceptionem, si ex continenti addantur*[4]. *quod tamen in pacto vsurario non admittimus. actionem enim non producit etiam ex continenti adiectum, licèt intra legitimum modum consistat*[5]*: sed stipulatione est*

opus

12 infrà ea. l. §. sed si nulla.
13 l. imperium. de iurisdi. om. iudic.
14 Pan. in c. j de pac. ext
15 l. statuas. de adq. rer. do. & glo. in auten. sacramenta. si aduers. vend.
16 l. antepe §. quisquis. de leg. ij & ibi Bar.
17 Bal in l generaliter. de non num. pec.
18 l. [illegible] de fideiuss. Bal. in l lecta. in fin si cer pet
19 l. j. § si de const. pec per Bal in l. fi. ad leg. Fal. C. per illum tex.
20 l. & elegan[illegible] §. seruus. de dolo & Bal. hic. & Bar. d. § seruus.

1 l. pacta conuenta. in fi. de cont. empt & vend. l. j. & ij quando lic. ab empt. reced.
2 d. l. pacta conuenta
3 supra ea. l. § quinimò. versic. idem respondit.
4 suprà ea l. §. quinimò.
5 l. rogâsti, § si tibi. & ibi Bar. infra si cert. pet.

opus 6. *Tamen in contractibus bonæ fidei debentur vsuræ ex pacto incontinenti apposito* 7. *Sin verò ea pacta posteà & ex interuallo fiant, non valent ex parte actoris, sed ex parte rei, hoc est, valent ad exceptionem, non ad actionem* 8. *Et hoc est quod alibi Papinianus subobscurè dicit* 9, Pacta conuenta, quæ posteà siue ex interuallo facta, detrahunt aliquid emptioni, contractu contineri, *id est, valere ad exceptionem:* sin verò adijciunt, non inesse: *hoc est, non posse agi ad illud quod posteà est adiectum. Ordinariũ est enim, vt pro ijs quæ contractibus adijciuntur, actio detur* 10 *: pro ijs verò quæ detrahuntur, exceptio* 11. *Huc annectitur, per pactum circa substantiam adiectum, omninò primum contractum renouari, & alium contractum effici* 12 *: quo ad eum qui paciscitur, non quo ad alium* 13. *Vndè facilè elucescit, quo ex contractu soluenda sit gabella: fideiussores quoquè accepti in primo contractu, non tenebuntur in secundo, cùm omninò per pactum sit renouatus primus contractus* 14. *Et ad sententiam huius legis vide multa per Duarenum hic eleganter & illuminatè.*

6 l. iij. C. de vsur. l. Titius. de præsc. verb.
7 l. initio. de pact. int. emp. C. l. Lucius. de p. d §. quinimo. ad fin.
9 l. pacta conuenta. de cont. empt.
10 l. si vnus. §. pactus. infrà eo.
11 l. & hæredi. §. vlti. infrà eo.
12 l. pacta cõuenta. ad fi. infra de cont. empt. l. si vnus. §. pactus. infrà eo.
13 vt hoc §. ad fi.
14 l. cum Hermes. loc. C. l. fi. infrà eo.

§. AIT PRAETOR. *An pacta contra bonos mores valeant tam in principali, q̃ in acceßorijs, refer te ad glo. breuẽ in l. pacta quæ. C. eo.*

§. PACTORVM. *Quædam pacta realia, quædam personalia dicuntur. At plerumquè id agi existimabitur, vt realis pactio sit* 15 *: nam liberatio realis esse iudicatur in obscuro casu* 16. *Quibus annecte quod infrà dicitur in l. si vnus. §. ante omnia. eo. Sed & illud adijcitur, pactum nunquàm esse personale, nisi dictio taxatiua sit subiecta* 17 *: vel nisi persona verbo executiuo apponatur: quo casu pactio & personalis erit, & cum persona finietur: quæ tamen viuente, ad aliam transire poterit* 18. *Hic & quæri potest, an conceßiones reales aut personales sint iudicandæ, quod alibi retulimus* 19.

15 l. forma. §. quanquàm. de cẽsib. Bart. in l. qui in futurum. infrà eo.
16 l. si quis in testamẽto. de lib. leg.
17 l. nisi. & ibi Bart. l. & hæredi hoc tit.
18 l. & hæredi. hoc tit.
19 l. Lucius. infrà de seruit. rustic.

§. QVOD FERE. *Ex hoc textu singulare quiddam efficitur: nam licèt pro instrumento præsumatur* 20, *potest tamen contrarium probari, vt hic: sed interim ea instrumenta quæ moribus populorum executionem paratam habent, ad executionem perduci poterunt, licèt vel nulla vel falsa arguantur, vt* CVRIA *Parisiensis censuit* 21. *quanquàm Bart. hoc non recipiat* 22. *Huc pertinet quod dici solet, pro ijs quæ in instrumento enunciatiuè proferuntur,*

20 l. cũ precibus. de prob.
21 die xx. April. 1515. & die xv. Maij. eo. anno.
22 l. planè. §. & parui. quod vi aut clàm.

23 l. optimam. de cont. & comm. stip. c. si Papa. de priuil. lib. vj clem. vlt. de sent. excom.

1 §. si paciscar.

2 & l. si quis inquilinos. de leg. j. cum simil.

3 c. quamuis. de pact. lib. vj. c. intellecto. de iureiu.

4 l. fi. de pact. C. & l. pactum quod dotali. eo. & C. de collat. l. pactũ.

5 Iaf. hic & doct. in d. l. fin. de pact.

6 d. l. vlt. de pact. C.

7 l. per fundum. de seruit. vrb. noto in l. quod maior. ad munic.

8 per Ange. Bal. Alex. Iaf. hic.

9 c. in Genesi. de elect. & ibi Panor.

10 Bart. in l. oẽs populi. de iust. & iur. & Pan. in d. c. in Genesi.

11 l. per fundum. de seruit. vrb.

12 l. fi. de bon. aut. iud. C.

13 c. ecclesia. de elect. l. ob carmen. de testib.

14 l. non omni. de admi. tuto. C. l. pactum. C. de pact. l. tutoris. infrà. l. tutor qui. de admi. tut. infrà.

15 Bar. in l. vlti. de anno. & trib. & l. iij. eo. titu. lib. x. C.

16 l. de vnoquoque. de re iudi. l. nam ità. de adop.

17 glo. & doct. in l. de vnoquoque. l. j. de re iudic. infrà.

non præsumi[23]*: quod & idem Iason existimat, si affirmatiuè, sed incidenter, proferantur. Quòd autem paulò pòst sequitur*[1]*, pactum inutile iuramento non confirmari, pertinet ad illud generale quod quæri solet, an actus prohibiti firmentur iuramento: quod ferè iure ciuili non admittimus, vt hic*[2]*: sed ius canonicum dubitationem auget*[3]*. Qua de re videndus est Bar. in l. Seius & Augerius. ad leg. Falc. qui breuiter & explicatè rem perstringit.*

§. ET MARCELLVS. *Ex hoc tex. recipiunt temperationem omnes leges, quæ volunt, non esse licitum pactum hæreditatis viuentis, nisi is de cuius hæreditate agitur, consentiat*[4]*: quia filius ob spem paternæ hæreditatis potest viuo patre cum creditoribus pacisci, & hoc pactum valebit ad liberationem eius*[5]*: vt autem obligari possit, consensus patris requiritur*[6]*. Item licèt in ijs quæ sunt communia pluribus vt singulis, factum maioris partis non sufficiat, nec reliquis noceat*[7]*: fallit tamen cùm maior pars creditorum conuenit de remißione hæredi facienda, quia nocet illa conuentio reliquis, liberationis fauore, modò ante aditam hæreditatem fiat, aliâs non*[8]*. Adde quod not in l. iij. quod cuiuſ. vniuerſ. infrà. Non omitte in ijs quæ fiunt à pluribus, vt à collegio, consensum singulariter præstari non posse, sed in collegio*[9]*: idem in ijs quæ fiunt a pluribus vt singulis, quotiès maior pars alij nocet, vt hoc casu*[10]*; aliâs sufficiunt consensus singulariter præstiti*[11]*.*

MAIOREM PARTEM. L. VIII.

MAIOR *pars præualet digniori & saniori, cùm vtilitatis disceptatio est, vt hic*[12]*. At cùm quæritur de fide, dignior pars attenditur*[13]*.*

SI PLVRES. L. IX.

TVTOR *non potest remittere debitum pupilli*[14]*, nisi ex necessitate. vndè dicitur, tutorem posse cum debitore paupere decidere per hunc textum*[15]*. Item an coaceruatio summarum & rerum aliarum facienda sit, habes in l. si idem. suprà de iurisd. om. iud.*

RESCRIPTVM. L. X.

MAIOR *pars minori obstat, vt hic: tamen omnes citari debent, quia omnium interest*[16]*. Nec obstat quod dici solet*[17]*, non debere vocari eos quorum non interest principaliter, quia hic interest creditorum principaliter: & sic defende Bartolum, Alexand. & alios*

alios hic. Obstat igitur maior pars minori etiam absenti & priuilegiariæ, quantùm ad debitū: sed nō tollit priuilegiū[18]*: nec officit, quin absentes poßint agere contra mandatores insolidùm: quod nota*[19].

§. SI PACTO. Cùm pacto stipulatio pœnæ subijcitur, alterutro debet esse contentus actor, vt legibus in glos. allegatis. Et fallit duobus modis citatis in glo. Item fallit cùm adijcitur iuramentum[20], *fallit cùm adijcitur clausula,* rato manente pacto[21]. *Item, an pactum nouetur pœnali stipulatione, not. in l. prædia. de act. emp. & in l. si quis à socio. infrà pro soc. Quòd autem ad finem legis pertinet, scitum est, procuratorem domino non acquirere sinè ceßione*[22]*: sed aliud in liberatorijs, vt hoc tex. per Barto. & Ias. hîc. Et vides hic tres casus, quibus à procuratore, domino damnum inferri potest. noto in l. si procurator. infrà de procur.*

18 l. si præcedente. §. i. infrà mand. & Bar. hic.

19 d. l. si præcedente. §. j. infrà mand.

20 l. si quis maior. de trāsactionib. C.

21 l. qui fidē. de transact. infra. l. cum proponas. C. illo titu.

22 l. possessio quoquè. §. j. de adq. poss. infrà.

ITEM MAGISTRI. L. XIIII.

VIDES hic, rectores collegiorum & Priores semper dici habere mandatum cum libera[1]*: nam mandatis eorum libera potestas continetur. poßunt enim illi decidere & transigere*[2]*: quod ius nisi habentibus liberam, non accommodatur*[3]. *Cui consequens est, vt etiam mandato tutorum veniat libera*[4]*: ijs enim & transactionem facere permissum est: modò ex causa id faciant, vt suprà noto in l. si plures. eod. Quod non in priuatorum hominum procuratoribus æquè dicitur*[5]*: nec in procuratore principis*[6]. *His adiungitur, quod aliâs* Panor.[7] *refert, prælatos posse transigere etiam sinè consensu capituli*[8]*: quod tamen intellige rationem habere, nisi res alienarentur per eam transactionem, quæ sinè solennitate legis vel canonis*[9]*, alienari ab ecclesia prælatis non poßunt, vt idem Panormi. probat*[10].

1 facit l. præses. & ibi Ias. de transa. C. vbi & Bald.

2 d. l. præses.

3 l. procurator cui. de procurator.

4 glo. in l. mandato generali. de procur.

5 l. procurator tutorum. de procur.

6 l. nulli. infrà de trāsa.

7 c. iij. de transact.

8 arg. l. præses. de transactio. C.

9 auth. hoc ius. de sacros. eccle. c. sinè exceptione. xij. q. ij.

10 d. c. iij.

SI CVM EMPTORE. L. XVI.

HIC agitur, an pactum emptoris & eius cui aliquid cessum est, quem post alios ceßionarium vocare poßumus, noceat venditori & cedenti: quod magis est, per hunc tex. Quanuis enim qui cedit, retineat penès se directas, & ijs experiri poßit[11]*: si tamen ceßionarius pactus sit cum debitore, vel iudicium sit contestatus, vel partem debiti abstulerit à debitore, aut saltem inhibuerit eidem debitori nè soluat cedenti, ferè est vt cedens desinat agere*

11 l. si delegatio. C. de nouat.

posse [12]. *vt enim cessionarius potest testato denunciare debitori nè soluat cedenti, ità & magis cum eo pacisci: igitur hoc pactum cedentem & vendentem tenebit, vt hic. Sed & contraria species relata est à Bar. Alex. & cæteris hic, an pactum à cedente factum, noceat cessionario: quod certè admittimus: cùm enim cedens possit agere, & debitum auferre* [13], *consequens est vt & pacisci possit, etiam cum debitore sciente cessionem in alium factam, nec tamen sinè denunciatione scientia sufficit. Planè si debitor esset à cessionario certior factus de cessione, vel lis contestata cum illo esset, vel partem debiti intulisset, habet rationem vt pactum cedentis cum eo factum, cessionario non noceat: & hi tres casus specialiter lege comprehensi sunt* [14]. *Sed cùm quæritur, an pactum hæredis grauati fideicommisso, aut venditoris hæreditatis noceat fideicommissario, aut emptori hæreditatis, expeditum est non nocere* [15]. *quod tamen intellige, si debitor cum quo pactum initur, sciat venditam hæreditatem, vel restitutum fideicommissum. nam si ignorauerit cùm pacisceretur, exceptio fideicommissario & emptori hæreditatis accommodabitur, & sic non nocebit pactum* [16]. *quod verum est, & ferè ex sententia Bar. Alex. & Ias. quanquàm nos causa docendi casus separatos tradidimus.*

12 d. l. si delegatio. & l. nomen. quæ res pig. oblig. poss. C.
13 d. l. si delegatio. Bart. & Alex. hic.
14 d. l. si delegatio.
15 l. facta. §. si hæres. ad Treb. & vide quod pono in l. si tibi. §. cum possessor. infrà eo.
16 l. vlti. infrà de transac.

SI TIBI DECEM. L. XVII.

§. SI PACTVS. *Hunc text. explica ex iis, quæ bellissimè Acc. hic: cuius opinio Bar. placet & cæteris. Sed quod hic ab omnibus ferè relatum est, pactum factum à patre ipsi filio, præsumi factum vt hæredi, non vt filio: vide nè non hoc sit dicendum: legatum enim filio factum, creditur prospectu sanguinis datum, non meritorum* [17]: *deindè semper inspicitur natura, non accidens* [18]. *quod & Ias. hic probat, & propius est* [19]. *Sed an pactum vel stipulatio patris prosit filio, annotatum est in l. Caius. solu. matrimo. infrà.*

17 l. tutor. §. quæ tutoribus. de exc. tut. infrà.
18 l. iij. infrà de tut.
19 facit l. Seia. de don. cau. mor. in princ.

§. CVM POSSESSOR. *Pactum à vero hærede interpositum, fideicommissario prodest & nocet* [1]: *sic victoria & factum eius qui hæres ex asse putabatur, reliquis postea venientibus communicatur & prodest* [2]. *Vtrunque tamen intelligitur, si modò cessio facta est ab eo qui pactum interposuit, quam is cogetur facere* [3]. *Planè in iniusto possessore aliud placuit, cuius pactum vero hæredi non prodest,*

1 l. si post. de const. pec. l. sicut. §. j. quib. modis pig. sol.
2 l. tale. §. vlt. infrà eo. l. si hæres. fam. ercis. l. cùm pater. §. cum exi. stimaret. de leg. ij.
3 l. hæres. de fideiuss.

deſt, vt hic [4]. *Itidèm & geſtum cum prælato falſo & non legitimo, non prodeſt vero: niſi falſus ille eſſet in iuſta ignorantia & bona fide* [5]: *quod & aliàs annotauimus* [6]. *Sed tamen & illud quod dixi pactum veri hæredis, nocere & prodeſſe ei cui hæreditas ex fideicommiſſo reſtituenda eſt, intellectum habet, cùm ante reſtitutam ex fideicommiſſo hæreditatem initum eſt: ſi enim poſt reſtitutionem interponeretur, non noceret* [7]: *adhibita tamen diſtinctione, quam ſuprà poſuimus* [8].

ET HAEREDI. L. XXI.

PRINCIPIVM *huius legis ad id pertinet, quod paulò ſuperiùs glo. refert* [9]: *qua de re nonnulla etiam diximus in l. Caius. ſoluto matrimo. infrà. Prætereà ex eo quod infrà ſequitur* [10], *proficiſcitur illud quod dicitur, ius futurum pacto tolli poſſe* [11]: *ſed in renunciatione contrà ſeruatur: neque enim id ius, quod competiturum eſt aliquandò, nunc refutari poteſt* [12]. *Rationem quære ex glo. in l. j. C. eodem. Sed & illud animaduerſum eſt, iuri futuro in iudicio renunciari poſſe* [13]. *Sic mulier quæ iure non poteſt Velleiano obnunciare* [14], *ſi in iudicio renunciet, vtilem renunciationem facit* [15]: *quod tamen alibi fuſiùs explicatum eſt* [16].

§. IN IIS QVI EIVSDEM. *Ordinarium eſt, vt conuentio & pacto à reo facta, fideiuſſori quoquè proſit, vt hic: quod tamen in quatuor caſibus per gloſſam notatis, locum non habet: ſimiliter nec in expromiſſore, hoc eſt, in eo qui in ſe animo nouandi obligationem ſuſcipit* [17]. *E diuerſo fideiuſſoris pactum reo non prodeſt* [18]: *quod in iuramento non vtiquè eſt: cùm enim illud loco ſolutionis ſit, prodeſſe quoquè reo fatendum eſt* [19]. *Sic & acceptilatio fideiuſſori facta, reo proficiet* [20]: *ſi tamen animo remunerandi facta eſt, ſecus* [21].

SI VNVS. L. XXVII.

PACTVM *factum vni ex reis debendi, prodeſt alteri* [22]. *Pactum autem vnius rei credendi, non nocet alteri, vt hic. nam nemo ex ſocijs etiam totorum bonorum, plùs ſua parte alienare poteſt* [23]. *Secus, ſi diligenter ſe gereret, licèt ex illo actu damnũ conſequatur: vt in compromiſſo ab vno facto, in quo admittitur vt alteri noceat* [24]. *De iuramento alibi dictum eſt* [25] *Item & quod à Paulo hic relatum eſt, vnum ex reis credendi non poſſe nouare, aduerſatur in indiui-*

4 & l. iij. §. vlt. de tranſ. intra. Bar. & Iaſ. hic.
5 Iaſ. Alex. Paul. de Caſ. hic.
6 in l. ſi vrbana. infrà de cond. ind.
7 l. facta. §. ſi hæres. ad Trebell.
8 in l. ſi cum emptore. ſuprà eodem.
9 in l. ſi tibi decem. §. ſi pactus. ſuprà eodem.
10 in §. filius fa.
11 vt hic. & l. j. C. eo.
12 l. ſi ità ſcriptũ. §. j. de leg. ij. & l. is q hæres. de adq. hær.
13 l. j. de cur. bo. dand.
14 l. doli. §. diuerſum. infra de nouat.
15 l. vlt. §. pe. ad Velleia.
16 d. l. vlt. §. pe.
17 l. qui libertinus. §. vlt. de oper. lib. infrà.
18 l. fideiuſſoris. infrà eod.
19 l. duob. §. j. de iureiu.
20 l. & per. §. etiã. de accepti. infrà.
21 l. idemq;. §. vlt. mand. infra.
22 l. idem. ſuprà eo.
23 l. nemo. infrà pro ſoc. l. Sabinus. com. diuid.
24 l. ſi duo. de arbi. infrà. Bart. Iaſ. Ang. hic.
25 l. duobus. in princip. infra de iureiur.

26 in l. si rem. §. si duo. infrà de nouat.

27 §. si cum reo.

28 facit l. stipulatio ista. §. alteri. infrà de verb. obligatio.

1 gl. in l. fideiussoris. & ibi Alex. suprà eod. per text. in l. si verò. de pact. dot.

2 l. Stichū. §. naturalis. de sol. infrà.

3 Bart. Bald. Paul. & alij l. iurisg. §. quinimò. suprà eod.

4 l. qui res. §. aream. de solut.

5 lib. j. sing. resp. cap. v.

6 lib. ij. Miscel. cap. xvj.

7 lib. j. sing. resp. & lib. ij. Miscel.

8 d. l. Stichum. §. naturalis. de solutio.

indiuiduo, quod alibi Venuleius refert[26]. *In quam rem infinita à doctoribus pacis conciliandæ inter eos recitantur. Ego verò sic statuo, leges illas eius generis esse, vt nisi ineptè soluantur, benè & aptè solui non possint. Itaque lubens ipsos Iurisconsultos audirem, qui istas leges libris prodiderunt. Tu, si videtur, vide Iasonem. Et ex eo quod sequitur*[27]*, vides alteri per alterum quæri, quotiès paciscentis & stipulantis interest*[28]*. nec tamen audiendus esset stipulans, si sua interesse contenderet propter amicitiam aut consanguinitatem*[1].

§. PACTVS NE PETERET. *Pactum ipso iure naturalem obligationem tollit*[2]*, & ciuilem elidit, hoc est, (vt veteres magistri interpretantur*[3]*) infirmat & debilitat, non autem tollit, quod illis in mentem venit, quia hìc dicitur de eo qui pactus erat nè peteret, posteà iterùm pactus est vt petat, in qua specie si per primum pactum ciuilis fuisset omninò extincta, frustrà quæreretur, an per secundum pactum de petendo, reuiuiscat, cùm ea quæ extincta sunt, non soleant reuiuiscere*[4]*. Sed verior est, mea sententia, Zasij*[5] *& Corasij*[6] *opinio, existimantium ex proprietate vocabuli, per pactum elidi ciuilem obligationem, hoc est, omninò tolli: nam elidere, infringere est, vt multis exemplis comprobat idem Zasius. Tollitur igitur per pactum obligatio ciuilis, non ipso iure, sed si opponatur: nam in pactis factum versatur, vt hìc dicitur, hoc est, facto & allegatione hominis pacta indigent: at stipulationes ipso iure effectum habent. Vt autem hunc textum intelligas, animaduerte per primum pactum de non petendo, non esse peremptam ciuilem obligationem, quia actor non egit, nec ex pacto fuit exceptum: nos autem dicimus per pactum non tolli ciuilem, nisi facto & allegatione hominis pacti exceptio proponatur. Cùm ergò in hoc textu restet ciuilis, nihil proponitur, quo minùs illa agi non possit, si secundum pactum intercedat vt peti poßit. prius enim pactum per posterius elidetur. Et hæc est, ni fallor, vera sententia huius responsi, quam Zasius & post eum Corasius multis verbis sunt complexi*[7]*. Nec verò est contrarium illud*[8]*, quod glossa citat, probabile ad hunc §. etsi enim pactum tollat naturalem ipso iure, vt dixi, non tamen necesse est, vt tollat primum pactum ipso iure: & sic accipe*

hunc

hunc §. secundùm Azonem, Bartolum, Iasonem & omnes, quod tamen vltimum non est perpetuum: nec enim obtinet in actionibus ex delicto, quæ ipso iure tolluntur 9. Idem si fieret pactum ei qui dat tutus exceptione 10: idem si ex continenti 11, vel si in contractibus qui nudo consensu contrahuntur, fieret 12. Vide alios casus per Iasonem. Quòd autem in versi. illud *dicitur, dolum futurum non posse remitti, non habet locum in lata culpa 13, licèt aliàs comparetur dolo 14. tamen in pactis dotalibus propter vtilitatem nubentium, nec de dolo, nec de culpa futura, pactio inita valet 15. Et vide quod posui in l. conueniri. infrà de pact. dot.*

9 l. si tibi. §. quædam. suprà eo. & infrà ea. l. §. idem.
10 Bal. in l. legitima. suprà eodem.
11 l. rogâsti. §. si tibi. infrà de reb. cred.
12 l. ab emptione. & Bar. ibi, infrà eodem.
13 l. si vt certo. §. interdũ. comm. l. cõtractus. de reg. iur. Ias. hîc.
14 l. quod Nerua. depo.
15 l. conueniri. & l. Pomponius. infrà de pact. conuen.

§. ANTE OMNIA. *Pertinet ad ea quæ dicuntur §. pactorum. l. iurisgent. suprà eodem. & per hunc textum dicitur, instrumenta quæ moribus gentium executionem paratam habent nulla exceptione refragante, non tamen executionem habere in tertium, nec fauore tertij 16. Sic quod vulgò apud nos dicitur, præfecto vrbi Parisiensi ius esse, de ijs rebus quæ sub eius sigillo transiguntur, cognoscendi: à paciscentibus, & eorum hæredibus ad tertios possessores perduci non debere,* CVRIA *Parisiensis censuit.* 17

16 facit tex. in c. super eo. & ibi Dec. de of. dele. Ias. in l. iurisgentium. §. prætor. supra eo. Imolen. in l. vlt. à quib. appell. non licet
17 iij. Id. Martij, an. 1549.

§. SI CVM MIHI. *Minor summa maiori inest 18. Hinc profectum est, quod alibi Bartolus 19 docet, vt is vndè centum petuntur, cùm quinquaginta deberet, negans debitum, videatur & quinquaginta inficiari: qua de causa & damno expensarum pro inficiatione multabitur, quod innumeris* CVRIAE *Parisiensis authoritatibus comprobatum est. Sed hoc aliàs 1. Quòd autem pertinet ad id quod infrà sequitur 2, nota, sublata vna parte alternatiua per pactum, tolli & aliam partem 3. Nec verò referre potest, ad quem electio alternatiua pertineat, vt hîc glo. notat. At sublata vna specie ex genere, reliquæ species peti possunt, vt hîc: quod tamen in pacto intellectum habet: in acceptilatione verò quæ solutionis vim habet 4, & repudiatione, contrà dicitur 5.*

18 vt hîc & l. j. §. si stipulanti. de verb. oblig.
19 in d. § si stipulanti.
1 d. §. si stipulanti.
2 §. sed si stipulatus.
3 l. nõ solũ. §. j. de li. leg.
4 l. & per iusiurandum. §. si is. de accep. infrà.
5 l. homine. de opt. leg.

§. SI ACCEPTILATIO. *Alciatus 6 in eo canone, Si non valet quod ago eo modo quo agitur, valeat vt potest, ità rem temperandam esse putat, vt primùm generale esse existimet illud, si non valet quod ago, valeat vt potest. nam ea interpretatio plerunquè est capienda, quæ pro actu facit 7. Si tamen aliqua coniectura esse potest consen-*

6 lib. 1. Parad. cap. vj.
7 l. quotiès. de reb. dub. infrà.

consensum non interuenisse, & non id actum à contrahentibus, omnimodò erit actus inutilis : vt in transactione dicitur, quæ si nulla est, non tamen valebit vt pactum 8. Non enim aliquis donare præsumitur 9. Sic qui inutiliter stipulationem concepit, non poterit eam ad constitutum trahere 10 : non enim præsumitur se obligare velle pars diuersa. Sed hoc labefactatur per id quod in materia seruitutum relatum est 11, eum qui viam constituit in loco tam angusto, vt via seruitus exerceri non possit, obligari nihilominus ad iter quod minus est. Itaque vides periculosum esse, aliquid in iure generaliter velle concludere. Sed vide quod posui in l. si tam angusti. de seruit. vbi hunc tex. explicamus.

8 l. si pro causa. de transf. l. iij. de repud. hæred. Bar. in l. j. de transf.

9 l. cùm de indebito. de prob.

10 l. j. §. cū. de const. pec.

11 l. si tam angusti. de seruit.

CONTRA IVRIS. L. XXVIII.

HVNC *tex. allegat Bal.* 12 *in hoc, vt statuta quæ prohibent mulieres aut alios contrahere sinè consensu consanguineorū intelligantur, nisi vtiliter & ex re sua contraherent* 13. *Sic possis tueri glos.* 14 *quæ voluit ecclesiam contrahere ad compendium suum sinè solennitate canonica : quod tamen ipsum non est expeditum : nam communis opinio contraria est : neque enim minor aut ecclesia alienare possunt, etiamsi in rem eorū sit* 15. *Sed hæc fortasse quæri nihil interest, cùm minor aut ecclesia contra hos contractus sibi vtiles cognitionem non sint impetraturi, nec id etiam aduersæ parti competat, vt alterius priuilegio contra priuilegiarium vtatur* 16.

12 in l. neque. de cont. & com. stip.

13 fa. gl. no. in l. quæcunq; in verb. interdicta. de bon. quæ lib. C.

14 l. cùm hi. §. eam transactionem. de transf.

15 vide Ias. in d. l. cùm hi. §. eam.

16 l. si iudex. infrà de minorib.

AVVS NEPTIS. L. XXXIII.

NOT. *glo. quæ dat duas limitationes ad leg. vndè si filia cùm nuptum elocaretur, vni fratri fecerit pactum de non succedendo, & pater posteà alios filios suscipiat, quos simul cum illo fratre instituat, illud pactum non proderit illis, Ang. & Ias. hic. Sic filia renuncians bonis paternis, admittitur nihilominus ad bona fratrum decedentium* 17 *: quibus & continebuntur ea bona, quæ fratres à patre habuerint* 18.

17 per l. ij. §. illud. de hær. vel act. vend. Gui. Pap. q. excij. in fi.

18 l. si is q. infrà de vulg. & pupil. l. qui Titij. de ijs quib. vt ind.

TRES FRATRES. L. XXXV.

PRIMVM *hic vides appellatione fratris, sororē venire* 19 *: quod fallit multis modis, vt hic per Ias. item in generali remissione non continetur dolus, & quod fraude actum est : quia id non cogitasse dicuntur partes, alias veniret* 20 *: quòd si dolus abfuisset, res quæ bona*

19 l. Lucius. infrà famil. erci. cum simil.

20 l. Pomponius. infrà de neg. gest. l. si vnus. §. illud. suprà eod.

ne fide remansit penès vnum, à cæteris non reuocabitur [1].

SI CVM FVNDVM. L. XXXVI.

QVOD dicitur, in contractibus innominatis locum esse pœnitentiæ [2], *totiès verum est, quotiès contractus est vltrò & citrò obligatorius: sin autem accipientis aut mandatarij tantùm contractus fiat, pœnitentia cessat per hunc text. secundum glo. & Ias. At mandatum factum gratia mandantis, reuocari potest* [3].

IMPERATORES. L. XXXVII.

ADMINISTRATORES non remittunt debitũ Reip. manifestum. Ex quo descendit, quod Bar. retulit [4], *tutorem nõ posse apponere pactum in contractu, vt credatur partis iuramento, quia donatio est. Sed si obscurum esset debitũ, de eo possunt pacisci & transigere* [5]: *item & compromissum facere, licèt ex illo actu posset ciuitati periculũ afferri* [6]: *item facere confessionem de recepto* [7]. *Quod in procuratore priuati dici non potest* [8]. *Sed & illud constituit, præfectos & administratores nocere negligendo, & patiendo labi tempus* [9]. *Sic vnus ex socijs non acquirit seruitutem prædio communi per pactum* [10]: *sed præscribendo potest* [11]. *Et an qui contraxit cum illis, teneatur probare versum in rem ciuitatis vel ecclesiæ, not. in l. ciuitas. si cert. pet.*

VETERIBVS. L. XXXIX.

INTERPRETATIO debet fieri contra eum, pro quo sermo prolatus est: ex quo euenit, vt interdùm pro emptore contra venditorem [12], *interdùm pro venditore contra emptorem interpretatio recipiatur* [13]. *Et hoc ratione non caret: qui enim aliquid pro se allegat, id probare debet* [14]: *quòd si probatio non concludat, eam interpretationem accipimus quæ probanti nocet* [15]: *eoq; maximè, quòd probatio dubia non releuet, nec aliquid momenti ad fidem afferat* [16], *& hæc in contractibus rectissimè dicuntur: in iudicijs autem quod obseruari debeat, diximus in l. de die. suprà qui satis. cog.*

TALE PACTVM. L. XL.

CONFESSIO etiam sine causa & extra iudicium valet si ad liberandum pertinet, vt hic: requiritur tamen præsentia partis cui liberatio profutura est [17]: *vel saltem nuncius expressim ei rei dictus* [18]. *Sed & illud additur, vt publica persona eiusmodi confessio-*

1 l. sub prætextu. de trãs. C. secund. Fulg. Pau. & Ias. hic.

2 l. si pecuniã. de cond. cau. dat. cau. vbi nota infrà.

3 l. si cùm Cornelius. de sol. & Bar hic.

4 in l. iurisiurãdi gratiam. de iureiur.

5 l. præses. de trãs. C. not. in l. item magistri. suprà eo.

6 Alex. in l. de fideicõmisso. de trans. C. Ias. hic.

7 l. ij. §. vlti. de quadr. præs. l nè casu. de discussori. lib. x. C.

8 l. non abstulit. de nouat. C.

9 c. de quarta. de pscr. & tex. in gl alleg. hic.

10 l. si vnus. de serui. rust. l. propriũ. in fi. cõm. præd.

11 l. si inter te & me. & ibi glo. Bar. & Paul. de seruit. vrb.

12 vt hic. & l. si arborem. §. vlt. infrà de serui. vrb. l. Labeo. & l. cum in lege. de contr. emp.

13 l. si in emptiõe. de cõt. empt. infrà.

14 l. actor. de prob. C.

15 gl. in c. in præsentia. de prob.

16 l. non hoc. vndè legit. C.

17 gl. in l illud. de sacros. eccles.

18 l. ij. de act. & oblig. & ibi gl. & Bar. & l. j. de cont. emp. l. Publia. §. vl. depo. infrà.

nem absenti possit recipere [19] : confessio autem sinè causa, quæ ad obligandum exposita est, nullam vim habet [20]. Planè si iuramentum habeat, vtilis erit, & confirmabitur. Sicut enim dicimus in sententia causam non spectari [21], ità nec in iuramento quod sententiæ vim habet : obtentum est enim, valere asseuerationem partis iurantis rem esse suam, licèt non addat causam [22] : quamuis in teste contrà [23]. Quæsitum quoquè est, an instrumentum sinè causa valeat : dubitationem auget, quòd sigillum pro causa videatur fungi : sed tamen melius est vt non valeat : quod Imol. probat [24], & à CVRIA *Parisiensi iudicatum est [25]. Et ad responsum quod sequitur [26], Bart. hunc affert intellectum, quem omnes ferè mirabiliter extollunt, vt pactum de parendo sententiæ, si transactioni non stetur, habeat executionem sicut sententia : cæteris autem conuentionibus vix est, vt executio insit [1] : quod & alibi diximus [2]. In causa autem appellationis vter iudex sententiam exequi debeat, dicemus in l. furti. de ijs qui not. infam.*

19 l. non aliter. de adop. & ibi Bart.
20 l. cũ de indebito. §. vl. de prob infrà. c. si cautio. de fid. instr. & ibi Pano.
21 c. sicut. de re iud. ext.
22 l. nã posteà. §. vl. de iureiur. & ibi Ias.
23 Innoc. & omnes in c. cùm causam. de testib. l. solam. & ibi Bar. de testib. C.
24 in l. vlt à quib. app. licet vel non.
25 Die 13. Feb. anno 1511.
26 in §. qui prouocauit.

1 l. j. de exe. rei iudic. C.
2 l. sed etsi. §. vlt. de iureiur.

§. POST DIVISIONEM. *Qui ab vno recipit, non sibi eo actu nocet, quin in reliquos qui eiusdem obligationis tenebantur, ad residuum agere possit insolidùm, vt hic [3] : nisi expressè eos conuenerit pro parte, & pro parte recepisset. tunc enim inducitur diuisio [4]. At per solam receptionem partis, non creditur induci diuisio [5]. quod & Capola multis probat [6]. Adde eum qui litem contestatur cum emptore hæreditatis, videri tacitè pacisci, nè in hærede ampliùs agat [7]. Quod autem hic ad finem legis dicitur [8], pertinet ad ea quæ notantur in l. si tibi. §. cùm possessor. suprà, eod. Et nota ex eo, quòd dispositio collata in aliquem prospectu qualitatis, ad eos refertur ad quos qualitas transit. Ias. & Paul. de Castr. Prætereà & hic tex. & Bar. allegatur, vt qui in actibus inter viuos aliquem hæredem appellat, in eum videatur iudicium extremum conferre : quod in pia causa receptum est [9], & inter liberos [10], & in milite [11]. In cæteris periculosa est illa sententia, quòd ea quodammodò solennitatem testamentorum labefactare videatur. vide Ias. hic.*

3 & l. reos. de fideiuf. C.
4 l. si creditores. de pact. C.
5 l. si ex toto. §. j. de le. j.
6 caut. 324.
7 l. ij. de pact. C.
8 § pater, qui dotem.
9 c. vlt. & ibi Panor. & ext. de succ. ab intest.
10 l. hac consultissima. §. ex imperfecto. C. de testam. l. vlt. fam. erc. C.
11 l. licet. de pact. C.
12 fa. l. in summa. de pig. C.

INTER DEBITOREM. L. XLII.

NOTA *creditorem teneri ad tributa rei pignoratæ [12] : & vide hic glo. In simili pactum inter hæredes debitoris non nocet credito-*

ribus,

ribus, quin singulos hæredes conueniant [13], *tamen inter paciscentes seruabitur* [14]. *Cui probè quæstio applicari potest, Apud Titium in creditum eo numeratis centum, posteà vxorem ducit, quæ in domum traducta moritur: si in ciuitate obtinet statutum vel consuetudo, vt debita sint communia inter virum & vxorem, vt Lutetiæ, an contra hæredes Titij habeam actionem ex mutuo pro parte tantùm, & prò reliqua in vxorem illius: an verò insolidum hæredes teneantur: quod magis placuit. neque enim contractu matrimonij actionem potuit diuidere. Et hoc decreto* CVRIAE *Parisiensis cautum est* [15]. *Item à quo debeant pendi decimæ & tributa, an à domino, an à colono, infrà dicetur* [16].

13 l.pacto successorũ. C. eo. l.licet. C. fam. erc.
14 doct. in d.l.pacto. tex. in l.epistola. §.pactũ. infrà eod.
15 die xxij. Iunij anno 1532.
16 in l.hactenus. infrà de vsufr.

DIVISIONIS. L. XLV.

IN sententiam legis huius faciunt, quæ not. in l. iurisgentium. ad prin. suprà eod.

PACTVM. L. XLVI.

GLO. hîc enumerat multos casus, quibus iuri suo quis non potest renunciare: inter quos aduerte ad vnum, qui omnium fermè testimonio nobilitatus est, dum vult, in criminalibus quem non posse renunciare defensionibus suis [17], *nec dilationibus* [18], *nisi esset repertus in flagranti crimine* [19]. *Similia persequere hîc per Iasonem.*

17 l.nõ tantùm. de appel. l.j.ij.& iij. de lib. caus.
18 Bar. in l.custodias. de pub.iud.
19 glo. in l.ictus fustium. de ijs qui not. infa.

EMPTOR PRAEDII. L. XLVII.

NOTA pactum stipulatione firmatum, per pactum nudum non tolli ipso iure, vt hîc, sed per exceptionem [1]: *at nuda conuentio per pactum omninò renouatur* [2].

1 l.emptio. de resc. vẽd.
2 l.iurisg. §.quinimò. suprà eod. Bar. hîc.

NON IMPOSSIBILE. L. L.

AD cautiones & pœnas legis potest per pactum adijci, vt hîc. vndè bellè notat Bart. quem posse pacisci pœnam specialem, si offendatur, vltra eam quæ mandatis & legibus continetur, quod in matrimonijs locum non habet [3], *cùm debeant esse libera* [4].

3 l. si ità stipulatio. de verb. oblig.
4 c.gemma. de spõs. l. libera. de contr. & commit. C. cum simil.

SI CVM TE. L. LI.

ERROR impedit pactum, vt hic, & prorogationem [5], *& confessionem* [6]: *contraria verò solue ex glos. quam tenent Bal. Alber. Ias.*

5 l.si per errorem. de iurisd. om. iud. l.ij. infrà de iud.
6 l.non fatetur. infrà de confess.

EPISTOLA. L. LII.

EX epistola, vel ex verbis enunciatiuis non efficitur quis hæres,

vt hîc: etiamsi propter se essent prolata: nec enim pactis hereditas datur 7. *In caeteris verba enunciatiua propter se emissa probant* 8, *vel si ad absentes dirigerentur* 9. *Residuum legis annecte ijs quae diximus in l.inter. suprà eod.*

7 l.hereditas.de pac.cō. C. & l.qui familiae. infrà fam.erc.
8 l.Publia.§.fi.dep.
9 l.optimam. de contr. & comm.C.vbi Ias.vide Bar. in l.ex hac. infrà de donat.

SI CONVENERIT. L. LVI.

PERTINET *ad ea quae dicuntur in l.vlt. infrà de acceptil. quae huic obstat.*

QVI IN FVTVRVM. L. LVII.

D E *pactis personalibus vide quae alibì retulimus* 10.

10 in l.iurisg.§.pactorū. suprà eod.

AB EMPTIONE. L. LVIII.

E X *verb.* praestitis omnibus, *cum fine legis, notant omnes* 11, *ablatiuos absolutos dispositionem nonfacere, sed in conditionē transire* 12. *Item ex tex. patet, eiusdem naturae esse distractum, cuius est contractus, vt si vnus sit bonae fidei, sit & alter* 13. *Et nota quòd re non integra, non potest abiri nudo consensu à contractu, vt hîc. Et definit res esse integra per traditionem veram: & per constitutum, putà cùm venditor constituit se emptoris nomine possidere* 14, *& per solutionem precij, vel partis* 15: *non autem per dationem arrarum, nisi pro parte precij illata essent* 16. *Dicitur quoquè res integra desinere per interitum rei* 17.

11 Bar.Ias.& caeteri.
12 l.j. de lib.praet. C. vbi vide Bal.
13 fa.gl.in l.de tutela. de in integ.rest.
14 l.quaedam.de rei vind. l.quod meo. de acq. p ss. glo. Bart. & Ias. hic.
15 l.j. quandò liceat ab emp.disc.C.
16 l.vlt. quand. liceat ab emp.

NEMO PACISCENDO. L. LXI.

D E *re quae est mea, pacto effici non potest, vt ego non alienem eam, vt hîc: tamen valeret pactum, vt non nisi certis personis eam possim transcribere* 18 *si verò non est mea, potest hac lege mihi dari, vt non alienem vel aedificem* 19. *Et hoc casu si lex non seruaretur, transiret nihilominùs dominium, sed teneretur venditor non parens legi, ad id quod interest* 20: *quod & adscripsimus in l.si sciens. infrà de cont.empt. Huc etiam pertinet quod ponitur in l. quotiès. infrà de seruit.*

17 l.cum emptor. §. vlti. de resc.vend.infrà.
18 l.qui Romae. §. cohaeredes. infrà de verb. oblig.c.constitutus.de in integ. restit. l. j. de metall.lib.x.C.Ias.
19 l. vlt. de pact. inter empt.C.
20 l.ea lege. de cond. ob caus.C. vbi vide glo.

SI REVS. L. VLT.

PERTINET *ad notata in lege tertia, §. si is. Quod quisque iur.*

De transactionibus.

QVI TRANSIGIT. L. I.

EX

EX hac l. differentia lata est inter pactum & transactionem, ideoq; dic transactionem super certo non valere, ne vt pactum quidem [1]: vt & suprà noto in l. si vnus. §. si acceptilatio. suprà tit. j. At super certo vt re iudicata pactum receptum est [2]. Ex his infer, quòd quotiès ex statuto iubetur quis in causa compromittere, vel (vt nostri loquuntur) finire eam per expediens, non ad id teneretur eo casu, quo certa & liquida res est, vt cùm est instrumentum habens executionem paratam [3]: compromissum enim pro transactione est [4]. Iam verò veterum sententia nobis videtur esse retinenda, quæ pactum specialiter dici voluit pro conuentione gratuita, cui opinioni & lectio Pandectarum Florentiæ suffragatur, cum hac punctorum ratione, in his verbis: Qui verò paciscitur, donationis causa rem certam & indubitatam liberalitate remittit: quanquàm & alia punctorum ratio Duareno placuerit [5].

1 tex. est in l. iij. de repud. hær. C. l. si causa cognita. C. de transf. Bar hic post glo.
2 l. iurisg. §. si paciscar. & ibi. Ias. suprà tit j.
3 l. eleganter. & ibi Bar. de cond. indeb. vbi vide Ias.
4 Auth. si contigerit. & doct. de iud. C.
5 in l. j. §. conuentionis. de pact.

TRANSACTVM. L. II.

TRANSACTIO per pactũ fit, quo casu si non obseruas transactionem, possum ego agere prima actione, & excipiente te de transacto, replicabo de dolo [6]. Fit & per Aquilianam stipulationem qua extinguitur prima actio ipso iure [7], nec vnquàm reuiuiscit [8]: & tunc agetur de dolo, vel condictione ob causam [9].

6 l. siue apud acta. & l. cum proponas. C. eo.
7 l. vt respõsum. & l. cum mota. C. eo.
8 l. qui res. §. aream. de sol.
9 l. si quis accepto. de cond. ob cau. Ias.

IMPERATORES. L. III.

SI legitimus cum scripto hærede iure contendit testamentum irritandum, facta transactione semper conuenitur scriptus, vt hic: sinautem dicit irritum vel nullum, & placuit transactione terminari negocium, data re certa legitimo, ferè est vt scriptus conueniri debeat [10]: non idem, si datur quota: nam quilibet pro illa quota conuenietur à creditoribus [11]: legatarij verò scriptum semper conuenire debent, vt hîc: nisi esset repetitio legatorum facta ab intestato [12]. Ac si ab aliquo tanquàm indigno aufertur hæreditas, ille omninò à legatarijs & debitoribus eximitur, & tenetur qui aufert [13]. Et quod dixi, aliquandò conueniri legitimum & scriptum simul, intellige speciale hîc ob incertum successionis: aliàs enim semper scriptus conuenitur [14].

10 l. si legatus. §. nullum. ad Treb.
11 l. cõtrouersia. infrà eo.
12 Bar. in d. l. cõtrouersia.
13 l. cancellauerat. de ijs, quæ in test. del.
14 tot. tit. de hær. vend. l. pacto. de pact. C. Iason in l. controuersia. infrà eod.

§. CVM TRANSACTIO. Ex hoc tex. nota, semper quem præ-

sumi ignorare quæ continentur codicillis[15]*: quæ verò in testamento sunt scripta, extranei præsumuntur scire, at sui & necessarij minimè*[16]*. Et sic filij diuidentes hæreditatem, præsumuntur ignorare contenta in testamento, cùm lex eos heredes faciat*[17]*: ideò nec censentur remittere fideicommissum à patre iniunctum*[18]*. Quod autem vltimo legis responso dicitur, pertinet ad posita in l. si tibi. de pact.*

AQVILIANA. L. IIII.

IN hanc sententiam vide quæ notant in l. ij. suprà eo. Et quòd hic appellat generalem remissionē captiosam, inferunt doct. creditorem non cogi emittere debitori liberationem generalem[19]*, nec arbiter cogere poterit partem ad liberationem tam generalem & vagam.*

DE IIS CONTROVERSIIS. L. VI.

TRANSACTIO non potest fieri super testamento, nisi viso testamento, vt hic: sic nec electio, nisi rebus inspectis quæ eligenda sunt[1]*: quod & in sententia locum habere manifestum est*[2]*, vt non viso testamento sententia recitata, sit inutilis, licèt aliud senserit glo. & Bar.*[3] *idem in compromisso: compromissum enim transactio est*[4]*. Et hic tex. efficit, filiam renunciantem hæreditati propter dotem quam accipit, renunciatione non obligari, nisi viderit testamentum*[5]*: vel saltem sciat quod testamento continetur*[6]*. Sic & CVRIA Parisiensis transactionem rescindi debere iudicauit, quæ post placitum CVRIAE & non prolatum, facta esset*[7]*. Quòd autem Ias. hic existimat hanc legem locum tantùm habere, cùm transactio sit cum legatarijs, valereq́ transactionem cum debitoribus & creditoribus initam, non cognitis verbis testamenti, vix est vt credam. Si enim ex ignorantia eorum quæ testamento continentur, decipi potuit qui transegit, ferè est vt transactio infirmari debeat: eadem enim ratio est. quòd si nihil tale proponitur, opinioni Iasonis poterit esse locus.*

CVM II QVIBVS. L. VIII.

QVOD dicitur hic, transigi non posse super alimentis, non habet locum in præteritis[8]*: in quibus & omnia alia alimentorum priuilegia cessant*[9]*. Sed ego didici hoc non esse perpetuum. Nam vt in alimentis futuris decernendis iudex ante plenam negocij cognitionem summatim decernere potest interim alimenta præstari*

15 fa. l. non est. infrà eod. Bar in l. eius. iiij. col. de reb. cred. infrà.
16 l. eius. §. post aditam. & ibi Bar. Ias. de reb. cred.
17 l. quæsitū. de adq. hær. l. in suis. de li. & posth.
18 per ea quæ ponūtur in l. qui Romæ. §. fin. de verb. oblig. Ias. in l. eius. vers. quòd si stipulatus. infrà si cert. per.
19 tex. est in l. iij. §. j. de contr. & vtil. act. infrà. Bar. & Ias. hic.

1 l. scyphi. de opt. leg. infrà.
2 l. j. §. j. quēad. test. ape.
3 in l. iij. §. j. suprà eod.
4 doct. in Auth. si verò. de iud. C.
5 Bal. Ang. Alb. Ias. hic.
6 l. scyphi. & ibi Bart. de opt. leg.
7 Die xxvij. Nouemb. anno 1524.
8 l. de alimētis. C. de trā.
9 secund. Ias. & Alb. hic.

ſtari[10] *: idem certè obſeruabitur in alimentis præteritis, vt authoritate Pariſien.* CVRIAE *comprobatum eſt*[11]. *Et ſicut tranſactio, ità nec pactio in alimentis recepta eſt*[12]*. Cumq́; hæc prohibitio fauore priuati potiſſimùm fiat, per iuramentum aboletur, & valet tranſactio*[13]. *Sed quia de alimentis relictis Oratio D. Marci loquitur, conſtat de alimentis. quæ ex contractu ſunt, tranſigi poſſe*[14]. *verbum enim relinquendi ad teſtamenta pertinet*[15] *: quòd ſi bonorum vniuerſitati adyciatur, inſtitutionem deſignat*[16]*. Cur autem potiùs de alimentis ex teſtamento debitis, tranſactio facta non valeat, quàm ex contractu, vide Duarenum in diſput. anniuerſ.*[17].

§. EAM TRANSACTIONEM. *Pertinet ad id quod no. in l. contra. ſuprà ti. j. vbi vide nonnulla, q̃ ad quæſtionẽ gl. huius pertinẽt.*

§. VVLT IGITVR. *Notat gloſ. & omnes ex hoc §. teſtem debere rationem dicti ſui ex continenti dicere, aliàs fidem perdit*[18], *niſi deponat in ÿs quæ iuris ſunt*[19] *: idem eſt, ſi de negatiua, negligentia putà aut mora, interrogaretur*[20] *: vel ſuper eo quod intereſt*[21]. *Sed & hìc efficitur, eum qui alimenta habere debet, non teneri in domo hæredis moram facere : vbicunquè enim ſit, alimenta capiet, ſed agnoſcet expenſas quæ in re ferenda fient*[22]. *Quòd autem pertinet ad* §. Si vni pluribusve. *nota vt in alienatione, ità & in diuiſione fundi ad alimenta dati, Prætorem adeundum eſſe. Diuiſio enim, alienatio quædam eſt : ex quo proficiſcitur quod dici ſolet, pupillum ad diuiſionem prouocare non poſſe*[1]*, quod ad eccleſiam perducitur, quæ diuiſionem facere non poteſt, niſi vtilitas aut neceſſitas diuiſionis proponeretur*[2]. *Planè in pluribus emphyteutis vſurpatum eſt, vt domino non conſulto, diuidere inter ſeſe poſſint*[3] *: quod & aliás annotauimus*[4]. *Et ex eo quod infrà ſequitur*[5], *manifeſtum eſt, omiſſionem ſolennitatis quæ ad ſubſtantiam actûs pertinet, actum inutilem efficere. Plus etiam dicitur, ÿs legibus quæ ſolennitatem in actibus hominum inducunt, renunciari non poſſe*[6] *: ſi tamen eſſet modica ſolennitas, eius omiſſio nihil nocet*[7].

§. SI IN ANNOS. *Eleganter ex hoc tex. definiri poteſt, omnia priuilegia, quæ alimentorum cauſa iure & legibus conceſſa ſunt, ceſſare, ſi diuiti alimenta præſtari iubeãtur. ſic quod dicitur, præſtationem alimentorũ ex teſtamento factam per triennium, in futurum indu-*

10 l. ſi quis à liberis. §. ſi vel parẽs de lib. agno.
11 Die xvj. Decemb. anno 1512.
12 gloſ. & omnes præter Fulg.
13 per reg. poſitam in c. cùm contingat. de iureiur. Bart. in l. Seius. ad l. Fal licèt hic contrà teneat.
14 § planè. infrà ead. l.
15 l. verbum relinquẽdi. de verb. ſig.
16 glo & Pano. in c. Raynutius. de teſtam.
17 cap xliiij lib. j.
18 glo. & Bar. in l ſolam. de teſtib. c. cum cauſam de teſtib. ext.
19 doct. in d. c cauſam. & l. ornamentorũ. & ibi Bar. de auro & arg. leg.
20 ſecund. Bal. hic & in d. l. ſolam.
21 Bal. in l. vna. de ſentẽt. quæ pro eo quod int. & Iaſ hic.
22 vt hic tex. ſecund. gl. & Iaſ.

1 l. ſi pupillorũ. de reb. cor. infrà l. inter oẽs. de præd. & aliis reb. C.
2 l. iubemus ij. & ibi gl. Bart. & Bald de ſacr. eccle. C.
3 l. voluntas de fideic c. imperia em. §. præterea. de proh. feud. alië. per Feder.
4 l. item prædia. fam. erciſc.
5 §. ſi prætor.
6 l nemo poteſt. de le. j.
7 l. j. §. vl. de vent inſpic.

inducere obligationem[8], *cessat, si diuiti alimenta essent legata*[9]. *neque enim legatum alimentorum diuiti factum, inter pias causas numeratur*[10]*: ideoq; de eo falcidia deduci debet, quæ tamen legatis pijs imponi non solet*[11].

QVI CVM TVTORIBVS. L. IX.

QVI iubetur per testatorem esse contentus certa re, nec quicquam aliud petere, ius tamen futurum quod tunc non competijt, poterit posteà petere[12]*: idem si per diuisionem & transactionem id conueniat, vt hîc: nec mutat l. qui Romæ. §. vlt. de verb. oblig. quia ibi malè fuit iudicatum secundum omnes. Ideò si frater cum fratre paciscitur, & refutat ea omnia quæ habet vel habere sperat, poterit nihilominus ad successionem nouo iure venientem vocari, & ad id quod in pœnã fratris, lege vel statuto sibi defertur. Ias. hic & Bar.*[13].

POST REM IVDICATAM. L. XI.

DE re iudicata non transigitur, nec compromittitur[14], *nisi sententia diceretur nulla, vel nisi dubitetur an sit iudicatum, vt hic: vel si appellatum sit, aut appellari possit*[15]*: cùm enim appellatio sit ius commune, non dicitur res certa & iudicata, quandiù potest appellari: si autem desijt appellari posse, licèt restitutio possit impetrari, non tamen posset transigi: cùm ea quæ contra ius sunt, non considerentur*[16]. *Item super re iudicata transigi potest ijs casibus, quibus contra sententiam exceptiones admittuntur*[17]*: tunc enim fit dubia & incerta. Adde, contra rem iudicatam non supplicari*[18]*: nisi ab ijs, quibus ex causa læsionis cognitio concedi solet, vt minoribus.*

NVLLI PROCVRATORVM. L. XIII.

TRANSACTIO *inter alienationes numeratur. Ideò procuratores, tutores & administratores reliqui non possunt transigere, quandò nomine illius transactionis aliquid est dandum*[19]*: secùs, si esset recipiendum ab eo: hoc enim casu transigunt super re etiam immobili*[20]. *Sic intelligunt l. præses. de trans. C. Sed hæc sententia mihi nunquàm placere potuit. Ideò vide quæ in eam rem suprà adscripsimus*[21].

CONTROVERSIA. L. XIIII.

IN *hanc sententiam à nobis multa sunt dicta in l. iij. suprà eodem.*

QVI FIDEM. L. XVI.

HAEC

8 l. j. C. de fideic.
9 Bar. in d. l. j. per hunc tex.
10 Pan in Rub de testam.
11 Auth. similiter. ad l. falc. C.
12 l. Paulo. §. j. de leg. iij
13 & in l post emancipationem. de liber leg. fac. l amicissimos. de exc tu.
14 c. exposita. de arb.
15 l. eleganter. infra de cond. indeb.
16 l. iiij. §. j. de fideic. li. Ias. in l eleganter. & Alex. de cond indeb.
17 vt in casu. l. j. de iur. & fact. ignor. vbi doct.
18 l. fi. sent. resc. non poss.
19 vt hic. & l. j. de offic. proc. Cæs. suprà.
20 Ias. hic per gl. fac l rescriptum §. vlt. cum l. seq suprà tit. j.
21 l. item magistri. suprà de pact.

HAEC lex citatur pro limitatione ad l. Apud Celsum. §. Labeo. de excep dol. & l. prædia. infrà de act. emp. vbi annotaui. Item clausula hac, Rato manente pacto. *tantùm prodest implenti, non autem ei qui contrà fecerit* [1]. *Item licèt Bal.* [2] *voluerit hanc clausulam in contractibus bonæ fidei tacitè intelligi* [3], *tamen si egerit quis vno remedio, ad aliud non habet regressum, nisi quatenùs excedit* [4]: *secus, si expressè adiecta esset per hunc tex.* [5].

VENDITOR. L. VLT.

HVC pertinent quæ not. in l. si cum emptore. suprà de pact. vbi hanc legem citaui.

1 l. cùm pater. §. libertis. de leg. ij. & ibi Bar. glo. in l. ij. de iur. emphy. & hic.
2 in l. si pacto. iij. col. de pact. C.
3 per l. prædia. de act. emp.
4 d. l. prædia. l. duo. & l. si quis à socio. pro soc.
5 & l. cùm proponas. C. de transf.

LIBER TERTIVS PANDECTARVM.

De Postulando.

HVNC TITVLVM. L. I.

§. EVM QVI.

NOTA *solum Principem & Senatum restituere famæ. Sic Papa restituit famæ* [6]: *quod tamen in collegio cardinalium Abbas nō admittit* [7]. *Sic nec episcopus clericū damnatum potest restituere* [8]: *nec populus per statutum famæ restituit, nisi infamia priùs per eiusdem populi statutum esset contracta, vt Bar. hic refert. Et quanquàm hoc edicto multi postulare prohibentur, & præsertim ij qui infames sunt, non tamen illi excusabuntur ab oneribus, nè pœna sit in lucro. Itaq; infamis tutor esse potest, & procurator* [9]. *Qui tamē inter reos de crimine delatus est, constante iudicio procurationem alterius non suscipiet* [10]: *posteà autem, etiamsi damnatus fuerit, poterit* [11]. *Item infamis potest esse arbiter* [12], *sed non iudex* [13]: *at excōmunicatus, ab omnibus istis repellitur* [14]. *Nec verò mirum est id, quod diximus, infamem procurare posse: nam procuratoris officium potiùs in onere, quàm in honore est. Ex quo illud forsan descendit, quod Guido Pap. refert* [15], *eum qui pro-*

6 c. cùm te. de re iudic. ext.
7 in d. c. cùm te.
8 Bal. cons. ccc. lib. iij.
9 §. vlt. de excep. Inst. & Bar. hic.
10 l. reum, de proc.
11 Bar. in hac l. §. hoc edicto. suprà.
12 l. Pedius. infrà de arb.
13 l. cùm prætor. infrà de iudic.
14 gl. & Bar. in d. l. Pedius
15 q. lxxxix. in decis.

16 per tex. in l. si quis procurationem. de decur. lib. x. C.

procurator est ad lites aliorum, priuari nobilitate, si nobilis est 16.

CVI EORVM §. AFFINITATES. L. III.

HVC pertinet glo in l. sed hoc ita. de re iud. Et hanc legem intelligit Bal. 17 *in contractibus & actibus inter viuos: nam in testamentis etiam affinitates durant, mortuis ijs qui affinitati causam praestiterant* 18.

17 in l. vlt. de verb. sig. C.

18 d. l. vlt.

QVOS PROHIBET. L. VII.

QVI lege arceantur ab actu aliquo ob bonum publicum, etiam volentibus aduersarijs non admittuntur, per hunc tex. vt in excommunicato proditum est 1. *Sic nec volente patrono libertus contra patronum testis erit* 2: *nec volente eo matrimonium cum liberta valebit* 3. *Item iudex poterit ex officio testes minùs idoneos refutare, etiam tacente parte* 4. *Qui autem repelluntur fauore priuati, consentiente priuato admittuntur* 5.

1 c. exceptionẽ. de exce.

2 l. libertorũ. & ibi glos. & Bal. de testib.

3 glo. in l. à diuo Pio. de ritu nup. & facit glos. in l. pactũ. supra tit. j.

4 glos. in l. j. §. solent. de mag. conuen.

5 l. quoties. de fideic. li. l. si quis in cõscribendo. de pact. C.

EX IA CAVSA. L. IX.

INFAMIA contracta ex sententia vnius iudicis, ligat apud omnia tribunalia, vt hic. Ideò pulchrè retulit Bart. 6 *priuatum semper audiri agentem contra notarium vel iudicem, vt sibi edantur instrumenta vel acta, quibus quis vel excommunicatus vel infamis declaratus est* 7: *nam sententia excommunicationis ligat apud omnes* 8. *Sic interdictio bonorum alicui facta, ad omnia bona & ad omnia tribunalia censetur esse facta, cùm personam afficiat* 9: *quod nota.*

6 in l. j. §. diuus. de iuss.

7 l. is apud quem. de edend. C

8 Panor. in c. j. de treug. & pac.

9 Bar. in l. relegatorum. §. interdicere. de interd. & releg. in l. de quibus. in fi. ij. lect. de legib.

De ijs qui notantur infamia.

PRAETORIS VERBA. L. I.

DVPLEX statuitur infamia: vna iuris, alia facti, quae minor est prima: habet tamen duos effectus quos vide in glo. hic 10, *habet & tertium, vt à testimonio repellat* 11: *quanquàm hoc Duarenus non concedat* 12. *Sed vide quod noto in l. ij. suprà de senat.*

10 & in gl. l. nullã. C. eo.

11 l. ij. de sena. & Bar. hic.

12 c. xxvij. lib. ij. anniuers. quaestio.

QVOD AIT PRAETOR. L. II.

LICET in sententia iudex causam non teneatur exprimere 13, *vt tamen quis dicatur infamiam contraxisse, debet inseri, vt hic* 14. *At cùm iudex quem ex certa causa condemnat, non dicitur officio suo deesse, licèt poenam non adijciat: quia poenam lex irrogat* 15.

13 c. sicut. de re iudi. l. milites. §. missionum. de re mil.

14 l. iij. §. vlt. cum l. seq. de susp. tut. l. si praeses. de poen. infrà.

15 l. j. §. j. ad Turp. & hac l. §. miles. l. si qua poena. de verb. sign.

ATHLI-

ATHLETAS. L. IIII.

§. CALVMNIATOR. *Scitum est, non dici quem calumniatorem, etiam si sit accusatus & conuictus de calumnia, nisi sit secuta sententia. Sic confessus, quanquàm pro conuicto habeatur, non tamen omninò punitur, nisi secuta sententia* [16]*: quod & infrà annotatur* [17]*. Huc spectat quod innumeris* CVRIAE *Parisiensis authoritatibus comprobatur, non esse satis eiuranti testem, vt is à testimonio dicendo repellatur, obijcere testem aliâs accusatum fuisse & conuictum, nisi sententia secuta probetur. Item ex fine legis, pactus de crimine, pro condemnato habetur, & infamiam incurrit, vt hic* [18]*: nisi quibus casibus transigere permittitur* [19]*, vel cùm pactus est gratis* [20]*. Et habebitur pro condemnato ipso iure, quantùm ad infamiam, vt hac lege. Sed quantùm ad condemnationem & alias pœnas, requiritur sententia: quia perpetuum est, in criminali causa sententiam necessariam esse* [21]*. Nam & bona hæreticorum licèt ipso iure in fiscum committantur, non tamen capi possunt, nisi sententia secuta* [22].

16 l.si confessus. de cust. & exh.reo.infrà. Imo. in c.quærenti. de offic. deleg.
17 l.proindè. ij. infrà ad l.Aquil.
18 & l vlt. de præuar.
19 l.transigere. de trāsac. C. & ibi Bal.
20 l.furti. infrà eod.
21 l.eius qui delatorē.de iur.fisc.Bal.in d.l.trāsigere. ad fin.
22 c. cùm secundū leges. de hær.lib.vj.

FVRTI. L. VI.

APPELLATIONE *suspenditur sententia* [23]*, & eius effectus: ideò ea pendente damnatus, non est infamis, vt hic* [24] *: nec quicquam nouari potest, nisi ex ijs rebus quæ lite pendente in primo iudicio fieri potuerunt* [25]*. Item quo ad bona in criminalibus* [26]*. Cætera officio iudicis reuocantur* [27]*. Item possessor victus qui appellauit, nihilominùs possessor est, & à satisdando liberatur* [1]*. Ideóque interim ad vacantem ecclesiam præsentabit, & conferet* [2]*. Item cùm appellatio deseritur, remanet firma prima sententia, & rata* [3]*. Ideò primus iudex potest ex officio procedere* [4]*. At deserens retrò infamis est, vt hic: & sententiam primam exequetur primus iudex* [5] *: & ex illa sententia actio orietur. Cùm autem prima sententia confirmatur à iudice appellationis, hodiè notatur condemnatus: vt hic: & ex sententia confirmante actio nascitur, non ex prima confirmata* [6] *: ideóque iudex appellationis exequetur sententiam* [7] *: & cautiones interpositæ in primo iudicio, non tenentur in hoc extremo* [8]*. Item quòd glossa quærit, si pendente appellatione, quæ deserta est, appellans testificetur, an valeat testimonium,*

23 l.j.§.vlt. ad Turp.
24 & l.si quis filio.§.si autem.de iniust.rup. & l. qui à latronibus.§.j.de testa. cum simul.
25 l.postquàm.§.Imperator. vt leg.nom.cau.
26 l.vl.si pend app.mors.
27 l.chirographis. §.j. de adm.tut.
1 l.pen. §.pe. qui satisd. cog.
2 glo.in c.ex literis. de iure patron.
3 c.sæpè.de appell.
4 c.cōstitutus.de appell.
5 l.vlt. §.illud. de temp. appell.C.
6 l.si qs priore. ad Treb.
7 auth. si quis litigantium.de epis.aud. l.eos. de appell.C.l.tale.§.j. suprà de pact. vbi vide Barto.
8 l.pe ind.sol.infrà.

respondet Bartolus post Gulielmum valere, contra glossam: nam testis conditio eo tempore inspicitur, quo testimonium dicit 9: nec mutat quod hic dicit textus, retrò infamis est deserens: quia multa quidem retrò trahuntur, sed nunquàm ad damnum tertij 10.

§. SI QVIS ALIENO. Vt infamiam non incurras, per procuratorem litigandum est, vt hîc. Sic reus qui ex continenti accepto iudicio soluit, infamiam euitat 11.

9 l.ad testium.§.j. de testament.

10 c.quanuis. de resc.lib. vj. doct.in l.Gallus. §. & quid si. de liber. & posthum.

11 l.si reus.infrà de proc.

GENERO MORTVO. L. VIII.

TEMPVS præfinitum in odium negligentis, non currit ignoranti, sed scienti 12: Si autem in fauorem alterius, cedit ignoranti, vt hîc: ideò annus ille qui à iure 13 datus est executoribus ad exequenda testamenta, currit illis ignorantibus: quia bono publico & fauore defuncti adiectus creditur, non ignorantis 14. Sic mensis dictus ad conferenda beneficia vacantia in CVRIA Romani Pontificis, currit ignoranti Pontifici 15. Fauore enim publico hic mensis inductus est, nè diutiùs beneficia vacent.

12 l.annus. de cal.

13 l.nulli. de epis. & cler. C. c.nos.de testa.

14 Panor.in c.quia diuersitatem. j. col.de concess.præb.

15 glo.in verb. numerandũ.c.iij.de præb.lib.vj.

LIBERORVM. L. XI.

PERVAGATVM est, cessante causa, cessare & effectum 16. Si tamen duæ causæ adsint, non satis est vnam deficere, quia alia perstante, durabit & effectus, vt hic 17. Quòd autem ad finem legis pertinet 18, dici solet, quo ad infamiam, latam culpam dolo non comparari: non enim sicut ex dolo, ità & ex culpa, vel iuris ignorantia damnatus infamis erit 19 quod locum habet, nisi ipso iure quis damnetur, vt hîc Bar. & glos. in hanc sententiam vide plura in l. quod Nerua.dep.

16 l.quod dictũ.de pact.

17 & l.si nõ Aelia.de hær. inst. l. si ità scriptum. §.j.de lib.& posthu.infrà eo.

18 §.notatur.

19 l.iij. & iiij. de sus.tut. infrà. l. ea quæ. infrà eo.

QVID ERGO. L. XIII.

SI consensus certo tempore requiritur, ratihabitio subsequens nihil operatur, vt hîc 20. Idem, si intra certum tempus debet haberi, quia subsequens nihil efficit 21. Si autem tempore non concluderetur, secùs 22. Sic consensus episcopi subsequens, confirmat donationes ecclesiarum factas à laicis, ipsis clericis 23.

§. POENA GRAVIOR. In ciuilibus debet sententia conformis esse libello 24. Ideò nec iudex in rem maiorem debet condemnare, nec rem petitam immutare, nisi ob necessitatem fiat condemnatio in æstimationẽ 25, vel id quod interest 26. In criminalibus autem, si agitur

20 facit l. obligari. §. tutor. de auth.tut.

21 l.bonorũ.rem rat.hab. infrà. Bar.hic.

22 l.vlt.ad Maced. C. l.licèt. de iud.

23 c.cura.de iure patron.

24 l.vt fundus. com. diuid. l.vlt.de fid.lib.C.

25 l.si seruũ. de ver. obli.

26 l. stipulationes. de verb.obligat.

agitur ciuiliter, idem[27] *: si criminaliter, secùs : quia pœna augetur vel minuitur ex arbitratu sedentis, vt hîc, ex potestate illi à lege concessa*[28] *: at lata sententia, hoc non poterit : quia nullus iudex pœnæ gratiam facit, sed solus princeps, qui in amplianda, hoc est, (vt Zasius in singularibus intellectibus exponit) differenda pœna, vel minuenda consulendus est*[1]*. Si tamen iudex dolo vel sordibus mitigâsset pœnam, eo casu quo id potest, pœna afficeretur*[2]*. Huc pertinent quæ annotaui in l. vt fundus. infrà com. diuid.*

27 Bal. in l. et si seuerior. C. eodem.

28 l. hodiè. de pœn.

1 l. acta. de re iud. Bal. in l. seruos. ad leg. Iul. de vi. C. l. j. ad Turp. §. j. infrà.

2 l. seruos. ad leg. Iul. de vi pub. vel priua. C.

LVCIVS. L. XXI.

EX sententia contra aliquem reddita, quòd falsos testes produxerit, testes infames non sunt[3]*, nec hoc nomine puniri possunt in illo iudicio*[4] *: sed noua instantia erit opus*[5]*. Item hîc vides, in criminalibus etiam ijs, in quibus vnus sinè altero peccare non potest, sententiam contra vnum latam, non nocere alteri*[6] *: sic sententia contra notarium lata, parti non nocet : nec præuaricatio contra accusatorem probata, reum distringit*[7]*. Sic nec sententia falsi matrimonij lata in parentes, filijs obest, vt possint illegitimi aut spurij duci*[8] *: quod tamen rationem habet, quoad filios iam natos : qui enim post sententiam, ex eodem matrimonio damnato nascentur, erunt illegitimi*[9]*.*

3 vt hîc.

4 c. ij. ad fi. de ord. cog. & c. j. de excep.

5 c. ij. de confess.

6 facit l. denunciâsse. §. vlti. infrà de adul. l. si vteris. de fid. instru.

7 d. l. si vteris. & Bar. in l. ij. de præuar. infrà.

8 c. ij. qui filij sint leg. vide de q. glo. in c. dilecto. ad fi. de præb.

9 d. c. ij. qui fil. sint.

ICTVS FVSTIVM. L. XXII.

HAEC lex facilis & plana est, sed à doctoribus fit obscurior. Et nota ictum fustium etiam sinè sententia infamare, si causa infamiæ adiuncta est : & sic executio fit ante sententiam contra l. j. de exec. rei iud. Sed habet locum in notorijs, quæ vim sententiæ habent[10]*. Sic valet in absentem sententia, quem notum est defensionem non habere*[11] *: quod & Panor. refert*[12]*. Sed neque illud omittendum est, quòd hoc textu non probatur, infamiā sinè sententia irrogari : potest enim hic tex. eam interpretationem recipere, vt ex sententia quis sit fustibus cæsus, & tamen nulla infamia consequatur, putà quòd causa non infamabat : vt etiam Corasius docuit*[13]*.*

10 l. emptorē. de ae. emp.

11 l. ij. §. quod de. infrà de admi. rer. ad ciuit. glo. in c. cùm olim. de sent. & re iud.

12 c. vestra. de cohab. cle.

13 lib. j. Miscell. cap. xvj.

EXHAEREDATVM. L. VLT.

FILIVS etiam exhæres factus, patrem luget. Ex quo efficitur, ea quæ filio vt filio competunt, ad eum & in eum transire ex æquo, licèt non sit hæres, vel ex minima parte sit hæres : vt in iure patronatûs dicitur[14]*, & in sepulcro familiari*[15]*. Et ex fine legis temperatur*

14 l. vt iurisiurandi. §. si liberi. de ope. lib. l. filiæ. de iur. patr.

15 l. vj. de relig. & sump. funer.

16 gl. in l.ij. §. si dubitetur. quemad.test.aper.

tur quod dici solet[16]*, præsumi hominem viuere vsque ad centum annos: cùm enim qui ad bellum profectus est, confecto bello non comparet, & ad suos non reuenit, præsumitur mortuus, & casus in bello. Quæsitum quoquè est de caprario, & eo cui commissa est cura gregis, an ei aliqua demortua capita alleganti fides sit adhibenda: quod vix est: qui enim casum allegat, casum probare debet*[17]*. Si tamen in tota vicinia communis illa pernicies accidisset, satis erit per famam probare casum, vt Bar. notat*[18].

17 l. si creditor. de pignor.act.C.

18 in l. iiij. de murileg. lib.xj.C.

De procuratoribus.

ITEM AD FVTVRAM. L. III.

A*D diem datur procurator: quòd si dies sit elapsus, sed nondùm finita causa, an remaneat procurator? & magìs est eum posse causam perficere, si sit generalis*[19]*: Si autem ad vnam litem, die finito extinguitur illius potestas, vt hîc tex.*[20]*. Sed & illud adijcitur, in potestate actoris esse, non admittere procuratorem eo modo constitutum*[1]*, cùm in eo damnum facere posit.*

19 l.ità autem. §.vlti. de admin.tut. l.j. vt caus. post pub. C.

20 secund. Bar. hîc.

1 l.ij. ad fi. infrà quib. ex caus. in poss. ea.

FILIVSFAMILIAS. L. VIII.

FILIVSFAMILIAS in omnibus quæ sinè patre potest gerere, vt in Castrensi peculio[2]*, procuratorem quoquè constituit, vt hic: idem in minore*[3] *Item totiès filius procuratorem statuet, quotiès patrem habet suspectum, vt hic, & vilem & dilapidatorem*[4].

2 l. miles. infrà de castrens. pec. c.j. de iud. lib.vj. ad fi.

3 l.diuus. ad fin. qui pet. tut. infrà.

4 l. sed etsi vnius. §. filiofamil. de iniur. l. Imperator. ad Treb.

§. VETERANI. *Pertinet ad l. quos prohibet. de postul. suprà. vbi not.*

SI DEFVNCTVS. L. XV.

SATISDATIO interposita à domino pro procuratore præsente, facit desinere rem integram: ideò morte domini non reuocatur potestas, vt hic[5]*. Sed quantùm ad expressam reuocationem, non desinet res integra*[6]*. Adde in contractu emptionis, non desinere rem esse integram, licèt fideiussor sit datus: ideoq; nudo consensu talis contractus resoluetur*[7].

5 & cle. j. de proc.

6 l. ante. infrà eod. Bart.

7 l.iij. de resc. vẽd. infrà.

ANTE LITEM. L. XVI.

POST litem contestatam, vt hic textus, vel in casibus in quibus contestatio necessaria non est, postquàm de meritis causæ tractari

cœptum

cœptum erit 8, *non reuocatur procurator, nisi ex causis hic expreßis.* 8 Bar.hic. & doc.in l.nihil.C.eo.
Item obtentum est, procuratorem substitutum ab eo procuratore, qui substituendi potestatem habebat, reuocari expreßè non posse à substituente, nisi etiam à domino reuocandi potestatem habeat 9. *Sed* 9 c.is qui.de procu.lib.vj.
nec per mortem sui stituentis tacitè intelligeretur reuocari. Cuius rei quoque placitum CVRIAE *Parisiensis extat* 10. *Quòd si in man-* 10 anno 1326. Io. Gall.q. lxiij.in quæst. per arest.a. decins.
data iurisdictione quærimus, certum est delegatum à delegante in quacunque parte litis reuocari 11. *Et addit Bartolus* 12, *si vel ab-* 11 l.iudicium.infrà de iudic. & d.c.is qui.
sente procuratore dominus compareat, nihilominùs valere quod 12 in l.mulieri.infrà eo.
agitur, cùm adsit consensus aduersarij. Tu vide cap. si quem. de proc. lib.vj.

IN CAVSAE. L. XXVII.

NON *potest dominus quædam à procuratore gesta probare, quædam improbare: item quædam transferre, quædam relinquere, vt hic. Sic tale procuratorium non valet, cùm dominus se ratum habiturum promittit, quod legitimè aut vtiliter à procuratore gestum erit* 13. *Sic pupillus quædam nomina à tutore facta* 13 Bar.hic. & Bal. in rub. de except.
probare, & alia recusare non potest 14. *Planè si procurator incon-* 14 l. cùm quæreretur. infrà de admin.tut.
stantiam domini non improbet, & ferat quædam probari à domino, alia verò reijci, mos erit ei gerendus. & ità intelligitur l. cum debitore. rem rat. hab. 15. 15 secund.doct.in d. l. cum debitore.

§. SI EX PARTE. *Cùm transfertur iudicium ex parte procuratoris rei in ipsum reum dominum, cautiones non cõmittuntur* 16: 16 l.j. § vl. qb. mod. pig. sol.infrà.
idem, si fieret mutatio in persona procuratoris, vt quia anteà non habebat mandatum, nunc habet, vel è diuerso 17. *Quod in mutatio-* 17 l.si acceptum.iud. sol. infrà.
nibus quæ ex parte actoris eueniunt, receptum non est, vt hic 18. *Vi-* 18 & l.Iulianus.qui satis. cog.
de rationem per Bartol. & alios in l. si ante. iudi. sol. Sic cùm sit mutatio iudicis vel iudicij 19, *expirant quoque & liberantur fideiussores & cautelæ: ex quo illud est, quòd fideiussor acceptus in prima* 19 l.cum apud.iudic.sol. infrà.
causa liberatur cùm est appellatũ: nec de eo tenebitur, quod in appellatione iudicabitur. Cui annectitur, quòd aliàs CVRIA *Parisiensis censuit* 1, *cautiones datas in causa vindiciarũ, (vulgus recredentiam* 1 die 20. Iunij, anno 1535.
appellat) si appelletur, debere dimitti in appellatione, licèt plenum possessorium adhuc pendeat. Sic fideiussor acceptus coram vno iudice, si ad alium itum est, non tenetur 2: *quod & ad pignora per-* 2 l.iij.iud.sol.infrà.l.nõ ab iudice.de iud.
duci

duci placuit 3. *Sed tamen & illud additur, vt fideiussores accepti coram antecessore, teneantur de iudicio dato à successore: idem enim iudicium est* 4.

SI PROCVRATOR. L. XXVIII.

FRVSTRA admonendum est, alteri per liberam personam non quæri 5, *quod tamen ipsum rationem habet, nisi stipulantis aut paciscentis intersit* 6. *Vndè pactum rei, fideiussori proficit: quia rei interest, fideiussorem dimitti* 7. *Aliâs nec ipse procurator acquirit domino, sed cedere debebit actionem* 8 *: si tamen præsente domino stipuletur, acquirit ei, nec cessione opus est* 9. *Sed & absenti acquiri potest ex re sua* 10. *item in omnibus casibus qui ad liberandum pertinent* 11. *Vsurpatum quoquè est in possessione & dominio, vt quæri possint per procuratorem* 12. *Plùs etiam quædam personæ priuilegiariæ numerari solent, quibus vel ipso iure quæritur, vt miles & pupillus* 13 *: quod alibi attingemus* 14. *Generalis etiam sententia est, vt cùm procurator vel alius qui habet actionem, quam cedere debet, abest, vtilis actio domino, propter absentiam procuratoris accommodetur* 15. *Idem ferè dicitur, cùm qui habet directam actionem, soluendò non est* 16. *Et hæc in contractibus. In iudicijs verò perpetuum est, vt alteri per alterum quæratur, etiam sinè cessione, vt hic & superiore responso ad finem. Sic ex gesto defensoris, domino actio est* 17 *: quod & ad contractus perducitur, in quibus iuramentum interponitur, cùm iuramentum vim iudicij obtineat* 18 *: quod Iasoni etiam videtur. His etiam adiunge quod infrà dicetur in l. certi. §. si nummos. si cer. peta. Et hæc ferè dici solent in ea quæstione, qua disceptatur, an per procuratorem domino quæratur: sed è diuerso, an ex contractu & promissione procuratoris conueniatur dominus, dicemus in l. cuicunque. § sed & cùm de instito.*

SI ACTOR. L. XXIX.

ACTOR, si ità videtur, dominum poterit vocare, omisso procuratore, vt hic: sed hoc intellige ex causa, aliâs non teneretur dominus venire 19. *Item adde, citationem non tenere dominum, si iam comparuerat procurator: ideò sententia contra absentem dominum licèt citatum data, non valeret* 20. *Item huic legi non absimile dicitur* 21, *cùm sunt plures iudices, sub quibus quis conueniri potest, in optio-*

3 gl. in l. in proposita. pro soc. infrà. tex. in d. l. j. §. fi. qui potio. in pigno.
4 l. proponebatur. & ibi noto. de iudic.
5 l. j. per quas perso. C. l. stipulatio ista. §. alteri. de verb. oblig.
6 d. l. stipulatio. §. si stipuler.
7 l. & hæredi §. vl supra de pact. noto in l. si vnus de pactis.
8 l. possessio. §. possessio quoque infra de acq. possess.
9 l. si procuratori. de verb. oblig. infrà.
10 l. quod procurator. infrà eod. l. pe. C ad exhib.
11 l. rescriptum. §. vlti. & ibi Bart. & Ias. suprà de pactis.
12 l. per procuratorē. de acquir. pos. C. l. solutū. §. pe. de pigno act.
13 l. si vt proponis. C. de rei vindic.
14 l. si pecuniam. infrà si cert. per.
15 l. dāni. § vlti. de dam. infect. Bar. in l. dominus. de cond. indeb.
16 l. j. ad fi. cū seq. de inst.
17 l. nā posteà. §. pe. infrà de iureiurand.
18 d. l. nam posteà. §. si is qui. de iureiu. Ias. d. l. nam posteà. §. pen.
19 l. vlt. C. eod. c. j. de iudic. lib. vj.
20 Bar. in l. mutari. ad fin. suprà eod.
21 gl. in l. vl. in fin. vbi in rem. C. & ibi doct.

optione actoris esse, sub quo malit actionem intendere.

SI QVIS CVM. L. XXXI.

§. VNIVS. *In pluribus causis possunt dari totidem procuratores*[22] *: at vna causa per plures procuratores non expedietur*[23]. *Ideò si iudicium cœptum est contra defunctum, ex persona hæredum non diuidetur actio aut defensio : sed per vnum procuratorem litigabunt*[1] *: at si in hæredes incipiat, diuiditur actio ex lege duodecim tabularum*[2], *ergò potestas agendi & defendendi, ità procedit hic tex*[3] *potest tamen propter commoditatem iudex iubere, vt per vnum lis intendatur*[4]. *Item in iudicijs diuisorijs omnes non possunt per vnum procuratorem agere, idq́; ob rationem quam text. assignat in l. licèt. §. penult. infrà eod. Si tamen dum plures familiæ erciscundæ aut alio diuisorio iudicio agunt, vnus eorum pluribus hæredibus relictis decedat, magis est vt vnum procuratorem dare debeant*[5], *vt dixi : plures enim pro vno habentur*[6]. *Sic cùm plures succedunt vni ex ijs, qui ius patronatûs habent, pro vno habētur*[7]. *An verò apud vnum iudicem consortes plures agere debeant, retulimus sub tit. de quib. reb. ad eund. iud. eat. infrà.*

§. IVLIANVS.

CONSTITVTIONE *secundi procuratoris, primus reuocatur, vt hic : nec simile erit de tutore per testamentum creato, qui per alium codicillis datum non reuocatur*[8], *quia vno & eodem tempore vterque datus intelligitur, cùm testamento codicilli confirmentur*[9], *& per aditionem hæreditatis vtrunque valere incipiat*[10]. *Et quod hic in procuratore admittimus, intellige, nisi post litem à primo contestatam, secundus datus esset : nam nec eo casu reuocari posset*[11]. *Sed & in iudicibus ordinarijs per secundi constitutionem primus non reuocatur*[12] *: quod ius ad vicarios & legatos perducitur, vt illi alijs creatis non intelligantur reuocari*[13].

PLVRIBVS. L. XXXII.

PERTINET *ad id, quod suprà relatū est*[14], *qui administratores dicantur habere officium insolidum.*

SERVVM. L. XXXIII.

§. PVBLICE. *An in criminibus admittatur procurator, vide notata in l. pe. §. ad crimen. de pub. iud. qui §. huic obstat.*

22 l. omnium. infrà eod.
23 l. iam tamē §. pe. iudi. solui. infrà.
1 d. l. iam tamē. §. pe. l. ij. §. ex his. de verb. obli.
2 l. j. si cert. pet. C.
3 secund. Bart. in d. l. iam tamen.
4 l. quòd si nolit. §. si res. de ædil. edict.
5 l. si familiæ. infrà fa. er.
6 l. cui fundus. in fi. infrà de cond. & demonst.
7 cle. ij. de iure patro.
8 l. ij. de testa. tut. C.
9 gl. in d. l. ij. quā sequitur Bar. facit doct. Bar. in l. cōtractus. de fide instrumen.
10 l. si nemo. de testa. tut.
11 l. post litē. supra eod. Pano. in c. pe. extrà eo.
12 l. ij. de of. p̄f. vr. C. & c. ad hoc. de hær. lib. vj.
13 c. volentes. & ibi Pan. de offic. leg.
14 l. j. de consul.

SI QVIS IN REM. L. XXXIIII.

PROCVRATOR in rem suam verè non dicitur procurator[15], *sicut nec coniuncta persona*[16], *ideò procurator in rem suam sibi libellum concipiet, & petet sibi dari, non domino*[17]. *nec teneretur defendere cedentem, qui & dominus est, in reconuentione, vt hîc tex. & gloss. Exceptiones tamen in rem ex persona cedentis illi opponentur, vt exceptio compensationis*[18] *: illa enim exceptio, in rem est, & ex persona cedentis, cessionario siue procuratori in rem suam nocere debet, quod & alibi relatum est*[19].

15 glo. in l. j. in prin. suprà eo.
16 l. iij. §. j. & ibi Bar. iud. sol. infrà.
17 Bar. hîc. l. qui stipendia. C. eodem.
18 Dyn. in regul. is qui in ius. de reg. iur. lib. vj & Bart. hic.
19 in l. verum. infrà de compen.

SED ET FAE. L. XXXV.

CONIVNCTAE personæ sunt omnes quæ enumerantur hîc, & in l. j. §. vlt. de postulan. suprà[20]. *& coniunctas personas in infinitum dici voluit Innoc. vsque ad gradum successorium*[21]. *Sed probabilior, opinor, erit Pan. sententia*[22], *qui vult rem omnem ex varietate regionis expediendam esse. nam apud hos pro coniunctis habentur aliqui, qui & ijdem apud alios fortè non agnoscuntur. Item si egit coniuncta persona, non nocet domino, nisi ratum dominus habuerit*[23] *: nec solui ei potest*[24] *: nec enim procurator est*[25]. *Item amicus à Bart.*[1] *& Cyn.*[2] *coniuncta persona numeratur : nam amicitia sanguini æquipollet*[3]. *Quod tamen non est expeditum: nam contrarium videtur probabilius per ea quæ not. in addi. ad Bar. in l. non solùm. in princip infrà eod. adde l. Pomponius. §. vlt. infrà eod. vbi etiam mentio fit de coniuncta persona. Huc adiunge quod pono in l. patri. infrà de iniur.*

20 secundū gl. & Bar. hîc.
21 in c. nonnulli. §. vlt. de rescrip.
22 in d. §. vlt.
23 l. j. & ibi Bar. quib. res iud. non noc. C.
24 l. qui hominē. §. si igitur. de sol. & gl. in l. vero. eo. l. j. sol. mat. Bal. in l. j. q̄b res iu. nō. C.
25 l. iij. §. j. iud. sol.
1 in l. nō solum. in prin. infra eod.
2 in l. exigendi. C. eod.
3 l. iij. de cast. pec. lib. xij. C.

§. PRAETER. An procurator præcisè defendere cogatur, plura hîc apud Acc. relata sunt : sed expeditè dici potest, procuratorem non cogi præcisè iudicium accipere, etiamsi satisdationem de defendendo impleuerit[4] *: sed satis est committi stipulationem*[5] *: quod tamen locum non habet, cùm dominus satisdedit pro procuratore præsente & consentiente*[6], *vel pro absente, qui postea ratum habuit tacitè vel expressè*[7]. *Idem placuit, cùm actio esset peritura*[8]. *Ex his efficitur, in iudicijs obligationem præcisam esse ad factum : quod an in contractibus locum habeat, refert Bart. in l. stipulationes non diuiduntur. de verb. oblig.*

4 §. vlt. infrà eod. l. & l. mutus. §. vlt. infrà eo. l. inuitus. C.
5 l. non cogendum. infrà eo.
6 l. filiusfamiliâs. §. vlt. suprà eod.
7 l. si defunctus. suprà eo. & cle. j. de proc. vbi glo.
8 d. l. mutus.

OMNIVM. L. XXXVII.

QVAE-

QVAERITVR, an per plures procuratores agi poßit in eadem causa: quod ex ijs quæ antea dicuntur 9, *responsum est. Et ab Accur. & Bart. dicitur, procuratorem datum simpliciter, ad lites futuras potestatem habere* 10 *: cui opinioni generalitas huius legis suffragatur. At actor vniuersitatis ad lites futuras dari non potest* 11 *: sic nec arbiter ad lites futuras potestatem habet* 12.

NON SOLVM. L. XXXVIII.

LICET iuramentum calumniæ lege principali 13 *proditum, sine quo iudicium stare non potest, à parte, non à procuratore, sit præstandum* 14 *: tamen illud iuramentum veteri iure receptum, per procuratorem præstatur* 15. *Item an confeßio procuratorum noceat dominis, habetur in l. certum. §. sed an & ipsos. de confess. infrà. & glo. hic.*

§. QVI IN ALIENO. *An procurator semper teneatur cauere, superfluũ videatur iterùm recitare post gl. quam tenent omnes. & vide docto. in l. j. C eod. Planè si de mandato addubitetur, admittetur cum cautione* 16, *etiam in ijs quæ speciale mandatum desiderant, quod nota* 17.

POMPONIVS. L. XL.

CASVS in quibus speciale mandatum requiritur, habes in c. qui ad agendum. §. vlt. extrà eod. Et ad fin. legis huius faciunt ea, quæ paulò antè retulimus 18.

LICET. L. XLII.

PERTINET ad notata in l. pe. §. ad crimẽ. de pub. iu. Et quod hic paulò ante finem legis dicitur 19, *iungitur ijs quæ posita sunt in l. si quis cùm. § vnius. suprà eodem. Et allegatur, quòd indistinctè procurator est condemnandus, non dominus* 20 *: quod tenent omnes* 21, *& verum est, nisi is esset procurator, qui allegat causas absentiæ tantùm* 22 *: at tutore agente, potest sententia nomine pupilli concipi* 23. *Nec enim refert, in vtrum sententia concipiatur, nisi cùm abest pupillus, vel fari non potest* 24.

MVTVS. L. XLIII.

EDICTVM hoc prohibitorium est: nam qui non prohibentur esse procuratores, admitti debent, vt hic: idem in edicto de testibus 1. *Et quæritur, vtrùm in legibus & statutis quæ non reperiantur prohibita,*

9 l. si quis cùm. §. vnius. suprà eod.
10 l. ij. §. vl. cum l. seq. de tu. infrà. glo. in l. dani. §. si is qui de dã. infec.
11 l. itẽ. §. ij. quod cuius. vniuer.
12 l. de ijs rebus. infrà de arb.
13 l. ij. de iur. cal. C.
14 auth. principales. & l. ij. §. si autẽ absfuerit. de iur. cal. C.
15 l. qui bona. § si alieno. de dam. infect. & l. cũ non nouã. de iud. C. & Pau. de Cast. in d. l. ij. §. si autem.
16 d. l. j. & per reg. glo. in c. sciscitata. de in int. resti.
17 l. i lud. §. vlt. cũ l. seq. infrà de mi. & ibi Bar.
18 l. sed & ex. suprà eod.
19 §. si plures.
20 l. j. de sen. & interl. om. iud. C. l. liberto. §. vlt. infrà de neg. gest.
21 doct. in d. l. j.
22 d. l. liberto. §. vlt.
23 l. si ideo. de euict. & Bal. in d. l. j.
24 l. j. § sufficit. de admi. tu. Bar. in l. j. de bon. mater.
1 l. j. de testib. infrà.

bibita videantur esse concessa, in quo ità ferè res expeditur [2] *: aut enim lex affirmatiuè rogatur, & tunc omnia censentur concessa, nisi quæ specialiter sunt excepta : aut negatiuè, quo casu omnia prohibentur, nisi permissa reperiantur* [3]*. quod rationem habet. Reliqua huius legis pertinent ad id, quod suprà posuimus* [4].

QVI PROPRIO. L. XLVI.

§. PROCVRATOR. *Procurator in omnibus parem debet domino rationem adscribere, & reficere omnia quæ occasione officij accepit : vel si extrinsecus ea habuisset : sed non ea quæ alio iure acquisierit* [5]*. quod vsqueadeò verum est, vt etiam si quid indebitum accepit, debeat restituere, vt hic : quod & intellige in negociorum gestore, & omni eo qui alieno nomine agit* [6]*. Cæteri autem non solent restituere ijs, ad quos posteà res cœpit pertinere, illa quæ non debita acceperunt, vt in venditore aut possessore hæreditatis* [7]*. Sic nec hæres fideicommissario cogitur præstare, quæ diligentia sua, vel alterius negligentia, etiam indebitè acquisiuit* [8]*. Et quòd quærit glos. an quæ legati dono à principibus ad quos mittuntur, capiunt, debeant dominis suis restituere? quod ferè negatur* [9]*, nisi ex qualitate doni aliud præsumatur. quod & Panor. probat* [10]*. An verò, quod ex delicto suo pependerunt, repetant, vide hic tex. & fusiùs in l. vtrum. infrà de pet. hæred.*

§. SI DVOBVS. *Inter eos qui insolidùm officium habent, vnus contra collegam agit, vt in tutoribus dicitur* [11] *: nisi de tota gestione agere contra collegam vellet, quod non potest* [12]*. idem in executoribus testamentorum, qui & ipsi insolidum gerunt* [13]*, secundùm Bar. hic. At videndum, nè in procuratoribus non sit verum : qui cùm officium pro parte habeant, non insolidùm* [14]*, vnus eorum contra alium non agit, vt l. qui duos. hic : nisi specialiter mandatum sit, vt d. l. quod supplendum est ad hunc § vlt. Reliqua vide in l. j. de consul.*

MINOR. L. LI.

ADVOCATVS *in decimo septimo anno potest postulare* [15] *: at cùm procurator mandati teneatur, non potest quis procurator esse, nisi post vigesimum quintum annum, vt hic* [16] *: nisi ad negocia* [17]*. tamen filius pro patre absente, licèt minor, benè admittetur*

2 secũd. gl. in c. j. de trãs. epis. ext. in verb. non inuenitur.

3 vide Panor. in d. c. j.

4 l. sed & ex. § præter. suprà eodem.

5 l. si verò. §. item quicquid. sol. mat. l. sed & si plures. §. in arrogato. de vul. & pup. vbi vide Bart.

6 l. si qs negocia. de neg. gest. infrà & l si autẽ. § vlt. illo tit.

7 l. ij. §. soler. de hære vel act. vendi. infrà. & l. si possessor. §. sed etsi. de pet. hæred.

8 l. iij. & l. cum pater. §. j. ad leg Falcid.

9 l. socium qui. § vlt. in f. à pro soc. Bar. in d. l. si verò. §. item quicquid. & ibi Alex.

10 in c pe. de cõcess. præb.

11 l. si plures. infra de admi tut. & l. ij. C. illo tit. vbi glos.

12 l. actus. & l. iij. de administ. tut.

13 c. fi. de testa. lib. vi.

14 c. si duo. eod. lib. vj. & doct. in l. si pluribus. suprà eodem.

15 l. j. suprà de postul.

16 & l. exigendi. C. eod.

17 l. cum mandato. de min. l. si collactaneus. de manu. vindi. c. generaliter. § vlt. eo. lib. vj.

tur[18]. *Sed minor quotiès lege procurator esse potest, totiès non restituetur, secundùm glos. & Bart. hic. Idem, si cum iuramento litem suscepisset: quia sicut iuramentum minoris firmat contractus, & spem restitutionis tollit*[19], *ità & iuducia*[20]. *quod & Guido Pap. probat*[21]. *Sed an minore restituto, fideiussores restituantur, vide glos. hic*[22], *quam sequuntur doct. Et hunc text. in fin. allego in l. sciendum. suprà qui satisd. cog. qui videtur obstare. Item quo casu esset fideiussor restituendus, an ipso iure per restitutionem minoris restitutus intelligatur, aliàs habebis*[23].

18 d. l. exigendi. C. eod.
19 auth. sacramēta. si aduers. vend. C.
20 glos. in d. authentica & Bart. hic.
21 q. 35. in decis.
22 & in l. ij. de fideius. mi.
23 in l. in causæ. infrà de mino.

PROCVRATORE. L. LV.

CVM *vtilis & directa in idem ius spectant, modò vtilis directæ præfertur, si competit ei ad quem verè negocium pertinet, vt hic*[1]: *modò directa vtili, si competit ei cuius est negocium re vera*[2]. *vide doct. in l. iij. de nouat. C.*

1 & tot. tit. ad senatusc. con. Trebellia.
2 l. qua ratione. §. j. de acquir. rer. do. Bar. hic.

PROCVRATOR CVI. L. LVIII.

PROCVRATOR *sinè libera generaliter datus, non transigit nec vendit*[3]: *ea enim vel specialiter mandanda sunt: verùm & competunt ei qui liberam habet, vt hic dicitur. Tantum enim efficit libera, quantum specialis potestas*[4]: *quod tamen non est generale: nam nec in delictis libera potestas speciali cōparatur: mandato enim quantumcunquè generali non continetur delictum*[5]. *Sic nec ad acceptilationem faciendam libera speciali mandato æquipollet*[6]: *sapit enim donationem, quæ nunquam generali mandato continetur*[7]: *item plena potestas liberæ æqualis est*[8]: *idem, si permisit dominus procuratori suo facere quæcunque ipse dominus gereret*[9]: *vel si promisit dominus se ratum habiturum, quicquid à procuratore gestum erit, secundum Bart. hic: quod tamen ex eiusdem sententia*[10] *locum non habet, quandò aliqua essent expreßim nominata: ferè enim clausula generalis ad speciatim dicta referri debet*[11]. *Nec verò mutat, quod dici poßit, liberam speciatim concedi debere*[12]: *potest enim dari per æquipollens, vt alias Panor. docet*[13].

3 l. procuratorē. C. eod. l. mandato. & l. procuratoris tutorū. infrà eod. l. j. de offic proc. C. Cæsa. c. per tuas. de arb.
4 tex. in c. qui ad agendum. §. vlt. de procur. lib. vj. Bal. in l. illud. §. j. de mi.
5 l. si procurator. de cōdi. indebiti.
6 l. iii. de accept. infrà. & ibi gloss. & Bar.
7 l. contra. de pact. §. j.
8 l. si procurator. C. eod.
9 l. creditor. §. Lucius. mand. Bar.
10 l. j. de offi. procu. Cæsa.
11 l. si de certa. de transa.
12 l. quam Tuberoni. §. alia. infrà de pecul.
13 in c. petitio. de procu.

PLAVTIVS. L. LXI.

INTER *doctores constitit, in contractibus à procuratore gestis, fieri executionem in procuratorem, etiam finita potestate*[14]. *Nam est in electione contrahentis cum magistro vel institore, cum*

14 l. procurator qui. infrà eod. & l. seruū Titij. mand. l. qua literas. mandat. C.

quo velit experiri, an cum magistro, an cum domino siue exercitore[15]. *Si tamen, qui cum procuratore contraxit, in solum dominum spectabat: solus dominus conuenietur, non procurator*[16]. *Nec obstat sententia nostra l. vlti. de instit. qua Bartol contendit, procuratorem ex eo quod contraxit non ritè, conueniri finito officio: ibi enim non ex contractu, sed ex simplici confessione conueniebatur*[17]. *Sed in iudicialibus contrà dicitur. iudicio enim accepto à procuratore, sententia in eundem non mandatur executioni, nisi se liti obtulerit, vt hic*[18], *vel nisi aliqua sua culpa aut contumacia damnatus esset*[19]. *Sic nec in tutorem executio fit*[20]*: & si eo nomine, officio finito conuenitur, ritè appellat*[21]. *Idem in executore dicitur, qui finito officio conueniri non potest*[22]*: contrahunt enim ij tanquàm ministri, vt dicetur in l. si pignora. de euict. Et sicut executio in procuratorem non fit, vt suprà dixi, ità nec ipse procurator potest exequi sententiam*[23]. *Et quod dixi, in tutorem non fieri executionem finito officio, nec nomine contractûs capi illius bona, temperationem recipit, nisi proprio nomine contraxisset, vt* CVRIAE *Parisiensis decreto cautum extat*[24].

15 l. j. §. est autẽ. de exer.
16 l. si pu. ibi. §. j. & ibi Bar. de nego. gest.
17 Pau. Castr. in d. l. vlt.
18 & l. iiii. de re iud. infrà
19 l. nõ est ignotũ de adm. tut. l. j §. si procurat. si quis ius dicen. l. qui solidum. § respublica. de leg. ij.
20 l. iij. de re iud. l post mortem. quãdò ex facto tutoris.
21 c. ex parte. iiij. de appel. extra.
22 l. qui hæres. infrà famil. ercis. l. si pignora. de euict.
23 l si procurator. suprà eo.
24 Die 21. Martij, anno 1540.

AD LEGATVM. L. LXII.

QVOD *dicitur hic, procuratorem habentem mandatum ad sequentia, videri etiam mandatum habere ad præcedentia, & ex diuerso*[25], *intellige, cùm omnia tendunt ad eundem finem: sin autem essent diuersa, non censetur procurator ad ea mandatum habere, licèt vnum alteri accedat*[1]. *Sic nec procurator à muliere constitutus ad petendum diuortium, potest petere vt dos restituatur*[2], *quanuis delegatus iudex ad primum, ad vtrunque idoneus esset* 3. *Huc pertinet & illa quæstio, quam multis verbis doctores tractant* 4, *an procurator positus ad mutuandum & recipiendam solutionem, possit confiteri se mutuum recepisse: quod contrà omnes defendit Zasius* 5 *posse* 6*: dabitur tamen domino exceptio non numeratæ pecuniæ, ex procuratoris confessione, àc si ipsemet confessus fuisset. & hoc rationem habet.*

25 in l. ad rem. suprà eo.
1 c. cùm olim. de off. deleg.
2 gio in c. pen. & ibi Pa. de maior. & obed.
3 c. iii. de don. inter vir. & vxo.
4 l. ii. §. creditũ. de reb. cred. infra.
5 lib j sing. resp. cap. 1.
6 per tex in l. Lucius. §. tutela. de admin. tut.

PROCVRATOR TOTORVM. L. LXIII.

PERTINET *ad l. procurator cui. suprà eod. vbi not. reliqua vide in l. solutum. §. vltim. cum l. sequent. infrà de pign. act.*

SI PROCVRATOREM. L. LXV.

IN casibus quibus mandatarius per reuocationem mandati non læditur, licèt reuocatio non veniat ad notitiam mandatarij, actio tamen pro nihilo est [7]. *si autem ex reuocatione mandatarius posset damno affici, nihil efficit reuocatio, nisi ad notitiam procuratoris venerit* [8], *& eorum qui mandati prospectu fidem procuratoris sunt secuti, vt hic* [9]. *quod etiam in societate dissoluenda valet* [10]. *Et sententia cum procuratore reuocato lata, aduersario sciente reuocationem, nulla est* [11]: *Secùs, si ignorâsset* [12]. *Sic cùm reuocatur procurator qui ad resignandum beneficium datus erat, & ignorans reuocationem cedit, valet cessio* [13]. *Planè si qua iactura ab aliquo ex reuocatione procuratoris sit accepta, posset reuocans de dolo conueniri* [14]. *In tacita autem reuocatione, quæ fit per mortem domini, ipso iure reuocatio fieri intelligitur, etiamsi ignoret mortem procurator* [15], *aut aduersarius: neque enim culpa domino imputari debet, quòd non certiorauerit, cùm sit mortuus: ideò non valeret iudicium* [16]. *Sic reuocatur notio mandata, per mortem delegantis re integra, etiamsi delegatus ignoret* [17].

SI IS QVI STICHVM. L. LXVI.

PERTINET ad legem vltim. & l. si stipulatus fuerim. de verb. oblig. infrà vbi dicetur.

PROCVRATOR QVI PRO EVICTIONE. L. LXVII.

FACIT ad quæstionem qua quæritur, an procurator ex contractu suo conueniri debeat, an verò dominus: quam suprà retulimus [18].

QVOD PROCVRATOR. L. LXVIII.

VT procurator paciscens super re mea, mihi quærit, vt hic [19]: *ità, si paciscar super re mea alteri, illi acquiritur* [20]: *si tamen non durat mea, secùs* [21]. *Reliqua vide in l. si procurator. suprà eo. vbi not. & propiùs ad tex. in l. certi. §. quoniam. infrà de reb. cred.*

SI REVS. L. LXXIII.

NOTA cautelam, vt euites infamiam, nempe vt offeras te solutioni. Quòd si confitereris, sed non offeras pecuniam, sola confessio infamaret [22]. *Aliam cautelam habes in l. furti. §. si quis. suprà de his qui no. infa.*

7 l. 4. de manu. vind infrà & ibi Bar. c. dudū. §. & quia decretum. de præb. lib 6.
8 l. si mandâssem. mand.
9 l. qui hominē. §. si 1 s- tium. & l. si quis seruo. & l. si seruus de sol. l. vero. §. j. eo. l sed & si. §. j. infrà de instit.
10 l. sed & socius. §. j. cum seq. l. infrà pro soc.
11 c. iij. ext. eo.
12 c. mādato. eo. l. j de satisd. C. & ibi vide gl. & hic.
13 Cle. j. de renunc.
14 l. antepe. infrà de dol. & ibi Bart.
15 l. eius in verb. quas vero. si cert. pet. & ibi Ias.
16 l. de qua re. §. cùm absentem. de iud. & l. pe. quæ sent. sine appel.
17 glo in d. l. eius. & Bar. in l. more. de iurisd. omn. iud.
18 in l. Plautius. suprà eo.
19 l. si cùm vēderem. infrà de pig. act. & l. pen. ad exhib.
20 l. Publia. depos.
21 l. cùm patrem. de iur. dot. C.
22 glos. in l. ictus. suprà de his q not inf. Bart. hic. vide Bar. in l. infamem. de pub. iud.

TITI-

TITIVS. L. LXXVI.

INOPIA rei, nõ excuſat fideiuſſorem vel procuratorem à defendendo[1] *: quod locum habet in procuratore, qui ſinè mandato ſe obtulit liti, in quem aliâs debet fieri ſententia executio*[2]*. At ſi mandatum habuiſſet, iuſta cauſa defenſionem recuſabit, paupere effecto domino*[3] *: neque enim in eum iudicati executio ſit*[4] *: ità ſoluit Bar. hic, & mea ſententia, belliſſimè. vt enim procuratore effecto non ſoluendò cenſetur reuocatum mandatum*[5]*, & facultas ſoluendi adiecto, ſi adiectus conditionem mutauerit*[6] *: idem certè è diuerſo dici poterit, vt paupere domino effecto, à defendenda liberetur procurator*[7].

1 Per hunc tex.
2 l. Plautius. ſuprà eo. & l. 4. de re iud. in pr. inf.
3 l. mutus. ad fi ſuprà eo.
4 d. l. Plautius. & ibi not.
5 l. liberto. §. largius. infrà de annu. leg.
6 l. cùm quis. de ſol. inf.
7 d. l. mutus.

Quòd cuiuſcunque vniuerſitatis nomine, vel contra eam agatur.

NEQVE SOCIETATEM. L. I.

VIDES non omnibus ius eſſe ſtatuendi collegij, ſed ijs tantùm, quibus expreſsim lege ciuili permiſſum eſt[8]*, vel iure gentium*[9]*. Hinc eſt quòd clerici & ſingulares aliæ perſonæ, quæ ſimul in aliquo loco viuunt, non dicuntur efficere collegium : nec enim poſſunt habere ſigillum commune, aut collegij more conuenire*[10]*, niſi id vel longo tempore, aut priuilegio acquiſiſſent*[11]*. Et hic eſt caſus, in quo vniuerſitas non eſt ſimilis pupillo, quia patitur venditionem : quod in pupillo non vtiquè ſit dicendum, idq; propter ſpem aduenientis maioris ætatis*[12]*. Alium caſum vide in l. j. de ſer. reip. man. C. aliâs minori comparatur*[13]*. Et not. glo.*[14] *quæ exiſtimat vniuerſitatem pro rebus neceſſarijs, poſſe ſibi ipſi nummos imperare, vt pro diſſoluendis nominibus, litium impenſis, & rebus ſimilibus : & id maior pars, reliqua nolente, exequi poterit*[15]*, immò & ſinè conſenſu domini*[16]*. Sed dubitatum eſt, ſi qui ex ſingulis eſſent, quorum nihil intereſſet, putà imperat vniuerſitas tributum pro lite, qua contendit ius non eſſe domino quoddam vectigal prædijs impoſitum, habere : an qui nullum habent prædium, ad collectam teneantur : & placuit teneri : & ſi enim hodiè prædia non habent, poſſunt tamẽ habere, quod CVRIA Pariſienſis cenſuit*[17]*. At extra neceſſarias cauſas, nec dominus rectè imperat collectam*

8 l. j. & ij. de col. illic.
9 l. ex hoc iure. de iuſt. & iur. ſuprà. Pan. in c. cũ dilecta. de exceſſib. præl.
10 d. c. cum dilecta. & ibi Panor.
11 Innoc. in c. poſtulâſti. de iur. patr.
12 l. iij. ex quib. cauſ. in poſſ. eat.
13 l. rempub. de iur. reipu. C lib. xj. l. reipublica. ex qb. cauſ. maior.
14 in verſ. proconſul.
15 c. vlt. de his quæ fiunt à maio. parte cap. & ib. Innocen. & Panor.
16 Bart. in l. j. de mulierib. & in quo loc. muner. nu 24. Guid. Pap. quæſt. lxiij & quæſt. ccccxxiiij. Pano. poſt Innoc. in c. cùm oẽs. col. iij. de conſt.
17 xviij. Cal. Iulij, anno 1548.

lectam inconsulto principe, nec incolæ ipsi[18] *: cuius rei & decretum* CVRIAE *Parisiensis extat*[19]. *Dantur tamen nonnulli casus, quibus dominus sinè licentia principis id potest, quos ponit Bart. in l. placet. de excus. mun. lib. x. C. qui tamen (opinor) moribus nostris explosi sunt.*

18 l. placet. de exc. mun. C. c. innouamus. de censib.
19 Die xv. April. anno 1550.

SI MVNICIPES. L. II.

IN hanc sententiam nonnulla superiùs annotauimus[20].

20 l. in tantùm. §. vniuersitatis. de rer. diuis.

NVLLI. L. III.

EX HOC text. impletur satis, actorem vel syndicum constitutum ab ordine, decreto superioris non indigere[1], *nisi cùm ad id crearetur, in quo alienatio esset facienda*[2] *: at citra alienationem transigere & contrahere collegium sinè consensu superioris potest*[3]. *Iam verò quotiès conuentus habentur à corpore, omnes citari debent*[4] *: tamen vt valeat decreti perscriptio, sufficit maior pars*[5] *; hoc est, ex duabus partibus ibi præsentibus, pars maior, glos. & Bart. hic. Si autem plura corpora conuenirent, maior cuiuslibet corporis adesse debet : nec sufficeret maior pars totius*[6]. *Et vt valeat quod agitur, non sufficit consentire maiorem partem comparatione aliarum, sed comparatione totius*[7]. *Adde quod noto in l. item si vnus. §. j. infrà de arb.*

1 glo. in l. actor. rem rat. hab. vbi vide Bar.
2 l. j. & ij. C. de seru. reip. manum. Bar. hic.
3 Bar. in l. j. §. si autem. ad Treb.
4 l ij. de decur. lib. x. C. & l. de vnoquoque. de re iud.
5 l. quod maior. ad mun.
6 Pan. in c. pastoralis. ad fi. de rescr.
7 c. ecclesia. de elect. ext.

PLANE VT DVAE PARTES. L. IIII.

NEMO seipsum potest eligere, quod & superiùs attigi[8] *: poterit tamen adiuuare eligentes, & illius vox inter reliquorum vota numerabitur, & augebit numerum, vt hic*[9]. *Cui simile est quod dicitur, episcopum conferre posse beneficium patronatum ipsi patrono : quia accipiendo patronus videtur consentire*[10].

8 l. v. de off. præs.
9 & c. cùm in iure. de off. deleg. ext.
10 Pan. in c. per vestras. de iur. patro.

ILLVD. L. V.

SVFFRAGIVM & vox patris, filio patrocinari dicitur, & ediuersò : licèt aliâs seipsum eligere poßit nemo, vt dictum est l. proxima. Nam vsurpatum est, in publicis negocijs patriam potestatem non attendi[11], *maximè verò in spiritalibus*[12]. *Cui consequens est, vt in omnibus ijs casibus qui ad publicum ius pertinent, pater & filius diuerso iure censeantur : in domesticis autem & priuatis negocijs contrà*[13]. *Ex quo efficitur, quod aliâs Pan. probat, vt pater filium in beneficio renunciare & præsentare poßit*[14].

11 l. nam quod. ad Treb.
12 c. si annu. ad fi. de iud. lib. vj.
13 l. vlt. de impub. & alijs sub. C.
14 in c. fin. de inst. & gl. in c. quia. de iure patr. & Panor. in c. consuluit. illo tit.

ITEM EORVM. L. VI.

PERTINET ad l. vnum ex familia. in prin. infrà de leg. ij. Et §. secundo annectuntur ea, quæ not. in l. omnium, suprà de proc.

SICVT §. 1. L. VII.

COLLEGIVM incipit à tribus [15], *& decem homines populum faciunt* [16], *& turbam* [17] *: Sic quatuor aut quinque porci & decem oues gregem faciunt* [18]. *Tamen ius collegij per vnum solum retinetur, vt hic* [19]. *Ideò qui solus remansit, eligere poterit, non tamen seipsum eliget* [20]. *Addit Bart. hic iura retineri ipsi collegio per parietes, si destructum est: quod verum est, nisi superioris authoritate destrueretur: tunc enim iura & priuilegia occidunt* [21].

15 l. Neratius. de verb. sig. infrà.
16 c. vnio. x. q. iij.
17 l. iiij. §. turbam. de vi bo. rapt.
18 l. vlt. de abig. infrà.
19 l. si grege de leg. j.
20 gl. in c. ij. de postul. præl. & ibi Panor. l. planè. suprà eod.
21 l. si vsu. qui. mod. vsu. amit. infrà. & gl. in c. priuilegiū. de reg. iur. lib. 6. vide Bar. in l. inter stipulantem. §. sacram. de verb. oblig.

De negocijs gestis.

HOC EDICTVM. L. I.

MAGNA vtilitas est gestorum, qui pro absentibus interueniunt, vt sæpe vel pœnæ commissionem absentis, vel bonorum venditionem impediant. Hæc enim sinè dubio poterit gestor expedire, si extra iudicium gerenda sunt. Soluendò enim, rectè impediet pœnam committi. At in iudicio non potest actiones dictare, nec eo modo inchoatam præscriptionem interpellare, cùm nullas actiones habeat [1]. *Petet igitur curatorem, qui præscriptionem interrumpat* [2]. *Curator enim bonis datus, actiones omnes perituras tempore exercet* [3]. *Sic procurator interrumpit præscriptionem* [4]. *At gestor minimè* [5]. *quæ sententia ad omnes qui actionem non habent, generalis est, vt in prædone dicitur* [6].

1 l. si pupilli. §. videamus. infrà eo.
2 l. j. §. illud. de mun. & hon. glo. & Bal. hic.
3 l. creditore. de bon. aut. iud. infrà.
4 l. vlt. rem rat. hab.
5 d. §. videamus.
6 l. si quid possessor. §. pe. infrà de pet. hær.

AIT PRAETOR. L. III.

QVAERITVR, an masculinum concipiat fœmininum: quod perpetuò verum est, cùm profertur à lege masculinum, vt hic: sed hæc regula comprehendi non possunt. vide tamen Decium in l. ij. de *reg. iur. infrà.*

§. HAEC VERBA. *Hic §. omnibus in ore est ad id, vt verba statuti loquentia in casu vero, non extendantur ad casum fictum: quod aptè intelligatur, cùm statutum est contra ius* [7] *: sin autem secundùm ius, vel præter ius, extenditur ad fictum casum* [8].

7 l. præcipimus. de appellat. C.
8 l. Gallus. §. & quid si. de lib. & posth. & ibi Bal. & Imo.

SI PVPILLI. L. VI.

NEGOCIORVM *gestor pro re solida habet actionem*[9]*: nisi animo deprædandi ad gestionem accessisset*[10]*: vel nisi pupilli negocia gessisset, vel ecclesiæ, aut ciuitatis: nam illis casibus non agit, nisi quatenùs in rem dominorum versum fuerit*[11]*. At gestor necessarius vt tutor, insolidùm contra pupillum agit*[12]*. Quòd autem pertinet ad id quod sequitur*[13]*, vide nonnulla in l. Plautius. suprà de proc. Reliqua habes hic in glossa, quam vide.*

§. SED SI EGO. *Quantùm ad iuris sui iacturam, potest quis ratum habere non suo nomine gestum*[14]*, si modò ex certa scientia non per errorem consentiat*[15]*. At quantùm ad natiuitatem actionis de neg. gest. minimè, vt hic*[16]*: nisi aliud æquitas postulet, vt quia res est præscripta, aut perempta: tunc enim possum habere ratum in subsidium ad id, vt qui rem meam vendidit, precium mihi restituat*[17]*. Idem est, si is qui rem gessit non meo nomine, consentiat tacitè vel expreßè, vt negocium gestum prosit mihi*[18]*. De his dixi explicatiùs in l. Iulianus. infrà de rei vind.*

§. ITEM QVAERITVR. *Communiter quatuor negociorum genera statuuntur*[19]*. nam aut negocium nostrum est ipso gestu, vt hic vers.* idem*: aut reipsa, quæ duo in vnum mihi videntur recidere: aut cura & solicitudine, vt in prin. huius legis, aut ratihabitione, vt hoc §. quibus tria addit Bar. hic forsan minimè necessaria. Et de singulis vide gl. & Bart. Item hoc vltimo casu actio dicitur nasci ex negocio gesto, non ex ratihabitione, per hunc tex.*[20] *vnde euenit vt metiamur forum ex loco negocij, non ratihabitionis*[21]*. sic licèt ratihabitio mandato comparetur*[22]*, non tamen ex mandato, sed ex negocio gesto actio nascitur, vt dixi.*

§. VIDEAMVS. *Negociorum gestor tenetur de negligentia, vt hic*[23]*, quæ eoipso videbitur gestori imputanda, cùm incepit & non perfecit*[24]*: vel si quædam gessit nonnullis omissis, ad quæ alius eius contemplatione non accessit, vt hic: vel si quasi omnia gesturus accessit, tamen partem gessit, licèt alius non accessisset*[25]*. Et nota neminem sinè actione agere: ex quo & illud proficiscitur quod suprà l. j. dictum est. Item quis à seipso debet exigere*[26]*, & in se præstare quod in alio præstare debuisset*[27]*.*

9 l. quæ vtiliter. infr. eo.
10 vt infrà ea. l. §. sed etsi quis.
11 vt hic. & l. ciuitas. de rebus cred. auth. hoc ius. de sacros. eccles. glos. in c. sinè exceptione. xij. q. ij.
12 l. iij. §. sufficit. de cõtr. & vti. act.
13 §. item si procuratori.
14 l. si fundus. §. j. de pig. infrà.
15 l. si per errorem. de iurisd. om. iud.
16 & l. si seruus. de preca.
17 l. vlt. infrà eod. l. si eũ seruum. de reb. cred. l. vlt. de eo per quẽ fact. l. mater. & ibi Bald. de rei vind.
18 l. si quid possessor. de pet. hær. infrà.
19 glo. hic. & in l. si pecuniam. C. eo. vbi Bald.
20 Bart. hic & Bal. in l. si pecuniam. C. eo.
21 Cyn. in l. si pecuniam. vide Bar. in l. si vt proponitur. de fideiuss.
22 l. vlt. ad Maced. C.
23 l. debitor. infrà eo. & in l. tutori. C. eo.
24 l. in cõmodato. §. sicut. infrà com.
25 l. Pomponius 2. infrà eo. vide Bal. in d. l. tutori. & Bar. hic.
26 l. quoties. de adm. tut. l. tutor. de fideiuss.
27 l. cùm in eo. suprà de pact. l. cùm hæreditas. de admi. tut.

SI AVTEM. L. VIII.

§. ITEM SI. *Pertinet ad l. qui proprio. §. procurator. suprà de procur. vbi not. Quòd verò hic quæritur*[1]*, an id quod repulsum est per formam exceptionis, iterùm per actionis modum poßit intendi, alibi retulimus*[2].

§. IVLIANVS LIBRO TERTIO. *Prohibitio facta à domino, impedit, nè gerens administratione prohibitus, habeat actionem*[3]*: idem, si vnus ex socijs probiberet quem gerere, quia se eximit, & alius solus tenebitur, vt hic. planè hæc prohibitio nihil efficit in casibus, quos geri publicè interest*[4]*. Hinc aliquis inuitus defendi potest*[5]*: & qui fecit expensas in curando aliquo, etiam inuito & prohibente, potest repetere*[6]*. Ex quo profectum est, quod Bart.*[7] *post tex. & glos. voluit, eum qui soluit pro aliquo pecuniam quantumcunquè grandem, sinè qua ille in periculum vitæ vel famæ vocabatur, posse repetere: nec quicquam proficiet reus, si alleget sibi antiquius fuisse in corpore aut fama puniri, quàm soluere tantam pœnam.*

POMPONIVS I. L. IX.

HAEC *lex à scribentibus mirè perturbatur: sed tamen si te à contextu non dimoueas, plana est: Ait enim Scæuola, probato negocio à domino, actionem quidem esse domino, sed ex capite approbationis elidi: nec enim recipiendum est, vt quis reprobet, & de eo velut querelam perferat, quod semel approbauit: etiamsi dolus procuratoris vel gestoris affuerit, vt hic*[8]*: nisi tamen is dolus esset, quem dominus non cogitârit*[9]*. Item sicut non reprobo quod approbaui, vt hic: ità nec approbare poßum, quod reprobaui*[10]*. Et cùm ratihabitio ex vnius voluntate pendeat, consequens est vt facta etiam absente parte, valeat*[11]*. vt in aditione hæreditatis receptum est*[12]*, in iuramento*[13]*, & acceptatione*[14]*: quæ omnia ex absentia pàrtis aduersæ non labefactantur.*

SED AN VLTRO. L. X.

§. IS AVTEM. *Sufficit gestori vtiliter cœpisse tam in bonis viuentium, quàm mortuorum*[15]*, licèt malus exitus consequatur, vt hic. Idem in tutore*[16]*. Nec obstat quod dicitur*[17]*, fideiussorem qui dominum defenderit, non recipere expensas si victus est: quia hactenùs id*

verum

1 §. si quocunque.
2 l. quod in diem. §. j. de compens.
3 l. si pro te. mand. & l. vlt. C. eo.
4 l. at si quis. §. idem Labeo. de relig. & sumpt.
5 l. nō tantùm. de appell.
6 glo. in c. prouidēdum. lxxxiij. distinct.
7 l. Stichus. de pec. le. infrà. vide Decium in l. inuito. de regu. iur. & Soc. in fall. reg. 137.
8 l. si vnus. §. illud. de pac.
9 l. tres fratres. suprà de pact. l. cum Aquiliana. de transact. suprà.
10 l. dispensatorē. ad fin. infrà de sol. j. vbi noto.
11 l. cùm pater. §. donationis. & l. miles. de leg. ij.
12 l. pro hærede. ad prin. de acq. hæ. l. si auia. de iur. de. ib. C. Bar.
13 Bar. in auth. sacramenta. si aduers. vend.
14 glo. in cle. j. verb. executorē de cōcess. preb.
15 l. successori infrà eod.
16 l. iij. §. sufficit. de contra. & vtil.
17 l. iam tamen. §. in hac. iud. sol. infrà.

verum est, si malè cœperat: quod præsumitur eoipso quòd victus est[18]. 18 glos. in l. Herennius. de euict. Bar. in d. l. iam tamen. §. in hac.
Reliqua habes in l. si pupilli. suprà eod.

SI NEGOCIA. L. XI.

PERTINET *ad notata in l. si pupilli. §. vlt. suprà eo. Et ad finem, an lucrum cum damno compensetur: quod magis est, vt hic, nisi damnum ex culpa proficisceretur, tunc enim compensatio non est admittenda*[19]. *At hic ex casu veniebat, ex quo benignè compensatio recipitur. Si autem vterque vel in dolo est, vel in culpa, admittitur compensatio doli vel culpæ*[20].

19 l. de illo. & l. & ideò. pro soc. l. Caius. infrà de vsur.

20 l. si ambo. de compens. l. viro. sol. ma. vbi dicitur.

SVCCESSORI. L. XII.

PERTINET *ad ea quæ addidi ad l. sed an vltrò. §. j. suprà eodem.*

DEBITOR. L. XIII.

IN *hanc sententiam vide quæ paulò superiùs retulimus*[21].

21 l. si pupilli. §. j. suprà eo.

POMPONIVS II. L. XV. ET EVM ACTVM. L. XVII.

MVTATA *domini conditione, gestori qui illius negocia gerit, siue sit voluntarius*[22]*, siue necessarius, mutatur agendi modus. quod tamen ità exaudimus, si gestor in negocio ex voluntate domini perseueret: sin verò domini voluntas siue scientia abest, initium ferè spectari solet per hunc tex. Et hæc dicuntur, cùm de danda actione gestori contra dominum quæstio est. Quòd si de danda actione domino contra gestorem ageretur, ex mutatione domini, variatur & agendi modus*[1]*: si tamen vnus actus est reipsa, vel destinatione gerentis, vt cùm accessit ad omnia gerenda, vt hac lege designatur. Nam si sint plures & separati actus, cuiuslibet initium spectamus*[2]*. Mutatione autem contingente ex persona gestoris, semper variatur agendi modus*[3]*: nec ea quæ post mutationem gesta sunt, ad prius tempus referuntur, nisi connexam cum primùm gestis rationem habeant, vt hic*[4]*. Quid si mutatio contingat in delictis? vide quæ not. in l. pen. si ex nox.*

22 l. si id quod. §. si filiusf. infra pro soc.

1 l. Titia. §. vsuras. de legat. ij.

2 l. tutor post. de tut. & rat. dist. & d. l. tutorem. & Bar. hic.

3 l. eum actum. hoc tit.

4 & l. tutorem. §. inde. de admi. tut.

ATQVIN NATVRA. L. XIX.

§. CVM ME ABSENTE. *An ad commissionem stipulationis de euictione requiratur sententia, alibi dicetur*[5]*. Item hunc §. allego in l. si fideiussor. §. quædam. infrà mand.*

5 l. item verberatum. §. si seruus. infrà de rei vindic.

NAM ET SERVIVS. L. XXI.

HOC principium scitè allegatur per Bar. hic, quòd captus ex iure pignorationis siue Marcæ indicto ob delictum alterius, potest à delinquente repetere: nec multùm facit, quòd iniuria vim facta, alterum non tenet 6*: quia habet locum, nisi illi iniuriæ, is à quo repetitur, causam dedisset, per hunc tex. damnum enim quod ob inimicitias tuas sentio, culpa tua pati videor* 7.

6 l.vlt.C.de act.empt.& l.si per imprudētiam. de euict.

7 l.pe.sol.matri.infrà.l. si merces. §.culpæ. infrà loc.

SI QVIS NEGOCIA I. L. XXIII.

REFERTVR ad ea quæ not.in l.qui proprio §.procurator.suprà de procur.

SI EGO HAC MENTE. L. XXIIII.

PER procuratorem mihi quæritur dominium, item liberatio 8*: modò tradens & procurator id agant, vel saltē tradens* 9*. Sin autem neuter id intendat, non quæritur nisi post cessionem* 10*: quod suprà fusiùs dixi* 11*. Per gestorem autem non mihi quæritur actio aut liberatio, vt hîc. vt enim agere non potest in debitores meos, cùm actionem non habeat* 12*, sic nec recipiendo acquiret domino, nisi secuta ratihabitione, vt hîc tex. qui loquens de procuratore, in gestore explicari debet, secundùm glo. Bart. & alios,*

8 l.j.& l.viij. de adquir. poss.C.

9 l.q mihi.de donat. infrà. l.si spōsus.de don. int.vir.& vxo. l.si procurator. de adq. rer. dom.

10 l.possessio. §. j. de adqui.possess.

11 l.si procurator. de pc.

12 l.si pupilli. §. videamus. suprà eod.

SI QVIS NEGOCIA II. L. XXV.

QVI expendit in rem vltra mandatum, reliquum non recipit à mandante, vt hîc 13*. nam fines mandati diligenter custodiendi sunt. Idem in eo qui plus expendit quàm res valeat* 14*. Planè si cùm haberet mandatum ad emendam rem centum, emerit pluris, cùm minore precio non posset, poterit nihilominùs rem seruare, saltem retentione vel exceptione ex æquitate* 15*. Item quod dixi de eo qui plus expendit, quàm res valeat, rationem habet, cui benè adiungitur quod de quæstore & tutore obtinuit: qui non debent alicuius rei nomine iudicium dictare, in qua persequenda maior sumptus esse posset, quàm commodum victoriæ* 16.

13 & l. qui aliena. §.j. infra eod.

14 gl.& Bar. in l.siue hæreditaria. suprà eo. l. qui fundum. de in rem vers.infrà.

15 l.nā hoc natura.de cōdi.ind. vbi Ias.tex.in l. planè. infrà de pet.hæ.

16 l.mediterraneæ.de anno. & trib. lib.x.C. & ibi Barto.

CVM ALICVI. L. XXVI.

AN plures administratores insolidùm vel pro parte teneantur, habes in l.j. §.vl. de exercit infrà. Et quid in mandantibus & mandatarijs, alibi referemus 1.

1 l.si mandato.§.Paulus. infrà mand.

EX DVOBVS. L. XXVII.

AN qui impensas vel necessarias vel vtiles aut voluptarias fecit,

eit. possit eas seruare à domino, alibi dictum est [2]. *Et ad finem nota expensas factas causa pietatis, donationem habere, nec reuocari* [3], *nisi ex causa ingratitudinis* [4] : *cuius species relata est in l. patrem. C. de nupt.*

SI QVIS MANDATV. L. XXVIII.

GESTOR, *mandans, mandatarius, & procurator, antequàm soluant, agere possunt, vt hic* [5] : *fideiussor non item, etiamsi sinè mandato fideiussisset* [6] : *nisi certis casibus* [7]. *nam mandato de fideiubendo, tacitè inest mandatum de soluendo* [8]. *Hinc est, quòd hæres grauatus fideiubere non repetit* [9] : *quod verius est, licèt nonnulli improbent. Emptor autem conuentus euictionis nomine, licèt sit condemnatus, vel diù steterit in obligatione, non agit in venditorem, nisi re vera res sit ablata* [10] : *quod etiam in fideiussore euictionis locum habet, qui antè non est obligatus* [11]. *Idem dicitur in vno ex pluribus socijs, qui insolidùm pro aliquo debito se obligauit : neque enim statim agere potest, aut summam repetere à consocijs, donec soluerit aut sit condemnatus* [12] : *sed sufficiet cautionem de indemnitate petere* [13].

EX FACTO. L. XXX.

COLLEGAE *in officio habent inuicèm actionem, etiamsi non essent pares in potestate, vt hic : idem in tutoribus, etiamsi non cedatur actio* [14] : *at in fideiussoribus contrà : quia inter sese non agunt, nisi habeant ius cessum à creditore* [15]. *Cui rei ratio triplex à glo. hic affertur : tu secundam proba post Bart. & alios. Et hæc dicuntur, cùm finito officio agunt inter sese. An verò constante officio agere possint, alibi diximus* [16].

LIBERTO. AD FI. L. XXXI.

PERTINET *ad ea, quæ subiecimus ad l. licèt. §. pe. suprà de proc. Igitur licèt causæ absentiæ allegentur, potest nihilominùs iudex sententiā ferre & cognoscere, vt hic : si tamen causæ essent veræ, nulla esset sententia* [17]. *Reliqua dicentur in l. penul. §. j de publ. iud.*

NESENNIVS. L. XXXIIII.

GESTOR *præsumitur semper facere sumptus ex eo patrimonio, quod gerit, nō ex suo. quod tam veriū est, vt etiā tollatur præsumptio pietatis, vt hic* [18]. *Aliàs enim si pater & mater bona filiorum non administrent, quicquid in eos impendunt, non reputant : quia causa pieta-*

2 l. in fundo. infrà de rei vind. vbi vide glos.
3 l. alimenta. & l. si paterno. C eo.
4 l. vlt. C. de reuoc. don. & vlt. de don. ext.
5 & l. si mādato meo. infrà mand.
6 glo. & Bal. in l. item § cum. suprà eo. Bal. in l. si pro ea. C. mand.
7 d. l. si pro ea. & l. Titius. infrà mand. c. vlt. de fideiuss.
8 l indebitam. de cond. ind infrà.
9 l. tribus. de vsufr. rer. quæ vsu. infrà. Bald. in d. l. si pro ea. j. col.
10 l. habere licere. de euic. l ij. C. de euic.
11 Bart. in l. facere. sol. mat. per illum tex. in fi. vbi & Bald.
12 l. certum & ibi Bal. fa-mil. ercisc.
13 l. fraterà fratre. & ibi Ang. Alex. & Ias. de cōdic. indeb. vbi noto.
14 l j. §. nunc tractemus. de tut. & ra. dist. infrà.
15 l. vt fideiussor. infrà de fideiuss.
16 l. qui proprio. §. vl. suprà de procu.
17 l. quæsitum. & ibi glo. & Bal. de re iud. l. ij. §. si quis. suprà si qs cau.
18 l. vlt. infrà de pet. hær.

pietatis fecisse creduntur, nisi aliud docuerint [19]. *Tamen in dote receptum est, vt pater idemq́; curator filiæ, filiam dotans, censeatur de suo fecisse, non de filiæ patrimonio* [20] *: nisi pater naturalis esset* [21]. *Item & hæc dicta sint, quotiès ipsi parentes à filijs repetere volunt : nam si mater in filium quicquam expenderit, magis est vt à patre repetat* [22]. *Quæsitum quoquè est de extraneo dotante, an repetat : quod vix est : pietatis enim intuitu dotâsse præsumitur* [23] *: si tamen esset debitor mulieris, animo compensandi soluisse præsumeretur : quod & Bart. videtur* [24]. *Huc pertinent quæ de collatione infrà asscribemus* [25].

19 l. alimēta. & l. si paterno. & l. j. C. eo. l. is qui. infrà eo. l. quæ pater. famil. ercisc.
20 l. profectitia. §. vlti. de iur. dot. l. vlti. de dot. promiss. C.
21 l. vxorem. §. pater. de leg. iij.
22 l. si quis à liberis. §. si mater. de lib. agno.
23 l. cum is. §. si mulier. de cond. ind. infrà.
24 in l. vxorem. §. pater. de leg. iij. fac. d. l. cùm is.
25 in l. quæ pater. ij. famil. excisc.

DIVORTIO. L. XXXV.

CVM quis accedit ad generalem administrationem, debitum ex prima aliqua causa, deducitur in debitum ex causa quæ ex hac generali gestione proficiscitur : siue gestio sit necessaria [1]*, siue voluntaria, vt hîc. Non est ità, si gestio specialis esset* [2]. *Sed neque talis deuolutio legibus permissa est, nisi vel domini intersit, vel gerens sibi soluere potuerit, vt hac l. Nam si ei nihil imputari potest, semper prima actio spectatur* [3].

1 l. quotiès. §. j. de admi. tut.
2 l. si remunerandi. §. apud Iulianū. infrà mā. da. Bar.
3 l. qui id quod. de don. l. j. §. si quis sub. vt leg. & fid. nom. l. si legati. de leg. j.

SI LIBER HOMO. L. XXXVI.

POSSVM soluere creditori creditoris mei, & liberabor ipso iure [4] *: quod totiès locum habet, quotiès creditum meum, & creditum creditoris cui soluo, ex eadem causa descendunt, vt hîc : vel si saltem res meæ erant obligatæ creditori creditoris* [5]*. aliâs per exceptionem* [6] *: si tamen testatò creditor debitorem me prohibuisset soluere, liberatio non contingit* [7]. *Sed quanquàm, vt suprà dixi, possim soluere creditori creditoris mei, non tamen is habet in me actionem* [8]*, nisi cedatur illi à creditore meo* [9] *: si tamen creditor meus nihil in bonis haberet, posset rectà eius creditor me conuenire, sed ego ab expensis absolui debebo : vt à CVRIA Parisiensi iudicatum est* [10].

4 Bar. in l. solutum. §. solutam. de pig. act.
5 d. §. solutam.
6 l. si opera. infrà de doli mal. excep. vbi vide Bar.
7 l. inuito. de solut. C.
8 l. cum cui. C. de act. & oblig.
9 l. vlt. quand. fisc. vel priuat.
10 Die 15. Maij, ann. 1528.

LITIS CONTESTATAE. L. XXXVII.

VVLGATA est illa theorica, quæ passim apud Bart. relata est, quòd cùm locupletem esse, est causa dandæ actionis, semper litis contestatæ tempus inspicitur, vt hîc [11] *: si autem causa est moderandæ executionis, tempus rei iudicandæ* [12].

11 & l. in pupillo. infrà de solut.
12 l. si à domino. §. pen. de pet. hær. l. rei iudicatæ. infrà sol. mat.

SOL-

SOLVENDO. L. XXXIX.

SOLVITUR pro inuito, & sic hoc casu inuito beneficium confertur: quod admittendum est cùm publicè interest[13], *vel priuati, vt hic. Sed hoc vltimo casu non repetet soluens*[14], *licèt hîc glo. aliud dicat. Et faciunt ea quæ not. in l. si ex duobus. suprà eodem.*

ACTIO. L. XLVII.

APVD doct. quæritur, quid sit actio directa, & quid vtilis. Et melius est eam directam appellare, quæ datur ex verbis, item & ex mente. Nam licèt edictum Prætoris in interdicto Vti possidetis, faciat mentionem tantùm de ædibus[15], *tamen datur pro fundo directum interdictum*[16]*: idq́ ex mente. Vtilis autem est, quæ non venit ex verbis, vel ex mente, sed ex interpretatione iurisconsulti secundùm mentem, ex analogia vel comparatione iuris.*[17].

SI REM. L. VLT

HAEC lex pertinet ad ea quæ ponuntur in l. si pupilli. §. si ego. suprà eod.

13 l. non tãtùm. de appel.
14 l. si pro te. infrà mand. & Bar. hic. vide Dec. l. in inuitũ. de reg. iur.
15 l. j. in prin. vti poss. infrà.
16 l. j. C. vti poss.
17 l. pe. si quadr. paup. fec. vbi Bart. vide per doct. in l. j. de act. & oblig.

De calumniatoribus.

IN EVM. L. I.

NON omnis qui aduersarium corrumpit, calumniæ notatur, sed hoc ità statuendum erit, si in causis quæ publicam vtilitatem respiciant, interuenerit corruptio, vt in popularibus actionibus vsuuenit[18], *vel spiritualibus*[19], *vel etiam priuatis, vt in testamento*[1]. *In criminalibus autem an liceat transigere, habes per tex. & gl. in l. transigere. C. de transa.*[2]. *Item titulus hic, & pœna eius, nempe amissio causæ, habet locum tam in reo, quàm in actore*[3]*: per sententiam, non ipso iure*[4].

ET GENERALITER. L. III.

§. ILLVD. Cùm aliquis pœna afficitur in gratiam certæ personæ, illa pœna lucro illius personæ cedit, vt hic[5]*: hoc intelligunt doctores, cùm pœna apponitur à iure, non si ab homine. vndè bellè apud Bar.*[6] *quæritur: testator iussit vxorem manere in domo, & ab hærede victum recipere, ea lege, vt si malè ab hærede habeatur, hæres hæreditate decidat: an hærede contra legem testamenti faciente, hæreditas ad lucrum vxoris perueniat: & respondet, ad substitutos vel*

18 l. eũ qui. §. in popularibus. de iureiur. infrà.
19 de collus. deteg. ext.
1 l. si suspecta. infrà de inoff. test.
2 & l. iij. quib. ex causis serui pro præm.
3 gl. in l. j. de pœna iud. qui ma. iud. Bar.
4 l. eius qui. de iur. fisc. fac. d. l. j. de pœn. iud. qui mal. vbi Bar.
5 & l. pe. de lega. C. l. ij. §. pe. & ibi Bar. de col. bon.
6 in l. vxorem. §. hærec. de leg. iij.

alios, qui ab intestato veniunt, pertinere, non ad vxorem: quia illa pœna ex dispositione hominis venit.

ANNVS. L. VI.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. genero. suprà de his qui not. infam.*

LIBER QVARTVS PANDECTARVM.

De in integrum restitutionibus.

SCIO ILLVD. L. IIII.

N ijs quæ sunt secundùm ius, etiam minimum attendi solet: nam de re minima appellatio recipitur [7]*, & damnum acceptum in re, & ab vsufructuario refectum, agnosci à proprietario debet, etiam si minimum sit* [8]*. At in his quæ contra rationem iuris inducta sunt, minimum negligitur, vt hic* [9]*: sic in inducijs quæ pro rebus minimis dantur, solennitates iure prodita* [10] *negliguntur* [11]*. Vndè &* CVRIA *Parisiensis multauit* [12] *iudicem, qui in casu quinque solidorum ordinariè & solenniter cognouerat.*

NEMO VIDETVR. L. V.

HANC *legem per similitudinem & fictionem intelligi voluit glo quod magis est. Ex quo descendit quod dicitur, eum qui habet restitutionem ad rem, non videri rem possidere, ad id vt vel ad salaria grauetur, vel dicatur immobilia possidere: Bar. hic. Nam non insgitur quòd quis potest restitutionem impetrare* [13].

DIVVS. L. VII.

PRAECEPTORIBVS *iuris* [14] *placuit hanc legem de ficto contumace intelligere: nam & hic restituitur ad appellationem, at verus minimè* [15]*. Verus autem is dicitur, qui in iudicio dixit se non ventu-*

7 c. de appellationibus. ext. de appel.

8 l. si proprietarius. de dam. infec infrà.

9 fac. l. si oleum. §. vl. infrà de dol.

10 c. quoniam contra. de pb. & gl. in l. prolatā. C. de sent. & interloc. om iud.

11 Auth. nisi breues. de sent. ex breuic. recit. C

12 Anno 1544. die xxvij. Maij.

13 l. vlt. in fi. de cōd. ind. l. iiij. §. . de fideic. liber. infrà.

14 Azo & Bar.

15 l. & post edictum. §. vlt. de iud. l ex consensu. §. v'. de appell. l. ab eo. C. quō & quand. iu-

venturum [16], *vel extra iudicium testatò coram nuncio* [17].

INTER MINORES. L. VLT.

CONSTITIT *quinque species absentiarum esse, de quibus gl. hîc. In prima, quæ necessaria & probabilis appellatur, vt militiæ, reip. causa, infirmitatis: & secunda, quæ probabilis tantùm vocatur, non est necessè procuratorem relinquere* [1]*: nisi in causis inceptis* [2]*, vel nisi ad agendum* [3]*. In tertia autem quæ tantùm necessaria est, vt cùm aliquis relegatus est, debet (si potest) dimittere procuratorem: aliàs non restitueretur* [4]*. Si qua tamen vel facto vel iure impeditio fuit, vtputà excommunicatio, restitueretur* [5]*. Sed nec quisquam in causis grauibus tenetur mittere procuratorem* [6]*. Quotiès autem diximus relinquendum aut mittendum procuratorem, intellige, si facile est: nam si arduum erat, necessitas talis remittenda est* [7]*: idem dicitur in viro, qui vxori ægræ medicum debet attribuere* [8]*: quod verum est, si facile est* [9]*. Planè & iis casibus, in quibus diximus non teneri aliquem vt procuratorem mittat, aliud erit, si causa requireret celeritatem* [10].

Quod metûs causa gestum erit.

METVM ACCIPIENDVM. L. V.

VARIE, *quod metu gestum est, rescinditur: aut ex hoc edicto, & tunc is metus requiritur qui hac lege continetur* [11]*, vel in se, vel in filio* [12]*. Aut officio iudicis, tunc sufficit metus verecundiæ* [13]*, aut reuerentiæ, vt ea quæ à liberto, vxore, clerico, & vasallo debetur domino, marito, & episcopo: nam gesta per hanc reuerentiam rescinduntur* [14]*. Item sufficit metus imminentis mali, vt in ægroto qui medico promittit* [15]*. Item nonnulli sunt casus, in quibus nec edicto nec officio iudicis est opùs, sed ipso iure quis non tenetur: de quibus vide glo. in c. j. ext. eod.*

SED ET PARTVS. L. XII.

HAEC *referuntur ad legem iij. de iust. & iur. suprà.*

EXTAT. L. XIII.

NON *sinè ratione dicitur, eũ qui sibi ius dixerit, & rem suã authoritate sua ab alio abstulerit, debitũ amittere, vt hîc* [16]*: nisi aliud inter partes conuenisset* [17]*, vel debitor de fuga esset suspectus* [18]*,*

f 2 vt gl.

16 c. venerabilibus. § secùs. de sen. excõ. lib. vj.
17 Bar. hic & gl. in verb. manifestè. in cle. j. de dol. & cont. vbi vide fusè.

1 c. ij. de proc.
2 l. necnõ. ex quib. caus. ma. Bar. hic.
3 l. j. de diuers. & temp. præs. & ibi Bar. l. sed et si. §. j. infrà ex quib. caus. maio.
4 l. Papinianus. de min. & d. l sed etsi. §. j.
5 c. quia diuersitaté. de concess. præb.
6 c. ij & ibi glo. de proc.
7 l. idemque. & ibi Bar. & Bal. pro socio.
8 l. si ab hostibus. §. vlti. sol. mat.
9 l. si ideò. de his quib. vt indig. fac. l. si autem. in prin. de neg. gest.
10 cap. cùm dilecti. & ibi Pan. de dol. & contu.

11 & c. dilectus. ext. eod.
12 l. isti quidé. infrà eod.
13 l. vi. §. si fœnerator. infrà eod.
14 gl. in l. j. §. quæ onerandæ. infrà quar. rer. act.
15 l. medicus. de var. & extraor. cog. Bar. in l. interpositas. de trans.

16 & l. si quis in tantam. C. vnde vi. l. nõ est singulis. de reg. iur.
17 l. iij. de pig. C.
18 l. ait prætor. §. si debitorem. & ibi gl. quæ in fraud. cred.

vt gl. hic. Et hac pœna non ipso iure, sed per sententiam infertur [19]. Quotiès enim lex per verba de futuro loquitur, (vt hîc, ius crediti non habebit) sententia requiritur [20]. Item licitum non est sibi ius dicere, intellige, ei qui non poßidet: nam si poßideret rem, & in ea aliquid fit, posset propria authoritate, quod ponitur, destruere [21], vel rem occupare [22]. Ex quo bellißimè Panor. [23] infert, eum qui ius, dominium, prælaturam, iurisdictionem, vsumfructum habet, quandiù poßidet, posse propria authoritate resistentes & ius impedientes coërcere, & sic ostia effringere, & similia facere, sinè quibus non potest vsu rei perfrui.

19 Bar. hic. licèt gl. cõtrà.
20 glo. in l. iubemus. §. sanè. in verb. priuetur. de sacro. eccl. Auth habita. Nè fil. pro pat.
21 l. queadmodum. & ibi pono. ad l. Aquil.
22 l. si in area. & ibi Bal. de cond. indeb.
23 c. j. de immu. eccl. & ibi Innoc.

ITEM SI CVM EXCEPTIONE. L. XIIII.

§. HAEC AVTEM ACTIO.

VIDES hic in arbitrarijs ferri duplicem sententiam: prima enim aliquem ad rei restitutionem condemnat: secunda, quia non restituit, in quadruplum fertur, vt hic [24]: sufficeret tamen vna sententia, qua iudex condemnat quem ad restituendum, & quo casu non restituet, ad quadruplum [25]. Adde, in bonæ fidei iudicijs duplicem sententiam non ferri, quia iudicis officium post sententiam latam conquiescit [1]. Item nunquàm actio bonæ fidei arbitraria fit: sunt enim illa duo pugnantia [2].

§. QVATENVS. Nota in duplo vel quadruplo inesse simplũ [3]: quod valet ad multa. Et ad §. hunc adde, quòd licèt qui moram aut vim fecit, teneatur de casu rei [4] sinè distinctione, an etiam res periysset apud dominum [5], tamen benignè hîc admittitur illa distinctio propter pœnam tripli. Sed de his infrà fusiùs pertractabitur [6].

24 & l. qui restituere. de rei vind. Iason in l. in actionibus. de in lit. iurand. infrà.
25 l. non ab re. vndè vi. C. & l. conductores. loc. Ias. in §. quadrupli. vij. col. de act.
1 l. iiij. depo. C. l. qui per collusionẽ. §. j. de act. emp. Bar.
2 l. in bonæ fidei. infrà de eo quod cer. loc. & Ias. in l. in actionib. de in lit. iur. in prin.
3 l. hoc edicto. §. j. de public. & ibi Bar.
4 l. quod te. infrà si cer. pet. & l. ij. §. rectissimè. & l. meritò. de vi & vi arm.
5 glo. & doct. in l. quod te mihi. si cert. pet.
6 d. l. quod te mihi.

QVOD DIXIMVS. L. XVI.

§. IN HAEREDEM. Paßim in Pandectis relatum est, turpia lucra ab hæredibus extorquenda [7], & sæpè delictorum quæstionem in hæredes transire, propter malè quæsita [8], hæredemq́ in id quod ad eum peruenit, teneri [9]. Tu verò ex hac lege [10] nota, sufficere semel ad primum hæredem peruenisse, licèt in eius persona non duret, & perpetuò nota. Nec omittendum est, iure Canonico, ex maleficio defuncti actionem in hæredem dari sinè distinctione, licèt ad eum nihil peruenerit [11]. Sic hæredes ad restituendas vsuras, quas defunctus exegit, iure conueniuntur [12].

7 vt hic. & l. in hęredem. suprà de calum.
8 l. Lucius. de iur. fisc.
9 l. in hæredem. infrà de dol.
10 l. videamus. infrà eo.
11 c. vlt. & ibi gl. & Pan. de sepul.
12 c. Michael. de vsur. Bar. in l. j. de priu. del.

SI IPSA RES. L. XVIII.

CVM vterque de damno certat, liberatur qui rem habere desiit, nec tenetur nisi factus locupletior [13] *: cùm autem qui conuenitur, de damno certat, & actor de lucro, non sufficit peruenisse, nisi duret in eadem re, vel surrogata illi* [14] *: sed si qui agit, de damno certat, ipsa re perempta non agit, vt hic prin. legis, sed re surrogata perempta, actio efficax illi accommodabitur* [15].

13 l. si eum seruum. infrà de reb. cred.
14 l. sed etsi. §. j. infrà de pet. hær.
15 vt hic. ver. si verò.

QVI IN CARCEREM. L. XXII.

QVOD dicitur, promissionem in carcere factam non valere, habet locum, si ei qui promissorem in carceribus detinet, exposita est : aliàs alteri facta valet [16]. *Item valeret, si iustè detineretur, & in carcere publico* [17]. *Cùm enim conditio eius qui in vinculis publicis est, non mutetur : cur non posit contrahere, nulla lege cauetur* [18].

16 l. metum. §. licèt. suprà eo. c. quod locû. & ibi Pan. de sponf. & Bald. in l. j. vj. col. de confess.
17 l. si mulier. suprà eo.
18 secund. Pan. in c. accedens. de procur.

NON EST VERISIMILE. L. XXIII.

HANC præsumptionem, de qua tex. loquitur, appellant doctores præsumptionem iuris, contra quam licèt contraria probatio recipiatur, fortior tamen illa esse debet, vt hîc [19] *: aliam appellant iuris & de iure, quæ probationem contrariam non recipit : cui tamen locus non est, nisi quotiès id lege expressum est* [20]. *de reliquis vide Panor. ad satietatem* [21].

19 l. transactione. C. de transact. c. quia verisimile. de præsum. c. super hoc. de renunc.
20 c. is qui. de sponf. & c. filij. de hæret. lib. vj.

§. SI FOENERATOR. *Pertinet ad not. in l. metum. suprà eo.* 21 in d. c. quia verisimile.

De dolo malo.

HOC EDICTO. L. I.

SVMMA æquitate de dolo Prætor actionem dedit, ad rescindenda ea quæ dolo gesta esse probabuntur. Sed tamen is dolus esse debet, quo etiam sapientissimus quisque caperetur [22] *: non enim qualibet deceptio in dolo numeratur, cùm contrahentibus sit permissum se mutuò decipere* [1]. *Item pro dolo bono Prætor actionem non pollicetur, vt pro dolo qui in hostem fit : quod intelligit Bar. si à priuato fit : nam dux debet hosti fidem seruare* [2]. *Est & exemplum de dolo bono, cùm aliquis promittit Iudæis aut Saracenis, se ad illorum religionem conuolaturum, vt ab ijs discat linguam & scientiam, qua percepta eos refellat* [3].

22 c. pe. de his quæ vi metusúe cauf. ext. & ibi Panor. & Bal. in Rub. de rescind. vend. C.
1 l. item si. §. vlt. loc. l. in causæ. ij. §. idê. de minor.
2 l. conuêtionum. suprà de pact.
3 Geminia. in c. nos in quenquam. ij. q. j. Iaf. in l. si mora. j. col. sol. matr.

ET ELEGANTER. L. VII.

FERME *obtinuit, dolum qui contractui bonæ fidei causam dedit, inutilem efficere contractum per hunc tex.* [4] *non idem dicitur, si non dat causam, sed efficit, vt pluris vel minoris res ematur: nam perstabit contractus, sed agetur quanti pluris vel minoris* [5]. *Si autem dat causam contractui stricti iuris, contractus iure subsistit, sed per actionem ex contractu purgatur dolus* [6], *vna transactione excepta* [7]. *Nam dolus repugnat contractibus bonæ fidei, & æquitati quæ in illis summè desideratur* [8]*: at in stricti iuris contractibus, similis æquitas non spectatur* [9], *secundùm Bal.*[10]. *Planè metus dans causam contractui, non reddit eum nullum* [11]*: qui enim metu agit, sciens & prudens agit* [12], *quod in dolo non euenit: ideoq; dolus contractum ipso iure nullum reddit, si tamen voluerit deceptus* [13]. *gl. hic. cùm enim actus sit inutilis fauore publico, tunc consensus decepti non facit valere contractum* [14]*: nec enim talis nullitas à partibus remitti potest* [15]. *Item quotiès deceptus contractum dolo initum vellet valere, totiès deceptor etiam ex eodem contractu iuuabitur* [16]*: nam consensu decepti, vitium purgatur* [17]. *Item sicut diximus contractum bonæ fidei per dolum dantem ipsi causam, infirmari, idem in distractu iudicandum erit* [18]. *Quòd autem ad id, quod infrà sequitur in §.* Non solùm: *in quo quæritur, si res deterior facta sit, de dolo, an verò ex contractu actio competat, vide hic glo. quæ ab omnibus ferè commendatur.*

§. SERVVS. *Citatur superiùs in l. Iurisgent. ad fi. prin. de pact.*

§. SI DOLO MALO. *Procurator maioris dolum committens, domino reficere debet id, in quo damnum ex dolo dominus accepit. Quòd si procurator soluendò non est, restituitur actio in debitorem veterem, vt hic* [19]*: hoc enim generale est, vt anteà annotauimus* [20]. *Sed si procurator culpam commisisset, ex qua dominus damnum cepit, licèt procurator non sit soluendò, non tamen dominus in veterem debitorem restituitur: habet enim quod sibi imputet, qui negligentem elegit* [21]. *Benignè tamen in minore dicitur, vt quotiès vel dolum, vel culpam commiserit procurator suus, agat vel in procuratorem, vel in debitorem veterem, impetrata restitutione* [22]*: quod beneficium etiam ecclesiæ competit* [23].

§. IDEM POMPONIVS. CVM L. SEQ. *Qui affirmat quem esse*

4 & l.iij. pro sol. & l.in causæ.ij. infrà de min.
5 l.Iulianus. §.si venditor.infrà de act.emp.
6 l. si dolo. de inut. stip. l.si quis cùm aliter. de verb.oblig.
7 per l. in summa. infrà de cõd.indeb. in prin. vbi vide.
8 l.bona fides. dep.infr.
9 l.quicquid.de verb.oblig. l.quia tantundem. suprà de neg.gest.
10 in l.non dubium. viij. col.de legib.C.
11 l.metum. §.volenti.& l.iij. suprà quod met. caus.
12 l.si mulier. §.pe. quod met.caus.
13 l.trãsactione.de trans. l.Iulianus. §. si quis à colludente. de action. emp. infrà.
14 glo.in l.à Diuo Pio. de rit.nupt.
15 vide Ias. in l.iurisg. §. prætor.supra de pact.
16 Bar.in l.in causæ. ij. in prin. de min.
17 l.ij.de eo quod met.C.
18 glo.& doct.in l.de tutela.de rest.in integrũ. Bart.in l. & ideò. de cond.fur.
19 fac.l.arbitrio.§.pe.infrà eo.
20 l.iij.de eo per quẽ fac. erit.
21 l.cũ mandato.de min.
22 l.iiij. & l.vlt. si tut.vel cur.interu.C. l.in causæ.j.§.vl.infrà de min.
23 glo. pe. in c.ij. & ibi Pan.iiij. col.de rest. in integ.

esse idoneum, non censetur iubere fide sua esse, nisi ex eo mēdacio aliquid compendij sibi accederet, vt hic : vel nisi affirmauerit idoneū, & voluerit suo periculo rē esse[24] *: vel nisi cùm dominus procuratori vel alteri gestori suo affirmat aliquos esse idoneos : videtur enim permittere, vt cum eis contrahant*[25]*. Sic in creatione tutorum, qui affirmant tutores soluendò esse, videntur fideiubere*[26]*. Ijs autem casibus quibus tenentur, conueniri non poterunt, nisi principalis sit excussus, & non soluendò*[27] *: vt & CVRIAE Parisiensis decreto continetur*[28].

24 l. si verò. §. si quis mādauerat. infrà mand.
25 l. cuicunque. §. sed & cùm fullo. infrà mād.
26 l. cùm ostendimus. ad fi. de fid. tuto.
27 Bal. in l. generaliter. j. de epis. & cler.
28 Die xj. Augusti, anno 1534.

SI QVIS ADFIRMAVERIT. L. IX.

§. LABEO. Quandò res possit sequestrari, habes à nobis in l. si fideiussor. §. vlt. suprà. Qui satisd. cog. Et nota id quod penès sequestrē depositum est, reddi non debere, nisi causa cognita, & lite finita, vt hic[1] *: quod verum est, si ex conuentione partium aditus est sequester : aliâs si iudex in exequendo iussisset, aliqua bona capta penès aliquem deponi, posset restituere sequester ille iussu iudicis solo*[2]*. Quid autem in deposito, an qui suscipit, possit illud ante tempus reddere, pono in l. licèt. infrà depo. Nec omittendum est, clericum, qui sequester electus est, etiam ad iussum iudicis secularis, debere rem depositam restituere*[3] *: quod idem & in deposito dici potest*[4].

1 & l. propter. cū l. seq. C. depo. l. ei qui. §. vlt. cum l. seq. infrà dep.
2 Bald. in l. vlt. de bon. author. iud. poss. col. vlt. C.
3 tex. in l. vlt. § pe. ibi, & suam interlocutoriā. de bo. auth. iud. Ias. in l. si fideiussor. §. vlt. qui satis. cog. suprà.
4 Bal. in l. acceptam. C. de vsur.

SED ET EX DOLO. L. XV.

QVI in aliqua dignitate degunt, si dolo quid commiserint, tenentur ipsi, nō dignitas[5]*: quò benè annectitur, quod dicitur de clerico, qui beneficium habet & commisit aliquid, vt feudo priuari debeat. perdit enim is feudum quandiù viuet, sed eo mortuo, ad ecclesiam redibit*[6]*. Quod aūt hic videtur dici, vniuersitatem & municipes dolū non posse committere, non est perpetuū: nam & dolū & metum inferunt*[7] *per eos qui præsunt regimentis*[8]*. Et si qui præsunt, vel maior pars populi delictum commiserint, pœna authores suos tenebit : qui aūt non peccauerint, nō punietur*[9] *: vt & CVRIAE Paris. placito cōtinetur*[10].

5 vt hic. §. de dolo.
6 c. j. §. vlt. de capit. Cor. in vsibus feudorum.
7 l. metū. §. animaduertendum. suprà quod met. cau.
8 l. municipes. ad muni. infrà. l. municipibus. de c[illegible] & demon.
9 vide fusè Bart. in l. aut facta. §. vlti. infrà de pœn.
10 xviij. cal. Iulij, anno 1548.

ARBITRIO. L. XVIII.

PERTINET ad notata in l. si cum exceptione. §. hac autem. suprà. quod met. cau. Item actio hac arbitraria est, in qua actor optare potest, vel vt iuret in litē, quod affectionis est : vel vt quanti ea res est, condēnatio procedat, quod est veritatis[11]*. Quibus aūt mēsuris mensuratio debeat fieri, & si mēsuris falsis sit admēsum, quo remedio decepto*

11 l. inter hæc verba. de verb. sig. infrà. gl. in l. qui restituere. infrà de rei vindic. Bar. hic.

decepto cautum esse poßit, vide hic apud Accursium [12]. *Reliqua eius generis ponimus in l. Imperatores, infrà de contr. emp. Quod autem pertinet ad §.* dolo, *nota, cùm causa aut instantia perit facto iudicis, restitutionem indulgeri* [13] *: idem, si facto partis* [14] *: sed non est ità, si facto tertij, quia tunc doli actioni locus est, vt hic* [15].

12 in §. de eo. in verb. traderentur.
13 l. sed etsi per prætorē. in prin. ex quib. cau. ma. infrà. Auth. sed & lis. cum seq. de temp. app. C.
14 l. ait prætor. §. vlti. ex quib. caus. ma. infrà.
15 & l. pe. infrà eo. tit.

CVM A TE. L. XXV.

SENTENTIA *absolutoria non tollit actionem ipso iure* [16] *: hinc est, quòd qui dolo se absolui curauit, prima actione conuenitur, vt hic, non de dolo. Si tamen non sponte ad litem accesißet, tenetur quidem ad verum debitum actione prima, sed expensæ de dolo actione seruabuntur ab actore* [17]. *Reliqua ponuntur in l. Iulianus verum. de condict. indeb.*

16 l. Iulianus. infrà de cond. indeb. vbi vide Bar. fusè & omnes.
17 l. & eleganter. §. si dolo. & ibi Bar. & omnes suprà eod.

FILIVS LEGATVM. L. XXXII.

CONTRA *eum qui impedit, quominùs testes in iudicium veniant, aut deponant, actio de dolo est, vt appáret ex hoc tex. ad fi. Et adde quòd eius, qui geßit calendarium vel rationes, potest ab eo cuius interest, progressus impediri, nè ad ordines sacros* [18], *aut libertatem deueniat* [19], *vel ad pœnam deposcatur, nisi rationibus redditis* [20].

18 c. j. de oblig. ad rat. nō ord. & ibi Pano.
19 l. vlt. in prin. de public. infrà. & l. seruus vni. de leg. j.
20 Bar. in d. l. vlt.

QVOD VENDITOR. L. XXXVII.

AN *quæ à venditore, vt rem suam commendet, proferuntur, ab illo præstari debeant, habes hic optimam glo. Et huc pertinet quæstio, an qui recipit rem damno affectam, videatur remittere id quod interest, nec amplius agere poßit : & melius est, totiès remissum videri, quotiès damnum in oculis est* [1] *: sin autem latet, minimè* [2]. *Quibus annecte quod dixi in l. j. infrà de ædil. edic.*

1 l. quæritur. §. vlt. & l. j. infrà de ædil. edic. l. ea quæ. infrà de cont. emp. l. vlt. infrà de eo quod cer. loc.
2 Bart. in l. qui sibi. §. j. infrà de sol. & in l. in executiōe. §. pe. de ver. oblig. infrà. vbi glo.

De minoribus vigintiquinque annis.

HOC EDICTVM. L. I.

HOC *edictum generaliter proponitur, vt id quod cum minore gestum erit, ex causa rescindatur : vndè & de re mobili minor rectè restitui potest, quod etiam* CVRIA *Parisiensis iudicauit* 3. *At rescißio quæ datur ex capite legis ij. de rescind. vend. C. decepto vltra dimidium precij, non solet concedi pro re mobili* 4, *nisi res mobilis preciosa esset* 5. *Itaque*

3 anno 1522. in Martio. & die x. Decemb. anno 1528.
4 doct. in l. ij. de resc. vend.
5 arg. l. lex quæ tutores. de admi. tut. C. gl. in c. tua. de reb. eccl. nō ali.

cùm

tum quidam lapidem adamantis quatuor millibus librarum emisset, & vltra dimidium precij deceptus esset, inutilem contractum eadem CVRIA *censuit* 6.

6 die xxj. Iunij, año 1530.

DENIQVE. L. III.

VT *solus Princeps famæ restituit* 7, *ità solus concedit minoribus rerum suarum gestionem generalem, vt hic* 8. *At in vno actu vel pluribus singularibus iudex in defectum tutoris authoritatem interponere poterit* 9.

7 l.j. ad fi. suprà de postul.

8 & l.iij de his qui v. æt. imp C.

9 l. bonorũ. qui admit. ad bo.poss. vide Bart. in l. si curatoré. de in integ. rest. C.

§. SI QVIS CVM MINORE. *Cùm lis contra minorem incepit, & eo iam maiore sententia reddita est, denegatur restitutio, si de ipsa sententia solùm quæreretur: nisi quis dolus aduersarij coargui potest, vt hic: Sin autem contendit sententiam rescindi ob defectum libelli aut actorum, cognitionem impetrare potest* 10. *Immò & cùm minor contrahit, & maior tradit, nihilominus restituitur* 11: *cùm ex necessitate actûs prioris eum tradidisse appareat, neq; hoc possit non facere nisi restitutione impetrata, quæ impetratu difficilima iudicatur* 12, *nec mutat l.iij §.vlt.ad Maced. vbi paterfamiliâs factus, recipiens quod sibi filiofamiliâs adhuc promissum erat, non iuuatur Macedoniano: quia creditor poterat non soluere, & filiusfamiliâs refutando pecuniam non obligari. Sic receptio vel solutio spontanea in legitima ætate facta, purgat defectum minoris ætatis* 13: *nisi post legitimam ætatem recepisset, nè in maiore damno versaretur. Ideò mulieri quæ ad fundum suum à marito, se non consentiente, permutatum restitui postulabat, nihil obfuit, quòd illa ex re permutata fructus mortuo marito perceperat: vt* CVRIA *Parisi. statuit. hos enim magis, nè omnia perderet, quàm quòd vt contractum approbaret, recepisse dicenda est: quòd si nihil tale proponitur, receptio precij aut illationis in dubio, contractûs approbationem habet* 14.

10 l. qui cùm maior. §.j. de bon.lib. Bar.

11 l.v. §.si filiusfa. de iur. dot.

12 l. vlt. §. vlt. de cond. ind. l.iiij.§.j.de fideic. doct. in l.continuus.§. cùm qs.de verb.oblig.

13 l.ij.quod met.caus. C. & l.pe. infra de cond. ob.turp.caus.Bar.

14 l. quidam. de euictio nib.infra.

§. MINOREM. *An dies cœptus, pro completo habeatur, habes hic in glo. Ex qua infertur, quòd cùm fauorabile est, diem cœptum haberi pro completo, totiès id admitti, vt hic* 15: *si autem fauorabile esset de momento ad momentum computari, dies cœptus non æstimabatur completus, vt hic* 16. *Et vtrùm annus habeatur completus, qui tantùm cœptus est, alibi dicemus* 17. *De Bissexto habebis in l.ij.de diuer. & temp.*

15 l.qua ætate.de testam. l.j.de manum.

16 & l. in omnibus. de act. & obl inf à.

17 l. ad rempub. de mun. & hon.

§. SED

§. SED VTRVM. *Filiusfamiliâs ex omni causa obligatur, excepto mutuo*[18], *& voto*[19]. *Item potest capi, & in carcerem duci*[20]. *Ideò restituetur læsus, si ætas suffragatur, nisi hæc restitutio patri vel alteri patrocinaretur, vt hac lege. Idem si minor alicuius procurator vel institor fuisset, quia imputent sibi domini qui talem præfecerũt*[1], *ex quo euenit, vt si minor spontè sinè mandato se offerat negocijs maioru, debeat cedere restitutionem maiori: neque enim maior tunc in culpa est*[2]. *Item non obstat l. cùm quidam. de acquir. hær. quia ibi pater ex capite absentiæ restituitur, non ex beneficio filij minoris. Si tamen pater conueniretur vt procurator filij, poterit petere restitutionem, etiam inuito filio*[3]: *idem est, si vt filij hæres iudicium susciperet*[4]. *Et scitũ est, quod colligitur ex hac lege, publicatu bonis patris, non publicari peculium filij: quod in profectitio Bart. affirmat: ego etiam in aduentitio maiori ratione idem dicendum putem, vt eius proprietas non publicetur*[5]. *Sic nec damnato filio, & eius bonis publicatis, publicabitur proprietas quam habet pater in aduentitio filij peculio: sicut enim contrahendo, patre inuito, non poterat eam alienare*[6], *sic nec delinquendo*[7]. *An autem condemnato filio, executio fiat in peculio aduentitio, habes in l. iij. §. idem scribit infrà de pec.*

18 tot. tit. ad Maced. inf.
19 l. si quis rem. §. voto. de pollic.
20 l. pen. & ibi. doct. qui bo. ced. poss. C.
1 l. cum mandato. infrà eo. l. sed & si quis. §. vult infrà de inst.
2 l. quòd si minor. in prin. infrà eo.
3 l. patri. in prin. infrà eo. Bar. hic.
4 l. non solum suprà de in integ. rest. & infrà ea l. 6. pe.
5 vide Bar. in l. si postulauerit. §. iubet. ad l. Iul. de adul. & Alex. in l. lex vectigali. de pig.
6 l. cum non solum. §. filius. de bo. quæ lib. C.
7 Bar. in l. si finita. §. si de vectigalibus. de dam. inf. pe. col.

AIT PRÆTOR. L. VII.

IN omni læsione prætor minori pollicetur in integrum restitutionem, vt hîc. vndè appositè quærit glo.[8] *num in spiritualibus possit quis restitui: & certè ab omnibus canonistis eò concursum est, dari restitutionem: pone forsitan minorem beneficium eiuràsse, & sanè eum restitui æquum est, nisi iam alij esset collatum beneficium. Nam minor ità demùm restituitur ad lucrum, si res est integra*[9]. *Et vide hîc glos. quæ distinguit, an debiter soluens minori, liberetur, & nota. Et habes totiès non dari restitutionem, quotiès solutio minori facta est cum authoritate iudicis: Sed hoc in venditionibus non vtiquè est: potest enim restitui ex venditione minor, si quid damni iustè queritur, licèt res ex decreto iudicis sit vendita*[10]: *nisi pro fiscali & publico debito esset distracta*[11], *& nisi cum decreto sententia quoquè lata est de ætate, quia tunc non restituitur minor, nisi contra scientes tutores*[12]. *Extra hos casus minor non prohibetur restitutionem eius nomine postulare, quod iudice decernente & authoran-*

8 in c. ex parte. vbi vide gl. Pan. & alios. ext. de resti. spol.
9 l. quòd si minor. §. Scæuola. infrà eo.
10 l. si quidem. de præd. & alijs reb. min.
11 l. quicunque. de fid. instru lib. x. C.
12 l. minor xxv. annis adito. infrà eod.

sborante fecit: & ità decreto CVRIAE *Parisiensis decretum est*[13].

§. HODIE. *In lucro restitutio datur, vt hic: quod verum est re integra, aliâs non*[15]*: & hoc ad ecclesiam etiam perducitur*[16]*. Ex quo descendit, quod diximus in prin. huius legis. maioribus autem ità ad lucrum restitutio datur, si sinè cuiusquam iniuria hoc procedat*[17]*: sic maiori, cuius fundus quem vsucapiebat, inundatione amissus est, restitutio non datur, vt lucrum cum alterius iniuria recipiat*[18]*: secùs, si fundus erat illi proprius*[19]*. Et ex hac lege Bart. infert, venditionem rerum pupillarium per auctionem & hastam fieri debere: quod verum est, nisi essent res venales ad forum*[20]*: idem in executione sententiæ*[21]*, & testamenti*[22]*. Et quod attinet ad §. restitutus. incunctabile est, restitutum ad vnum, posse iterùm contra illud restitui: sed & animaduersum est, filium iam restitutum contra aditionem à patre factam, nunquàm in posterum restitui*[23]*: sed si denegata esset restitutio, sententiæ parendum est*[24]*: nec ampliùs restitutionis nomine minor in auditorium principis induci potest.*

§. SED QVOD. *Dici solet, substitutionem vulgarem adita hæreditate expirare*[25]*: quod verum est, nisi instituto daretur restitutio contra aditionem: nam tunc substitutus admittetur iure ciuili, vt hic*[1]*: at iure prætorio minimè: ità solue l. vlt. infrà de succ. edic. Et nota hic dari restitutionem contra substitutum, & sic contra voluntatem testatoris. Ex quo apud Bal.*[2] *relatum est: Quidam instituit ecclesiam sancti Petri ea lege, vt ædificaret ædem intra annum: & si non ædificet intra illum diem, adiecit vt ad aliud monasterium deueniat hæreditas: quæritur, si non ædificauerit intra tempus, an possit restitui, & respondet restitutionem dari, per hunc textum*[3].

MINOR ETIAM. L. VIII.

LICET *contumacia vera priuet aliquem appellādi beneficio*[4]*, non tamen beneficio restitutionis, vt hic: nam minor ex contumacia restituitur, & sic contra dolum præsumptum: at non daretur restitutio contra dolum verum*[5]*. Eodem modo dicit Bal.*[6] *minorem non restitui contra moram, si ex dolo venit: si ex culpa, secùs. nam etiam contra alium minorem restitueretur*[7]*. Adde quod dicitur, pueros delicta committere, & puniri posse*[8].

SI EX CAVSA. L. IX.

t 2 QVAN-

13 xiij. cal. Martij, anno 1552.
14 l. si verò. §. vlt. de fidei. liber.
15 l. quòd si minor. §. Scæuola. infrà eod.
16 c. cōstitutus. & ibi Panor. vj not. de rest. in integ.
17 l. & siue quid. & l. sciendū. infrà ex quib. caus. ma. l. cùm quidam. de acq. hær.
18 glo. in l. iii. §. Labeo. de acq. poss. & ibi doc.
19 l. j. §. si quis. de itē. actuque priu. l. & Attilicinus. de seruit. rust. præd.
20 Bald. in l. j. C. si prop. pub. pens.
21 l. iij. de exec. rei iud. C. l. ij. de iure hast. fisc. lib. x. C.
22 Bar. in l. alio. vlt. col. de alim. & cib.
23 l. vlt. §. vbi aūt puerilis. de bon. quæ lib. C.
24 c. vlt. de in int. rest. & l. j. si sæpiùs in integr.
25 l. post aditam. de impub. & alijs. C.
1 & l. ex contractu. infrà de re iud. & ibi glo. l. ij. §. ergò. de vulg. inf.
2 in l. pupillorū. de rep. hær. C.
3 & l. quòd si maior. §. Scæuola. infrà eo.
4 l. ex consensu. §. vl. de app. l. ad peremptorium. §. vl. infrà de iud.
5 l. seq. §. nunc videndū. & l. auxiliū. §. in delictis. infrà eo. Bar.
6 in l. in minorum. in fi. in quib. caus. in integ. rest. non est nec. C.
7 l. verū. §. pe. infrà eo. l. j. si aduer. dol. C.
8 c. j. & ij. de delic. puer.

QVANDO minor contra venditionem pignorum restituatur, tam in conuentionalibus & iudicialibus quàm pratorijs, habes hic in gl. quam sequuntur omnes. Sed quid si pignus à maiori incepit, & contra minorem venditio facta est? & ferè est, vt si venditio facta sit ex lege pacti cum defuncto inita, restitutio non detur [9]*: sin autem aliquid gestum esset cum minore, restitutio erit* [10]. *Item licet restitutio sit contra ius* [11]*, tamen ad accessoria extenditur, vt hic: nam restitutio data aduersus sententiam, etiam ad executionem & venditionem extenditur. Sic dispensatio quæ contra ius est* [12]*, extenditur ad consequentia* [13]*. vndè dispensatus super pluribus beneficijs retinendis, videtur dispensari vt residere non teneatur* [14]*. Vide tamen quod ponitur in l. vlt. §. vlt. de cond. ind.*

§. IN DOTIS. *Si dotem mulier promiserit vltra patrimonium, ipso iure promissio nulla est* [15]*: si autem vltra vires patrimonij (quod differt à primo, vt per Bal.* [16]*) vel vltra qualitatem viri & vxoris, restitutio est necessaria, vt hic* [17]*. Et nota contra pacta illa de lucrifacienda dote, impetrari restitutionem, vt hic: si tamen lucrum veniret ex lege vel statuto, contra legem vel statutum non daretur restitutio* [18].

§. NVNC VIDENDVM. *Hunc allego in l. minor etiam. suprà eod. vbi vide.*

§. SI IN COMMISSVM. *Inter omnes constitit, hunc text. hodiè corrigi ex noua constitutione Iustiniani* [19]*: per quam ferè dicitur, præscriptiones minoribus non currere, siue ex lege, siue ex consuetudine, siue ex statuto descendant: quod tamen intellige ex sententia Abbatis* [20]*, cùm minores non de præda, sed de vitando damno soliciti sunt: si enim de lucro captando certarent, curreret præscriptio, sed restitutio non inhibetur: vt enim moribus ciuitatis permissum est, consanguineis intra annum & diem rem à propinquo venditam redimere: currit enim annus ille minori, sed restituitur* [21]*. Sed quòd dixi præscriptiones non currere pupillis; verum est, nisi à maiore cœptæ essent, & contra minorem completæ: hic enim restitutio esset necessaria* [22]*. Sic nec præscriptiones conuentionales currunt minoribus, nisi à maiore cœpta, contra minorem completæ essent* [23]*. Iudiciales autem præscriptiones currunt minoribus, sed re-*

stituun-

9 l. Aemilius. infrà eo. l. ij. si aduers. vend. pig. C. l. apud Iulianum. §. j. quib. ex caus. in poss. eat.
10 l. cùm filiusfa. §. pe infrà de verb. oblig. Bar. & Bal. in l. ij. si aduers. vend. pig. C.
11 not. in l. scio. de in integ. rest.
12 c. j. & ij. de fil. presby. lib. vj.
13 glo. in c. quia intãtum de præb.
14 Panor. in d. c. & in c. at si clerici. §. de adulterijs. de iud.
15 l. siue generalis. infrà de iur. dot.
16 in l. j. si aduer. dot. C.
17 & d. l. j. si adu. dot. & ibi Bal.
18 l. si sine. §. Lucius. de admi. tut.
19 l. vl. in quib. cau. in integ. rest. non est nec.
20 in c. constitutus. de in integ. rest.
21 d. c. constitutus. & ibi Panor. & Inno. Bal. in l. vlt. in quib. cau. in integ. rest.
22 l. etiam. vbi vide Bar. infra eo.
23 l. Aemilius. infrà eo. l. ij. C. si aduers. vend.

stituuntur [1] *: sic decem dies ad appellandum dati, currunt minoribus* [2]. *Idem in tempore ad conficiendum inuentarium dato* [3] *: quanquàm illud præscriptionibus legalibus annumerari debeat. In feudis etiam tractatum est, an minori currat annus ad inuestituram : sed constat, impuberi ipso iure non currere* [4] *: at puberi curret* [5], *sed ex omnium sententia restituetur* [6]. *hoc enim ipso læsus est, quòd labi tempus passus est* [7].

VERVM. L. XI.

§. SCIENDVM. *Quòd legibus* [8] *dicitur, minorem aduersùs solutionem restitui, intellige, nisi casu perdidisset pecuniam solutam, non autem facilitate, vt hic secund. Bart* [9]. *Planè læsio restitutionem adfert, eam tamen probare minor debet, vt hic* [10], *nisi contra vsurarium creditorem* [11], *vel nisi minor alleget nullam venditionem ex defectu decreti : nam emptor dicens precium in rem minoris versum esse, probare debet : ità intellige l. prædiorum. de præd. & alijs reb. mino. C. ex Bal.* [12]. *Et (opinor) non absurde diceretur, semper in mutuo facto minori, debere creditorem probare in rem minoris versum, sicut in ciuitate* [13] *& ecclesia* [14]. *Et ex* §. *si* locupleti. *singulare est quod dicitur, in restitutione concedenda ex beneficio ætatis læsionem æstimari secundùm tempus contractûs, vt hic. Idem est, si daretur maiori propter deceptionem vltra dimidiam, ex beneficio legis ij. de rescind. vendi. C.* [15] *Itaque si posteà res creuerit aut decreuerit, non continuò minor læsus dicetur.*

§. ITEM QVAERITVR. *An priuilegiarius contra priuilegiarium restitutionem aut priuilegium excercere possit, subsistimus : si enim ambo sint priuilegiarij in genere, at non in ea causa quæ de agitur, sed vnus tantùm, is vtetur priuilegio contra alium : vt in duobus absentibus & sic priuilegiarijs, dicitur : quorum vnus contra alium restituitur* [16], *quia in specie habet priuilegium, nempe vt læsus. Cùm verò ambo in speciem priuilegiarij sunt, vnus contra alium non restituitur* [17] *: nisi vna causa aliam dignitate priuilegij superaret : ideóque minor contra filiumfamiliás Macedonianum allegantem, & mulierem ex Velleiano excipientem, restituetur, vt hic & l. seq. At ecclesia contra ecclesiam non restituitur, per id quod primo loco diximus, nisi læsa esset : de quo tamen vide Bart.*

1 l. properandum. §. vlt. de iud.
2 in auth. de app. & int. quæ temp.
3 in §. pupillus. in auth. de hær. & falc.
4 c. j. §. si minori. si de feu. fuer. contr.
5 de prohib. feud. alien. per Fed. §. præterea.
6 secund. Bal. in d. §. præterea.
7 l. interdùm. infrà eod.
8 l. j. si aduers. sol. C. & l. ait prætor. § permittitur. supra eod.
9 fac l. vlt. de in inte restit.
10 l. nam posteà. §. si minor. infra de iur. iur.
11 l. j. si aduers cred. C. & ibi Bar. & Bal.
12 in d. l. j. si aduer. cre. C.
13 l. ciuitas. infrà si cer. pe.
14 auth. hoc ius. C. de sacrosf. eccle. per Bar. & Iaf. in d. l. ciuitas.
15 l. si voluntate. C. de rescin. vẽd. l. ex mille. §. j. infrà de euict. glo. in c. ij. de emp. & vend.
16 l. vl. infrà ex quib. cau. maior.
17 vt hic. & l. si minor. ii. infra eo. Panor in c. in præsentia. de prob. nume. 38.

& alios in auth. quas actiones. de sacros. eccl. C.

IN CAVSAE I. L. XIII.

IN quæstione, an restitutio minori data ad fideiussores trahatur, confer te ad glos. in l. minor. de proc. Item quo casu restituendus esset fideiussor, vt cùm dolus aduersarij interuenit [18]: non tamen ex restitutione minori data restitutus intelligitur, sed noua restitutio est impetranda [19]: ideò nec acta facta in lite restitutionis minoris, fideiussori proderunt [20]. Similis quæstio est, an restituto minore contra creditorem, creditor ex eadem instantia restitui intelligatur in veterem debitorem: quod magis est, si vocatus fuit debitor vetus [21]. Si autem non fuit vocatus, alia restitutio petenda est [22].

18 l. ij. de fideiuss. mino. C.
19 glo. in d. l. ij.
20 Bal. in d. l. ij.
21 tex. in l. ij. si aduer. transf. C. & ibi Bal.
22 l si deserta. ad fin. si ob public. pens. C. & Bal. in l. j. de reput. quæ fiunt. C.

IN CAVSAE II. L. XVI.

HVC pertinent ea quæ notantur in l. quædam. suprà de eden. Et adde quòd cùm remedium ordinarium contra vnum, & extraordinarium contra alium datur, posse simul concurrere, & esse electionem minori, vtro potiùs agat [1]: nisi in iudicijs læsio fuerit accepta: tunc enim minor priùs tutorem, cuius negligentia lis expirauit, conuenire debet, quàm eũ cum quo sibi res erat [2]. Et ex §. idem Pomponius. *vulgò omnibus in ore est, & iure ciuili 3, & Pontificio 4 permissum esse contrahentibus, se inuicèm decipere: quod tamen à bono viro alienum est 5. Planè si deceptio ex dolo veniat, de dolo actio erit, & contractus rescindetur 6. Idem si dolus in re ipsa est, nempe quia deceptio vltra dimidiam iusti precij intercessit: tunc enim reuocari potest 7. Quòd autem hic ad fi. 8 datur potestas quibusdam iudicibus restitutiones dandi, quibusdam adimitur, hodiè non est in vsu: Iure enim Codicis etiam inferioribus magistratibus hoc competit 9: quod Bar. hic probat.*

1 l iij. & vlt. si tut. vel cur. int. C.
2 l. properandum. §. vlt. C. de iud. vt not. Bal. in d. l. vl. si tut. vel cur. inter. & Bar. in l. etiã ei. §. Imperator. infrà eo.
3 vt hic, & l. item si precio § vlt. infrà loc.
4 c. iij. & pe. de emp. & vend. & ibi gl & doc.
5 gl. in l. semper. de reg. iur. infrà.
6 l. & ideò. loc.
7 l. si quis cùm aliter. de verb. obli. l. ij. de resc. vend.
8 §. nunc videndum.
9 l. vl. vbi & apud quos. in int. rest.

PAPINIANVS. L. XX.

PERTINET ad notata in l. vlt. suprà de in integ. rest. An absens procuratorem debeat dimittere, vbi vide.

IN INTEGRVM. L. XXII.

VIDE hic glo. quæ vera est. Et præclarum est, gesta facta à prælato, qui posteà remotus est, valere [10]. Quid autem, si posteà declaretur eum non fuisse prælatum, vide quod notatur in l. Barbarius. de off. præt. Et an soluens prædoni vel intruso, liberetur, not. in l. si

10 facit l. quotiès. & ibi Bar. de acq. hær. l si nõ expedierit. §. j. infrà de bo. aut. iud l. si mulier. infrà eod. l. tutores. de cond. ind.

vrbana

vrbana familia. infrà de condi.ind. vbi vide Iaso.de quæstionibus huc pertinentibus.

CVM MANDATV. L. XXIII.

HABES à nobis in l.ij. §. sed vtrùm. suprà eo.

QVOD SI MINOR. L. XXIIII.

§. SCAEVOLA. An in lucris restitutio minori procedat, suprà annotauimus [11]. *Et quod dicit, bonis iam venditis minorem non impetrare cognitionem, locum habet, cùm bona sunt vendita à substituto: secùs, si à creditoribus* [12].

§. RESTITVTIO. Qui dat minori, quem scit perditè consumpturum, omninò non recipit, vt hic [13]*: si autem maiori, idem, si scit quem in vsum ille sit perditè profusurus* [14] *: secus, si causam verè perspectam non habet* [15]. *& ità ferè temperari solent, quæ in hoc genere dicuntur. Prætereà quod hic dicitur, restituto minore, emptorem sua seruare: intellige, nisi restitutus fuerit minor ex dolo emptoris, non sui facilitate* [16]*: quod si emptor in bona fide esset, etiam à pupillo expensas rei melioris factæ reciperet* [17]*, & à venditore rem repetente ex capite læsionis vltra dimidiam precij* [18]. *An autem in hac specie, ex instantia restitutionis minoris, creditor vel emptor intelligantur restituti sinè nouo iudicio. noto in l. in causa. suprà eod. quibus adiunge quod dicitur in l. cùm minor. infrà eod.*

11 l. ait prætor. §. vlt. eo.

12 l. vlt. de repu. hær. C. ad fin. Bar.

13 & l. si vero nō. §. si adolescens. infrà mand.

14 l. si quis cùm sciret. in fi. pro empt.

15 d. l. si quis. ad princ. & ibi Bart.

16 l. qui res. §. huic applicatur. de sol. l. si p impressionem. quod me. cau. C. Bal. in l. j. de repu. quæ fiunt.

17 l. intra vtile. §. vlt. infrà eo.

18 Bal. in l. ij. de resc. vēd. C. xix. q.

ILLVD. L. XXV.

HABES hic casum, in quo speciale mandatum requiritur. alios vide in glo. in c. qui ad agendum. de proc. lib. vj. Planè si restitutio incidenter in iudicium veniret, non requireretur specialis iussus, cùm generali mandato contineatur id quod consequens est [19].

19 l. ad rem. & l. sed sequētū. suprà de proc. Bal. in l. vl. per illum text. C. vbi & apud quem cogni. in integ. & Bar. hic.

PATRI PRO FILIO. L. XXVII.

VVLGATVM est, quod notari ex hac lege solet, coniunctas personas non admitti sinè mandato agentes, quotiès requiritur speciale mandatum. Ego tamen nihil tale colligi posse existimem: nam verum est, coniunctas personas pro inuitis & repugnantibus non agere, tam in ijs in quibus speciale mandatum requiritur, vt hic, quàm in alijs [1]*: si tamen contraria voluntas domini non appareret, puto admitti eas posse* [2]*: quæ si legitimam administrationem habeant,*

1 vt l. Pomponius. §. vlt. suprà de proc.

2 tex. est in c. nonnulli. §. j. de rescri.

beant, vt pater, tutor, curator, admittentur etiam ijs inuitis ad quos ea res spectat, vt hic. Caetera require ex his quae antè posuimus [3].

3 l. iiij. §. sed vtrū. eo. ti.

CVM MINOR. L. XXVIII.

I N *vna & eadem causa, restitutio minori data, facit vt aduersarius in pristinum statum reponatur: in diuersis causis, non item*[4]*. Sic intellige hanc legem ex Bart. Reliqua vide in l. in causa j. suprà eod. vbi noto.*

4 l. q̄ si minor. §. restitutio. suprà eo. l. j. de reput quae fiunt l. j. & ij. si aduer. tr. nsf. C.

ETIAM. L. XXIX.

R E S T I T V T I O *non denegatur, licèt tutoris aut patris authoritas interuenerit, vt hic, vel etiam decretum iudicis*[5]*: vt & suprà dictum est, l. ait praetor. suprà eo. Sed & illud obseruatur, vt nunquàm restitutio detur filio ad patris commodum*[6]*. Item ex hac lege ad finem non ineleganter infert Ias.*[7] *procedere iudicium in eum qui praesens est, licèt non sit euocatus. Item adde quòd si quidam essent citati, quidam non, sententia siue restitutio non nocet non citatis, sed citatis tantùm: saepè enim euenit, rem iudicatam prospectu vnius valere, alterius non*[8]*. Reliqua require ex his quae ponuntur in l. non idcircò. infrà de iud.*

5 l. si quidē. C. de praed. & alijs reb.

6 l. cùm mandato. suprà eo.

7 in l. j. de in ius voc. & c. l. de vno quoq;. de re iud. & Bal. in auth. si omnes. vt minor se ab haer. in princ.

8 l. ij. de fid. instr. C. l. Lucius. de his qui no. infa. Bald. in d. auth. si omnes. in fine.

SI MVLIER. L. XXXII.

P E R T I N E T *ad l. in integrum. suprà eod. vbi vide nonnulla à nobis.*

MINOR XXV. ANNIS ADITO. L. XXXIII.

H I C *iudex ex adspectu iudicat: & vide quae not. in l. illicitas. §. veritas. suprà de off. praes. Et propriè ista probatio aetatis ex adspectu, per iudicem fieri debet: tamen posset fieri per testes: nam licèt debeant deponere de eo quod sensu perceperint*[9]*, tamen possunt & de his deponere, quae simul sensu & in intellectu continentur*[10]*. Item hic minor agit contra tutorem scientem, & si excipiat tutor de dolo illius, quòd falsò persuaserit iudici perfectam aetatem, replicabit pupillus de scientia tutoris: non enim nouum est, vt contra excipientem de dolo, admittatur replicatio doli, ab eo qui certat de damno*[11]*. Item hic casus est, in quo minor contra decretum non restituitur: noto in l. ait praetor. in prin. suprà eo.*

9 l. qui testamēto. §. vlt. infra de testam. c. cùm causam. & ibi doct. de testibus.

10 l. pediculis. §. Neratius. infrà de aur. & ar. leg. Bart. in l. de aetate. infrà eo vbi noto.

11 l. cum mulier sol. mat. & ibi Bar. noto in l. vi. eo. illo tit.

SI MINOR XXV. AN. FILIO. L. XXXIIII.

P E R T I N E T *ad l. verùm. §. vlti. suprà eo.*

MINOR

MINOR XXV. AN. OMISSAM. L. XXXVI.

HAEC lex habet locum, nisi cum iuramento procuratorem ad litem creasset minor: quia sicut iuramentum à minore in contractu præstitum, restitutionem tollit [12], ità & in iudicio, Bar. hic [13]: quod & Guido Papa in CVRIA Delphinate iudicatum ait [14].

[12] auth. sacraméta. si aduers. vend C.
[13] glo. & doct. in d. auth.
[14] q. xxxv. in Decis.

AVXILIVM. L. XXXVII.

PERTINET ad ea quæ dicuntur in l. minor etiam. suprà eod. Et nota accuratè, minorem non audiri contra confessionem delicti, ex hoc tex. in ciuilibus aliud est [1]. Item contra executionem pœnæ non est restitutio. Ex quo dicitur, quòd si lege municipali sit inductum, vt testamentum post mensem insinuetur, & post insinuationem non posit nullum aut irritum dici: si hæres fecerit insinuari, minor contra illud tempus non restituetur, secundùm Bar. hic [2].

[1] vt l. certum. ad fi. infra de confess.
[2] & Bal. in l. cùm quidā. §. si pupillo. per illum text. de vsur.

AEMILIVS. L. XXXVIII.

NON præter rem dici potest, hanc pupillam iure communi sese potuisse tutari: cùm enim venditor denunciando illi vt solueret, à legis commissoriæ beneficio recesserit [3], consequens est contractum remanere, & pupillam offerendo precij residuum, rem emptam sibi habere. Quia tamen restitutione in integrum sibi plenius cautum erat, permittitur illi restitutionem petere omisso remedio ordinario [4]: huc pertinet, quod habes in l. quædam. suprà de edend. Quòd autem ex hoc tex. Bar. effici voluit, per nouam denunciationem remitti moram præcedentem, non satis cum ratione dicitur: potiùs enim creditor denunciando, moram aggrauat, quàm leuat: nè quæsita ad diminutionem, augmentum pariant: quod non recipitur [5]. Huc adiungitur, quòd geminata interpellatio facit vt mora non posit purgari [6], neque huic sententiæ refragatur lex ista: nam in lege commissoria simile non est, in qua si venditor precii petit, ab illa recedit, vt dixi [7]: quod secundùm Iasonem [8] rectiùs dicitur. Et hanc legem allego in l. si ex causa. §. si in commissum. suprà eod.

[3] vt hic. & l. si fundus. §. eleganter. & l. penul. de leg. commiss. infrà.
[4] per ea quæ not. in l. vl. si aduer. rem iudic. & not. Bar. in l. in prouinciali. de oper. no.
[5] l. legata inutiliter. de lega. j. l. pe. quand. de pec act.
[6] l. traiectitiæ. §. de illo. secudum vnū intellec. de act. & oblig. infrà.
[7] l. post diē. infrà de leg. commis.
[8] in l. si ex legati. pe. col. de verb. oblig.

INTRA VTILE. L. XXXIX.

QVOD dicitur ab interlocutoria non appellari [9], sic res temperanda est, vt illud non procedat, cùm post definitiuam sententiam profertur interlocutoria [10], vel si aliàs nulla definitiuæ spes esset [11],

[9] l. pe. C quor. ap. nō reci. & l. ij. de epis. aud. C.
[10] l. ab executione. C. quor. app. non rec.
[11] l. ait prætor §. permittitur. suprà eod.

12 l. arbitrio. qui satisd. cog.

13 §. vendentibus.

14 l. quòd si minor. §. restitutio. suprà eod.

aut cùm grauamen in definitiua non posset sarciri [12], *vel si interlocutoria totum negocium perimeret, vt hic. ità Bart. in l. pe. quor. app. non rec. Quod autem hic extrema lege dicitur* [13], *pertinet ad ea quæ ponuntur in l. quadam. de eden. quibus adde quod notatur paulò superiùs* [14].

MINOR ANNIS. L. XL.

15 vt hic. & l. ij. de execu. rei iudic. C. & l. iiij. §. si ex conuentione. infrà de re iud.

16 Paul. de Castr. in d. l. iiij. §. si ex cõuentione.

SENTENTIA *paratam executionem habet, nisi sit nouata* [15]. *Vndè sibi debet diligenter prospicere is, qui aduersarium iudicatum fecit, nè ab illo recipiat promissionem soluendæ condemnationis: quia ex eiusmodi promissione posset præsumi nouatio, quæ celeritatem exequendæ sententiæ peruelleret* [16]: *ex quo descendit, vt minor contra talem promissionem sibi à iudicato factam restituatur, vt hic.*

SI IUDEX. L. XLI.

17 fac. l. amicissimos. de excus. tut. infrà.

18 l. si post mortẽ. §. hi q. de bo. poss. contra tab.

19 in l. ij. de fideiuss. mi.

20 Bald. in l. si prædium. de ædil. act. C. col. ij. facit d. l. si post. in fi. ibi, cum enim.

BENEFICIO *mihi competente ex persona tua, te nolente cõtra te vti non possum, vt hic* [17]: *at contra alium, sic* [18]. *hinc fortasse proficiscitur & illud, quod Bal. post glo. voluit* [19]: *quòd si minor restitui recusaret, nihilominùs fideiussor eius petet restitutionem, quibus casibus id illi conceditur. Item hæc in restitutione dicta sunt, quæ propriè sententia condemnatoria non est, nec ex ea in factum actio descendit: in reliquis autem sententijs, is contra quem sententia lata est, etiam inuitum victorem per sententiam distringit: ideò venditor condemnatus redhibitoria ad rem recipiendam, rectè agit in emptorem etiam nolentem vti sententia* [20].

DE AETATE. L. XLIII.

1 l. eũ qui. in prin. de iureiur. Bar. in auth. sacramẽta. si aduer. ven.

2 l. cùm nõ iusto. de col. lib. deteg. l. j. de exe. rei iud. Bart. hic.

3 l. Papinianus. §. si ex causa. infrà de inoffi. test.

4 d. §. si ex causa.

HABES *aliqua in l. minor vigintiquinque annis, adito. suprà eod. Item hæc lex non habet locum, si ætas per sacramentum eius qui maiorem se prædicat, iudici probata esset* [1]. *Idem in alijs rebus ac ætate, vt si quis pronuncietur intestabilis. neque enim in alijs iudicijs hoc pro impleto habebitur* [2], *nisi iusto contradictore, & eo, cuius potissimùm interest, agente res fuisset decisa* [3]. *mihi autem iustus contradictor in proposita quæstione, appellaretur apud nos procurator Regis, in testamentis hæres* [4].

ETIAM II. L. XLV.

HABES *aliqua in sententiam huius responsi, in l. si ex causa. §.*

sa. §. si in commissum. suprà eod.

§. IMPERATOR. *Est in electione minoris vel contra veterem debitorem restitui, vel in tutorem agere: & sic remedium extraordinarium & ordinarium contra diuersos competunt eidem, vt hic 5. noto in l. quadam. de eden. suprà. tamen in iudicio erit speciale, quia tutor qui culpa minoris instantiam tempore excludi permisit, priùs conueniendus est 6.*

5 & l. iij. & vlt. si tut. inter. C. & l. si minoris. de admi. tut.

6 l. properandū. §. vlt. de iud. C. Bar. hic, & Bal. in d. l. vl si tut. interu.

TVTOR. L. XLVII.

CONSTITIT, *protestationem eius qui ius non habet in re, non officere contractui: nec interpellatum ex ea in mala fide constitui, vt hic 7: secùs est, si ius haberet 8, nisi fieret post rem gestam 9. Planè cùm denunciatio fit tantùm ad notitiam faciendam, non refert à quo fiat, licèt non habeat ius 10. Et ad §. j. huius legis vide quod pono in l. quòd si vno. infrà de in diem add.*

7 & l. qui maior. C. de rescin. vend.

8 l. si fundum. C. de rei vind. l. ait prætor. §. si particeps. infrà quæ in fraud. cred.

9 l. pen. infrà pro emp.

10 l. item veniunt. §. petitam. infrà de pet. hæred. vbi pono.

De capite minutis.

PERTINET. L. II.

QVI ciuitatem amittūt, vt deportati & relegati, ampliùs conueniri non possunt de ijs quæ antè sunt gesta, vt hic 11: sed de pòst gestis eos cōueniri, nihil probibet 12. Reliqua vide in l. si constante. §. vlt. sol. matri.*

11 l. si debitori. ad fi. de duob. reis. noto in l. si verò. qui satisd. cog.

12 gl. & Bart. in l. tutelas. §. vlt. infrà eod.

EAS OBLIGATIONES. L. VIII.

HVNC *tex. non in minima tantùm, sed etiam in maxima capitis minutione intelligere melius est: quanquàm enim deportati, & qui vulgò banniti aut exules dicuntur, amittant ea quæ iuris ciuilis sunt, non tamen quæ sunt naturalis iuris aut gentium 13: quod & aliâs annotauimus 14. vndè fit, vt quæ naturalem causam habeant, deportati non amittant: percipiunt igitur legata alimentorum 15: quod in damnatis ad metallum etiam rectè dicitur 16, & in mendicantibus 17, quibus si domus, aut aliquid quod solo continetur, sit legatum, debebit vendi aut commutari, & pecunia illis assignabitur 18.*

13 l. quidā. infrà de pœn.

14 l. si mādauero. §. is cuius. infrà mand.

15 l. legatum. infrà eod.

16 l. si in metallū. de his quæ pro nō scrip. hab.

17 cle. exiui. de ver. sig.

18 c. recolētes. in ver. cōmutatis. & ibi Pan. de stat monach. Bart. in l. apud Iulianum. in fi. de leg. j.

Ex quibus causis maiores in integ. restituantur.

LEGATIS. L. VIII.

LEGATI *municipiorum dicuntur abesse causa reipub: ideoq; beneficium restitutionis habent* [19]*, sic ciuitates restituuntur* [20]*, minoris instàr & ecclesia cui cõparantur* [21]*, quæ sententia etiam ad parua castra & municipia perducitur: nam & illa appellatione reipublic. veniunt* [1]*. Et tractatum est, an ciuitates habeant fiscum, quod non admittimus: ideoq; nec bona damnatorum, ciuitati applicari debent, sed principi* [2]*. tamen impropriè dicuntur ciuitates & inferiores domini fiscum habere. vndè & vsurpatum est consuetudine, vt bona damnati applicentur ei domino, in cuius territorio bona sunt sita, licèt ille dominus sit inferior: quod Guido Pap. refert* [3]*: quo etiam iure vtimur. Et hoc casu illi fiscum dicuntur habere: in cæteris autem si habeant, habebunt certè, sed non priuilegiatium: vndè nec ciuitates, nec inferiores domini habent priuilegium & hypothecam in bonis eius cum quo contrahũt* [4]*. Sed an episcopus habeat fiscum, & an ei bona clerici damnati applicentur, quod Pan. probat* [5]*. & hoc in bonis mobilibus per magnum consilium regis iudicatũ fuisse Io. Gall. refert* [6]*. In immobilibus (opinor) seruanda erit opinio Bar.* [7] *qui bona damnati episcopo applicari negat, quod & Bal probat* [8]*: cuius rei argumentum est, quòd alibì retulimus* [9]*, episcopum territorium non habere. Et hoc ex consuetudine generali Franciæ seruatur* [10]*.*

AB HOSTIBVS. L. XV.

QVI cùm ante absentiam perdidisset possessionem, dominium in absentia per vsucapionem amisit, habet restitutionem ad tempus tantùm, & sic ad rei vindicationem [11]*: non enim plùs restitutio affert, quàm læsio abstulerat* [12]*. sin autem per absentiam cecidit quis à possessione & dominio, recipiet vtrunque, & sic rem ipsam beneficio restitutionis* [13]*. Ex quibus efficitur, in hac lege solùm dari restitutionem temporis, non rei, cùm rem ante absentiam perdidisset secundùm Io. Bulg. & Bar. hîc. Et ex hac lege habes, modicum tempus post absentiam, quo mox reuersus in componendis rebus suis necessitate distinetur, haberi pro absentia, & restitutionem conferre.*

SCIENDVM. L. XVIII.

AN in lucris maior aut minor restituatur, babes in l. ait prætor. §. hodiè. suprà de mino.

ITEM

19 per hunc text.
20 l. respublica. C. eod. l. remp. de iure reip. lib. xj. C.
21 arg. l. vl. de sacro. ec. C.
1 l. sed & ij. in prin. de pub. Bal. in d. l. respublica.
2 l. j. de bo. vac. lib. x. C.
3 q. lxxvj. in dec. tex. in c. cum secũdùm leges. §. vlt. de hæret.
4 l. simile. ad muni. gl. in l. ij. in quib. caus. pign. vel hyp. tac. C.
5 c. ij. de suc. ab intest. per tex. in d. c. secundum leges.
6 q. cix. in quæst. per ar. res. decis.
7 in l. j. de bo. vac. li. x. C.
8 auth. bona damnatorum. de bo. dam. C.
9 l. si cuius rei. §. sed si inter. de vsufruct.
10 vide Oldr. consi. xxvij.
11 l. si quis stipulatus. infrà eodem.
12 cle. vnica de rest. in inte. l. vlt. suprà de min. l. sed etsi. §. quoties. infrà eod. l. si quis. de eo quod met. caus.
13 l. ait prætor. §. item ei. infrà eod.

ITEM AIT PRAETOR. L. XXI.

NOTA ex hac lege, in verb. hæc autem. *posse iudicium incipere à procuratore, eumq́; recta via euocari posse* [14] *: quod verũ est, cùm dominus non inuenitur* [15]. *Quibus annectuntur quæ diximus in l. plerique. de in ius voc.*

14 fac. l. cũ. de procur. C. 15 Pano. in c. iij. de dolo & contu. & Bar. in d. l. cum. & in l. iiij. de dam. infect.

ERGO SCIENDVM. L. XXII.

CVM quis ad iudicium euocatur, non sunt citandi amici, si is non inueniatur: neque enim hoc iure cautum est [16]. *Sed contrà est, cùm aliquid contra ius petitur, vt hic: fallit iterùm fauore pupilli* [17] *: citabuntur autem amici non nominatim, sed per præconem, neque enim eorum principaliter interest* [18].

16 Pan. & gl. in c. iij. de do. & contu. 17 l. hæc autem. infrà ex quib. caus. in poss. eat. vbi vide in add. ad Bar. 18 l. si eo tempore. de remis. pig. vbi Bart. & in auth. si omnes. si min. ab hæ. se abst.

AIT PRAETOR. L. XXIII.

NEMO est qui nesciat, non tantùm restitutione quæ minoribus datur, fructus contineri [19], *sed & in restitutione maiorũ per hunc tex. Idem putat Dec.* [20] *in restitutione, quam princeps deportato aut alteri damnato concedit* [21]. *Sed videndum, nè id non sit verum in restit. hæreticorum, quorum odio receptum est, vt si ad fidem redeant, & sic bona amissa recipiant, non tamen fructus præteriti illa restitut. contineri intelligantur* [22]. *Præterea quod extrema lege dicitur, dilationem dari ad quærendum aduocatum, rationem habet ante litem cœptam* [1] *: post litem autem inceptam non solet dari dilatio, nisi ex causa: putà cùm aduocatus primus mortuus est, vel absens* [2] *: & hic text. pertinet ad id, quod pono in l. arbitrio. §. dolo. de dolo.*

19 l. quod si minor. §. restitutio. suprà de min. 20 in l. in condemnatione. §. j. de reg. iur. 21 l. j. de sen. pass. C. 22 auth. idem est de Nestorianis. de hæret. & ma. C.

1 vt hic. & l. ab hostibus. §. vlt. suprà eodem. 2 l. necnon. in princ. infrà eod. Cy. in l. velamento. de postul. C.

SED ET SI PER PRAETOREM. L. XXVI.

§. ADVERSVS. *Quæsitum est, vtrùm absens debeat relinquere procuratorem: quod alibi retulimus* [3].

3 l. vlt. suprà de in integr. restit.

§. SI FERIAE. *Feriæ repentinæ restitutionem conferunt. neq; enim de illis prudentißimus cogitauisset, vt hic. Et adde quòd huiusmodi ferijs non potest renunciari in contractibus* [4] *: quod forsan temperandum erit, nisi essent in fauorem hominum inductæ* [5]. *Sed & vetus quæstio est, an cùm quis læditur in lapsu modici temporis, habeat ille quadriennium totum ad restitutionem suam: quod si admittimus, plus videatur afferre restitutio, quàm abstulerat læsio, contra hanc legem* [6] *: & ferè obtinuit, satis esse restituto, causam restitutionis intra quadriennium perorare: sed erit inchoanda causa intra tantum*

4 card. in cle. sæpè. de verb. sign. xxviij. q. & Alex. in l. j. de fer. 5 ex gl. in c. vlt. de fer. & ibi Panor. 6 & l. interdùm. & l. vlt. suprà de mino. l. si qs. de eo quod met. cau.

cæteris[1] *non placet. Sed tunc dicetur potentior, si aliqua ei dignitas accesserit.*

§. OPVS QVOQVE. *Cùm opus factum est ab eo, cui nunciatio noui operis facta est, quilibet successor ad patientiam tenetur, vt hic*[2] *: facto autem opere à successore, si nunciatio fuit in personam, successor non tenetur : & ità potest intelligi hic textus. Cùm autem in rem nunciatio cõcepta est, si sciens emptor ædificet, tenetur insolidum : si ignorans, ad patientiam tantùm*[3]*. Huc benè applicatur quæstio, quæ apud Accursium relata est : an cùm promisi tibi non ædificare in hoc fundo, si posteà vendo, & emptor ædificet, teneatur emptor : quod non est admittendum, quia promissio personalis emptorem non sequitur*[4] *: tamen ex facto emptoris venditor teneretur, secund. Bar.*[5] *quod mihi agi è persuaserim propter hunc textum qui in speciem aduersatur. si qua tamen venditoris aut mora, aut dolus præcesserit, teneretur*[6]*. At cùm in rem promissio est,* vt Promitto tibi non ædificare, nè luminibus tuis officiatur, *emptor tenebitur*[7].

EX HOC EDICTO. L. VIII.

§. ALIENARE. *An alienatione prohibita, prohibeatur hæredis institutio, habes per Bar. in l. si quis prioris. §. certum. de nupt.*[8]

CVM MILES. L. XI.

ALLEG. *in l. j. suprà eo. vbi habes, in actorem hoc edictum etiam competere.*

De receptis qui arbitrium receperunt, vt sententiam dicant.

EX COMPROMISSO. L. II.

RECEPTVM *est, in arbitrijs actionem non oriri*[9]*. contrà euenit, cùm partes & arbiter iurauerunt, nam iuramentũ præcisè obligat*[10] *: idem, cùm iurauerunt partes tantùm, vel cùm arbiter solus de partium consensu. Idem est, si laudum iam latum homologatione confirmauerint. qui quatuor casus lege principali*[11] *continentur. Sed & ferè obtinuit, ex compromisso actionem oriri iure canonico*[12]*. Item vides, hic non oriri exceptionem rei iudicatæ, sed ex pacto dabitur*[13].

LABEO.

1 in c. ij. ext. eo.
2 & l. competit. §. vlt. quod vi aut clàm.
3 l. vlt. de ope. no. nunc. vbi vide Bar. distinct.
4 l. vl. de cõ. emp. infrà. l. j. §. si hæres. infrà ad Treb. & hac lege.
5 Bar. in d. l. vlt. de op. no. nun. per l. fluminum. §. adijcitur. de dam. infra.
6 l. Iulianus. de rei vin. infrà.
7 l. pe. de ser. expor. inf.
8 not. in l. pe. §. pe. infrà de leg. ij.
9 l. j. C. eo. tit.
10 glo. in l. si pecuniã. de cond. caus. dat. infrà.
11 l. nè in arbitris. C. eod. vbi vide Bal.
12 per tex. in c. p tuas. & ibi Innoc. de arb. Alc. in l. ait prętor. de re iu.
13 l. litigatores. §. intercedũ. inf. eod. gl. & Bart.

LABEO. L. III.

NOTA, ex compromisso nullo pœnam peti non posse[14] *: idem si irritum fieri deberet, quia in effectu pœna non exigetur, vt hic. Et ad fi. l. pulchrum est quod dicitur, Parem in parem, aut maiorem in maiorem imperium non habere*[15]*. Ideò in duobus collegis, quos insolidum iurisdictionem habere diximus*[16]*, dicitur, ligatum & damnatum ab vno, ab alio collega solui non posse*[1] *: & si vnus ex collegis delinquit, ab alio multari aut puniri non poterit*[2]*. Sic numerus episcopum suum priuare nequit, aut alium eligere etiam ex causa, sed à superiore priuandus est* 3.

14 l. iij. §. si seruus. & ibi Bar. de pecu. infrà.
15 fa. l. ille à quo. § tempestiuū. infra ad Treb.
16 l. j. de off. cons.
1 gl. in c. non aūt. vij. q. j.
2 Bar. in l. j. §. j ad fin. si quis ius dic. & l. vlt. de rer. diuis.
3 c. qualiter. & ibi Pano. de cler. non resid.

QVINETIAM. L. VI.

AN pater poßit ius dicere inter subditas personas aut domesticas, & è diuerso, vide quæ ponuntur in l. qui iurisdictioni. suprà de iurisd. omn. iud.

PEDIVS. L. VII.

§. IN SERVVM. *Ad hunc §. vide quæ not. in l. j. §. j. quod fal. tut. auth. & nota ad fi. formam rescripti accuratè obseruandam esse: omissa enim, actum conuellit* 4. *Idem in decreto prætoris obseruatur, vt illius formam nec in melius liceat commutare* 5.

4 vt hic. & c. cùm dilecta. de rescrip. & c. cui de non. de præb. lib. vj.
5 l. si pupillorum. §. si prætor. de bon. eor. qui sub.

POMPONIVS AIT. L. XIII.

§. IDEM. *Cùm pœna ab vna parte tantùm interponitur, neque arbiter sententiam ferre cogitur, vt hic* 6 *: neque valet sententia, si quam protulerit* 7. *Huc pertinet quod quæritur, cùm inter compromittentes est inæqualitas pœnæ, vt alter promittit centum, alter ducenta : & dicitur non hoc nomine inutilem effici stipulationem pœnæ, sed reductionem fieri per diminutionem, non per augmentum : vt scilicet maior pœna ad minorem reuocetur* 8. *hoc enim neutri litigatorum onerosum erit : quod & Speculato. placet* 9. *Finis autē huius legis pertinet ad ea quæ dicuntur in l. j. de ferijs.*

6 & l. litigatores. §. idē. supra eod.
7 l. pen. §. altera. C. eod. & Bart. hic.
8 l. lege Leonis de pact. conuen. C. ac. l. sed & interpellatur. §. vlt. infra eodem.
9 in tit. de arb. §. sequitur. ver. hoc quoque.

ITEM SI VNVS. L. XVII.

NOTA, cedentem bonis non posse in posterum agere. quod intelligo de causis quæ cessionem præcesserunt : nam de subsequentibus poterit agere 10 *: Sic in publicatione bonorum veniunt tantùm bona præsentia, non futura* 11.

10 arg. l. qui bonis suis. infra de ceß. bon.
11 c. felicis. de pœn. lib. vj. l. si mandauero. §. is cuius. infrà mand. not. in l. vlt. quæ res pig. obl. C.

§. ITEM SI PLVRES. *In ijs quæ committuntur pluribus, vt col-*

vt collegio, sufficit maioris partis decretum[12] *: secùs, si vt singularibus, quia omnes debent adesse, vt hic*[13]*. tamen iure canonico maior pars in arbitris rectè sententiam fert, licèt reliqui non adsint, modò tamen sint vocati*[14]*. Idem est in arbitris iuris etiam iure ciuili: nam maior pars benè cognoscit, vocata alia parte, licèt absente, Bart. hic. Adde tamen, quòd in eo genere quæstionis sumus, in quo ius vtrunque in suo foro seruari debeat, ciuile in ciuili, canonicum in canonico, cùm talia salutem animæ non contingant*[15]*. Item quemadmodùm iure ciuili requirimus, vt omnes arbitri sententiæ ferendæ adsint*[16] *: idem ferè dicitur in actis, quæ ad instruendam litem fiunt, vt ea expediri non possint, nisi præsentibus omnibus arbitris*[17] *: ideò ex tribus arbitris acceptis duo non possunt recipere testes & interrogare, vt* CVRIA *Parisiensis censuit*[18].

§. IDEM POMPONIVS. *Cùm promissum ità factum, vt arbiter cũ consilio tertij iudicet, valet : nec enim illud tenetur sequi*[19]*: sinautem ea lex compromisso esset adiecta, vt illius sensu iudicaret, compromissum iure non subsistit : quòd eo modo infringatur iudicandi libertas, vt hic*[20]*. Et huc pertinet quæstio vulgata, an qui tenetur lege vel statuto adhibere aliquos in consilium, teneatur eos sequi : quod verum est, si ea necessitas illi imponitur à lege, ob infirmitatem consilij, valetudinem, dilapidationem, vel ætatem*[1] *: sinautem alia causa esset, tunc illo consiliario debet vti, sed tamen potest consilium eius spernere*[2]*, nisi particeps esset officij*[3].

QVALEM. L. XVIII.

§. DICERE. *Definitiua sententia ab arbitro mutari aut corrigi non potest, at interlocutoria sic : nisi totam causam definiret, vt accidit in ea sententia, qua quis se non iudicem pronunciat, per hunc tex.*[4] *Sic nec arbiter potest sententiam suam declarare*[5] *: si tamen arbiter sententiam tulerit quæ nulla est, poterit corrigere*[6]*, si illud vitium ex forma non seruata descendit*[7]*. in iudicibus, dicetur aliàs*[8].

QVID TAMEN. L. XXI.

§. SI ARBITER. *Sententia per verbũ* videtur *vel* credit, *potest ferri, vt hic*[9]*. Huc adiungitur, quòd cõfessio de credulitate tantum operatur, atquè si esset de veritate*[10]*, quod in partibus admit-*

x *titur :*

12 secund. ea quæ not. in l. nulli, suprà quod cuiusf. vniuer.
13 & Bar. in d. l. nulli.
14 c. ij. eo. lib. vj.
15 per ea quæ not. in d. c. ij. & Bart. in l. priuilegia. de sacros. eccles.
16 l. si in tres. infrà eo.
17 Alex. cons. cxxiiij. volu. ij.
18 Die ix. Iulij, ann. 1543.
19 c. cùm olim. ext. eod. l. qualem. infrà eo.
20 & c. innotuit. ext. eod.
1 c. venerabili. ext. de off. deleg. l. impuberibus. de susp. tut. infrà.
2 d. c. cùm olim. ext. eod. l. quidam decedens. de adm. tut.
3 l. Titium. de adm. tut. in prin. vide Panor. in d. c. cùm olim.
4 fa. l. quod iussit. de re iud. Bar.
5 c. cùm olim. & ibi Panor. ext. eo.
6 vt l. quid tamen. infrà eod.
7 Bart. in l. ij. per illum text. de opt. leg.
8 in l. quod iussit. de re iud.
9 fa. l. diui. §. vlt. de lib. cau.
10 gl. sing. in c. ex literis. de iureiur. ext.

titur: sed non in testibus, qui de sensu corporis & scientia vera debent deponere [11]*, non autem quòd ità credunt: nisi cùm quæritur de ijs rebus, quæ certò sciri nequeunt* [12]*: vt in adulterio* [13]*, filiatione & similibus* [14]*. Præterea nota ex tex.* [15] *incertam sententiam non valere, vt cùm iudex dicit,* Quantum ei debes redde, *aut similia verba* [16] *: si tamen iudex se retulisset ad aliqua acta, quibus certa summa continebatur, valet incunctanter* [17]*. Planè, si se ad certa acta non retulisset, nihilominùs vtilis est, si ex actu probatorijs certa summa ostenditur* [18] *: nec enim sufficeret in actis assertorijs certam summam designatam esse, cùm in obscuris potiùs reo sit fauendum, quàm actori* [19]*: & hoc Bar. Alex. & ferè omnes tenent* [20]*. Quod autem ad §.* Papinianus. *pertinet, vulgatum est, in iudicijs sententiam ferendam esse in loco maiorum* [21]*. In arbitrijs locus attenditur ex conuentione litigantium: aliâs in potestate arbitri erit locum definire, dummodò honestum vtrique parti, vt hic* [22] *: nec enim satis est vni parti honestum esse. & huc pertinent quæ de æqualitate iudiciorum dicta sunt in l. j. quod quis. iur. reliqua eius generis vide in l. pe. de iust. & iur.*

§. INTRA. *de purgatione moræ vide quæ superiùs breuiter posuimus* [23]*.*

CELSVS. L. XXIII.

§. IDEM. *Nota diligenter, cùm aliquis intra diem iubetur soluere, duo esse præcepta: vnum, vt intra diem: alterum, vt soluat* [24]*. Hinc dicitur, quòd cùm aliquis iubetur in triduo facere monumentum, reijci quidem tridui spatium tanquàm impoßibile, sed tamen debet facere monumentum, quia duo sunt præcepta* [25]*.*

LABEO. L. XXV.

§. SED SI PER. *Respicit ea quæ not. in l. iij. §. si is. suprà si quis caut. Et huc pertinet quæstio, an cùm creditor debitori laxius soluendi tempus prorogat, ignorante fideiussore, liberetur fideiussor: & respondetur non liberari: nam prorogatio ista non tollit obligationem, sed differt diem, & moram prorogat: si autem vsque ad certum tempus fideiussor esset acceptus, nihil agit prorogatio quin tempore ipso liberetur fideiussor: poteśt enim in prorogatione non obligari, vt hoc text.* [1]

11 l. qui testamento. §. vl. de testam. l. ij. §. vlt de aqua plu. arc. gl. in l. testium. de testib. C.
12 l. j. §. j. de vent. inspic.
13 c. ex literis. de psump.
14 vide Bart. in l. ij. §. vlt. de aq. plu. arc. & Ias. in l. j in princip. de iust. & iur.
15 §. Pomponius.
16 l in summa. de re iud.
17 l. ait Prætor. §. j. de re iud.
18 l. iij. de sent. quæ sinè cert. quant. C.
19 c. cùm sunt. de reg. iur. lib. vj.
20 d. l. ait prætor.
21 l. pe. de iust. & iur. suprà. l. si locus. de iud.
22 c. cùm locum. de spōs.
23 l. & si post tres. si quis caut. iudicio sistend.
24 c. cùm dilecti. de dolo & cont.
25 Bart. & glo. in l. si quis ità institutus. de cond. inst.
1 l. vlt. de pac. suprà. l. cum Hermes C. loc. l. isé quæritur. §. impleto. infrà loc. Host. & Pano. in c. constitutus. de fideiu. & Ias. in l. lecta. vj. col. infrà si cert. pet.

DIEM. L. XXVII.

DEFINITIVAE *sententiæ per alium non recitantur* [2], *nisi in casibus lege contentis* [3] *: item nec absente parte* [4] *: idem in interlocutorijs quæ cognitionem causæ desiderant* [5] *: at si cognitionem non desiderent, contrà, vt hoc tex. Quòd autem dicitur hic* [6], *standum esse sententiæ arbitri, etiamsi minùs probabilis sit, non est verum, quotiès sententia esset contra ius legis aut constitutionis* [7] *: nam eo casu sententia arbitri nulla est* [8]. *Reliqua vide in l. societatem. §. arbitrorum. infrà pro soc. Cæterùm ad §.* Si plures. *applicatur c.j. de arb. lib. vj. Et quòd hæc gl. asserit, magis credi duobus testibus affirmantibus, quàm mille negantibus: didici non habere locum, si negatiua esset arctata tempore & loco* [9]. *Item in criminalibus, ad defensionem relati inter reos, magis creditur duobus negantibus, quàm pluribus affirmantibus* [10] *: qui enim accusatur tali die fecisse homicidium, potest testibus probare se alibi fuisse* [11].

SI QVIS REM. L. XXX.

NOTA, *quòd cùm pœna loco contemptûs adijcitur, vnà potest peti cum principali, vt hic: secùs, si loco rei, vel eius quod interest* [12]. *Sed hæc fusiùs infrà annotauimus in d. l. si quis à socio.*

NON DISTINGVEMVS. L. XXXII.

§. SACERDOTIO. *Ex adueniente dignitate excusatur quis ab arbitrio suscepto, vt hic: item à procuratione* [13], *& libertus ab operarum præstatione, si tales sint, quas cum dignitate dare non potest* [14]. *sed in his casibus quæritur, an teneatur exemptus accessione dignitatis, seruire per substitutum: & apud Bar. relatum est* [15] *teneri* [16] *: si tamen aliquo casu eximeretur, aliud dicitur* [17].

§. CVM QVIDAM. *Ex causa suspicionis arbiter à iudicando remouetur, vt hic, & delegatus* [18], *vel etiam post litem contestatam* [19] *: si tamen causa anteà non vigebat: nam ius recusandi ex causa suspicionis, etiam à principe tolli non potest* [20] *: belleq; apud Bal.* [21] *relatum est, contra sententiam latam ab inimico restitutionem dari, forsitan ex illa clausula,* si qua mihi iusta causa visa fuerit [22].

SI DVO. L. XXXIIII.

HANC *legem allego ad l. si vnus. ad prin. de pact. Item ex lege extrema illud præclarè dicitur, pœnam semel ex stipulatione commissam,*

2 l. j. de sent. ex breui C.
3 l. ij. de sent. ex breuic.
4 l. de vnoquoque. de re iud. infrà.
5 l. à procedente. de dilat. Bar. in d. l. ij.
6 §. stari.
7 l. ij. quandò prouo. nō est nec. C.
8 per tex. in l. apud Celsum. §. itē quæritur. infrà de exce. dol. Imo in l. filiusfa. de don.
9 per ea quæ ponit Bart. in l. actor. de prob. & doc. in c. bonæ memoriæ. j. de elect.
10 gl. in c. clerici. lxxxj. distinct. & Ias. in l. vt vim. ij. col. de iust. & iu.
11 c. ex tenore. de testib. glo. in c. clerici. distin. lxxxj. Panor. in c. ad nostram. de prob.
12 l. apud Celsū. §. Labeo. de excep. dol. l. prędia. de act. emp. & l. si quis à socio. pro soc.
13 l. filiusf. §. vl. de proc. suprà.
14 l. eius. & l. interdū. infrà de oper. lib.
15 in l. j. §. diuus. ad fin. de var. & extr cog.
16 per tex. in l. nullus. iij. de decur. lib. x. C.
17 l. matriculā. de agent. in reb. lib. xij. C.
18 c. iiij. vt lit. non cont.
19 c. insinuāte. de off. de leg. extr.
20 gl & Pan in c. adhæc. de resc. & fac. quod not. Bart. in l. in quæstionibus. ad leg. Iuliā maiest.
21 in l. venales. quandò prouo. non est nec.
22 l. j. suprà ex quib. caus. maio.

missam, ampliùs non committi, si vera pœna est, vt hic. Sinautem quæritur, vtrùm stipulatio semel commissa ad id quod principale est, iterùm committatur, idem erit seruandum[23]*: sed si committitur ad id quod interest, & factum eius generis est, vt sæpius repetatur, totiès committetur*[24]*. Planè si factum non est replicabile, semel tantùm committitur*[25]*: nisi primùm fuisset commissa stipulatio ad id, quod particulariter interest: tunc enim & iterùm committi poterit*[26].

23 l. si ità quis stipuletur. de verb.oblig. infrà. l. venditor. de hær. vend.
24 l. si sic. de verb. oblig.
25 l. iam tamen. §. in hac. & l. xiij iud. sol.
26 l. si procuratorē. rem rat.

SI PVPILLVS. L. XXXV.

AN restitutio minoris fideiussori detur, habes ex his quæ bellissimè apud Accursium relata sunt[1]*. Et vtrùm ex eadem instantia qua minor restitutus est, restitutus putetur fideiussor, habes in l. in causa j. suprà de mino.*

1 l. minor. de proc. suprà

NON EX OMNIBVS. L. XXXIX.

EX hoc tex. videtur effici, arbitrum multandi, aut pœnam infligendi potestatem habere. Sed dubitationem auget quod scriptum est, ijs tantùm dari multæ dicendæ potestatem, quibus publicum iudicium est[2]*: ex quo dici posit, arbitrum, cùm publicum iudicium & imperium non habeat, multandi ius non habere: quod vsqueadeò verum esse puto, vt nec partibus concedentibus id facere posit. Nam etiamsi forma compromissi patiatur, iubere non poterit fisco pœnam inferri ob contumaciam*[3]*: quanquàm omnes dissentiant. Vndè nec testes qui coram se falsum dixerint, punire poterit*[4]*. Quod in delegato perindè dicitur, vt anteà monuimus*[5]*. Planè licèt arbiter verè pœnam infligere non posit, poterit tamen ad id quod interest, cæterasq; omnes accessiones & fructus condemnare*[6]*: & hoc modo puto intelligi debere hunc tex. quod & Abbas videtur assentiri*[7]*. Aliàs non puto eum multæ dicendæ ius habere, cùm nec absente parte vna, sententiam dicere posit, sed sit satis pœnam ex absentia committi, quasi per eum qui defuit, factum sit, quo minùs sit iudicatum*[8].

2 l. ij. §. vl. infrà de iudi.
3 l. arbiter intra. inf. eo.
4 Spec. tit. de teste. §. j. vers. quid de arbitro. vide doct. in l. nullum. C. de testib.
5 l. ij. de iurisd. om. iudi. supra.
6 l. non distinguemus. §. non est cogendus. suprà eod.
7 c. cùm dilectus. iij. col. de arbit.
8 l. diem §. si quis litigatorum. suprà eo.

ARBITER CALENDIS. L. XL.

REVS qui non venit die constituta, si venire non expediebat, vt quia iudices erant impediti, non dicitur contumax, vt hic[9]*: at actor in alia causa est, ideoq; in expensis condemnabitur, nec ampliùs euocabitur eo petente reus, nisi cautionem de veniendo exponat.*

9 fac. l. j. nequis eũ qui in ius voc. l. non videtur de iud. l. vir bonus. iud. sol.

nat[10]*: Planè si neuter comparuerit, fit compensatio moræ*[11]*, nisi esset causa talis, in qua officium iudicis abundat, & procedi poßit parte absente: tunc enim iudex poterit reum condemnare & multare nomine contumaciæ*[12]. *Et quod dixi, reum non venientem tempore quo nihil actum est, non esse contumacem: intellige, modò ille posteà comparuerit legitimo tempore*[13]*: nam in omni edicto duo sunt, vt reus intra diem veniat, & vt veniat*[14].

ARBITER INTRA. L. XLII.

EX *contractibus priuatorum non quæritur fisco, vt hîc: nisi publica persona stipularetur*[15]. *Faciunt quæ notantur in l. si procurator. de procur. suprà.*

DE HIS REBVS. L. XLVI.

ALLEGO *in l. omnium. suprà de procur. vbi vide.*

10 c.j. de dol. & cōt. li. vj. & glos. & Panor. in c. vlt. de dolo & contu. in antiq.

11 l. si duo. de dol. glo. in verb. venienti. in d. c. j. de dolo & cont. lib. vj.

12 c. cōstitutus. de appel. c. cupientes. §. quòd si per xx. de elect. lib. vj. Panor. in d. c. vlti. de dolo.

13 l. Celsus. §. Labeo. suprà eod. & Ias. in l. ij. si quis in ius voc. tex. in l. ij. de temp. app. vbi Bar.

14 c. cùm dilecti. de dolo & cont. & d. §. Labeo.

15 l. non aliter. & ibi Bar. de adop. & l. ij. infrà rē pup. sal. for. glos. in c. quanquàm. de vsur. lib. vj.

Nautæ, caupones, stabularij vt recepta restituant.

AIT PRAETOR. L. I.

HIC *titulus discrepat ab eo qui posteà sequitur,* Furti aduersùs nautas, caupones, stabularios, &c. *hac ratione, quòd hic præsens datur ex contractu, scilicet ex recepto, vel quasi maleficio: at ille ex delicto tantùm*[16]. *Vndè fit vt ex illo titulo non teneatur caupo ob factum viatorum*[1]*: ex hoc autem titulo tenetur, vt hîc ad finem legis dicitur. Quod mirum videri non debet: ferè enim est, vt maleficia teneant authores suos, non alios*[2]*: adeò vt nec ex familiæ suæ delicto conueniri poßit dominus*[3]. *At sæpè accidit, vt ex eo quod cum alio contractum gestúmve est, obligetur alius*[4]. *Nec probari potest ratio Bartoli*[5]*, qua ille contendit, potiùs in hoc edicto obligari dominos ex viatorum facto, quàm in alio, quòd hic domini & caupones res à viatore receperint, ibi non. Hoc enim ipso videtur caupo res recepisse, quòd in domum eæ illatæ sunt*[6]*: & sic vtroque edicto rés recepisse dicendus est. Et huc pertinet quod aliàs quæritur, an aliquis ex facto familiæ suæ teneatur: quod ferè admitti non solet*[7]*, nisi præfecerit seruos dominus ei muneri cui ipse præpositus erat*[8]*: vel nisi quæ eius culpa redargui poßit, quòd malos seruos elegerit*[9]*, vel nisi delictum causam succeßiuam*

16 Bart. in rub. fur. aduers. naut. caup.

1 l. j. ad fin. fur. aduers. naut.

2 l. rescriptū. de his qui. vt indig.

3 l. j. §. familię. & ibi Bar. de publica.

4 tot. tit. de insti. & de exerc. infrà.

5 in d. l. j. infrà furt. aduer. naut.

6 §. recepit. infrà ea. l.

7 l. quoties. de nox. l. si vendita. de peric. & comm. rei vend.

8 vt hic tot. tit. & l. j. in princ. & §. familiæ. de pub. & ibi Bar. & doct. in c. cùm ad sedem. de rest. spol.

9 l. videamus. infrà loc.

 & lon-

& longi temporis tractum habeat: tunc enim patientia eius pro assensu habebitur [10].

10 Ias. in l. ciuitas. infrà si cer pet. ij. col. fac. l. ij. de nox. infrà.

DEBET. L. VLTI.

EIVS generis sunt ea quæ dicuntur in l. si fideiussor. qui satisd. cog. Et ex glossa bellissimè notatur, cauponē vel nautam qui clauem tradiderit viatori aut vectori res inuehenti, nō ideò se periculo rerum eximere: quod Bar. hic probat, licèt aliud Baldus [11] dixerit. Quid aūt, si custodē viator apponat, an à caupone aut nauta periculum auertatur, inferiùs relatum est, in l. si vt certo §. si de me. commodati, infrà.

11 in rub. depo. C. & in l. ex Diui. C. loc.

ADVERSARIORVM EX PANDECTIS IVSTINIANI IMPERATORIS, PARS SECVNDA.

LIBER QVINTVS PANDECTARVM.

De iudicijs, & vbì quis agere vel conueniri debeat.

SI SE SVBIICIANT. LEX I.

CONSTITIT, IN EVM tantùm qui notionem & iurisdictionem habet, prorogationem fieri à partibus posse, vt hîc: nec enim priuatorum consensus eum iudicem facit, qui non est [1]: nisi in collegio [2] & vniuersitate [3], ex quorum consensu iurisdictionem priuatus habet. Item valet prorogatio in iudicem facta tanquàm in iudicem, non tanquàm in arbitrū [4]: at tanquam

1 l. penul. infrà eo. titu. & l. priuatorum. C. de iurisd. om. iud.
2 l. vl. C. illo tit. de iurisdict. om. iud.
3 auth. de defens. ciuit. post princ.
4 l. sed si in seruum. §. si quis, de recep. arb.

quàm in arbitratorem facta, valeret 5. *Præsumetur autem vt arbiter aditus, si pœna reperiatur adiecta, secundùm glo. hic. Iam verò non soli clerici alterius notionem inconsulto episcopo suo prorogare non possunt* 6: *sed hoc etiam in laicis recipit consuetudo, vt illi eius quem habent ordinarium iudicem, tribunal non poßint defugere* 7: *sicut dicitur in vasallo, qui apud domini forum litigare compellitur* 8. *quod à Gallis sine dubitatione est admissum, apud quos omnes iurisdictiones sunt patrimoniales, neque possunt partes alterius imperium prorogare, non consentiente iudice suo. quæ sententia etiam iure canonico videtur comprobari, vt ei qui superiorem habet, non sit licitum prorogare alterius notionem* 9. *sed contrahendo & delinquendo, tam clerici quàm laici, alterius iurisdictionem prorogant: vtputà si in alterius foro peccârint, aut contraxerint* 10. *Planè in causa appellationis prorogationem locum non habere, manifestum est* 11.

CONSENISSE. L. II.

IN prorogatione consensus partium adeò necessarius est, vt non valeat iurisdictio, si vel per errorem, vel metum sit prorogata: nec opus esset restitutione ex edicto, quod metûs causâ, *vt hic. Ideò eius gesta qui metu tyranni ad magistratum est allectus, iure non subsistunt* 1. *Et quod dicitur, ignorantis iudicis iurisdictionem prorogari, rationem habet, nisi ea ignoratio in substantialibus iurisdictionis versaretur: vt cùm nescit se iudicem esse: nam tunc quod gerit, non habet effectum* 2. *Et ideò in prorogatione de tempore ad tempus, requiritur iudicis scientia: nam si ignoraret, nesciret quoquè se iudicem esse, & sic acta corruerent, vt dixi* 3. *Item cùm prorogatio fit de loco ad locum, nempe vt iudex huius territorij alibi iudicet, debet adesse consensus iudicis illius, in cuius territorio causa iudicanda prorogatur* 4.

§. LEGATIS. *Allego in l. eum qui. §. j. de consti. pec. infrà. Et adde non tantùm legatos, sed etiam eos qui ex causa necessaria vel probabili peregrè proficiscuntur, habere ius reuocandi domum: vt qui absunt causa studiorum, cùm nunquàm ibi domicilium contrahant* 5, *vel causa religionis, vt hic glo.* 6 *neque verò ijs qui domum reuocant, onus imponitur præstandæ cautionis, sed sufficit repromittere*

mittere

5 c. cùm tempore. & ibi Panor. de arbit.
6 c. si diligenti. de for. compet. text.
7 vide Bar. hic, & in l. j. §. & post operis. de ope. no. nûc. & ibi fusè Alexand.
8 constit. Imperialem. §. vlt. de proh. feud. alien. per Fed. c. ex transmissa. de for. compet.
9 c. per venerabilem. §. insuper. q fil. sint leg.
10 c. dilecti. de for. comp. c. j. de priuil. lib. vj. Paul hic.
11 l. Imperatores. de appel. Bal. in tit. de pac. Constant. in verb. secundum mores.
1 glo. vlti. & ibi Panor. iij. col. in c. ij. de eo quod met. caus.
2 l. quæro. de eo qui pro tut. neg. gest. Bart. in l. multum. de condit. & demon.
3 per hunc. text. & c. de causis. de off. deleg.
4 c. vt litigantes. & glo. ibi de off ordin. lib vj. Panor. in c. p. & g. de offic. deleg.
5 l. lex Cornelia. & ibi Bar. de iniur.
6 & c. dilectus & ibi Panor. de rescrip.

mittere se ad diem loco idoneo venturos 7. *Item cùm Roma sit omnium communis patria, & ecclesiarum mater, ibì conuentus forum non declinat* 8 *: sed tamen ex prædictis causis ius reuocandi domum habet, nisi ibì voluntate degeret* 9, *per hunc tex. Sed & in legatis, iisq; qui belli aut alia qua reipub. causa absunt, cum ratione dicitur, vt non gaudeāt aliquo priuilegio quod ad differendas lites datur, postquàm iam lis instructa est, & in iure conclusa : ideoq; nec literæ status, quæ à principe legatis solent dari in Gallia, ad has causas pertinent, vt* CVRIA *Parisiensis statuit* 10.

§. SED SI AGANT. *Qui reuocandi domum ius habent, si ibì agunt, vndè reuocant, ibì & se coguntur defendere, nisi iniuriam suam prosequantur : quod ideò statutum est, nè impunè contumelia afficiantur. quod facit contra reos, qui eos quos contra se testes futuros reformidant, iniuriosè accipiunt : sed hoc illis non proficit* 11. *Item si legati ibì contraxerint* 12, *vel quasi contraxerint* 13, *coguntur ibi se defendere : nisi esset quasi contractus, qui fit solo animo, vt aditio hæreditatis* 14. *Ideò si aliquis ex his qui sunt exempti à iurisdictione episcopi, officium executoris assumeret, posset ab episcopo ratione muneris distringi* 15. *Item adde, ratione aditæ hæreditatis legatum cogi se defendere quo ad lites inceptas* 16. *At aduena quamuis contrahat hîc, non tamen ex eo cogitur ibi se defendere* 17. *Et ex* §. his datur, *præclarum est quod dicitur, delegatum multare non posse* 18 *: nisi in casu, nempe cùm executor negligentiùs in officio fuerit* 19 *: poterunt autem in vincula conijcere, sed ex continenti remittere debebunt* 20 *: nam & hoc priuatis licet* 21. *De arbitris suprà retulimus in l. non ex omnibus. suprà de arbit.*

7 vt hîc in tex. §. seq. Panor. col. pe. in c. vlt. de foro compet.
8 d. c. vlt. de for. cōp. fac. l. Roma. ad munic.
9 Panor. & doct. in d. c. vlti.
10 xvj. Calend. April. anno 1456.
11 Bar. in l. j. §. si seruus. per illū tex. de quæst.
12 l. non aliàs. infrà eod.
13 l. interdùm. §. vlt infrà eodem.
14 l. de eo. & ibi Bar. infrà eod.
15 Bart. in l. interdùm. §. vlt. infrà eod.
16 l. si is qui infrà eod.
17 l. hæres. §. proindè. infrà eo. vbi noto.
18 fac. c dilectus. de pœn. vbi vide Panor.
19 l. ij. de sport. C. Guid. Pap. q. lx. in decis. Bar. in l. si qua pœna. de verbo. sign. noto in l. j. si quis ius dic. suprà.
20 Bart. in l. magistratibus. de iurisd. om. iud. per l. ij. de sportul. C.
21 l. capite quinto. ad leg. Iul. de adul.

NON VIDETVR. L. III.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. eo tempore. de pecul. infrà.*

LIS NVLLA. L. IIII.

NOTA *casus ex glo. in quibus potest iudicium consistere inter patrem & filium, quem in potestate habet. Et adde, quòd totiès iudicium inter patrem & filium accipi potest, quotiès exemptus est filius à potestate patris. Cùm ergò quo ad spiritalia, clericatus à patria potestate liberet, consequens est, iudicium his casibus inter vtrunq;*

vtrunque esse posse[1] *: quod in profanis minimè admittimus, in quibus nec clericatus, nec canonicatus à patria potestate eximit*[2]*. Episcopalis autem dignitas filio accedens, eum omninò eximit*[3] *: & monachatus*[4]*, si tamen post pubertatem monasterium sit ingressus: nam ante pubertatem à patre possit reuocari*[5]*.*

SI QVIS EX ALIENA. L. V.

IVDICIS *est cognoscere, an sua sit iurisdictio, siue sit ordinarius, vt hic, siue delegatus*[6] *: quod tamen non habet locum in domino, qui non potest cognoscere an ipse notionem habeat in vasallum*[7]*. Plus & generalius statuitur, vt non habeat locum, quotiès de iurisdictione vt de proprietate quæstio est*[8]*. Item ex quorundam sententia non habet locum, quotiès iudici ex munere iudicandi aliquid compendij accederet*[9] *: ne quodammodo in sua causa iudicet: sed hoc (opinor) neque verum est, neque consuetudine probatum, vt anteà ex Iasone explicauimus*[10]*. Quis enim nostrorum iudicum nisi mercede iudicauit vnquam? & tamen hoc nomine potestatem, an sua sit iurisdictio cognoscendi, sublatam esse nemo dixit. Sed nec lex ista procedit in casibus, qui ab Accursio relati sunt in l. ij. Si quis in ius voc. non ier. Addit Imol.*[11] *eum qui vocatus contempserit venire, perdere ius reuocandi domum: quod verè dicitur, nisi certum esset & manifestum, vocatum non debere venire*[12]*. Sed quæsitum est apud Pontificios*[13]*, de malefactore qui à iudice profano captus, se ad iudicem ecclesiasticum ex priuilegio fori, quod clericis indultum est,*[14] *remitti petit, an sit potestas iudici profano cognoscendi sua ne sit iurisdictio: quod ferè placuit, si is est malefactor, qui antea opinione omnium laicus habebatur, licet in veste clerici sit prehensus*[15] *: aliàs, si nulla tali suspicione laboraret, remittetur ad episcopum qui cognoscat de foro*[16]*, quanquàm apud nos sinè distinctione laici cognoscant de huiusmodi causa.*

SI QVIS POSTEA. L. VII.

PRIVILEGIVM *fori post præuentionem accedens, non proficit præuento, vt imperium iudicantis declinet, vt hic*[17]*. Intelligitur autem quis præueniri per citationem verbalem, vt hic: si tamen legitimè sit facta: nam ex vocatione quæ non valet, non præuenitur*

1 c. si annū. ad fi. de iud. lib. vj.
2 c. constitutus & ibi Pan. de in integ. restit. & in rub. de secu. cler.
3 Auth. sed episcopalis. de episc. & cler.
4 glo. in l. hexcusa. § l. omponatus. de minor. glo. in c. j. xx. q. ij.
5 c. i j. & ibi Pan. de regu.
6 c. pastoralis & ibi Pan. de rescrip. c. præterea. de dilat.
7 gl. in c. vno de inuest. in mar. fac. in vsib. feu.
8 Pan. in c. cæterum. de iud. co. vlt.
9 l. de iure & ibi glo. ad munic. Bar. in l. ij. lect. j. col. ij. si quis in ius voca.
10 l. vlt. suprà de iurisdi. omni. iudic.
11 in c. præterea. de dilat.
12 l. vl. de iurisd. om. iud. vbi noto.
13 c. si iudex laicus. de sent. excom. lib. vj.
14 auth. statuimus. de episc. & cler. C.
15 d. c. si iudex laicus. ad fi.
16 d. c. si iudex.
17 & l. cùm quædam suprà de iurisd. om. iud.

tur citatus [18]. *Item præuenitur per citationem realem, putà per carcerem* [19], *vel per iussum iudicis, qui peremptorij edicti vim habet* [20]. *sufficeret autem vna citatio* [21]. *Planè qui excommunicatus est, nisi intra mensem satisfaciat, si pendente mense fiat alterius fori, nihilominus præuentus dicitur, & lapso die in excommunicationem cadit.* [22] *Huc pertinet, quod & à Bartolo* [23] *& cæteris* [24] *relatum est, An laicus delinquens, si post clericus efficiatur, à iudice profano pœna coerceri possit: in quo vera est sententia existimantium* [1], *clericum nunquam posse à seculari iudice puniri, nisi sit præuentus per citationem: vel nisi sit degradatus, vel nisi in fraudem iurisdictionis secularis ad clericatum accesserit* [2]. *Sed in illis casibus hæc cautio semper erit adhibenda, vt non possit puniri ille clericus à seculari iudice ea pœna, quam is non possit sustinere propter ordinem: & sic non punietur corporaliter, sed pœna commutabitur* [3]: *nisi esset ordine motus, quia ab omni clericatûs priuilegio decidit* [4]. *Itaque eum qui cùm profanus crimen commisisset, & posteà clericus factus caput rasisset, non ante* CVRIA *Parisiensis damnandum putauit* [5], *quàm erasus vestem mutauisset.*

18 c. proposuisti. & ibi Pan de for. cōp & gl. fi. in c. cùm plures. de off. deleg. lib. vj.
19 Bal. in l. officiales. de episc. & cler C.
20 l. ij. & ibi glo. & doct. quom. & quād. iudex.
21 glo. ad prin. in clem. j. de iud. tex. in l. Titia. §. vsuras. de leg. ij.
22 Pan. in c. proposuisti. de for. comp.
23 in l. j de pœn.
24 Bal. in l. officiales. de episc. & cler. Pan. in c. j. de oblig. ad ratio. nō ord.
1 Bal. in d. l. officiales.
2 d. l. officiales. & l. hos accusare. post prin. de accus.
3 d. l. hos accusare §. vl.
4 c. degradatio. de pœn. lib vj. vide Bal. in d. l. officiales.
5 I. dib. Iunij, anno 1371.

SI QVIS IN LEGATIONE. L. VIII.

VIDE *quæ habentur in l. eum qui §. j. de const. pec. quæ huic responso videntur aduersari.*

CVM PRÆTOR. L. XII.

§. IS QVOQVE CVI. *An cui mandata est iurisdictio, is eam delegare possit, habes in l. j. suprà de off. eius cui mand. est iurisd. Item habes in hac lege ea quæ impediunt, nè quis possit esse iudex. quibus probè adiungitur, iudicem etiam delegatum, hoc nomine non posse repelli aut recusari, quòd homicida sit, alióve quo crimine notatus. nec enim reperitur iure cautum* [6]. *At testis prætextu criminis repellitur, cùm in eo maius periculum versetur, quàm in iudice* [7]: *nam à iudice superior appellari potest, quod in teste non vtiquè dicitur.*

6 secund. Innoc. & Pan. in c. scisciratus. de re. scr. ad fi. j. col.
7 c. testimoniū. de testib. & ibi Pano.

FILIVSFAMILIAS. L. XV.

PERTINET *ad ea quæ habentur in lege iij. §. idem scr. dit. de pecul.*

IVLIA-

IVLIANVS AVTEM. L. XVI.

EX hac lege habes, non tantùm actiones ex delicto, non transire in hæredes[8]*, sed nec actiones ex quasi delicto*[9]*. Quanquàm & hoc iuris canonici æquitas refutauit, qua perfectum est vt etiam in hæredes, licèt ad eos nihil ex delicto defuncti peruenerit, actio detur propter maleficium antecessoris*[10].

SI LONGIVS. L. XVII.

§. FILIVSFAMILIAS. *An patre absente filius poßit agere, item quid in monachis, infrà retulimus*[11].

HAERES ABSENS. L. XIX.

SIC hunc textum intellige, vt hæres absens poßit conueniri vbi defunctus debuit, quo ad negocia cœpta[12]*: & hoc adeò verum & indubitatum est, vt etiam clericus succedens in instantia laico, teneatur litem perorare coram iudice profano*[13]*: nam vbi lis cœpta est, ibi & peragi debet*[14]*. Quòd autem ad nondum incepta attinet, hæres in testatoris foro non conuenietur, nisi ibi inueniatur, & sit præsens: quo casu, nullo priuilegio poterit se tueri, quo minus actionem suscipiat, vt hic in tex. nisi sit clausum in corpore iuris. Ideò legati*[15]*, scholares*[16]*, clerici*[17]*, & si qui sunt similes, poterunt priuilegia sua allegare. Quotiès enim lege vel statuto priuilegium tollitur, hoc modo,* non obitante *intelligitur, nisi sit iure consignatum*[1]*. Item licèt defunctus potuisset conueniri coram clerico iudice, si iurauerit*[2]*, vel vouerit*[3]*, non tamen hæres: & hoc casu ista lex temperatur: nam iuramentum ex parte iurantis personale est*[4]*. Si tamen non actione, sed officio iudicis generali ageretur, quod in exoneranda defuncti conscientia plurimum dominatur, ad hoc hæres compelletur per ecclesiasticum iudicem*[5]*: idq; (vt inquit Iurisconsultus) pontificali authoritate*[6]*, etiamsi actio deficiat.*

§ SI QVIS TVTELAM. *Vt ratione contractûs aut delicti quis forum sortitur, hic*[7]*, ità & quasi contractûs: cui consequens est, vt qui aliquo in loco soluit indebitum, ibi & illud poßit repetere, licèt non sit forum rei*[8]*. Sed hæc omnes intelligunt, si reus ibi inueniatur. Nam licèt in delictis quis adeo sortiatur forum, vt debeat ad locum delicti remitti*[9]*: in contractibus tamen contrà est, in quibus remißioni locus non est*[10]*: nisi priuilegio fori renunciâsset*

8 l.j. de priua. delic. vbi fuse Bart.
9 §. vlt. de oblig. quæ ex quasi del. Inst.
10 c. vlt. & ibi gl. & Pan. de sepultur.
11 l. cùm fi. iussa. infrà si cert. pet.
12 l. si is qui. infrà eod.
13 Imol. in l. si cum. infrà de fideius. fa. tex. in l. si is qui. infrà eod.
14 l. vbi. infrà eod.
15 l. ij. §. legatis. & ibi gl. & Bar. suprà eod.
16 Auth. habita. ne filius pro pat. C.
17 Auth. statuimus. de episco. & cler. glos. in Auth. qua in prouincia. vbi de criminib.
1 Bar. in d. l. ij. §. legatis.
2 c. vl. de for. cöp. lib vj.
3 c. licèt. & ibi Panor. de voto.
4 c. veritatis. de iureiur. Guid. Pap. q. ccccxiiij.
5 Pan. in c. vlt. de sepult.
6 l. hæreditas. ad fin. de pet. hæred.
7 & Auth. qua in prouincia. vbi de criminib C.
8 l. qui certo. & ibi glo. & cas. infrà. de condi. indeb. l. j. & ij. vbi de ratio. agi C.
9 Auth. vt nulli iud. §. si vero quis comprehensorum. clem. pastoralis. § quia si punitio. de re iud.
10 c. Romana. §. contrahentes. de for. comp.

reus[11]*, vel nisi certo loco se soluturum recepisset cum iuramento*[12]*, aut nisi iam incepta esset causa, quia ad locum iudicij cœpti sit remissio*[13]*: nam vbi cœptum est iudicium, ibi & finiri oportet*[14]*. Adde ad hunc textum, neminem ratione distractus sortiri forum*[15]*. Item si consuetudine aut priuilegio sit inductum, vt qui contrahit in aliqua ciuitate per instrumentū (quod* quarantigiæ *vocant) posit ibi conueniri, an hoc priuilegium in tertios rerum possessores accommodabitur, vt posint etiam ad illud forum trahi: & certè Senatusconsulto* CVRIAE *Parisiensis*[16] *continetur, non nocere hoc priuilegium tertijs detentoribus. Iam in actionibus realibus & hypothecarijs, ibi aliquis se debet defendere, vbi res est, etiamsi non sit de regno aut principatu: at super personalibus actionibus, ad terram suam remittetur: quod in persona Marchionis Salusiorum* CVRIAM *Parisiensem iudicâsse Io. Gallus refert*[17].

§. PROINDE. *Qui contrahit cum aliquo qui habet vel domicilium, vel tabernam, ibidem eum conuenire potest: non idem dicitur, si cum aduena contrahat, vt hic: quod certè æquitatem habet, vt eo loco aduenam conuenire non posit, de ijs quæ post contractum facienda sunt: at si quæ in ipso contractu essent implenda, ibi aduena cogi posset. finge enim me equum peregrino vendidisse: nam nisi extemplò pecuniam soluat, possum cum eo lege agere, nè detur illi fugæ occasio cum re aliena*[18]*: quod Bartolus*[19] *& Baldus*[20] *probant. Item scholasticus ratione studij non contrahit forum*[21]*, nisi ibi contraheret: sicut in legatis dicitur*[22]*. Item nec solum beneficium quod quis habet, efficit vt eo loco videatur domicilium & forum sortiri*[23]*: quod tamen intellige, nisi beneficium præsentiam requireret*[24]*: ibi enim etiam circa res minime beneficio annexas, potest conueniri*[25]*. Sic vocatio in ius, fieri potest in loco beneficij, in quo aliquis residet pacificè*[26]*: si autem beneficium esset in controuersia, secus*[27]*: quod &* CVRIA *Parisiensis censuit*[28].

SI DEBITOR. L. XXI.

QVOTIES *miserationis gratia tempus iudicato vel confesso datur, vt hoc textu*[1]*: non aliter ei dilatio patrocinatur, quàm si cautelam competentem impleat: ideóque interim posset in carcerem conijci, nisi bonis cederet*[2]*. Idem obseruatur in his, qui obtinent à*

Princi-

11 Bar. & glo. in l. vna. suprà si quis ius dicen. non obtemp.
12 tex. in auth. de exhib. reis. §. si vero & quidam iurent.
13 l. consentaneum. & ibi Bal. C. quom. & quan. iud.
14 l. vbi. infrà eod. vide Ias. in l. j. de eo quod cer. loc.
15 l. ij. vbi & apud quos. C.
16 Die xiij. Martij, anno 1549.
17 q. cxlviij. in quæst. per arresta decis.
18 l. si longiùs. §. j. suprà eod.
19 Bar. hic.
20 in Rub. de reuoc. ijs quæ in fraud. cred. C. pe. col. ibi. Sed vlterius.
21 l. lex Cornelia. & ibi Bar. infrà de iniur.
22 l. ij. §. sed & si agant. suprà eo. l. qui non cogunt. infra eo.
23 l. libertus. §. sola. ad munic.
24 Pan. in c. i. de for. cōp. ad fi. & Bar. in l. iij. ad munic.
25 vt Panor. ibid. & in c. dilectus ij. de rescrip.
26 c. ex tuæ. de cler. non resid.
27 Ro. in cons. 16[?].
28 die 16. Febru. ann. 1523.
1 & in l. si domus. §. ij. infra de leg. j.
2 l. j. qui bo. ced. poss. C.

Principe literas quinquennales, vel alia rescripta moratoria solutionum [3]*: quod tamen ità temperat Panormitanus* [4]*, nisi possiderent immobilia* [5].

NON POTEST VIDERI. L. XXIII.

HANC *legem explica per ea quæ habentur in l. quæsitum. infrà de pecul.*

SED ET SI RESTITVATVR. L. XXVIII.

§. EX QVIBVS. *Iuramentum habet vim litis contestatæ, vt hîc, immò & iudicij* [6] *de quo vide quod ponitur in l. nam posteaquàm. §. si is qui. infrà de iureiur. Et ex § sed & si dies. dicitur, cùm dies exitura est, etiam hoc casu contra legatum actionem esse. cui iunge quod anteà retulimus* [7]*. Sic in Gallia solet diplomate & beneficio Regis concedi ijs qui reip. causa absunt, vt eorum lites, quandiù absunt, differantur: sed si per eas literas ius aduersæ parti periturum est, cogentur illi iudicium suscipere: quod & CVRIA Parisiensis iudicauit* [8].

VBI ACCEPTVM EST. L. XXX.

VBI *cœpit iudicium, ibi & perstare debet, vt hîc: nec emergente priuilegio, aliò euocari aut deduci negocium, de quo agitur, potest* [9]*. Non tamen præter rem dicitur, eum qui excipit de lite pendente coram alio iudice, non adiuuari exceptione illa, si in illo iudicio de quo excipit, fuerit contumax: quod adeo verum putat Bart.* [10] *vt nec refusis impensis exceptio de causa alibi cœpta sit admittenda, nè contumacia sua sibi proficiat* [11]*: præsertim cùm illud edictũ circunductum sit* [12]*: Sic licèt non possim eundem euocare per plura rescripta ad iudices diuersos* [13]*, cùm tamen qui fuerit contumax in primo iudicio, potero trahere ad aliud tribunal: cùm de primo iudicio non possit excipere, qui illud non approbauit* [14]*. Eiusdem generis sunt ea quæ ponuntur in l. quotiès. infrà de pecul. vbi temperatur ille textus. Item cùm iudex causam à se inceptam delegat, vel principium, medium, aut finem, (quod potest* [15]*) non tamen in alio tribunali lis finiri discenda est, cùm sit idem tribunal delegantis & delegati* [16].

SI PETITOR. L. XXXI.

PERTINET *ad l. si cum vno. suprà si ex nox. caus. ag. vbi habentur aliqua.*

NON VIDETVR. L. XXXIII.

3 l. vniuersa. de precib. imp. offer. Guid. Pap. q. cix. in decis.

4 in c. quo ad consultationem. nu. 13. de sent. & re iud.

5 l. secundum. qui satisd. cog.

6 l. qui iurasse. ad fi. infrà de iureiur.

7 l. senatusconsulto. de off. præs.

8 xix. cal. Februa. anno 1552.

9 l. si quis posteà supra eo. & l. pe. de iurisd. om. iud. c. proposuisti. de for. comp.

10 in l. quàuis. ij. col. ibi vltimo. de dam. infec.

11 l. euidenter. de excep. rei iud.

12 l. & post edictum. infrà eo.

13 c. ex tenore. & c. vlt. de rescr. p.

14 Pano. in d. c. ex tenore. ad fin.

15 c. super quæstionum. in prin. de offic. deleg. l. pe. de peda. iud. C. Bart. hic.

16 c. Sane. ij. de off. deleg.

VIDE quæ ponuntur in l. libertus. ij. suprà de in ius voc.

NON QVEMADMODVM. L. XXXV.

CVM *ius merè futurum est, de eo iudex adiri non potest, per hunc textum. Si autem non omninò futurum est, sed à iure præsenti pendet, verè dicitur illud in iudicium deduci posse*[17]*. Ex quo fit, vt vsuræ per stipulationem debitæ etiam futuræ, in iudicium veniant*[18]*: idem in fructibus*[19]*: si autem vsuræ officio iudicis deberentur, cum illud lata sententia expiret*[20]*, ad iudicem nihil pertinent*[21]*. idq; ex sententia Baldi*[22]*, licèt Bartolus aliter soluat. Placuitq; id quod interest, etiamsi à futuro pendeat, in condemnationem venire: siue ob dolum veniat*[1]*, siue ob culpam*[2]*. Item perpetuum est, vt pro iure futuro cautiones iubeantur per sententiam dari*[3]*: si tamen causa subsit, de quo vide quod pono in l. ij. infrà de cond. caus. dat. Ex his igitur liquet, pro debito annuo agi posse hodiè, & pro sequentibus annis condemnationem fieri, nè quotannis actor lege agere vel protestari cogatur*[4]*: habet enim futura illa præbitio causam ex præsente iure. Quòd si nihil tale proponeretur, condemnatio non valeret. Sic condemnationem factam pro expensis factis & quæ post fient, irritam* CVRIA *Parisiensis fecit*[5]*.*

17 l. j. de sent. quæ sinè cert. quant. C.
18 d. l. j. & ibi Bal. & l. j. C. de iud.
19 l. vtique. de rei vind.
20 l. iij. depos. ... l. qui p collusionē. §. j. de att. emp.
21 l. j. de vsur. infrà.
22 in d. l. j. de sent. quæ sine cert. quant.
1 l. locum. §. condemnatio. de t: b exhi. infrà.
2 l. in lege Aquilia. infrà ad l. aqu.
3 l. inter omnes. qui sa-t. s. cog. l. quod si in diem. de pet. hær. l. pro socio. infrà pro soc.
4 l. ij. & ibi. Bar. de pscr. xxx. vel xl. & in l. ij. de fi 'eic. C.
5 anno 1510.

INTERDVM. L. XXXVI.

§. SENATOR. *Pertinet ad l. ij. sed & si agant. suprà eo. Et ex hoc textu probari potest, quod multis* CVRIAE *Parisiensis authoritatibus decisum extat, sacerdotes & clericos qui profanis rebus se miscuerint, à iudice laico distringi posse*[6]*. Itaque sacerdotem qui publicanus esset, eius negociationis nomine conuentum coram iudice seculari, iudicium accipere debere, placito statutum est*[7]*. Et quanquàm vt aliquis priuilegio suo priuetur, monitione sit opus, idq; ex canonistarum interpretatione*[8]*: tamen eum qui se actionibus clericorum dignitati parum consentaneis miscuisset, ipso iure & sinè monitione priuatum esse* CVRIA *Parisiensis censuit: & hoc in Lanionis persona iudicatum est*[9]*.*

6 fac. c. in audientia. de senten. excom. c. perpendimus ilio tit.
7 iij. idus Ianua. an. 1425
8 c. vl. de vit. & hon. cle. in antiq. & c. j. in cle.
9 die ij. Octob. ann. 153:.

SI DE VI. L. XXXVII.

INTER *omnes constat, petitorium & possessorium recuperandæ aut adipiscendæ, eodem libello proponi posse*[10]*: licèt ex sententia Panor.*[11] *iudex ex officio possit iubere, vt separatim causa tra-*

10 per l. cum fundū. §. vlt. de vi arm. c. pastoralis. de caus. poss. secūdum communem opinionem glos. Bar. Pauli.
11 in c. ij. de caus. pos. & prop.

tractentur. At possessorium retinendæ cum petitorio cumulari non potest: neque enim consentaneum est, vt qui dicit se possidere, interdicto Vti possidetis, rem vindicet, cùm vindicatio reum possidentem fateatur [12]. *Quoties autem cumulabuntur petitorium & possessorium, priùs possessionis causa decidi debet, vt hic* [13]. *Verum autem est, in interdictis retinendæ & adipiscendæ possessionis admitti dominij exceptionem, si excipiens ex continenti probaturus est se dominum esse* [14]*: item admittitur exceptio delicti* [15]*: tamen in pœnam mendacij, iure receptum est, vt à mendace transferatur possessio in actorem, licèt mendax ex continenti dominij probationes implere sit paratus* [16]. *In possessorio verò recuperandæ, non admittuntur exceptiones dominij: nam spoliatus ilicò restituitur* [17]*: nec exceptio, dolo facis, agenti obest* [18]*, nec delicti* [19]. *Itaque si te beneficio spoliauerim, tibi restitutionem petenti non sit impeditio, licèt te intrusum ex continenti probem* [20]*: quæ locum habent, si contra verè violentum iudicium dicletur: secùs si tantum esset clandestinus, & quasi violentus, putà qui vacantem fundum intrauit: nam talis potest de dominio & præscriptione opponere* [21]. *Ex quo contra Dynum* [22] *& Alexandrum* [23] *defenditur Baldus, qui voluit clandestinum possessorem posse excipere de dominio suo* [24].

12 l. officium. de rei vind. infrà.
13 & l. ordinarij. C. de rei vind.
14 l. iij. §. causæ. de Carbo. ed. l. ij. de edic. diui Adriæ.
15 c. accedens. de accus.
16 l. vlt. & ibi glo. & Bar. infrà de rei vind. glo. in auth. item possessor. qui potio. per illum tex. & ibi Bar.
17 l. si quis ad se. C. ad. l. Iul. de vi pub.
18 glo. in l. dolo. de doli exce.
19 c. in literis. de rest. spo.
20 d. c. in literis. vbi vide Panor. fac. l. j. §. qui à me. de vi & vi arma.
21 l. vlt. & ibi. Bart. vndè vi. C. & hic.
22 in c. qui ad agendum. de reg. iur. lib. vj.
23 in l. naturaliter. §. nihil commune. col. viij. nu. 5. de acq. poss.
24 in l. si quis emptionis. §. sed hæc super. C. de præscrip. xxx.

QVOD LEGATVR. L. XXXVIII.

V B I *legatum solui debeat, habes hic per gl. explicatè, quam sequitur Bartolus hic, & Baldus* [25].

25 in l. j. vbi fid. sol. opor. C.

IN OMNIBVS. L. XLI.

A N *in bonæ fidei, aut stricti iuris iudicijs cautio sit præstanda, habes in l. ij. infrà de cond. caus. dat. Et huius legis argumento defenditur, eum qui chirographo se debitorem scripsit ad diem, etiam ante diem conueniri posse, vt chirographum suum agnoscat: potest enim interea mori, aut fugere: quod & CVRIA Parisiensis admisit* [1]. *sed interim sustinebitur executio donec dies aduenerit* [2].

1 Die xvij. Apr. an. 1536.
2 l. in lege Aquilia. infrà ad l. Aqu. vbi pono.

SI VXOR. L. XLII.

R A T I O N E *quasi contractûs quis sortitur forum: quod an sit verum, suprà relatum est* [3].

3 l. ij. §. sed etsi. suprà eo.

EVM

EVM QVI. L. XLIII.

TRACTATVR in l. j. infrà de eo quod cert. loc.

NON IDCIRCO. L. XLIIII.

QVOD *dicitur, iudicium acceptum cum pluribus minimè differri, licet quidam eorum absint, cùm ratione præsentium posit procedi, at absentium prospectu causa diffindi, adeò verum est, vt etiam sententia lata simpliciter, tantùm præsentium damno aut compendio sit, nullo autem modo absentes teneat* [4]. *Sic confectio inuentarij creditoribus euocatis nocet, cæteris autem absentibus & minimè vocatis non officit* [5]. *Nam manifestum est, sententiam pro parte ferri posse, si libellus plura capitula contineat* [6]: *idem, si vnum capitulum haberet, sed plures sunt in lite, per hunc textum* [7], *nisi in indiuiduis* [8]. *Quòd si vnum esset capitulum in libello, & vna persona, tunc verè admittitur, rem iudicatam pro parte valere non posse* [9]. *Reliqua vide in d. l. si cum vno. suprà si ex nox. caus.*

ARGENTARIVM. L. XLV.

§. NOMINE. *An vnus iudex exequi posit sententiam alterius iudicis, subsisto. Nam in arbitris recipitur, vt quia sententias suas non possunt exequi, ideò alij iudices eorum sententias exequantur, sine arbitrorum iussu* [10]: *delegati autem iudices, si à principe dati sunt, exequentur sententias suas etiam iure ciuili* [11] *intra annum* [12]. *Si verò de reliquis iudicibus quæritur, primùm sciendum est, quotiès à lege fit executio sententiæ, totiès illam sententiam apud omnia tribunalia valere, & executioni posse mandari, vndè ex sententia infamante condemnatus hic, apud reliquos iudices infamis erit* [13]. *Sin autem executio à iudice facienda est, proprium est vt sententiam latam ab vno iudice, alius iudex exequi non posit, etiamsi esset collega* [14]: *nisi ad postulationem & mandatum iudicis qui sententiam tulit* [15]: *& hoc casu supple hanc legem. Ex quo efficitur, vt licet iudex eius loci vbi contractus est factus, posit decernere missionem in bona etiam in alterius territorio sita: realis tamen possessio & executio facienda est à iudice, vbi sunt bona* [16]. *Sic clericus, ratione delicti, ab aliquo iudice priuari potest beneficio alibì sito, tamen executio à iudice territorij, vbi beneficium est, fieri debet* [17]. *Sic aliquis capi in alieno territorio non potest* [18], *nec personaliter*

4 l. etiam. § ij. & ibi noto. suprà de minor.
5 Bal. in auth. si oës. vt minor ab hær. se abst. l. vlt. §. j. de iure delib.
6 l. si ex falso. C. de trãs. l. etiam. §. j. suprà de minor.
7 & l. ij C. de fid. inst.
8 l. si cũ vno. si ex nox. caus. l. j. C. si in communi eademque caus.
9 l. in hoc iudicio fam. erc. l. quæ. § [illegible] Bar. in l. j. C. si aduer. rem iud.
10 l. cum antea. [illegible] ibi, quatenus de ar. C.
11 l. vlt. C. de iud. ad fin. Bart. in l. à Diuo. in princip. de re iud. c. significãtis. de off. deleg.
12 c. querẽti. de off. dele.
13 l. ex ea causa. vbi not. de postul.
14 l. j. de cons. suprà. l. properandum. §. sin autẽ. C. de iud.
15 l. à diuo Pio. §. j. & ibi Bar. de re iud.
16 c. Romana. §. contrahentes. de for. comp. Bart. in l. j. de bonis auth. iud. pos.
17 c. postulasti. de for.
18 arg. l. licitu. §. Aristo & ibi Paul. si seru. vind. tex. iuncta glo. in l. si quis fugitiuus §. idem Cælius. de æd. edic.

naliter citari[19] *: idq; ex communi omnium sententia sinè distinctione admittitur, quamuis Bartolus distinguendum putet*[20].

19 Clem pastoralis. de re iud. & ibi docto.
20 l. j. de req. reis.

PARS LITERARVM. L. XLVIII.

AN magistratus in ius vocari possint, habes in l. ij. suprà de in ius voc.

VENDITOR. L. XLIX.

QVI ad alium defendendum euocatur, priuilegio fori ex capite suo se iuuare non potest, sed ibi defendit, vbi is cuius defensionem suscipit, per hunc textum: quod & multis CVRIAE *Parisiensis authoritatibus scimus comprobatum*[1] *: & hoc eousquè perducendum est, vt laudatus author si alleget se non teneri ad authoritatem, coram eo iudice cogatur causas dicere & probare, vt eidem* CVRIAE *visum est*[2]. *habes quoquè rationem, vt hac lex in iudice delegato locum habeat, quod Barbatius probat*[3]. *cur enim delegato iudici potestatem hanc non concedamus, coram quo reconuentio fieri potest*[4]? *Cui applicatur vetus quæstio, an clericus venditor alicuius rei teneatur defendere emptorem in foro seculari: an verò prærogatiua sua reuocet causam ad episcopum, in quo placet Panormitani*[5] *sententia: cùm enim clericus venit ad defensionem alterius, & sic iudicium principale in eo quem defensurus venit, versatur: tunc tenetur ibi defendere, nec allegat priuilegium suum*[6] *: cui consentaneum est quod apud Baldum*[7] *relatum est, clericum ritè euocari à seculari iudice, vt se alicui rei opponat. Si verò potissimum iudicium in clerico considit, putà nominatus est à colono vt veniat defensurus, sicut nonnullis decretis continetur*[8], *(cùm is solus verè dicatur reus, at colonus eum nominans, de iudicio eximatur) potest ex suo capite vti priuilegio fori. Sic eum qui pro alio se soluturum recepit & promisit, in foro suo conueniendum esse,* CVRIA *Parisiensis statuit*[9], *etiamsi pro re in alio foro iudicata interueniat. Sed & apud nostros quæsitum est: quidam conuentus in Brabantia extra regnum, egit Parisijs contra me, vt se defenderem, cùm ad id aut contractu aut alia qua ratione essem obligatus: vtrùm iudex Parisiensis possit iubere, vt illò proficiscar ad eum defendendum: quod* CVRIA *Parisiensis minimè admisit*[10] *: sufficit enim iudici, damnare me ad indemni-*

1 Die j Feb. anno 1547. & aliàs.
2 Die vij. Augusti, anno 1541.
3 c. p. & g. de off. deleg.
4 c. j. & ij. de mut. pet.
5 in c. vlt. ad fi. de empt. ext.
6 per hunc text. glo. in c clericum 2 q. 1.
7 in l. testaméta. qui testa. fac. C.
8 l. ij. vbi in rem act. & auth. qua in prouincia. vbi de crimin. C.
9 die 7. Augusti, anno 1543.
10 die 14. Maij, ann. 1431.

dignitatem exteri : iubere autem vt illum extra regnum defendam, non potest. Item licèt qui peccat coram iudice, possit ab eodem iudice coerceri, cessante fori priuilegio[11] *: non tamen hoc praetextu clericus à iudice laico punietur*[12], *licèt glo. iuris ciuilis aliud sentiat*[13]. *Adde, clericum in realibus actionibus debere in foro laicorum litigare : quo iure nos in Gallia vti, Ioan. Faber author est*[14]. *quod an iure canonico obtineat, apud Archidiaconum habes*[15]. *Ideóque & Io. Gallus refert, canonicos & numerum sancti Maxentij, poena ducentarum librarum multatos esse, quòd ratione iurisdictionis spiritalis, de actione reali cognouissent*[16]. *non enim episcopus & caeteri iudices ecclesiastici territorium habere dicuntur, vt fusiùs infrà relatum est*[17]. *In personalibus autem, coram episcopo clericus conuenietur : si tamen personali actioni hypothecaria adiuncta esset, etiam coram seculari cogetur se defendere. Itaque clericum conuentum coram seculari iudice, vt ex chirographo suo à se cognito pecuniam solueret, vel hypothecas auctioni permitteret, ibi se defendere debere* CVRIA *Parisiensis ex appellatione censuit*[18].

11 l.nullum de testib. C.
12 Pau. de Cast in d.l.nullum. & Par. in c.ecclesia sanctae. de const. in prin. Inno. in c. verû. de for.comp.
13 in d.l.nullum
14 in §. si vero reus. in col. de sat. tut. Inst.
15 in c.j de cle.coniu. l.v.
16 q. cccixxxiij. in quaest per arest. decis.
17 l. si cuius rei. §. sed si inter. infra de vsuf.
18 Die 18. Ianua.an.1545.

SI FIDEICOMMISSVM. L. I.

DIGNVM *notatu est quod hic dicitur*[19], *aes alienum totum patrimonium respicere, non autem eum locum vbi vel sint debitores, vel calendarium, aut nomina siue scriptura. Itaque hoc generali legato,* quicquid Gadibus habeo, lego : *non veniunt nomina, quorum syngraphae Gadibus asseruabantur*[1]. *Et facit ad id quod alibi diximus*[2], *qualiter fiat aeris alieni diuisio inter haeredes, quorum vnus in mobilibus, alter in immobilibus institutus est.*

19 §.tractatum.
1 l.vxorem.§ legauerat. infra de leg.iij. l.Caius de leg.ij.
2 l.iij.fam.ercis.

§. QVOTIES. *Bellissimè dicitur, haeredem qui conueniri non potest, nisi vbi est maior pars haereditatis, amittere hoc priuilegium si alibi soluere incipiat, per hunc textum. Nec absimile est de patre, qui si soluere incipiat quod mutuatum erat filio suo contra Macedonianum, perdere Macedoniani beneficium etiam in residuo*[3]. *Ex quo consequens est, eum qui rescripto habet beneficium, nè soluat creditoribus intra quinquennium, si vni incipiat soluere, teneri eidem ad residuum : caeteris autem minimè teneretur, cùm sint separatae dationes*[4]. *sicut dicitur in eo qui cùm se excusare posset*

3 l.sed & Iulianus.§.vlt. & ibi gl. infra ad Mac.
4 l. voluntariae. de excus.tut.

set à muneribus, aliquod munus suscepit, non sibi nocere in alijs[5]*: sed eo quod suscipit*[6]*, & in cæteris quæ cum suscepto rationem coniunctam habent, sibi præiudicat*[7]*. Sed quod dixi de debitore incipiente soluere, vt amittat priuilegium rescripti, intellectum habet, cùm soluere incepit ex causa quæ saltem natura debita est: qui autem gratis & nullo antecedente debito soluere incipit, in residuo tutus nihilominùs remanet*[8]*.*

EDICTVM. L. LV.

NOTA, *citationem decretam ab antecessore, non tenere citatum in id, vt cogatur se sistere coram successore: immò etiamsi sit contumax, debebit iterùm à successore euocari, per hunc textum*[9]*: siue enim à præcedente iudice vniuersus edictorum numerus sit completus, debebit & successor vnum addere: sinautem erat inceptus, sufficit complere*[10]*. Tamen in Romano Pontifice iure speciali obtinuit, vt citatio arctet euocatum ad se sistendum coram successore*[11]*. Item licèt hic textus loquatur in dilationibus, quæ ad se sistendum in iudicio dari solent, habet tamen & locum in dilationibus quæ dantur ad probationes, nisi tempore antecessoris dies ad probandum dictus, iam esset elapsus, & conclusum in causa*[12]*.*

LICET VERVM. L. LVI.

IVDICIVM *per falsum procuratorem acceptum, confirmatur, si dominus ratum habuerit, vt hic: nisi falsum intercessisset coram Principe: nam rescriptum ad lites impetratum à falso procuratore, non valet*[13]*, nec ratum haberi à domino potest*[14]*. Item ratihabitio domini confirmat etiam id quod illi fauet secundùm omnes*[15]*: nam perpetuum est, negocium semper per accedentem voluntatem confirmari, si tantùm deficiebat ob defectum voluntatis, per hunc textum. Sinautem iudicium ex alio capite inutiliter accipitur, per sequentem voluntatem non confirmatur. Ideò cùm sententia in furiosum vel absentem non citatum reddita non valeat, non magis tamen subsisteret, si pro eis esset data*[16]*. Speciali tamen iure indulgetur minoribus, vt pro eis sententia reddita valeant, licèt contra eos essent inutiles*[17]*: quod priuilegium etiam ad ecclesiam pertinet*[1]*. Et quod dicitur, ratihabitionem*

5 l. ij. de priul. veter. inf.
6 l. vlt. de priuil. veter.
7 l. ij. in fi. de mune. & honor l. pe. in fi. de iur. immun.
8 l. vlt. nè vxor pro mar. C. l. creditor de vsu. ptinet ad nota in l. cum de in eo versu. de vsur.
9 Bal. in l. consentaneũ. vj. not. C. quom. & quã. dò iud.
10 Vide Panor. & alios in c. licèt. de accus.
11 Clem. ij. §. vl. de elect.
12 Dyn. in c. qui in ius. de reg. iur. lib. vj.
13 c. nõnulli. §. j. de rescr.
14 glo. mag. ibid. secund. comm. opin.
15 Bar. hic. & in l. si tutor. in quib. caus. in integ. rest. & alios.
16 glo. in l. ea quæ. & ibi Bart. quomo. & quand. iud. C. gl. & Bart. in l. furioso. de re iudic.
17 l. non eo minus. C. de proc.
1 Panor. in c. causam quæ. vlt. col. de iud.

nem domini confirmare iudicium, intellige quo ad partes: an autem idem in fideiussorum persona sit statuendum, distinctio erit admittenda, quam noto post glo. & alios in l. Iulianus. suprà qui satisd. cog. An autem delegatio superueniens confirmet ea quæ sunt gesta à iudice, qui antè non habebat potestatem, alibi relatum est [2].

2 l. obseruare. §. vlt. suprà de offic. procon.

TAM EX CONTRACTIBVS. L. LVII.

PERTINET *ad ea quæ infrà ponuntur* [3] *An autem instantia ad hæredem transeat, habes in l. si eum. infrà de fideiussoribus.*

3 in l. iii. §. idem scribit. infrà de pecul.

IVDICIVM. L. LVIII.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. more. suprà de iurisdict. omnium iudicum. vbi habes de reuocatione iurisdictionis expressa & tacita. & hunc text. intellige secundum distinctionem, quam paulò pòst adscribimus* [4].

4 l. mortuo. infrà eod.

SI LOCVS. L. LIX.

QVO *loco in iudicando iudex sedere debeat, anteà dictum est* [5].

5 l. pe. de iust. & iure.

MORTVO. L. LX.

NOTA *instantiam transire in successorem in imperio & iurisdictione: quod adeò verum est, vt is ex eisdem actu debeat iudicium perorare, per hunc textum* [6]. *Ex quo fit vt licèt prohibente superiore, inferior iudex deponat iurisdictionem, & iudicium solui dicatur* [7]: *non tamen soluitur quod ad partes attinet: nam instantia ad alium transit, per hunc textum* [8].

6 glo. hic & Bal in l. pen. per illum text. de ped. iud. C.

7 l. iudicium. suprà eo.

8 Bald. in l. properandū. §. sin autem vtraque. in fin C. de iud.

SOLEMVS. L. LXI.

VERVM *est, tam in arbitrijs* [9], *quàm in iudicijs tantum in iudicium venire, quantum potest generali libello comprehendi, per hunc textum: in quam sententiam faciunt ea quæ alibi dicta sunt* [10]. *An verò ad firmandam iurisdictionem iudicantis, dispiciatur quod petitur, vel quod debetur, relatum est in l pe. §. vlti. suprà de iurisd. om. iud.*

9 in l. de rebus. de arb. suprà.

10 in l. ex diuerso. §. vbi. infrà de seruitud.

§. LATRVNCVLATOR. *Latrunculator, hoc est, maleficiorum iudex, de re pecuniaria & causa bonorum non iudicat, vt hic, nè ex partium consensu & prorogatione quidem: nam expeditum est, prorogationem fieri non posse in rebus diuersi generis: vnde iudex ad certas merces, ad aliud genus prorogari non potest* [11]: *at in eodem*

11 gl. in l. inter cōuenientes ad mun infrà. Pan. in c. P. & G. de offi. de-leg.

genere

genere fiet prorogatio[12]*. Planè hic textus locum non habet, eùm criminni incidit quæstio bonorum*[13]*. Sic è diuerso iudex ciuilis dat curatorem pupillo ad litem criminis*[14]*. Plus dicitur, absente iudice causarum ciuilium, latrunculatorem de pecuniaria lite cognoscere*[15]*. Sic episcopus qui iudicat inter clericos tantùm, tamen ex negligentia vel absentia iudicis profani, potest inter laicos iudicare*[16]*. At è diuerso iudex profanus non fit competens, si quæstioni ciuili, de qua acceptus est, incidit quæstio ecclesiastica*[17]*: ideoq; ad ecclesiasticum iudicem quæstio remittenda erit*[18]*. Quòd si quæstio non esset ecclesiastica, sed laica, & ea incidenter venisset in profanum iudicium cum clerico acceptum, rectè clericus à laico iudice damnaretur: vndè si in lite contra clericum accepta, incidenter ab eo peto, vt chirographum suum confiteatur aut abneget, si confessus sit, ritè ad repræsentandam pecuniam, eodem iudicio damnabitur, vt in placitis* CVRIAE *Parisiensis est*[1].

12 d. l. inter. l. de qua re. §. j. infrà eod.
13 l. iiij. §. sed etsi dicatur. fin. regund. l. quoties. C. de iud.
14 l. clarú. de auth. præst. & ibi Bal. & hic.
15 Ange. in l. vacantia. de bo. vac.
16 c. licet. de for. compe.
17 c. lator & ibi gl. & Inno. ad fi. q. fil. sint legi.
18 c. c. tuam. qui fil. sint leg. c. tuam. de ord. cogni. extrà.
1 die vl. Iunij, anno 1548.

NON AB IVDICE. L. LXIIII.

AN *id quod interest, probetur per iuramentum, tam contra eum qui dolosè est versatus, quàm contra eum cuius culpa arguitur, alibi relatum est*[2]*. Quòd autem ad finem legis attinet, diximus in l. in causa. §. si ex parte. suprà de procur.*

2 l. j. de in lit. iur.

EXIGERE DOTEM. L. LXV.

VVLGATVM *est quod dicitur, in his quæ ad decisionem litis spectant, locum contractûs perpendi*[3]*: item vt quis sortiatur forum, locus contractûs inspicitur*[4]*. specialiter tamen in dote receptum est, vt mulier illius nomine litem viro intendere non possit in loco contractûs matrimonij: sed in loco domicilij viri actio datur, per hunc textum. quod tamen limitat Baldus*[5]*, vt tantùm habeat locum in muliere repetente dotem, si diuertat, vel in hæredibus illius, ea mortua: nam extraneus stipulans dotem, non domicilium mariti, sed locum contractûs sequitur. Igitur quod ad mulierem spectat, semper domicilium mariti inspicitur: ex quo euenire Bartolus*[6] *ait, vt si in loco domicilij sit statutum, vt vir dimidium dotis lucrifaciat, quod non perindè sit in loco contractûs, nihilominus ex beneficio statuti domicilij sui, ad dimidium dotis vocabitur*[7]*. Huc applicatur quod aliquandò in* CVRIA *Parisiensi iudicatum*

3 l. si fundus. infrà de euict. vbi dixi.
4 l. hæres. §. j. suprà eo.
5 in l. j. ibi, sed statim quæro. de pri. dot. C. in ij. col.
6 hic. & in l. cunctos populos. j. q. C. de sum. tri.
7 Bal. in c. j. §. j. de inuest. rei alie. fac. in vsib. feu.

tum est [8]*: Vir & vxor degebant Lugduni, (quæ ciuitas iure scripto regitur) vir prædium comparauit, constante matrimonio, Lutetiæ: (qua in vrbe consuetudo est* [9]*, vt quæsita à coniugibus durante matrimonio, communicentur) disceptabatur, an mortuo viro, vxor posset intendere, deberi sibi dimidium in prædio illo ex consuetudine Lutetiæ: & placuit, non posse: domicilium enim, non contractûs locus, attenditur* [10]*. His adde, quod inferius dicitur in eandem ferè sententiam* [11].

SI QVIS INTENTIONE. L. LXVI.

VIDES permitti partibus, interpretari libellum & dicta sua: quod an fieri debeat ante litem contestatam, vel post, infrà annotabitur [12]*. Erit verò actoris interpretatio in principio litis, cùm ei faueatur eo tempore: de quo vide quæ habentur in l. de die. suprà qui satisd. cog. In contractibus autem quid sit statuendum, superius monuimus* [13].

AD PEREMPTORIVM. L. LXVIII.

CVM loquimur de ijs quæ extra iudicium expediuntur, magis est vt qualibet denunciatio iudicetur esse peremptoria [14]*, licèt non adijciatur, peremptoriè: idem est, si iudex ipsemet imperat partibus vt aliquid faciant* [15]*. At in iudicijs res expeditur tribus denunciationibus, per hunc textum, vel saltem vno peremptorio: & tunc debebit exprimi hæc vox, peremptorium* [16]*, vel æquipollens: nempe, vt iudex edicat se aliàs processurum, nisi pars ad diem constitutum veniat* [17]*. Planè hoc necesse non erit in casibus, quibus potest iudex de plano negocium terminare* [18]*. aliàs si res expediatur in forma iudicij, tres denunciationes vel saltem peremptorium, requirentur* [1]*: nisi apertè dixisset prima vocatione, se non venturum: quia amplius non euocatur* [2]*. Item quo ad expensas, vna citatio etiam minimè peremptoria sufficit* [3]*. Sic terminus ad proponendas exceptiones, peremptorius est, licèt non exprimatur* [4]*. Sed quod dicitur, vnum peremptorium posse à iudice pro omnibus dilationibus interponi, non habet locum in pœnalibus: ideò per trinam denunciationem perdit clericus priuilegium suum* [5]*, cùm se negociationi dedit: non tamen vna peremptoria sufficeret* [6]*: quod æquitatem habet.*

8 In mense Martio, anno 1549.
9 de qua est text. in c.ij. de donat. inter vir. & vxo.
10 vide Io. Lucium in placitis Cur. art. 1. titu. de comuniss. inter côiug. cô.
11 in l. si fundus. de euict.
12 l. in delictis. §. vlt. infrà de nox.
13 in l. veteribus. suprà de pactis.
14 l. Titia. §. vsuras. de lega. ij. Bart. in extrauagan. ad reprimend. in verb. in termino.
15 l. ij. quom. & quã iu. & ibi glo. & Bart. & Pan. in c. ex literis de côst.
16 l. & tertium. infra eo.
17 l. in peremptorio. infrà eo. & Bar. hic. & in l. si finita. §. Iulianus. de dam. infect.
18 cle. sæpe. § sententiam vero. & ibi glo. not. de verb. signific.
1 per hunc tex. & l. tres. quom. & quand. iu. & ibi Bal. ad fin.
2 glo. Bar. & Bal. in dicta l. tres.
3 glo. in c. ij. de procur. extrà. Pan. in c. vlt. de dol. & contu. vlt. col. noto in l. si necessarias. § si annua. infra de pign.
4 c. pastoralis. & ibi Panor. de except. glo. in cle. vnic. de excep.
5 c. vl. de cler. non resid. c. in audientia. de sent. excom.
6 glo. in cle. [illegible] de vit. & ho. cler. Pan. in c. vl. de vit. & hone. cler. j. col. gl. ij. de mili. vas. qui contu. in feud.

ET POST EDICTVM. L. LXXIII.

AN absens tam actor quàm reus possit damnari, in ciuili aut criminali, vide quæ sunt relata in l. absentem. de pœnis infrà. Item attende hic, eum qui peremptorio non venit, non debere iterum in ius vocari, sed citari, hoc est, in ipso iudicio & tribunali euocari per præconem an desit: quod contra veterum opinionem Duarenus multis exemplis & argumentis comprobat [7]. *Præterea ex fine legis habes, verum contumacem non appellare, sed præsumptum sic* [8]. *Quis autem verus contumax dicatur, relatum est in l. pe. suprà de in integ. rest. Et de toto hoc genere vide glos. magistram in clemen. j. de dol. & contumac.*

[7] lib. j. anniuers. disp. c. vij. not. in l. j. de in ius voc.
[8] l. ab eo. C. quomodò & quand. iud.

DE QVA RE. L. LXXIIII.

NOTATVR in l. solemus. §. latrunculator. suprà eod.

§. CVM ABSENTEM. Iudicium acceptum à procuratore pro defuncto, nullum est, vt hic [9], *etiam si pro eo sententia esset lata* [10]: *quod etiam locum habebit, licèt aduersarius aut iudex ignorent mortem: neque enim culpa aliqua in domino argui potest, quòd non denunciauerit aduersario mortem suam* [11]: *sin autem reuocatum esset mandatum expressè à domino, an debeat aduersarius certior fieri, habes in l. si procuratorem. suprà de procur.*

[9] & l. pe. quæ sen. sinè ap.
[10] per ea quæ ponuntur in l. licet. supra eod.
[11] tex. in l. eius. §. quas vero. infra si cer. pet. & ibi [illegible].

IS PRÆTOR. L. LXXV.

TRACTATVM est à consultis vtriusque iuris, an qui executor sententiæ vel alicui rei datur, possit cognoscere de viribus sententiæ, aut ijs quæstionibus quæ in executionibus vsueniunt. Benè verò tribus casibus tota quæstio statuitur [12]: *aut enim executio committitur ante omne negocium & cognitionem, quo casu proprius est vt talis executor nomine iudicis digneatur, & possit cognoscere de quæstionibus quæ in disceptationem cadere possunt: vt cùm mandatur alicui beneficium conferri: admittuntur enim exceptiones contra rescriptum impetrantem & executorem* [13]: *vel cùm mandatur,* Restituas Titium spoliatum, si ità est: *nam videntur omnia mandari quæ ad explicandum negocium pertinent* [14]. *Hæc autem intelligenda erunt, cùm mandatur exequendum aliquid quod iuris est: si autem nudum ministerium & factum, nulla executori cognoscendi potestas est* [15]. *Altera pars est, cùm mandatur executio*

[12] secund. Panor. & cæteros in c. de cætero. de re iudica.
[13] c. ad aures. c. cùm adeò. c. [illegible] de rescri. glo. in c. pastoralis. §. quia verò. de off. delega. Panor. ibi in c. vl. de præsumpt.
[14] l. ij. supra de iurisd. omn. iudi. c. præterea. de offic. deleg.
[15] c. vl. de off. deleg. § vl. l. executorem. de execut. rei iudic. C.

post

post sententiam ante executionem discussam: & iste executor etiam iudicis appellatione venit [16], *& assumit cognitionem super rebus, quæ in executionem veniunt* [17]: *at super exceptionibus quæ contra sententiam opponuntur, & directè sententiæ aduersantur, non cognoscit, per hunc textum* [1]: *debebit verò eo casu remittere negocium ad superiorem* [2]. *Et ità intellige hic textum in* §. Marcellus. *vt iudex admittat querelam, non cognoscendo, sed remittendo. Cùm verò non omninò & directè exceptiones sententiæ repugnant, sed eam temperant, executor eas admittit, & super illis iudicat, vt euenit in exceptione, vt quatenus facere quis potest, condemnetur* [3]. *Planè exceptiones quæ opponuntur ad merita causæ, à tali executore non admittuntur, sed negocium remittere debebit* [4]. *Datur & tertius casus, cùm executio sententiæ committitur post sententiam latam & discussionem executionis: & magis est vt is nudus executor appelletur, qui de nulla re cognoscit, sed nudum factum exequitur* [5]: *& talis executor posset deijcere partem vi de possessione, si lata sententia est* [6]. *Nec omittendum est, eos qui exequendis sententijs præficiuntur, quòd ij qui sententias tulerunt, eas exequi non possint, habere omnem cognitionem* [7]. *An autem sententia ex falsis argumentis lata, sit inutilis & nulla, habes in l. scire. §. consequens. de excu. tut.*

PROPONEBATVR. * I. LXXVI.

SCITVM est, dignitatem non mori [8], *nec mutari, vt hic: licèt moriatur vel mutetur persona quæ dignitatem gerit: & sic idem erit iudicium ab antecessore cœptum, licèt perficiatur à successore: quia successor succedit instantiæ* [9]: *& sic fideiussores accepti coram antecessore, tenerentur ex iudicio & sententia successoris: aliud statuitur, si ad iudicem diuersi fori itum esset* [10]. *Ex his efficitur, vt quamuis iudicium iniuriarum ad hæredes non pertineat, transit tamen ad successorem in dignitate: nam pro iniuria illata prælato vt prælato, potest successor iniuriæ disceptare, etiam lite non contestata: neque enim moritur dignitas* [11]. *Sic licèt declaratio voluntatis ad hæredes non transeat* [12], *successor tamen antecessoris sententiam declarat: item expensas æstimat, quarum reputationem antecessor sibi reseruarat, per hunc textum* [13].

16 l. à diuo. §. si super. de re iu. l. & si nō cogni-tio. & ibi Bal. si c. contra ius vel vti. c. cùm super. de re iu.
17 d. §. si super.
1 & c. pastoralis §. quia vero. de off. deleg. & ibi gloss.
2 c. de cætero. de re iud.
3 l. pe. de confess. infrà.
4 d. l. penul.
5 l. si vt proponis. & l. executoré. de exec. rei iu. l. vl. §. vl. de off. deleg.
6 l. qui restituere. de rei vindi. infrà l. prohibitum. de iur. fisc. lib. x. C. vide Panor. fusè in d. c. de cætero. & Bart. in l. à diuo. in princ. de re iud.
7 d. l. à diuo Pio. in prin. & ibi Bar.
8 c. quoniam Abbas. de off. deleg. c. si gratiosè. de rescrip. lib. vj.
9 l. mortuo. infrà eo. vide Gui. Pap. q. cclxxix. in decis.
10 l. iij. & pe. iud. sol.
11 Pan. in c. quod sicut. de elect. iij. col.
12 per tex. & gl. in l. Pomponius. §. vl. de acq. vin.
13 Bar. in l. ab executore. pe. col. infra de app.

IN

IN PRIVATIS. L. LXXVII.

HABES in l. qui iurisdictioni. suprà de iurisdictione omnium iudicum.

EVM QVEM. L. LXXIX.

NON omnis qui vincitur, sed qui temerè aduersario litem intendit, damno expensarum afficitur, vt hic in tex. cum glos. Ex quo fortasse retinenda est Ostiensis [14] sententia, qui existimat virum probatæ vitæ, qui causa cecidit, non debere expensas aduersario reficere, propter opinionem boni nominis. Sed & qui tribus edictis per diuersa temporum interualla est euocatus, si compareat in vltimo, damnatur in expensis pro duobus primis [15]: perpetuumque est vt de æstimatione expensarum quas fecit victor, deducatur id quod aliàs domi fuisset expensurus: Bartolus hic [16]. Nec est omittendum, quòd victor reputat victo in expensarum ratione, etiam ea quæ gratis habuit: quod Parisiis à CVRIA iudicatum est [1] in persona cuiusdam qui obtinuerat literas, pro quarum sigillo ex prærogatiua officij nihil dependerat: placuit enim, eas reputari aduersario victo posse. Idem est, si ei qui vicit, aduocatus gratuitam operam præstitit, si tamen animo remunerandi id fecit: nam si donandi causa non repeteret in expensarum taxatione: quod mihi ad iuris mentem videtur pertinere [2]. & hoc Speculator tenet [3]. Huc adde quod & CVRIAE Parisiensis decreto cõtinetur [4], eum qui litigantium alteri surrogatus est, si cadat causa, etiam anterioris temporis expensas debere: cum sua enim causa iudicium suscepisse videtur, ab eodemque ordine cautum & iudicatum est [5], eas expensas litis non esse reputandas, quæ ante litem institutam factæ essent, licèt propter litem.

14 in c. finem litibus. de do. & contu. pe. col.

15 authẽ. qui semèl. & ibi Bar. quomo & quand. iud. & glo. in verb. rationabilit. in c. ij. de procu.

16 per l. ij. de in rem verso. vbi pono.

1 die x. Februa. ann. 512.

2 in l. idẽque. §. vlt. cum l. seq & l. si vero non. mand. & ibi Bal.

3 tit. de expens. §. vlt.

4 vij. Id. April. an. 1517.

5 cal. Martijs, ann. 1507

De inofficioso testamento.

SCIENDVM EST. L. I.

IVRE expeditum est, inofficiosi testamenti querelam parentibus & liberis dari, item fratribus consanguineis, hoc est, ex eodem patre, licèt mater sit alia. Quod tamen beneficium hactenus in fratribus admittitur [6], si turpis persona est instituta [7]. vterinis autem minimè datur [8]. Nec mutat quod dicitur, sub-

6 per hunc tex.

7 l. fratres. C. eo. tit.

8 d. l. fratres.

sublatam esse differentiam agnationis & cognationis 9 *: illud enim in successionibus ab intestato admittitur, non in iure rumpendi testamentum* 10*. Planè si testator vnam turpem personam, aliam idoneam instituat, non datur querela, nisi pro parte turpis* 11*. Item querela infringit testamentum, non tantum pro legitima, sed pro totis bonis* 12 *: ideóque is qui querela experitur, vniuersum patrimonium auocat: si tamen alter ei in eodem patrimonio partem non facit, quia pro illius parte agere non potest* 13*. Ac beneficium querelæ quod ex hac lege fratribus datur, procedit siue sint exhæredati, siue præteriti: nam fratrum præteritio exhæredationem sapit* 14*.*

9 Auth. cessante. de legit. hær. C.
10 d. l. fratres. & ibi Bal. in i. col.
11 l. cum duobus. C. de inoff. test. l. si Titio. de leg. ij. Bar. & Bal. in d. l. fratres.
12 l. Papinianus. si quis à par. fie. manum.
13 l. mater. infra. eod. & ibi glo. in verb. feminisem.
14 l. maximum vitium. in medio. C. de liber. pt. Bal. in d. l. fratres. j. col.

NAM ET HIS. L. V.

VETVS *fuit quæstio, an hodiè habeat locum querela inofficiosi testamenti, propter iura noua. In quo vtimur opinione glos. hic* 15*. quæ voluit non dari querelam, si non adijciatur causa exhæredationis* 16 *: quod & idem statuitur, cùm apponitur & vera ostenditur* 17 *: si autem falsa detegitur, dabitur querela: nam testamentum valet, vt authoritate principali manifestè contenditur* 18 *: sed quia causæ ab hærede non probantur contra exhæredatum, rescinditur testamentum, & sic per querelam: quod enim nullum est, rescissione non eget* 19*.*

15 & Bar. in l. j. de testa. & Bal. in Auth. ex causa de lib. præteritis. C.
16 per Auth. non licet. de lib. præt. C.
17 l. liberi. C. de inoff. test.
18 in Auth. vt cum de appel. cogn. in §. si tales igitur. ibi, rescisso. & ibi gl.
19 vide Bar. in d. l. j. de testam. infrà.

POSTHVMVS. L. VI.

§. SI QVIS EX HIS. *Hic §.* 20 *eleganter temperat quod dici solet, res inter alios actas, alijs non obesse, vt non habeat locum, quoties aliquis non petit quid sibi dari, sed petit aliquid fieri: nam eo modo lata sententia pro vno, ad omnes spectat: vndè cùm petitur rescindi testamentum, victoria omnibus proficiet* 21 *: etiamsi is qui egit, nullum omninò ius habebat: nec posset eo nomine in iudicio consistere, modò non sit error ille expressus in libello* 1*. Itaque quanquam sententia etiam ad libellum, qua quid fieri petebatur, lata præiudicet alijs, si cum eo lata est, qui eo nomine siue qualitate agebat, vt principaliter eius non interesset* 2 *: si tamen lata est cum eo cuius potissimum interest* 3*, vel saltem cum eo qui se pro tali gerebat, sententia valet quoad omnes, per hunc textum, nisi collusio arguatur* 4*, vel nisi pro parte sua tantùm egit* 5*. sed nè agente eo qui*

20 & l. filio. §. vlt. ibi, nam priore. & l. si non mortis. §. v. t. inf. eo.
21 per hunc tex. & Bart. hic. & Innoc. in c. in nostra. vi. col. de procur.
1 l. si expressim. de appel. cum simil. & Bal. in l. ij. de re iud. ad fi.
2 d. l. j. de excep. rei iud. infrà. l. cū non iusto. de collus. deteg.
3 l. Papinianus. §. si ex causa. infrà eo.
4 l. si seruus plurium. §. j. de leg. j.
5 l. filio. in prin. infrà eo.

qui principalis est, alijs praeiudicium fiat, possunt isti adesse causa, & appellare [6]. [6] l. si suspecta. infrà eo.

§. SI QVIS INSTITVTA. *HOC iure querela non transmittitur ad haeredes, nisi praeparata: sed ad praeparationem habitus requiritur, nempe vt querela sit nata, & sic post aditam à scripto haereditatem: quia ante aditam haereditatem querela non nascitur* [7] *: requiritur & actus, nempe vt praeparatio aliqua praecesserit, quod hic* [8] *explicatur per Iurisconsultum. Quòd si iam erat acceptum iudicium, & ab eo recessum per repudiationem querelae, extinguitur omninò querela, etiamsi is cum quo transactum est, pactis non staret* [9] *: & sic non transibit ad haeredes* [10] *: sin autem à querela recessum est per liberationem, siue pactum nudum, vt & Alciato visum est* [11]*, si non seruentur ab aduersario conuenta, ex integro querela agi potest, & transibit ad haeredes* [12] *: & ità quae mirabiliter aduersantur, conciliari solent. Item iure speciali in liberis admittitur, vt querela etiam non praeparata ad eos transeat* [13] *: nisi pater fuerit ingratus, vel repudiauerit, vel quinquennium tacuerit, aut legatum habuerit: quibus casibus rectius dicitur, non fieri transmissionem ad haeredem filium* [14] *: quam sententiam sic exaudimus, si ex persona patris agat: nam si ex sua persona queritur, sibi nec ingratitudo, nec repudiatio, nec quinquennale silentium patris oberit. In querela enim perpetuum est, vt primo excluso repudiatione, sententia, vel tempore, sequens admittatur* [15] *: quod & Baldus* [16]*, Azo* [17]*, & Dynus* [18] *probant. Quibus annecte quod annotauimus in l. si qua poena. suprà de his qui sunt sui vel alie. iur.*

[7] l. pe. §. illud. C. eo.
[8] & in l. seq.
[9] l. cùm mota. de trãs. C.
[10] l. si quis filium. ad fin. de inoffi. testa.
[11] lib. v. parado. cap. vj.
[12] l. si instituta. infrà eo. in princ. Bald. in d. l. cum mota. j. col.
[13] l. si quis filium. C. eo.
[14] vt d. l. si quis filium. & l. nam etsi. §. j. infrà eo.
[15] l. pater filium. & l. si is qui. infrà eo. l. j. de bo. poss. cont. tab.
[16] in d. l. si quis filium. ij. col. & l. si is qui. infrà eod.
[17] in summa. C. eod.
[18] in c. non debet alteri. de reg. iur. lib. vj.

PAPINIANVS. L. VIII.

PERTINET *ad l. sed etsi vnius. §. filiosa. infrà de iniur.*

§. SI QVIS POST. *Desistenti amplius querela non datur, vt hîc, at haeredi eius ex persona sua, nempe haeredis, rectè accommodabitur, vt fusè noto in l. posthumus. §. vlt. suprà eod. nam in querela successorium edictum locum habet* [19] *: at ex persona desistentis, minimè* [20].

[19] l. si is qui. infrà eo.
[20] l. nã etsi. §. j. infrà eod.

§. SI IMPERATOR. *Licet institutio sit collata in piam causam, vt cùm ecclesia vel pauperes instituti sunt* [21]*, item si Impera-*

[21] l. j. §. ad municipium. ad leg. Falc.

tor aut Rex, nihilominus magis filiorum causæ fauetur: ideoq; est semper querela applicatur, per hunc textum. Ex quo habes propter legitimam, legata pia minui, quod non vtiquè in Falcidia quarta dicitur, quæ de legatis pijs non deducitur [22]. *Item sicut testamenta pia liberorum gratia reuocantur, ità & donationes inter viuos* [23]: *benigneq; dicitur tales reuocationes donationum ad hæredes migrare, cùm ipso iure fiant per natiuitatem liberorum* [24]. *Et adde legitimæ tantum fauorem esse, vt etiam non confecto inuentario debeatur* [25].

§. SED NEC IMPVBERIS. *Ex hoc §. infertur, contra substitutionem pupillarem querelam non admitti, tam ex parte eorum qui pupillo succedunt, quàm ex parte ipsius pupilli* [1]: *quod etiam locum habet in fideicommissaria substitutione: tunc enim querela non datur, sed ex Trebelliano quarta deducitur* [2]. *At contra exemplarem, aut (vt Duarenus loquitur* [3]) *quasi pupillarem substitutionem querela competit* [4]. *Igitur directa substitutio fit ipsi pupillo in sua legitima, & sic eo modo in sua legitima oneratur* [5]: *nec eam omninò ab onere substitutionis potest eximere* [6], *si tamen in pupillari ætate decedat: sinautem substitutio illa fit puberi, non admittitur substitutio in legitima* [7], *sed illa de substitutione subducetur, vt* CVRIAM *Parisiensem iudicâsse Lucius Pa[illegible]iensis refert* [8]: *fideicommissaria autem substitutio, verius est, vt in legitima fieri non possit: quod & placito* CVRIAE *Parisiensis continetur* [9]. *& ità intellige leges omnes, quæ tollunt onus de legitima* [10]: *nam eo casu habent locum quartarum deductiones* [11], *nec querela admitti solet per hunc textum. Item qui substitutus est filio impuberi, grauatur, idq; lege permittente* [12].

§. SI QVIS IMPVBERI. *Hunc textum allegaui suprà ead. l. §. sed nec impuberis. Quod autem infrà sequitur* [13], *alibi tractatum est* [14].

§. QVARTA. *Quanquàm ex sententia Baldi* [15], *legitima vt æs alienum reputetur, tamen obtinuit non detrahi legitimam, nisi priùs æs alienum verum, & funeris impensa sit subducta per hunc textum: nam si ære alieno patrimonium absorberetur, non haberet legitima in quo posset consistere* [16]. *placuit tamen antè legitimam detra-*

22 auth. similiter. ad leg. Falc. C.
23 l. si vnquàm. de reuoc. donat.
24 Guid. Pap. q. ccxiiij in decis. Grat.
25 doct. in Auth. hoc amplius de fideicō. Bal. in Auth. sed cum testator. ad leg. Falc.
1 per hunc text. & §. si qs impuberi infrà ea. l. fac. l. ex tribus. C. eo.
2 c. j. de testa. lib. vj.
3 c. vij. lib. ij. disp. anniuer.
4 Bal. in l. humanitatis. in iiij. col. ibi, tertio oppono. glo. de impu. & alijs. C.
5 vt hic. & d. l. ex tribus.
6 c. j. de testa. lib. vj.
7 l. cohæredi. §. cū filio. infra de vulg. & pup.
8 de fideicō hær. lib. viij.
9 die vij. Martij, anno 1548.
10 l. quoniā in prioribus. de inoff. test. C.
11 d. c. j. de testa. lib. vj.
12 l. si Titio. §. vl. de leg. j.
13 § quoniam.
14 l. qui repudiantis. infrà eodem.
15 in l. j. de lib. & posth. ad fin. C.
16 l. vl. §. in cōputatione. & ibi Bal. de iur. delib.

detrahi, quàm libertates aut legata etiam ad pias causas[17]*, vel remuneratoria: nisi vsque ad eam quantitatem quæ exigi posset: ea enim, vt æs alienum verum, ante legitimam præcipua capitur*[18]*: & sic hoc casu corrigitur hic §.*[19] *at Falcidiæ quarta non deducitur de libertatibus: sed libertates eam minuunt, & hoc casu remanet hic textus*[20]*. Quem, quia difficilis iudicatur, sic potes explicare: euenit vt pater filio hæreditatem relinqueret, item seruis libertates legaret: in reputatione quartæ ineunda quæstio est, an de vniuerso patrimonio quarta sit deducenda, an verò priùs libertates præstandæ, vt sic minuant legitimam: cui respondetur, magis esse, vt libertates & quartam legitimæ & quartam Falcidiæ minuant. Sed ista forsan olei sunt & palæstræ.*

§. SI CONDITIONI. *Datum causa conditionis implendæ, in legitimam iure naturæ debitam imputatur, vt hic: nec mutat quod hodie iure institutionis legitima debetur*[21]*. quia sufficit aliquid iure institutionis capi: reliquum quoquo capiatur titulo, nihil interest*[22]*. Item quod dicitur fructus in legitimam imputari, locum hodiè non habet: nam hodiè legitima quæ ex natura venit, debetur in vniuersa substantia, scilicet in vsufructu & proprietate*[23]*. Item ipso iure capitur*[24]*: cùm ergò iam ipso iure sit deducta, in fructibus compensationem non admittet*[25]*. In cæteris quartis iura vetera remanent.*

§. SI FILIVS. *Querela intenditur per modum actionis, item per modum exceptionis & contradictionis, vt hic: in vtraque via rectiùs dicitur, excludi querelam quinquennio*[1]*. Nec aduersatur quòd quæ sunt ad agendum temporalia, perpetua sint in excipiendo*[2]*: quia illud locum habet, cùm ius excipiendi materiam sibi subiectam diuersam habet à iure agendi: vt in exceptione doli dicimus, quæ ad indemnitatem conseruandam accommodari solet: at actio de dolo, ad pœnam doli intenditur. Cùm autem ius excipiendi, non habet causam distinctam à iure agendi, etiam tempore excluditur instàr iuris agendi, vt hoc casu* 3.

§. MEMINISSE. *Eleganter dicitur aliud esse, ab indigno quid auferri, hoc enim fisco applicatur, vt hic: aliud, ab incapace, illud enim apud hæredem permanet: vt cùm legatur spurio* 4*, vel depor-*

17 suprà ead. l. §. si Imperator. vbi noto.
18 l. qui vxori. de auro & arg. leg.
19 auth. de trien. & semis. §. prohibemus.
20 & l. si seruus. ad legem Falcid.
21 §. aliud quoquè. in authen. vt cùm de app. cog.
22 Bart. hic. & Bal. in l. omnimodo. 1. col. de inoffic testamen.
23 auth. nouissima. de in. off. test. C. & l. scimus. §. repletionem. illo tit.
24 l. scimus. in prin. C. eo.
25 Bal. in d. l. scimus.
1 l. scimus. §. illud. C. eod.
2 l. purè. §. vltim. infrà de dol. excep.
3 Pan. in c. si autē. ad fi. de rescrip. & Bart. in l. querelam. de fal. C.
4 l. j. de nat. lib. C. Bart. in l. j. de deiato. l. x. C.

tato[5], *& sic reprehenditur gloss. in l. j. de hær. inst. C. quæ voluit relicta deportato, in fiscum committi*[6]. *Item quòd dicimus, ab indigno ablatum, fiscum sequi, totiès habet locum, quotiès qua culpa in eo, à quo aufertur, argui potest: nam si nulla illius culpa detegitur, non applicatur fisco, sed hæredi competet*[7]. *Itidèm si indignitas fauorem alicuius respicit, illi applicatur commissum, non fisco*[8].

§. SI EX CAVSA. *Habes in l. posthumus. §. si quis ex his. suprà eod. Quod autem dicitur hìc, rescisso testamento, & rescindi libertates & legata, corrigitur iure nouo*[9].

TITIA. L. XIII.

CVM *dicitur nullum testamentum ex alia causa quàm per querelam, ex vi repetitionis ab intestato debentur legata*[10]: *si autem per querelam, repetitio isto iure nihil proficit legatarijs, per hunc textũ: tamen iure nouo*[11] *legata debentur.*

PATER FILIVM. L. XIIII.

FILIO *à querela excluso per sententiam, pater admittitur: sic & nepos ex beneficio edicti successorij, quod in querela locũ habet*[12]. *nec multùm facit quod dici solet, non debere institui vel exhæredari eum quem alter præcedebat*[13]: *quia verè dicitur, talem non admitti ad querelam ex persona eius qui præcedebat, sed ex persona sua admittetur*[14]. *& hæc fuit opinio Bulgari, quam tenet Bartolus hìc*[15]. *Item hìc est casus, quòd exclusus per sententiam à querela, repellitur à successione, licèt testamentum pòst ad causam intestati deueniat: idem in eo qui excluditur per repudiationem*[16].

NAM ET SI PARENTIBVS. L. XV.

LICET *prior sit causa filiorum quàm parentũ in successione*[17], *tamen non minùs piè parentibus quàm liberis relinqui debet, vt hìc. Ex quo efficitur secundùm omnes*[18], *vt quemadmodùm filiorum quarta aucta est ad trientem & semissem*[19], *ità & parentũ. Quod non idem admittit in fratribus Baldus*[20]. *Huc annectitur & quæstio, an sicut filijs debet relinqui iure institutionis*[21], *ità & parentibus: quod magis est: nam ex decreto principali*[22], *eadem obseruatio est in liberorum & parentum testamentis: quod Baldo placet*[1]. *Reliquũ quod in hac lege*[2] *de præparatione querelæ dicitur, pertinet ad id quod diximus in l. posthumus. §. vlt. & l. Papinianus. §. si quis post. suprà eod.*

§. FI-

5 l. si in metallum. de his quæ pro nõ script. hab.
6 Bar. in d. l. j. de hær.
7 per text. in l. si pater. C. de hær. inst. & ibi Bart. post gloss.
8 l. pen. C. de lega.
9 auth. ex causa. de liber. præter. C.
10 l. eam quã. de fideicõ. vbi vide alios casus in gloss.
11 auth. ex causa. de liber. præter. C. & ibi Bar. ad fin. & hic.
12 l. si is qui. infrà eod. noto in l. posthumus. §. vlt. suprà eod.
13 l. si quis filio. in princ. de iniust. rupt. & irrit.
14 l. iij. § si emancipatus. de bo. poss. contra tab.
15 & Dy. in d. l. iij. & Cyn. in l. si quis filiũ. C. eo.
16 l. qui repudiantis. infrà eodem.
17 l. pater. suprà eod.
18 Bar. hic. & Bal. in l. Titia. suprà eo. & in auth. nouissima. C. eo.
19 d. auth. nouissima.
20 in l. fratres. ij. col ibi, sed nunquid. C. eod.
21 §. aliud quoque. in authen. vt cum de app. cog.
22 §. & hæc quidẽ. vt cùm de app cog. in auth.
1 in l omnimodo. de in off. testa. C. j. col.
2 §. hæredi.

§. FILIVS. *Aliquis ex interuallo & casu post aditionem contingente, potest ex parte testatus, & ex parte intestatus fieri: vt cùm legitimus vnum ex hæredibus in querela vincit, alium autem non* [3]. *Ideóque debita pro parte præstabuntur per hunc textum. At rupto testamento ex parte, tabulæ pupillares non rumpuntur, sed omninò valebunt* [4].

FILIO. L. XVI.

HAEC *lex videtur obstare l. posthumus. §. si quis ex his. suprà eod. & ibi relatum est.*

QVI REPVDIANTIS. L. XVII.

QVI *repudiatione vel sententia excluditur à querela, partem non facit alijs quibus ius integrum est, vt hic* [5]*: sic in legatis & hæreditatum petitionibus, qui penitùs ab eis summouentur, partem cæteris non faciunt* [6]*. quod non vtiquè verum est, si admitti eos spes esset* [7]*. Hîc etiam aptè & loco quæritur, an quia per auth. nouissima. C. eo. variatur reputatio trientis & semissis secundum liberorum numerum, debeant numerari qui sunt iustè exhæredati, vel deportati, in hoc vt dicantur esse plures quàm quatuor, & ità sit locus semissi: quod non est dicendum, per hunc textum. Nam exhæredati pro mortuis habentur, quantùm attinet ad successionem eius à quo sunt exhæredes facti* [8]*. Ideoq. stante statuto, vt non extantibus masculis fœminæ succedant, erit statuto locus, si masculus sit, sed exhæredatus: nam pro mortuo putatur* [9].

§. CVM CONTRA. *Hîc textus bellè temperat eas leges, quæ aliquibus casibus sententiam inter alios redditam, alys nocere voluerunt* [10]*, vt non habeant locum, si sententia in absentem sit data* [11]*: nam præsumptio est, potiùs ob contumaciam, quàm quòd mala esset causa, condemnationem secutam. Ideò licèt victus in querela, qui vsque ad sententiam perstitit, amittat relictum sibi in eodem testamento* [12]*: non sic in eo qui victus est per contumaciam & absens* [13]*. Nam (vt dixi) sententia contra absentem lata, creditur non ob malam causam, sed absentiam data: quæ tamen præsumptio eliditur, si fuisset absens ex causa probabili, vel si ex actis manifestè doceretur mala causa* [14]*, vel si legitimè absens fuisset defensus* [15]*. Nec tamen curiosè requirimus, vt omni parte iudicij* adsit

3 fa. l. circa. infrà eod.

4 l. in substitutione. infrà de vulg. & pup. l. Papinianus. § sed neque impuberis. suprà eod.

5 & l. pater. suprà eo. vbi noto. l. ij. infrà si pars hæred. pet.

6 l. si duobus. de leg. j.

7 l. Papinianus. §. quoniam. suprà eo.

8 l. j. §. sed & si patronus. infrà de coniung. cum eman.

9 Bar. in d. l. j. & l. i. quãdo & quib. quar. pars deb. lib. x. C.

10 vt l. sæpè de re iud. l. posthumus. §. si quis ex his. suprà eo. & similes.

11 fa. l. ideo. inf. de euict.

12 l. alia. de his quib. vt ind. C.

13 l. Papinianus. §. meminisse. suprà eod.

14 l. ij. de contra. iud. tut. & ibi glo. singul. ponit vtrunq; casum. & Bal. in l. ij. pen. col. quib. res iud. non noc.

15 l. si ideò. inf. de euict.

adsit, sed sufficit tunc affuisse, cùm absentia potuisset ei nocere, eo scilicet tempore quo probationes fiunt: nam si affuisset causa continuæ, defuit autem cùm res iudicaretur, absentia nihil nocet [16].

16 Bart. in l. si superatus. de pigno.

MATER DECEDENS. L. XIX.

MATER *ex duabus filiabus vnam præteriit, aliam instituit in quadrante, & extraneam ex dodrante hæredem fecit: in quæstione proposita dubitari potest, qua ex parte præterita cum extranea queri possit: & magis est, vt pro parte tantùm querelam persequatur, ex qua intestatæ matri erat successura: nec enim incognitum est, ex interuallo quem posse decedere pro parte intestatum, & pro parte testatum* [1]. *Vindicabit igitur, perlata querela, semissem filia præterita, vt hîc in textu. Nam quod dicitur, querelam totum patrimonium auocare* [2], *intellectum habet, nisi aliquis eodem esset gradu, qui querenti partem faceret* [3]: *qui si repudiet, vel tempore à querela excludatur, alter per ius accrescendi totum petet* [4]. *Si tamen præterita, quia nullus eam repellebat, pro toto patrimonio constiterit iudicio cum extraneo, etiam institutæ sorori prodest* [5]: *& sic testamento rescisso per querelam præteritæ, vindicabit instituta, non id tantùm in quo instituta est, sed virilem, vt hîc in fine, secundum opinionem Irnerij: quæ eousquè (opinor) perducenda est, vt habeat locum etiam si instituta adijsset: nec enim prohibenda est ab intestato adire, licèt anteà ex testamento adijsset: cùm ignorans, aut dubitans rescissum iri testamentum, adierit* [6]. *Et hæc in querela, qua ipso iure testamentum fit irritum: at in contra tabulas possessione, admittenda esset distinctio glos. hîc* [7]. *quam vide. Et hæc forsitan satis ex hac lege probantur, licèt multis non satis constet.*

1 l. nam & si. §. vlt. suprà eo. & l. circa. inf. eod.
2 l. Pamonius. si quis à paren. suc. manu. noto in l. j. suprà eo.
3 per hunc text. & glos. in verb. semissem.
4 l. si pona. §. vl. inf. eo.
5 vt hîc. & l. posthumus. §. si qs ex iis. suprà eo.
6 per hunc tex. in vers. cæterû. & l. vlt. ad fin. prin. & ibi Bar. de fur. l. legitimam. inst. tit. j.
7 in verb. adeundæ.

QVI DE INOFFICIOSO. L. XX.

IN *dubijs, & donec aliter constet, ea opinio accipienda est, quæ testamento fauet* [8]. *Ideò qui contra testamentum queritur, intereà Carbonianam possessionem non habet: item nec actiones mouere potest, præter vnam petitionem hæreditatis, quam eodem libello cum querela cumulare poterit* [9]: *nec enim admittendum est, vt sub querela petitio hæreditatis comprehendatur: potest enim quis vincere querela, & petitione hæreditatis cadere* [10].

8 c. vlti. de re iudic. l. si pars. suprà eod.
9 gl. & Bar. hîc.
10 l. posthumus. §. si quis ex iis. suprà eo. Bar.

FILIVS

FILIVS. L. XXII.

SICVT pater expreßè non poteſt edicere filio, quin querelam de inofficioſo perferat[11]*, ità nec tacite filio nocet: vt ſi legatum in eo teſtamento ſibi factum agnoſceret. Et nota verſum,* Multomagis, *vbi hæres liti de inofficioſo à defuncto inſtituta ſuccedens, ſi vincitur, non perdit legatum ex ſua perſona veniens. Sic nec tutores alieno nomine querentes, aut aduocati, aut ſyndici perdunt ſibi relicta*[12]*: nam per eiuſmodi actus non videntur improbare teſtamentum. Diuerſa ratio obtinuit in approbatione, quæ induci credita eſt, ſi quis hæredi ſciens patrocinium vel aduocationem præſtiterit*[13]*: quod in ignorante non eſt recipiendum*[14]*. & hæc diſtinctio in teſtamento probatur, quod per conſenſum confirmari poteſt*[15]*. At ſi ego aduocatus affuerim alteri rem meam petenti, etiam ſciens, non perdo dominium*[16]*: illud enim nudo conſenſu non amittitur*[17]*.*

SI PONAS. L. XXIII.

§. SI HAEREDITATEM. *Hic §. eſt nobilis, vt per contractum initum cum hærede, approbatio teſtamenti inducatur. Sic per receptionem partis precij rei ſuæ, inducitur approbatio venditionis, de re ſua ab alio facta*[18]*. Et hoc aliâs fuſiùs annotatum eſt*[19]*.*

11 l. Papinianus. in prin. ſupra eod.
12 l iij. §. aduocatũ. & l. tutorẽ. & ibi Bart. de his quib. vt ind. l. aduerſus. §. j. infrà eo.
13 l. ſi exhæredatus. infrà eod.
14 l. qui cùm maior. §. ſi patroni. de bon. lib.
15 l. filio. de iniuſt. rup. & irrit.
16 l. inter. infrà de rei vind. l. nec petentẽ. de præſc. long. temp.
17 l. ſi quis vi. §. differentia. de acqui. poſſ. Bart. in d. l. inter.
18 l. quidam. infrà de euict.
19 l. Caius. infrà de pig. act.

SI NON MORTIS. L. XXV.

VIDETVR ex hac lege ius agendi ad ſupplementũ etiam veteri iure cognitum fuiſſe: quod non admittunt doctores, ſed volunt mutari caſum. Verùm hæc nihil ad hanc ſcriptionem. Aptè autẽ quærere poßis, ſi aliquid ſit relictum ea lege, vt is cui relictum eſt, hoc modico ſit contentus, poßitne ille ad ſupplementum agere ex hac lege[1]*: & rectius eſt, nihil ei nocere prohibitionem petendæ ſuppletionis à teſtatore factam, per hunc textum*[2]*. Item filius ad repletionem legitimæ agit contra hæredem & legatarios ſimul pro rata*[3]*: quod intellige, ſi legatarijs corpus hæreditarium eſt legatũ: hoc enim, ipſo iure reſecatur per legitimam*[4]*: ſinautem legata eſt quantitas in genere, tunc ab hæredibus tantùm petetur repletio*[5]*: quia quantitas non dicitur eſſe in ſubſtantia bonorum: at legitima ex ſubſtantia petitur*[6]*. Et ità intellige textum in authent. vt cùm de appellatio. cog. in §. cæterùm. vbi dicitur, ab hæredibus peti repletionem.*

1 & l. omnimodò. C. eo.
2 & §. cæterum. in auth. vt cùm de appell. cog.
3 l. ſi libertus ſub condition. § j. de bo. lib.
4 l. lineà. ad leg. Fa cid. l. ſcimus in prin. C. eo.
5 ſ. c. l. cum pater. in prin. de leg. ij
6 l. ſcimus. §. repletionẽ. C. eo. Bal in l. omnimodo. ad fi. princ. C. eo.

bb SI

SI INSTITVTA. L. XXVII.

HVIC responso aduersatur l. cùm mota. C. de transactio. Sed placet opinio Alciati 7, quanquàm diuinatione non careat, hic ideò querelam ex integro perferri posse, quòd nudo pacto esset renunciata, & sic non erat extincta: at in responso Alexandri 8 à querela recessum erat per renunciationem, quæ ipso iure tollit querelam: vnde si fides non seruetur, non querela, quæ extincta est, locus erit, sed præscriptis verbis erit agendum, quod & suprà dictum est 9. Quòd autem hic dicitur 10, assertionem vel negationem patris, quæ vel negat, vel affirmat quem filium, non mutare veritatem, nec nocere filio 11: vide quæ dicuntur in l. filium. de his qui sunt sui vel alienur. suprà.

7 lib.v.parad.c.vj.
8 l. cùm mota. de transactio. C.
9 l. posthumus. §. vlt. suprà eod.
10 §. ei qui se.
11 fac. l. etiam matris. de prob.

CVM MATER. L. XXVIII.

IVRE isto rescisso testamento per querelã ex causa exhæredationis 12, item nullo facto ex causa præteritionis 13, legata & cætera infirmantur. At iure nouissimo legata seruantur, quotiès ex causa exhæredationis, vel præteritionis rescissum est testamentum 14. In præterito tamen filio admittitur distinctio Bartoli 15, vt legata & cætera remaneant resecta institutione, quandò filius præteritus est à sciente patre: sinautem præteritus esset ab ignorante, omnia rescinduntur 16, & ius vetus remanet. Et hanc opinionem Bartoli, Alexander & cæteri communem volunt. Cui non obstat l. vlti. de hæred. inst. infrà, vbi si putans testator decessisse eum, quem priùs instituerat, alium instituit, rupta hac secunda institutione, legata remanent: quia ibi erat præteritus is, cuius præteritio non facit nullum testamentum. Sic nec obstat hæc lex: quia pòst ad finem corrigitur per Iurisconsultum secundùm Bart. hic 17: quod rationem habet.

12 l. Papinianus. §. si ex causa. suprà eo.
13 l. filio præterito. de iniust. rup. & irr. test.
14 auth. ex causa. de lib. præt. & exhær. C.
15 in d. auth. ex causa.
16 fac. optimè tex. in l. vxorem. de manumis. testa. l. sicut. & l. seq. de mil. test. C.
17 & in auth. ex causa. iij. col. de lib. præt.

SI IS QVI. L. XXXI.

NOTA hunc tex. & vide quæ habentur in l. posthumus. §. vlt. suprà eod.

SI EXHAEREDATVS. L. XXXII.

IN hanc sententiam vide quæ superiùs relata sunt 18. Et ad finem habes, eum qui vel suo nomine legatum sibi factum petit, vel eius nomine cui est hæres, testamentum approbare, & eo modo querelæ videri obnunciare, vt hic: quod tamen non est expeditum in querela inof-

18 l. filius. suprà eod.

inofficiosæ donationis, quam non prohibetur intendere, qui legatum recepit, vel legati nomine egit: nec enim talis querela testamentum impugnat, sed ad repletionem datur [1].

1 l. si quãdò. §. vlt. C. eo. Bar. in l. cùm donationibus. de inoff. donat. C.

De hæreditatis petitione.

SI HAEREDITATEM. L. IIII.

A*N ea quæ post litis contestationem reus cœpit possidere, in iudicium veniant, habes in l. quæsitum. infrà de pecu. Item an dominium superueniens authori meo, mihi proficiat pono in l. si quis alienam. infrà de actionib. empt. Hîc autem probè annectitur alia quæstio, an titulus accedens alicui possessori post litem contestatam, prosit, & excludat agentem: quod sinè dubitatione dicendum est, si à vero domino acquisierim titulum, aut ab eo qui agentem esset superaturus* [2] *: at non idem, si emissem ab eo qui nullum ius haberet* [3] *: quam distinctionem Bartolus & Baldus probant* [4]. *Nec aduersatur, quòd res litigiosa non potest alienari à possessore lite pendente* [5] *: nam ipsi possessori valebit alienatio facta, & poterit ius illi confirmari* [6]. *Planè quotiès reus ex culpa sua acquirit pendente iudicio, vt cùm post acceptum iudicium rem vsucapit, non tamen hoc illi patrocinatur, sed condemnatio fit àc si non vsucepisset* [7].

2 l. si rẽ quã. inf. de euict. l. fundo. ad leg. Fal.
3 l. ij. de pet. hær. C. l. summa. de pecul.
4 in l. cogi. de pet. hær. C.
5 l. sequen.
6 l. per diuersas. §. exceptis. C. mand.
7 l. si post acceptũ. & ibi Bar. & Bald. infrà de rei vind.

DIVVS PIVS. L. V.

HODIE *postquàm controuersia est mota, licèt nondùm lis contestata sit, dicitur res litigiosa* [8], *& lis pendere* [9] *: ideoq; alienatio inhibetur. Et valet ad quæstionem de eo qui sub pœna promisit non mouere controuersiam, vt sola interpellatione extra iudicium facta, in pœnam incidat, per hunc textum* [10]. *Et quòd attinet ad aliud caput legis, habes in hac actione & in petitorijs sustineri cognitionem propter obiectum falsi, quod in possessorijs non recipitur, quæ non ideò differuntur, licet testamentum falsum dicatur* [11]. *Sed & apud nos sinè distinctione id obseruatur, vt quantumcunquè testamentum falsum aut nullum arguatur, intereà tamen dato repromissore, legata & cætera impleantur, quod* CVRIA *Parisiensis censuit* [12].

8 auth. litigiosa. de litig.
9 clem. vlt. vt lit. pend.
10 Bar. in l. ampliùs. infrà rem rat. hab.
11 l. ij. de edi. diui. Adria. toll. C. glo. & Bar. hîc.
12 xiij. Calen. Martij, anno 1552.

SI QVIS LIBERTATEM. L. VII.

13 ibi, vel dic quòd simpliciter.

SECVNDVM vltimum intellectum glo. prima 13, *quam sequuntur Bartolus, Paul. & alij, sic res explicatur, vt seruo in testamento sit relicta libertas: & in eodem testamento filius exhæres factus, extraneo instituto: nunc si seruus ab extraneo scripto libertatem petat, poterit scriptus opponere iudicium sibi à filio præterito intendi, testamenti nomine* 14. *Item & exceptionem eandem oponet filius, qui ad iudicium accedit, nè futuro iudicio præiudicium fiat. Ex quo euenit vt tertia persona, in iudicium transuersa posit incurrere, & impetrare vt differatur iudicium* 15, *impedireque executionem* 1. *Addit Bartolus hanc exceptionem etiam à iudice posse opponi, quòd suæ iurisdictioni quodammodò præiudicium afferri posit: & sic hoc faciet etiam non requisitus: quod satis ex hoc textu impleri videtur* 2. *de quo vide in l. illicitas. §. veritas. de offic. præs. suprà. Habes autem ex hac lege, in vniuersalibus iudicijs, quæ nunc mouentur, vel statim mouebuntur, differri particularia, nè illis præiudicium creetur. Sic in iudicio de feudo aut præbenda accepto, interim silebunt particularium rerum lites, Bartolus hic* 3: *quod rationem habet, si vtrunque iudicium inuicèm sibi præiudiciale est, vt hic accidit: nam libertas querelæ inofficiosi præiudicium afferebat, & querela libertati: vndè præfertur querela tanquàm maior. sin autem libertas accusationi aut querelæ præiudicialis erat, non accusatio libertati, causa libertatis priùs est exequenda* 4.

14 l. ij. de excep. rei iud. & l. vlt. C. eo.

15 fac. l. si suspecta. suprà tit. j. & l. Titia. sol. matrim. vbi noto.

1 c. veniens. de testib. & Bart. hic.

2 facit tex. in l. quos prohibet. suprà de postul.

3 & Innoc. in c. j. de cõcess. præb. lib. vj.

4 l. quoniam Alexandrũ. ad leg. Iul. de adult. C. l. lite ordinata. C. de lib. caus. Bar. hic.

LEGITIMAM. L. VIII.

VIDES neminem eiurare ius, quod sibi ignorat competere 5. & *qui ignorans iudicium defuncti sequitur, non est prohibendus à legitima hæreditate vindicanda, si modò fuit in ignorantia facti* 6: *secùs, si in iure erraret* 7.

5 facit l. mater. vbi pono. suprà tit. j.

6 l. Paulus. de bon. liber.

7 l. iij. §. quid in fraud. pat.

PRO HAEREDE. L. XI.

VIDES hic titulos pro hærede & pro possessore, non haberi pro titulis: ideò non conferunt ad præscriptionem decem annorum, sed tantùm longissimo tempore possessores tuti fiunt 8. *An autem si post iudicium acceptum in petitione hæreditatis, possessori superueniret titulus, is debeat vincere, noto in l. si hæreditatem. suprà eod. Item nota hanc legem,* qui interrogatus, *contra testes, qui roga-*

8 l. hæreditatem. C. in quib. caus. cess. long. temp. l. hæreditatis. de pet. hære. C.

rogati, rationem dicti debent reddere 9, *vt non videantur reddidisse, si rationem reddiderint, qua nihil addit ad dictum. Bartolus.*

9 l. fed.m. & ibi gloss. & doct. C. de testib.

NEC VLLAM. L. XIII.

§. ITEM SI QVIS DOLO. *Licèt qui dolo desijt possidere, pro possessore conueniatur, si tamen is qui nactus est possessionem, se liti offerat, & sit paratus rem restituere, liberat eum qui desijt possidere. Si autem is qui desijt possidere, æstimationem soluerit, non liberat eum qui rem tenet* 10. *Et ad hunc textum rectè accommodatur quæstio, an vnius solutio alios liberet: in quo res ità explicari potest, vt in ciuilibus debitis, cùm sunt plures debitores etiam insolidum, vnius solutio alijs liberationem afferat: cùm tam ampliùs non intersit* 11: *nam ferè est, vt restitutio rei non dupletur* 12. *Sed hoc locum habebit cùm res soluta est* 13: *nam æstimatio soluta ab vno, non prodest possessori ad liberationem, per hunc textum* 14. *nisi possessor esset habiturus regressum & authoritatem contra eum qui soluit* 15: *Item nisi dolus non argueretur: tunc enim solutio æstimationis possidētem liberat* 16. *Quid autem in delictis & pœna, habes in l. item Mela. §. si plures. infrà ad legem Aquil.*

10 fac. l. si is qui. infrà de rei vind. l. locu. & con. demnatio. de tab. exh.
11 l. si plures. de dolo. l. de illo. ad fin. infrà de nox.
12 l. Lucius. §. impuberes de leg. ij. l. bona fides. de reg. iur.
13 l. si qs dolo. de re iud. & l. Stichum. §. dolo. de solut.
14 l. quoties. §. planè: infrà si fam fur. fec. l. sed & si lege. §. certè. infrà eod.
15 l. illicitè. de reb. eor. q.

ITEM VIDENDVM. L. XVIII.

§. SI QVIS. *An possessio superueniens lite pendente actori prosit, pono in l. quæsitum. de pecul. infrà.*

§. NVNC VIDEAMVS. *Ad quæstionem glossæ, qua quæritur, an feuda veniant in petitionem hæreditatis: ferè obtinuit non venire, cùm iure hæreditario non habeantur* 1. *Et licèt filius repudians hæreditatem, non possit ad feudum peruenire* 2: *potiùs tamen tanquàm filius hoc feudum habet, quàm tanquàm hæres* 3. *Ideò qui hæreditatem paternam fratri remisit, non censetur remittere feudalia: quia non veniunt appellatione hæreditatis* 4: *sed bonis remissis, intelligitur & feudalium facta remissio* 5. *Sed hæc fortasse Gallorum moribus repudiata sunt, apud quos feudalia instar reliqui patrimonij habent* 6, *nec præceptis à cæteris rebus separantur.*

1 c. j. de success. feud. in vsib. feud.
2 c. j. an agnat. vel filius. repu. hær.
3 fac l. vt iurisiurandi. §. si liberi. de iur. patr. vbi vide Bart.
4 Bar. hic. & Bald. in authen. si quis. de sacrosan. eccle. C.
5 Ias. in rub. de feu. j. col.
6 Io. Fab. Instit. de empt. & vendit. ad princ. & Guido Pap. q. lxx.

ITEM VENIVNT. L. XX.

§. CVM PRAEDIXERIMVS. *Nota actiones surrogatas assumere eam naturam, quam habent ea quibus sufficiuntur: quod intellige in natura quæ ad substantiam pertinet: contrà est in natura*

 accidenfrom

accidentali, per hunc textum. Reliqua habes in l. si eum. §. qui iniuriarum. si quis caut. suprà.

§. IDEM RECTE. *Cùm vnum est in obligatione, & aliud in solutione ex dispositione legis, rectè dicitur, perire debitori facultatem soluendi, id quod in solutione est, post litem contestatam super actione iudicati* 7. *Idem admittitur, cùm illud venit ex cautione & destinatione hominis: perit enim illa facultas per litem contestatam* 8: *quod &* CVRIAE *Parisiensi visum esse Lucius refert* 9. *At cùm illud beneficium competit ex testatoris decisione, per litem contestatam non adimitur beneficium soluendi id, quod tantùm in solutione est* 10: *nisi in pœnam heredis, aut eius qui dare debet, hoc sit adiectum à testatore* 11.

§. AIT SENATVS. *Vides hic committi bona in fiscum ciuitatis: quod intellige, si id ex priuilegio habeat, vel superiori non subsit, aliâs ciuitates non habent bona publicata* 12: *& licèt habeant fiscum, quem etiam dicuntur impropriè habere minuti domini, non tamen habent priuilegiarium* 13. *noto in l. legatis. ex quib. caus. maio.*

§. PETITAM. *Cùm denunciatio sit solùm ad certiorē aliquem faciendum, tantum operatur simplex scientia, atquè denunciatio, per hunc textum* 14: *si autem ad aliquid faciendum denunciatio procederet, non sufficit scientia, nisi denunciatio adyciatur* 15. *Sic emptor conuentus debet denunciare litem motam venditori, etiam scienti* 16: *sic canonicus absens, licèt sciat mortem episcopi, debet vocari* 17. *Planè quotiès sufficit sola scientia, non refert à quo fiat denunciatio, sed denunciare poterit etiam qui ius non habet* 18. *Sic cùm semestre ad conferenda beneficia datum, procedat à tempore scientiæ* 19, *non refert à quo quis habuerit notitiam* 20: *quod tamen interpretor, si denunciatio facta esset ab ijs, qui fide sunt digni* 21. *Si autem denunciatio fieret ad aliquid agendum, non nocet, nisi fiat ab eo cuius interest* 22.

SI ET REM ET PRECIVM. L. XXII.

CVM *loquimur de præstatione facienda, precium non succedit loco rei, nisi res ipsa non possit præstari* 23: *si in petitione, ego didici in vniuersalibus precium loco rei succedere, tam in personalibus* 1, *quàm*

7 per hunc tex. & l. Titiæ. cum glo. de aur. & arg. leg.
8 l. si quis stipulatus decem. de sol. & Bar. in l. miles. §. j. de re iud. infrà.
9 lib. x. Placit. tit. de sol.
10 l. si quando. & ibi Bar. de leg. j.
11 l. j. de penu. leg. & ibi Bar.
12 l. j de bon. vac. lib. x. C. & ibi Bar.
13 l. simile. ad muni. Gui. Pap. q. lxxvj. in decis. Bal. in rub. de priuileg. fisc. C.
14 & l. j. in fi. de act. emp.
15 l. denunciasse. in prin. de adul.
16 doct. in l. j. ad fi. de act. emp. infrà.
17 fac. glo. pe. in c. penul. de proc. in antiq. gl. in §. statuit. in verb exhibere. de coll. in prag. sanct.
18 vt hoc tex. ad fi.
19 c. licèt. de sup. pl. neg.
20 Panor. in d. c. licèt. per hunc tex.
21 Bar. in l. quidam decedens. §. j. de admi. tut.
22 l. si maior. de resc. vēd. C. & l. tutor. de mino. suprà vbi noto.
23 l. vind. & ibi noto post doct. infrà si cert. pet. l. item si verberatum. § j. infrà de rei vind.
1 l. vēditor ex hæreditate. de her. vel act. vend.

quàm in realibus, per hunc textum[2] *: at in particularibus minimè*[3], *nisi in subsidium: vt cùm ego ei qui antè à rem meam suo nomine vendiderat, consensum præstiti, & ratum negocium habui: rationem habet, vt si res à venditore præscripta sit vel perempta, actio negociorum gestorum mihi quoq; accommodetur, idq; in subsidium ad precium, contra venditorem*[4] *: nam si aliàs posset esse mihi cautum contra emptorem, non haberem actionem negociorum gestorum: quia quod meo nomine gestum non est, ad commodum meum ratum non habeo*[5] *: quod & paulò inferius dicetur*[6]. *Et quod dico, in particularibus precium loco rei non defungi, intellige cùm ex contractu agitur: sin autem ageretur propter dolum, succedit precium loco rei*[7]. *An autem in hypothecaria precium succedit loco rei? & vix est: ideoq; si creditor secundus vendiderit pignus, primus creditor non poterit agere ad precium, contra secundum creditorem, sed emptor pignoris erit conueniendus*[8]. *Addit Baldus*[9] *singulariter, precium mercium illatarum, quæ vendita sunt, esse in causa pignoris, sicut erãt merces ipsæ.*

2 & l. Imperator. in fin. cum l seq. de leg. ij.
3 l. si seruum. §. vlti. de verb. oblig. l. qui vas. §. vlti. de furt.
4 l. mater de rei vin. l. si eũ seruũ de reb. cred.
5 l. si pupilli. §. sed si ego. de neg. gest.
6 l. Iulianus. infrà de rei vind.
7 tex. & gl. vlt. in l. qui à debitore. quæ in frau. cred. & ibi Bar.
8 l. j. & ibi Bar. de distr. pig. infrà. Bal. in l. vlt. §. etsi præfatã. iuj. not. de iur. delib.
9 in l. cùm tabernam. de pigno.

VTRVM AVTEM. L. XXIII.

NOTA *ex hac lege, in princ. possessorem bonæ fidei teneri ad precium, non quod percepit, sed quod in rem suam versum est: quod & infrà attingemus*[10]. *Quòd autem extrema lege quæritur, an pœna quæ occasione rei meæ venit, sit mihi cum re mea reddenda: sic potes dicere, vt totiès pœna ex re mea veniens, debeat mihi restitui, quotiès ex prouisione mea proficiscitur*[11] *: sin autem non venit ex cautione mea, magis est vt mihi restituenda non sit*[12], *nisi loco rei succederet*[13]. *Planè pœna illata ex legis cautione ob damnum datum in rem meam, mihi cum re restituenda est. Aliud dicitur si ob damnum aut iniuriam factam ei qui rem meam possidebat: vtrunque probatur in* l. at vbi vi. *infrà eod. Quòd si delictum siue iniuria circa vsum rei versaretur, non fiet illius pœnæ à possessore restitutio, si vsum rei habebat, vt accidit in commodatario*[14], *& conductore*[15], *qui pœnam, quam nomine rei furto ablatæ, à fure abstulerint, non restituunt. Diuersum in iis qui vsum rei non habent, obtinuit: vt in creditore pignoratitio*[16]. *Item in hoc quæstionis genere perpetuum est, vt pœnam quam quis à me*

10 l. sed & si. §. consuluit. infrà eod.
11 tex. in l. prætor. § j. de bon. auth. iud. pos. infrà.
12 l. at vbi. infrà eod.
13 l. sed & si lege. in prin. infrà eod.
14 l. vlt. C. de furt.
15 l. is qui rem. infrà loc.
16 l. si pignore. infrà de pigno. act. vide Bar. in l. prætor. §. j. de bon. auth. iud. poss.

me habuerit, non teneatur cum re mea mihi reficere [17].

SED ET SI LEGE. L. XXV.

LICET *precium in vniuersalibus loco rei fungatur* [18], *non tamen res ex precio empta, per hunc tex.* [19] *quod tamen alibi relatum est* [20].

§. DE EO AVTEM. *Quòd ad interitum rei attinet, mala fides per litem contestatam intercedens, non nocet* [21] *: nec quòd ad vsucapionem spectat* [22] *: at quo ad fructus, nocet, vt hic* [23].

§. SCIRE. *Nota casum, in quo culpa lata non comparatur dolo : nam ex dolo fit mala fides, at non ex culpa, per hunc textum. & de hoc theoremate vide quæ habentur in l. quod Nerua. infrà depos. Item licèt error iuris vsucapionem impediat* [24], *non obstat tamen fructuum acquisitioni* [1] *: nec teneretur qui eos errans cepit, restituere, nisi quatenùs bonæ fidei possessor teneri posset : sic hoc casu non nocebit, quod dici solet, errorem iuris non patrocinari ad acquirendum* [2].

§. PERINDE. *In hac actione non tantùm tenetur qui dolo desijt possidere, sed & is qui dolo noluit acquirere : quod vtiquè est perpetuum, cùm quis in ea causa est, vt ex contractu vel quasi contractu teneatur acquirere, vt hoc casu : nam in istis possessoribus obseruatur, vt de fructibus & cæteris quæ quærere potuerunt, teneantur* 3. *Cùm autem aliquis nec ex contractu, nec quasi contractu, acquirendo alligatur, si desijt acquirere, non tenetur* 4.

§. CONSVLVIT. *Clausula, vt aliquis non teneatur, nisi quatenùs est factus locupletior, talem interpretationem recipit, vt non sufficiat quid ad eum peruenisse, nisi durârit versum* 5. *Vndè & illud proficiscitur, vt non dicatur ad eum peruenisse pecunia, aut ex ea locupletior factus, si eam, postquàm recepisset, perdiderit* 6 *: vel si dum re sua abuti se putat, eam profundat, nec si ad εὐεργέτημα siue remunerationem alium sibi naturaliter obligauit, locupletior ex eo videtur esse, nisi aliquid eo nomine accepisset, per hunc textum. Ex quo dicitur, eum qui soluit propter illam obligationem ad ἀντίδωρα potiùs donâsse, quàm debitum impleuisse videri : at alia naturalis obligatio impedit donationem, hoc est, facit vt ex illa solutum, potiùs vt debitum, quàm vt donatum videatur* 7, *& sic repetitio-*

17 d. l. si pignore. vbi noto. infra de pig. act.
18 vt noto in l. si & rem. suprà eod.
19 versi. item si rem.
20 l. imperator §. vbi infra de legat. ij. vbi vide Bartol.
21 l. illud. infrà eo.
22 l. j. de vsuc. transfor. C.
23 & l. certum. C. de rei vind.
24 l. nunquàm. & l. si fur. §. j. de vsuc.
1 Bart. hic. & Dyn. in c. possessor. de reg. iur. lib. vj.
2 l. error iuris. de iur. & fac. igno. Bar.
3 l. domû. C. de rei vin. l. nouis. infrà de rei vindi. l. apud Iulianum. §. j. infra de leg. j.
4 l. qui autem. infrà quæ in fraud. cred. & gl. in prin. l. j. de tab. exhib. vbi Dyn. & Bar.
5 l. si à patre. §. versum. infrà de in rem vers. l. vtrum. suprà eo.
6 l. vtrum. suprà eo.
7 l. hoc iure. §. seruo. de don. c. Dec in l. donari. infrà de reg. iur.

petitionem soluti impedit[8] *: solutum autem ex obligatione* ἀντιδώρων*, repeti potest*[9] *: quod tamen temperationem recipit, vt noto in l. naturaliter. infrà de cond. indebi.*

§. QVOD AVTEM. *Nota hunc textum, quòd in eo videtur locupletior aliquis factus, si sumptum fecit in aliquam causam, in quam de suo tantùm expendisset. Et facit ad ea quæ inferius in eandem sententiam retulimus*[10].

§. ITEM SI REM. *Hunc textum difficilem reddiderunt glossa & doctores, quamuis ex Pauli Castrensis testimonio sit facilimus. Agitur verò de bonæ fidei possessore, qui res vendidit, nec precio earum locupletior est : quod cùm ità cecidisset, quæstio est, an petitor contra emptorem vindicationem rerum habeat : quæstionem mouet, quòd ea vindicatione videatur quodammodò præiudicium petitioni hæreditatis fieri, quæ posset ab eo qui vindicat, contra bonæ fidei possessorem qui vendidit, moueri. Sed cùm bonæ fidei possessor ex precio non sit factus locupletior, & sic petitione hæreditatis conueniri non possit*[11]*, consequens est non fieri præiudicium petitioni hæreditatis, quæ moueri non potest. Poterit igitur hæres verus res vindicare, vt hic dicitur. quod tamen ità verum est, nisi emptor sit habiturus regressum in venditorem, qui quidem venditor non sit locupletior ex precio. Excipiet igitur emptor ex venditoris persona, nè scilicet teneatur venditor vltrà, quàm locupletior est factus. Neque enim nouum est, vt emptor defensionibus venditoris vtatur*[12]. *Est & alter casus, quo emptor se tueri potest, nempe cùm venditor se liti offert*[13].

§. CERTI. *Hic §. obstat ijs quæ suprà monuimus*[1]*, solutionẽ æstimationis factam ab vno, non liberare possessorem rei : sed vide quæ ibi habentur : nam illud demum locum habet, nisi possessor rei cum quo agitur, esset habiturus regressum in eum qui soluit æstimationem, per hunc textum*[2]. *Nam semper hæc exceptio obest etiam vero domino,* non potes agere, quia recepisti precium à venditore.

IVLIANVS. L. XXX.

SOLET *hic notari forsan minùs appositè ad textũ, sed tamen verè, pecuniam esse de rebus quæ vsu consumuntur, & seruando non seruantur : quod apertius alibi demonstratur*[3]. *Ex quo & illud*

66 *prosi-*

8 l. naturales. de act. & oblig.
9 in l. ex hoc iure. de iust. & iure.
10 l. iiij. §. j. de in rem ver.
11 suprà eo. l. §. consuluit.
12 fac. l. emptori. de euic. C.
13 vt hic, ibi, quod tamẽ. facit l. nec vllam §. itẽ si quis dolo. suprà eod.
1 l. nec vllam. §. itẽ si dolo. suprà eo.
2 & l. quotiès §. planè. si fam. furt. fec. dic.
3 in §. constituitur. Inst. de vsufruct.

proficiscitur, adultum posse pecuniam alienare sine decreto 4, *quod non admitteretur, si seruando seruari posset. Sic & prælatus potest pecunias suas expendere sine ea solennitate quæ à canone* 5 *in immobilibus est inducta* 6, *si tamen inter viuos res ageretur: aliàs in morte & testamento, prælati etiam de fructibus & mobilibus testari non possunt* 7.

4 glo. in §. ij. quib. alienare lic. vel nõ. Instit. Bar. in l. si ex legati. de verb. oblig.
5 c. sine exceptione. xij. q. xj.
6 Pan. in c. nulli ad fi. de reb. eccl. non alie.
7 c. adhæc. de testa. fac. text. in l. viuus. si quid in fraud. patro.

SI QVID POSSESSOR. L. XXXI.

SI possessor hæreditatis suo nomine, non tanquàm hæres, soluit debitum hæreditarium, non liberat debitorem, hoc est, hæredem, vt hic 8: *si autem soluit hæredis nomine, paratur hæredis liberatio* 9. *Idem statuitur, si debitum esset solutum à possessore suo nomine, qui post consentit, vt nomine hæredis solutum reputetur, per hunc textum* 10. *Et hæc intelligenda sunt in certis: sin autem aliqua dubitatio esse potest, quo nomine videatur esse solutum, rectius dicitur, vt videatur esse solutum debentis nomine, non soluentis* 11: *quod intelligit gloss. hic* 12, *si post motam controuersiam soluat: nam si antè, suo nomine videtur soluisse* 13: *quam glo. mirabiliter extollit Bartolus hic. Summa autem huius responsi & sententiæ est, quòd soluens pecuniam ab alio debitam, licèt liberationem debitori non pepererit ipso iure, (quod distingue, vt superiùs dixi) si tamen ex interuallo reputat ipsi debitori, vel alio simili actu contentus videtur esse, vt solutio prosit debenti, verè dicatur acquirere exceptionem debitori contra creditores, quod notandum est: nam ex eo temperatur, quod dici solet, non posse ratum habere me, quod non meo nomine est gestum* 14, *vt non habeat locum, quandò is qui gessit, ex interuallo contentus est, vt mihi gestum prosit.*

8 & l. si pœnæ. §. j. de cõdi. in deb.
9 l. repetitio. infrà de cõ di. indeb.
10 Cyn. in l. si à patre. in fi. de cond. ind.
11 l. cùm ; õst. §. j. de admi. tut. per Bar. & alios in l. si pœnæ. §. j. de cõdi. indeb. vbi noto.
12 in verb. suo nomine.
13 l. & magis. de solut.
14 l. si pupilli. §. sed si ego. de neg. gest. vbi pono.

§. ILLVD. Prædo & iniustus possessor cùm actionem non habeat, ei non imputatur, si non exegit debitores, vt hic: nec enim sinè actione quis experitur 15: *quia tamen euenire potest vt habeat actionem, nempe ex contractibus per eum initis* 16, *eo casu & similibus, imputaretur ei quòd non egerit* 17. *Sic & ei qui ius habet & actionem, solet pro culpa poni, quòd debitores sit passus liberari* 18, *vel non interpellarit præscriptionem* 18. *Et nota glo. hic, quòd sicut prædoni non imputatur, si non egit: sic nec in culpa est, si non petijt curatorem bonis: nam in eo à seipso discrepasset, quod nota.*

15 d. l. si pupilli. §. videamus.
16 per tex. in l. si vrbana. infrà de cond. ind. vbi noto.
17 l. sed & si lege. §. ij. suprà eo.
18 l. quæ negocia. infrà mãda. & l. quotiès. §. item si tẽpora i. de adm. tu.
19 l. mulier. cum gl. in §. sed enim. ad fi. ad Trebel. infrà.

SI A DOMINO VEL A PATRE. L. XXXVI.

ALLEGO in l. ex facto. de pecul. Et vide quæ ibi dicuntur. Quòd autem pertinet ad §. si prædo. vide gloss. quæ bellè rem explicat, & eam tenet Bartolus hic.

§. QVO TEMPORE. An litis contestatæ, an verò rei iudicandæ tempus dispiciatur, cùm quærimus, an aliquis sit factus locupletior, alibi tentauimus [1].

§. FRVCTVS. Impensæ quæ in quærendis fructibus fieri solent, onus rei sunt: ideoq; nullus casus euenire potest, qui earum deductionem inhibeat [2]: humaniusq; receptum est, vt etiam malæfidei possessores, tales impensas primum deducant de fructibus, per hunc textum, nisi eas donationis animo fecissent. quod præsumitur in modicis expensis [3], nisi forsan tibi magis placet quod diximus in l. in fundo. infrà de rei vind. ad fin. Sed hoc non admittitur in impensis rerum cæterarum: sed ea accommodabitur distinctio, quam paulò inferiùs Paulus refert [4].

PLANE. L. XXXVIII.

SECVNDVM opinionem Dyni succurritur malæfidei possessori, qui expensas quas fecit, vult seruare per officium iudicis, non per doli exceptionem: idq; ex æquitate illius capituli, quo continetur, nè quis ex aliena iactura locupletior fiat [5]. Ex quo & illud descendit, aliud esse officium iudicis, & aliud exceptionem [6]. Vndè si contra instrumentum ex lege statuti non potest opponi exceptio, non repellitur officium iudicis [7]: & qui prohibetur accusare, benè tamen admittitur, si excitet officium iudicis ad inquirendum [8]: & licèt episcopus vel alius non possit accusatorem repellere nomine criminis, si anteà cum eo familiariter viuebat [9], tamen iudex ex officio tam infamatum accusatorem poterit foro summouere [10].

ILLVD. L. XL.

PERTINET ad id quod paulò superiùs in eodem genere dictum est [11].

SI QVO TEMPORE. L. XLI.

HVIVS generis sunt ea, quæ habes in l. quæsitum. de pecul.

LVCIVS. L. XLVII.

1 l. litis. de neg. gest. suprà.

2 l. fundus. in prin. infrà fam. erc. l. quod in fructus. infra de vsur.

3 l. si seruus. §. si oliuam. infrà ad l. Aquil.

4 l. planè. infrà eod.

5 l. nã hoc natura. infrà de cõdict. indeb. simile vide in l. si quis negocia. de neg. gest.

6 l. ij. §. nouissimè. naut. caup. stabul.

7 Bar. in l. j. §. & parui. Quòd vi aut clam.

8 per tex. in l. j. si tut. vel cur. non gest. C.

9 c. v. de accus.

10 vt glo. & Panor. in d. c. v. de accus.

11 l. sed & si lege. §. de eo. suprà eo.

QVI institutus non est in testamento, & inofficiosum testamentum queritur, si vincatur, pòst nō prohibetur dicere falsum, vel econtrariò, vt hîc [12]: nec enim illa iura electione tolluntur, cùm simul non subsistant, & (vt dicit Salycetus [13]) non sint simul ad esse producta. At si electio fieret in his quæ simul subsistunt, electio vnius in altero obest [14]: quod & alibi fusiùs demonstratum est [15]. Item qui est institutus in testamento, si falsum testamentum arguit, non potest victus ad contra tabulas possessionem venire [16]. Sic qui contra testamentum queritur, perdit quod testamento sibi relictum est [17].

12 & l. cum qui. C. de inoffi. testa.
13 in d. l. cum qui.
14 l. j. de fur. Bald. in d. l. cum qui.
15 l. quod in hæredem. §. eligere. de trib. infrà.
16 l. si patronus ex minore. de bon. lib. infrà.
17 l. alia. de his quib. vt indig. C. l. Papinianus. §. meminisse. suprà de inoff. test.

IN AESTIMATIONIBVS. L. XLVIII.

CONTRA hanc legem opponit glos. & eam vide: & vt nihil obstet, dic ex Bartoli sententia, per hunc textum induci ius particulare in eo, qui cùm bonæ fidei possessor esset, malæfidei possessor per litem contestatam est effectus: at leges aduersæ in his loquuntur, qui purè vel bonæfidei, vel malæfidei possessores sunt.

CVM IDEM. L. LVII.

HANC legem require ex iis, quæ posteà in eandem sententiam dicuntur [1].

1 l. is à quo fundus. de rei vind. infra.

FILIVS A PATRE. L. VLT.

HABES in l. Nesennius. suprà de neg. gest. vbi quæritur, an expensas quas pater in filium fecit, prospectu pietatis fecisse iudicandus sit, an de bonis ad filium pertinentibus.

Si pars hæreditatis petatur.

POST ACTIONEM. L. I. §. SI EGO.

OBLIGATIO generis aut quantitatis diuiditur numero [2]: ideò in quæstione quæ proponitur, si pecuniam mihi & tibi communem, tu & Titius possideatis, agam in Titium tantùm [3]. dissimilis ratio est, si hæreditatem aut speciem mihi & tibi debitam, tu & Titius possideatis pro diuiso: nam tunc pro mea parte, quæ toto hæreditatis corpore fusa est, agam & in te & in illum, vt hîc [4]: si verò pro indiuiso, agam tantùm in Titium iniustum possessorem [5].

2 l. cùm Stichus. de sol. infrà.
3 l. si Titius. infrà pro soc.
4 l. si cōsensit. §. vl. quib. mod. pig. vel hyp. infrà
5 l. Pomponius. infrà de rei vind.

§. INTERDVM PRAETOR. In hunc textum incidit quæstio, de qua non satis conuenit inter magistros iuris, an succedatur in stir-

in stirpes, an in capita. In quo sic res expedienda est: nam in successione ascendentium quæ descendentibus competit, inter omnes constitit, in stirpes succedi[6]*. sin autem de successione descendentium per ascendentes quærenda dubitatur, in capita successio datur, seruata forma iuris nouissimi*[7]*. In successione verò eorum qui ex transuersa linea veniunt, vt cùm habeo duos fratres, quorum alter reliquit duos filios, alter vnum, disceptatum est, an illi fratrum meorum filij ad meam hæreditatem admittantur in stirpes, an in capita: & certè secundum Azonem, Io. Butrig. Salycet.*[8] *& Zas. in intellectibus*[9]*, æquius est ità rem constitui, vt successio mea per capita distribuatur*[10]*: & hæc opinio Senatusconsulto* CVRIAE *Parisiensis confirmata est*[11]*: & ità ferunt* CAROLVM *quintum Imperatorem in comitijs Spiræ, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono habitis, edixisse. Licèt Guid. Pap.*[12] *referat, contrà in* CVRIA *Delphinate iudicatum esse, idque ex sententiis Accursij, Bart. Cyn. Dyn & Ang.*[13]*. Planè si Azonis opinio tibi probatur magis, eam tamen debebis temperare, vt locum habeat, cùm soli sunt filij fratrum: quòd si illi veniant ad successionem patrui cum aliquibus ex patruis suis, qui & demortuo fratres sunt, in stirpes successio diuidetur*[14]*: quod & omnes probant, & placito* CVRIAE *Parisiensis continetur*[15]*. Et hanc Azonis opinionem multis verbis Zasius comprobauit. Quotiès autem quæritur de iure succedendi quod eis competit, qui sunt vltra fratres aut filios fratrum, semper in capita res expeditur*[16]*. Non est verò omittendum, decretum illud* CVRIAE *Parisiensis, quod de filijs fratrum in capita vocandis factum est, ad eas prouincias quæ moribus reguntur, non pertinere: in quibus si alia sit consuetudo recepta, ea seruari debebit.*

6 §. & quia placuit. de hæred. quæ ab int. Inst.

7 Auth. defuncto. C. ad S.C. Tertyl.

8 in Auth. cessante. de suis & leg.

9 lib. j. cap. vij.

10 per hunc tex. & in l. ij. §. hæreditas. infra de suis & leg. & in l. si libertus præterita. §. vlt. de bo. lib. infrà.

11 die xxiij. Decemb. an. 1521. & die xxiij. Decemb. 1526.

12 q. cxxxiij. in decis. Gratianop.

13 l. ij. §. hæreditas. infrà de suis & leg.

14 Inst. de hær. quæ ab intest. §. cùm filius. per tex. in Auth. de hære. qui ab intest. §. si autem defuncto.

15 Die vlt. Iunii. an. 1547.

16 Auth. post fratres. ij. de leg. hær.

SI EX PLVRIBVS. L. II.

QVI non speratur admitti, non facit partem ei qui nunc petit: secùs, si admitti speraretur: vtrunque hac lege confirmatur: & hoc superius retulimus[1]*. Hic autem scitè à glo. quæritur, an cùm instituo duos hæredes, vnum purè, alterum sub conditione, is qui purè est institutus, interim totam hæreditatem cernat: in quo glo. distinctio accommodari solet, vt tunc ad totam hæreditatem vocetur, si ità verba institutionum sint concepta, Instituo Titium, & si nauis*

1 l. qui repudiantis. supra de acq. hær.

ex Asia venerit, Mæuium. *Si autem ità in testamento relatum esset,* Titium ex parte hæredem facio. Mæuium ex parte, si nauis ex Asia venerit: *interim partem suam tantùm Titius habebit. Sed licèt primo casu totam hæreditatem habeat, tamen interim non dicitur hæres ex asse, sed id ex futuro euentu docebitur: nam qui hæres est, non desinit posteà hæres esse* [2]*: quam opinionem Bartolus in hæreditatibus probat* [3]*. At in legatis contraria sententia magis placuit, vt interim is cui purè legatum est, sit parte sua contentus, alterius verò pars apud hæredem conditione pendente maneat* [4]*. In legato tamen vsûsfructûs admittitur, vt interim totum habeat legatarius* [5]*. Cur verò tam variè, habes apud Bar.* [6].

2 l. ei qui soluendò. de hær. institr. l. ex facto. §. Iulianus. infrà de vulg & pup.
3 l. si ità scripserit. de hær. instit. infrà. & l. planè. §. si cōiunctìm. de leg. j.
4 l. planè. §. si coniunctìm. & l. si domino. de leg. j.
5 l. idem. §. si mihi. de vsufr. accr.
6 in d. §. si coniunctim.

LIBER SEXTVS PANDECTARVM.

De rei vindicatione.

NONNVLLI *legunt, de rei vendicatione, & forsan non absurdè: quanquàm Florentinarum Pandectarum lectio magis placeat, de rei vindicatione.*

IDEM POMPONIVS. L. V. §. CVM IN REM. *Hic textus ex Accursij expositione multorum testimonio nobilitatur: licèt enim in iudicio (quod in inuitū redditur) semper ea interpretatio sit accipienda, quæ actori prosit* [7]*: vt cùm petit Stichum, duo autem sint Stichi, debebitur is quem declarauerit* [8]*: tamen si actor esset mortuus, inutile fiet omninò iudicium, nec hæredi declarandi facultas est, per hunc textū & glo.* [9]*. Ideoq; dicitur, libellum dubium datum à domino, non posse explicari à procuratore generali* [10]*. Tamen in vltimis voluntatibus admittitur, vt hæres qui voluntatem defuncti scire præsumitur, possit explicare incertitudinem & voluntatem defuncti* [11]*. Item eligendi potestas ad hæredes transit* [12]*, tamen viuo eo qui debet optare, eligendi ius personale dicitur* [13]*, nec alij conceditur. An autem declaratio*

7 l. si quis intentione. suprà de iud.
8 l inter stipulantem. §. si Stichum. de verb. oblig.
9 [illegible] cētesimis. §. vlti. de verb. oblig. infrà.
10 Bar. in d. §. si Stichum.
11 l. si quis à filio. §. si qs plures. infra de leg. j.
12 l. si stipulatus fuerim. de verb. oblig infrà.
13 l. vlt. de verb. oblig.

tio voluntatis transeat ad successorem in officio, expeditum est per l. proponebatur. suprà de iud. vbi noto.

SI IN REM. L. VI.

IN libello debet res specialiter designari, vt hic. quæ res forsitan Bartolo[1] *causam dedit, vt diceret, nõ valere libellum generalem: putà,* peto rem cum accessionibus. *quod tamen iusta reprehensione non caruit*[2]*. Nam in vniuersalibus generalis libellus procedit, neque speciatim res omnes per membra sunt carpendæ*[3]*: tamen illa generali petitione tantum venient ea, quæ iure communi debentur*[4]*. Sic dos cùm sit vniuersitas*[5]*, etiam vniuersaliter peti libello potest, rebus speciatim non designatis*[6]*. At in singulari iudicio res speciatim libello comprehendenda est, vt hic*[7]*: item debet exprimi causa petendi*[8]*: at non est necesse nomen actionis exprimere*[9]*. Item in singularis rei vindicatione, licitè petit reus rem sibi ob oculos proponi & ostendi, & in rem præsentem veniri: aliàs posset appellare*[10]*. quod in generali petitione, qua vniuersitas petitur, non vtiquè est. Et hoc* CVRIAM *Parisiensem censuisse testis est Io. Gall.*[11]*.*

SI IS QVI OBTVLIT. L. VII.

DICITVR is se liti offerre, qui interrogatus respondit se possidere: nam si nulla antecedente interrogatione, passus esset secum litem contestari, non dicitur se liti offerre[12]*, & his annecte quæ antè relata sunt in l. nec vllam. §. item si quis dolo. suprà de petit. hæredit. Qui verò se possidere dixit. & sic liti se obtulit etiam scienter, vsque ad litem contestatam potest asseuerationẽ reuocare, dummodò agentis non intersit*[13]*. nam confessio ad præparationem iudicij facta etiam à sciente, reuocatur re integra*[14]*: quod in confessione ad litis decisionem facta non admittitur, nec enim illa reuocatur, nisi ex causa erroris*[15]*.*

POMPONIVS. L. VIII.

NOTATVR in l. j. §. sed si ego. suprà si pars hær. pet.

OFFICIVM. L. IX.

VVLGATVM est quod dici solet, in rei vindicatione reum possessorem aut detentorem esse debere, vel saltem dolo desijsse, quia pro possessore est[16]*. At actoris persona ad hanc actionem non censetur legitima, nisi dominio nitatur, vt hic. Datur igitur hæc actio*

1 in l. iij. §. j. suprà eod.

2 per tex. in l. vl. de ann. exce. C. & c. cùm ad sedem. & ibi glo. de restit. spol.

3 l. quæsit. de pecul. l. iiij. suprà de pet. hær.

4 Panor. post glos. in c. coquerẽte. de off. ord.

5 l. j. vers. impẽsæ. de dote præl. Bar. & Alex. in rub. sol. matr.

6 per not. in l. j. suprà de edend. Bart. & Alex. in d. rub. sol. matr.

7 & c. j. de lib. oblat. & ibi glo.

8 c. dilecti. de lib. oblat.

9 c. dilecti. de iud.

10 c. significantib. de app.

11 in quæst. per arest. decis. q. cclv.

12 Abb. Panor. in cap. penult. colum. ij. de excep. l. si a re. §. j. infrà de excep. rei iud. & gl. in l. is qui se. infrà eod.

13 l. is qui se liti. cũ l. seq. & l. si autem. infrà eo.

14 l. de ætate. §. vlt. infrà de interr. act.

15 l. error. de iur. & fa. ign. C. Bal. in l. is qui se. infrà eod.

16 l. is qui dolo. infrà eo.

adsit, sed sufficit tunc affuisse, cùm absentia potuisset ei nocere, eo scilicet tempore quo probationes fiunt: nam si affuisset causa continua, desuit autem cùm res iudicaretur, absentia nihil nocet[16].

16 Bart. in l. si superatus. de pigno.

MATER DECEDENS. L. XIX.

MATER *ex duabus filiabus vnam præteriit, aliam instituit in quadrante, & extraneam ex dodrante hæredem fecit: in quæstione proposita dubitari potest, qua ex parte præterita cum extranea queri possit: & magis est, vt pro parte tantùm querelam perferat, ex qua intestata matri erat successura: nec enim incognitum est, ex internallo quem posse decedere pro parte intestatum, & pro parte testatum*[1]. *Vindicabit igitur, perlata querela, semissem filia præterita, vt hic in textu. Nam quod dicitur, querelam totum patrimonium auocare*[2], *intellectum habet, nisi aliquis eodem esset gradu, qui querenti partem faceret*[3]: *qui si repudiet, vel tempore à querela excludatur, alter per ius accrescendi totum petet*[4]. *Si tamen præterita, quia nullus eam repellebat, pro toto patrimonio constiterit iudicio cum extraneo, etiam institutæ sorori prodest*[5]: *& sic testamento rescisso per querelam præterita, vindicabit institutæ, non id tantùm in quo instituta est, sed virilem, vt hic in fine, secundùm opinionem Irnerij: quæ eousquè (opinor) perducenda est, vt habeat locum etiam si instituta adiisset: nec enim prohibenda est ab intestato adire, licèt anteà ex testamento adiisset: cùm ignorans, aut dubitans rescissum iri testamentum, adierit*[6]. *Et hæc in querela, qua ipso iure testamentum fit irritum: at in contra tabulas possessione, admittenda esset distinctio glos. hic*[7]. *quam vide. Et hæc forsitan satis ex hac lege probantur, licèt multis non satis constet.*

1 l. nam & si. §. vlt. suprà eo. & l. circa. infr. eod.
2 l. Pamtonius. si quis à paren. fue. manu. noto in l. j. suprà eo.
3 per hunc text. & glos. in verb. semissem.
4 l. si ponas. §. vlt. inf. eo.
5 vt hic. & l. posthumus. §. si qs ex ijs. suprà eo.
6 per hunc tex. in vers. cæterū. & l. vlt. ad fin. prin. & ibi Bar. de fur. l. legitimam. inf. tit. j. in verb. adeundæ.

QVI DE INOFFICIOSO. L. XX.

IN *dubijs, & donec aliter constet, ea opinio accipienda est, quæ testamento fauet*[8]. *Ideò qui contra testamentum queritur, intereà Carbonianam possessionem non habet: item nec actiones mouere potest, præter vnam petitionem hæreditatis, quam eodem libello cum querela cumulare poterit*[9]: *nec enim admittendum est, vt sub querela petitio hæreditatis comprahendatur: potest enim quis vincere querela, & petitione hæreditatis cadere*[10].

8 c. vlti. de re iudic. l. si pars. suprà cod.
9 gl. & Bar. hic.
10 l. posthumus. §. si quis ex ijs. suprà co. Bar.

FILIVS

FILIVS. L. XXII.

SICVT pater expreßè non poteſt edicere filio, quin querelam de inofficioſo perferat[11]*, ità nec tacitè filio nocet: vt ſi legatum in eo teſtamento ſibi factum agnoſceret. Et nota verſum,* Multomagis, *vbi hæres liti de inofficioſo à defuncto inſtituta ſuccedens, ſi vincitur, non perdit legatum ex ſua perſona veniens. Sic nec tutores alieno nomine querentes, aut aduocati, aut ſyndici perdunt ſibi relicta*[12]*: nam per eiuſmodi actus non videntur improbare teſtamentum. Diuerſa ratio obtinuit in approbatione, quæ induci credita eſt, ſi quis hæredi ſciens patrocinium vel aduocationem præſtiterit*[13]*: quod in ignorante non eſt recipiendum*[14]*. & hæc diſtinctio in teſtamento probatur, quod per conſenſum confirmari poteſt*[15]*. At ſi ego aduocatus affuerim alteri rem meam petenti, etiam ſciens, non perdo dominium*[16]*: illud enim nudo conſenſu non amittitur*[17].

11 l. Papinianus. in prin. ſupra eod.

12 l iij. §. aduocatū. & l. tutorē. & ibi Bart. de his quib. vt ind. l. aduerſus. §. j. infrà eo.

13 l. ſi exhæredatus. infrà eod.

14 l. qui cùm maior. §. ſi patroni. de bon. lib.

15 l. filio. de iniuſt. rup. & irrit.

16 l. inter. infrà de rei vind. l. nec petentē. de præſc. long. temp.

17 l. ſi quis vi. §. differentia. de acqui. poſſ. Bart. in d. l. inter.

SI PONAS. L. XXIII.

§. SI HAEREDITATEM. *Hic §. eſt nobilis, vt per contractum initum cum hærede, approbatio teſtamenti inducatur. Sic per receptionem partis precij rei ſuæ, inducitur approbatio venditionis, de re ſua ab alio factæ*[18]*. Et hoc aliàs fuſiùs annotatum eſt*[19].

18 l. quidam. infrà de euict.

19 l. Caius. infrà de pig. act.

SI NON MORTIS. L. XXV.

VIDETVR ex hac lege ius agendi ad ſupplementū etiam veteri iure cognitum fuiſſe: quod non admittunt doctores, ſed volunt mutari caſum. Verùm hæc nihil ad hanc ſcriptionem. Aptè autē quærere poßis, ſi aliquid ſit relictum ea lege, vt is cui relictum eſt, hoc modico ſit contentus, poßitne ille ad ſupplementum agere ex hac lege[1]*: & rectius eſt, nihil ei nocere prohibitionem petendæ ſuppletionis à teſtatore factam, per hunc textum*[2]*. Item filius ad repletionem legitimæ agit contra hæredem & legatarios ſimul pro rata*[3]*: quod intellige, ſi legatarijs corpus hæreditarium eſt legatū: hoc enim, ipſo iure reſecatur per legitimam*[4]*: ſin autem legata eſt quantitas in genere, tunc ab hæredibus tantùm petetur repletio*[5]*: quia quantitas non dicitur eſſe in ſubſtantia bonorum: at legitima ex ſubſtantia petitur*[6]*. Et ità intellige textum in authent. vt cùm de appellatio. cog. in §. cæterùm. vbi dicitur, ab hæredibus peti repletionem.*

1 & l. omnimodò. C. eo.

2 & §. cæterum. in auth. vt cùm de appell. cog.

3 l. ſi libertus ſub condition. §. j. de bo. lib.

4 l. linea. ad leg. Fa cid.

5 l. ſcimus. in prin. C. eo. fac. l. cum pater. in prin. de leg. ij

6 l. ſcimus. § repletionē. C. eo. Bal. in l. omnimodo. ad fi. princ. C. eo.

SI INSTITVTA. L. XXVII.

HVIC responso aduersatur l. cùm mota. C. de transaction. Sed placet opinio Alciati 7, quanquàm diuinatione non careat, hîc ideò querelam ex integro perferri posse, quòd nudo pacto esset renunciata, & sic non erat extincta: at in responso Alexandri 8 à querela recessum erat per renunciationem, quæ ipso iure tollit querelam: vnde si fides non seruetur, non querelæ, quæ extincta est, locus erit, sed præscriptis verbis erit agendum, quod & suprà dictum est 9. Quòd autem hîc dicitur 10, assertionem vel negationem patris, qua vel negat, vel affirmat quem filium, non mutare veritatem, nec nocere filio 11: vide quæ dicuntur in l. filium. de his qui sunt sui vel alien. iur. suprà.

7 lib. v. parad. c. vj.
8 l. cùm mota. de transactio. C.
9 l. posthumus. §. vlt. suprà eod.
10 §. ei qui se.
11 fac. l. etiam matris. de prob.

CVM MATER. L. XXVIII.

IVRE isto rescisso testamento per querelã ex causa exhæredationis 12, item nullo facto ex causa præteritionis 13, legata & cætera infirmantur. At iure nouissimo legata seruantur, quotiès ex causa exhæredationis, vel præteritionis rescissum est testamentum 14. In præterito tamen filio admittitur distinctio Bartoli 15, vt legata & cætera remaneant reiecta institutione, quandò filius præteritus est à sciente patre: sinautem præteritus esset ab ignorante, omnia rescinduntur 16, & ius vetus remanet. Et hanc opinionem Bartoli, Alexander & cæteri communem volunt. Cui non obstat l. vlti. de hæred. inst. insrà, vbi si putans testator decessisse eum, quem priùs instituerat, alium instituit, rupta hac secunda institutione, legata remanent: quia ibi erat præteritus is, cuius præteritio non facit nullum testamentum. Sic nec obstat hæc lex: quia pòst ad finem corrigitur per Iurisconsultum secundùm Bart. hîc 17: quod rationem habet.

12 l. Papinianus. §. si ex causa. suprà eo.
13 l. filio præterito. de iniust. rup. & irr. test.
14 auth. ex causa. de lib. præt. & exhær. C.
15 in d. auth. ex causa.
16 fac. optimè tex. in l. vxorem. de manumis. testa. l. sicut. & l. seq. de mil. test. C.
17 & in auth. ex causa. iij. col. de lib. præt.

SI IS QVI. L. XXXI.

NOTA hunc tex. & vide quæ habentur in l. posthumus. §. vlt. suprà eod.

SI EXHAEREDATVS. L. XXXII.

IN hanc sententiam vide quæ superiùs relata sunt 18. Et ad finem habes, eum qui vel suo nomine legatum sibi factum petit, vel eius nomine cui est hæres, testamentum approbare, & eo modo querelæ videri obnunciare, vt hîc: quod tamen non est expeditum in querela inof-

18 l. filius. suprà eod.

inofficiosæ donationis, quam non prohibetur intendere, qui legatum recepit, vel legati nomine egit: nec enim talis querela testamentum impugnat, sed ad repletionem datur[1].

De hæreditatis petitione.

SI HAEREDITATEM. L. IIII.

AN ea quæ post litis contestationem reus cœpit possidere, in iudicium veniant, habes in l. quæsitum. infrà de pecu. Item an dominium superueniens authori meo, mihi proficiat pono in l. si quis alienam. infrà de actionib. empt. Hic autem probè annectitur alia quæstio, an titulus accedens alicui possessori post litem contestatam, prosit, & excludat agentem: quod sinè dubitatione dicendum est, si à vero domino acquisierim titulum, aut ab eo qui agentem esset superaturus[2]*: at non idem, si emissem ab eo qui nullum ius haberet*[3]*: quam distinctionem Bartolus & Baldus probant*[4]*. Nec aduersatur, quòd res litigiosa non potest alienari à possessore lite pendente*[5]*: nam ipsi possessori valebit alienatio facta, & poterit ius illi confirmari*[6]*. Planè quotiès reus ex culpa sua acquirit pendente iudicio, vt cùm post acceptum iudicium rem vsucapit, non tamen hoc illi patrocinatur, sed condemnatio fit àc si non vsucepisset*[7].

DIVVS PIVS. L. V.

HODIE *postquàm controuersia est mota, licèt nondùm lis contestata sit, dicitur res litigiosa*[8]*, & lis pendere*[9]*: ideoq; alienatio inhibetur. Et valet ad quæstionem de eo qui sub pœna promisit non mouere controuersiam, vt sola interpellatione extra iudicium facta, in pœnam incidas, per hunc textum*[10]*. Et quòd attinet ad aliud caput legis, habes in hac actione & in petitorijs sustineri cognitionem propter obiectum falsi, quod in possessorijs non recipitur, quæ non ideò differuntur, licet testamentum falsum dicatur*[11]*. Sed & apud nos sinè distinctione id obseruatur, vt quantumcunquè testamentum falsum aut nullum arguatur, intereà tamen dato repromissore, legata & cætera impleantur, quod* CVRIA *Parisiensis censuit*[12].

SI QVIS LIBERTATEM. L. VII.

1 l. si quãdò. §. vlt. C. eo. Bar. in l. cùm donationibus. de inoff. donat. C.

2 l. si rẽ quã. inf. de euict. l. fundo. ad leg. Fal.

3 l. ij. de pet. hær. C. l. summa. de pecul.

4 in l. cogi. de pet. hær. C.

5 l. sequen.

6 l. per diuersas. §. exceptis. C. mand.

7 l. si post acceptũ. & ibi Bar. & Bald. infrà de rei vind.

8 auth. litigiosa. de litig.

9 clem. vlt. vt lit. pend.

10 Bar. in l. ampliùs. infrà rem rat. hab.

11 l. ij. de edi. diui. Adria. toll. C. glo. & Bar. hic.

12 xiij. Calen. Martij, anno 1552.

SECVNDVM vltimum intellectum glo. prima[13]*, quam sequuntur Bartolus, Paul. & alij, sic res explicatur, vt seruo in testamento sit relicta libertas: & in eodem testamento filius exhæres factus, extraneo instituto: nunc si seruus ab extraneo scripto libertatem petat, poterit scriptus opponere iudicium filij à filio præterito intendi, testamenti nomine*[14]*. Item & exceptionem eandem oponet filius, qui ad iudicium accedit, nè futuro iudicio præiudicium fiat. Ex quo euenit vt tertia persona, in iudicium transuersa posit incurrere, & impetrare vt differatur iudicium*[15]*, impedireque executionem*[1]*. Addit Bartolus hanc exceptionem etiam à iudice posse opponi, quòd suæ iurisdictioni quodammodò præiudicium afferri posit: & sic hoc faciet etiam non requisitus: quod satis ex hoc textu impleri videtur*[2]*. de quo vide in l. illicitas. §. veritas. de offic. præs. suprà. Habes autem ex hac lege, in vniuersalibus iudicijs, quæ nunc mouentur, vel statim mouebuntur, differri particularia, nè illis præiudicium creetur. Sic in iudicio de feudo aut præbenda accepto, interim silebunt particularium rerum lites, Bartolus hic*[3]*: quod rationem habet, si vtrunque iudicium inuicèm sibi præiudiciale est, vt hic accidit: nam libertas querelæ inofficiosi præiudicium afferebat, & querela libertati: vndè præfertur querela tanquàm maior. si autem libertas accusationi aut querelæ præiudicialis erat, non accusatio libertati, causa libertatis priùs est exequenda*[4]*.*

13 ibi, vel dic quòd simpliciter.
14 l. ij. de excep. rei iud. & l vlt. C eo.
15 fac. l. si suspecta. suprà tit. j. & l. Titia. sol. matrim. vbi noto.
1 c. veniens. de testib. & Bart. hic.
2 facit tex. in l. quos prohibet. suprà de postul.
3 & Innoc. in c. j. de cō. cess. præb. lib. vj.
4 l. quoniam Alexandrū. ad leg. iul. de adult. C. l. lite ordinata. C. de lib. caus. Bar. hic.

LEGITIMAM. L. VIII.

VIDES neminem eiurare ius, quod sibi ignorat competere[5]*. & qui ignorans iudicium defuncti sequitur, non est prohibendus à legitima hæreditate vindicanda, si modò fuit in ignorantia facti*[6]*: secùs, si in iure erraret*[7]*.*

5 facit l. mater. vbi pono. suprà tit. j.
6 l. Paulus. de bon. liber.
7 l. iij. si quid in fraud. pat.

PRO HAEREDE. L. XI.

VIDES hic titulos pro hærede & pro possessore, non haberi pro titulis: ideò non conferunt ad præscriptionem decem annorum, sed tantùm longissimo tempore possessores tuti fiunt[8]*. An autem si post iudicium acceptum in petitione hæreditatis, possessori superueniret titulus, is debeat vincere, noto in l. si hæreditatem. suprà eod. Item nota hanc legem,* qui interrogatus, *contra testes, qui roga-*

8 l. hæreditatem. C. in quib. caus. cess. long. temp. l. hæreditatis. de pet. hære. C.

rogati, rationem dicti debent reddere [9], *vt non videantur reddidisse, si rationem reddiderint, quæ nihil addit ad dictum. Bartolus.*

NEC VLLAM. L. XIII.

§. ITEM SI QVIS DOLO. *Licèt qui dolo desijt possidere, pro possessore conueniatur, si tamen is qui nactus est possessionem, se liti offerat, & sit paratus rem restituere, liberat eum qui desijt possidere. Si autem is qui desijt possidere, æstimationem soluerit, non liberat eum qui rem tenet* [10]. *Et ad hunc textum rectè accommodatur quæstio, an vnius solutio alios liberet: in quo res ità explicari potest, vt in ciuilibus debitis, cùm sunt plures debitores etiam insolidum, vnius solutio alijs liberationem afferat: cùm iam ampliùs non intersit* [11]: *nam ferè est, vt restitutio rei non dupletur* [12]. *Sed hoc locum habebit cùm res soluta est* [13]: *nam æstimatio soluta ab vno, non prodest possessori ad liberationem, per hunc textum* [14], *nisi possessor esset habiturus regressum & authoritatem contra eum qui soluit* [15]: *Item nisi dolus non argueretur: tunc enim solutio æstimationis possidētem liberat* [16]. *Quid autem in delictis & pœna, habes in l. item Mela. §. si plures. infrà ad legem Aquil.*

ITEM VIDENDVM. L. XVIII.

§. SI QVIS. *An possessio superueniens lite pendente actori prosit, pono in l. quæsitum. de pecul. infrà.*

§. NVNC VIDEAMVS. *Ad quæstionem glossæ, qua quæritur, an feuda veniant in petitionem hæreditatis: ferè obtinuit non venire, cùm iure hæreditario non habeantur* [1]. *Et licèt filius repudians hæreditatem, non possit ad feudum peruenire* [2]: *potiùs tamen tanquàm filius hoc feudum habet, quàm tanquàm hæres* [3]. *Ideò qui hæreditatem paternam fratri remisit, non censetur remittere feudalia: quia non veniunt appellatione hæreditatis* [4]: *sed bonis remissis, intelligitur & feudalium facta remissio* [5]. *Sed hæc fortasse Gallorum moribus repudiata sunt, apud quos feudalia instar reliqui patrimonij habent* [6], *nec præceptis à cæteris rebus separantur.*

ITEM VENIVNT. L. XX.

§. CVM PRAEDIXERIMVS. *Nota actiones surrogatas assumere eam naturam, quam habent ea quibus sufficiuntur: quod intellige in natura quæ ad substantiam pertinet: contrà est in natura*

9 l. si l. m. & ibi gloss. & doct. C. de testib.

10 fac. l. si is qui. infrà de rei vind. l. locu. §. condemnatio. de tab. exh.

11 l. si plures. de dolo. l. de illo. ad fin. infrà de nox.

12 l. Lucius. § impuberē. de leg. ij. l. bona fides. de reg. iur.

13 l. si qs dolo. de re iud.

14 & l. Stichum. §. dolo. de solut.

15 l. quoties. §. planè: infrà si fam fur. fec. l. sed & si lege. §. certè. infrà eod.

16 l. illicitè. de reb. cor. q.

1 c. j. de success. feud. in vsib. feud.

2 c. j. an agnat. vel filius. repu. hær.

3 fac l. vt iurisiurandi. §. si liberti. de iur. patr. vbi vide Bart.

4 Bar. hic. & Bald. in authen. si quis. de sacrosan. eccle. C.

5 Ias in rub. de feu. j. col.

6 Io. Fab. Instit. de empt. & vendit. ad princ. & Guido Pap. q. lxx.

accidentali, per hunc textum. Reliqua habes in l. si eum. §. qui iniuriarum. si quis caut. suprà.

§. IDEM RECTE. *Cùm vnum est in obligatione, & aliud in solutione ex dispositione legis, rectè dicitur, perire debitori facultatem soluendi, id quod in solutione est, post litem contestatam super actione iudicati* 7. *Idem admittitur, cùm illud venit ex cautiòne & destinatione hominis: perit enim illa facultas per litem contestatam* 8: *quod &* CVRIAE *Parisiensi visum esse Lucius refert* 9. *At cùm illud beneficium competit ex testatoris decisione, per litem contestatam non adimitur beneficium soluendi id, quod tantùm in solutione est* 10: *nisi in pœnam haredis, aut eius qui dare debet, hoc sit adiectum à testatore* 11.

§. AIT SENATVS. *Vides hîc committi bona in fiscum ciuitatis: quod intellige, si id ex priuilegio habeat, vel superiori non subsit, aliâs ciuitates non habent bona publicata* 12: *& licèt habeant fiscum, quem etiam dicuntur impropriè habere minuti domini, non tamen habent priuilegiarium* 13. *noto in l. legatis. ex quib. caus. maio.*

§. PETITAM. *Cùm denunciatio fit solùm ad certiorẽ aliquem faciendum, tantum operatur simplex scientia, atquè denunciatio, per hunc textum* 14: *si autem ad aliquid faciendum denunciatio procederet, non sufficit scientia, nisi denunciatio adyciatur* 15. *Sic emptor conuentus debet denunciare litem motam venditori, etiam scienti* 16: *sic canonicus absens, licèt sciat mortem episcopi, debet vocari* 17. *Planè quotiès sufficit sola scientia, non refert à quo fiat denunciatio, sed denunciare poterit etiam qui ius non habet* 18. *Sic cùm semestre ad conferenda beneficia datum, procedat à tempore scientiæ* 19, *non refert à quo quis habuerit notitiam* 20: *quod tamen interpretor, si denunciatio facta esset ab ijs, qui fide sunt digni* 21. *Si autem denunciatio fieret ad aliquid agendum, non nocet, nisi fiat ab eo cuius interest* 22.

SI ET REM ET PRECIVM. L. XXII.

CVM *loquimur de præstatione facienda, precium non succedit loco rei, nisi res ipsa non possit præstari* 23: *si in petitione, ego didici in vniuersalibus precium loco rei succedere, tam in personalibus* 1, *quàm*

7 per hunc tex. & l. Titiæ. cum glo. de aur. & arg. leg.
8 l. si quis stipulatus decem. de sol. & Bar. in l. miles. §. j. de re iud. infrà.
9 lib. x. Placit. tit. de sol.
10 l. si quando. & ibi Bar. de leg. i.
11 l. j. de penu. leg. & ibi Bar.
12 l. j. de bon. vac. lib. x. C. & ibi Bar.
13 l. simile. ad muni. Gui. Pap. q. lxxvj. in decis. Bal. in rub. de priuileg. fisc. C.
14 & l. j. in fi. de act. emp.
15 l. denunciasse. in prin. de adul.
16 doct. in l. j. ad fi. de act. emp. infrà.
17 fac. glo. pe. in c. penul. de proc. in antiq. gl. in §. statuit. in verb. exhibere. de coll. in prag. sanct.
18 vt hoc tex. ad fi.
19 c. licèt. de sup. pl. neg.
20 Panor. in d. c. licet. per hunc tex.
21 Bar. in l. quidam decedens. §. j. de admi. tut.
22 l. si maior. de resc. vẽd. C. & l. tutor. de mino. suprà vbi noto.
23 l. vinũ. & ibi noto post doct. infrà si cert. pet. l. item si verberatum. §. j. infrà de rei vind.
1 l. vẽditor ex hæreditate. de hær. vel act. vend.

quàm in realibus, per hunc textum[2] *: at in particularibus minimè*[3]*, nisi in subsidium : vt cùm ego ei qui antea rem meam suo nomine vendiderat, consensum præstiti, & ratum negocium habui : rationem habet, vt si res à venditore præscripta sit vel perempta, actio negociorum gestorum mihi quoq; accommodetur, idq; in subsidium ad precium, contra venditorem*[4] *: nam si aliàs posset esse mihi cautum contra emptorem, non haberem actionem negociorum gestorum: quia quod meo nomine gestum non est, ad commodum meum ratum non habeo*[5]*: quod & paulò inferiùs dicetur*[6]*. Et quod dico, in particularibus precium loco rei non defungi, intellige cùm ex contractu agitur : sinautem ageretur propter dolum, succedit precium loco rei*[7]*. An autem in hypothecaria precium succedit loco rei ? & vix est : ideoq; si creditor secundus vendiderit pignus, primus creditor non poterit agere ad precium, contra secundum creditorem, sed emptor pignoris erit conueniendus*[8]*. Addit Baldus*[9] *singulariter, precium mercium illatarum, quæ vendita sunt, esse in causa pignoris, sicut erãt merces ipsæ.*

VTRVM AVTEM. L. XXIII.

NOTA *ex hac lege, in princ. possessorem bonæ fidei teneri ad precium, non quod percepit, sed quod in rem suam versum est : quod & infrà attingemus*[10]*. Quòd autem extrema lege quæritur, an pœna quæ occasione rei meæ venit, sit mihi cum re mea reddenda : sic potes dicere, vt totiès pœna ex re mea veniens, debeat mihi restitui, quotiès ex prouisione mea proficiscitur*[11] *: sinautem non venit ex cautione mea, magis est vt mihi restituenda non sit*[12]*, nisi loco rei succederet*[13]*. Planè pœna illata ex legis cautione ob damnum datum in rem meam, mihi cum re restituenda est. Aliud dicitur si ob damnum aut iniuriam factam ei qui rem meam possidebat : vtrunque probatur in l.* at vbi vi. *infra eod. Quòd si delictum siue iniuria circa vsum rei versaretur, non fiet illius pœna à possessore restitutio, si vsum rei habebat, vt accidit in commodatario*[14]*, & conductore*[15]*, qui pœnam, quam nomine rei furto ablatæ, à fure abstulerint, non restituunt. Diuersum in ijs qui vsum rei non habent, obtinuit : vt in creditore pignoratitio*[16]*. Item in hoc quæstionis genere perpetuum est, vt pœnam quam quis à me*

2 & l. Imperator. in fin. cum l. seq. de leg. ij.
3 l. si seruum. §. vlti. de verb. oblig. l. qui vas. §. vlti. de furt.
4 l. mater de rei vin. l. si eũ seruũ de reb. cred.
5 l. si pupilli. §. sed si ego. de neg. gest.
6 l. Iulianus. infrà de rei vind.
7 tex. & gl. vlt. in l. qui à debitore. quæ in frau. cred. & ibi Bar.
8 l. j. & ibi Bar. de distr. pig. infrà. Bal. in l. vlt. §. etsi præfatã. iuj. not. de iur. delib.
9 in l. cum tabernam. de pigno.
10 l. sed & si. § consuluit. infrà eod.
11 tex. in l. prætor. § j. de bon. auth. iud. pos. infrà.
12 l. at vbi. infrà eod.
13 l. sed & si lege. in prin. infrà eod.
14 l. vlt. C. de furt.
15 l. is qui rem. infrà loc.
16 l. si pignore. infrà de pigno. act. vide Bar. in l. prætor. §. j. de bon. auth. iud. poss.

petitionem soluti impedit [8] *: solutum autem ex obligatione ἀντιδώρων, repeti potest* [9] *: quod tamen temperationem recipit, vt noto in l. naturaliter. infrà de cond. indebi.*

§. QVOD AVTEM. *Nota hunc textum, quòd in eo videtur locupletior aliquis factus, si sumptum fecit in aliquam causam, in quam de suo tantùm expendisset. Et facit ad ea quæ inferiùs in eandem sententiam retulimus* [10].

§. ITEM SI REM. *Hunc textum difficilem reddiderunt glossa & doctores, quanuis ex Pauli Castrensis testimonio sit facilimus. Agitur verò de bona fidei possessore, qui res vendidit, nec precio earum locupletior est : quod cùm ità cecidisset, quæstio est, an petitor contra emptorem vindicationem verum habeat : quæstionem monet, quòd ea vindicatione videatur quodammodò præiudicium petitioni hæreditatis fieri, quæ posset ab eo qui vindicat, contra bonæ fidei possessorem qui vendidit, moueri. Sed cùm bona fidei possessor ex precio non sit factus locupletior, & sic petitione hæreditatis conueniri non possit* [11]*, consequens est non fieri præiudicium petitioni hæreditatis, qua moueri non potest. Poterit igitur hæres verus res vindicare, vt hic dicitur. quod tamen ità verum est, nisi emptor sit habiturus regressum in venditorem, qui quidem venditor non sit locupletior ex precio. Excipiet igitur emptor ex venditoris persona, nè scilicet teneatur venditor vlterà, quàm locupletior est factus. Neque enim nouum est, vt emptor defensionibus venditoris vtatur* [12]*. Est & alter casus, quo emptor se tueri potest, nempe cùm venditor se liti offert* [13].

§. CERTE. *Hic §. obstat ijs quæ suprà monuimus* [1]*, solutionẽ æstimationis factam ab vno, non liberare possessorem rei : sed vide quæ ibi habentur : nam illud demum locum habet, nisi possessor rei cum quo agitur, esset habiturus regressum in eum qui soluit æstimationem, per hunc textum* [2]*. Nam semper hæc exceptio obest etiam vero domino,* non potes agere, quia recepisti precium à venditore.

IVLIANVS. L. XXX.

SOLET *hic notari forsan minùs appositè ad textũ, sed tamen verè, pecuniam esse de rebus quæ vsu consumuntur, & seruando non seruantur : quod apertius alibi demonstratur* [3]*. Ex quo & illud*

66 *prosi-*

8 l. naturales. de act. & oblig.
9 in l. ex hoc iure. de iust. & iure.
10 l. iij. §. j. de in rem ver.
11 suprà eo. l. §. consuluit.
12 fac. l. emptori. de euic. C.
13 vt hic, ibi, quod tamẽ. facit l. nec vllam. §. itẽ si quis dolo. suprà eod.
1 l. nec vllam. §. itẽ si dolo. suprà eo.
2 & l. quotiès §. planè. si fam. furt. fec. dic.
3 in §. constituitur. Inst. de vsufruct.

proficiſcitur, adultum poſſe pecuniam alienare ſinè decreto 4, quod non admitteretur, ſi ſeruando ſeruari poſſet. Sic & prælatus poteſt pecunias ſuas expendere ſinè ea ſolennitate quæ à canone 5 in immobilibus eſt inducta 6, ſi tamen inter viuos res ageretur: alias in morte & teſtamento, prælati etiam de fructibus & mobilibus teſtari non poſſunt 7.

SI QVID POSSESSOR. L. XXXI.

SI poſſeſſor hæreditatis ſuo nomine, non tanquàm hæres, ſoluit debitum hæreditarium, non liberat debitorem, hoc eſt, hæredem, vt hîc 8: ſi autem ſoluit hæredis nomine, paratur hæredi liberatio 9. Id. in ſtatuitur, ſi debitum eſſet ſolutum à poſſeſſore ſuo nomine, qui poſt conſentit, vt nomine hæredis ſolutum reputetur, per hunc textum 10. Et hæc intelligenda ſunt in certis: ſin autem aliqua dubitatio eſſe poteſt, quo nomine videatur eſſe ſolutum, rectiùs dicitur, vt videatur eſſe ſolutum debentis nomine, non ſoluentis 11: quod intelligit gloſ. hic 12, ſi poſt motam controuerſiam ſoluat: nam ſi antè, ſuo nomine videtur ſoluiſſe 13: quam glo. mirabiliter extollit Bartolus hic. Summa autem huius reſponſi & ſententiæ eſt, quòd ſoluens pecuniam ab alio debitam, licèt liberationem debitori non pepererit ipſo iure, (quod diſtingue, vt ſuperiùs dixi) ſi tamen ex interuallo reputat ipſi debitori, vel alio ſimili actu contentus videtur eſſe, vt ſolutio proſit debenti, verè dicatur acquirere exceptionem debitori contra creditores, quod notandum eſt: nam ex eo temperatur, quod dici ſolet, non poſſe ratum habere me, quod non meo nomine eſt geſtum 14, vt non habeat locum, quandò is qui geſſit, ex interuallo contentus eſt, vt mihi geſtum proſit.

§. ILLVD. *Prædo & iniuſtus poſſeſſor cùm actionem non habeat, ei non imputatur, ſi non exegit debitores, vt hic: nec enim ſinè actione quis experitur 15: quia tamen euenire poteſt vt habeat actionem, nempe ex contractibus per eum initis 16, eo caſu & ſimilibus, imputaretur ei quòd non egerit 17. Sic & ei qui ius habet & actionem, ſolet pro culpa poni, quòd debitores ſit paſſus liberari 18, vel non interpellârit præſcriptionem 18. Et nota glo. hic, quòd ſicut prædoni non imputatur, ſi non egit: ſic nec in culpa eſt, ſi non petijt curatorem bonis: nam in eo à ſeipſo diſcrepâſſet, quod nota.*

4 glo. in §. ij. quib. alienare lic. vel nõ. Inſtit. Bar in l ſi ex legati. de verb. oblig.
5 c. ſinè exceptione. xij. q. xi.
6 Pan. in c. nulli ad fi. de reb. eccl. non alie.
7 c. adhæc. de teſta. fac. text. in l viuus. ſi quid in fraud. patro.
8 & l. ſi pœnæ. §. j. de cõdi. indeb.
9 l. repetitio. infrà de cõdi. indeb.
10 Cyn. in l ſi à patre. in fi. de cond ind.
11 l. cùm ſ ò ſt. §. j. de admi. tut. per Bar. & alios in l. ſi pœnæ. §. j. de cõdi. indeb. vbi noto.
12 in verb. ſuo nomine.
13 l. & magis. de ſolut.
14 l. ſi pupilli. §. ſed ſi ego. de neg. geſt. vbi pono.
15 d. l ſi pupilli. §. videamus.
16 per tex. in l. ſi vrbana. infrà de cond. ind. vbi noto.
17 l. ſed & ſi lege. §. ij. ſupra eo.
18 l. q negocia. infrà mãda. & l. quotiès. §. item ſi tẽpora i. de adm. tu.
19 l. mulier. cum gl. in §. ſed enim. ad ſi. ad Trebel. infrà.

SI

SI A DOMINO VEL A PATRE. L. XXXVI.

ALLEGO in l. ex facto. de pecul. Et vide quæ ibi dicuntur. Quòd autem pertinet ad §. ſi prædo. vide gloſ. quæ bellè rem explicat, & eam tenet Bartolus hic.

§. QVO TEMPORE. *An litis conteſtatæ, an verò rei iudicandæ tempus diſpiciatur, cùm quærimus, an aliquis ſit factus locupletior, alibi tentauimus* [1].

§. FRVCTVS. *Impenſæ quæ in quærendis fructibus fieri ſolent, onus rei ſunt: ideoq́; nullus caſus euenire poteſt, qui earum deductionem inhibeat* [2]*: humaniusq́; receptum eſt, vt etiam malæfidei poſſeſſores, tales impenſas primùm deducant de fructibus, per hunc textum, niſi eas donationis animo feciſſent. quod præſumitur in modicis expenſis* [3], *niſi forſan tibi magìs placet quod diximus in l. in fundo. infrà de rei vind. ad fin. Sed hoc non admittitur in impenſis rerum cæterarum: ſed ea accommodabitur diſtinctio, quam paulò inferiùs Paulus refert* [4].

PLANE. L. XXXVIII.

SECVNDVM opinionem Dyni ſuccurritur malæfidei poſſeſſori, qui expenſas quas fecit, vult ſeruare per officium iudicis, non per doli exceptionem: idq́; ex æquitate illius capituli, quo continetur, nè quis ex aliena iactura locupletior fiat [5]. *Ex quo & illud deſcendit, aliud eſſe officium iudicis, & aliud exceptionem* [6]. *Vndè ſi contra inſtrumentum ex lege ſtatuti non poteſt opponi exceptio, non repellitur officium iudicis* [7]*: & qui prohibetur accuſare, benè tamen admittitur, ſi excitet officium iudicis ad inquirendum* [8]*: & licèt epiſcopus vel alius non poſſit accuſatorem repellere nomine criminis, ſi anteà cum eo familiariter viuebat* [9], *tamen iudex ex officio tam infamatum accuſatorem poterit foro ſummouere* [10].

ILLVD. L. XL.

PERTINET ad id quod paulò ſuperiùs in eodem genere dictum eſt [11].

SI QVO TEMPORE. L. XLI.

HVIVS generis ſunt ea, quæ habes in l. quæſitum. de pecul.

LVCIVS. L. XLVII.

---

1 l. litis. de neg. geſt. ſuprà.

2 l. fundus. in prin. infrà fam. erc. l. quod in fructus. infrà de vſur.

3 l. ſi ſeruus. §. ſi oliuam. infrà ad l. Aquil.

4 l. planè. infrà eod.

5 l. nã hoc natura. infrà de cōdict. indeb. ſimile vide in l. ſi quis negocia. de neg. geſt.

6 l. ij. §. nouiſſimè. naut. caup. ſtabul.

7 Bar. in l. j. §. & parui. Quòd vi aut clàm.

8 per tex. in l. j. ſi tut. vel cur. non geſſ. C.

9 c. v. de accuſ.

10 vt glo. & Panor. in d. c. v. de accuſ.

11 l. ſed & ſi lege. §. de eo. ſuprà eo.

QVI institutus non est in testamento, & inofficiosum testamentum queritur, si vincatur, pòst nõ prohibetur dicere falsum, vel econtrariò, vt hic [12]: nec enim illa iura electione tolluntur, cùm simul non subsistant, & (vt dicit Salycetus [13]) non sint simul ad esse producta. At si electio fieret in his quæ simul subsistunt, electio vnius in altero obest [14]: quod & alibi fusius demonstratum est [15]. Item qui est institutus in testamento, si falsum testamentum arguit, non potest victus ad contra tabulas possessionem venire [16]. Sic qui contra testamentum queritur, perdit quod testamento sibi relictum est [17].

12 & l. eum qui. C. de inoffi. testa.
13 in d. l. cum qui.
14 l. j. de fur. Bald. in d. l. eum qui.
15 l. quod in hæredem. §. eligere. de trib. infrà.
16 l. si patronus ex minore. de bon. lib. infrà.
17 l. alia. de his quib. vt indig. C. l. Papinianus. §. meminisse. suprà de inoff. test.

IN AESTIMATIONIBVS. L. XLVIII.

CONTRA hanc legem opponit glos. & eam vide: & vt nihil obstet, dic ex Bartoli sententia, per hunc textum induci ius particulare in eo, qui cùm bonæ fidei possessor esset, malæfidei possessor per litem contestatam est effectus: at leges aduersæ in his loquuntur, qui purè vel bonæfidei, vel malæfidei possessores sunt.

CVM IDEM. L. LVII.

HANC legem require ex ijs, quæ posteà in eandem sententiam dicuntur [1].

1 §. is à quo fundus. de rei vind. infrà.

FILIVS A PATRE. L. VLT.

HABES in l. Nesennius. suprà de neg. gest. vbi queritur, an expensas quas pater in filium fecit, prospectu pietatis fecisse iudicandus sit, an de bonis ad filium pertinentibus.

Si pars hæreditatis petatur.

POST ACTIONEM. L. I. §. SI EGO.

OBLIGATIO generis aut quantitatis diuiditur numero [2]: ideò in quæstione quæ proponitur, si pecuniam mihi & tibi communem, tu & Titius possideatis, agam in Titium tantùm [3]. dissimilis ratio est, si hæreditatem aut speciem mihi & tibi debitam, tu & Titius possideatis pro diuiso: nam tunc pro mea parte, quæ toto hæreditatis corpore fusa est, agam & in te & in illum, vt hic [4]: si verò pro indiuiso, agam tantùm in Titium iniustum possessorem [5].

2 l. cùm Stichus. de sol. infrà.
3 l. si Titius. infrà pro soc.
4 l. si cõsensit. §. vl. quib. mod. pig. vel hyp. infrà.
5 l. Pomponius. infrà de rei vind.

§. INTERDVM PRAETOR. In hunc textum incidit quæstio, de qua non satis conuenit inter magistros iuris, an succedatur

in stir-

in stirpes, an in capita. In quo sic res expedienda est: nam in successione ascendentium quæ descendentibus competit, inter omnes constitit, in stirpes succedi[6]*. si autem de successione descendentium per ascendentes quærenda dubitatur, in capita successio datur, seruata forma iuris nouissimi*[7]*. In successione verò eorum qui ex transuersa linea veniunt, vt cùm habeo duos fratres, quorum alter reliquit duos filios, alter vnum, disceptatum est, an illi fratrum meorum filij ad meam hæreditatem admittantur in stirpes, an in capita: & certè secundùm Azonem, Io. Butrig. Salycet.*[8] *& Zas. in intellectibus*[9]*, æquius est ità rem constitui, vt successio mea per capita distribuatur*[10]*: & hæc opinio Senatusconsulto* CVRIAE *Parisiensis confirmata est*[11]*: & ità ferunt* CAROLVM *quintum Imperatorem in comitijs Spiræ, anno Domini millesimo quingentesimo vigesimo nono habitis, edixisse. Licèt Guid. Pap.*[12] *referat, contrà in* CVRIA *Delphinate iudicatum esse, idque ex sententia Accursij, Bart. Cyn. Dyni & Ang.*[13]*. Planè si Azonis opinio tibi probatur magis, eam tamen debebis temperare, vt locum habeat, cùm soli sunt filij fratrum: quòd si illi veniant ad successionem patrui cum aliquibus ex patruis suis, qui & demortuo fratres sunt, in stirpes successio diuidetur*[14]*: quod & omnes probant, & placito* CVRIAE *Parisiensis continetur*[15]*. Et hanc Azonis opinionem multis verbis Zasius comprobauit. Quotiès autem quæritur de iure succedendi quod eis competit, qui sunt vltra fratres aut filios fratrum, semper in capita res expeditur*[16]*. Non est verò omittendum, decretum illud* CVRIAE *Parisiensis, quod de filijs fratrum in capita vocandis factum est, ad eas prouincias quæ moribus reguntur, non pertinere: in quibus si alia sit consuetudo recepta, ea seruari debebit.*

6 §. & quia placuit. de hæred. quæ ab int. Inst.

7 Auth. defuncto. C. ad S.C. Terty.

8 in Auth. cessante. de suis & leg.

9 lib. j. cap. vij.

10 per hunc tex. & in l. ij. §. hæreditas. infra de suis & leg. & in l. si libertus præterita. §. vlt. de bo. lib. infrà.

11 die xxiij. Decemb. an. 1521. & die xxiij. Decemb. 1526.

12 q. cxxxiij. in decis. Gratianop.

13 l. ij. §. hæreditas. infrà de suis & leg.

14 Inst. de hær. quæ ab intest. §. cùm filius. per tex. in Auth. de hære. qui ab intest. §. si aût defuncto.

15 Die vlt. Iunii. an. 1547.

16 Auth. post fratres. ij. de leg. hær.

SI EX PLVRIBVS. L. II.

QVI non speratur admitti, non facit partem ei qui nunc petit: secùs, si admitti speraretur: vtrunque hac lege confirmatur: & hoc superius retulimus[1]*. Hic autem satè à glo. quæritur, an cùm instituo duos hæredes, vnum purè, alterum sub conditione, is qui purè est institutus, interim totam hæreditatem cernat: in quo glo. distinctio accommodari solet, vt tunc ad totam hæreditatem vocetur, si ità verba institutionum sint concepta, Instituo Titium, & si nauis*

1 l. qui repudiâtis. supra de inoff. test.

ex Asia venerit, Mæuium. *Sin autem ità in testamento relatum esset*, Titium ex parte hæredem facio, Mæuium ex parte, si nauis ex Asia venerit: *interim partem suam tantùm Titius habebit. Sed licèt primo casu totam hæreditatem habeat, tamen interim non dicitur hæres ex asse, sed id ex futuro euentu docebitur: nam qui hæres est, non desinit posteà hæres esse*[2]*: quam opinionem Bartolus in hæreditatibus probat*[3]*. At in legatis contraria sententia magis placuit, vt interim is cui purè legatum est, sit parte sua contentus, alterius verò pars apud hæredem conditione pendente maneat*[4]*. In legato tamen vsûsfructûs admittitur, vt interim totum habeat legatarius*[5]*. Cur verò tam variè, habes apud Bar.*[6].

2 l. ei qui soluendo. de hær. instit. l. ex facto. §. Iulianus. infrà de vulg. & pup.
3 l. si ità scripserit. de hær. instit. infrà. & l. plane. §. si cõiunctim. de leg. j.
4 l. plane. §. si coniunctim. & l. si domino. de leg. j.
5 l. idem. §. si mihi. de vsufr. accr.
6 in d. §. si coniunctim.

LIBER SEXTVS PANDECTARVM.

De rei vindicatione.

NONNVLLI *legunt, de rei vendicatione, & forsan non absurdè: quanquàm Florentinarum Pandectarum lectio magis placeat, de rei vindicatione.*

IDEM POMPONIVS. L. V. §. CVM IN REM. *Hic textus ex Accursij expositione multorum testimonio nobilitatur: licèt enim in iudicio (quod in inuitũ redditur) semper ea interpretatio sit accipienda, quæ actori prosit*[7]*: vt cùm petit Stichum, duo autem sint Stichi, debebitur is quem declarauerit*[8]*: tamen si actor esset mortuus, inutile fiet omninò iudicium, nec hæredi declarandi facultas est, per hunc textũ & glo.*[9]*. Ideoq; dicitur, libellum dubium datum à domino, non posse explicari à procuratore generali*[10]*. Tamen in vltimis voluntatibus admittitur, vt hæres qui voluntatem defuncti scire præsumitur, posit explicare incertitudinem & voluntatem defuncti*[11]*. Item eligendi potestas ad hæredes transit*[12]*, tamen viuo eo qui debet optare, eligendi ius personale dicitur*[13]*, nec alij conceditur. An autem declara-*

7 l. si quis intentione. suprà de iud.
8 l inter stipulantem. §. si Stichum. de verb. oblig.
9 fac. l. cẽtesimis. §. vlti. de verb. oblig. infrà.
10 Bar. in d. § si Stichum.
11 l. si quis à filio. §. si qs plures. infra de leg. j.
12 l. si stipulatus fuerim. de verb. oblig infrà.
13 l. vlt. de verb. oblig.

tio voluntatis transeat ad successorem in officio, expeditum est per l. proponebatur. suprà de iud. vbi noto.

SI IN REM. L. VI.

IN libello debet res specialiter designari, vt hic. quæ res forsitan Bartolo[1] *causam dedit, vt diceret, nõ valere libellum generalem:* putà, peto rem cum accessionibus. *quod tamen iusta reprehensione non caruit*[2]. *Nam in vniuersalibus generalis libellus procedit, neque speciatim res omnes per membra sunt carpendæ*[3]: *tamen illa generali petitione tantùm venient ea, quæ iure communi debentur*[4]. *Sic dos cùm sit vniuersitas*[5], *etiam vniuersaliter peti libello potest, rebus speciatim non designatis*[6]. *At in singulari iudicio res speciatim libello comprehendenda est, vt hic*[7]: *item debet exprimi causa petendi*[8]: *at non est necesse nomen actionis exprimere*[9]. *Item in singularis rei vindicatione, licitè petit reus rem sibi ob oculos proponi & ostendi, & in rem præsentem veniri: aliàs posset appellare*[10]. *quod in generali petitione, qua vniuersitas petitur, non vtiquè est. Et hoc* CVRIAM *Parisiensem censuisse testis est Io. Gall.*[11].

SI IS QVI OBTVLIT. L. VII.

DICITVR *is se liti offerre, qui interrogatus respondit se possidere: nam si nulla antecedente interrogatione, passus esset secum litem contestari, non dicitur se liti offerre*[12], *& his annecte quæ antè relata sunt in l. nec vllam. §. item si quis dolo. suprà de petit. hæredit. Qui verò se possidere dixit, & sic liti se obtulit etiam scienter, vsque ad litem contestatam potest asseuerationẽ reuocare, dummodò agentis non intersit*[13]. *nam confessio ad præparationem iudicij facta etiam à sciente, reuocatur re integra*[14]: *quod in confessione ad litis decisionem facta non admittitur, nec enim illa reuocatur, nisi ex causa erroris*[15].

POMPONIVS. L. VIII.

NOTATVR *in l. j. §. sed si ego. suprà si pars hær. pet.*

OFFICIVM. L. IX.

VVLGATVM *est quod dici solet, in rei vindicatione reum possessorem aut detentorem esse debere, vel saltem dolo desijsse, quia pro possessore est*[16]. *At actoris persona ad hanc actionem non censetur legitima, nisi dominio nitatur, vt hic. Datur igitur hæc*

actio

1 in l. iij. §. j. suprà eod.

2 per tex in l. vl. de ann. exce. C. & c. cum ad sedem. & ibi glo. de restit. spol.

3 l. quæsitu. de pecul. l. iiij. suprà de pet. hær.

4 Panor. post glos. in c. conquerẽte. de off. ord.

5 l. j. vers. impẽsæ. de dote præl. Bar. & Alex. in rub sol. matr.

6 per not. in l. j. suprà de edend. Bart. & Alex. in d. rub sol. matr.

7 & c. j. de lib. oblat. & ibi glo.

8 c. dilecti. de lib. oblat.

9 c. dilecti. de iud.

10 c. significantib. de app.

11 in quæst. per arest. decis q. cclv.

12 Abb. Panor. in cap. penult. colum. ij. de excep. l. si a te. §. j. infrà de excep. rei iud. & gl. in l. is qui se. infrà eod.

13 l. is qui se liti. cũ l. seq. & l. si autem. infrà eo.

14 l. de ætate. §. vlt. infrà de interr. act.

15 l. error. de iur. & fa. ign. C. Bal. in l. is qui se. infrà eod.

16 l. is qui dolo. infrà eo.

actio contra ciuiliter tantùm poßidentem [17]. *Item qui ciuiliter & naturaliter poßidet, etiam hanc habet actionem in tenentem* [18], *& eum qui habet facultatem rei restituendæ* [19] *: qui non priùs eximetur iudicio, quàm dominum in iudicio nominauerit* [20]. *Planè si dominum non nominauerit, & eo modo iudicium acceperit, nec in possessione nec in proprietate præiudicium fit domino* [21]. *& ità debet lex ista temperari.*

NON SOLVM. L. XIII.

REI *restitutio plenam recipit interpretationem, vt accessiones, fructus, & id quod interest ratione damni dati, restitutionem rei sequantur, per hunc textum* [1]. *Sed & ex hac lege bellißimè dicitur, ea quæ incurrunt in litem pendentem, posse peti eodem iudicio, idq; officio iudicis, etiamsi libello non sint comprehensa : quod verum est, si ex natura actionis propositæ veniunt* [2] *: si verò non ex natura actionis proficiscuntur, vt accidit in vsuris, quæ ex stipulatione, non autem ex vi actionis veniunt* [3], *placuit non eodem iudicio peti, sed alia instantia opus esse* [4] *: nec enim talia ad officium iudicis possunt pertinere, nisi ante iudicium contigerint* [5]. *His annecte, quæ infrà dicentur in l. quæsitum. de pecul.*

ITEM SI VERBERATVM. L. XV.

EX *eo quod hac lege dicitur, principem posse prædia militibus aßignare, nascitur quæstio vetus, an Princeps sit dominus rerum quæ ad priuatos spectant. Et summa ratione Bulgari opinio omnibus probatur, quæ principem dominum regni sui esse voluit, quo ad defensionem & generale imperium* [6]. *Ideoq; nec Princeps pœnam priuato debitam per rescriptum potest remittere* [7] *: nec multam sibi debitam & commissam, in damnum eius qui multas conductas habet : idq; ex* CVRIAE *Parisiensis decreto* [8] *: nec auferre bona priuatorũ, nisi ex iusta causa, vt hoc textu* [9]. *Planè si necessitas postulet, auferret à me fundum meum, sed tamen præstito precio* [10]. *Vide de his Bartolum & cæteros in proœmio Digestorum, & Panormitanum in proœmio Decretalium.*

§. SI SERVVS. CVM SEQ. RESPONSO. *Vides hic possessorem teneri de interitu rei, si res eodem modo peritura non erat penès agentem : quòd si erat peritura, non teneretur, nisi esset mala*

17 l. iij. §. vlt. infrà ad exhi. & l. cuicumque. §. j. infrà de vsu. glo. & Bart. in rub. supra eo. & in l. j. vbi in rem actio C.
18 gl. in l. j. §. interdictum autẽ. vnde vi. & vi. ro. & ibi Bart. vti poss. infrà.
19 l. serui. de vsu. a.
20 l. ij. vbi in rem act. authent. qua in prouincia vbi de crim. C.
21 Inno. & alij in c. vlt. vt lit. non cont. & Bal. in l. ij. ad fi. j. cod. vbi in rem act.
1 l. iij. §. j. infrà cõmo. l. videamus. §. in Fauiana. infra de vsur.
2 fac. tex. in l. ædiles. j. §. sciendũ. infra de ædil. edicto.
3 l. iij. de vsur. C.
4 l. j. de iud. C. l. Atteius. §. vlt. de aq. plu. arc.
5 l. si quis missum. §. vlt. de dam. inf. Bart. in l. j. C. de iudic.
6 vt gl. in ver. sanctionẽ. in proœm. dig.
7 l. ij. & ibi doct. de in ius voc. C.
8 Die vj. Martij, an. 1536.
9 & l. Lucius. infrà de euict.
10 l. venditor. §. j. infrà com. præd. & ibi Flor. glo. in l. si locus. §. vlt. quemad. seru. amit.

malæ fidei [11]. *Et hoc in singulari petitione admittimus, quæ in rem est: at in personalibus actionibus verior est sententia existimantium, indistinctè periculum esse eius qui fuit in mora, licèt res eodem modo apud petitorem fuisset peritura* [12]. *nam in actionibus personalibus est obligatio, quod in realibus non vtiquè dici potest* [13]*: ideò in istis mora non est adeò efficax. Item habes hìc temperationem ad eas leges* [14]*, quæ litis obnunciationem permittunt, vt non habeant locũ, si pars diuersa contradiceret, & illius interesset, vt sequente responso manifestè ostenditur* [15]*, putà necessariam esse sententiam reo, qui pendente iudicio liberatus est rei interitu, in id, vt possit euictionem habere contra authorem suũ: nam hæc sententia dari debebit etiam inuito agente, & litem detrectante* [16]. *Nam necessaria est sententia ad euictionem, nisi esset manifestum, rem esse euincentis* [17]*: tũc enim emptor agnoscet bonam fidem, & rem sinè sententia restituet, tamen priùs denunciatione ipsi venditori facta* [18]. *Sed & hæc de re diximus in l. emptorem. de act. emp.*

11 vide hîc glo. distinct.
12 l. quod te. infrà si cer. pet vbi noto.
13 secund. Bal. hîc.
14 l. postquàm. C. de pact.
15 l. vtiquè. infrà eod.
16 gl. Bar. & Bal. hîc.
17 l. emptorem. de act. emp. infrà.
18 l. j. C. vbi in rem act. Bar. in l. atqui natura. §. cũ me. de neg. gest.

IVLIANVS. L. XVII.

CVM *aliquis vendit rem meam, donec res subsistit, potero ab emptore qui rem meam habet, vindicatione rem repetere, etiam non oblato precio* [19]. *Planè si res fuerit præscripta, vel desierit esse in rerum natura, quia nulla mihi actio in eum qui præscripsit, vel qui detinebat, competit, vtilitatis gratia accommodatur mihi negociorum gestorum actio, in eum qui vendidit: idq; in subsidium, nè ille cum mea iactura ditior fiat* [1]*: quia eo casu in subsidium venditionem quæ non meo nomine est gesta, possum ratam habere* [2]. *Si tamen qui vendidit, haberet causam à me, vel eo cui successi, habebo negociorum gestorum actionem in eum, licèt res non sit perempta* [3]. *Sed quæ suprà dicta sunt, recipiuntur contra eum qui ex titulo lucratiuo rem meam habebat, & eam vendidit: nè lucretur precium rei meæ* [4]*: si autem haberet causam onerosam, cessat æquitas, neque dabitur negociorum gestorum actio in eum, aut aliqua actio, nisi quatenùs posset in alium authoritatem & regressum habere, & ità intelligo hunc textum. Quòd autem hìc dicitur, fructuum haberi rationem vsque ad tempus rei iudicatæ, pertinet ad ea quæ habentur in l. in hac. de Triticar.*

19 l. mater. & l. si mancipium. C. eod.
1 d. l. mater. & l. si eum seruũ. infrà si cer. pet.
2 Bal. in d. l. mater. & noto in l. si rem & precium. suprà de pet. hær.
3 gl. in d. l. si eũ seruum. tex. in l. j. §. vlt. & ibi Paul. depo.
4 d. l. si eum seruum.

SI POST ACCEPTVM. L. XVIII.

POST acceptum iudicium & litem contestatam super re mobili, non tamen vsucapionis interruptio censetur esse contracta: quia litis contestatio quo ad cursum, non interpellat vsucapionem 5: in effectu tamen interrumpit, ideóque nihilominus condemnatio sequitur, licèt reus pendente iudicio vsuceperit, vt hic. Hoc tamen intellige, cùm nominatim super re iudicium est acceptum: tunc enim litis contestatio saltem in effectu vsucapionem interpellat. quòd si actione generali actum esset, vt familiæ erciscun. & vsucapio post iudicium contestatum in certa re sit completa, omninò res illa de iudicio subducitur, nec litis contestatio in effectu vsucapionem interpellabit 6. Et est casus quo ius superueniens reo, pendente iudicio illi non prosicit, de quo habes in l. hæreditatem. de petition. hæredit. suprà. Item licèt lite pendente inhibeatur alienatio rei litigiosæ, & nulla sit 7: si tamen ante motam litem alienatio erat facta, & lite pendente, reo dominium superuenerit, confirmatur alienatio, quamuis nunc res sit litigiosa, secundùm Baldum hic. Ideóque cautiones implebuntur ab eo, qui lite pendente vsucepit pro alienationibus ante litem motam à se factis, vt hic.

5 l. j. §. vlt. inf. pro emp.

6 l. sed & si vsucapio. infrà fam. ercis.

7 tot. tit. de litig. C. & ff. & l. chirographis. §. j. de admin. tut.

PRAETEREA. L. XX.

PERTINET ad id, quod paulò superiùs annotatum est 8.

8 in l. non solù. suprà eo.

IN REM ACTIO. L. XXIII.

§. SED ET ID QVOD. Generale est quod hic à Paulo iurisconsulto adstruitur, quid cuique cedere, sine quo esse non potest: ex quo effici vult, vt non tantùm scriptura cedat chartæ, sed & pictura tabulæ. Nam accidens cedit subiecto, etiam viliori 9. Tamen quòd pictura cedat tabulæ, non concedit Caius 10, cuius opinio ab Imperatore approbata est 11: neq; mihi videtur valdè laborandum esse, quomodò tanta contrarietas dissoluatur, quæ forsitan imprudentibus ijs qui ista compilârunt, excidit. Tu tamen vide glo. hic 1.

§. TIGNVM ALIENVM. Ad tignum iniunctum alienis ædibus, domino vindicatio accommodanda non est, sed in duplum actio dabitur contra eum qui iniunxit, hoc est, conduxit iniungendum, non contra fabrum, vel operarium qui alterius mandato id egit: vt glos.

9 §. si purpuram. de rer. diuis. Inst.

10 in l. qua ratione. §. sed non vt literæ. de acq. rer. dom.

11 in §. si quis in aliena. de rer. diuis. Inst.

12 & Bar in d. l. qua ratione. §. sed non vt literæ. & Ioan. Fab. in d. §. si quis in aliena.

glos hic, & ideò bellè dicitur, fabros & id genus operas non turbare alterius possessionem, nisi eis esset facta testatio [2] *: sed ex turbatione ipsis facta, domino interdictum retinendæ applicabitur* [3].

2 Bar. in l. de pupillo. §. nunciatio. de oper. nou. nunc.

3 Io. Fab. in §. retinédæ. de interd. Inst.

IS QVI DESTINAVIT. L. XXIIII.

MAGNVM *esse commodum possessionis, vel ex eo constat, quòd qui possidet, licet non sit dominus, absoluitur, si actor in probatione defecerit* [4] *: nec enim ius rei dispicitur, si de iure petentis non constat* [5]. *Ex quibus approbatur consilium quod hac lege proditum est, vt qui rem aliquam petere vult, animaduertat num eam aliquo interdicto possit nancisci, potiùs quàm vt agentis partes subeat. Nam possessio id secum affert, vt ab onere probandi releuet, per hunc textum* [6] *: nisi esset vitiosa* [7], *vel nisi is status qui per possessionem indicatur, non potest inesse nisi iure speciali, & cum alterius iniuria* [8] *: eo enim casu, etiam qui possessorio agit, probare debet* [9].

4 §. cômodum. Inst. de interd. pono in l. j. de prob. infrà.

5 l. vlt. C. eo.

6 l. circa. de prob.

7 l. vis eius. de prob. l. si quis liberum. de prob. infrà vbi noto.

8 c. ad decimas. de resti. spo. lib. vj. Bal. in l. Titia. sol. matrim.

9 l. iij. §. hoc interdictû. de itin. actuque priu.

IS QVI SE OBTVLIT. L. XXV.

PERTINET *ad ea, quæ paulò superiùs dicta sunt* [10].

10 l. si is qui obtulit. suprà eod.

SI AVTEM. L. XXVII.

HIC [11] *apertè efficitur, quæ post litem contestatam incidunt, etiam in singulare iudicium venire: quod quandò eueniat, alibi demonstratum est* [12].

11 §. possidere.

12 l. quæsitum. de petal. infrà.

§. SI HOMO PETITVS. *Hîc est textus, vbi licèt culpa præcedat casum, non tamen possessor de casu obligatur: quod ideò euenit, quia culpa non tendit ad casum, vt noto in l. si vt certo. §. nunc videndum. infrà Comm.*

FRVCTVS. L. XXXIII. CVM SEQVENTI RESPONSO.

SICVT *qui in mora est, rei interitu non liberatur* [13] *: ità nec à fructibus: quod eousquè perducendum est, vt etiam re perempta, ad fructus teneatur qui percipi potuissent vsque ad tempus sententiæ, per hunc textum. Item non est omittendum, fructus perceptos etiam ex mora non petentis, in restitutionem venire in reali iudicio* [14] *: quod in personali non recipimus* [15]. *De fructibus autem latè persequitur hic glos. eorum diuisionem: quidam enim sunt percepti, quidam percipiendi: de percipiendis, an teneatur*

13 l. quod te mihi. §. eer. pe.

14 Bal. hic per hunc tex.

15 l. si qs bonorû. de leg. j. & l. si mora. sol. matr.

possessor ad eos quos ipse percipere potuit, vel quos percipere potuit petitor, alibi à nobis explicatum est 16. Alia est diuisio in glos. relata. Quidam enim sunt naturales, hoc est, in quibus capiendis plus natura quàm hominis industria affert, vt poma 1. quæ tamen inspectio ad virum bonum referenda est 2: alij sunt, qui plurimùm ex facto & industria hominis mutuantur. In naturalibus autem contra glos. obtinuit, etiam eos ad bonæ fidei possessionem pertinere, si modò titulum habet: quæ sententia non mediocriter à iurisconsulto adiuuatur 3. sin verò non habet titulum, vel talem habet qui pro titulo non est, secùs statuitur 4. & eo modo leges ex diametro pugnantes, ad consensum reuocantur: in qua etiam sententia Ferretus procliuior est 5. In industrialibus autem fructibus, ab omnibus ferè in sententiam glos. itum est, vt indistinctè ad bonæfidei possessorem pertineant, etiamsi non habeat titulum 6, tamen extantes restituet 7, at consumptos nunquàm, licèt ex eis esset factus locupletior, quia illius sunt pro cultura & cura 8: idem, si essent commisti 9. Cùm igitur quodammodò videatur eos habere ex onerosa causa, cessat æquitas legis, si eum seruum. infrà si cert. peta. quæ tantùm contra eos qui ex lucro capiunt, est inducta 10. Tamen in vniuersali iudicio melius est, vt bonæ fidei possessor restituat eos, in quibus locupletior factus est 11: in malæfidei possessore vide hìc glo. 12 quam tenent omnes. Nec verò ignoro quosdam ex recentioribus 13 eam diuisionem quæ suprà de fructibus posita est, non probâsse: quòd ij fructus, qui à nobis magis necessario quàm eleganti verbo industriales nuncupantur, potiùs naturales dici debeant, cùm in eis etiam natura plurimùm valeat. Sed nos de rebus, non de verbis laboramus. Nam & ea ratione omnes fructus diuinos appellemus licet, quòd ij ex Dei bonitate hominibus concedantur.

16 l. in summa. §. in frumēto. de cōdict. indeb.
1 l. fructus. de vsur. inf.
2 secund. Bar. hic.
3 l. in bonæfidei. de acq. rer. domi. infrà.
4 l. fructus. infrà de vsu.
5 in tract. de mora. nu. 31.
6 l. qui scit. de vsur. l. bonæ fidei. de acquir. rer. do.
7 l. certum. C. eo.
8 §. si quis à nō domino. Insti. de rer. diui. l. iiij. §. post litē. fin. regundor. infrà.
9 Bald. in l. ij. de fruct. & lit. expen. C.
10 Bal. hic.
11 l. sed & si lege. §. cōsuluit. suprà de petitio. hære.
12 in l. & ex diuerso. infrà eodem.
13 Coras. lib. j. Misc. ca. 9.

ET EX DIVERSO. L. XXXV.

§. VBI AVTEM. Ex hoc textu annotauit Baldus hìc, sententiam latam super re, intelligi etiam latam super fructibus, & secundùm Bartolum, eiusmodi sententia facit ius in fructibus: sed tamen noua instantia erit opus, si nulla facta est mentio de fructibus in causa principali 14. Quod tam verum est, vt sententia etiam errorem con[...]ns, lata in principali, in accessorio fidem faciat 15. Et quæ dixi, intel-

14 l. fundi. de exception. & Bar. hic. j. col. noto in l. qui per collusionem. §. j. de act. emp. infrà.
15 l. qui Romæ. §. vlti. de verb. oblig.

intellige in vindicatione rei particularis, qua intensa non veniunt fructus[16]*, nisi essent pendentes, qui pars rei sunt*[17]*. At in vniuersali petitione verius dicitur, fructus comprahendi*[18]*. Ex his & illa descendit quæstio, an dicatur valere sententia, qua iudex aliquem condemnat ad rem restituendam cum fructibus: in quo ferè placuit, sententiam quæ ad fructus præteritos condemnat, non valere, nisi per eandem sententiam liquidi fiant*[19]*: vel nisi actis probatorijs de illis manifestè constaret*[20]*. sed & in fructibus futuris admittitur, vt de illis sententia reddi poßit*[21]*: perpetuumq́; est in iudicijs vniuersalibus, vt sententia quoscunque fructus poßit continere etiam præteritos*[22]*. Tractatum quoque est de fructibus & expensis, quæ lite pendente capiuntur, an de eis sententia reddi poßit: quod magis est: valebitq́; sententia qua iubentur restitui fructus, reseruata taxatione iudicis*[23]*.*

16 d.l. fundi.
17 l.fructus. infrà eod.
18 l.ij.& ibi Bar.de petit. hæred.C.
19 l.in summa.§.q fortis. de re iudic. Bal.in l.j. si mul. secund. nup.C. per illum tex.
20 l.ait prætor. §.j. & ibi Bar.infrà de re iud.
21 l.j. de senten. quæ sine cert. quant. C.
22 l.item veniunt. §. fructus. supra de peti.hære. Bart.in rubr. ad si. solu.matrimo.
23 l.terminato.&gloss.& Bar. de fruct. & lit.expen.C. Bar.hic ad fi.

§. PETITOR. *Ei qui, cùm rei vindicatione conueniretur, rem poterat restituere, maluit æstimationem dare re retenta, non est cauendum de euictione ab actore: & hoc est expeditum per hanc legem. Sed dubitatio est, num re euicta teneatur petitor euictionis nomine: in quo ferè talis distinctio admittitur. Aut enim dubium est, vtrùm res sit actoris, sed recipit æstimationem, vt cedat reo quicquid iuris habebat in re: quo casu authoritatem & euictionem reus amittit*[1]*. Cùm verò est certum, rem actoris esse, vel quia erat dominus, vel quia conuentus dominij exceptionem non potuisset allegare, benignè datur reo, qui soluit æstimationem, actio de euictione in actorem*[2]*: & hanc significationem habent hæ leges, quæ volunt, soluentem æstimationem, emptori similem esse*[3]*. Planè cùm res alia pro alia volenti soluitur, illa euicta, pristina obligatio remanet*[4]*. His annectitur, quod dici solet, possessorem pignoris soluentem litis æstimationem primo creditori, non ideò liberari à secundo*[5]*.*

1 l.quod si in vēditione. de hær.vel act.ven. infrà. l.si pro fundo. C. de transa.
2 l.si donatæ. de donat. inter vir.& vxor.
3 l vl. qb. ex cau. in poss. eat.infrà. & l.iij. & ibi Bar. pro emp. noto in l.si culpa. infrà eod.
4 l.si quis aliā.de solut.
5 l.creditor.§.si quandò. qui pot.in pig.

QVI PETITORIO. L. XXXVI.

QVI conuenit, potest, nè frustrà actionem intendat, interrogare reum, qua ex parte poßideat, & an poßideat: idq́; ante litem contestatam[6]*, & cogetur reus respondere: & si mentitus fuerit, in pœnam mendacij ab eo fiet translatio possessionis*[7]*. Quòd si super titulo do-*

6 l. qui seruū. §.in iure. de interrog.act. glo.& Bar.hic.
7 l.vlti. infrà eod.

dd 3 minij

minij interrogatur, expeditum est, non teneri respondere 8. *Ideoq́; decitur, dominum non posse cum vasallo experiri in hoc, vt vasallus cogatur titulum feudi sui ostendere, vel de inuestitura descriptum dare* 9 *: tamen obtinuit vt quis teneatur dicere titulum suum, si habet præsumptionem sibi contrariam, vt cùm iure communi electio ad canonicos qui in eadem ecclesia sunt, pertineat* 10 *: si alius velit admitti, titulum dicere debet* 11. *Et ità* CVRIAM *Parisiensem iudicasse per manus traditum est* 12. *Item speciali iure in beneficijs ecclesiasticis admittitur, vt possessor teneatur dicere titulum ordinario collatori* 13 *: nisi collator de impedimento aut vitio eius, qui contulit, certior factus, illi contulisset : quia quo ad se, videtur dispensasse* 14. *Nec verò mirum est, si in beneficijs ecclesiasticis titulum collatori quis teneatur exhibere, vt diximus : nam nunquàm sententia transit in rem iudicatam in beneficijs, ideoq́; possessor de suo iure docere semper debet* 15. *His adde quæ infrà diximus de interro.act.l.quis interrogatur.*

8 l.cogi. de pet.hær. l.in speciali. infrà eod.
9 Ias.in vsib.feu.nu.50.
10 c.cùm ecclesia.de cau. poss.
11 c.vno. vt ecc.benef. sinè diminu. c.constitutis. & ibi Ion. & Abb. de elec. gl.vlt. in c.iij. de procu.
12 in stylo Curiæ Parlam.
13 c. ordinarij. de offic. ordi. lib.vj.
14 c.veniēs.de fil.presby. c.accepimus. de ætat. & qualit.
15 gl. & Pan.in c.j.de cōcess. præb. idem in c. cùm dilectus. de electio.§.notab.& cap.licèt Heli. vi.col. de Simon.

IN FVNDO. L. XXXVIII.

NOTA *vindicanti rem obijci à reo exceptionem expensarum, quæ in rem factæ sunt : quæ exceptio etiam in executione opponi potest, cùm non infringat, sed temperet sententiam* 16 *: simile dicitur in exceptione, vt quis quatenùs potest, facere damnetur* 17, *& in exceptione inuentarij, vt ad vires hæreditatis teneatur tantùm* 18 *: quæ sententia æquitatem habet, licèt eam Zasius impugnet* 19. *Et bellè à Bartolo hîc & Panor.* 20 *relatum est, duo esse necessaria, vt expensarum reputatio admittatur : nam expensas factas esse oportet, item vt possessio sit melior effecta : ideoq́; in id tantùm quo possessio cumulatior est effecta, expensæ reputari poterunt, vt hac lege* 21. *Quòd si æstimatio eius quo res melior reddita est, expensas superaret, tamen solùm expensæ repetuntur. Vtrunque casum habes in l.si fundum. de in rem verso. infrà. Item æquitas huius legis non procedit in necessarijs expensis, pro quibus & possessori bonæ fidei* 1, *& malæ fidei* 2, *accommodanda actio est* 3 *: nec enim hoc casu donâsse prædo iudicatur, cùm eas necessitate fecerit. In vtilibus autem admittitur distinctio, vt eæ expensæ non repetantur à prædone, si opus nouum inchoauit* 4 *: sin autem in reficiendo sunt facta, prædo dedu-*

16 Bald.hic. in ij.lect.
17 l.Nesennius. de re.iudi.infrà.
18 doct.in l.vl.§.in computatione. de iur.delibe. & Bar.in d.l.Nesennius.
19 lib.ij.singu.c.j.
20 c.j. j.col. de in integ. resti.
21 in versic.reddet.

1 l.adeò. §.j. de acquir. rer.do. & § ex diuerso. de rer.diui Insti.
2 l.domū. C.de rei vind.
3 vt glo.ij. hic & Bar.
4 §.ex diuerso de rer.di. l.si is contrà.de ædific. priua.C.

deducet 5, *secundùm Bartolum hîc. At voluptarias nunquàm deducit, vel corradit* 6 *: quod in singulari petitione expeditum est : sed in petitione hæreditatis non idem* 7. *Reliqua require ex gloss. quæ in isto impensarum genere magistra est. Nec omittendum est, eas impensas quæ gratia fructuum colligendorum aut seruandorum fiunt, repeti à quocunque, etiamsi prædo sit* 8. *quod intellige de eo prædone qui rem detinebat : in restitutione enim rei, talium impensarum habebitur ratio. Sin autem aliquis prædo vuas vineæ meæ, quam nunc poßideo, decerpat & colligat, seruabo ab eo vuas, nec tenebor reputationem facere sumptuum in vuis colligendis factorum : donasse enim videtur : & ità intelligo quod Vlpianus refert in l. si seruus seruum. §. si oliuam. ad leg. Aquil. Nec omittendum est, quod aliàs in hoc expensarum genere* CVRIA *Parisiensis iudicauit* 9, *bonæ fidei possessorem fundo cedere damnatum, expensas necessarias & vtiles retentione seruare, voluptarias autem persequi posse nomine eius quod interest.*

5 d. l. domum.
6 per glo. l. 1. c in fi. & dicto §. ex diuerso. & l. iij. §. j. d. in rem vers. l. vtiles de pet. hære.
7
8 l. quod in fructus. de vsur. l. funerus. in fi. princ. famil. ercisc. l. si à patre. §. fructus. de pe. hær. C.
9 xv. Calend. Maij, anno 1417.

QVAE RELIGIOSIS. L. XLIII.

HVC *pertinet quod dicitur apud canonistas,* 10 *oleum non consecratum consecrato mistum, fieri consecratum, quia minùs dignum à digniore dignationem mutuatur* 11. *Quibus annecte quod dicetur in l. si communem. infrà quemadmo. seruitut. amitt.*

10 in c. quod in dubijs. de cõsecr. eccl. vel alt.
11 l. pcipimus. de app. C.

FRVCTVS PENDENTES. L. XLIIII.

ALLEGO *in l. & ex diuerso. §. j. suprà eod. Et nobile est quod dicitur fructus pendentes partem rei esse : ex quo efficitur, vt restituantur cum re à fraudatore, qui in perniciem creditorum emit : at fructus pòst percepti, non in eadem causa sunt* 12. *Item tales fructus pendentes, fructuarij lucro non cedunt, cùm proprietatem augeant* 13 *: at reliqui illius erunt. Sic licèt fructus non augeant donationem, quo ad insinuationem* 14, *secùs tamen in pendentibus dicitur, per hunc textum* 15.

12 l. vlt. §. pen. infrà quæ in fraud. cred.
13 l. vxori. infra de vsufr. leg.
14 l. in ædib. §. j. de don. Bal. in l. vl. C. de dona.
15 & d. l. vl. §. pen. quæ in fraud. cred.

EIVS REI. L. XLVI.

VLTRA *id quod lege continetur, an qui rei æstimationem soluit, agat de euictione contra eum cui soluit, si res pro qua æstimationem intulit, sit euicta, habes in l. & ex diuerso. §. vlt. suprà eod. & in l. si culpa. infra eod.*

SVM-

SVMPTVS. L. XLVIII.

16 in l. in fundo. supr. eo.

HAEC lex pertinet ad ea quæ de impensis dicta sunt[16]*: & mirabiliter temperat id quod dicitur, possessores reputare posse expensas domino: id enim cum ratione dicitur: sed tenebuntur nihilominus eas cum fructibus compensare, per hunc textum. quod etiam ad eos qui titulo oneroso posidēt, perducitur*[17]*: licèt Socynus cōtrà*[18]*. Item hæc locum habent, cùm possessor conuenitur ab eo à quo causam non habet: sin verò ab eo causam habet, melius est vt repetat sumptus, compensatione fructuum summota*[1]*. Item quod dicitur compensari impensas cum fructibus, habet locum in eo qui rem alienam posidet: sin autem rem suam posideret, & iure dominij, licèt posteà restitutioni esset subiecta, ad compensationem impensarum cum fructibus non est cogendus: vt dicitur in eo qui rem restitutioni subiectam ab hærede emit, quia interim alienatio tenet, & est dominus*[2]*, lucrabiturq́; fructus, & expensas repetet*[3]*. Sic vasallus aperto feudo, repetet expensas, & fructus eius lucro sunt*[4]*.*

17 l. emptor. infrà eod.
18 in sal. reg. ccxcviij.
1 l. dominus. §. j. lo. infrà
2 l. non ideò. infrà eo l. iij §. sin autē. com de lega. C. & ibi Bar.
3 gl. in l. emptor inf. eo.
4 Bal. in d. l. emptor.

SOLVM. L. XLIX.

§. MEVM. Præclarum est quod distinguitur, cùm peto quod meum est actione in rem, quod ex re superest, eandem causam sequi, per hunc textum. Cùm autem peto rem mihi debitam, re principali perempta, quod superest non debetur: vt perempto boue legato, corium non debetur[5]*. Sin autem res principalis non perijsset, secùs dicitur: ideoq́; perempta superficie, nihilominus area debetur quæ potior est*[6]*. Et hæc in debitis ex causa lucratiua admitti placuit: sin autem ex onerosa causa debeantur, etiam quod superest, sinè distinctione debebitur*[7]*.*

5 l. mortuo boue. de leg. iij. l. peculiū. §. j. illo tit. l. caro. de vsufru. leg.
6 l. si areæ. de leg. ij.
7 l. si seruus. §. boue de condi. furt Bart. in l. si Stichus. de ver. oblig.

SI AGER. L. L.

VIDES ex titulo singulari sinè traditione & possessione dominium non transire[8]*. Contrà dicitur in casibus notatis hic per gl. similiter & in sacris sacerdotijs, in quibus sinè possessione dominium transfertur*[9]*: sed sola inuestitura & titulus dominium conferunt*[10]*. Sic nec dominium transfertur in vniuersalibus sinè traditione*[11]*: nisi à defuncto in hæredem, vt hic: & nisi titulus vniuersalis personæ accedat, vt in societate*[12]*, arrogatione*[13]*, ingreßu monastery*[14]*. Idem & in iudicijs vniuersalibus diuisorijs, familiæ ereiscund. finium regund.*

8 l. Quintus. de act. emp.
9 c. si uni absenti. de pb. li vi. noto in l. siue autē. § si duob. de publi.
10 c. propofuit. de concess. præb. c. ex ore de his quæ fiunt à maio. par. Card. in cle. i. §. j. q. viij. de ele.
11 l. qui tibi. de hær. vel act. vend.
12 l. j. & ii. pro soc.
13 l. si adoptauero. de prec.
14 aut. ingressi. de sa. san. eccl. Bar. in l. q vniuersas. §. ij. de acqui. poss.

regund. & communi diuid.[15] *Aliud in dote*[16], *quæ etiam inter iura vniuersalia numeratur*[17]. *Plus etiam Iason*[18] *addit, dotem vniuersalem omnium bonorum, non transire sinè traditione*[19].

SI FVNDI POSSESSOR. L. LIII.

LICET *in his quæ fundo sunt annexa, non habeat locum corrasio*[20], *aliter tamen ei qui expensas fecit, cautum est aduersùs dominum, vt eas posit seruare, vt suprà monuimus*[21].

INTER OFFICIVM. L. LIIII.

NOTATVR *in l. filius. suprà de inoff. testamen.*

SI POSSESSOR. L. LV.

MANIFESTIVS *est, quàm vt dici debeat, hæredes actionibus personalibus illigari pro hæreditarijs portionibus*[22]: *adeò vt nec vnus teneatur pro altero, qui pòst minùs idoneus reperitur*[23]. *At actionibus hypothecarijs insolidùm obligantur, & conueniuntur*[24]: *tunc enim res spectatur, non persona. ideóque vnus ex pluribus possessoribus rei quæ pro pensione vel redditu obsignata est, insolidùm ad pensionem conueniri potest*[1]: *Placitoque* CVRIAE *Parisiensis continetur, hæredes eius qui pro aliqua summa aut illatione, bona sua nexu obligauit, insolidùm distringi posse illius pensionis nomine*[2]: *nec poterit vnus petere, vt alij qui soluendò sunt, ad tributionem teneantur*[3]: *nam hypothecaria insolidùm est*[4]. *Tamen iure singulari, in hypothecaria quæ legatarijs datur, receptum est, vt tantùm contra hæredes competat pro hæreditarijs partibus*[5]. *In vindicatione autem iudicium datur pro modo possessionis, nempe vt quisque hæredum possidet, vt hic. Sinautem iudicium iam cum defuncto, super re quam tenebat, erat acceptum, & posteà deueniat res ad vnum ex hæredibus, tenebitur ille qui insolidùm possidet, ex instantia cœpta cum defuncto, pro parte hæreditaria tantùm*[6]: *alij verò non tenebuntur, quia non possident, & sinè dolo desiêrunt possidere. Quòd si aliquo testatoris vel hæredum facto tota possessio ad istum hæredem deuenisset, tenentur hæredes pro parte*[7]. *Et quemadmodùm dicimus in realibus teneri hæredem qui solidam rem possidet, insolidùm, si iudicium non est acceptum cum defuncto: idem erit iudicandum de personalibus, quæ ad rem restituendam dantur ex contractibus bonæ*

ee fidei

15 l. & ideò. & ibi Bart. & Ang. de cond. furt.
16 l. de diuisione. sol. matri.
17 Bar. in rub sol. matr.
18 in d. l. de diuisione.
19 gl. sing. in l. j. §. vniuersæ. pro dot.
20 per hunc text.
21 l. in fundo. suprà eod.
22 l. j. si cert. pet. C.
23 l. legatorū. de lega. ij.
24 l. j. & ij. de hær. act. l. ij. si vnus ex plu. hær. cre. C.
1 Bald. in l. Moschis. infrà de iur. fis. per text. in l. creditoris. & l vlt. de distra. pig. infrà. & ibi Bar.
2 vt refert Ioan. Gall. q. lxiiij. in trac. de quæst. per arresta decis.
3 Bar. in d. l. creditoris. de dist. pig.
4 d. l. ij. si vnus ex plurib.
5 l. j. §. pe. cō. de lega. C.
6 l. ij. §. vlt. ad fi. de prat. stip.
7 Auth si hæres. de litig. C. vide Bar. in l. ij. §. vlt. de prato. stipul.

fidei [8] *: at in actionibus stricti iuris, quæ ad rem dandam intenduntur, non item* [9].

8 l.iij.§.si hæres. cõmo. l. si duo. depos. infrà. vbi vide.

9 d.l.pro hæreditarijs.l. si tibi homo. §. si fundus. de leg.j.Bar. in d. l.iij. §. si hæres. Bal.in d l.pro hæreditarijs.

IS A QVO FVNDVS. L. LVII.

ACCOMMODATE dicitur ab Innocentio [10]*, duos petitores sibi inuicèm oppositos, impedire sese mutuò, nec hoc modo rem iudicatum peragi posse* [11]*. Quòd si ambo contra tertium constiterint, non impediuntur actionem prosequi, & fiet executio in gratiam eius qui vicerit, ab eo tamen præstita cautione, si alter rem euicisset, se eam redditurum, vt hic* [12]*. Tertia igitur persona transuersim veniens ad iudicium, non expediet executionem fieri, nisi ius suum ex continenti docere sit parata* [13]*. Quod etiam in spiritalibus & beneficijs locum habet* [14] *: atq; adeò in interdicto recuperandæ, secundùm Panormitanum* [15]*, licèt Innocentius contrà. Nec multùm facit quod obijci possit, spoliatum ex continenti restituendum, nulla aduersante exceptione* [16]*, quia hoc rectè dicitur inter easdem personas, non inter alias, quod certè rationem habet. His additur, quòd tertia persona potest impedire & testatò denunciare debitori meo, nè mihi nomen meum dissoluat* [17].

10 in c.veniẽs.ij.de testi.

11 tit. de pace tenen. §.si duo.in vsib. feud.& ibi Bal.& l.Titia.sol.mat. d.c.veniens. l ij. C.de neg.gest.

12 & l. pe. de pet.hær.suprà. & l. si quis seruũ. §.pe infrà de leg.ij.

13 d.l. Titia. & c. cum super.de re iud.

14 d.c.veniẽs. & ibi Pan.

15 in d.c.veniens.

16 c. in literis. de restit. spol. l.si quis ad se. ad leg.Iul.de vi.C.

17 l.vlt.& ibi noto infrà de leg. commiss.

HABITATOR. L. LIX.

RECTIVS (opinor) dicitur, eum qui opinione domini possidebat, si fecerit expensas quæ domui aut fundo coniunctæ sunt, seruare quidem precium earum [18]*, sed ipsas tollere non posse* [19]*. Quod & in vsufructuario expeditum est* [20] *: nam is etiã pro domino est* [21]*. At in colono media via obseruatur, vt auferre possit etiam quæ coniuncta sunt ædibus : si tamen sinè læsione domûs id fieri possit* [22]*. Qui enim ad tempus rem tenet, si quid expendat, creditur etiam ad tempus expendere velle : itaque rationem habet, vt discedenti potestas auferendi fiat.*

18 vt in l. in fundo. suprà eod.

19 l.si fundi.suprà eo.

20 l.sed & si quid. infrà de vsufr.

21 in l.vẽditione.de bon. auth. iud.poss.

22 l.sed addes. §. si inquilinus.infrà loc.

SI NAVIS. L. LXII.

AN in fructuum reputatione facienda dispiciantur ij, quos capere potuisset actor vel reus, diximus in l. in summa. §. in frumento. infrà de cond.indeb. Et hic habes, pensiones & redditus ciuiles in fructibus numerari [1]*. & hoc ex lata interpretatione. Ideoq; statutum loquens in fructibus, ad pensiones non pertineret* [2]*. Iam & veterum opinio placet, qui vecturas & vsuras similesq; pensiones, ciuiles fructus*

1 fa. l. diuortio. in prin. & ibi gl. ij. sol.mat.& ibi Ias. tex in l. videamus. j. de vsur. §. prætereà. & l.prædiorum. eod.tit.

2 Ias. in d.l. diuortio.ij. col.

ctus appellauerunt, quòd illa (vt hic Papinianus ait) non natura, sed iure capiuntur: hoc est, non naturali, sed ciuili ratione: quanquàm hoc Corasius in Miscellaneis non probet 3. 3

3 lib.v. cap.ix.

SI CVLPA. L. LXIII.

QVI culpa dimisit rei petitæ possessionem, tanquàm possessor ad rem, aut æstimationem rei tenetur: iustè tamen desiderabit, vt aduersarius actiones cedat, quibus rem persequatur contra extraneos. Sed vtimur opinione Azonis, qui ex hoc textu, ei qui æstimationem soluit tanquàm emptori, vtilem actionem dari existimauit sinè cessione, non tantùm contra extraneos, sed contra dominum, si fortè possidere rē incipiat: neq; enim in emptionis titulo, cessio necessaria est 4: 4 *neque dominus admittitur, si æstimationem velit restituere, retenta re: cùm æstimatione recepta videatur contraxisse, & rem emisse. nam vbi precium est, ibi & emptio contrahi intelligitur 5. Et hæc in* 5 *eo qui conuentus rei vindicatione, cùm non esset obligatus, soluit æstimationem, admittuntur, per hunc textum. Sin autem reus esset obligatus, & cùm rem præstare non posset, æstimationem intulit, re ad dominum reuersa, poterit dominus rem retinere reddita æstimatione 6.* 6 *In hac igitur lege, datur vtilis soluenti æstimationem, qua contra dominum aget: nec cessione opùs est. Absurdum enim videretur, si ea actione quam mihi cessisti, eadem contra te vtar 7. Et licèt qui soluit,* 7 *habeat vtilem, non tamen dominium. Nec mutat quod dicitur, soluentem æstimationem litis emptorem iudicari 8, & in eum transire* 8 *dominium 9: hoc enim ità verum est, si res erat præsens, & sic ei* 9 *tradita à domino cui æstimationem infert 10: at in hac specie rem* 10 *non adesse dicebamus, & ex tenore legis appáret.*

4 l. vlt. de hær. vel act. ven. C.

5 l. vlt. de præ. decur. lib. x. C. gl. in verb. agēdo. l. j. §. j. de superfic.

6 l. si fullo. de cond. sinè caus. secund. Bal. hic.

7 l. j. §. vlt. cum l. seq. infrà de oper. nou. nunc. Bar.

8 l. iij. pro emp. infrà.

9 l. eius. suprà eo.

10 l. hæc si. suprà eo. & l. sed & si. §. j. infrà tit. j.

EMPTOR. L. LXV.

HANC legem explica per ea quæ ponuntur in l. sumptus. suprà eod. Et quod dicitur, vindicantem non audiri nisi refuso precio, intellectum habet, si in vtilitatem vindicantis versum est 11: aliàs non oblato precio vindicandi rem illi potestas est 12. Huc pertinet quod dicitur, eum qui ad rem suam vendendam compulsus est, debere precium quod accepit, restituere, si vult rem recipere 13. Quod si precium per eandem vim ad alium deuenisset, putà tyrannus me cogit rem vendere, vt precium rei recipiat, agam non oblato precio 14. 11 12 13 14

11 ità intellige l. vlt. de vxor. mi. C.

12 l. si mancipium. l. mater. C. eo.

13 l. si vi. C. de eo quod met. caus. & ibi glos. Bar. & Bal.

14 d. l. si mancipium. & Pau. de Cast. in l. si per vim. C. de eo quod met. caus.

NON IDEO. L. LXVI.

PERTINET *ad l. sumptus. suprà eodem. vbi vide reliqua.*

QVI RESTITVERE. L. LXVIII.

VIDES *hic in arbitrarijs actionibus ferri duas sententias, de quo vide quod pono in l. item si cùm exceptione. §. hac autem. suprà quod met. cau. Et hæc lex explicatè prodit remedia, quibus agi potest contra eum, qui iussus restituere non páret. Nam si rem habet, manu militari cogitur eam restituere, & præcisè: idq; propter latam sententiam, qua perditur beneficium soluendi id quod interest, Baldus hic* [1]. *Proinde si rem non habeat, sed dolo desijt habere, per iuramentum in litem lis expedietur contra eum. At contra possessorem inductum est, vt sinè nouo iudicio res manu militari auferatur* [2] *: quod rationem habet, si res cùm ad eum est translata, litigiosa erat* [3] *: aliàs nouo iudicio erit opùs* [4] *Animaduertendum verò est, hic contra non parentem & minimè restituentem, iurari in infinitum sinè vlla taxatione: quod in rei vindicatione tantùm cautum extat* [5] *: & hoc æquitatem habet propter dolum & contumaciam eius, qui domino rem non restituit. In cæteris iudicijs iuratur quidem, sed arbitrio sedentis summa intra quam iuretur, definietur* [6] *: quod & Corasius probat, quem fusiùs vide* [7].

IS QVI DOLO. L. LXIX.

QVI *dolo desijt rem possidere, pro possessore est ad incommodum suum: ideoq; poterit damnari ad rem præstandam, vel id quod interest, idq; ex eadem instantia* [8] *ad commodum autem suum non dicitur possessor, neq; enim præscriberet* [9]. *Nec verò ei qui dolo possidere desijt, cogetur dominus præstare actiones, si conuenitur in rem, per hunc textum: secùs, si actione ex contractu* [10] *: ei verò qui culpa desijt, præstabuntur actiones sinè distinctione* [11].

SI A TITIO. L. LXXI.

IN *hanc sententiam vide quæ ponuntur in l. si quis alienam. infrà de actio. emp. Et an Publiciana contra dominum intendatur, habes titulo sequente* [12].

IN SPECIALI. L. LXXIII.

PROSEQVERE *vt in l. qui petitorio. in princi. suprà eodem, vbi notat.*

1 l. si quis stipulatus fuerit decē. de solu. noto in l. item veniūt. §. idē recte. de pet. hæ.
2 l. chirographis. §. vl. de admi. tut.
3 l. j. & ibi Cyn. de alien. iud. mut.
4 l. etiā. §. pen. de petit. hære. suprà. Bal. hic.
5 in hoc text. & l. si fundus. §. in vindicatione. de pigno.
6 l. videamus. de in lit. iur. l. iij. §. j. ad exhib. infrà.
7 lib. vj. Miscel. cap. ij.
8 Bar. in l. quanquàm. §. Iulianus. de aqua plu. arcen.
9 Cyn. in reg. pro possessore. in prin. de regul. iur. lib. vj.
10 l. in depositi. de re iudi. & ibi Bar.
11 l. si culpa. suprà eodē.
12 in l. j. infrà de Publicia.

QVAE

QVAE DE TOTA. L. LXXVI.

REGVLARITER incertus libellus non admittitur[13]*: ideoq́, qui tertiam partem centum iugerum emit ad electionem suam, non rectè aget, nisi priùs eligat, vt Bartolus notat*[14]*. idq́, verum est, nisi ex parte actoris esset iusta ignorantia: tunc incertus libellus admittitur, per hunc textum. idem est, si ex contumacia vel facto debentis incertitudo actori afferetur*[15]*. Sic plures actiones propter iustum errorem possunt cumulari: de quo vide quæ alias notauimus*[16].

13 l.si in rem.suprà eod.
14 in l.iii. §.incertam. de acqui poss.
15 l.j. §.quod autẽ. quor. legato.
16 in l.quod in hærede. §.eligere. de tribut.

QVAEDAM MVLIER. L. LXXVII.

HABES ex hac lege duos modos, qui habentur pro traditione: primus est, cùm in ipso contractu venditor aut donator rem titulo locationis accipit: quia eo casu poßidet nomine emptoris, aut eius cui donat[17]*: & dominium transfertur, ac si res verè esset tradita. Quæ sententia generalis est, quotiès in contractu venditor constituit se nomine emptoris poßidere*[1]*: & hoc constitutum vera traditio & poßeßio iudicatur*[2]*. Simile est in retentione vsúsfructûs à vendente aut donante facta, quæ & traditionem habere dicitur, & dominium transferi*[3] *quo ad ipsos contrahentes, non autem ad damnũ tertij*[4]*. Planè dominium transfert in emptorem, vel donatarium, si tempore contractûs venditor poßidebat*[5]*. Huc pertinet quod dicitur, dominium transferri in venditione, si venditor res venditas in pignus retinet*[6]*. Alius est modus qui pro traditione est, nempe cùm aliquis emit rem quæ in poßeßione sua est, vel cùm res est præsens super qua contrahitur, per hunc textum. Quod ità interpretamur, si venditor esset dominus vel poßideret: quia qui nullum ius habet, nec tradere, nec quasi tradere potest*[7]*. item hæc ficta traditio procedit, si solueretur precium, vel fides de precio haberetur*[8]*, aut si insisteret emptor ipsi rei sciente venditore*[9]*: nam ei qui tenet, sciente venditore vel domino, præsumitur tradita poßeßio*[10]*. Scito quod apud canonistas*[11] *dicitur, ei qui sciente venditore recipit pensiones & redditus rei, videri traditionem poßeßionis factam esse, ità vt expulsus interdictum recuperandæ poßeßionis habeat.*

17 l. quod meo. de acquir.poss. infrà.
1 d.l.quod meo. & l.interdùm. de acq poss.
2 vide fusè per Decium in l.cõtractus. de reg. iur.
3 l.quisquis.&l pe.§.sed & si quidẽ.C.de donat.
4 Innoc. in c.cùm dilectus. de fid. instr.
5 Angel.in l qui quis.de donat.C.
6 l.j. §.vlt. & ibi glo. de reb.eor.
7 l.vlt. de acq. poss. C. Bal. in l. alienum. de furt.C.
8 §. venditæ. de rer. diuis. inst. Bar.hic.
9 Ang.hic.
10 l.iv.C. de acq.poss.
11 c.cùm venisset.de rest. spol.

SI HOMINEM. L. LXXIX.

HABES in l. iure furtiua. de cond.fur. infrà. vsque ad quod tempus posßint fructus deberi.

IN REM ACTIONEM. L. VLTIMA.

NON mediocre praiudicium ei qui negauerit se poßidere, ex mendacio suo affertur, vt cogatur transferre possessionem, si reperiatur in possessione, idq; officio iudicis, & sinè nouo libello aut lite [12]. Et licèt in interdictis adipiscendæ & retinendæ possessionis, admittantur exceptiones contra eum qui agit, si excipiens ex continenti se probaturum prædicet [13], contrà est tamen, si reus sit mentitus: is enim quominùs transferat possessionem, nulla se exceptione tueri potest [14].

12 glo. & Bar. hîc per hũc textũ. ibi per iudicem. vide Auth. item possessor. Qui potior. C.
13 gl. & doct. in l. si de vi. suprà de iud. vbi noto.
14 Bar. hic. vide gl. in d. Auth. item possessor.

De Publiciana in rem actione.

AIT PRAETOR. L. I.

SVMMA prætoris æquitate ei actio Publiciana accommodatur, qui cùm rem à non domino bona fide accepisset, nondùm ea vsucapta à possessione decidit, vt vendicet atquè si vsu eam cepisset. Ideóque bellè dicitur [15], in ijs rebus quæ non possunt vsucapi aut præscribi, Publicianæ locum non esse. Item obtinuit Publicianam contra dominum non dari [16], nisi qui Publicianam intendit, à reo causam habet [17]. Item ad hanc actionem requiritur titulus & bona fides [18], & vt aliquandò possederit, vel momento vno [19]. probabitur autem titulus per testes & instrumenta [20], quo probato, bona fides præsumetur & intelligetur esse probata [21].

15 l. siue aũt. §. hæc actio. infrà eo. & Specul. in tit. de propriet. §. j. vers. nunc videndum. l. cùm sponsus. §. si res. infrà eo.
16 l. mandatum. ij. & ibi Bar. infrà mand.
17 l. si à Titio suprà tit. j.
18 l. eum q. §. vl. infrà eo.
19 l. cùm sponsus. §. vlti. infrà eod.
20 gl. in §. aliæ. de actio. Inst.
21 Bal. in l. eum qui. §. ait prætor. infrà eod.

SVNT ET ALIAE. L. III.

VIDES hîc ad finem legis, ex sententia dominium transferri: quod sine dubitatione obtinuit in personalibus actionibus, per hunc textum [22]. Cui consequens est, vt & ex ea transferatur vsucapiendi potestas ob possessionem [1]: quod non tantùm in condemnatoria sententia putauerim, sed etiam in absolutoria [2], ex Baldo [3]. In realibus autem distinctio talis adhiberi solet, vt ex sententia non transferatur dominium, si pro reo data est [4]. si autem pro actore, transferetur dominium per illam sententiam, si dominus re vera non erat [5]: nam in eo qui iam dominus est, frustrà quæritur, an per sententiam dominus efficiatur. Et hæc procedent, si traditio est secuta, vt hac lege ad finẽ: tamen in incorporalibus sola sententia efficit quem dominum [6]. Nec omit-

22 & §. vl. & ibi gl. de off. iud. Inst. l. Pomponius. §. quod iussit. de acq. poss. l. generaliter. infrà de nox. & l. si per errorem. de vsucap.
1 l. ædium. de pecul.
2 l. si pro fundo. C. de transaction.
3 in l. j. com. vtriusq. iud.
4 l. sed & si possessori. de iureiur.
5 l. iij. §. item quæri. de reb. eor.
6 Inno. in c. cùm nostris. de conces. præb. c. ex ore. de his quæ fiunt à maio.

emittendū est, interlocutoriā nunquàm dominiū aut ius trāsferre 7.

SED ET SI RES. L. VII.

QVANDO æstimatione litis acquiratur soluenti dominium, habes in l. si culpa. suprà de rei vind.

§. PRAETOR AIT. Certum est, in Publiciana sufficere bonam fidem ab initio, nec malam fidem ex interuallo nocere, per hunc textum, quod vsque adeò verum est, vt nec iure canonico, (quo bona fides ex principio ad finem perstare debet 8*) nec per auth. mala fidei. de præscrip. long. temp. C. hac sententia corrigatur: idq; ideò in Publiciana placuit, quia ea iura quæ bonam fidem ad præscriptiones continuari volunt, in eo præstitum & cautum volunt domino: quæ ratio in Publiciana cessat, quæ in dominum non datur* 9. *Item in Publiciana sufficit, momento possedisse* 10*: at in cæteris vsucapionibus requiritur continuatio causæ & possessionis* 11. *Et hanc sententiam sequitur Baldus* 12. *In vsucapionibus autem pridèm constitis, ius Ciuile (quod nuper accedentem malam fidem non nocere affirmat* 13*) per canonicum emendari* 14.

DE PRECIO. L. VIII.

LICET res vendita & tradita non aliâs transferantur in eum qui emit, nisi precio soluto, vel fide de precio habita 15*: proficit tamen illa traditio ad vsucapionem contra tertium, vt hic, non contra dominum. Et ex hac lege generalis sententia percrebuit, vbi lex non distinguit, nec distinctionem admittendam esse, nisi alia distinguat aut temperet, vt legibus allegatis in glo.* 16. *Ideoq; quanquàm Imperatoris edicto sit prohibitum, nè leges & iura additionibus, commentarijs, aut glossis illustrentur, hoc tamen interpretationem recipit de glossis hominis, non legis* 17.

SIVE AVTEM. L. IX.

§. SI DVOBVS. Nota effectum traditionis, vt ex duobus quibus res vendita est, præferatur is, cui primùm traditio est facta: siue à domino, siue à non domino emerint, vt hic 18*: & præferetur tam in dominio, vel quasi, quàm in acquirenda possessione* 19. *Quod adeò verum est, vt etiam is cuius nomine venditor constituit se possidere, præferatur ei cui posteà reipsa traditū est: nam tale constitutū vera possessio est* 20*, licèt ficta iudicetur traditio* 21. *Sed hæc in spiritalibus*

7 l. à diuo. §. si super. de re iud. Bal. in l. j. com. vtriusq. vbi fusè. & Bar. in l. ex hoc iure. de iust. & iure.

8 c. possessor. & ibi Dyn. de reg. iur. lib. vj.

9 l. mandati. infrà mād.

10 l. cum sponsus. §. vlti. infrà eod.

11 l. Pomponius. §. quæsitum. de acq. poss.

12 in c. pastoralis. de off. ordin. glo. in c. abbate sanè. de re iud. lib. vj.

13 l. j. de vsuca. trāsfor. C.

14 c. possessor. & ibi Dyn. de reg. iur. lib. vj.

15 §. venditæ. de rer. diuis. Inst. & l. quod vēdidi. de cont. emp. infrà.

16 fac. l. non est nouum. cū legibus seq. de legibus. suprà.

17 Bal. in l. omnes populi. xvij. col. de iust. & iure. Ias. in l. quamuis. de in ius voc. vbi vide fusè. vide Socyn. in fal. reg. ccxxix.

18 & l. quoties. de rei vindi. C. l. si ea res. §. vlt. de act. emp.

19 l. si duobus. de diuers. & temp. præscri. infrà.

20 l. quædā. suprà de rei vindi. l. quod meo. de acquir. poss. gl. in l. ab emptione. de pact. Decius in l. cōtractus. de reg. iur. vbi fusè.

21 Bar. in d. l. ab emptiōe.

actio contra ciuiliter tantùm poßidentem [17]. Item qui ciuiliter & naturaliter poßidet, etiam hanc habet actionem in tenentem [18], & eum qui habet facultatem rei restituendæ [19]: qui non priùs eximetur iudicio, quàm dominum in iudicio nominauerit [20]. Planè si dominum non nominauerit, & eo modo iudicium acceperit, nec in poßeßione nec in proprietate præiudicium fit domino [21]. & ità debet lex ista temperari.

NON SOLVM. L. XIII.

REI restitutio plenam recipit interpretationem, vt acceßiones, fructus, & id quod interest ratione damni dati, restitutionem rei sequantur, per hunc textum [1]. Sed & ex hac lege bellißimè dicitur, ea quæ incurrunt in litem pendentem, posse peti eodem iudicio, idq; officio iudicis, etiamsi libello non sint comprehensa: quod verum est, si ex natura actionis propositæ veniunt [2]: si verò non ex natura actionis proficiscuntur, vt accidit in vsuris, quæ ex stipulatione, non autem ex vi actionis veniunt [3], placuit non eodem iudicio peti, sed alia instantia opùs esse [4]: nec enim talia ad officium iudicis possunt pertinere, nisi ante iudicium contigerint [5]. His annecte, quæ infrà dicentur in l. quæsitum. de pecul.

ITEM SI VERBERATVM. L. XV.

EX eo quod hac lege dicitur, principem posse prædia militibus aßignare, nascitur quæstio vetus, an Princeps sit dominus rerum quæ ad priuatos spectant. Et summa ratione Bulgari opinio omnibus probatur, quæ principem dominum regni sui esse voluit, quo ad defensionem & generale imperium [6]. Ideoq; nec Princeps pœnam priuato debitam per rescriptum potest remittere [7]: nec multam sibi debitam & commissam, in damnum eius qui multas conductas habet: idq; ex CVRIAE Parisiensis decreto [8]: nec auferre bona priuatorũ, nisi ex iusta causa, vt hoc textu [9]. Planè si neceßitas postulet, auferret à me fundum meum, sed tamen præstito precio [10]. Vide de his Bartolum & cæteros in proœmio Digestorum, & Panormitanum in proœmio Decretalium.

§. SI SERVVS. CVM SEQ. RESPONSO. Vides hic possessorem teneri de interitu rei, si res eodem modo peritura non erat penès agentem: quòd si erat peritura, non teneretur, nisi esset mala

17 l. iij. §. vlt. infrà ad exhi. & l. cuicumque. §. j. infrà de vsur. glo. & Bart. in rub. suprà eo. & in l. j. vbi in rem actio C.

18 gl. in l. j. §. interdictum autẽ. in ver. b. & vitro. & ibi Bart. vti poss. infrà.

19 l. serui. de vsura.

20 l. ij. vbi in rem act. authent. qua in prouincia vbi de crim. C.

21 Inno. & alij in c. vlt. vt lit. non cont. & Bal. in l. ij. ad ñ. j. eod. vbi in rem act.

1 l. iij. §. j. infrà cõmo. l. videamus. §. in Fauiana. infrà de vsur.

2 fac. tex. in l. ædiles. j. §. sciendũ. infra de ædil. edicto.

3 l. iij. de vsur. C.

4 l. j. de iud. C. l. Atteius. §. vlt. de aq. plu. arc.

5 l. si quis missum. §. vlt. de dam. inf. Bart. in l. j. C. de iudic.

6 vt gl. in ver. sanctionẽ. in prooem. dig.

7 l. ij. & ibi doct. de in ius voc. C.

8 Die vj. Martij, an. 1536.

9 & l. Lucius. infrà de euict.

10 l. venditor. §. j. infrà com. præd. & ibi Flor. glo. in l. si locus. §. vlt. quemad. seru. amit.

mala

malæ fidei [11]. *Et hoc in singulari petitione admittimus, quæ in rem est: at in personalibus actionibus verior est sententia existimantium, indistinctè periculum esse eius qui fuit in mora, licèt res eodem modo apud petitorem fuisset peritura* [12]. *nam in actionibus personalibus est obligatio, quod in realibus non vtiquè dici potest* [13]: *ideò in istis mora non est adeò efficax. Item habes hîc temperationem ad eas leges* [14], *quæ litis obnunciationem permittunt, vt non habeant locũ, si pars diuersa contradiceret, & illius interesset, vt sequente responso manifestè ostenditur* [15], *putà necessariam esse sententiam reo, qui pendente iudicio liberatus est rei interitu, in id, vt possit euictionem habere contra authorem suũ: nam hæc sententia dari debebit etiam inuito agente, & litem detrectante* [16]. *Nam necessaria est sententia ad euictionem, nisi esset manifestum, rem esse euincentis* [17]: *tũc enim emptor agnoscet bonam fidem, & rem sinè sententia restituet, tamen priùs denunciatione ipsi venditori facta* [18]. *Sed & hac de re diximus in l. emptorem. de act. emp.*

IVLIANVS. L. XVII.

CVM *aliquis vendit rem meam, donec res subsistit, potero ab emptore qui rem meam habet, vindicatione rem repetere, etiam non oblato precio* [19]. *Planè si res fuerit præscripta, vel desierit esse in rerum natura, quia nulla mihi actio in eum qui præscripsit, vel qui desinebat, competit, vtilitatis gratia accommodatur mihi negociorum gestorum actio, in eum qui vendidit: idq; in subsidium, nè ille cum mea iactura ditior fiat* [1]: *quia eo casu in subsidium venditionem quæ non meo nomine est gesta, possum ratam habere* [2]. *Si tamen qui vendidit, haberet causam à me, vel eo cui successi, habebo negociorum gestorum actionem in eum, licèt res non sit perempta* [3]. *Sed quæ suprà dicta sunt, recipiuntur contra eum qui ex titulo lucratiuo rem meam habebat, & eam vendidit: nè lucretur precium rei meæ* [4]: *si autem haberet causam onerosam, cessat æquitas, neque dabitur negociorum gestorum actio in eum, aut aliqua actio, nisi quatenùs posset in alium authoritatem & regressum habere, & ità intelligo hunc textum. Quòd autem hîc dicitur, fructuum haberi rationem vsque ad tempus rei iudicatæ, pertinet ad ea quæ habentur in l. in hac. de Tritic. ar.*

11 vide hîc glo. distinct.
12 l. quod te. infrà si cert. pet. vbi noto.
13 secund. Bal. hîc.
14 l. postquam. C. de pact.
15 l. vtiquè. infrà eod.
16 gl. Bar. & Bal. hîc.
17 l. emptorem. de act. emp. infrà.
18 l. j. C. vbi in rem act. Bar. in l. atqui natura. §. cũ me. de neg. gest.
19 l. mater. & l. si mancipium. C. eod.
1 d. l. mater. & l. si eum seruũ. infrà si cer. pet.
2 Bal. in d. l. mater. & noto in l. si rem & precium. suprà de pet. hær.
3 gl. in d. l. si cũ seruum. tex. in l. j. §. vlt. & ibi Paul. depo.
4 d. l. si eum seruum.

SI POST ACCEPTVM. L. XVIII.

POST acceptum iudicium & litem contestatam super re mobili, non tamen vsucapionis interruptio censetur esse contracta: quia litis contestatio quo ad cursum, non interpellat vsucapionem [5]: in effectu tamen interrumpit, ideóque nihilominùs condemnatio sequitur, licèt reus pendente iudicio vsuceperit, vt hîc. Hoc tamen intellige, cùm nominatim super re iudicium est acceptum: tunc enim litis contestatio saltem in effectu vsucapionem interpellat. quòd si actione generali actum esset, vt familiæ erciscun. & vsucapio post iudicium contestatum in certa re sit completa, omninò res illa de iudicio subducitur, nec litis contestatio in effectu vsucapionem interpellabit [6]. Et est casus quo ius superueniens reo, pendente iudicio illi non proficit, de quo habes in l. hæreditatem. de petition. hæredit. suprà. Item licèt lite pendente inhibeatur alienatio rei litigiosæ, & nulla sit [7]: si tamen ante motam litem alienatio erat facta, & lite pendente, reo dominium superuenerit, confirmatur alienatio, quamuis nunc res sit litigiosa, secundùm Baldum hîc. Ideóque cautiones implebuntur ab eo, qui lite pendente vsucepit pro alienationibus ante litem motam à se factis, vt hîc.

5 l.Iij.§.vlt.inf.pro emp.

6 l.sed & si vsucapio.infrà fam.ercis.

7 tot. tit. de litig. C. & ff. & l.chirographis.§.j.de admin.tut.

PRAETEREA. L. XX.

PERTINET ad id, quod paulò superiùs annotatum est [8].

8 in l.non solū.suprà eo.

IN REM ACTIO. L. XXIII.

§. SED ET ID QVOD. Generale est quod hîc à Paulo iurisconsulto adstruitur, quid cuique cedere, sinè quo esse non potest: ex quo effici vult, vt non tantùm scriptura cedat chartæ, sed & pictura tabulæ. Nam accidens cedit subiecto, etiam viliori [9]. Tamen quòd pictura cedat tabulæ, non concedit Caius [10], cuius opinio ab Imperatore approbata est [11]: neq; mihi videtur valdè laborandum esse, quomodò tanta contrarietas dissoluatur, quæ forsitan imprudentibus iis qui ista compilârunt, excidit. Tu tamen vide glo. hîc [12].

§. TIGNVM ALIENVM. Ad tignum iniunctum alienis ædibus, domino vindicatio accommodanda non est, sed in duplum actio dabitur contra eum qui iniunxit, hoc est, conduxit iniungendum, non contra fabrum, vel operarium qui alterius mandato id egit: vt glos-

9 §. si purpuram. de rer. diuis. Inst.

10 in l.qua ratione.§.sed non vt literæ. de acq. rer.dom.

11 in §. si quis in aliena. de rer.diuis. Inst.

12 & Bar in d. l. qua ratione.§.sed non vt literæ. & Ioan Fab. in d. §. si quis in aliena.

glos. hic, & ideò bellè dicitur, fabros & id genus operas non turbare alterius possessionem, nisi eis esset facta testatio [2] : sed ex turbatione ipsis facta, domino interdictum retinendæ applicabitur [3].

[2] Bar. in l. de pupillo. §. nunciatio. de oper. nou. nunc.

[3] Io. Fab. in §. retinendæ. de interd. Inst.

IS QVI DESTINAVIT. L. XXIIII.

MAGNVM esse commodum possessionis, vel ex eo constat, quòd qui possidet, licèt non sit dominus, absoluitur, si actor in probatione defecerit [4] : nec enim ius rei dispicitur, si de iure petentis non constat [5]. Ex quibus approbatur consilium quod hac lege proditum est, vt qui rem aliquam petere vult, animaduertat num eam aliquo interdicto possit nancisci, potiùs quàm vt agentis partes subeat. Nam possessio id secum affert, vt ab onere probandi releuet, per hunc textum [6] : nisi esset vitiosa [7], vel nisi is status qui per possessionem indicatur, non potest inesse nisi iure speciali, & cum alterius iniuria [8] : eo enim casu, etiam qui possessorio agit, probare debet [9].

[4] §. commodum. Inst. de interd. pono in l. j. de prob. infrà.

[5] l. vlt. C. eo.

[6] l. citra. de prob.

[7] l. vis eius. de prob. l. si quis liberum. de prob. infrà vbi noto.

[8] c. ad decimas. de resti. spo. lib. vj. Bal. in l. Titia. sol. matrim.

[9] l. iij. §. hoc interdictũ. de itin. actuque priu.

IS QVI SE OBTVLIT. L. XXV.

PERTINET ad ea, quæ paulò superiùs dicta sunt [10].

[10] l. si is qui obtulit. suprà eod.

SI AVTEM. L. XXVII.

HIC [11] apertè efficitur, quæ post litem contestatam incidunt, etiam in singulare iudicium venire : quod quandò eueniat, alibi demonstratum est [12].

[11] §. possidere.

[12] l. quæsitum. de petal. infrà.

§. SI HOMO PETITVS. *Hic est textus, vbi licèt culpa præcedat casum, non tamen possessor de casu obligatur : quod ideò euenit, quia culpa non tendit ad casum, vt noto in l. si vt certo. §. nunc videndum. infra Comm.*

FRVCTVS. L. XXXIII. CVM SEQVENTI RESPONSO.

SICVT qui in mora est, rei interitu non liberatur [13] : ità nec à fructibus : quod eousquè perducendum est, vt etiam re perempta, ad fructus teneatur qui percipi potuissent vsque ad tempus sententiæ, per hunc textum. Item non est omittendum, fructus perceptos etiam ex mora non petentis, in restitutionem venire in reali iudicio [14] : quod in personali non recipimus [15]. De fructibus autem latè persequitur hic glos. eorum diuisionem : quidam enim sunt percepti, quidam percipiendi : de percipiendis, an teneatur

[13] l. quod te mihi. si cer. pe.

[14] Bal. hic per hunc tex.

[15] l. si qs bonorũ. de leg. j. & l. si mora. sol. matr.

 possessor

possessor ad eos quos ipse percipere potuit, vel quos percipere potuit
16 l. in summa. §. in frumēto. de cōdict. indeb. *petitor, alibi à nobis explicatum est*[16]. *Alia est diuisio in glos. relata.*
Quidam enim sunt naturales, hoc est, in quibus capiendis plus natu-
1 l. fructus. de vsur. inf. *ra quàm hominis industria affert, vt poma*[1]. *quæ tamen inspectio ad*
2 secund. Bar. hic. *virum bonum referenda est*[2] *: alij sunt, qui plurimùm ex facto &*
industria hominis mutuantur. In naturalibus autem contra glos. obti-
nuit, etiam eos ad bonæ fidei possessionem pertinere, si modò titulum
3 l. in bonæfidei. de acq. rer. domi. infrà. *habet : quæ sententia non mediocriter à iurisconsulto adiuuatur*[3].
sin verò non habet titulum, vel talem habet qui pro titulo non est, se-
4 l. fructus. infrà de vsu. *cùs statuitur*[4]. *& eo modo leges ex diametro pugnantes, ad consen-*
5 in tract. de mora. nu. 33. *sum reuocantur : in qua etiam sententia Ferretus procliuior est*[5]. *In*
industrialibus autem fructibus, ab omnibus ferè in sententiam glos.
itum est, vt indistinctè ad bonæfidei possessorem pertineant, etiam-
6 l. qui scit. de vsur. l. bonæ fidei. de acquir. rer. do. *si non habeat titulum*[6], *tamen extantes restituet*[7], *at consumptos*
nunquàm, licèt ex eis esset factus locupletior, quia illius sunt pro cul-
7 l. certum. C. eo. *tura & cura*[8] *: idem, si essent commisti*[9]. *Cùm igitur quodam-*
8 §. si quis à nō domino. Insti. de rer. diui. l. iiij. §. post litē. fin. regundor. infrà. *modò videatur eos habere ex onerosa causa, cessat æquitas legis, si*
eum seruum. infrà si cert. peta. quæ tantùm contra eos qui ex lucro
9 Bald. in l. ij. de fruct. & lit. expen. C. *capiunt, est inducta*[10]. *Tamen in vniuersali iudicio melius est, vt*
bonæ fidei possessor restituat eos, in quibus locupletior factus est[11] *:*
10 Bal. hic. *in malæfidei possessore vide hic glo.*[12] *quam tenent omnes. Nec ve-*
11 l. sed & si lege. §. cōsuluit. suprà de petitio. hære. *rò ignoro quosdam ex recentioribus*[13] *eam diuisionem quæ suprà*
de fructibus posita est, non probâsse : quòd ij fructus, qui à nobis ma-
12 in l. & ex diuerso. infrà eodem. *gis necessario quàm eleganti verbo industriales nuncupantur, potiùs*
13 Coras. lib. j. Misc. ca. 9. *naturales dici debeant, cùm in eis etiam natura plurimùm valeat.*
Sed nos de rebus, non de verbis laboramus. Nam & ea ratione omnes
fructus diuinos appellemus licet, quòd ij ex Dei bonitate hominibus
concedantur.

ET EX DIVERSO. L. XXXV.

§. VBI AVTEM. *Ex hoc textu annotauit Baldus hîc, senten-*
tiam latam super re, intelligi etiam latam super fructibus, & secun-
14 l. fundi. de exception. & Bar. hic. j. col. noto in l. qui per collusionem. §. j. de act. emp infrà. *dùm Bartolum, eiusmodi sententia facit ius in fructibus : sed tamen*
noua instantia erit opus, si nulla facta est mentio de fructibus in cau-
sa principali[14]. *Quod tam verum est, vt sententia etiam errorem*
15 l. qui Romæ. §. vlti. de verb. oblig. *continens, lata in principali, in accessorio fidem faciat*[15]. *Et quæ dixi,*
intel-

intellige in vindicatione rei particularis, qua intensa non veniunt fructus[16]*, nisi essent pendentes, qui pars rei sunt*[17]*. At in vniuersali petitione verius dicitur, fructus comprahendi*[18]*. Ex his & illa descendit quæstio, an dicatur valere sententia, qua iudex aliquem condemnat ad rem restituendam cum fructibus: in quo ferè placuit, sententiam quæ ad fructus præteritos condemnat, non valere, nisi per eandem sententiam liquidi fiant*[19]*: vel nisi actis probatorijs de illis manifestè constaret*[20]*. sed & in fructibus futuris admittitur, vt de illis sententia reddi posit*[21]*: perpetuumq́; est in iudicijs vniuersalibus, vt sententia quoscunque fructus posit continere etiam præteritos*[22]*. Tractatum quoque est de fructibus & expensis, quæ lite pendente capiuntur, an de eis sententia reddi posit: quod magis est: valebitq; sententia qua iubentur restitui fructus, reseruata taxatione iudicis*[23].

16 d.l. fundi.
17 l.fructus. infrà eod.
18 l.ij.& ibi Bar.de petit. hæred.C.
19 l.in summa.§.q forris. de re iudic. Bal.in l.j. si mul. secund. nup.C. per illum tex.
20 l.ait prætor. §.j. & ibi Bar.infrà de re iud.
21 l.j. de senten. quæ sinè cert.quant.C.
22 l.item veniunt. §. fructuq. suprà de peti.hære. Bart.in rubr. ad si. solu.matrimo.
23 l.terminato.&gloss.& Bar. de fruct. & lit.expen.C. Bar.hic ad fi.

§. PETITOR. *Ei qui, cùm rei vindicatione conueniretur, rem poterat restituere, maluit æstimationem dare re retenta, non est cauendum de euictione ab actore: & hoc est expeditum per hanc legem. Sed dubitatio est, num re euicta teneatur petitor euictionis nomine: in quo ferè talis distinctio admittitur. Aut enim dubium est, vtrum res sit actoris, sed recipit æstimationem, vt cedat reo quicquid iuris habebat in re: quo casu authoritatem & euictionem reus amittit*[1]*. Cùm verò est certum, rem actoris esse, vel quia erat dominus, vel quia conuentus dominij exceptionem non potuisset allegare, benignè datur reo, qui soluit æstimationem, actio de euictione in actorem*[2]*: & hanc significationem habent hæ leges, quæ volunt, soluentem æstimationem, emptori similem esse*[3]*. Planè cùm res alia pro alia volenti soluitur, illa euicta, pristina obligatio remanet*[4]*. His annectitur, quod dici solet, possessorem pignoris soluentem litis æstimationem primo creditori, non ideò liberari à secundo*[5].

1 l.quod si in vêditione. de hær.vel act.ven. infrà. l.si pro fundo. C. de transa.
2 l.si donatæ. de donat. inter vir.& vxor.
3 l.vl. qb. ex cau. in poss. eat.infrà. & l.iij. & ibi Bar. pro emp. noto in l.si culpa. infrà eod.
4 l.si quis aliâ.de solut.
5 l.creditor.§.si quandò. qui pot.in pig.

QVI PETITORIO. L. XXXVI.

QVI conuenit, potest, nè frustrà actionem intendat, interrogare reum, qua ex parte possideat, & an possideat: idq́; ante litem contestatam[6]*, & cogetur reus respondere: & si mentitus fuerit, in pœnam mendacij ab eo fiet translatio possessionis*[7]*. Quòd si super titulo dominij*

6 l. qui seruû. §.in iure. de interrog.act. glo.& Bar.hic.
7 l.vlti. infrà eod.

minij interrogatur, expeditum est, non teneri respondere [8]. *Ideoq; dicitur, dominum non posse cum vasallo experiri in hoc, vt vasallus cogatur titulum feudi sui ostendere, vel de inuestitura descriptum dare* [9] *: tamen obtinuit vt quis teneatur dicere titulum suum, si habet præsumptionem sibi contrariam, vt cùm iure communi electio ad canonicos qui in eadem ecclesia sunt, pertineat* [10] *: si alius velit admitti, titulum dicere debet* [11]. *Et ità* CVRIAM *Parisiensem iudicasse per manus traditum est* [12]. *Item speciali iure in beneficijs ecclesiasticis admittitur, vt possessor teneatur dicere titulum ordinario collatori* [13] *: nisi collator de impedimento aut vitio eius, qui contulit, certior factus, illi contulisset : quia quo ad se, videtur dispensâsse* [14]. *Nec verò mirum est, si in beneficijs ecclesiasticis titulum collatori quis teneatur exhibere, vt diximus : nam nunquàm sententia transit in rem iudicatam in beneficijs, ideoq; possessor de suo iure docere semper debet* [15]. *His adde quæ infrà diximus de interro. act. l. quis interrogatur.*

IN FVNDO. L. XXXVIII.

NOTA *vindicanti rem obijci à reo exceptionem expensarum, quæ in rem factæ sunt : quæ exceptio etiam in executione opponi potest, cùm non infringat, sed temperet sententiam* [16] *: simile dicitur in exceptione, vt quis quatenùs potest facere damnetur* [17], *& in exceptione inuentarij, vt ad vires hæreditatis teneatur tantùm* [18] *: quæ sententia æquitatem habet, licèt eam Zasius impugnet* [19]. *Et bellè à Bartolo hîc & Panor.* [20] *relatum est, duo esse necessaria, vt expensarum reputatio admittatur : nam expensas factas esse oportet, item vt possessio sit melior effecta : ideoq; in id tantùm quo possessio cumulatior est effecta, expensæ reputari poterunt, vt hac lege* [21]. *Quòd si æstimatio eius quo res melior reddita est, expensas superaret, tamen solùm expensæ repetuntur. Vtrunque casum habes in l. si fundum. de in rem verso. infrà. Item æquitas huius legis non procedit in necessarijs expensis, pro quibus & possessori bonæ fidei* [1], *& malæ fidei* [2], *accommodanda actio est* [3] *: nec enim hoc casu donâsse prædo iudicatur, cùm eas necessitate fecerit. In vtilibus autem admittitur distinctio, vt eæ expensæ non repetantur à prædone, si opus nouum inchoauit* [4] *: sinautem in reficiendo sunt factæ, prædo dedu-*

8 l. cogi. de pet. hær. l. in speciali. infrà eod.
9 Ias. in vsib. feu. nu. 50.
10 c. cùm ecclesia. de cau. poss.
11 c. vno. vt eccl. benef. sinè diminu. c. constitutis & ibi Ioan. & Abb. de elec. gl. vlt. in c. iij. de precu.
12 in stylo Curiæ Parlam.
13 c. ordinarij. de offic. ordi. lib. vj.
14 c. veniês. de fil. presby. c. accepimus. de ætat. & qualit.
15 gl. & Pan. in c. j. de cõcess. præb. idem in c. cùm dilectus. de electio. § notab. & cap. licèt Heli. vl. col. de Simon.
16 Bald. hic. in ij. lect.
17 l. Nesennius. de re. iudi. infrà.
18 doct. in l. vl. § in computatione. de iur. delibe. & Bar. in d. l. Nesennius.
19 lib. ij. singu. c. j.
20 c. j. j. col. de in integ. resti.
21 in versic. reddet.
1 l. adeò. § j. de acquir. rer. do. & § ex diuerso. de rer. diui. Insti.
2 l. domũ. C. de rei vind.
3 vt glo. ij. hic & Bar.
4 § ex diuerso de rer. di. l. si is contrà. de ædific. priua. C.

deducet 5, *secundùm Bartolum hîc. At voluptarias nunquàm deducit, vel corradit* 6 *: quod in singulari petitione expeditum est : sed in petitione hæreditatis non idem* 7. *Reliqua require ex gloss. quæ in isto impensarum genere magistra est. Nec omittendum est, eas impensas quæ gratia fructuum colligendorum aut seruandorum fiunt, repeti à quocunque, etiamsi prædo sit* 8. *quod intellige de eo prædone qui rem detinebat : in restitutione enim rei, talium impensarum habebitur ratio. Sin autem aliquis prædo vuas vineæ meæ, quam nunc possideo, decerpat & colligat, seruabo ab eo vuas, nec tenebor reputationem facere sumptuum in vuis colligendis factorum : donasse enim videtur : & ità intelligo quod Vlpianus refert in l. si seruus seruum. §. si oliuam. ad leg. Aquil. Nec omittendum est, quod alias in hoc expensarum genere* CVRIA *Parisiensis iudicauit* 9, *bonæ fidei possessorem fundo cedere damnatum, expensas necessarias & vtiles retentione seruare, voluptarias autem persequi posse nomine eius quod interest.*

5 d. l. domum.
6 per glo. l. ic in fi. & dicto §. ex diuerso. & l. iij. §. j. d. in rem vers.
7 l. vtiles de pet. hære.
8 l. quod in fructus. de vsur. l. funus. in fi. princ. famil. ercisc. l. si a patre. §. fructus. de pe. hær. C.
9 xv. Calend. Maij, anno 1427.

QVAE RELIGIOSIS. L. XLIII.

HVC pertinet quod dicitur apud canonistas, 10 *oleum non consecratum consecrato mistum, fieri consecratum, quia minùs dignum à digniore dignationem mutuatur* 11. *Quibus annecte quod dicetur in l. si communem. infrà quemadmo. seruitut. amitt.*

10 in c. quod in dubijs. de cōsecr. eccl. vel alt.
11 l. pcipimus. de app. C.

FRVCTVS PENDENTES. L. XLIIII.

ALLEGO in l. & ex diuerso. §. j. suprà eod. Et nobile est quod dicitur fructus pendentes partem rei esse : ex quo efficitur, vt restituantur cum re à fraudatore, qui in perniciem creditorum emit : at fructus pòst percepti, non in eadem causa sunt 12. *Item tales fructus pendentes, fructuarij lucro non cedunt, cùm proprietatem augeant* 13 *: at reliqui illius erunt. Sic licèt fructus non augeant donationem, quo ad insinuationem* 14, *secùs tamen in pendentibus dicitur, per hunc textum* 15.

12 l. vlt. §. pen. infrà quæ in fraud. cred.
13 l. vxori. infra de vsufr. leg.
14 l. in ædib. §. j. de don. Bal. in l. vl. C. p dona.
15 & d. l. vl. §. pen. quæ in fraud. cred.

EIVS REI. L. XLVI.

VLTRA id quod lege continetur, an qui rei æstimationem soluit, agat de euictione contra eum cui soluit, si res pro qua æstimationem intulit, sit euicta, habes in l. & ex diuerso. §. vlt. suprà eod. & in l. si culpa. infrà eod.

SVM-

regund. & communi diuid.[15] *Aliud in dote*[16], *quæ etiam inter iura vniuersalia numeratur*[17]. *Plus etiam Iason*[18] *addit, dotem vniuersalem omnium bonorum, non transire sinè traditione*[19].

SI FVNDI POSSESSOR. L. LIII.

LICET *in his quæ fundo sunt annexa, non habeat locum corrasio*[20], *aliter tamen ei qui expensas fecit, cautum est aduersùs dominum, vt eas possit seruare, vt suprà monuimus*[21].

INTER OFFICIVM. L. LIIII.

NOTATVR *in l. filius. suprà de inoff. testamen.*

SI POSSESSOR. L. LV.

MANIFESTIVS *est, quàm vt dici debeat, hæredes actionibus personalibus illigari pro hæreditarijs portionibus*[22]: *adeò vt nec vnus teneatur pro altero, qui pòst minùs idoneus reperitur*[23]. *At actionibus hypothecarijs insolidùm obligantur, & conueniuntur*[24]: *tunc enim res spectatur, non persona. ideóque vnus ex pluribus possessoribus rei quæ pro pensione vel reditu obsignata est, insolidùm ad pensionem conueniri potest*[1]: *Placitoque* CVRIÆ *Parisiensis continetur, hæredes eius qui pro aliqua summa aut illatione, bona sua nexu obligauit, insolidùm distringi posse illius pensionis nomine*[2]: *nec poterit vnus petere, vt alij qui soluendò sunt, ad tributionem teneantur*[3]: *nam hypothecaria insolidùm est*[4]. *Tamen iure singulari, in hypothecaria quæ legatarijs datur, receptum est, vt tantùm contra hæredes competat pro hæreditarijs partibus*[5]. *In vindicatione autem iudicium datur pro modo possessionis, nempe vt quisque hæredum possidet, vt hic. Sin autem iudicium iam cum defuncto, super re quam tenebat, erat acceptum, & posteà deueniat res ad vnum ex hæredibus, tenebitur ille qui insolidùm possidet, ex instantia cœpta cum defuncto, pro parte hæreditaria tantùm*[6]: *alij verò non tenebuntur, quia non possident, & sinè dolo desiêrunt possidere. Quòd si aliquo testatoris vel hæredum facto tota possessio ad istum hæredem deuenisset, tenentur hæredes pro parte*[7]. *Et quemadmodùm dicimus in realibus teneri hæredem qui solidam rem possidet, insolidum, si iudicium non est acceptum cum defuncto: idem erit iudicandum de personalibus, quæ ad rem restituendam dantur ex contractibus bonæ*

ee fidei

15 l. & ideò. & ibi Bart. & Ang. de cond. furt.
16 l. de diuisione. sol. matri.
17 Bar. in rub sol. matr.
18 in d. l. de diuisione.
19 gl. sing in l. j. §. vniuersæ. pro dot.
20 per hunc text.
21 l. in fundo. suprà eod.
22 l. j si cert. pet. C.
23 l. legatorũ. de lega. ij.
24 l. j. & ij. de hær. act. l. ij. si vnus ex plu. hær. cre. C.
1 Bald. in l. Moschis. infrà de iur. fis. per text. in l. creditoris. & l vlt. de distra. pig. infrà. & ibi Bar.
2 vt refert Ioan. Gall. q. lxiiij. in trac. de quæst. per arresta decis.
3 Bar. in d. l. creditoris. de dist. pig.
4 d. l. ij. si vnus ex plurib.
5 l. j. §. pe. cõ. de lega. C.
6 l. ij. §. vlt. ad fi. de præt. stip.
7 Auth si hæres. de litig. C. vide Bar. in l. ij. §. vlt. de præto. stipul.

fidei [8] *: at in actionibus stricti iuris, quæ ad rem dandam intenduntur, non item* [9].

IS A QVO FVNDVS. L. LVII.

ACCOMMODATE *dicitur ab Innocentio* [10], *duos petitores sibi inuicèm oppositos, impedire sese mutuò, nec hoc modo reum iudicatum peragi posse* [11]. *Quòd si ambo contra tertium constiterint, non impediuntur actionem prosequi, & fiet executio in gratiam eius qui vicerit, ab eo tamen præstita cautione, si alter rem euicisset, se eam redditurum, vt hic* [12]. *Tertia igitur persona transuersim veniens ad iudicium, non expediet executionem fieri, nisi ius suum ex continenti docere sit parata* [13]. *Quod etiam in spiritalibus & beneficijs locum habet* [14] *: atq; adeò in interdicto recuperandæ, secundùm Panormitanum* [15], *licèt Innocentius contrà. Nec multùm facit quod obijci possit, spoliatum ex continenti restituendum, nulla aduersante exceptione* [16], *quia hoc rectè dicitur inter easdem personas, non inter alias, quod certè rationem habet. His additur, quòd tertia persona potest impedire & testatò denunciare debitori meo, nè mihi nomen meum dissoluat* [17].

HABITATOR. L. LIX.

RECTIVS *(opinor) dicitur, eum qui opinione domini possidebat, si fecerit expensas quæ domui aut fundo coniuncta sunt, seruare quidem precium earum* [18], *sed ipsas tollere non posse* [19]. *Quod & in vsufructuario expeditum est* [20] *: nam is etiā pro domino est* [21]. *At in colono media via obseruatur, vt auferre possit etiam quæ coniuncta sunt ædibus : si tamen sinè læsione domûs id fieri possit* [22]. *Qui enim ad tempus rem tenet, si quid expendat, creditur etiam ad tempus expendere velle : itaque rationem habet, vt discedenti potestas auferendi fiat.*

SI NAVIS. L. LXII.

AN *in fructuum reputatione facienda dispiciantur ij, quos capere potuisset actor vel reus, diximus in l. in summa. § in frumento. infrà de cond. indeb. Et hic habes, pensiones & redditus ciuiles in fructibus numerari* [1]. *& hoc ex lata interpretatione. Ideoq; statutum loquens in fructibus, ad pensiones non pertineret* [2]. *Iam & veterum opinio placet, qui vecturas & vsuras similesq; pensiones, ciuiles fru-*

ctus

8 l.iij.§.si hæres. cōmo. l. si duo. depos. infrà. vbi vide.
9 d.l.pro hæreditarijs.l. si tibi homo. §. si fundus. de leg.j.Bar. in d. l.iij. §. si hæres. Bal.in d l.pro hæreditarijs.
10 in c.veniēs.ij.de testi.
11 tit. de pace tenen. §.si duo.in vsib.feud.& ibi Bal.& l.Titia.sol.mat. d.c.veniens. l ij. C.de neg.gest.
12 & l. pe. de pet.hær.suprà. & l. si quis seruū. §.pe infrà de leg.ij.
13 d.l.Titia. & c. cùm super.de re iud.
14 d.c.veniēs. & ibi Pan.
15 In d.c.veniens.
16 c. in literis. de restit. spol. l.si quis ad se. ad leg.Iul.de vi.C.
17 l.vlt.& ibi noto infrà de leg. commiss.
18 vt in l. in fundo. suprà eod.
19 l.si fundi.suprà eo.
20 l.sed & si quid.infrà de vsufr.
21 in l.vēditione.de bon. auth.iud.poss.
22 l.sed addes.§.si inquilinus.infrà loc.
1 fa. l. diuortio. in prin. & ibi gl.ij. sol.mat.& ibi Ias.tex in l. videamus. j. de vsur. §. præterea. & l.prædiorum. eod.tit.
2 Ias.in d.l. diuortio.ij. col.

Aus appellauerunt, quòd illa (vt hîc Papinianus ait) non natura, sed iure capiuntur: hoc est, non naturali, sed ciuili ratione: quanquàm hoc Corasius in Miscellaneis non probet 3. 3 lib.v. cap.ix.

SI CVLPA. L. LXIII.

QVI culpa dimisit rei petitæ possessionem, tanquàm possessor ad rem, aut æstimationem rei tenetur: iustè tamen desiderabit, vt aduersarius actiones cedat, quibus rem persequatur contra extraneos. Sed vtimur opinione Azonis, qui ex hoc textu, ei qui æstimationem soluit tanquàm emptori, vtilem actionem dari existimauit sinè cessione, non tantùm contra extraneos, sed contra dominum, si fortè possidere rē incipiat: neq; enim in emptionis titulo, cessio necessaria est 4: 4 l. vlt. de hær. vel act. ven.C. *neque dominus admittitur, si æstimationem velit restituere, retenta re: cùm æstimatione recepta videatur contraxisse, & rem emisse. nam vbi precium est, ibi & emptio contrahi intelligitur 5.* 5 l.vlt.de præ.decur. lib. x.C. gl. in verb. agēdo. l.j.§.j. de superfic. *Et hac in eo qui conuentus rei vindicatione, cùm non esset obligatus, soluit æstimationem, admittuntur, per hunc textum. Sin autem reus esset obligatus, & cùm rem præstare non posset, æstimationem intulit, re ad dominum reuersa, poterit dominus rem retinere reddita æstimatione 6.* 6 l.si fullo.de cond. finè caus. secund.Bal.hic. *In hac igitur lege, datur vtilis soluenti æstimationem, qua contra dominum aget: nec cessione opùs est. Absurdum enim videretur, si ea actione quam mihi cessisti, eadem contra te vtar 7.* 7 l.j.§.vlt.cum l.seq. infrà de oper. nou.nunc. Bar. *Et licèt qui soluit, habeat vtilem, non tamen dominium. Nec mutat quod dicitur, soluentem æstimationem litis emptorem iudicari 8,* 8 l.iij. pro emp. infrà. *& in eum transire dominium 9:* 9 l.eius. suprà eo. *hoc enim ità verum est, si res erat præsens, & sic ei tradita à domino cui æstimationem infert 10:* 10 l.hæc si. suprà eo. & l. sed & si. §.j. infrà tit.j. *at in hac specie rem non adesse dicebamus, & ex tenore legis appáret.*

EMPTOR. L. LXV.

HANC legem explica per ea quæ ponuntur in l. sumptus. suprà eod. Et quod dicitur, vindicantem non audiri nisi refuso precio, intellectum habet, si in vtilitatem vindicantis versum est 11: 11 ità intellige l.vlt. de vxor.mi.C. *aliâs non oblato precio vindicandi rem illi potestas est 12.* 12 l.si mancipium. l.mater.C.eo. *Huc pertinet quod dicitur, eum qui ad rem suam vendendam compulsus est, debere precium quod accepit, restituere, si vult rem recipere 13.* 13 l.si vi. C. de eo quod met. caus. & ibi glos. Bar. & Bal. *Quod si precium per eandem vim ad alium deuenisset, putà tyrannus me cogit rem vendere, vt precium rei recipiat, agam non oblato precio 14.* 14 d.l. si mancipium. & Pau.de Cast. in l.si per vim. C. de eo quod met.caus.

NON IDEO. L. LXVI.

PERTINET *ad l. sumptus. suprà eodem. vbi vide reliqua.*

QVI RESTITVERE. L. LXVIII.

VIDES *hîc in arbitrarijs actionibus ferri duas sententias, de quo vide quod pono in l. item si cùm exceptione. §. hac autem. suprà quod met. cau. Et hæc lex explicatè prodit remedia, quibus agi potest contra eum, qui iussus restituere non páret. Nam si rem habet, manu militari cogitur eam restituere, & præcisè: idq; propter latam sententiam, qua perditur beneficium soluendi id quod interest, Baldus hîc* [1]. *Proinde si rem non habeat, sed dolo desijt habere, per iuramentum in litem lis expedietur contra eum. At contra possessorem inductum est, vt sinè nouo iudicio res manu militari auferatur* [2] *: quod rationem habet, si res cùm ad eum est translata, litigiosa erat* [3] *: aliàs nouo iudicio erit opus* [4]. *Animaduertendum verò est, hic contra non parentem & minimè restituentem, iurari in infinitum sinè vlla taxatione: quod in rei vindicatione tantùm cautum extat* [5] *: & hoc æquitatem habet propter dolum & contumaciam eius, qui domino rem non restituit. In cæteris iudicijs iuratur quidem, sed arbitrio sedentis summa intra quam iuretur, definietur* [6] *: quod & Corasius probat, quem fusius vide* [7].

1 l. si quis stipulatus fuerit decē. de solu. noto in l. item veniūt. §. idē rectè. de pet. hæ.
2 l. chirographis. §. vl. de admi. tut.
3 l. ij. & ibi Cyn. de alien. iud. mut.
4 l. etiā. §. pen. de petit. hære. supra. Bal. hic.
5 in hoc text. & l. si fundus. §. in vindicatione. de pigno.
6 l. videamus. de in lit. iur. l. iij. §. j. ad exhib. infrà.
7 lib. vj. Miscel. cap. ij.

IS QVI DOLO. L. LXIX.

QVI *dolo desijt rem possidere, pro possessore est ad incommodum suum: ideoq; poterit damnari ad rem præstandam, vel id quod interest, idq; ex eadem instantia* [8]. *ad commodum autem suum non dicitur possessor, neq; enim præscriberet* [9]. *Nec verò ei qui dolo possidere desijt, cogetur dominus præstare actiones, si conuenitur in rem, per hunc textum: secus, si actione ex contractu* [10] *: ei verò qui culpa desijt, præstabuntur actiones sinè distinctione* [11].

8 Bar. in l. quanquàm. §. Iulianus. de aqua plu. arcen.
9 Dyn. in reg. pro possessore. in prin. de regul. iur. lib vj
10 l. in depositi. de re iudi. & ibi Bar.
11 l. si culpa. suprà codē.

SI A TITIO. L. LXXI.

IN *hanc sententiam vide quæ ponuntur in l. si quis alienam. infrà de actio. emp. Et an Publiciana contra dominum intendatur, habes titulo sequente* [12].

12 in l. j. infrà de Publicia.

IN SPECIALI. L. LXXIII.

PROSEQVERE *vt in l. qui petitorio. in princi. suprà eodem, vbi notat.*

QVAE

QVAE DE TOTA. L. LXXVI.

REGVLARITER *incertus libellus non admittitur*[13]*: ideoq́; qui tertiam partem centum iugerum emit ad electionem suam, non rectè aget, nisi prius eligat, vt Bartolus notat*[14]*. idq́; verum est, nisi ex parte actoris esset iusta ignorantia: tunc incertus libellus admittitur, per hunc textum. idem est, si ex contumacia vel facto debentis incertitudo actori afferetur*[15]*. Sic plures actiones propter iustum errorem possunt cumulari: de quo vide quæ alias notauimus*[16].

13 l.si in rem. suprà eod.

14 in l.iii. §.incertam. de acqui poss.

15 l.j. §.quod aut. quor. legato.

16 in l quod in hærede. §.eligere. de tribut.

QVAEDAM MVLIER. L. LXXVII.

HABES *ex hac lege duos modos, qui habentur pro traditione: primus est, cùm in ipso contractu venditor aut donator rem titulo locationis accipit: quia eo casu possidet nomine emptoris, aut eius cui donat*[17]*: & dominium transfertur, àc si res verè esset tradita. Quæ sententia generalis est, quoties in contractu venditor constituit se nomine emptoris possidere*[1]*: & hoc constitutum vera traditio & possessio iudicatur*[2]*. Simile est in retentione vsûsfructûs à vendente aut donante facta, quæ & traditionem habere dicitur, & dominium transfert*[3] *quo ad ipsos contrahentes, non autem ad damnũ tertij*[4]*. Planè dominium transfert in emptorem, vel donatarium, si tempore contractûs venditor possidebat*[5]*. Huc pertinet quod dicitur, dominium transferri in venditione, si venditor res venditas in pignus retinet*[6]*. Alius est modus qui pro traditione est, nempe cùm aliquis emit rem quæ in possessione sua est, vel cùm res est præsens super qua contrahitur, per hunc textum. Quod ità interpretamur, si venditor esset dominus vel possideret: quia qui nullum ius habet, nec tradere, nec quasi tradere potest*[7]*. item hæc ficta traditio procedit, si solueretur precium, vel fides de precio haberetur*[8]*, aut si insisteret emptor ipsi rei sciente venditore*[9]*: nam ei qui tenet sciente venditore vel domino, præsumitur tradita possessio*[10]*. Scitè que apud canonistas*[11] *dicitur, ei qui sciente venditore recipit pensiones & redditus rei, videri traditionem possessionis factam esse, ità vt expulsus interdictum recuperandæ possessionis habeat.*

17 l. quod meo. de acquir.poss. infrà.

1 d.l.quod meo. & l.interdũm. de acq poss. vide fusè per Decium in l.cõtractus. de reg. iur.

2 l.quisquis. & l. pe. §.sed & si quidẽ. C. de donat.

3 Innoc. in c.cũ in dilectus. de fid instr.

4 Angel. in l qui quis. de donat. C.

5 l.j. §.vlt. & ibi glo. de reb. cor.

6 l. vlt. de acq. poss. C. Bal. in l. alienum. de furt. C.

7 §. venditæ. de rer. diuis. inst. Bar. hic.

8 Ang. hic.

9 l.ij. C. de acq. poss.

10 c. cùm venisset. de rest. spol.

SI HOMINEM. L. LXXIX.

HABES *in l. in re furtiua. de cond. fur. infrà. vsque ad quod tempus possint fructus deberi.*

IN REM ACTIONEM. L. VLTIMA.

NON mediocre praiudicium ei qui negauerit se possidere, ex mendacio suo affertur, vt cogatur transferre possessionem, si reperiatur in possessione, idq; officio iudicis, & sinè nouo libello aut lite [12]. *Et licèt in interdictis adipiscendæ & retinendæ possessionis, admittantur exceptiones contra eum qui agit, si excipiens ex continenti se probaturum prædicet* [13], *contrà est tamen, si reus sit mentitus: is enim quominus transferat possessionem, nulla se exceptione tueri potest* [14].

12 glo. & Bar. hic per hūc textū. ibi per iudicem. vide Auth. item possessor. Qui potior. C.
13 gl. & doct. in l. si de vi. suprà de iud. vbi noto.
14 Bar. hic. vide gl. in d. Auth. item possessor.

De Publiciana in rem actione.

AIT PRAETOR. L. I.

SVMMA prætoris æquitate ei actio Publiciana accommodatur, qui cùm rem à non domino bona fide accepisset, nondùm ea vsucapta à possessione decidit, vt vendicet atquè si vsu eam cepisset. Ideóque bellè dicitur [15], *in ijs rebus quæ non possunt vsucapi aut præscribi, Publicianæ locum non esse. Item obtinuit Publicianam contra dominum non dari* [16], *nisi qui Publicianam intendit, à reo causam habet* [17]. *Item ad hanc actionem requiritur titulus & bona fides* [18], *& vt aliquandò possederit, vel momento vno* [19]. *probabitur autem titulus per testes & instrumenta* [20], *quo probato, bona fides præsumetur & intelligetur esse probata* [21].

15 l. sue aūt. §. hæc actio. infrà eo. & Specul. in tit. de propriet. §. j. vers. nunc videndum. l. cùm sponsus. §. si res. infrà eo.
16 l. mandatum. ij. & ibi Bar. infrà mand.
17 l. si à Titio suprà tit. j.
18 l. eum q. §. vl. infrà eo.
19 l. cùm sponsus. §. vlti. infrà eod.
20 gl. in §. aliæ. de actio. Inst.
21 Bal. in l. eum qui. §. ait prætor. infrà eod.

SVNT ET ALIAE. L. III.

VIDES hic ad finem legis, ex sententia dominium transferri: quod sine dubitatione obtinuit in personalibus actionibus, per hunc textum [22]. *Cui consequens est, vt & ex ea transferatur vsucapiendi potestas ob possessionem* [1]: *quod non tantùm in condemnatoria sententia putauerim, sed etiam in absolutoria* [2], *ex Baldo* 3. *In realibus autem distinctio talis adhiberi solet, vt ex sententia non transferatur dominium, si pro reo data est* 4. *si autem pro actore, transferetur dominium per illam sententiam, si dominus re vera non erat* 5: *nam in eo qui iam dominus est, frustrà quæritur, an per sententiam dominus efficiatur. Et hæc procedent, si traditio est secuta, vt hac lege ad finē: tamen in incorporalibus sola sententia efficit quem dominum* 6. *Nec omit-*

22 & §. vl. & ibi gl. de off. iud. Inst. l. Pomponius. §. quod iussit. de acq. poss. l. generaliter. infrà de nox. & l. si per errorem. de vsucap.
1 l. ædium. de pecul.
2 l. si pro fundo. C. de transaction.
3 in l. j. com. vtriusq. iud.
4 l. sed & si possessori. de iureiur.
5 l. iij. §. item quæri. de reb. eor.
6 Inno. in c. cùm nostris. de conces. præb. c. ex ore. de his quæ fiunt à maio.

omittendũ est, interlocutoriã nunquàm dominiũ aut ius trãsferre 7. 7 l. à diuo. §. si super. de re iud. Bal. in l. j. com. vtriusq. vbi fusè. & Bar. in l. ex hoc iure. de iust. & iure.

SED ET SI RES. L. VII.

QVANDO æstimatione litis acquiratur soluenti dominium, habes in l. si culpa. suprà de rei vind.

§. PRAETOR AIT. Certum est, in Publiciana sufficere bonam fidem ab initio, nec malam fidem ex interuallo nocere, per hunc textum, quod vsque adeò verum est, vt nec iure canonico, (quo bona fides ex principio ad finem perstare debet 8*) nec per auth. mala fidei. de præscrip. long. temp. C. hac sententia corrigatur: idq; ideò in Publiciana placuit, quia ea iura quæ bonam fidem ad præscriptiones continuari volunt, in eo præstitum & cautum volunt domino: quæ ratio in Publiciana cessat, quia in dominum non datur* 9*. Item in Publiciana sufficit, momento possedisse* 10*: at in cæteris vsucapionibus requiritur continuatio causæ & possessionis* 11*. Et hanc sententiam sequitur Baldus* 12*. In vsucapionibus autem pridèm constitit, ius Ciuile (quod nuper accedentem malam fidem non nocere affirmat* 13*) per canonicum emendari* 14.

8 c. possessor. & ibi Dyn. de reg. iur. lib. vj.
9 l. mandatũ. infrà mãd.
10 l. cum sponsus. §. vlti. infrà eod.
11 l. Pomponius. §. quæsitum. de acq. poss.
12 in c. pastoralis. de off. ordin. glo. in c. abbate sanè. de re iud. lib. vj.
13 l. j. de vsuca. trãsfor. C.
14 c. possessor. & ibi Dyn. de reg. iur. lib. vj.

DE PRECIO. L. VIII.

LICET res vendita & tradita non aliâs transferantur in eum qui emit, nisi precio soluto, vel fide de precio habita 15*: proficit tamen illa traditio ad vsucapionem contra tertium, vt hic, non contra dominum. Et ex hac lege generalis sententia percrebuit, vbi lex non distinguit, nec distinctionem admittendam esse, nisi alia distinguat aut temperet, vt legibus allegatis in glo.* 16*. Ideoq; quanquàm Imperatoris edicto sit prohibitum, nè leges & iura additionibus, commentarijs, aut glossis illustrentur, hoc tamen interpretationem recipit de glossis hominis, non legis* 17.

15 §. vẽditæ. de rer. diuis. Inst. & l. quod vẽdidi. de cont. emp. infrà.
16 fac. l. non est nouum. cũ legibus seq. de legibus. suprà.
17 Bal. in l. omnes populi. xvij. col. de iust. & iure. Ias. in l. quanuis. sic in ius voc. vbi vide fuse. vide Socyn. in fal. reg. ccxxix.

SIVE AVTEM. L. IX.

§. SI DVOBVS. Nota effectum traditionis, vt ex duobus quibus res vendita est, præferatur is, cui primùm traditio est facta: siue à domino, siue à non domino emerint, vt hic 18*: & præferetur tam in dominio, vel quasi, quàm in acquirenda possessione* 19*. Quod adeò verum est, vt etiam is cuius nomine venditor constituit se possidere, præferatur ei cui posteà reipsa traditũ est: nam tale constitutũ vera possessio est* 20*, licèt ficta iudicetur traditio* 21*. Sed hæc in spiritalibus*

18 & l. quoties. de rei vindi. C. l. si ea res. §. vlt. de act. emp.
19 l. si duobus. de diuers. & temp. præscri. infrà.
20 l. quædã. suprà de rei vindi. l. quod meo. de acquir. poss. gl. in l. ab empt. one. de pact. Decius in l. cõtractus. de reg. iur. vbi fusè.
21 Bar. in d. l. ab emptiõe.

talibus non procedunt, in quibus realis possessio non habet multum authoritatis, sed ius per solam concessionem transfertur[22] *: Vt pono in l. si ager. suprà de rei vind. Item nec obtinent in priuilegiarijs personis, quibus iure speciali est indultum, vt sinè possessione dominium quærant, vt in ecclesia & ciuitate dicitur*[1]. *Planè hæc regula quam superiùs posuimus, intelligitur, cùm duo ab vno emunt: si autem à pluribus, vide hîc textum, & glo. In cessione verò, quia illa in se habet tacitam traditionem*[2], *præferetur primus secundo indistinctè. Nam & hic casus ei, quem suprà de rebus spiritalibus diximus, perquàm similis est. Et adde, in pignore non referre quis prior accipiat possessionem: semper enim qui prior obligatum habet, potior est: licèt posterior creditor in possessione præuenerit*[3].

SI EGO EMI. L. XI.

§. SI DE VSVFRVCTV. *Vides hic pro vsufructu dari Publicianam: ex quo manifestè efficitur: vsumfructum præscribi decem annis: quod & rescripto principali satis impletur*[4] *: triennio autem non vsucapietur*[5]. *De præscriptione autem reliquarum seruitutum, infrà annotabimus*[6].

CVM SPONSVS. L. XII.

§ IN VECTIGALIBVS. *In his rebus quæ non possunt vsucapi, Publicana non admittitur*[7]. *Quia tamen sæpè euenit, vt vna & eadem res contra vnum præscribi non possit, at contra alium recipiatur præscriptio*[8], *placuit dari Publicianam, eius partis prospectu quæ præscribi potest. Nam & vectigales fundi non præscribuntur ratione vectigalis, census & directi dominij*[9] *: ratione tamen proprietatis & vtilis dominij, præscriptio non est inhibenda: & hoc casu erit Publicianæ locus, vt hîc. Sic contra ecclesiam exemptam currit præscriptio solita in ecclesijs*[10], *quatenùs ipsi ecclesiæ nocetur: quatenus autem Romanæ ecclesiæ damnum creatur, non præscribitur nisi centum annis*[11]. *His annectitur quòd in eodem debito præscribit fideiussor, at debitor minimè*[12] *: eius enim qui præscriptionem interpellârat, prospectu non præscribitur, alterius autem sic*[13] *: & vnius prospectu potest esse mala fides, & alterius bona: vndè contra illum non præscribetur, contra hunc procedet præscriptio*[14].

22 c. si tibi absenti. de p̄. ben. lib. vj. Abbas in c. contnnebatur. de his quæ fiunt à pral.
1 l. vl. de sacrosanc. eccl.
2 Bal. in l. vl. quand fisc. vel priu vide Bal. in l. iij. ad fi. de nouat. C.
3 l. creditor. §. si priori. in fi. l. infrà q potior. in pig.
4 l. vlt. in fi. C. de præscr. long temp.
5 l. iusto §. nō mutat. de vsucap. infra.
6 l. seruitutes. iiij. de seruit.
7 l. sine autem. §. hæc actio. suprà eo.
8 l. si ædes meæ. j. infrà de seruit. vrb. præd.
9 l. comperit. de præscr. xxx. anno.
10 per tex. in auth. quas actiones. C. de sacros. eccl.
11 c. ad audiētiā de præscrip. & ibi Panor.
12 l. si fideiussor. §. vlti. mand.
13 l. intra. de diuers. & temp. præsc.
14 l. si ædes meæ. j. infrà de seruit. vrb. præd. vbi noto.

QVAE-

QVAECVNQVE. L. XIII.

§. QVI A PVPILLO. *Qui à pupillo emit, debet probare se tutore authore, & lege non prohibente, emisse. In simili, in gestis à prælato, debet docere prælatus, consensum capituli & numeri interuenisse* [15] *: & è contrario, ex opinione Panormitani* [16]. *Sic ea quæ ad ordinem iudiciorum necessaria sunt, (de quibus textus & glos. in l. prolatam. C. de sent. & interloc. om. iud.) probari debent in iudicijs interuenisse* [17]. *Horum & similium aptè ad veritatem (opinor) à magistris ratio redditur, quòd ea quæ extrinsecùs actui accidunt, non creduntur interuenisse, sed impleri & probari debent. Quòd si quid ad substantiam actûs pertineret, probato actu, & illud interuenisse videtur* [18]. *Vtriusque exemplum habes in glossa in verbo, scientiæ. in c. si fortè. de electon. libro vj. Sed hæc tanquàm noua, & minùs ad sententiam iuris pertinentia, repudiârunt nonnulli* [19] *: quàm benè, aliorum sit existimatio. mihi certè nuper effictum videri nequit, quod cum sententia & interpretatione voluntatis Iurisconsultorum coniunctum est, licet ad doctrinæ facilitatem vocabula nouentur.*

15 c. causam quæ. de iudi.
16 in c. ea noscitur. ad fin. de his quæ fiūt à præl.
17 c. quoniam contra falsam. de prob.
18 l. sciendū. de verb. obl.
19 Aemil. in l. sciendum. de verb. oblig.

PAPINIANVS. L. XIIII.

MANDATVM *reuocatur expressa reuocatione* [1], *item tacita, per mortem mandantis, re integra* [2]. *Sed cùm actus est necessarius, & cui mandatarius necessitate obligatur, à domino neque expressè, vt hic* [3], *neque tacitè, nempe per eius mortem, reuocatur* [4]. *Ideóque licèt possit inhibere fideiussor creditori, nè numeret debitori* [5] *: tamen secùs est, si creditor numeratione obstingebatur, per hunc textum* [6].

1 l. aliud. infrà de solut.
2 vt l. eius. §. quas verò. infrà si cert. pet.
3 d. l. aliud. & l. vlti. de solu. l. verùm. de consti. pecu.
4 l. fundi. de acqr. poss.
5 glo. vlt. in l. Titius. suprà de proc.
6 & Bar. in l. si fideiussor creditori. de fideiuss.

Si ager vectigalis, id est, emphyteuticarius, petatur.

AGRI CIVITATVM. L. I.

EX *hoc titulo dicitur, inuestituram solam sinè traditione transferre dominium* [7] *: si tamen aliquid facti habet, vt ea quæ fit per anuli dationem* [8] *: si autem verbo fieret, secùs. Sed nec in eos, qui titulo emphyteusis vel locati ad longum tempus, res acceperunt, transit dominium directum, sed*

7 vide Alexand. consil. xciij. in iiij. parte.
8 c. ex ore. de his quæ fiunt à maio. part.

ff vide

vtili: sic. quæ res apertè hic ostenditur ex eo, quòd illis actio in rem accommodatur 9, *quæ nisi domino non datur* [10]. *Tales igitur habent ius in re* [11] *: ideóque & ipsi ad beneficium vacans in fundo emphyteutico, vel locato ad magnum tempus, præsentarent* [12] *: quod in pignoratitio creditore non vsquè dicitur* [13]. *Item sicut emphyteuticarijs & colonis ad longum tempus in rem actio est, ità & maiori ratione interdictum retinendæ dabitur. Verùm & idem interdictum domino directo potest accommodari pro turbatione facta emphyteutæ, vel colono suo* [14]. *Quia autem de dominio directo & vtili mentionem fecimus, admonendi sumus, illa vocabula esse vocabula magistrorum, non iuris* [15] *: sed tamen ex re ipsa nata sunt. Nam est dominium directum, quod & proprietas dicitur* [16] *: nouo autem iure* [17], *& ferè moribus omnium, dominium principale, & dominium superius nuncupatur* [18] *: quod solet habere is, qui plenus vel superior dominus est: pro quo & directa actio in rem accommodari solet* [19]. *Est & aliud dominium inferius, putà cùm proprietas penès alium est: vt in eo qui habet à domino fundum in emphyteusim, vt hoc titulo, vel qui ad longum tempus conductum tenet* [20], *vel qui habet ex concessione feudi. Et hi non absurdè vtiles domini appellati sunt, quòd eis vtilis actio soleat applicari* [21]. *His tertia species à Bartolo* [22] *adiecta est, quasi dominium, quod habet is qui Publiciana vtitur: de qua superiore titulo disputatum est. Ex quo & illud descendit quod dicitur, victum actione in rem, nihilominùs Publiciana vti posse* [23] *: nam vtraque actio separatam à sese rationem habet.*

9 vt hic. & l. j. §. quod autem. de superfic. infrà.
10 l. in rem. suprà tit. ij.
11 Bar. in l. vectigalia. §. nō solutis. de publica. infrà.
12 c. ex literis. & ibi Iño. & Panor. de iur. patro.
13 c. cum Bertholdus. de re iudic.
14 c. Pisanis. de rest. spol. Io. Fab. in §. retinēdæ. col. ij. de interd.
15 Bar. & Pau. in l. si quis vi. §. differentia. infrà de acquir. poss.
16 l. cùm in corpus. de acq. rer. dom.
17 in auth. si verò dominus. de hæreti. C.
18 Bal. in l. traditionibus. ij col. de pact. C. Paul. in d. l. si quis vi. §. differentia.
19 tot. tit. de rei vind.
20 l. j. §. quod autem. de superficieb.
21 per hunc text. & l. j. §. quod aūt. de superfic.
22 l. si mater. §. eandem. de excep. rei iud.
23 l. minor. §. j. de euict.

LIBER SEPTIMVS
PANDECTARVM.
De vsufructu, & quemadmodùm quis vtatur fruatur.

VSVSFRVCTVS. L. I.

VSVM-

VSVMFRVCTVM duplicem magistri constituerunt [1], *vt vnus sit vsusfructus non separatus à proprietate, nempe qui est apud dominum, quem causalem vocant: alter est formalis, & hic propriè vsusfructus est, cùm non in domini persona, sed penès alterum situs est. Sed hæc vocabula putida, & forsan à nostris hominibus non recepta* [2]*: quanquàm & res ipsa ex iuris intellectu profecta est* [3]*, quo vterque vsusfructus designatur, licèt impropriè: res enim sua nemini seruire potest* [4]. *Item sæpè nomen vsus, aut vsusfructus, proprietatem continet: vt cùm ità dicitur,* lego tibi in vsum & fructum istum fundum [5]*: magis enim est, vt proprietas ab vsu non separetur* [6]. *Secùs, cùm ità legatur,* vsumfructum aut vsum do, lego. *At si legaretur primùm res, deindè additur,* & vsum legatarius habeat, *proprietas in legato est* [7].

VSVFRVCTV LEGATO. L. VII.

VSVFRVCTV rei mobilis aut immobilis legato, aut promisso, omnes redditus & obuentiones continentur. Cui consequens est quod apud Guidonem Pap. dicitur [8], *vt ea quæ honoris causa dari solent, quæ laudemia & venta vulgò nominantur, ad vsufructuarium pertineant: Idem planè existimo in iure præsentandi ad beneficium vacans, cùm hoc sit in fructu* [9], *& ad colonum conductoremve transeat* [10]*: vel eò magis, quòd non tantum iuris hic in re habeat, quàm is qui vsumfructum habet. Quæritur & de illo, qui vsumfructum habet in fundo beneficiario, an eius sint ea quæ ob commissum & confiscationem, pendente vsufructu rei, obtigerunt: quod de multis & cæteris pœnis pecuniarijs, quæ solo non continentur, incunctanter dici potest* [11]*: nam & hæc conductoris sunt* [12]. *sed si alter fundus ex commisso, fundo beneficiario vsufructuarij acquisitus & confiscatus est, hactenùs puto vsufructuario proficere, vt constante vsufructu vtatur: sed extincto vsufructu, res illa cum proprietate ab illo abibit* [13]*: quod & in fundo dotali admittitur, vt infrà dicemus* [14].

1 Bal. in l. j. de cōd. ex lege. C. & hic. & Io. Fab. in §. j. de vsufr. Inst.

2 Coras. lib. v. Miscella. c. iij. & Aemil. in l. re coniuncti. numc. 24. de leg iij.

3 l. vsufructu. sol. mat. l. si vsusfructus. de iur. dot. l. necessariò. §. vlt. de peric. & comm. rei vend.

4 l. vti frui. si seruit. pet.

5 l. Titia. §. vlti. & ibi Bar. de leg. ij.

6 l. species. de aur. & arg. leg. l. donatiões. §. species. & ibi Bar de don. vide Ias. in l. cùm ij. §. si vni. de transact.

7 l. vlt. de vsufruct. ear. rer. infrà.

8 Decis. cccclxxvij. in decis. Gratian.

9 glo. ante fi. in c. cùm olim. de maiorit. & obed.

10 c. ex literis. & ibi Inn. & Panor. de iur. patro.

11 secundùm Bal. hic.

12 l. si quis. de vectig. C.

13 Guid. Pa. q. cccclxxvij.

14 in l. diuortio. §. si vir. sol. matr. Bal. in l. vlti. illo tit.

§. QVONIAM IGITVR. *Impensa quæ in reficienda re posita est, siue magna sit, siue parua, ad vsufructuarij onus pertinet* [15]: *qui si non reficit, potest à domino frui prohiberi* [16]. *sed modicam impensam non repetet, at magnam tantùm* [17]: *immò si modicam impensam fecisset dominus in fundo, cuius fructus alienus est, à fructuario seruabit* [18]: *nisi fructui cedere fructuarius mălit* [19]. *Sed & ego didici, quòd quotiès impensæ fiunt gratia fructuum colligendorum, ad eas tenetur vsufructuarius, & si in eam rem impensam etiam magnam fecerit dominus, ab vsufructuario recipiet: & hoc in villa colligendis fructibus necessaria, à domino exædificata rescriptum est* [20]. *Item impendia quæ fiunt propter vectigal aut tributum soluendum, ab vsufructuario agnoscuntur, nec repetuntur* [1]. *onus enim fructuum hæ impensæ sunt* [2]. *quas non tantùm fructuarius, sed colonus, creditor pignoratitius, emphyteuta debent soluere* [3], *nisi diuersa constaret consuetudo* [4]: *vel nisi colonus fructus non caperet, sed tantùm pensionem* [5]: *quæ sententia etiam ad decimas perducitur* [6].

ITEM SI FVNDI. L. IX.

PERTINET *ad id quod ponitur in l.diuortio.§.si vir. infrà solut.matrim.*

EX SYLVA CAEDVA. L. X. CVM SEQ.

AN *sylua non cædua, sit in fructu, & an emphyteută, vasallus, aut qui beneficium habet, arbores magnas cædere poßint, infrà relatum est* [7].

ARBORIBVS. L. XII.

§. VSVFRVCTVARIVS. *Vsufructuarius non locat, nec vendit ius vsusfructus* [8]: *sed commoditatem sic, per hunc textum, quod aliàs fusiùs dicetur* [9].

§. IVLIANVS. *Vt fructuarius fructus suos faciat, & ad hæredem transmittat, fructus ab eo, vel saltem eius nomine perceptos esse oportet. Nec ad rem pertinet, si in terra adhuc iaceant, nec horreo sint conditi* [10]: *& hoc Bartolus & Bal. probant* [11]. *Itaq; olea si excussa à fructuario est, licèt adhuc in solo sit, illius erit: non idem est in ea quæ sponte decidit* [12]. *Si ergò fructus a fure sint decerpti, condictio domino, non fructuario, dabitur. Idem planè dicitur in colono quod* in

15 l.inter fructuarium.de dam.infec.l.damni.§.eius. & ibi Bar.eo.tit.
16 Bart. in l.quamuis. de dam.infec.
17 l.cum.[illegible].eo.& ibi Bal.
18 l.si absente. infra eo.
19 d.l.si absente. & l.cum fructuarius. intra eo.
20 l.Titius.infrà eo.l.generali. §. Mæuius. de vsufru.leg. infrà.
1 per hunc tex.& l.si pēdentes.§.si quid. infrà eod. l quæro. infrà de vsufruct. legat. l.vsufructu. infra eod.
2 l.neque stipēdium. de impēs. in reb.dot.fact. infrà.
3 l.inter. de pact. l.j. & ibi gl.& B.rt. de anno. & trib. lib.x.C.
4 l si sinè hærede. § Lucius.de admi.tut.
5 arg. d. l. j. de anno. & tri. l.hi penes de agricol.& censi.lib.xi C.
6 Panor in c.cum nō sit. de decimis.
7 in l.diuortio. §.si fundum. solu.matrimo.
8 §. finitur. Insti.eod.
9 in l. si vsusfructus. de vsufruct.
10 per hunc tex. & l.si fructuarius.infrà qui.mo. vsusfruct. amit. l. in singulos. de ann. leg.
11 in l.fructus. de rei vin. suprà.
12 d.l.fructuarius.

in fructuario, vt quandiu fructus tenentur terra, illos suos non faciat: ideoq́, condictio dabitur domino, non colono, si eos fur aliquis abstulerit [13].

SI CVIVS REI. L. XIII.

D E *cautione quam debet fructuarius domino praestare, infrà dicetur* [14].

§. SED SI INTER. *Hunc textum omnes citant, officio boni iudicis contineri, vt cùm periculum est, nè ad rixam & arma litigantes deueniant, vtriq́, parti ingressu fundi, de quo controuersia est, interdicat: quod hactenùs verum est, si non manifestissimè vna pars in possessione sit* [15]. *& hoc Baldus, & Guido Pap. admittunt* [16]. *Sed & animaduersum est, hanc sequestrationem solùm iudicibus profanis dari: at episcopis & cæteris iudicibus clericis non licere. Vnde bellè apud Bald.* [17] *relatum est, iudicem clericum licitè pronunciare dotem restitui* [18]*: sed non posse mittere in realem possessionem, nec propria authoritate capere bona, aut iubere possidere, cùm territorium non habeat. quod & placitis multis* CVRIAE *Parisiensis continetur* [19]. *Sic quanquàm ex generali consuetudine Franciæ, obligationes sub signo iudicis ordinarij transacta, habeant paratam executionem: diuersum tamen dicitur in ijs, quæ sub sigillo fori ecclesiastici facta sunt* [20], *nec instrumenta notariorum ecclesiasticorum creant contrahentibus ius reale & hypothecam, cùm nullum sit talium territorium. Et sæpè* CVRIA *Parisiensis iudicauit* [21], *non licere episcopo ratione iurisdictionis ecclesiasticæ homines capere, nè clericos quidem, etiam pro criminibus ecclesiasticis: sed iudex laicus adeundus est: quod ex principali authoritate profectum est* [1].

SED ET SI QVID INAEDIFICAVERIT. L. XV.

D I C I T V R *hic extrema lege, fructuarium in damnum domini seruitutē imponere non posse, & contrà: quod infrà fusiùs dicimus* [2]. *Quid autem in emphyteuta & vasallo, habes in l.iij. infrà de seruit.*

SI QVIS ITA. L. XX.

C V M *quis legat fructus annuos fundi, vel redditum patrimonij Titio, perindè est atquè si vsumfructū legaret, vt hoc textu* [3]. *nam vt inquit Caius* [4], In singulos annos relictum legatum, simile est vsufructui, *nisi quòd legatum in singulos annos, principio anni debetur,*

13 l. cùm in plures. §. messem. & ibi Pau. de Cast. infra locat.

14 in l. j. vsufruc. quemad. cauea.

15 l. j. §. hoc interdicto. de itl. act. priu.

16 Bal. in l. ordinarij. de rei vin. C. & Gui. Pap. q. ccccclxxvij.

17 in c. significasti. de offic. deleg.

18 per c. iij. de don. inter vir. & vxo.

19 Die 20. Nouemb. anno 1397. & aliàs.

20 secūd. Io. And. in c. licet episcopus. de præben. lib. vj.

21 anno 1383. Io. Gall. q. ciij. & q. ccxlvj. in quæst. per arest. decis.

1 § si quis contra aliquē clericū. de sanct. epis. authen.

2 in l. ij si vsusfru. pet.

3 & l. patrimonij l. cùm ità legatum. infra de vsufruct. leg.

4 l. in singulos. de ann. leg.

betur, & illius cedit dies primo die anni [5]*: at vsusfructus non acquiritur, nisi percepti sint fructus à legatario* [6] *: ideoq; si eis pendentibus & minimè perceptis, decedit, nihil hæredi suo relinquit* [7]. Cùm verò *aliquis non ità dicit*, lego fructus annuos vel redditus: *sed*, dari volo Titio redditus, fructus aut redactus fundi: *hic manifestè appáret, non ius vsûsfructûs datum, sed id egisse testatorē, vt hæres ministerio suo daret legatario singulis annis illum redactum* [8]. *Itaq; hoc genus legati, vsuifructui non erit simile: nam hæres in fundo habitabit, & manibus suis legatario redditū pendet* [9]*, quod in vsufructu non vtiquè est, in quo (vt suprà diximus* [10]*) omnis fructus & sic habitatio, fructuarij esse debet. Item in hoc legato*, lego partem ex redactu fructuum, *etiam appáret, ab hærede illā partem redactam ex fructibus præstandam, & sic vsumfructum non esse* [11] *: non sic, si redditum rei separatæ legâsset* [12]. *nam cùm pars ex redditibus legatur, æquum est hæredis distributionem esse. At cùm in tota re redditus est legatus, legatarius in re sua moderator & arbiter erit. & ità tot capitula sibi inter se aduersantia, rectè concilies.*

SED ET SI QVID STIPVLETVR. L. XXV.

§. QVAESTIONIS EST. *Superiùs dixerat* [13]*, quæ ratio sit facienda inter proprietarium & fructuarium, cùm seruus fructuarius aliquid quærit. Sed eleganter nunc quæritur, si ex certa causa debeat aliquid eorum alterutri acquiri, sed res ex eo genere est, vt non possit illi acquiri, an alteri cedat, quod magis est. Ex quo appáret, in coniunctionibus quæ per legem fiunt, esse locum iuri accrescendi, etiam in contractibus : quod & alibi probatur* [14] *: at in coniunctione quæ ex conuentione contractâve est, non est iuri accrescendi locus* [15]*. quod tamen aliâs fusiùs explicatum est* [16].

SI OPERAS. L. XXVI.

PERTINET *ad id, quod inferiùs dicitur in l. defuncta. infrà eod. & etiam aliquid suprà attigimus* [17].

SI PENDENTES. L. XXVII.

QVOD *dicitur hîc, eos fructus quos pendentes testator reliquerit, ad fructuarium pertinere, significationem habet, vt in eis simul cum re ius vsûsfructûs habeat, sed tamen vsumfructum augebūt, & debebunt restitui cū re ipsa* [18]*, cùm & ipsi pars rei sint* [19]*. Quòd verò*

pergit

5 l. j. quād. dies leg. C. & l. à vobis. de an. leg.
6 vt l. arboribus. §. Iulianus. vbi noto. suprà eod.
7 d. l. in singulos. in fi.
8 l. fundi. & ibi Barto. de vsufruct. leg.
9 d. l. fundi.
10 l. vsufructu legato. suprà eod.
11 l. defuncta. §. Sempronio. infrà eod.
12 d. l. patrimonij.
13 in l. si serui. suprà eod.
14 l. j. §. cōmunis seruus. & l. proinde. §. vlti. & ibi Bar. de stip. ser.
15 l. si mihi & Titio. de verbor. oblig.
16 in l. fundi. infrà de cōtrahend. emp.
17 in l. arboribus. §. Iulianus. suprà eod.
18 l. vxori. de vsufruct. leg. infrà.
19 l. fructus pendētes. suprà de rei vin. vbi not.

pergit de tributis & cæteris oneribus explicare, vt ad vsufructuarium pertineant, suprà expeditum est[1]. 1 l.vsufructu. §.quoniã. suprà eod.

OMNIVM. L. XXIX.

BONORVM *omnium vsusfructus rectè legatur. sed dodrans, vel id quod hodiè iure nouo pro legitima assignatum est*[2], *excipitur. Planè vt apparere possit, an legatus vsusfructus omnium bonorum, dodrantem bonorum excedat, æstimabitur vsusfructus*[3]: *idq; ex vita & ætate hominis cui legatus est, secundùm eam reputationem quæ sub titulo ad leg. Falcid. relata est*[4]. *sed reiecta illa scrupulositate, magis placuit* CVRIAE *Parisiensi sententia Aristonis*[5], *quæ non totum vsumfructum æstimandum, sed quartam partem, vel eam quæcunque sit, deduci & retineri debere de vsufructu voluit. Vndè cùm Lutetiæ ex consuetudine sit interdictum testatori, nè disponat nisi de quinta parte eorum quæ propria habet: & disceptaretur de testatore, qui vsumfructum omnium bonorum legauerat, placuit*[6] *non vsumfructum ex vita legatarij æstimandum, sed donationem vsûsfructûs ad quintam partem reuocandam esse, vt quicquid intra eam constiterit, valeat: residuum remaneat penès hæredes.*

2 authẽ. nouissima. C. de inoff. testa.

3 l.3. §.si vsusfructus ad leg. Falcid.

4 in l. hæreditatum.

5 in dicta l.3. §.si vsusfructus.

6 Die 28. Nouemb. anno 1537.

SI IS QVI BINAS. L. XXX.

PERTINET *ad ea quæ infrà dicuntur in l. Gaurus. de seruitu. vrb. præd.*

SI IS QVI VNAS. L. XXXII.

EX *textu satis potest apparere, legendum esse,* si quis vnas ędes quas solas habet, &c. *Et ità in Pandectis Florentinis legitur.*

SI TITIO, L. XXXIII.

§. VSVMFRVCTVM. *His textus à nullo explicatur, & difficultatem habet. Primùm verò ità repone ex Pãdectis Florẽtinis:* Vsumfructum in quibusdam casibus non partis effectum obtinere cõuenit: *quanquàm in multis casibus sit pars dominij*[7]. *Itaq; finge proprietatem & fructum in fundo mihi legatũ esse, me cum hærede egisse, vt legatum præstaret, qui tamen absolutus à me est: si aliquid accrescat post sententiam legato fundo, dubitari potest, an mihi ad illud incrementum agenti, obstet exceptio rei iudicatæ: quod sinè dubio admittimus, si de proprietate incrementi consistam. certum est enim,*

7 l. vsusfructus in multis. suprà eod. l. in venditione. de bo. autho. iud. poss.

enim, ius accrescendi portionem respicere, non personam: ex quo efficitur, vt illud minimè pertineat ad eum, qui perdidit partem suam, licèt fuerit hæres [8], *sed transit ad eum qui habet partem, & hæredem eius* [9]. *quod tamen intellige, nisi ius quod accrescit, personale esset, vt vsus & fructus: tale enim ius accrescit personæ, etiamsi portionem non habeat, & amiserit, vt hoc textu. Quòd si de iure substitutionis loquimur, certum est illud personæ accedere, & hæredibus non dari* [10]*: & quia personæ datur, dabitur, etiamsi persona desierit hæres esse, & portionem suam amiserit: vt quia ab ea, velut ab indigna, res est ablata* [11]. *Et hæc nobilia sunt.*

QVOTIES. L. XXXIIII.

RATIONEM *habet, vt cùm duobus alternis annis vsusfructus legatur, is primo anno vtatur, qui primus nominatus est, per hunc textum: sic qui cùm duos equos haberet, mihi vnum & Titio alterum legârit, mihi electio dabitur, quia prior sum nominatus, quod & Bartolus retulit* [1]. *Idem conuenit, cùm duo procuratores insolidum per vnum instrumentum dati, concurrunt, vt ille præferatur, qui prior in instrumento est scriptus* [2]*: aliàs præoccupantis melior conditio est* [3]. *Sic cùm mandatur episcopo, vt de beneficio vacante in sua vel alterius diœcesi, mihi prouideat, si in vtraq; ecclesia simul vacent beneficia, in primum nominata ecclesia fiet prouisio* [4]. *Sed hæc in dubijs locum habent: nam cùm res aliter declarari potest, ordo scripturæ non solet spectari* [5].

§. VNIVERSORVM. *Cùm legatur vsusfructus vniuersorum bonorum vel partis, ius magìs quàm res hoc legato continetur. Itaque quia bona, ære alieno deducto, intellectum habent* [6], *prius æs alienũ ex hoc legato deducetur* [7]. *Item quia generale legatum est, si ex illis bonis domus perierit, in area nihilominus vsusfructus perstabit, vt hic. Diuersum est, cùm legatur vsusfructus rerum singularum, quia nec æs alienum deducitur* [8], *nec sublata domo quæ in legato erat, vsusfructus durabit in area* [9]. *Sed hic aptè dubitatur, an is cui vsusfructus omnium bonorum est legatus, debeat soluere æs alienum: in quo placet opinio Iasonis* [10], *putantis primùm ex mobilibus aut immobilibus dimittendos esse creditores, & in reliquo vsumfructum remanere, quod rationem habet: nam (vt Pomponius ait* [11]*)* vsufru-

8 l. si totã. de acqui. hær. l. q patri illo tit. l. iij. § vlt. qb mod. vsusfr. infrà. vbi noto.
9 l. si ex pluribus. de suis & legit.
10 l. totiès. de acq here. l. qui plures & l. sed si plures. de vulg. & pup. d. l. si ex pluribus.
11 l. ex facto. §. iulianus. de vulg. & pup.

1 in l. qui duos. de lega. ij. per hunc tex. & l. si cõmunis de stipu. ser.
2 c. si quis iusto. §. verũ. de elect. lib. vj.
3 l. si plurib. de procur.
4 c. si mandato. de præb. lib. vj.
5 l. nec enim. de solut.
6 l. mulier bona. de iu. do. l. non possunt. de iu. fisc.
7 l. vl. de vsufr. leg. l. vsufructu bonorũ. ad leg. Falcid.
8 d. l. vlt. de vsufr. leg.
9 per hunc tex.
10 in l. j. infrà ad Treb.
11 l. vsufructu. ad leg. Fal. & ibi Alexã. Imol. & Paul. de Cast.

vsufructu bonorum omnium legato, æs alienum primùm deducendum est [12]. *quanquàm Guido Pap.* [13] *Bartolum secutus* [14], *existimet vsufructuarium omni æri alieno obstringi, quasi velit de fructibus soluendum esse æs alienum: quæ sententia meritò à multis reiecta est* [15]: *posset enim tam graue æs alienum esse, vt etiam multorum annorum fructus, ad illud dissoluendum pares non sint futuri: quo casu inutilis vsusfructus esset: quod non est dicendum.*

SI VSVSFRVCTVS LEGATVS. L. XXXV.

A tempore aditæ hæreditatis, fructus legatæ rei legatario debentur, nisi tardiùs adierit hæreditatem hæres. retrò enim deberentur: quod tamen fusiùs aliàs dictum est [16].

QVI VSVMFRVCTVM. L. XXXVI.

HOC *principium pertinet ad ea quæ ponuntur infrà* [17], *vbi aptiùs ad rem facit, an rei mutatio vsumfructum extinguat. Et ex fine huius legis* [18] *dict. apparet, quòd quotiès eius temporis quo debebatur, non est datus vsusfructus, totiès debitorem condemnandum nomine eius quod interest. Si igitur quinque annorum vsum & fructum mihi debebas, & toto quinquennio solutionem traxeris, agam non ad aliud quinquennium (neque enim vsusfructus eius anni, pro vsufructu alterius anni fungitur) sed ad vsumfructum annorum præcedentium* [19]: *& quia repræsentari non potest, in id quod interest, sequetur condemnatio* [20]: *pro quo & illud est, quod alibi annotatum est* [21].

SI ALII VSVS. L. XLII.

VERVM *est, fructum sine vsu esse non posse: ideoq; si fructus deducto vsu sit legatus, inutile legatum esse* [22]. *at hoc si tacitè agatur, non est inutile: vt cùm vni fructum, alij vsum legas: nam vsus istius, ad alterius fructum non est traducendus: sed & fructuarius vsum habere non desinit: is tamen tantùm habebit, quod plus est in vsu alterius, hoc est, deducto vsu alterius. & ità hunc textum intellige* [1].

TITIVS. L. L.

PERTINET *ad id quod dicitur in l. vsufructu legato. §. quoniam. suprà eo. vbi de reficiendo quæritur.*

VSVFRVCTV RELICTO. L. LII.

12 cōcor. l. generali. §. vl. & l. vlt. de vsu. & vsufr. legat. l. mulier. de iur. dot.
13 q. ccccxxij. in decis.
14 in l. vlt. de vsufru. leg.
15 Imol. Paul. de Castr. & Alex. in d. l. vsusfructu. ad leg. Falcid.
16 l. in fideicommissi. infrà de vsur.
17 in l. quid tamen. §. 1. l. repeti. § rei mutatione quib. mod. vsusfruct. amit.
18 in §. vsusfructus. & l. sequent.
19 l. quæsitum. infrà eod.
20 l. si vsusfructus mihi in biennium de vsufr. leg. infra. & ibi Bar.
21 l. in re furtiua. de cond. furt. infra.
22 l. per seruum §. 1. infrà de vsu & habit.
1 Vide quod dicitur in l. 1. & l. diuus. infra de vsu & hab.

AN tributa, decima & vectigalia, ad onus fructuarij, aut conductoris pertineant, suprà relatum est[2].

AN VSVSFRVCTVS. L. LVI.

VSVSFRVCTVS relictus ciuitati, corpori, aut ecclesiæ, durat centum annis[3]. *& cùm legatum in annos singulos, vsusfructùs legato comparetur*[4], *vt superiùs annotauimus*[5], *consequens est, vt & legatum in annos singulos ciuitati factum, centum annis compleatur, quod & Bartolus admittit*[6], *& rationem habet: absurdum enim futurum est, si in æternum vsusfructus à proprietate abscedat*[7].

DOMINVS. L. LVII.

NOTA extrema verba legis[8] *quibus dicitur, quòd cùm multis fructus prædij est relictus ad alimenta, si vnus ex his decedat, partem illius non cæteris socijs accrescere, sed ad dominum recurrere*[9]. *Vulgò enim in iure accrescendi receptum est, illud non habere locum, postquàm portiones sunt acquisitæ*[10]*: quod & Bartolus annotauit*[11]. *Cui consequens est, cùm maritus & vxor omnia bona sua cuidam ecclesiæ, vel corpori donassent, receptis sibi duodecim tesseris frumenti, vt vno eorum decedente, sex ad ecclesiam recurrant, non autem alteri coniugi accrescant, per hunc textum, cùm iam portiones sint acquisitæ*[12]. *Et hoc in* CVRIA *Gratianopolit. iudicatum esse Guido Papa refert*[13]. *Est & alia ratio, nec enim in contractibus iuri accrescendi locus esse solet*[14]*: quod aliâs fusius ostendimus*[15].

DEFVNCTA. L. LVIII.

SI vsufructuarius fructibus pendentibus, & non perceptis decedat, expeditum est, nihil ad hæredem eius pertinere[16]*: sed oportet fructus percipi à fructuario, vel eius nomine*[17], *vt colono. Vndè si fructuarius qui ad pensionem pecuniæ fundum cuidam locauerat, perceptis à colono fructibus, sed tamen antequàm dies inferendæ pensionis venisset, decedat, nihilominus hæredi pensionem illam relinquit: non enim dies pensionis, sed dies captorum fructuum attenditur, per hunc textum. Si autem res esset, in qua nulli alij sunt fructus quàm ciuiles*[18], *tanti temporis quo vsusfructus mansit, pensio fructuario debebitur, reliquum ad proprietarium spectat, vt in seruo fructuario operas suas locante responsum est*[19].

2 in l. vsufructu. §. quoniam. suprà eod.
3 per hũc tex. & l. si vsusfructus. ij. de vsufr. leg.
4 l. in singulos. de annu. leg. & l. cùm ità. de vsufr. leg.
5 l. si quis ità. suprà eod.
6 in l. si vsusfructus. de vsufr. leg.
7 arg. huius l.
8 ibi, per fideicõmissum.
9 fac. l. Lucius. §. Caio. ad Trebel.
10 l. aquã. infrà quemad. seru. amit. §. vlt.
11 in l. re cõiunctĩ. xj. col. ibi, quarto. de leg. iij.
12 fac. l. j. §. vlt. de vsufr. accresc.
13 quæst. cciiij.
14 l. si mihi & Titio. de verb. oblig. infrà.
15 in l. fundus. de contr. empt.
16 l. in singulos. in fin. de annu. leg.
17 l. arborib. §. Iulianus. suprà eod. vbi noto.
18 de qbus in l. si nauis. de rei vindic. suprà.
19 l. sed & si quis stipuletur. §. si operas. & l. si operas. suprà eod.

At in annuo legato cedit dies in principio anni, & pro toto anno ad heredem transmittitur legatum[20]. *Solet & quæri de fructibus fundi dotalis, an percepti à marito, illius sint, licèt non toto anni tempore constiterit matrimonium: sed placuit pro rata temporis, quo stetit matrimonium, diuisionem fieri*[1]. *Dubitatum est & in venditore, vtrius sint fructus vel pensiones, quod alterius est loci*[2].

20 l. à vobis. de annu. leg. l. j. C. quandò dies leg. vel fideic. ced.

1 l. diuortio. in prin. vbi noto. infrà sol. matr.

2 asscripsi in l. Iulianus. §. si fructibus. de act. emp.

§. SEMPRONIO. *Pertinet ad posita in l. si quis ità. suprà eodem.*

ARBORES. L. LIX.

SICVT *dicimus proprietarium non cogi stare colono, qui sit positus à fructuario*[3]: *itidem nec vsufructuarius compelletur stare colono ius habente à proprietario, per hunc textum: quod tamen ad vsuarium non perducimus*[4]. *Reliqua eius sententiæ alibi posuimus*[5].

3 l. si quis domũ. §. j. loc.

4 l. si habitatio. §. vlt. de vsu & habit. infrà. Alex. in l. si filiofam. sol. matrim.

5 in l. q fundũ. infrà loc.

VSVFRVCTVARIVS. L. LXI.

MIHI *certè mirum non videtur, si fructuario non licet per hanc legem inchoatum ædificium perficere, etiamsi illo loco & ædificio imperfecto vti aliter non potest: ei enim neq; altius tollere*[6], *neq; diætas separare, aut coniungere permittitur*[7], *etiamsi rem meliorem sit facturus*[8]. *poterit enim illa ædificandi ratio, vsufructu ad proprietatem reuerso, domino displicere, quo tamen inuito, nihil in re fieri potest*[9]. *Si tamen aliter vti iure vsusfructus non potest, hactenùs eum ius ædificij perficiendi habere puto, cui nouum ædificium ponere licet ad fructus capiendos*[10]. *nam re data & concessa, cætera concessione continentur, sine quibus res explicari non potest*[11]. *quod & Corasius in miscellaneis admonuit*[12]. *Itaque vides aliud esse, totius rei vsum habere aliter non posse, quàm si ædificetur, & tunc id erit concedendum: aliud, loco & area particulari aliter vti non posse: & tunc non poterit ædificari, vt suprà diximus.*

6 l. si cuius. §. item Neratius. suprà eod.

7 d. l. si cuius. §. sed si ædium.

8 d. l. si cuius. §. fructuarius.

9 l. quemadmodùm. ad leg. Aquil.

10 d. l. si cuius. §. sed nec ædificium.

11 l. ij. de iurisd. om. iud. l. si iter. de seruit.

12 lib. j. cap. vj.

CVM FRVCTVARIVS. L. LXIIII.

TVM *quæ sunt inanima, tum quæ animam habent, vltrà non solent onerare dominos suos, quàm ipsa valeant*[13]. *ideò qui reali actione conuenitur, potest rem pro derelicto habere, & se liberare*[14]: *quod beneficium non amittit, etiamsi iudicium sit acceptum: sed eo vti poterit, vsquedùm conueniatur actione iudicati*[15]. *At*

13 l. prætor. §. hoc edicto. de dam. infect.

14 per hunc text. & l. eueniit. de damn. infect.

15 l. item veniũt. §. idem recte. & ibi noto. suprà de pet. hær.

ei qui conuenitur ex facto & contractu suo, siue actione personali, hoc beneficium non datur: vt cùm in re communi, expensæ factæ sunt ab vno ex socijs: nam alter rei cedendo, à socio agente & repetente expensas, se liberare non potest[16]. *Ex quo & ferè obtinuit, vt vasallus cedendo feudo non possit se absoluere ab officio, quo domino tenetur, cùm ex contractu hoc debeat. quod Bartolo*[17] *& Abbati*[18] *videtur: vel eo magis, quòd in feudis omnis alienatio prohibetur*[19]*: at cessio & renunciatio alienationi proxima est. Sed & pro censu & tributis de re decedi potest: non enim pro illis personæ, sed prædia tenentur*[20]*: at cedens rei, à præterito censu non liberatur, secundùm Baldum hic: quo iure in Gallia vtimur, in qua omnes pensitationes & illationes quæ iam cciderunt, personales iudicantur.*

16 l. cùm duobus. §. idem respondit. pro soc. gl. & Bart. in l. si proprietarius. de dam. infect.
17 in l. is cũ quo. de aqua plu. arcen.
18 in c. j. de feud.
19 tit. de prohib. feu. alie. per Fed.
20 l. Imperatores. de publi. & vectigal.

De vsufructu accrescendo.

VT *faciliùs hic titulus intelligatur, repetenda sunt paucis, quæ infrà sub titulo de legatis ponuntur*[1]. *Sic enim res explicatur, vt quidam sint re coniuncti, non etiã verbis, quibus separatim eadem res legatur,* vt Titio fundum do lego, Mæuio eundem fundum lego: *& hi disiuncti, Iustiniani constitutione dicuntur*[2]. *Nec multùm facit, quod dici possit, rem quæ primùm vni legata est, si legatur secundo, videri ademptã à primo*[3]*, & ità nullam manere coniunctionem: sic enim interpretamur, vt adempta pro parte putetur, non in toto*[4]*, modò non contrarium euidenter appareat*[5]*: nisi Alciati opinio*[6] *tibi magis probatur, qui rem ità temperandam putat, vt si dixerit testator,* in qua parte Titium institui, Seium instituo, *tum ijs verbis constitui coniunctionem, nec ademptionem intelligi: quòd si ità dixerit,* quod Titio legaui, id Mæuio do lego, *ademptio intelligetur*[7]. *Alij sunt coniuncti verbis, non etiam re, vt cùm testator eadem verborum conuersione dicit,* Titio & Seio lego fundum æquis partibus: *vel cùm fit coniunctio verbo collectiuo,* vt lego libertis meis, vel fratribus[8]. *Tertia species est eorum, qui coniuncti re & verbis appellantur, quibus eadem verborum conuersione res eadem legatur,* vt Titio & Mæuio fundum lego[9]*: & hæ tres species à iureconsulto designãtur*[10]. *Quan-*

1 in l. re coniuncti. de leg. iij.
2 in l. j. §. his ità definitis. de caduc. toll. C.
3 l. sicut. de adim. leg. infrà.
4 l. si alij. de vsufr. leg. gl. in l. sicut. de adim. leg. l. si tibi. de vsufr. ear. rer. Bal. in d. l. re coniuncti. j. col.
5 l. si plurib. de legat. ii.
6 in l. triplici. ibi, ex parte quæ. de verb. sig.
7 l. sicut. de adim. legat. l. Mæuio. de leg. iij.
8 l. interdum. de hær. inst. l. qui quartam ad l. fal. de leg. i.
9 d. l. re coniuncti. & §. si eadem. de leg. Inst. ii. Bar. in d. l. re coniuncti. v. col. ibi, quarto.
10 in l. triplici. de verb. sig. & d. l. re coniuncti.

quàm

quàm ius nouum dupliciter rem definiat[11]*, vt coniunctos, re & verbis coniunctos appellet: cæteros disiunctos. item est ius accrescendi inter coniunctos, est & ius non decrescendi: in quo portio lucro cedit eius cui applicatur, idq; sinè onere*[12]*: at prius cum onere*[13]*. & ita illa à se distinguuntur, secundum Iasonem*[14].

QVOTIES. L. I.

IN coniunctionibus de quibus suprà posuimus, duo maximè dispici solent. Primum est, an in eis ius accrescendi admittatur: alterum, si constet admitti, quæ coniunctio alia sit potior. Quòd ad primum, sciendum est, inter eos qui omninò sunt disiuncti, hoc est, neque re, neq; verbis, neque re & verbis coniuncti sunt, non esse ius accrescendi[15]*. quod in legatis sinè dubio admittimus, vt cùm vni seruus Stichus, alij Eurota legatus est*[16]*. Sed in institutione non recipitur, in qua ius accrescendi etiam disiunctis & omnino separatis datur*[17]*: nè quis testatus pro parte decedat: & hoc est quod dicitur*[18]*, portionem disiuncti defectam, ad reliquos pertinere: quod & Bartolus probat*[19]*. Vndè & ex illa ratione consequens est, vt qui in certa parte, aut certa re est institutus, etiam inuitus ad alias partes vocetur*[20]*. Sed de coniunctis dubitatum est: & hi si re tantum sunt coniuncti, habent ius accrescendi, vel non decrescendi: (hanc enim differentiam in alium locum reijcimus*[21]*) quod tam in proprietate*[22]*, quàm in vsufructu placuit*[23]*. sed in vsufructu hoc, quàm in proprietate, plùs est, quòd etiam post acquisitas partes in eo ius accrescendi datur*[24]*: quod non in proprietate vtiquè est*[25]*. & ita intellige legem Codicis*[1]*, quæ disiunctos, hoc est, coniunctos re tantùm, ad defectam partem vocat, sed sinè onere. quod & Bartolo videtur*[2]*. Coniuncti autem re & verbis, etiam ius accrescendi habent, hoc est, cum onere*[3]*. In ijs autem qui coniuncti sunt verbis tantùm, non re, inter omnes conuenit & iuri accrescendi locum esse*[4]*: si tamen res non omninò diuisæ, aut diuersæ sunt, vt in hoc legato,* Lego Titio & Meuio æquis partibus*. quòd si essent res diuersæ, vt* Lego Stichum vni, & alteri Erotam*, licèt verbis sint coniuncti, non tamen ius accrescendi habebunt*[5]*. idem est, si eadem res, sed diuisa finibus esset legata: tunc enim diuersos fundos effici*[6]*. De alia autem quæstione quam primum proposuimus, infrà sequenti responso explicatur.*

88 3 §. IDEM

11 l. j. §. his ità definitis. de cad. toll. C. & d. §. si eadem.
12 l. j. §. ubi autem. ibi. & id ... de cad. tol.
13 l. eius ... de con. & ...
14 in d. § si eadem. Inst. de leg. in add. ad Porcium.
15 per hunc tex. ibi, cæterum. & infrà ea. l. ... ult.
16 l. huiusmodi. § quibus. de leg. j.
17 l. hæredes. l. liber homo. § cum quis. de hæred. inst. infra.
18 in l. j. § his ità. de cad. toll. C.
19 in d. l. re coniuncti. vij. col. ibi, quarto quæro.
20 l. j. § si ex fundo. l. si quis hæres. & l. ex facto. de hæred. inst. t.
21 in l. re coniuncti.
22 l. hæc ... ptura. & l. si separatim. infrà de cond. & dem.
23 vt hic. & § deniquè & § interdum. inf. ea. l.
24 d. § interdum.
25 l. aquam. § ulti. infrà quemad. seruit. amit.
1 d. l. j. § si autè ad deficientis. de cad. tol.
2 in d. l. re coniuncti. vj. col. ibi, primo igitur.
3 d. l. j. § his ita definitis. de cad. toll. C. & § si eadè. de legat. Inst. & ibi Ias. in add. ad Porcium.
4 l. Meuius. § duorum. de leg. ij.
5 l. huiusmodi. § quibus. de leg. j.
6 l. recte. ad fin. de verb. sig. l. si quis duas. § si quis partè. Com. præd. Bar. in d. l. re coniuncti. vij. col. ibi, secudo.

§. IDEM AIT. *Quædam sunt singularia præcepta in legato vsusfructus: in eo enim sine distinctione habet locum ius accrescendi inter coniunctos à lege, vt hoc textu. quod in legato proprietatis contrà statuitur* 7. *At in hæreditate etiam ius accrescendi obtinet* 8 *: nè pro parte testatus, & pro parte intestatus quis decedat. quod tamen aliàs fusiùs dicetur. Sic in vsufructu diximus ius accrescendi locum habere, si post acquisitas partes pars deficit* 9 *: quod tamen in legato proprietatis nemo dixerit* 10. *Vndè cùm duobus emphyteusis vel feudi conceßio data esset, & vno mortuo disceptaretur, an alteri emphyteutæ vel feudatario pars morientis accresceret, magis placuit hanc ad dominum reuerti, neque iuri accrescendi locum esse, quòd iam partes sint acquisitæ: & hoc in feudo rescriptum est* 11, *& in emphyteusi Bartolus probat* 12. *Hic autem cadit alia quæstio, inter coniunctos vter alteri præferatur: in qua receptum est, vt coniuncti disiunctis præferantur* 13 *: & hoc extra dubitationem est. Qui autem coniunctus re & verbis est, cæteris coniunctis vel re tantùm, vel verbis tantùm, præfertur* 14. *Item qui verbis tantùm coniungitur, etiam potior est eo, qui re tantùm est coniunctus. Quæ opinio mihi probabilior videtur, magisq́; amica iuris sententiæ* 15, *& eam Alciatus probat* 16. *Quæ tamen locum non habet, si ex aliqua coniectura apparere potest, coniunctum re, cæteris magis dilectum fuisse: vt si testator ità ordinâsset,* Titio fundi partem dimidiam, fundi Seio partem dimidiam lego, *& adiecisset:* Caio fundum do lego*: certè si pars Seij defecerit, non solùm Titius qui verbis tantùm iunctus est, sed Caius qui re tantùm, admittetur* 17. *Quamuis Bartolus* 18 *sinè distinctione inter coniunctum re, & coniunctum verbis, prælationem esse non putârit, sed concursum.*

§. INTERDVM. *Quanquàm inter omninò disiunctos non sit iuri accrescendi locus, vt suprà retulimus* 19 *: sunt tamen quidam qui hac lege disiuncti appellantur* 20, *& tamen coniuncti re sunt, & inter eos ius accrescendi procedit* 21. *Reliqua §. huius require ex ijs quæ suprà posuimus.*

§. IDEM IVLIANVS. CVM SEQVEN. RESPONSO. *Ex hoc §. quidam dixerunt, in vsufructu non esse locum iuri accrescendi*

7 l. & Proculo. de leg. ij.
8 l. seruus cõmunis. de acq. hæred.
9 infrà ea. l. §. interdùm.
10 l. aquam. §. vlt. infrà quemadm. ser. amit.
11 c. j. §. pe. qb. mod feu. amit. & c. j §. vl. de feu. march. duca. vel comit. in vsib. feud.
12 l. si mihi & Titio. de verbo. obli. facit tex. in l. Lucius. §. Caio. ad Treb.
13 suprà ea. l. & l. j. §. his ita. de cad. tol. l. hæredũ. de hæred insti. inf.
14 §. seq infrà ead. l. & l. re coniũcti de leg. iij.
15 l. re coniuncti.
16 in d. l. triplici.
17 l. Mæuio. de leg. ij. l. si ità quis. de hæred. instit. infrà.
18 d. l. re coniuncti. viij. col. ibi, secũdo quæro.
19 l. j. suprà eod. per §. vlt. infrà ead. l.
20 & l. j. §. his ità definitis. de cadu. tollend. C.
21 vt hic, & d. §. his ità definitis. l. liber homo §. cum quis. de hæred. instit. infrà.

ſcendi inter coniunctos verbis tantùm, per hunc textum, ſed placet communis ſententia, quæ ferè obtinuit, etiam inter tales coniunctos ius accreſcendi procedere ſine diſtinctione [1]. *Nec mutat quod hic contrà videtur dici: nam ex omnium opinione* [2], *hic nulla eſt omninò coniunctio, neque realis, neque verbalis. Non enim ſi à duobus hæredibus inſtitutis proprietas mihi deducto vſufructu legatur, continuò dicendum eſt, in illo vſufructu inter hæredes coniunctionem contractam eſſe.*

IDEM NERATIVS. L. III.

§. NON SOLVM. *Cùm vni vſusfructus fundi, alteri fundus legatur, concurſus intelligitur in vſufructu & coniunctio: ex qua & ius accreſcendi proficiſcitur* [3]. *Non idem dicitur, cùm alteri legatur genus, & alteri ſpecies: vel vni totum, alij pars de toto: nam & ſpecies de genere* [4], *& pars de toto videtur adempta* [5]: *nec in ea concurſus aut coniunctio vlla intelligi poteſt, quod verum puto indiſtinctè, ſiue primum legatum eſt totum, deindè pars: ſiue priùs pars, deinde totum* [6]: *nec enim ratio ordinis varietatem poteſt inducere, licèt Bartolus* [7] *hoc poſtremo caſu coniunctionem admiſerit. Nec mutare arbitror quod dicitur in l. Mæuio. in prin. de leg. ij. vbi pars dimidia fundi Mæuio, dimidia Seio, deindè fundus Caio legatur: & tamen hi coniuncti à lege deſignantur: ibi enim neceſſariò coniunctionem interpretamur, nec duæ dimidiæ de fundo pòſt legato intelligi poſſunt deciſæ, nè vacuetur legatum fundi* [8]. *quòd ſi legatis partibus quibuſdam, remaneret aliquid in quo legatum fundi & totius ſubſiſteret, nulla eſt coniunctio in illis partibus, ſed hæ videntur de toto ademptæ, & ſolis cedent quibus legatæ ſunt* [9]: *& ità ſententiam Aemilij Ferreti* [10], *contra Bartolum & alios defendimus. Cùm verò vni fundus, alij etiam & idem fundus legatur, an videatur ademptio facta à primo, ex his quæ ſuprà poſuimus* [11], *reſponſum eſt. Sed & alia ſpecies relata eſt, quæ ad hunc quoquè textum pertinet: Titius legauit vſumfructum bonorum ſuorum vxori, & mihi fundum: an in vſufructu fundi vxor ſit mecum coniuncta, ità vt partem habeat: ſed magis eſt me præcipuum fundum cum vſufructu habere debere, neque aliquam coniunctionem eſſe, quaſi de toto pars ſit detracta* [12]: *quod & Baldus probat* [13]: *aliud*

enim

1 l. Mæuius. §. duorum. de leg. ii.
2 Bar. Bal. hic. & in d. l. re coniuncti.
3 per hunc tex. & l. ſi alij. infrà de vſufr. leg. l. ſi proprietas. infrà eò l. ſi tibi decem. de vſufr. ear. rer. quæ vſu.
4 l. vxorem. §. feliciſſimo de leg. iij.
5 l. cum quæſtio. de legat. C. in princ.
6 Aemil. in l. re coniuncti. de leg. iij.
7 in d. l. re coniuncti. iii. col. & d. l. ſi alij. de vſufru. leg.
8 arg. l. quotiès. infrà de reb. dub.
9 d. l. cùm quæſtio.
10 in d. l. re coniuncti.
11 ſuprà eo. in rubr.
12 d. l. vxorem. §. feliciſſimo. & l. ſeruis vrbanis. de leg. iij.
13 in l. quoties. ad fin. C. famil. erciſc.

enim est, vni fundum, alij vsumfructum legare fundi: quia in vsufructu tunc coniunctio est: aliud, vni fundum, alteri vsumfructum in omnibus bonis: quia in specie illud remanet, vt generali legato species deroget [14].

14 d. l. seruis. c. j. de rescrip. ext.

SI QVIS ATTIO. L. VII.

HANC legem qui attentiùs animaduerterit, facilè deprahendet, de iure accrescendi non quæri. Summa verò huius sententiæ est, vt cùm plures simul vno nomine appellatiuo designantur, alter autem separatim, vt vocentur non in capita aut viriles, sed qui separatim nominatus est, habebit dimidiam: alij nomine communi comprahensi, aliam dimidiam [15]*: vt in hac specie,* Titius hæres esto, duo Mæuij hæredes sunto [16]. *Item* quos mihi hæredes feci, & prætereà Titius filio meo hæredes sunto [17]. *Idē, si vnus nominatus esset separatim, duo prætereà alij per coniunctiuam, vt* Titius hæres esto, Mæuius & Seius hæredes sunto. *Nam Titio dimidia, Mæuio & Seio alia dimidia cedet* [1]*: quod valdè notandum est. Planè si omnes per nomen distributiuum essent nominati, perinde est, atquè si quilibet separatim nomine esset designatus. ideoq; omnes in viriles venient. vt si qui duos hæredes instituerct, ità dicat,* quisquis mihi hæres erit, & Mæuius, filio meo hæredes sunto. *Nam tres partes in filij hæreditate fient* [2]*: secus, si per nomen collectiuum essent appellati* [3]*, nisi diuersum ex verbis testatoris appareret: vt cùm dixit,* Titius & hæredes fratris mei æquè sint hæredes: *nam viriles habebunt omnes, propter dictionem, æquè* [4]*: vel si alia potest coniectura capi, vt in hac specie.* Libertis meis, & Seiæ alumnæ fundum lego, & nè de familia exeat veto: *facilè enim præsumimus ex eo, quòd in familia fundum remanere voluit, viriles voluisse dari, tam Seiæ quàm libertis omnibus* [5]. *Quod autem hic dicitur, in eo qui Attio & hæredibus suis vsumfructum legauerit, dimidiam Attio, dimidiam hæredibus accedere: id ità verum est, si de hæredibus testantis intelligas, per hunc textum. Nam si de hæredibus Attij, tunc Attius & qui illius hæredes sunt, ad vnam partem vocantur: & ità ex omnium sententia rescriptum Iustiniani* [6]*, cum hac lege conueniet. Sed hæc dicta sunt in quæstione quæ quæritur, quas partes plures simul nominati faciant. Accommoda-*

15 vt hîc. & l. si proprietas infrà eo.
16 l. Titius. de hære. inst.
17 l. si pater. j. de vulg. & pup. infra.
1 l. liber homo §. Titius. de hæred. instit.
2 l. vlt. de impub. & alijs subst. & ibi Alex. & Iat. in d. l. si pater. de vulg. subst. infrà.
3 d. l. si pater. & hîc.
4 l. interdum. ad prin. de hær. insti.
5 l. Lucius. ij. §. Lucius. de leg. ij.
6 l. vlt. de impub. & aliis subst.

modatè verò dubitari poßit, si pars ex ijs qui simul nomine comprahensi sunt, defecta sit, an omnibus, an verò ijs tantùm qui illa appellatione coniuncti sunt, accrescat. Et expeditum est, verbalem coniunctionem esse inter eos, qui eodem nomine vel appellatione tenentur [7]*, & ius accrescendi* [8] *: & præferentur ij qui sub eodem nexu appellationis continentur, alijs, etiamsi re & verbis iungantur* [9] *: vt in hac specie,* Titius & fratris mei filij hæredes sunto: *si vnius ex filijs pars deficiat, reliquis fratribus suis accrescet, non Titio: quanquàm re & verbis illis sit coniunctus: nam omnes illi filij pro vno reputantur* [10]*, quod & Baldo videtur* [11].

7 l. Titius. & l. interdùm. de hær. instit. infrà.
8 l. qui quartam. §. vlt. de leg. j. Bar. in d. l. re coniuncti. iiij. col. ibi, secundo loco.
9 p tex. in l. Sempronio. ad si infrà de vsuf. leg. l. j. §. idē ait. suprà eo.
10 l. si nepotes. de collat. bon. infrà.
11 in l. j. q. vij. quandò ab pet. part.

SI PROPRIETAS. L. IX.

PERTINET *ad ea quæ dicta sunt in l. si quis Attio. & in l. idem Neratius. §. non solùm. suprà eodem. cum qua & argumento conuenit.*

CVM SINGVLIS. L. XI. CVM L. SEQ.

NOTVM *est, quotiès res omninò sunt diuersæ, totiès nullam coniunctionem intelligi, nec ius accrescendi* [12] *: vt cùm legatur duobus, annis alternis, vsusfructus* [13] *: vel cùm eadem res à diuersis testatoribus legatur* [14]*. Idem planè si in vno testamento, sed à diuersis hæredibus res legatur, nec enim coniunctio, nec ius accrescendi est, per hunc textum. hoc enim perindè est, atquè si duorum testamentis legaretur* [15]*. Planè si testamenta non omninò sunt diuersa, vt testamentum patris & filij* [16]*, ius accrescendi non erit inhibendum: vt cùm pater rem quam mihi suo testamento legârat, eandem Seio legat in secundis filij tabulis, erit concursus & coniunctio inter nos* [17] *: qua ratione & ad legatarios diuersorum hæredum coniunctio, & ius accrescendi pertinebit: nempe ad eum qui ab instituto, & alium qui à substituto capit* [18].

12 l. huiusmodi. §. quibus de leg. j.
13 l. ij. quib. mod. vsusfr. amit.
14 l. si sub conditione. quemadmo. vsusfruc. amit. infrà.
15 l. quid ergò. §. si quis duos. de leg. j.
16 l. patris & filij. de vulg. & pupill. l. patersa. de priuil. cred. infrà.
17 l. planè. §. si coniunctim. de leg. j. & ibi Bart. & Alex.
18 d. §. si coniunctim.

Quandò dies vsûsfructûs legati cedat.

QVANQVAM. L. VNA.

CVM *vsusfructus purè legatur, non cedit nisi ab adita hæreditate, per hunc textum* [1] *: nisi hæres tardiùs hæreditatem adièrit* [2] *: si autem ad diem, nullo modo cedit, nisi die adueniēte* [3]*. Cùm ergò ante diem actio non sit na-*

1 & l. ij. quand. dies leg. infra.
2 l. si vsusfructus legatus. suprà de vsufru.
3 hic, & l. j. §. libertatibus. de cad. toll. C.

ta, frustrà ante diem petitur. & hoc est singulare in legato aut promissione vsúsfructûs ad diem, vt ante diem actio non nascatur. At in promissione proprietatis vel legato, contrà statuitur[4]*: nisi certis casibus, quos suprà annotauimus*[5]*. Item in cæteris seruitutibus realibus, & alijs legatis cedit dies à morte*[6]*: quamuis enim hæredis aditio faciat moram petitioni, non tamen cessioni diei*[7]*. At legata ad diem incertam vel conditionem, non cedunt, nisi dies vel conditio aduenerit*[8]*. constat verò, legatum vsúsfructûs perquàm simile esse legato in singulos annos*[9]*, vt & suprà positum est*[10]*: nisi quòd hæc dissimilitudo est, quòd vsúsfructûs legatū semel cedit: at in legato in singulos annos contrà: cùm enim in legato illo tot sint legata, quot anni*[11]*, consequens est, vt in cedendo cuiusque anni principia reputentur*[12]*. Quod autem ad finem legis pertinet, an in obligatione ad diem, ante diem actio sit nata, aliàs tentauimus*[13]*.*

4 per hunc tex. ad fi. & l. qui mādatum. vbi noto infra mand.
5 d. l. qui mandatum.
6 l. 1. §. in nouissime. & §. libertatib. de cad. tol. l.
7 l. hæredis. quando dies leg. ced.
8 l. j. §. sinautem. C. de cadu. toll.
9 l. cum ita. de vsuf. leg.
10 l. si quis ita. de vsufru.
11 l. si in singulos annos. de annu. leg. infra.
12 l. à vobis. de annu. leg. infrà.
13 l. qui mādatum. manda. infra.

Quibus modis vsusfructus vel vsus amittatur.

SI DVOBVS. L. II.

CVM legatur duobus vsusfructus annis alternis, manifestum est, eos ad diuersa vocatos esse: ideóque nec ius accrescendi erit inter eos[14]*: & hoc superius dictum est*[15]*. Quòd si ambo in eundem annum velint concurrere, is erit potior, qui prior nominatus est*[16]*: & si non appareat, quis prior nominatus est, & velint concurrere, sese inuicèm impedient*[17]*: nisi conueniret inter eos de controuersia per sortem dirimenda*[18]*. Si tamen ex illo dissensu periclitari potest & tertius, sors reijcitur, & ad iudicem intratur*[19]*.*

14 facit l. huiusmodi. §. quibus. de leg. j. infrà.
15 l. j. de vsufr. accresc. supra.
16 l. quotiès. suprà de vsufruct.
17 per hūc tex. & l. itinere. de seruit. rust. præd.
18 arg. l. si duobus. C. cōmunia de leg.
19 l. huiusmodi. §. fi. de legat. 1. 6. sinautem. de satisf. Inst. vbi Angel. & Panor. in c. vlt. de sortil. ad fi.

SICVT IN ANNOS. L. III.

NOTA *ex his verbis,* quandiù viuat, vsumfructum lego, *repeti legatum eo casu quo erit amissus. Ex quo & rectè Barto. hic definit, vt si legatus sit vsusfructus omnium bonorum vxori, quandiù erit vidua, (quo legato continentur alimenta tantùm, si sunt liberi: si non sint, plenus vsusfructus*[20]*) habebit quidem alimenta, si sint liberi: sed si desierint extare, recipiet plenum vsumfructum propter repetitionem.*

20 gl. & Bar. in l. j. C. si secundo nupser. mulier.

§. HAEC

§. HAEC AVTEM REPETITIO. *Quæ superiùs dicta sunt de vsufructu accrescendo*[21]*, cur non & in repetitione vsûsfructûs locum habeant, nulla ratio est. Cùm enim amissus vsusfructus repetitur, perindè est atquè si nunc daretur. Quòd si legato vsufructu Titio & Mæuio, in persona Titij pars tantùm vsûsfructûs est repetita, cum ratione est, vt cùm Titius ceciderit ab vsufructu suo, & ex repetitione partem resumpserit, tunc incipiat iure accrescendi vti, si pars Mæuij sit defecta: non ad solidam partem, sed pro portione quam ex repetitione recepit. & ità intellige hunc §.*[1] *vt enim qui totum quod accepit, amittit, ius accrescendi non habet*[2]*: ità & qui partem eius partis quam accepit, perdit, nec pro ea parte amissa ad ius accrescendi vocabitur, per hunc tex. ad finem*[3].

REPETI. L. V.

§. REI MVTATIONE. *Generalis sententia est, rei mutatione perire vsumfructum*[4]*. Itaq; areæ vsusfructus legatus extinguitur, si in ea ædificetur: itidèm & vsusfructus domûs perit sublato ædificio, nec is in area restat, nisi generaliter omnium bonorum vsusfructus est datus: in quo propter vniuersitatem legati, & in re quæ mutata est, vsusfructus manet*[5]*. Sic vsusfructus quem pater in bonis aduentitijs filij ex lege habet*[6]*, non perit rei singularis mutatione*[7]*. Et quod dixi, domûs vsumfructum perire, domo sublata, adeò verum est, vt nec si iterùm domus sit ædificata, reuiuiscat vsusfructus*[8]*, nisi per particulas domus esset refecta*[9]*. Item adde mutationẽ in re quæ accedit, non perimere vsumfructum rei principalis*[10]*. An autem rei mutatione seruitutes reales extinguantur, aliàs opportuniùs*[11]*. De pignore etiam relatum habes in l. si conuenerit. ij. §. si quis cauerit. de pig. act. infrà. Quòd aũt glo. hic tentat, an de dolo, an alia actio danda sit contra proprietariũ qui rem mutauit, nihil ad id quod instituimus: sed vide eam.*

SI FRVCTVARIVS. L. XIII.

BONAE FIDEI *possessor hoc plùs fructuario habet, quòd fructus facit suos simul atquè de terra decerpti sunt: nam quo ad fructus, domini vicem gerit*[12]*: at fructuarius non facit fructus suos, nisi à se vel suo nomine à terra separentur, vt & suprà monuimus*[13]*. Itaq; si decederet pendentibus fructibus & non perceptis, nihil hæredi suo relinqueret*[14]*: id quod & superiùs dictum est*[15].

21 l. j. suprà de vsufr. accresc.
1 ibì, idem Papinianus quærit.
2 l. si totã. de acquir. hæred. & l. qui patri. illo tit.
3 fac. nota. in l. si Titio. §. vsumfructũ. de vsufru. suprà.
4 vt hic, & l. quid tamen. & l. pe. infrà eo.
5 l. quotiès. §. vniuersorum. de vsuf. suprà.
6 l. cùm oportet in prin. de bon. quæ lib. C.
7 gl. in ver. mobiles. d. l. cum oportet. §. nõ aũt.
8 l. qui vsumfructum. suprà de vsufru.
9 l. quid tamen. §. j. infrà eodem.
10 l. fundi. infrà eo. l. pediculis. §. fi. de aur. & argen. lega.
11 l. seruitutes. §. si sublatum. de seruit. vrba.
12 l. qui scit. infrà de vsur. & l. bonæ fidei. de acquir. rer. domi.
13 l. arboribus. §. Iulianus. suprà de vsufru.
14 l. in singulos. de ann. lega. infrà.
15 l. defuncta. de vsufru.

SI SVB CONDITIONE. L. XVI.

EX duorum testamentis neque coniunctio est, neque ius accrescendi contingit: quod tamen ex ijs quæ suprà dicta sunt, temperationem recipit 16.

16 l. cũ singulis. de vsuf. accres.

SI TIBI FVNDI. L. XVII.

PROPRIETATIS in iure duplex acceptio est: aliquandò enim proprietas capitur pro dominio, & sic vsumfructum continet, & ei cui hoc modo proprietas fuerit legata, etiam ius accrescendi in vsufructu cum cæteris fructuarijs dabitur, ad vnius fructuarij partem defectam 17. *Sed non idem obseruatur, cùm legatur vel acquiritur proprietas verè, hoc est, ea quæ separato iure ab vsufructu censetur. qui enim proprietatem acquirit, ius vsûsfructûs amittit, per hunc tex.*

17 l. si tibi proprietas. & l. si pprietas. de vsufr. accres. suprà.

IS QVI VSVMFRVCTVM HABET. L. XX.

IN quærendo siue præscribendo valdè æquum est, vt quantum quis possidet, tantum præscribat 1: *nec enim per possessionem partis, totum præscribitur* 2. *In retinendo autem longè aliud seruatur: nam per vsum partis, tota res retinetur* 3 *à sciente: si autem ignoret, minimè, per hunc tex. Cùm autem res duæ aut plures sunt separatæ, per vsum vnius altera non retinetur* 4. *Vnde apud Bartolum* 5 *tractatum est: Debebat mihi Seius decem modios frumenti, & constituto tempore pependit tantùm quinque, an per illos quinque receptos retineam quod reliquum est? & videtur* 6, *nisi diuersæ sint obligationes & contractus* 7. *Vndè fit, vt si qui mihi ex vno contractu debebat decem modios, decedat pluribus hæredibus relictis, vno soluente suam partem, cæteri non soluentes præscribant: diuersæ enim sunt obligationes, & ex lege duodecim tabularum inter hæredes diuisæ* 8, *& vide quæ annotauimus in l. si stillicidij. quemad. ser. amitt. infrà.*

1 l. j. §. Iulianus ait. & ibi gl. & Bar. de itiner. actuque priua. infrà. l. qui fundum. §. j. pro emptore.
2 c. cum cõtingat. de decimis. cũ seq. & Panor. in c. accedentibus. de priuileg.
3 l. ij. & l. si stillicidij. infrà quib. mod. seruit. amit. §. fi. l. vna. de seruit. vrb.
4 l. si priùs. de aqua pluuia arcen. l. si communem. quemad. seruit. amitt.
5 d. l. si priùs. in princ.
6 d. l. ij. & l. si stillicidij.
7 per d. l. si priùs.
8 l. j. si cert. peta. C. facit tex in l. nam satis. §. j. quemad. serui. amitt. & Bar. in d. l. si prius.

SI VSVSFRVCTVS. L. XXI.

HIC efficitur, quòd si authoritate superioru damnetur collegium, priuilegia quoquè & iura occidant, per hunc tex. Non idem est, si ob pestem aliamve similem causam rueret collegium: retinentur enim iura per parietes 9, *& hanc distinctionem glos. canonica admittit* 10: *quod & Bartolus* 11 *& Panor.* 12 *probant: quibus adde*

9 gl. in l. sicut. §. j. quod cuiusq. vniuer. suprà.
10 c. priuilegium. de reg. iur. lib. vj.
11 in l. fi. de col. illi. ad fi.
12 in c. ij. pe. col. de postul. prælat.

quod dicitur in l.seruitutes. §.si sublatum. infrà de seruit.vrb.pred.

SI AGER. L. XXIII. ET LEGE SEQVEN.

VIDES *per inundationem perdi possessionem, & sic præscriptionem interrumpi*[13], *& pertinet ad id quod dicitur in l.vnus ex socijs. §.vlt.& l.seq. infrà de seruit.vrb.pred.*

13 l. naturaliter. de acq. poss. infrà.

SI VSVSFRVCTVS ALTERNIS. L. XXVIII.

VETVS *quæstio fuit, An debitum annuum vbi primùm cessatum est, præscribatur omninò & quo ad futuras præstationes: an verò à quoque anno præscriptio sit inchoanda, vt singulorum annorum sit vna & separata præscriptio: & propius est, vt tam in annuis debitis ex vltima voluntate, quàm ex contractu, singulorum annorum totidem præscriptiones numerentur: quod & hic textus, & Iustini constitutio manifestè probat*[14], *quæ non in legatis solùm, sed etiam in debitis ex contractu loquitur, & hanc opinionem veriorem & receptiorem vocat Guid.Pap. & secundum eam in* CVRIA *Delphinate iudicatum esse dicit*[15]. *Sed hæc in sorte & debito principali rectiùs dicuntur, non autem in vsuris, fructibus, cæterisq; accessionibus*[16].

14 l.cùm notissimi.de pr. xxx.vel xl.anno.§.vl.

15 q. cccxvj. in decisio. Gratianopolit.

16 l.eos.in prin.de vsur.

POMPONIVS. L. XXIX.

CERTVM *est, retineri possessionem marito per vxorem & familiam*[17], *per socium, fructuarium, & bonafidei possessorem: immò & per actum naturalem sinè hominis facto, vt cùm aqua per riuum sua sponte influit*[18]. *Item per colonum, commodatarium, & similes alieno nomine possidentes, licèt alteri idem ius transcripserint*[19]. *Si tamen animo interuertendi hoc fecissent, amitteretur possessio*[20]. *Itaque si colonus qui à me conduxerat, alteri vendit, perdo possessionem, etiam si singulis annis mihi pensionem inferat: quod magnoperè notandum est*[21]. *Ex quo efficitur, non satis esse domino ad seruandam & retinendam possessionem illationes recipere, nisi ab eo recipiantur qui præscribit: quod aliâs summè addubitatum memini.*

17 l.si mulieri. suprà eo. l. seruitus. quèad. ser. amitt.

18 l. qui fundum. infrà quemad.serui.amitt.

19 l.qui vniuersas. §.si.de acquir.possess.

20 vt hoc tex. & l.non solum. §.qui pignori. de vsucap. infrà.

21 per hanc l.

CARO. L. XXX.

PERTINET *ad id quod aliâs diximus*[1], *an re principali extincta, quod superest, peti possit.*

1 l.solum. §.meū. de rei vind.suprà.

CVM GREGIS. L. VLT.

2 l.repeti.§.rei.co.

ANNECTITVR his, quæ paulò superius[2] dicuntur de mutatione rei.

De vsufructu earum rerum, quæ vsu consumuntur vel minuuntur.

SI TIBI DECEM. L. VI.

SI tibi decem millia (inquit lex) legata sint, & mihi eorundem decem millium vsusfructus, appáret rei complexu nos coniunctos esse in vsufructu, & ius accrescendi inter nos locum habere[3], quod & suprà relatum est[4]. Sed si non appareat, an de eadem summa testator intellexerit, an sit coniunctio, dubitatur: & existimo coniunctionem non esse: non enim de eadem summa, sed de diuersis summis testator videtur sensisse: nisi eadem oratione vtrique legásset, vt, Titio & Meuio decem lego[5]: vel ità, Titio decem & Meuio decem lego[6]: tunc enim eadem summa duobus debetur, & coniuncti sunt: quod Bartolus probat[7], & verum est.

3 l. si alij. de vsufr. leg. infrà.
4 l.idem Neratius. §.nõ solum.de vsuf.accres.
5 l.si quis testaméto. de lega.j. & ibi Bar.
6 l.stipulatio ista.§.eum qui. de ver.oblig.
7 in l.re cõiuncti.iij.col. j.q.de leg.iij.

TRIBVS HAEREDIBVS. L. VIII.

POTEST vnus ex hæredibus grauari, vt satisdationem impleat pro eo cui vsusfructus est legatus. In quo valdè notatu dignum est, quòd cùm hæres ille grauatus de fideiubendo soluerit, non habere eum actionem mandati in reum pro quo fideiussit: non enim voluntate sed necessitate accessit ad fideiussionem[8], quod sinè distinctione verum esse puto, licèt Bal.[9] hoc tantùm in modica re admiserit. Alius est casus, quo fideiussor soluens non habet actionem mandati, nempe cùm animo donandi fideiussit[10].

8 per hunc tex. Alex. in l.si quis mandato. de neg.gest.
9 in l.vna. §.nè autem. de cad.toll.
10 l. quod dictum. & ibi Ias.de pact.

CVM PECVNIA. L. VLT.

PERTINET ad id, quod ponitur in l.j. suprà de vsufr.

Si vsusfructus petetur, vel ad alium pertinere negetur.

SI FVNDO. L. I.

QVEMADMODVM fundo legato accedit iter, & ea sinè quibus nulla esset vtilitas legatario[11]: ità & in vsufructu legato, per hunc textum: immò & si nux legata esset, via esset præstanda ad eam[12]. sed hæc infrà

11 l.Gaurus. infrà de seruit.vrb.præd.
12 gl. in l.si fundum sub conditione. §.qui fundum. infra de leg.j.

infrà fusius dicentur[13]. *Quòd verò hic dicitur, actionem realem pro vindicanda seruitute fructuario non dari, non est sinè controuersia: sed vide quod dicitur in l. ei qui. infrà de seruit.*

13 d.l.Cause.

SI AB HAEREDE. L. II.

ETIAM *dominus in alterius damnum, seruitutem suo prædio non potest imponere*[14]*: hactenùs enim ei re sua vti permittitur, dummodò alterum non lædat*[15]*: multò igitur magìs dominus in præiudicium fructuarij, non imponet seruitutem*[1]*: quod significationem habet, si iam sit vsusfructus constitutus: ex quo euenit vt quia antequàm hæres vsumfructum qui legatus est, constituerit, nondùm dicatur constitutus*[2]*: ideò antequàm dederit, rectè imponet seruitutem: sed in id quod fructuarij intererit, condemnabitur, per hunc textum: quod Corasius probat*[3]*: Item nec fructuarius seruitutem imponere potest*[4]*: soli enim domino seruitutis imponendæ ius est*[5]. *An verò emphyteuta & vasallo hoc ius competat, infrà relatum est*[6].

14 l.aquam. C. de seruit. & ibi gl. & l.Lucio. de aqua quotidia. & æst. infrà.
15 l.opus. de op. pub. infrà
1 l.sed & si quid. §.pe. de vsufr.
2 l.iij. suprà de vsufr.
3 in l.iij infrà de seruit.
4 d.l.sed & si quid §.pe.
5 l.j. infrà comm. præd.
6 in l.iij. de seruit.

VTI FRVI. L. V.

HOC *principium pertinet ad id quod habetur in l. j. suprà de vsufru. Quod autem hic ad finem dicitur*[7], *perempto fructuario post litem contestatam, nullam fieri condemnationem pro futuro tempore, rationem habet: consuetum est enim, iudicium contestatum expirare, si ius agentis lite constante deficiat*[8]*: quod & infrà ponemus*[9].

7 ibi, si post litem.
8 l. si mulier. sol. matr. l.vlt. rer. amot. infrà.
9 l. si rem. j. §. vlt. de pig. act.

De vsu & habitatione.

NVNC VIDENDVM. L. I.

ALIQVANDO *vsûs appellatio etiam dominium continet, vt cùm ità testator loquitur,* Lego Titio fundum ad vsum[10]*: vel ità,* Lego rē, & volo vt vsum habeat[11]. *Sed cùm simpliciter vsus rei legatus est, vsus tātùm venit, vt hoc titulo. Quibus autem differentijs vsus ab vsufructu separetur, facilè agnoscet qui vtrunq; titulum legerit. Sed & illud admonendi sumus, vsum tanquàm speciem, dominio & vsuifructui tanquàm generi derogare*[12]*: & eum qui vsum habebit, in ijs cancellis quibus ferè vsus suus concluditur, præferri fructuario*[13]*: & sic quod ad vsum vsuarij spectat, nec concursus nec coniunctio erit inter eos,* nec

10 l.donatiões. §.species. & ibi gl. & Bar. de donat. infrà.
11 l.vl. de vsufru. ear. rer. quæ vs.
12 arg. l. vxorem. §. felicissimo. & l.seruis. de leg. iij. c.j de resc. ext.
13 l.si alij. de vsufr. suprà & ibi Floria.

nec ius accrescendi, cùm ad diuersas res vocentur[14] *: at in coniunctis rem eandem esse oportet*[15]*. Reliquum igitur quod erit ab vsu vsuarij, ad fructuarium pertinebit*[16].

14 l.huiusmodi. §. pe. de leg. j.
15 l.re coniuncti de leg.iij.
16 Inst.de vsu & hab.

PER SERVVM. L. XIIII.

§ VSVSFRVCTVS. *Hac lex pertinet ad id quod proximè dictum est*[17].

17 l.j suprà eod. & in l. si alij. de vsufruct.

VSVS PARS. L. XX.

VSVMFRVCTVM diuisionem recipere, satis constat[18] *: quod tamen ità exaudimus, si factum & fructuum perceptionem magis quàm ius respexeris*[19]*: quòd si ius ipsum, certè consequens est non diuidi*[20] *: cùm illud sit incorporale, nec poßit tangi*[21]*. Vsus verò omninò diuisionem non admittit, si vnius est, etiam quo ad commoditatem, per hunc textum: quod cur eueniat, retulit Alciatus in Paradoxis suis*[22]*. Planè si duo vsum habent, diuisio rectè interuenit*[23]*: seruitutes autem reales etiam non poterunt diuidi quo ad ius*[24]*: sed quo ad commoditatem, diuiduntur: vndè si fundus cui via debetur, regionibus diuidatur, cuilibet domino debebitur seruitius ratione partis suæ*[25]*. Et hac pertinent ad nobilem quæstionem: Stipulatus est Titius vsum sibi & hæredibus suis, decedit pluribus hæredibus relictis, an quilibet debeat vsum habere, hoc est, quantum satis esse potest cuiq; ad vtendum: an verò quantum defuncto in vsu competebat. sed prior opinio magis placuit*[26]*. Cùm enim vsus non transeat ad hæredes natura sua, & actum sit vt transeat, non iudicatur vsus transmissus, sed nouus vsus constitutus in hæredum persona*[1]*: sed quia indiuiduum est, ideò cuique hæredum singulariter competet.*

18 l.j. si vsus fructus. ad leg Falc.
19 vt l. si vsusfructus. de iur.dot vbi notatur.
20 l. stipulationes nō diuiduntur. de verb. obli.
21 l.j §. quædam. de rer. diuis.
22 lib j c.xvij.
23 l.itē.infrà com.diuid.
24 l.pro parte. de seruit.
25 l. via. §. vlt. de seruit. rust. præd. & Bar. in l. partem.illo tit.
26 Bar. in l. iiij. §. Cato. de verb.oblig.
1 l. stipulatio ista.§.si qs ità.de verb.oblig.

DIVVS ADRIANVS. L. XXII.

IN vsu fundi hoc tantùm continetur, vt oleribus, pomis, floribus, fœno & cæteris similibus rebus vti poßit, idq; ad vsum quotidianum[2] *: & hoc ius neq; vendere nec locare, nec alij poterit concedere, etiam quo ad commoditatem*[3]*. Planè si vsus duorum esset, potest inter eos ità diuidi, vt alter vsum solus habeat, & alij pecuniam pro eius vsu repræsentet*[4]*. Sed tamen ijs qui vsum nemoris & syluæ habent, etiam id permittitur, vt vendere poßint*[5] *: quod Io. Faber admittit*[6]*, si tam remota est sylua, vt commodè sinè venditione vsus capi non poßit. At habitatio legata alteri locari potest*[7]*, & vsûsfru-*

ctûs

2 suprà eo tit.l.plenum.
3 l. cæterùm. in prin. suprà eod.
4 l. item quanuis. infrà comm diuid.
5 per hunc tex.
6 Inst. de vsu & hab. §.j.
7 Inst.eo.tit.§.vlt.

ctûs commoditas: quod infrà fusiùs explicabitur 8. *Item licèt vsus rem qua vtenda est respiciat, magis tamen ex persona finitur & determinatur: nam vsu nemoris legato, non totus nemoris vsus vel fructus, sed tantum id legato continetur, quod personæ necessarium est, adiunctis ijs qui lege continentur, vxore videlicet & familia* 9: *Placitoq;* 10 CVRIAE *Parisiensis placuit, ijs qui vsum nemoris haberent, certam partem ad vsum assignari posse, reliquis partibus liberis manentibus. Sed hoc in vsu domûs locum non habebit, in quo non possit proprietarius ea quæ in vsu vsuarij supersunt & vacant, vsurpare, per hunc textum: quod ideò verum existimo, quòd vsus domûs idem videatur cum habitatione: at qui habitationem habet, in tota domo habitare, & eam locare alteri potest, vt dixi. In cæteris autem existimo hactenùs vsum extendendum esse, vt vsuarius vtatur, reliquum ad proprietarium redeat* 11. *His adde quod aliàs* CVRIA *Parisiensis censuit* 12, *ad vsum nemoris antiquitùs oppido concessum, non omnes oppidanos admitti, sed eos tantùm, quorum domus ante quadraginta annos essent extructæ. Sed hoc (opinor) ad exemplum non est perducendum. Nam noui incolæ à veteribus non distinguuntur, sed idem semper populus, & idem grex iudicatur, licè decesserint veteres municipes, aut omnia capita priora sint demortua: cui consequens est, vt idem priuilegium sequentibus accommodari debeat* 13.

8 l. si vsusfructus. de iu. dot.
9 l. ij. & l. cæterùm. & l. si habitatio. supra. eo.
10 anno. 53. iij. No. Mart. iij.
11 l. si alij. de vsuf. suprà.
12 anno 1545. Idib. Sept.
13 l. proponebatur. de iudi. supra. l. si grege. de leg. j.

Vsufructuarius quemadmodùm caueat.

SI CVIVS. L. I.

HAEC pars difficilis non est: summa verò est, vt is cui *vsusfructus est legatus, duas cautiones exponat: prima est, Se arbitrio boni viri vsurum: altera, se finito vsufructu restituturum, quod etiam in vsufructu per contractum constituto locum habet* 14. *Et hoc tam verum est, vt hæ cautiones à testatore remitti non possint* 15. *Item vsufructuarius ante cautionem impletam nec agere potest* 16, *nec si iam teneat vsumfructum, facit fructus suos* 17, *quod tamen ferè temperationem recipit, nisi sciente & patiente domino fructuarius fructus cepisset* 18. *Cui proximum est quod dicitur, fructus perceptos ab hærede negligen-*

14 l. vsufructu. C. de vsufruct.
15 l. j. de vsufr. C.
16 d. l. j.
17 l. vxori. j. de vsufr. leg. infrà.
18 Bar. in l. hac edictali. §. his illud. de secund. nup. & d. l. vxori. Pan. in c. vit. de pig. ad fin. fac. text. in l. ij. de acqui. poss. C.

tia fideicommissarij non petentis, lucro hæredis cedere, nec in quartam computari [19].

19 l. mulier. §. si hæres. ad Treb.

LIBER OCTAVVS PANDECTARVM.

De seruitutibus.

SERVITVTES. L. I.

SERVITVTEM magis diuidendo quàm definiendo percipi posse, Martianus putat. quanquàm Bartolus & omnes ferè seruitutem definierint, esse ius prædio adhærens, illius vtilitatem respiciens, & alterius libertatem diminuens. Quam definitionem multis improbat Corasius hîc in princ. Sed hæc non admodùm instituti nostri.

VNVS. L. II.

QVIA in re communi prohibentis conditio præstat [1], *etiam receptum est, vt vnus ex dominis seruitutem constituere non possit in fundo communi, sicut nec acquirere* [2]. *Quòd si ab vno fuerit constituta, nec pro parte constituentis subsistit, nisi omnes posteà separatim idem ius cesserint* [3]. *At rem communem vnus ex dominis vendere & obligare potest, etiamsi indiuisa sit: & venditio & pignus in parte constituentis valebit* [4]. *& hoc ideò placuit, quòd pignus, venditio, donatio, partem socij non contrahentis minimè attingant, sed in parte contrahentis subsidunt* [5]. *Quod in seruitutibus ferè non potest accidere. Is enim cui ab vno ex socijs pro indiuiso seruitus fuerit constituta, non poterit vti seruitute, quin & imminuat libertatem alterius socij. Item quod dicimus vnum ex socijs alteri seruitutem non acquirere, non habet locum in præscribendo: tunc enim ritè vnus socius acquirit seruitutem* [6]. *Facit quod dicitur in l. Imperatores. suprà de pact.*

1 l. Sabinus. Com. diuid. l. in re cõmuni. infrà tit. j.
2 l. proprium. ad fin. cõ. præd. l. vnus. de seruit. rust. præd. infrà.
3 l. per fundum. infrà de seruit. rust. præd.
4 l. nemo ex socijs. pro soc. l. si consenfit §. vl. quib. mod. pig. sol. l. si fratris. cõ. verius. iud.
5 d. l. nemo ex socijs.
6 l. sed si inter. & eund. vnam lectu. & ibi Bar. & Pau. p. st. glo. de serui. rust. præd.

SERVITVTES PRAEDIORVM. L. III.

FVNDVS & ædes duabus rebus continentur, solo & superficie [7].

cie 7. Solum est area vrbana aut rustica. At superficies, in vrbanis ædificijs parietes & tecta: in prædijs rusticis, arbores & herbas continet: 8. Itaque quædam seruitutes solo imponuntur, aliæ superficiei: potestq; vnus esse soli dominus, qui directus vocatur: alter autem superficiei, & hic vtilis dicitur, vt in emphyteuta & vasallo vsuuenit 9. & eorum quisque in suo dominio dominus appellatur: ideoq; circa illud seruitutem acquirere & imponere poterit, secundùm Florianum hic. Sed tamen aperto feudo, & finita emphyteusi, impositio illa seruitutis non nocebit domino, sed finietur 10: nam extincto iure datoris, concidit quoquè accipientis ius 11, vt & infrà annotauimus 12. Et huc spectant quæ suprà sunt relata 13, an fructuarius imponat seruitutem, item an proprietarius.

7 l. si fundum sub conditione. §. qui fundū. de leg. j. l. eum qui ædes. de vsucap.
8 l. certo. infrà de seruit. rust. præd. vide Baro. & Coras. hic, & Alc. in l. fundi de verb. sign.
9 l. j. si ager vecti. vel emphy. vbi relatum est.
10 c. j. §. quid ergò. de inuest. de re alie. fact. in feud.
11 l. lex vectigali. de pig. infrà.
12 in l. si ex duobus. §. vl. de in diem add.
13 in l. ij. si vsusfr. pet.

SERVITVTES IPSO QVIDEM IVRE. L. IIII.

SERVITVTES neque ad diem, neque ex die, neque ad conditionem, neque sub conditione rectè & mero iure possunt constitui, vt inquit lex. Nec placet veterum 14 sententia, putantium sub conditione qua incipiat seruitus, constitui posse: nam hoc verbis legis huius apertè repugnat 1. Sic neque certo tempore, & certa conditionis euentu concludi possunt: cùm hoc eis insit, vt perpetuò & omni tempore vti possimus 2. Benignè verò & ex æquitate toleralitur constitutio seruitutis facta sub tempore & conditione, vt hic dicitur. Sed hæc in seruitutibus rerum rectiùs dicuntur: at in personalibus, vt vsufructu, non item 3. Item nec mutat, quòd quædam seruitutes diurnæ sunt, quædam nocturnæ 4: semper enim seruitus eo modo constituta durat, sed interualla habet 5: vt & hac lege videtur designari.

14 Accur. Bart. Pau. Flor. Ang. hic.
1 secū. Baro. & Cora. hic. Longoual. in l. imperium. de iurisd. om. iud. Zas. lib. ij. sing. intell. cap. xxx.
2 l. foramē. de serui. vrb. præd.
3 l. iiij. & v. suprà de vsufr.
4 l. si priùs. de aqu. plu. arc.
5 l. si sic. infrà quemad. seruit. amit.

VIA, ITER. L. V.

PERTINET ad id quod ponitur in l. via. infrà eodem titul.

AD CERTAM. L. VI.

PER partes nec imponi, nec acquiri seruitus potest 6. Itaque si fundus regionibus esset diuisus, posset vni parti seruitus acquiri & imponi, cùm duo fundi iudicentur 7: non enim natura, sed destinatione fundos distingui & constitui notum est 8. Sed & in eodem fundo certæ parti acquiri seruitus potest 9. Nam quod dicitur, seruitutem indiuiduam esse 10, & pro parte nec acquiri, nec le-

6 l. si quis duas. §. si quis partem. com. præd. l. iij. de seruit. leg.
7 d. §. si quis partem. & l. rectè dicimus. ad fi. de verb. sign.
8 l. quod in rerū. §. si qs post. de leg. j. l. nā satis. infrà quēad. seru. ami. vt hic. & l. certo. de seruit. rust. infrà.
9
10 l. viæ. infra eo. l. vsus. de vsu & habit.

gari, nec adimi iter & viam posse[11]*, intelligimus de seruitute dictum esse: sin autem ad partes fundi certas & oculo distinctas respexerit, ad partem constitui dicetur seruitus, per hunc textum*[12]*: quod & Corasio videtur. Sed hoc intellige cùm dictum est: aliàs enim seruitus totum fundum respiceret, & omnibus partibus deberi diceretur, etiamsi fundus regionibus diuidatur*[13]*: & nihilominùs non dicetur diuidi seruitus, sed commoditas*[14].

VT POMVM. L. VIII.

VT pomum decerpere, vt cœnare & spatiari in tuo liceat, seruitus realis non potest constitui. Receptum est enim, vt prædiorum seruitutes causam habeant perpetuam, & vt is cui debentur, perpetuò vti possit, licèt non vtatur[15]*: at non semper pomum pendere potest, vt liceat decerpere, & hanc rationem ad veterum opinionem addidit Longouallius*[16]*: sed erit seruitus personalis, & valebit*[17]*: quod enim iure seruitutis quandoquè valere non potest, valebit iure personalis obligationis*[18]*. His adiunge quod ponimus in l. Lucius. de seruit. rust. præd.*

SI CVI SIMPLICIVS. L. IX.

ITA in Pandectis Florentinis legitur: Si cui simpliciùs via per fundum cuiuspiam cedatur vel relinquatur, in infinito videlicet per quamlibet eius partem ire agere licebit, ciuiliter modo. *Cùm igitur ad certam fundi partem via aut alia seruitus locatur, id seruandum est*[19]*: quòd si nulla determinatione factum est, omnes glebæ seruire intelliguntur*[20]*, & in infinito fundo, & in qualibet eius parte poterit via exerceri, vt hic: totus enim fundus seruit*[21]*. Ex quibus non id efficitur, vt non sit liberum debitori seruitutis & hæredi à quo legata est, constituere, per quam partem fundi ire agere legatarium velit: hoc enim in debentis electione est*[22]*: sed ex negligentia hæredis siue debitoris, ad eum facultas eligendi transit cui debetur: & ità hunc locum intellige, & quod aliàs dicitur*[1]*, eum cui riuus debetur, quacunquè vult aquam ducere posse: quod Corasius probat*[2]*. Huius rei maximum argumentum est, quòd placuit*[3]*, dominum qui seruitutem debet, posse iter in certa parte iam consuetum, in alium locum transferre, si nullum damnum creditor est passurus. Cùm autem elegerit creditor seruitutis, non poterit posteà variare, vt hic:*

11 l. pro parte. infrà eod.
12 & l. vt pomum. §. j. infrà eod.
13 l. via. §. vlti. infrà de seruit. rust. Pau. de Ca. in l. ex meo. illo tit.
14 l. si partē. infrà de seruit. rust. & ibi Bart. & Paul.
15 l. foramē. de serui. vrb. præd.
16 in l. imperium. de iurisd. om. iud.
17 secund. Barto. hîc. per l. Lucius. infrà de seruit. rust.
18 l. venditor. infrà cōm. præd.
19 l. certo. de seruit. rust. præd. infrà.
20 d. l. certo. §. si totus.
21 l. si mihi cōcesseris. cū l. seq. infrà de seruitut. rustic.
22 l. si via. de seruit. rust. præd.
1 in l. vlt. de aqu. quot. & æstiua.
2 gl. est in d. l. si via. arg. l. j. C. & Dig. de solut.
3 l. ij. §. pe. infra de reli. & sump. fun.

vt hic: nisi generaliter actum sit, vt quacunque fundi parte ire agere liceat 4. — 4 l. nam satis. §. ceterùm. Quemad. seruit. amit.

SI ITER. L. X.

HVC spectant quæ dicuntur in l. ij. de iurisd. omn. iud. & etiam infrà aliquid relatum est 5. — 5 in l. seruitutes. §. j. inf. de seruit. vrb præd.

PRO PARTE. L. XI.

HVNC textum intelligunt omnes cùm pro parte dimidia fundi aliquis sibi seruitutem recipit, vt hoc non valeat. Aliam speciem facti ex hoc textu Corasius docet, nempe cùm in fundo qui mihi & Titio est communis, stipulor seruitutem mihi, quæ stipulatio inutilis est 6. *Reliqua require ex glo. quam omnes probant. Ius igitur seruitutis est indiuiduum, & cuilibet ex dominis competit, etiamsi fundus, cui seruitus debetur, diuisus sit regionibus* 7. — 6 vt hic. & l. propriũ. infrà com. præ. l. l. si vnus. de seruit. rust. — 7 l. via. §. vlti. de seruit. rust. præd.

SI TAM ANGVSTI. L. XIII.

VIA iter & actum continet: & multò est itinere & actu cumulatior, vt satis infrà declaratur 8. *Si tamen qui viam constituit, non ità amplum & latum locum demonstrauit, vt in eo posset via exerceri, iter constituisse credendus est: & sic in obligatorijs quod non valet vt agitur, valebit vt poterit. quod in seruitutibus ideò recipiendum esse puto, quòd & nomine & re perquàm sibi similes & propinquæ sunt. In cæteris autem speciebus quæ ad obligationem tendunt, vix est, vt actus qui non valet vt agitur, dicatur valere eo modo quo poterit* 9: *non enim præsumitur aliquis velle se obligare. Sic nec transactio quæ non valet, vt pactum sustinebitur* 10: *non enim præsumitur quis donare voluisse* 11. *Idem planè dicitur in alijs actibus, quibus nec liberatio, nec obligatio accidit: qui si non valent eo genere quo geruntur, non tamen valebunt vt poterunt, nempe cùm contraria voluntas ad suspicionem facilè iudicem adducit. vt in testante dicitur, qui si fecit testamentum nullum & irritum, non tamen illud valebit vt codicillus* 12: *non enim suspicamur eum qui testamentum vult facere, de codicillo cogitare: cui non rectè institutio, substitutio & exhæredatio conueniunt* 13. *Sic sententia quæ non valet in ea causa quæ expressa est, non sustinebitur ex causa vera* 14: *neque enim iudex qui causam in sententia expressit, quam tamen exprimere non tenebatur* 15, *videtur voluisse ex alia causa sententiam suam valere.*

8 per tex. in l. j. de seruit. rust. & Inst. de seruit.

9 l. j. §. eum qui. de const. pecu. & l. j. §. si quis ità. de verb. oblig.

10 l. iij. de rep. hæred. C.

11 l. cùm de indebito. de prob.

12 l. non codicillum. C. de testam.

13 l. Scæuo[illegible]a. ad Treb.

14 l. qui testamēt[illegible] de excus. tut. c. ex parte Astensis. & ibi Panor. de concess. præb.

15 c. sicut. de re iud.

Quòd si nihil tale appareret, quominùs in his quae aguntur consensus adesset, facilè id generale relinquitur, si non valet actus vt ago, valeat vt potest. Ex quo dicitur, matrimonium contractum ab impubere (qui tamen ex lege contrahere non potest [1]*) valere vt sponsalia* [2]*: spes verò matrimonij* [3]*, & dotis promissio* [4] *in diem pubertatis sustinebitur. In liberatorijs autem actibus ea regula facilè admittitur, si non valet vt agitur, valebit vt potest: ideoq; acceptilatio inutilis habet pactum* [5]*, nisi in forma claudicaret* [6]*. Forma enim actui substantiam praebet* [7]*. Qui fusiùs videre volet, videat apud Alciatum* [8]*: multa etiam hic Corasius & Baro.*

SERVITVTES. IIII. L. XIIII.

IN seruitutibus praescribendis duo maximè spectantur. Aut enim seruitus praescribitur, aut libertas à seruitute. Constat verò, libertatem à seruitute praescribi posse [9]*. In seruitutis autem praescriptione, qua seruitus constituitur, id obseruatur, vt ipso iure & mero non praescribatur* [10]*, cùm seruitus incorporalis sit: at incorporalium nulla neque possessio, neque vsucapio est* [11]*. sed tamen benignè & aequabili prudentum interpretatione vsucapio in seruitutibus admissa est* [12]*, etiamsi vsus earum non sit continuus & perpetuus* [13]*: & hoc opinor secundùm mentem iuris, quod Longouallius probat* [14]*, & Duarenus in anniuersarijs disputationibus* [15]*. Nec verò aliud tempus in seruitutibus praescribendis obseruandum esse, quàm in caeteris immobilibus, apertè ex lege docemur* [16]*, vbi qui aquam duxit per alterius possessionem, exemplo rerum immobilium seruitutem sibi quaerit: erit igitur decem & viginti annorum praescriptio. Praetereà diuturna praescriptio in seruitutibus sufficit* [17]*: at tempus diuturnum, decem annorum est* [18]*. Si tamen seruitus talis est, vt nisi tempore certo ea quis vti non poßit, vt cùm constituta sic est aqua, vt nisi aestate, vel nisi alternis mensibus aut annis non ducatur, tempus duplicabitur* [19]*. Nec mutat quod dicitur, ductum aquae cuius memoria non est, iure constituti haberi* [20]*: non enim negatur quin minori tempore praescribatur: quod & ipsum alijs capitulis ostenditur* [21]*. Sed si tempore cuius non sit memoria, quis aquaeductu vsus fuerit, perindè est atquè si olim fuisset constitutus: ideóque tali puto rectè actionem directam pro seruitute dari: at*

si diutur-

1 l. minorē. de rit. nup. c. ij. de desp̄ōs. impub.
2 c. vlt. de desp. impub.
3 d. l. minorem.
4 l. quod Seruius. de cō. caus. dat. l. quod pupillae. quand. dies legat.
5 l. si vnus. §. si acceptilatio. de pact.
6 l. an inutilis. de accep.
7 l. Iulianus. §. sed si qs. ad exhibend.
8 lib. j. parad. cap. vj.
9 l. si aedes mex. j. §. j. infrà eo. l. sicut. de seru. C. l. sequitur. §. vlt. infra de vsuca. l. haec autem. infrà de seru. vrb.
10 per hunc tex. & l. foramen. de seruit. vrb.
11 l. seruus. §. incorporales. de acq. rer. dom.
12 l. si aliena. §. j. infrà de vsuc. l. ij. & pe. de seru. & aq. C. l. si quis diuturno. si seruit. vind. l. vlt. in fi. de praesc. long. temp.
13 d. l. ij. de seruit. & aqu. & l. apparet. de aq. quo. l. j. §. vlt. de aq. plu. arc.
14 in l. imperium. de iurisd. om. iud.
15 lib. j. cap. xxxiiij.
16 d. l. ij. de seruit. & aqu.
17 l. si quis diuturno. infrà si seruit. vind.
18 l. diutina. de praescrip. long. temp.
19 l. si sic. quemad. seruit. amit. l. vlt. de seruit. & aqu. C.
20 l. hoc iure. §. ductus aquae. de aq. quotid.
21 d. l. ij. de seruit. & aqu. l. apparet. de aq. quot.

si diuturno tempore tantùm præscripsisset, vtilis accommodaretur[22]. *Quòd verò de continua & discontinua causa hîc apud omnes longa narratio est, inferiùs ponemus*[23]. *Nec omittendum est, in seruitutibus personalibus, in quibus & vsusfructus est, longum tempus ad præscriptionem numerari*[24]: *quod & expreßè lege principali cautum extat*[25]. *Item ea quæ diximus de præscribendis seruitutibus, temperabis per textum in l. si partem. & ibi noto, infrà quemad. seruit. amit.*

§. PVBLICO LOCO. *Huius generis sunt ea, quæ infrà ponuntur in l. in tradendis. §. j. comm. præd.*

QVOTIES NEC HOMINVM. L. XV.

OMNIVM *ferè consensio est, ex hoc textu*[26] *effici, nullam posse seruitutem subsistere, nisi quæ prædij vtilitatem respiciat. Quod tamen Corasio non placuit*[1]. *& verè, mea sententia. Nam pecoris seruitus ad prædij vtilitatem potest non pertinere, & tamen constitui potest*[2]: *idem dici potest in haustûs seruitute*[3], *& ijs omnibus seruitutibus, quæ animi & leuationis causa constituta valent*[4]. *Hoc autem verum puto, eam seruitutem quæ nec prædij, nec personæ vtilitatem respiciat, non valere*[5]: *nec enim malitijs hominum indulgendum est*[6]. *vndè ea seruitutes quæ ad amœnitatem non pertinent, nec aliquam vtilitatem personæ habent, non poterunt constitui sinè fundo*[7]. *Sed tamen quamuis hodiè non intersit, si tamen interesse potest, constitutio valebit*[8]. *Sic pactio quæ nullam paciscentium vtilitatem continet, non sustinetur: vt si paciscar cum aliquo, nè rem suam alienet*[9]: *si tamen paciscar, vt mihi non alij, vendere teneatur, valebit*[10]: *& generaliter quotiès causa esset, & interesse posset*[11]: *at sinè causa nec pactio valet, nec prohibitio à testatore facta*[12]: *dicitúrque, omnem actionem super eo quod interest, fundari*[13].

§. SERVITVTVM. *Vide quæ habentur in eandem sententiam, in l. etsi fortè. §. etiam. infrà. si seruit. vind.*

EI QVI PIGNORI. L. XVI.

CREDITORI *pignoratitio & emphyteutæ, vtilis pro seruitute datur actio: domino verò, directa. In fructuario dubitatum est, an seruitutē sibi deberi poßit intendere: quod probabile est, si vtili experiatur*[14]: *si directa, nō dabitur*[15]. *quo modo duo respōsa conciliantur.*

22 d. l. si quis diuturno.
23 l. foramē. de seruit. vrb.
24 l. si ego. §. j. de Publicia. & ibi Bart. tex. in l. vlt. in fi. de præsc. lōg. temp.
25 l. sicut. de seruit. & aq. l. corruptionē. de vsufruct. C.
26 & l. ergò. infrà de seruit. rust. præd.
1 suprà eod. tit. in prælud. ad princ.
2 l. pecoris. infrà de seruit. rustic. præd.
3 l. Mela. de ali. & cib. le.
4 l. hoc iure. in princ. de aqu quot. & æsti.
5 per hunc tex.
6 l. in fundo. suprà de rei vind.
7 l. ergò. de ser. rust. pd.
8 l. ei fundo. infra eod. secund. solut. comm.
9 l. pen. suprà de pactis. vbi noto.
10 l. si sterilis. §. si tibi fundum. de act. emp.
11 l. ij. de pos. anter. emp.
12 l. filius familiās. §. diui. de leg. j.
13 l. si procuratorem. §. mandati actio. infrà mand. l. vlt. §. j. ad leg. Rhod. de iact.
14 l. j. §. item Iuliano. de remiss.
15 l. j. & l. vtifrui. si vsufruct. per.

tur. & hoc Longouallius probat [16]. *Sic prælatis & ministris ecclesiarum, pro aliquo iure ad ecclesiam pertinente, datur vtilis confessoria, cùm non sint domini: sed succumberent, si directam intenderent, nisi nomine ecclesiæ eam intendant: quod Io. Faber probat* [17].

VIAE ITINERIS. L. XVII.

HVC pertinent quæ suprà in eodem genere dicta sunt [18]. *Et ex eo quod dicitur, si via stipulator decesserit pluribus hæredibus relictis, ad singulos insolidùm viæ petitionem pertinere, dubitatum est, an mortuo domino relictis pluribus filijs, debeat vasallus singulis iuramentum præstare, & videtur per hunc textum: ius enim vasallorum diuisionem non recipit* [19]*: at in his quæ non diuiduntur, singuli insolidùm debitores & creditores sunt* [20]. *Sed communior & potior est glossæ* [21] *opinio, quæ putat omnibus sed semel, vel vni tantùm præstandum iuramentum. neque enim vasallus plures dominos pro vno feudo habere compellitur* [22]. *& hoc ex multorum opinione confirmat Ioan. Corasius hic, quod & Ioanni Fabro placuit* [23]. *Vnus igitur eligetur, cui iuramentum præstetur* [24]. *At omnes filij eius qui fundum habebat, iurabunt* [25].

EI FVNDO. L. XIX.

HIC tex. aduersatur l. quotiès. suprà eodem. vbi vide nonnulla.

QVOTIES VIA. L. XX.

REIECTA opinione Labeonis, qui venditorem viæ cauere debere emptori voluit, vt hoc pro traditione cederet, hic respondetur, cautione opùs non esse, patientiam autem venditoris pro traditione erit. Ex quo apparet, quod aliàs Bald. [1]. *docuit per concessionem solam in incorporalibus, traditionem intelligi, nec alia traditione opùs esse. Hinc & illud assumitur, in incorporalibus præscribendis scientia eius contra quem præscribitur, opùs esse: quod nonnullis responsis euidenter ostenditur* [2]. *Si enim patientia eius in quem præscriptio currit, requiritur hoc textu, certè non dicetur pati qui ignorat: & hoc omnes probant. Vndè prælati inferiores non præscribent iurisdictionem episcopi, nisi sciente episcopo* [3]*: nec in imperio mero aut mixto præscribendo, præscribens vinceret, nisi scientiam aduersarij probaret* [4]*: in præscriptionibus autem rerum corporalium, scientia aduersarij non est necessaria* [5]. *Quanquam non defuerunt, qui*

16 in l. imperium. de iurisdict. om. iud.
17 in §. æquè. viij. column. de actio. instit.
18 l. ad certam. eod.
19 l. Carmelia. de iure pat. infrà.
20 l. [illegible] § ex his. cum l. iij. & ni [illegible] de verb. oblig.
21 c. j. § omnes. si de feu. de [illegible] conten. sit.
22 c. [illegible] §. [illegible] de phi feud. [illegible] per Feder.
23 §. [illegible] de actio. instit.
24 l. quod si nolit. §. si plures. de adil. edict.
25 per tex. in d. §. omnes. si de feud. defunct. cōtent. sit. in vsib. feud.
1 in l. fin. quādò fisc. vel pr. ua. C.
2 l. ij. & ibi Bar. de seru. & aqu. C. l. si à te. si ser. vindabi. te sciente.
3 Panor. in c. cōqueren. te. de off. ordi. in fi.
4 Bart. in l. fin. ad fi. vti poss.
5 l. ii. de præs. lon. tē. p. C.

qui indistinctè scientiam in præscriptionibus non requiri affirmarent [6]. *An verò interdicta possessoria pro seruitutibus & rebus incorporalibus dentur, infrà referemus* [7].

6 Bar. hic. & Longoual. in l. imperium. de iurisdic. om. iudi.

7 l. sicuti §. Ar. sto. si seruit. vind.

SI INTERCEDAT. L. VLT.

PERTINET *ad id quod dicitur in l. in tradendis. §. j. commu. præd. infrà. Item lex ista in Florentinis Pandectis, prima tituli sequentis locatur.*

De seruitutibus vrbanorum prædiorum.

VRBANORVM. L. II.

SERVITVTES *aliæ sunt rusticæ, aliæ vrbanæ: quæ in differentia non ipsa seruitus, sed prædium cui debetur, ferè spectari solet. Vrbanæ enim dicuntur, quæ vrbanis: rusticæ, quæ rusticis prædijs debentur* [8]. *Vndè fit vt via, quæ in seruitutibus rusticis nominatur* [9], *si ædibus debeatur, vrbana seruitus fit* [10]. *Sed & illud obseruandum est, vrbana prædia non loco, sed materia censeri: vrbana enim prædia sunt, ædificia, stabula, hoc est, meritoria, siue in oppidis & villis, siue in vrbe* [11]. *Si tamen essent stabula, quibus quasi septis continentur armenta & pecora, illa in rusticis prædijs rectiùs sunt* [12]. *Ex his facilè intelligitur, rustica prædia vocari, cùm nullum est ædificium: vt horti, vt vineæ, nisi horti ædificijs essent coniuncti: tunc enim eodem iure cum ædificio censentur* [13]. *Vndè & vendita vel legata domo, venit hortus illi coniunctus* [14]. *Adde quòd si per rusticum prædium vrbano seruitus debeatur, dicetur vrbana, à digniore: vt hoc tex. apparet, quo scilicet seruitus stillicidij auertendi per aream tuam (quæ prædium rusticum est) ad prædium vrbanum meum, vrbana dicitur* [15]: *quæ quæstio effectum habet, propter id quod dicitur in l. hoc autem. infrà eod.*

8 Alciat. in l. vrbana prædia. de ver. sig.

9 l. j. infrà de seruit. rustic. præd.

10 gl. in l. pater. de seruit. leg. l. seruitutes. §. si domo. infra eod.

11 l. vrbana prædia. de verb. signific. l. j. infrà commu. præd.

12 l. eo iure. in quib. cau. pignus tacit.

13 d. l. vrbana. ad fi. infrà. de consecra. eccle. vel alt. lib. vj. c. j.

14 l. prædijs. §. qui domū. de legat. iij. Panor. in c. Rainutius. ii. nota. de testam.

15 gl. hic & Pau. in l. j. infra commu. præd.

LVMINVM. L. IIII.

QVI *seruitutem luminum debet, lumina nostra excipere debet: ex quo id videtur acquisitum, vt fenestræ omnes & lumina vti hodiè sunt, ità maneant: quod Corasius eleganter sentit* [16]. *nec verum existimo, quod hic Barto. Pau. & cæteri sentiunt, vt sufficiat ei qui eam seruitutem debet, omnia obscurare lumina, dummodò fe-*

16 l. j. suprà de seruit.

nestram vnam relinquat. Melius igitur est, tempus acquisitionis spectari[1]*. Manebit verò differentia lata inter luminum seruitutem, & nè luminibus officiatur: illa enim ad certum locum restringetur, hæc vniuersum fundum respiciet.*

1 l. si. à colono. de verbor. oblig.

HAEC AVTEM. L. VI.

LIBERTATEM seruitutum præscribi sinè controuersia dicitur[2]*. Quid autem in præscribenda seruitute sit, suprà posuimus*[3]*. In præscribenda autem libertate, multùm interest inter rusticas & vrbanas seruitutes. non enim sufficit in vrbanis seruitutibus, me contra quem præscribitur, esse negligentem, & non vti, sed diligentia & facto præscribentis est opus* 4*. Ex quo illud consequens est, vt in eiusmodi libertate præscribenda bonafides requiratur. Nam si vsus præscribenti necessarius est ad præscriptionem, debet certè vti bonafide, & existimare se suo iure vti*5 *: & hoc apertè lege demonstratur*6 *: vbi Seius qui debebat seruitutem Titio, nè luminibus officeret, si longo tempore ædificatum habuit, & offecit luminibus Titij, præscripsit, modò non vi, non clàm, nec precariò possederit: bona fides igitur necessaria est. Et hic est verus casus illius legis* 7*. Si enim non debuisset seruitutem Seius, frustrà esset pulsatus: ei enim etiam vsque ad cælum ædificatum habere, sicq; alterum luminibus officere licuisset* 8 *: & hæc opinio Bartolo, Paulo & omnibus placet* 9*. quanquam Corasio minimè* 10*. Ad præscribendam autem libertatem à seruitute rustica, satis est amittentem non vti, licèt alter nihil faciat. Ideóque nec præscribentis bonafides requiritur, & licèt is dominum via vi expulerit, viam præscribet longo tempore* 11*. Hinc dicitur, personales actiones amitti triginta annis, etiam iure canonico, cùm ad præscriptionem illarum non factum poßidentis dispici soleat, sed negligentia non vtentis sufficiat : quod Bartolus* 12 *& Panormitanus* 13 *probant. quod enim recipitur iure pontificio, malafidei possessorem nunquàm præscribere, intellectum habet & rationem in casibus, in quibus possesio requiritur & vsus: non autem in cæteris, quæ amittuntur sola negligentia. quanquàm vulgus Canonistarum hoc non admittat. Hæc in libertate præscribenda, qua videlicet seruitus amittitur constituto tempore. At in præscriptione seruitutis, qua seruitus*

2 per hunc tex. & l. sequitur. §. si infrà de vsuc. l. sicut. C. de seruitut. & aqua.
3 l. seruitutes. iiij. tit. j.
4 vt hic, & l. & si fortè. §. j. infrà si ser. vind.
5 l. vlt. infrà quêadmod. seruitut. amit. l. si. ædes meæ. j infra eod.
6 l. j. de seruit. & aqua. C. & l. si quis diuturne. in fi. princ. si ser. vin. infrà.
7 d. l. j. de ser. & aqua.
8 l. altiùs de ser. & aqua. C. l. vlt. suprà de ser.
9 hic. & in l. vlt. quêad. seruitu. amit.
10 in l. seruitutes. iiij. in fi. princ. suprà tit. j.
11 l. sequitur. §. si viam. infra de vsucap.
12 d. l. sequitur. §. si viam. & l. j. de ser. & aqu. C.
13 in c. vlt. nu. 13. de præscr. extrà.

tus acquiritur, bonamfidem necessariam esse, plusquàm manifestum est [14]. De tumulo dicitur in l.si quis diuturno. si seruit. vind. infrà. 14 d.l.vl. quemad.seruit. amit. infrà.

CVM EO. L. IX.

OMNE prædium, liberum præsumitur: ideò dominus prædij potest in infinitum ædificare, etiamsi vicinorum lumina obscuret [15], intermisso tamen spatio legitimo à vicina insula [16], quod legibus proditum est [17]. Et qui superioris partis domûs est dominus, poterit ædificium attollere, modò non inferiorem partem plùs iusto grauet [18]. Item qui in suo facit, liberè facit, licèt alteri noceat: si tamen sibi non prodesset, alteri autem noceret, non esset ferendus [19]. Item quia semper libertas præsumitur, qui petit censum, causam allegare & probare debebit [1]. eademq́; ratione dicitur in eo qui præscripsit seruitutem, non præsumi bonam fidem, etiam si titulus præcessit [2]. At in præscriptione libertatis, & præscriptione rerum corporearum, bonafides præsumitur & ignorantia [3]: nisi quibusdam casibus, quos bellè Abbas persequitur [4].

15 l.altiùs. C. de seruit. & aqua.
16 l.Imperatores. inf. eo.
17 l.si cui. & l.Mœniana. C.de ædific.priu. l.vlt. fin.regund. infrà.
18 l.cuius. infrà eod.
19 arg.l.ii. §.item Varus. infrà de aqu. plu. arc. Pau.hic.
1 c. peruenit. de censib. extrà.
2 arg.huius legis.& l.altius. de seruit.C.
3 l.verius.de prob.infrà.
4 in c.si diligenti. num. 14. de præscr.

GAVRVS MARCELLO. BINAS. L. X.

SIC istud caput incipit in Pandectis Florentinis. Duo verò hîc potissimùm quæruntur. Primum est, an in specie proposita possit hæres altiùs ædificando lumina legatarum adium obscurare: quod conceditur, modò modicum lumen relinquatur legatario [5]. sufficit enim id legatario præstari, sine quo vti non posset [6]. Altera quæstio est in via, an sit legatario præstanda: quod magis est, siue vsusfructus, siue proprietas legetur [7]: & legatario domûs præstabitur via, vel ab hærede, vel ab alio legatario cui legata est domus, per quem præstari debet [8]. Sed tamen non petetur iter & accessus à legatario fundi, sed ab hærede, qui de accessu decidet cum legatario [9]. In contractibus autem ferè obtinuit non deberi viam, si nihil sit dictum [10]: nisi fauore religionis in sepulcro [11]. & hoc omnes admiserunt. Sed videndum est, num aliud hic dicendum sit, cùm penès venditorem fundi, & alium contrahentem remaneret alter fundus, per quem iter esset ad eum fundum qui venditus est: nam eo casu puto accessum à venditore præstandum. Cuius rei magnum sanè argumentum est, quod dicitur de ijs, qui cùm viam ad fundum communem haberēt

5 per hunc tex. & l.si is qui binas.suprà de vsufruct.
6 l.j.in fi.si vsusfru.pet.
7 per hunc tex. & l.j. §.j. si vsusfr. pet. l.dānas. §.j. de vsufru. lega. l. vlti. infrà eod.
8 d.l.damnas.§.j.l.si fundum sub cōditione. §. qui fundum.de lega.j. l.testatrix. si seru.vin.
9 l.vlt. infrà eod.tit. l.seruum fi.ij. §.vlt. & ibi Bar. & Alex. infrà de leg.j.
10 l.in vendēdo. infrà de contrahen.empt.
11 l.si quis sepulcrum.infrà de relig. vide Bart. in l.j.de ser.leg.fusè.

per fundum certum, diuidunt fundum communem: nam ij quibus remota à via partes in fundo cesserunt, per aliorum partes ad viam quam tertius debet, transitum habebunt [12]*: aut saltem si proximi patiantur, per illorum partes ibunt & redibunt. Et ità puto intelligendum quod infrà Paulus dicit* [13]*: nec enim aliter textus legi potest, quanquàm cæteri non ità sentiant. Si enim qui haustum habet, & viam ad hauriendum habere intelligitur* [14]*: & si qui iter habet, omnia censetur habere sinè quibus iter non potest exerceri* [15]*: vndè & gradus & cliuos potest facere ad vsum viæ* [16]*: profectò rectiùs dicetur, et qui fundum emit vel diuisit, per fundum vendentis vel partem socij accessum & transitum dari debere, si aliundè iter esse non potest. Hinc apud Angelum* [17] *relatum est, quòd si per fundum tuum aqua ad meam moletrinam effluit, potero ego, si res refectione indigeat, tandiù per fundum tuum iter habere, quandiù res refecta sit, vt aqua ad moletrinam meam poßit deriuari: poteroq; ire agere etiam per ea loca quæ non seruiunt* [18].

12 l. via. §. vl. infrà de seruit. rust.
13 d. l. via. §. vlt. facit l. qui pendētem. de act. emp.
14 l. iij. §. qui habet. infrà de seruit. rust.
15 l. si iter. suprà tit. j.
16 l. seruitutes. §. j. infrà eodem.
17 in l. refectionis. com. præd. per illum tex.
18 per text. in d. l. refectionis.

QVIDAM HIBERVS. L. XIII.

IN *suo genere facilis est. Et quod in textu dicitur,* qua de re volo cum Hibero loquaris: *solet citari in id, vt antequàm aliquis euocetur ad iudicium, moneatur: quod & aliàs dixi* [19]*. Quòd autem hic ad finem dicitur, eum qui parietem communem demolitus est, non condemnari ad æstimationem tectoriorum, & eorum operum, quæ voluptatis causa in pariete alter socius fecerat, valet ad omnia, videlicet vt in æstimatione damnorum & eius quod interest, nunquàm reputetur voluptaria expensa: sic nec procurator talē expensam reputat* [20].

19 l. mora. infrà de vsur.
20 l. quòd si seruus. §. pro inde. de in rē verso. l. idemque. §. idemque. infra mand.

IMPERATORES. L. XIIII.

PERTINET *ad id quod positum est in l. cum eo. suprà eod.*

INTER SERVITVTES. L. XV.

AN *pro seruitute opus nouum nunciari poßit, commodiùs in l. j. §. vlt. cum seq. de dam. infe.*

SI ARBOREM. L. XVII.

CVM *sermo dubius est, quæ interpretatio accipi debeat, dictum est, tam in contractibus* [1]*, quàm iudicijs* [2]*. Qui autem ità in vendendo fundo loquitur,* Stillicidia vti nunc sunt, vt ità sint, *nihil videtur de seruitutibus, quas debet fundus venditus, edixisse: ideoq; tenebitur quasi*

1 l. veteribus. de pact.
2 l. de die. Qui satisd. cogant. supra.

quasi more improbato versatus in dicenda seruitute, aut quo alio vitio 3 : *ideóque non mirum est, si obscuritas illi noceat.*

SERVITVTES. L. XX.

SERVITVTES aliæ in solo, aliæ in superficie, vt suprà relatum est 4. *Hîc autem sermo fit de seruitutibus, quæ in superficie vrbana sitæ sunt, in quibus retinendis & præscribendis, diximus non tantùm patientiam eius contra quem præscribuntur, necessariam esse* 5, *sed & vsum factumq́; præscribentis* 6. *Receptumq́; est, vt in his seruitutibus in quibus factum requiritur, incipiat quasi possessio, cùm factum incipit altero patiente: vt cùm ego in ædes tuas tignum immitto, vel stillicidium proijcio, vel cùm in tuo fundo eo aut ago per xxx. dies* 7. *Cùm verò præscribo seruitutem, in qua non aliquid fit, nec aliquid iuris deberi intenditur, sed negatur ius esse alteri aliquid facere, incipit possessio, & sic præscriptio à tempore denunciationis: vt cùm te volentem altiùs tollere impedio & denuncio nè tollas, si obedis, incipio possidere & præscribere* 8.

§. SI DOMO. *Qui viam habet per tuum fundum, si aliter expedita illi esse via non potest, ritè faciet cliuos & gradus* 9. *Vndè ad loca quæ non seruiunt, reficiendi & substruendi causa poterit accedere* 10. *At quæ non sunt necessaria, tentare non poterit* 11. *Planè vsufructuario, qui & seruitutem habere dicitur, non licet locum ædificare, nec opus vetus perficere* 12 : *hoc enim facto, forma rei mutaretur, & ità vsusfructus interiret* 13 : *quod tamen interpretare, vt suprà retulimus* 14.

§. SI SVBLATVM. *Singularis est differentia inter seruitutes personales & reales: nam illæ & mutatione rei & sublato ædificio non subsistunt, sed occidunt* 15. *At reales seruitutes, si ædificium destructum reponatur, etiam reponi & restitui debent, vt hic* 16. *vndè & illud est, quòd destructo collegio, manent tamen priuilegia* 17 : *quæ plerunquè interpretamur & realia esse & perpetua* 18 : *vnde bellè apud Bartolum quæritur* 19 *de rustico, qui cum haberet domunculam, promisit nobili se singulis annis vna vice recepturum hospitio nobilem cum quinque hominibus, vtrùm domuncula sublata, pereat ius illud: quod dicendum est, si ius personale est: si reale, non item, secundùm distinctionem huius tex.* 1 *An autem*

3 l. j. infrà de actio. emp.
4 l. iij. de seruit.
5 l. hæc autem iura. suprà. eod.
6 per hunc text.
7 vt hic & l. j. & l. vlt. §. fin. de itinere actuque priua. l. j. in princ. de aqua quotid. & est noto in l. sicuti. infrà si serui. vind.
8 l. j. secun. primam lect. & glo. in princ. & ibi Bar. de seruit. & aqua. C. Bar. in l. sicuti. §. sed si quæratur. si seruit. vindic.
9 vt hic. facit l. si iter. supra de seruit. l. ij. suprà de instit. omni. iu. l. veteres. de itinere actuque.
10 l. refectionis. cōmu p̄dio. noto in l. Gaurus. suprà.
11 l. si eo loco. ver. cōtrà. infrà si serui. vind.
12 l. vsufructuarius. §. j. supra de vsufr.
13 l. reperi. §. rei. suprà Quibus mod. vsusfru. amit.
14 l. vsufructuarius. suprà: de vsufruct.
15 l. quid tamen. §. j. & l. reperi. §. rei. Quibus. mod. vsusf. amit.
16 & l. si testamento. infrà eo.
17 gl. in c. priuilegium. de reg. iur. lib. vj. & noto in l. si vsusfructus ciuitati. suprà quib. mod. vsusfru. amitt.
18 l. ij. de diuer. rescr. l. forma. § quanquàm. infra de censib.
19 l. damni. §. ij. si is qui. infrà de damno inf.
1 Bar. in d. l. damni.

tem sit ius reale, an personale, quæri solet: sed hoc aliàs [2].

2 in d.l.pe. infrà de seruit.rust.præd.

SI DOMVS. L. XXI.

QVI habet duo iura, vt seruitutes duas, remissione vnius in altero sibi integrum ius seruatur 3: *si tamen vnum alteri consequens esset, vtrunque censetur remissum: vndè qui hæreditatem legitimam refutat, amittit quoquè ius hæreditatis petendæ ex testamento* 4.

3 l.si mihi. infrà de serui.rust. facit l.si priùs. in prin. de aq. pluuia arcen.

4 l.nec is qui. §.j. infrà de acq.hæred.

SI SERVITVS. L. XXIII.

QVOD hîc ad finem dicitur, futuro ædificio imponi & acquiri seruitutem posse, pertinet ad id quod mox dicetur 5.

5 l.j.commu.præd.

HOC QVOD DICTVM. L. XXV.

HIC est casus nobilis: erant inferiores, mediæ, & superiores ædes: mediæ, superioribus seruitutem debebant altiùs non tollendi: æquum tamen est, dominum inferiorem supra parietem sibi & mediæ domûs domino communem ædificare: & hoc ratione partis, quam habet in pariete. Nam vendita vel legata domo, videtur vendita vel legata pars dimidia in pariete mediano 6.

6 l.si is qui duas. infrà de seruit. leg.l.pen. de dam.infec. & ibi Bar.

IN RE COMMVNI. L. XXVI.

PERTINET ad id quod dictum est in l.ij. suprà de seruit. Et quod dicitur hîc in fin.legis, socio ius non esse ædificandi, intellectum habet, si nouum ædificium facere vult, vt hîc appáret 7: *vetus autem ruinæ paratum instaurare, vel etiam reficere non est probibendus* 8: *& impensam actione pro socio seruabit, quam si non recipiat intra quatuor menses, dominium rei ritè vindicabit* 9.

7 & l. an vnus. infrà si seruit. vin. l. Sabinus. com.diuid.

8 l.si ædibus meis. infrà de dam.infec.

9 l.si vt ꝓponis. de ædif. priuat.C.

FORAMEN. L. XXVIII.

EX hac lege magno consensu veteres crediderunt, nonnullas seruitutes esse quæ causam discontinuam haberent, alias quæ causam continuam: illæ præscribi non possent 10, *hæ possent* 11. *Quæ tamen opinio longissimè ab intellectu iuris videtur abesse: ex quo abundè efficitur, omnes seruitutes prædiorum perpetuas causas habere, vt hoc textu ostenditur. Ideoq; neque ex lacu neque ex stagno, nec ex cisterna, cùm illa interdum exarescant* 12, *aquæ ductus concedi potest: nam nec aqua duci potest nisi sit perennis* 13: *sicut eleganter Longouallius Parisiensis scribit* 14: *quem & Baro sequitur* 15. *Sed quanuis perpetuas causas seruitutes omnes habeant, non tamen*

10 per hunc tex. & l.seruitutes. iiij. suprà de seruit.

11 l.iij. l. sicut. de seruit. & aqu.

12 l. lacus. de acqu. rer. dom.l.j. §.stagnum.vt in flum.pub. l.j. §.j. de fonte.

13 l.j. §.loquitur. de aqu. quot.& æst.

14 in l.imperium. de iuris.omn iud.

15 in l.seruitutes.iiij. suprà de seruit.

omnes

omnes habent vsum continuum, & possessionem perpetuam: sed vel facto naturæ, vel voluntate vtentis interrumpitur illarum possessio: vt in seruitute itineris, actûs & similium dicitur. nemo enim tam continenter ire potest, quin aliquo momento interpelletur eius itio, vel quia non possit, vel quia nolit: quod hac lege probatur[16]. *Quadam autem habent certam & continuam possessionem, vt in seruitutibus vrbanis tigni immittendi, altiùs non tollendi, oneris ferendi, & similibus, nemo non dixerit. Et hoc contra Longouallium ruè Corasius*[1] *notat, & verum est. Quantum verò ad vsucapionem attinet, ex ijs quæ anteà docuimus*[2], *responsum est, scilicet eas vsucapi non posse ipso & mero iure, cùm incorporalium nulla neque possessio, neque vsucapio sit*[3]*: sed cùm vtilitatis gratia etiam incorporalium sit aliqua quasi possessio*[4], *vt suprà docuimus*[5], *erit quoquè & quasi præscriptio*[6]*: vt fusius monuimus in l. seruitutes. iiij. suprà de seruit.*

16 & d. l. seruitutes. iiij.

1 d. l. seruitutes.

2 in l. seruitutes.

3 l. seruus. §. incorporales. de acq. rer. dom.

4 l. quotiès via. suprà de seruit. & ibi pono. l. si ædes. in fi. infrà eo.

5 l. seruitutes. suprà hoc tit.

6 l. j & ij. & pe. de seruit. & aq. l. si aliena. §. j. de vsucap.

7 l. seruitutes. §. si sublatum. suprà eo.

SI TESTAMENTO. L. XXXI.

QVI *seruitutem prædiorum debet, potest ædificium suum collapsum instaurare, & in ædificio restituto perdurabit seruitus, quod & aliàs dictum est*[7],

SI AEDES MEAE. II. L. XXXII.

HIC *communiter placuit, ex numero fundorum dominantium totidem effici & dici seruitutes*[8]*: vt si meus fundus tuo & Titij prædio seruitutem debeat, nè altiùs tollatur: egoq́; precariò à te impetrem, vt mihi altiùs ædificare liceat, perq́; constitutum tempus ædificatum habuero: contra te quidem non præscribo, cùm sim in malafide, quæ præscriptiones seruitutum labefactat*[9], *vt suprà fusius dictum est*[10]*: at contra alium præscriptio mea procedit, cùm illius ratione non sim in malafide. Ibi dicitur, vt etiam ratione vnius & eiusdem rei siue iuris, aliquis contra vnum præscribat, contra alium minimè*[11]. *Itaque si possedi beneficium per tres annos, non poteris mihi negocium facere, si me in illo triennio non interpellaris: nec tibi proderit, ab alio me fuisse interpellatum: nam quantum ad illum pertinet, securus non sum, sed quo ad te, pacificè possedi*[12]. *Et ità interpretare decretum de pacificis possessoribus*[13]. *nam interruptio ab vno facta, ei tantùm prodest, non alteri*[14], *idq́;*

8 Bar. & Paul. hic. fac. l. nõ satis. §. si ego. Quẽadmo. seruit. amitt.

9 l. j. de seruit. & aq. C.

10 l. hæc autem suprà eo.

11 l. intra. de diuer. & tẽp. præs.

12 per d. l. intra. fac. quod not. Bar. in l. indebiti. de cond. indeb.

13 in Concord. & Prag. Sanct. vt gl. in §. lis. in verb. terminorum ibi.

14 d. l. intra & doct. in l. cùm notissimi. post glos. de præscrip. xxx. anno.

idq; etiam iure Pontificio : quamuis Panormitanus dubitet [15].

15 c. illud. ad fi. de praesc. extr.

§. LIBERTAS. *De praescriptione libertatis & seruitutis, positum est in l. seruitutes. suprà de seruit.*

EVM DEBERI. L. XXXIII.

AN *in seruitutibus quis agere cogatur, aut pati, infrà dicemus* [16].

16 in l. & si fortè. §. etiam. si seruit. vind.

SI BINARVM. L. XXXV.

SVFFICIT, *inter partes aliquid conuenisse dum contractus agebatur : nec ob id minùs, quod specialiter exceptum est, valebit, licèt eius in traditione mentio replicata non est, per hunc textum. Sic cùm ei qui mihi centum debebat, alia centum numero, non ideò mihi praiudicium creatur in prima summa, quòd de ea in secunda cautione mentio facta non est* [17] *: & hoc notandum est.*

17 l. Lucio Titio. infrà de act. & oblig.

OLYMPICO. L. VLT.

AN *aditus sit praestandus, cùm res legata est vel vendita, suprà dictum est* [18]. *Quod autem hic dicitur, cuique licere ianuam in publico aperire, id significatur, vt cuiq; sit liberum aperire ianuam extrinsecus, & ab ea parte quae ad publicum pertinet : quod antiquitùs non fuisse permissum, Duarenus ex authoritate Asconij Pediani & Plinij scribit* [1].

18 in l. Gaurus. suprà eo.

1 lib. j. disput. anniuers. cap. xxxj.

De seruitutibus rusticorum praediorum.

SERVITVTES. L. I.

MVLTAE *sunt seruitutes rusticorum prediorum. In his primùm nominatur iter, quod est ius ambulandi hominis : ambulabit autè non tantùm pedes, sed eques aut cum lectica* [2]. *Ex quo & placet opinio gl.* [3] *vt possit ire cum alio. Nam si lectica vehi permittitur, habebit quoquè essedarios, quamquam nonnulli eum qui tantùm iter habet, ire cum alio non posse existiment* [4], *quòd persona neq; in testamentis, neq; in contractibus intellecta extrinsecùs putatur* [5] *: quod si in hac sententia verum putamus, consequens quoque erit, eum qui vsum habet, cum alio vti non posse : quod tamen falsum esse omnes sciunt* [6]. *Actus est ius agendi iumentum vel vehiculum : ex quo euenit, vt actus in se ha-*

2 l. qui sella. & l. inter actum. infrà eo.

3 §. 1. de seruit. rustic. & vrb. praed.

4 Ias. in addit. ad Porcium Inst. de seruit.

5 l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. de verb. oblig.

6 l. ij. de vsu & habit.

se habeat iter : & qui legat actum, iter adimendo, nihil agit: quòd sinè itinere actus non possit intelligi[7] *: & qui iter amisit per sententiam, actum poterit nihilominùs petere, in quo & iter continebitur*[8]. *De itineris autem & actûs latitudine nihil edicitur : igitur ad arbitrium iudicis ibitur*[9]. *Via seruitus & iter & actum habet, & plùs etiam : nam qui viam habet, trahendi quoquè ius habere censetur : quod in eo qui aut iter, aut actum habet, nemo dixerit*[10], *& ità replebis diffinitionem viæ, quæ hic videtur esse diminuta*[11]. *Via autem latitudo in porrectum octo pedes habet : in anfractum, sedecim*[13]. *De cæteris seruitutibus vide fusiùs apud Bartolum*[14] *& Corasium*[15].

RVSTICORVM. L. II.

§. AQVAEDVCTVS. *Aquaductus & haustus aquæ, separatæ sunt seruitutes : vndè & de his separatim interdicta constituta sunt*[16]*: & hæ inter seruitutes prædiorum numerantur, quamuis nihil obstet ità fieri concessionem, vt personalis sit, & ad hæredem non transeat*[17]. *Et qui aquaductum habet, non potest alteri eius aquæ vsum cedere*[18], *nec ad aliud prædium aquam ducere, quàm ad id ad quod constituta est illa seruitus*[19] *: tamen ex quo aqua fundum dominantē est ingressa, permittitur domino illius fundi, quò velit, aquā inducere*[20]. *Item in aqua ductu, & haustu alijsq; omnibus seruitutibus id obseruatur, vt qui vni seruitutem cesserit, possit liberè & alij similem seruitutē concedere, per hunc textum*[21]. *Planè si per concessionem secundam noceretur primæ, secunda non subsistit, nisi is cui primùm concessio est facta, consentiat*[22]. *Nam in omnibus seruitutum concessionibus id ferè intelligitur,* si sinè iniuria alterius id fiat[23] *: nisi hoc primùm in constituenda seruitute dictum esset*[24].

ITEM SIC POSSVNT. L. III.

§. QVI HABET. *Hic textus videtur infringere, quod magno consensu ab omnibus dicitur, in concessionibus quæ per contractum fiunt, viam non deberi. sed hoc fusiùs suprà*[1].

PECORIS. L. IIII.

PERTINET *ad id quod dicitur in l. λούκιος. infrà eod.*

ERGO. L. V.

HVIVS *sententiæ sunt quæ dicuntur suprà*[2], *an valeant seruitutes quæ prædij vtilitatem non respiciunt.*

7 l.j. de adim. leg. infrà.
8 l. si mater. § si qs iter. de excep. rei iud. infrà.
9 l. certo. §. si totus. & §. latitudo. infra eod.
10 l. qui sella. infrà eod.
11 in rub. suprà de seruit.
13 l. viæ. infrà eo. & l. nā satis. §. vlt. infrà quem. ad seruit. amitt.
14 in rub. suprà de seruit.
15 l.j. de seruit.
16 l.j. de fonte. infrà.
17 l. Lucius. infrà eod. l. Mela § vlt. de alim. & cib. leg.
18 l. cùm essent. §. vl. l. ex meo. infra eo.
19 d. l. ex meo.
20 l.j. §. illud tamen. de aq. quotid.
21 l. per quē. infrà eo. l. q per certū. infrà comm. pd. l. Lucio. de aq. quo.
22 l. aquam. C. de seruit. & aq. l. in cōcedendo. de aqu. plu. arc. c. suggestum. de iur. patron.
23 l. imperatores. infrà eod.
24 d. l. cùm essent. §. j.
1 in l. Gaurus. de seruit. vrb. præd.
2 in l. quotiès. de seruit.

ll QVI

QVI SELLA. L. VII.

HAC lege discernitur via ab actu, & pendet ex his quæ suprà posita sunt 3. Et quod extrema lege dicitur, medium prædium impedire seruitutem, pertinet ad id quod relatum est in l. in tradendis. §. j. comm. præd.

3 l. j. eo. tit.

PER FVNDVM. L. XI.

CERTVM est, in fundo qui plurium est, non posse aliquos seruitutem constituere 4: si tamen aliqui ex eis, alijs non consentientibus, vel contradicentibus, (hæc enim in seruitutibus paria sunt 5) seruitutem cesserint, non est seruitus, sed ius quoddam personale: cuius nomine qui cesserunt, de euictione sunt obligati, eo casu quo cæteri ad imponendam seruitutem non consentient 6: qui si non consentiant, non tamen qui cesserunt, vetare possunt iure cesso vti. Vsurpatum est enim, vt quæ vel nulla sunt, vel quæ irrita fieri possunt, valeant tamen damno eorum qui illa fecerunt. Vndè contractus dolo initus, nullus quidem est: sed volente decepto, in præiudicium eius qui dolum commisit, valebit 7. Sic electio facta aliquibus contemptis, non valet: sed qui eam fecerunt, non possunt irritam facere, nisi qui non sunt vocati, de contemptu querelam perferant 8. Sic episcopus, qui sciens minùs habili contulit, non reuocat collationem beneficij 9. Reliqua huius legis require ex l. & suum hæredem. suprà de pact. vbi ponitur.

4 l. ij. suprà de seruit. & ibi noto.
5 l. inuitu. suprà de seruit. vrb. præd.
6 l. si quis per fundum. de euict. infrà.
7 l. eleganter. & ibi glo. & Bar. de dolo.
8 c. quòd sicut. & glo. in ver. cõtinue. de elec.
9 c. accepimus. de ætat. & qual. c. veniens. de fil. presbyt.

CERTO GENERI. L. XIII.

SERVITVS quidem indiuidua est, sed nihilominùs ad certam partem fundi collocari potest: nec ideò dicetur diuidua, vt suprà relatum est 10. Et quanquàm ex seruitutibus prædiorum nonnulla in solo, nonnulla in superficie sint 11: magis est tamen, vt ea quæ in superficie sunt, etiam solo deberi intelligantur. Cuius rei argumentum est, quod sublata superficie ex qua debebatur seruitus, nihilominùs seruitus durat: & si reponatur superficies, seruitus quoquè restitui debebit 12: placuitq; in eo qui promisit partem fructus vineæ, debere quoquè partem omnis alterius fructus, qui nascetur ex terra, in qua est vinea. potiùs enim de solo, quàm de vinea cogitatum esse suspicamur: vt ex hoc textu omnes affirmant 13. Quod autem hic 14 agitur de via determinanda, qua scilicet parte sit eundum, aliàs diximus 15.

10 l. ad certam. suprà de seruit.
11 l. iij. de seruit. suprà.
12 l. seruitutes. §. si sublatum. suprà de seruit. & ibi noto.
13 glo. Bar. Bal. & Paul.
14 §. si totus ager.
15 l. si cui simpliciùs. suprà de seruit.

PER

PER QVEM LOCVM. L. XIIII.

PERTINET ad id, quod superiùs diximus in l. ij. suprà eodem.

DIVVS PIVS. L. XVI.

VIDES hic, in alieno agro non licere aucupari, nec ire aut agere: & qui contrà facit, iure potest prohiberi [16]: & si iterùm perstat ire aut venari, iniuriarum tenetur [17]. At quod post prohibitionem venando & aucupando cepit, suum est, nec restituere tenetur [1]: nisi fructus in venatione esset, vt plerunquè contingit [2]: quod Angelus probat [3]. Tamen ex aliquibus causis ad fundum alienum ire, nempe effodiendi thesauri causa [4], & perquirendi furtiui serui [5], vel vxoris [6]: sed vtrunq; iudicis authoritate fieri debet. Planè quotiès fructus meus in tuum agrum decidit, totiès mihi ad tuũ veniendi potestas est [7]. Nec dissimile est, cùm via publica fluminis impetu vel ruina amissa est: qui enim illi via vicinus est, viam debet, & licitum est per illius agrum ire tanquàm per publicum [8]. Item refectionis gratia, ad alterius agrum vel domum intrare possum [9]. Et in hanc sententiam vide plura per Corasium [10].

16 l. iij. §. planè. de acquirer. dom.
17 l. iniuriarum. §. vlt. de iniur.
1 secundum glo. & Bart. & Io. Fab. in §. feræ. de rer. diuis.
2 l. venationem. infrà de vsur.
3 in d. § feræ.
4 l. thesaurus. ad exhib.
5 l. ij. de seruis fug. C. l. diuus. de ser. fug. infrà.
6 Panor. in c. pe. de fur.
7 l. j. de glan. leg.
8 l. si locus. §. vl. quẽad. seruit. amitt.
9 l. refectionis. infrà cõ. præd.
10 in l. j. de seruit.

VNA EST VIA. L. XVIII.

MANIFESTVM est, ex hac lege, seruitutem vnam dici, licèt sint plures fundi seruientes: sin autem essent plures fundi dominantes, plures quoquè dicerentur seruitutes [11]. Quòd autem hic dicitur, vsu partis totam seruitutem retineri, fusiùs suprà relatum est [12].

11 l. si ædes meæ. ij. suprà de seruit. vrb.
12 in l. is qui vsumfructũ. quib. mod. vsusf. amitt.

SI VNVS EX SOCIIS. L. XIX.

PERTINET ad ea quæ superiùs dicta sunt in l. ij. de seruitut.

SI MIHI CONCESSERIS. L. XXI.

VIA concessa sinè determinatione, totus fundus seruire dicitur, vt hic: & cuius sit locum desinire per quem eatur, suprà annotatum est [13].

13 in l. si cui simpliciũ. suprà de seruit.

VIA CONSTITVI. L. XXIII.

HOC principium pertinet ad id, quod suprà diximus in l. j. Et valdè notandum est, quod ad finem legis dicitur, cùm fundus cui seruitus via acquisita est, certis regionibus inter plures dominos diuisus est, eos quibus proximæ partes fundi seruientis cesserunt, debere adi-

tum præstare reliquis ad viam, nisi malint omninò viam præstare. Ex quo euenit etiam in concessionibus inter viuos, vt venditionibus & diuisionibus, deberi iter & aditum: nam & qui pendentem vindemiam emit, potest fundum alienum ingredi, vt vuas colligat[14]. *Sed hæc suprà fusiùs*[15].

14 l. qui pendētem. infrà de act. empt.
15 l. Gaurus. de serui. vrb. præd.

EX MEO. L. XXIIII. ET L. SEQ.

HIC duo sunt: ex meo aquæductu non posse me alteri commodare, quia seruitus seruitutis esse non potest[16]: *si tamen fundi mei partem cederem, cum ea parte intelligitur quoquè cedi pars aquæductùs, vt infrà lege seq. dicitur. Et sic seruitus, quæ diuidua non est*[17], *diuidetur quo ad commoditatem*[18]. *Aliud est, non posse eum qui aquam habet, ad aliam partem quàm cui seruitus est imposita, eam inducere, vt copiosiùs aliàs dictum est*[19].

16 l. j. de vsufr. leg.
17 l. pro parte. de seruit.
18 secundùm Bar. l. hic, & Paul.
19 l. ij. §. aquæductus. suprà eo.

SI VIA. L. XXVI.

VIA simplici modo imposita, quæritur an in facultate sit debentis constituere qua parte eatur, an verò eius cui debetur: quod suprà relatum est[20].

20 l. si cui simpliciùs. de seruit.

SI COMMVNI FVNDO. L. XXVII.

MVLTOS similes casus ad sententiam huius legis glossa affert, quæ ferè ab omnibus probatur.

QVI DVO. L. XXIX.

CVM venditur fundus, lacus aut aliud simile, & circa illud decem pedes, manifestum est, illos decem pedes esse in proprietate eius qui emit, vel sibi excepit[1]. *nam receptio rei singularis, contractum principem imitatur*[2]. *Vndè si quis sibi aquam recipit, decem pedes sibi quoquè accessuros stipulatur, non habebit illos decem pedes in proprietate, sed tantùm iure seruitutis, cùm de seruitute principaliter agatur, per hunc textum. Item cùm legatur res ad vsum vel vsumfructum, quid legato contineatur, an vsus an proprietas, suprà relatum est*[3].

1 l. Rutilia Polla. infrà de contrah. empt.
2 l. quicqd. de act. empt. infrà.
3 l. j. de vsufruct.

CVM ESSENT. L. XXXIII.

§. PER PLVRIVM. Pertinet ad ea quæ paulò superiùs explicantur[4]. *Et valdè singulare est, quòd cùm is qui aquæductum habet, permissu domini seruientis alteri cedit haustum in eo aquæductu, videri illum haustum potiùs à seruiente domino, quàm à dominante*

4 l. ij. §. aquæductus. eo.

nante accipi: ideoq́, non erit seruitus aut fructus seruitutis, sed altera seruitus[5]. *Ex his infertur, substitutum à procuratore ex domino substituendi ius habente, censeri mandatum habere non à procuratore substituente, sed à domino*[6]. *& ideò si procurator non esset legitima persona, posset nihilominùs substituere*[7]*: quod tamen vide fusiùs apud glossam canonicam*[8]. *Sic quanquàm delegatus ab inferiore à principe, subdelegandi potestatem non habeat*[9], *si tamen esset delegatus cum potestate subdelegandi, subdelegare posset*[10]*: & ille subdelegatus, à primo delegante delegationem habere putandus est*[11]. *Ideoq́, rationem habet, vt primus delegans appelletur, non subdelegatus*[12]. *Et hæc annotauimus in lege vltima, de offic. eius cui mand. est iurisd.*

5 secund. glo. & Paul.
6 facit l. item eorũ. §. si decuriões quo l. eum. vnuc. §. illa institutio. de hæred. instit. in fin.
7 secundum Paul. hic.
8 cle. si religiosus de pe.
9 l. à iudice. C. de iudic.
10 arg. l. non distinguemus. §. quæsitũ de arb.
11 glo. vlt. in c. is cui. de off. deleg. lib. vi. Pano. in c. cùm Bertholdus. nu. 24. de sent. & re iudic.
12 l. j. infrà quis & à quo.

VNVS EX SOCIIS. L. XXXIIII.

HAEC lex citatur inter ea quæ posita sunt in l. ij. suprà de seruitut.

ET ATTILICINVS. L. XXXV.

SI fundus meus vel in quo vsumfructum habeo, inundatione occupatur, perdo illum mero iure[13]. *ferè enim est vt impedito vti iure suo ob impedimentum facti, currat præscriptio*[14]*: quod non idem in ijs dicitur, qui iure & lege impediuntur*[15]*: vnde excommunicato & suspenso non currit tempus ad conferenda beneficia præscriptum*[16]. *Sed quanquàm ex facto impeditis præscriptio procedat, tamen restitutio accommodatur cum ea distinctione, quam asscripsimus in l. ait prætor. §. vlt. suprà de minoribus.*

13 l. si ager. suprà quibus modis vsusfr. amitt.
14 vt hic, & l. i. §. si quis proter. de itinere actuq́.
15 l. cõtra maiores. de inoffic. test. C. l. i. §. vlti. de annali præs.
16 c. quia diuersitatem. de concess. preben. Panor. in c. j. pe. col. de præscri.

Ἀκύλιος Τίτιος. L. XXXVII.

MANIFESTIVS est quàm vt dici debeat, seruitutes potiùs prædiorum esse, quàm personæ[17]*: ferè enim vtilitatem prædij debent respicere*[18]*: sed nulla lege vetamur, concessiones facere, quæ ad hæredes non transeunt. ideóque appellabuntur personales, vt hac lege. Cùm autem in dubio quæritur, an concessionem realem, an personalem interpretari debeamus, ferè res ita temperari solet: vt si facta sit per verba facti, personalis iudicetur: vt cùm concedo tibi facultatem eundi, vel vt possis agere, haurire aquam, & lapidem cadere, & similia*[1]. *Sin autem verba concessionis ius sonent, realis erit: vt concedo tibi aquæ ducendæ ius, aut seruitutem*[2]*: nisi ex indetermi-*

17 l. vnus ex sociis. suprà eo. not. in l. certo. suprà eodem.
18 l. quoties. & l. vt pomum. suprà de seruit.
1 l. apud Iulianum. §. si quis alicui de legat. j.
2 l. cum fundo. & l. pecoris. & l. seq. suprà eo.

nata concessione, contraria coniectura esset capienda, aut ex verbis, vt hoc textu, in quo dicitur, χαρίζομαί σοι, hoc est, gratificor tibi, quibus verbis personalis concessio demonstratur. Interdum etiam ex qualitate personæ seruitus personalis ostenditur: vt cùm pater legat filiæ aditum per hæredis domum 3. Quod & Alciatus probare videtur 4, & Zasius & Capola 5. Hac autem quæri plurimùm interest: nam seruitutem & ius reale, actione in rem confessoria persequimur aduersus quemlibet prohibentem 6. At si esset concessio personalis, contra eum tantùm qui promisit, actio nobis est 7. Hu adde quòd cùm res ità se habet, vt non possit esse seruitus, putà, iui triginta diebus per tuum fundum, nec tamen habeo fundum, sinè quo certum est seruitutem constare non posse 8: valebit tamen hoc ius personale, & mihi interdictum dabitur 9.

3 l. pater. de seruit. legavbi fusè Bar.
4 lib. ij. dispunctio. c. vij.
5 Capola de serui. reali. & Zasius in summa.
6 l. ij. si seruit vind. l. vlt frui. suprà si vsusf. pet.
7 l. vl. de cōt. emp. infrà.
8 l. j. infrà comm præd.
9 l. j. §. si quis autem. infrà de uin. act. prim.

Communia prædiorum tam vrbanorum, quàm rusticorum.

AEDIFICIA. L. I.

QVAE sint seruitutes vrbanorum prædiorum, & quæ rusticorum, superiùs monuimus 10. Quòd autem pergit dicere, sinè prædijs seruitutem constitui non posse, rursus explicat, ad constitutionem seruitutis, & dominante, & seruiente fundo opùs esse. & hoc in constitutione veriùs dicitur, at promitti seruitus potest etiam sinè fundo 11: ex qua promissione non reale, sed personale ius coalescit: vt & suprà relatum est 12. Sic de alieno fundo promitti seruitus potest, quo casu non tenebit seruitus, sed de euictione personalis actio erit 13. Identidèm & futuro ædificio seruitus rectè promittitur 14: non vt tunc valeat, (neque enim sinè prædio potest consistere, vt hic) sed valebit cum fundus erit ædificatus. Sic collegijs non constructis priuilegia dantur, non vt tunc valeant, sed sustinebuntur in diem quo collegium erit ædificatum 15. Sic & valet pactum factum inter coniuges, vt qui ex matrimonio primus, vel secundus nasciturus est, succedat 16: nam & filijs nondum natis stipulari possumus 17: & tunc valebit stipulatio, quæ sinè persona non potest esse vtilis 18, sed effectus producetur & sustinebitur in diem, quo filij nascentur, quod

10 l. j. de serui. vrb. præd.
11 l. hæredes. §. an ea. infrà fam. ercifcun.
12 l. Lucius. tit. j.
13 l. fundum. ij. §. j. & ibi glo. l. si quis per fundum. de euict.
14 l. si seruitus. §. vlt. suprà de seruit. vrb. præd. l. Labeo. de seruit. rusti. præd.
15 c. ad audientiam. ij. & ibi Panor. de eccles. ædific. Bar. in l. seruos. de alim. & cib.
16 l. si inter virum. j. de pact. dot.
17 l. si quis operas. de oper. lib.
18 l. vsusfructus. de stipu. seru. infrà.

Gui-

Guido Pap. probat, & ità in CVRIA *Gratianopolitana iudicatum refert*[19] *: vt & infrà monuimus*[20]. — 19 q.cclxvij. 20 d.l.si inter virum.

PROPRIVM. L. V.

SERVITVTEM *nisi sibi nemo recipere potest : qui ergò sibi & vicino seruitutem excepit, suum negocium fecit, & totam seruitutem habebit, magis natura indiuidui, quam iure accrescendi, aut non decrescendi : quia iura in indiuiduis non admittuntur*[1]. *Si tamen nomine procuratoris alteri quoquè seruitutem receperit, valebit*[2]. *An autem ius accrescendi in contractibus locum habeat, alibi diximus*[3]. *Item an per vnum ex dominis seruitus communium fundo acquiri vel imponi possit, relatum est in l. ij. suprà de seruitut.*

1 secund. Ang. hic. 2 l. huiusmodi. in prin. ibi glo. de lega. j. 3 in l. fundus ille. de contrahend. emp.

SI QVIS DVAS. L. VI.

SIMILES *omnes casus ad hanc legem recenset breuiter Paulus Castr. hic. ego nihil moror. Quæ verò tanta subtilitatis impeditio est, vt qui duas ædes habet, eas tradendo seruas inuicèm efficere non possit, si sua interest? Et scio homines nostros, rei magis quàm verborum solicitos, hæc non admodum curaturos. Quæ autem posteà sequuntur*[4], *dicta sunt in l. ad certam. suprà de seruit.*

4 in §. si quis partem. ead. l.

SI IN VENDITIONE. L. VII.

IN *traditione ædium melius est, vt qui seruitutem excipere vult, certam excipiat*[5]. *Quod si simpliciter dictũ est, seruas fore ædes, erit in vendentis potestate post constituere, quæ de seruitute intelligi voluerit*[6] *: nam ex his verbis manifestum est, tradentem sibi ius reseruasse, vt posteà imponeret. Contrà dicitur in his verbis,* quibus seruitus est, vt ità sit : *hic enim tantùm ea excipiuntur, quæ subsistunt : quòd si nulla seruitus est imposita, non imponetur à tradente*[7]. *Sic qui fundum vendit receptis vineis, nihil exceptum intelligitur, si nullæ sunt vineæ*[8] *: idem, cùm aliquis vendit rem cum fructibus, saluo iure coloni : nam si nullus sit colonus, nihil in exceptione est*[9].

5 l. in tradẽdis. infrà eo. 6 per hunc text. glo. & Bar. in l. in tradendis. infrà eod. tit. 7 l. quicquid. infrà cod. 8 l. si quis ità legauerit. de leg. j. 9 Bar. in d. l. si quis ità. & Paul. hic.

IN TRADENDIS. L. VIII.

HOC *principium pertinet ad id quod suprà lege proxima positum est. Ex secunda autem parte legis proficiscitur generalis sententia, seruitutem vrbanam aut rusticam non impediri per locum medium, siue locus sit publicus aut priuatus, siue sacer aut prophanus*[10] *: quod intellige, si per locum mediũ nihil fieri debet in vicendæ serui-*

10 vt hic. & l. loci corpus. §. vlt. infrà si ser. vind.

seruitute: nam si in medio loco aliquid faciendum esset, secus dicitur [11]. *Planè locus medius publicus non impedit seruitutem, etiamsi in medio loco aliquid explicandum est, modo id sinè publico incommodo fiat. vndè publico loco interuemente, seruitus haustus concedi potest: at aquaductus non potest* [12], *cum is non possit fieri nisi aliquo publico incommodo. Sed & illud specialiter in loco sacro dicitur, vt medius sinè distinctione impediat seruitutem, si eo vti oportet ad vsum seruitutis, quamuis sinè incommodo publico* [13]: *nam quæ sacra sunt, humanis vsibus non debent inseruire* [14].

11 l. qui sella. §. vlt. suprà de seruit. rust. præd.

12 l. seruitutes. iiij. §. vlt. suprà de seru. & l. vlt. i so tit. l. si prius. §. via. de aqua plu. arc.

13 d. l. si prius. § sed loco sacro. de aqua. plu arc. d. l. seruitutes. ad fi.

14 c. mancipia. de rerum permut.

QVICQVID. L. XI.

PERTINET *ad id, quod positum est in l. si in venditione. suprà eodem.*

REFECTIONIS. L. XII.

HAEC *lex iuuat opinionem meam contra communem cæterorum traditionem, de qua suprà fusius annotatum est* [15].

15 l. Gaurus. suprà de ser. vrba. præd.

VENDITOR. L. XIIII.

CITATVR *inter ea, quæ breuiter sunt relata in l. vt pomum. suprà de seruit. multa enim sunt, quæ iure seruitutis valere non possunt, at valebunt iure personalis obligationis. Item in obscuris an aliqua concessio iudicanda sit realis, an personalis, suprà dictum est* [1].

1 l. Lucius. de serui. rust. præd.

QVI PER CERTVM. L. XVI.

REPETE *ex ijs, quæ relata sunt in l. ij. §. aquaductus. de seruit. rustic. præd.*

RECEPTVM. L. XIX.

VVLGATVM *est, vnum ex socijs seruitutem non posse fundo communi imponere* [2], *nec acquirere* [3]. *Quòd si vnus vel aliqui cæteris imprudentibus seruitutem cesserint, re vera nihil agitur quod subsistat, sed pendet cessio in eum diem quo cæteri cedent* [4]. *& eo momēto quo vltimus cedet, censebitur cessio ex eo tempore ab omnibus facta, neque præcedentium cessionum tempora omnino dispicientur. Ex quo euenit, vt si is qui primus cesserat, decedat vel alienet, & posteà cæteri cedant, non tamen valeat seruitus, nisi hæres vel emptor eius qui primus cessit, iterum cedat: per mortem enim aut alienationem eius qui primum cessit, cessio extinguitur, nec ampliùs suspenditur. Simile etiam dicitur, si, cùm iam primus cessissem, tu qui*

2 l. ij. de seruit.

3 l. proprium. suprà eo. l. vnus de ser. rust. pd.

4 l. per fundum. de ser. uit. rust præd.

qui non cessisti, moriaris aut vendas: nam cessio mea euanescit, nec pendet: vnde harede tuo cedente, non confirmabitur cessio mea, sed iterum mihi erit cedendum. & hoc locum hab.t, cùm omnes inter viuos cedunt: idem obseruatur, si quidam inter viuos, quidam in vltima voluntat. 5. Quòd si cessiones in vltima voluntate fiant, non potest valere seruitus, nisi simul eodemq; momento omnium hæreditates adeantur, vt simul & semel cessiones robur habeant. Nam si diuersis temporibus adirentur hæreditates, prima cessio quæ per hæreditatis aditionem ab vno factam, intellectum habet, penderet: quod in vltima voluntate non admittimus, vt hoc text. Quòd autem hic dicitur, actus viuentium pendere posse, mortuorum non item: hoc certè vagum est, nec certa lege aut regula comprehendi potest: nam in nonnullis casibus, è diuerso contractus non pendent, at mortuorum voluntates sic 6.

5 p hunc tex. ibi, idemq;

6 l. vsusfructus de stipu. seruo. vbi vide Bar.

Si seruitus vindicetur, vel ad alium pertinere negetur.

DE SERVITVTIBVS. L. II.

ACTIONVM *quæ in rem dantur, quædam pro corporibus competunt, vt vindicatio rei 7: & hæ contra possidentem, non contra prohibentem, accommodari solent 8. Quædam pro incorporalibus, vt actio confessoria & negatoria, quæ vel pro vsufructu 9, vel pro seruitute dantur, vt hoc loco. habéntque locum non solùm contra possidentem, sed contra prohibentem quemlibet 10. Et vt hic appareret, confessoria tuetur seruitutem, & petit sibi competere & adiudicari: at negatoria negat seruitutem deberi, & libertatem tuetur. Harum actionum quædam sunt directæ, quædam vtiles, quod aliàs dictum est 1. Placetque Ioannis Fabri, Angeli, Zasij & Guidonis Papæ sententia 2, qui actionem confessoriam etiam pro illationibus, iure portorij, decimis, iurisdictione, cæterisq; alijs rebus non corporatis, competere affirmant: quod & Baldus & Bartolus approbant 3. sic ius compascendi, seruitutis instar est, & concedi solet: vndè prædio alienato, idem ius pascuorum emptorem sequetur 4. Quod autem dicitur hic, negatoriam & confessoriam non alteri dari, quàm ei qui*

7 l. actionum. de actio. & oblig.

8 c. examinata. de iudi. l. j. C. de aliena. iud.

9 l. j. & l. vtifrui. suprà si vsusfruct. pet.

10 l. si quis diuturno. ad fi. infrà eo. tit. Io Fab. in §. æquè Instit. de actio. col vij.

1 l. ei qui suprà de serui.

2 §. æque. de actio. Inst. Gui. Pap. q. xxviij.

3 Bal. in rub. de vsufruc. Bart. in l. si pub icanus. §. vlt de publi.

4 text. in l. testatrix. §. j. infrà eod.

mm domini-

dominium habet, cum ratione est: ab agente ergò probationes de dominio impleri debebunt. Sed & illud adijcitur, satis esse in his casibus ad probationem dominij, possessionem probare, nempe se possedisse tanquàm dominum. Dominium enim incidenter in iudicium venit [5]*: quod & Ioannes Faber approbat* [6]*. Cùm autem dominium principaliter in iudicium venit, de dominio vera probationes fieri debent* [7].

§. POMPONIVS. *Fructuario datur vtile interdictum pro seruitute, datur & vtilis confessoria, vt superius dictum est* [8].

LOCI CORPVS. L. IIII.

§. SI FVNDVS. *Notum est, sententiam inter alios datam, alijs prodesse, in ijs quæ diuisionem non habent, vt hîc in seruitute dicitur. Quod tamen intellectum habet, cùm vnus egerit pro seruitute iam constituta: cæteris enim proficit victoria. Quòd si personali actione agatur, vt promissa per stipulationem seruitus imponatur, secùs dicitur* [9]*. Reliqua require ex ijs quæ superiùs dicta sunt* [10]*. Item sicut in indiuiduis victoria vnius tenet alios, ità & perditio causæ. Nam si sententia quæ vnius culpa aut dolo lata est, non solet alijs damno esse, ergò aliud statueretur, si sententia contra vnum data esset, sine aliqua illius culpa* [11].

§. COMPETIT. *Hic de negatoria actione loquitur, quæ confessoria instàr, contra quemlibet prohibentem datur, licèt is non possideat* [12]*. Itaq. licèt mea domus superiori vicino debeat seruitutem altiùs non tollendi, si tamen is qui inferiores ædes habet, me prohibet altiùs tollere, cum eo negatoria consistam, ius mihi esse altiùs ædificandi: neque mihi obstabit si excipiat, meas ædes eandem seruitutem alteri debere: neque enim ius tertij ad excipiendum prodest, vt hîc. Vndè si emphyteuta à tertio petat rem emphyteuticam, vel quæ illius rei nomine inferri debent, non ritè opponetur ei de commisso, & quod ille non soluerit canonem* [13]*. Sic clerico petenti fructus præbendæ à tertio, non obstat exceptio, quòd non resederit* [14]*. Sic in iure tertij fundari actio non potest* [15]*. Sed vide fusiùs Bartolum in l. ij. de execu. rei iud. infrà. Quòd autem ad finem legis* [16] *disceptatur, an medius locus impediat seruitutem inter extremos fundos, alibi asscripsimus* [17].

5 glo. in l. quidā in suo. de cond. inst. glo. in l. sicuti. §. sed si quæratur. infrà eod.
6 §. æque. in fi. Instit. de actio.
7 l. fi. de rei vin. C. Bart. in l. si prius. de oper. noui nun. & gl. l. quidam in suo. de cond. insti.
8 l. ei qui de seruit.
9 Floria. & Cora. in l. viæ itineris. de seruit.
10 in l. nō idcircò. de iud.
11 l. si de cōmuni. inf. eo.
12 Ioan. Fab. in §. æquè. pen. col. de act. Insti. per hunc tex.
13 glo. & Bar. in l. ij. de iu. emphyt.
14 Pan. in c. conquerente. de cle. non resid.
15 l. vlt. C. de rei vind.
16 §. hæc seruitus. & leg. sequent.
17 l. in tradendis. comm. præd. suprà.

ET

ET SI FORTE. L. VI.

§. ETIAM. Ferè ex natura seruitutū est, vt qui debet seruitutem, ad patientiā tantùm teneatur, non vt aliquid facere cogatur [18]. *Sed hoc in seruitute oneris ferendi locū non habet, in qua qui seruitutē debet, cogitur reficere, & parietem nouū reponere, qui sustineat onus* [1]. *Dum tamen paries reponetur, is qui ædium dominantiū dominus est, sumptu suo fulcire domum suam debebit* [2]. *Potest quoquè agi in cæteris seruitutibus, vt qui debet seruitutem, facere aliquid cogatur* [3].

18 vt hic. & l. quotiès. §. j. de seruit. C.

1 l. eum debere. de seru. vrb. præd.

2 l. sicuti. in prin. inf. eo.

3 l. ij. §. apud Alphenum. de aqua plu. arcen. secun. glo. & Bart. ibi.

HARVM. L. VII.

HIC in seruitutibus cautio ideò præstanda est victori, si non præstatur id quod dari debet: quia res litie decisa fuerat, nè ex lite alia lis nasceretur [4]. *Quòd si ponas nullam litem fuisse, sed venditorem aut alium teneri ad præstandum seruitutem & patientiam, cautio non est necessaria* [5].

4 facit l. egi. infrà eod.

5 l. quibus via. de ser.

SICVTI. L. VIII.

HOC principium pertinet ad id, quod suprà de seruitute oneris ferendi dictum est [6]. *Quòd autem hic paulo pòst* [7] *quæritur, quis petitoris & quis possessoris partes sustineat in seruitutibus, aliàs attigimus* [8]. *Nam in his quæ per modum facultatis & facilè solent concedi, vnus actus non facit possessorem, vt in itinere, quo, vt posidere quis dicatur, debet vsus esse triginta diebus* [9]: *at in his quæ per modum iuris concedi solent, & sic nisi ægrè & difficulter, vnus actus possessionem facit, vt in aqua ducenda scriptum est* [10]. *Adde quod ponitur in l. si sic. infrà eod.*

6 l. & si fortè. §. etiā. eo.

7 ibi, sed si quæratur.

8 l. seruitutes. in princ. de seruit. vrb. suprà.

9 l. j. §. j. de itine. act. priu. infrà.

10 l. j. in princ. de aqua quot. & æsti. Panor. in c. cùm ecclesia Sutrina. de caus. posses. & propr.

§. ARISTO. Bellum est quod dicitur, hactenùs suo vti licere, dum in alienum nihil immittatur. Cuius rei argumento sæpè responsum est, non posse iudicem vnius territorij capere malefactorem in alieno territorio [11]: *quod tamen aliàs fusius diximus* [12]. *Item non est prohibitum facere ignem in suo, vel aquam proijcere, licèt fumus ad superiorem ædificij partem perueniat, vel aqua in inferiorem: modò hoc cum iniuria non fiat* [13], *& ad quotidianum vsum spectet* [14]. *At non permittitur inferiori domino perpetuo artem facere, ob quam fumus superioribus dominis noceat, vt hoc tex. Et nota in istis seruitutibus, prohibito vti iure suo competere interdictum Vti possidetis, idq; vtile: nam directum, pro corporalibus competit*

11 fac. l. quis sit fugitiuus. §. idem Celsus. de ædil. edict.

12 in l. argentarium. §. j. de iudic.

13 l. pen. de iniur. Barto. & Pau. hic.

14 infrà ead. l. §. apud.

petit [15]. *Sic & illud interdictum competeret, cùm aliquis turbatur in possessione iurisdictionis, pensionis capiendæ, & similium rerum* [16]. *sic canonicus prohibitus ab eligendo, vel monachus à claustro, habent hoc interdictum* [17]. *Sic interdictum Vndè vi, probè accommodatur deiecto de iure incorporali: quod & Bartolus* [18] *& Innocentius credunt* [19].

15 l.j.§.j. & ibi gl. vti poss.
16 c.licèt. de prob. Bar. in d.l.j.§.j. vti possid.
17 c.olim. & ibi Pan. ad fi. de accu.
18 l.iij. §.vndè vi. de vi & vi arma.
19 Innoc. in c.querelam. de elect.

SI QVIS DIVTVRNO. L. X.

DIXIMVS [20] *seruitutes, rerum corporearum instar præscribi: idq; cum bonafide. Tractatum verò est, an titulus ad præscriptionem sit necessarius. Et certum est, hunc in rebus corporalibus necessarium esse* [21], *neque vsucapionem sinè titulo procedere* [22]: *sed sufficit interuenire aliquid quod pro titulo fungatur, nempe opinio iusta se titulum habere* [23]. *In seruitutibus autem & cæteris rebus incorporeis, communis sententia placet, quæ titulum non requiri voluit per hunc textum. Nec mutare arbitror quòd Duarenus* [1] *Accursianos incredibiliter falli opinatur, dum ius hic pro titulo accipiunt. Nam & Vlpianus ipse exemplo subiecto, in quo titulus legati exprimitur, controuersiam finit:* non ei necesse est, *inquit,* docere de iure quo aqua constituta est, veluti ex legato, vel alio modo. *Ego verò hic libenter Accursianus sim: nam cùm ex iure legati seruitus constituitur, ex titulo pro legato constituta dicitur: & titulus pro emptore, pro legato, pro dote, & cæteri, à iureconsulto tituli appellantur* [2]. *Præterea cùm ius aliquod constituitur, necessariò per titulum constitui necesse est. Itaq; hic de titulo agi non absurdè quispiam existimauerit. Sed quod dicimus titulum in seruitutibus, & cæteris causis incorporalibus præscribendis non requiri, significationem habet, nisi ius commune præscribenti refragetur* 3: *Sic cùm agitur de obliganda persona alicuius præstationi, allegabitur titulus, qui tamen satis per decem annorum præstationem probari intelligitur* 4. *Sed & vulgò creditum est, in vsufructu præscribendo, titulo opus esse, cùm pars dominij sit* 5: *quod Dynus retulit* 6, *& Bartolo* 7, *& Panormitano placet* 8. *Quin & Corasius diuersè ab omnibus sentit in eo genere, an titulus requiratur in incorporalibus, quem vid.* 9.

20 in l.seruitutes.iiij. supra de seruit.
21 l.nullo. C. de rei vin.
22 l.diutina. C. de præscr. long temp.
23 l.celsus. & ibi Barto. de vsucap.
1 lib. j. anniuers. disp. cap.xxxiij.
2 l.j.pro dote.infrà. Itē tit. pro lega. tit. pro empt. & similib.
3 c.j. de præscrip. lib.vj. l.quēadmodū.de agri. & cens.lib.xj.C.
4 l.cum de in rem verso. vbi pono.inf. de vsur.
5 l.iij. supra de vsufr.
6 in reg. possessor. de regu. iur. lib.vj.
7 l.Iulia. §. non mutat. de vsucap.
8 in c.de quarta.pen.col. de præscrip.
9 l.seruitutes iiij de seruit.vet.ti.ulus.

AN VNVS. L. XI.

PER-

PERTINET ad id, quod dicitur in l. [illegible] re communi. de seruit. vrb. præd.

IS CVIVS. L. XVIII.

HOC responsum facilimum est, nec alia interpretatione indiget. Ex quo habes, missum in possessionem non debere discedere de possessione, nisi refectis impensis & omni eo, quod si primùm datum esset, missio facta non fuisset [10].

10 l. si pecuniæ. vt in poss. leg. infra.

SI DE COMMVNI. L. XIX.

ANNECTITVR his quæ dicuntur in l. loci corpus. § si fundus. suprà eo. Et adde quòd etiam quo casu sententia contra vnum data alij nocet, tamen id verum est, nisi ob imprudentiam [11]*, negligentiam* [12]*, vel dolum eius contra quem pronunciatum est, lata sit: quod vltimum ex hac lege impletur, &* CVRIAE *Parisiensis decreto approbatum est* [13].

11 l. si per imprudentiam. de euict.
12 l. si ideo. de euict.
13 Anno 1533.

TESTATRIX. L. XX.

AN legata re, vel vendita, via quoquè sequi putetur, suprà responsum est [14]*. Præterea ex hac lege* [15] *relata ad titulum, satis efficitur, pro iure pascuorum & similibus rebus, vt pro illationibus, decimis, portorijs, confessoriam competere: quod & suprà ex omnium sententia retulimus* [16]*. Reliqua huius legis vide in l. inter initium. §. vniuersitatis. de rer. diuis.*

14 l. Gaurus. de seruit. vrb. præd.
15 ibi, plures ex municipibus.
16 in l. ij. suprà eod.

Quemadmodùm seruitutes amittuntur.

QVI ITER. L. II.

AN vsu partis totum retineatur, ex ijs quæ suprà [17] *diximus, patet.*

17 in l. is qui vsumfructũ. Quib. mod. vsusf. amitt.

SERVITVS. L. V.

PERTINET ad id, quod positum est in l. Pomponius. Quib. mod. vsusfr. amitt.

NAM SATIS. L. VI.

ADIVNGITVR ijs quæ posita sunt in l. ad partem. suprà de seruit. Quanquàm autem seruitus indiuidua est ea quæ vni fundo debetur, commoditas tamen diuiditur [1]*: vndè diuiso fundo regionibus inter hæredes vel dominos plures, censentur quoquè separatæ seruitutes, quæ partibus singulis debentur: vndè retenta seruitute in*

1 Paul. de Cast. in l. ex meo. de seruit. rust.

vna parte, in alia amittitur, & contrà, vt hîc. vide fusius in textu, & glo. Item & hic textus pertinet ad ea quæ posita sunt in l. si cui simpliciùs. suprà de seruitu.

SI SIC CONSTITVTA. L. VII.

HANC superiùs citamus, cùm quæritur de præscriptione seruitutum [2]. Et quemadmodùm dicitur hic, in seruitutibus quæ habent vsum magno temporis interuallo interruptum, duplari tempus [3]: ità in his ad quærendam possessionem non requiritur, multis vicibus quem vsum esse, sed sufficiet probationes implere de vna & vltima vice [4]. Vndè cùm aliquis turbatur in possessione eligendi, sufficit probare se vltimæ electioni interfuisse [5]. Sic possessio conferendi probatur per vnam, vel duas collationes postremùm factas [6]. In cæteris autem rebus quomodò possessio quæratur, suprà dictum est [7]. Item quæsitum scio, an in præscriptione decimarum debeat duplari tempus, quòd quodammodò habere videatur vsum magno tempore interpellatum: sed probatur Innocentij [8] opinio, vt non dupletur tempus: quotidiè enim possunt decimæ percipi. Quod & Guidoni Papæ videtur [9], licèt Panormitanus in d. c. de quarta. contrà senserit.

SI STILLICIDII. L. VIII.

QVOD extremo responso dicitur, per vsum partis totum ius retineri, in retinendo rationem habet [10], sed in acquirendo non item: quantum enim probatur possessum, tantum dicitur præscriptum, nec vlteriùs perducitur præscriptio [11]: quod & aliàs retulimus [12]. Itaque si præscribis ius imperij vel iurisdictionis, vel ius vectigalis in aliqua ciuitate: contra eos tantùm tibi ius acquisitum est, à quibus exegisti: in cæteros, non. quod tamen admirabiliter temperauit Paulus Castrensis [13], vt hoc locum habeat, cùm antea nullum ius portorij & vectigalis in illo oppido esset impositum. Quòd si alius illud ius habens, permittit ab altero præscribi, rectius dici ait, vt omnimodò ius illud præscribenti acquiratur, licèt à nonnullis non exegerit: nam ei qui præscribit, idem ius redit, quod erat apud alium contra quem præscribitur.

SI COMMVNEM. L. X.

EGREGIVM est quod dicitur: in indiuiduis, eum qui priuilegia-

2 l. seruitutes. iiij. de seruitut.
3 l. vlt. de seruit. & aqu.
4 Bar in l. j. §. hoc interdicto. ii. col. de itin. actuque priuat.
5 c. cum ecclesia Sutrina. & gl. in verb. triū. & ibi Panor. de caus. poss. & propr.
6 c. cum olim. de caus. poss. & propr.
7 l. seruitutes. de seruit. vrb.
8 in c. de quarta. de pſc.
9 q. cclxvj. in decis. Cyn. in l. i. de seruit. C.
10 fac. l. ij. suprà eod.
11 l. j. §. si quis in hoc & ibid. Bar. de itiner. act. priuat.
12 in l. is qui vsumfructū. quib. mod. vsusfr. amitt.
13 l. si quis diuturno. & seruit. vind. suprà.

uilegiarius non est, accipere priuilegium ex persona priuilegiatij. Ex quo apud Abbatem relatum est [14]*, cùm ecclesia & priuatus possident fundum communem pro indiuiso, retineri possessionem ipsi priuato, propter ecclesiam, neq; rem omninò præscribi, nisi annis quadraginta. Si tamen res explicari posit sine damno ecclesiæ, in priuato decem annorum præscriptio seruaretur: in ecclesia, quadraginta annorum tempus* [15]*. Sic clerico & laico pro vno fideiubentibus, apud iudicem clericum intrabitur* [1]*. Quod verò hic ad finem dicitur, pertinet ad notata in l. is qui vsumfructũ. quib. mod. vsusfr. amit. & intellige hic esse plures seruitutes: aliàs enim si vna fuisset, per vsum partis tota retineretur* [2]*.*

SI IS CVI. L. XI.

AN extincto iure concedentis, concidat quoquè ius accipientis, aliâs dictum est [3]*.*

QVI FVNDVM. L. XII.

PERTINET ad posita in l. Pomponius. quibus modis vsusf. amitt.

SI LOCVS. L. XIIII.

HIC est casus, quo per alienum quis iustè ingredi potest, nempe cùm via destructa est, de quo vide quæ suprà posita sunt [4]*.*

AQVAM. L. XVI.

CVM plures per eundem riuum aquam ducunt, totidem sunt & separatæ seruitutes, propter pluralitatem fundorum [5]*. Ideò si vnus constituto tempore aqua vsus non sit, cæteris nihil accrescit: in rebus enim diuersis & separatis neque coniunctio est, neque ius accrescendi* [6]*. Alia præstereà ratio est, quòd nunquàm ius accrescendi locum habet post portiones acquisitas* [7]*: quod & suprà noto* [8]*. Sed hoc in vsufructu non habet locum* [9]*, nec in liberalitate principis* [10]*. Planè & illud obseruatur, vt si, qui acquisiuit portionem suam, per restitutionem eam à se abdicet, illa ad coniunctum iure accrescendi pertineat* [11]*.*

SI PARTEM. L. XIX.

QVAE suprà de præscribendis seruitutibus explicantur [12]*, habent locum quotiès seruitutes sunt constitutæ: nec verò constitutæ omninò dici possunt, nisi ea quæ ad vsum illarum sunt necessaria,*

facta

14 c. de quarta. v. col. de præscript.

15 c. ad audientiã. de præs. noto in l. cùm sponsus. §. in vectigalibus. de public. in rem act.

1 fac. l. præcipimus. ad fi. & Bar. ibi de appel. & l. j. de diuer. rescrip.

2 l. si stillicidij. suprà eo.

3 l. si ex duobus. de in diem addict.

4 l. diuus. de seruit. rust. prædio.

5 l. nam satis suprà eod.

6 l. huiusmodi. §. de quibus. de legat. j.

7 Bar. in l. re coniũcti. ix. col. ibi, quarto. de leg. iij.

8 l. dominus. de vsufr.

9 l. j. §. interdum. de vsufru. accres.

10 l. vna. si liberalit. impe. socius. C. lib. x.

11 l. ex cõtractu. infrà de re iudic. l. si minor de acq. hered. Bar. in l. sed quum patrono. de bo. pol. infra.

12 l. seruitutes. iiij. de ser. l. foramẽ. de serui. urb.

facta sint, vt hic in aquæ ducendæ seruitute vsuuenit, quæ non antè constat, quàm riuus sit factus, per quem aqua ducatur. Quòd si seruitus contractu quidem est promissa, sed non constituta, quia forsan necessaria ad vsum illius non sunt facta, non præscribetur spatio quod in seruitutibus præscribendis diximus sufficere [13] *: Sed triginta annorum interualla numerabuntur, sicut in reliquis actionibus personalibus* [14]. *Si tamen nulla essent necessaria ad constituendum vsum seruitutis, vt in itinere, via, haustu, & similibus, existimo tam per ipsum contractum quàm testamentum seruitutẽ constitutam esse, & ità intelligo hunc text.* [15] *licèt Bartolus & Paul. aliud dixerint. Item notandum valdè est, eum cui via legata est ignoranti, si fundum suum vendat, non posse repudiare viam in perniciem emptoris* [16]. *Sic si testator fundum sibi ignoranti legatum, mihi leget, hæres non poterit damno meo legatum repudiare* [17].

13 d.l.seruitutes.
14 l.sicut. de præsc. triginta annorum.C.
15 §.si per fundum.
16 vt hoc text.ad fin.
17 l.liberto octogintа.de bonis libe.infra.

SERVITVTE. L. VLT.

HAEC *lex ab omnibus allegatur, ad probandum, in seruitutibus præscribendis bonam fidem esse necessariam: quod alibi diximus* [18].

18 l hæc autem. suprà de seruit.vrb.præd.

LIBER NONVS PANDECTARVM.

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

SI QVADRVPES. L. I.

EX *summa æquitate profectum est hoc edictum: cui totiès locus est, quotiès sine culpa mea, animal meum tibi nocuerit. Benignè verò mihi qui culpa vaco, id conceditur, vt aut noxiam præstem, hoc est, damni æstimationem, aut ipsum animal dedam. Vsurpatum est enim, vt res nostræ non vltrà soleant nos onerare, quàm valeant* [1]*: quod alibi fusius* [2]. *Et valdè singulare est quod hic subycitur* [3], *cùm arietes aut boues commiserunt, vnúsque alterum occidit,* vel

1 l.prætor.§.hoc edictũ. de dam infect.
2 in l cum fructuarius. de vsufr.supra.
3 §. cùm arietes.

vel offendit, hoc edicto teneri dominum prouocantis. Ex quo apud Bartolum & Abb relatum est 4 duo pacem inierunt sub pœna, vt qui alterum offenderet, soluat decem: certè si posteà commiserint, is pœnam praestabit, qui prouocauit, alter minimè. Quòd si nō apparet vter prior prouocauit, neuter de pœna appellatur 5: nam mutua delicta compensatione abolentur 6.

4 Bar hic. & Abb. in c j. de treug. & pace.

5 l. sciētiam. §. stramenta infra ad leg. Aqui.

6 l. viro. & l. cum mulier. sol. matrim.

EX HAC LEGE. L. III.

SI animal libero capiti damnum dederit, erit & huic edicto locus: quod hactenus verum est, vt impensarum in curatione factarū, & operarum amissarum reputatio fiat: non autem vt liberum corpus aestimetur. Ex quo profectum est, quod hodiè apud nos in vsu est, vt mortuo aliquo ex vulnere accepto, hares vel filius rectè intendat, vt recipiat id quod sua interest ratione operarum, quas defunctus in vita potuisset exhibere 7. quod etiam contra eum dici puto, qui sinè culpa occidit, vt suprà dicitur. nam si culpa arguitur, Aquiliæ locus esset, quæ non tantùm id quod interest, sed pœnam persequitur 8. Item adde, perpetuum esse in aestimatione damni facienda, affectionem rei amissæ, aut filij mei amissi & casi non spectari, sed id tantùm, quanti omnibus id damnum est 9.

7 per hunc tex. & Pano. in c. j. de iniur.

8 l. item Mela. infrà ad leg. Aquil.

9 l. si seruū. infrà ad leg. Aqui. l. precia. ad leg. Falcid. infrà.

Ad legem Aquiliam.

ITEM MELA. L. XI. §. SI PLVRES.

IN pluribus debitoribus, etiamsi insolidùm teneantur, tractatum est, an vnius solutio alijs ad liberationem prosit: quod ferè est, si ex contractu debent 10: quod tamen aliàs fusiùs dictum est 11. In pœnalibus autem contrà statuitur: nec enim vno soluente cæteri dimittuntur, vt hic 12, etiamsi is insolidùm solueret, & totum damnum praestare esset paratus, diceretque suo nomine delictum gestum esse: & hoc à CVRIA Parisiensi iudicatum esse Ioan. Gall. refert 13. quod tamen non habet locum, si pœnale iudicium esset ex parte vnius tantùm 14: vel si actio pœnalis descenderet ex quasi delicto 1. Item solet generaliter dici, quòd cùm multi ad pœnam tenentur prospectu officij, eos pro parte ad pœnam teneri 2. Ex diuerso quæri potest, si vnus simul plures offenderit, an cuique ad pœnam insolidum obligetur. Et melius est cùm iniuria in personam fit,

10 l. si plures. de dolo. suprà.

11 l. nec vllā. §. item si qs dolo. de pet. hæred.

12 & l. adeo. de iurisd. omn. iud.

13 q. excj. in quæst. per arest. decis.

14 l. j. §. si plures. de eo per quem fac. er.

1 l. iij de his q deiec. vel eff. l. licet. in fin. suprà naut. caup. stab.

2 l. si multi. & ibi Bar. de public. fac. gl in l qui in cōtractibus. de iur. fis.

sit, ex personis quæ offenduntur, totidem pœnas constitui & exigi. Ideò ex iniuria nuptæ illata, & vir & pater agent separatim, & singuli pœnam auferent 3. Cùm verò delictum circa res committitur potissimùm, plures ad quos hæc iniuria pertinere potest, loco vnius sunt 4: quod & Bartolo videtur 5: & summam rationem habet, etiam si nulla lege comprobaretur. Item alia quæ ad hanc legem pertinent, vide in l. ità vulneratus. infrà eodem.

3 l. cū qui. §. si nupta. de iniur.
4 l. item apud Labeonē. §. vl. cū l. seq. de iniur.
5 l. iij. §. si ad plures. de sepul. viol.

LIBER HOMO. L. XIII.

NOTA, *neminem esse dominum membrorum suorum. Ex quo descendit, vt nemo possit pro reo capitis fideiussionem præstare: vt reo non comparente, similitudine supplicij teneatur 6: nec potest aliquis ad amputationem membri etiam cum iuramento, obligare se 7, aut ad quæstionem 8. Cui similis est quæstio, an aliquis ad carcerem se obligare possit: quod aliàs excussimus 9: vbi etiam vide quid iuris sit in clerico & sacerdote.*

6 l. si quis reū. de custo. & exhib. reor. & ibi Barto.
7 Gui. Pap. q. cclxxviij.
8 Bar. in l. pen. de condi. caus. dat.
9 in l. alia. §. eleganter. solut. mat.

HVIC SCRIPTVRAE. L. XV.

PRAECLARE *dicitur, eum qui mortiferè vulneratus est, reputari occisum tempore vulneris, licèt pòst multo interuallo moriatur 10. ideò cùm in libellis accusationum adijci lex 11 iubeat diem & locum in quo delictum factum est, debet dies & locus vulneris apponi, non mortis 12. Plurimùm verò interest, hic dies an ille distruciatur: cùm ex tempore delicta crescant, aut minuantur 13.*

10 fac. l. ait lex. infrà eo.
11 l. libellorum. de accus. infrà.
12 Bar. in d. l. libellorum. & l. damni. j. §. Sabini. de dam. infect.
13 l. aut facta. §. j. infrà de pœnis.

PROINDE I. L. XXII.

QVAE *vtilitas veniat in reputationem, admonuimus in l. numis. de in litem iuran.*

PROINDE II. L. XXV.

QVOD *hoc tex. ad finem dicitur, nullas esse partes iudicis in confitentes, non ideò probatur, in confessum sententiam reddendam non esse. Si enim de criminibus quæritur, certum est etiam post confessionem sententia opùs esse 14: nec confessio executioni mandabitur, nisi sententia consequatur 15. Erit verò in potestate iudicis, secundùm confessionem, ex continenti sententiam ferre, nisi in tormentis confessio sit facta: tunc enim altera confessio & perseuerantia in reo requiritur 16. Planè in ciuili causa, etiam sententia post confessionem requiritur, si post litem contestatam confessio facta est 17. si verò*

14 l. si confessus. infrà de custo. & exhib. reor.
15 Inno. in c. quærenti. de off. deleg. ext.
16 l. j. § diuus. Seuerus. de quæstio. Bar in l. j. de custo. & exhib.
17 l. Iulianus. infrà de cōfess.

rò ante litem contestatam, secùs: eo enim casu rectiùs dicitur, confessum pro condemnato haberi[18] *: & sufficiet, præceptū fieri à iudice, vt soluatur debitū. His adiunge, confessum ex sola confessione infamiam non contrahere*[19]*: nam ad infamiam, sententia & condemnatio subsequi debet*[20] *: quod tamen sine distinctione non est, sed vide Bart. in l. infamem. de public. iudic. Hunc verò tex. in quo dicitur, nullas esse partes iudicis in confitentes, explica sic, vt reuerà non possit iudex in sententia ferenda contra confessionem statuere, sed necessariò secundùm confessionem iudicabit, & æstimabit: sententia igitur opùs est.*

18 l.j. de confess. C. & ibi glo. Bar. & Paul.

19 l. si reus. de procu.

20 l.j. & l. furti. de his qui notan. infam.

SI SERVVS SERVVM. L. XXVII.

§. SI FORNICARIVS. *Ità legitur in Pandectis Florentinis: quanquàm Budæus fornacarium legat, pistrinarium seruum vel pistorem intelligens. Et vides hîc, dominum ex incendio à familia concitato teneri: ferè est enim, vt in incendio culpa versetur*[1] *: quod tamen potes ex his quæ superiùs relata sunt, temperare*[2].

1 l. iij. de off. præfe. vigil. suprà, & l. si vendita. de peric. & commod. rei vend. infrà.

2 in d. l. iij. de offic. præf. vigil.

QVEMADMODVM. L. XXIX.

§. SI PROTECTVM. *Hîc duo sunt. Primum, vt non liceat mihi id quod in meo pendet, modò non in meo sit ædificatum, propria authoritate tollere: tamen didici in arborum ramis in meo pendentibus, contrà esse: licebit enim mihi mea authoritate euellere, post denunciationem tibi factam vt eos amoueas*[3]. *Aliud est, vt quod in meo positum & ædificatum est, liceat mihi etiam iudice non adito tollere*[4] *: quod tamen ità admittimus, si ego in possessione sim: nam aut destruere*[5]*, aut propria authoritate ædificium in meo positum occupare potero*[6] *: quòd si non possideo rem meam, nec id quod in ea positum est, propria authoritate destruam: sed iudice opùs erit*[7] *: nam nec rei meæ possessionem propria authoritate auferre possum*[8]*. Item fauor religionis postulat, vt in meo positum propria authoritate non reuellam*[9] *: vndè ecclesiam in solo meo exædificatam, propria authoritate non destruam*[10] *: immò solum cedit ædificio*[11]*, licèt in aliis contrà*[12]*. Item si socius ædificat in communi, non possum meo iure tollere, sed actione opùs est: at si in proprio meo, vel actione vtar, vel opus perdam & destruam. Vtrunque responso Pomponij demonstratur*[13]*. Additúmque est, quòd cùm fructuarius in solo in quo*

3 l.j. & ibi Bar. de arbor. cæd.

4 vt hîc, in ver. aliud.

5 vt hoc tex. & l.j. §. nūciatio. de oper. no. nun.

6 l. si in area. ibi, cùm aūt. & Bal. de condic. indeb.

7 l. de pupillo. §. meminisse. de ope. no. nunciat.

8 l. extat. quod met. cau. suprà. l. si quis in tantam. C. vnde vi.

9 l. ossa. infrà de religio.

10 Alex. in d. l. j. §. nunciatio. de oper. nou. in princip.

11 glo. in c. apostolicos. xij. q. ij.

12 l. ij. de rei vindi.

13 l. sed si inter me. de seruit. vrb. præd.

vsumfructum habet, ædificat, ius esse domino propria authoritate destruendi [14]*: secùs, si emphyteuta vel vasallus ædificarent: nam hi fundum meliorem efficere debent* [15]*. quod Alexander probat* [16]*. Et hæc adiuuant id, quod bellissimè ex Innocentio & Abbate retuli in l. extat. suprà quod metûs causa.*

14 arg. l. vsufructuarius. j. & ij. de vsufr.
15 l. j. de iur. emphyt.
16 in l. j. §. nunciatio. de oper. no. nunc.

§. LABEO. *Pertinet ad id, quod singulariter dicitur in l. iij. de in litem iuran.*

§. MAGISTRATVS. *Ex hoc textu efficitur, minores magistratus constante officio in ius vocari posse: quod explica, vt aliâs dictum est* [17]*. Et vides hîc, magistratus teneri de damno dato & iniuria: quod tamen ità verum est, si non ex officio damnum & iniuriam intulissent. nam quod officio postulante damnum dant, extra noxam est* [18]*. Vndè belle apud Canonistas tractatum est* [19]*, an spoliatus à iudice, possit intendere, restitui se debere ex interdicto Vndè vi: quod sinè dubitatione est, si iudex extra iudicium hoc fecerit, & tanquàm priuatus, vel si tanquàm iudex & in iudicio hoc exequutus est, ordinem tamen iuris prætermisit* [20]*: quòd si ordinem seruauit, melius est vt possessorio non sit locus aduersùs eam sententiam: quæ quanuis iniusta sit, tamen in rem iudicatam transit* [1]*, & exequenda est* [2]*: quod Panormitano videtur* [3].

17 l. ij. suprà de in ius voc.
18 l. iniuriarum. §. j. de iniurijs.
19 c. conquerente. de restit. spolia. ext.
20 per tex. in d. c. conquerente.
1 l. sermo. §. prætor. ad Trebel. infra.
2 c. pastoralis. §. quia verò. de off. ord.
3 d. c. conquerente.

QVI OCCIDIT. L. XXX.

S I *vulneratus seruus non mortiferè, perijt vel negligentia, aut alia qua causa, qui vulnerauit, non de occiso, sed de vulnerato tenebitur. In obscuris autem cùm quæritur, an qui mortuus est, ex vulnere periêrit, credimus ex vulnere mortuū esse, cùm illicò mortuus est* [4]*: si autem longo pòst interuallo, secùs: vt in eo qui octo mensibus post acceptum vulnus decessit, rescriptum est* [5]*: quanquàm hoc vniuersum in arbitratu iudicis est* [6]*, qui rem consulto & vocato medico explicabit* [7].

4 per ea quæ notantur in l. Martius. infrà locat.
5 c. ij. de clerico percus. extrà.
6 secūdùm Panor. d. c. ij.
7 l. nec semel. de re mil. lib. xij. C. l. j. de vent. inspi. infrà.

ILLVD. L. XXXII.

V B I *eadem ratio est, ibi & idem ius obseruandum est. sed hæc nimis generalia, quàm vt lege & regula adstringi possint. Et nota ad finem legis, eum qui multis interuallis distinctis deliquerit, totidem delicta separata videri commisisse. At si vno tempore & vulnerauerit & occiderit, vnum erit delictum, nempe occisio. In contra-*

ctibus

ctibus autem sæpè ex vna verborum conuersione, plures contractus & stipulationes coalescunt[8] *: quod & pertinet ad id, quod dictum est in l. vlti. quib. mod. pig. sol.*[9].

8 l. scire debemus. de ver. obligat.

9 & l. quidam existimauerunt. si cer. petat.

QVANVIS. L. XXXIX.

QVI inuenit pecus alienum in agro suo, iure illud non includit, nec retinet : sed pro damno accepto propria actione experietur. Si tamen ignoret cuius sit animal, hactenùs retinebit, quoàd certior fit factus[10]. *At res inanimas, quæ alienæ in fundum meum fluminis vi aut ventorum delata sunt, rectè retineo, quousquè mihi dominus damnum sarciat*[11] *: sicut dicimus rem retineri pro expensis*[12].

10 arg. l. capite quinto. ad leg. Iul. de adul. Bal. in l. ij. de seruis fugit.

11 l. hoc amplius. §. j. de dam. infe. & ibi Bar. & Alex. & Pan. in c. si læserit. de iniur. & dam. dat.

12 l. in rebus. §. possunt. commod. vbi noto.

IN LEGE AQVILIA. L. XL.

ISTVD responsum vulgò creditur tripliciter legi posse : sed quo modo plùs vna lectione legi possit, non video. Agebam verò contrà eum qui chirographum deleuit, in quo scriptum erat, deberi mihi à quodam pecuniam sub conditione : sed quia conditio nondùm euenerit, & sic mihi nihil debebatur adhuc[13], *poterat mihi agenti obijci ante tempus agere me, cùm dies non cesserit, nec venerit*[14]. *Verùm quia testes possunt non esse tempore euenientis conditionis, & sic desinente probatione damnum mihi crearetur, rectè intendam, vt condemnetur is qui meum chirographum deleuit : & sic curabo testes interrogari, & debebo vincere, sed exactio in tempus conditionis differetur : quod tamen intelligo, si reus dolo vacat : nam si dolosè deleuit, ilicò fiet executio*[15]. *Item quanuis actor non possit facere interrogari testes ad futuram memoriam, nisi cùm timetur de morte aut absentia testium*[16] *: agere enim, quandò vult, potest : si tamen ità se res haberet, vt non possit agere ilicò, ei conceditur vt faciat interrogari testes, etiam si metus mortis vel absentia verè non subsistat : sufficit enim, quòd possint non esse eo tempore quo actio competet*[17]. *At reus sine distinctione, cùm non sit in eius potestate quandò conueniatur*[1], *potest petere vt testes interrogentur ad futuram memoriam & fidem*[2].

13 l. sub conditione. de condict. indeb infrà.

14 l. cedere diem. infrà de verb. signifi.

15 l. locum. §. condemnatio. de tab. exhib. & noto in l. ij. de euict.

16 c. quoniam frequëter. vt lit. non contesta.

17 per hunc tex.

1 l. j. vt nemo inuit. age. l. pure. §. si. de excep. rei iudic.

2 l. vl. de vsur. pupill. C. c. significauit. de testib. ext.

SCIENTIAM. L. XLV.

§. QVI CVM ALITER. Non solùm ad tutelam corporis nostri, alteri damnum dare possumus[3] *: sed ad conseruandam rem & possessionem nostram, vim inferre licet*[4], *sed vtroque casu mode-*

3 vt hic, & l. iij. de iustit. & iure.

4 l. j. C. vndè vi. l. iij. §. eum igitur. infrà de vi armat.

nn 3 *ratio*

5 d.l.j.C.vndè vi. *ratio seruanda erit* 5. *Itaque quanquàm domino sit integrum, rem à se ablatam ex continenti à fure auferre, hoc tamen ciuili modo faciendum est: nam si verberaret immodicè, dum rem suam vult recipere, lege Aquilia teneretur* 6 *: quod notandum est.*

6 l si ex plagis. §.tabernarius. infrà eod.

ITA VVLNERATVS. L. LI.

EX hac lege generaliter dici potest, plures qui lethaliter vulnerauerunt, teneri de occiso: putà vulnerasti Titium mortiferè, eundem posteà & Meuius vulnerauit, ità vt mortem acceleraret: in te enim & Meuium de occiso actio est, vt hîc dicitur: si tamen Meuius eum, quem tu mortiferè ceciderat, ità opprimit, vt ex continenti exanimet, tu de vulnerato tantùm teneberis 7 *: & ità duo responsa mirabiliter pugnantia, conuenire possunt. Primo enim casu nihil proponi potest, cur potiùs ex secundo, quàm primo vulnere perierit: cùm vtrunque vulnus lethale sit, & post vtriusque vulneris illationem ex interuallo perierit casus: vndè in obscuro vterque teneri debet* 8. *At cùm secundus ità vulnerat, vt eum, qui aliàs ex primo vulnere accepto erat ex interuallo moriturus, in continenti opprimat, quia certum est vulneratum ex secundo ictu perijsse, non ex primo, ideò primus de vulnerato tantùm tenebitur: cùm non occiderit* 9. *Cui simile est quod dicitur* 10 *de eo, qui à Titio mortiferè vulneratus, ruina vel qua alia vi sinè facto hominis oppressus est: quia enim certum est, ex ictu Titij non perijsse, Titius de vulnerato tantùm tenebitur, non de occiso. Et ità dissoluitur fortis ἀντινομία: quod & Zasius ferè probat* 11. *Quibus adde quod paulò superiùs dictum est* 12.

7 l.item Mela. §.Celsus. suprà eo.

8 l. item Mela. §. sed si plures. suprà eo. & infrà ea.l. §.idque.

9 d.l.itē Mela.§.Celsus.

10 l. huic scripturæ. §. si seruus. suprà eo.

11 in intell.sing. in intel. l.item Mela.

12 in l. qui occidit. suprà eo.

De noxalibus.

IN DELICTIS. L. IIII. §. SI DETRACTA.

SI seruum occidis domino sciente, insolidum in dominum actio est: quòd si insciente, noxalis competit 13. *Vtro autem iudicio sit actum, sententia reddita in vno, exceptionem rei iudicatæ in altero pariet, vt hîc: pendente verò iudicio licet ei qui noxali tantùm egit, scientiam addere libello, & sic petere, vt detracta noxæ deditione insolidum reus damnetur. Item qui insolidùm egit, donec res agitur mutabit libellum, &, si ità videtur,*

13 l.ij. suprà eo.tit.

tur, offeret se contentum noxæ deditione: augere enim & diminuere vsque ad sententiam libellum possumus, modò seruetur eadem species obligationis [14]*. at corrigere libellum non possumus immutata substantia actionis, nisi vsq; ad litem contestatam* [1]*: nam in eo quod principale est, ad finem vsq; persistendum est* [2]*, nec mutatio recipitur* [3]*, quod post Bartolum Alciatus probat* [4].

14 vt hic, & l. edita. C. de eden. §. si minùs. Instit. de acti.
1 l. non potest videri. de iud.
2 Authen. qui semel. C. quom. & quan. iud.

SI COMMVNIS FAMILIA. L. IX.

QVI communi nomine, hoc est, pro se & alijs conuenitur, iustè desiderat sibi cedi actiones in eos, pro quibus pulsatur: aliàs si non cedantur, non condemnabitur [5]*, & repellet agentem exceptione cedendarum actionum* [6]*. In tutoribus etiam hoc admitti placuit, vt exacti pro alijs, habeant vtilem actionem etiam sinè cessione* [7]*. quæ actio cæteris non datur, nisi cessa* [8]*. Sed vtroq; casu, siue is qui pro alijs exoluerit, habeat vtilem actionem absq; cessione, siue cessione sit opùs, nunquàm aget vtili, nec poterit desiderare sibi cedi, si ex dolo suo conuenitur* [9]*: at beneficium diuisionis, cùm per modum exceptionis competat, datur etiam conuento ex dolo suo* [10].

3 l. denunciare. §. quid tamen. de adul.
4 in l. edita. C. de eden.
5 l. qui mãdato meo. de fideiuss. infrà.
6 l. Stichum. §. pen. infrà de solut.
7 l. j. §. nũc tractemus. de tut. & rat. distr.
8 l. vt fideiussor. de fideiuss. infrà.
9 per hũc tex. & l. si plures tutelam. de admi. tut. l. j. §. plane. de tut. & rat distrah.
10 d. l. si plures tutelã. & ibi Nicol. de Neapoli.

SI SERVVS. L. XXII.

NOTANDVM est quod hic dicitur, eum demùm dici facultatem habere rei recipiendæ, qui habet pecuniam ad manus: qui autem habet res tantùm, licèt illis venditis facilè rem sit recepturus de pecunia refecta, non tamen dicitur habere facultatem: non enim debet cogi vendere res, vt soluat pecuniam. Ex quo infertur, eum dici pauperem qui habet possessiones, sed pecuniam numeratam non habet [11]*. Vnde bellissimè est quæsitum in ijs qui priuilegium habent, vt nisi quatenùs facere poßint, non teneantur: an dicantur facere posse, si habent magnam & amplam domum, licèt paucos redditus. Sed nè fraus creditoribus fiat, magis est vt facere posse dicantur: ideoq; vendere cogentur illam domum, & satisfacere* [12]*. Hic & alia applicatur quæstio: Mater filio, cuius tutelam gerebat, necessaria ministrauit: in eam erogationem non sufficiebant bona pupilli quo ad annuos redactus. sed tamen ex venditione bonorum facta, facilè poterat impensarum summa refici: quæro, an mater præsumatur id fecisse intuitu pietatis, an animo repetendi? Et certum est, parentes gerentes patrimonia filiorum, si alimenta ministrent filijs, credi non de suo, sed de filio-*

11 l. in fundo. ibi, finge pauperem. & ibi Bal. de rei vind. fac. l. vitium. de impen. in reb. dot. fac. l. diuortio. de neg. ges.
12 Bal. in l. ij. C. quod cũ eo qui in alien. pote.

de filiorum patrimonio erogâsse[13]*: quòd si filius patrimonium non habeat, prospectu pietatis erogatio iudicatur esse facta: ideóq; repetitio inhibetur*[14]*. In quæstione autem proposita, magis est vt repetitio non sit: ei enim dicuntur præbitæ expensæ, qui non habet patrimonium. Nam qui ex patrimonij redditibus non habet vndè se sustentet, licèt ex venditione rerum suarum id facere possit, benè dicitur non habere facultatem se alendi.* Cui consequens est, vt saltem in eam summam, quæ vltra redditus suos est, pupillus non cogatur expensas reficere[15]. *Huius rei argumentum est, quòd dicitur de eo qui cessit bonis, vt posteaquàm ditior sit effectus, possit conueniri quatenus facere poterit*[16]*: at non dicitur facere posse, si non tantum habet, vt ex annuo redditu possit debitum dissoluere, licèt alias solutio ex venditione bonorum illius fieri posset*[17]*. Nec mutat quod fortè ex statuto obijci posset, parentem non posse plus vni filiorum concedere quàm alteri, si illi ad parentis successionem admitti velint: quotiès enim prohiberi donatio dicitur, totiès id verum est, nisi ad alimenta donatur. sic vir & vxor inuicèm donant ad alimenta*[1]*: sic donatio damnato in metallum vel deportato facta, procedit ad alimenta*[2]*: sic spurio licitè donatur* 3*. licèt is nec ex testamento, nec inter viuos capere possit* 4*. Sic monachis mendicantibus, & cæteris omnibus, qui lege & religione impediuntur res immobiles acquirere & omnino recipere, ritè res immobilis donatur, & eam permutabunt cum pecunia: idq; alimentorum fauore* 5*: neque enim ij dicendi sunt mortui, si cibum & potum spectes*[6].

ELECTIO. L. XXVI.

§. NEQVE HAEREDI. *Vides mendacium reuocari posse ante litem contestatam, & pertinēt ad id quod pono in l. sed & ea. quod cum eo qui in alie. potesta. infrà. vndè si statuta minuunt pœnam ijs qui confessi fuerunt, qui negauit, posteà poterit reuocata negatione, confiteri & admitti ad priuilegium* 7.

ET GENERALITER. L. XXVIII.

HIC tex. *solet in hoc citari, vt procedat præscriptio etiam cum mala fide in titulo adiudicationis & sententiæ, idq; propter iudicis authoritatem. Quod certè iure ciuili nullam dubitationem habere videtur: sed quæsitum est, an hoc etiam de iure Pontificio procedat,* quod

13 l. Nesennius. suprà de neg. gest.

14 l. 1. alimēta & l. si paterno. C. de neg. gest. l. ex duobus. §. vlt. de neg. gest. Bar. in l. stichus. de pecul. leg.

15 per hunc tex. & l. in fundo. & ibi Bal.

16 l. is qui bonis cessit. ij de cess. bon.

17 l. qui bonis suis. & ibi Bar. de cess. bon. infrà. Decius in l. Diuus. de reg. iur vide Imol. in l. Nesennius. de neg. gest.

1 l. ex annuo. l. si vir. §. pe. de dona. inter vir. & vxo.

2 l. si in metallū. de his quæ pro non script. haben. gl. in l. j. de hæred. instit.

3 c. cum haberet. de eo q. dux. in matrimonium, quam polluit p. adult.

4 l. j. de filijs natur.

5 c. recolentes. in ver. commutatis. de statu reg. & ibi Panor.

6 glo. in Auth. Idem est. de bonis quæ lib. C.

7 Bal. Ang. Saly. & Iason in l. cum qui. in prin. de iureiurand.

quod non admittit Paulus Castrensis & Alexander [8] *: neque enim debet esse maior authoritas iudicis, quàm iuris, quo omninò malafidei possessor non præscribit* [9] *: quamuis enim authoritas iudicis, siue decretum siue sententia sit, præbeat causam vsucapiendi* [10]*, cætera tamen quæ ad præscribendum requiruntur, adiungi debent.*

8 in l. si finita. §. si de vectigal.b.s. de damno infec.

9 c. possess. r. de reg iur. lib. vj c. vlt. de præscr. extr.

10 l. prætoris. de damno infec. l. si per errorem. de vsuca. l. opor.ius. §. si iussu. de acq. posses. infrà.

ET SI CONDEMNATVS. L. XXXV.

AN sententia in filium reddita, iudicatum facere debeat pater, dicitur in l. ij. §. idem scribit. de pecul.

SI AD LIBERTATEM. L. XLII.

QVI pro seruo qui mortuus erat, iudicium noxale accepit, absolui debet, si probet eum periisse [11]*. Generaliter enim dicitur, debitorem qui prospectu speciei quantitatem debet, etiam à quantitate absolui cùm species perierit* [12] *: si quas tamen actiones habet contra eum, cuius facto factum est vt species periret, eas cedere debebit* [13]*. Aliâs autem cùm quantitas vel genus simpliciter sunt cum obligatione, nunquàm perempto genere liberatur debitor* [14]*. Item eius quod dixi, liberari debitorem quantitatis perempta specie, cùm prospectu speciei quantitas debetur, ratio est, quòd vnum tantum in solutione est, aliud in obligatione. Quòd si quantitas & species in obligatione sint, alterutra perempta, in alia remanet debitor obligatus* [15]*. Ideoq; cùm venditor deceptus vltra dimidiam iusti precij, agere possit alternatiuè vel ad rem, vel ad supplementum precij* [16]*, rectè dicitur, re perempta nihilominùs ad residuum precium agi posse : quod & Panor. probat* [17]*, & verum est.*

11 vt hîc §. j.

12 l. quidam. §. ij. & l. Titiæ. §. vlt. de lega. j.

13 l. j. §. si post. suprà si quadrupes pauperiem fecisse.

14 l. incendium. C. si certũ pet. noto in l. quod te. infrà si cert peta.

15 l. Stichũ. infrà de sol.

16 c. iij. c. cùm causam. de empt. & ven. l. ij. C. de resc. ven.

17 in d. c. iij. ad fi.

SERVI. L. VLT.

GENERALE est, ibi quenque defendi debere, vbi deliquit, & ibi puniri, licèt sit alterius prouinciæ [1]*. Vnde si alibi sit, iustè iudex in cuius territorio factum est delictum, petet eum ad se remitti* [2]*. Item secundùm statuta & consuetudinem loci in quo delictum factum est, pœna erit statuenda delinquenti* [3]*. His annecte quæ pono in l. hæres absens. §. si quis tutelam. de iudic.*

1 l. si cui. §. idem. & l. vl. infrà de accus.

2 §. si verò quis cõprehensus. ū. Auth. vt nulli iudic. de pastoralis. §. qa n p onio & ibi glo. de sent. & re iud.

3 Bar. in d. l. si cui. §. idẽ.

LIBER

LIBER DECIMVS PANDECTARVM.

Finium regundorum.

FINIVM REGVNDORVM. L. I.

FINIVM regundorum actio mista est, vndè ei non præscribitur nisi triginta annorũ spatio [4]: quod in actionibus mistis generale est [5]. Sed huic videtur aduersari, quod apud Canonistas relatũ est [6], fines parochiarum & diœcesum nunquàm præscribi: quod ità verum esse putamus, si euidentissimis rationibus appareat, fines olim esse assignatos & positos: aliàs enim præscribi posset. Prætereà illud à Canonistis dicitur in parochiarũ, dignitatũ, regnorũ, aut ducatuum finibus præscribendis: vt nec tãto tẽpore cuius memoria nõ extat, præscriptio ꝓcedat [7]: in priuatorũ autẽ prædiorũ finibus quo minùs præscriptio fit, nihil proponitur [8]. Nec omittendum est, quod vulgò in finibus regũdis obtinuit, vt probẽtur per instrumenta propter aliud emissa, & p libros antiquos [9].

4 l.vlt.C.fi.a.reg.
5 l.hæreditatis.&l.vnus C. in quib. caus. cess. long. temp. præs.
6 c.super eo.de paroch. ext.
7 vt d.c. super eo. & ibi Panor. arg. l. agros. de fund. limit. lib. xj. C.
8 d.l.vl.C.eo.tit. l. in finalibus. infrà eod.
9 c. cum causam. de ꝓb. glo. in c. cum olim. de censib. Panor. in c. super eo. de paroch.

SED ET LOCI. L. IIII.

§. SI DICANTVR. Nota iudicem maleficiorum etiam de causa ciuili cognoscere, si ea in litẽ incidat. Sic è diuerso iudex ciuilis de criminali quæstione in causam incurrẽte cognoscet [10], quæ etiã in delegato iudice locum habent. Vndè delegatus in causa matrimonij, potest etiam de dote restituenda cognitionem interponere, si illa quæstio incidat [11]. Sed de his fusiùs in l. solemus. § latrunculator. de iudic. suprà.

10 l.quoties.C.de iud.
11 c.de prudẽtia. de don. inter vir. & vxor.

SI IRRVPTIONE. L. VIII.

POTEST iudex in rem præsentem venire, & oculis controuersiam terminare: quod pertinet ad id, quod suprà positum est [12].

12 in l. illicitas. §. veritas. de off. præs. suprà.

IOS TERMINOS. L. XII.

HIC textus satis se ipse prodit, & mea sententia, falsam Accursij & cæterorum [13] interpretationem arguit. Agitur enim hic de eo, qui cùm duos fundos haberet, vnum vendidit, & contra antiquũ finium modum nouos fines statuit. Certè si emptor latiores fines & antiquos

13 hic & in l. omnibus. de testib. C.

tiquos obseruandos esse velit, errore labitur, & causa cadet: fundi enim non natura, aut antiqua consuetudine, sed destinatione domini statuuntur [14]. Ex quibus efficitur, demonstrationem finiũ simplicem, vim pacti habere. Benè igitur Zasius [15] Accursium & alios reprehendit, qui quòd in hac lege inter duos emptores diuersorum fundorum lis esset, denunciatum venditori testimonium interpretatur, quasi venditor sit testis idoneus in causa emptoris.

14 l. quod in serum. §. si quis post. de leg. j. l. si quis duas. §. si qs partem. suprà Com. præd.

15 in Intell. sing. in intell. huius l.

SCIENDVM EST. L. VLT.

ISTA lex vetus Solonis, in finibus perquàm vtilis est. Et ex eo quòd in translatione Bulgari legebatur, quinque pedes, suspicione adducor etiam in Græca lege veteres legisse, τὰ δὲ ἄλλα δένδρα πέντε πόδας, hoc est, alia autem ligna quinque pedes. & ità in Pandectis Florentinis scriptum animaduertimus: quanquàm Alciatus secundùm vulgatos codices δύο πόδας legerit [1]. Sed & idem Alciatus eleganter docuit [2], olim lege xij. tabul. cautum fuisse, vt inter vicinorum prædia constitutis finibus, quinque pedum spatium relinqueretur, quò ire agere vterque dominus posset. Horum quinque pedum præscriptionem inhibitam fuisse M. Cicero testatur [3]: quod & lege Codicis euidenter ostenditur [4]. Cùm enim illi quinque pedes cuiusdam facultatis modo sint instituti, ad eos vsucapio non pertinet [5]. Et ità recentiores ignorationem Ioannis Baialardi Iurisconsulti (vt Crinitus testatur [6]) doctissimi sarcièrunt. In reliquis autem vsucapionibus quæ ad fines pertinent, obseruatur id quod suprà paulò antè retulimus [7].

1 lib. ij. dispunc. cap. vj.

2 in l. quinq; pedũ. C. eo.

3 lib. j. de legib.

4 d. l. quinque pedum.

5 l. viam publicã. de via pub. infrà. not. Bart & alij in l. cum notissimi. de præscri. xxx. vel xl. anno.

6 lib. xxv. cap. iiij. de honest. discip.

7 in l. j. eo.

Familiæ erciscundæ.

HAEC ACTIO. L. I.

HAEC actio necessaria fuit volentibus cohæredibus à communione discedere. Ex quibus verbis retinenda est opinio Placentini, & Mart. qui hanc actionem nasci ex voluntate cohæredum voluerunt: vndè non priùs præscriptio curret contra hanc actionem, quàm ab vno renunciata fuerit communio. Vt enim pacto effici non potest, ne à communione discedatur [8], ità nec præscriptione illud effici poterit. Item cùm vterque possideat, quomodò præscriptio potest procedere pendente communione? quod & Bartolus [9] & Baldus [10] probant. Quòd autem lege pro-

8 l. nulla societatis. infrà pro soc.

9 in l. j. de annal. exc. C.

10 in l. vlt. ad fi. C. eo.

ge prohibemur [11] *post triginta annos iudicia quæcunque, siue familiæ erciscundæ, siue communi diuidundo intendere, habet locum quandò non possedimus : & ità interpretatur Baldus* [12], *& verum est. Sed hìc quæri commodè poßit, quomodò inter fratres fiat diuisio : & retulit Iason ferè omnes secutus* [13], *sorte rem expediendam esse, & partes sortitione aßignandas* [14]. *Sed tamen rectiùs, opinor, secundùm Guidonem Pap.* [15] *dixerimus, antiquiorem fratrum diuidere debere, & minorem eligere* [16] *: quod & Aemilius Ferretus respondit* [17]. *Nec verò hìc omittendum est, in licitationibus & adiudicationibus quæ fiunt inter hæredes, aut communium rerum socios, laudemia & cætera quæ honoris causa pendi solent, non deberi. Itaque si res mihi & tibi communis, tota mihi adiudicatur, nihil omninò ei qui directus dominus est, debetur : necessaria enim emptio est : & ità* CVRIAE *Parisiensi placuit* [18], *& Bartolo videtur* [19].

11 l.j.§.adhæ[illegible].de ann.excep. Ias.in l.si non sortem.§.si centum.infrà de cond.indeb.
12 d.l.vlt.[illegible]
13 in l.iij. Comm.de legat.C.
14 per l.ij.quādò & quib. quar.pars hær.deb.
15 q. cclxxxix. in decis.
16 per tex. in c.j. de paroch.
17 Consil.j.
18 anno 1518. die Mercurij ante Pascha.
19 in l. & ideò. infrà de cond.fur.

PLANE AD OFFICIVM. L. III.

BONORVM appellatio tria continet : mobilia, immobilia, & nomina [20] *: quod & alibi dictum est* [21]. *In mobilibus & immobilibus diuidendis iudicis facto opus est, si aliàs inter cohæredes non potest conuenire* [1]. *At nomina ipso iure diuiduntur ex lege xij.Tab. idque pro hæreditarijs portionibus* [2]. *Et quamuis vtilitatis gratia iudex singulis pro solido debita & credita poßit attribuere, per hunc textum, quòd partium exactio soleat incommoditatem afferre, vt & infrà dicetur* [3]*: hoc tamen inter ipsos cohæredes tantùm obseruabitur* [4] *: at creditoribus talis diuisio nihil nocebit, quin sit illis integrum cum singulis experiundi pro partibus hæreditatis : quod tam in diuisione per iudicem, quàm extra iudicium facta, rectiùs dicitur* [5]. *Sed eleganter quæsitum est, de his hæredibus quorum alter in mobilibus, vel alia re certa, alter in immobilibus aut alia quapiam re institutus est : quomodò diuisio æris alieni inter eos fiat. Et melius est, vt diuisio æris æqualiter fiat, licèt vnius pars alterius parte multò sit superior. quam æquitatem in ijs quorum alter in Italicis, alter Prouincialibus rebus erat institutus, Vlpianus probat* [6]. *quod tamen in testamento militis non habet locum : quia enim is iure speciali habere dicitur diuersa patrimonia, vnum castrensium rerum, aliud vrbanarum : inter institutum in vrbanis rebus, & institutum*

20 l. à Diuo Pio. §. in venditi one. infrà de re iud.
21 l.quam Tuberonis.infrà de pecul.
1 l.j & ij. suprà eod.
2 l.ea quę C.eo.l.j.si certpe.C. l.pro hæreditarijs.C de hæred.act in l.hæredes. infrà eod.
3 l. quidam existimauerunt. infrà si cer.pet.
4 l.epistola. §.j. de pact. suprà. l.licèt. C. fam. ercisc.
5 vt hic.& l.pacto cohæredum.C.de pact.
6 l.ex facto. §. cùm hæc ità sint.de hæred.instit.

stitutum in castrensibus, fiet æris diuisio eiusmodi, vt castrensia debita solus institutus in castrensibus, vrbana alius agnoscat [7]. *Quanquàm Gulielmus de Cuno in proposita specie, nempe in institutis mobilium & immobilium, existimârit pro rata patrimonij æs alienum diuidendum esse* [8].

SI HAERES. L. VII.

AN victoria vel pactum hæredis vnius prosit reliquis, & an pactum falsi hæredis vero proficiat, suprà relatum est [9].

ITEM PRAEDIA. L. X.

PRAEDIA vectigalia rectè diuiduntur, nec ad istam diuisionem domini authoritatem lex requirit: licèt enim diuisio alienationis nomine dignetur [10]*: hoc tamen casu, quod aliâs alienari non potest* [11]*, rectè diuiditur: sic res litigiosa, quæ alienari* [12] *aut pignori dari non potest* [13]*, rectè diuidetur inter hæredes aut socios* [14]*. Cùm igitur emphyteutæ fundum vectigalem diuiserint, vt requirendus dominus non est, ità nec quicquam illi pro laudemio & cæteris rebus quæ honoris causa dantur, debebitur* [15]*. Sic & vasallus feudum diuidere potest, nec per diuisionem in commissum cadet, nisi esset ducatus, comitatus, aut marchionatus* [16]*. Sed quanquàm fundum vectigalem, aut emphyteuticum diuidi dixerimus, melius tamen faceret iudex, si ab eius diuisione abstineret, nè præstatio vectigalis confundatur* [17]*. Vni igitur adiudicabit, cæteris condemnatione facta.*

SED ET SI VSVCAPIO. L. XIIII.

HVNC textum citauimus in l. si post acceptum. suprà de rei vindicat.

HIS CONSEQVENTER. L. XVIII.

NOTA, hæredem non posse indignitatem obijcere cohæredi. non enim illius interest, sed fisci, cui, ablatum ab indigno, applicari solet [18].

SI FILIA. L. XX.

NOTA ad iudicium familiæ erciscundæ intendendum collatione opùs esse. Ideò filia quæ bona defuncti patris vult cum reliquis fratribus diuidere, conferre debet, vel dotem reponendo, vel minùs accipiendo [1]*: quod ità locum habet, si vir illius locuples est, à quo facilè*

7 l. hæredes §. j. infrà eo. l. si certarum. §. j. & ibi Bar. de mi. test.

8 in l. hinc quæri. de pecul. vide Alex. cõs. xcij. & cons. cxj. volu. iiij.

9 in l. si cum emptore. §. cum possessor. de pact.

10 c. nulli. de reb. eccl. nõ alien.

11 l. vlt. de iur. emphy.

12 l. quicũque. de litig. C.

13 l. j. §. vlt. quæ res pig. vel hypoth. infrà.

14 l. vlt. ad fi. C. de litig.

15 Bart. in l. & ideò. de cond. furt.

16 c. Imperialem. §. prætereà. de prohib. feu. alien. per Fed.

17 l. communi diuidũdo. infrà. Com. diuid.

18 l. Papinianus. §. meminisse. de inoff. test. suprà. & ibi noto.

1 l. dotis. C. de collat.

cilè poßit dotem seruare, vel si saltem illa fuerit in culpa, quòd ab eo ad inopiam tendente, dotem non exegerit. Nam si illi non esset dos salua, ad collationem non teneretur [2]. *idem, si testator collationem prohibuisset* [3]. *In conferenda autem dote placuit* CVRIAE *Parisiensi* [4], *filiam, dotalem quidem pecuniam, non etiam vsuras, conferre debere. Et quanquàm iure ciuili multi sint casus, in quibus non sit collatio, vt in donatione simplici, quæ filio in potestate fit* [5]: *tamen hoc iure in Gallia vtimur, vt nemini liceat familiæ erciscundæ iudicium intendere, nisi conferendo quod quocunque titulo ad se ex bonis defuncti peruenit. Conferet autem hæres cohæredi, rem quam accepit in specie, nec sufficeret æstimationem conferre, quod & decreto* CVRIAE *Parisiensis extat iudicatum* [6]. *Si tamen hæres fundum vel rem collationi subiectam alienàsset, nec in specie conferre posset, satis esse æstimationem conferre, facta reputatione temporis quo collatio petitur, eadem* CVRIA *censuit* [7]. *Qui autem hæreditatem repudiat, à lege ad collationem non vrgetur* [8]. *Sed an eius quod retinuit, hæreditate refutata, euictionis actionem in hæredes habeat, infrà dicetur* [9].

2 Auth. quod locum. de collat. C.
3 Auth. ex testamẽto. de collat. C.
4 xij. Cal. Septemb. anno 1546.
5 l. pen. de collat. C. & doct. post gl. in d. aut. ex testamento.
6 x. Cal. Ianuar. an. 1524.
7 iij. Cal. Mart. ann. 1551. adde quod dicitur in l. ex parte. §. i. infrà eo.
8 l. vl. de coll. dot. infrà. l. ex causa. C. famil. ercis.
9 l. creditor fundum. §. fi. ix. infrà de act. emp.

§. SI FILIVSFAMILIAS. *Quæ suprà de collatione facienda relata sunt, locum non habent, si filio, filiæ vel alteri diuisionẽ petenti, testator aliquid nomine debiti dedisset. Ideoq́, si pater meus vxoris meæ nomine dotem mihi dederit, ad eam conferendam non tenebor, vt hic: hanc enim accipio, vt creditor, & ex causa non lucratiua* [10]. *quòd si eam non abstulero à patre viuo, debebo illam in diuidenda hæreditate præcipere, vt hic dicitur* [11]. *Quod & hodiè sinè dubitatione est: cùm iure nouo* [12] *actiones quas contra defunctum hæredes habent, non confundantur, sed similes in eo reliquis creditoribus hæredes sint, si modò inuentarium confecerint.*

10 l. ex promissione. de act. & oblig.
11 & infrà ead. l. §. idem scribit.
12 l. scimus. §. in cõputatione. de iure delib. C.

§. SI PATER. *Potest pater diuidere inter liberos bona sua, & diuisio eiusmodi etiam in testamento minus solenni facta, valet quo ad filios, non quo ad cæteros* [13]. *Sed tamen testamentum completum esse oportet, quantùm ad voluntatem pertinet* [14], *licèt solemnitas deficiat: Ideò si testator habens duos filios, dum id agit, vt inter eos hæreditatem diuidat, ità dicit:* Lego tale prædium filio meo, *& post hæc verba obmutuit, in diuisione facienda filius id prædium præ-*

13 l. vl. C. fami. erciscund. l. hac consultissima. §. ex imperfecto. de testa.
14 l. si quis eum. de testamen. infrà.

um præcipuum non habebit. quod & Bal. notat[15]*. Quod enim dicitur, iudicem super hæreditate diuidenda acceptum, seruare debere voluntatem patris qui inter filios voluit diuidere*[16] *: æquitatem habet, si perfecta est illius voluntas*[17]*. si tamen omnia inter liberos diuisisset, quanquàm forsitan de nonnullis alijs rebus loqui volens, morbo sit oppressus, valebit (opinor) illa diuisio, per hunc text. & ità potes cum Bartolo Panormitanum conciliare, qui voluit*[1]*, testamentum inter liberos & ad pias causas, qualecunque sit, valere, siue deficiat in solennitate, siue non sit perfectum. His adde quòd cùm diuisio facta est inter viuos, seruanda erit, vt hic : & si qua indiuisa restiterunt, hoc iudicio post mortem diuidentur*[2]*.*

15 l. vlt. C. eodem.
16 l. filij. & l. quotus. C. famil. ercisc.
17 d. l. si quis cum. & Bar. in d. l. vlti.
1 c. j. de successio. ab intesta. extra.
2 l. quæ pater. j. infrà eo.

§. ITEM PAPINIANVS. *Maritus vnum ex hæredibus dotem soluere iussit vxori : si mulier aduersùs omnes hæredes de dote consistat, is cui id onus impositum est, vt dotem solueret, reliquos debebit defendere*[3]*. Nec dissimilis species relata est*[4] *de testatore, qui vxori in compensationem dotis legatum dedit ab vno ex pluribus hæredibus : si enim mulier màlit dotem quàm legatum, dos erit soluenda ab illo, qui legatum soluere debuisset. Quòd si legatum est ab omnibus hæredibus vxori, in id vt dotem compenset, aut si nolit legatum, ab vno hærede dotem recipiat : si mulier nolit legatum & màlit dotem, eleganter dicitur legatum ad eum hæredem pertinere, qui dotem soluere iussus est.*

3 per hunc text.
4 l. cùm ab vno. de lega. ij.

HAEREDES. L. XXV.

§. SI MILES. *Hic text. intellectum & rationem habet in milite, qui duplicis generis patrimonium habere potest : vndè vnumquodque patrimonium habet annexum sibi æs alienum suum*[5]*. Inter Paganos autem vix est, vt vnius duo patrimonia sint*[6]*. Ideoq. in paganis quanquàm vnus rerum Italicarum, alter prouincialium hæres sit nuncupatus, ex æquo tamen æri alieno tenentur*[7]*, quod & suprà posuimus*[8]*. Quòd autem hic dicitur, familiæ erciscundæ iudicium cessare, cùm omnia sunt in nominibus, rationem habet : nomina enim ministerio iudicis non egent, cùm ipso iure ex lege xij. Tabularum sint diuisa*[9]*, vt & suprà dictum est*[10]*. Ex quo & illud rectè placuit, vt vno ex hæredibus paupere effecto,* alter

5 l. si certarum. §. j. infrà de testa. milit.
6 l. iurisperitos. §. j. infrà de excu. tut. & ibi Bar.
7 l. ex facto. ij. infrà de hæredib. insti.
8 l. planè. suprà eod.
9 l. ea quæ in nominibus C. eod.
10 l. planè. eod.

alter ad eius partem à creditore conueniri non possit[11]. *facta enim diuisione inter debitores, improbè vnus propter alterius inopiam conuenitur, vt in fideiussoribus dicitur*[12], *inter quos tamen ante diuisionem, qui locuples est, alio facto non soluendo, tenetur*[13]: *nec enim epistola diui Adriani inter eos ipso iure diuisionem inducit*[14]. *His adiungitur, quòd cùm hæredes hypothecaria ex persona defuncti conueniuntur, teneri, alio facto paupere: hypothecaria enim insolidùm est*[15]: *quod & alibi dictum est*[16]. *Hinc glo. canonica*[17] *efsici credidit, pro vsuris restituendis hæredes insolidùm conueniri, & distringi. Quod tamen neque Panormitanus, neque recentiores probant*[18]. *Nullo enim iure hypothecam in bonis vsurarij creari, proditum accepimus. Datur & casus, quo vnus ex hæredibus ob alium non soluentem oneratur, nempe cùm pœna apposita est*[19].

§. AN EA STIPVLATIO. *Quæ dicta sunt*[1] *de diuisione facienda in hæreditate defuncti, per iudicium familiæ erciscundæ, locum non habet in stipulationibus earum rerum quæ diuisionem non recipiunt: vt si quis stipulatur viam, actum, & res similes: hæredibus enim stipulatoris insolidùm actio est: & contrà in hæredes promissoris insolidùm agetur. Sed & hic*[2] *incidit quæstio, de qua valdè addubitatum est. Quidam promisit neq; per se, neq; per hæredem suum fieri quo minùs ire alteri liceat, si contrà fiat per vnum ex hæredibus promissoris, an obligentur omnes insolidùm: quod verum esse euidenter hic arguitur, dum dicitur,* vno prohibente, insolidùm committitur stipulatio: *quod ità verum esse Alciatus putat*[3], *si hæredis mentio sit facta: quo casu noua censetur ab hæredibus promissio facta: magisq; ab hæredibus incipere, quàm à defuncto manâsse iudicatur*[4]. *At si nulla mentione hæredis facta, per se non fieri promittit, vno hæredum contrà faciente, pro partibus hæreditatis stipulatio committitur*[5]: *& ità Alciatus ea quæ communiter ab omnibus dicebantur*[6], *temperauit. Reliqua de stipulationibus diuiduis & indiuiduis aptiùs dicentur in l. ij § j. & se. de ver. ob. Et nota hic pœnam dationi adiectam, non posse nisi insolidùm committi*[7]: *quòd si adijcitur facto, distingui solet in factis diuiduis & indiuiduis*[8]. *Sed & hoc alibi dictum est*[9].

IN

11 l. legatorum. de leg. ij.
12 l. inter eos. §. pen. de fideiuss. infrà.
13 Auth. præsente. de fideiuss. C.
14 l. inter fideiussores. de fideiuss. infra.
15 l. ij. C. si vnus ex pluri. hæred.
16 l. si possessor. de rei vin.
17 in c. tua. de vsur. ext.
18 d. c. tua nobis.
19 infrà ea. l. §. idē iuris.
1 in l. planè. suprà eo.
2 §. item stipulatio.
3 lib j. parad. cap. xiij.
4 l. stipulatio ista. §. si quis ita & ibi Bar. de verb. oblig. l. reperi & ibi gl. in prin. quib. mod. vsusfr. amit.
5 l. iiij. §. Cato. de verb. oblig.
6 d. §. Cato.
7 vt hic: & l. v. de verb. oblig.
8 § Cato.
9 l. si seruus. §. j. suprà si quis caut.

IN HOC IVDICIO. L. XXVII.

AN res iudicata pro parte valere possit, alibì dictum est [10].

SI PIGNORI. L. XXIX.

HAEC lex propter breuitatem subobscurior est. Agitur autem de re pignori defuncto data, an in iudicium familiæ erciscundæ veniat: quod certè dubitationem non habet: nam omnia quæ in hæreditate reperiuntur, licèt hæreditaria non sint, in hoc iudicium veniunt, modò periculum ad hæredes spectet. Vndè deposita, commodatæ, & pignorata res hoc iudicio continebuntur [11]. *is verò cui res pignorata adiudicabitur, cæteris damnari debebit pro parte precij, quo pignus est obsignatum, non autem pro parte æstimationis rei* [12]. *Nec verò ei cui pars nominis datur, cauere tenebitur is, cui pignus adiudicatum est, de indemnitate aduersus debitorem qui pignus obligauit, quiq; luendo potest aduersùs omnes hæredes pignoratitia consistere. Similis enim est is, cui pignus adiudicatum est, cæteris compensatione facta, illi qui cùm à se per hypothecariam peteretur res, æstimationem volenti præstitit: in quo receptum est, vt ei cui æstimationem soluit, cauere non cogatur, sed ab illo omninò absoluatur. Sic qui pignus adiudicatum sibi tenet, et cui ad debiti partem condemnatus est, cauere non tenebitur, vt hic* [13]. *& hæc interpretatio ex litera necessariò capienda est, licèt glo. contrà velit. Non enim sensus nobilior, sed literæ intellectus disquirendus est. Plus etiam is cui pignus adiudicatum est, in eo à lege adiuuatur, vt rem domino vindicanti restituere non cogatur, nisi receptis ijs omnibus, quæ pro re illa pependit* [14]. *Item si dominus qui & debitor est, agat vt pignus recipiat, non cogetur is cui pignus adiudicatum est, pignus restituere, nisi in vniuersum debitor luat* [15]*: nam nisi vniuersum debitum offeratur, pignus non dimittitur* [16]*. debet igitur à debitore repræsentari ei cui pignus adiudicatum erat, id omne quod iussus est dare per licitationem, aut adiudicationem: necessitate enim & iudicio (quod in inuitum redditur* [1]*) id præstitit. Planè si animosè iste cohæres esset licitatus, iniustè reputationem eorum desiderabit, quæ propter immodicam affectionem dedit* [2]*. res enim non affectu singulorum, sed communiter funguntur* [3]*. At iustè eius ratio habebitur, quod crediter necessariò & vtiliter expenderit* [4]*. Et hæc in licitante*

PP & eo

10 non idcircò. de iudic. l. si cum vno. si ex nox. caus. ag.

11 l. & nō tantùm. de pet. hær.

12 l. communi diuidūdo. §. inter eos. insrà com. diuid.

14 ibi, vt & is qui. & l. si creditor. infra de pig. act.

15 in verb. cōtrà quoquè.

16 l. si necessarias. §. si vnus. infra de pig. act. l. hæredes. §. idem iuris. supra eod.

1 l. inter stipulantem. §. j. de verb. oblig. infra.

2 ibi, nisi obijciatur.

3 l. precia. ad leg. Falc. l. si seruū meum. suprà ad leg. Aquil.

4 vt l. hic ad fin. qa quod creditor. & l. si necessarias. de pig. act. l. in summa. de pignor.

& eo cui adiudicatio facta est, locum habent. At non idem in eo qui à cohæredibus emit partem prædij pignori dati, hoc est, partem iuris pignoris. quia enim voluntate contraxit, ideò non totum, quod dedit, auferet à debitore, sed id tantùm reputabit quod iustum precium est 5.

QVAE PATER INTER FILIOS. L. XXXII.

HANC *l. citamus suprà in l. si filia. §. si pater. eod.*

SI PATERFAMILIAS. L. XXXIII.

SI *res pignori data Mæuio, legetur mihi, hæredes luere debent* 6. *Ità si paterfamilias, dum inter hæredes diuisionem vult facere, singulis singula legat, quod ex eis legatis pignori tenebitur, de communi luendum erit, per hunc tex. Ex quo non id effici volumus, vt in diuisione facta per testatorem euictio locum habeat: expeditum est enim, in ea non esse euictionem* 7, *nisi modo exceptionis* 8: *quod tamen temperabis, vt infrà dicemus* 9: *& hanc sententiam Bart. probat* 10. *Nec mutat quod hic dicitur: neque enim negandum est, quin si res euincatur ab vno ex hæredibus, ob id quòd cæteri illam non luerint, illi eo casu de euictione obligati sint.*

POMPONIVS PHILADELPHVS. L. XXXV.

CONSTITIT, *patrem filio quem in potestate habet, donare non posse* 11: *quod tamen in causa dotis speciali iure non procedit, vt hic* 12: *& hoc eousquè perduci placuit, vt donatio nihilominùs subsistat, etiam si matrimonium non sequatur* 13: *quod Alexandro videtur* 14. *Item filio ob benè merita pater iure permittēte donat* 15: *nam prohibita donatione, non ideò censetur inhiberi remuneratio* 16. *non tamen præsumuntur benefacta & merita, nisi probentur* 17: *quia enim donatio prohibetur, suspicio est, colorem quæsitum ex meritis* 18. *Item quanquàm non valeat donatio patris in filium in potestate, tamen morte vel emancipatione confirmatur* 19, *si tamen traditio facta est* 20. *Et quemadmodum dicimus patrem filio donare non posse, ità nec frater alteri fratri donare potest, cùm vterque in vnius potestate sunt: neque enim frater potest donare, nisi res patris donet, & sic perinde est atquè si pater donaret: itaque sola naturalis obligatio oritur* 21.

5 per hūc tex. in ver. non idem. facit l. itē si verberatum. §. j. infrà de rei vindic.

6 l. si res. de leg. j. infrà. & l. rē pignori. suprà eod.

7 tex. in l. ex parte. §. vlt. infrà eod.

8 l. cùm pater. §. euictis. de leg. ij. infrà.

9 l. si cùm vēditor. §. vlt. de euict.

10 l. qui Romæ. §. vlt. in fi. de verb. oblig.

11 l. j. § j. infrà pro donat. l. ij. de inoff. donat. C.

12 & l. si cū dotē. in prin. infrà solut. mat.

13 l. si extraneus. ad fin. de cond. cau. data.

14 d. l. si cùm dotem.

15 Bar. in l. j. §. j. pro donat. tex. in l. si forte. de castren. pecul.

16 l. quod autem. §. si vir. infrà de don. inter vir.

17 gl. in l. si donatiōe. de colla. C. Bar. in d. l. j. §. j. pro dona.

18 l. qui testamentū. in fi. infrà de prob. l. cū qs. §. pen. de leg. iij.

19 l. filiæ. C. eo. & l. donationes. de dona. inter vir. & vxo.

20 l. Papinianus. infrà de dona. inter vir. l. i. §. si quis alte. vel sibi. scribit Bar. & Bal. in d. l. ij. de inoff. donat.

21 l. frater à fratre. & ibi Ias. iiij. notab. de condic. indeb.

CVM

CVM PVTAREM. L. XXXVI. CVM L. SEQ.

QVI accipit iudicium cum eo quem hæredem putat, qui hæres non est, non tamen eum hæredem confitetur [22]. vulgò enim proditum est, verba enunciatiua in iudicijs dispositionem non facere [23]: si tamen sequatur sententia, & inuicèm condemnationes & adiudicationes sint factæ, repetitio non est, vt hic. nunquàm enim ex causa iudicati solutum, repetitur [1]. Cui consequens est, vt si diuisio extra iudicium facta esset, repetitio quoquè sit [2]: nec ex tali diuisione titulus ad vsucapiendū acquiratur [3]. at in diuisione per iudicem facta, contrà [4]. Planè si diuisio per iudicem facta est, non inspectis tabulis testamenti, ex ea tamen erit condictio [5] Item si testamentum ostensum est & visum, sed falsi arguitur, omnia in pristinum statum per restitutionem reponentur [6], & cessabit ista lex.

EX PARTE HAERES. L. XXXIX.

QVOD pro omnibus factum est, ab omnibus sarciri debet [7]: itaq; quod vnus præstitit in causa communi, ab alijs seruat per hoc iudicium [8]: & si vnus ex hæredibus litem, quam omnes cohæredes patiebantur, defendit, plerunquè credimus communi nomine factam esse expensam [9]: ideoq; eam cæteris reputabit [10], nisi non ampliùs in litem expendit, quam expensurus esset pro se solo, per hunc tex. Sed tamen in dubio præsumimus magis expendisse agentem pro omnibus, quàm si pro se solo egisset, secund. Bart. hic, quod æquum est. Sed & aliàs quæsitum scio, Mæuius nomine suo & Caius duorum pupillorum nomine quæstionem cuidam mouerunt, & condemnati sunt, vtrùm in expensis agnoscendis tres partes fiant, an verò duæ, quod magis placuit, idq; placito CVRIAE Parisiensis decretum est in proposita specie [11], cùm duo pupilli duos trientes haberent in re controuersa, & Mæuius vnum trientem [12].

§. INTESTATO. De collatione facienda ijs qui iudicio familiæ erciscundæ experiri volunt, suprà tetigimus [13], quibus iungitur hoc responsum. Ex quo (opinor) potes consuetudinem quæ in Gallia plurima est, temperare: in ea cauetur, vt nemo siue ex testamento, siue ab intestato, alicui sit hæres cum cæteris, nisi conferendo. Si tamen testator diuisisset inter filium & filiam bona, & longè ampliùs filio contulisset

22 l. qui familiæ. infrà eo.
23 Bar. in l. ex ea. in fi. de donat.
1 l. j. C. de cōd. inde. l. eleganter. §. j. de cod. ind. vt hic in fin. & l. si post diuisionē. de iu. & fa. ignor. C.
2 l. cùm solus. de vsucap.
3 l. si per errorē. de vsuca. vide fusè Bal. in l. j. commu. vtr iud. C.
4 l. de his. suprà de trāsa.
5 l. j. quemad. testa. aper.
6 l. diuus. de re iud. infrà. & l. j. C. si ex fal. instru.
7 l. j. infrà ad leg. Rhod.
8 l. hæredes. §. si vnus. suprà eod.
9 l. sed & si. §. adeò. de pet. hæred.
10 l. iiij. §. sed & si. suprà fini. regund.
11 mense Nouembri, anno 1514.
12 fac. l. cui fundus. ad fin. de cond. & demon. infrà.
13 l. filia. eod.

tulisset quàm filia, quòd ea aliâs dotem accepisset, videtur non absurdè defendi posse, filia non esse necesse dotem conferre, per hunc textum.

§. FILIVS. *Si fratres in communione rerum hæreditariarum perstant, non tamen ideò socij dicuntur: vndè fit vt quod æs alienum vnus contraxerit, ab alio non sit luendum, per hunc textum*[14]*: & si vnus fundum emerit, alteri communicare non cogetur*[15]*. Planè si illi simul mercaturam exercerent, videtur quodammodò societas contracta inter eos, eorum videlicet quæ ex quæstu proficiscuntur*[16]*: quod ità admittit Bartolus*[17]*, si maiores sint ambo: si enim alter minor esset, nec tacitè, nec expressè societas subsistit, nisi tutor authoritatem accommodet*[18].

14 fac. l. cùm duobus. §. itē Papinianus. ff. soc.
15 c. si duo. §. j. de fratr. de nou. benefi. inuest. in vsi. feu. Ias. in l. ij. C. de furt.
16 l. coiri. infrà pro soc.
17 in l. si patruus. C. commu. vtr. iud. in fi.
18 l. vt in cōductionibus. infrà pro soc. Bal. in d. l. si patruus.

§. PATER. *Ex hoc text. satis euincitur, quod aliâs*[19] *ex opinione Bartoli*[20] *confirmauimus, in diuisione à patre facta locum euictioni non esse: quod nota.*

19 in l. si paterfa. suprà eod.
20 in l. qui Romæ. infrà de verb. oblig.

QVAEDAM MVLIER. L. XLI.

QVIN *iudici qui de appellatione cognoscit, liceat sententiam in parte confirmare, in parte infirmare, nemo dubitat*[21]*. Sed & illud ex facto quæsitum est: quidam à taxatione & æstimatione expensarum appellauit: in quibusdam capitibus taxationis iusta prouocatio, in quibusdam frustratoria iudicata est: quæro, an totiès multam frustratoriæ appellationis pendere debeat, quot reperiuntur capita, à quibus malè & perperàm appellatum est. Et extat* CVRIAE *Parisiensis placitum*[1]*, quo vnam & alteram tantùm multam pendi debere pronunciatum est.*

21 per hunc tex. & l. vlt. de iure patro. infrà.

1 Pridiè Idus Iunij, anno 1499.

SI FAMILIAE. L. XLVIII.

PERTINET *ad ea quæ scripta sunt in l. si quis cùm procuratorio. §. vnius. suprà de procur. vbi habes quandò plures per vnum procuratorem litigare debeant.*

QVI ERAT HAERES. L. XLIX.

AN *procurator, executor, creditor & similes, de euictione teneantur, & an si promiserint, ex promissione conueniri possint, ex his quæ infrà diximus, responsum est*[2]*. Reliqua vide in l. Plautius. suprà de procur.*

2 in l. si pignora. de euic.

QVAE PATER. L. L.

ISTA lex de genere eorum est, quæ superius annotata sunt [3]. *vt enim quæ pater piè in filium contulit, non reputat* [4] *: ità mortuo patre ea filius non cogetur conferre* [5]. *Sed vtrunque non procedit, si pater penès se habuisset bona ad filium pertinentia : de his enim bonis filij expensæ potiùs factæ iudicantur, quàm de bonis patris* [6]. *Sed quæsitum est, an id quod nomine dignitatis aut militiæ pater filio erogauit, conferri à filio debeat. In quo fere placuit, eam militiam, quæ neque vendi potest, neque ad hæredes transit, non conferri* [7], *nec in legitimam imputari : quod & Bartolus* [8] *& Baldus* [9] *tenent. quòd si talis militia & dignitas vendi potest, licèt ad hæredes non transeat, conferetur, & in legitimam cedet* [10] *: vt & multis authoritatibus* CVRIAE *Parisiensis comprobatum est. Idem planè est, si è diuerso res à patre empta, ad hæredes transiret, sed vendi non posset, vt in feudo & emphyteusi : nam talia conferri debebunt : sufficit enim ad collationis necessitatem, rem quæ data est, aut vendi, aut ad hæredes transmitti posse* [11].

3 l. Nesennius. de neg. ge.
4 l. aiumēta. l. si paterno. de neg. gest.
5 per hunc tex. & l. filiæ. C. eodem.
6 d. l. Nesennius. l. vl. de pet. hære. supra. sett; simus in l. Nesennius. de neg. gest supra.
7 l. j. §. nec castrense. de colla. bon. l. fil a. §. idē scribit. suprà eod.
8 in d. §. nec castrense.
9 in l. omnimodo. § imputari. C. de inoff. test. j. co l.
10 d. §. imputari.
11 per tex. in d. § imputari. & Barto. in d. §. nec castrense.

FVNDVS. L. LI.

VXOREM Mæuiam duco, pro qua in dotem datur fundus dotalis patri meo, qui quia onera matrimonij sustinet, licitè fructus suos facit : oneribus enim illis inseruiunt [12] *: sed defuncto patre meo, quæritur, quomodò & cum qua causa fundus mihi sit restituendus à cohæredibus meis : & magis est, vt post litem contestatam omnes mihi fructus debeantur : tum enim in mora esse incipiunt hæredes, & in mala fide* [13]. *sed malæ fides non obest, quin impensarum ratio habeatur, si modò eæ ad rem meliorem reddendam factæ sunt : de quo fusiùs aliâs dictum est* [14]. *Fructuum autem restitutio à quo tempore incipiat, infrà dicemus tam in contractibus* [15], *quàm in legatis & fideicommißis* [16].

12 l. pro oneribus. C. de iure dotium.
13 l. certū. de rei vind. C.
14 l. in fundo. suprà de rei vind.
15 l. cùm fundus. si cer. pet. & l. videamus. ij. de vsur. infrà.
16 l. in fideicommissi. de vsur.

Communi diuidundo.

COMMVNI DIVIDVNDO. L. VII.

NOTA *vectigalem fundum non diuidi, quod verum est, si iudici id expedire visum fuerit : alias enim posset diuidi, vt suprà annotauimus* [1]. *Quòd autem quærit glo. cùm duo sunt emphyteutæ hæredes, & vnus alio*

1 l. item prędia. suprà fa. ercisc.

cessante soluit, an tota res in commissum cadat, alibi tetigimus[2].

2 l. si necessarias. §. si vnus. infrà de pig. act.

§. SI DEBITOR COMMVNIS. *Creditor cui pignori res data est, quandiu pignori incumbit, ad diuisionem rectè prouocatur: & potest res creditori adiudicari tota vel pars*[3]*: & eam diuisionem eo modo cum creditore expeditam, tenebitur ratam habere debitor. Si enim fuerit omninò res adiudicata creditori, non est audiendus debitor, qui vult partem suam tantùm recipere, sed & aliam recuperare tenebitur data æstimatione. Idem ferè dixi*[4]*, cùm duo fratres vendunt fundum communem cum facultate redimendi: neque enim vnus partem suam rectè ex pacto auocare intendit, nisi & aliam auocet, quod & placito* CVRIAE *Parisiensis continetur*[5]*. Planè si creditor volens sine iudice diuisisset, nec prouocatus, existimo eam diuisionem debitori non nocere*[6]*. Quòd si debitor qui fundum cum alio communem pro indiuiso habebat, fundum obligauerit, rectè quidem ad diuisionem prouocatur: sed ea diuisio non officit creditori, quin eam quoquè partem quæ alteri socio adiudicata est, sibi oppigneratam habeat*[7]*: quod aliâs admonuimus*[8].

3 vt hic. & l. si probatũ. C. comm. diuid.

4 l. quòd si vno. infrà de in diem ad dict.

5 xi. Calend. Maij, anno 15[illegible].

6 l. si dictum. §. si compromissero. de euict.

7 l. si qs putans. §. si fundus communis. suprà eo. l. si consensit. §. vl. infrà quib. mod. pig. vel hyp. sol.

8 l. Iulianus. §. idê Celsus. de act. emp. infrà.

ITEM QVANVIS. L. X.

VSVM vnius indiuiduum esse, satis constat, quod & suprà diximus[9]*: si tamen duo vsum habent, poterit id necessitatis causa admitti, vt vnus solus vtatur, & alter pecuniam reficiat, vt hic.*

9 l. vsus pars. de vsu & habitat.

IN HOC IVDICIVM. L. XIIII.

HANC legem explica vt aliâs dicetur[10]*. Reliqua autem de impensis seruandis habes in l. in fundo. suprà de rei vind. Et est valdè singulare quod hic dicitur, singularem successorem retentionem habere, propter impensas ab authore factas.*

10 in l. si in area. infrà de cond. indeb.

§. SI CONVENIAT. *Conuenire inter partes potest, vt ad certum tempus in communione sint, putà quandiu viuunt*[11]*: hactenus tamen conuentio obseruabitur, quatenus societas non erit onerosa: si enim vnus ex socijs iniuriosus aut prodigus sit factus, potest etiam nihil nocente pacto, societas & communio renunciari*[12]*. Sed vt in æternum non discedatur à cõmunione, non valet, vt hic*[13]*. Quæsitum est autem, an testator possit iubere, vt fratres aut hæredes in societate persistent, quod sine dubio obtinet, si ad certum tempus in communione esse iussi sint*[14]*: si autem in æternum testator iuberet non discede-re,*

11 l. j. infrà pro soc.

12 l. si conuenerit. infrà pro socio.

13 & l. nulla. infrà pro soc.

14 l. si qui ita sint instituti. infra de cond. inst. & ibi Bal. & Ang. Bar. in l. Quintus. de annu. leg.

re, magis est per hunc textum, vt non valeat iussu, quod Paulus & Iason probant [15]. Sæpè enim eadem causa est testamentorum atq; contractuum [16]. Plus etiam quæritur, an conuentio quæ solet conueniri inter partes, ne in æternum diuidant, firmetur iuramento : quod vix est [1] : sic testator qui iurauit testamentum non reuocare, licitè reuocat [2] : & idem in eo, qui iurauit, non reuocare procuratorem [3].

VT FVNDVS. L. XVIII.

ARBITER non potest super alio iudicare, quàm de eo super quo est aditus. Ideóque bene retulit Bartolus [4], arbitrum super diuisione acceptum, non posse occasione diuisionis iudicare, vt vnus det rem, quæ communis non est, & de qua non est controuersia, alteri [5]. Non enim rectè facit iudex, qui ad ea quæ libello non continentur, condemnat [6]. Sed hæc in ciuilibus & ijs quæ priuatam litigantium vtilitatem respiciunt, in quibus iudex nihil debet decernere nisi petitus [7]. At in criminalibus, in quibus vindicta publica deposcitur, ad libellum non est prospectus [8] : ad officium enim iudicis de crimine cognoscentis, pertinet inquirere tam de delicto, quàm innocentia delati [9].

SI IS CVM QVO. L. XX.

NOTAT hic Bartolus, posse iudicem in odium eius qui contumax est, & ad edictum non venit, iubere vt villa illius diruatur, aut arbusta succidantur. Quòd si villa quæ diruta est, erat mihi communis cum contumace, rectè intendam, eum ad sarciendum damnum cõdemnari, vt hic. Sic cùm ex facto vnius ex hæredibus, omnes hæredes pœnam incurrerunt, familiæ erciscundæ iudicio ille cæteris damnum reficere debet [10] : sic cùm propter delictum vnius ciuis, ius pignerationis siue Marca datum est contra ciuitatem, si quod damnum reliqui ciues contemplatione pignerationis acceperint, ab illo seruabunt qui causam pignerationi præstitit [11]. Quod verò dixi ex veterum sententia, eius qui ad edictum non respondisset, villam à iudice dirui posse, perquàm durum est : sufficere enim videtur, si contumacia damno litis coërceatur [12] : vel si magis expedire iudex animaduerterit, bona illius iubeantur possideri, secundum formam quæ iure relata est [13]. Itaque benè est, si hic ex Pandectis Florentinis reponamus, si is cum quo fundum communem habes, ad delictũ non respondit : nec

15 in l. si non sortem. §. si centũ. de cond. indeb.
16 l. seruum filij. §. cum qui de leg. i.
1 secund. Ias. in d. §. si cẽtum. fi. col.
2 Bar. in l. si qs in principio. de leg. iij.
3 gl. in ver. reuocatus. in c. vl. de procur. lib. vj.
4 in l. cùm Aquiliana. de transact.
5 l. nõ distinguemus. §. de officio & ... dies. §. plenum. de arbit.
6 l. vlt. de fideicom. liber. C.
7 l. iiij. §. hoc aũt. & ibi Bar. de dãno infecto.
8 l. quid ergò. §. pœna grauior. & ibi Barto. & glo. de his qui not. infam.
9 l. si non defendantur. de pœnis.
10 l. iiij. §. item si in facto. de verb. oblig.
11 Bar. in l. nã & Seruius. de neg. gest. in princ.
12 l. contumacia. infrà de re iud.
13 c. quoniam frequẽter. §. in alijs. vt lit. nõ cõtest. Auth. & qui iurat. de bon. auth. iud. poss.

nec enim probè, ad edictum, legi videtur posse. Nec absurdum est, in delictis domos & fundos dirui, quorum nomine & persona interficiuntur, quanquàm Duarenus[14] *hic legi contendat,* si quis ad delectum non respondit, *ex eo quod alibi dicitur*[15], *eos qui olim ad delectum non respondebant, vt proditores libertatis, in seruitutem redigi: quæ lectura vera esse potest.*

14 l.j. anniuer. disp. c. iiij.
15 l. qui cū vno. de re milit.

SABINVS. L. XXVIII.

PERTINET *ad ea, quæ superiùs dicta sunt in l. ij. de seruit. An verò socio ius sit resistiendi, etiam suprà monuimus*[16].

16 l. in re communi. de seruit. vrb. præd.

Ad exhibendum.

IN HAC ACTIONE. L. III. §. SCIENDVM.

F*ERE est vt in omnibus iudex plenam inquisitionem interponere debeat*[17] *: nec valeret sententia non seruato iudiciorum ordine*[18] *: quod adeò verum est, vt inferior à Principe vel à Papa, vt legatus cardinalis, non possit cognoscere, vel alteri cognoscendum committere summatim & de plano*[1]. *Multæ tamen solent causæ numerari, in quibus summatim & de plano cognosci potest: vt sunt causæ viles & paruæ*[2] *: item inter domesticos, patrem & filium, libertos & similes*[3] *: item cùm petitur exhiberi, vt hoc tex, & multis casibus quos glos. hic recenset. Sed admonendi sumus, his verbis,* summatim & de plano, *duo potissimùm contineri. Primùm enim existimatur sublata solennitas, quæ iure prodita est*[4], *hoc est, vt prætermisso iuris ordine, de causa cognoscatur. Alterum est, vt semiplenæ & summariæ probationes sufficiant. Vtrunque verò habet locum, cùm de re modica & parui momenti agitur, vt cùm exhiberi petitur: nam & remittitur solennitas in iudicijs consueta: item sufficiunt semiplenæ probationes, nempe iuramentum*[5] *: quæ autem exceptiones altiorem quæstionem habent, in directum iudicium sustinentur, vt infrà ea. l. §. ibidem. idem, cùm agitur de alimentis*[6], *& similibus causis. quod ideò admitti placuit, quia præiudicium per summariam illam cognitionem non creatur veritati*[7]. *Aliquandò autem sunt causæ graues, in quibus iure permittente, procedi potest summatim & de plano: quibus verbis id tantùm significatur, vt absque forma & ordine soliti iudicio-*

17 l. iudices. C. de iud.
18 l. prolatam. de sent. & interl. C. & ibi glo.
1 glo. sing. in c. vlt. verb. figura. de hæret. lib. vj.
2 Auth. nisi breuiores. de sent. ex breuic. reci. C.
3 l. nec quicquā §. de plano. supra de off. procons. & leg.
4 Auth. offeratur. C. de lit. côtest. & glo. in d. l. prolatam.
5 l. thesaurus. infrà eo.
6 l. si quis à liberis. §. si vel parens. de lib. exhib.
7 l. à Diuo Pio. §. si sup. de re iud. d. l. si quis à liberis. §. meminisse.

rum

rum lis peragatur: vt euenit in causis beneficiorum, decimarum & vsurarum, quæ de plano tractari iubentur[8]*: item in crimine læsæ maiestatis*[9]*. In his neq; citatio, neq; litis contestatio, neq; multa alia quæ ad iudiciorum formam pertinent, requiruntur: plenæ tamen probationes & defensiones admitti debent*[10]*: in magnis enim causis illa verba,* summatim & de plano, *solennia quidem iudiciorum remittunt, sed non probationes.*

§. IBIDEM SVBIVNGIT. *Ex hoc textu generaliter dici solet, exceptiones oppositas in iudicio præparante, reÿci ad iudicium directum, si altiorem quæstionem desiderent: quod verum est, nisi essent exceptiones litis finitæ, vt hic: aut nisi qui eas obÿcit, ex continenti & ad manum probationes haberet*[11]*: nam si ex longinquo probatio esset petenda, differuntur*[12]*. Quæ sint autem exceptiones quæ altiorem quæstionem habent, facti magis, quàm iuris quæstio est: ideò in existimatione iudicis res ponenda erit, quanquàm & Bar. in eam sententiam plura scripserit*[13]*. Huc pertinet, quod & iure canonico manifestè proditum est*[14]*, peremptorias exceptiones non impedire litis ingressum, aut contestationem: sed commodiùs de illis post litis contestationem disceptabitur*[15]*: quod tamen ipsum rationem habet, nisi essent exceptiones litis finitæ, vt de re iudicata & transacta*[16]*, & decisa iureiurando*[17]*. Nam inter omnes constitit*[18]*, eas exceptiones omnes, quibus ipso iure actio perimitur, impedire litem: neq; enim sinè actione aliquis experiri potest*[19]*, quod eousquè perducendum esse existimo, vt habeat locum etiamsi exceptiones illæ altiorem tractatum postulent, idq; per hunc textum, qui manifestè hoc conuincit. Ex quo existimo communem omnium opinionem*[20]*, falsam esse, qui exceptiones litis finitæ, quæ altiorem quæstionem desiderant, differendas esse censuerunt. sicut enim hic dicitur, exceptiones litis finitæ, in iudicio præparãte examinari debere, etiamsi altiorem quæstionem postulent, nec ad aliud iudicium reÿci: ità & dici potest, in eo iudicio cui nullũ aliud consequitur, exceptiones litis finitæ ante litem contestatam oppositas, impedire litis contestationem, nec differendas post litem contestatam: nam quæ ante litis contestationem fiunt, præparatoria dicuntur iudicÿ*[1]*: sicut actio ad exhibendum, est præparatio aliarum actionum*[2]*. Igitur ante litem contestatam examinabuntur eæ exce-*

8 c. dispẽdiosam. de iud. in clem.
9 extrau. ad reprimẽdũ. Qui sint rebell. vbi Bar. fusè.
10 c. sæpè. de verb. sign. in clem.
11 l. si is à quo, vt in poss. leg. seu fideic.
12 l. ille à quo. §. si de testamento. ad Treb.
13 l. iiii. §. cõdemnatũ. de re iud. & d. l. is à quo.
14 c. j. de lit. cõtest. lib. vj.
15 l. peremptorias C. Senten. resc. non poss.
16 d. c. j. de lit. contest.
17 l. nã posteaquam. ibi, actio denegatur. de iureiur.
18 Bar. Alex. Ias. in d. L. nam posteaquàm.
19 l. si pupilli. §. vlt. suprà de neg. gest.
20 Bar. & aliorum in d. l. nam posteaquàm. in princ.
1 gl. in verb. procœmiis. §. pe. in Auth. in med. lit. non fiet iacr. iuss.
2 supra ca. l. §. est autem.

ptiones litis finitæ, adhibita altiori disceptatione, si res ità postulet, nec tamen per hoc omninò dici potest, contestationem litis factam esse: vt enim per dilatoriam exceptionem contestatio non fit 3, sic nec per peremptoriam 4: quod sanè admittit Panormit. 5.

3 l. j. de litis. contest. C. & c. j. de lit. cont. ext.

4 c. si oblato. de lit. contesta. lib. vj.

5 in d. c. j. de lit. cont.

DE LO EXHIBENDO. L. XII.

§. SI POST IVDICIVM. *Notandum est, eum qui moram in restituendo fecit, teneri de interitu rei, etiã si res æquè peritura erat apud actorẽ, si ante moram fuisset restituta 6. quod ex cõmuni omnium opinione infrà annotauimus 7. Sed tanto magis condemnatio erit facienda, si res eo casu perierit qui nõ accidisset, si fuisset res restituta, vt hic. Si tamẽ esset aliqua iusta litigãdi causa, qui non restituit, non continuò in mora est 8: ideò nec teneri potest periculo rei, etiamsi non fuisset res æquè apud actorem peritura, quamuis Bald. hîc dissentiat.*

6 l. si filio. §. si post. solut. mat.

7 l. quod te mihi. si cer. petat.

8 l. si quis solutioni. in princ. de vsur.

THESAVRVS. L. XV.

HANC *legem repete ex his, quæ diximus in l. iij. §. sciendum. suprà eod.*

LIBER VNDECIMVS PANDECTARVM.

De interrogationibus in iure faciendis, & interrogatorijs actionibus.

TOTIES HAERES. L. I.

INTERROGATORIAS *actiones appellari Duarenus ait 9, non quòd per eas actor intenderet reum ad respondendum cogi debere: sed ità nomen acceperunt, quòd ex interrogati responsione darentur. Has Iurisconsultus hic in desuetudinem abijsse dicit: videbatur enim durum, ante iudicium constitutum de suo iure aliquem cogi respondere: successit verò edictum prætoris, quo al. quis post iudiciũ inchoatum cogitur de possessione & iure suo quasi professionem edere, & respon-*

9 cap. xliij. lib. j. anniuersar. disput.

respondere: vt si rogetur qua ex parte posideat, item an hæres aut qua parte hæres sit [10], & ex cæteris causis quas hic glo. enumerat. Eius fermè generis est, quod de positionibus apud Canonistas explicatur [11]: vt enim hic interrogationibus factis tenetur reus respondere, ità & positionibus: & qui iussus respondere positionibus, non responderit, pro confesso habetur, quantùm ad positiones attinet [12]: idem in interrogationibus dicitur [13]: quòd si responderit, ipsi actori valebit ad probationem responsio [14]: & si confessio negocium principale respicit, pro condemnatione est [15].

10 l. qui interrogatur. infrà eo.
11 c. j. & ibi fusè glos. de confess. lib. vj. & per Bar. hic.
12 c. ii. de confess. lib. vj.
13 l. de ætate. §. qui tacuit. infrà eo.
14 l. ij. infrà eo.
15 l. j. C. de confess.

QVI INTERROGATVR. L. V.

HOC caput videtur labefactare id, quod aliàs diximus [1], neminem cogi titulum suæ possessionis dicere [2], cùm hic dicatur, cogi quem respondere an sit hæres. In quo animaduertendum est, eum qui conuenitur hæreditatis petitione, cogi titulum suæ possessionis dicere: id enim specialiter inductum est [3]: si autem alia actione conuenitur qui hæreditatem posidet, putà à creditoribus, cogetur quidem respondere an sit hæres, hoc est, an pro hærede posideat [4]: non autem de iure & titulo, vt suprà dixi, quod ità Baldus [5] post Speculatorem [6] definit, vt hactenùs reus interrogationi & positioni actoris cogatur respondere, quatenùs de iure actoris interrogatur: at interrogatus reus de iure ad se pertinente, & ex quo nihil actori posit accrescere, respondere non cogetur [7]. Nec omittendum est, quòd aliàs CVRIA Parisiensis censuit, interrogationes fieri debere expensis eius qui eas fieri petit: quanquàm iure ciuili iudici arbitrandi potestas est, an communibus expensis, an verò vnius partis fieri debeant [8].

1 in l. qui petitorio. de rei vind. suprà.
2 l. in speciali. suprà de rei vind. & l. cogi. C. de pet. hær.
3 l. cogi. de petit. hæred.
4 d. l. qui petitorio.
5 in d. l. cogi j. col.
6 de teste. §. nunc nobis. §. item agens.
7 Bal. in l. in speciali. de rei vind. suprà.
8 l. pe. §. his de præsentibus. & ibi doct. de reb. cred. C.

SI SINE INTERROGATIONE. L. IX.

§. QVI INTERROGATVS. Valdè notandum, semper ad interrogata responsionem referendam esse [9]. Itaq; qui interrogatus an sit hæres ex dimidia, respondit simpliciter, se hæredem, ex dimidia hæredem se confitetur, vt hic. vndè dici solet, in eo, qui multa à principe petijt, & simpliciter responsum accepit per fiat *vel* conceditur, *vt videatur in omnibus responsum meruisse [10].*

9 facit §. quotiès. & §. prætereà. de inut. stipulat. Instit.
10 Panor. in c. ij. de treug. & pace. Batt. in l. j. ad leg. Iuliam Maiest.

NON ALIENVM. L. X.

QVOD hic dicitur, quem posse interrogari an res sit sua, cùm

ab eo damni infecti stipulari volumus, intellectum habet, vt teneatur respondere de possessione, non de dominio, vt suprà diximus[11] *: quod cum ratione dicitur : nam etiam ab eo qui bonafide alienum emit, de damno infecto stipulari possumus*[12].

DE AETATE. L. XI.

§. QVI TACVIT. *Qui cùm ex maiore parte hæres esset, respondit se ex minore hæredem esse, propter mendacium insolidùm conuenitur*[13] *: cui consequens est, vt in eadem quoquè causa sit, si cùm hæres ex parte esset, & omninò se hæredem negâsset. Neque enim in iure ciuili nouum est, vt qui mendacium commiserit, pœnam ex continenti mendacij ferat. Itaque ab eo qui cùm possideret, dixerit se non possidere, translatio possessionis fit : idque tam in actione in rem*[14]*, quàm hypothecaria*[15]*. Sic ob mendacium perditur beneficium, vt quis quatenùs facere potest conueniatur*[16] *: & diuisionis*[17]*. Sic vasallus qui feudum vel feudi qualitatem fuerit inficiatus, feudum perdit*[18]*. Hic autem quæritur de eo, qui hæres est ex parte, & tacuit, nec edicto prætoris, quod de interrogationibus in iure faciendis propositum est, morem gessit : & placuit, eum pro negante haberi, & sic insolidùm teneri : & ità existimo hunc §. legendum. Qui enim cùm nullo modo esset hæres, interrogatus tacuit, non ideò tenebitur*[19]*. Et nota, in odium contumacis semper accipi quod nocet illi : ideò qui hæres est ex parte, & interrogatus an sit hæres, tacet, pro negante habetur, vt sic ex quasi mendacio teneatur : nec habetur pro confitente, quia hoc sibi prodesset. Vndè si postulante substituto, datum sit tempus instituto ad adeundum, & in tempore non adeat, post tempus habemus eum pro abstinente*[1] *: hoc enim illi nocet, & substituto prodest. Quòd si hæres institutus postulantibus creditoribus diem haberet ad adeundum, & intra diem non adijt, rectè dicimus eum non pro abstinente, sed pro adeunte haberi elapso die*[2] *: hoc enim illi nocet, nempe vt alligetur oneribus hæreditarijs. Itaque in positionibus & interrogationibus illud ferè est, vt contra contumacem habeantur vel admissa*[3]*, vel negata*[4]*, prout nocent contumaci*[5]*, quod & CVRIA Parisiensis iudicauit contra eum, qui euocatus ad respondendum non affuerat, vt pro confesso haberetur*[6]*. Sed nec illud omittendum est, eum qui*

11 l.qui interrogatur. suprà eo.

12 l.qui bonafide. de damno infect. infrà.

13 suprà ea.l.§.si cũ esset.

14 l.vlt. & ibi nota.de rei vind. suprà.

15 Auth. item possessor. Qui potio.C.

16 l.cũ.quod cũ eo. infrà.

17 l.si dubitet. §.j. de fideiuss. infrà.

18 c.j.'§.si vasallus. si de feud. def. conten. sit int.domi.& agna.vas.

19 l.si filius. infrà eo.

1 l.quãdiù institutus.infrà de acquir.hæredit.

2 l.scimus. §.finasit hoc aliquis. de iure delib. C. & Bar.in d.l.quandiu. de acqui.hæred.

3 c.ij. de confess..ib.vj.

4 per hunc tex.

5 gl.singu.in c.ij. de cõfess. in verb. pro confesso.

6 die xx.Decẽb. an.'519.

qui contumax est, aut tacet, non haberi pro contestante litem: nam ad litis contestationem facto est opus[7] *: ideò nec contra contumacem ritè testes poterunt examinari ante litem contestatam*[8] *: quod notandum est.*

§. CELSVS. *Nota posse aliquem pœnitere post confeßionem: idq́ꝫ si nulla captio sit agenti ex eiusmodi pœnitentia, quod & aliàs dixi*[9] *: fietq́ꝫ reuocatio illa ante litem contestatam*[10]*. Planè qui sciens & prudens confessus est, non potest omninò confeßionem reuocare*[11]*.*

SI FILIVS. L. XX.

CVM *eo quem in potestate habemus, nullum iudicium nobis esse potest*[12]*. Vndè fit, vt quia iudicium quod pater cum filio accepit, nullum est, nec valeat quoquè confeßio cum eo facta, vt hîc. sic confeßio facta coram iudice non competente, non valet*[13] *: habet tamen indicium ad torturam*[14]*. quod tamen Panormitanus*[15] *intelligit, si facta est voluntariè & nullo cogente. Sed & illud admitti solet, vt qui coram iudice remittente & non competente fuerit confessus, cogatur pòst coram iudice competente in confeßione perseuerare*[16] *: quod enim quis sua voce protestatus est, vix est vt reuocare poßit*[17]*.*

VBICVNQVE. L. XXII.

QVOTIES *æquum iustumq́ꝫ prætori videbitur, totiès interrogationes in iure facienda erunt, & cogetur respondere interrogatus: nè eam pœnam incurrat, de qua suprà mentio facta est*[18]*. Sed & illud Baldus hîc ex Speculatore*[19] *admonuit, iudicem laicum posse interrogationes facere parti, de clericatu, matrimonio, cæterisq́ꝫ quæ ad forum Ecclesiæ pertinent. non enim vt cognoscat de illis rebus, sed vt ex eis ad causam sit instructior, interrogat. Item ex hoc textu dici solet, liberum esse iudici, interrogare partem etiam post conclusionem causæ: quod & CVRIA Parisiensis ex appellatione iudicauit*[20]*. Sed hoc parte petente, aliàs frustrà iudex interrogaret*[21] *: vt eadem CVRIA censuit*[22]*.*

Quibus de rebus ad eundem iudicem eatur.

7 c.j. & ibi Panor. nume. 5. vt lite non contest.
8 d.c.j.
9 l.si is q se. de rei vind.
10 l.electio. §.neq: hæredi. suprà de noxalib.
11 l.si mulier in iure. ad Velleia. & ibi Paul. de Castro.
12 l.lis nulla. de iudic. suprà.
13 c.at si clerici. de iudic. extrà. l. diuus. & ibi Bar. de custo. & exhib. reo.
14 gl.sing. in l.capite quinto. ad leg. iul. de adult. tex. in l. quæro. de ædil. edict.
15 d.c. at si clerici. 4.col.
16 Inno. in d. c. at si clerici. & Guid. Pap. q. cclj. in decisio.
17 l.generaliter. C. de nō numer. pec.
18 l.de ætate. §.qui tacuit. suprà eo.
19 de côuen. & recôuentione.
20 die vij. Augusti, anno 1539.
21 l.iij. §.hoc autē. & ibi Bar. de damn. infecto.
22 die xix Nouemb. anno 1522.

IN causis connexis & continentibus vt per vnum procuratorem lis agi [1], *quod & suprà monui* [2], *ità apud eundem iudicem peragi & terminari debet, etiam si ad plures negocium pertineat, vt hic. Pridèm enim rescriptum est, denegari audientiam ei, qui causæ continentiam diuidit* [3]. *Huc annectitur quod dici solet, petitorium & possessorium apud eundem iudicem intendi & terminari debere* [4] *: licèt enim illa separatam rationem habeant, neque illis sit quicquam commune* [5] *: quia tamen ratione eiusdem rei dantur, ideò apud eundem finiri debent : & finito altero ex duobus, actor coram eodem iudice aliud iudicium suscipere debebit, etiam si sit alterius fori. At reus, si alterius fori est, posset petere vt ad suum iudicem res remittatur* [6]. *Item si mihi cum vno plures actiones personales sunt, non possum eum coram diuersis iudicibus distringere* [7] *: qui autem ad diuersos iudices rescripta impetrauerit, beneficio rescriptorum priuabitur* [8] *: sed causam non perdet, nisi in liberali causa* [9]. *Igitur postulante eo cuius maximè interest, plures ad eundem iudicem mittuntur in causis connexis : ex quibus verbis, cùm ad iudicem referantur, patet hoc in iudicis arbitratu situm esse, ad quod forum remittat : idq́ ex ea definitione, quæ singulariter apud Bartolum relata est* [10]. *Iudex autem motum animi sui informabit, ex ijs quæ iure cauta sunt : nempe vt causam remittat vbi maior pars hæreditatis est* [11], *vel vbi res sita est* [12] *: nec si inter consortes litis esset clericus, beneficio fori sui adiuuaretur, quod Baldus notat* [13], *& verum est : quibus adiunge quod suprà posui in l. venditor. de iudic. Si tamen nihil tale proponeretur, quo potiùs apud istum, quàm alium iudicem sit agendum, puto seruari ipsi clerico priuilegium suum: ex cuius capite & alij consortes idem priuilegium accipient* [14].

1 l. iam tamen. §. pe. iudicat. sol.
2 l. si quis cum. §. vnius. de procur.
3 l. nulli. de iudic. C.
4 d. l. nulli. & c. j. de cau. poss. & propriet.
5 l. naturaliter. §. nihil cõmune. de acq. poss.
6 per tex. in c. vlt. secũd. intellectum Pano. extrà de iudic.
7 c. vlt. ext. de rescr.
8 c. ex tenore. de rescrip.
9 l. j. §. vlt. de asser. tollẽ. C. & glos. & Panor. in d. c. ex tenore.
10 l. j. §. expilatores. de effractorib. infrà.
11 l. si fideicómissum. de iudic. l. j. C. vbi de hæred. agi opor.
12 l. j. & ij. vbi in rẽ actio.
13 in l. vlti. xij. col. vj. quæst. de edict. diui Adr. toll.
14 l. præcipimus. ad fin. & ibi Bar. de appellat. l. si communem. & ibi pono, suprà quemad. mod. seruit. amit.

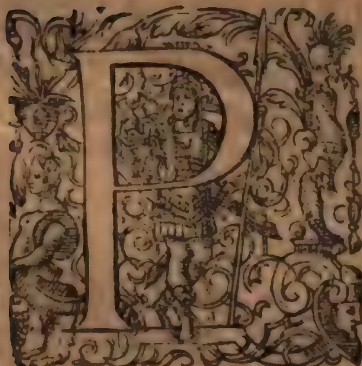
ADVER-

ADVERSARIORVM EX PANDECTIS IVSTINIANI IMPERATORIS, PARS TERTIA.

LIBER DVODECIMVS PANDECTARVM.

De rebus creditis, si certum petetur & de condictione.

MVTVVM. L. II.

ER MANVS ACCEPImus, *ex ijs rebus constitui mutuum, quæ functionem in genere suo reciperent: putà cùm ea res quæ redditur, tanta similitudine cum prima conuenit, vt eandem vtilitatem & affectionem referre videatur* [1]. *Et ex hac lege illa generalis sententia est profecta, aliud pro alio non posse solui inuito, sed volenti qualibet solutio facta, pro iusta satisfactione est* [2]. *Hinc glos. Bartolus & cæteri hic affirmant, pro frumento aut vino non posse solui pecuniam* [3], *nisi spontè creditor ad æstimationem, & id quod interest, ageret* [4]. *Planè regula non procedit in casu necessitatis, putà cùm res dari non potest: nam succedit æstimatio ipsi rei* [5]: *& sic aliud pro re necessariò soluitur, vt & aliàs annotatum est* [6]. *Sed nec l. cum habet, cùm deberetur quantitas prospectu speciei: ibi enim species ad solutionem prodest* [7]. *Idem conuenit in contractibus innominatis, in quibus naturale*

1 l. certum. infrà eo & l. res in doté. de ius. dot. infrà.

2 l. j. §. an potest. de pecunia const. & l. si ré. §. omnis. de pigno. act. infrà.

3 l. si domus. §. cùm alicui. de leg. j. l. j. de fabricen. lib. xj. C.

4 l. vinum. infrà eo. l. ratio. §. cùm per vénditorem. infrà de act. emp.

5 l. nó amplius. §. v. t. de leg. . & ibi Bar. l. deducta. §. nummis. ad Trebell. infrà.

6 l. in re furtiua. infrà de condi. furt.

7 l. si fundú per. infrà de leg. j. l. si vero. §. vl. sol. matrimo.

rale est, vt aliud pro alio permutetur [8]. Cætera vide hic apud Iasonem & alios. Dicuntur autem res in genere suo functionem recipere magis, quàm in specie: quòd si eadem ipsa redderentur, nihil ferè eo contractu vtilitatis accipienti accederet. In quam sententiam vide apud Duarenū multa [9]. Quod autem ad §. appellata. pertinet, licèt huic contractui naturale sit, vt de meo fiat tuum, vt hic, nihilominùs is cui mutuū dedi, non potest excipere contra me repetentem, quòd non fuerim dominus [10]: sicut nec in contractibus illis, in quibus translatio dominij fieri non solet [1]. Adde in mutuo nihil interesse, an de meo tuum, vt hic, an verò de mihi debito tuum fiat, volente tamen domino [2].

§. CREDITVM. Verè illud mutuum appellatur, in quo pecunia & res proficiscitur, vt hic: si autem stipulatio interuenit, iam non est mutuum, sed verborum obligatio. Cui consequens est, vt cùm ante vel post stipulationem pecunia numeratur, ex stipulatione, non ex mutuo agi possit [3]. Idem est in chirographo quo quis post biennium obligatur, qui contractus literarum est [4]. Ex quo efficitur, secundùm Fulgosium & Iasonem, non aptè statui triplex mutui genus.

CVM QVID MVTVVM. L. III.

IN mutuo tacitè venit, vt æquè bonum reddatur, vt hic: tamen hoc posset pacto immutari, & inter partes conuenire, vt res deterior solui possit [5]: nam naturalia contractûs, pacto possunt immutari [6]. Item quod dicitur, rem debere reddi in eadem bonitate, vulgò intellectum habet [7] de bonitate intrinseca: nam bonitas externa (vt si fortè disceptetur, quanti res mutuò data digna est) non consideratur, nisi à tempore moræ [8]. Ideò si mutuum mihi vinum dederis, possum tibi eiusdem generis vinum reddere, licèt non tanti dignum, quanti tempore mutui. Sic mutuatus à te decem aureos, reddendo tibi decem aureos liberabor, licèt precium decreuerit [9]. Secus, si ipsa moneta mutata fuisset in materia aut forma [10]: quod tamen aliâs annotauimus [11]. At in testamentis semper valor spectatur ex tempore testamenti [12]. Quod idem in statutis Iason hic affirmat: nam de illis ad testamenta argumentatio recipitur [13].

SI QVIS NEC CAVSAM. L. IIII.

PRO confesso est apud omnes, in contractibus non transferentibus dominium, qui fiunt gratia recipientis, non tamen periculo illius

8 l. naturalis. §. j. infrà de præsc. verb.
9 lib. j. anniuer. disput. c. xiiij.
10 Bar. & communiter alij in l. nam & si fur. infrà eodem.
11 l. si quis conductiōis. C. loc. l. comodare. & ibi Barto. infra comm vbi annotamus.
2 l. singularia. infrà eo. l. si fundus. §. j. de pignor.
3 l. si ità stipulatus. §. Chrysogonus. de verbo. oblig. infrà.
4 l. in cōtractibus. de nō nume. pec. C.
5 secundùm Paul. Castr. & Ias. hic.
6 gl in l. pacta cōuenta. de cont emp.
7 secundum glo. Bart & alios hic.
8 l. vinum. infrà eo.
9 c. olim causam. & c. pe. de censib.
10 Bar. in l. Paulus de solut. & hic & Panor. in c. quanto de iureiur.
11 l. res in dotem. de iure dot. infrà.
12 l. vxorem. §. testamento. de leg. iij. & l. vlt. §. j. de lega. ij. & l. si ità. de auro & arg. leg.
13 Bar. in l. j. de his quib. vt ind. C.

lius rem esse, vt in commodatario lex definit [14]: sed hoc ità verũ est, nisi culpa præcedat [15]. nam perpetuũ est rem perire domino [16]. Si autem quæritur, quis teneatur de culpa, sic res temperatur, vt si contractus celebretur gratia accipientis, is teneatur de omni culpa, vt hic [17], secundùm Azonem & omnes [18]. vndè si depositum fiat gratia depositarÿ, ille culpæ tenebitur: nisi esset tale depositum, in quo transfertur dominium numeratione: prope enim ad naturam & nomen mutui accedit [19]. Et ex eo quod sequitur in textu [20], habes, eum qui finita locatione fructus percipit, furti teneri, vt hic [21]: immò & qui pendente locatione ità fructus colligit, vt futurorum annorum perceptio imminuatur, etiam tenetur [22]. Sed nec colonus qui seuit, potest fructus colligere, si perceptio fructuum incidat in tempus quo colonus non est: hi enim non iure seminis ei qui seuit, sed iure soli domino debentur [23]. Item hic datur domino condictio contra creditorem ad rem pignori datam, si tamen is furtum commiserit: nemo enim rem suam condicit præterquàm à fure [24].

14 l. in rebus. in prin infrà comm.
15 l. si vt certo. § nunc videndum. comm.
16 l. pignus. & l. quæ fortuitis de pig. act. C.
17 & l. rogasti. in prin. infrà eo. l. si vt certo §. nunc videndum. in frà comm
18 & Bar. hic & alij.
19 l. incendiu. C. eo. l. Lucius. depos. Ias. hic.
20 ibi, nam & si colonus.
21 & l. inficiando. §. vlti. de furt.
22 l. & hæc distinctio. §. cùm fundũ. infra loc.
23 l. q scit. infrà de vsur.
24 l. vlti. vsuf. quemadm. cau. glo. & Bar. hic.

QVOD TE MIHI. L. V.

DEBITOR *quantitatis, interitu ipsius minimè obligationi eximitur [1]: sic nec debitor generis summi, cùm per naturam rerum genus perire non possit [2], & vniuersalia sint æterna. Si tamen aliquis debet quantitatem prospectu certæ speciei, placuit specie perempta, etiã generis siue quantitatis obligationem non perdurare, sed debitorem liberari [3]. Idem planè est, si debitor generis obtulerit debitum: nam posterioris temporis à se periculum transfert [4]. Plus etiam dicitur, debitorem quantitatis qui præcipuum lucrum creditori ex illa summa inferre debet, interitu summæ liberari. [5] Sed qui generis subalterni aut speciei debitor est, perempto illo genere vel specie, ab obligatione absoluitur [6]: nisi in mora fuit, quæ per interpellationem [7], aut alterius partis implementum, contrahi credita est [8]. Nec enim satis affert mala fides ad efficiendam moram [9], nisi ÿs casibus quibus dies interpellare dicitur, quod alibi monuimus [10]: & nisi in realibus actionibus, vt rei vindicatione [11], & petitione hæreditatis [12], quam realem esse pluribus Iason cõprobauit [13]. Quod verò dixi, rem post moram peremptam, debitori perire, huc perducitur, vt etiam si intra tempus ad purgandam moram comparatum, res perierit,*

1 l. incendiũ. C. si cer. pe.
2 l. in ratione. §. incertæ. infra ad leg. Falc.
3 l. electio. §. si is quẽ. de noxal. l. Titiæ. §. vlt. & l. quidam. §. i. intrà de leg. j. l. in naue. loc. infra.
4 l. qui decem. de solu.
5 l. Titius. infrà de pse. ver. & ibi Ias. & rau.
6 d. l. in ratiõ. §. incertę vt hic. & l. mora. infrà de vsur.
7 l. curabit. de act. empt. C.
8 Cyn. in l. non interest. de eo quod met. cau. & Ias. hic [illegible]
9
10 l. pecuniæ. §. vsurarum. infra de vsur.
11 l. non solum. & l. item. §. vlt de rei vind.
12 l. i iud. & l. sed & si. §. petitio. supra de pet. hære.
13 supra eod. in rub.

nihilominus semper debitoris periculo casus nuncupetur[14]. *Et quod in mora dicimus, fortius in delicto procedit: vtrunque enim periculo rei obligat debentem*[15]. *nam illa duo inter se comparantur*[16]. *Nec fieri solet distinctio an res aquè apud creditorem perijsset, necne: vtroque enim casu indistinctè mora & delictū periculo obligant: vt ex verbis Iurisconsulti apertè ostenditur, qui maritum, qui in mora fuerit,* omnimodò, *hoc est, sinè distinctione, periculo dotis obligari ait*[17]. *Et hoc omnes probant hic. Sed quia qui iustam causam litigandi habet, moram fecisse non dicitur*[18], *ideò nec interitum rei præstabit, & ità intelligitur, quod aliàs contra hanc sententiam obijci ex Iurisconsulto solet*[19]. *Hac autem in contractibus nominatis rectè admittuntur: nam in innominatis constitit debitorem, etiamsi in mora non sit, periculo rei teneri*[20]. *Quòd autem hic dicitur, difficultatem excusare à mora, aliâs dicetur*[21]. *Et quod dicimus, interitum excusare à rei præstatione, non impedit quominùs agi possit ad id, quod interest ratione rei deterioris facta, secundùm ea quæ notata sunt in l. siue manifestus. §. tandiù. de cond. furt.*

CERTI CONDICTIO L. IX.

§. QVONIAM. *Quod dicitur, alteri quæri non posse per stipulationem*[22], *fallit in numeratione, quæ si alterius nomine fiat, & in illum stipulatio concipiatur, illi quæritur*[23]: *si autem non illius nomine fieret numeratio, sed illi tantùm stipulatio esset facta, nihil ei quæritur, sed numeranti condictio datur, vt hic. Planè cùm aliquis mihi super re mea stipulatur, mihi quærit*[24]: *idem est si super re sua, quæ sua durat, mihi stipularetur*[25]. *sed & in donatione vsurpatum est*[26], *& in causa dotis*[27], *vt alteri stipulatio facta vtilis sit. Sic per tutorem directa quidem pupillo non quæritur*[28], *sed vtilis accommodari solet*[29]. *Item in publicis personis obtinuit, vt alij vtiliter stipulentur*[2]: *quod alibi dictum est* 3. *Reliqua ponuntur in l. si procurator. de procuratoribus.*

§. DEPOSVI. ET L. SEQ. *Hic ostenditur, quòd cùm voluntate domini res est penès me, si posteà dominus voluerit me rem possidere & habere, possidere incipio hoc ipso actu, licèt res non sit in conspectu. Sin autem res non esset penès me voluntate domini, contrà est: non enim sufficeret animus, sed traditio requireretur* 4, *vt Bartolus & Iason*

14 l. sancimus. §. vlt. de fideiuss. C.
15 l. subtracto. de furt. C. l. j. § rectissimè. & l. merito. infr. de vi & vi ar.
16 l. inter stipulantem. §. pen. infrà de verb. obl.
17 l. si filio. §. si post. ibi, omnimodò sol. ma. & ibi Imo.
18 l. si quis solutioni. infrà de vsur.
19 l. si plures. §. vlt. infrà depo. noto in l. de co. §. si post. ad exhib.
20 l. vlt. & ibi Alexan. de cond. cau dat. infrà.
21 l. vlti. §. idem iuris. ad leg. Rhod. de iact.
22 l. cùm res. de don. C. l. stipulatio ista § alteri. infrà de verb. obli. l. j. p quas perso. C. & hic.
23 infrà §. proxi. & l. si ità stipulatus fuero. §. Chrysogonus. de ver. oblig.
24 l. pen. ad exhi. l. quod procurator. suprà de procu. l. si qs cùm venderet. de pigno. act.
25 l. Publia. deposi.
26 l. quotiès. de don. quæ sub modo. C.
27 l. Caius. infrà solut. mat. vbi not.
28 l. solutū. § per liberā. de pign. act.
29 l. ij quand. ex fact. tut.
2 l. ij. rēpup. sal. fo. infrà.
3 l. non aliter. de adop. suprà.
4 l. iij. & l. quemadmodùm. de acquir. poss. l. licèt. C. illo tit.

Iason hic. Et hic §. sequenti responso opponitur : quæ res mirè perturbatur opinionibus doctorum. Sed propius est, vt sequamur Iasonem qui à textu non recedit. Nam in hoc textu, qui deposuerat pecuniā, posteà permisit depositario ea vti, purè : statim enim primus contractus in secundum migrat, & de mutuo recipiens appellabitur, licèt pecuniam non attigerit. At in lege sequenti, permisit ab initio deponens depositario pecunia vti, si volet : quæ conditio cùm contractui sit dicta, depositarius velut ex mutuo non tenebitur, nisi inceperit vti pecunia, & ità voluntatem declarauerit. neque enim voluisse dicitur, nisi qui aliquid fecit 5. nam cùm statutum punit volentem transcendere murum, intelligitur de transcedente 6.

5 glo. in l. j. ver. si voluerit. de leg. ij.

6 Bar. in l. vl. de rer. diui. & ibi Pau. de Cast.

ROGASTI. L. XI.

PERTINET *ad notata in l. si quis nec causam. suprà eodem. Et intellige hunc textum, quandò is cui res vendenda data erat vt precio vteretur, precium recepit : aliâs non contraheretur mutuum 7. Et ex eo quod infrà sequitur 8, efficitur, quòd licèt ex nudo pacto ex continenti apposito actio detur 9, non idem est tamen, si pactum vsurarium esset, vt hic 10. Planè in casu §. huius, qui se redditurum plus pecuniæ quàm acceperit, spondet, non tenetur, nec valebit illud pactum tanquàm donatio 11 : cùm alia coniectura poßit capi, quàm donationis, nempe vt faciliùs mutuum impetraret, Bartolus hic 12. Quod autem hic glos. tentat, an factum, vel pœna adiecta promißioni quantitatis, vsuram sapiat, non est huius loci, sed alibi dicetur 13.*

7 l. rogâsti. infrà de p̄sc. verb. Bar. hic.

8 §. si tibi decem.

9 l. legē. C. de pact. & l. iurisgentium. §. quinimò. suprà de pact. & l. quāuis. C. de vsur.

10 Bar. hic. l. Titius. de p̄scrip. verb. infrà.

11 l. cum de indebito. infrà de proba.

12 Bal. in l. generaliter. de non nume. pecun.

13 in l. Iulianus. §. idē Papinianus. de act. emp.

SI A FVRIOSO. L. XII.

QVAERVNT *hic gloss. & doct. vtrùm quotiès reconciliatio mutui per consumptionem fit, totiès oriatur actio ex numeratione. quod verum est, si vtriusque partis consensus affuerit 14 : sin autem abest consensus, vt in casu huius legis, cùm furiosus mutuat, orietur actio ex numeratione, non quidem iure, cùm consensus deficiat, sed ex æquitate inducta per l. si & me & Titium. infrà eod. quæ suadet, vt quod apud te est sinè causa, domino teneatis restituere 15. Iam qui alienam pecuniam mutuam recipit, nec eam vult consumere, de mutuo appellari non potest : vt gloss. hic docet : quod tamen verum est, si bona fide id facit, vt quia à domino ei renunciatum est, nè*

14 l. si qs pro. §. si nūmos. infra de fideiuss.

15 Bart. Ias. & omnes.

pecuniam illam daret mutuanti, vel nè consumeret [1] *: sin autem mala fide nolit consumere, nè condictio ex consumptione mutuanti quaratur, tenetur atquè si consumpsisset, cùm per eum stet* [2].

SI FILIVSFAMILIAS. L. XIIII.

SI filius contra Macedonianum mutuatus, pecuniam reddiderit, non agit, nec ex sua, nec ex patris persona, cui hares est [3] *: at pater potest pecuniam vindicare, si extat, vt hic : quod si consumpta est, non aget condictione, si bona fide sit consumpta, vt hic : si autem mala fide, aget in omnem euentum* [4].

SINGVLARIA. L. XV.

BENIGNE & causa coniungendarum actionum receptum est, vt non tantùm, cùm de meo fit tuum, mutuū diceretur [5] *: sed etiam cùm de mihi debito, fit tuum, vt hic. Et illud est singulare praceptum in mutuo, quia id contra naturam mutui est. Et hic est intellectus communis omnium. Nec enim dicendum est, hoc ideò in mutuo speciale dici, quòd ad reliquos contractus extendi non posit : nam & in mutuo & in mandato, & in similibus contractibus, pecunia qua non est prasens, sed tamen solutioni parata, ex vna causa conuerti potest in alium contractum & causam, vt hic* [6]. *Iam verò intellige hic pecuniam (quam iussi debitorem meum, ei cui mutuatam volebam, numerare vel promittere) non fuisse in prasentia : nam si prasens & in oculis fuisset, nihil contra regulas mutui fieret, & re verà à me ad te transiret* [7] *: si modò solutioni sit parata. quod & Iason & cateri probant. Tunc enim etiam pacto nudo debitum ex vna causa in aliam traducitur* [8] *: si autem prasens vel solutioni parata non esset, stipulatio requireretur* [9]. *In quo valdè notandum est, non ideò contractum inutilem & simulatum dici, quòd in eo contractus quidam nominetur, & subsit alius : vel si pecuniam numeratam fuisse dicatur, at nullam pecuniam intercessisse postea constet. non enim minùs contractus valet, cùm vnus contractus in alium, voluntate partium, transire possit : & posit pecunia prasens dici, propter delegationes & similes satisfactiones* [10]. *simulatus autem contractus tunc dicitur, cùm re vera nil agitur, & hic non subsistit* [11]. *Quod ergò hic dicitur, eum qui ob pecuniam nomine meo receptam mandati mihi obligatus est, incipere mutuam habere, si id conuenerit, pro regula tenendum erit. Nec*

mutat

1 l. Titia. sol. ma. c. veniens. de testi. l. vlt. de leg. comm. ff. infrà.
2 l. iure ciuili. de cōd. & demonst. infrà. glo. & Bar. hic.
3 l. qui exceptionē. infrà de cōd. inde. & l. si non sortem. §. si filiusfam. illo tit.
4 l. sed & si. §. j. infrà ad Macedo. secund. vnam solut. gloss. hic.
5 l. ij. §. appellata. suprà eod.
6 & l. si sponsalibus. §. j. de iur. dot. l. iij. §. vl. de d. nat. inter vir. infrà.
7 l. pecuniā. de sol. infrà. l. quod meo. §. si vēditorem. & l. j. § si iussērim. de acqr poss. infr.
8 per hunc textum.
9 l. si ex precio. C. eod.
10 Bar hic. pen. & vl. col. & al. j in l. si ex precio. per illum tex. eod.
11 l. j. & sequē plus valere quod agit. C.

mutat responsum Africani [12], quod quidem in speciem pugnat: sed ibi multa proponuntur, quarè pecunia de mandato in causa mutui non sit conuersa, tum quòd ibi de vsuris conueniebat, quæ nisi stipulatione interposita non debentur [13]: tum quòd ibi sola absentis procuratoris epistola ostenditur, quæ conuersionem non habet, nisi domini consensus adsit: vt fusè Corasius docuit [14].

SI SOCIVS. L. XVI.

QVEMADMODVM in particularibus dominium non transfertur, nisi secuta traditione, vel quasi [15]: ità & in vniuersalibus [16]: sed cùm titulus vniuersalis personæ accedit, tunc ex illo titulo vniuersali sinè traditione dominium transfertur [17]: vt in societate, in qua ea vniuersa communicantur, quæ sociorum sunt [18]. quæ autem postea ab aliquo eorum acquiruntur, in societatem non transeunt, nisi reuerà societati inferantur, vt hic: ex quo efficitur, vt acquirens, interea possit illa iure alienare, actione tamen pro socio ad illa communicanda tenetur [19]. Sic si res nondum illata societati, sit surrepta, ei soli dabitur furti actio, qui eam emit, non alteri, licet omnium bonorum sint socij [1].

CVM FILIVSFAMILIAS. L. XVII.

VVLGATVM est, filiumfamilias non posse versari in iudicio, nisi consensu patris [2]: si tamen absit pater, humaniter filio conceditur extra ordinem iudicem implorare, vt hic [3]: & verum est, si consumpserit pecuniam creditor: nam si extat, filiusfamilias vindicabit: Alexander hic: sic absente patre poterit iniuriam suam prosequi [4]: idem volunt in monachis absente prælato [5]. Nec verò filiusfamilias, vel monachi agentes tenebuntur cautionem præstare, patrem vel prælatum ratum habituros, secundùm Baldum & Alexand [6] quod verum est, si actio descendit ex contractu quem inierint ipsi. Nam & seruo & filiofamiliâs ex contractibus suis potest solui [7], atque adeò prædoni ex suo contractu [8]. Sin autem ex contractu inito à patre, vel à se & patre simul, cautio præstanda est [9]. Planè in criminalibus, filius in iudicio sinè patris consensu esse potest, idq; retulit Baldus [10]. quod ad pœnas corporis verè (opinor) dicitur. at si bona filij ob crimen fisco inferri iuberentur, nihil ea res patri nocitura est, qui & profectitium filij peculium, & vsumfructum quem in aduentitio habet

12 l. qui negocia. infrà mand.

13 l.iij. de vsur.C.

14 lib.vj Miscel. c.xvj.

15 l.si ager. de rei vin. & l.traditionib. C. de pac.

16 gl.in l.j.in §.vniuersitas. pro dot. tex. in l. qui tibi. de hær. vel act. vē. l.qui tibi. de his qui à non do. manumiss. C.

17 l si adoptauero. inf de precar. auth. ingressi. de sacrosanct.eccl.C.

18 l j.& ij. infra pro soc.

19 l. si quis societatem. pro socio. infrà.

1 l.si quis vxori. §. si ex duobus. de fur. infrà.

2 l. j. §. necessitate. de bon. quę lib. C. c. vlt. ad fi. de iud. lib. vj.

3 & l. si libertus. de in ius vocan. l. si longius. §. j. suprà de iudic.

4 l. sed si vnius. §. filio. de iniur.

5 gl. & doct. in c. cùm dilecta. ad fi. de rescr.

6 in l si cùm dotem. §. si patri. solu. mat. & Ias. hic.

7 l. quod seruus. de sol. & Bart. in l. si filiusfamiliàs. de pact. C.

8 l si vrbana familia. & ibi Bart. de condi indeb. Fanor. in c. qualiter. de elect.

9 d. l. si cùm dotē. §. si patri. solu. mat. & Ias. hic.

10 consi. lxxxiiij.

bet ex lege, seruaturus est [11]. *Item an canonicus ratione suæ præbendæ agere possit, vide textum, & ibi Panormitanum in capit. tertio. de probationib.*

SI EGO PECUNIAM. L. XVIII.

NOTA, *dissensum impedire translationem dominij, per hunc textum. Quod locum non habet, si debitum præcedebat: tunc enim fauore liberationis non insubtiliter defenditur transferri dominium. & ità communiter soluitur l. cùm in corpus. de acquir. rer. domi.* [12] *quæ solutio licèt forsan non sit accommodata legi illi, (potest enim & huic legi conuenire) præterea & diuinationem habeat, non est tamen refutanda. Quis enim res tam repugnantes, & in specie contrarias, benè possit dissoluere, nisi ineptè?*

NON OMNIS. L. XIX.

NOTA *donationem causa mortis reuocari, si donans à morbo recreetur: quod verum erit, si infirmitate constante donauerit: nam si ponas sanum dedisse, & posteà in morbum incidisse, habet rationem, vt recepta sanitas non reuocet donationem* [13]. *idem est, si pactus esset se non reuocaturum* [14]. *Planè quod dicitur, pœnitentia donationem causa mortis reuocari, locum non habet, si donans sinè hærede decesserit* [15]. *Sed & reuocatur, si donans alteri donauerit* [16], *sicut dicitur in legato* [17]. *Item hæc lex pertinet ad notata in l. in illa. infrà de verb. oblig. Et ex §. si* pupillus, *efficitur, Pupillum verum debitorem, soluentem creditori non liberari, vt hic* [18]. *nec enim rerum suarum gestionem habet* [19]: *sic res quæ seruando non seruantur, (in quibus & pecunia est* [20]*) non alienat. Sed hæc in adulto, qui curatorem non habet, non recipientur, qui cùm habeat administrationem, dominium pecuniæ transfert* [21]. *Sed & in pupillo perpetuum est, vt quotiès conditionem suam meliorem facit, totiès sinè tutore contrahere possit* [22].

QVIDAM EXISTIMAVERVNT. L. XXI.

CVM *plura debita ex pluribus causis subsistunt, sufficit ex vna illarum solutionem implere* [1]. *Dicuntur autem plures causæ, & plura debita, cùm sunt plures res & plures summæ vna stipulatione, vel vno contractu comprehensæ* [2]. *In eodem autem debito non admittitur particularis solutio* [3], *si liquidum est: at si pars negaretur,*

11 Bart. in l. si finita. §. si de vectigalibus. de damno infect. infrà. noto in l. iij. §. sed verùm. de minor.
12 glo. Bart. & Alex.
13 l. si is seruus. in verb. aut suspicione. infrà de don. inter vir. & vx. l. apud. §. vlt. de exce. dol. infrà. Ias.
14 l. si alienã. §. j. & l. vbi ità. de dona. cau. mor.
15 l. j. qui sinè manu. ad li. & Ang. in l. qui Romæ. §. Flauius. de ver. obli. & Ias. hic.
16 argu. l. si maritus. C. de dona. inter vir. & vxo. l. vxori. illo tit.
17 l. rem legatam. de ad. im. leg. l. fideicommissa. §. si rem. de leg. iij.
18 & l. quòd si fortè. §. vl. de solut.
19 l. videamus. de in litẽ iurand.
20 §. constituitur. de vsuf. Instit. ponimus in l. Iulianus. de pet. hęred.
21 glo. sing. in l. j. §. fuit quæsitum. ad Trebel. Ias. hic.
22 l. non ideo. de peccu. l. pupillus. de acquir. rer. do.
1 l. vlti. quib. mod. pig. sol. infrà.
2 l. scire debemus. de verb. oblig.
3 l. planè. infrà fam. ercis. l. tutor. §. Lucius. de vsur.

retur, & alia pro confessa haberetur, contrà, vt hîc, vbi creditor partem confessam tenetur recipere. Planè debitore offerente totam sortem sinè vsuris, tenebitur creditor recipere : debitori enim soluenti licet eligere, qua ex causa soluere velit 4. *Item particularis solutio admittitur fauore eius cui tributa imperantur, vt Bartolus refert. Quæ sententia & periculosa est, & nō est (opinor) vera: quod enim emphyteutis & colonis suis princeps indulget, vt particulariter canonem inferant* 5, *non est ad priuatos perducendum, vt Baldus & Alex. volunt.*

4 l. j. de solut. Dig. & C. secund. Paul. hic.

5 l. placuit. de coll. fund. patrim.

VINVM. L. XXII.

HOC responsum, si à textu non recedas, planum est : sed si cum alijs quæ in eandem sententiam scripta sunt, comparetur, tam difficile est, vt propè cum illis conuenire nequeat. Cùm igitur quærimus, quod tempus in æstimatione facienda dispici debeat, magis est vt rem ità temperemus. Aliquandò enim æstimatio iure actionis debetur, putà cùm aliquis æstimationem promisit : & eo casu tempus contractûs ferè spectari solet 6. *Euenit verò, vt non actionis iure, sed officio ius dicentis æstimatio fiat : in quo placet Bartoli, Bald. Salyc. & Alexand. opinio* 7, *quæ tempus rei iudicandæ, hoc est, sententiæ, obseruandum esse voluit : si fiat æstimatio per iuramentum in litem, quod affectionis est* 8. *Sin verò æstimatio secundùm veritatem fiat, subsistimus : quædam enim responsa* 9 *æstimationem referendam esse voluerunt ad id tempus, quo iudicium contestatum est : alia, ad tempus moræ* 10. *In quo etsi difficile factu est, aliquid afferentem non offendere, habet tamen summam rationem opinio Bartoli, quæ generaliter desinit, semper moræ tempus obseruari : nempe quanti res fuit à mora contracta* 11, *vel à delicto commisso* 12. *Accidit autem, vt interdùm in limine contractûs fiat mora, scilicet cùm vna pars implet : putà in contractu venditionis emptor soluit precium, venditor autem rem non tradit : hic in vestibulo contractûs propter implementum emptoris, venditor in mora est* 13: *non est igitur mirum, si in æstimatione facienda contra venditorem non tradentem, etiam tempus contractûs quo res vænit, dispici iubeatur* 14 : *tempus enim contractûs, tempus moræ est : & licèt propriè nulla mora intercesserit* 15, *quæ per interpellationem solùm fieri*

6 l. hominē. infrà mand. l. fundū Cornelianū. de nouat. l. id quod in fi. de constit. pecunia. l. vbi. §. j. de edend. secun. Bart. Alex. & alios hic.

7 hic & in l iij. §. in hac. commod.

8 per text. in d. l. iij. §. in hac.

9 hic tex. & l. vl. de trit.

10 l. datio. §. cùm per vēditorem. de actio. empti. l. pe. infrà de cōd. tritic.

11 vt hic. & l. pe. & vlti. infrà de tritica.

12 l. in re §. j. infrà de cōdic. furt.

13 l. curabit. C. de actio. empt. & l. Iulianus. §. ex vendito. infrà de act. empt.

14 per l. datio. §. cùm per vēditorē. de act. empt.

15 vt tex. in d. l. curabit. ad fin.

fieri creditur [16]*, fit tamen mora in rem* [17] *: si enim nulla omninò mora efficeretur per alterius partis implementum, quo modo ex implemento venditoris emptor ad vsuras teneretur, cùm tamen etiam iure canonico vsuras debere eum, satis cōstet* [18] *? Et si vsuras debet, cur non & ratione eius quod interest, damnari possit ? constituit enim, vsuras non tanquàm vsuras, sed tanquàm id quod interest, in hoc casu capi* [19]*. Propter implementum igitur vnius partis, alter in mora constituitur, & fit mora re ipsa in limine contractûs : ergò eo casu à tempore contractûs, hoc est, moræ, æstimatio poterit fieri : & ità intelligitur quod Pomponius refert* [1] *: ibi enim statim venditor in mora fuit per solutionem precij ab emptore factam : vel è diuerso emptor, per rem traditam à venditore sperante, vt mox precium sibi inferatur* [2]*. Quòd si simpliciter vēditor tradidisset, neq; appareret eum ex continenti precium recipere voluisse, in dubio fidem de precio videtur habere* [3] *: cui consequens est, vt emptor non dicatur in mora, licet venditor impleuerit. Sic cùm dedi tibi scyphos, vt vicissim Stichum des : si nulla mea voluntas manifestè appareat de Sticho statim recipiendo, videor fidem habere de Sticho : nō igitur tu in mora eris, & sic periculo tuo Stichus non erit* [4]*. Et ità dissoluimus ea quæ à Fulgosio, Paul. & Alexand. Alciat. obiecta, sententiæ Bartoli aduersari videbantur. Aliquandò verò mora nulla erat, sed per contestationem incipit, quo casu in æstimatione facienda tempus litis contestatæ inspicitur, vt hic* [5] *: & tamen verum est dicere, à mora tempus spectari : mora enim cum litis contestatione nascitur. Aliquandò mora contrahitur per diem adiectam, (vt hic euidenter ostenditur :* [6]*) quæ vulgò pro homine interpellare credita est* [7]*, etiam si non sit adiecta, sed tacitè subintelligatur* [8] *: vt nos alias contra recentiores demonstrauimus* [9] *: & tunc æstimatio eius temporis & diei admitti solet, quo dari debuit, per hunc tex. Planè in fructibus id erit obseruandum, quod paulò pòst dicetur* [10]*. Et vt sciant omnes hanc sententiam è medio iure profectam esse, magnum argumentum est id responsum, quod infrà ex Vlpiano sequitur* [11]*. Cùm enim dixisset in condictione triticaria, ad æstimationem faciendam tempus condemnationis spectandum esse, aut mortis : subdit ex Celso, hoc ἐν πλάτει, hoc est latiùs intelligendum esse : & vtroque casu ad tempus*

16 l. mora. de vsuris.
17 per d. l. curabit. & ibi Bartol.
18 gl. in c. conquestus. de vsur. & ibi Panor. Bal. in l. ij. de vsur. rei iud. noto in l. eleuatur.
19 gl. in d. c. conquestus.
1 d. l. ratio. §. cùm per venditorem.
2 l. iij. de pign. act. infrà.
3 gl. in l. procuratoris. §. planè de tribut. & noto in l. quod vendidi. de contrah. emptio.
4 l. naturalis. §. sed si scyphos. de præs. ver. infrà.
5 & l. vlt. de cōd. tritic.
6 & d. l. vlt.
7 l. magnam. C. de contrah. & commit.
8 l. quoties in diē. cum l. seq. & ibi Alex. & l. si stipulatus essem. de ver. obligat.
9 l. pecuniæ. §. vsurarum. de vsuris.
10 l. cum fundus. inf. eo.
11 l. in hac. infra de triti.

pus moræ reducendam æstimationem. Ex quibus ferè illud est, vt tanti damnetur reus, quanti res fuit à tempore moræ. sed multis CVRIAE Parisiensis authoritatibus explosa est nimia illa seueritas, benignéque agitur cum debitoribus & cæteris, qui debita & reliqua traxerunt, vt non quanti plurimi res fuit à mora, sed in communem cuiusque rei æstimationem damnentur: & hoc in colonis fructus & illationes non soluentibus sua die, decretum est, vt cuiusque anni communis fructuum æstimatio attendatur[12]. Quòd si tanta esset debitoris frustratio, vt iustè quanti plurimi deberet condemnari, fiet reputatio, non à die quo solui debuit, & qui interpellare dicitur, sed à petitione siue lite contestata: vt eadem CVRIA censuit[13]. Nec verò me mouent ea, quæ contra sententiam quam suprà retulimus, ab Alciato relata sunt[14]. quod enim ille in contractibus stricti iuris, in quibus datio versatur, æstimationem fieri debere ait eius temporis, quod fuit litis contestatæ, falsum euidenter ostenditur ex responso iij. de tritica. Ex quo in æstimatione in illis contractibus facienda dispicitur tempus moræ. Et hæc de quæstione proposita plus satis: sin autem quærimus, vsque ad quod tempus excurrit æstimandæ rei potestas, infra dicetur[15].

12 Die iiij. Febr an. 548. die iiij Deceb. 1529. & die xix. Feb. 534.

13 Die 22. Ianu. an. 1548. vide Molinæũ in tractat. vsurarum.

14 l. j. in versiculo explicitis. de sentent quæ pro eo quod inter.

15 l. in hac. de tritic.

SI EVM SERVVM. L. XXIII.

NOTAT Iason, posse me in subsidium agere contra eum qui habet commodum ex re mea: si tamen res extaret, non haberet locum huius legis condictio[1]: esset enim paratum remedium contra tenentem. Sed & hoc remedium competit tantùm contra eum, qui ex lucro tenet: secus, si ex causa onerosa[2]. Vnde si mutuam dedi pecuniam cuidam pauperi, qui ex ea filios nutriuit, in subsidium contra filios mihi actio prodita est, per hunc textum[3]. Item licèt in particularibus precium non succedat loco rei[4], tamen fallit in hoc casu propter æquitatem. Et sicut dicimus actionem mihi esse contra eum qui ex re mea lucrum habet, idem statuitur contra eum qui ex re mihi pignorata precium habet: idq; in subsidium[5]: aliàs enim contra possessorem pignoris agendum esset[6].

1 gl. & Bart. hic.

2 l. si filiusfamiliàs. supra eo l. mater. de rei vind. noto in l. Iulianus. de rei vind. suprà.

3 l. si & me. infrà eo & l. ei qui §. vl. [illegible] quod cũ eo & Bar. in l. his solis. infra de cond. ind.

4 l. qui vas. §. vlt. de furt.

5 gl. & Bar. in l. j. de dist. pig. infra.

6 tex. in d. l. j. de dist. pig.

CREDITOR. L. XXV.

DE hac lege sermonem fecimus in l. interdum. infrà qui potio. in pignor.

SI PECVNIAM. L. XXVI.

NOTA priuilegium militis, pupilli, & ecclesia, vt si procurator concipiat verba stipulationis promissiua in eorum personam, illis quaratur [7] *: quod in cateris non admittitur* [8]*. Aliud est & illorum priuilegium, vt empta ex eorum pecunia ad illos pertineant* [9] *: quod in alijs non vtiquè est dicendum* [10]*. Et hac faciunt ad id, quod ponitur in l. si procurator. suprà de procur.*

7 vt hic. & l. eũ qui. §. Iulianus. infrà de constit. pec.
8 l. quacũque. de act. & obl. l. stipulatio ista. §. si stipuler. de ver. obl.
9 l. si vt proponis. C. de rei vind. & ibi glo. & doct. in l. ij. quand. ex fact. tut.
10 l. si ea. de rei vind. C. l. procuratoris. de tribut. §. planè. tot. tit. si quis. alt. vel.

CIVITAS. L. XXVII.

QVEMADMODVM ciuitas non obligatur ciuium & rectorum delicto, nisi ad hoc consultò & deliberatò accesserit [11] *: ità nec contractu administratorum, nisi ille contractus consilio ciuitatis sit initus* [12]*. Sin autem soli administratores mutuum contraxerint, non aliter ciuitas obligatur, quàm si creditor in rem ciuitatis versum probauerit, vt hic : quod priuilegium etiam ad ecclesiam porrigitur* [13] *: sed & eousquè deueniendum erit, vt quotiès ij speciale mandatum ad accipiendas pecunias habebunt, totiès obligetur ciuitas, licèt non probetur versum* [14]*. Et hoc priuilegium habet ciuitas & ecclesia in mutuo, non autem in cateris contractibus* [15]*. Fereque inter omnes conuenit, creditorem contra priuilegiarias illas personas obstringi, vt re vera probet versum, vt per Bartolum hic. In cateris autem satis impleri probationem illam, si recipientem pecunia indiguisse probetur* [16]*. Si tamen ecclesia vel ciuitas quastuariam artem exerceret, cessabit hoc priuilegium, & habebit locum lex vltim. de exercit. infrà* [17]*. Vbi vide aliqua. De minore restitutionis beneficium petente, an lasionem probet, & an teneatur non in rem suam versum ostendere, suprà relatum est* [18]*.*

11 per Bar. in l. aut facta. §. vl. de pœ. & Ias. hic.
12 l. metũ §. animaduertendum. quod met. caus. suprà.
13 c. i de depos. Auth. hoc ius porrectũ. ad fin. de sacros. eccl. c. iij. de fideiuss. vbi Pauor. fusè.
14 l. habebat. de instit. & Bart. & Ias.
15 Bar. in l. j de vend. reb. ciuit. lib. xj. C.
16 l. vl. de exercit. infrà.
17 arg. l. sed & si quis. §. j. de insti. Bal. in rubr. de exerc. C. pe. col.
18 l. verum. §. sciendum. suprà de minor.

CREDITOR. II. L. XXVIII.

ACCIPIENS pignus non idoneum, in eo quod pluris debitum est, sibi non nocet, vt hic. Idem in eo qui à principe impetrat, vt pignus incipiat habere iure dominij [19]*. Sed hoc verum erit in conuentionali pignore, in pratorio & iudiciali contrà dicitur* [1]*.*

19 l. vlt. §. sed etsi quidẽ. C. de iur. dom. impet.
1 l. à Diuo. §. si pignora. de re iud. & ibi Barto. & Ias. hic.

QVI PECVNIAM. L. XXX.

QVI promisit reddere pecuniam quam non recepit, si in scriptis, obligatur quidem : sed per exceptionem non numerata pecunia

ius suum seruabit, & tutus erit, si sinè scriptis, non obligatur antequàm receperit. & hunc sensum ad hanc legem afferunt Fulgosius & Alber. hic. & huc adiungitur quod inferius ponemus[2].

CVM FVNDVS. IN PRINC. L. XXXI.

I N *bonæfidei iudicio fructus, vsuræ, & id genus accessiones, à mora debentur*[3]. *At in contractibus stricti iuris, à tempore litis contestata, licèt mora præcesserit, vt hic: nisi petat quis quod suum est*[4], *vel quod fuit suum*[5]. *Idem est cùm petitur fieri collatio*[6]. *Nec absurdè secundùm Iasonem hic diceretur, iure canonico semper fructus deberi à tempore moræ: cùm contractus omnes illo iure bonæfidei sint*[7]. *Planè hic tractatus in actionibus in personam locum habet: nam in realibus, qui bonæfidei possessor est, fructus suos facit, donec res euincatur*[8]: *qui autem prædo est, omnes restituit & perceptos & percipiendos*[9]: *quod tamen aliàs fusius diximus*[10]. *Neque verò nouum videri debet, si fructus & vsuras vna clausula comprehendimus: nam ex Vlpiani sententia, vsuræ à fructibus non debent separari*[11]. *Si autem de æstimatione facienda quæstio est, cuius temporis sit inspectio, ponitur in l. vinum. suprà eod. Quod autem ad id quod hic sequitur*[12], *magis est palestræ & olei, quàm fori: ideò vide fusè apud alios hic.*

SI ET ME ET TITIVM. L. XXXII.

H V C *pertinent ea omnia quæ dicuntur in l. si eum seruum. suprà eod. quæ lex cum isto tractatu conuenit. Et per hanc legem temperabis omnes leges, quæ volunt bonæfidei possessorem fructus ex industria venientes suos facere*[13]: *quia ex æquitate huius legis, si deducta omni opera locupletior inueniatur, condictione ex hac lege tenebitur*[14].

PRINCIPALIBVS. L. XXXIII.
CVM LEGE SEQVENT.

R E G E N T E S *prouincias, iudices & alij magistratus, cum subditis nec cõtrahere, nec donationes recipere possunt. Contrà est, si sint perpetui*[15], *aut si propter necessitatem victûs & vestiarij contrahant*[16], *aut si essent in loco originis suæ*[17]: *planè æquitas dictat, vt cum non subditis imperio suo, contrahere possint*[18]. *Extra hos casus id illis ferè interdicitur*[19]. *Nec omittendũ est, tales contractus tam esse*

ff 2 probi-

2 in l. Titius. quæ res pig. vel hypoth. datæ obligar. non poss.
3 l. mora. §. in bonæ. & l. videamus. de vsur. & gl. magistra in §. actionum. de act. Inst.
4 d. l. videamus. §. si actionem.
5 l. ij. de pact. inter emp. & vend. C. & Bald. in l. petens. C. de pact.
6 l. filius. §. vlt. de coll. dot.
7 Bal. in l. j. de plus petit. vlti. col.
8 l. qui scit. §. vlt. infrà de vsur. §. illorum. de off. iud. Instit.
9 l. fructus. suprà de rei vind.
10 in d. l. fructus.
11 l. vsuræ. infrà de vsur.
12 §. seruum tuum. infrà ea. l.
13 l. bonæfidei. de acq. rer. dom. l. qui scit de vsur. l. ex diuerso. de rei vind.
14 Bald. in l. j. de vsur. & fruct. leg. Bart. in d. l. ex diuerso. & Ias. hic.
15 l præsides. infrà eod.
16 l. j. de contract. iud. C.
17 l. seq. ad fin. infrà eod. secund. vnam lectur.
18 l. seq. ad fi. secun. aliam lect.
19 l. quisqs. & l. eos. C. eo.

prohibitos, vt etiam deposita administratione, ex mutuo partium consensu non confirmentur [20]. *Et hac in proceribus & Palatinis Principis locum habent* [21].

20 l.j.§.pe.de cont.iud.C.
21 l.vl.C. de rescin.vend.

PECVNIAM. L. XXXVI.

SCITVM est, debitum purum per conditionalem stipulationem suspendi, & pòst adueniente conditione nouari, ea verò deficiente remanet: quod in contractibus locum habet, vt hic: at in legatis, per legatum conditionale, debitum purum pracedens non suspenditur, vt hic glo.[1] *Cùm igitur purum debitum animo nouandi sub conditione promittitur, interim agi non potest: hoc intellige cùm spes est, vt debitum nouetur cum effectu: sinautem non speratur nouari, quia forsan stipulatio qua induceretur nouatio, effectum non habet, non expectabitur conditio, sed interim actio dabitur* [2].

1 l.purè. de excep.dol.
2 l.aliquandò. §.vlti. & ibi Paul. de Cast. ad Velleia.

LECTA. L. XL.

AD sententiam legis huius magnoperè pertinent, qua in l. iurisgentium. supra de pact. continentur. Interdùm enim ex veterum sententia, contractus dicitur pacto informari, cùm nihil de priore contractu demitur, sed ei additur: & tale pactum informare creditur, si ex continenti addatur 3. *Dicitur & reformari contractus, cùm renouatur prior contractus* 4: *putà, finge me vendere tibi rem mille: deindè pacto conuenit, vt quingentis sit empta: & hoc pactum etiam ex interuallo ad actionem valet* 5, *quem sensum habere creditur lex ista ex Paulo, Lud. Rom. Fulg. & Ias. hic. Conuenerat enim primùm, calendis proximis totam summam reddi, aliàs vsurarum nomine denarios aliquot dari: pòst verò adhibita correctione, permissum est debitori, vt posset totam summam non soluere, sed denarios trecentos in singulos menses appenderet: ex quo primus contractus intelligitur renouatus. Sed & ferè inter omnes conuenit, stipulationem, aut etiam pactum nudum ex continenti appositum, vel bonæfidei, vel stricti iuris contractibus, parere actionem præscriptis verbis* 6: *item actionem veterem informare, vt competat ad deducta in pactum* 7. *Sed hoc vltimum locum non habet, si pactum idem continet quod contractus* 8, *vel si apponeretur ad conditionalem contractum, quia actio qua nata non est, pacto non informatur* 9: *vel si contra naturam contractus pactum esset initum*

3 l.iurisgen. §.quinimò. in verb. informari. supra de pact.
4 l.iurisg. § adeò. in ver. reformari.
5 d.§ adeo. & l.pacta. de contr.emp.
6 Bar. Alex. Salyc. in d.§. quinimò.
7 l.petens. C. de pact.
8 l.quibus. de ver.oblig. Ias. hic.
9 secundùm Bar. & oēs hic.

tum[10]*. Item quod dicitur, pactum nudum informare contractum, vel secundùm recentiores formare nouam actionem, intellige inter ipsos contrahentes, non autem quo ad alios, vt fideiussores: qui non nudo pacto etiam ad contractum adhibito, sed per stipulationem accipi debent*[11]*. Et receptum est, pactum non informare contractum, nisi sit de ijs quæ contractui annectuntur. si enim penitùs diuersam causam respiceret, non informat: vt in hac specie, cùm dono tibi domum per stipulationem, deindè pacto tecum ago, vt illa domus cum alia re permutetur*[12]*. Et hæc ex veterum ferè sententia dicuntur. Verùm quòd contractum informari diximus, cùm pactum nihil de priore contractu adimit, sed id tantùm efficit, vt actio nata ex primo contractu, etiam ad ea quæ pacto conuenta sunt, perducatur, & pro illis detur, non est à recentioribus*[13] *admissum: ex quorum sententia dicitur, tunc non veterem augeri, sed nouam creari & formari. Nam in Pandectis Florentinis legimus, pacta adiecta super adminiculis contractùs ex continenti, formare actionem*[14] *quod vocabulum, signat creare nouam actionem, non autem addere aut diminuere. quæ lectio vera est, & doctis viris probata, licèt veteres ex corruptis codicibus decepti,* informare *legerint. Quandò autem ex pactis actio nascatur, suprà explicatum est*[1]*. Pacta autem ex continenti adiecta dicuntur, si adijciantur antequàm contractus sit absolutus & perfectus*[2]*: quod etiam ad actus tractum & successionem habentes perduci placuit. Itaque in tutela aut matrimonio non dicetur pactum ex continenti adiectum, nisi in principio adijciatur: nec sufficit suscepta tutela, vel inito matrimonio pactionem fieri, licèt adhuc constet matrimonium aut tutela* 3*. Et ex hac lege efficitur, prorogationem termini in sorte factam, ad vsuras & reliqua pertinere* 4*. Et huc spectant quæ notaui in l. Labeo. §. vltimo. suprà de arbit. Nec omitto centesimas vsuras dici, cùm duodecim in centenarium accipiuntur: & semisses, cùm sex: trientes, cùm quatuor: quod Alciatus ex Hermolai Barbari & Budæi authoritate retulit* 5.

10 l. rogasti. §. si tibi. supra eod.

11 l. blanditus. de fideiuss. C. & l. v. §. 1. titia accepi(t?) de verb. obli. Bal. in l. ex placito. de rer. permut.

12 Bald. in l. petens. C. de pact. Alex. in l. in bonæ fidei. de pact. C. Ias. hic.

13 Duaren. in l. iurisgentiu. §. quinimò. de pac. Coras. in Miscell. lib. iij. cap. x.

14 d. §. quinimò.

1 in l. iurisgen. §. adeò. de pact.

2 l. contractus de fid. instru. C. Bar. in l. j. de solut. infra.

3 Bar. in l. iurisg. §. quinimo. de pact.

4 facit tex. in l. j. §. indè quæritur. de ope. no. nunc.

5 in c. j. lib. iij. dispunct.

EIVS QVI. L. XLI.

HAEC lex varietate quæstionum difficilis habetur, sed sententia & tractatu facilis est. Ex specie autem quæ proponitur, aliquot

quaestiones proficiscuntur. Cùm enim seruus gerens in prouincia calendarium domini, à domino liber & hæres esset institutus ex parte, ignoránsque mortem domini sui, exegisset, credidisset, aliáque egisset, vt institor: primùm quæritur, vtrùm debitores qui ei soluerunt, liberati sint, cùm morte domini mandatum serui sit reuocatum[6]: & certè eos liberari propius est, si mortem, & sic reuocationem ignorauerint, vt hic: neque enim reuocatio mandati vel expressa, vel tacita ignorantes tenet[7]: sin autem debitores scissent mandati reuocationem, non liberantur: duplici enim ratione mandatum hac in specie reuocatum erat, morte domini[8], & mutatione status serui qui liber erat factus[9]: aliàs enim sola mors domini non reuocat institorem, propter vtilitatem promiscui vsûs[10]: at in procuratore contrà est[11], & hoc communiter ab omnibus tenetur. Et eas pecunias quas hic seruus à debitoribus exegerit, seruabunt cohæredes actione negociorum gestorum, si post mortem domini exacta sint, per hunc textum. Planè si ante mortem sint exacta, sicutì erant domini dum viueret, ità & illo defuncto hæreditatis fient: ideò familiæ ercifcundæ iudicium cohæredibus applicabitur[12]. Altera quæstio est, si quas ille seruus pecunias credidit, an earum transtulerit dominium: quod non recipitur, nisi pro ea parte qua hæres est, vt hic: quo facilè deueniendum est, finitum enim dicimus mandatum morte domini. Verùm quotiès in mandatarium pecuniæ dominium translatum esset, totiès admittimus mandatum morte non reuocari[13]: idem est si id mandato continetur, quod dominus necessariò facere cogitur[14]: vulgatum est enim, mandatum necessarium nunquàm reuocari morte mandantis, cùm expressè reuocari nequeat[15]. Tertia quæstio fuit, an si qua stipulatio interposita est per seruum, acquiratur ex illa actio ijs ad quos ea res pertinet: & certè dicendum est, mutuum illud, quod aliàs non valebat (quia pecunia non sua dominium non poterat transferre) per stipulationem firmari: neque enim ad mutuum ciuile, quod stipulatione contrahitur, translatio dominij necessaria est[16]. Sed hæc locum habent, si sibi seruus fuerit stipulatus: magis est enim vt hæreditati quæratur. Sin autem domino nominatim, & is iam sit mortuus, nihil agitur, vt hic[1]. nam omnis actus in mortuum collatus, siue fauorem, siue odium

6 vt hoc tex. & l. mandatum. C. mand.

7 l. qui hominē. §. si Titium. de solutio. & l. si mādāssem. infrà mād. clem. j. de renunc.

8 l. mandatum. C. mand.

9 l. cùm quis. de solutio. in princ.

10 l. si quis mancipijs. §. si impubes. de instit.

11 d. l. mandatum.

12 per l. Mæuius. §. j. suprà fam. ercis. secundum glo. Bal. & Alb. hic.

13 l. hoc iure. §. si quis dederit. de donat. noto in l. inter causas. infrà mand.

14 l. fundi. §. j. de acquir. poss.

15 l. si quis prohibuerit. de Publicia. suprà.

16 l. si ex precio. & ibi doc. si cert. pet. C.

1 fac. l. pen. quę sent. sinè appel. infrà.

odium habeat, non valet[2]. *& prosequere hanc quæstionem, vt per textum hîc, qui satis patet. Et huc pertinet quod diximus in l. iij. §. j. suprà de transact.*

SI EGO DECEM. L. VLTI.

DVPLEX *est fideiussor: est fideiussor qui promittit illud cui tenetur principalis*[3] *: & iure veteri poterat priùs conueniri*[4] *: sed per auth. Præsente. de fideius. C. habet beneficium: vt nisi discusso reo, conueniri nequeat, nisi obnunciauerit illi beneficio. Est & fideiussor indemnitatis, qui non tenetur, nec teneri potest, nisi priùs reus excutiatur: nec enim promittit quod debet reus, sed quod ab eo non poterit seruari: ex quo euenit vt priùs non poßit conueniri*[5]*, nisi manifestè constet reum non esse soluendò, vel propter impeditionem non posse conueniri, vt hîc*[6]*. Plùs etiam dicitur, hunc fideiussorem non posse renunciare priuilegio discußionis: antè enim non debet*[7]*, nisi cum iuramento renunciasset*[8].

§. LABEO. *Impersonalitas, (vt magistrorum verbo vtar) quam personæ suppreßionem poßumus appellare, circa eum qui disponit & testatur, non nocet*[9]. *Idem est, si eueniret in persona eius qui promittit, si modò circa verbum executiuum versatur, vt hîc*[10]. *Si autem contingit in verbo obligationem efficiente, actum inutilem efficit*[11]. *Cùm verò in persona stipulantis est impersonalitas, non labefactatur stipulatio*[12]. *Et adde, in testamentis suppreßionem personæ nihil efficere: nam si ponas quid dari mihi testatorem iubere, id dari interpretamur ab hæredibus*[13]. *Idem, si aliquid à legatario, vel statu libero dari iuberetur, quia hæredi dandum interpretamur*[14]. *Sed nec ex Iasonis sententia, personæ suppreßio iudicijs nocet: vt cùm decem petuntur in libello: ea enim interpretamur petenti dari*[15]. *Quæ ideò à nobis dicuntur, quòd huic legi obstare videbantur: quanquàm forsitan non eò spectaret Iureconsultus. Qui igitur promisit curari sibi decem, idoneum fideiussorem dando absoluitur: secùs in eo, qui decem dare promisit, vt fusiùs infrà docebimus*[16].

2 d. l. pe. & l. in summa. de re iud.
3 tot. tit. de fideiuss.
4 l. ij. de fideiuss. C.
5 l. decē. de verb. oblig.
6 secundùm Bar. & oēs.
7 l. j. & ibi Bar. de conuenien. fis. debit. lib. x. C.
8 c. ex rescripto. & ibi Bal. de iureiur.
9 l. j. §. hæc autem. de hered. instit.
10 & l in illa. §. j. de verb. oblig.
11 auth. si quādò. de cōst. pecun.
12 l. stipulatio ista. §. si quis ità. de verb. obli. Bar. hic.
13 l. si seruus legatus. §. pen. de leg. j.
14 l. qui pecuniā. in prin. de statulib.
15 l. si quis intētione. de iud. suprà.
16 l. itē liberatur. §. j. infrà qb. mod. pig. solui.

De iureiurando, siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali.

MAXIMVM. L. I.

NON

NON est omittendũ, quod hic Paul. de Castro & Ias. referunt, in iure ciuili de iuramento fieri mentionem, quod litis decisiuum est, vel de eo quod ad cõtractus confirmandos accommodari solet: & ex ijs actio nasci dicitur[17]: & sic de eo quod de præsenti & præterito concipitur: at de futuro præstari iuramentum nequit, cùm illud adiunctum nudæ promissioni, non sit efficax ad pariendam actionem, vel obligationem[18], nisi in liberto operas promittente[19]. At iure canonico etiam ad futurum porrigitur iuramentum, cùm omne iuramentum seruari debeat, nisi animæ interitum afferat[20]. Et ex hac lege habes, exceptionem iuramenti, esse litis finitæ exceptionem[21], & litis ingressum impedire[1]: quod etiam verum est in iuramento extra iudicium proposito, vt in hoc textu, in verbo, pactione: satis probatur[2].

17 anth. sacramẽta. si aduer. vendit. vide Bart. in l. iusiurandũ quod. infrà eo.
18 l. si qs pro eo. de fideiuss. & ibi Bar. infrà.
19 l. vt iusiurandi. de oper. liber. infra.
20 c. si vero. & c. cùm cõtingat de iureiur.
21 c. post rem. de re iudi.
1 l. nam postcà. infra eo.
2 per glo. Bar. & Ias.

AIT PRAETOR. L. III.

CONSTITIT non proficere iuranti iuramentum, nisi sit ei vel à parte, vel a iudice delatum, vt hic[3]. quod locum habet in iuramento, quod ab homine deferri solet: si autem lex ipsa defert, secus est: vt cùm disponitur lege, vt contra furem, vel violentum, credatur iuramento damnum passi[4]. Rectius est, vt iuramentum sinè delatione præstitum, valeat ad præiudicium iurantis, vt teneatur de dolo[5]. Quòd autem glo. hic voluit, necessarium iuramentum non deferri in criminalibus, cùm clarissimæ probationes requirantur[6]: adeò verum est, vt etiam in ciuilibus in quibus apertissima requiritur probatio, non sit locus iuramento necessario[7]. nam & in causis grauibus (in quibus criminales numerantur[8]) non recipitur tale iuramentum[9]. Iuramentum verò iudiciale & voluntarium, non admittitur in criminalibus criminaliter indictis: contrà est, si ciuiliter ad pœnam parti applicandam intenderentur: & hoc communiter tenetur[10]: & vide Bar. in l. maritus. de quæst.

3 & l. videamus. §. deferre. infra de in lit. iur.
4 l. si quãdo. C. vndè vi. & c. vl. de eo quod met. per Alex. hic. & Bal. in l. admonẽdi infrà eo.
5 l. si legatarius. suprà de dolo. gl. in l. si cum patruo. comm. vtriusq.
6 l. sciant. C. de prob.
7 gl. in verb. præsumptioni. in l. vlt. quod met. caus. & Ias. hic.
8 l. in seruorũ. de pœn.
9 glo. & doct. in l. admonendi. infrà eo.
10 vt hac l. in verbo, pœnali. § ij.

NON ERIT. L. V.

SI iuramento causa decisa fuerit, ex capite periurij nõ retractatur, vt hic[11]: quod in matrimonialibus non recipitur, in quibus iudicatum nunquàm transit in rem iudicatam[12]. Item & de periurio quæri potest, quoties lex defert iuramentum, vt in casu l. si quandò. C. vndè

11 l. j. & ij. C. eo.
12 c. lator. & c. cõsangui. nei. de re iud.

C. vnde vi. & probatur contrarium [13]. *Sed etsi nulla praecedebat lis, de periurio quaeritur* [14]. *Constitit quoque, iuramentum reddi posse per falsam religionem, si modò in ciuitate toleratur, vt in Iudaeis videmus* [15]: *quòd si non toleratur, contrà, vt in Saracenis* [16]. *quod Bar. probat. Et ad fi. legis adde, in iuramentis inesse tacitè, vt ex continenti iuretur, vt hic: nisi is cui defertur, petat tempus ad deliberandu* [17]: *quod si fuerit susceptum, à deferente non poterit reuocari, nisi inciderit noua probationum copia deferenti* [18].

13 Bal. in l. j. de reb. cred.
14 ità gl. in l. si cum pa-truo. c. com. vtriusq. iud. & ibi doct.
15 vt hac l. §. diuu.
16 hac l. ver. seu si.
17 l. iusiurandum & ad pecunias. in fi. eo.
18 ità intell. l. si qs iusiurandum. de reb. cred. C. secundum com.

NAM POSTEAQVAM. L. IX.

HOC *principium alleg. in l. j. suprà eo. & de exceptionibus, quae iudicium accipi impediunt, aliqua suprà posuimus* [19]. *Et ex eo quod paulò inferius dicitur, vides paria esse, iurari, aut iuramentum remitti, vt hic* [20]: *quod in decisiuo iureiurando receptum est: in confirmatorio contractûs, non item: vt in casu auth. sacramenta. si aduers. vend.* [21] *Plus datur ex iuramento actio, si nullo subiecto contractu sit iuratum, vt hic: si autem formaliter (vt loquuntur) & ad certum contractum, ex contractu illo actio erit* [22], *licèt sit extra iudicium praestitum* [23]: *ex iuramento autem actio non erit. Quod idem dicendum est, si statutum vel lex noua super contractu disponeret: nam ex illo contractu actio est* [24]: *aliàs condictione ex illa lege, vel statuto agendum esset* [25]. *Et ad §.* si damnetur. *animaduertendum est, contra sententiam, quam in rem iudicatam transiisse certum est, latam secundam sententiam non valere* [26]: *non idem est, si dubium aliquod versaretur* [1], *secundùm omnes contra Bartolum hic. At sententia contra transactionem valet* [2], *& contra iuramentum, vt hic: nec enim ista duo in rem iudicatam vnquàm transeunt* [3].

19 l. iij. §. ibidèm. ad exhib. suprà.
20 & l. actore. C. eo.
21 & c. quamuis. de resc. lib vj. secund. Alex. & Ias. in l. non erit. §. vlt. suprà eo.
22 l. si duo. §. si quis. infrà eo. & gl. in l. [illegible]ori. C. eod.
23 per Ias. in d. l. si duo.
24 d. §. si quis. & ibi Bart.
25 l. j de cond. ex lege. & ibi Bar. & alij.
26 l. j quand. prouoc. non est nec.
1 c. inter. de re iud.
2 l. elegàter §. si quis. de cond. indeb.
3 glo. in l. j. suprà eod.

§. SI IS QVI. *Scitum est, iuramentum perpetuam efficere actionem, quae aliàs temporalis erat: habet enim vim iudicij & litis contestationis* [4], *quae in quadraginta annos actionem prorogat* [5], *quod etiam in iuramento extra iudicium praestito locum habet* [6]: *ex quo euenit, vt si statuto caueatur, debitorem post quinque vel decem annos actionem amittere, possit is nihilominus post illud spatium agere, si iuramentum in contractu sit additum: & hoc notatu dignum est, propter ea statuta, quae hodiè vbiquè ferè obseruantur: quod & ex omnium sententia dicitur* [7]. *Sed & additur, iu-*

4 l. sed & si. §. j suprà de iud. l. tutor. ad fi. infrà eod. l. qui iurâsse. ad fin. infra eo.
5 l. vlt. de praesc. xxx. vel xl. an.
6 secund. Bar. & Ias.
7 Rom. Ang. Ias. & aliorum.

ramentum constituere in mora, cùm illud litis contestationi comparetur: ideoq; iurans tenebitur de interitu rei: quod verum est, si debitum præcessit, & iuramentum secutum est. Si enim eodem tempore vtrunq; incepit, non potest iurans in mora constitui illo ipso tempore, quo debere cœpit [8] *: quod & Iasoni videtur* [9]. *pro quo & illud est, quod ex aliorum sententia alibi relatum est, euentu conditionis non constitui quem in mora* [10] *: neque enim rationem habet, vt quo die obligatur, eo die sit in mora.*

8 l. quod dicimus. de solu. fac. quod vult Bart. in l. quoties. de verb. oblig.
9 in l. eum qui. §. si iurauero. infrà eo.
10 l. pecuniæ. §. vsurarũ. infrà de vsur.

§. SI MINOR. *Hic §. pertinet ad ea quæ posui in l. verùm. §. sciendum. de minor. vbi quæritur, an minor læsionem debeat probare. Et quod dicit textus, contra iuramentum à se delatum, minorem replicatione vti, intellige restitutione impetrata* [11]. *Nam minor contra iuramentum à se delatum alteri, cognitionem impetrat, vt hic: sin autem ille ipse iurauerit, non restituitur* [12]. *Et notandum est ex hoc textu* [13], *ex iuramento procuratoris, domino actionem & exceptionem esse: iuramentum enim, vt suprà diximus* [14], *instar iudicij est: at in iudicijs alteri per alterum etiam sinè cessione quæri potest, vt etiam alibi fusiùs demonstratum est* [15]. *Reliqua dicentur in l. iusiurandum quod. §. vlt. infrà eo.*

11 Bar. hic.
12 Auth. sacraměta. si aduers. vend. Bar. hic.
13 in §. iusiurandum.
14 §. si is qui. suprà ea l.
15 l. si procurator. suprà de procura.

§. SI PETITOR. ET LEGES QVAE SEQVVNTVR. *Si quis iurauerit rem suam esse, habet actionem, inquit lex: ex quo descendit quod vno ore omnes tradunt* [16], *ex iuramento iudiciali & voluntario actionem nasci: non autem ex necessario, quod in defectum probationum & parte inuita defertur* [17]. *Et an ex iuramento competat Publiciana* [18], *vel in factum actio, vide hic gloss. quæ tenetur. Quod verò in sequente responso* [19] *dicitur, ei qui iurauit rem suam esse, dari actionem, si rem amiserit, arguit ex sententia oriri ius duplex: primùm, vt res restituatur: deindè, vt victor in possessione defendatur: ideò si qui sententia vicerat, posteà possessione deciderit, durat nihilominùs sententiæ vis ad rem recuperandam* [20] *: cuius effectu ad iudicem intrare poterit: quod verum esse puto in ordinario: at in delegato vel exequente, minimè* [21] *: nam illi ad exequendum annum habent* [22] *: post executionem autem factam, potestas eorum concidit, quo ad futura* [23] *: sed præteritæ sententiæ virtus semper manet, etiam officio finito* [24].

16 hic. & in l. actori. C. eod.
17 vide Bar. hic, & Iaf. & rationes pẽ eos alleg.
18 ex l. eũ qui. §. si petenti. de Publicia.
19 l. sed si possessori.
20 vt per Bar. hic.
21 l. à Diuo Pio. §. si post addictum. de re iud.
22 c. quærẽti. de of. deleg.
23 vt d. §. si post addictũ. fac. l. pe. de cõfess. inf.
24 c. vlt. de offic. leg. ext.

SED

SED SI POSSESSORI. L. XI.

§. ITEM SI IVRAVERO. *Nota fieri interpretationem iuramenti secundùm actum cui adijcitur. non enim iuramentum facit actum diuturniorem quàm erat* [1]. *Praetereà ex hoc textu* [2], *qui affirmat iuramentum vim sententiae habere, notare licet, iuramentum habere executionem paratam: quò communiter ab omnibus* [3] *decursum est: cùm enim iuramentum habeat vim iudicij & litis contestatae* [4], *consequens est habere executionem. ea enim quae in iudicio fiunt, habent executionem paratam* [5]: *quod tamen multis alibi Iason temperauit, vt apud eum videre potes* [6]. *Sed & adde, posse nihilominùs quaeri, an fuerint habiles ij qui iuramentum detulerunt: & sic hoc casu non erit executio parata* [7].

SI DVO PATRONI. L. XIII.

PRAECLARVM *est quod dicitur, si ex duobus patronis insolidùm, vnus est exclusus, alteri non accrescere quo ad ea quae diuisionem recipiunt, vt haereditatis ius: secùs est in ijs quae non diuiduntur, vt ius patronatûs* [8]. *Ex his omnes hic effici putant, ius accrescendi nunquàm locum habere cùm deficit portio iure exceptionis, vt in hoc textu: sed tunc procedit illud ius, cùm ipso iure portio deficit* [9]. *Item per hunc §. omnes leges quae volunt, res inter alios actas, alijs non nocere* [10], *temperantur: multùm enim fidei & praesumptionis adiungunt illis quos ea res contingit, vt glo. & omnes hic. Quod autem pertinet ad §.* Idem Iulianus, *vno verbo absolue. Cùm enim iuratur super facto, tollitur omnis actio, quae ex illo facto descendit: putà, iurat aliquis se non fecisse furtum: idq; per hunc textum. Si autem iurat super actione, illa actio remouetur tantùm* [11], *non alia, licèt ex eodem facto descendat. vt enim res iudicata non obstat agenti ad idem, modò ex alia causa* [12], *sic & iuramentum, vt hic. Itidèm & qui iurauit se furtum non fecisse, potest rem tenens conueniri rei vindicatione, quae cum furti actione nihil commune habet* [13]. *Plerunquè autem id actum videbitur, vt iuramentum super re & facto videatur interpositum, non super actione* [14], *nec super persona* [15]. *Et hic §. valet in quaestione, an minor iurando super contractu perdat beneficium restitutionis, licèt non sit certior factus: & dicit Bartolus* [16], *decidere eum ab omni beneficio: nam super facto iu-*

1 fac. l. si duo. §. si quis. cum §. seq. infrà eo.
2 §. vlt.
3 Bar. Ias. & caeter. in l. ij. supra eo.
4 l. nam posteà. §. si is. suprà eo. & l. tutor. infrà eod.
5 l. tale. §. qui prouncauit. de pact. secũd. Bar. lect.
6 l. ij. suprà eo.
7 l. tutor. §. j. & ibi Ias. infrà eo.
8 l. Carmelia. de iur. patro. Bal. in c. quãto. de iud. Ias.
9 l. à communi. de bo. liber. infrà.
10 l. denunciasse. §. vlt. Ad leg. Iul. de adul. infrà.
11 l. si pro fure. de cond. furt.
12 l. vlt. de excep. rei iud. l. Lucius. de pet. haer.
13 l. si quis vxori. §. si quis iurauerit. de furt.
14 l. duobus. §. exceptio. infrà eo.
15 d. l. duobus. § à fideiussore. vbi Bart. & l. vlt. infrà eod.
16 hic & in l. sciendũ. iij. col. de verb. oblig.

ratum est: sed opinio diuersa communior & verior est: neque enim quis renunciat ijs, quæ sibi ignorat competere [17].

17 l. mater. de inoff. testa. suprà.

§. SI QVIS. *Quæ actio detur cùm iuratum est, habes in l. nam posteà §. j. suprà eo. Quòd autem ad finem legis pertinet, habes eum qui blasphemias loquitur, capite puniri* [18]*: qui verò iurat & periurus est, non punitur, si sit iuramentum decisiuum: neque enim tale iuramentum potest refutari* [19]*. sin autem aliud sit iuramentum, punitur, vt hîc: item est infamis* [20]*: nec ampliùs in testimonium admittitur* [21]*, & à dignitatibus & beneficijs repellitur* [22]*: item de dolo ciuiliter tenetur* [23].

18 §. j. vt non luxur. hom. cont. natu. in Auth.
19 l. ij. C. eo. vbi Bal.
20 l. si quis maior. C. de transac.
21 c. testimoniū. & c. sicut. de testib.
22 c. querela. de iureiur. l. quoties. de digni. lib. xij. C.
23 l. si legatarius. de dolo.

AD PERSONAS. L. XV.

EGREGIAE *personæ, quas alibi speciosas Iurisconsultus nominat* [24]*, item & infirmæ, ad iudicem non debent venire, sed ad eas mitti debet* [1]*. Quod tamen in criminibus locum non habere didici* [2]*: & rationem habet: nam in criminibus non per executorem sed per iudicem examen testium fieri debet* [3]*. Et placet opinio Speculatoris* [4]*, quam etiam Alexander hîc probat: vt cùm ex specie huius legis ad egregiam personam proficiscitur, id fiat etiam communibus expensis* [5]*: nè quod illis pro beneficio datum est, in pœna sit.*

24 in l. speciosas. de verb. sig.
1 c. si qui testium. ext. de testib. l. nec honore. de epis. & cler. cum Auth. ibi posita.
2 gl. in c. i. de testib. cog.
3 l. apud eloquentissimum. de fid. instru.
4 de iuram. cal. §. restat.
5 l. iij. suprà fin. reg.

IVSIVRANDVM QVOD. L. XVII.

IVRAMENTVM *quod ex conuentione suscipi placuit, non refertur, vt hic: nec enim à conuentione discedi potest* [6]*: secùs dicitur in cæteris* [7]*. Et ex eo quod infrà sequitur* [8]*, efficitur, iuramentum à pupillo deferri non posse, vt hic: & si deferat, licèt videatur obfutura exceptio, in effectu tamen nihil nocebit, quia replicatione eliditur* [9]*. Planè si pupillus ex delatione iurauerit, seruatur iuramentum* [10]*: poterit autem deferre cum authoritate tutoris, putà probationibus deficientibus* [11]*. Sed nec adultus sinè curatore iuramentum defert: quia quo ad acta iudicij, adultus pupillo comparatur, & nunquàm admittitur sinè curatore: alias iudicium & acta nulla essent* [12]*, nisi iuraret ipse: iuramentum enim facit valere & contractus & iudicia contra minorem* [13]*. Et quod dixi, iuramentum posse deferri pupillo, intellige in voluntario, quod vltrò pars defert: secùs dicitur in necessario, vt in iuramento in litem, quod pupillo inuita parte non defertur* [14].

6 l. i. § si conuenerit. infrà depos.
7 l. manifestæ. infrà eod. vbi noto.
8 §. pupillus.
9 vt hic, & l. j. §. i. Quar. rer. act. quā ità solue.
10 l. qui iurasse. infrà eo.
11 Auth. sacramenta. C. si aduers. vend. l. tutor. infrà eo.
12 l. acta. §. vl. infrà de re iud. gl. in l. pe. si aduersus rem iud. Iason hic.
13 d. Auth. sacramenta. & ibi doct.
14 l. videamus. infrà tit. j.

§. PRO-

§. PROCVRATOR. *Procurator his tribus casibus qui lege continentur, defert iuramentum: quod tamen non recipitur, si negocium esset liquidum, & extra dubitationem: tunc enim donaret: quod in generale mandatum etiam cum libera non venit* [15]. *Item ad commodum domini etiam defensor sine mandato iurat* [16]. *ergò & eadem ratione iuramentum deferre poterit, vt domino prosit: secus, si noceat* [17]. *Et ex hoc textu effici volunt, paria esse, habere mandatum cum libera, atque speciale* [18]. *De quo vide quod posuimus in l. procurator cui. suprà de procur.*

15 l. cōtra ciuilis iuris supra de pact. l. iii. §. planè. quod vi aut clam.
16 l. nam posteà. §. pe. suprà eod.
17 l. iusiurandum & ad. §. j. infrà eo.
18 c. qui ad agendum. §. vlt. de proc. lib. vj.

QVI IVRASSE. L. XXVI.

HOC principiū pertinet ad ea, quæ paulò superiùs posita sunt [19]. *Quòd autem ad* §. Si pater, *pertinet, verè à Fulgosio, Paul. & Ias. hic contra glo. & Bartolum dicitur, Iuramentum patris debere filio prodesse, siue sit factum ei vt hæredi, siue vt extraneo: nam ea distinctio communiter prodita* [20], *in pactis seruabitur, non in iuramento quod vice solutionis est* [21]. *Ex quo descendit & illud, fideiussorem iurantem prodesse reo* [22]: *quod in paciscente nemo dixerit* [23]. *Et vide glo. hic de contrarijs, quæ tandem incidenter dicit, neminem cogi respondere ei positioni, si ex responso posset turpitudo eius detegi: quod omnes sequuntur* [24].

19 l. iusiurandum quod. §. j. suprà eo.
20 in l. si tibi. §. si pactus. per glo. ibi, & Bart. supra de pact.
21 vt l. seq. infrà eo.
22 l. duobus. §. a fideiussore. infrà eo.
23 l. fideiussoris. suprà de pact.
24 vide gl. in c. vl. in ver. ratio... li. de cōfess. lib. vj.

IN DVOBVS. L. XXVIII.

IN *iuramento quod loco solutionis est, admittitur indistinctè, vt vnus ex reis credendi noceat alteri, siue socij sint, siue non* [1]: *secundum communem. In pactis autem seruabitur quod suprà in l. si vnus. de pact. relatum est. Et de toto hoc genere rerum vide ad satietatem Bar. in l. ex duobus. de duob. reis. Res enim est diffusior, quàm vt à nobis tractari debeat.*

1 l. fideicōmissa. §. plerunque. de leg. iij.

§. A FIDEIVSSORE. *Pactum fideiussoris, reo non prodest, nec nocet* [2]: *at iuramentum fideiussoris, reo prodest & nocet, vt hic: idem in acceptilatione* [3]: *nam hæc duo fictam solutionem habent. Sed tamen quamuis fideiussor iurans prosit reo, non sine ratione dicitur, eum non habere regressum in reum: nam ad regressum vera solutio necessaria est* [4]: *nam nec fideiussor ad reum reuerti potest, nisi veram solutionem probet. Ideò si ostenderet instrumentum, quo creditor se habuisse est confessus, non tamen haberet regressum,*

2 l. fideiussoris. suprà de pact.
3 l. & per §. etsi. infrà de acceptil.
4 glo. Bar. & Ias. hic.

tt 3 nisi

nisi vera numeratio impleatur & probetur, Bart. hîc, *licèt multi dissentiant. cuius opinio vel hoc ipso probabilior videtur, quòd talia instrumenta non probent numerationem, sed confeßionem* 5. *Vndè non inscitè consulit Angelus* 6, *vt fideiussor curet in instrumento scribi, creditorem verè recepisse. Quæ tamen in Gallia non admitterentur, in qua sola confeßio numerationi comparatur: nec locum habet exceptio non numeratæ pecuniæ. Si enim ex opinione doctorum* 7 *illa exceptio inter mercatores locum non habet, cur potiùs inter Christianos, quibus minimè congruit de summo iure & apicibus disputare* 8? *Cur enim oppugnet quis id, quod propria scriptura recognouit* 9?

§. ITEM POMPONIVS. *Licèt iurauerim mihi furtum esse factum, non tamen continuò habeo condictionem: forsan enim dominus non sum: at condictio furtiua nisi domino non datur* 10: *actio autem furti semper competit, quia datur & domino, & ei cuius interest* 11. *Et vides hîc vltimo iuramento stari, & hoc in pluribus personis, vt hoc textu. Idem dicitur in vna persona, quæ iurans postremò, infirmat primum iuramentum, licèt in periurium cadat* 12. *Huc annectitur, quòd si quis iurauit non reuocaturum se testamentum* 13, *vel procuratorem* 14, *si tamen reuocet, valet reuocatio, etiam si illa iuramento firmata non sit. Ex quo valdè mihi suspecta est glo. in cap. licèt. de iureiur. libr. vj. quæ postremum iuramentum à primo infirmari notat, si postremum sit illicitum: nam actum iuratum, vel non iuratum valere contra primum iuramentum, iuris est plusquàm manifesti* 15. *Item non solùm in iuramento, vt hîc, sed in pactis* 16, *contractibus* 17, *procuratorum constitutione* 18, *rescriptis* 19, *vltima voluntate* 20 *(in secundo enim testamento semper inest clausula irritans primum* 21*) & mora* 22, *vltima derogant primis: quod in contractibus adeò verum est, vt non sit neceßè addere clausulam, qua primus contractus expreßim reuocetur* 23.

EVM QVI. L. XXX.

QVOD *à iurisconsulto relatum est, actionem alterius loco suffectam, illius naturam habere* 24, *sic temperatur, vt locum non habeat in natura siue qualitate accidentali, vt hîc* 25. *Planè illud ex gl. & Bart. hîc adycitur, quòd licèt actor iurauerit ex ea causa quæ inficia-*

5 gl. & doct. in l. si nó singuli. si cer. pet. l. si ex cautione. de non num. pecu.
6 in l. Vranius. §. j. de fideiuss.
7 Ias. & aliorum. in l. qui pecuniá. suprà si cert. pet.
8 vide tex. in l. fideiussor. §. quædam man.
9 l. generaliter. C. de nó num. pec.
10 l. j. infra de cond. furt.
11 l. is qui. infra de fur.
12 c. tua nos. ext. de iureiur.
13 Bart. in l. si qs in principio. de leg. iij. c. sicut. de sponsal.
14 gl. in c. vl. in ver. reuocari. de procur. lib. vj.
15 d. c. sicut ex literis. de sponsal.
16 l. pacta nouissima. C. de pact.
17 l. cum in plures. §. locator. Locat. l. j. §. vlt. de stipul. seruo.
18 l. si quis cùm. §. vlt. de procur.
19 c. cæterùm. de rescrip.
20 l. iiij. §. vl. de adim. leg. l. hac cósultissima. §. si quis autem. C. de test.
21 Bal. in l. vlt. de edic. D. Adr. toll.
22 l. illud. de peric. & com. rei vend. l. si per emptoré de act. emp.
23 Bal. in c. j. per illú tex. de trans. Ias. hîc.
24 l. si cum. §. qui iniuriarum. suprà si quis cau. l. qui id quod. de donat.
25 & §. cùm prædixerimus. in l. item veniút. de pet. hær. suprà.

inficiatione crescit, & sic ex eo iuramento non habeat actionem nisi ad simplum, tamen poterit per testes probare, & sic duplum consequi: quod satis impletur ex textu ibi, cùm omissa. *Item ad hunc textum pertinet, quod voluit glo. in l. vlt. de compens.*

§. IN POPVLARIBVS. *Quædam sunt populares actiones, quæ dantur potißimùm ob iniuriam priuati, licèt quodammodò ius publicum respiciant: vt in actione sepulcri violati*[1]*: in his propius est, vt iuramentum ab agente delatum, reliquis noceat*[2]*. Aliæ populares nominantur, quæ principaliter publicum ius respiciunt: in quibus actor iuramentum deferens, reliquis nocet, si dentur pro facto quod finitum est, vt in violatoribus ecclesiæ, per hunc textum: modò bona fide sit iuramentum delatum, vt hic: quod & alibi explicatur* 3. *Sin autem dentur pro facto successiuo, & adhuc constante, vt in ea actione quæ contra habentem appensum in publico, intenditur, cum ratione est, iuramentum in illis ab vno delatum, reliquis non nocere* 4*: sicut & in eo qui liberum hominem retinebat, dicitur* 5. *Et ex eo quod ad finem legis dicitur, vides per iuramentum non tolli exceptiones, quæ natura contractûs insunt. cui annectitur & illa quæstio, cùm statuto cauetur, vt contra instrumentum nulla exceptio opponatur, vt poßit nihilominùs opponi exceptio nō soluti precij: quæ & ipsa de natura contractûs est, per hunc textum* 6. *Hinc si hæres à testatore iubeatur non esse molestus vxori, cui vsusfructus relictus est, nihilominùs hæres poterit ab ea petere cautionem vsúsfructûs, nec tenebitur vsumfructum concedere non data cautione* 7.

1 l. iij. de sepul. viol. inf.
2 l. nō cogendum. §. qui ità. suprà de procur. Alex. hic.
3 l. j. de calum. suprà.
4 l. nam posteà. § vlt. suprà eod. cum l. seq. & Bar. & Ias. hic contra glo.
5 l. iij. §. si tamen reus. de lib. hom. exhib.
6 fac. l. ex prædijs. de euic. & ibi Bal. fa. l. vlti. §. ij. de excep. dol.
7 Bal. in l. j. de vsufr. & Ias. hic.

ADMONENDI. L. XXXI.

INTER *omnes ferè conuenit, hîc sententiam ex iuramento secutam esse. nec enim est nouum, sententiam ad iuramentum adiungi, vt clarior sit probatio* 8. *Et ideò rectè dicitur, sententiam latam ex iuramento necessario, rescindi propter instrumenta nupèr reperta, quæ tamen antiqua erant* 9. *Sin verò post sententiam sint facta, reuocabitur sententia indistinctè, etiamsi nulla falsitas arguatur, si tamen consensus partium interuenerit* 10. *Item id quod generaliter definimus, locum habet, cùm ex delatione necessarij iuramenti sententia lata est, & sic in odium periurij: at si sententia sinè iuramento*

8 l. iusiurandum & ad §. vlt infrà eod. & Ias. in l. j. suprà eod.
9 vt gl. hic, & Bar.
10 l. iiij. § si ex conuentione. infra de re iud. secund. Ias. hic & Alex. contra Bar.

mento interuenisset, contrà dicitur [11]. *sed & alia ratio assertur: nam cùm sententia ex iuramento, dicatur lata ex probationibus priuilegiarijs, nempe ex proprio partis iuramento. quæ quodammodo in sua causa iudex est, rationem habet vt retractetur, vt hic: vix est enim vt eiusmodi sententiæ in rem iudicatam transeant* [12]. *Quod tamen intelligit Iason hic, cùm sententia lata est ex priuilegiaria probatione, inuita parte, vt hoc textu: secus, si volente. Ex quo efficitur, sententiam latam ex iudiciali & voluntario iuramento, non retractari aliquo casu, sed in rem iudicatam transire, vt hoc textu: sic transactio (quæ maximè partium consensu continetur) prætextu nouorum instrumentorum non reuocatur* [13], *nec sententia ex transactione & decisione* [14]: *quod & in ciuilibus, & in criminalibus admittitur* [15]. *Vt autem possit reuocari & rescindi sententia ex iuramento necessario lata, propter noua instrumenta, restitutio est petenda ex communi sententia* [1]. *Quod autem diximus, necessarium iuramentum, hoc est, à iudice delatum, reuocari propter noua instrumenta, hoc* CVRIA *Parisiensis non admittit: cuius extat decretum, quo res decisa ex iuramento à iudice delato, non est retractata ex nouis instrumentis: quod & Lucius in Placitis refert* [2]. *Et ex eo quod hic dicitur*, Solent enim iudices in dubijs causis exacto iuramento, &c. *profectum est illud, quod magno consensu dici solet, in dubia causa, putà cùm semiplenè actor probauit, deferri iuramentum posse. quod euidenter verum esse conuincit lex Codicis* [3], *quæ inopia probationum, iuramento causam decidi iubet. quod non eò deducendum est, vt actore nihil omninò probante, iuramentum debeat deferri: eo enim casu non defertur iuramentũ* [4], *sed reus absolui debet* [5]. *Tunc verò dicetur inopia probationum, cùm non integræ, sed semiplenæ probationes ab actore datæ sunt, quod necessitas cogit fateri: quanquàm hoc Duarenus non probet* [6], *qui non cùm semiplenè probatum est, iuramentum deferri voluit, sed cùm vtrinquè tanta est paritas probationum, vt ex iuramento decisio causæ ob dubium sit petenda: quod ego assentiri non possum: quòd in paritate probationum reo esset fauendum, & pro illo ferenda sententia, sinè remedio iuramenti* [7]: *tum quòd vtraque parte ex æquo probante, res eò cedit, atquè si nihil actor probauisset: ideò* reus

11 l. sub specie. C. de re iud. l. imperatores. infrà de re iud.

12 l. si qui adulterij. de adul. C. imo. in c. tua nos. de cohab. cleri. & Panor. in c. proposuisti. de prob.

13 l. sub prætextu. de transact. C.

14 l. cum putarem. famil. ercis. suprà.

15 l. diui. de pœn. & l. j. §. vlt. de quæst. Bart. in d. l. diui.

1 l. Diuus. de re iud. infrà. l. ij. si ex fal. instru.

2 lib. vj. de fruct. & in rem litemque expens. art. xvj.

3 l. in bonæfidei. de reb. cre.

4 c. vlt. de iureiur.

5 l. actor. C. de prob.

6 c. xxxiiij. lib. ij. anniuer. disput.

7 c. cùm sunt. de reg. iur. lib. vj. l. Arrianus. de obl. & act. infrà.

reus esset absoluendus [8] *: tum quòd rarò conceditur reo, qui aliqua de re conuincitur probationibus idoneis, vt contrarium probare possit* [9]. *Reliqua huius sententiæ habes in l. manifestæ infrà eod.*

8 d.c.vlt.ext.eod.

9 c.ad nostram.de prob. extr.

IVRISIVRANDI. L. XXXII.

HANC *superiùs citamus in l. imperatores. de pact.*

IVSIVRANDVM ET AD PECVNIAS. L. XXXIII.

PERTINET *ad l. non erit. §. vlt. suprà eod. vbi vide nonnulla. Et an iuramentum subeat pupillus, vide quod noto in l. iusiurandum quod. §. j. suprà eod. Et an tutor, vel defensor, infrà dicetur* [10].

10 in l. videamus. infrà tit. j.

§. QVI IVSIVRANDVM. *Iuramentum deferens debet de calumnia iurare, vt hic: sic qui positiones facit, debet iurare se credere eas vero consentaneas esse* [11] *: sed eiusmodi iuramentum remittitur parenti & patrono: quod in iuramento veritatis non recipitur* [12]. *Quod autem pertinet ad §.* Ait prætor, *relatum est in l. manifestæ. infrà eod.*

11 glo. mag. in §. in l. j. C. de confes.

12 l. quotiès. suprà eod.

TVTOR. L. XXXV.

AN *tutor vel pupillus deferant iuramentum, habes in l. iusiurandum quod. §. j. suprà eod. Et ad §. vlt. vide quæ pono in l. nam posteà. §. si ii qui. suprà eod.*

MANIFESTAE. L. XXXVIII.

QVOD *dicitur, manifestæ turpitudinis esse nolle iurare, vel non referre: non habet locum, quotiès iuramentum defertur in casibus quibus non debet deferri: vt cùm defertur actori plenè probanti* [13], *vel cùm actor nihil probat* [14]. *Hîc enim iuramentum deferenti mos non est gerendus. Idem placuit, cùm actor haberet leuißimam præsumptionem sibi fauentem* [1] *: quod tamen ipsum non est expeditum, vt per Iasonem hic fusè. vel cùm condemnatio minueretur ex iureiurando: tunc enim actor non compellitur iurare, immò si iurauerit, poterit iterùm plenè probare, & totam condemnationem consequi* [2]. *Idem est si deferretur iuramentum reo, qui iam tempore tutus erat* [3]. *Item hæc lex habet locum in iudiciali, non autem in iuramento in litem, quod quis non cogitur suscipere: potest enim probare per testes* [4]. *Vide alias causas hic per doctores, in quibus refutari potest iuramentum. Ad aliud verò membrum, an*

13 c. ij. de prob. extr.

14 c. fi. §. vl. de iureiu. ext.

1 gl. in l. iii. in verb. si leuior. supra de minor.

2 l. eum qui. vbi gloss. & Bart. supra eod.

3 l. in contractibus. §. in illo. C. de non num. pecun.

4 l. quod si possess. r de rei vind. Bartol. & Ias. in l. vlt. de in lit. iur.

is cui delatum est, referre possit: & magis est posse, vt hic: nisi super eo casu iuramentum esset delatum, qui illi cognitus est, deferenti autem minimè 5. Planè si vtrique aequè notus est, refertur iuramentum etiam in famosis 6. Quòd autem diximus, actorem qui planè instrumento vel testibus probauit, non cogendum esse iurare 7, nō omninò CVRIA Parisiensis recepit. Si enim reus alleget se paratum credere iuramento creditoris, an receperit partem debiti néc ne, hoc illi erit concedendum, & ad iuramentum deuenietur, vt eadem CVRIA censuit 8. Sic dicimus, post biennium elapsum non cogi creditorem iurare an sit numerata pecunia 9: quod tamen non esse admittendum, benignè CVRIA Parisiensis statuit 10. Iurabit igitur creditor, etiam lapso tempore opponendae exceptionis non numeratae pecuniae: & hoc cum illa aequitate coniunctum est, quae hominem cum alterius iactura locupletari nefas esse censet.

5 l. Marcellus. infrà rer. amot. Bar. in l. iusiurandum & ad pecunias. §. ait praetor. supra eo.
6 tex. in c. vl. ext. eod.
7 c. ij. de prob.
8 Die xij. Maij, an. 1539.
9 l. in contractibus. §. de illo. de nō num. pecu.
10 Die xxx. Ian. an. 1544.

SI QVIS CVM. L. XXXIX.

CVM iuramentum interponitur super praeterito, valet vt hic 11: sin autem super futuro, remittitur & in cōtractibus & in testamentis 12.

11 & l. si cum patrimo. cō. vtriusq. iud. C.
12 l. quae sub conditione. infrà de cōd. inst. Bart.

LABEO. L. XLI.

CVM sit gratia iurisiurandi alicui absenti, vel quotiès aliquid cum absente geritur, nunquàm valet actus nisi intercedat nuncius, in eam rem specialiter datus 13. Et adde quòd cùm sit gratia iuramenti etiam praestiti, pars, cui remissum est, non incidit in periurium, si id quod iurauit, non praestiterit: quae enim impediunt moram, impediunt & periurium 14. Vulgatum etiam est apud doctores, partem vim Apostoli ad remittendum iuramentum habere: immò verò cùm iam certum est, debitorem, qui se ad diem constitutam soluturum cum iuramento recepit, non posse illo termino soluere, posset creditor illi prorogare diem, & impediret periurium 15: nisi iam terminus lapsus esset, & sic periurium esset incursum 16.

13 secund. Bart. Alex. Ias. hic. gl. & Bar. in l. ij. de act. & obligat. & l. j. de cont. empt.
14 tex. & ibi Panor. in c. ij. de spons. & in c. j. de iureiur. l. vlt. infrà qui & à quib. l. & per. de accept.
15 Bar. in l. cùm stipulatus sim mihi. infrà de verb. obligat.
16 d. l. cùm stipulatus. Bar. & Ias. hic.

CREDITORE. L. VLT.

BELLISSIME dicitur, ex hac lege iuramentum praesumi interpositum super re & facto, non autem super persona & actione: ex quo fit, vt omnibus prosit ad quos factum vel res pertinet. Ideò exceptio iuramenti in vna causa interpositi, obstat agenti ex alia, si tamen ad eandem rem ageret 17: quod in sententia dici non potest

17 l. duobus. §. exceptio. suprà eod.

test [18] *: nam sententia ferè creditur reddita, non quia non sit debitum, sed quia non probatum* [19].

18 l. vlt. de excep. rei iud. & l. Lucius. de pet. her.
19 l. Iulianus. de cod. inde. & ibi Bartol. & in d. l. duobus. §. j. & ibi Ias.

De in litem iurando.

REM IN IVDICIO. L. I.

EX *hac lege communiter notatur, fideiussorem non teneri in id quod creuit ex contumacia rei* [1] *: putà cùm ex infitiatione rei, dupli pœna indicitur : sed hoc verum est, nisi in omnem causam sponsor esset acceptus* [2] *: quod aliàs susiùs relatum est* [3] *Obtinuit quoquè in iudice, cuius iurisdictio certa summa concluditur, vt non dispiciatur, si fortè res possit crescere ex contumacia* [4] *Item licèt in æstimanda re non spectetur æstimatio particularis, vt hîc : tamen ob affectionem benè datur actio, quæ aliàs non daretur* [5]. *Et per hunc textum rectè defendi potest, instrumentum quod authenticum est, & executionem paratam habet, non habere executionem ad ea quæ ex mora creuerunt* [6]. *Sic censuit* CVRIA *Parisiensis* [7], *eas sententias quæ principalibus decretis executioni mandari possunt, nihil tardante appellatione, non esse executioni mandandas quo ad expensas, fructus & alias accessiones, quæ ex mora veniunt, nisi quotiès nominatim constitutione contineatur.*

1 l vlt. de fideiuss. infrà.
2 l. quæro. loc. infrà.
3 l. iij. §. si is. Quod quisque iur. in alium. l. centum. de eo quod certo.
4 l. vlt. de appel. C.
5 l. cùm seruus. infrà mand.
6 doct. in l. vinum. suprà si cert. pet.
7 Die v. Decēb. ann. 1521.

SIVE NOSTRVM. L. II.

CONTRA *eum qui est in culpa, non solet deferri iuramentum in litem, nisi in actione tutelæ* [8] *: sed tantùm in eum qui dolosè versatus est, vt hîc* [9]. *Sic receptum est iuramentum contra eum qui res surripuit* [10] *: est enim surripiens in dolo. Quòd si is qui rerum custodiam habebat, conueniatur vt res repræsentet, quas alius surripuit, eo casu non erit iuramento locus, cùm non sit in dolo* [11] *: nunquàm enim ex dolo alterius in litem iuratur* [12], *quamuis aliqua culpa arguatur, vt hîc. Quòd autem dicitur, contra dolosum in litem iurari, intellige cùm iure actionis conuenitur : non, si officio iudicis : tunc enim alijs probationibus, ijsq; legitimis, res explicatur* [13].

8 l. is qui. suprà eod.
9 & l. nō à iudice. de iud. l. videamus. ad fi. infr. eo l. semper. §. in hoc interdicto. & ibi glo. quod vi aut clàm.
10 l. si quãdo. vndè vi. C. & c. vi. quod met. cau.
11 Bart. in l. j. furt. aduers. naut. caup.
12 l. j quandò ex fact. tut. infrà.
13 l. argentarius. §. cùm autem. suprà de eden. & Ias. ibi.

NVMMIS. L. III.

IN *nummis iuramentum in litem non deferri, expeditum est, per hunc tex. Quod cur ità sit obtentum, inter omnes non conuenit. Ve-*

terum certè opinio est, id à iurisconsulto dictum esse, quòd in nummis affectio non versetur. quæ sententia recentiorum disputationibus fracta est. Melior igitur erit ratio Vlpiani, in nummis non iurari in litem, quòd certa sit nummorum æstimatio [14]. *Cùm enim non alia de causa sit inuentum iuramentum hoc, quàm vt dominus contra non restituentem precium rei suæ dicat* [15] *: quòd iniquitatem habeat, dominum cogi inuitum suo & iusto precio rem vendere* [16] *: propius est, in ijs rebus quæ certam æstimationem habent, vt sunt nummi, hoc iuramentum locum non habere. Quod & Corasius* [17] *& Duarenus* [18] *retulerunt. Quia autem hîc dicitur, in nummis haberi reputationem eius quod interest extra rem: potest quæri, quandò id quod interest, extrinsecùs peti poßit. Et certè in delictis obtinuit, id quod interest, etiamsi extra rem sit, taxari* [19]. *Cui consequens est, vt contra furem aut alium delinquentem, cuiusuis lucri ratio ineatur* [1]. *nec verò ea constitutio* [2], *quæ id quod interest, duplam non excedere voluit, ad delicta pertinet : si enim damnum paßi etiam centiès potest interesse, tanti fiet condemnatio* [3]. *Qui enim sciens decipit, omne detrimentum tenetur sarcire* [4]. *euenire autem potest, vt illud detrimentum duplum egrediatur. quam opinionem post Petrum Alciatus contra reliquos probat* [5]. *In contractibus autem si quæratur, an id quod interest, extra rem admitti debeat : res tam immensa est, vt inter eos qui hactenus scripserunt, non constet. In eo tamen id certi constituendum puto, vt in contractibus stricti iuris, qui natura sua arbitrarij fieri solent, id quod extra rem interest, recipiatur, & cuiusque lucri* [6]. *Quod ideò constitutum esse creditum est, quòd illæ actiones sint inopes, neque in eas fructus cæteraque acceßiones veniant, nisi à contestato iudicio* [7] *: ideò supplentur taxatione eius quod interest extra rem, & ratione cuiuscunque lucri : quod etiam iure canonico locum habet* [8]. *Et hoc etiam ad contractus bonæfidei perducendum est* [9]. *quo modo & hunc textum intelligi posse puto. Specialiter tamen obseruatur in venditione & emptione, vt intra rem id quod interest concludatur, extrinsecùs autem reputatio non fiat : quod non semel cautum est* [10]. *In actione autem quæ pro euictione est, verius esse puto contra venditorem, id quod extra rem interest.*

14 vt hoc text.
15 l. si tutor. infrà eo.
16 l. si cùm dos. §. vlt. infrà rerum amot.
17 in miscella. lib. 6. ca. 3.
18 l. in actionibus. post prin. infrà eod.
19 l. indè Neratius. l. ait. & l. pe. ad leg. Aquil.
1 l. proindè. ad leg. Aql. l. vlt. infrà de condi. furt.
2 l. j. de senten. quæ pro eo quod inter.
3 l. inficiãdo. §. j. de furt. l. semper. §. in hoc interdicto. quod vi aut clàm.
4 l. Iulianus. in princi. infrà de act. empt.
5 in l. vna. §. superest. de sent. quæ pro eo quod.
6 l. sed etsi hereditas suprà ad exhiben. l. ij. §. nunc de officio. de eo quod cer. loco.
7 l. si fundus. suprà si cert. petat.
8 c. j. de plus pet. c. P. & G. & ibi Abbas. j. colũ. de offic. deleg. Ias. in l. ij. §. nunc de officio. de eo quod cert loco.
9 l. videamus. j. §. præterea infrà de vsur.
10 l. si sterilis. §. cùm per vendit. rẽ. de act. emp. l. vlti. de peric. & commod. rei vend.

interest dispici: nam Iulianus ait [11]*, venditorem ea quæ per seruum venditum, qui pòst euictus est, acquiri potuerunt, præstare debere: quæ verba id quod interest extra rem, signant: licèt alij dissentiant. neque enim multum est, in euictione id quod extra rem interest, præstari, in qua dupla ex lege præstari solet* [12]*. Plus etiam dicitur, quotiès in venditionis contractu res cadit in delictum, totiès extra rem id quod interest, taxari: vt cùm venditor tradidit, sed malè & vitiosè* [13]*. At propter solam moram talis reputatio non fiet, vt suprà dixi* [14].

11 l. venditor. de euict.

12 l. ij. de euict. infrà.

13 l. tenetur. §. sed si vas. & l. quidquid. de act. emp. in l. in rebus. §. item qui sciēs. cōmod. & d. l. si sterilis. §. cum per venditorem.

VIDEAMVS. L. IIII.

AN *pupillus iurare poßit, aut iuramentum deferre, aliâs tractatum est* [15]*. Tutor autem pro pupillo iurare poterit, si ità videtur, sed non cogetur, vt hic: quod tamen in iuramento affectionis admitti placuit: in iuramento autem veritatis aut calumniæ, diuersa causa est* [16]*. Planè constitit, procuratori nec veritatis nec affectionis iuramentum deferri posse* [17]*: iuramentum autem calumniæ, rectè deferetur* [18].

14 l. iusiurādum quod. §. j. suprà de iureiur.

15 l. cùm etiā. de reb. cre. C. & l. ij. §. quod obseruari. de iura. cal.

16 l. iusiurandū. & ad pecunias. §. pupillo. suprà tit. j.

17 §. quod obseruari.

§. DEFERRE. *Ex hoc §. differentia constituitur inter hoc iuramentum, & id de quo suprà titul. proximo: quia in iuramento in litem, receptum est, vt nisi à iudice deferatur, non valeat, vt hic: at neque à parte, neque à notario deferri potest: nam quæ ad iudicem pertinent, notarius non potest expedire* [19]*, nisi à iudice ea mandarentur* [20]*, quod tamen in iuramento simplici non vtiquè est, l. admonendi. suprà titul. j. Item cùm iudex iuramentum in litem defert, taxare potest summam vsque ad quam iuretur: sed non potest egredi duplum in taxando* [21]*: poteritq́; iudex postquàm à parte præstitum fuerit iuramentum, illud non sequi, vt hic: quod tamen in iuramento iudiciali & voluntario non recipitur* [22]*, nec etiam in iuramento veritatis* [23]*. quibus adiunge quod dicitur in l. qui restituere de rei vind. suprà. Nec sanè video, in quo Fulgosij & Ias. sententiam tueri poßimus, qui etiam in hoc iuramento in litem, existimant iudicem alligatum esse vt illud sequatur, nisi perrarò: nam hic textus manifestè contrà sentit. An autem ex culpa hoc iuramentum deferatur, suprà dictum est* [1].

18 gl. in l. instar. de iur. fis. lib. x. C.

19 l. ad egregias. suprà ti. j. & c. ij. de iud. lib. vj.

20 & Bar. in l. vnic. de sen. quę pro eo quod inter. C. & Ias. hic.

21 l. non erit. §. delato. & l. nam posteà. §. j. suprà. tit. j.

22 auth. post iusiurandū. de iudic. C.

1 l. ij. suprà cod.

IN ACTIONIBVS. L. V.

IN bonæ fidei iudicijs in litem iuratur, vt hic, si sint directa, non si contraria: in istis enim non de dolo & fide rupta, sed de indemnitate agitur[2]*: at iuramentum in litem non datur, nisi subsit dolus*[3]*: si tamen in cõtrario iudicio de fide rupta ageretur, iuratur in litem*[4]*. Item in bonæ fidei iudicijs iuratur in litem, siue petatur quod à me profectum est*[5]*, siue quod ad me pertinet, vt in petitione hæreditatis*[6]*: si autem peto mihi debitum, vt in emptione, iuratur in litem contra valentem restituere, vt hic: aliâs si non possit, agetur ad id quod interest*[7]*, secundum Bartolum, Alexand. & Ias. hic. Plus dicitur iurari in litem in actionibus in rem, & ad exhibendum, vt hic: etiamsi non ratione dominij dentur, vt hypothecaria*[8]*. Sed hæc habebunt locum si aliquo casu facta sint arbitraria, adeò vt necesse sit iudicem arbitrari: quod eueniet, cùm pars non vult restituere*[9]*: aliâs non iuratur, vt lege seq. & Iason hic. Item in stricti iuris actionibus iuratur in litem: sola enim actiones illæ possunt fieri arbitrariæ: at bonæ fidei actiones nunquàm arbitrariæ fiunt, cùm ex diametro pugnent arbitrarijs*[10].

CVM FVRTI. L. IX.

SI agitur furti actione ad pœnam dupli aut quadrupli, cùm sit quantitas, non iuratur in litem de affectione, sed de veritate. habes vtrunque in l. nummis. suprà eod.[11] *Sin verò agitur condictione furtiua, si præcesserit sententia, & sic contumax fur sit non restituendo, fit actio arbitraria, & sic iuratur in litem*[12]*. An autem in arbitrarijs duplex feratur sententia, alibi retulimus*[13].

De condictione causa data, causa non secuta.

SI OB REM. L. I.

EX hoc textu potissimùm efficitur, eum qui dedit pecuniam ob aliquam causam, causa non secuta, repetitionem habere: etiamsi per eum sit effectum, quo minùs causa sequeretur: quod rationem habet, nisi id quod dedit sit debitum, & ad id esset obligatus[14]*. Planè vt repetitio sit, debet illa causa vtriq; parti inesse, si tacita fuerit, vel saltem à dante exprimi: sin verò ab vna parte tantùm fuisset intellecta, cessat repetitio*[15]*. Item aliud*

2 L. oi apud quẽ. depo. in princ.
3 suprà l. proxi.
4 gl. & Bar. in l. si pignore. §. si post. infrà de pigno. act.
5 l. j. §. in depositi. infrà depo. l. iij. cõmo. infrà.
6 l. si possessor. §. vlt. de pe. hæred.
7 l. j. de act. emp. infrà. l. si traditio. C. eo. & ibi glo.
8 l. si fundus. §. in vindicatiõe. infrà de pigno.
9 l. qui restituere. de rei vind. suprà.
10 L. in bonæ fidei. infrà de eo quod cert. loc.
11 secundùm cõmunem intellect.
12 Bar. & Ias. hic.
13 l. si cùm exceptione. §. hæc autẽ. quod metùs causa.
14 L. iure ciuili. de reg. iur. l. si pupillus in princ. ad leg. Falcid. quam nota.
15 l. si repetẽdi. C. eo. & l. cum in plures. §. locator. locat. infrà. c. j. de eo qui mit. in poss. ibi, voluntatem.

aliud habes, implementum scilicet conditionis non inducere aditionem hareditatis, vel legati agnitionem, vt hic, & alibi expreßius [16], *nisi in suis* [17] *: quod & Alexandro, Lud. Rom. & Ias. placet contra Bartolum : vel nisi animus manifestè ostendatur* [18] *: neq; enim tacitus vel præsumptus sufficeret, vt hic* [19].

16 in l. ei qui ita. de condit. instit. infrà.
17 l. iã dubitari. ad fi. de hæred. instit.
18 l. Anustius. de acquir. hæred.
19 & l. si filius. infrà cod.

DEDI TIBI. L. III.

CVM pecunia datur nè ad iudicem eatur, non repetitur quandiù non itur : nec ad cautionem deueniendum est. Nam expeditum est, neque in bonæ fidei [1], *neque in stricti iuris contractibus cautionem debere præstari, vt hoc textu. Sed hoc mutat, si causa subest* [2], *putà si sit suspectus debitor* [3] *: vel quotiès debitori datur tempus miserationis gratia* [4], *vel fortè beneficio principali* [5] *: vt accidit in ijs, qui quinquennales literas à principe obtinent. Sed nec procedit in debitis ex vltima voluntate* [6] *: ijs enim casibus semper cautio erit implenda. Rectè autem dicitur quem debere promittere, si res euincatur* [7] *: sed re vera cauere non tenetur, vt dictum est. Vide tamen Iasonem in l. vlt. infrà eodem. Et sic omnes leges quæ volunt in bonæ fidei iudicijs cautionem interponendam esse* [8], *intellectum habent, si causa subsit : sed sinè distinctione obtinuit in petitione hæreditatis* [9], *& in omnibus dilationibus quæ à lege dantur, vt cautio præstetur. Vndè marito ad dotem reddendam, quæ in mobilibus est, datur annus* [10], *sed cautionem dabit* [11] *: sicut accidit in dilatione à principe concessa* [12], *& à iudice* [13]. *At in dilationibus quæ ex conuentionibus partium sunt, contrà dicitur, per hunc textum : nisi casibus certis quos suprà posuimus. & hoc Alexander probat* [14]. *Huc annectitur, quòd cùm cautio implenda est, finge forsan ita conuentum esse, & fideiussores dati ad inopiam deuenerint, non esse neceßitatem imponendam ei qui dedit, vt alios præstet, nisi ex noua causa quæ tempore cautionis datæ non constabat, ad inopiam sint deducti* [15].

1 l. ij. de hær. vel act. vẽd.
2 l. in omnib. & ibi Bart. de iudic. l. si creditores. de priuil. cred.
3 l. quæsitum. de pig.
4 l. si debitori. de iudi.
5 l. vniuersa. de diuer. rescrip. Guid. Pap. q. cix.
6 tot. tit. vt le. seu fideic. nomi. cau.
7 l. vlt. infrà cod.
8 l. pro socio. infrà pro soc.
9 l. quòd si in diẽ. de pet. hæred.
10 l. j. §. cùm autẽ. de rei vxo. act. C.
11 l. si cõstãte. §. quotiès. infrà sol. mat. c. Odoardus. de solut.
12 l. vniuersa. de diuer. rescrip. C.
13 l. si debitori. de iudi.
14 in d. l. si cõstãte. so. ma.
15 l. si ab arbitro. suprà q̃ satisd. cog.

§. IDEM ERIT. *Hic §. tractatu consentit cum l. si pecuniam. infrà eodem. Et ex eo quod in eo legitur, fauorem libertatis non obstare, quin in contractibus innominatis pœnitentiæ sit locus, idem obseruari nonnulli* [16] *voluerunt in pia causa : quod tamen ipsum non rectè dicitur. In donatione enim dotis (quæ pia causa est* [17]*) pœnitentiæ*

16 Lud. Ro. hic. & in l. si pecuniam infrà eo. & Ias. hic.
17 l. cùm is. §. mulier. de condi. indeb.

nitentiæ non est locus [18] *: cùm tamen sit contractus innominatus, quia ob causam* [19]. *Sed huc erunt adÿcienda quæ pòst dicuntur in l. cùm u. §. mulier. infrà de cond. indeb.*

18 l. quod Seruius. infrà eo. & l. si ego. §. j. de iur. do.
19 vt per Bar. in l. ij. de cõdict. ob cau. dat. C.

SI QVIS ACCEPTO. L. IIII.

CONSTAT *in pacto liberatorio ob causam, habere locum condictionem non secuta causa, vel etiam pœnitentiam, vt hîc: nisi fieret ex causa transactionis, quia in illa non est locus pœnitentiæ* [20] *: sed benè condictio dabitur ex capite causa non secuta* [21]. *Cùm igitur quis ex causa liberatus est à debito liquido, causa non secuta, ad ipsum debitum condictio est, vt gloss. hîc* [22]. *Sin autem debitum diem vel conditionem habebat, reponitur is qui remisit, in pristinam obligationem, vt hoc textu: quod tamen in actione non vsquequaquè est, quæ semel extincta consensu partium, nunquàm reuiuiscit: vt in querela inofficiosi testamenti* [23], *vel actione iniuriarum, furti, vel alterius delicti* [24]. *Ex quo profectum est, quod aliâs Barto. scribit* [25], *eum qui remiserit Titio actionem iniuriarum sub causa & modo, vt decem det Titius, non posse ad extinctam iniuriarum actionem reuenire, licèt Titius decem dare nolit* [26].

20 l. quanuis de transact.
21 not. in l. ij. suprà de transf.
22 gl. l. si mulier. infrà eo.
23 l. cùm mota. C. de transac.
24 l. si vnus. §. pactus. de pact. Bar. hic & Ias.
25 d. l. cum mota.
26 fac. c. verùm. de cond. appo.

SI PECVNIAM L. V.

NOTVM *est, in contractibus innominatis pœnitentiæ locum esse, & agi posse ad contractum resoluendum, vt hîc* [1] *: id ità verum est, nisi aliud inter partes conuenisset: vt in donatione causa mortis accidit* [2]. *sed nec in permutatione rerum venalium pœnitentia est* [3]. *idem est, si contractus innominatus fieret per conditionem, putà:* do decem, si vadas pro me Romam [4]. *idem est, si iuramentum interponeretur, vt hîc gloss. id enim obligat præcisè: sed nec pœnitentia est in transactione, cùm illa fiat ad finiendam litem* [5]. *idem, si primùm aliquid est datum, deindè ex interuallo conuenit vt ires Romam: tunc enim pœnitere non licet* [6]. *Idem si res non esset integra, vt hoc textu. Aliâs semper licet pœnitere, etiamsi alter obtulerit: quia in his contractibus oblatione non desinit res esse integra, nec oblatio vim implementi habet* [7]. *quod tamen in contractibus innominatis hactenùs verum est, vt sit pœnitendi locus, si personam quæ impleuit, spectemus: conuenit enim ex parte eius cui impletum & datum est, pœnitentiam non esse* [8]. *Et hæc in pœnitentia dicta sunt:*

1 l. iij. §. idem erit. suprà eodem.
2 l. si alienã. §. j. de don. cau. mort. & Alex. hic.
3 l. j. de rer. permut. C. & Ias. in l. rogasti. in prin. de reb. cred.
4 c. verùm de cond. appos. Bar. Ang. & Fulg. in l. si quis cum. de iureiur.
5 l. quãuis. C. de trãsa. & l. fratris Pau. de Ca. in l. postquam. C. de pact.
6 gl. Bar. & Ias. in l. si cũ fundum. de pact. C.
7 gl. magn. in l. iurisgentium in prin. suprà de pact. & Ias. hic.
8 glo. in l. j. suprà eo. & Ias. infr. ea. l. §. sed & si acceperit.

sin autem

si autem ageretur ex capite causa non secuta, benè agitur, si causa non est secuta, vel non legitimè secuta[9]: nisi per accipientem non steterit, vt hic textus: vel nisi causa sit impellens, non finalis[10]: vel si causa esset impoßibilis sciente dante[11]: qui si eam ignorasset impoßibilem, contrà diceretur[12]. An autem in contractibus nominatis pœnitentia sit locus, & an agi poßit condictione ad contractum resoluendum, noto in l. in commodato. § sicut infrà commoda.

9 l. iij. §. si liber. supr. eo.
10 l. ij. § vlt. de don. & gl. hic.
11 l. si militem. C. eo.
11 l. dictam C. eo
12 l. dictam. C. eo. & ibi Bar.

§. SI SERVVM. Vides hic non habere effectum pœnitentiam, nisi eam, qui pœnitet, denunciatione sit complexus: quod habet locum sine dubio, cùm dominium rei est translatum, vt hic textus ostendit: at in simplici mandato, vide quæ ponuntur in l. si procuratorem. de procura supra.

SI EXTRANEVS. L. VI.

CASVS omissus, iuri communi accommodatur: hinc qui paciscitur sibi dotem quam dabat, reddi soluto matrimonio, si non sequantur nuptiæ, condictione propter causam non secutam, & sic iure communi dotem repetet, vt hic[13]. Si autem matrimonium contrahatur, qui stipulatus est sibi soluto matrimonio vno casu reddi, non potest alio casu dissolutione facta, dotem recipere[14]. Nam iure communi receptum est, vt qui contracto matrimonio dotem non stipulatur, donare videatur[15]. quod & aliàs fusius tractabitur[16].

13 & l. cùm veterum. & l. seq. de don. ante nupt.
14 l. si cùm dotẽ. in prin. infrà sol. matr. fac l. commodissimè de liberis & posthumis.
15 l. j. §. accedit. de rei vxo. actio.
16 l. si cum dotẽ. sol. mat.

QVI SE DEBERE. L. VII.

ISTVD responsum subtilitatis plenũ est: de quo & vide Zasium lib. ij. in intellectib. sing. & nonnulla etiam de eo posteà dicemus[17].

17 l. qui exceptiõem infrà de cond. indeb.

QVOD SERVIVS. L. VIII.

QVANDIV spes sponsaliorum præsentium & futuri matrimonij durat, non potest repeti datum, vt hic. Et hic tex. videtur mirabiliter temperare quod dicitur, in contractibus innominatis ex pœnitentia datum repeti[18], vt habeat locum, si omninò à conuentione principali discedatur: si autem staret res principalis, datum illius causa ex pœnitentia non reuocatur, vt hic. Vel si magis placet communis opinio, speciale erit in dote, vt non poßit reuocari ex pœnitentia[1]: vt & suprà monuimus[2]. quod tamen ratione habet, quoties spes matrimonij durat: si enim vel ex consanguinitatis, vel quæ

18 l. si pecuniã. suprà eo.
1 Fac. l. si ego. §. j. infrà de iur. dot.
2 in l. dedi. §. idem erit. supra eo.

alia causa manifestè appareret, tale matrimonium perfici non posse, contrà est [3].

SI DONATVRVS. L. IX.

HIC *textus pertinet ad ea quæ notantur in l. si socer. §. Lucius. infrà Solut. matr. Et ex reliqua lege* [4] *nota, causam dotis onerosam esse: de quo vide quæ ponuntur l. ex promissione. de actio. & oblig.*

SI MVLIER. L. X.

PERTINET *ad ea quæ paulò superiùs scripta sunt* [5].

SI HAERES. L. XI.

NOTA *ex hac lege executorem debere rationem reddere, & reliqua restituere: quod & ad omnem administratorem pertinet* [6], *excepto patre* [7]: *& administrator expensas verisimiles aut paruas iuramento probabit, magnas autem legitimis probationibus* [8].

CVM QVIS. L. XII.

CVM *ratione dicitur* [9], *reuocata simplici donatione ex ijs causis quibus potest reuocari, non tamen fructus & accessiones eandem causam sequi, nec reuocari: quod tamen in donatione causa mortis reuocata non admittitur: nam & extantes & consumpti fructus repetuntur per legem hanc* [10].

SI FILIVS. L. XIII.

PERTINET *ad ea quæ superiùs dicuntur in l. j. suprà eod.*

SI PROCVRATORI. L. XIIII.

CVM *soluitur debitum vero procuratori, liberatio sequitur: ei enim solui potest* [11], *nisi esset ad lites tantùm* [12]: *si autem indebitum sit solutum, repetitur à procuratore: nec quasi domino solutum reputatur, nisi ratum habuerit dominus* [13]. *Qui autem soluit procuratori falso, si scienter, nec liberatur, nec repetit* [14], *secundum Bartolum & alios: licèt quidam dissentiant. sed hoc mutat, cùm solutum esset procuratori falso ea lege, vt faceret ratum haberi à domino, secundùm doctores hic: si autem ignoranter solutio facta est, liberatur soluens, si erat causa cur existimare poterat recipientem procuratorem esse* [15]. *Ex quo euenit, vt qui soluit ei qui nullum vnquàm mandatum habuit, non liberetur, cùm nulla possit esse iusta causa, quæ soluentem ad solutionem incitare debuerit* [16]. *Iam verò inter*

omnes

3 l. iij. §. si liber. suprà eod. & Alex. hic.
4 in §. si quis indebitum.
5 l. si quis accepto. suprà eod.
6 l. j. §. officio. de tut. & rat. distr.
7 l. cùm oportet. §. cùm autē. de bon. quæ lib.
8 glo. in l. vlt. § in cōputatione. de iur. delib. C. gl. in l. nulli. de epis. & cleric.
9 in l. generaliter. §. proindè. in ver. ex aliqua causa. de fideic. lib.
10 secund. Alex. & Ang. hic. & tex. in l. si mulier. & ibi Bal. §. sed si. de leg. iij.
11 l. vero. de solut. l. si procurator. infrà de cond. indeb.
12 l. hoc iure. infrà de solu.
13 d. l. si procurator.
14 l. si non sortem. §. qui filiofam. infrà. de cōd. ind.
15 l. cùm fundus. §. seruū. suprà si cert. pet. Bart. hic & Ias.
16 l. qui hominē. §. si nullo. de sol.

omnes ferè conuenit, hanc legem intelligendam esse de simplici procuratore falso, cui si indebitum sit solutum à creditore, & ratum habeat dominus, condictio indebiti & sine causa in dominum competet [17]. *Sin autem debitum sit solutum, non secuta domini ratihabitione, contra falsum procuratorem condictionem ob causam, non indebiti dari Bartolus refert: quod cæteris non placet, in quorum sententia sum proclivior* [18]. *An autem falsus procurator pecuniam recipiendo furtum committat, vide per glo. in l. falsus. C. de furt. Nec verò alienum videri debet, procuratorem falsum teneri furti, vt hic* [1]: *licèt in eum pecunia soluta dominium sit translatum, cùm omnis numeratio dominium transferat* [2]: *nam admittitur ineptus libellus contra furem* [3]: *sicut & omnis condictio in eum degenerat* [4] *quod & Bart.* [5] *non displicet. Vide quod pono in l. in naue Saufeij. infrà locat.*

DEDI. L. VLT.

APVD *Paulum relatum est* [6], *tum demùm emptionem & venditionem contrahi, cùm pecunia pro re certa in ipso contractu intercedit: si tamen verbum* dari, *apponatur contractui, erit contractus innominatus, per hunc textum: nec enim ad naturam emptionis & venditionis pertinet, dari siue transferri dominium* [7]: *& ità leges mirabiliter repugnantes, ex omnium sententia ad consensum reuocantur. Sed hoc fallit, cùm certum esset venditionem agi: quia licèt verbum* dari, *apponatur, non efficiet contractum innominatum* [8]. *Itidèm & si pretij mentio facta est, semper eo casu venditio intelligitur celebrari* [9]. *Similiter & cùm promitteretur dari genus, non species certa, esset venditio, & veniret rem dari, non ex natura contractûs, sed ex natura rei* [10] *secundùm Iasonem hic. Item ex hoc tex.* [11] *manifestè constat, in contractibus innominatis rem esse periculo debentis: quod & rationem habet: neque enim dicuntur hi contractus perfecti, antequàm vtraq; pars impleuerit* [12], *& hoc Alex. Ias. & cæteri probant. Quis enim vnquàm dixit debentem periculo eximi, etiamsi contractus nominatus sit, ante contractum completum* [13]? *Ideò in istis contractibus innominatis, si res quam mihi dare debes, perièrit, tuum erit illud detrimentum: & quod dedi, repetere potero ex capite pœnitentiæ, etiamsi nulla tua mora aut culpa*

17 secūd. Lud. Rom. Pau. Alex. hic.
18 per tex. in l. creditoris. de cond. ind. C. l. si vēdidero. §. vlt. de furt.
1 & l. falsus. §. j de furt.
2 l. in naue. Loc. glo. in l. eius. Si cert. pet.
3 secund. Bal. in l. falsus. iij. col. C. de furt.
4 l. vlt. quemad. vsusfr. amit. & §. sic itaq; Inst. de actio.
5 in l. quoniam. de cōd. furt.
6 l. naturalis. §. j. de præscrip. verb.
7 l. ex empto. de contr. emp.
8 l. si stipulatus. & ibi Bar. de vsur.
9 l. vl. & ibi gl. de præd. curia. lib. xj. C. Paul. de Cast. & Ias. hic.
10 l. qui concubinam. § si hęres. de leg. iij. l. si domus. §. si per euictione. de leg. j. & Bar. in l. ij. in si. prin. Si cert. pet.
11 ibi, & ideo si.
12 l. iij. de rer. perm. C.
13 §. cùm autem. de emp. & vend. Inst.

xx 2 argua-

arguatur: vt & alibi expreßè Vlpianus scribit [14]. *Hactenus autem meo periculo erit res quam dare debes, vt ad rem illam agere non poßim, aut ad id quod interest, cùm sit perempta: & ità intelligitur secundùm omnes responsum Pauli* [15], *quo dicitur, etiam in ijs contractibus rem periculo eius cui debetur, esse. quam solutionem & si demus falsam esse, erit nihilominùs retinenda sententia, qua generaliter diximus, in contractibus innominatis rem & speciem perire periculo eius qui debet, per ea quæ anteà diximus. Quanquàm aliter contra reliquorum sententiam Coraßius docuerit* [16]. *In contractibus autem nominatis, semper res est periculo eius cui debetur, vt alias fusiùs scripsimus* [17].

14 l. si pecunia. suprà eo.
15 l. naturalis. §. & si quidem. & ibi glo. & Pau. de Cast. de præsc. ver.
16 lib. ij. Miscell. cap. ix.
17 l. quod te. suprà si cer. pet.

De condictione ob turpem vel iniustam causam.

OMNE QVOD DATVR. L. I. II. ET III.

HIC *titulus perquàm clarus est. Et quod dicitur, solutum ex turpi causa repeti, intellige, si causa turpis sequatur solutionem: nam si præceßißet, solutio subsequens abolet & purgat turpitudinem* [18], *sicut & metum* [19]. *Planè si ex parte vtriusque esset turpitudo, repetitio inhiberetur, vt hîc, modò in solutione turpitudo fuerit: sin autem solutum fuerit ex honesta causa, licèt posteà turpitudo aliqua interuenerit, competit repetitio* [1]. *Rectiùs autem dicetur contra Bartolum, Salyc. Paul. de Cast. & glos. hîc, eum qui dedit iudici vt bene iudicaret, datum repetere: cùm quòd ad se pertinet non videatur turpiter dedisse. nec multùm facit quòd dici potest, hanc legem corrigi* [2]: *quia iura recentiora* [3] *loquuntur de pecunia data ad corruptelam iudicis: at non corrumpit, qui in bonum finem largitur, & hoc placet Alexandro, Fulg. & Ias. Et propius est, non tantùm rem ob turpem causam, sed & pignus datum repeti: quod post glo. Bartolus hîc probat.*

18 l. pe. infrà eo. Bart. suprà eo. in sub.
19 l. ij. de eo quod met. caus. C.
1 l. cùm mulier. sol. mat. Bal. in l. cùm te. C. eo.
2 per l. j. de pœn. iudic. qui. mal. iud. C.
3 d. l. j.

IDEM SI. L. IIII.

VALET *donatio facta scorto, nec repeti potest per rationem textûs* [4]: *nisi à milite* [5], *& clerico vel aduocato qui & militare dicuntur* [6]. *Hinc recipitur, vt meretrix de quæstu suo soluat decimam & tri-*

4 fac. l. affectionis. de donat. infra.
5 l. ij. de donat. int. vir. & vxo.
6 gl. in l. miles. de re iud. tex. in l. f. ri. de a. iu. ic. diuer. iud Bar. in d. l. ij.

& tributum[7], *& testamentum condere possit*[8] *: quanquàm ex opinione Speculatoris*[9] *à testimonio arceatur. Sic dicitur meretricem non succedere. quod indubitãter ex Accursij authoritate recipitur*[10], *cùm quæritur an succedat ei cuius erat meretrix: in cæteris autem casibus hæc non recipientur, vt Angelus scribit*[11]. *Et nota quod extrema lege dicitur, iustè accipi pecuniam vt fur indicetur : ex quo sequitur quem non teneri furem indicare, aliàs enim daretur repetitio*[12] *: quod tamen non habet locum iure canonico*[13]. *item iudici inquirenti tenebitur indicare secundùm gl. hîc : idem in grauibus criminibus*[14]. *Adde non posse quem pro re inuenta aliquid petere*[15], *sed pro inuenienda id licet*[16].

EX EA. L. VII. ET L. SEQ.

IAM dictum est[17], *solutionem subsequentem purgare præcedentem turpitudinem, per l. pen hîc, & metum*[18] *: nisi tamen solutio illa ex necessitate præcedentis promissionis emanâsset, & sic à nolente facta, Bartol. hîc : quia tandiù durat metus, quandiù durat illius causa*[19]. *Sed nec ista exceptio approbationis metûs & turpitudinis habet locum in possessorio : in eo enim ex continenti debet res restitui*[20]. *Planè non quemadmodum qui soluit, censetur approbare & purgare metum, ità & is qui recipit : vt in eo dicitur qui vendidit metu : nam recipiens precium, non continuò actum dicetur approbare*[21]*: credendum est enim, illum recepisse precium, nè omnia perderet : & hoc rationem habet. si quæritur de approbatione actûs, qui vi metúve factus est : sin verò disceptetur, an contractum aut venditionem de re sua factam approbet aliquis, ferè est vt recipiendo precium videatur venditionem approbare*[22].

SI VESTIMENTA. L. VLT.

PERPETVVM est, eum qui pecuniam accipit eius nomine quod gratis præstare debuisset, turpiter accipere. Ex quo fit, vt qui remittit partem debiti ei, quem nisi ægrè ad solutionem potuisset compellere, possit repetere quod remisit : & hoc omnes probant[23] *: nisi tamen alia præsumptio capi posset, vt coniectura donationis*[24].

7 glo in c. ex transmissa. de decim.
8 Bal. in l. i. C. eo. Cynus in l. mercalem. ill tit.
9 tit. de teste. §. j. vlt col.
10 gl. in Auth. de trien. & semiss. in c. consideremus. per illum tex
11 in Auth. quib. modis nat. ef. leg. §. i.
12 per l. vlt. infrà eod.
13 c. qui cũ fure. de furt.
14 l. vtrum & ibi Bart. ad leg. Pomp de parric.
15 l. falsus. §. qui alienũ. de furt.
16 Bar in d §. qui alienũ. per l. nauis onustæ. §. j. ad leg. Rhod de iact.
17 supra l. j.
18 L. ij. C. quod met. caus.
19 c. i. & ibi Panor. de eo quod met.
20 l. si quis ad se. ad leg. Iul. de vi pub. Bart. & Ias. hic.
21 Bart. & oẽs hic. & Inn. in c. super. de renunc.
22 l. quidã. de euict. infrà.
23 Lud. Ro. Alex. Ias hic.
24 l. rescriptũ. & l. si plures. de pact.

De condictione indebiti.

NVNC VIDENDVM. L. I.

SOLVTIO indebiti à sciente facta, donationem habet, vt hic [1]: idem est in promissione indebiti scienter facta [2], ideò opus esset insinuatione, si vtraque pars sciuit non subesse causam [3]: si verò sciebat donans, at ignorabat recipiens, error ille impedit donationem [4]. Item qui soluit scienter procuratori reuocato, censetur donare [5]. Sed hæc mutant, si qua necessitas vrgeret ad solutionem, vt in casu c. debitores. de iureiur. [6]. hic enim donationis coniectura capi non potest: at contrà erit, si possit capi alia coniectura quàm donationis [7]: ex quo fit, vt qui quid debet sub conditione, si illud scienter soluat, non eueniente conditione possit repetere [8], & hoc Iason contra gl. probat [9]. Alia est regula, quòd qui soluit indebitum ignoranter, repetit, vt hic: idem si persuasionibus & blanditijs creditoris soluisset [10]. Quadrupliciter autem statuitur hic indebitum à glo. & doctorib. quos vide.

1 & l. cuius. de reg. iur.
2 l. fideicommissum. infra eod.
3 Bar. in l. j. de donat.
4 l. si ego. & ibi Ias. col. j. supra de reb. cred.
5 gl. in l. si procuratori. suprà tit. ij. & ibi Bar.
6 & l. si non sortem. §. si quis. infra eo.
7 d. l. si non sortem. §. j.
8 l. sub cõditione. de sol.
9 in l. qui promisit. infrà eod.
10 l. j. cum gl. in ver. extorta. & ibi Bal. C. ne fil. pro pat.

SI PROCVRATOR. L. VI.

HVC pertinent quæ notantur in l. si procuratori. de cond. caus. dat. Et hæc lex duo continet: aut enim procurator indebitum soluit, & repetitur à domino, si ratum habeat, aliás à procuratore [11]. Et hic est casus, in quo mandatum cum libera non comparatur speciali, nempe in illicitis [12]: de quo retuli in l. procurator cui. suprà de procur. nam ad illa etiam mandatum cum libera non porrigitur [13]. sic nec procurator potest aliquid petere, vel facere, ex quo dominus posset pœnam subire [14]: si verò procurator soluit debitum, non repetitur, vt hic [15].

11 facit l. qui absentis. si cert. peta. C.
12 fac. l. si is cui. §. j. de solut. l. j. §. j. infrà quod iussu.
13 l. si pater. de his quæ in fraud.
14 l. iij. §. si procurator. quod quisq. iur. l. si procurator. de iur. fisc.
15 & d. l. si procuratori.

QVOD NOMINE. L. VIII.

VERISSIME dicitur, promittere & soluere, paria esse quo ad comprobationem actûs [16]: sed quo ad repetitionem attinet, non item: nam qui, cùm exceptione, vt quatenùs facere potest conueniatur, tutus esset, soluerit, non repetit, vt hic: at si tantùm illud promiserit, non tenetur magis quàm anteà [17]: post sententiam enim potest illa exceptio opponi [18]: ergò & post constitutum, & secundam promissionem: quod & verum esse didici, etiamsi promissio nouationis animo emanauerit, cùm non possit ius illud reuerentiæ refutari [19], licèt contrà Bart. hic. Quandò autem maritus quatenùs facere potest teneatur, vide quod not. in l. maritum. Sol. matr.

16 l. vlt. ad leg. Falc. C.
17 l. quòd si maritus. de const. pec.
18 l. ex diuerso. §. vlt. infrà sol. matr. l. Nesennius. §. vlt. de re iud.
19 l. alia. §. eleganter. Sol. matr.

IN

IN DIEM. L. X.

DEBITVM *conditionale solutum, pendente conditione, repetitur* [20] *: idem, si esset debitum sub die omninò incerta, putà cùm est dubium an sit euentura* [21] *: nam dies incertus pro conditione est* [22] *: si autem diei euentus esset incertus, sed tamen certum esset, eum omninò cuenturum, tunc debitum solutum non repetitur, vt hic : neque verò adduci possum, vt existimem interusurium medij temporis hoc casu repeti posse, cùm sors principalis non repetatur* [23]*. & hac opinio Baldo, Ang. & Salyc probatur, licèt quidam dissentiant* [24].

20 l. sub conditione. infrà eo.
21 d. l. sub conditione.
22 l. j. & l. dies. infrà de cond. & demon.
23 l. eos. C. de vsur. l. fœnerator. de naut. fœn.
24 Ias. post Alber. & Fulg. hic.

NATVRALITER. L. XIII.

EXPEDITVM *est, solutum ex naturali obligatione non repeti* [1]*, nisi per errorem probabilem facti esset solutum* [2] *: sin autem ad* ἀντίδωρα *esset obligatio, nihilominus repetitur* [3] *: nisi idem in specie vel genere solutum esset* [4] *: vel nisi obligatio ad* ἀντίδωρα *respiceret certum genus obligationis, vt in liberto qui soluit operas officiales domino quas non debebat : tunc non repetit, cùm generaliter ad eas teneatur* [5]*. Item obligatio ad* ἀντίδωρα *non est potens, vt per eam possim alteri paciscí, quasi mea intersit* [6] *: debet enim alicuius pecuniariter interesse* [7] *: & effectus obligationis ad antidora, vide per Iasonem in l. si non sortem. §. libertus. infrà eodem, qui ponit octodecim.*

1 fac. l. naturales. de act. & olig.
2 l. error. ad leg. Falc. C. glo. in l. j. suprà eod.
3 gl. in l. ex hoc iure. de iust. & iure.
4 l. ex testamento. §. j. de fideiuss. & Ias. in l. j. suprà eo iij. col.
5 l. si nō sortem. §. libertus. & ibi Ias. iij. col. infrà eo.
6 l. quod dictū. de pact. Bal. Ang. & Fulg.
7 l. fideiussoris, de pact.

NAM HOC NATVRA. L. XIIII.

EX *hac lege proficiscitur nobilis & plusquàm prætoria æquitas : de qua nonnihil in l. si quis negocia. ij. suprà de neg. gest.*

INDEBITI. L. XV.

HIC *condicitur possessio nummorum, quotiès dominium non est translatum : quod certè habet locum in omnibus contractibus inutiliter factis, ex quibus tamen possessio transfertur* [8] *: & si dominium accesserit per vsucapionem aut præscriptionem, etiam condicitur, vt hic : quia accessio ciuilis, quæ est sinè damno debitoris, condicitur, àc si esset naturalis* [9] *: secus, si ciuilis accessio ad damnum debitoris pertineret, vt sunt vsuræ, quæ non condicuntur* [10]*. Quod autem dicitur hic, recipientem indebitum præscribere, rationem habet, si ignoranter recepit à domino : nam si scienter, non præscribet* [11] *: sin autem*

8 l. j. §. si vir. de aeq. poss. & Bar. hic.
9 suprà ead. l. in prin.
10 l. j. C. eo.
11 l. hominē. pro suo. ins.

autem ab alio recepisset, licèt sciret se indebitum recipere, præscribit per hunc textum. Sic potes excusare sententiam Bartoli ex Iasone hic: sufficit enim, si procedat bona fides contra dominum, licèt sit mala fides contra dantem causam præscriptioni: nam nihilominùs contra dominum procedet præscriptio[12]*: quod & Bartolus probat, & hoc alias tentauimus*[13]*. Quòd autem pertinet ad id, quod extrema lege dicitur, in his verbis (vt in Pandectis Florentinis legitur)* Sed etsi vsusfructus in re soluta alienus sit, deductio vsufructu, à te condicam: *potest subsistere communis interpretatio, vt intelligamus hic agi de eo qui rem suam soluit, in qua tamen erat vsusfructus alienus: prius enim quæsierat de eo, qui alienam pecuniam vel rem indebitè soluerat: post persequitur, quid statuendum de eo qui rem quidem suam, sed cuius vsusfructus esset alienus, soluit. quanquàm Zasius*[14] *quæri putet de eo, qui rem non suam, & in qua etiam alterius esset vsusfructus, soluit: quod, mea sententia, cum præcedente responso non ità consentit. Quod autem hic apud Accursium & cæteros relatum est, de eo qui indebitè fundum suum, in quo tamen alienus est vsusfructus, soluit Titio, qui Titius posteà fructuarium eiecit, vt à Titio vindicari possit non proprietas tantùm, sed vsusfructus, habet rationem: nec enim Titio vsusfructus debetur, sed alteri: ideò Titius de alterius iure non excipiet*[15]*: quod in vsufructu dicitur, qui personam respicit: si verò dedi tibi rem meam indebitè, in qua alter emphyteusim, vel ius feudi habeat, quem expuleris: in vindicanda re non auocabo emphyteusim cum re: nam in ea parte quam meam probauero, tantùm vincere debebo, tu autem etiam quod vi abstuleris, contra me tu non habentem, seruabis*[1]*: & sic siue licitè, siue illicitè emphyteusim occupàris, contra me tutus es: quanquàm Zasius*[2] *in vltimo casu hoc non concedat, cuius opinio iure defendi non potest.*

12 l. si alienã. & l. qui alienam de donat. caus. mor. l. si extraneus. de donat. inter vir. & vxor.

13 l. cum sponsus. §. si de vectigalibus. de Publ. in rem actio suprà.

14 lib. ij intellec. sing.

15 l. loci corpus. § cõpetit. suprà si seruit. vind.

1 l. vlt. C. de rei vind. glo. Bar. & Ias. hic.

2 in intellectib. lib. ij.

SVB CONDITIONE. L. XVI.

V I D E *quæ ponuntur in l. in diem. suprà eo.*

SI POENAE. L. XIX.

L I B E R A T V S *à lege vel statuto in pœnam creditoris, eximitur à ciuili obligatione: at naturalis remanet cum iuris gentium sit: ex qua si soluitur, repetitio inhibetur, vt hic*[3]*. Hinc est quod debitor*

3 & l. naturaliter. suprà eodem.

tor liberatus ex constitutione nostra, quæ vel quinque vel decem annis actiones personales concludit, si soluat post terminum, non repetet 4. nam ferè præscriptiones ex statuto, odio negligentis induci solent. Idē obtinuit in præscriptione longi temporis: ex qua debitor liberatus, si soluat, non repetit. remanet enim naturalis obligatio, pro qua & fideiussor rectè accipitur 5.

§. QVANVIS. Hic §. mirabiliter obstat l. repetitio. infrà eo. 6. Sed tu solue vt in glo. & solutionem illam tenent omnes. quod enim hic dicitur, repeti debitum ab eo qui suum recepit. si per eum qui non debebat, sit solutum, glo. rectiùs dici putat, cùm aliquis suo nomine soluerit 7: secùs est, si nomine debentis 8; & hanc solutionem Zasius in antinomijs probat. plerunquè autem id agi credendum est, vt alieno nomine putetur soluisse 9, secundùm Bartolum, Fulg. Ang. & alios, licèt Iason contrà. Nec obstat l. & magis. de solut. quia illa procedit cùm sunt duæ obligationes: tunc enim suam potiùs dissoluisse quis præsumitur, quàm alienam: secùs, si vna esset 10.

§. SI DVO REI. Cùm simul obligati, soluunt simul plùs debito, vnusquisque admittitur ad repetitionem eius quod supersolutum est, & pro rata, vt hic: secùs dicitur, si diuersis temporibus soluissent, quia vltimus repetit 11. nam hoc casu recipitur, vt posterior tempore priori præferatur 12: aliàs remanet regula, quæ qui prior est tempore, potior est iure 13. Verùm cuius est electio in soluendo ex alternata obligatione, eiusdem permanebit in repetitione facienda ex capite indebiti 14. benignè tamen statuitur, vt ad recipientem pertineat electio, quotiès plures soluissent, nè inter se de repetitione discordent 15. Et hæc existimo vera tam in alternatiua, quàm in obligatione generis, vt qui duas res soluit, quam velit repetat 16: vel si ex multis certam rem debere se credens illam soluerit, repetat eandem: nam obligatio generis & alternatiua comparantur 17: & hoc in contractibus, in quibus electio est debentis 18: ergò illius debet esse in repetendo 19. at in testamentis cùm electio sit creditoris & legatarij 20, debitor siue hæres soluens vnam rem non repetet: quia legatarius recipiendo videtur elegisse eam rem quæ soluta est 1. & hic intellectus licèt sit nouus, tamen non

4 secūd. Alex. & Ias. hic.

5 l. cùm quis. §. si quis pro reo. de fideiul. & ibi Bar.

6 & l. de hæreditatis. C. de pet. hæred.

7 l. si quid possessor. in princ. de petit. hæred. vbi noto.

8 d. l. repetitio.

9 l. siue generalis de iure dot. l. cum post. §. j. de admin. tut.

10 secund. Bar. hic.

11 l. cùm duo & l. vlti. §. Titius. infrà eo.

12 d. l. cùm duo. & Bal. & Ias. ibi.

13 l. potior. infrà qui potiores in pig.

14 l. pen. C. eo.

15 l. planè. infrà eo. & Bar. hic.

16 d. l. pen.

17 l. cùm is. § vl. infrà eo.

18 l. plerunque. de iur. dot. ad fi.

19 d. l. pen.

20 l. Lucio. de leg. ij. & l. legato. de leg. j.

1 l. si is cui. de leg. ij. & l. cum incertus. de leg. j.

ſinè ratione eſt. Bellè autem huc quæſtio annectitur, de eo qui ſoluit æſtimationem, quia rem non poterat dare, an ſi res pòſt perueniat ad recipientem, electio ſoluentis detur, vt quod volet repetat: & diſtinguit Bartolus[2]*: nam ſoluens habet tres actiones, actionem ex contractu, & tunc ad recipientem electio pertinet* 3*: item datur actio in rem, & tunc res eſt reddenda* 4*: ſi condictio ſinè cauſa, æſtimatio reſtituetur* 5.

SED ET SI ME. L. XXII.

CONDICTIO *indebiti locum habet, quotiès quod ſoluitur, ſecundùm ſubſtantiam eſt indebitum: ſin autem eſſet illud debitum in ſe, ſed propter aliquam qualitatem plus eſſet ſolutum, habet locum incerti condictio, per hunc tex. quæ condictio propriũ eſt nomen actionis* 6*, licèt Bartolus contrà.*

ELEGANTER. L. XXIII.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. j. & in l. poſt rem. ſuprà de tranſactio.*

§. SI QVIS POST. *An ſententia poſt ſententiam, tranſactionem, aut iuramentũ valeat, habes in l. nam poſteaquàm. §. ſi damnetur. ſuprà de iureiur. Et nota, exceptionem tranſactionis impedire litem: ex quo deſcendit, vt ante litem conteſtatam debeat opponi: ſi tamen poſt litem conteſtatam incepiſſet competere, poſſet poſt litem conteſtatam opponi, vt hic* 7*: ſi modò illa exceptio procedat ex facto aduerſarij: ſi enim ex facto excipientis, ſecus dicitur* 8*. At nec illo caſu poſt concluſionem in cauſa opponi poterit, ſecundùm Iaſonem hic. Sed hanc ſententiam ſuprà ſuſiùs diſcuſſimus* 9*. Et quòd ad finem legis ſpectat* 10*, quædam ſunt iudicia pœnalia ab initio, vt furtum: & in his indebitè ſolutum repetitur, vt hic: alia autem ſunt quæ per inficiationem creſcunt: & tunc non admittitur repetitio indebiti* 11*, ſi maleficium eſt commiſſum: nam ei qui ſoluiſſet ex maleficio non commiſſo, repetitionem eſſe conſtat* 12.

CVM DVO. L. XXV.

PERTINET *ad ea, quæ in eodem genere ſuprà retulimus* 13.

SI NON SORTEM. L. XXVI.

PLACVIT *magiſtris, principium legis huius intelligere, cùm vſuræ promiſſæ ex nudo pacto, ſunt ſolutæ: quo caſu cùm lex non reſi-*

2 in l. in commodato. §. vlti. commod.
3 d. §. vlt.
4 l. ſi culpa. ſuprà de rei vind.
5 l. ſi fullo. de cōdi. ſinè cauſ. & l. ij. de condi. cauſ. dat.
6 ſecund. Bal. & Iaſ. hic per l. ſi hæres. de act. emp. l. ſi binarum. de ſeruit. vrb. præd. cum ſimili.
7 fac. c. inſinuante. de offi. deleg. l. ij. de conſor. eiuſd. lit.
8 l. ij. §. numerum. & ibi doct. de excuſ. tut. c. paſtoralis. de except.
9 l. iij. §. ibidem. ad exhib.
10 §. ſi qua lex.
11 l. ea quæ. C. eo.
12 l. indè Neratius. §. vlt. ad leg. Aquil. ſuprà Bar. hic.
13 l. ſi pœnæ. §. vlt. ſuprà eo.

resistat obligationi, licèt eam non probet[14]*, oritur naturalis quæ impedit repetitionem*[15]*: at ciuilis non nascitur. Sinautem lex resistit obligationi, vt quia vltra modum sunt promissæ vsuræ, nulla oritur naturalis nec ciuilis, nec tenerentur fideiussores aut pignora*[16]*, & solutum ex ea causa repetitur, vt hic: ibi,* sed si vltrà.

14 l.iij. C. de vsur. l.Titius. de præscr.ver.
15 l. naturalis. de act. & oblig. & hic.
16 l. cùm lex. de fideiuss. l. non dubium. de legib.C.

§. SI QVIS FALSO. *Hoc casu indebitum solutum etiam à sciente, repetitur: quia ab inuito & necessitate presso solutum est*[17]*. de quo vide in l.j. suprà eodem.*

17 fac.c.debitores. de iureiuran.

§. SI CENTVM. *Soluta quantitate maiore, quàm sit debita, pars quæ debita est, debito cedit, & residuum condicitur: at soluta species pluris digna, quàm summa quæ debebatur, non cedit in debitum, nè ex ea quidem parte quæ debita est. idem intelligunt omnes*[1]*, in omni datione in solutum. siue à parte, siue à iudice fiat, vt omninò datio inutilis sit: quod intelligendum Baldus censet*[2]*, cùm erratum est in summa debiti principalis, putà quia erat summa centum, & putantur esse ducenta: quòd si debitum esset verum, sed erratur in æstimatione rei, quia pluris vel minoris æstimatur: tunc magis est vt in summam debitam cedat solutum, & superfluum repetatur, vel ad residuum agatur*[3]*. Sed tamen hæc non habebunt locum in iudiciali pignore, nempe quandò per executorem fit addictio pignorum creditoribus: tunc enim pro toto debito cedit addictio, nec ad residuum agitur*[4]*: in pignore autem ex conuentione dato, contrà est*[5]*. An autem cùm debitoris mei res ad me peruenit, habeam ius retentionis, habes in l.in rebus. §.possunt. commo.infrà.*

1 Bar.Ias.& cæteri hic.
2 in c. quoniã frequenter. §.sinautem. vt lit. non cont.extrà.
3 l.vlt. §. sed siquidem. de iur. dom. impet. C. Paul. de Cast. & Alexand.hic.
4 l. à Diuo. §. si pignora. de re iud infrà.
5 l.j.de pign. C.

§. SI FILIVSFAMILIAS. *Scitum est, nemini licere contra factum suum venire, nec ex sua persona, nec ex persona alterius cui successerimus*[6]*. Reliqua vide in l.si filiusfamiliâs. suprà si cert.pet.*

6 vide l.post mortem. & ibi glo.de adop.

§. LIBERTVS. *Hic §. habet materiam operarum officialium aut fabrilium, quæ eo ipso ex nonnullorum sententia tractatu pleniore dignantur, quòd dicta in libertis, obtinent in vasallis & feudatariys*[7]*. De his videbis copiosè apud omnes, de quibus etiam multa contra reliquorum sententiam Zasius protulit in intellectibus*[8]*. Et ex hoc §.*[9] *habes clarius quàm alibi, condictionem non dari nisi ad id, quo quis est factus locupletior. nam æquitati conuenit, vt qui obligatur vltra intentionem suam, teneatur tantùm de*

7 gl. in c.j. in ver. tenerentia. de milit. vasal. qui contu. est. Bal. in l.liberti. de ope.lib. & Ias.hic.
8 lib.j.cap.iij.
9 in vers.nempe.

eo quod penès se habet. Ex quo satisfit quæstioni glos.[10] *quæ contra hanc legem voluit, recipientem indebitum in genere & quantitate, teneri, si perdiderit etiam sinè dolo & culpa, cùm genus perire non possit*[11]*. sed hoc in mutuo recipimus, non autem in condictione indebiti propter rationem quam suprà posuimus. & hæc est crebrior sententia*[12]*, licèt Bartolus contrà cum glos. Aliud habes, quòd quotiès res desijt posse præstari, petetur quidem res, sed in æstimatione condemnatio fiet*[13]*: qua de re & alibi dicetur*[14]*.*

§ SI DECEM. *Cùm soluitur pars ex rebus sub alternatione debitis, liberatio in pendenti est, vt hic: quod benignè admittitur, nè si reciperemus pro ea parte liberationem esse, contingeret vt debitor solueret partem ex alia alternatiua, & sic ex duabus rebus diuersis, quod non licet*[15]*. Sed hoc absurdum cùm ab acceptilatione sit alienum, aliud statuetur in ea, vt solutio ex parte vnius alternatiuæ liberationem pariat*[16]*. Idem dicitur in pura obligatione, hoc est, quæ alternationem non habet*[17]*, nisi esset obligatio generis: quia posset deueniri ad illud absurdum quod suprà dixi*[18]*.*

10 in l. indebiti. §. sed etsi nummi. su‸prà eo.
11 l. incendium. C. si cer. pet.
12 secund. Bal. Saly. Fulg. Alex. Ias. in d. l. indebiti. §. sed etsi.
13 l. si mihi vsusfructus in biennium. de vsuf. leg. fac. l. pe. de præsc. verb.
14 l. in hac. de triticar.
15 l. in executione. §. pro parte. infrà de verbor. obligatio.
16 l. qui hominem infrà de accept. & Bar. hic.
17 l. stipulatus. §. j. de sol.
18 l. i. § j. de verb. oblig. infrà.

QVI LOCO CERTO. L. XXVII.

HVC annectuntur quæ notantur in l. hæres absens. §. j. suprà de iudic. vbi vide aliqua de hac glos.

INTERDVM. L. XXIX.

HABES hic priuilegium pupilli & furiosi: nam licèt in cæteris naturalis obligatio impediat soluti repetitionem[1]*, hoc tamen contra pupillum & furiosum non admittitur: nam tale debitum repetunt, vt hic, idque beneficio restitutionis*[2]*. Sic de debito naturali opponitur pupillo compensatio*[3]*, tamen restituetur*[4]*. Sed communior est intellectus, vt non requiratur restitutio, ob beneficium istius legis. secundum Bartolum, Ias. & alios post Placentinum: quod rationem habet, nisi solutum esset, tutore autoritatem accommodante: hic enim restitutio necessaria est*[5]*. Nec obstat quod dicitur in l. si eius §. sed si eius. ad senatusconsultum Trebellianum. vbi pupillus soluens quod naturaliter tantùm debebat, non restituitur: quia ibi secundum Paulum de Castro, erat factus locupletior, quo casu & ciuiliter tenebatur*[6]*. Alij etiam diuinando aliter soluunt: nec enim sinè diuinatione res teneri potest.*

1 l. naturaliter. suprà eo.
2 l. vl. si aduer. solut. C.
3 l. iij. §. alterius. de negoc. gest. fac. l. etiam. de compen.
4 l. illud. de mino.
5 l. vlt. si aduer. solutio. & ibi Bald.
6 l. furiosus. de act. & oblig.

CVM

CVM IS QVI. L. XXXII.

QVOD dicitur hic, vnam ex duabus rebus alternatiuè debitis solutis peremptam, efficere vt altera remaneat in solutum, intellectum habet, cùm simul vtraque res soluta est, vt hic: si autem diuersis interuallis, secunda semper repetitur, quia indebita est [7]. *sed & si res peremptà est, iam moram faciente creditore, debet restituere id quod superest, vel mortui precium* [8].

7 l. cùm duo. suprà eod.

8 l. Stichū. in prin. de solut. Bart. hic.

§. MVLIER SI IN EA. *Qui putabat se teneri ad dotandam aliquam ex testamento, vel alia qua causa, & hoc errore soluit, repetit* [9]: *nec enim causa dotis, pia causa est* [10]. *qui autem existimabat se officio pietatis teneri ad dotem dandam, soluens non repetit: subest enim causa pietatis, siue opinio ex qua non datur repetitio* [11]. *Et hoc ex sententia Bartoli, & aliorum dicitur. quod tamen tralatitium esse nemo non videt. Hic enim luce clarius est, id voluisse conditorem, vt qui soluit ex causa dotis, putans se obligatum, non repetat, quòd illa causa toto iure ciuili pracipua & fauorabilis sit* [12], *habeatq; pietatem: at facta & impensa causa pietatis, non repetuntur* [13]: *vt & suprà demonstrauimus* [14]: *itaque quia ea est nostrorum in iure ciuili religio, vt etiam quæ ex diametro pugnant, conciliari posse putent, sic existimo rem explicari posse, vt qui soluit indebitè in dotem, non repetat, si modò existimans se expreßim pro dote obligatum, soluerit, vt hoc textu. Si autem qui falsò putabat se alia ex causa debere, in dotem soluerit, magis est vt repetat: & ita contraria responsa intelligi poßunt* [15], *quæ ex solutione descendit nobilis temperatio ad id quod suprà retulimus, solutum ex causa pietatis non repeti: vt non sufficiat solùm in piam causam esse solutum, sed requiratur ab eo solutum esse, qui in illam causam se aut obligatione ciuili, aut natura teneri existimabat. Quod verò ad finem legis pertinet, suprà relatum est* [16].

9 l. si donaturus. & l. qui se debere. suprà de condict. caus. dat.

10 vt d. l. si donaturus.

11 per hunc tex.

12 l. j. solu. mat. infrà.

13 l. ex duobus. §. vlt. suprà de neg. gest. l. j & l. alimenta. C. eo. titu.

14 d. l. ex duobus.

15 d. l. qui se debere. & l. si donaturus. de condict. caus. dat.

16 l. si pœnæ. §. vlt. suprà eod.

SI IN AREA. L. XXXIII.

ELEGANTER ex hac lege defenditur, eum qui in re aliena impensas fecit, non posse eas seruare nisi per retentionem: quod dubitationem non habet, si in rem alienam aut communem credens suam esse, impenderit: neminem enim eo casu sibi vult obligare [1]. *ideò expendens in rem non suam, caueat sibi nè rem restituat: cùm re restitu-*

1 l. in hoc iudiciū. §. diuersum. suprà commu. diui.

yy 3

restituta, nullo illi remedio possit esse cautum [2]*. Et hoc non sine ratione est: nullum enim negocium gestum apparet inter ædificantem & dominum: vt in casu legis huius, in qua qui in rem expendit, rem domino restituit. Quòd si per illum actum transferretur dominium, vt cùm hæres rem legatam, in qua fecit impensas, legatario dat: repetitio est* [3]*: eo enim modo geritur negocium. Planè qui non suo nomine, sed alterius prospectu, & existimans rem esse alienam, in eam impensas facit, repetit* [4]*. Nec mutat si in rem impendat quam putet esse Manij, quæ sit Titij: semper enim verum est, alienum negocium agere voluisse* [5]*.*

2 Pau. de Cast. & Ias. hic. & Cy. in l. si quis sciēs. de rei vindic. C.

3 per tex. in l. qui exceptionem. §. j. infra eo. & Ias. ibi.

4 l. si pupilli. §. sed & si quis. de neg. gest.

5 l. itē si cùm putaui. de neg. gestis. l. in hoc iudicio. cōm. diui. suprà.

QVI OB REM. L. XXXV.

FACTA *executione siue ab homine* [6]*, siue à lege* [7]*, non recipitur purgatio moræ. Ideò qui soluit intra tempus purgandi moram, debitum videtur soluisse, per hunc textum. vnde euenit vt si res perierit, moram faciente debitore, sed tamen intra tempus purgandæ moræ, nihilominùs debitori pereat* [8]*. Reliqua eius generis ponuntur in l. & si post tres. si quis cautio. suprà.*

6 vt hic.

7 l. traiectitiæ. §. j. de act. & oblig.

8 l. sancimus. de fideiusso. C. in fi. & Bart. hic.

SERVVS. L. XXXVI.

QVI accepit ignorans & bona fide rem alienam pignori, furtum non facit: & licèt dominus rem possit vindicare non oblato precio, vel pecunia debita sub pignore [9]*: si tamen ille vel eius procurator pecuniam soluisset, repetitio non daretur, per hunc textum. Contrà, si creditor sciisset rem sibi datam, alienam esse, fur est, vt hic. præsumetur autem scientia ex consuetudine contrahendi cum furibus, vel ex modico precio dato* [10]*, & similibus præsumptionibus* [11]*.*

9 l. ij. C. de fur. l. si mācipium. & l. si mater. de rei vind. C.

10 gl. in d. l. ij. C. de fur. & ibi Bart.

11 l. dolū. C. de dolo. facit glo. in l. Fulcinius. §. animus. quib. ex cau. in pos. eatur.

FRATER A PATRE. L. XXXVIII.

CAIVS à fratre Publio mutua centum accepit, & vterque in eiusdem patris potestate erat: ex hoc mutuo ciuilem obligationem oriri nemo dixerit: tum quòd hic textus naturalem oriri dicat, quasi ciuilem excludens [12]*, tum quòd illa obligatio, quæcunque est quæ inter fratres contrahitur, necessariò patri quæritur* [13]*: at vulgatum est, filium patri in cuius potestate est, obligari ciuiliter non posse* [14]*. Reliquum igitur est, vt naturalis oriatur ex illo contractu mutui: quæ quidem, vt dixi, patri quæritur. Sin autem patre mortuo,*

12 l. cùm prætor. suprà de iud. c. nonne. de p̄sum.

13 l. placet. infra de acqui. hæred.

14 l. actiōes. infrà de act. & obligat. l. lis nulla. de iudic.

Caius

Caius fratri Publio mutuum dissoluerit, videndum est an repetitio sit. Et certè illud incunctabile est, pro ea parte repetitionem Caio mutuum danti accommodari, pro qua hæres est. Nam obligatio ex mutuo illo profecta, patri ex continenti acquisita est[1] *: & sic in persona filij debitoris, patri succedentis, confusione sublata pro ea parte qua filius successit*[2] *: ideoq; indebitè illa pars soluta fuit. Verùm pro ea parte qua Publius frater hæres est, constat repetitionem non esse: nam ex naturali obligatione solutum est, ex qua quotiès soluitur, totiès repetitio inhibetur*[3]*. Planè si tantundem ex peculio Caij mutuum accipientis peruenerit ad fratrem Publium, quanta erat pars illa debiti quæ Publio debebatur, propè est vt Caius repetat, vt hic dicitur*[4]*, & rationem habet: nam peculium quiddam vniuersale est, & ad quencunque transeat, transire dicitur cum oneribus suis*[5]*. Et qui quid de peculio cepit, pro tanto actionem perdit, quam contra peculium habuisset. Itaque in diuisionem bonorum paternorum inter fratres, veniet & peculium Caij, (patris enim erat) & ex ea pars dimidia Publio aßignabitur: ex qua si tantum habet, quanta est pars mutui quam frater Caius soluit, repetitio Caio dabitur. Nec rectè aliquis dixerit, partem peculij Caij iure hæreditario ad Publium peruenisse, & sic quasi illa iure proprio Publij esset, obligationem fratris Caij perstare, nisi re vera soluatur: nam peculio ità sunt annexa onera, vt quocunque deducatur, semper cum oneribus transeat, vt ex hoc tex. euidenter constat: & post gloss. Zasius probat, hic in scholijs, licèt multi refragentur. Et huius rei magnum argumentum est, quòd si pater Caio debitori Publij peculium prælegâsset, posset Publius de dimidia parte quæ à se legata est debitum subducere: quòd peculium oneribus suis inseruiat*[6]*. Et hoc in obligatione peculiari specialiter dicitur: in cæteris enim obligationibus vix est, vt si tantùm naturales sint, deduci poßint*[7]*. Si enim naturalia debita peti non possunt, quarè compensari? qui enim compensat, agere videtur*[8]*. Id verò tantùm creditori cui natura debetur, permittitur, vt naturale debitum retineat, si solutum est*[9] *: at inter diuidendum rationem eius haberi iniustè desiderabit, vt dixi. Et quòd debitum Caij sit onus peculij sui, iterùm Iurisconsultus probat*[10] *: nam si Caius de peculio suo quid debuisset extraneo,*

1 d. l. placet. & l. j. ñ quis à par. fuer. manumiss.

2 l. debitori. C. de pact. l. Stichum. §. aditio. infrà de solut.

3 l. naturaliter. suprà eo. & l. naturales. infrà de act. & oblig.

4 ibi, pro ea verò.

5 arg. l. si quis seruũ. infra de petu.

6 in tex. ibi, adeò vt.

7 l. si quid possessor. §. sed & si. suprà de pet. hæred. l. Mæuius. in prin. & ibi gl. fa. ercisc. Bar. & Ias.

8 l. amplius non peti. infrà rem rat. hab.

9 l. naturales. de actio. & oblig.

10 ibi, idque maximè.

extraneo, & soluisset post mortem patris, partem debiti soluti in diuisione facienda seruabit à Publio fratre familiæ erciscundæ iudi-

11 in versi igitur & si.

cio, cùm ad eum pars peculij deuenerit. Sed & illud additur [11]*, in diuisione facienda peculij quod ad Caium spectabat, ità rem expediri debere, vt Caio præstetur cautio de indemnitate à fratre Publio, quæ scilicet Publius repromittat se seruaturum fratrem Caium indemnem, si fortè à creditore peculiari conueniatur insolidum. Nam extraneus contrahens cum filiofamiliás, obligat sibi filium insoli-*

12 l. si quis cùm filio. infra de peculio.

dùm, patrem autem de peculio tantùm [12]*. Ex quo euenire posit, vt mortuo patre, solus ille filius qui contractum iniit, conueniri possit insolidum, & sic iustè sibi caueri postulet. Sin autem hæreditario nomine patris conueniretur, pro parte tantùm qua fuit hæres, iudici-*

1 l. cùm à matre. de rei vindic. C. l. j. si cer. pet.
2 Ang. Alex. & Ias. hic.

um suscipere cogeretur, ex vulgatis regul. [1] *Cui sententiæ consequens est, quod hîc omnes scribunt* [2]*, si ex pluribus hæredibus aut socijs vnus pro societate insolidum obligatus est, non posse in diuisione facienda postulare vt debitum illud sibi re vera soluatur: sed satis esse*

3 per hunc textum. & l. certum. C. fam. ercisc. l. omne cum seq. infra pro socio.
4 d. l. certú. & l. fideiussor pro. de fideiuss.
5 d. l. certú. & in l. si pro ca. C. mád. Bar. in l. fideiussor, p. de fideiuss. noto in l. si quis mandati. de neg. gest.
6 in text. in ver. porrò enim.
7 l. actiões de act. & obl.
8 l. j pro donato.
9 l. lis nulla. de iud.
10 l. Póponius. suprà fa. erciscun.

si cæteri de indemnitate illi repromittant [3] *si tamen is soluisset, vel esset condemnatus, rectè intendet vt sibi soluatur* [4]*: idem est, si obligatus esset per scripturam ex qua executio parata sit: quod rationem habet, & Baldus probat* [5]*. Si ergò (vt ad textum redeam) Publius cauere debet Caio fratri & cohæredi de indemnitate aduersùs extraneum creditorem: certè & hoc iustius admittemus, vt aduersùs se id præstet Publius, nempe vt solutum sibi à Caio debitum reddat, pro ea parte quam ex peculio Caij habet* [6]*. Ex his nota, quòd quemadmodùm inter patrem & filium obligatio ciuilis non est* [7]*, nec donatio* [8]*, nec lis* [9]*, ità nec inter duos fratres qui in vnius patris potestate sunt. perindè enim est, atquè si à patre ipsi patri donatio aut obligatio quæreretur: quod & alias dictum est* [10]*. Quòd autem pertinet ad §.* quæsitum, *omnia clara sunt.*

QVI EXCEPTIONEM. L. XL.

EX hac lege habes duo: primum est, quòd qui debet naturaliter & ciuiliter, si tamen tutus est exceptione fauorabili, repetit quod rationem habet, si exceptio illa perpetua, sit nata cum re siue contractu, vt in exceptione Velleiani: sin autem talis esset exceptio, quæ non competit nisi ab homine opponatur expreßim, vt exceptio compensatio-

pensationis, secùs[11]. *Alia est regula, quòd soluens tutus exceptione perpetua & odiosa, non repetit, nisi errore facti solutum esset*[12]. *Item nisi exceptio illa odiosa, à iure communi inducta, & naturali æquitate profecta esset, vt in exceptione metûs & doli vsuuenit*[13]. *Et hanc legem habes singularem, vt possis iudicare quandò exceptiones sint odiosæ, & quandò fauorabiles. Cuius notio erit facilima, si rem ità statueris, vt ea exceptio dicatur odiosa, quæ contra cuiusquam dolum admissa est: vt in exceptione Macedoniani, qua dolus fœneratorum coërcetur, videre licet*[14]. *At ea dicitur fauorabilis, quæ ob alicuius imbecillitatem inuenta est: vt in exceptione Velleiani, quæ mulierum infirmitati succurrit. idem erit iudicium in omnibus exceptionibus descendentibus ex statutis, secundùm Bartolum & omnes. Quod autem pertinet ad reliquum legis*[15], *suprà explicatum est*[16].

11 l. q inuicèm. suprà eo. & Bar. in l. si pater. sol. mat & Ia . hic.
12 l. cum quis. de iur. & fa igno. C. & Bart. hic.
13 Bal. & Cy. in l. ij. C. de eo quod met. cau l. qui se debere. supra de cō. dic. cau. data.
14 l. j. ad Maced. infrà.
15 §. si pars domûs.
16 l. si in area. suprà eod.

QVOD PVPILLVS. L. XLI.

HIC *satis apertè demonstratur, pupillum contrahentem nec natura obligari: quod & alibi etiam in Pandectis relatum est*[17]. *Sed hoc vulgò intellectum habet de eo pupillo, qui proximus pubertati non est, & sic nec doli capax creditur. Quòd si doli capax esset & pubertati proximus, natura dicitur obligari*[18]. *Is autem doli dicitur capax & pubertati proximus, qui decem annos habet & plùs, vt gloss. retulit*[19]. *quam definitionem omnes ferè sunt secuti*[20]: *nisi fortasse rectius sit, rem totam arbitrio sedentis relinquere: quod Salycetus probat*[1]. *& ità responsa mirabiliter pugnantia conciliari possunt: quamuis fortasse, vt Fulgosius hic prodidit, verè & sinè diuinatione solui non possint. Itaque Zasius*[2] *iureconsultus summus, aliter rem expediens, existimauit generaliter illud dici posse, pupillum natura non obligari, si de ea obligatione naturali intelligas, quæ verè naturalis est, & repetitionem impedit: per hunc text. at ea naturali, quæ iuris admistum habet nihil, quæq́; nullum effectum habet, obligari pupillum concedit: & ità leges aduersantes accipi debere ait*[3]: *vt potiùs æquitate à natura procedente, quàm natura obligari dicatur pupillus.*

17 l. pupillus. de actio. & ob. infra. & l. pupillus nec velle. de reg. iur.
18 l. j. ad fin. de nouat. infra. cum simili.
19 in l. pupillus. de reg. iur.
20 Barto. Paul. de Cast. & alij in l. j. de nouat.
1 l. impunitas. de pœn. C.
2 in tracta. de Iudais. q. ij. post princip.
3 l. j. de nouat. l. iij. de auth. tuto. infrà.

INDEBITAM. L. XLVII.

HANC *legem ibi,* Quoniam potes, *allegant omnes in id, vt fi-*

 deiussor

deiussor censeatur semper habere mandatum ad soluendū: qui enim mandatum habet vt se obliget, iudicatur habere mandatum vt soluat: & hæres grauatus à testatore vt fideiubeat, intelligitur grauatus vt soluat, & hoc casu non repetet[4]. *Reliqua perquire ex textu, qui manifestus est & notandus*[5].

HIS SOLIS. L. XLIX.

ACTIO personalis non sequitur singularem successorem[6]*: nec enim is obligatur, licèt res ad eum deuenerit, vt hîc. quod tamen intellige, nisi causam lucratiuam haberet*[7]*. idq; admittitur benignè ex æquitate l. si eum seruum. suprà si cert. pet. Et sic eo casu cùm recipiens indebitum, non esset soluendò, posset agi contra eum cui pecunia proficit. glo. hîc, quam Bar. & omnes probant*[8].

DAMVS. L. LII.

HAEC lex[9] *videtur titulum hunc vniuersum labefactare: nam condictio indebiti datur ex causa antecedente, & tamen hic textus adstruit, datum ex causa præterita non repeti: quod habet locum, nisi sit obligatoria*[10]*: si autem obligatoria non est, vt quia pro me aduocâsti, repetitio non est, licèt sit falsa, vt hîc*[11].

DOMINVS. L. [LIII].

EX hoc responso efficitur, euitandum esse circuitum quoàd eius fieri potest: idq; euenit celeritate actionum coniungendarum. ex quo descendit & illud, vt qui promisit se obligaturum ad decem, possit rectà via ad decem conueniri[12]*, secundùm Iasonem hîc. Et tractatum est, an eam actionem quam alter mihi cedere debet, possim exercere non cessam: quod certè non admittitur mero iure*[13]*: benigna tamen interpretatione, & causa euitandi circuitûs hoc recipitur, si qui debet cedere, adest*[14]*. Sin autem is adest, nunquam, nisi tria concurrant: Primum, vt is contra quem agitur, sit factus locupletior ex re agentis*[15]*. Alterum, quòd is tertius in quem posses actionem intendere, liberaretur cedendo*[16]*. Tertium, vt agens agat ad suum*[17]*, per Bartolum & Ias. hîc.*

SI VRBANA. L. LV.

HAEC lex tractatu nobilis est, ex qua habetur, posse solutionem fieri prædoni ex contractu ipsius prædonis: & talis solutio debitorem liberabit. Sic licèt filiofamilias & seruo ex contractibus patris

4 l. trib. de vsuf. ear. rer. quæ vsu cons.
5 secund Bar. & alios.
6 l. vlt. de cont. emp. l. j. §. si hæres. ad Trebell. infrà.
7 l. vlti. de eo per quem fact. erit.
8 l. mater. de rei vind. & faciũt ea quæ noto in l. Iulianus. suprà de rei vind.
9 & l. in summa. infrà eo.
10 l. si non sortem. §. si quis quasi. & toto hoc tit.
11 & l. in sum̃a. infrà eo. l. demonstratio. §. j. de cond. & demonst.
12 fac. clem. auditor. de resc.
13 l. vt fideiussor. infrà de fideiuss.
14 l. damni. §. vl. infrà de dam. infect. fac. l. si lõgius. de iud.
15 l. si eum seruũ. si cert. petat.
16 l. si vrbana. infrà eod. l. cùm fundus. § seruũ tuum. suprà si certum pet.
17 per d. §. seruum tuum.

tris vel domini non possit solui [1], *benè tamen ex eorum contractibus illis soluetur* [2] *: sic & negociorum gestori solutio facta procedit, si modò ex eius contractu illi soluatur* [3]. *Prædo igitur ex suo contractu vtiliter agit : domino autem ex illo contractu actio non est, secundùm gl. hic, quam tenet Bartolus* [4]. *Ex quibus effici voluerunt Bar. Bal. Ang. Pau. de Cast. & Ias. hic, colonum qui intulit pensionem falso prælato, liberari, si ex contractu falsi prælati soluerit. Sic ex sententia Panormitani* [5], *qui soluit episcopo non confirmato, liberatur, si ex contractu cum episcopo inito solutio processerit : aliàs cum non confirmato nihil, quod valeat, geritur* [6]. *Quæ tamen locum non habent, si qui soluit, sciebat prælatum prædonem esse, & minimè legitimum* [7]. *qui autem soluit prædoni & intruso ex contractu veri prælati, non liberatur, per hunc textum* [8] *: nisi probabili aliqua opinione potuisset adduci, vt crederet eum verum prælatum* [9]. *quibus adiunge quæ suprà annotauimus* [10].

1 l. filiusfa. de sol. l. filius. de pact. C.
2 l. quod seruus. depos.
3 l. filiæ. de solut.
4 per tex. in l. si pactus. §. cum possessor. de pact.
5 in c. qualiter & quando. de elect.
6 c. nôsti. & d. c. qualiter. de elect.
7 l. si à patre. §. versum. ad fin. & ibi Paul. de Cast. de in rem vers.
8 ibi, quod si vecturas.
9 l. cum fundus. §. seruitutum. si cert. pet.
10 in l. Barbarius. de off. præt. Bart. hic.

SVFFICIT. L. LVI.

CLARVM *ex hac lege est, exceptionem in qua dubitatur, an sit temporalis, an perpetua, pro peremptoria & perpetua haberi. Cui benè annectitur quod voluit Bartolus* [11], *magistratum positum ad nutum & voluntatem, iudicari perpetuum* [12].

11 in l. de pupillo. §. si qui ipsi prori. infrà de no. ope nunc. in iij. quæst.
12 l. iurisperitos. de excu. tu.

SERVO. L. LVIII.

HAEC *lex temperat omnes leges, quæ volunt impossibilem conditionem inutilem fieri in testamentis, actu rato manente* [13] *: vt non habeant locum, si testator putauit conditionem possibilem : tunc enim magis est, vt legatum non valeat, vt hîc. quod rationem habere didici, nisi illa conditio per æquipollens posset impleri : tunc enim melius est, vt legatum remaneat* [14]. *Idem obtentum est, si finis legati sit licitus & honestus, licèt impossibilis* [15].

13 l. j. de cōd. instit. l. obtinuit. de cond. & demonst. infrà.
14 l. huiusmodi. §. si ità legatum. de leg. j.
15 l. legatum. de adm. rer. ad ciuit. perti. per l. legatum. de vsuf. leg. vide Ias. hic.

IVLIANVS VERVM DEBITOREM. L. LX.

VERVS *debitor cui debiti nomine creditor formulam intendit, si iudicio accepto & contestato soluerit, repetere non potest, vt hic dicitur. Quæstionem mouebat, quòd dici potest, lite contestata debitori quasi exceptionem quæri, in hoc, vt si apud alium iudicem pro solutione debiti & executione à creditore deposcatur, nocitura sit creditori exceptio tum de lite alibì cœpta* [16], *tum nè præiudicium*

16 l. vbi cœptum. de iudicijs. c. ex tenore de rescr.

 fiat

fiat ei iudicio quod de debito acceptum est [17]: qua exceptione cùm iudicio manente tutus esset debitor, videtur rationem habere, vt soluens repetat [18]. Sed hæc ratio ad repetitionem satis non facit. nec enim litis pendentis exceptio, quæ negocium principale non contingit, rectè comparabitur cæteris exceptionibus, quibus qui tutus erat, si soluerit, repetit. Nam exceptio litis pendentis, ciuilem aut naturalem obligationem non perimit. nec ad rem pertinet, dubium esse constante iudicio, an reus absoluatur vel condemnetur: & sic ob dubium interim soluenti debitori repetitionem dari [19]. Hoc enim rectè dicitur, cùm ea erat incertitudo, vt aliquo casu indebitum possit effici: hic autem quicunque casus sequatur, vel si absoluatur debitor, remanebit tamen naturale debitum [1]. Si igitur debitor verus manente iudicio soluerit, non repetit. nam si pòst condemnetur, nulla dubitatio est: si verò absoluatur, nec repetet quoquè. Nec id contrarium est quod omnes inculcant [2], debitorem qui pendente iudicio soluerit, definitiuè damnari aut absolui non posse, sed tantùm ab obseruatione iudicij per interlocutionem dimitti debere: quòd absolutoria tollat ciuilem, at post solutionem nulla ciuilis restet: licèt enim Imperator [3] officio iudicis contineri dicat, vt talis debitor absoluatur, potest tamen sententia esse definitiua. Nam per sententiam etiam si definitiua sit, non constituitur vel tollitur debitum, sed constitutum vel sublatum declaratur tantùm [4]. Et si debitor conuentus, probata solutione etiam ante iudicium facta, à iudice absoluatur, cur non eam sententiam definitiuam appellare possimus, non video. consequens igitur erit, vt si lite constante soluerit, definitiuè absolui possit: & si absolutio contigerit, non repetet tamen, cùm per sententiam non sit sublata naturalis, quæ iure communi soluti repetitionem impedit [5]. licèt enim sententia habeatur pro veritate & ius dicatur facere [6], hoc tamen quo ad ciuilem obligationem verum est, non quo ad naturalem [7]. Ex quibus appáret, eum qui verè debet, & pendente iudicio soluit, quicunque casus sententiæ accidat, semper debitorem fore, & sic nec repetere. Sicut euenit in eo qui ità promittit: siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit: qui si pendente conditione soluerit, non repetit: siue enim conditio eueniat, siue non, semper debitor est: nec expecta-

17 l. si quis libertatem. de peti. hære. suprà. l. fundi. & l. fundum de except. infrà.

18 per l. si non sortem. §. adeo. & §. indebitum. suprà eo.

19 per l. sufficit. & ibi noto. supra eo.

1 vt hic, ibi, licèt enim.

2 Bar. Bald. Paul. & Ias. hic.

3 §. vlt. de perpet. & temporalib except. Instit.

4 l. sicutì. §. sed si quæratur. suprà si seruit. vindicet.

5 l. naturaliter. suprà eo.

6 l. ingenuũ. de statu homin. suprà.

7 l. cùm à te & ibi Bal. suprà de dolo. & hoc tex.

expectatur conditio, cuius euentus nihil noui est allaturus [8]. *Sic & in ea specie, putà, vbi quod quis purè deberet, sub conditione nouandi animo promittit, si pendente conditione soluerit, falsa est opinio existimantium eum repetere. Cùm enim per conditionalem stipulationem suspendatur purum debitum, nempe vt aut aduenicnte conditione nouetur, aut ea deficiente remaneat* [9]: *appáret repetitionem non esse, quòd nullus casus accidere posit quin sit debitor. Sin autem ex conditione adiecta subesset incertitudo, an futurus sit debitor, nécne, interim repetitio accommodaretur, si soluat* [10]: *quod & antè admonui* [11]. *Vndè euenit, vt in specie quæ in tex. relata est* [12], *quæ scilicet cùm duæ personæ debent interim repetitio sit: vt si Titius sub conditione, nouationis animo mihi promisit, quod mihi Caius purè debebat: quia enim hic incertum est, an Titius qui primus debuit, debitor sit futurus, (aduenientc enim conditione futurum est, vt dimitti debeat) ideò interim soluens, repetitionem habebit, vt hic ad finem dicitur. Et iste est verus intellectus ad literam, quem omnes sequuntur, quanquàm Accursius dissenserit. Ex his efficitur, per sententiam, naturalem obligationem non corrumpi: ideò solutum à debitore qui absolutus est, non repetitur. Sic qui non est dominus, per iniustam sententiam non efficitur dominus* [13]. *Plus etiam ex omnium fermè sententia* [14] *dicitur, verum debitorem conuentum & absolutum per sententiam quæ in rem iudicatam transiuerit, iterùm alio iudicio compellari posse à creditore, si modò sit absolutus, quia non probabat creditor. vt enim reus absolutus, quia non possidebat, iterùm conueniri potest, si possidere incipiat* [1]: *ità & absolutus, quia creditor non probauit, iterùm, probationibus suppetentibus, à creditore distringetur. Sin autem sit absolutus quasi non subsistente debito, amplius conueniri non potest* [2]. *Reliqua vide apud doctores hic.*

8 l. aliquandò. §. fin. ad Velleianú. l. qui de inofficioso. de inoff. testam. suprà.

9 l. pecuniam. & ibi noto, suprà si cert. petat.

10 l. sub conditione. suprà eo.

11 l. in diem. eo.

12 ibi, idemque esse.

13 l. exceptio. de except. rei iudica. l. si superatus. §. vlt. de pign. act. f.

14 glo. Bart. & Iason. hic. Ang. Imol. Aret. in l. ex duobus. de duobus reis.

1 l. si à re. in prin. infrà de except. rei iudic.

2 l. quod in diē. §. j. infrà de compen. vbi noto.

TVTORES. L. LXI.

HVC *pertinent quæ gl. & doctores explicant in l. si non expediêrit. §. j. de bon. auth. iud. poss. de qua re & nonnulla diximus* [3].

3 in l. in integrum. de minor. suprà.

IN SVMMA. L. LXV.

LICET *in contractibus stricti iuris dolus afferens causam contrahendi, non efficiat nullum contractum* [4]: *tamen in transactione*

4 l. si dolo. de inutilib. stip. C.

que & ex illo contractuum numero est [5], *admittitur, vt si arguatur euidens dolus & calumnia, non teneat ipso iure, per hunc textum: que calumnia si ex parte rei committeretur, non reddit nullam transactionem: sed ipsi actori, doli replicatio est* [6]. *Fauendum est enim reo potius quàm actori* [7], *secundum Iasonem hic. Et lex ista pertinet ad id quod ponitur in l. damus. suprà eod. Ex ea etiam effici crediderunt nonnulli* [8], *in transactione deceptum vltra dimidiam iusti precij, non adiuuari beneficio legis ij. de rescind. vend. C. Sed ferè contrà dicitur: facta enim dubij euentùs reputatione, si transigens probet se in dimidia re deceptum, etiam ad hoc beneficium pertinebit* [9]. *Sed & æquitas monet, vt vera rei æstimatio inspiciatur, habeatq́ locum beneficium dictæ legis: quod Alexander probabilius putat* [10], *multisq́;* CVRIAE *Parisiensis authoritatibus comprobatum est* [11].

§. IN FRVMENTO. *Vetus quæstio fuit, cùm aliquis rem meam detinuit, an in fructibus restituendis reputatio eorum fructuum sit admittenda, quos percipere potuisset petitor, an eorum quos possessor cepit: & benè res expeditur, si dicamus violentum* [12], *malæfidei possessorem* [13], *eum qui in mora est, & similes* [14], *teneri ad eos fructus non tantùm quos perceperunt, vel capere potuerunt* [15], *sed ad eos quos petitor fuisset habiturus* [16]: *plùs etiam ad eos fructus quos ipse cepit, vel capere debuisset, obligatur, licèt dominus tales fructus capturus non fuisset* [17]. *Benignè autem cum possessore bonæfidei agetur, vt nisi ad eos fructus quos cepit, vtiliter conueniri non possit: his enim factus locupletior est, per hunc textum* [18]. *nam & quo ad fructus loco domini est* [19]. *In casibus autem in quibus aliquis possidet rem ex domini voluntate, putà cùm ad aliquem res peruenit ex pignore vel locato, cum ratione dicitur, possessorem siue alium qui tenet, obligari ad eos fructus vel pensiones quæ potuissent secundùm morem haberi* [20], *& quanti dominus locaturus fuisset* [21]. *Nec mutat hic textus, quia in condictione indebiti perpetuum est, vt non teneatur reus nisi quatenùs factus est locupletior* [22]. *Ex quibus opinor eum qui in possessionem causa rei seruandæ venit, vel pignoratitium creditorem & similes, teneri in fructus, quos ex re potuisset reficere petitor* [23]: *in quo proclivior est Panormitanus* [24].

5 doct. in §. actionum. de actio. Inst. & hic.
6 l. sub prætextu. C. de transactio.
7 l. Arrianus. de act. & oblig.
8 Alex. & Ias.
9 secũd. Bart. & omnes. in l. Lucius. §. vlti. ad Treb. & l. si quis cùm aliter. de verb. oblig.
10 cons. lxxxix. volu. ij. & cons. cxviij. vol. vij.
11 secund. Rebuf. in comment. const. in tract. de rescis. contract.
12 l. sed etsi partus. quod met. caus. suprà.
13 l. si nauis. suprà de rei vind.
14 l. apud Iulianum. §. j. de leg. j. infrà.
15 l. domu. de rei vind. C.
16 d. l. si nauis. & Bar. in l. fructus. ij. col. de rei vind. suprà. Bal. in l. ij. de fru. & lit. exp. C.
17 l. si possessor. ij. & l. cùm hæreditas. suprà de pet. hæred.
18 Specul. titul. de locat. §. postquàm.
19 l. qui scit. de vsur.
20 l. excepto. de loc. C. & ibi Cyn.
21 l. ij. de pig. act.
22 l. si non sortem. §. libertus. suprà eo. & hac l. §. vltimo.
23 l. prætor. §. in eum. de bon. auth. iud. poss.
24 in c. cum cõtra. ad fin. de pign.

STI-

STICHVS. L. VLTI.

§. TITIVS. *Pertinet ad ea quæ ponuntur in l. si pœna. §. vlti. suprà eod.*

§. IDEM QVAESIIT. *Licèt in instrumento clausula sit subiecta, quâ partes nullam omninò contractûs nomine controuersiam mouere promittunt, poterit tamen pars solutum ex capite indebiti repetere: nam in omnibus renunciationibus semper exceptus intelligitur error: idem enim error qui in soluendo versatur, & in renunciatione obtinere potest* [1]. *sic existimarem generali renunciatione exceptionem non numeratæ pecuniæ non contineri* [2]. *Sin autem specialiter & indebiti condictioni, & non numeratæ pecuniæ exceptioni obnunciatum est, obstat renunciatio. Nec enim potest videri errans & ignorans ius suum refutasse, qui expreßit illud specialiter, secundùm Fulgo. hic: Immò & renunciatio plerunquè ad ignorata porrigitur* [3], *licèt Bart. hic aliud sentiat, & Ias. nullo alio argumento, quàm quòd etiam in speciali renunciatione error versetur: quod nullo modo probabile videtur. Cui sententiæ nostræ consequens est, quod alibi scribitur* [4], *& Paulus Castr. notat* [5], *eum qui ex certa scientia confitetur, ad confeßionis reuocationem non facilè admitti: hoc enim beneficium ijs qui errore confeßi sunt, lege attributum est, non scientibus & fallentibus* [6].

§. LVCIVS. *Bellißimè hic dicitur, restitutionem in principali & sorte datam, ad fructus & vsuras non pertinere: nec enim restitutio, quæ contra ius est, ad accessoria porrigitur: si tamen quod accedit, esset pars & substantiale ipsi principali, restitutio vtrinquè accommodatur: vndè ad paternas tabulas restitutum, ad secundas etiam restitutum interpretamur* [7]: *vtrunque enim testamentum, vnum est* [8]. *Sic etiam intellige quod relatum est in l. si ex causa. in prin. suprà de minorib.*

1 l. doli. §. diuersum. de nouat.
2 glo. & doct. in l. si ex cautione. de non num. pecu.
3 l. qui more. de testam. mil. intrà.
4 l. si mulier in iure. ad Velleia. infrà.
5 d. l. si mulier in iure.
6 l. de ætate. ad fin. de inter. actio. supra, & ibi notatur.
7 l. ij. §. interdùm. de vulg. & pupil.
8 l. paterfamilias. de priuileg. cred. infra l. patris. de vulg. & pupil. infrà.

De condictione sinè causa.

AEST ET HAEC SPECIES. L. I.

ALBERICVS *hic* [9] *ità rem partitur: aut enim constat soluentē vel dantē sinè causa, donandi animum habuisse, et videtur donare* [10]: *aut nihil proponitur, quarè talē animum*

9 in rubr.
10 l. in summa. §. j. suprà tit. j.

mum habuisse credamus, & hoc casu hic titulus obtinet. In dubio verò res ità temperatur, vt qui scienter soluit sinè causa, donâsse videatur: at qui ignoranter, minimè [12] *: cùm autem de scientia aut ignorantia addubitatur, nunquàm donatio præsumitur* [13] *: qua de re & nonnulla alibi adscripsimus* [14].

11 l. Campanus. de oper. lib infrà.
12 l. cum de indebito. §. j. de prob. infrà.
13 d. l. cum de indebito. doctu. in l. à Titio. de verb. oblig.
14 l. sed si ego. ad velleia. infrà.

SI FVLLO. L. II.

PERPETVVM *est, contra sententiam, nullam condictionem dari* [15] *: omnium tamen Doctorũ est consensus, admitti condictionem, cùm non agitur contra sententiam, sed cùm dicitur, eam causam quæ suberat tempore sententiæ, ad non causam deuenisse, per hunc tex. quæ opinio nescio an defendi possit, propter l. cùm putarem. suprà fam. ercis. vbi causa deuenit ad non causam, & tamen non datur condictio contra rem iudicatam: ideò propius esse puto, vt condictio sinè causa admittatur contra sententiam, vt hic* [1] *: at condictio indebiti, minimè* [2]*. & hæc est solutio glos. hic, & in legibus contrarijs Vel si minus, nulla condictio admittitur contra sententiam. Nec obstat quod hac lege dicitur: non enim in ea fullo agit contra sententiam: nam licèt æstimationem vestis auferat à domino, integra tamen manet sententia, cùm res domino adsit, & eam anteà tantùm actione esset complexus, licèt æstimatio successerit, cùm reddi res non posset* [3]*. vt enim non facit contra sententiam, qui contra eum qui erat absolutus, quia non possideret, actionem intendit, si nunc ille idem reperitur possidere* [4] *: sic non dicitur is labefactare sententiam, qui repetit precium quod erat iussus inferre nomine rei, quam tunc dare non poterat, si tempore repetitionis alter reperitur rem possidere. Nec ad rem facit, an causa ad non causam sit deducta, vt dixi. Sed tamen ex benigna interpretatione* CVRIAE *Parisiensis, etiam contra sententiam sinè distinctione condictioni locus est. Itaque qui cùm nomen dissoluisset, & non haberet ad manum instrumentum, quo solutionem probare posset, condemnatus est ad soluendum, poterit reperto instrumento repetere, quod ex sententia soluit: & hoc eadem* CVRIA *censuit* [5]*: quod Paulus hic probat, & Alexander* [6].

15 l. j. C. de condi ind. & in l. si fideiussor. §. in omnibus. infrà mand.
1 & l. in commodato. §. vlt. infrà commod.
2 d. l. cum putarem. d. l. j. de cond. indeb. C.
3 l. si nõ sortem. §. libertus supra tit. j. l. stipulationes non diuiduntur. & ibi Bar. de ver. oblig. l. cum seruus. de condi. caus. dat. & ibi Bart.
4 c. pe. de excep. & l. si à te. de excep. rei iud.
5 anno 1391. Ioan. Gal. q. ccxviij. in quæst. per Arest decis.
6 in l. Imperatores. ad fi. de re iud.

AVVNCVLO. L. VLT.

COMMVNIOR *opinio in eo ferè est, vt datum à coniugibus causa illiciti matrimonij, quod tamen pòst non perficitur, repeti possit,*

posſit, etiam ſi is qui dedit, ſciuerit & iure & facto impedimentū matrimonij: quod ex hac lege ſatis impletur. nam ſi vterq; in turpitudine verſari dicitur, conſequens eſt ſcientiam affuiſſe, ſecundùm Bar. Placen. Paul. de Caſt. & Ang. hic [7]*: nam pœnitentia, quæ rem deducit ad priſtinum ſtatum, pœnam ab lei* [8]*, maximè in delictis imperfectis. Si verò aliquid datur cauſa matrimonij illiciti, quod pòſt ſequatur, tunc benigna interpretatione recipitur, vt mulier vel maritus dantes repetant, ſi ignorauerint ius & factum* [10]*: ſi vtrunque ſciẽrint, non repetent, ſed applicatur fiſco* [11]*: niſi ſuperior, vt conſulatur paci, & facilior ſit matrimonij diſſolutio, reddendam dotem & donationem ſtatuiſſet: & ità intelligit Panormitanus textum in c. etſi neceſſe. de don. inter vir. & vxo. Si autem ſciuerunt ius, & factum ignorârunt, excuſabuntur propter iuſtiſſimum errorem* [12].

7 & Panor. in c. etſi neceſſe. de donat. inter vir. & vxo.
8 l. ex hoc edicto. §. pe. de alien. iud. mut. cauſ. ſuprà.
9 l. qui falſam. de falſ.
10 l. ſi cum dotem. §. vlt. ſolu. matri.
11 l. qui contra. de inceſt. nup. C. l. cùm hic ſtatus. §. vlt. de dona. inter virum & vxor.
12 d. l. qui contra. & l. vxori. de vſufr. leg. l. vlt. de leg. j. vide Iaſ. hic, & Panor. in d. c. etſi.

LIBER DECIMVS-TERTIVS PANDECTARVM.

De condictione furtiua.

IN RE FVRTIVA. L. I.

CVM à domino res aufertur, datur condictio furtiua, per hunc tex. [13] *ſin autem ab altero qui habet ius in re, vt eſt creditor, incerti condictio applicatur* [14]*. ſed etſi ius in re non habebat, ſed poſſidebat tantùm, condictio triticaria eſt* [15]*. ſi detinebat, ei per actionem in factum cautum eſt, vel per condictionem ex l. ſi coloni. de agric. & cenſ. lib. xj. C.* [16].

13 & l. vlt. quemad. vſufr. caueat.
14 l. & ideò. §. vlt. inf. eo.
15 l. j. §. vlt. cum l. ſeq. infrà de tritic.
16 vide Bar. in d. §. vlt. l. & ideo.

SI CONDICATVR. L. III.

AN id quod intereſt, in lucro conſiſtens attendatur, vide per doctores in l. vna. de ſent. quæ pro eo quod int. C. & habes aliqua à nobis in l. iij. ſuprà de in lit. iur.

SI PRO IVRE. L. VII.

DE hac lege habes in §. j. l. ſi duo. ſuprà de iureiuran. quæ huic

aduersatur. Et hæc lex à nonnullis in id allegatur, vt qui remittit iniuriam, non censeatur remittere damnum, quod eo nomine pertulit[1]*: nec enim aliquis tenetur remittere æstimationem damni: sed iracundiam condonare debet*[2]*. Item speciale est in condictione furtiua, vt in hæredem & vltrà detur, etiam in plùs quàm ad eum peruenerit, per hanc legem in fine, licèt in actionibus ex delicto numeretur*[3]*: at cætera ex delicto actiones, in hæredes non dantur, nisi in id quod ad eos peruenit*[4].

IN RE FVRTIVA. L. VIII.

QVANQVAM *sententia debeat libello esse conformis*[5]*, accidit tamen sæpè, vt res petatur libello, & condemnatio in æstimatione fiat: cùm scilicet res non subsistit, nec eam habet in promptu is vndè petitur*[6]*. & hoc necessitas exigit. In obligationibus igitur* rem dari, *illud perpetuum est, vt etiam res perempta peti possit*[7] *: quanquàm officio iudicis contineatur, æstimationem inferri pro re, vt dixi: at in obligationibus* rem restitui, *potest peti vel ipsa res, vel æstimatio, vt hic: & hoc Bartolus refert*[8]*. His & adiunge quod supra posuimus in l. qui vsumfructum. de vsufr.*

IN CONDICTIONE. L. IX.

EX *hac lege verè dici potest, in omnibus casibus quibus mortalitate rei non extinguitur crimen, sed quæstio refertur propter bona, (quod in hac condictione obtentum est*[9]*, & de iure canonico semper*[10]*) tamen hæredes teneri pro hæreditarijs portionibus, per hunc textum: & sic cùm eiusmodi partitio à iure fiat, inopia vnius hæredis alium non grauaret*[11]*. Nec obstat quod dicitur, fiscum hypothecam habere in bonis delinquentis*[12] *: id enim in hypothecaria, quæ à lege inducitur, placuit, vt illa ex portionibus hæreditarijs diuidatur*[13]*. quod in hypothecaria per conuentionem profecta, non est simile: illa enim insolidùm est*[14]*, vt & aliàs annotauimus*[15].

SIVE MANIFESTVS. L. X.

§. TANDIV. *Condictio furtiua & similes actiones quæ rei persecutionem habent, re alienata pereunt, nec possunt ab alienante ampliùs intendi, vt hic*[16]*. quæ autem dantur ad compensationem damni vel iniuriæ, etiam re alienata durant*[17]*, vt in actione furti placuit: quæ distinctio elicitur ex l. quæcunque. de actio. & obligat. infrà.*

---

1 secund. Dyn. in l. sed & si vnius. § si ante. de iniur.
2 glo pen. in c. j. de ma. led. ext.
3 l si ambo. §. j. de cõpẽs.
4 l. j. de priua. delic. inf. & l. j. ne ex delic. defunct. C.
5 l. vt fundus. com. di uid supra. l. vlt. de fideicom. liber. C.
6 l. vinum. & ibi Barto. suprà si cert. pet. l. stipulationes no diuidũtur. de verb. oblig. l. si nõ sortem. §. libertus. suprà de cond. indeb.
7 l. cum seruus. de cõdi. caus. dat. l. si seruum. §. vlt. de verb. oblig.
8 d. l. cùm seruus. vide Bar. in d. §. vlt. l. si seruum.
9 vt hic, & l. si pro fure. §. vlt. suprà eo.
10 c. vlt. & ibi gl. & doct. de sepult.
11 l. inter eos. §. pe. de fideiuss. & l. legatorum. de leg. j.
12 glo. in l. rescriptum. de pact. in ver. priuilegiarios. l. quod placuit. de iur. fisc.
13 tex. sing. in l. j. §. vlti. comm. de leg. C.
14 l. ij. si vnus ex pluribus hæred. cred.
15 l. si possessor. de rei vind.
16 & l. quæcunque. infrà de act. & oblig.
17 l. vlt. Ath. furt. cæsar. l. huic scripturæ. ad leg. Aqui l. is qui. §. si post eà. quod vi aut clàm. l. eleganter. in prin. infrà de pig. act.

infrà. Similiter quæsitum est, cùm euincitur à me, an danda sit mihi actio contra venditorem, quanti mea interfuit rem sanam & integram fuisse. In quo accommodatur ea distinctio, quam ponit Pomponius in l. euicta re. §. j. de euiction. infrà. Summa autem opinionis suæ hæc est, vt etiam re euicta, emptor tantum consequatur, quanti interesse potest rem integram & benè affectam venditam esse. nam eam actionem quam quis semel habere cœperit, nec morte & amissione rei, nec alienatione aut euictione perdit[1]. *Et hæc temperant ea, quæ dicta sunt in l. quod te. suprà si cert. pet.*

1 d. l. euicta. §. si seruus.

SED NEC LEGATARIVS. L. XI.

ADVERTE *ad temperationem glos. Nam legatario non competit condictio, per hunc textum: sed furti actio datur*[2] *: idq́; ex noua contrectatione, hæredi autem ex veteri: ex opinione Hugolini, quam tenet Bartolus hîc.*

2 l. si dominiũ. de furt. l. si quis cùm. §. j. de furt.

ET IDEO. L. XII.

MANIFESTE *constat ex textu hoc, prouocantem ad diuisionem, videri quodammodò in alium transferre dominium, licèt res de qua quæritur, sit furto ablata, & non præsens. Ex quo mirabiliter efficitur*[3], *in iudicijs diuisorijs dominium sinè possessione transferri: vt enim in contractu societatis pro confesso est, sinè possessione dominium transire*[4] *: ità & in distrahenda societate. nam eiusdem naturæ est distractus cum contractu*[5]. *Alios casus, quibus sinè traditione dominium procedit, habes per glo. in l. iij. §. j. de acquir. poss. & attigimus in l. si ager. suprà de rei vind.*

3 secund. gl. & Bart. hîc.

4 l. j. & ij. infrà pro soc.

not. in l. si socius. suprà si cert. pet.

5 glo. & doct. in l. de tutela. C. de rest. in integr.

SI SERVVS. L. XIIII.

§. BOVE. *An re perempta, quæ supersunt, peti possint, annotamus in l. solum. §. j. suprà de rei vind.*

QVI FVRTVM. L. XVI.

DE *hac lege nonnulla in l. si vt certo. §. ij. infrà com. diximus.*

QVONIAM. L. XVIII.

FALSVS *creditor recipiendo nummos sibi indebitos, furtum facit, vt hic*[6] *: quod ità verum est, si hoc procurauit: si autem illi nihil tale cogitanti pecunia est allata à debitore, non committit furtum: sed condictione indebiti tenebitur*[7], *secundùm Bart. hîc: & huc pertinent quæ posui in l. si procuratori. de cond. cau. dat. caus. non secut.*

6 & l. falsus. de furt.

7 tot. tit. de cond. indeb. suprà.

De condictione ex lege.

CVM lex statuit super aliqua re, nec exprimit actionis nomen, condictione ex illa lege agitur: quod tamen locum non haberet, si lex illa vel statutum disponerent super aliquo contractu: nam ex illo contractu actio esset [8]. *Cùm autem lex aliquid prohibet, vel permittit, an oriatur actio, vide hic Bart. & alios. Planè hæc lex habet locum in constitutionibus Principum, qui superiorem non agnoscunt, quorum leges pro iure ciuili æstimantur* [9] *: at in cæteris Principibus non item: nam illorum statuta iuri prætorio comparantur* [10]. *At ex obligationibus iuris prætorij non condictio ex lege, sed actio in factum recepta est* [11].

8 l. si duo. § si quis. suprà de iureiur. & ibi Bart.
9 Alex in l. v. de verbo. oblig. infra.
10 Panor in c. vlt. de offic. leg. ext.
11 § vl. de interd. Inst. & ibi glo. & Iaf. hic.

De condictione triticaria.

IN HAC ACTIONE. L. III.

HOC responsum mendosum erat in vetustis codicibus: itaq; ex Pandectis Florentinis reponendum est: Si verò desierit esse in rebus humanis, mortis tempus, sed ἐν πλάτει, secundùm Celsum, erit spectandum &c. *hoc est, latiorem admitti debere interpretationem: non enim extremum tempus quo seruus perijt inspicitur, sed priora tempora etiam spectari solent. & hoc dudum Alciatus admonuerat* [1]. *Quod autem hic quæritur, cuius temporis æstimatio inspici debeat, cùm res quæ petita erat, non est data, suprà diximus* [2]. *Et ex eo quod dicitur, rem peremptam ex tempore mortis æstimari, apparet non in vlterius tempus excurrere potestatem æstimationis augendæ, quàm in tempus quo res perempta est, quod & alibi apertè significatur* [3]. *sed hoc in æstimatione rei admittere melius est. In fructibus autem recipimus, vt re perempta etiam debeantur vsque ad tempus rei iudicandæ* [4]*, vel executionis factæ* [5]*, non vltra* [6]*. quod tamen in malæ fidei possessore locum habet, vel eo qui culpa aut dolo possidere desijt* [7]*. At in bonæ fidei possessore, qui tantùm à tempore litis contestatæ malæ fidei possessor est factus* [8]*, admittitur, vt non vlterius fructus cogatur inferre, quàm per rerum naturam pendi possunt* [9]*, & sic vsque ad interitum: cùm autem res non perijt, vsque ad sententiam tantùm producitur, & con-*

1 c. xj. lib. ij. dispunct. & in l. vna. § explicitus. de eo quod interest. C.
2 l. vinum. si cert. pet.
3 d. l. vinum. ad fi.
4 l. Iulianus. § j. de rei vind.
5 l. qui restituere. & l. fructus. de rei vindic. suprà.
6 l. in fideicommissi. § j. de vsur.
7 d. l. fructus.
8 l. certu. de rei vind. C
9 l. pe. supra de rei vind.

& confertur æstimationis faciendæ potestas, vt hac lege manifestum est, & Bartolus probat [10].

10 l. vinum. si cert. pet.

SI MERX ALIQVA. L. VLT.

QVAE *ad hanc l. pertinent, dicta sunt in l. vinum. suprà si cert. pet.*

De eo quod certo loco dari oportet.

ALIO LOCO. L. I.

EX *hac lege satis impletur, quod de iure canònico pro iudicato est* [11], *in contractibus remissioni locum non esse. Nam hic qui certo loco promisit, si alibi conueniatur, quia ad locum solutioni dictum se non sistisset, nulla exceptione defenditur: nec potest petere, vt ad locum solutioni positum remittatur, per hunc textũ. Sed hæc alias fusius* [12] *Et ferè conuenit inter omnes, quotiès dictus est locus solutioni, totiès debitorem non posse in loco celebrati contractùs conueniri* [13]: *locus enim solutioni dictus pro loco contractùs habetur* [14], *non quo ad solutionem tantùm, sed quo ad damna & expensas* [15]: *quæ locum habebunt, nisi ad locum præfinitum non accedat: tunc enim in quolibet loco conueniri potest, modò sit idoneus, putà in loco domicilij & contractùs* [16]. *Et hæc opinio est crebrior & vera, licet aliud Bartolo visum sit.*

11 c. Romana. §. cõtrahentes. de for. cõp. lib. vj.

12 in l. hæres absens. §. j. cum glo. de iud.

13 glo. & docto. in l. j. C. eo. Bart. & Ang. in l. quæro. per illum tex. de [illegible].

14 l. contrax. ff. de act. & obl. [illegible]

15 c. [illegible] & ibi Panor. de for. com.

16 l. hæres. §. vlt. de iud.

ARBITRARIA. L. II.

FIVNT *actiones stricti iuris arbitrariæ ex loco* [17], *cùm in illis non satis officium iudicis abundet ad condemnationes faciendas* [18]. *Nec vtimur sententia Accursij, qui hic existimat in arbitrarijs non haberi rationem eius quod interest ratione personæ, siue iuris personalis: hoc enim tralatitium est, & nulla lege cauetur* [19]. *Et ex eo quod habetur hic in* §. Si quis Ephesi, *locum debere exprimi in libello, quandò eius omissio damnum esset allatura actori, creditum est Bartolo, Bald. Angel. hic, quòd licèt libello accusatoris dies commissi criminis non sit comprehendendus* [20], *si tamen illius omissio tolleret & arctaret facultatem defensionis ipsi reo, inseri debebit: vt cùm reus probare paratus est se eo die abfuisse à ciuitate. Item licèt in narratione facti debeat inseri vterque locus, contractùs vel solutionis, vt hic, non tamen in conclusione vel executione* [1].

17 l. in bonæ. infrà eo.

18 l. quia tantundem. de neg. gest.

19 secund. doct. hic. fac. l. cum [illegible] l. si in emptione. de minor.

20 l. libellorum. de accusat. infra.

1 per §. [illegible] infrà eo. & ibi gl. & Bar. & alios.

§. SCAEVOLA. *Multa sunt species alternatiuarum, de quibus vide hic Iasonem: de duabus autem loquitur textus hic. Nam in alternatiua rerum expeditum, debitoris esse electionem*[2]*: si tamen vna res perierit, alia remanet in obligatione, vel saltem perempta estimatio*[3]*. In alternatiua autem locorum, creditori optio datur per hunc textum. Ex quo inferunt nonnulli*[4]*, actoris esse electionem apud quem iudicem litem intendat, si in ciuitate tria sunt tribunalia, in quibus reus distringi posit: quod tamen contra eos qui in studijs literarum versantur, verum non est*[5]*. Planè & actor hanc electionem perdit, si reus anteuertat, & prior ad iudicem intret, petens creditorem vocari, & illi diem dici ad agendum*[6]*. Adhac bellè adiungitur placitum* CVRIAE *Parisiensis, quo continetur, eum qui potest conueniri personali, item hypothecaria, ratione loci in quo hypotheca sita est, non cogi inuitum suscipere iudicium, sed debere in loco vbi habet domicilium, conueniri.*

2 l. plerunquè. in fi. infrà de iur. dot.

3 l. cùm res. §. sed si Stichus. de leg. j.

4 Paul. de Cast. & Alb. hic glo. est in l. ij. ad fi. vbi in rem act.

5 Auth. habita. & ibi gl. Ne fil. pro patr.

6 Alber. & Ias. hic. tex. in l. diffamari. de ing. manum. glo. in l. vna. vt nemo agere & accus.

§. SI QVIS. *Hunc textum omnes*[7] *intelligunt, vt locum habeat, cùm certa loca nominatim sunt adiecta, & nuncupata solutioni: sin autem generatim verba essent concepta, vt,* Bononiæ, Lugduni, & vbicunquè fuerit inuentus debitor, *cum æquitate dicitur, vt eo loco quo fuerit conuentus, insolidum soluat*[8]*: quod sinè ratione non est, licèt Fulgosius aliud. Quod autem statim sequitur*[9]*, stipulationem insulæ omisso loco non valere*[10]*: intelligit Bartolus & alij, cùm promittitur opus loco adiacens: contrà est, si ius personale promitteretur, vt sunt operæ: licèt forsan in loco & circa solum explicanda essent*[11]*. Quod autem ad §. Qui* ità stipulatur, *pertinet: notũ est, stipulationem & contractum stricti iuris, inutilem fieri per angustias temporis, vt hic: quod in bonæ fidei contractibus*[12]*, & testamẽtis*[13]*, quæ & bonæ fidei contractibus comparantur*[14]*, non vtiquè dicendum est. Planè non semper inutilis fieret stipulatio hoc modo, sed valeret, si aliqua ratione illa temporis angustia ad facultatem deduci possent, vt in casu l. vlt. §. si inter eos. de verb. oblig. Ex his appáret, impossibilitatem in bonæ fidei contractibus non officere, si circa accessionẽ versetur, vt circa tempus: at si in principali, inutilem contractum efficit*[15]*.*

7 Bar. Bal. Ang. Paul. de Cast. Ias. hic.

8 l. Lucius Titius Sempronio. ibi, vbì voles. depositi. infrà

9 ver. si quis insulam.

10 per hunc tex. & l. qui insulam. & l. ità stipulatus. de verb. oblig.

11 tot. tit. de oper. lib.

12 l. insulã. §. j. locat. infrà.

13 l. si mihi & tibi. §. j. de leg. j. infrà.

14 l. in minorum. & ibi gl. & Bar. in quib. cau. in integr. rest.

15 l. non solùm. de actio. & oblig. Bar. in l. j. de cond. inst. infrà.

§. IDEM IVLIANVS. *Quemadmodum aliud pro alio solutum creditori, ipso iure debitorem liberat*[16]*, & tamen adiecto solutum*

16 Instit. quib. mod. toll. oblig. in prin.

eo modo, non liberat, nisi per exceptionem[17] *: sic solutum creditori à debitore in alio loco, quàm eo qui solutioni dictus est, liberat. potuit enim sibi in eo officere, & remittere id quod interest, non modò ratione loci*[18], *sed rei deterioris facta*[19] *: quod in adiecto non admittitur: qui si alibi solutionem receperit, poterit nihilominus creditor principalis actionnem intendere soluenti, nomine eius quod interest solùm, vt hic ad fi. idq́; ex sententia Fulgosij, actione in factum ex quadam æquitate*[20]. *neque enim mero iure soluta sorte, id quod interest, solum peti potest, cùm officio iudicis debeatur*[21]. *Nec placere potest communis opinio, quia textui aduersatur. Quod autem hîc ad fi. legis*[22] *quæritur, an lucri, aut eius quod extra rem interest, reputatio recipiatur, dictum est in l. nummis. suprà. de in ius voc. Quibus adde quod in lucri taxatione perpetuum est, vt nunquàm eius lucri ratio ineatur, quod cum alterius iniuria fit*[1].

17 l. vlt. §. vl. de verb. oblig.
18 vt hoc. tex.
19 l. centum. & l. vlt. infra eod. l. ii. in prin. si quis caut. glo. in l. qui sibi. §. j. de solut.
20 l. quotiès. de psc. ver.
21 l. iiij. Dep. C. l. qui per solutionem. §. j infrà de act. emp. & ibi noto
22 §. nunc de officio.
1 l. si is cui. §. vlt. de furt.

IN BONAE FIDEI. L. VII.

NATVRA *actionum bonæ fidei satis prolixa est : ideò ea non fiunt arbitrariæ, vt hic : at in actionibus stricti iuris non idem dicitur. Qua ex differentia potest & aliquis fructus capi*[2]. *quia enim in stricti iuris actionibus id quod interest, ex prima natura actionum non venit, ideò fideiussor simpliciter acceptus, non obligatur ad illud*[3]*: quod in bonæ fidei actionibus non est dicendum*[4] *: illa enim qualitas actionibus bonæ fidei inest.*

2 vt Paul. de Cast. & Ias. hic.
3 l. centũ. infrà eo. & ibi scribimus.
4 l. quæro. infrà Loc.

CENTVM CAPVAE. L. VIII.

HOC *responsum vt vtilitatis, ità difficultatis habet plurimùm : sic verò rem totam potes explicare : Mæuius stipulatus est sibi Capuæ dari, accepto in eam rem fideiussore : si fideiussor conueniatur alibi, efficitur arbitraria actio primùm ex fideiussoris persona, nempe quanti eius potest interesse, Capuæ conueniri potiùs quàm alibi : non enim alio loco quàm de quo conuentum est, conueniendi potestas est*[5]. *Fit & arbitraria actio ex actoris siue creditoris persona, nempe cùm fideiussor aut promissor Capuam non venirent, adeò vt necesse fuerit stipulanti alibi agere ex potestate legis*[6]. *In qua inspectione eousquè deueniendum erit, vt fideiussor ob moram suam stipulatori teneatur in id, quod illius interesse potest propter locum, vt in princ. huius legis. Nam vsitatum est, propter moram fide-*

5 l. j. suprà eo. tit. & l. ij.
6 d. l. j. suprà eo.

fideiussoris, obligationem fideiussoris augeri : quod tamen hactenus verum esse didici, si & ipse reus in mora est[7]*, idq; nè in plus fideiussor quam reus teneri videatur*[8]*. Secundo autem loco in lege hac quaeritur, si reus sit in mora, an eo nomine fideiussoris crescat obligatio : & hoc implicitam iuris quaestionem habet. Nam in arbitrarijs & actionibus stricti iuris, ex quarum natura non est receptum, vt accessoria contineantur, cùm nihil in eis ex interpretatione veniat, sed id solum quod expressè dictum est*[9]*, magis est vt non crescat obligatio fideiussoris, nisi stipulator expresse illa fuerit complexus : vt de vsuris in hac lege accidit*[10]*: ad quas, quia sunt expressa, & vt obligationis veniunt, tenebitur fideiussor propter moram debitoris*[11]*. At in actionibus bonae fidei, in quibus natura continentur accessiones omnes*[12]*, fideiussor tenebitur ad ea incrementa, quae mora debitoris attulit*[13]*: & hoc ex solutione Ioannis, quae communis est, rectiùs dicitur : in quam à Bart. Ias. & omnibus ferè decursum est. Sed hanc sententiam ità exaudimus, vt non habeat locum, quoties certa summa fideiussoris obligatione cōprahensa est : nam ad eam tantùm fideiussor tenetur*[14]*. idem est, si se obligâsset fideiussor non simpliciter, putà,* fideiubeo pro Titio, *sed ad praesentia tantùm, vt* ad ea quae Titius debet: *hic enim vix est, vt ad futuras vsuras, caeterasq; accessiones conueniri possit*[15] *Reliqua videre potes ex ijs, quae dicta sunt in l. ij. §. si is pro quo. Si quis caut. Et haec ex omnium sententia, & rectè (opinor) dicuntur, quanquàm Corasius*[16] *aliter rem explicandam putet, vt ex hoc responso effici generaliter velit, fideiussorem simpliciter acceptum, non obligari ijs quae ex mora debitoris creuerunt : at si in omnem causam sit acceptus, teneri*[17].

IS QVI CERTO. L. IX.

CREDITOR *inuitus alibi non cogitur solutionem recipere, per hunc textum, nisi sibi à debitore, id quod interest loci nomine, offerretur*[1]*, vel nisi locus esset adiectus gratia debitoris*[2]*. Non absimile dicitur in reo, qui non tenetur alibi soluere, quàm in loco qui solutioni positus est*[3]*, nisi ex iusta causa, vt cùm forsan per deportationem, vel aliud impedimentum creditor ad locum solutionis non posset accedere*[4]*. An autem recipiendae pecuniae causa, creditor debeat ire ad domum debitoris, habes in l. item illa. infrà de const. pecu.*

7 l. testamento. §. vlt. de fideiuss. infrà.
8 l. Graece. § illud. & l. qui accessiones. de fideiuss.
9 l. quicquid. infrà de verb. oblig. l. qui tantundem. de neg. gest.
10 illa, neque enim.
11 fac. l. iudex iud. [illegible] in l. ij. §. si is pro quo. quod quisque iur.
12 l. quia tantundem. supra de neg. gest.
13 l. quaero. infra loca. l. si postea. ubi est casus infra Rem pup. sal. for. l. Latinus. de aedil. edic.
14 l. fideiussores. j. de fideiuss. infrà.
15 l. si à colono. & l. si stipulatus fuerim de verbo. oblig. l. si ita scripsisset. de leg. ij.
16 lib. ij. Miscell. cap. xij.
17 l. quaero. loc.
1 l. qui Romae. in prin. & ibi gl. de verb. oblig. l. pecuniã. de compens.
2 l. iij. §. cum Pol[illegible]dius. de vsur. l. si ità relictũ. § Pegasus. infr. de leg. ij. & l. [illegible] de annu. leg. Bald. in l. acceptam. de vsur. & Ias. [illegible]
3 l. vsuras. cum glos. de solut. C.
4 l. vsuras. cum gl. de solut. C. & Bal.

SI POST MORAM. L. VLT.

MIRETVR quispiam, quo pacto hæc lex tam confusa & perturbata exciderit Paulo, adeò vt nec caput, nec pedes: ex quo est perfectum, vt alij affirmatiuam, alij negatiuam regulam ex hac eadem lege effecerint: summeq; addubitetur, qua in parte legis vel affirmatiua, vel negatiua considat. Ferè autem consistit, rem ità temperandam esse, vt qui certo loco dare debebat, si cùm iam esset in mora, dederit fideiussorem, non ideò fideiussor teneatur de eo quod accedit ratione loci, ob debitoris moram etiam præcedentem: quod in contractibus stricti iuris dictum puta, quibus tales accessiones non solent contineri ex actionis natura: quod existimo ex hoc tex. satis impleri 5. At in bonæ fidei iudicijs quorum naturæ istæ accessiones magis accommodatæ sunt, ex eaq; veniunt, fideiussor datus à debitore, qui in mora est, in omnem causam datus censetur: cui sententiæ maximè consequens est, vt ad ea incrementa quæ ex mora debitoris descendunt, obligetur: sicut in actione tutelæ vsuuenit, quæ bonæ fidei actionibus comparatur, in qua tutor conuentus pro contutore, tenetur ad vsuras & incrementa, quæ alium tutorem spectabant 6. Hinc est quod etiam fideiussor vtiliter conueniri dicitur, ad ea quæ veniunt ex natura actionis stricti iuris: vt in mutuo accidit, cuius natura est vt per consumptionem conualescat, si anteà non subsistebat 7: ideò fideiussor anteà inutiliter captus, post consumptionem cum effectu tenebitur 8, secundùm Iasonem 9, qui ità soluit. Et hæc dicuntur ab omnibus per hanc legem, cùm quæritur de eo quod interest ob locum: nam si intersit propter periculum rei, expeditum est, in illud fideiussorem obligari 10. Sed de his vide quod paulò superiùs relatum est 11. Aliud prætereà hoc responso continetur 12, nempe debitorem soluentem, non censeri partem pro debito inferre, partem pro eo quod interest: cui posteà subdit, vel eo magis, quòd creditor recipiens sortem, pœnā videtur remisisse: quod verum est, nisi annuente debitore, testatione ius sibi suum seruauerit, & prædixerit se nolle per receptionem sortis id quod interest remittere 13. Item nisi in pœna legali, quæ etiam soluto principali potest peti 14: vnius enim decisione, aliud non tollitur 15: idem est & in vsuris, & omnibus ijs quæ expressè conuenta sunt: soluta enim sorte, & illa

5 ibi, videamus & l. centum. ibi, neq; enim supra eo. vt & ibi dicitur.

6 l. tutor q repertoriū. §. pe. de adm. tut.

7 l. si filius fam. suprà si cer. pet.

8 l. si quis pro eo §. si nummos de fideiuss.

9 hic. in iiij. col.

10 l. mora. de verb. oblig. & Bal. hic fulius .. col.

11 l. centū eo l. iii. §. si is qui. quod quisque iur. in al.

12 ibi, nisi quis dicat.

13 l. si debitor §. j. infrà quib. mod. pig. sol. Ias. hic pe. col.

14 l. pe. C. vi bon. rapt.

15 l. si pro fure. suprà de cond. furt.

peti possunt, cùm ex se subsistant [16]. *Sed & prædicta vera sunt in receptione: neque enim sola petitione sortis extingueretur petitio pœnæ, & id quod interest* [17]. *Planè & hæc locum habent in eo, qui scienter receperit rem: is enim videtur remittere id quod interest, vel damnum in ea datum: contrà, si ignoranter: nam tam in contractibus bonæ fidei, quàm stricti iuris, seruabit ius suum* [18].

16 l. ij. de sol. C. l. j. de iud. C. l. centum. suprà co.
17 d. l. j. C. de iud. & ibi glo.
18 per ea quæ pono in l. iij. §. j. infrà Comm. & gl. in l. qui sibi. §. j. infrà de solut.

De pecunia constituta.

HOC EDICTO. L. I.

CONSTITVTVM, *de quo hoc titulo, inter nominatos contractus numeratur* [1]. *Et secundùm Bald.* [2] *nulla obligatio constituto magis necessaria est. Plus dicitur, constituentem habere beneficium fideiussoribus datum ex auth. præsente* [3]. *Et ex eo quod dicitur, etiam naturale debitum in constitutum deduci, & sic obligatorium effici, inferunt ex duplici nudo pacto actionem de iure ciuili nasci* [4], *quod & diximus in l. iurisgentium. de pact. Et quod pertinet ad* §. Eum qui, *an quod non valet vt ago, valeat vt potest, suprà retulimus* [5].

1 Bart. in l. iurisg. §. igitur. de pact.
2 in rub. de fideiuss. C. & ibi glo.
3 Auth. de fideiu. in prin. & Bald. in d. rub. de fideiu. C. gl. vl. in Auth. præsente. de fideiuss.
4 infrà ea. l. §. vlt.
5 in l. si tam angusti. de ser.

QVOD SI MARITVS. L. III.

VIDE *quod noto in l. quod nomine. de cond. indeb. quæ huic legi aduersatur, & quod ad* §. Si quis autem, *pertinet: obtentum est, ciuili obligationi tantùm constitutorem non accedere, vt hîc: nam in constituto nudum pactum versatur* [6]. *at cùm fideiussor debeat accipi per stipulationem* [7], *non præter rem dicitur, ciuili obligationi fideiussorem dari posse* [8]: *idq́ue ex sententia Baldi, quem tamen vide fusiùs* [9].

6 vt sup. in l. j.
7 l. Græcè. de fideiuss. l. blanditus. C. illo tit.
8 l. pe. de non num. pec.
9 in d. l. pen.

EVM QVI. L. V.

§. IVLIANVS. *Legatus quod antè debebat, si constituerit dum in loco legationis esset, se soluturum, non tamen ideò in loco legationis cogitur se defendere* [10]: *nam constitutum, est eius naturæ cuius actio principalis* [11]: *nisi specialiter se in loco legationis soluturum receperit, cùm ibidèm esset, vt hîc in princi. Si autem ibi non esset, nihilominùs ius reuocandi domum habet* [12]. *quod cum legibus rationem coniunctam habet, licèt aliud & variè alij.*

10 l. si quis in legatione. de iud. & l. ij. §. legatis. illo titul.
11 l. qui id quod. infrà de don.
12 vt hoc §. ibi, sed & si non.

§. ITEM SI MIHI. *Sicut constituendo non potest quis alium debito-*

debito subijcere[13]*, ità neque in vtilitatem alterius verba constituti referre, vt hic habes. Reliqua vide in l. pecuniam. suprà si cert. pet. Quod autem dixi, non valere constitutum, si quis constituat alium soluturum, rationem habet*[14]*. sed non est ità, si quis promitteret alium constituturum vel fideiussurum: in ea enim promissione admittitur interpretatio, quòd promittens curabit, vt alter constituat aut fideiubeat*[15]*.*

13 §. Iulianus. supr. ead. l.

14 per d. §. Iulianus.

15 l. qui autem. §. j. & ibi Bar. & Bal. in rub. eod. tit. C. vlt. col.

HACTENVS. L. XI.

IN constituto tam subesse debitum necesse est, vt si ex falsa causa emanâsset, omninò sit inutile[16]*. Nec enim per confessionem errore factam contractus inutilis confirmatur*[17]*: at si ex certa scientia, valeret vt donatio, cùm donatio nudo pacto hodiè procedat*[18]*: sed hoc iure minimè, vt hoc textu. nec enim quod non est debitum, etiam scienter in constitutum deduci potest. quod tamen debitum est, sed iure exceptionis elidi potest, in constitutum venit*[19]*.*

16 Bal. in rub. C. eo. in ij. col.

17 l. vlt. infrà eod.

18 l. si quis argentū. §. vlt. de don. C. & gl. hic.

19 l. iij. §. vlt. suprà eod. & ibi glo.

QVI AVTEM. L. XIIII.

PROMISSIO incerta, & nō expressa summa, inutilis est[20]*. nec obstat quod hîc valere dicitur constitutum, etiam summa certa non expressa. Nam in tale constitutum id venit quod debitum est, & sic id quod debitum ex interuallo poterat apparere.*[1] *Quod autem pertinet ad §.* Si quis constituerit, *suprà explicatum est*[2]*. Et ex eo quod extrema lege dicitur*[3]*, manifestum est, eas omnes leges quæ liberam personam alteri vetant acquirere*[4]*, cessare, quotiès nuncio interueniente res gesta est: neque enim illi nuncio omninò acquiritur, sed rectà domino: quod in procuratore & gestore non admittitur, per quos domino sinè cessione non quæritur*[5]*: debent enim in contrahendo sibi stipulari & contrahere, non dominis*[6]*: licèt posteà cedere dominis teneantur, vt dixi. si autem dominis stipularētur, nec dominus, nec sibi quærunt*[7]*. non enim quod procurator gerit vt nuncius, valet, nec à domino ratum haberi potest*[8]*. Ex quibus effici credidit Bart. hîc nuncium nunquàm posse generaliter dari, sed tantùm specialiter, cùm sit instrumentum inter partes*[9]*: quod fieri non posset, si aliquid ex vi generalis mandati gereret.*

20 l. triticū. infrà de verb. oblig. cum simil.

1 vt l. hactenùs. suprà eo.

2 in l. eum qui. §. item si mihi. eod.

3 ibi, constituere.

4 l. stipulatio ista. §. alteri. de verb. obli. & tot tit. per quas person. nob. acqu. C.

5 l. possessio. §. possessio quoque. de acqu. poss. infrà.

6 l. cū qui. §. Iulianus libro vndecimo. suprà eod. l. cum per eos. si quis alt. vel sibi. C.

7 l. multum. ad fi. & ibi glo. si quis alt. vel sibi.

8 d. l. multum.

9 l. j. in fin de cōtr emp. glo. ibi & Bart. hic.

SED ET SI ALIA. L. XVII.

VVLGATVM est quod dici solet, debitorem in mora constitui

interpellatione extra iudicium facta [10] *: tamen secundùm nonnullos hîc est casus* [11], *quo nisi lis in iudicio reo intendatur, non possit ipse in mora constitui, nempe cùm creditor prius fuit in mora recipiendi. Planè & cùm quis officio iudicis tantùm tenetur, interpellatione extra iudicium non constituitur in mora, sed iudicio opus est* [12]. *Sic quotiès decreto iudicis in soluendo est opùs, creditum est, non aliter in mora debitorem constitui, quàm si per iudicem compelletur* [13].

10 gl. in l.vinū. in princ. suprà si cer. pet. in l. qui Romæ. in prin. de verb.obligat.
11 in tex. ibi: vt vsque ad tẽpus iudicij. Soc.reg. excej. in Fall. fac.tex.in l.debitor.de vsur.
12 l.cùm postulâssem. de dam infect.infrà.
13 l.lex quę. de adm.tut. Ioan And. in c.constitutus. de rest.in integ.

ITEM ILLA. XVIII.

EX *hoc textu habemus, creditorem non excusari à mora recipiendi, vel accedendi ad locum, ex prætextu difficultatis. quod in debitore secùs obtinuit* [14]. *De quo fusiùs in l.vlt.§.idem iuris.infrà ad leg. Rhod. de iact. Et scitum est ex hac gl. quæ passim ab omnibus citatur* [15], *quotiès debitor & creditor sunt diuersi fori, totiès debere creditorem accedere ad domum debitoris: & hoc casu dies non interpellat pro homine, per hunc textum. & sic non procedit regula prodita in l.magnam. C. de contr. & comm.stip. quæ alibi à nobis explicata est* [16]. *Sic emphyteuta non constitueretur in mora ex lapsu dici, nec teneretur ferre canonem ad domum domini, si non est de foro domini* [17]. *Nec mutat quod de decimis Bal. opponit, quæ ad horreum ecclesiæ portari debent sinè distinctione* [18] *: quia ferè accidit, vt decimæ sint in parochia & foro eius cui debentur* [19] *: & sic diuersitas fori non subsistit. cùm autem debitor & creditor sunt eiusdem fori, rationem habet vt debitor eat ad domum creditoris* [20]. *indistinctè autem dicitur, eum qui iam commissam moram vult purgare, vel aliquid sibi iuris acquirere, debere semper ad creditorem accedere* [21]. *Item quod dixi de diuersitate fori, habet locum quandò debetur genus: sin autem debetur species, in qua comportanda sumptus esse potest, semper expensis creditoris res portari debet, & creditor ad debitorem tenetur accedere. Ideò qui emit vinum, curare debet vt expensis suis comportetur* [22] *: id ità est, si emit vinum in specie vel genere subalterno: contrà erit, si in genere summo, vt vinum simpliciter: hîc enim sumptus ad venditorem pertinebunt, vt Bartolus hîc ad finem refert, & verum est.*

14 l.quod te.& ibi Bar.suprà si cer.pe. l.ratio.§. cùm per venditorē. de actio.emp.infrà.
15 per Ias. in l.si ex legati. de verb.oblig.
16 l. pecuniæ. infrà de vsur.
17 Bar.hic.
18 c.reuertimini. xvj.q.j.
19 c. cùm sint homines. ext.de decim.
20 l.ij. de iur.emphyt.C. & l. forma. §. si verò. de cens.
21 l.vlt.de cond.insert.C. & Bar.hic. Pan.in c.significante.vbì fusè. de pign.
22 gl.& Bar.in l.si hæres. de vino & ol.leg.

§. QVOD ADIICITVR. *Huic §.obstat textus in l.si eū. §.qui iniu-*

iniuriarum. suprà si quis caut. vbì vide quod adscripsimus. Planè constitutum prorogat tempus primæ actionis, quæ erat temporalis per cautionem legis, vt hic: si autem esset temporalis ex conuentione partium, non prorogat: nec enim conditionalis actio per constitutum purum pura efficitur[1]*. Quòd autem ad §. vetus. pertinet, rationem habet quod dicitur, actiones quæ procedunt ex diuersis causis, minimè tamen contrarijs, electione non tolli, per hunc textum, sed exactione tantùm*[2]*: sin autem ex eadem causa vel pluribus contrarijs proficiscuntur, electione tolluntur*[3]*. Item per constitutum non censetur nouari prima actio, vt hic, etiamsi noua persona interueniret*[4]*: ideoq́ si debitum purum sub conditione constituatur, pendente conditione poterit agi prima actione, secundùm Bart. inf. l. proxima: in stipulatione autem secus*[5]*. tamen hodiè perpetuum est, nunquàm nouationem intelligi nisi exprimatur*[6]*.*

1 l. id quod. infrà eo.

2 fac. l. perceptione. de his q deiece. vel effud.

3 l. quod in hęrede. §. eligere. vbi fusè noto, de tribut. infrà. l. j. de fur. C. vide text. & glo. in c. vt quis duas. de elec. lib. vj.

4 l. vbi. infrà eo. vbi Bar.

5 l. pe. de pro. stip. infrà.

6 l. vlt. de nouat. C.

ID QVOD. L. XIX.

CITAMVS *in l. proxima, in § quod adijcitur. suprà eod. tit.*

PROMISSOR I. L. XXI.

I N *obligationibus aut contractibus initis sinè die, talis interpretatio recepta est, vt præsenti die debere debitor iudicetur*[7]*: quod tamen sic temperamus; vt non veniat cum sacco paratus creditor, sed aliquod temporis laxamentum detur debitori*[8]*. ex quo euenit, vt in obligationibus quæ conditionem habent, ipso euentu conditionis non constituatur in mora debitor. neque enim consentaneum æquitati est, vt quo die obligationem iniuit aliquis, eodem momento sit in mora*[9]*, cùm ante conditionem non sit nata obligatio*[10]*. Specialiter autem in constituta pecunia dantur decem dies constituenti, per hanc legem: quod eo casu tantùm recipitur, quia constituens nudo pacto tenetur, ideò non debet ei decem dierum spatium inuideri, vt Bartolus, & alij hîc docent. Quod autem ad finem legis dicitur, eum constituto non facere satis, qui pro solutione fideiussorem offert, alibì attigimus*[11]*.*

7 l. eũ qui calendis. §. j. infrà de verb. oblig.

8 l. quod dicimus. infrà. de solut.

9 per Bar. in l. quotiès. §. j. infrà de verb. oblig.

10 l. sub conditione. suprà de cond. ind. per Bart. in rub. de reb. cred. suprà.

11 l. item liberatur. §. j. quib. mod. pig. vel hyp. sol.

SI POST CONSTITVTAM. L. XXII.

H A B E S *in l. si tibi decem. § pen. suprà de pact. an scilicet pactum vel constitutum possidentis hæreditatem, procedat ei ad quem posteà hæreditas deuenit.*

TITIVS. L. XXIIII.

HAEC lex satis probat, literas mercatorum inducere obligationem: sed hoc ità exaudimus, si duo adsint, nempe si dispositiuè loquantur, vt hîc: si enim enunciatiuè, tantùm probant, non autem obligant [12]: item si materia patitur [13]: hoc est, vt sit res quæ per epistolam possit geri. neque enim per epistolam veniet vsurarum obligatio, quæ nisi stipulatione non debentur [14]. Quotiès autem illæ epistolæ dispositiuè erunt conceptæ, totiès non poterunt reuocari [15]: quod in literis mandati non vtiquè dicendum est [16]. Planè libris mercatorum in quibus rationes continentur, creditur contra eos: quodammodò enim publicum officium gerunt [17]. vide fusiùs Bar. in l. nuda. de dona. & de literis fidei, siue (vt ipsi dicunt) credentiæ, vide eundem in l. Lucius. de fideiusso.

12 l. Publia. §. vlti. depos. infrà.
13 secūd. Bald. in rubr. C. eo. ij. col. per hunc tex.
14 l. quanuis. de vsur. C. l. Titius. infrà de præscr. ver.
15 l. verum. infrà eo. & per Bal. in d. rub.
16 l. pe. & vl. de sol. infrà.
17 l. quædā. §. nummularios. de eden. notatur in l. nuda. de donat & in l. Publia. §. vlt. depos.

VTRVM. L. XXVII.

PERTINET ad ea quæ ponuntur in l. Papinianus. de Publicia. in rem act.

Commodati vel contrà.

AIT PRAETOR. L. I.

TOTIES datur actio commodati, quotiès gratuitum est commodatum: nam si non esset gratuitum, præscriptis verbis actio est [1], nisi ad incertum vsum, commodatum factum esset: nam tunc præscriptis actio daretur [2]: non ità est, si certus esset vsus: ità Bartolus intelligit hunc textum.

§. IMPVBERES. Ex hac lege notant, quòd quotiès contractus principio deficit ex aliquo defectu personæ contrahentis, non tamen conualescit, si persona idonea efficiatur [3]. Item regula est, quòd quibus casibus maior obligatur ciuiliter & naturaliter, ijs pupillus sinè authoritate tutoris contrahens, si doli capax est, aut proximus pubertati, naturaliter tenetur [4]. Planè si dolo fecit pupillus [5], aut locupletior est factus [6], ciuiliter & naturaliter tenetur. Culpa verò pupillus obligatur, sed naturaliter tantùm [7]. In hoc autem plùs maiore habet minor, vt etiam in illicitis dolus vel culpa in eo non præsumatur [8], quod beneficium maioribus non vtiquè competit [9]. Item hæc in obligationibus quæ ex contractu descendunt,

1 l. si rem tibi. §. j. de p̄sc. verb. infrà. Bal. in l. pen. C. eod.
2 l. si gratuitā. de præsc. verb. infrà.
3 l. si minor. de leg. j. vide Decium fusius in l. quæ ab initio. de reg. iur. tex. in c. si eo tempore. de rescrip. lib. vj.
4 l. j. de nouat. infrà.
5 l. j. §. an in pupillū. infrà depo.
6 infrà eo. l. ij. in princ.
7 gl. & Bar in l. ij. infrà de fideiuss.
8 gl. in l. vbi. in princip. de eden. suprà.
9 l. j. de sicar. C.

ſcendunt, obtinent: nam actionibus realibus tenebitur pupillus, ac ſi eſſet maior, cùm conueniatur tanquàm poſſeſſor[10]. *quod autem ex aliquibus reſponſis obÿci poteſt, pupillum nec natura obligari, alibi diſſolutum eſt*[11]. *At ſi quæratur, an dolus tutoris pupillum teneat, habes in l. iÿ. §. ſi ſeruus. de tribut.*

10 Pau. de Caſt. in l. j. §. an in pupillum. depoſ.

11 l. quod pupillus. de cond. indeb. ſuprà.

SED MIHI. L. III.

QVI ſoluit rem damno affectam ex contractu bonæ fidei, adhuc actione prima tenetur, vt hic[12]: *ſi ex contractu ſtricti iuris, actio de dolo, vel in factum illi applicatur, qui recepit rem damno affectam ignoranter*[13]: *ſi enim ſcienter, videtur de damno decidere, & illud ſoluenti remittere*[14]. *Sed & ſi recepiſſet rem in qua deficeret aliquod ius dominÿ, obtinuit, etiã in ſtricti iuris iudicÿs agi adhuc actione prima poſſe*[15]. *Quod autem pertinet ad §.* In hac actione, *dictum eſt in l. vinum. ſuprà ſi cert. pet. Quod autem pergit dicere, hæredem qui inſolidùm rem habet, etiam ſolum conueniri poſſe, dixi in l. ſi poſſeſſor. de rei vind.*

12 & l. j. §. ſi res. infrà depoſ.

13 l. & eleganter. §. nõ ſolũ. ſupra de dolo. & l. exhibitiõis. C. ad exh.

14 l. vlt. de eo quod cert. loc. gl. in. l. qui libr. infrà de ſolut. §. j. tex. in. l. tutor. §. ſed ſi. infrà de pig. act. vide Paul. de Caſt. in l. in hac. de tritic.

§. SI FILIOFAMILIAS. In ÿs quæ patri non acquiruntur, filiofamiliâs iudicium dictari poteſt, & in lite conſiſtet ſinè conſenſu patris, vt hoc text. Nec obſtat quod aliâs filio præſtituitur neceßitas habendi conſensûs paterni in iudicialibus[16]: *quia illud toties verum eſt, quotiès agitur contra filium de re, in qua pater vſumfructum habet, vel habere poſſet ex lege, licèt repudiet, vt Bartolus hîc ſcribit.*

15 per tex. in l. Iulianus. §. j. de verb. obli. Paul. de Caſt. in l. j. §. ſi res. depoſ.

16 l. cum nõ ſolùm. §. neceßitate. de bon. quæ lib. C.

SAEPE ETIAM. L. IIII.

ITA in Pandectis Florentinis legitur, Sæpè etiam ad hoc commodantur pecuniæ, vt dicis gratia, numeratio intercedat: *non autem* dantis gratia, *vt credidit Alciatus*[1]. *Eſt autem dicis gratia aliquid facere, cùm non ſeriò, ſed perfunctoriè, aliquid contrahitur: vt & ex alio Vlpia. loco apparere poteſt, de ſeruo qui perfunctoriè, negligenter & dicis gratia opem domino tuliſſet*[2]. *quod ex Anto. Auguſtino, Coraſio, & Duareno didicimus*[3].

1 lib. iiij. diſpunc. c. xx.

2 l. j. §. excuſantur. ad Syllanianum.

3 Aug. lib. ij. opinio. Coraſius lib. iiij. Miſcell. ca. viij. Duare. in l. iuriſgentium. §. dolo. de pact.

SI VT CERTO. L. V.

APPOSITE quæritur, ſi quiſpiam ad certum vſum & præfinitum tempus rem commodâſſet, an finito tempore, necdùm tamen impleto vſu, rẽ poßit à cõmodatario recipere: & obtinuit, cõmodantem

repetere

repetere commodatum posse, si iustum tempus quo vsus rei potuit impleri, sit transactum[4] *: certat enim de damno vitando commodans, at commodatarius de lucro solicitus est*[5]. *Pertinet ad ea quæ ponuntur in l. j. § si sic. infrà deposi.*

§. NVNC VIDENDVM. *Ex hoc §. aliquot regulæ coalescunt. Vna est & iure expedita, vt in contractibus qui dantur gratia tantùm fiunt, teneatur accipiens solùm de dolo, & lata culpa quæ dolo comparatur*[6]. *At si contractus solùm fieret gratia accipientis, dolus & omnis culpa accipienti nocet, vt hic. Vtroque autem casu fortuitus casus non veniret, ne vltimo quidem, nisi quæ culpa accipienti posset imputari*[7]*, vt & suprà exposuimus*[8] *: vel nisi accipiens de æstimatione reddenda speciatim conuenisset. nam eo casu æstimatio emptionis similis est, per hunc textum*[9]. *Quod nisi conuenisset, non continuò dicendum est, æstimationem similem esse emptioni, & periculum transferre in ijs contractibus, ex quorum natura non venit dominij translatio : neque enim tunc æstimatio magis recipientem obligat periculo, quàm natura contractûs postulet*[10]. *At verè dicitur, æstimationem facere vt periculum accipientem respiciat, cùm sit in contractibus ex quorum natura dominium transferri solet*[11] *: idq; ex sententia Io. Andreæ, & Panormit.*[12]. *Ex quibus habes, eum qui accepit titulo locati equum etiam æstimatum, non tamen periculo illigari, secundùm Bartolum hic ad finem. Est & alius casus, quo commodatarius vel similis tenetur de casu, nempe cùm culpa casum præcessit*[13] *: quod tamen ità verum est, si aliqua coniunctione sese habet ad casum : nam si sinè hac culpa casus contigisset, nihilo tenetur magis*[14]*, nisi culpa in moram caderet*[15]. *Quod autem pertinet ad §.* interdùm. *vide in l. si vnus. §. illud. de pactis.*

§. SI DE ME PETISSES. *Commodatarius de custodia rei tenetur*[16]*, nec à custodia exoneraretur, si ex interuallo custos à commodante adhiberetur rei, per hunc textum : nisi res penès commodatarium non remaneret*[17]. *sin autem ex continenti custos detur rei à commodante, custodia hoc ipso remittitur commodatario*[18]*, ex sententia Bartoli hic & Bal.*[19] *Hinc est, quòd qui alicui locauit equum dato custode, videtur remittere onus custodiæ conducenti*[20]. *An autem*

4 Bar. in l. in cōmodato. §. sicut infrà eo. Panor. in c. vno. ij. col. extra eo.
5 fac. l. si vno. §. itē cùm. infrà loc.
6 l. quod Nerua. inf. dep.
7 l. si quis nec causam. secundum cō. opi. ibi. suprà si cer. pe. l. quæ fortuitis. de pig. act. C.
8 d. l. si quis nec causam.
9 ità intelligē tex. in l. cùm fundus. loca. l. j. § vl. & ibi Paul. de Cast. de æstimat. act. vbi notatur.
10 l. si gratuitā. §. j. de p̄ scri. verb. l. cùm duobus. §. damna. pro soc.
11 l. si inter virū. C. de iure dotiū. & l. plerunque infrà illo tit. l. j. de æsti. actio.
12 in c. j. vl. col. extrà eod.
13 vt hic. §. quod verò senectute.
14 l. nō omne. de statulibe. l. vl. §. j. infrà ad legem Rhod. de iactu. & vide Bar. hic fusius. & in l. qui furtū. de cōd. fur.
15 l. quòd te. suprà si certum petat.
16 § custodiā. suprà eo. l.
17 l. cū qui. §. vl. infra eo.
18 l. si soluturus de solu. l. quorundam. de acquir. rer. domi.
19 in l. ex diui. C. loc.
20 gl. in l. pr. iussi. quemadmo. cauea.

tem

tem traditio clauium leuet quem à custodia, vide glos. & ibi annotamus in l. vlt suprà naut. caup. stabu.

§. SI DVOBVS. *In quæstione quæ quæritur, res commodata aut deposita penès plures si non restituatur, an contra vnumquenque insolidum actio sit, ità ferè res explicatur: cùm enim ad rei restitutionem actio intenditur, expeditum est, pro parte depositarios obligari, & pro parte tantùm conueniri posse*[1]. *vt enim cùm plures promittunt*[2], *aut plures sententiæ vna condemnantur*[3], *vnusquisque pro parte, non insolidùm, obligari creditur, etiam si vnus pecuniam solus recepisset*[4]: *ità & cùm plures rem titulo depositi, commodati aut locati suscipiunt, in partes tenentur*[5], *nisi is conueniretur, qui rei totius restituendæ facultatem habet: insolidùm enim rectè conuenitur*[6]. *quod tamen fusiùs alibi explicatum est*[7]. *Idem est & si actum esset vt insolidùm possent conueniri*[8]*: vel esset adiectum, vt duo rei sint*[9]. *Cùm verò non actione prima quæ ad rei restitutionem est, agitur in plures depositarios & similes personas: sed actione secunda ob dolum, culpam & negligentiam, quodam vtiquè casu in partes teneri possunt. Si enim res de qua agitur, pondere, numero mensuráve continetur, & eam dolo plures interuerterint, magìs est vt pro parte & diuisim teneantur, si modò omnes sint soluendò: dolum enim circa partes natura diuiduas fecerunt*[10]. *In speciebus autem quæ propè salua substantia diuidi non possunt, hoc obseruatur, vt omnes teneantur insolidùm qui dolum fecerunt*[11]*: qui autem dolum non fecerunt, non tenentur*[12]. *Et hoc est quod hoc textu videtur designari*[13]. *Finge enim me & Titium vehiculum conduxisse, aut commodato habere: certè effectu pro parte vnusquisque nostrûm tenet: & sic, si ad rei restitutionem conueniar, pro parte debebo condemnari*[14]*: sed si ex dolo, culpa aut negligentia conueniar, insolidùm condemnatio fertur, vt hîc. Et ità hunc textum explica, qui difficilis est. Et quemadmodum dicimus plures commodatarios primùm ad restitutionem rei conuentos, pro parte condemnari: idem admittendum est, cùm secunda actione conueniuntur ad æstimationem, quia non restituebant: cùm enim æstimatio succedat rei & surrogetur*[15], *non est mirum si ad eam æstimationem conuentus, pro parte teneatur*[16]*: & hoc ferè Bartolus & Paulus probant*[17].

1 l. cùm apparebit. infrà locat. l. si diuisa. loc. C.
2 l. reos. § cùm tabulis. infrà de duob. reis.
3 l. Paulus. de re iud. inf.
4 l. si non singuli. si certum pet. C.
5 l. in depositi. inf. depo.
6 l. iij. §. si hæres. suprà eo.
7 l. si possessor. de rei vind. suprà.
8 l. si non singuli. si certum pet. C.
9 l. reos. §. j. de duobus reis.
10 l. si duo hæredes. ad princ. infrà deposi.
11 l. j. §. si apud duos. & l. si duo. ver. quòd si lancem. deposi.
12 d. §. si apud duos. ad fi.
13 ver. verum in vehiculo.
14 d. l. cùm apparebit. locat. infrà. & l. in depositi. deposi.
15 l. vinũ. suprà si cer. pet. & ibi Bar. noto in l. in re furtiua. de cõd. furt.
16 l. si duo. in fi. deposi.
17 Bart. hic & Paul. Cast. in l. j. §. si apud. & l. si duo. deposit.

EVM QVI. L. X.

§. SI REM INSPECTORI. *Hunc §. retulit Salycetus*[18] *singularem in id, vt commodatarius teneatur ire ad ædes commodantis, pro re reportanda, licèt commodans sit diuersi fori: quod nota pro temperatione eorum quæ ponuntur in l. item illa. de const. pecun. suprà. Aliud in depositario placuit: nam vbi depositum accepit, ibi restituet*[19]. *Et ex hoc textu habes, commodatarium, si remiserit rem per nũcium, liberari re perempta, vel à nuncio auersa: nisi ei qua culpa poßit imputari, quòd minùs idoneum nũcium elegerit*[20]: *nam si nulla culpa commodatarij argui potest, non tenetur*[21]. *Si autem à commodante nuncius est missus qui rem repeteret, distingue an commonendi commodatarij, an referendi rem sit missus, vt habes hic in l. si mea. In dubio autem videbitur missus vt rem secum referat, si erat talis, qui à domino istis rebus esset solitus adhiberi*[22]. *quòd si non consueuerat à domino istis negocijs implicari, non debet commodatarius illi rem reddere sinè literis*[23] *Planè quod dicitur, honesta persona credi sine literis, ità verum est, si alteri damnum non creatur*[1]. *Ex quibus infertur, eum qui intulit vectigal quæstori publico, liberari ex continenti, licèt quæstor aufugiat, si debita solennitas interuenerit*[2]: *aliàs non probaret scriptura receptionis contra fiscum, sed contra quæstorem fidem faciet*[3].

COMMODARE. L. XV.

HAEC *lex facilis est, ex qua efficitur quod dici solet, eum qui habet causam à me, non posse referre quæstionem dominij agenti mihi ex contractu* 4, *nempe me non esse dominum: benè tamen & vtiliter posset obijcere se esse dominum* 5. *Sed obtentum est, hoc non habere locum, quotiès agitur condictione ex l. si quis conductionis. C. loca. secundùm Bartolum hic. Planè si dominus verus in litem incurreret cum agente, sibiq; dari aut restitui intenderet, illi potius restituetur, quàm commodanti, vel ei qui causam dedit* 6. *nam tertia persona accedens ad litem, impedit restitutionem rei fieri, vel sententiæ executionem* 7. *Idem admittitur extra iudicium, cùm aliquis cuius interest, per publicam personam testatione denunciat debitori, nè soluat vel rem restituat* 8. *Planè in omnibus contractibus, in quibus id naturale est, vt de meo fiat tuum,*

vt in

18 In l. acceptam. iij. oppo. sit. C. de vsur.

19 l. si in Asia. §. j. infrà depo. & Saly. in d. l. acceptam.

20 vt hic. & facit l. videamus. infrà loca.

21 l. argentum. infrà eo. vbi vide quod noto.

22 l. vlt. infrà quod cum eo. fac doct. Bart. in l. j. §. familiæ. infrà de publica.

23 l. qui hominẽ. §. si nullo. infrà de sol. l. j. de man. princip. l. j. de susceptor. lib. x. C.

1 glos. & Panor. in c. sicut. de senten. excom.

2 l. pro his. de naufrag. lib. x. C.

3 l. ij. de conueni. fisc. deb. lib. x. C. & Bar. & gloss. in l. in contractibus. §. j. de nõ numer. pec. C.

4 l. si alienã. sol. mat. l. j. §. si prædo. depo cũ si.

5 l. qui rem. infrà deposi. l. qui rem. C. loc. l. ei à quo. de vsucap. l. si quis. de præscrip. xxx. vel xl.

6 l. bonafides. §. latro. infrà depos.

7 l. Titia. & ibi Bar. solu. matr. c. veniens. de testi. & ibi Panor. c. cùm super. de re iud.

8 l. vl. de leg. cõmiss. inf.

vt in mutuo, hoc perpetuum est, vt poßit is qui à me causam habet, mihi dominij quaestionem referre 9. Et hac cùm quis agit actione ex contractu: nam si ageret actione furti, rectè & ex ordine opponetur exceptio dominij 10. Sed & cùm agitur rei vindicatione, potest de dominio excipere conuentus: in ea enim actione, non an reus causam ab agente habuerit, sed an actor sit dominus, disceptatur 11: quod tamen locum non habet in violento possessore, qui spoliato exceptionem dominij non rectè refert 12.

9 glo. & Bar. in l. nā etsi fur. suprà si cert. pet.
10 l. itaque fullo. ad fin. prin. infrà de furt.
11 l. vlt. C. de rei vin. Bar. & Alex. post glos. in l. si alienā. sol. matr. inf.
12 l. si qs emptionis. §. sed hæc super. de præscri. xxx. ann. notat. in l. si de vi. de iud. suprà.

IN COMMODATO. L. XVII.

§. SI EX FACTO. Pertinet ad ea quæ ponuntur in l. si vt certo. §. vlt. suprà eod. vbi vide.

§. SICVT AVTEM. Peruagatum est, contractus nominatos principiò quidem esse voluntarios, post perfectionem autem, licèt re integra, necessarios effici, vt hic 13: neque enim in illis pœnitentia locus est, neque actio ad resoluendum contractum datur: sed agendum est vt impleatur 14, etiamsi contractus innominatus sub nominato includi videretur 15. Sed videndum nè hoc non sit verum, quotiès mendacium dedit causam contractui nominato: tunc enim pœnitentiæ locus est 16: idem est, si non erat pars altâs contractum initura: hic enim æquitatem habet, vt ad resoluendum contractum actio detur 17. Item quod dixi, pœnitentiæ locum non esse in contractibus nominatis, totiès verum est, quotiès ex eis alteri ius quæritur, vt hoc §. sinautem qui contrahit, non obligatur, & ex eo contractu alteri ius non quæritur, placuit pœnitentiæ locum esse, vt accidit in re deposita ad certum tempus, quam ante tempus deponens auferre potest 18: non enim deponens est obligatus, nè ante diem repetat 19. Appositè & hic quæri poßit, quod quotidiè inter sacerdotiorum mancipes solet disceptari, an is qui se beneficio suo in gratiam Titij abdicauit, ea tamen lege, vt vicißim à Titio aliud beneficium recipiat, an Titio promissa trahente, posset intendere sibi ius esse ad primum beneficium redire, & ità ad resoluendum primum contractum. quod in beneficiorum permutatione sinè dubio obtinet 1: immò & in reliquis alijs renunciationibus, quæ certam pactionem habent 2. Sed id ità verum est, si ei qui ad primum contractum restitui postulat, nondùm est impletum. quòd si ex vtraque parte pacta impleta essent, sed posteà

13 l. sicut. de act. & oblig.
14 l. inciuile. C. de rei vind.
15 l. Labeo scribit, si mihi. de contrahen. empt. infrà. Bal. in l. si pecuniam. in fi. princ. suprà de condi. caus. dat.
16 l. cùm in plures. §. mādaui. loc. & ibi Bart. & Paul de Cast.
17 l. cum te. de pactis inter empt. C. vide Bart. in l. ij. de cond. ob cau. C. & Ias. in l. si pecuniam. v. colum. de cond. caus. da.
18 l. j. §. si sic. infrà depositi.
19 Bart. & Paul. Cast. in d. §. si sic.
1 cle. j. de rer. permu. & c. cùm vniuers. rū. de rer. permut. in antiq.
2 c. cum pridem. de pactis. extrà.

vnus ex facto pacta rescindit, non continuò concidit compositio, nec contra turbantem iustè intendit quis, vt resoluatur primus contractus, & ad ius pristinum redeat: sed vt obseruentur promissa, agendum erit 3: *quod & Panormitanus probat* 4. *pridèm enim in iure ciuili vsurpatum est, etiam in contractibus innominatis pœnitentiam non esse, quotiès ex vtraque parte impletum est: immò & si tantùm ex vna parte implementum est secutum, non pœnitebit is cui impletum est* 5. *Nec aliquem offenderit quòd de renunciatione beneficij sub certa pactione inita, mentionem fecimus, quæ iure canonico fieri non potest* 6, *cùm sit simoniaca* 7. *Vt enim hodiè feudalia patrimoniorum instàr sunt, vt Ioan. Fabr.* 8 *& Guido Pap.* 9 *scribunt, ità certè & sacerdotia. Præterea titulus de simonia hodiè correctus est, nec locum habet in curia Romana, si Panormitano credimus* 10. *quod an sit verum, Deus nouit. Igitur apud nos non ex canonica institutione, vt iure proditum est* 11: *sed ex pacto, stipulatione & coëmptione sacerdotia parantur. Itaque eum qui in manibus Romani pontificis beneficium abnuisset, idque in fauorem Titij, cum clausula*, neque aliàs, nec alio modo, *interim se rebus beneficij immiscere, & si Titius non acceptet, liberè ad idem sacerdotium redire sinè noua collatione posse*, CVRIA *Parisiensis censuit.* 12. *An verò in contractibus innominatis sit pœnitentiæ locus, vide quæ relata sunt in l. si pecuniam. suprà de condictione indebiti.*

3 c. cùm inter R. de elect. extrà. l. inciuile. de rei vind. C.
4 d. c. cùm inter R.
5 gl. in l. j. suprà de cōdi. cauf. data. & Iaf. in l. si pecuniã. §. sed etsi acceperit. illo tit.
6 c. vlt. de pact. c. iiij. & c. super eo. de transact.
7 gl. in c. ordinationes. j. q. j.
8 in tit. de emp. & vend. in princ.
9 q. lix. in decisio.
10 in rub. de simo. in antiq.
11 cap. ex frequentibus. de inst. c. admonet. de renunc.
12 Die xxiij. Ianuar. anno 1549.

§. DVABVS. *Habes in l. penult. §. vlt. de iurisdict. omnium iudicum. suprà. Et ad id quod nouissima legis parte dicitur* 13, *vide quod pono in l. ij. de condict. sinè causa. Item in quæstione qua disceptatur, si duo sunt soluta creditori, cuius sit electio in repetendo, alibi diximus* 14.

13 §. rem commodatam.
14 in l. si pœnæ. §. vlt. suprà de cond. indebi.

IN REBVS. L. XVIII.

PER *hanc legem satis comprobatur opinio Azonis contra Ioannem* 15, *etiam in contractibus qui gratia solius recipientis fiunt, damnum semper domini esse, non recipientis* 16: *nisi culpa aliqua in recipiente arguatur, vt hic* 17: *ità intelligunt omnes l. si quis nec causam. suprà si certum pet. An autem incendium casibus fortuitis annumeretur, ponimus in l. cùm duobus. §. damna. infrà pro soc.*

15 in l. si qs nec causam. suprà de reb. credit.
16 l. pignus. & l. quæ fortuitis. de pigno. act.
17 & l. si vt certo. §. quod vero. suprà eod.

§. POI-

§. POSSVNT. *Habes hic, quæ expensæ sint à commodatario recognoscendæ: idem fermè dicitur de vsufructuario*[18]*: quod tamen suprà adscripsimus*[19]. *Quibus autem casibus commodanti erunt impensæ sustinendæ, totiès commodatario qui eas fecit, ius retentionis rei dabitur*[1]. *nam perpetuum est, pro expensis seruandis retentionem esse: immò & hoc casu posterior creditor priori præferetur*[2]. *quod etiam ad sacerdotia extendi placuit. Cui consequens est, vt hæres clerici possit vti retentione rei ecclesiasticæ, pro expensa à defuncto facta*[3]. *idem scribit Baldus*[4] *in libris scholarium, vt possint pro expensis retineri, licèt pro debito capi non possint*[5]. *Sed vt pro expensis retentioni sit locus, de his manifestè apparere debet: aliâs nulla retentio esset*[6]. *quod &* CVRIA *Parisiensis censuit*[7] *contra colonum, qui pro expensis in domum conductam factis, retentione vti contendebat, cùm tamen de expensis liquidè non constaret. Pro quo & illud est, quod Baldus refert*[8], *non posse concedi prehensionem personæ, aut fieri executionem, nisi debitum sit liquidum: quod etiam eiusdem* CVRIAE *decreto continetur*[9]. *Alius est casus, quo rem possum retinere: finge enim à domino rem ad me peruenisse occasione debiti, æquum certè est, hanc pro illo debito retineri*[10], *licèt non id ageret, vt mihi eam obligatam vellet. Sed & eousquè deueniendum erit, vt si mihi res pro vno debito sit obligata, alterius nomine mihi retentio detur*[11]*: quilibet enim habens pignus vel quasi pignus, retentione vtitur*[12]. *Ideoq; inuecta & illata in domum, etiam pro alio debito quàm pro pensione retineri possunt*[13]. *Idem in illato in nauem*[14]. *Immò & res data pro debito opinato, potest retineri pro vero*[15]. *Sed hos casus quibus retentionem esse diximus, intellige, nisi res vitio ad retinentem peruenisset*[16]. *Extra hos casus remanet cautio generalis, nunquàm dari retentionem rei*[17]. *Ideò librarius non potest chartas retinere pro debito quopiam*[18]*: sed pro expensis & labore quem in scribendo posuit, retentio erit*[19], *ex sententia Bartoli*[20]. *Quod autem suprà dictum est, rem in vnum debitum pignoris nexu datam, pro alio debito retineri posse, rationem habet contra ipsum debitorem: nam agente alio creditore, qui in eo pignore potiorem causam habere se contendit, non esset tuendus is, qui in possessione pignoris est*[21].

18 l. eum. C. de vsufruct.
19 l. iiij. §. quoniam. de vsufr.
1 l. creditoris. infrà de furt. §. j. l. qua ratione. §. literæ. de acq. rer. dom.
2 l. interdùm. cum l. seq. qui pot. in pign.
3 Panor. in c. de multa. iiij. col. de præb.
4 in l. restituēda. de pet. hær. C.
5 gl. in l. Nepos. de verb. sig. infrà.
6 Bar. in l. proindè. ij. ad leg. Aq. Bald. in l. ij. de execut. rei iud.
7 die xij. Feb. anno 1530.
8 l. apertissimi. ad fin. de iud. C.
9 die x. Iulij, ann. 1515.
10 l. eleganter. §. qui reprobos. infra tit j. l. si cùm autem. de solut.
11 l. j. etiam ob chirogr. pecun. C.
12 l. Iulianus. §. offerri. de act. emp. l. hæreditatis. de hæred. vel act. vend.
13 Bar. in l. solutum. §. solutam infrà de pig. act. in fi. per l. ij. qb. mod. pig. tacit. infra.
14 l. ij. post prin. infrà ad leg. Rhod. de iact.
15 l. si non sortè. §. libertus. & ibi glo & las. in d. l. si non sortem. §. si centum. de cond. ind.
16 l. j. §. j. Quor. leg.
17 l. si non inducta. & ibi Bart in qu. b. caus. pig. tac. cōtr. C. & l. vl. Cōmo. C.
18 d. l. si non inducta.
19 d. l. creditoris. de furt. l. Paul. de excep. doli.
20 l. si non sortè. §. si centum. de cond. indeb.
21 l. quærebatur. infrà qui pot. in pig.

§. ITEM QVI. *Qui scienter rem vitiosam commodat, tenetur ad id quod interest, vt hic: si ignoranter, minimè*[22]*: quæ distinctio in locante, vendente & deponente non admittitur: nam sinè distinctione tenentur*[23]*, secundùm glos. hic, quam Panormitanus probat*[24]*: mitiùs tamen cum ignorante ageretur, quàm cum eo qui sciens fuit, secundùm eam temperationem quæ ponitur in l. Iulianus. de act. emp.*

22 l. pe. infrà eo.

23 l. tenetur. §. sed si vas. de act. empt. & l. sed addes. § j. loc.

24 in c. j. vlt. col. Comm.

ARGENTVM. L. XX.

MATERIAM *huius legis habes in l. eum qui. §. vlti. suprà eod. Planè licèt commodatarius vel depositarius per idoneam personam rem remittentes, periculo eximantur, vt hic: non tamen idem statuendum est in debitore remittente debitum, & eo in quem translatum est dominium: nam si dum pecunia portatur, interciperetur nuncius etiam idoneus, periculo debitoris erit: cùm adhuc dominus remaneat, donec res fuerit ad creditorem perlata*[25]*. semper enim verum est, rem perire domino*[1]*.*

25 c. significante. & ibi Pan. de pignor. & Bar. in l. si procuratori. iij. col. ibi, tertio. de cõd. sinè caus.

1 l. pignus. de pig. act. C.

REM MIHI. L. XXI.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in lege secunda, de cond. sinè caus.*

De pigneratitia actione, vel contrà.

PIGNVS CONTRAHITVR. L. I.

EXIGVITAS *præiudicij id adfert in pignore, vt solo consensu sinè traditione contrahatur, vt hic: quod vt in alijs contractibus*[2]*, ità neque in pignore prætorio & iudiciali admittitur: in quo requiritur vera possessio*[3]*. Alia est differentia inter pignus conuentum, & pignus prætorium aut iudiciale: nam creditor accipiendo pignus prætorium aut iudiciale, pro toto debito accepisse credendus est, vt nec ad residuum agat*[4]*: quod in pignore conuento nemo dixerit*[5]*. Item bona minoris, pignore conuentionali non continentur: neque enim sinè decreto alienantur, aut obligantur*[6]*: at in pignus prætorium veniunt*[7]*. Tractatum quoquè est, quomodò differant hypothecaria & pigneratitia, sed vide gl. in proœmio Digestorum, §. Tertij. in verb. easdem. Et nota ad fin. legis, errorem in materia non labefactare contractum pignoris:*

2 l. traditionibus. C. de pact.

3 l. non est. infrà eo. vbi noto.

4 l. à diuo. §. si pignora. infrà de re iud.

5 l. creditor. si cert. pet. suprà. l. j. C. de pig.

6 l. j. de reb. eor. inf. noto in l. iiij. de pact. suprà.

7 l. si minor. de bo. auth. iud. poss.

ris : quod in venditione secùs dicitur[8]*, secund. glo. & Bartolum hic*

SI DEBITOR. L. II.

VIDES rem alienam non posse pignori dari, per hunc textum, nisi esset possessa bona fide & titulo[9]*. nam sufficit, creditorem probare tempore obligationis rem fuisse vel in bonis debitoris*[10]*, vel saltem illum possedisse bona fide & titulo*[11]*. Planè & res aliena potest pignorari, domino annuente*[12]*. Cur autem res aliena vendi possit, pignorari non item, vide glo. in l. rem alienam. infrà de contr. empt. Item hac lex pertinet ad ea qua dicuntur in l. Aristo. infrà qua res pig. oblig. poss.*

8 l. quid tamen. infrà de contr. emp.

9 l. si ab eo. infrà de pig. & l. si rem. & ibi Bart. infrà eo.

10 l. si superatus. §. j. de pig. vbi Boro.

11 d. l. si ab eo.

12 l. rē alienam. infrà eo.

SI QVASI. L. III.

AN fides habita de precio præsumatur, infrà dicetur[13]*: catera require ex ijs qua posui in l. procuratoris. §. planè. de Trib. & etiam alibi attigimus*[14].

13 in l. quod vendidi. de contr. empt.

14 l. vinum. si cer. pet. suprà.

SI CONVENERIT. L. IIII.

NON absurdè (opinor) defenditur, rem posse vendi à creditore sine denunciatione, quotiès actum est vt possit vendi: nam ex sententia Baldi[15]*, vendere ex pacto, est mera executio: contrà si in iudicio res venderetur, aut nulla vendendi mentio esset iniecta, quia testatione res expedienda est*[16]*: testatio autem siue interpellatio vna sufficit*[17]*, nisi actum fuisset, nè res vendi posset, trina enim requiritur, vt hic. nec sufficeret vna pro omnibus, cùm trinam lex requirat*[18]*. Sed & quotiès conuentum est, vt ad diem non soluta pecunia, pignus vendi possit, debitor qui post illud tempus non vendito pignore, offert debitum, venditionem impediet*[19]*. Et in hac lege habes, non valere pactionem, nè pignus vendi possit: & hoc propter publicam vtilitatem, secundum glo. hic. Similes casus vide in glo. in l. pactum. suprà de pact. Cui quæstioni probè annectitur, quod suprà in pactis adscripsimus*[1].

15 in l. prædia. ad S. C. de fideicom.

16 l. vlt. §. j. de iur. dom. impetr. C. & l. creditor. ij. de distr. pig. C.

17 l. Titia. §. vsuras. de leg. ij. & hic.

18 glo. in cle. j. de vita & hon. cler.

19 l. mancipiorū. de opt. leg. Dec. in l. fructus. de reg. iur.

1 l. pe. de pact.

QVANVIS. L. VI.

§. CREDITOR. Creditor qui minoris vendidit rem, quàm debeatur sibi, in residuum agit[2]*: sic si pluris vendidit, superfluum restituit, vt hic. qui tamen duo casus in pignore iudiciali locum non habent: in quo res solet adiudicari pro debito vniuerso*[3]*, vt & antè retulimus*[4].

2 l. j. C. de pig.

3 l. à diuo Pio. §. si pignora. infrà de re iud.

4 l. j. suprà eo.

SI

SI NECESSARIAS. L. VIII.

§. SI VNVS. *Hic §. pertinet ad quæstionem, quæ aliâs apud Accursium relata est* 5. *Duorum hæredum vnius emphyteutæ vnus canonem pro sua parte intulit, altero cessante, an tota res in commissum deueniat: quod magis est, per hunc textum. neque enim ad pœnam euitandam sufficit pro parte soluere* 6. *nec obstat textus in l. fraudati. infrà de publican. vectig. & comm. quia ibi ad vectigal plures tenentur vt possessores, non vt hæredes* 7: *quod in quæstione proposita non perindè est, secundùm Bartolum* 8. *Idem tenet Iason* 9, *qui addit rem omninò commisso alligari, si quis totam pensionem soluisset excepto vno nummo. Si tamen vnus soluisset integrum canonem, impeditur commissum: sufficit enim solui canonem etiam ab iniusto possessore, nè emphyteuta in commissum incidat* 10.

5 in l. communi diuidũdo. supra comm. diuid.
6 l. hæredes. §. idem iuris. suprà. fam. ercisc.
7 l. Imperatores. de publican.
8 in d. l. fraudati. §. j.
9 in l. ij. de iur. emphy.
10 l. forma. §. si cùm ego. de censib. vbi noto. & Bal. in l. solennibus. de rei vind. C.

§. SI ANNVA. *Huic §. à glos. & cæteris plura opponuntur, quæ tamen nulla societate ad textum pertinent. Erit autem cum sententia §. cognatum, si notemus, quotiès plures dantur diffisiones per tempora diuisæ, non videri quem cessâsse nisi omnibus præteritis: quod vtiquè verum est, si eodem actu & tempore sint data illa dilationes: sinautem diuersis temporibus, vt cùm tribus edictis* 11 *quis est euocatus, si prima & secunda dilatione non comparet, tertia autem venit, nihilominùs contumax est, & pro duabus illis citationibus damno expensarum multatur* 12. *Idem est obtentum, cùm singulæ præstationes habent diem suum ex natura obligationis: tunc enim mora in vna, non affert præiudicium in alia: sed vnaquaque negligentia separatim censetur* 13. *Cùm verò reus citatur vt intra decem dies se sistat, an quotoquoque die actor eum debeat expectare, & sui potestatem in iudicio facere, Bartolus retulit in l. qui ante calendas, infrà de verb. oblig.*

11 ex forma l. ad peremptorium. cum seq. suprà de iud.
12 glo. in verb. rationabili. in c. ij. & ibi Innoc. de procur. Bar. in l. sancimus. de iud. C. per tex. in Auth. qui semèl. C. quom. & quand. iud.
13 l. Scia infra. de vsur.

SI REM T. L. IX.

§. OMNIS. *Vides hic sufficere, quomodocunquè satisfiat, modò illa satisfactio voluntate creditoris procedat: nam remißio debiti cuiuscunque, etiam rapinæ & delicti, à creditore facta, obligatum eximit, vt hic: locum tamen non habet in delegato sedis Romanæ, qui si præter ius aliquid receperit à parte, etiam ex remißione partis non libe-*

liberatur[14]. *Item si dolus dedisset causam remissioni, perindè obtinuit, eum cui remissio facta est, non absolui*[15].

§. QVI ANTE. ET L. SEQVENS. *Quanquàm nemo sinè actione agat*[1], *tamen vsurpatum est, vt sinè actione quis iudicium dictet, si speratur oriri in litis contestatione*[2]. *Nec aduersatur quod dici solet, ius pendente iudicio adueniens nihil prodesse actori*[3], *quia hoc locum habet, cùm intercidit ex causa futura. Sin autem ex causa præterita deduceretur, rectè dicitur ius constante iudicio accedens prodesse, vt hic*[4]. *nam quanquàm actor non soluto debito, ineptè cum creditore pignoratitia constitisset, tamen pendente iudicio offerens debitum, confirmat actionem. Sic nec emptor, nisi soluto precio venditorem conuenire potest*[5]: *si tamen iudicio constante offerat, iudicium procedit*[6]. *Verum tamen est, illos vsque ad diem obligationis malè litigâsse, & ideò in expensas condemnabuntur: at post eum diem reus de expensis tenebitur*[7]. *Faciunt quæ habentur in l. quæsitum. infrà de pecul. Et quemadmodùm dicimus iudicium non rectè indictum, confirmari ex causa subsequente: ità & iudicium benè acceptum expirat, si iudicio contestato, ius agentis perit*[8]. *Ex quo illud descendit, vt quotiès discusso reo & non reperto idoneo, agitur in fideiussorem, posit fideiussor litem detrectare, si constante iudicio contrà reus sit factus locuples, & soluendò: quod summam rationem habet, & ex Bartoli & Alexandri sententia rectius dicitur*[9]. *Cæterùm licèt sola oblatio sinè consignatione ad actionem consequendam ex contractu non sufficiat*[10], *tamen aliud dicitur, si oblatio in iudicio fieret, per hunc textum. quod & Baldus probat*[11]: *non tamen inducet liberationem*[12], *nisi in casu quem Martianus refert in l. qui decem. de solut. Quòd tamen oblationem in iudicio factam, dicimus valere ad actionem producendam, ità verum est, si non verbo, sed re vera & in pecunia præsente fiat: quod enim præsens non est, oblatum dici non potest*[13]: *receptumq́ue est, vt verbalis oblatio pro nihilo sit: vt & aliàs fusius annotabimus*[14].

SOLVTVM. L. XI.

§. SI IN SORTEM. *Probabilius (opinor) dicetur, pignus acceptum simpliciter pro sorte, etiam teneri pro vsuris*[15]: *etiam si nudo pacto, & sic naturaliter tantùm, deberentur*[16]: *nam si naturali-*

14 c. statutū. §. si quid autem. de rescrip. lib. vj.
15 l. eleganter. de dolo. in princ. l. sub prætextu de transact. C. l. tres fratres. de pact.
1 l. si pupilli. §. vlti. de neg. gest. suprà.
2 l. si Titius. infrà de verb. oblig.
3 c. vlt. vt lit. pend. l. non potest. & l. si qs post eà. suprà de iud.
4 & l. j. §. indè scribit & ibi Paul. de Cast. in §. hæc actio. depo. tex. in l. si mandauero tibi. Mand. infrà.
5 l. Iulianus. §. offerri. de act. emp.
6 Alex. cons. xxvij. vol. j.
7 l. si quis inficiatus. depos. & ibi Bart. & hic.
8 l. si mulier. sol. matr. l. vlt. rer. amot. l. sin autem. §. j. de rei vind.
9 Bar. in l. j. infrà de except. Alex. in l. si mulier. j. col. infrà Sol. mat. fac. tex. in l. vti frui. §. si post. si vsusf. pet.
10 l. si à te. de pact. int. empt.
11 in l. inuicèm. de compens. C. & l. acceptam. iij. col. de vsur. C.
12 d. l. acceptā. & Bart. in l. si debitor. de solu. licèt hic contrà sentiat.
13 l. qui decem. §. idē responsum. de solut. l. seruus si. in fi. de statulib.
14 l. fundus qui. de rescind. vendi. infrà.
15 l. pignoribus. de vsur. C. & ibi Bar. l. Lucius. infrà qui pot. in pig.
16 l. per retentionem. C. de vsur.

17 l.iij.C.de vsur. *raliter & ciuiliter (vt per stipulationem*[17]*) debeantur, indubiè pignus ad eas pertinet: sicut dicitur in fideiussore, qui simpliciter acceptus, tenetur ad vsuras per stipulationem debitas*[18]*. Estq́, perpetuum, pignus obligatum pro vna causa, pro alia obsignatum teneri posse*[19]*: sed tamen pro pœna non retinebitur*[20]*. Quod autem ad §.* Solutam, *pertinet, an scilicet solutio facta creditori creditoris, proficiat soluenti ad liberationem, habes in l. si liber. suprà de negoc. gest. Et æquitate suadente dicetur, res secundi conductoris non obstringi nexu pignoris primo locatori*[21]*: nisi pro ea parte quam secundus colonus conduxit, per hunc textum*[22]*. Nam licèt re ipsa nullum negocium secundo colono cum primo locatore intercesserit, tacitè tamen & per legem videtur nonnihil negocij cum ambobus gestum: vndè colonus secundus siue cœnacularius, rem domini conducens à primo colono, videtur accipere à domino: & sic quod quæretur domino ex persona secundi conductoris, magis ex sua pactione sibi acquiri creditur, quàm ex cautione & facto sui conductoris, vt hic in textu sequitur. Sic nec qui fideiubet apud secundum locatorem, primo locatori tenetur*[1]*.*

18 l. centum. de eo quod cer. loc. vbi noto.
19 l.j.§.j. etiam ob chirogra. pec. notamus in l. in rebus. §. possunt. commod.
20 d. l. pignoribus. & ibi Bal.
21 l.si in lege.§.j.loc.infr.
22 & Paul.de Cast.in d.l. si in lege.§.j.
1 l. qui fideiussor. infrà locati.

§. PER LIBERAM. *An per liberam personam alteri quæratur, habes in l. si procurator. suprà de procur. & alibi etiam nonnulla diximus*[2]*. Et ad id quod nouißima lege dicitur*[3]*, nota procuratorem totorum bonorum sinè libera, non alienare*[4]*: cui consequens, vt nec hypotheca aut pignori dare poßit: nam & ij actus alienationibus numerantur*[5]*. quod tamen moderationem recipit, cùm dominus solitus esset pignoribus mutuò dare, per hunc textum. Ex quo efficitur, procuratorem generalem videri ad ea mandatum habere, quæ dominus consuéerat facere: si tamen illa essent ordinaria, non si extraordinaria*[6]*. sic potest pœnas apponere quæ solita erant à domino apponi, vel quæ sunt de contractûs natura: aliàs non esset ferendus*[7]*. Si tamen quid est illicitum, procurator hoc non potest facere, licèt dominus aliàs facere consuésset*[8]*. His illud additur, quòd in iudicijs procurator non potest exceptiones opponere, quibus non probatis, potest dominus in pœnam condemnari*[9]*. quod* CVRIA *Parisiensis iudicauit*[10] *in eo procuratore, qui exceptiones recusationis proponere volebat: quæ si non probentur, pœna ex consti-*

2 in l.certi. §. quoniam. si cert.pet.suprà.
3 §.sed si procurator.cũ l.sequen.
4 l. procurator totorum. suprà de proc.
5 l.vlt.de reb.alien. non alie. C. c.nulli de reb. eccl.nõ alien. pono in l.is qui.infrà de pig.
6 vt per Bar. in l.Seio.§. medico. de annu. leg. quem vide.
7 l.si procurator. j. infrà de iur.fis. Ang.in l.bene à Zenone.de quad. præscr.
8 Bar.in l. si mater.de vsur. C. fac.l.si procurator.de cond.ind.
9 fac. l. si pater. quæ in fraud. cred.
10 die pe.Iul.anno 1524.

constitutione principali infligi solet: ideoq́; sine mandato speciali repulsus est.

SI CVM VENDERET. L. XIII.

HIC *habes, ex pacto creditoris vendentis rem debitoris, dari actionem debitori: perpetuum est enim, alicui per liberam personam acquiri, quotiès super re sua pactum interpositum est*[11]. *Sic legatum res mea factum, mihi quaritur*[12]. *Reliqua persequere ex ijs quæ ponuntur in l. certi. §. quoniam. suprà si cert. pet. & alibì etiam fusiùs*[13].

TVTOR. L. XVI.

HIC *textus*[14] *facit ad quæstionem, vt qui recipit scienter rem diminutam vel deteriorem, videatur remittere id quod interest, de quo vide quod ponitur in l. iij. suprà comm. Quod autem ferè extrema lege dicitur, vectigalem fundum pignerari posse, alibì adscripsimus*[15].

SI CONVENERIT. L. XVIII.

POSSVM *creditori meo nomen debitoris mei in pignus dare, adeò vt creditor à debitore meo seruare possit debitum vtili actione*[16]*: nec necessè habet vti discussione contra me, ex sententia Bartoli hìc, cùm iure nouo tantùm reperiatur inducta discussio: nempe cùm agitur contra tertios pignorum possessores*[17]. *Cùm verò creditor debitum exegerit, pensabit & reputabit summæ suæ, si nomen pecuniarium est: aliàs pignoris loco habebitur, vt hìc*[18]. *Ex quo efficitur, quantitatem cum quantitate compensari, non autem quantitatem speciei*[1]. *Hinc manifestum est temperari quod dici solet, patrem legantem dotem filiæ, quam idem promiserat, legâsse videri animo compensandi*[2], *vt habeat locum quotiès in quantitate erat dos promissa, & in quantitate identidem legatur: nam si in quantitate promittatur, & in specie legetur, non fit compensatio, sed vtrunque debetur*[3]. *Plus etiam admittitur fructuum compensatio ad quantitatem, si fructus sunt consumpti*[4]*: & tunc minuunt sortem re vera*[5], *quia cum ea pensantur: at fructus extantes non pensantur, sed pignori erunt*[6]. *Et hæc nobilia sunt.*

§. SI QVIS CAVERIT. *Cùm quæritur, an rei mutatione ius pignoris pereat, sic res statuitur, vt neque mutatio, neque de-*

11 l. quod procurator. suprà de procu. l. pen. ad exhib. C.
12 l. Caius. & ibi Bart. de annu. leg.
13 in l. si procurator. de procur. suprà.
14 in §. contrariam.
15 in l. cùm sponsus. §. in vectigalib. de Publici.
16 l. nomē. & ibi doc. quæ res pig. obl. poss. l. cùm conuenit. infrà de pig. l. postquàm. de hæred. vel actio. vend.
17 auth. hoc si debitor. de pigno.
18 l. grege. §. pignori. infrà de pigno.
1 fac. l. j. de crim. expil. hæred. C.
2 l. huiusmodi. §. cùm pater. de leg. j. & l. si cùm dotem. §. si pater. sol. matri. noto in l. cùm pater. de iur. dot.
3 l. si pater. infrà de colla. dot. Socyn. in fall. reg. cclxxxij.
4 l. diuortio. §. ob donationes. & ibi gl. Bar. & Ias. sol. matr.
5 l. j. & ij. de pig. act.
6 l. iij. c. in quib. caus. pig. tac. cont. Bar in d. l. diuortio. Pano. in c. j. de vsur.

tractio ius pignoris extinguat [7] *: ideò in domo pignori data, exusta, aptè dicitur pignus remanere, si instauretur* [8]. *Sed hæc intellige, cùm res quæ mutata est, ad priorem formam potest redire: aliàs extinguitur, vt hic. neque ex sylua pignori data, nauis facta idem ius pignoris sequetur, vt Bartolus hic refert. An autem rei mutatione pereat vsusfructus, aliâs dictum est* [9]. *Item quid in legatis* [10], *& seruitutibus* [11]. *Et adde, dominium mutatione rei non perire: nam semper remanet regula, vt quod ex meo superest, sit meum, & à me possit vindicari* [12]: *quod & adscripsimus in l. solum. suprà de rei vindic.*

ALIENA. L. XX.

ALIENA *res pignori data, confirmatur quo ad pignus, si dominus ratum habeat, vt hic: nec enim nouum est, vt non nostro nomine gestum, ratum habeamus in damnum nostrum* [13]: *vt autem actionem nobis negociorum gestorum confirmemus, ratihabitio non prodest* [14]. *Planè ex ratihabitione retrò actus trahetur* [15] *in dispendium ratum habentis, non tertij. Ideò si dominus cùm res sua iam ab aliquo esset pignerata, eandem obliget, & posteà ratum habeat pignus ab alio factum de re sua, non continuò præiudicium affert creditori suo* [16], *quum is alteri præferatur, Bartolus hic. Vt enim nec legitimatio* [17], *nec restitutio* [18] *ius tertij auferunt, quamuis trahantur retrò: sic nec ratihabitio, quæ restitutio actûs videtur esse. His adiunge casum quem refert Papinianus in l. iij. §. cùm ex causa. infrà qui potio. in pig.*

DOMO. L. XXI.

PERTINET *ad ea quæ habentur in l. si conuenerit. §. si quis cauerit. suprà eo.*

SI PIGNORE. L. XXII.

PERPETVVM *est, in creditore pigneratitio, depositario & similibus, qui re non debent vti, (vtendo enim furtum committerent* [19]) *vt quod consecuti fuerunt ab alio nomine pœnæ, propter furtum in re factum, debeant restituere, per hunc textum: nisi ab eo abstulissent, à quo ius habuerunt: nec enim pœnam quam quis habet ab aliquo, illi restituenda est* [20], *nisi loco rei amissæ fungeretur* [21], *vel nisi ageretur redhibitoria, in qua omnia in pristinum statum reponi debent* [22]. *Ex quo euenit, vt victor litis, in æstimatione expensarum facienda,*

7 l. domo. infrà eo.
8 l. Paulus. §. domus. & l. si fundus. §. si res. infrà de pig.
9 in l. reperi. §. rei. suprà qb. mod. vsusfr. amitt.
10 in l. si seruũ. §. si pocula. infrà de leg. i.
11 in l. seruitutes. §. si sublatum. de seruit. vrban. præd. suprà.
12 l. solum. §. i. de rei vin. l. si seruus. §. bouc. de cond. furt.
13 fac. l. si fundus. §. j. infrà de pig.
14 l. si pupilli. §. sed si ego. suprà de neg. gest.
15 glo. in d. l. si fundus.
16 vide gl. in l. si indebitum. §. vlti. infrà rem rat hab.
17 Bar. & doc. in l. Gallus. §. & quid si. infrà de lib. & posth.
18 c. quãuis. de rescript. lib. vj Bar. in l. j. de sen. ten. pass. C. tex. in c. ex insinuatiõe. de simon.
19 l. si pignore. & l. qui re sibi. infrà de furt.
20 per hunc tex.
21 l. quoties. infrà de iure dot.
22 l. cum autem. §. cùm redhibetur. de ædil. edict.

facienda; non poßit eas expensas victo imputare, quas ei pependit pro aliqua interlocutoria incidente in causam [23]. *In cæteris autem qui rei vsum habent, vt colonus* [1], *& commodatarius* [2], *constitit eos non cogi restituere pœnam, quam à tertio nomine rei subtractæ abstulerint: ratione enim vsûs quem habere debebant, abstulisse pœnam dicuntur. An autem pœna quam habui à tertio, sit cum re restituenda, pono in l. virùm. §. vlt. de pet hæred. Quod autem ad §. si prædo, attinet, an qui à me causam habet, poßit mihi quæstionem facere, dictum est in l. commodare. commod. Et ex nouißima legis parte* [3], *scitùm est; eum qui vendit iure creditoris, non teneri de euictione* [4]: *sic nec executor vendens rem, euictioni obligatur* [5]. *Tenentur tamen illi præstare eam qualitatem ex qua vendunt, nempe se creditores, vel executores esse* [6]. *Item tenentur cedere actionem, quam habent contra debitorem, cuius pignus vendiderunt* [7]. *Planè hi licèt de euictione non teneantur, si tamen promittunt, tenebuntur, nec à debitore recuperabunt nisi quod intra summam debiti constiterit, vt hic* [8]. *An autem procurator vendens, euictionis periculo obligetur, habes in l. Plautius. suprà de procur.*

23 Bartò hic & in l. non ignorat. de fructib. & lit. exp.
1 l. is qui rem. infrà loc.
2 l. vlt. §. sed cum in secunda. C. de fur.
3 §. si creditor.
4 l. & si is. infrà de distr. pig. & l. j. C. creditorē euict. pig. non deb.
5 l. qui erat hæres. suprà fam. ercis. & l si pignora infrà de euict.
6 l. j. & ibi Bart. C. credit. euict. pig.
7 l. in creditore. infrà de euict.
8 & l. ij. credit. euict. pig. C.

ELEGANTER. L. XXIIII.

HVIC *capiti opponuntur multa de quibus vide hic glo. quæ facilis est. Quòd autem pertinet ad id quod sequitur* [9], *expeditum est, soluentem nummos reprobos, non liberari à creditore: sed restitutis illis nummis, creditor ex integro aget: nam soluens scienter & cum fraude, non censetur donare* [10]: *& sic cùm non adsit donantis animus, non inhibetur indebiti repetitio* [11], *vt & suprà annotatum est* [12]. *Talis igitur solutio soluenti ad liberationem non proficit, licèt recipiens expenderit eam pecuniam pro legitima* [13]. *Et nota ex §.* Si vendiderit, *creditorem vendentem pignus habere fidem precij posse: quod tamen hactenus verum est, si aliqua causa subest, vt quia hoc nomine pluris vendidit: aliâs talem potestatem non habet, & si vendiderit habita fide de precio, poterit nihilominùs ad residuum precium à debitore conueniri* [14]. *Quod an in procuratore recipiatur, alibi expositum est* [15].

9 In §. qui reprobos.
10 arg. l. si quis extraneus. de acqui hæred. inf. fac. l. si cum aurum infrà de solut. Bal. in l. j. de cond. ind.
11 l j. de cond indeb.
12 glo. & Bar. hic.
13
14 l. creditor. & ibi Bart. secūd. sol. com inf. eo.
15 l. cuicunq;. § si ei quę. infra de inst. act.

SI SERVVS. L. XXV.

IN ista reputatione sumptuum, à creditore ipsi debitori facien-

da, nihil omninò certi statui potest: sed tota res ad bonum virum est remittenda, vt hoc textu. Et adde eum qui ex conuentione pignus habet, teneri ad refectionem, vt hîc: quod ei qui habet pignus prætorium, non vtiquè necessariò imponitur, nisi omissio caderet in dolum vel latam culpam[16]*. Verùm qui ex causa damni infecti missus est, omninò reficere non tenetur, cùm nec ipse dominus antè refecerat*[17].

16 l. prætor. §. his verbis. & §. est prætereà. de bon. auth. iud. poss.
17 l. qui bona. §. si quis quia. & l. si finita. §. si quis dāni. de dam. infec. & ibi Bart.

NON EST MIRVM. L. XXVI.

P I G N V S *conuentum sola voluntate contrahitur*[18]*, at iudiciale aut prætorium non item: sed debet in rem præsentem veniri, vt hîc*[19]*, & capi possessio. vndè licèt in omnibus actibus ad acquirendam possessionem sit satis, rem esse in conspectu*[1]*, tamen in iudiciali & prætorio pignore (hæc enim ferè eadem sunt*[2]*) quiddam vberiùs requiritur, nempe vt missus possessionem intret, per hunc textum*[3]*: si tamen facultas est: nam si non possit, benignè ex sententia Panormitani*[4] *dicitur, transferri possessionem*[5]*, licèt nonnulli aliud sentiant. Sed quia cùm nomen à iudice pignori esse iubetur, possessio vera non potest intercedere, dicitur ex solo iudicis iussu constitui prætorium siue iudiciale pignus in nomine*[6].

18 l. j. suprà eo. & l. j. infrà de pig.
19 & c. cū aliquibus. ext. de re iud. l. ij. §. si quis ex liberis. ad Tertyl.
1 l. j. §. si iusserim. de acq. poss. & l. quod meo. §. si venditorem. illo tit.
2 per tex. in l. ij. de præto. pig. C.
3 & Bar. in l. j. in prin. in pe. col. ibi, sed quid si executor. de acq. poss.
4 in d. c cum aliquib. pe. col. de sent. & re iud. & Compostell. in c. transmissa. de elect.
5 tex. est in c. contingit. de dol. & cont.
6 glo. & Bald. in l. ij. de præt. pig.

SI PECVNIAM. L. XXXIII.

H AE C *lex ignoratione vocabuli perturbatur à veteribus magistris, cùm tamen sit facilis: ex qua habes, debitorem soluentem precium, pigneratitia actione seruare sibi* ἀντίχρησιν*, hoc est, illud pignus, cuius vsum & fructum creditori dederat pro vsuris: ex Alciato*[7]*: quod & manifestè Iurisconsultus probat*[8]*, & ità in codicibus Florentinis legitur. Sed & hîc adijciendum est, hanc* ἀντίχρησιν *iure Pontificio non subsistere. Notum est enim apud Canonicos, vsuram contrahere eum, qui fructus ex re sibi pignorata in lucro deputat*[9]*: propius est enim & honestius, vt illi in sortem imputentur, & cum sorte compensentur, si consumpti sunt*[10]*: si extant, loco pignoris erunt, vt suprà adscripsimus*[11].

7 lib. ij. disp. c. iij.
8 in l. si is qui. §. j. infrà de pig.
9 c. j. de vsur. ext. & c. vlti. illo tit.
10 l. si dominiū. de pig. C.
11 l. si conuenerit. eo.

TITIVS. L. XXXIIII.

I N *hac lege quæritur, an pactum legis commissoriæ, quod in venditionibus recipitur*[12]*, identidem admittatur in pignoribus. In quo primùm videndum est, quomodò constituatur in pignoribus: sit autem*

12 l. cōmissoriæ. de pact. int. emp. C. & inf. tot. tit. de leg. commis.

tem hoc modo, vt si debitor intra certum tempus non dissoluerit, habeat rem emptam creditor, vt hic[13]. *An autem valeat, subsistimus. Regulariter autem in pigneribus talis pactio improbatur*[14]. *quo iure in Gallia vtimur, vt aliàs* CVRIA *Parisiensis censuit*[15]. *Sed hoc nemo dixerit, si actum fuisset vt res sit empta iusto precio*[16]*: neque enim eo casu deciperetur debitor, cùm iustum precium relinquatur arbitrio boni viri. Idem est, si simpliciter actum esset, vt res sit empta, quia hoc interpretamur, iusto precio*[17]. *Sed & pactio illa valet in persona tertij, putà fideiussoris*[18]. *Plùs etiam valet inter principales, si ex interuallo fiat, vt hoc textu, & valebit ad excipiendum, non ad agendum*[19]. *Planè ista pactio iuramento confirmabitur, ex sententia Guidonis Papæ*[20]*: cùm potissimùm sit prohibita fauore priuatorum*[21]. *Tractatum est, in feudis an ea pactio recipiatur, nempe cùm pecunia à te accepta obligo tibi fundum, vt me intra certum tempus non soluente, penès te titulo feudi & beneficij remaneat fundus: sed non valere, rescriptum est*[22].

13 & glo. in l. si fundus. §. vlt. infrà de pig.
14 l. vlt. C. de pact. pig. & c. pe. de pig. ext. & quãuis. de solu. infrà.
15 xiij. Calend. Iunij, anno 1552.
16 l. si fundus. §. vlt. infrà de pig.
17 Panor. in c. significante. de pig. ij. col. fac. l. non dubium. ad fi. de leg. ii.
18 l. vlt in princi. infrà de contrah. empt.
19 Bar. in l. quamuis. de solut. per illum tex.
20 q. vj. in decis.
21 c. cùm cõtingat. de iureiur. Bar. in l. Seius & Agerius. ad leg. Falc.
22 c. j. de feud. dat. in vic. leg. commiss. reprob. in feud.

CVM ET SORTIS. L. XXXV.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in lege prima, & lege sequenti, infrà de solution. Et ex eo quod ferè nouissima lege dicitur, habes singulas commoditates diuisionem recipere, & secundùm eas diuerso iure rem censeri. Vndè licèt rem suam nemo pignori, nemo precario habere possit*[1]*: hoc tamen quo ad dominium interpretamur: nam si ego pignori dedero rem meam ratione vsûs & possessionis, quæ penès creditorem est, possum eam pignori, precario, locato de creditore meo accipere, vt hic*[2]. *sic vna & eadem res ratione vnius iuris potest præscribi, ratione alterius non*[3]. *quod & suprà explicatum est*[4].

1 l. neque pignus. de reg. iur.
2 & l. re pignoris. de acquir. poss.
3 c. ad audientiam. de præscrip. extrà.
4 l. cùm spõsus. § de vectigalibus. suprà de Publicia. vbi noto.

CAIVS SEIVS. L. XXXIX.

HVIC *responso aduersatur l. fideiussor. §. j. infrà de pigno. ex quarum legum concordia, nobilis distinctio efficitur, secundùm glos. & omnes. Nam si aliquis præsens est, & subscribit actui qui se inuito fieri potest, non continuò dicendus est consensisse: vt cùm venditur res mea, quæ etiam me contradicente potest vendi*[5]*: ità hunc textum intellige, nec ex eo actu onus probationis transfertur in subscribentẽ*[6]. *Sed hoc non idẽ est, si actus fieret inter propinquos*[7]*, aut assi-*

5 l. rem alienã. infrà de contrah. emp.
6 per Bart. hic.
7 l. si seruus communis. infrà de don. inter vir. & vxo.

affines [8], *vel si is qui venditioni rei suæ affuit tacens, posteà precium recepit* [9]. *Sinautem aliquis subscribit actui, qui illo inuito fieri nequit, non tantùm subscriptio, sed & sola dissimulatio nocet* [10], *nisi subscriptio fieret non [illegible]is aut intellectis verbis instrumenti* [11]: *vel nisi actui se subscriberet vt testis* [12]: *vel nisi subscriberet in contractu rei suæ, putans alienam esse* [13]. *An verò qui tacet, consentiat, vide in l. si filiusfamiliàs. infrà ad Maced.*

DEBITOR. L. XL.

§. SOLVTA. *An pignus pignori detur, & de ijs quæ in eam sententiam dici solent, vide quæ habentur in l. grege. §. cum pignori. infrà de pignor.*

REM ALIENAM. L. XLI.

SI *res à debitore pignerata, non erat in illius bonis, creditori non creatur ius: debet enim creditor probare, rem fuisse in bonis debitoris* [14]. *Si tamen dominium post obligationem accedat debitori, confirmatur pignus prius, idq; ex æquitate* [15]: *nisi creditor esset malæfidei, & scisset rem sibi alienam obligari, quia non procedit illi pignus, nisi quo ad retentionem* [16]. *An autem dominio accedente venditori, emptor efficiatur dominus, expositum est in l. si quis alienam. de action. empt. infrà. Igitur si creditor hypothecaria consistat contra extraneum titulo possidentom, debet probare debitorem suum tempore obligationis fuisse dominum* [17], *si contra possidentem nullo titulo, de quasi dominio probationes implere debet, modò adsit titulus* [18]. *sinautem agit creditor contra debitorem possidentem, sufficit probare possessionem nudam penès debitorem fuisse tempore obligationis* [19], *vel etiam possessionem præsentem: neque enim de dominio quæstionem referre potest* [20]. *Quomodò autem ista probabuntur, habes Bartolum hic de via praeuntem. Planè in generali obligatione non est necesse quem probare, pignus tempore rei sibi nexu datæ, fuisse in bonis obligantis debitoris* [21], *cùm res futuræ veniant in obligationem* [22]. *Et ad secundam partem legis vide quod nota in l. si Titio. infrà de pignor. quæ valdè aduersatur. Sed vt ad hunc textum sensus clarus esse possit, dicitur hic, me qui hæres successi Titio rem meam obliganti, non ideò conueniri posse pigneratitia: neque enim verum est me rem obligâsse, licèt re vera successerim ei qui*

8 l. cēsualis. inf. de cēsib.
9 l. quidā. infrà de euic.
10 d. l. fideiussor. §. j. de pig. l. j. si alie. res pig. C. & l. sæpè de re iud.
11 l. vlti. C. plus valet. quod agi. quàm quod. l. de ijs. supr. de trāsac. vbi noto.
12 l Titia. §. Lucia. de le. ij. infrà.
13 l. Titius. de rescind. vend. infrà.
14 l. & quæ nondùm. §. quod dicitur. infrà de pig. & l. si superatus. ibid. vbi noto.
15 l. cum res. C. si res alie. pign & hic. l aliena. & ibi notò suprà eod.
16 l. j. in prin. de pig. infr.
17 d. §. quod dicitur.
18 l. si ab eo. inf. de pign.
19 l. si inter. §. j. de pign. & hic.
20 l. si pignore. §. si prędo. suprà eod. & l. cōmodare. vbi noto, suprà cōmod. Bal. in l. cum res. si aliena res pig. dat. sit.
21 l. & quæ nondùm. §. j. infrà de pig.
22 l. j. infrà de pig. & l. vl. infrà quæ res pig. oblig. C.

qui obligauit: at si ego idem conuenissem de pignore, licèt rem alienam oblig àrim, si tamen mea nunc est effecta, propè est vt pigneratitia tenear: idq́, nè ex mendacio meo conuincar. & ità intellige hunc textum in fi. qui mirè est obscurus [1].

1 ibi, sed si conuenisset.

CREDITOR. L. XLII.

HANC *legem allego in l. eleganter. §. si vendiderit. suprà eod. cui videtur aduersari.*

LOCVM PVRVM. L. VLT.

§. TITIVS. *Damnum quod datur vel principali, vel curiæ authoritate, non pertinet ad creditorem vel commodatarium, vt hic: non idem dicendum est, si sua culpa creditor rem deteriorem faceret* [2]. *Et ex hac lege inferunt, eos qui sunt in aliquo officio, posse capere res priuatorum ad vsum publicum, quod intelligit Bartolus hic, data mercede* [3].

2 l.iiij. §. j. suprà cōmod.

3 gl. in l. si locus. quemad seruitu. amit. l. j. & ij. de ijs q pro præm. lib. acce.

LIBER QVARTVSDECIMVS PANDECTARVM.

De exercitoria actione.

VTILITATEM. L. I.

§. MAGISTRVM.

RIMVM *habes hic, exercitorem esse dominum nauis, & ad eum omnes obuentiones spectant* [4]. *Magister autem appellatur, cui cura totius nauis ab exercitore credita est. Sed sæpissimè quæsitum est, quo modo probetur præpositio alicuius magistri, vel institoris à domino facta: & certè melius est, eam non solùm ex expressa domini voce, sed etiam ex scientia & patientia illius metiri, vt hic. Vndè in eo quod dicitur, nunquàm dominum de facto familiæ appellari & teneri, nisi circa id*

4 vt hac. l. §. exercitorē. infrà.

eee negoci-

negocium familia deliquerit, cui ipse præpositus est [5], *præpositio satis implebitur, si probetur, non quidem nominatim à domino quem præpositum, sed illum patiente & sciente domino gessisse, vt hic* [6].

§. QVID TAMEN. *Licèt forma præpositionis diligenter sit obseruanda à præposito* [7], *si tamen illa captiosa est, non erit seruanda. ideò admittitur iure speciali in exercitoria, vt possit magister substituere, contra voluntatem & edictum domini: nec enim qui cum magistro contrahunt, possunt diù deliberare propter necessitatem* [8]. *Sic illa constitutio procuratoris esset captiosa, vt nisi de ijs teneatur dominus, quæ benè & vtiliter procurator egerit, & ideò nulla* [9]. *Valeret autem præpositio sub hac forma, ne alter gerat sinè alterius consilio* [10], *si modò ille cuius consilium debet exquiri, particeps esse possit officij: aliàs contemni potest illa forma* [11]. *item prohibitus substituere, potest nuncium delegare, quia qui facit per nuncium, per se videtur facere* [12]. *quibus annecte quod diximus in l. eum qui. §. vlt. de constitut. pecun. Et quod sequitur in §.* non autem ex omni, *infrà explicatur* [1]. *Præterea ex §.* si plures, *scitum est & perpetuum, constitutos ad vniuersitatem negociorum, habere officium insolidum, vt in magistris & institoribus manifestum est, vt hic: idem est in procuratoribus datis ad vniuersitatem litium, si modò cum libera & pleno mandato dentur* [2]*: aliàs pro parte officium haberent* [3] *quæ sententia Bald. placet* [4]. *Reliqua habes in l. j. suprà de consul.*

§. EST AVTEM. *Hic est casus secundùm Paulum de Castro* [5], *& Bald.* [6], *per quem euincitur, institores & magistros teneri finito officio, licèt aliud Bartolo videatur* [7]. *Sed de his te refer ad ea quæ ponuntur in l. Plautius. suprà de procu. Planè ex sententia Bartoli in* CVRIA *Parisiensi iudicatum esse* [8] *per manus accepimus, non rectè scilicet conueniri institores ex ijs contractibus, quos nomine institorio inierunt, sed in dominos actionem esse intendendam, nisi domini eos qui pro se gesserunt, pro institoribus non haberent. Et ex §.* si is qui, *ea distinctio ferè admittitur, vt si filius & seruus negocientur patre & domino ignorantibus, teneatur pater vel dominus de peculio* [9]*: si contrahunt patre vel domino sciente, tenebitur pater aut dominus tributoria, vt hic* [10]. *nam in muneribus priuatis sola scientia patris non obligat patrem insolidùm, vt in tute-*

5 Bar. & doct. in l. j. §. familiæ. infra de publ. & l. quoties. de nox. noto in l. j. suprà naut. cau. sta.
6 & l. vlt. infrà quod cũ eo. & Bar. in d. l. j. §. familiæ text. est in l. j. de tribu infrà.
7 l. sed si §. conditio. infrà de inst. l. ! ædius. suprà de arb. & §. igitur infra ead. l.
8 vt suprà ead. l. facit l. j. fur. aduer. nau. cau. infrà.
9 Bal. in rub. C. eod. ij. col. & Bat in l. in causæ. de pr cur suprà.
10 § si plures. infrà eadẽ l. & l. Titium. de admi tut.
11 l. quidam decedẽs de admini. tut. §. j.
12 Bal. in rub. C. eo. arg. l. pater ex. infra de ma. vind.
1 l. vlti. eod.
2 l. creditor. §. duobus. infrà manda.
3 l. pluribus. de procur. suprà. & c. si duo. de proc. extra lib. vj.
4 in rub eo. tit C.
5 in l. vlt. de inst. infrà.
6 in rubr. & in authent. si quando. de const. pec. C.
7 in d. l. vlt. de inst. per illum text
8 Die 2. Iunij, anno 155.
9 tot. tit. de pec. infrà.
10 ibi, sed si sciente.

in tutela dicitur[11] *: sed in publicis non est ità*[12]. *Planè si contrahunt* 11 l. si filiusfa. de tut. inf.
domini voluntate, tenebitur dominus insolidùm, si iusserit certo gene- 12 l. j. de decur. lib. x. C. & ibi Bar. l. j. de filijsfami. eod. lib.
re contractùs contrahi[13] *: sinautem certam speciem non expreßit, in*
nauali exercitione admittitur ob publicam vtilitatem, vt dominus vel 13 l. j. infrà quod iuss.
pater insolidum teneatur ex contractu filij vel serui : in reliquis tributoria actio erit, vt hoc textu. quod & Bartolus probat.

§. SI PLVRES NAVEM. ET L. SEQVENS. *Cùm quaritur, an plures exercentes administrationem vel negociationem, dicantur duo rei, & teneantur insolidùm, sic res statuitur, vt obligentur insolidum, si illis administratio à publico sit data*[14]. *Cùm* 14 l. idem in duobus. de pac. l. cùm alicui. de neg. gest. l. j. de loc. pub. fruen infrà.
autem administratio voluntaria est & priuata, vt negociatio, etiam insolidùm condemnatio fit, si per vnum gerunt negocium, vt hac lege & sequentibus satis impletur[15]. *quod maximam rationem ha-* 15 & l. habebat. §. vl. infrà de inst. & l. ancillarũ. §. vlt. infrà de pecu.
bet : neque enim diuidenda est in plures obligatio, qua in vnius persona originem habet : ex quo fit vt diuisionis beneficium inhibeatur, nè in plures distringatur qui cum vno contraxit[16]. *sinautem* 16 Bal. in rub. ad ſi. C. eo.
omnes gerant administrationem illam, tenentur pro parte[17]. *quod* 17 l. iiij. infrà eod.
ità admittit Bartolus[18], *si in eodem loco hoc facerent : nam si in* 18 in l. eandẽ. de duobus reis. in prin. vlt. col.
pluribus & diuersis locis, inuicèm videntur sibi institores : & insolidùm tenentur[19]. *Idem est &, si quisque diuerso generi mercis se* 19 l. iure guisum. de fab. lib. xj. C. l. v. §. si plures. infrà de tribut.
applicaret, vt vnus lanæ, alius oleo[20]. *Item plures gerentes & mandatarij tenentur pro parte, si tamen illis insolidùm res esset man-* 20 l. eius qui in prouincia. suprà si cer. pet. & Bar. hic.
data, magis est vt insolidùm eligi poßint[21]. *Et quod dixi plures gerentes per vnum, insolidùm teneri : intellige, quotiès inter eos* 21 l. creditor. §. duob. & ibi glo. Bar. & Bal. infrà mandati. noto in l. si mandato. §. Paulus. mandat. infrà.
actio societatis, aut communi diuidundo, locum habet : aliâs pro parte fit condemnatio, quod explica per textum in l. idem erit. infra de inst.

LVCIVS TITIVS. L. VLT.

CVM *institor aut magister nauis habet expressum mandatum ad recipiendas pecunias mutuò, cum ratione dicitur, vt creditor agens ex illorum contractu contra dominum, non teneatur probare in rem domini versum*[1] *: sinautem non haberent expressum mandatum de* 1 l. j. §. nè aũt. suprà eod.
mutuo accipiendis pecunijs, sed tantùm tacitum, & velut in consequentiam rei principaliter commissæ, satis indicabitur probatum in rem versum à creditore, si quatuor concurrant, de quibus hic in textu.

quod ad ciuitatem quoquè perducitur, si quaestuariam artem facit [2]: *aliàs creditor in rem versum ciuitatis probare tenebitur* [3]. *Sed haec locum habent cùm agitur istis actionibus, nempe institoria & exercitoria* [4]: *si autem de in rem verso actionem creditor intendat, nominatim in rem versum probandum est, nec praesumptiones huius legis facerent satis* [5]: *vel saltem casus probandus est, quo fuit seruus impeditus, nè pecunia in vsum verteretur* [6]. *quod verius videtur, licèt alij aliter soluant.*

De lege Rhodia de iactu.

SI LABORANTE. L. II.

E*X hac lege habeo, illata in nauem pro pensione esse obligata: nam si non essent obligata, pro alio debito non possent retineri* [7], *cùm tamen retineri possint. & vide ea quae ponuntur in l. in rebus. § possunt. suprà commoda.*

§. SI CONSERVATIS. *Hic textus singularis est, ex quo dicitur, dominum nauis, si ruptum sit instrumentum, aut exarmauerit nauis, non posse recuperare à vectoribus, aut cum eis damni disceptare, nisi voluntate vectorum in periculo propinquo instrumentum esset ruptum* [8]: *Sic nec faber qui malleum, aut quid simile fregit, non repetit à locatore* [9]. *sic nec qui locat de me opus faciendum, tenetur mihi ad sumptus & cibaria* [10]. *Adde, dominum non teneri de damno illato procuratori cùm negocium commissum procuraret, vt si procurator esset à latronibus spoliatus* [11]: *nisi ex summa quadam aequitate* [12], *quae etiam legato damnum resarciri monet, si à latronibus in via diriperetur* [13]. *Quod verò damnum vni ex socijs contigit, dum rem societatis agit, societati imputatur* [14], *nisi culpa aliqua socio imputari posset* [15]. *Ideoq; furtum sibi factum, si tamen culpa sua factum est, societati non reputat* [16]: *si autem damnum socio contigisset, non propter negocium commune, non feret de medio socius* [17].

SI VEHENDA. L. VLT.

§. SI EA CONDITIONE. *An casus pòst incidēs, liberet quem à poena & culpa praecedente, habes in l. si vt certo. §. nunc videndū. suprà commo. Et ex eo quod paulò inferiùs sequitur* [18], *nota difficultatem excusare à poena, non tantùm in cōtractibus, per hunc textum* [19], *sed*

2 Bal. in rub. de instit.
3 l. ciuitas. si cer. pet. suprà vbi diximus.
4 vt suprà eodem. l. j. §. non autem.
5 per l. iij. §. sed si accepit. inf. de in rem vers.
6 d. l. iij. §. vlt.
7 l. si non inducta. C. in quib. cau. pig. vel hypo.
8 l. iij. infrà eod.
9 gl. in l. quoniā. de test.
10 per Bal. in d. l. quoniā.
11 l. inter. §. non omnia. infrà manda.
12 gl. in d. §. non omnia.
13 Bar. in d. §. nó omnia. & ibi Bal. fusè.
14 l. cùm duobus. §. quidā. infra pro soc. & Panor. in c. cùm pro causa. de procur.
15 l. cùm duobus. §. venit. pro soc.
16 d. l. cum duobus. §. damna.
17 l. socium. §. vlt. cum l. seq. infra pro soc.
18 §. idem iuris.
19 & l. si homo mortuus. infrà de verb. oblig.

sed etiam in iudicijs [20] *: ab obligatione verò principali minimè eximit* [21]*. Item excusat à periurio* [22]*. An autem excuset à mora, sic ferè res terminari solet: nam quotiès adijcitur facto, totiès impedire moram dicitur, argumento huius legis: sin autem incideret obligationi dari, idem iuris est, si deberetur species* [1] *: in quantitatibus autem nulla difficultas excusat* [2]*. Sed hæc in debitore admittuntur, creditori autem nullo modo difficultas patrocinatur ad excusationem moræ* [3] *: quod & Bartolus & Abbas scribunt* [4]*. Et quod extrema lege dicitur, pertinet ad id, quod de rebus ad mensuram venditis, aut locatis explicatur in l. qui fundum. §. qui agrum. de cont. emp. inf.*

20 l. apud Celsum. §. si in arbitrum. infrà de doli excep. & ibi Bar. l. sed & si quis. §. quæsitum. supra si quis cau.
21 l. continuus. §. illud. de verb. oblig. & ibi Bart.
22 c. breui. de iureiurãdo.
1 l. quod te. sup. si cert. pet. l. ratio. §. cùm per venditorẽ. infr. de act. empt.
2 l. continuus. §. illud. de verb. oblig.
3 l. itẽ illa. in prin. sup. de const. pec. & ibi Bart.
4 Barto. l. quod te. sup. si cer. pet. Pan. in c. breui. de iureiur.

De institoria actione.

AEQVVM EST. L. I.

HIC *est casus, in quo ex cõtractu liberæ personæ mihi quæritur: nempè quandò qui mihi debet cedere, non est soluendò: habet enim æquitatem, vt eo casu mihi in subsidium actio accommodetur* [5]*. idem placuit, quotiès abesset qui cedere debet* [6]*. Et quod hîc dicitur, ex contractu institoris dari actionem domino in subsidium, intellige, si dominus ex eo contractu non obligatur, putà cùm institor rem vendidit & tradidit: cùm enim in hac specie dominus non obligetur, (ad nihil enim teneri potest, cùm res sit tradita) non aget nisi in subsidium, vt hîc: secùs autem dicitur, si dominus ex eo contractu institoris obligaretur, finge fortè institorem non tradidisse: hîc certè benignè interpretamur, vt domino vtilis sinè cessione actio detur, etiamsi sit soluendò institor* [7]*. nam propter relationem & æqualitatem aliquis habet actionem, quam aliàs non haberet. Ex quo dicit Baldus* [8]*, eum qui ex aliquo contractu ex quo non habet actionem, ad iudicium euocatur, etiam vice mutua habere actionem. Nec enim est nouum, vt vnius partis priuilegium ad alteram quoquè transeat* [9]*. Et hæc nota pro temperatione huius legis. Reliquos casus, vbi quæritur domino ex actu procuratoris etiam sinè cessione, repete ex ijs quæ habes in l. si procurator. de proc. sup.*

5 fac. l. iij. de eo per quẽ fact. erit.
6 l. dãni. §. vlt. de damn. infe. vide Bar. in l. dominus. & ibi noto supra de cond. indeb.
7 l. Iulianus. §. si procurator. inf. de act. empt. Bal. in l. cùm per eos. si quis ait. vel ibi. C.
8 in l. si mutua. de exercit. C.
9 l. petendæ. de temp. in integr. restit. C.

CVICVNQVE. L. V.

§. SED ET CVM FVLLO. *Præclarum est quod dicitur,*

totiès teneri dominum ex contractu procuratoris, quotiès teneretur ex contractu institoris [10]: quod tamen (opinor) sic temperatur, vt locum non habeat in delictis. nam si qui institor præpositus est, fugiat, & res creditorum vel contrahentium secum, interuertat, tenetur dominus: contrà se habet, si vt procurator esset relictus, per hunc textum, quem nota [11]. His accedit, non obligari dominum ex contractibus à discipulo initis, per hunc textum. si tamen patiente magistro consueuisset negociari, iam videretur institor, & teneretur dominus [12]: satis enim ex patientia domini mandatum probatur [13]. Et quod dixi, ex contractu procuratoris dominum teneri, intellige institoris instàr: hoc est, vt sicut institor habere debet mandatum expressum vel tacitum, ità & procurator habeat: aliàs ad dominum res non pertinet [1]. Et ex §. Non tamen, generalis illa sententia est, in contractibus cum institoribus, aut alijs, officio cui præpositis, ineundis, formam præpositionis diligenter obseruandam esse, vt & anteà diximus [2], per hunc textum. Plùs ipsum genus commissionis vel officij erit expendendum, & persona eius cum quo sit contractus, examinanda [3]. Ex quo euenit, vt ex contractu facto cum custode & sacrista ecclesia, vel Priore claustrali, non obligetur ecclesia: nec ex contractu eius qui iurisdictioni praeest, ciuitas teneatur [4], nec ex contractu villici dominus [5]: nec enim in eam rem videntur esse adlecti. Ad ea tamen quæ sæpissimè veniunt incidenter & per consequentiam officij, mandatum extendetur. Vndè fit, vt qui emptionibus faciendis delegatur, possit & eo nomine mutuas pecunias sumere, & obligabitur dominus, per hunc textum [6]. Sin autem quas mutuò accepit pecunias, non impendit, vel si vertit in alium vsum, an creditor debeat in rem versum probare, vide quæ ponuntur in l. vlti. suprà de exerc. [7].

§. SI EI QVEM. Vides institorem & generalem procuratorem posse fidem precij habere: sed id non est verum, si esset ei edictum à domino, vt pecunia præsente distraheret: aut dominus certum precium definisset: nè si eo casu fidem precij habeat, minùs videatur vendidisse ob repræsentationem pecuniæ [8]. At specialiter procurator datus, non habet fidem de precio: & hoc Bartolus notat [9]. Sed mihi falsum videtur ex Vlpiani verbis, quibus ostenditur eum qui mandato

10 l.pen. & ibi Bald. C. de exerc. gl. in l. si pupilli. §. j. sup. de neg.

11 fac. l. si procurator. de cond. ind.

12 l. vl. inf. quod cũ eo. & Bal. in rub. de const. pec. C. ij. col.

13 l. j. § magistrũ. ij. sup. de exerc. vbi notaui.

1 l. si procurator. ad fin. & ibi Bar. sup. de proc.

2 l. j. §. quid tamen. sup. de exerc. fac. l. sed si. §. conditio. isto tit.

3 l. qui cum alio. de reg. iur. vbi Decius.

4 fac. l. si cum villico. infrà eo. & Innoc. in c. quod quibusdam. de fideiuss.

5 d. l. si cum villico.

6 & l. j. §. vndè quęrit. de exerc per Bald. in rub. de exer. iij. col.

7 & fusiùs in l. ciuitas. suprà si cert. pet.

8 l. plùs. de solut. infrà. c. j. de plus petit. ext.

9 in l. j. de off. proc. Cæs. sup.

dato

dato meo rem vendidit, posse rem tradere habita fide precij, nisi specialiter ei contrarium edixerim[10]. *At executor specialis cùm sit nudus minister, non habet fidem de precio*[11] *: quod tamen in generali executore contrà seruatur, per hunc textum*[12]. *Benè autem dicitur & sine distinctione, procuratorem fisci non habere fidem de precio*[13]*: sic nec creditor pigneratitius vendens pignus, potest habere fidem de precio, vt ex ea fide teneatur debitor residuum precij expectare*[14]*: nisi causa esset, quæ ad fidem de precio habendam poterat adhortari, vt & suprà explicatum est*[15].

SED ET SI QVIS. L. VII.

VIDES *mulierem præponentem teneri, quia in obligationibus principalibus viro comparatur*[16] *: prætereà cessat Velleianum in muliere exercente mercaturam. Sic & ecclesia exercens quæstuariam artem, iure priuati vtitur*[17]. *Quod autem hic dicitur, per pupillum institorem, obligari dominum, habes fusiùs in l. iij §. sed vtrum. de minor. nunquam enim restituitur minor, vt maior compendium ferat*[18].

SED SI PVPILLVS. L. XI.

§. DE QVO PALAM. *Ex hoc textu manifestum est, cum qui alicui gestioni præpositus est, non reuocari cum effectu, nisi reuocatio ad notitiam creditorum, & eorum qui tali commissione ad contrahendum inuitari potuissent, peruenerit : idem est in procuratore*[19]. *In hoc autem casu sufficiet, proscriptionem & reuocationem fieri publicè : nec enim ignorationem quis poterit causari eius quod publicè factum erit, vt hic, cùm id singulorum auribus non sit necessè inculcare*[1]. *Item ad materiam huius §. vide quæ ponuntur in l. si procuratorem suprà de procur. Quod autem pertinet ad §.* Conditio, *require ex ijs quæ anteà diximus*[2].

HABEBAT QVIS. L. XIII.

NEMO *nescit, libello esse adijciendam causam ex qua sequi possit condemnatio*[3]*: ideò si vnam causam complexus aliquis libello est, & aliam probet, non sequitur condemnatio, per hunc textu*[4]. *Sed tamen non prohibetur alio iudicio ius suum persequi ex alia causa, idq; ex æquitate per hunc textum*[5]. *nec puto restitutionem necessariam esse, licèt aliud Bartolo videatur, qui legem non allegat.*

10 in l. i. §. j. infrà de excep rei vend. & trad.
11 l. à Diuo P.o. §. si emptor. de re iu. vbi Bar.
12 & Bar. in l. alio. §. col. vl. de alimê & cib. leg.
13 l. si procurator. infrà de iur. fisc.
14 l. creditor. suprà de pig. act. & ibi Bart.
15 l. eleganter. §. si vendiderit. & ibi gl. de pig. act.
16 fac. l. & si à muliere. & ibi Bal. C. de exercit.
17 Bal. in rubr. de exerc. C. iij. col. noto in l. ciuitas. si cert. pet.
18 l. cùm mandato. suprà de minor.
19 l. si mandâssem. infrà mand. l. si procuratorem suprà de proc. c. mandato. de proc.
1 c. j. de postul. prel. c. vl. q matrim accus. l. vlt. de decret. ab ord faci.
2 l. cuicunque. § non tamen. sup. eod.
3 glo. in l. j. de eden. C. vbi dixi.
4 fac. l iiij. §. vltim. infrà quod cum eo. & Bar. in l j. de eden. suprà.
5 c. vl. de caus. poss. l. vlt. de excep. rei iud. infrà l. Lucius. §. j. de leg iij. c. abbate. de re iud. lib. vj.

Et

Et quod extrema legis parte tentatur, an plures praeponentes institorem, insolidum conueniri poßint, suprà responsum est 6.

6 d.l.j.§.vlt.eod.

SI CVM VILLICO. L. XVI.

NON *omnis qui cui negocio praeficitur, institor est, aut continuò obligat dominum. ideò vide quae in hanc sententiam adscripsimus in l. cuicunque. §. non tamen. sup. eod. Et huc pertinet l. legatis. infrà de leg. iij.*

SI QVIS MANCIPIIS. L. XVII.

§. SI IMPVBES. *Hic habes, institorem non reuocari morte domini: cui videtur obstare textus in l. eius. sup. si cert. pet. Et vide quae ibi habentur.*

IN EVM. L. XIX.

§. TABERNAE. *Quanquàm non admittitur vt quis pro se fideiubeat* 7, *tamen vno prospectu potest quis debere, & alio fide sua esse iubere, vt hic* 8.

7 l. haeres. §. seruo. infrà de fideiuss.

8 fac. l. si mādator. quod cum eo. C. ibi Bal.

LVCIVS TITIVS. L. VLT.

EX *hac lege adstruitur, secundùm quosdam, institorem finito officio non teneri: quod tamen neque Baldo, neque Paulo de Castro probari potest* 9. *ideò vide quae ponuntur in l. Plautius. suprà de procur. Nec enim obstat hic textus, cùm ex eo non demonstretur aliquis contractus institoris, sed nuda confeßio, ex qua non est mirum, si post mortem domini is non poßit conueniri* 10. *Quanquàm contra sententiam Baldi placitum* CVRIAE *Parisiensis proferatur, vt & suprà annotauimus* 11.

9 per l. procurator qui pro euictione. sup. de procur. & l. j. §. est autem sup. de exerc. vbi scripsi.

10 secund. Bal. in rubr. de const. pecu.

11 l. j. §. est aūt. de exerci.

De tributoria actione.

SED ET SI. L. III. §. SI SERVVS.

IN *quaestione quae quaeritur, an dolus tutoris vel curatoris noceat pupillo, adulto aut furioso, ità res explicari solet. Primùm enim manifestius est quàm vt dici debeat, tutorem extra negocia pupilli delinquētem, nullum damnum pupillo afferre* 12. *si verò in ijs quae ad gestionem pertinent, delinquit, & collusio detegitur, idem erit* 1: *si nulla sit collusio, magis est, vt tutoris dolus nō teneat pupillum. nisi quatenùs ad eum peruenit ex dolo* 2: *& hoc in effectu. nam posset pupillus insolidùm conueniri* 3, *sed liberabitur*

12 l. neq; interdicto. infr. de reg. iu.

1 l. meminerint. C. vndè vi.

2 vt hac l. & l. si dolo. vbi vide Barto. inf. si quis omiss. caus. test. l. Iulianus. §. sed cùm in facto. inf. de act. empt.

3 l. j. hoc edicto. infrà ne vis fiat ei.

cedendo

cedendo actionem in tutorem 4. Hinc non præter rem dicitur, pupil- 4 l.vlt.de adm.tut.infrà.
lum rectè condemnari in expensis, si tutor calumniosè litem mouit:
tamen is liberabitur, cessa in tutorem actione 5. Quodam tamen casu 5 Bar.in l.j.§.si procurator.in fin.si qs ius dic.non obtem.
condemnabitur & exigetur pupillus: nempe cùm pœna in tutorem
æquè non potest cadere 6 sed tamen seruabit à tutore 7. An autem pu- 6 l.ij de his quibus vt indig.C.
pillus ex suo dolo teneatur, habes in l.j.§.vlt.sup.comm. 7 d.l.ij.& vide Bar.in d.l.si dolo.si quis omis.caus.

PROCVRATORIS. L. V.

AN dolus procuratoris ad damnum domini pertineat, vide per Bar.in l.j.si quis ius dicen.non obtemp. habes aliqua in l.si procuratori.infrà de dol.& met.except. Et ex § S. plures, *nota textum singularem, ex quo habes in mercibus separatis, hoc est, diuersa speciei, separatim in tributum venire: idem si vna esset negociationis forma, sed diuersis locis & tabernis distingueretur, quia ex diuersitate locorum separata fiet tributio 8: & pertinet ad id quod ponitur in l.j.§.* 8 fac.text.sing.in l.hinc quæritur.§.j.de pecul.infrà.
vltim.suprà de exercit.

§. PLANE: *Res empta ex pecunia mea, neque mea est 9, nisi* 9 l.si ea pecunia.C.de rei vind.l.j.& ij.si quis alteri.C.
in quibusdam casibus 10, neque mihi obligata 11. cui consequens est, vt in illa re tributio omnium sit communis, vt hic. Si tamen conue- 10 de quibus in l.si vt proponis.C.de rei vind.
nisset, vt ea res pignori mihi esset, quæ ex mea pecunia compara- 11 l.quamuis.C.de pign.
ta est, præferar omnibus etiam anterioribus tempore 12: & tribu- 12 l.licet.C.qui potio.in pig.
tio locum non habebit, per hunc textum. Nec simile est quod dicitur, dedi rem meam habita fide de precio, & illa extat: vt non plus iuris in illa pro debito meo habeam, quàm alter: sed omnes creditores exæquantur, & in tributum veniunt æqualiter, per hunc tex. Ex quo infertur ad quæstionem quæ relata est apud Bartolum 13: Vendi- 13 in l.si cùm dotē.§.vlt.infra sol.matr.
di tibi boues, fide precij habita: deindè contra te eodem tempore ego pro precio, & alter pro alio debito, iudicio contendimus: quæritur an saltem ad seruandum debitum meum præferar in bobus: quod minimè dicendum est, per hunc textum 14: multò minus si ex pecu- 14 & l.qui fundū.infrà de in rem vers.
nia essent empti boues: nam in bobus tributio erit communis 15. 15 d.l.si ea pecunia.
quod intellige, si fides habita est, & pecuniæ dominium translatum 16: aliâs dabitur mihi vindicatio, & omnibus mea conditio po- 16 per hūc text & § venditæ.de rei diui.inst.
tior erit, nec ad tributionem venietur 17. An autem fides de precio 17 l.ventri.§ in bonis infrà de priui.cred.
præsumatur habita ex traditione rei, vide quæ ponuntur in l.quod vendidi.infrà de cont.empt.

fff QVOD

QVOD IN HAERERE. L. IX.

§. ELIGERE. *Benignè obtentum est in reo, vt pluribus exceptionibus etiam contrarijs vti poßit* [18]. *ex quo euenit vt qui se hominem interfecisse negauerit, poßit, si posteà conuincatur, praetexere se ad defensionem suam, & lege permittente id commisisse* [19]. *An autem actor plures actiones quas habet, poßit intendere, dubitatum est: & rationem habet, vt si ad diuersa ea competant, vna dictata, ad aliam redire poßit* [20]: *sin autem ad idem ius dantur, non est permittendum actori, vt eas omnes dictare poßit, vt ex singulis compendium ferat: sed ex pluribus vnam eliget, qua cum reo experiatur, vt hic* [1]. *Planè si ob factum aut contumaciam rei, non est integrum actori eligere, vtra ex pluribus actionibus agere malit, fortè reo non respondente ex forma legis* [2], *conceditur actori nulla electione facta agere* [3]. *Nam propter iustum errorem, libellus incertus aut alternatiuus tolerari solet* [4]: *vt Baldus alibi notat* [5]. *Ex quo euenit, vt qui errore iustißimo non rectè & vtiliter egit, poßit impune ad aliam actionem reuenire* [6]. *Et quod dicimus actiones electione tolli, intellectum habet, si ex vna causa vel pluribus contrarijs descendunt* [7]: *vndè est, vt persecutoria per persecutoriam tollatur* [8]: *& qui commodati actione constituit, ad condictionem furtiuam, quae & ipsa persecutoria est* [9], *regressum non habet. & ità necessariò intelligitur, quod dicitur in l. si is cui. infra de furt. vt ibi actio furti pro condictione furtiua ponatur. Quòd si ex diuersis causis, sed non contrarijs, actiones veniunt, electione (vt dixi) non tolluntur, sed vna post aliam rectè intendetur* [10]. *Ex quo valet quod traditum est, persecutoriam actionem per poenalem non tolli, nec è diuerso* [11]. *Huc probè annectitur, quod à Canonicis relatum est, nullo iure nos impediri, quo minus duos titulos, & collationes plures ad idem sacerdotium impetremus* [12]: *sed vt ex vtroque titulo ius persequamur, prohibitum est: erit igitur impetrantis eligendum, vtram viam sequi mâlit* [13]. *Planè excipiendo pluribus titulis niti poterit* [14], *vt & Abbati videtur* [15]: *vel eo magis, quòd nouum titulum impetrans, veterem non creditur eiurare* [16]. *Sed quanquàm admittatur in actionibus, vt electa vna, ad aliam non sit regressus* [17]: *non idem tamen vsuuenit in pluribus debitoribus,*

18 l. nemo. de excep. infr. & ibi Bar. Pan. in c. pastoralis. de excep.
19 Bar. in auth. cõtrà qui propriam. C. de nõ numer. pecu.
20 l. non est nouũ. de act. empt. inf. vbi noto.
1 & l. nemo ex his. §. quotiès. de reg. iur. & l. j. de furt. C.
2 l. qui petitorio. de rei vind. supra. l. cogi. de pet. hæred. C.
3 l. j. § quod autẽ. quor. leg. l. ij quãdo de pec. act. inf. à.
4 l. quæ de tota. de rei vind. vbi noto.
5 l. j iij. oppos. C. de furt.
6 l. iiij §. vlt. quod cũ eo qui in alie. infra. l. habebat. de instit.
7 d. l. j. de furt.
8 l. sed si ex causa. infrà pro soci[o].
9 l. si pro fure. de cõd. furti. suprà.
10 l. item illa. §. verus. de pecu. constit. sup. & ib. Barto.
11 l. rei cõmunis. pro socio. l. qui seruu. de verbo. oblig. & act. inf. l. si pro fure. sup. de cõdic. furt.
12 c. post electionẽ & ibi Pan. de concess. præb. ext.
13 c. vt quis duas. de elec. lib. vj.
14 d. l. nemo. de excep.
15 c. in nostra. de elect.
16 Panor. in c. cum olim. is de priuil.
17 per hunc text.

bus, quorum alter si eligatur & conueniatur, non ideò dici poßit cæteros absolui: quin & distringi poterunt, & ad eius quod ab altero seruari non potuerit, solutionem compelli [18] *: non enim litis contestatio contra vnum facta, sed solutio ab illo impleta, cæteros eximit* [19]. *quod an in contractibus indistinctè dicatur, alibi explicamus* [20]. *In pœnalibus autem nec litis contestatio, nec perceptio ab vno insolidùm facta, reliquos liberat, at sua pœna quisque obnoxius est* [21] *: vt & anteà adscriptum est* [22]. *Sed in contractibus valdè notandum est, vt quotiès plures vnius rei nomine tenentur, pendente lite contra vnum, de eadem re alter non poßit appellari* [23].

18 l.si creditor. §.pen. de pecul. infrà.
19 l.& quidem. & l.perceptione. de his qui deiecer. vel effud. sup.
20 l.nec vllà. §.item si dolo. de petit. hær. sup.
21 l.itē Mela. §.si plures. ad leg. Aquil.
22 d.l.item Mela. §.si plures.
23 l. quotiès. §. si creditor. de pecul. inf. & ibi dicitur.

Quod cum eo qui in aliena potestate est, negocium gestum esse dicetur.

AIT PRAETOR. L. II.

F*ILIVSFAMILIAS ex contractibus suis tenetur* [24] *: tamen emancipatus, vel aliter de patria potestate dimissus, videtur quodammodò eximi ab illa obligatione, sicut dicitur in seruo manumisso* [25]. *ideò contra eum prætor restituit actionem vtilem* [26]. *Verùm sex casibus qui habentur in hac lege, ità res expeditur, vt nisi quatenùs facere potest, conueniri non poßit, hoc est, deducto nè egeat* [1] *: & relinquetur ei competens victus à iudice, qualitate personæ pensata* [2]. *Sic sufficiens sacerdotium attenditur ex qualitate personæ* [3] *: quæ inspectio valet, vt cognosci poßit an iustè quis duo beneficia poßidere queat* [4]. *Competit autem priuilegium hoc, quatenus facere potest, filiofamiliàs etiam contra actorem egenum : datur enim id propter mutationem status. cùm autem tale priuilegium miserationis gratia tantum indulgetur, cessat contra actorem egenum* [5] *: vt illius causa sit potior qui de damno certat, quàm eius qui de lucro* [6]. *Ex quo efficitur, maritum non habere priuilegium hoc contra mulierem repetentem dotem, si sit mulier egens* [7].

24 l.tam ex contractibus. sup. de iud.
25 l.eum seruum. sup. de neg. gest.
26 in tit. de capi. diminu. suprà.
1 l.in cōdemnatione. de reg. iur. infrà.
2 l.sed & si quid. §.j. suprà de vsufr. l.cum vnus. §.alimentis infrà de alim. & cib. Bald. in l.ij. .eod.
3 glo. in c.cùm adeò. de rescript.
4 Pan. in d.c. cùm adeò, gl. in c.gratia. de rescr. lib. vj.
5 Bal. in l.ij. C. eo.
6 l.non debet. §.j. de reg. iur. infrà.
7 Bar. & alij in l.maritū. infrà sol. matr.

SED SI EX PARTE. L. IIII.

CLARVM *est, filium mentientem se patremfamiliàs, insolidùm condemnari : & vide leges in glos. quæ consentiunt : quæ de*

re & nonnulla superiùs attigimus [8]. *Prætereà habes* [9], *in delictis filiumfamiliâs insolidùm condemnari. Ex quo bellissimè dicitur, literas quinquennales & omnia priuilegia siue rescripta moratoria solutionum, non habere locum in debitis ex causa delicti* [10] *: sic nec exerceantur contra futuros creditores* [11]. *Aliâs habebunt effectum, data tamen cautione* [12]. *Item generalis in iure sententia est, quotiès mendacium nocet, & facit perdere priuilegium, (quod multis casibus accidit* [13]*) totiès mendacium reuocari posse ante litem contestatam, & ità non nocebit* [14]. *Et ex eo quod inferiùs sequitur* [15] *nota beneficium, vt quatenùs facere potest quis, teneatur, hæredi non dari* [16], *nec fideiussori* [17] *: at procuratori sic* [18], *cuius conditio deterior in nullo est, quàm domini, præterquàm in satisdando* [19]. *Aptè autem quæritur: si iam lata esset sententia contra filium, mox moritur, an in executione facienda habeatur ratio eius quatenùs facere potest: quod non est admittendum: hoc enim beneficium iuris est siue personæ, & non sententiæ: ideò nec sententia lata hæredi dabitur* [20]. *Et quod ad finem legis pertinet* [21], *an qui vna actione semel egit, ad aliam transitum facere possit, habes in l. habebat. suprà de instit. & alibi etiam fusiùs* [22].

PATER. L. VII.

VIDES hîc filium insolidùm conueniri, & tamen ritè condemnationem fieri, quatenùs facere potest: ex quo fit, in omnibus actionibus quibus quis condemnatur, quatenùs potest, procedere libellum insolidùm, per hunc textum: quod adeò verum est, vt etiam si condemnatio insolidùm facta sit, tamen in executione habeatur ratio, quatenùs facere iudicatus potest: speciale enim est in hac dilatoria exceptione, vt in executione opponi possit [23].

TITIANVS. L. VLT.

AN patientia habeat vim mandati, habes in l. j. § magistrum. de exer. Quod autem dicitur ex hoc tex. iudicem appellationis sententiam ex noua causa confirmare posse, admittitur in definitiua sententia, in qua si est appellatum, ex nouis actis & causis procedi potest [24]. *Sic peremptoriæ non opposita in principali, possunt opponi in causa appellationis* [1], *nisi malitiosè essent dilatæ* [2] *: dilatoriæ autem non possunt opponi* [3]. *Et hæc in definitiua. Interlocutoria autem, cùm in ea sit expri-*

8 l. de ætate. §. qui tacuit. de inter. actio.
9 in vers. quanquàm.
10 secun. Guill. de Cuno hic. fac l. si rerum inf. de re iud. noto in l. pe. infrà de iure dot.
11 l. Aurelius. §. Titius. infrà de lib. leg. l. ij. de abol. gen. C. Gui. Pap. q. cix.
12 l. vniuersa. de diuers. resc.
13 l. si dubitet. & ibi per gl. ponitur. de fideiuss.
14 l. electio. §. neque hæredi de nox.
15 §. soli autem.
16 vt hic.
17 l. & si. inf. de re iudic.
18 l. si cum procuratore. de re iud inf.
19 l sed & ex. §. defendere de procur. sup.
20 Bal. in l. ij C eo.
21 §. is qui de peculio.
22 l. quod in herede. § eligere. sup. de tribut.
23 l. Nesennius. §. vlti. de re iud. glo & Bar. in l. inter eos. de re iu. Bal. in l. ij. C. eo.
24 l. per hãc. de temp. appell. C.
1 c cum Ioannes. de fide instr. ext.
2 c pastoralis. de excep. & ibi Panor.
3 l. ita demú. de proc. C.

exprimenda causa, non adiuuatur in causa appellationis ex nouis actis vel causis [4].

De senatusconsulto Macedoniano.

VERBA. L. I.

EX verbis edicti quæ hic inseruntur, satis perspectum est, hoc senatusconsultum in odium fœneratorum perscriptū esse [5]. *ex quo infert Bartolus* [6], *confirmari contractum à fœneratore cum filiofamiliâs gestum, iuramento: quod non admitteretur, si bono publico potissimùm actus inhiberetur* [7]. *Et adde ex Innocentio* [8], *filiumfamiliâs qui mutuum in vsus suos vtiliter consumpsit, peccare, si se Macedoniano iuuet. Quod autem dicitur, denegari actionem fœneratori in filiumfamiliâs, intellige, non ipso iure, sed per exceptionem, vt glo. hic. quod perpetuum est, quotiès lex ità loquitur,* nec actio, nec petitio sit [9]. *sic cùm denegatur actio ad rem emptori qui non soluit precium, intellige per exceptionem* [10]. *sed hæc in ciuilibus: nam in criminalibus per talia verba actio ipso iure extinguitur* [11]. *Et ex eo quod ad finem sequitur* [12], *notum est, filiumfamiliâs factum episcopum vel consulem, iuuari Macedoniano. nec placet sententia glo. hic, quæ ideò hunc textum corrigi putat, quòd tales eximantur à patria potestate* [13]. *nam licèt eximantur à potestate quo ad damnum, non tamen quo ad commoda & vtilitates suas, ne priuilegium sit in damno* [14].

SI QVIS PATREMFAMILIAS. L. III.

FILIVSFAMILIAS *qui apud omnes habetur pro patrefamiliâs, non iuuatur Macedoniano contra creditorem, per hunc textum* [15]. *debebit tamen creditor hoc probare ex fama vel alijs indicijs, & ità probabilem ignorationem suam facere* [16]. *nam licèt plerunque ignorantia præsumatur* [17], *nisi ex alijs indicijs scientia argueretur* [18]: *tamen cùm aliquis ratione ignorantiæ vult se excusare, & ex ea efficere vtilem actum vel inutilem, non præsumetur ignorantia, nisi impleantur coniectura, per hunc textum* [19]. *nec puto necessariam cautionem Bartoli, qui voluit necessarium esse, vt filiumfamiliâs se per decem annorum spatia patremfamiliâs gerat* [20]. *Et quod dicitur hic, filiumfamiliâs qui publica vectigalia conducta habet, non habe-*

4 clem. appellanti de appell. Bar. in l. ait prætor. in prin. de mino. Socy. in fall. reg. cccxxiij.

5 tex. est in l. qui exceptionem. sup. de cond. in.

6 in l. Seius & Agerius. ad leg. Falc.

7 c. si diligenti. de for. comp.

8 in c. quia plerique. de immu. eccles.

9 Bart. hic. & in l. nam postea quam. suprà de iureiur.

10 doct. in l. Iulianus. §. offerri. de act. emp.

11 l. j. de alea lusu. suprà.

12 §. in filiofamiliâs.

13 auth. sed episcopalis. de episc. & cler.

14 l. municeps. ad municip. Saly. in d. auth. sed episcopalis. Bart. in l. item Vlpianus. de excus. tut. & in l. iii. de is qui sunt sui vel alieni iur.

15 & l. j. C. eo.

16 d. l. j.

17 l. verius. de prob.

18 l. si tutor. de peric. tut. c. vlt. qui accus. matr. pos.

19 & Bal. in l. j. C. eo.

20 in l. Labeo. de supel. leg.

21 in l. Macedoniani. C. eod.

re Macedonianum, iuuat opinionem Baldi [21], quæ vult Macedonianum non habere locum in filiofamiliâs mercatore: sic nec Velleiani

22 l. & si à muliere. de in-stit. C.

exceptio mulieribus merces agentibus proficeret [22]. Quod autem pergit quærere de filiofamiliâs qui alteri filiofamiliâs credit, an sit Macedoniano locus, pertinet ad ea quæ vulgò quæri solent, an priuilegiarius contra priuilegiarium priuilegio adiuuetur, quod alibi relatum

23 l verùm. §. item quæritur. de minor.

est [23]. Et quod in fine legis dicitur, iungitur ijs quæ dicta sunt in l. iij. §. j. suprà de minor.

ITEM SI FILIVSFAMILIAS. L. VII.

§. NON SOLVM. Certum est creditorem mutuantem filiofa-

1 vt noto in l. si quis patremfamil. sup. eo.

miliâs, propter iustam ignorantiam excusari [1]. nunc incidit quæstio, si sint duo creditores, & vnus sciebat, alter ignorabat filiumfamiliâs quem esse: & certè vtrique vnius scientia nocet, & sic vterque tene-

2 in l. j. C. eo.

bitur, per hunc textum. admittit tamen Baldus [2] in casu quo certum est cuius sit pecunia, eius aut ignorationem aut scientiam spectandam

3 arg. huius tex. in vers. item si duos.
4 l. reos. §. cùm tabulis. de duob. reis.

esse [3]: sin autem in dubio versamur, cùm pecunia vtriusque præsumatur ex æquo [4], is qui dedit ignoranter, pro sua parte aget, sinè exceptione Macedoniani: pro alia verò parte, vtrique nocebit Macedonia-

5 in d. l. r. fac. §. item si duos. inf. ea. l.

num: ità hunc textum intelligit Baldus [5].

§. SI FILIVSFAMILIAS. Nota casum in quo cessat Macedoniani exceptio, nempe cùm versa est pecunia in causam necessariam, vt cùm filiusfamiliâs sumit mutuam pecuniam vt creditorem suum dimittat, aut vt sibi alimenta & libros in scholis habere

6 l. Macedoniani. C. eo. & sup. ea. l. §. quod dicitur.

possit [6]: aliâs daretur exceptio, etiam si pecunia esset versa in vtilem vsum, vel extaret [7]. Ex quo infert Baldus [8], filiumfamiliâs qui

7 per text. in l. sed etsi pater. §. hoc senatusconsultum. infrà eod.
8 in d. l Macedonia i.
9 per d. §. hoc senatulcõsultum.

sumpsit pecuniam mutuò nulla causa adiecta, habere exceptionem Macedoniani, etiamsi posteà in libros eam expenderet [9]. Quod si admittimus, videatur necessariò dicendum, non sufficere in libros & similes causas pecuniam esse expensam à filiofamiliâs, vt cesset Macedonianum, sed requiri etiam in hunc vsum nominatim à creditore datam esse. Item & altero casu cessat Macedonianum, putà cùm pater filij debitum cœpit soluere, aut cùm filius factus paterfamiliâs

10 l. quidã. de euict. infrà.

idem fecit: vt enim receptio precij approbat contractum [10], ità & solutio facta, approbationem soluentis continet, vt hic: & ideò ne in

11 per tex. in auth. de her. & falc. §. non autem.

residuo quidem exceptionem haberet, vt hic in gl. [11]. nec enim appro-

batio

batio actûs nisi in solidùm esse potest [12]. *Sed & cessat Macedonianum, cùm pecunia quæ transit ab aliquo in minorem, potiùs fraudandorum creditorum, quàm credendi causa numerata est: putà cùm libertus in fraudem patroni credit filiofamiliâs: nam repetitio dabitur* [13]. *quod nota. Alium casum habes in l. sed etsi. inf. eod.*

12 l. cùm quæreretur. inf. de adm. tut. l. in causa. de procur.

13 l. si libertus. infrà quæ in fraud. patro.

SED SI PATERFAMILIAS. L. IX.

HOC *principium videtur obstare l. qui contra. infrà de fideiuss. & ibi annotatur.*

§. HOC SENATVSCONSVLTVM. *Hunc textum habet singularem Baldus in l. Macedoniani. C. eod. Et vide quæ habentur in l. item si filiusfamiliâs. §. si filiusfamiliâs. suprà eo.*

TAMEN SI. L. XI.

LICET *peremptoriæ exceptiones ante sententiam debeant proponi* [14], *tamen exceptio Macedoniani & Velleiani etiam post conclusionem causæ opponitur. Sed de his aliâs* [15]. *Item obtinuit, ea quæ in odium alicuius sunt inducta, non posse eiurari, vt in priuilegio fori dato clericis dicitur, quod ex nonnullorum sententia in odium laicorum datum est* [16]: *in exceptione non numeratæ pecuniæ* [17], *& Macedoniani* [18]: *quæ duæ in odium creditorum sunt inductæ. De exceptione autem Velleiani non satis conuenit: tamen ferè obtinuit, hanc non posse refutari: hactenùs enim renunciatio secundam intercessionem habere credita est* [1]. *Sed hoc locum habet, nisi mulier esset certiorata de Velleiano: & est communis opinio secundùm Socynum* [2]: *at non præsumeretur certior facta* [3]. *Planè eiuratio Velleiani valet, si mulier in iudicio renunciasset* [4]. *sic renunciatio iuris futuri non valet* [5]: *si tamen in iudicio fieret, subsistit iure* [6]. *Idem est, si extra iudicium, modò iuramentum interueniat* [7]: *nam & hoc iudicij instar est* [8]. *Et hæc sententia adeò vera est, vt contra talem renunciationem mulieri non detur restitutio. Et ità in* CVRIA *Parisiensi iudicatũ est* [9]. *Nec omittendum est, Zasium* [10] *contra veteres existimâsse filiumfamiliâs Macedoniano renunciare posse: vt tamen renunciatio filio soli noceat, patri autem minimè, vt in actione iniuriarum dicitur* [11]: *quod sinè ratione non est.*

14 l. peremptorias. C. sent. resc. non poss.

15 in l. ij. infrà de except.

16 c. si diligenti. de for. comp. & ibi glo.

17 Bar. in l. iij. C. de non numer. pec.

18 vt hic per glo. & Bar.

1 l. doli. §. diuersum. infrà de nouatio. & ibi Bart.

2 in fall. reg. 704.

3 l. quæcũque. §. vlt. sup. de Publicia. Alexan. in l. sciendũ. de ver. obl.

4 l. vlt. § pe. inf. ad Vell. secund. cõmunẽ intel.

5 l. is qui hæres. infrà de acq. hær.

6 l. j. & ibi glo. & doct. de cur. bo. dand. infrà. c. ex rescripto. & ibi doct. de iureiur.

7 l. qui iurâsse. ad fin. de iureiur.

8 aun. 1554. 7. Idus Septemb.

9 [illegible]

10 cap. xxviij. lib. ij. singul. resp.

11 l. j. §. vsque adeò. de iniur.

NIHIL INTEREST. L. XV.

VIDE

VIDE quæ habentur in l. legatis. sup. ex quib. cauſ. maio. An ciuitas habeat aliqua priuilegia.

SI FILIVSFAMILIAS. L. XVI.

VVLGATA regula eſt, eum qui tacet, videri conſentire. quod intellige, cùm actus ad vtilitatem tacentis pertinet[12] *: ſin verò in damnum, ſecùs dicitur*[13]*, niſi fauore Reipublicæ*[14]*. Planè in rebus magni momenti, qui tacet, non conſentit : vt cùm maior pars numeri ſine capituli compromittit de electione inſtante, reliqua parte præſente : neq; enim actus valet*[15]*. quod tamen intellige, niſi aliquis ſuſcepiſſet literas, & contrariam teſtationem non feciſſet : cenſetur enim quod literis continetur, approbare. per hunc textum*[16]*. Item tacens atque adeò ſubſcribens ijs quæ inuito ſe fieri poſſunt, approbare non cenſetur*[17]*. Quod autem dixi eum qui literas recipit, ſi non contrariũ teſtatione ſit complexus, videri mandatum recipere, intellige inter coniunctas perſonas, vt hic : item in iudicialibus*[18] *: nam in ijs quæ extra iudicium expediuntur, ſola literarum receptio non facit acceptationem mandati*[19]*, nec obligationem: niſi cùm res alicuius nomine geſta eſt, & ei denũciatur: ità poteſt intelligi hic textus*[20]*. Et hæc quaſi per transennam : neq; enim res tanta, certa definitione concludi poteſt.*

12 l. ij. §. voluntatem. ſolut. matr.
13 l. inuitum. de ſeruit.
14 l. j de decur. lib. x. C. & ibi Bar.
15 Panor. in c. in cauſis. j col. per illum. tex. de elect.
16 & cle. j. de proc. & l. ſi quis alicui §. ij infra mand. Pan. in c. pe de procur.
17 l. [illegible] alius. ſuprà de pig. act.
18 d. clem. j. de proc.
19 l. filiusfamiliâs. §. inuitus. de proc.
20 ſecund. Bal. in l. j. inf. mand.

LIBER QVINTVS-DECIMVS PANDECTARVM.

De peculio.

ORDINARIVM. L. I.

VARIIS & diuerſis modis peculium cenſetur, de quibus glo. hic[21]*. Sed & anguſtius concluditur peculij diuiſio in filiofamiliâs. Eſt enim peculium caſtrenſe, quod filius in caſtris quæſiuit*[22] *: eſt & quaſi caſtrenſe, quod filiofamiliâs quæritur ex aliqua geſtione aut officio*[1]*. & his duobus peculijs filiusfamiliâs loco patrisfamiliâs eſt*[2]*. Aliud eſt peculium*

21 & in l. frater à fratre. de condi. indebi.
22 l. j. de caſt pec. C.
1 l. fori. de aduoc. diuerſ. iudic. l. velut. de aſſeſſ. C.
2 l. ij. ſup. ad Maced.

peculium, quod aduentitium nominatur, cùm aliquid ad filium peruenit ex bonis maternis, aut saltem ex non substantia patris: in quo patri solus vsusfructus seruatur[3], *nisi pater eiuscemodi acquisitioni filio authoritatem minimè accommodârit*[4]. *Est & profectitium, profectum scilicet ex substantia patris*[5], *vel ab alio, prospectu tamen patris*[6]. *In hoc ex sententia Bartoli, habet locum iste titulus. At in seruo accipimus peculium, quod à rationibus dominicis separatur per ipsum dominum*[7]*: & hoc ad filiumfamiliàs etiam extenditur. Vndè & missus ad paterna bona, non censetur missus ad peculiaria*[8]. *Quòd autem pertinet ad §.* Si cum impubere, *nota quòd quotiès cum impubere filiofamiliàs vel seruo contractum est, quanti peculium est, tanti in patrem vel dominum condemnationem fieri: vt suprà eadem lege. Quòd si essent impuberes, quia ex eorum contractibus patri & domino restitutio non est*[9], *benignè admittitur vt non teneantur, nisi quatenus peculium locupletius est*[10].

LICET TAMEN, L. III.

§. SI SERVVS. *Neque in iudicio seruus*[11], *nec in compromisso esse potest, per hunc textum*[12]*: cùm arbitria iudicijs comparentur*[13]. *Si ergò ex eiuscemodi compromisso damnetur seruus, nec actio est, nec pœna committitur. non enim ex actu nullo pœna potest committi*[14]. *ideò si ex compromisso conueniat inter partes, vt ad eum iudicem redeant, qui se non iudicem declarauit, cùm ille non possit ex integro in causa iudicare*[15], *non committeretur pœna contra non parentem*[16]. *Huc pertinēt quæ adscripsimus in l. societatem. §. arbitrorum. pro socio.*

§. IDEM SCRIBIT. *Sicut ex contractu, ità ex iudicio à filio suscepto tenetur de peculio pater: in iudicio enim contractus est, vt hic. Ex quo euenit, vt quia iuramentum interpositum à minore in contractu, firmare contractum dicitur*[17]*: idem quoquè recipiatur in iudicio, vt per sacramentum minoris roboretur exclusa restitutione*[18]. *Proindè dicitur, sententiam latam contra filium, posse executioni mandari in patrem de peculio, quod in profectitio expeditum est, cùm de eo tantùm loquatur titulus hic*[19]. *Sed videndum est in aduentitio, hoc est, in vsufructu quem pater habet in aduentitio filij peculio, an idem sit dicendum: quod vix est, nisi consentiente*

3 l.j. de bonis mater.C.
4 l.vlt. post prin. C. de bon. quæ lib.
5 l.cùm oportet. de bon. quæ lib. & ibi glo.
6 l. sed si plures. §. in arrogato. de vulg. & pup. Bar. hic.
7 l.iiij. infrà eo.
8 l.iij. §. sed verùm. suprà de minor. vbi noto.
9 l. iij. §. vlt. & l. cùm mandato. de minor.
10 per hunc text.
11 l. seruus. de iud. C.
12 l. illa verba. de verb. signif. l. Pædius. suprà de arbit.
13 l.j. de arb sup.
14 fac. l. cùm lege. sup. de arb.
15 c. significantibus. de off. deleg.
16 glo. Pan. & Inno. in d. c. significantibus.
17 Auth. sacramenta. & aduers. vendit. C. & c. quàuis. de rescr. lib vj.
18 gl. & Bar. vlt col. in d. Authen. sacramenta. Guid. Pap. q. xxxv. in decis.
19 vt Bar. in rub. suprà eo.

patre filius in iudicio fuisse comprobetur [20] *: quod Bartolus* [21] *&* *Baldus* [22] *maximè probant. De castrensi autem & quasi castrensi, quæstio nulla esse potest : nam in id ex contractu filij tantò magis fiet executio, quòd eius prospectu paterfamiliâs habeatur* [23]*. Sed hæc in maleficijs locum non habent, in quibus pater non tenetur de peculio, nisi quatenùs peculium ex maleficio locupletatum est* [24]*. Et secundùm hanc temperationem esset intelligenda l. etsi condemnatus. sup. de noxal. quod tamen intellectum habet, nisi filius eo nomine teneretur, quòd litem suam fecerit* [25]*. hic enim magis est, vt de peculio teneatur. Ad hæc annectitur quæstio, an publicatis bonis filij. publicetur quoquè peculium aduentitium, de qua refert se ad ea quæ habentur in lege tertia. §. sed vtrùm. de minor. sup.*

PECVLII. L. IIII.

§. SI AERE ALIENO. *Singulare est quod hîc Accursius retulit, vasallum qui ob aliquod delictum cecidit à beneficio suo, si ei remittatur à domino pœna, videri habere beneficium ex vetere concessione, non ex noua : ex quo euenit, vt sinè liberis decedens, ad fratres transmittat : quod locum non haberet, si esset nouum feudum* [1]*. quod & Iasoni placet* [2]*.*

QVAM TVBERONIS. L. VII.

§. ALIA. *Vides liberam non concedi, nisi expressè dicatur : sufficit tamen exprimi per æquipollens, vt cùm datur plena potestas* [3]*. Et de libera potestate vide quæ ponuntur in l. procurator cui. suprà de procur.*

§. IN PECVLIO. *Per hunc textum videtur satis impleri, nomina debitorum facere tertiam partem in bonis, vt nec mobilia, nec immobilia propriè dici possint. Ex quo effici crediderunt multi* [4]*, legato vsufructu bonorum mobilium & immobilium, non contineri æs alienum. Si tamen statutum vel lex loquens de mobilibus & immobilibus, vult omne patrimonium comprahendere, admittitur opinio glo.* [5] *vt tunc actiones & nomina rebus mobilibus reputentur, cùm rerum mobilium persecutionem habent : sin autem pro rebus immobilibus dentur, etiam inter immobilia iura nuncupantur. Quæ distinctio etiam Panormitano* [6] *& Bartolo* [7] *placet. Igitur cùm lex edicit* [8]*, tutorem immobilia sinè decreto alienare*

non

20 glo. sing. in l. etsi condẽnatus. sup. de noxal.
21 in l. si finita. §. de vectigalibus. infrà de dam. in fect.
22 Bal. in l. vlt. §. j. ij. col. de exec. rei iud. C.
23 l. ij. sup. Ad Maced. l. quoties. ij. suprà de noxal.
24 vt hac l. §. ex furtiua. l. cùm ancilla. & ibi Bal. quod cum eo. C.
25 l. si filiusfa. sup. de iud.

1 In vsibus feud. tit. de benef. frat.
2 in rub. de vsibus feud. nume. 95.
3 l. si procurator. C. eo. Pan. in c. petitio. de procur.
4 Bar. in l. vlt. §. vlt. de vsufr. leg. & in l. j. si aduers. transact. C. Guid. Pap. q. cccj. & ccccxcix. in decisio.
5 in Auth. de non alien. aut permutan. §. vult enim.
6 in c. nulli. de reb. eccles. non alien. ext.
7 in l. si ad resoluendũ. per illũ tex. de præd. & alijs reb. min. C.
8 l. lex quæ. de adm. tut. C.

non posse, mobilia autem posse: si quæstio de nominibus sit, quæ potiùs appellatione sint dignanda, talis distinctio accommodabitur quam suprà memorauimus. Item seruitutes, annui redditus, & iura incorporalia, pro immobilibus æstimantur 9: quod rationem habet eo casu quo res postulat, vt vel mobilibus vel immobilibus rebus nuncupentur, vt dixi: aliàs facerent tertiam speciem 10.

9 gl. in c. vl. de reb. eccl. non alien. lib. vj. glo. in l. corruptionem. de vsuf. C.

10 Panor. in d. c. nulli. vlt. col.

SED SI DAMNVM. L. IX.

§. SIVE AVTEM. *Habes ex hac lege, ad prin. in peculij actione qua dominus tenetur, deduci primùm quod sibi debetur, vel his quorum curam, tutelam vel negocia gerit, siue ex contractu siue ex delicto: deducitur tamen simplum, non pœna quæ vltra simplum penditur, per hunc textum 11. Ex quo nota diligenter, pœnam non habere idem priuilegium atquè ipsum principale: vndè non ineptè diceretur, hæredem etiam inuentario confecto, non posse reputare creditoribus duplum pro euictione quam habebat contra defunctum, sed simplum tantùm. nam priuilegium quod ex inuentario habet, facit nè suæ actiones confundantur hæreditatis aditione 12: sed illud priuilegium in pœna locum non habebit: quanuis glo. 13 aliud sentiat. Plus, licèt debitum ex causa victûs & annonæ publicæ non compensetur 14, tamen pœna in quam quis hoc nomine condemnatus est, compensationem recipit iure communi 15. Sic hypotheca quæ iure speciali data est in multis contractibus, vt in dote 16 & cæteris, procedit pro simplo, non pro pœna quæ fortè in contractibus adijcitur 1. sic fiscus habet priuilegium in contractibus suis 2, non tamen in pœnis 3. Sic quanquàm moribus nostris qui multam fisco inferre iussus est, ad soluendum carcere cogi possit 4, non tamen pro damnis & eo quod interest, in vincula conijci poterit, vt CVRIA Parisiensis iudicauit 5.*

11 fac. l. cùm emptor. ad leg. Falc. infrà.

12 l. vlt. §. in computatione. de iure delib. C.

13 in d. §. in cõputatione, in verb. confundantur.

14 l. ob negocium. infrà de compens.

15 l. & ideò. infrà de compens.

16 l. assiduis. qui potio. in pig.

1 Paul. de Cast. in d. l. & ideò.

2 l. fiscus. de iur. fis. infr.

3 l. j. C. pœn. fisc. cred. præf.

4 l. nemo. de exact. tribut. lib. x. C. & ibi Bar.

5 die v. Martij, ann. 1396.

SI VERO. L. X.

CVM occupantis melior conditio est, an quis dicatur occupâsse per litem contestatam, an per sententiam, quæstio latè funditur: & de ea vide Bartolum in l. pluribus. de leg. j.

SI NOXALI. L. XI.

§. IDEMQVE SCRIBIT. *Constitit emptione perfecta, hoc est, cùm de precio conuenit, periculum emptoris esse, licèt res non sit*

6 §.cùm autem. Inst de emp.& vend. l.necessariò. de peric.& côm. rei vend.

tradita 6 *: quod tamen ab hoc § mirè discrepat : hîc enim dominus pro quinque debitis sibi à seruo suo, vicarium valentem quinque deduxit : & tamen si seruus pereat post deductionem, antequàm abstulerit, non perit illi : ideò hunc textum in compositionibus, transactionibus & contractibus innominatis, intelligere rectius est : in quibus re perempta post contractum, antequàm tamen implementum sit secutum, non liberatur debitor* 7. *Et sic limita §. cùm autem. de empt. & vend.*

7 l.vlt. de côd. caus. dat. sup.vbi noto.

SYMMA. L. XXI.

HAEC lex habet nobilem præsumptionem : nam dominus iudicatur in dolo esse, si peculium seruo ademerit, vel intricare eum siue conturbare rationem sit passus. Quod facit contra tutores, minùs explicatas rationes reddentes. Quod autem ad §. Si dolo, *pertinet, an scilicet ex dolo tutoris aut gestoris sui pupillus teneatur, alibi dictum est* 8.

8 l. iij. §. si seruus. de trib.sup.

ID VESTIMENTVM. L. XXV.

PRAECLARVM est, quod glos. ex hoc textu contra pedisequas & seruos infert, vt ab ijs de dominorum famulatu recedentibus possint domini vestes ad vsum datas auferre : quod tamen non authoritate domini, sed per iudicem expedietur 9, *nisi fuga suspicio capi posset* 10. *Ex quibus quæsitum est, An vestes à marito vxori data, remaneant præcipua vxori post mortem mariti, an verò ab hæredibus mariti repeti possint : quod magis esse Barto.*[11] *voluit, si vestes essent preciosæ : nam causa mariti videntur esse datæ, cùm & hoc ad mariti decus pertineat* 12 *: sin autem essent viles, mulieri præcipuæ remanebunt : nam inter alimenta hæ vestes numerantur* 13 *: at donatio alimentorum causa, inter maritum & vxorem valet* 14.

9 l.extat. sup. quod met. caus. l.si quis in tantã. vnde vi.
10 l.ait Prætor. §. si debitorem. de ijs quæ in fraud. & Alex.in l.pe. solu.matr.
11 in l. in ijs. §.j. solut. mat. & in l.si vsusfructus.inf. Ad leg. falc.
12 per hunc tex. & d. l. in ijs. § j.
13 l.vlt. infr. de alim. & cib.leg.
14 l.ex annuo. de do.int. vir.& vxo.

ET ANCILLARVM. L. XXVII.

§. SI QVIS CVM SERVO. Pertinet ad ea quæ habentur in l.j. §.vlt.sup.de exercit. An ex contractu institoris vel serui, plures domini insolidùm teneantur.

QVAESITVM EST. L. XXX.

LICET ius iudicio constante adueniens, non debeat actori proficere 15 *: & ea quæ post litem contestatam accidunt, noua dicantur interpellatione indigere ; neque enim in iudicium venerunt* 16*:*

15 c.vlt.vt lit.pend.& noto in l.si rem.§.vlt.sup. de pig.act.
16 l.non potest. de iud.

tamen

tamen cùm id quod iudicio iam contestato eminet, non ex parte agentis, sed à reo venit, (finge enim reum non possedisse, sed posteà cœpisse possidere) admittitur vt in iudicium veniant ea quæ post litem contestatam sunt quæsita, vt hic in peculio dicitur: simile in hæreditate[1]*, atque adeò in singulari iudicio, vt rei vindicatione, in qua sufficit ad condemnationem, litis iudicandæ tempore reum possidere, licèt antè is non possedisset*[2]*. Ex quo appáret, frustrà gl. hîc in ea re separâsse vniuersale iudicium à singulari. Idem est in accessionibus, vt fructibus, qui etiam si post litem contestatam capiantur, condemnatione comprahendendi sunt*[3]*. Idem & quotiès libellus generaliter proponitur: quia etiam ea quæ post litem contestatam accidunt, comprahenduntur*[4]*. quod & similiter obtentum est, si ius illud accesserit ex causa præterita*[5]*. An autem ius vel titulus superueniens prosit reo ad excludendum agentem, noto in l. iiij. de petit. hæred. suprà. Et ex eo quod §. vlt. dicitur, nota, eodem tempore replicationes concludi, quo actiones: at exceptiones perpetuæ sunt*[6]*.*

1 l. si hæreditatẽ. sup. de pet. hær. & l. itẽ videndum. & l. si quo tempore. illo tit.
2 l. si autẽ. §. j. sup. de rei vind. Socyn. in regu. ccxvj. in fall.
3 & in d. l. non potest. & in d. l. si hæreditatem.
4 l. ædiles. j. §. item sciẽdum de ædil. edic. noto in l. non solùm. de rei vind.
5 c. abbate. de re iud. lib. vj. l. vlt. de ann. excep. Bar. in d. l. non potest.
6 l. si rem. §. vl. & ibi noto. de pig. act. l. j. §. inde scribit. & §. hæc actio. & ibi Pau. de Cast. depos.
7 l. purè. §. vlt. de dol. & met. excep.

SI CREDITOR. L. XXXVII.

§. SI ACTVM. *Citamus in l. quod in hærede. §. eligere. sup. de trib. vbi de electione plurium actionum dictum est.*

QVOTIES. L. XLVII.

SI creditor serui, partem ab emptore serui actione de peculio sit consecutus, reliquum seruabit à venditore: non enim sicut electio actionis præiudicium affert in altera[8]*, ità electio cum quo ex debentibus potissimùm actor consistat, actori nocet, vt hic*[9]*. tamen pendente iudicio (pendere autem per solam citationem dicetur*[10]*) cum vno ex reis, ad alium regressus non est, per hunc textum. Planè quotiès alter reus ad iudicium euocatur, vt authoritatem præstet ei cum quo primum iudicium acceptum est, contrà dicitur: vt cùm venditor venit ad emptorem defendendum*[11]*, vel cùm colonus nominat dominum in iudicio*[12]*, vel in similibus casibus lege contentis*[13]*: hîc enim contra conuentum & eum qui nominatus est, rectè simul actio dictatur. Item nec habet locum in causa appellationis, nempe cum is vndè petitum est, damnatus appellauit: nam licèt extinctio priore pronunciato, lis dicatur pendere*[14]*, ità vt nihil sit nouandum*[15]*: tamen appellante*

8 l. quod in hærede. §. eligere. vbi noto. suprà de trib.
9 & l. si creditor. §. si actum. suprà eod.
10 cle. vlt. vt lit. pend. gl. in l. vbi. de iud. suprà.
11 l. vẽditor. supr. de iud.
12 l. ij. vbi in rem act. C.
13 vt in Auth. qua in prouincia. vbi de crimin.
14 l. j. in fi. ad Turpil. infrà.
15 l. j. nihil noua. infrà.

16 l.creditor. in princ. & ibi Bar. inf. mand.
17 Bal. in l. si per imprudentiam. §. vlt. infr. de euict. gl. in d. l. creditor.
18 Bar. in l. quàuis. col. ij. ibi, vlt. de dam. infect.
19 l. vbi cœptum. de iud.
20 l. in compensationem. de compens. infrà.

dimisso, victor contra alium poterit iudicio disceptare[16]. *Nec mutat quòd nihil nouari debeat, appellatione interposita: nam illud inter easdem personas obtinet: at contra alios poterit aliquid innouari, & aliud iudicium suscipi*[17]. *Planè & illud dicitur, vt si is cum quo primùm egi, contumax sit, vt contra alterum possim ad iudicem intrare de eadem re*[18]*: quod & rationem habet, per ea quæ videbis in l. vbi cœptum. sup. de iud. Sed quanquàm illud quod per formam actionis in primo iudicio deductum est, non possit alio iudicio peti*[19]*: eò tamen est decursum, vt quod in vno iudicio propositum est per modum exceptionis, in alio per modum actionis proponi, etiam pendente primo iudicio, possit*[20].

NON SOLVM. L. XLIX.

21 §. vt debitor.
22 Bal. in rub. de consti. pec. C. l. Titius. & ibi noto. de cōst. pec. sup. Pan. in c. ij. de fid. instrum.
23 c. si cautio. de fid. instr. l. si de indebito. §. pe. infrà de prob.

QVOD *dicitur hic*[21]*, nuda ratione non effici aliquem debitorem, non continuò perpetuum erit: nam receptum est, vt etiam rationes mercatorum contra eos fidem faciant*[22]. *Sed hunc text. intellige, cùm illa ratio est nuda à causa*[23]*, vel à præsentia partis, vt Bartolus hic. quem vide in l. nuda. infrà de donat.*

EO TEMPORE. L. L.

1 l. non videtur. suprà de iud. & l. vir bonus. in. sol. infrà.
2 l. arbiter calendis. de arbit. suprà.
3 fac. tex. in l. cùm putarem. sup. fam. ercis.
4 l. vlt. de in integ. rest. suprà.
5 l. quæsitum. & ibi gl. & Bar. de re iud. Bald. in l. non dubium. vlt. col. de legib. C.
6 l. si quis ex aliena. de iud. sup. noto in l. vlt. suprà de iurisd. omn. iud.
7 Pano. in c. si diligenti. de for. comp. vlt. col.

CVM *nihil est in peculio, & sic nulla de peculio actio subsistit, non videtur pater aut dominus latitare, vt hic*[1]*: cùm enim conueniri vtiliter non possint, vt condemnatio sequatur, ignoscendum est eis qui non affuerunt, qui si venissent, nihil tamen geri potuisset*[2]. *tamen si iudex per iniuriam condemnaret, valeret sententia, per hunc textum. nam & si nulla sit prodita actio, tamen sententia valet*[3]. *Sed hoc vulgò intellectum habet, si iudex illud impedimentum nesciat: quanquàm & per restitutionem condemnato succurratur*[4]. *si autem iudex non ignoret impedimentum, vel quòd actio non sit, inutilis sequitur sententia*[5]. *In effectu igitur eiuscemodi sententia non nocet: ex quo euenit, vt si laicus iudex contra clericum qui ad edictum non veniebat, processerit, non valeat sententia, vel saltem per restitutionem rescindatur: secundùm distinctionem quam posui. nam licèt citatus qui venire non tenetur, debeat tamen se sistere, priuilegium allegaturus*[6]*: ex hoc tamen non continuò sequitur, sententiam quæ in eum vt contumacem reddetur, vtilem esse*[7].

QVOD

QVOD DEBETVR. L. LI.

QVOTIES dicor locupletior propter actionem quam habeo, & eo nomine mecum agis, totiès liberari me æquum est, cedendo actionem: possunt enim esse maximi sumptus in lite persequenda, accedit & dubius litis euentus, vt per hunc textum. ex quo benè intuenti liquet, eum cui actionem cedo, suo sumptu debere persequi litem, item & periculo suo[8]*: nisi in casu, nempe cùm ei qui mihi commodarat rem suam, non aliter restituere eam possum, quàm cedendo actionem in tertium: nam meo sumptu persecutio fiet*[9]*. Et hoc non infauorabiliter admittitur, quòd gratia mea tantum actus sit factus. Sed & regula quæ vult, eum qui tenetur, quia actionem habet, cedendo liberari, non habet locum, si ei dolus & culpa imputari possit*[10]*. Idem est, si fuisset in negligentia non persequendi, vel non exigendi idoneam cautionem*[11]*. Quibus annectè quod dicitur in l. idemque. §. si cui mandauero. infrà mand. Planè quandò aliquis non ideò tenetur quòd actionem habet, totiès non liberatur non cedendo: nec enim iura mandantur inuito*[12]*. nec etiam (si ego non cedam) tibi contra debitores meos actio prodita est*[13]*. Si tamen ego sim condemnatus, poteris sententiam exequi contra debitores meos, & ab eis nomina recipere*[14]*: & ità per executionis modum id permittitur, quod actionis iure non competebat.*

EX FACTO. L. LII.

VIDEAMVS ex hoc responso, nè non sit æquum, dominum qui ante omnia priuilegiatus est, conuellere ius eorum, qui in rem incumbunt. quod illi non est concedendum. Sic generali liberatione, ea quæ vindicari possunt, non continentur[15]*. & iuuat opinionem communem per quam dicitur, mulierem ratione dotis omnibus creditoribus præferri, sed non ijs qui ius reale, hoc est, expressam hypothecam habent*[16]*. Ideò licèt excludatur debitor agens in patrem vel dominum de peculio, & sic ad personales præstationes: non tamen idem dicendum est, si ageret petit. hær.*[1] *quia illa realibus numeratur*[2].

Quandò de peculio actio annalis est.

8 l. si nomen. inf. de hæred. vel act. vend.

9 l. si vt certo. §. nunc videndum. ij. in fi. suprà com.

10 l. etiam. §. vl. sol. mat. infrà.

11 l. Titio fundus. à cōtr. sensu. de cód. & dem.

12 l. non aduersùs. C. si cert. pet. l. his solu. sup. de cond. ind.

13 l. cū. de act. & obli. C. l. si Sticho. inf. eod.

14 l. ij. C. quando fisc. vel priu. l. à diuo Pio. §. in vēditiōe. de re iud. inf.

15 l. Aurelius. §. Næuius. infrà de lib. legat.

16 gl. & doct. in l. assiduis. C. qui potio. in pig.

1 l. si à patre. in prin. de pet. hæred. suprà.

2 l. sed & si lege. §. petitio. suprà de pet. hær.

PRAETOR AIT. L. I.

QVANDIV filius vel seruus potestate patris vel domini tenentur, actio de peculio in patrem & dominum perpetua est, vt suprà titulo proximo: sinautem illa potestas soluitur, vel morte, aut emancipatione filij & serui, vel alienatione: à die alienationis vel emancipationis, datur annus ad agendum contra patrem aut dominum. Si tamen obligationes ad diem vel conditionem essent, annus à die & conditione numeratur, per hunc textum. Et facit ad statutum nostrum quo continetur, nè quis post sex menses salarium petat: vt sex illi menses non à die promissionis, sed conditionis computentur, si fortè salarium sub conditione deberetur 3. *Et ex eo quod inf. sequitur* 4, *dici solet, inter alienationes dationem in dotem computari. Ideò cùm vasallus sub commissi pœna alienare beneficium prohibeatur* 5: *idem nec in dotem dare potest in perpetuum* 6, *sed ad vitam potest* 7. *Et ex §.* Quæsitum est, *dicitur ei qui ob factum aduersarij non potest eligere, qua potissimùm actione experiatur, finito illo iudicio, ex causa erroris permitti, vt ad aliam actionem redeat, vt hic* 8. *noto fusiùs in l. quod in herede. §. eligere. sup. de tribu.*

3 l. cùm notissimi. §. illud. de præsc. xxx. vel xl. ann. C. l. eũ qui de cõd. & demonst. infrà.
4 §. in alienatione.
5 c. i. de feud. ext. & in vsib. feud. in const. si clientulus. tit. de alien. feud.
6 c. nuper. de don. inter vir & vxo. ext.
7 gl. & Pan. in c. quæ in ecclesiarũ. de cõstitu.
8 fac. l. iiij. §. vlti. suprà quod cum eo. l. j. §. qa autem. quor. legat.

CVM POST MORTEM. L. II.

LICET post mortem filijfamiliàs, aduersùs patrem sit annalis actio, quæ viuo filio erat perpetua: hoc tamen non habet locum in actionibus quæ minùs anno durabant: nè quæ ad diminutionem sunt inducta, augmentum afferant 9. *sic episcopus in visitatione prouinciæ non plùs quàm vigintiquinque equis vti potest* 10: *si tamen non tanto equorum numero vti consueuerat, non ideò ex decreto illi numerus equorum ampliatur vsque ad vigintiquinque* 11. *Ex quibus efficitur quæstio, an per constitutionem Franciæ, quæ minores quocunque titulo contraxerint, prohibentur post decem annos à legitima ætate elapsos, contractus rescindere, sint permittendi omnes suas actiones etiam vsque ad decem annos perferre, adeò vt semestres actiones quas habebant, poßint vsque ad decem annos ex beneficio restitutionis in iudicium deducere: quod minimè puto admittendum, per hunc text. Non enim quæ breuiores erant, videntur prorogatæ, sed quæ lõgiores, authoritate & intellectu legis*

9 l. legata. inutiliter. de adim leg. infra.
10 c. cùm apostolus. in prin. de censibus. ext.
11 d. c. cum apostolus. §. vlt.

legis contracta sunt: datur tamen casus, quo inducta ad diminutionem, efficiunt augmentum, nempe cùm aliter dispositio non potest teneri[12].

De in rem verso.

QVI NVMMIS. L. II.

NON *dicitur quid versum in commodum meum, cùm ego tantundem cogor erogare, vt hîc: nam versum dicitur quod durat*[13]. *Sic nec ampliùs quis dicitur capere, quàm superest aere alieno deducto*[14]. *Vndè saepè est quaesitum: Titio donatum est vltra quingentos aureos sinè insinuatione, sed tamen in soluendo salario & reliquis, tantum est expensum à donatario, vt apud eum non remaneant quingenti aurei, an dicenda sit donatio vtilis: quod magis est per hunc textum*[1]. *de eo enim quod capit, deduci debet quod erogat. Quod valet in omnibus contractibus, qui hodiè ex lege regni insinuatione indigent, si quinquaginta libras excedant.*

QVOD SI SERVVS. L. III.

§. IN REM AVTEM. *In rem domini versum videtur, & eo nomine videtur locupletior, cùm in eam causam impensum est, in quam aliâs de suo fuisset expensurus, per hunc textum*[2]. *Ideò cùm aliquis ad testimonium ferendum venit, de ea reputatione expensarum, quam ex lege*[3] *à parte habere debet pro viatico, deducitur id quod aliâs domi fuisset expensurus: & hoc ex sententia Bartoli & Guidonis Papae dicitur*[4]. *nam in ea re suum negocium est. Sic cùm aliquis expendit mandato meo, non tamen à me mandati iudicio repetit expensas, quibus ille locupletior est effectus*[5]. *Planè & illud ex hoc textu additur, non videri in rem alicuius versum, quod in voluptariam causam est expensum: nec enim dominus ex tali impensa à procuratore suo facta, mandati teneretur, nisi esset honesta & consueta*[6]*: quod adeò verum est, vt in rebus minimè necessariys, sed vtilibus emptis à seruo, non teneatur dominus nisi ad verum precium: at in necessariys conuentum precium spectatur*[7]. *Quod autem dicitur in* §. accepit, *videtur aduersari iys quae diximus in l. vlt. de exerc. Sed ibi vide.*

12 l. deniquè. §. interdùm. de pecul. leg. inf.

13 l. si à patre. §. versum. infrà eod.

14 l non ampliùs. inf. de leg. j.

1 & l. quotiès. infrà ad leg. fal. vbi Bar.

2 & l. pater. inf. eo. fac gl. in l. si fructus. de donat int. vir. & vxo.

3 l. quoniã. de testib. C.

4 Bar in l. cũ quem. sup. de iud. & Guid. ap. q. dcxxv. in decis. fac l. sed & si lege. §. quod autẽ. sup. de pet. haer.

5 tex sing in l. si qs mihi mãdauerit. mãd. infr.

6 l. & ideò. §. illud. infrà eod.

7 l. si res. infrà eo.

ET IDEM. L. VII.

§. ILLVD. Pertinet ad legem ij. §. j. eod. suprà, vbi annotatum est.

§. FILIVSFAMILIAS. Hunc text. glos. in l. si verò. hic allegat in hanc sententiam, vt sicut paternum est officium dotare filias [8], *ità & auitum* [9]. *de quo vide in l. qui liberos. infrà de ritu nuptiarum.*

8 l. fin. de dotis promis.
9 l. dotem. infrà de coll. bon.

SI PRO PATRE. L. X.

§. VERSVM. Versum (inquit lex) non dicitur quod non durat, cui sententiæ consequens est, quod glo. [10] *voluit, religiosos mendicantes qui nec proprium habere, nec emere possunt, benè tamen emere aut ab aliquo recipere, vt statim vendant vel permutent* [11]. *Sic incapax hæreditatis potest adire vt restituat* [12]. *Sic qui ità soluit vt statim repetat, non censetur soluisse* [13].

10 in c. j. §. cōfirmatos. in ver. domum. de relig. domib. lib. vj.
11 c. recolentes. ibi, pmutatis. de stat. monach. & ibi Pano. vide Socy. reg. infr. xxxv. in fallē.
12 l. cogi. §. hi qui solidum ad Treb.
13 l. qui sic. de solut.

QVIDAM FVNDVM. L. XVI.

HVNC Tex. nota: & valet ad quæstionem quam suprà retuli in l. procuratoris. §. planè. de tributo.

Quod iussu.

MERITO. L. I.

IN *eo generali iussu,* Quod voles, gerito cum Sticho, periculo meo, *omnia comprehenduntur, sed non illicita. Et sic generali mandato non continetur illicitum, per hunc text.* [14] *& isto casu mandatum cum libera, speciali non comparatur. de quo vide quæ addidimus ad l. procurator cui. suprà de procura.*

14 & l. si procurator. de cond. indeb. vbi noto.

SI DOMINVS. L. VLT.

AN priuati administratores teneantur insolidùm, vide quæ ponuntur in l. j. §. vlti. de exerc. Et quid in mandantibus sit obseruandum, infrà dicetur [1].

1 l. creditor. §. duobus. infrà manda.

LIBER

LIBER SEXTVS-DECIMVS PANDE-CTARVM.

Ad senatusconsultum Velleianum.

VELLEIANO. L. I.

VMMA æquitate hoc senatusconsultum infirmitati mulierum condonatum est, vt quocunque in contractu pro alijs interuenirent, obligatione summouerentur. quod habet locum & in contractibus mulierum pro alijs initis, & in quasi contractibus: vt cùm hereditatem adeunt, cuius nomine creditoribus obligantur [2], *nisi qua earum fraus redargui* 2
potest 3. *Item hoc senatusconsultum cessabit, si mulier sciat & creditor ignoret* 4: *nisi à muliere contendisses creditor, vt obligationem subiret, quo casu ignorantiam suam allegans, non auditur* 5. *Item* 3
apud Accur. nota sex casus, quibus mulier Velleiano non adiuuatur. 4 5
Hoc autem beneficium adeò mulieri competit, vt etiam si fideiuberet patre consentiente & authoritatem præstante, nihilo obligaretur magis: non enim sexus per consensum paternum remouetur 6. *Secùs, si* 6
consentiret Macedoniano & voto: nam consensus patris etiam extra iudicium præstitus, filij beneficium excludit 7. *Quod autem ponit gl.* 7
mulierem pro dote intercedentem, non iuuari Velleiano: hoc verum est, etiamsi nudo pacto interueniret 8. *Et adde casum insignem quo* 8
non iuuatur mulier, nempe cùm prædia conducit: tunc enim in eam causam & fideiubere, & pignora dare potest 9, *nisi pro alio conduceret* 10. *si tamen ipsi & marito communiter locatum est, benè interuenit mulier, nisi color quæsitus sit* 11. 9 10 11

2 l. si mulier in iure. & l. si mulier hæreditatem. infrà eo. Bal. in l. j. in prin. C. eod.
3 d. l. si mulier.
4 l. si decipiẽdi. infrà eo.
5 l quidã. infr. eodẽ. per Bal. in d. l. j. ad fin. & l. immò. infrà eod.
6 Bal. in l. fi. §. necessitate. de bonis quæ lib.
7 l. si filiusfamiliâs. suprà eo. l. j. & ij. de pollici. infrà.
8 l. fin. & ibi Bal. C. eod.
9 l. si aduersarius. C. eo.
10 d. l. si aduersarius.
11 Bald. in d. l. si aduersarius.

SED SI EGO. L. IIII.

RECTE *dicitur* 12, *mulierem vendentem rem suam & contrahentem suo nomine, Velleiano non adiuuari, etiam si pecuniam pro alio soluat. Pro quo & illud est, quod* CVRIAE *Parisiensis decreto continetur* 13, *mulierem quæ cum alio rem alienam insolidùm* 12 13

12 per hũc tex. & in l. seq.
13 vij. Calen. Martij, anno 1545.

vendiderit, non habere senatusconsulti exceptionem, sed insolidum conueniri. Placetq́; doctis quod glos. hîc voluit, neque in maribus, neque in fœminis donationis animum præsumi [14]*. potiùs enim error, quàm donatio præsumitur* [15]*, vt fusius apud Decium relatum est* [16]*. Quod tamen in nobilibus & principibus non vtique dicitur* [17]*. Sed & animus donationis præsumitur, cùm tibi trado id quod anteà nomine tuo emeram* [18]*: vel cùm ei dono, à quo aliquo beneficio anteà sum ornatus* [19]*.*

14 l. cùm de indebito. §. vlt. de prob.
15 l. j. de cond. ind. suprà.
16 l. cuius. de reg. iur.
17 c. j. de donat. extrà.
18 l. si filij. de dona. inter vir. & vxo. C.
19 l. si verò. §. idem Papinianus. infrà mād. vbi vide glo.

QVANQVAM. L. VII.

QVOD *admittitur in facto proprio non esse tolerabilem ignorantiam* [1]*, non habet locum in eo qui certat de vitando damno* [2]*. Sic obliuio in proprio facto non nocet, cùm de damno agitur* [3]*. Item nec officit ignorantia in factis antiquis* [4]*. Et per hanc legem appositè dicitur, ei qui de facto proprio interrogatur, non debere dari tempus ad deliberandum, cùm de eo certior esse debeat* [5]*.*

1 per hunc tex.
2 l. sed & si me. suprà de cond. ind.
3 glo. & Barto. in l. ij. §. si seruus. pro emp.
4 l. peregrè. de acquir. poss. infrà.
5 Bar. in l. cùm falsum. de acquir. hæred. infrà.

QVANVIS. L. VIII.

NEMO *nescit liberationem pignoris intercessionem non habere* [6]*, nec legatum* [7]*, nec donationem* [8]*. Sic prohibita alienatione propter se, non prohibetur remissio pignoris: secùs, si propter aliud: vndè cùm prohibetur filius peculium aduentitium, in quo pater vsumfructum habet, alienare, non poterit pignus remittere, cùm & ea remissio patri damnosa esse posset* [9]*. Quod autem ad §. si mulier, pertinet, plusquàm manifestum est, promissionem indemnitatis pro intercessione non esse, nec hoc casu Velleianum mulieri ad exceptionē prodesse: quod intellectum habet, cùm facta est promissio debitori, nempe de eo quod ipse debebit alteri, vt hic* [10]*. Si autem promissio indemnitatis creditori fit, nempe de eo quod ipsi debebitur, intercessio est, nec valet à muliere facta* [11]*: Et hac fuit mens glos. huius. vterque casus habetur in l. tutor. infrà eodem.*

6 per hunc tex.
7 l. iij. §. vl. inf. de leg. iij.
8 l. si pignus. infrà quę in fraud. cred.
9 glo. & Bar. in l. vl. §. filijs autem. C. de bonis quæ lib.
10 l. tutor. infrà eod.
11 l. si mater. & ibi Bald. C. eodem.

IMMO. L. XII.

AN *ignorantia creditoris excludat mulierem ab hoc beneficio, alibi relatum est* [12]*. Reliqua vide in l. Seia. infrà eodem.*

12 l. j. suprà eod.

ALIQVANDO. L. XIII.

§. DE PIGNORIBVS. *Sublata muliere ex obligatione, restituitur actio in veterem debitorem* [13]*, contra omnes quibus mulieris inter-*

13 l. seq. infrà eodem.

intercessio liberationem attulerat[14] *: & restitutio fiet eo statu, quo erat actio tempore intercessionis*[15]*. De pignoribus autem debitoris nihil fuit edicendum: nam cùm nouatio non valuerit, pignora semper in eadem causa remanserunt*[16] *: quod intellige non tantùm in pignoribus debitoris, sed etiam in pignoribus ab alio datis: licèt enim verè dicatur, fideiussorem & pignora non recidere in obligationem ex facto debitoris: si semel obligatio est perempta*[17] *: contrà est tamen, si re vera obligatio non sit perempta*[18]*. Et quod dico, pignora à debitore aut tertio data, remanere ipsi creditori obsignata, cùm mulier de obligatione est exempta: idem quoquè intelligitur in pignoribus, quæ mulier acceperat à debitore ratione obligationis in quam intercesserat*[19] *: quod nouum & notandum est. Quod autem ad finem legis huius pertinet, vide quod dictum est in l. pecuniam. si cer. pet. suprà.*

14 l. si pro vno. infrà eod.
15 l. debitrix. §. fi. infr. eo.
16 per hunc tex.
17 l. fin. sup. de pactis. l. si Hermes. C. loc. §. qui impleto. l. item quęritur. infrà locati.
18 l. Titius. de iure fis. inf.
19 l. quidam. infrà eod.

SI MVLIER CONTRA. L. XIIII.

CVM mulier pro me intercedit in aliquam summam, quam posteà ei numero, senatusconsulto quod de intercessionibus factum est, non est locus, per hunc textum: eo enim modo mulier non periclitatur. Quæ tamen ratio non est ad alium casum perducenda: nam si ei tam locupletem fideiussorem, vel tam bonum pignus darem, vt nullo in damno versari posset, erit nihilominùs senatusconsulto locus[1]*. fideiussori autem mulieris etiam exceptio proderit, licèt contra mulierem non sit regressurus, per hunc tex.*[2] *quod est ius singulare in hoc casu: nam in cæteris intercessionibus nunquàm exceptio competens principali, prodest & fideiussori, nisi principalis intersit fideiussorem dimitti*[3]*. Item sicut fideiussor mulieris eximitur, ità & pignus quod ipsa nexu obligauit*[4]*, cuius nomine aget etiam in eum, qui à creditore bona fide illud pignus emit*[5]*.*

1 l. quidam. infrà eodē. & Bal. in l. j. C. eo. & Pau. de Cast. hic.
2 in §. si ab eo.
3 l. quod dictū. de pact. suprà.
4 l. quidam. infrà eod.
5 l. fi. infrà eod. §. j.

VIR VXORI. L. XVII.

RE vera creditori ignoranti mulierem intercedere, non officit Velleianum[6] *: nec debet ei imputari, cur non accuratiùs negocium perquisierit, vel in cuius commodum cessura erat pecunia, vt hic*[7]*. Quod tamen non habet locum, si contrahit mulier in causa regulariter prohibita: ferè est enim vt imputetur creditori, cur non fuerit*

6 per hunc text. & noto in l. j. suprà eodem.
7 fac. l. si fœnebris. C. eo.

rit diligentior : ex hoc tex. sic cùm ex contractu inter alios, alij obligantur, curiositas in creditore requiritur [8]. *Et ex eo quod sequitur in §. si mulier, habes, quòd licèt mulier poßit, cùm id expreßim agitur, renunciare iuri hypothecarum* [9], *nec hoc casu Velleiano sit locus : tamen si patitur rem sibi obligatam, alteri obligari, quasi sibi non oppigneratam, iuuabitur si creditor sciat, vt hic. vide rationem hic apud Paul. de Cast. Et in nouißima legis parte* [10] *habes quaestionem, qua latè apud glos. funditur, An duo rei videantur inuicèm fideiubere. In qua dic secundùm Bald.* [11] *duos reos videri mutuò fideiubere, quatenùs negocium spectat non ad se, putà quia non est inter eos societas : Idem est, si color sit quaesitus* [12]. *Cùm autem negocium ad vtrunque pertinet, vt cùm se ex causa donationis obligauerunt insolidùm ad eandem pecuniam, non censetur vnus pro altero fideiubere : sed suum negocium agere* [13]. *Et huius quaestionis inspectio non est inutilis : nam quotiès dicuntur inuicèm fideiubere rei, haberet reus conuentus beneficium discußionis ex nouo iure* [14] *: quod beneficium reis non datur, sed tantùm fideiussoribus* [15].

8 l.iij. §.sed etsi accepit. de in rem vers. authen. hoc ius porrectum. de sacr. sanct. eccl. noto in l.ciuitas. sup. si certum pet. Paul de Cast.
9 l.iubemus. & l.etiam. C eodem.
10 §.mulier & Titius.
11 in l.j. de duob. reis. C.
12 l.sed Iulianus. §.j. sup. ad Maced. & per hunc textum.
13 l.in lege Falcidia hoc esse obseruandum. ad leg. Falcid. vide Bart. in l. reos. j. col. de duobus reis.
14 Auth. de fideiuss. & authent praesente. de fideiuss. C.
15 glo. in d. auth. praesente. & Paul. de Cast. in d. l. sed Iulianus. in prin. ad Maced.

TVTOR. L. XIX.

HABES *in l.quanuis. §. j. suprà eod. & penitùs hanc legem dispice, quia subtilis est.*

§. CVM HABERES. *Hic §. est Aphricani & difficilis. Agitur verò de muliere, quae pro debitore Titio apud te volebat fideiubere, quam cùm metu senatusconsulti recusares : à me petijt pecuniam, vt eam sibi numerarem, quam si ei numero, non habebit senatusconsultum contra me* [16] *: & si tibi eam numeret, non erit quoquè in te senatusconsulto locus, cùm inceperit à solutione, non à promißione* [17]. *Sed si non trado ei pecuniam, at illa iubente, tibi promitto, cum ratione dicitur illam intercedere, & sic ei contra me exceptionem vtilem esse, mihi verò & prodesse exceptionem, quia sum illius fideiussor, vt hoc tex.* [18] *nam cùm illius senatusconsulti exceptio causae detur, etiam fideiussores respicit* [19]. *Quòd si illius mandato tibi soluero, perindè est atquè si primùm mulieri soluissem : ideóque ab ea repetam : nam cum ea videtur potißimum contractum* [1] *: & hoc probatur hic in ver.* cæterùm. *in qua opinione & perstat Africanus* [2]. *Quod verò posteà dicit, hunc casum non esse similem*

16 l.si mulier tâquàm. & l. vir vxori. in princ. ibi, nec id contrarium. suprà eodem.
17 l. sed si ego. vers. sed etsi tibi. suprà eod.
18 ibi, respondi.
19 l.si mulier contra. §.si pro ea. suprà eod. Bal. in l.j. C. eod.
1 l. si mulier tanquàm. suprà eodem.
2 ibi, quod quidem.

milem alteri, quo scilicet mulier debitorem delegat, non tamen discedit à prima opinione 3: quia licèt sit fatendum, in vtroque casu senatusconsulto non esse locum, magis tamen in præsente casu dubitabatur, quàm cùm mulier delegat: nam hoc casu videtur mulier quodammodò intercedere: & tamen non habet Velleianum. at si debitorem delegat, satis constat Velleianum cessare, cùm non obligetur delegando: sic nulla est similitudo, licèt vterque casus non habeat Velleianum.

3 secund. glos. & Paul. de Cast. & alios.

SI MVLIER IN IVRE. L. XXIII.

NOTO *in l. j. suprà eodem. Et hic text. temperat eas leges quæ volunt confessionem reuocari posse 4, vt non habeant locum, si ex certa scientia confessio facta est, per hunc textum 5, quod tamen intellectum habet secundùm ea quæ alibi dicta sunt 6. Licèt enim mulier scienter se hæredem mentiens, non habeat Velleianum, re tamen integra confessionem poterit reuocare. 7.*

4 l. de ætate. §. vlt. de interrog. act. suprà.
5 & Pau. de Cast. hic.
6 l. si is q se. de rei vind.
7 l. de ætate. §. vlt. infrà de interrog. act.

SI DOMINA. L. XXV.

HIC *est casus, quo mulier quæ ex legis dispositione obligatur, exceptione non est adiuuanda. Lex enim edicit, vt dominus teneatur ex contractu cum seruo inito iussu suo, idq; insolidùm 8: quod & in muliere domina locum habet: cuius quoque rei placitum in* CVRIA *Parisiensi recitatum est 9, vt quotiès iussus mulieris præcederet, totiès Velleianum cessaret.*

8 toto tit. quod iussu. suprà.
9 ann. 1547. Cal. Decem.

SEIA. L. XXVIII.

SI *mulier emerit, & pecuniam ad soluendum precium fideiussore marito acceperit, licèt posteà maritus testamento caueat se potissimùm contraxisse, non tamen ex eo dicetur mulier fideiussisse, vt Velleiano sit locus. Ex quo infert Cyn. 10 debitorem qui se priùs rem suam oppigneràsse alteri, quàm mihi confitetur, non tamen mihi nocere.*

10 in l. vbi. de iure dot. & Pau. de Cast. hic.

§. FVNDVM. *Cùm mulier vt principalis contrahit, licèt hoc conferat ad vtilitatem alterius, finge fortè eam pecuniam accipere mutuam, vt alij numeret: vix est vt succurri ei debeat 11, etiamsi sciens sit creditor 12, nisi fraudẽ participet cum scientia sua 13. Quandò autem videatur fraus participata, habes in lege proxima, infrà eodem. Si tamen pecuniã accepit, vt ei soluat apud quem intercesserat,* propè

11 l. si mulier tãquàm. & l. vir vxori. post prin. & l. sed si ego. suprà eod l. vlt. infrà eodẽ.
12 l. si fœnebris. C. eo.
13 l. immo. & ibi glos. suprà eo.

propè est vt mulieri proficiat exceptio contra creditorem qui non ignorat, licèt fraudem non participet, & hoc per huc textum. Alius est casus, quo mulier principaliter contrahens Velleiano adiuuatur, nempe si contrahit & obligat se pro marito: nam ipso iure seruatur illæsa [14]: quòd eo ipso fraus inesse dicatur, nisi in rem mulieris versi probatio manifestè impleatur [15].

14 per auth. si qua mulier. C. eodem.
15 d. authen si qua mulier. ad finem.

QVIDAM. L. XXIX.

HVC pertinent quæ superiùs dicta sunt [16]. Et appáret hic, mulierem principaliter contrahentem & mutuum accipientem, iuuari Velleiano, quia fraus à creditore participata est, vel saltem color quæsitus: quæ res manifestè ostenditur, si probetur creditorem voluisse contrahere cum alio, sed cùm eius opes suspectas haberet, mulierem elegisse: vt in specie huius legis euenit [1]. aliâs non esset exceptioni locus, vt adscripsi sup. lege proxima. Et nota textum hic ad finem [2], quia mirationem habet, vt muliere de obligatione subducta, & eius pignoribus, ea pignora creditori sint obsignata, quæ ipsa mulier sibi pacta est, quamuis nunquàm creditori fuissent oppignerata.

16 l. si mulier contrà. eo.
1 & in l. quæuis. §. si cùm essem. sup. eo.
2 ibi, sed nō sinè ratiōe.

SI MVLIER HAEREDITATEM. L. VLT.

HOC principiū pertinet ad id quod dicitur in l. j. suprà eo. Quod autem ad id quod ante finem legis dicitur, pertinet [3], qui volet sensum germanum afferre, dicet (opinor) mulierem hic cautionem fecisse siue in iudicio, siue extra iudicium, se non vsuram exceptione Velleiani: quæ promissio cùm duorum consensu firmetur, mulieri præiudicat, quod propius est. At renunciatio Velleiani, cùm vnius consensum habeat [4], non eodē modo mulieri nocet [5]: nisi in iudicio fiat [6], & nisi renunciet legis authoritate, vt cùm mulier à lege habet tutelam filiorum [7]. Adde aliquos esse casus, quibus mulier non indiget Velleiani exceptione, sed ipso iure tuta est [8]. Ideoq. mulier Velleiano renuncians ijs casibus quibus potest, non tamen censetur illa priuilegia eiuràsse, quæ sunt prodita nouo iure [9]: nec enim ijs potest mulier renunciare, etiam si multotiès promiserit, nisi per iuramentum [10], aut in causa fundi dotalis [11]. Sed de his aliâs fusiùs [12].

3 §. si mulier pro eo.
4 glo. & doct. in l. j. C. de pact.
5 l. doli. §. diuersum. de nouat. infrà.
6 l. j. de cur. bo. dand. & doct. hic & l. fi. C. si mater. indem. promi.
7 Auth. matri. & . Quand. mul. tutel. offic. fun g.
8 vt in Auth. si qua mulier. ad velle. C.
9 per d. Auth. si qua mulier.
10 vt Bal in d. Auth. l. doli. §. diuersum. de nou.
11 l. de die. §. quidā. Qui satisf. cogan. suprà.
12 in l. tametsi. suprà ad Macedo.

De compensationibus.

COM-

COMPENSATIO. L. I.

AN de quantitate ad quantitatem, aut specie ad speciem compensatio sit admittenda, habes in l. si conuenerit. ff. de pig. act. Liquidi autem ad liquidum semper admittitur compensatio, etiam si litigiosum & in iudicium est deductum[13]*: nisi forsan quæstio altiorem disceptationem postularet*[14]*. Item in hoc genere perpetuum est, vt compensatio sit tantùm efficax ad concurrentem quantitatem*[15]*. Ideoq; aptè quæritur, cùm petenti mihi decem, opponis compensationem de viginti, an admissa compensatione in decem, sim condemnandus eodem iudicio in reliqua decem: sed placuit, alio iudicio agendum esse*[16]*.*

13 l. in compensationem. infrà eo.
14 l. si. & ibi Bar. C. eo. vide Socy. in reg. cõpensatio. in fallentijs.
15 l. si constat. C. eo.
16 gl. in rebus. §. vlt. sup. comm. & ibi Bart. & Bal. fac c. j. de excep. in antiq.

VERVM EST. L. IIII.

EIVS quod non ei debetur qui conuenitur, sed alij, compensatio obijci non potest[17]*: etiamsi caueret is qui obijcit, alterum cui debetur, ratum habiturum: nam si hoc benignè conceditur filio, vt compensare possit quod patri debetur, si caueat de rato*[18]*: in cæteris aliud videtur dicendum*[19]*: præterquàm in fideiussore, qui cùm ex substantia debitoris possit satisfacere & soluere*[20]*, poterit certè & quod reo debetur, compensare, per hunc textum: licèt ipsemet reus forsan excommunicatus, compensare non posset*[1]*. nec enim est nouum, vt excommunicatus qui agere non potest*[2]*, cedat actiones alteri, & tunc cessionarius agat*[3]*. His adiungitur, quòd conuentus à cessionario, potest opponere compensationem de eo quod debet cedens*[4]*: nam ista exceptio in rem est, immò & fideiussori datur. & ità fuisse iudicatum in CVRIA Gratianopolitana testatur Guido Papa*[5]*.*

17 l. eius. C. eo tit.
18 l. si cum filiofa. inf. eo.
19 vt Bart. in d. l. eius.
20 l. si procuratorem. §. si ignorante. bi. ex substantia. inf mand.
1 Pan. in c. cum inter. vl. col. de excep.
2 c. intelleximus. de iud. ext.
3 glo. sing. in c. j. §. j. de iur. patro. lib vj.
4 Dyn. in reg. qui in ius. ad fi. de reg. iur. Bar. in l. qui duos. de leg. ij.
5 in decis. q. ccccclxvij.

ETIAM. L. VI.

QVOD natura debetur, compensari potest[6]*: si modò illud non petitur defectu actionis: nam si esset naturale debitum quod exceptione elidi possit, magìs est vt non compensetur*[7]*. Item hæc lex non habet locum in repetente, siue condicente, cui compensatio debiti naturalis non potest obijci*[8]*. quia repetens quodammodò videtur spoliatus, nec ei exceptiones possunt opponi*[9]*: at compensatio in interdicto recuperandæ non admittitur*[10]*. Igitur melius dicitur, hanc legẽ cessare in condicente, nè leges quæ debiti naturalis*

6 per hunc tex. & l. iij. §. pupillus. de neg. gest. l. quæcunque. infra eo.
7 l. ij. & ibi Bar. C eo.
8 glo. & Bar in l. cùm is. §. j. de cond. indeb.
9 c. in literis de restit. spol. Bar. in l. cùm qs. de iur. & fac. ignor. nu. 19.
10 glo vlt. ad. fi. in c vlt. de ordine cognit. per tex in l. vlt. ad fi C. eo. & ibi Bal. iiij. col.

ex probabili errore soluti repetitionẽ concedũt [11], *videãtur abrogari.*

QVOD IN DIEM. L. VII.

IVNGITVR *ijs quæ infrà dicuntur* [12]. *Et quod attinet ad reliquum legis* [13], *in quæstione qua disceptatur, an incidens quod per modum exceptionis obiectum est, & non admissum, possit per actionem ex integro proponi, ità res expeditur, vt quotiès sententia lata in principali non potest subsistere, nisi etiam ad incidens pertineat, tunc incidens includatur sententia principali, & ampliùs per formam actionis intendi non possit* [14]. *Ideóque prior creditor victus agente posteriore creditore, & exceptione temporis repulsus, non poterit eandem per modum agendi deducere: nam in idem pertinet actio & exceptio incidens* [15]. *Sin verò potest subsistere sententia in principali, licèt non expressò exceptio reprobari putetur, propius est vt sub sententia rei principalis non contineatur exceptio & incidens: ideoq; aliâs poterit opponi, vt in hoc casu, cùm non est admissa exceptio compensationis debiti, poterit nihilominùs alio iudicio debitum peti* [16], *quia sine ea stat principalis sententia, & illa duo ad diuersa tendunt* [17]. *Quod tamen non habet locum, si iudex quasi non existente debito compensationem reprobâsset, per hunc textum. Et hæc pertinent ad id quod ponimus in l. Iulianus verum debitorem. ad fi. suprà de cond. indeb.*

SI CVM FILIOFAMILIAS. L. IX.

ANNECTITVR *ijs quæ superiùs dicuntur in l. verum. eo.*

SI AMBO. L. X.

CVLPAE *ad culpam, doli ad dolum fit compensatio: quæ duo probantur hîc. Et nota in maleficijs admitti compensationem* [18]: *quod procedit quo ad ipsas partes: nam quantùm ad fisci pœnam, id non recipitur. nec enim pactio, aut compensatio inter partes facta, pœnam fisci conuellit* [19]. *Et in hanc sententiam vide fusiùs Innocentium in c. intelleximus. de adult. & in c. sicut. iij. de iureiu.* [1] *In debitis autem non inhibetur compensatio contra fiscum* [2], *dummodò intra duos menses debitum probetur* [3]. *tamen in aliquibus casibus fisco non nocet compensatio: de quibus vide ea quæ relata sunt in l. ex qua C. eo.*

CVM ALTER. L. XI.

11 l. error. ad leg. Falc. C.
12 l. si cùm militi. §. j. eo.
13 §. si rationem.
14 c. suborta. de re iud. ad fi. & c. ex parte. iij. de appella.
15 l. duobus. & ibi Bart. de excep. rei iud.
16 l. si autem. §. vlti. sup. de neg. gest. & l. j. de crim. exp. hęr. C. & l. vindicantẽ. cum l. sequẽ. de euict.
17 Pan. in d. c. suborta. de re iud. & Barto. in d. l. duobus.
18 vt hîc. & c. intelleximus de adult. & l. cum mulier. & l. viro. Sol. matr. vbi noto.
19 l. iij. quandò fer. pro prę̃m. C. & l. ij. ad Sylla nia. inf. Panor. in c. olim causam. de rest. spol.
1 & Bald. in marga. in verb. dolosus.
2 l idem. inf. eo. & l. vlt.
3 l. aufertur. §. qui compensationẽ. de iur. fisc.

LICET

LICET ipso iure compensatio non fiat, sed sit per partem opponenda 4: tamen ad sistendum vsurarum cursum, fit ipso iure, vt hoc tex. Idem est ad impediendam commissionem pœnæ vel moræ. Ideóque emphyteuta non cadit in commissum non soluens canonem, si aliud sibi à domino debebatur quod compensari possit 5. Planè ipso iure fit compensatio in expensis necessarijs in dotem factis 6. Idem obtinuit in expensis alimentorum: nam hæ cum operis compensantur 7: & expensis factis ad colligendos fructus 8. Item fit compensatio in summis concurrentibus & æqualibus, idque ipso iure: vt cùm tibi in centum sum obligatus, tu vicissim in centum mihi tenearis 9.

IDEM. L. XII.

AN fisco opponatur exceptio, vide quæ habentur in l. si ambo. suprà eod.

QVAECVNQVE. L. XIIII.

OBSTAT ijs quæ dicuntur in l. etiam. suprà eodem. vbi dicitur.

SI CVM MILITI. L. XVI.

§. CVM INTRA. Debitum in diem non compensatur, nisi die aduemente 10, cùm pars sit obligationis, dies 11. Sed hoc non admittitur in die, qui datur iudicatis miserationis gratia à lege 12: is enim compensationem non impedit, per hunc tex. Idem planè placuit, si dilatio à creditore daretur humanitate quadam debitori post contractum debitum: & hoc in placitis CVRIAE Parisiensis continetur 13.

IDEO. L. XVII.

HANC legem repete ex his, quæ ponuntur in l. peculium. ij. §. siue autem. suprà de pecul. vbi quæritur, an pœna sit eiusdem priuilegij, atquè ipsum debitum.

IN REM SVAM. L. XVIII.

IN eandem sententiam nonnulla superius breuiter diximus 14.

ID QVOD. L. XXIII.

TVTOR agens pro debito pupilli, non repellitur exceptione compensationis debiti sui, & ediuersò. Si verò per plures tutores diuisa esset tutela, vnus tutor agens patietur compensationem eius, quod ad sui collegæ gestionem pertinet 15.

4 glo. & doct. in l. verum. sup. eo. Bar. in l. si mater. de suis & leg. C.

5 Bart. in d. l. si constat. Guid. Papæ q. clxxj. in decisio. Panor. in c. vlt. de po.

6 l. quod dicitur. & ibi gl. & Bar. de impensis in reb. dot. fac.

7 l. in rebus. §. possunt. suprà commod.

8 l. fructus solut. mat. & l. fundus fami. ercisc. Bal. in d. l. si constat.

9 l. si constat. C. eod.

10 l. quod in diē sup. eo.

11 l. j. §. diē. de eden. sup.

12 l. ij. de vsur. rei iud. C.

13 ann. 1550. xij. cal. Mart.

14 l. verum. suprà eo.

15 l. inter tutores. de admin. tut inf.

IVSSIT. L. VLT.

16 l.si ambo.eo.tit.suprà.

DE Compensatione fisco opponenda, alibi relatum est [16].

Depositi vel contrà.

DEPOSITVM EST. L. I.

SVMMA est æquitas huius tituli, quo prætor id intendit, vt benè cum eis ageretur, qui fidem aliorum deponendo sunt secuti. Ideóque optima interpretatione in deposito dicitur, id ilicò restituendum esse, hoc est, non discußis exceptionibus, quæ solent restitutiones rerum differre [1]. *habet enim actio depositi paratam executionem* [2]. *vndè nec depositario dabitur quadrimestre tempus, quod condemnatis miserationis gratia indulgeri solet* [3]. *tamen si necessitas postulet, vt si ponas rem alibi esse, dilatio concedenda erit* [4]. *Quod autem paulò pòst sequitur,* Est enim inutile fidem frangere, *ità dicitur, quòd contra vtilitatem contrahentium illud fiat: & ità in Pandectis Florentinis legitur, & ad eum quoquè modum legi debere, multis argumentis contra Haloandrum Duarenus prodidit* [5].

1 l.pe. & ibi Bar.C.eo.
2 Bar.in d.l.pe.
3 Bal.in d.l.pe. per illũ text.
4 §.est autem.inf.ead.l.
5 li.j.anniuers.disp.c.xj.

§. ILLVD. *Vt dolus non præstetur, conueniri non potest, vt hic: & vide quod relatum est in l.si vnus. §.illud. de pact. suprà.*

§. AN IN PVPILLVM. *Nota duos casus quibus pupillus sinè tutore obligatur, nempe cùm est factus locupletior, & cùm dolo fecit. Reliqua habentur in l.j.§.vlt.sup.commod. An autem ex facto tutoris teneatur pupillus, alibi annotatum est* [6].

6 l.iij. §. si seruus. de trib.suprà.

§. SI REM DEPOSITAM. *Qui dolum commisit vendendo rem, non continuò eximitur dolo, si rem redimat* [7]. *Vndè eleganter quæritur, si emphyteuta, vel feudatarius fundum emphyteuticum aut beneficium vendiderint non requisito domino, an absoluantur à pœna legis* [8], *si redemerint: quod non est dicendum* [9]: *semèl enim pœna est commissa* [10]. *quod tamen intellectum habet, si traditio vera vel ficta, putà per constitutionem precarij consequatur: nam si traditio non est secuta, per redemptionem benignè sequitur pœna absolutio* [11]. *Idem est, si actum esset in contractu, vt res posset redimi ex continenti: tunc enim perindè est, àc si nunquàm esset alienata* [12]: *vt in mendicantibus religiosis dicitur, quę*

7 fac.l.quidam. infrà de fideicom.lib.
8 l.vlt.de iur emphy.
9 c.j. quid iuris si post alien. in vsib.feu.
10 vt hic. & d.l quidã. & l.rogo.de fideicõ.lib.
11 l.ex hoc. §.si quis. sup. de alien.iud.mut.caus. & glo. hic. & Paul.de Cast.
12 l.plerique. de rit.nup. Ang in l.iiij. §. idem Labeo.de vsucap.

qui possunt emere vt statim vendant, licèt ab emendo simpliciter arceamur 13.

§. APVD IVLIANVM. *Cùm duo se contendunt hæredes deponentis, & neuter possidet, potest depositarius cui illorum velit, depositum restituere, cautione recepta ab illo cui restituet, de defendendo contra alterum qui se hæredem dicit, vt hic: quod verum est, si aliqua probatione ostendat ille cui restitutio fit, se hæredem esse* 14. *Sinautem vnus eorum est in possessione, ei facienda est restitutio, quòd sit iniquum, aliquem sua possessione sinè iudicio fraudari: nam prædoni depositum est restituendum* 15. *Quibus adiungitur nobilis illa quæstio: Titio possidenti lis intenditur de proprietate feudi, an intereà is possit præsentare ad beneficium si quod vacat: quod magis est* 16: *nec præsentatus deponetur, licèt is qui præsentauit, posteà in iure vincatur. Nam satis est præsentato, probare se renunciatum esse ab eo qui in possessione erat* 17. *Et sicut possessor intereà fructus habet, & ei soluendum est: ità interim oneribus rei alligatur* 1, *& potest à creditoribus conueniri* 2. *Quod autem pertinet ad §.* si prædo, *an is qui à me causam habet, possit mihi quæstionem dominij intendere ante restitutionem, dictum est in l. commodare. suprà commod.*

13 glo. in c. j. in §. confirmatos. in ver. domnum. de relig. domib. lib. vj.

14 l. si debitor. de petit. hær. suprà.

15 infrà ea. l. §. si prædo. l. bona fides. infrà eo.

16 glo. in c. ex literis. de iur patron. & ibi Pan. & innoc. in c. iij eo.

17 c. consultationibus. de iur. patr. c. querelā. de electio l. j. C. de testa. noto in l. Barbarius. de off. prat.

1 l. inter quos de damn. infe. infrà.

2 l. vl. de pet. hær. & ibi Bal.

§. SI CISTA. *Si cista signata deposita est, vtimur Labeonis & Vlpiani sententia, vt siue res in ea conclusa, ostensæ sint depositario, siue non, possit sinè distinctione deponens agere de singulis rebus. Quod clarum est ex hoc textu. Si verò quæritur, quomodò res in cista inclusæ probentur à deponente, vt earum restitutio sequi possit, eò decurrendum erit, vt deponens manifestè probet, quænam res cista fuerint inclusæ: idq́; legitimis probationibus* 3, *nisi resignata cista reddita sit: quo casu quia dolo versatus præsumitur depositarius, poterunt res probari iuramento deponentis* 4. *nam contra eum qui in dolo est, iuratur: non idem, si in culpa sit* 5.

3 secund. glos. hic. l. j. de prob. C.

4 l. si quandò. C. vndè vi. c. vl. quod met cauf. & ibi Innoc. & Bartol. & Paul. de Cast. hic. plenè Bar. in l. j. furti aduers. naut. cau. stab.

§. SI APVD DVOS. *Hunc perpetuum §. intelligit hic Paulus de Castro in obligatione non primaria, quæ ad rei restitutionem est, sed in secundaria, (vt ipse loquitur) quæ ratione doli & culpæ datur, in qua iuris est ordinarij, vt plures teneantur insolidùm, per hunc textum* 6. *Et de his vide quæ sunt relata in l. si vt certo. §. si duobus.*

5 l. ij. & l. videamus. ad fin. de in lit. iur. vt noto in d. l. ij.

6 & l. in cōmodato. §. si. sup. commod. & l. si vt certo. §. si duobus. in ij. parte. illo tit.

suprà commod. Quod autem ad §. si deposuero, *pertinet, vide quæ*
7 & glo in l. qui ea mente. de furt. inf. *habentur in l. in commodato. §. sicut. commodati, suprà* 7. *Et quemadmodùm dicimus deponentem posse ante tempus depositum auferre, per hunc textum, sic & depositarius poterit ante tempus depositum*
8 l. ei apud quem. §. vlti. & ibi Paul. inf. eodem. *restituere, & officium deserere, si iusta causa est* 8. *Cui sententiæ non absimile est quod dicitur, eum penès quem depositum est debitum à debitore, cùm fortè absens esset creditor, vel nollet recipere, pos-*
9 l. accepta. in fi. ibi. nisi fortè. de vsur. C. & ibi Bar. & Bal. j. col. *se deponenti restituere, si ità sibi videtur* 9. *Contrà est in sequestre, penès quem duæ partes deposuerunt: is enim, nisi finita lite, rem non*
10 l. si quis adfirmauerit. §. Labeo. de dolo. vbi noto. l. ei apud. inf. eo. *restituit* 10.

§. QVIA AVTEM. *Res quæ in hæreditate inueniuntur, præsumuntur hæreditariæ esse, & ad defunctum pertinuisse. Ideoq; si has hæres distrahat, interpretamur eum ignoranter & sinè dolo alienasse, vt hic. Sed is qui deposuit, ad precium aget in hæredem, etiam re*
11 glo. & doct. in l. si eum seruum. si cer. pet. *extante, secundùm Paulum hic* 11. *De quo vide quod ponitur in l. Iulianus. suprà de rei vindicat.*

EI APVD QVEM. L. V.

§. VLTIMO. *An sequester, vel depositarius ante tempus possit restituere, vide quod pono in l. j. § si apud duos. sup. eo.*

SI HOMINEM. L. VII.

12 l. si sacculū. inf. eod. l. si is cui. de fur. C. & l. qui re. de fur. l. si procuratori. de cōd. cau. dat. CVM *pecunia datur obsignata, & recondita in sacco cistáve, dominium non transfertur in depositarium: cui consequens est, vt depositarius ea vtens pecunia, furtum committat* 12. *Proindè*
13 l. procuratoris. §. planè. ad fi. de tribu. §. seruū tuū. in l. cùm fundus. sup. si cer. pet. *cùm dominus remaneat qui deposuit, præfertur omnibus in illa pecunia, quæ obsignata reperitur apud nummularium foro cedentem* 13. *si autem fuit data ad numerum vel pondus, inter omnes con-*
14 l. in naue Saupheij. infrà locat. *stitit transferri dominium ob solam numerationem* 14: *& deposita-*
15 l. die sponsaliorum. infrà eod. *rium vti pecunia posse* 15. *Ex quo fit, vt non præferatur deponens alijs qui similitèr deposuerunt, vel crediderunt: si tamen non ac-*
1 l. si ventri. §. in bonis. de priuil. cred. inf. *cipiebat vsuras ex pecunia, illius causa post priuilegia erit potior* 1.
2 l. vlt. C. eod. & ibi Bal. *idem est, si tam exegisset: non enim multum est, si in pecunia ex-*
3 l. inter eos. de re iud. infrà. *acta præferatur* 2: *quod tamen ità exaudiunt, si per sententiam ex-*
4 l. qui autē. § sciendum. quæ in fraud. cred. *acta est, non per vim* 3. *Sed & si foro cedentis bona fuissent possessa, hic causa omnium exequatur* 4. *In fisco autem speciatim dicitur, vt*
5 l. pecuniā. de priuile. fis. C. *etiam repetere possit pecuniam à creditoribus exactam* 5. *Et quo*

casu

casu dixi deponentium post priuilegia causam esse potiorem, intellige post quædam priuilegia quæ hic enumerantur in glossa: at extra illos casus ante priuilegia dicuntur esse: ità hunc textum intellige, qui mirificè aduersatur ei, quod aliàs ex Vlpiano proferri soles 6.

QVOD SERVVS. L. XI.

PVLCHRE dicitur seruo, filiofamiliàs, pradoni & intruso, ex re cum illis contracta solutionem impleri posse. In quam sententiam vide quæ dicuntur in l. si vrbana. suprà de condi. indeb. Item ex hoc textu 7 habes, mandatum alicui factum ipso iure reuocari, si qua causa interuenit, quarè verisimiliter possit suspicari is qui contrahit cum mãdatario aut procuratore, dominum nolle 8: vt si procurator palàm dilapidaret & dissiparet bona, aut ad inopiam vergeret 9.

SI QVIS INFICIATVS. L. XIII.

DICENTI se procuratorem, impunè non creditur, nisi doceat manifestè de mandato 10: ideò ei debitum petenti iustè potest denegari, vt hîc. sic qui petit debitum tanquàm hæres creditoris, qualitatem hæredis probare debet 11. Ex his efficitur, eum qui mandatum non habet, vt negociorum gestor, nec agere posse in debitores domini, cùm actionem non habeat 12, nec extra iudicium eos compellare, & in mora constituere, vt hic: quod rationem habet, nisi negociorum gestor interpellaret, non vt sibi, sed domino solutio fiat 13: quo casu & iustè debitor peteret sibi caueri de rato 14. Hinc descendit quod dicitur, delegatum in edictis suis quibus partes ad ius euocat, debere tenorem delegationis suæ describere 15: aliàs ei impunè non paretur, licebitq; vocatis ad edictum non respondere.

SI PLVRES. L. XIIII.

§. SIVE AVTEM. Qui in mora est, de periculo rei tenetur, etiam si res fuerit peritura penes actorem 16, nisi is iustã litigandi causam habeat: tunc enim illa distinctio admittitur, vt hic: de quo vide quæ habentur in l. quod te mihi. suprà si cert. pet.

QVI REM. L. XV.

AN qui à me habet causam, mihi rem petenti, dominij controuersiam facere possit, alibi explicatur 17.

LICET.

6 l. si vẽtri. §. in bonis. de priui. cred. infrà.

7 Ibi, nec vlla causa.

8 facit l. si cùm Cornelius. infrà de solut.

9 l. liberto. §. largius. & ibi Bar. de annu. leg.

10 l. j. de manda. princ. & cùm in iure. de off. deleg. Bal. in sub. C. eod.

11 l. si debitor. de petit. hæred. sup.

12 l. si pupilli. §. fin. suprà de neg. gest.

13 ità solue tex. in l. q̃ solutiõi. §. mora. de vsur. Bar. in l. si seruũ. §. videamus. de ver. obli. & Paul. hic.

14 l. q abſente. & ibi Barto. de procur.

15 c. pręterea. de dila. l. j. de mand. princ. C.

16 l. quod te. & ibi glos. Bar. & omnes. si cert. pet.

17 l. cõmodare. cõmod. suprà.

LICET. L. XVII.

VIDES differentias inter sequestrem & depositarium: ex quibus fit, vt quamuis sequester non possit officium dimittere, nisi lite finita[1] *: tamen qui suscipit depositum, potest ex continenti reddere. Nam licèt sit obligatus ad rem restituendam, non tamen ad eam seruandam*[2]. *Pro quo est & illud quod anteà posuimus*[3]. *Praetereà ex eo quod sequitur in textu*[4], *manifestè appáret, possessionem rei penès sequestrem deposita, esse penès ipsum sequestrem. id enim (vt inquit Florentinus) agitur ea depositione, vt neutrius possessioni id tempus procedat. quod tamen vulgò intelligi placuit, cùm volentes partes rem apud sequestrem deposuerunt: si enim iudex rem deponi penès sequestrem edixerit, fortè nè ad arma rixámque veniant*[5], *possessio penès eum qui possidebat, manet: & ità ferè intelligitur, quod alibi Iulianus contra hoc responsum videtur referre*[6]*: quod verum est, & omnes probant*[7]. *Quibus & annectitur quod aliàs quaeritur, an sequester ecclesiae aut feudi possit interim praesentare, si constante officio vacet beneficium aliquod: in quo omnium ferè consensu recipitur, vt praesentare possit, etiam si sit is quem minimè possidere diximus. quod Innocentius & Barbatias tenent*[8], *& authoritate Rotae approbatur*[9]*: idq; ob periculum diuturnae vacationis. Sic qui conductum habet ad magnum tempus, praesentat*[10]. *Et eius sententiae quam de sequestro retulimus, magnum argumentum est quod dicitur, curatorem datum bonis absentis, vel annotati rei vt requiratur, posse vendere res tempore perituras*[11]. *Vndè & ex Bartoli*[12] *sententia, praesentare posset, cùm ius illud tempore amittatur*[13]. *Huic autem curatori sequestrem rectissimè comparaueris. Quibus annecte quod dictum est in lege j. si ager vectig. suprà.*

1 l. is apud quem. §. vlt. sup. eod. & l. propter. C. eo. l. si oleu. vbi noto. de dolo.
2 Paul. de Cast. in l. ei apud quē. §. vlt. sup. eo.
3 l. j. §. si apud. eo.
4 §. rei depositae.
5 l. si cuius rei. §. sed si inter. de vsuf.
6 l. interesse. de acq. pos. infrà.
7 Bar. & Alex. in d. l. interesse. Cyn. in l. j. de prohib. seq. doct. in c. examinata. de iud. ext.
8 d. c. examinata.
9 Decis. cccxxxiiij.
10 c. ex literis. & ibi Inno. & Panor. de iur. patro.
11 l. vlti. de req. reis. l. si magistratus. de priuile. cred. infra.
12 in l. j. de off. procu. Caes. in ij lect.
13 c. j. de ius pat. lib. vj.

SI DVO. L. XXII.

ISTA lex difficilima est, & iungitur ijs quae dicta sunt in l. in commodato. §. si duobus. commod.

DIE SPONSALIORVM. L. XXV.

EX hoc textu videtur effici, quòd quotiès pecunia datur ad numerum, non autem obsignata, aut in sacco, est nihilominùs depositum, licèt abusiuè[14] *: & poterit accipiens hoc ipso ea vti, cùm in eum*

14 vt l. Lucius. suprà eo.

eum sola numeratio dominium transtulerit 15. Vide quæ ponuntur in l. qui hominem. §. quotiès. suprà eodem. 15 l. in naue Saupheij. infrà loc. vbi noto.

PVBLIA. L. XXVI.

AN mihi per alium quæratur, & an ex pacto in re mea facto, alteri acquiratur, vide quæ alibi in hoc genere relata sunt 16. Quod autem dicitur hic, pactū super re mea quæ mea perdurat, à me interpositum, alteri prodesse: intellige, si personam nominaui: non idem, si esset incerta: vt cùm penès te esse volo decem, quæ tu restitues ei qui literas à me tibi reddet, secundùm Paulum hic post Cynum. Cuius ratio potest esse, nè duo specialia concurrant, quod vix est 17. Quod autem dicitur in §. Titius Sempronius, pertinet ad ea quæ ponuntur in l. Titius. de pecunia constituta. suprà. Quibus adde confeßionem extra iudicium, non facere obligationem, per hunc textum, nisi esset geminata 1: facit verò probationem, si pars fuerit præsens 2, vel saltem confitens hoc epistola fuerit complexus: postquàm enim reddita illa est creditori, perindè est atque si præsenti res fuisset exposita, vt hic 3. In confeßione autem iudiciali, rectiùs dicitur eam facere obligationem, & actionem in factum producere, sicut in sententia obtinuit: nam confeßio pro re iudicata est 4. An verò epistola probet pro scribente, iudicis erit æstimatio, inquit lex: quod sic interpretatur glos. 5 vt si ille ad quem sunt datæ, his vtatur ad suum compendium, videatur etiam eas approbare quatenùs scribenti fauent 6: quod rationem habet, nisi producens testatione prædixisset, se ijs literis tantùm velle vti, quatenùs in rem suam faciunt: quia scribenti non proderunt, nisi in capitulis connexis 7.

16 l. certi. §. si nummos. si cert. pet. & fusius l. si procurator. de procura. suprà.

17 l. j. de dotis promiss. C. secund. communé intellectum.

1 l. cùm scimus. & ibi Bar. de agric. & censit. lib xj. C.

2 l. certū. §. si qs absente. de confes. infrà.

3 & l. Titius. de constit.

4 l. vna. de cōfes. C. Pau. hic.

5 glo. hic in finem.

6 facit gl. in l. j. §. editiones. in fi. de edend.

7 per ea quæ ponit Bar. in l. Aurelius. §. idem quæsi t. de liber. lega. & Bal. & Paul hic.

SI SACCVLVM. L. XXIX.

VIDE in l. si hominem. §. quotiès. suprà eodem, quæ annotantur.

BONA FIDES. L. XXXI.

HAEC lex est elegans & plena æquitatis: ex qua efficitur, vt licèt ilicò lex iubeat restitui depositum, nulla obstante exceptione 8: sæpè tamen æquitas postulat, potiùs alij, quàm deponenti restitui, vt hic. Et ex principio legis habetur, debitores alicuius fisco solutionem implere debere, si bona illius in fiscum sunt commissa: nam fiscus loco hæredis est 9. Item quamuis causam à te habeam, possum tamen tibi repetenti opponere me dominum esse, vt hic 10. Sed hæc alibi fusiùs 11.

8 l. si quis pecunias. C. eod. & noto in l. j. suprà eo.

9 l. ij. ad leg. Iuliam de vi priuat.

10 & l. qui rem. sup eo.

11 in l. comodate. cō. sup.

kkk QVOD

QVOD NERVA. L. XXXII.

FERE *est, vt culpa latior dolo comparetur, per hunc textum, quod tamen in iuramento in litem, nō recipitur, quod licèt contra dolum deferatur, non tamen contra culpam latam* [12] *: nec in mala fide constituenda* [13]*. Sic nec cùm agitur ex delictis ad pœnam corporis* [14]*: non idem, si ad pecuniam & ciuilem pœnam* [15]*. Sed nec ad infamiam contrahendam, lata culpa pro dolo est, si illa infamia per sententiam infertur* [16]*, non si ipso iure* [17] *: & de his vide fusè Bartolum hic, vbi habebis quid sit culpa. Culpa autem lata, appellatur ignorantia iuris* [18]*. Quòd autem Bartolus hic & alij post eum, culpam in quinque species sunt partiti, non fuit certè valdè necessarium, & legem non habet. Itaque verior & explicatior est Zasij opinio, qui culpam in latiorem siue latam diuidit, & in leuem seu leuissimam : nam leuis & lata inuicèm pugnant* [19]*. Lata siue latior, magna negligentia appellatur, eaq; (vt diximus) in doli crimen cadit* [20]*. Et hæc apud Zasium vide fusius & apud Corasium in Miscellaneis* [21].

12 l. ij. & l. videamus. ad fin. & l. in actionibus. de in lit. iur.
13 l. sed & si lege. §. sciré. de pet. hæred.
14 l. in lege Cornelia. infrà ad leg. Cornel.
15 l. j. §. hæc actio. si mēs. fal. mod. & l. j. §. nō autē. inf. si quis testa. lib. esse ius fuer.
16 l. iij §. si cum l. seq. inf. de suspec. tut. §. suspectus. Instit. illo tit. l. fi. de susp. tuto. C.
17 l. liberorū. §. fi. de his qui not. infa. sup.
18 d. l. liberorum. §. fi.
19 lib. j. singula. resp. cap. ij.
20 l. j. §. is quoquè. de act. & oblig.
21 lib. iiij. c. j.

LIBER SEPTIMVS-DECIMVS PANDECTARVM.

Mandati vel contrà.

SED PROCVLVS. L. IIII.

ERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. si quis negocia. ij. suprà de neg. gest. Et constitit, eum qui mandati terminos egreditur, habere tantum actionem vsque ad quantitatem mandati, non vltrà* [1] *: quòd si excessisset sciente & patiente domino, ad residuum actionem habere eum dicendum est* [2]*. Immò qui nullum habet mandatum, si sciente & non refragante domino illius gerit negocia, obligat*

1 fac. l. rogatus. infrà eo.
2 tex. in c. cùm olim. ibi, proximùs contradixit. & ibi glo. quam ibi tenet Pan. de off. deleg.

ligat dominum, & in dominum habet actionem 3. Planè procurator ad iudicia sæpè fines mandati egredi potest: cùm enim iudicium in inuitos reddatur, non valet domini cautio in ijs, quibus iuris & iudicij necessitas disponit 4. At videtur is in finibus mandati constitisse, qui fecit per æquipollens: vt cùm mandabatur ei, vt fideiuberet pro Titio apud Mauium, mandauit creditori Mauio, vt Titio crederet 5.

3 l. vlt. sup. quod cũ eo qui in alie. inn. & Pan. in c. ex parte decani. de elect. text. in l. qui patitur. infrà e. d.

4 Bal. in l. cum mandati. C. eo. fac. tex. in l. Papinianus. de publi. supr.

5 L. vl. §. vlt. infrà eodem.

SI REMVNERAN[illegible] L. VI.

§. MARIVS PAVLVS. Quod aliàs à gloss. 6 relatum est, sententia in principalem lata executionem fieri in fideiussorem iudicatum solui, recta via sinè alia conuentione, satis hoc textu videtur probari. Itaque principali reo damnato & non excusso, poterit fideiussor iudicij in carceres conijci. quod CVRIA Parisiensis recepit 7. Reliquum ex textu est, pactum de quota litis infirmari 8. idem est, si sit de re certa de qua lis erat 9: valet tamen pactum super alia re, quàm ea qua controuertitur 10. nam & pacisci quis potest super pecunia pro salario 11. Et adde, licitè accipi pecuniam à fideiussore vt fideiubeat: & si is fideiussor debito satisfecerit, nihilominùs integram sortem repetet à domino 12. Nec obstat nostræ sententiæ hic textus: quia hic qui fideiusserat, simul pactum de quota litis interposuerat: quod adeò improbatur, vt non seruet actione mandati à domino, quod intulerit 13.

6 in l. vl. §. vlt. de execu. rei iudica.

7 anno 1353. in conuentu Turonen.

8 fac. l. si contra. C. eo.

9 l. si qui aduocatorũ. de postul. & ibi Bal.

10 l. sumptus. de pactis. & ibi Ange. Bal. in d. l. si qui aduocatorum.

11 l. j. de suffrag. C. vide Guid. Pap. q. cij. l. hoc iure. §. j. de dona.

12 l. antiquæ. ad Velle. C.

13 Bal. in d. l. antiquę. per illum tex.

SI PROCVRATOREM. L. VIII.

§. SI QVIS MANDAVERIT. Solet quæri, an procurator possit substituere & mandare: in quo sic res constituenda est, vt procurator ad iudicia substituat, si datus est in rem suam 14: si autem simplex sit, non substituet nisi lite contestata, vt hic 15. Quòd si [illegible] negocia sit datus, si quidem generaliter, substituere poterit, per l[illegible] text. sic substituit magister nauis 16. Idem est in procuratore specialiter dato, cui tamen præscripta est forma contrahendi 17. vt cùm committitur alicui, vt certæ & nominatæ personæ de beneficio prouideat: poterit enim is mandare 18. contrà est, si forma non sit limitata: hoc enim casu mandandi potestatem non habet 19, putà cùm alicui committitur prouisio incertæ personæ: quo in mandato videri possit electa industria eius, qui homini benè docto & morato sacer-

14 l. illam. C. de donat.

15 l. quod quis. & l. neque. C. de proc. c. j. de procur. lib. vj.

16 l. j. §. quid tamen. de exerc. suprà.

17 l. si ego. quod vi aut clam. infrà.

18 c. is cui. in princ. de off. leg. lib. vj.

19 ita intel. tex. in l. pe. §. ij. inf. de diuers. & tẽp. præscr.

dotium conferat[1]. *Planè id obseruatum est, vt mandatarius alteri mandans, teneatur de facto eius cui mandat*[2].

§. SI IGNORANTES. *Hic §. insignis & facilis est: ex quo eleganter dicitur, procuratorem & fideiussorem posse satisfacere de substantia domini: quæ æquitas admittitur, si fideiussor non habeat vnde soluat: quandiu autem is soluendo est, non potest soluere de substantia domini, nec in eam c*[...] *res domini alienare*[3] *quod & pertinet ad ea, quæ ponuntu*[...] *si remunerandi. ad si. suprà eod. Verùm & qui alieno nomine agit, cogetur prouocare, sed non persequi appellationem*[4], *nisi esset generaliter ad lites datus, qui interpositam appellationem prosequi tenetur*[5]. *Qui autem suo nomine litigat, licèt ad alterius commodum, vt fideiussor, appellare & peragere appellationem cogitur, per hunc tex. nisi ignorantia & paupertate excusaretur: quod rationem habet secundùm omnes*[6]. *Planè quod quæritur, an procurator aut emptor conuentus de euictione, teneatur appellare, habet locum, si bona erat causa, vt meritò esset appellandum. tunc enim tenentur appellare, vt hîc: nisi dominus vel venditor præsens esset*[7]: *sin autem causa esset iniusta, omninò appellandum non est: immò sinè iudicio & sententia, possunt procurator & emptor rem restituere*[8]: *nam etiam in alterius causa, bona fides est agnoscenda*[9].

IDEMQUE. L. X.

§. SI CUI MANDAVERO. *Qui ideò mihi tenetur quia actionem habet, eam mihi cedendo liberatur*[10]: *qui autem tenetur mihi cedere, cogitur eodem iure, meo arbitratu, aut delegare, aut ab ea actione debitorem absoluere, vt in procuratore, qui me mandante contraxit, dicitur*[11]: *immò & tenetur eam, si ità mihi videtur, mouere* [...] *procuratorem ad agendum constituere*[12]. *Reliqua vide in l. quod debetur. de pecu. Quod autem ad §. fideiussores, pertinet, require ex ijs quæ antè explicantur*[13].

§. GENERALITER. *Nota quòd qui defendit aliquem necessariò, potest vti exceptionibus ex persona sua*[14]. *quod tamen existimo non habere locum in exceptionibus declinatorijs, quia ex sua persona forum excipere defensor non potest*[15], *quod etiam ad clericos laicorum defensores protenditur*[16]. *Et ex his quæ ad finem legis* dicun-

1 d.c. [...] cui.ii resp. de offi. deleg. lib. vj. Bart. in d. l. penulti.

2 l. ij. si men. fal. mo. suprà.

3 authen. qua in prouincia. ibi, nã & de reb. vbi de cri. agi oport. C. & ibi Bar. & Bal in authen. si captiui. per illum tex. de epis & cler. C.

4 l inuitus. & ibi Bar. de procurat. C.

5 l. vl. an per ali. cau. a[...]

6 Bart. & Bald. hîc & in d. l inuitus.

7 l. Herẽnius. §. j. de eui. infrà.

8 l. idẽq; §. fideiussores. infra man. l. emptoré. de act. emp. infra.

9 l. quoties. §. sicut. de admi. tut. infrà.

10 l. quod debetur. vbi not. de pecu.

11 per hunc tex.

12 l. cùm p eos. & ibi Bal[...] si quis alt. vel sibi. C

13 l. si procuratorem. §. si ignorantes. suprà eo.

14 facit l. procurator ad exhibendum. §. 1. rem ratam haber. infrà.

15 l. venditor. & ibi pono. de iudic.

16 c. clericum. xj. q. j.

dicuntur [17], *habes distinctionem quæ admitti solet, cùm quæritur, an cliens cui gratis & liberaliter aduocatus operam præstitit in causa, si vincat, poßit reputare victo operam aduocati in taxatione expensarum. De quo vide quod alibi relatum est* [18]. *Quod autem dicitur hîc* [19], *fideiussorem cui donandi animo, accepto factum est à creditore, non agere mandati: intellectum habet, quotiès à creditore, accepto latum est, vt hîc: secus si alius animo donandi fideiussori, numeraret creditori* [20], *cuius rationem vide hîc per glos. & alios.*

17 l. si fideiussori. cum l. seq. & l si vero.

18 l. cum quæ. de iud sup.

19 in §. si verò non remunerandi. infr. in princ.

20 l. inter causas. §. si is qui. infrà eod.

§. SI ADOLESCENS. *Habes in l. quòd si minor. §. restitutio. de minorib. an datum perdituro repeti poßit. & quod dicitur in §. si* quis mandauerit, *pertinet ad ea quæ dicuntur in l & eleganter. §. vlt. de dolo. & quod ad finem legis spectat, infrà dicemus* [1].

1 l. inter causas. eod.

SI MANDASSEM. L. XV.

AN reuocatio debeat venire ad notitiam mandatarij reuocati, & an acta post reuocationem facta valeant, ex his quæ suprà dicuntur, responsum est [2].

2 l. si procuratorem. de procur.

SI MANDAVERO TIBI. I. L. XXII.

AN actio superueniens pendente iudicio actori proficiat, in hoc vt condemnetur reus, vide quæ habentur suprà [3]. *Reliqua dicuntur in l. si rem. j. § vlt. de pigno. actio. quæ legi huic consentit.*

3 l. quæsitum. de pecu.

SI MANDAVERO TIBI. II. L. XXII.

§. IS CVIVS. *Obtinuit, publicatis bonis alicuius, in publicationem tantùm ea venire, quæ erant præsentia: quæ verò pòst acquiruntur, in diuersa causa sunt* [4]. *Planè debita conditionalia sine distinctione in fiscum transire compertum est, si ex contractu debeantur* [5]. *Quòd si ex testamento, admittitur fiscus, si conditio in potestate est* [6]: *si autem in casu & fortuna, secùs* [7]. *Cùm igitur bona futura non transeant in fiscum, sed ipsius deportati sint, poterit deportatus contrahere, cùm retineat ea quæ iuris gentium sunt: cui consequens est, vt etiam actiones habeat, licèt sint iuris ciuilis: proficiscuntur enim ex contractu iuris gentium* [8]. *quæ verò merè iuris ciuilis sunt, perdit* [9]. *Nec aliquis rectè dicet has quæstiones vacare, quòd deportati & exules frustrà dicantur agere posse pro rebus post sententiam acquisitis, cùm illi in ciuitate esse non poßint: sed non prohibebuntur*

4 per hunc tex. & c. felicis. §. verò. de pœn. li. vj. Pan. in c. ad liberandum. de Iudæ. tex. in l. eius qui. §. j. de testa.

5 l. inter socerū. § si. infrà de pact. conuen.

6 l. in facto. §. sicut. de condit. & demon.

7 l. non ad ea. & ibi glo. de cond. & demon.

8 per hunc tex. & Bar. in l. ex hoc iure. pen. col. de iust. & iur.

9 l. quidam. de pœn. & ibi glos. & Bar.

actiones suas vendere & cedere [10] *: sicut in excommunicato dicitur, qui quanquàm non agat* [11], *tamen potest actiones cedere, & cessionario rectè actio accommodabitur* [12].

10 Bar. in l. iiij. de iure fisc. lib. x. C.
11 c. intellèximus. de iud.
12 glo. sing. in c. i. §. j. de iur. patro. lib. vj.

§. SI TIBI. *Per hunc text. rectè dicitur, eum qui ad distribuendas pecunias positus est, non posse sibi aliquid distribuere* [13] *: nec is cui mandatur à Papa vt eligat episcopum, seipsum posset eligere* [14]. *si tamen pluribus hoc sit mandatum, poterunt vnum ex seipsis eligere* [15]. *de quo in l. præses prouinciæ. de offic. præsid. adscripsimus. Quòd autem pertinet ad §. sicut, suprà explicatur* [16].

13 facit glo. in l. planè. quod cuius. vniuer.
14 l. iiii. de tuto. & cur. dat. ab his. infrà.
15 c. cùm in iure. & ibi Panor. de elect.
16 l. in commodato. §. sicut. supra commod.

INTER CAVSAS. L. XXVI.

GENERALIS *sententia est, mandatum morte mandantis solui re integra* [17], *vt in imperio delegato accipit* [18], *vel cùm mandatur alicui, vt mihi de beneficio prouideatur* [19] *: secùs, si res non esset integra, vt quia gratia iam erat facta. sed quidam ex mandato delegantur ad illius executionem : & eo modo intellectum habet tex. in c. si super gratia. de offic. dele. lib vj. quod nota propter repugnantiam quæ videtur esse. sic cùm in mandatarium translatum est dominium, nunquàm mandatum morte reuocatur* [1] *: iam enim desinit res integra esse. Item mandatum morte mandantis non reuocatur, si mandatarij gratia sit emissum* [2]. *Item hæc regula locum habet, cùm mandatum & eius effectus ad vitam mandantis (quod præsumitur) conferuntur : sin autem vtrunque post mortem confertur, morte non finitur, vt in eo dicitur qui sibi monumentum extrui mandauit* [3]. *Aliquandò verò mandatum fit in vita, sed eius effectus post mortem trahitur, & tunc magis est vt morte mandantis reuocetur, nisi ignorauerit mortem mandatarius* [4]. *Quòd autem dixi, mandatum morte mandantis solui, secùs placuit in actione mandati* [5].

17 vt hic, & l. mandatum. C. eodem.
18 c. licèt. de offi. deleg. & l. more. cum l. seq. de iuris. om. iud.
19 c. si cui nulla. ad fin. de præb. lib. vj.
1 l. hoc iure. §. si quis dederit. de dona. infrà.
2 c. si cui nulla. in prin. de præb. lib. vj. & glo. in verb. cùm res non esset integra. in c. in causis. de elect. & ibi Panor.
3 l. si verò non remunerandi. §. si. suprà eo. l. mortis causa capimus. §. Titia. de dona. cau. mor. infra.
4 l. cum pater. §. Mæuio. de leg. ij. & ibi glos. l. fin. de solutio infra.
5 l. si præcedente. inf. eo.

§. ABESSE. *Pertinet ad ea quæ ponuntur in l. si nomen. de hær. vel act. ven. & quod pertinet ad §. si is cui, vide quæ anteà dicũtur* [6].

6 l. idemque. §. vlt. suprà eodem.

§. NON OMNIA. *Repete ex ijs quæ singulariter notantur in l. ij. § si conseruatis. suprà ad leg. Rhod. de iact.*

SI QVIS ALICVI. L. XXVII.

§. QVI MANDATVM SVSCEPIT. *Qui mandatum recipit, non potest officium deserere intempestiuè : & qui literas recipit,*

pit, videtur eo ipso mandatum acceptare, nisi contraria testatione significet mandanti se nolle, vt hic 7. cui bellissimè applicantur ea quæ ponuntur in l. si filiusfamiliâs. suprà ad Macedonianum.

PAPINIANVS. L. XXVIII.

RECTISSIME *in mandatoribus, fideiussoribus, ijsq; qui dissimiliter sunt obligati, dicitur, vt etiamsi soluerint, ex interuallo petere vt actiones sibi cedantur, posint, per hunc textum 8: semper enim videntur suo nomine soluisse. At in tutoribus & reis qui principaliter sunt obligati, obtinuit, cessionem ab eis factam, non valere, nisi in ipsa solutione fieret, vel aliâs actum esset 9.*

SI FIDEIVSSOR. L. XXIX.

§. QVAEDAM. *Fideiussor qui omittit exceptionem, qua se tueri poterat nè solueret, actionem mandati non habet 10. idem est in emptore, qui si tutus exceptione rem restituerit, authoritatem amittit 11. Sed hæc non habent locum, si exceptio esset inhonesta: vt cùm actor ius iniquum impetrauit, & ideò repelli possit 12: vel si exceptio esset de apicibus iuris, vt exceptio procuratoria, per hunc textum, aut discussionis 13, aut alia fori præscriptio 14: non idem in dilatoria solutionis statuitur, quia si fideiussor ante diem soluerit, mandati ante diem non aget, nisi die cedente 15. Sic si fideiussor quod nudo pacto promiserat, soluit, nihilominus repetit: non enim conuenit honestati recusare promissum etiam nudo pacto factum 16. Et ex eo quod ad finem dicitur 17, apparet in eodem debito fideiussorem præscribere, & debitorem minimè. Cuius generis sunt ea quæ habentur in l. cùm sponsus. § in vectigalibus. de Publici. Et quod dicitur, interruptionem præscriptionis factam contra vnum ex reis, alteri nocere 1, non admittitur in reo & fideiussore. nam interpellatio facta reo, non obest fideiussori, per hunc textum 2 ¶ quod in fideiussore iudicatum solui non admittit Baldus 3. Optimè verò statutum est, interruptionem contra vnum ex reis, nocere alteri, cùm sit vnà obligatio, quod in reo & fideiussore nemo dixerit 4. Ex quo euenit, vt contestatio facta contra vnum ex tutoribus, alijs noceat, cùm sit vna & eadem obligatio 5.*

SI HOMINEM. L. XXX.

PRAE-

7 facit cle. j. de procur.
8 fac. l. si res. ad ff. de leg. j.
9 l. Modestinus. de solu. & ibi Bartol. vbi vide, & Bal. hic.
10 l. idēque. §. generaliter. suprà eod.
11 l. si obligata. de euict. C. & l qui alienam. de euic. infrà.
12 d. §. generaliter. & ibi glo. & Bar.
13 glo in l. si mancipiū. §. j. infrà de eui. & Alex. in l. si cōstāte. sol. mat.
14 Bart. in l. atqui natura. §. cùm me absente. de nego. gest. suprà.
15 l. si mandauero tibi. §. in prin. suprà eodē. & l. fideiussor. infrà eod.
16 l. Quintus. cum glos. j. infra eod.
17 §. fideiussor.
1 l. vlt. de duobus reis. C.
2 gl. est in l. cùm quis §. si qs pro reo. de solut.
3 in l. tam mandatori. vlt. col. C. eod.
4 l. generaliter. de fideius. infrà.
5 Bart. in l. cùm quis. §. pe. de fideiusso.

PRAECLARVM est quod hic dicitur, procuratorem generaliter datum, non immutare aut reuocare ea quæ à domino speciatim cauta sunt. Sic nec legatus Papæ ad ea imperium habet, quæ alteri specialiter à Papa sunt mandata[6]. Cui simile est, vt si creditor cesserit mihi aliquod nomen suum, non possit procurator creditoris denunciare debitori nè mihi soluat[7]. Sed hæc omnia temperationem recipiunt, nisi causa adesset, quo casu procurator potest immutare quæ à domino specialiter cauta sunt, per hunc textum[8]. quæ sententia Torquato filio ad veniam suffragatur; cui forsitan licuit contra edictum Imperatoris patris, manus cum hoste conserere, certissima victoria spe oblata: sed illa forsitan imperia nimis Manliana fuerunt.

6 c.ij.de off.leg.

7 secund. Bal. hic.

8 & Panor. in d. c. ij. de off. leg.

SI HAEREDITATEM. L. XXXII.

QVOD dicitur hic, legatum in damno esse non solere, non habet locum in legato hæreditatis: in quo commoda & incommoda legatarium tenent[9]. idem est in quolibet legato vniuersitatis, vt in legato mensæ aut calendarij[10]. Ex his euenit, vt quemadmodum hæredi[11], ità & legatario vniuersitatis debeat dari tempus ad deliberandum: legatario autem rei singularis non dabitur tempus, nisi legato onus esset iniunctum, per Baldum hic[12].

9 l. cùm filius. §. j. de leg. ij.

10 l. cùm pater. §. mensæ. de leg. ij.

11 l. vlt. de iur. delib. C.

12 & Specu. in tit. de instru. edit. §. dico vers. quòd si hæres.

ROGATVS. L. XXXIII.

PERTINET ad ea quæ antè in eandem ferè sententiam dicuntur[13].

13 in l. sed Proculus. eo. tit.

QVI NEGOCIA. L. XXXIIII.

INTELLECTVM huius legis repete ex his quæ ponuntur in l. singularia. suprà si cert. petatur.

SI FVNDVM. L. XXXV.

SI fundum qui tibi & multis erat communis, mandauero tibi vt mihi emas, si diuersis precijs ab alijs partes fundi redemeris, cogeris mihi partem tuam transscribere, non quo modico res ab alijs venit: sed precium arbitratu boni viri constituetur. Quod, nisi fallor, ad quæstionem valet, cùm quæritur de eo qui operarios conduxit eo precio, quod cæteri ciues illo die reliquis eius generis mercenarijs inferrent, vt si reperiatur diuersitas mercedis, non minima quam alij intulerint, sed boni viri arbitratu merces statua-

tur[14] *: licèt Guidoni Papæ aliter videatur*[15]*. nec huic sententiæ refragari quod dicitur, ei cui tantum sit relictum, quantum vni ex hæredibus, minimam partem deberi, si diuersæ partes hæredibus essent datæ*[16] *: quia id in testamentis meliùs est admittere, in quibus præsumimus testatorem minùs velle onerare hæredem quàm possit: quod in contractibus nemo dixerit, cùm vtriusque par sit causa.*

14 per hunc text.
15 q.cclij.in decisio.
16 l.qui concubinam.§.[illegible] de leg. iij. l. si ità scriptum.de leg j.

HOMINEM. L. XXXVII.

QVAE ad hanc legem pertinent, superiùs explicantur[1].

1 in l.vinū. si cert.petet.

LVCIVS. L. XXXVIII.

ANIMADVERTE casus in textu & glo. quibus fideiussor, antequàm soluat, potest à debitore petere vt liberetur[2] *: vt cùm diù stetit in obligatione, vel si est condemnatus: idem placuit, si teneretur ex instrumento quod executionem habet paratam: nam & hoc condemnationis instàr est*[3]*. sic si fideiussor peregrè vellet proficisci, & diù esset absfuturus, posset petere vt liberetur*[4]*. Reliqua vide in l. si quis mandatu. suprà de negoc. gestis.*

2 fac.l.si pro ea.C.eo.
3 Socy. in fal.reg.cxlvij. & clxviij. Bal. l. si pro ea.iiij.q.mand.C.
4 l.aut longa.de procur. Pan.in c.fi.de fideius.

SI PRO TE. L. XL.

HABES in l. si ex duobus. de negoc. gest. suprà.

QVI MANDATVM. L. XLIII.

APVD Innocentium relatum est[5]*, in obligationibus ad diem certam, ante diem nihilominùs actionem natam esse: quod hic textus satis euincit. Si enim mandatarius qui pecuniam collocauit ad diem, actionibus cedit mandatoris ergò, consequens est actiones natas esse: aliàs enim cedi non posset*[6]*. Sed licèt nata sit actio ante diem, si tamen ante diem agatur, excipitur, aut saltem condemnatio fiet duplicatis inducijs*[7] *: & hoc est quod dicitur, ante diem agi non posse, scilicet vtilitate & effectu*[8]*. Sed hæc intelliguntur, nisi obligatio ad sui commißionem requirat moram*[9] *: & nisi lex expreßim actionem post diem producat, tunc enim ante diem nata non est*[10]*. Cùm autem in obligatione dies est ex natura obligationis, expeditum est, ante diem natam actionem esse*[11]*.*

5 in c.j.de plus petit.
6 alius est text. in l.j. in fi. quandò dies vsusfr. leg.suprà.
7 Inno. in d. c.j. & text. in §.temporales.de excep. Instit.
8 l. certi. ij. vers. & ibì Bal. si cert.pet.
9 l. non omnes. vers. ij. suprà si cert.pet.
10 l. nisi finita. de tut. & rat. dist.
11 l. si cōstāte. §. quotiès. solut. mat.infrà.& l.si cùm militi. §.j. de cōpens. supr.& Bal. in d. l.certi.iij.col.

SI MANDATV MEO. L. XLV.

PERTINET ad ea quæ ponuntur in l. si quis mandatu. suprà de neg.gest.

QVINTVS L. XLVIII.

HAEC lex plena est cuiusdam pretoriæ æquitatis. Ex qua potest & illud defendi quod Canonistæ voluerunt [12], promissum ex pacto nudo tam esse debitum, vt ex eo actio oriatur: de quo aliâs [13]. Cui consequens est, vt si fideiussor vsuras quas nudo pacto promiserat, soluerit, habeat mandati actionem, per hunc text. facit quod ponitur in l. fideiussor. §. quadam. sup. eo. Sed hæc in fideiussore & mandatore recipienda erunt, qui suo nomine sunt obligati, & soluentes suum negocium gerere dicuntur [14]: at procurator & alius actor non potest naturale debitum soluere, cùm ad id soluendum non habeat mandatum [15]. Sic generali iussu iudicis vt debita soluantur, vel decreto, vt scilicet pro debitis in possessionem veniatur, non comprahendetur debitum naturale [16].

12 in c. j. de pact. vbi vide fusè Panor.
13 in l. iurisgentium. suprà de pact.
14 l. Papinianus. supr. eo. & l. sicut reus. infrà de fideiuss.
15 l. is cui. §. Flauius. de solutio. infrà.
16 per ea quæ vult Bar. in l. j. §. hæc verba. infrà nè vis fiat ei.

SERVVM TITII. L. XLIX.

AN qui rem vendit vel contrahit vt procurator, teneatur pati executionem, habes ex his quæ suprà dicuntur [17].

17 l. Plautius. de procur.

FIDEIVSSOR. L. LI.

RELATVM est in l. fideiussor. §. quadam. suprà eo.

CVM SERVVS. L. LIIII.

PERTINET ad ea quæ de eo quod propter affectum interest, suprà relata sunt [1].

1 l. j. de in litem iurand.

QVI MVTVAM. L. LVI.

SI dominus mandatum procuratori dederit, cùm esset abfuturus, sola reuersione non reuocatur mandatum: nisi ad causam accedens, negocio se implicet [2]: si tamen per dictionem repetitiuam constitutus esset procurator, vt quotiès abfuerit dominus, non censetur ipso iure reuocari, licet se negocio dominus ingerat [3]: quin absente domino potest in causa procurare ex vi repetitionis [4].

2 c. si quem. ver. ij. de procur. lib. vj.
3 d. c. si quem. in princ.
4 facit l. ij. quandò vsus. fruct. amit. supra.

MANDATVM. L. LVII.

HANC legem quæ paulò difficilior est, ità explica: Mandatum sicut morte mandantis [5], sic morte eius qui mandatum suscipit, intercidit, vt hic: nam in istis negociorum delegationibus fides hominis videtur esse electa. Ideò nec societas ad hæredes [6], nec tutela [7], nec curatela [8] transit. Si tamen hæredes errore lapsi, mandatum exequuntur, & seruos qui mandati erant vt distraherentur, vendunt, emptores qui vsuceperint, erunt securi: sed si illi serui ad manda-

5 l. inter causas. & ibi no. to. suprà eo. l. eius. si cer. petat.
6 l. hæres socii. inf. tit. j.
7 l. j. de fide. & nomi tut.
8 l. cuius. de cura. furio. inf.

mandatorem reuertantur, inutiliter emptores vanalitiarij agent cum illo Publiciana: neque enim Publiciana contra dominum intendi potest, vt hîc. De quo aliâs 9.

9 in l. j. de Publ. suprà.

SI PRAECEDENTE. L. LVIII.

INITIVM legis huius require ex ijs, quæ anteà dicta sunt 10. Quod autem attinet ad §. Lucius, annotatur in l. rescriptum. suprà de pact.

10 l. inter causas. cod.

SI MANDATV TITII. L. LIX.

AN qui alterius mandatu stipulatur, videatur adhibitus donandi affectu, dicemus in l. cùm maritus. §. mulier. infrà de pact. conuen. Quòd autem ad §. primum attinet, scitum est, confideiussorem qui integram summam soluit, censeri luere pignus, non autem emere 11: Immò bona fides tantum valet, vt etiam si emerit, cogatur tamen debitori soluenti debitum, vel creditori alteri rem restituere 12. Habet enim is mandatum soluendi & luendi, non autem emendi 13: quod etiam perducitur ad eos omnes qui luere debent, vt emere non possint: vt in pluribus fratribus prædium obligantibus dicitur, ex quibus alter non potest emere, cùm luere debeat 14. Sic dicimus creditorem non posse sibi aut interposita à se persona vendere pignus: posset tamen debitore vendente, emere bona fide, & venditio iuris effectum habebit 15.

11 l. Paulus. de fideiuss.

12 per hunc tex. & tex. in l. ij. & l. cum secundus. §. j. inf. de distrac. pig.

13 l. j. & ibi Bal. & Alex. de dolo. C.

14 l. fin. §. quatuor. infrà de legat. ij.

15 l. & qui sub. C. de distr. pignor.

§. PAVLVS RESPONDIT, VNVM EX. *Plures mandatores insolidùm tenentur, & eliguntur, vt hîc 16: habent tamen beneficium epistolæ Diui Adriani, nempe vt diuidatur actio, si omnes sint soluendò 17. Beneficium verò quod confreis datur ex nouis constitutionibus, nempe vt ipso iure non teneantur insolidùm, sed pro parte, nisi contrà actum esset 18, magìs placuit in principaliter obligatis habere locum, non autem in mandatoribus qui accessoriè accipi solent 1. In pluribus verò mandatarijs & administratoribus quibus quid mandatum est, qui tenentur non quòd aliorum sint interuentores, sed quia gerant, constitit eos pro parte teneri, si sint priuati 2. non idem est, si publici & necessarij, quia tunc insolidùm actio est 3. Sed quod dico priuatos administratores teneri pro parte, intellectum habet, nisi eis insolidùm administratio data esset 4. reliqua persequere in l. j. § si plures. suprà de exercito.*

16 & l. fin. supr. quod iuss.

17 l. fi. de const. pecu. C. & l. inter fideiussores. de fideiuss. l. fideiussor. de fide. C.

18 auth. hoc ità. C. de duobus reis.

1 glo in l. fin. quod iuss. & ibi Bal.

2 l. cùm alicui. de neg. gest. suprà.

3 d. l. cùm alicui.

4 l. creditor. §. duobus. & ibi glo. Bar. & Bal. infrà eo. & l. si plures. inf. de curat. bonis dã.

§. ILLE ILLI. *Hunc textum retulit Paulus Cast. singularem, vt quotiès dies adijcitur causa finiendæ & limitandæ obligationis, totiès interpellatio extra iudicium facta præscriptionem interrumpat. quod etsi cum æquitate coniunctum est, non tamen hoc textu satis probatur. Hic enim dicitur mandatorem fuisse conuentum, quod vocabulum potiùs ad iudicium, quàm ad ea quæ extra iudicium fiunt, pertinet* 5. *An autem litis contestatio vsucapionem interrumpat, alibì dictum est* 6. *Planè litis contestatio longi temporis præscriptionem interpellat* 7 : *at triginta annorum præscriptionem, sola citatio & vocatio* 8 : *idem est in præscriptionibus, quæ lege municipali & statutis sunt receptæ, vt Bartol. Ange. & alij scribunt* 9 : *etiamsi vocatio iussu iudicis non competentis facta esset. quod Iason probat* 10, *&* CVRIA *Parisiensis iudicauit* 11. *Quod autem ad finem legis pertinet, eleganter dicitur, cautionem simpliciter prolatam à testatore, intelligi de nuda, hoc est, sinè fideiussore* 12. *Idem est, si à contrahentibus* 13, *aut à iure ciuili : tamen his casibus, si persona sit suspecta, quo poßit alteri parti esse cautum, arbitrio iudicis continebitur, vt fideiussorem dari iubeat* 14. *Si verò cautio profertur cum adiecto, vt* idonea cautela, *debent fideiussores interuenire vel pignora, vt hîc* 15. vel competenti 16, *vel si ità diceretur,* rectè caueri 17, *vel si* sufficiens cautio *nominaretur* 18. *Sed & cautiones quæ fiunt in iudicio, solennes esse debent, & cum fideiussoribus* 19. *Sic satisdatio dationem fideiussoris habet* 20, *& satisacceptio* 21.

5 per l. creditor. in prin. infrà eod. ibi, creditor mandatorē conuenit.
6 l. si post acceptū. supr. de rei vind.
7 l. moræ. C. de rei vind.
8 l. iii. & l. cùm notissimi. de præs. xxx. anno.
9 l. ij. §. vlt. pro empt.
10 l. vlt. de eo p quē fact.
11 Die xvij. Iulij, 1515.
12 l. iij. C. de ver. signif.
13 l. fi. de cond. cau. dat. cau. & ibi Alex.
14 l. pen. supr. de pet. hære. ibi, iudicis cautione vel satisdatione. & Bal. in d. l. iij. de ver. signif. facit l. quæsitū. de pign.
15 l. iiij. §. addicl. de fideic. libert.
16 l. si debitori. de iud.
17 l. j. §. iubet. de col. bon.
18 c. j. ad fi. cum gl. de sequest. possess. c. ex parte. de verb. sign.
19 l. prætoriæ. iij. de præto. stipul. l. j. C. de procu. & ibi glos.
20 l. j & l. quotiès. suprà qui satis. cogan.
21 l. v. §. satisacceptio. infrà de verb. oblig.

CREDITOR. L. LX.

VIDE *quæ relata sunt in l. quotiès. § creditor. suprà de peculio. vbi dicitur, an iudicio pendente contra vnum, alter poßit eiusdem rei nomine conueniri.*

§. DVOBVS. *An plures mandatores insolidùm eligi poßint, & quid in mandatarijs, habes in l. si mandato Titij. §. Paulus. suprà eod. reliqua in eandem sententiam recitantur in l. j. §. vlt. de exercitoria.*

§. LVCIVS. *Aliud est, aliquid liberæ committi voluntati : & aliud, arbitrio boni viri* 22 : *nam si ità dico,* quibus voles, restituas, *etiam indigni poterunt eligi* 23. *Idem statuitur, si alicui ad liberam voluntatem permittitur negociari vel administrare : nam sufficit dolum*

22 per tex. in l. fideicommissaria. iij. de fideicommis. liber. infrà.
23 l. cùm quidā. in princ. de leg. ij.

lum

lum & fraudem abesse, vt hic. Cùm autem arbitrio boni viri res gerenda est, aut pecunia distribuenda, indignis collatio non potest fieri [1]. *In obscuro autem præsumitur potiùs arbitratus boni viri electus, quàm libera voluntas* [2]*: vixq; verbum reperias, quo libera voluntas contineatur, præter verbum, volo: vt,* cui voles, da [3]. *Nam hac forma,* vt tibi placebit, *arbitrium boni viri significatur* [4]. *Idem in his verbis,* si putaueris, si existimaueris, si vtile tibi & bonum videbitur [5].

1 d. l. cùm quidam. post prin.
2 l. si societatem meců. infra pro socio. l. si libertus. ij. de oper. liber. inf. & Bar. in d. l. cùm quidam. & in l. cùm filius. §. pater. de leg. ij.
3 l. fideicômissa. §. si sic. de leg. ij.
4 l. Titius. §. sorore. & l. cum proponas. & ibi Bar. & l. Lucius. j. de fideicom. lib.
5 d. l. fideicommissa. §. si sic. de leg. iij.

CVM CONTROVERSIA. L. VLTI.

QVOD in secundo responso huius legis dicitur, pertinet ad relata in l. sed Proculus. suprà eodem.

Pro socio.

SOCIETAS. L. I. ET II.

AN in vniuersalibus sinè traditione dominium transferatur, vt in societate, vide relata in l. si ager. suprà de rei vind. Quòd verò in societate sinè traditione bona statim communicantur, non habet locum in casu quem suprà retulimus [6].

6 in l. si socius. si cer. pet.

EA VERO. L. III.

§. DE ILLO. *Iusta hæreditas appellatur, quæ ab intestato & iure legitimo descendit, non si ex testamento: vt hic* [7]. *si tamen in hæreditate, in qua hæres legitimus ab intestato eram futurus, instituar, nihilominùs dicetur iusta hæreditas: nam eorum quæ insunt, expreßio non operatur aliquid* [8]*: sic si ius quod commune erat, sit relatum in constitutionem, non idem de eo iudicabitur, atquè de constitutione municipali, sed vt de iure communi* [9]. *quod valet ad multa* [10]. *Sed & de illo admonendi sumus, non ideò eam hæreditatem quæ ab intestato defertur, iustam & legitimam appellari, quòd ea quæ testamento datur, non sit quoquè legitima. manifestum est enim, & hanc legitimam appellari* [11], *cùm lex testamenta tueatur, his verbis,* Is vti legaßit rei suæ, ità ius esto [12]. *Sed appellatur iusta quasi perfecta, & iure sanguinis, natura & ciuilibus præceptis debita. Vndè testamentum, iustam sententiam quasi perfectam omni iure dicimus* [13]*: iustos liberos* [14]*, quasi verè liberos: iustum pactum, illud quod*

7 fac. l. j. de suis & legit. infrà.
8 l. iij. & ibi Bar. ad fi. de lega. j.
9 c. pastoralis. de fide instr.
10 vt gl. in verb. facti. in c. j. de constit. lib. vj. Bar. in l. j. ad leg. Falc. infrà.
11 l. lege obuenire. de verb. signifi.
12 l. verbis. de ver. signif.
13 l. j. de testa. inf.
14 l. cùm qs. de nat. lib. C.

15 l. Stichum §. naturalis. de solut. infrà.
16 d. l. lege obuenire.
17 cõsil. lvj. in ij. volumi.
18 lib. iiij. Parado. c. vij. & d. l. lege obuenire.
19 per tex. in d. l. lege.

quod vestitum appellant, quasi omni iure subnixum[15]. *At quæ ex testamento defertur hæreditas, non ità multis rebus cumulata est & perfecta, quanquàm non impropriè legitima dici possit*[16]. *ex quo (mea sententia) rectè contra Alexandrum*[17] *contendit Alciatus*[18], *in specie qua aliquis sibi & legitimis hæredibus suis stipulatur emphyteusim, ad ius emphyteusis eos quoquè pertinere, quibus ex testamento hæreditas est delata*[19].

COIRI. L. VII.

20 l. nec adiecit. infrà eo.
21 l. aduio. §. j. de acq. hæred. infrà.
22 d. l. nec adiecit.
1 l. si fortè. de cast. pecul. infrà.
2 gl. in l. si donatione. & ibi doct. de collat.
3 l. qui testamentum. de prob. ad fi.
4 l. j. §. j. & ibi Barto. inf. pro donat.
5 l. quod aut. §. si vir. de donat. int. vir. & vx.
6 l. Attilius. de donat. & ibi Bar.

SIMPLICITER *societas contracta, ad ea quæ ex quæstu veniunt, refertur: ideò nec lucra hæreditatis aditæ, aut agniti legati in societatem veniunt*[20]*: nec enim talia in quæstu & operis numerantur*[21]. *Item quod dicitur, liberalitatem in alium collatam, reputari & præsumi ex antecedente merito profectam*[22], *totiès verum est, quotiès donatio non esset prohibita: nam si donatio inhibetur, non creduntur antecessisse merita nisi probentur*[1], *idq; etiam si donator id nominatim sit complexus*[2]*: nam ex eo quòd donatio iure non est vtilis, videtur clausula de meritis in fraudem adiecta*[3]. *quod eousquè perducendum est, vt etiam si pater filio donet, & merita exprimat, debeant tamen ea probari: aliàs donatio non subsistit*[4]. *Idem in donatione inter coniuges. at impletis meritis & probatis, non est impedienda remuneratio, quæ etiam inter prohibitos donare, valet*[5], *etiam sinè insinuatione*[6].

SI CONVENERIT. L. XIIII.

7 l. in hoc iudicium. §. si cõueniat. sup. com. diuid.
8 l. inter om̃es. de præd. mino. C. & l. si pupillorum. de reb. cor. qui sub tut.
9 l. iubemus. ij. & ibi gl. Bar. & Bal. in verb. diuidere. de sacros. eccl. & Bar. hic.
10 l. liberto. § largius. & ibi Bar. de annu. leg.

ISTA *lex præclara est, in qua ad finem habes, quòd coita societas vsque ad statum tempus, nihilominùs potest dissolui, si socius esset iniuriosus aut damnosus: quod & aliàs diximus*[7]. *Ex quo descendunt illæ quæstiones quæ omnibus sunt in ore, de ecclesia & minore, qui non possunt regulariter ad diuisionem prouocare*[8]*: vt possint tum prouocare, si illis id ex re est: finge enim eos habere rixosum socium, cuius præsentia communioni sit obfutura*[9]*: hic enim & societas iustè renunciatur, & mandatum tacitè reuocari intelligitur*[10]. *Ad eum modum debemus interpretari patrum voluntates, cùm disponunt vt aliquid remaneat inter filios commune. Bartol.*

IDEMQVE. L. XVI.

EX *hoc textu temperantur hæ leges, quæ vel procuratorem mitten-*

mittendum[11], *vel medicum adhibendum volunt*[12], *& similes, vt habeant locum, si facile sit procuratorem mittere. Sed hæc aliàs fusiùs*[13]. *Et ex hoc textu ad finem satis constat, emptorem teneri stare socio, & sic colono partiario, nec priùs rem quam emit, diuidere posse cum eo qui fuit venditoris socius, quàm potuisset venditor: quod tamen Baldus*[14] *intelligit, pro eo anno tantùm, quo colonus ille partiarius fundum excoluit: in cæteris annis, nequaquàm: nè cogatur fieri socius ei quem non elegit: quod benignius est*[15].

11 l. Papinianus. de minor.
12 l. si ab hostibus. §.vlt. sol. matr.
13 in l.vl. de in integ. rest.
14 in l.emptorem.ij.col. C.locat.
15 per tex. in l. qui admittitur. inf. eo. & l. vlti. comm. diuid.

SED ET SOCIVS. L. XVII.

HVIVS generis & sententiæ sunt ea quæ ad l. si procuratorem. suprà de procur. adscripsimus.

QVI ADMITTITVR. L. XIX.

SOCIVS socij mei, (inquit lex) socius meus non est. Huc adiungitur quod aliàs in CVRIA *Parisiensi summè addubitatum est*[16]. *Parisijs moribus receptum est, vt quæsita matrimonio constante, sint communia inter ambos coniuges. Item alio capite continetur, vt si alterutro decedente, qui superstes est, repertorium legitimè non conficiat, maneat eadem societas inter hæredes defuncti & eum qui superest. Ex facto accidit vt Titius Mauiam duceret, & ex ea liberos tolleret. posteà matrimonio Titij mortalitate extincto, Mauia superstes non confecto inuentario, & sic perstante societate eorum quæ posteà quæsita essent, secundo marito nupsit, quæ & in matrimonio obijt: quæro, ex quæsitis à Mauia & secundo viro, quæ pars societatis nomine filijs prioris matrimonij cessura sit? Placuit semissem dari, non autem dodrantem quem petebant: erant enim socij Mauiæ matris, non secundi viri, qui tamen Mauiæ vxoris socius erat. Nam si socij fuissent, à marito matris dodrantem integrum auferre debebant: semissem hæreditario matris nomine, & quadrantem iure societatis, quæ illi cum marito per legem intercedebat. Et hoc Lucius Parisiensis in Placitis refert*[1].

16 xiij. Calend. April. anno 1542.

1 lib. viij. tit. de cōm. inter coniug. comm.

DE ILLO. L. XXIII.

AN damnum lucro compensetur, vide quæ ponuntur in l. si negocia. de neg. gest. suprà.

MVTIVS. L. XXX.

HAEC lex ex genere illarum est, quæ pactum contra substantiam

stantiam actûs inutile faciunt[2]. *Ideò cùm iuris intellectu lucrum intelligi non poßit, nisi priùs damno deducto, nec damnum, nisi lucro subtracto: consequens est, societatem ità coitam non valere, in qua partem damni, partem lucri quis ferat. Cùm igitur ità reputatio fuerit facta, vt lucrum intelligatur damno deducto, & contrà, valebit pactio, vt aliam atque aliam damni aut lucri partem quis ferat, vt hac lege: neque enim simul in eadem specie lucrum & damnum possunt subsistere. Et huc pertinent, quæ aliàs in eandem sententiam scripsimus*[3].

PRO SOCIO. L. XXXVIII.

AN cautela futurorum ad iudicem pertineat, ex his quæ alibì adscripsimus, responsum est[4]: *nam, vt ibì dicitur, ordinarium est, vt pro iure futuro cautio interponatur iudicis iussu, si tamen causa est. Ex quo illa descendit quæstio, an cautio debeat interponi vbi non est conuentum, de qua retulimus alio alio loco*[5].

SI QVIS A SOCIO. L. XLI.

APVD Iurisconsultos quæritur, quotiès contractui, pacto, vel conuentioni, pœnalis stipulatio subijcitur, an ex pacto vel contractu, an verò ex stipulatione actio accommodanda sit. Et magis placuit, vtraque via agendi facultatem esse[6]: *sed tamen alterutro debet esse contentus actor: nam si pœnam abstulerit, rem non poterit petere, & è diuerso*[7]. *Cui sententiæ magnoperè consequens est, quod dicimus, per secundam stipulationem pœnæ, primam non censeri nouatam, nec videri à prima recessum. Cùm enim pœna in fauorem creditoris apponatur, vt scilicet eius metu debitor ad rem de qua conuenit, sit paratior*[8], *non debet hoc creditori damno esse. Præterea absurdum est, vt stipulatio pœnæ quæ accessoria est ad principalem obligationem, poßit nouare principalem*[9]. *Igitur prima restat, & ex ea agi potest, per hunc tex. Sed in obligatione facti, placet opinio existimantium, vt ea per sequentem pœnæ stipulationem nouetur*[10]: *non tam certè ex vi secundæ nouantis, quàm ex natura primæ: in qua quia factum versatur, præcisa non est obligatio, ideoq; restat creditori ex pœnali stipulatione actio*[1], *quam sententiam contra aliorum opinionem Zasius*[2] *& Alciatus*[3] *defenderunt. Aliàs non est nouatio, & vtraq; agi poterit, sed vna debebit esse contentus, vt dixi: quodam*

tamen

2 et l. cùm precario. infrà de prec.

3 l. fructus. inf. sol. matr.

4 l. nō quemadmodùm. de iudic. sup.

5 l. iij. de condi. caus. da. caus. non secu.

6 l. prædia. inf. de actio. emp. l. rescriptum. §. si pacto. de pact. vbi noto. & l. duo. inf. eo.

7 l. apud Celsum. §. Labeo. de doli & met. exce. & d. §. si pacto. l. si pater. §. si mulier. de pact. dotal.

8 l. liber homo. §. vlt. de verb. oblig. l. j. resp. ij. C. de arb.

9 per tex. in l. qui vsumfructum. de verb. oblig. inf.

10 per tex. in l. obligationum ferè. §. vltim. de verb. oblig.

1 l. stipulationes non diuiduntur. de verb. obliga. inf.

2 lib. j. sing. intell. c. iiij.

3 lib. j. parad. c. xij.

tamen casu vtrunque deberi potest, vt quotiès pœna est adiecta loco contemptùs [4]. at si pœna sit adiecta loco rei, vel eius quod interest, vix est vt vtrunque peti possit. Planè si id quod interest, pœnam excederet, petetur id quod excedit, per hunc tex. [5] Item pœna & res debentur, si clausula, rato manente pacto, sit adiecta [6], vel iuramentum, quod & illius clausulæ vim habere creditur [7]. Hæc autem distinguuntur in pœna conuentionali: at in pœna legali vtrunque debetur sinè distinctione [8]. Nonnulla huius sententiæ ad l. prædia. de actionibus. emp. adscripsimus.

REI COMMVNIS. L. XLV.

VIDES hic actionem pro socio vel mandati non tolli, si prius actum sit furti actione: nam generale est, vt persecutoria non tollatur per pœnalem, & è contrario [9]: nisi in casu §. nouißimè. in l. iij. nautæ, caup. stabu. suprà. & nisi cùm actor qui duabus illis actionibus vellet consistere, esset sibi contrarius [10]. Planè persecutoria per persecutoriam tollitur, vt condictio furti (quæ & ipsa rē persequitur [11]) per actionem mandati vel pro socio [12]. ex quo genere intelligenda est l. si is cui. de furtis. vt actio furti, hoc est, condictio furtiua tollatur, per commodati actionem, cùm ambæ sint persecutoriæ [13]: & ità Bartol. necessariò interpretatur. Sed de his fusiùs in l. quod in hærede. §. eligere. de tributo.

CVM DVOBVS. L. LII.

§. DAMNA. Si cui ex socijs pecus etiam æstimatum sit traditum, non ideò magìs periculo adstringitur ob æstimationem factam, vt hic: quod explica & tempera, vt superiùs retulimus [14]: nam fortuitus casus nulli imputatur [15]. quod in culpa non vtiquè verum est, quæ à socijs præstanda est [16]. vndè fit vt quod in alea vel adulterio perdiderit socius, ex medio non sit laturus [17]: ex quo & illud descendit, vt socius de furto sibi facto, alteri socio obligetur: nam furtum culpa eius à quo rem fur abstulit, contigisse existimatur, per hunc tex. Planè, si à domestica persona furtum sit factum, nemo dixerit culpa domini furtum contigisse [18]: quia à tali persona etiam diligentißimus, sibi non potuisset cauere. Latrocinium autem, quod peregrè infertur, semper inter casus fortuitos numeratur [19]: & hanc distinctionem Panor. [20] & omnes ferè probant. De incendio diximus in l. iij. de offic.

mmm præfe.

4 l. si quis rem. de arbit. inf.
5 & l. prędia. inf. de act. empt.
6 l. qui fidem. de trāsact. sup. l. cum proponas. de transac. C.
7 l. si quis maior. C. de trāsac. Panor in c. per tuas. iiij. col. de arbit.
8 l. si pro fure. de cōdict. furt. Bart. in l. cum proponas. de trāsac. C. tex. in l. rei communis. infrà eo.
9 vt hic, & l. si pro fure. de condi. furt. sup. l. si pignore. §. cum furti. inf. de furt. l. si mandauero. §. si tibi. sup. tit. j.
10 l. j. de furt. C.
11 d. l. si pro fure.
12 inf. eo. l. sed si ex causa
13 fac. l. si merces. §. culpæ. infrà locat.
14 in l. si vt certo. §. nunc videndum. sup. commo.
15 l. quæ fortuitis. de pigno. act. C.
16 sup. ea. l. §. venit.
17 l. adeò. inf. eo.
18 ità potest intelligi tex. in l. cum qui. §. idem scribit de furt. infrà.
19 l. j. depos. C. & int eadem l. § quidem.
20 in c. [illegible] pe. col. ext. commod.

præfe.vigil. Quod autē pertinet ad §. quidam Sagariam, *an damna quæ procuratori in mandato exequendo, vel socio in explicanda societate inferuntur, à domino vel socio sarciri debeant, habes in l.ij.§. si conseruatis. ad leg. Rhod. de iac.*

§. SOCIVM. *Socius vniuersorum bonorum, vniuersa in societatem conferre debet: quod adeò verum est, vt etiam ad ea communicanda teneatur, quæ ob iniuriam sibi personaliter factam abstulit, per hunc text. quod tamen neque in procuratore*[1]*, neque in hæreditatis possessore admittimus*[2]*. Appositè verò hic dicitur, socium etiam vniuersalem communicare non cogi ea, quæ ex iniustis causis acquisiuit. Ex quo efficitur temperatio ad consuetudinem quæ Lutetiæ contra bonos mores, opinor, & dignitatem tantæ ciuitatis in vsu est, qua continetur, bona acquisita à marito vel vxore constante matrimonio, vtrinquè communicari, vt habeat locum si ex iustis causis res acquisita est. Nam quod ex peculatu vel sacrilegio quæsitum est, in iudicium familiæ erciscundæ non venit*[3]*. nec collatio peti potest ex eo*[4]*. Sic seruus domino ex maleficio non acquirit*[5]*: sic nec prælatus ecclesiæ, nec filius patri. Sed hæc rationem habent, nisi ex re alicuius quæsitum esset, quia illi restituendum est, licèt ex iniusta causa esset acquisitum*[6]*.*

1 l. qui proprio. §. procurator. de pc. vbi pono.
2 l. at vbi & ibi pono. suprà de pet. hæred.
3 l. cætera. suprà famil. ercisc.
4 l. nec prætermittendū. hoc tit.
5 l. quod seruus. ad fi. de acq. poss.
6 l. ancillarum. & l. si possessor. ij. sup. de petit. hæred.

SOCIVM. L. LX.

HVNC *textum allegamus in l. Qui proprio. §. procurator. de procura.*

SI TITIVS. L. LXII.

HABES *in l. j. §. sed si ego. si pars hæred. peta. suprà.*

VERVM EST. L. LXIII.

INTER *socios condemnatio fit, quatenùs facere possunt. quod beneficium etiam defensori porrigitur*[7]*: nam is nomine alieno conuenitur, nec solet eius conditio deterior esse quàm domini, præterquàm in satisdando*[8]*. Aliud placuit in fideiussore, patre, vel domino, vt hoc beneficium non habeant, per hunc textum: nam tales nomine proprio conueniuntur & agunt*[9]*. In iudicio tamen ijs conceditur, vt petant principalem cuius interest euocari, vt is suscipiat defensionem & sic habeat priuilegium*[10]*. Et ex eo quod sequitur in §.* si cum tres, *apparet, inter socios ex præcedenti pactione,* non

7 vt hic. & l. si cū procuratore. de re iud. infrà.
8 l. sed & ex. §. defendere. sup. de procu.
9 l. cùm reus. de fideius. infrà.
10 per tex. in l. idēque. §. generalis. sup. mand.

non esse potiorem occupantis & recipientis conditionem: debet enim vnus pro alio interponere fidem & diligentiam, per hunc tex. Ideóque si vnus ex socijs soluendo non sit, ad reliquos ex æquo damnum pertinet[11]. *At in alijs qui non sunt socij, siue ex vno contractu illis debeatur*[12], *siue ex pluribus, aliud statuitur*[13], *vt scilicet diligentioris sit potior conditio: quod totiès verum est, quotiès per sententiam res ablata est*[14]*: nam si per gratificationem, dum omnes instarent, rem vnus seruauerit, aut per vim, secus dicitur*[15]. *Sic si bona iam possessa sunt, omnium creditorum conditio exæquatur: & qui sibi diligens est, alijs æquabiliter proficit*[16]. *Planè fiscus priuilegium habet, vt ab eo creditore qui diligens fuit & debitum seruauit, auferat*[17].

ACTIONE. L. LXV.

EX *hoc textu habetur, testationem & denunciationem posse fieri à procuratore generali. Eodem modo & fieri potest ipsi procuratori, & perindè est, atquè si domino fuisset facta, vt infrà eadem lege*[18]. *Sic denunciatio facta procuratori, excusat nunciantem à vitio clandestini*[19]*: non tamen constituet dominum in contumacia. Obtinuit enim, procuratorem nunquàm debere euocari, nisi cùm dominus est absens, & non reperitur*[1]. *Ex quo & illud expeditum est, vniuersitatem & numerum non rectè euocari per denunciationem syndico factam, sed ipsi capitulo & vniuersitati testatio est exponenda*[2]. *Sic præsentatio mandati Apostolici non cum ratione fit syndico, nec ex eiusmodi nunciatione capitulum obligatur mandato, aut afficitur præbenda, eo casu quo affici posset: sed ij qui numero præsunt, adeundi sunt, vt conuocent sodalitium, & sic frequenti concione fiet præsentatio mandati*[3]. *sufficit tamen denunciationem fieri rectoribus, & ijs qui principes sunt in numero*[4]*: quod & Felinus & Archidiaconus probant*[5]. *Et sicut diximus non constitui in mala fide dominum per denunciationem factam procuratori vel seruo, ità nec in mora constitui eum, æquitatem habet*[6].

§. MORTE. *Societatem mortalitate vnius socij dissolui, etiam si inter multos sit inita, manifestum est, vt hic: tamen post mortem actio pro socio durat*[7], *& hæredi accommodatur, licèt socius*

11 l. si vnus ex socijs. inf. eod.
12 l. fi. C. depositi. & ibi Bal.
13 l. qui autẽ. §. sciẽdum. quæ in fraud. cred. inf.
14 l. inter eos. de re iudi. infrà.
15 l. pupillus. quę in fraud. inf & l. si non expedierit. §. j. de bonis auth. iudic poss.
16 l. cum vnus. de bo. autho. iudi. poss. & l. qui autẽ. §. sciendum. quæ in fraud.
17 l. pecuniam. de priu. fisc. C.
18 §. item scriptũ. facit l. denũciasse. ad leg. Iul. de adult.
19 l. aut qui aliter. §. j. infrà quod vi aut clàm.
1 l. iij. de procur. C. & ibi Bar. & l. iij. de alimen. & cib. leg. inf. glos. in c. causam. de dolo & cont. & ibi Pan.
2 gl. in l. nõ potest dolo. de regul. iuris.
3 glos. in ver. factã. in c. si capitulo. de conces. præ. lib vj.
4 l. municipes. de cõd. & demonst. per l omnes. §. hoc nihilo. de epis. & cle.
5 Feli. in c. j. de maio. & obed. Archid. in c. comessatiões. 44. distinc. Gui. Pap. q. cccxxj. in decisio.
6 l. mora. ver. sufficit. de vsur inf.
7 l. verum §. quod in hærede. sup. eo.

non sit. Sic societas quo ad inchoata, etiam ad hæredes transit [8]. *Sic & ratione rei quæ communis est, quicquid quæritur ex ea etiam mortuo socio, in commune ferendum est. per hunc textum, & ità existimo intelligendum quod suprà ead. lege relatum est* [9].

8 l. hæres socij. sup. eo.

9 in §. si in rem.

SI VNVS EX SOCIIS. L. LXVII.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. verum est. § si cùm tres. suprà eod.*

NEMO EX SOCIIS. L. LXVIII.

IN *fisco speciali iure placuit, vt rem communem sibi & alteri in solidum vendere posit* [10] *: idem est in re fisco & alijs obligata, vt totam possit distrahere, dummodò residuum alijs creditoribus restituat* [11]. *In priuatis autem socijs magis est, vt nullus plus sua parte distrahere queat, per hunc text. aut obligare* [12] *: nam inter socios potior conditio prohibentis est* [13]. *quam tamen rem sic exaudimus, vt in rebus venalibus non habeat locum, quas pro solido vnus ex socijs vendere potest : nam socius alteri socio videtur mandâsse talium rerum distractionem & contractum* [14]. *Item ista lex intelligitur in rebus iam societati quæsitis, vt ab vno vendi non possint nisi pro sua parte : si autem res per vnum empta, nondùm societati esset illata, vt non quæritur alteri socio, ità is qui emit, poterit eam insolidum vendere* [15]. *Huc pertinet quòd socius etiam prohibente socio, domum potest locare, cùm pro parte sua benè & commodè locatio fieri non possit* [16], *tum quòd ad eum vsum res est destinata* [17].

10 l. ij. de comm. rer. aliena. C.

11 l. res quæ §. ij. infrà de iure fisc.

12 l. iij. §. fi. inf q potior.

13 l. Sabinus. sup. cômu. diuid. l. vnus. de seruit. vrba. suprà.

14 argu. totius tit. de instit & exercit. & Bald. hic & in Rubr. C. pro socio.

15 l. si socius. & ibi noto. si cert. pet. l si quis societatem. inf. eo.

16 l. heredes. §. si vnus. fami. ercis. Bar. in l. hæc distinctio. § fi. loc. inf.

17 l. arborib. § nauis. & ibi gl. de vsufr. Bal. & in l. j. col. ij. & ibi Paul. de Cast. qui testa. fac. pos.

DVO SOCIETATEM. L. LXXI.

EX *hoc textu satis manifestum est, quod & suprà retulimus* [18], *cùm contractus adijcitur pœnalis stipulatio, verbi gratia :* Si hoc non sit factum, pœnam dare spondes, *non tamen nouari primum contractum, sed integrum erit ex eo agi, vel ex pœna stipulatione, vt tamen alterutro sit contentus actor* [19].

18 l. si qs à socio. sup eo.

19 d. l. si quis à socio. & l. rescriptum. §. si pacto. de pact. l. prædia. de act. emp.

SI QVIS SOCIETATEM. L. LXXIIII.

HABES *in l. si socius sup. si cert. pet. & nonnulla in eandem sententiam paulò antè diximus* [1].

1 l. nemo ex socijs. eo.

SOCIETATEM. L. LXXVI.

FVERVNT *ex recentioribus* [2], *qui diuisionem arbitrorum, quæ ferè apud omnes percrebuit, non probarent, rectiusq; dici contende-*

2 Coras ca. xviij. lib. iiij. miscell.

tenderent, vnum arbitri genus ex ijs quæ iure ciuili prodita sunt, extare: quod enim Accursius, Bar. Bal. & cæteri legebant in hoc responso, Arbitrorum enim genera sunt duo: *corruptè legi affirmantes, reposuerunt,* Arbitriorum enim genera sunt duo: *sed prior lectio & probabilior est, & Florentinis codicibus consignata. Ex qua id rectè effici posse putamus, vt arbitrorum genera duo constituantur: quidam enim ex compromisso adeuntur, hoc est, ex pœna repromissione, si sententiæ illorum non sit paritum: nam nisi compromissum interuenerit, sententiam ferre non coguntur* 3: *quod alibi Paulus interpretatur, nisi pœna sit compromissa* 4. *Si tamen stipulatio esset subiecta arbitrio, sententiæ scilicet stari, id pro pœna fungitur, & sententiam nihilominus arbitri ferre debebunt* 5. *Hi igitur quicquid fuerint arbitrati siue æquum, siue iniquum, ratum erit, nec ex iniquitate poterit retractari, vt hoc textu. quod tamen ità subaudimus, si non id dolo stipulantis factum est* 6: *vel nisi euidens gratia, aut sordes eorum qui arbitrati sunt, arguantur* 7. *Alij sunt arbitri, & hi sinè pœna accipiuntur: & ferè in ijs quæ circa contractus addubitantur, interuentores esse solent, vulgò arbitratores: quorum sententia si iniquitatem habeat, ad bonum virum temperanda remittitur* 8. *& hanc sententiam Alciatus probat* 9. *sed dubitatum est, intra quod tempus arbitrium ad bonum virum redigi debeat: in quo placet crebrior sententia, quæ hanc potestatem vsque ad triginta annos perducendam esse voluit. ea enim officio iudicis competit, in quo nisi triginta annorum præscriptio admitti non solet* 10: *quod & Angelus* 11, *& Baldus* 12, *& Alexander existimant* 13. *Planè illud in Gallia lege principali cautum est, vt sinè distinctione qui ad arbitrum ierunt, etiam non soluta pœna ordinarium appellare possint: qui si sententiam arbitrorum confirmet, non aliàs superiores iudices appellandi potestas erit, quàm pœna persoluta quod & CVRIAE Parisiensis decreto continetur* 14. *Plùs etiam dicitur, eum contra quem arbitrorum sententia fuerit à iudice confirmata, à pœna depositione non absolui, quamuis sententiam arbitrorum nullam & iniustam esse alleget. & hoc ab eadem CVRIA iudicatum esse Ioannes Lucius testis est* 15.

3 l. litigatores. §. arbitrū. supra de receptis, vt sentent. dicant.
4 l. non distinguemus. C. j. de recept. vt sentent.
5 l. diem. §. vlt. suprà illo titul.
6 l. ità demū. de recept. vt sent.
7 l. iij. C. de recep. arb.
8 vt hic & legibus sequent. l. si libertus ità. de oper. lib. c. Quintavallis. de iureiur. extra. in l. pe. de pact. C. & l. illa verba. de verb. significa. infrà.
9 [illegible]
10 glo. in l. sicut. de pscr. xxx. vel xl. annor. C. in verb. persecutione. & ibi Bar. & alij.
11 l. ii. C. de arb.
12 in l. vl. col. vj. de contr. empt. C.
13 consil. 9. ad fi. volu. ij.
14 mēse Febr. anno 1542.
15 lib. xj. placitorum. titul. de exceptionibus. cap. vlt.

SI SOCIVS. L. LXXXI.

PERTINET ad posita in l. dotis. infrà. de iur. dot.

LIBER OCTAVVS-DECIMVS PANDECTARVM.

De contrahenda emptione, & de pactis conuentis inter emptorem & venditorem compositis, & quæ res vænire non possunt.

HAEC VENDITIO. L. VII.

RACTATVM est, an substantia vel ea quæ contractibus accidunt, possint conferri in arbitratum vnius ex contrahentibus, vel extranei: sed hoc alibi apud Accursium relatum est 1. *Quid in testamentis, vide glo. in c. cùm tibi. de testam. ext. Planè cùm in vnum ex contrahentibus arbitrium confertur, de arbitrio boni viri res intelligitur* 2 *: & si noluerit pars arbitrari, pro impleto contractus habebitur* 3 *: quod non admittitur, si in extraneum arbitrandi potestas reijciatur: ab eius enim persona non receditur* 4. *Potest & aliud hîc tractari, quandò potestas arbitrandi finiatur: in quo ferè distinguitur, vt cùm tertio illa facultas competit, finiatur anno* 5 *: si verò vni ex contrahentibus, melius est rem ità constituere, vt post sexaginta dies concludatur* 6. *quod habet locum in substantialibus. sin autem arbitrium circa adminicula contractûs versetur, quamprimùm arbitrari pars debebit: aliâs quasi impleta conditio videbitur, per hunc textum. quod & Bartolus assentitur* 7.

NEC EMPTIO. L. VIII.

BENIGNE *(opinor) in hac lege distinctio Bartoli* 8 *admittenda est, vt cùm quis emit rem futuram, fructus videlicet qui nascentur, vel pisces qui capientur, nullis captis fructibus & piscibus, nullam*

1 l. In vendentis. & ibi Bal. fusè. de cot. empt.

2 l. creditor. §. Lucius. & ibi scripsi. suprà mād.

3 per hunc tex. fac. l. in iure ciuili. de cond. & demonst. infrà.

4 l. si arbitratu. infrà de ver. oblig. & Bar. hic.

5 l. iij. §. sed etsi quis. C. comm. de leg.

6 l. quòd si nolit. §. si quis ità. de ædil. edict.

7 in l. si quis arbitratu. de verb. oblig.

8 in l. q iactū. inf. de act. emp. & fusius in l. coutē. §. vl. inf. de public. tex. in l. cum hæreditatē. de hær. vel act. vend.

lam venditionem contrahi: sine re enim venditio non est 9. nec illi speciei rectè hæc comparabitur, cùm scilicet ad spem verba referuntur: finge enim me emisse iactum retis: hic enim nullis captis piscibus, nihilominus venditio valet, per hunc textum 10. quod rationem habet: nisi qui hanc vendit spem, certior & sciens nihil omninò sequuturum, contraxisset 11.

9 per hunc tex.

10 in verb. aliquandò. & l. quod si in venditione. infrà de hær. vel act. vend. l. emptorem. §. vlt. de act. emp.

11 l. hoc autem. de hær. vel act. vend.

IN VENDITIONIBVS. L. IX.

HABES legem benè claram, ex qua illud efficitur, vt quia consensu contractus continetur 12, dissensu quoquè inutilis fiat, quod ità accipimus, si in substantialibus contractûs, dissensus est & error, putà in causa dominij, nempe cùm ignoranti res sua venditur 13, & in precio, in sexu, in materia 14: quanquàm & illud placeat, errorem in materia non efficere inutiles contractus lucratiuos, vt stipulationem 15: sed nec pignoris datio errore materiæ fit nulla 16. vt & anteà suo loco adscripsimus 17. Cùm autem in nomine tantùm erratur, sed de corpore constat, valet contractus 18: idem si in qualitate 19 & accessorio 20. In iudicijs verò non omninò dissensus inutile iudicium facit, sed ea interpretatio accipienda erit, quæ actori fauet, si in initio causæ error versetur 1: si in exitu, reo fauendum erit 2: secundùm ea quæ fusius relata sunt in l. de die. suprà qui sat. cog.

12 l. in omnibus rebus. de act. & oblig.

13 l. etsi. §. j. infrà eodem.

14 per hunc tex. & l. in omnibus negotijs. de act. & oblig. l. si ego. §. cert. pet. vbi noto.

15 l. si quod aurû. infr. de verb. oblig.

16 l. j. in fi. de pig. act.

17 d. l. j. de pig. act.

18 vt hic. & l. si quis in fundi. de leg. j.

19 l. alioquin. infrà eo.

20 l. si in emptione. in prin. infrà eo.

1 l. si quis intentione. de iud. l. inter stipulantē. §. Stichû. de ver. obl.

2 c. cùm partium. de regu. iur. lib. vj.

IN HVIVSMODI. L. XII.

DE dissensu & consensu lege superiore dictum est. Hæc autem & alia incurrit quæstio, an dissensus vel consensus eius cui acquiritur, spectari debeat, an verò eius qui contrahit: quod magis est. Sic cùm donatur seruo causa mortis, mors serui inspicitur, nō domini 3. Ideoq; ad præscribendum, bona fides domini non spectatur, sed procuratoris aut serui qui contraxit 4. quod existimo totiès esse verum, quotiès contractus domini mandato non est gestus: si enim eius mandato res acta est, scientiam aut ignorantiam ex illius persona metiemur 5: quem sensum lex sequens videtur habere: sic & aptè dicitur, domini scientiam inspici si contraxit: nec si seruus aut procurator ad tradendam possessionem aut fines demonstrandos sit datus, ideò nocebit domino, si ampliores fines quàm senserat dominus, demonstrasse arguatur 6.

3 l. vl. de don. caus. mor. & fac. l. cùm quidā. §. pe. de acqui hæred.

4 l. eum qui. §. in hac. & ibi Bart. de Publiciana in rem act. sup. fac. l. sequitur. §. Labeo. de vsuc. infrà.

5 l. ij. de litig. infrà.

6 l. sed si communis. §. vlt. infrà eo.

QVOD

QVOD VENDIDI. L. XIX.

NON solet dominium rerum venditarum ad emptorem transire, nisi precium soluerit, aut alio modo satisfecerit, vel ei fides precij habeatur [7]. quæ sententia ad omnes contractus generalis est [8]. vndè nec colonus fructus facit suos, nisi soluta domino pensione, aut aliter satisfactione facta [9]. sed tamen in locatione subsisto: videtur enim colonus fructus suos facere etiam non soluta pensione. nam si tenentur pignori domino rei pro pensione [10], consequens esse videtur, eos non esse domini, cùm rei suæ pignus esse non possit [11]. Sed hoc non mutat quod generaliter definimus. nam venditor ante persolutum precium retinet rem loco pignoris [12], & tamen adhuc res sua est, cùm emptor non satisfecerit [13]. Et eius quod dicimus, in locatione fructus ad conductoris dominium non transire, donèc pensionem intulerit: magnum argumentum, quod alibi Labeo notat, fructuum furto ablatorum nomine condictionem domino, non colono, applicari [14]: quasi velit domini fructus rei locatæ esse. soli enim domino condictio furtiua datur [15]. planè fides in dubijs habita præsumitur [16]: quod non admittimus in rebus, quæ nisi præsente pecunia vendi non solent, vt accidit in ijs quæ ad nundinas comportantur [17], aut quoties res venditur homini peregrino: tunc enim res venditoris manet, adeò vt illi vindicatio rectè applicetur [18]. Et vide quod relatum est in l. procuratoris §. planè. de tribut. Item an procurator fidem habere possit de precio, habes in l. cuicunque. §. si qui quem. suprà de instito.

7 per hunc tex. & §. venditæ. de rerum diuis. Inst. & l. procuratoris. §. plane vbi noto sup. de trib.
8 l. ij. de pig. act. suprà. Bar. in l. ij. de rer. permut.
9 tex. & gl. in l. si seruus cõmunis. § locaui. & ibi late Bar. de furt. infrà.
10 l. in prædijs. quæ res pig. tacit. oblig. infrà.
11 l. neque pignus. infrà de reg. iur.
12 l. Iulianus. § offerri. de act. emp. infrà.
13 per hũc tex. & d. §. vẽditæ. de rer. diuis.
14 l. cum in plures. §. vlt. in fi. locat. infrà.
15 l. j. suprà de cond. furt.
16 gl. hic. & in l. procuratoris. §. plane. de trib. suprà.
17 Bal. in l. si donationis. C. eod.
18 tex. in l. si legationis. de iud. & Bal. in d. l. si donationis.

LABEO. I. L. XXI.

PERTINET ad posita in l. veteribus. suprà de pact.

HANC LEGEM. L. XXII.

QVAEDAM sunt quæ specialiter vendi non possunt: ea si cum vniuersitate quadam vendantur, vtilis venditio contrahitur, per hunc text. [19] Sic ius patronatus, quia spiritali dicitur annexum, speciatim vendi non potest [20]: sed cum vniuersali venditione, locatione, & publicatione, vendi, locari & publicari rectè dicitur [1]: sed videamus nè contrà sit dicendum, si specialiter precium pro iure patronatus statuatur: tunc enim magis est, vt nec cum vniuersitate transeat [2]. Vndè placuit Panormitano, patro-

19 l. quædã. inf. de aequ. rer. dom.
20 c. qa clerici. de iu. pat.
1 c. ex literis. de iur. pat.
2 l. si ex duobus. §. vl. cũ l. seq. de pecul.

num à iudice profano specialiter patronatu per sententiam priuari non posse : sed si omnia bona publicanda declarat, ius patronatûs eandem cum reliquis bonis causam sequetur [3]. *Et hæc in iure patronatûs, quod spiritali annexum est, recipiuntur. In rebus autem merè sacris & ecclesiasticis melius est, vt nec cum vniuersitate transeant, vt in ecclesia, vel iure decimarum ferè receptum est* [4] *: licèt distinxerit Ostiensis* [5].

SI SCIENS. L. XXVI.

HAEC *lex satis confirmat opinionem Bartoli* [6], *qua dicitur prohibitionem alienationis à iudice factam, translationem dominij impedire : quod non tantùm verum est, cùm interdictio sit prodigo, luxurioso, furioso, & ijs quibus lege interdici potest, vt putauit Baldus* [7], *sed & si cæteris interdicatur : putà, cùm intra tempus deliberationi datum, alienatio inhibetur* [8] *: vel cùm seruus à præside manumitti prohibetur* [9]. *Sic & impedietur vsucapio* [10]. *Sin autem alienatio prohibetur ex pactione, non inhibetur translatio dominij, si contrà fiat : nam is cuius causa alienatio est prohibita, condicet rem* [11] *: desijt ergò esse sua, cùm nemo rem suam condicat, præterquàm à fure* [12]. *& hoc clarè Scæuola notat* [13]. *Sed videndum est, nè aliud sit dicendum, cùm venditio pactióve prohibetur ab eo qui ius in re habet : tunc enim si venditur, inutilis venditio erit : ergò dominium non transferetur. Ideò debitor pactus nè venderet pignus, si vendit, inutilem contractum efficit, nec creditori nocet* [14]. *Cùm verò à lege vel testatore alienatio prohibetur, an dominij translatio impediatur, retulit Accursius in l. ea lege. de cond. ob caus. dat.*

QVI TABERNAS. L. XXXII.

TABERNA *est nomen loci, non negociationis* [15]. *Ex quo & illud dici possit, vendita aut legata taberna, merces in dubio non contineri* [16] *: nec huic simile est quod dicitur, obligata taberna, merces quoquè obsignatas teneri* [17] *: nam hoc in pignore dicere rectius est, ob modicum præiudicium : quæ ratio in venditione aut legato cessat* [18]. *Sic generali pignore bona etiam futura comprehenduntur* [19] *: quod in generali venditione, publicatione* [20], *vel legato* [21] *non admittimus. Huc annecti potest, nomen mensæ* [22], *item*

nnn cau-

3 Panor. in c. cùm laici. de iur. patron.

4 c. querelā. de simon. & Innoc. in d. c. ex literis. vide fusius Panor. in c. ad quæstiones. de rer. permut. extr.

5 in d. c. ad quæstiones.

6 in l. filiusfamiliâs. §. diui. iij col. ibi, quęro an præceptum. de leg. j.

7 in l. ea lege. ad fi. de cond. ob caus.

8 vt hoc tex. l. diuus. de petit. hæred. suprà.

9 l. seruus hac lege. inf. de manumiss.

10 l. qui fundū. §. qui sciens. pro empt.

11 l. ea lege. de cond. ob cau.

12 l. vlt. vsuf. queād. cau.

13 in l. si ità quis. §. ea lege. de verb. oblig.

14 l. si creditor. §. vltim. de distr. pig. infrà.

15 l. tabernæ. de fund. instr. infrà.

16 d. l. tabernæ. & per hūc textum.

17 l. cum tabernam. infrà de pignor.

18 vt per Bar. in d. l. cùm tabernam.

19 l. vlt. C. quæ res pig. obl. poss.

20 l. si mandauero. § is cuius. sup. mand. & c. felicis. §. verū. de pœnis. lib. vj. Bar. in l. fin. C. de pact.

21 l. vlt. §. j. de leg. ij. & l. si ità. de aur. & arg. le.

22 l. cum pater. §. mensæ. de leg. ij.

caupona ad negociationem pertinere [23]. *Ideoq́, merces illis nominibus cõtinebuntur, & debita, & credita* [24]. *An verò legata bibliotheca libri legati censeãtur, habes in l. librorum. §. sed si bibliothecam. de leg. iij.*

23 l. tabernæ. de fundo instru. infrà.
24 d. §. mensæ. & ibi Bar.

CVM IN LEGE. L. XXXIII.

AN in facienda interpretatione, faueatur potiùs venditori quàm actori, retulimus in l. veteribus. suprà de pact.

SI IN EMPTIONE. L. XXXIIII.

DE dissensu in contractum incurrente, habes in l. in venditionibus. suprà eo. Et an interpretatio ea accipienda sit quæ emptori fauet, an quæ venditori, ponitur in l. veteribus. de pact. Hîc autem notari solet, semper inspici quod principale est, licèt quod accedit, sit maioris valoris [1]. *Ideò cùm permuto librum meum cum tuo, & adijcitur aliqua pecunia ex mea parte, erit permutatio, cùm illa principaliter contrahatur, licèt pecunia forsan sit maior quàm res* [2]. *Sin autem principaliter ematur, erit emptio, licèt aliqua pars permutationem sapiat* [3].

1 facit l. j. §. quòd si rem. sup. depoli. & l. si procuratorem. mand.
2 vide quæ ponuntur à Bar. & alijs in l. Aristo. de donat.
3 l. tenetur. §. j. de actio. empt. suprà.

QVOD SAEPE. L. XXXV.

§. ILLVD CONSTAT. *Huc pertinent ea quæ ponuntur in l. hæc venditio. sup. eo. Et quod hîc relatum est, precium & quæ substantiæ contractus sunt, si ad vnius partis arbitrium referantur, imperfectam efficere venditionem, non habet locum in contractu dotis* [4]: *sed nihilominùs dos arbitrio boni viri statuetur* [5]: *quod & alibi dictum est* [6]. *Et quod attinet ad §.* in ijs quæ, *hic textus valdè nobilis est & planus: ex quo appáret, quotiès vinum vel quid aliud venditur ad mensuram, aut pondus, aut numerum, totiès dici imperfectam venditionem, donec quod venditur, sit admensum vel appensum: ideoq́, intereà periculum venditorem respicit* [7], *nisi fortè emptor in mora est admetiendi* [8]: *vel nisi in se suscipiat periculum emptor, & emat auersione* [9]. *Cùm autem vinum vel aliud quippiam in specie venit, vt si ponas vendi vinum quod in apotheca vel cella est omne: magis est vt emptoris sit periculum statìm* [10], *etiam ante degustationem* [11]: *nisi quid de bonitate vini, venditor emptori affirmauerit, vel nisi is sciérit bonitatem non duraturam* [12]. *Item ad ea quæ dicimus vendi ad mensuram vel ad speciem, pertinent quæ ponuntur in l. qui fundum. §. qui agrum. infrà eodem.*

4 l. cùm post. §. gener. & l. quaro. de iur. dot. l. filiæ. de leg. iij.
5 d. l. quaro.
6 d. §. gener.
7 l. cùm cõuenit. de pic. & cõm. rei vend. infrà.
8 l. si per emptorẽ. de peric. & cõ. rei ven. infr.
9 l. si quis vina. § si auersiòe. de peri. & cõ inf.
10 l. sicut. de act. emp. C.
11 l. j. & ibi vide gl. mag. infrà de peric. & com. l. si quis vina. §. ex hoc. illo tit.
12 l. si vina quæ in dolijs. inf. de peric. & com. rei vend.

SI QVIS

SI QVIS DONATIONIS. L. XXXVIII.

CVM donationis causa minoris res venditur, venditio valet, vt hîc: nec ob hoc in nomen donationis transit[13]*: ideoq; non putarem necessariã esse insinuationẽ. Planè quotiès venditioni illa clausula subijcitur,* id quod pluris res est, donauit, *cessat remedium legis*[14], *quod venditori decepto vltra dimidiam precij subuenit. quod in venditore sciente rei valorem, non dubitanter intelligit Bartolus*[15]*: nam sciens, decipi non dicitur. Sin autem ignoraret, per talem clausulam non censetur remittere nisi modicum quiddam*[16]*. & sic remedium l.ij. de rescin. vendit. quod deceptis vltra dimidiam accommodatur, retinebit*[17].

13 Bal. in rub. C. eo. ibi, duodecimò quæro. iij. col.

14 l.ij. de rescin. vend. C. & c.iij. ext. eo.

15 in l. si quis cùm aliter. de verb. oblig. vl. col.

16 argu. l. si libertus ità. de oper. lib. infrà.

17 Bar. in d.l. si quis cùm aliter.

SI DEBITOR. L. XXXIX.

§. VERISIMILE. *Hic textus difficilis est, quem ità explica: vendidit aliquis oleam pendentem, & stipulatus est precium, quanta pecunia decem pondo olei, quod ibi nasceretur, digna essent, si tantùm quinque pondo olei nascantur, quæro an emptor possit petere decem pondo, an verò quinque tantùm: sed melius est, vt quinque tantùm petat. Idem è diuerso in persona venditoris recipiendum est: nempe vt qui fructum oliuæ pendentis vendiderat, & stipulatus erat illius nomine decem pondo olei quæ ibi nascentur: si ibi quinque tantùm nascantur, quinque tantùm petat. Sic cùm quis legat decem amphoras vini ex eo quod natum esset in tali fundo, si quinq; tantùm capiantur, nihil ampliùs debebitur*[1]*. secùs est, si in singulos annos ità legaretur,* Decem amphoras lego: *nam si minùs hoc anno decem amphoris sit perceptũ, ex alijs annis replebitur numerus*[2]*. quod recipi, cùm quid semèl præstandum est, non potest*[3]*. Hæc opinione mea omnibus legibus satisfaciunt, licèt fusiùs Bartolus*[4] *& alij in hoc genere luserint.*

1 l. cùm certus. de vino & oleo leg. inf. l. legatũ. §.j. de annu. leg. l. Lucius. de alim. & cib. leg. l. Firmio. in prin. inf. quando dies leg. ced.

2 per hũc tex. & d.l. cùm certus.

3 in l. inter stipulantẽ. §. sacram. de ver. oblig.

QVI FVNDVM. I. L. XL.

HOC responsum difficultatem habet: nam membra distinctionis videntur conuenire, si tu ità legis, vt habetur vulgò, & hanc lectionem etiam videmus in Pandectis Florentinis, à qua fortasse religio sit secessionem facere. ideò sic res temperabitur vt multùm intersit, an sit actum, vt intra triginta dies emptor fundum metiatur, & domino renunciet, quanto modus agri sit minor: tunc enim vix est, vt renunciatio post terminum facta valeat[5]*: an verò sit*

5 vt in tex. ibi, nã si ità.

conuentum, vt intra triginta dies emptor metiatur, & renunciet de modo agri, non autem quanto minor sit modus, vt in casu superiore dicitur: hic enim satis erit emptori, intra terminum testatione complexum fuisse, minorem modum agri inueniri, licèt non renunciet quanto modus sit minor [6]. *Et hæc sint dicta, cùm apponitur terminus ad mensuram faciendam: sinautem cùm conuentum esset vt mensuraretur, terminus non sit appositus, rectiùs est, vt intra sexaginta dies dimensio fiat* [7]. *At cùm nihil de mensuratione dictum est, vsque ad triginta annos poterit emptor de modo agri querelam perferre* [8]*: quod verum est, etiamsi non esset deceptio in dimidia precij: quia illud remedium legis* [9]*, non habet locum: quandò res ad mensuram venditur, nec id obstat quominùs peti possit, vt mensura repleatur* [10]*: quod & Panormitanus probat* [11]. *Sic vsque ad triginta annos error calculi reuocatur* [12]. *Sic dicimus intra triginta annos sententiam arbitri ad boni viri arbitratum redigi posse* [13]. *Alij volunt, in prima parte distinctionis appositum fuisse terminum ad mensurandum & renunciandum: in secunda verò, tantùm terminum ad mensurandum: in quo & Panormitanus fuit* [14]. *Sed hoc effici ex textu posse, non intelligo.*

§. QVI AGRVM. *Hic & alia quæstio est, cùm venditur fundus tot iugerum, an si plura iugera reperiantur, emptori cedant, an venditori: In quo præclarum est quod Oldradus* [15]*, Baldus,* [16] *Panor.* [17] *& omnes ferè dixerunt. cùm enim precium formatur à mensura, & ab ea contractus incipit, vt,* vendo tibi decem iugera, *& in singula iugera certum precium promittitur, facilè quiuis dixerit, quod superest, ad venditorem redire* [18]*: & quod deest, debere suppleri à venditore* [19]. *Sin verò contractus incipit à specie, licèt demonstratiuè aliqua mentio de modo agri fiat, finge forsan vendere me tibi fundum centum iugera continentem: rationem habet, vt licèt plura iugera quàm centum reperiantur, ea nihilominùs cedant emptori* [1]*, nec is ad augendum precium tenebitur: falsa enim demonstratio finium fuit, quæ non nocet* [2]*, quod & alibi videtur Paulus Castr. esse complexus, quem vide* [3]. *Et hoc ferè in locatione Paulus apud Labeonem refert* [4]. *qui enim nauem pro duobus millibus modiorum vehendis conducit, magis est, vt pro eo modiorum numero mercedem debeat,*

6 in tex. ibi. sed si ità. vt Bar. & Ba'.hic.

7 l. quòd si nolit. §. pen. de ædili. edict. infrà.

8 l. sicut. de præscr. xxx. vel xl. ann. C.

9 l. ij. de rescinden. vendit. C. & c. iij. & c. cum causam. de emptio. & vend. ext.

10 c. per tuas. & ibi glo. de donat.

11 in d. c. per tuas.

12 l. j. de error. calc. fac. l. si seruum. §. j. & l. tenetur. de act. empt.

13 notat. in l. societatem. §. arbitrorum. pro socio suprà.

14 d. c. per tuas.

15 cons. ccxxxij.

16 in rubr. C. eod. xxij. q.

17 in c. per tuas. de donat. extr.

18 per hunc tex. & l. si duorũ. de act. empt. infrà.

19 l. tenetur. infrà de act. empt. & c. per tuas. de empt. extr.

1 l. qui fundum. infrà de euict.

2 l. falsa. de cond. & demon.

3 in l. si seruum. §. vlti. de act. emp.

4 in l. vlt. §. vlt. suprà ad leg. Rhod. de iact.

beat, quem naui imposuerit: in modo enim, id quod in contractu præcipuum est, considit. contrà est, si simpliciter, aut auersione nauem conduxerit, quæ duorum millium modiorum sit capax: nam pro duobus millibus mercedem præsta'it 5.

5 d.l.vlt.ad leg.Rhod.

EA QVAE COMMENDANDI. L. XLIII.

AN quæ dicuntur à venditore, vt rem venditam commendet, sint ab ipso præstanda, alibi breuiter apud Accursium relatum est 6: & aliquid etiam infrà dicemus 7.

6 l.quod venditor.suprà de dolo.
7 l.j.de ædil.edict.

NON LICET. L. XLVI.

AN magistratus constante officio contrahere poßint, ex ijs quæ suprà relata sunt 8, apparet.

8 l.principalibus.si cert. pet.

SENATVS. L. LII.

SENATVI placere, nè quis domum dirueret, vt plus sibi acquireretur: néve negociandi causa ex ea quid venderet, pœna in emptorem dicta dupli eius quanti emisset: in venditorem, vt irrita venditio sit. Ex quo illud proficiscitur, annullationem actûs, pœnam esse 9. Sed hoc impropriè: nam propriè pœna dici non potest ex Innocentio 10. Hinc effici posse existimo, iudicem benè & ex ordine facere, si eum qui contra ius contraxerit, multam inferre cogat, & contractum irritum declaret: adeò vt nec hoc obtentu dici poßit, duas pœnas vnius commißi nomine infligere: nam annullatio actûs pro pœna non fungitur, vt dixi. aliàs autem iudici non est concedendum, duplici pœna quem afficere 11. vndè eum qui contumax est, non potest multare, & contra eum poßeßionem bonorum decernere 12: at potest illum multare, & nihilominùs causam peragere, si lis contestata est 13: nam in causa procedere, in pœna non est 14.

9 fac. c. si religiosus. in fi.prin.de elec.lib.vj.
10 in c.si verè.de sen. excom.extrà.
11 l.senatus.de accu.inst.
12 c. quoniam frequēter. §.vl. vt lit.nō cōt. extr.
13 c. accedens. j.vt lit.nō contesta.
14 Panor.in d. c. quoniā. §.vlt.

ARBORIBVS. L. LVIII.

NON est nouum, vt in contractibus nominatis ad resoluendum contractum actio accommodetur, quandò sub modo contractum est, sinè quo alia pars non fuit contractura 15. Quod regulariter non admittitur 16. & hoc aliàs adscripsimus 17. Sic cum ratione dicitur, vt emptio fundi resoluatur petente emptore, si arbores quarum gratia acceßit ad contractum, sint deiectæ, vel exustæ, per hunc textum.

15 l.cùm te. de pactis inter empt.& vend.C.
16 l. inciuile. de rei vind. C.
17 in l.in commodato.§. sicut. suprà commod.

QVI OFFICII. L. LXII.

PRINCIPIVM pertinet ad quæstionem qua quæritur, magistratus an contrahere possit, sed hoc aliâs [18]. *Quod autem hic dicitur de re aduersione empta annotauit Budæus* auersione *legendum esse: quod tunc fieri creditur, cùm emptor periculum omne in se suscipit, & venditor in illum omne damnum à se auertit* [1]. *& huc iunge, quæ aliâs in eandem sententiam explicata sunt* [2].

18 l. principalibus. suprà si cert. pet.
1 not. in l. opus. infrà locat.
2 in l. quod sæpè. §. in ijs quæ. suprà eod.

FVNDVS ILLE. L. LXIIII.

QVI sibi & Titio emit fundum, quia Titio non potuit acquirere, sibi insolidùm videtur emisse [3]. *nam venditoris siue promissoris interest rem totam emi, non partem. Ex quo generaliter quæri solet, an in contractibus sit locus iuri accrescendi: quod non admittimus* [4]: *nisi in casu huius legis, nempe cùm promissoris interest: vel nisi in vsufructu* [5], *& ijs quæ diuisionem non admittunt, vt in seruitutibus* [6]. *quanquàm propriè in indiuiduis ius accrescendi, vel non decrescendi, locum non habeat* [7]. *res enim magis natura rei, solida capi dicitur, quàm iure accrescendi* [8]. *sed & in liberalitate principis iuri accrescendi locus est, & quod vnus non ceperit, in alium transcribitur* [9]. *Sic ad coniunctionem legalem (vt loquuntur nostri) ius accrescendi pertinet* [10]. *Aliás nunquàm ius accrescendi in contractibus valet* [11]: *idq́ ex sententia Bartoli* [12]. *Vndè euenit, vt si in feudo dato duobus fratribus, vnus ceciderit à parte sua, pars illa defecta non acquiratur alteri, sed ad dominum redeat* [13]. *Cui adiungitur quod aliâs dixi in l. dominus. suprà de vsufruc.*

3 facit l. si absentis. C. si cert. pet.
4 l. si mihi & Titio. de verb. obli. §. si quis. de inut. stipu. Instit.
5 l. j. §. vlt. de vsufru. accresc. suprà.
6 l. proprium. commu. præd. suprà.
7 Auge. in d. l. proprium.
8 l. si ità scriptū. §. regula. de lib. & posth. infr.
9 l. j. si liber. imperia. socy. lib x. C.
10 l. j. §. cōmunis. & l. pinde. §. vl. de sti. ser. infr.
11 d. l. si mihi & Titio.
12 in l. re coniuncti. vlti. col. de leg. iij.
13 tex. in c. j. §. pe. qb. mo. feud. amit. & in §. vlt. de feu. march. vel duc. in vsib. feud. l. Lucius. §. Caio. ad Trebel. Bar. in d. l. si mihi & Titio.

IN VENDENDO. L. LXVI.

IN vendendo fundo (inquit lex) quædam nisi dicantur, non sunt præstanda: vndè viam, iter, actum, aquæductum venditor dare non tenetur, nisi id nominatim dictum sit: quod ità verum esse intelligimus, si penès venditorem nullus alius fundus remaneret, per quem accessum emptori posset præstare: nam si fundum, vel fundi partem retinet, puto eò deueniendum esse, vt emptori qui per alium locum accessum non habet, viam præstare sit cogendus [14], *vt suprà multis contra alios explicatum est* [15].

14 l. via. §. vlti. suprà de ser. rust. præd.
15 l. Gaurus. de ser. vrba. præd.

IMPERATORES. L. LXXI.

QVIBVS mensuris res quæ venditur, mensuretur, inter contrahentes conueniri potest, vt hic: quod si actum non est, ea mensura erit accipien-

accipienda, quæ consuetudine recepta est[16]. *Sin autem plures mensuræ in vsu esse solent, minor erit accipienda*[17]. *Cùm autem falsis mensuris res admensa est, qua actione decepto cautum esse poßit, vide ad satietatem apud Accursium*[18].

16 l. quòd si nolit. §. quia assidua. infrà de ædil. edict.
17 c. ex parte. de cēsi. ext.
18 in l. arbitrio. §. de eo. suprà de dolo.

PACTA CONVENTA. L. LXXII.

HOC responsum difficile est, & illud anteà explicauimus[19]. *Hîc autem Papinianus statim quærit de pactis conuentis, quæ non ad substantiam contractuum pertinent, sed adminicula sunt illorum: ea si posteà & ex interuallo adijciuntur, proficiunt ad exceptionem, non ad actionem: & ità ille ipse pòst explicat, quod anteà sub verborum inuolucro dixerat,* pacta quæ posteà facta detrahunt emptioni, contractu contineri: *nam pro ijs quæ deciduntur de contractu, exceptio esse solet*[20]: quæ verò adijciunt non inesse, *hoc est, ea pacta non valere ad actionem*[21]: *nam pro adiectis contractui, actio applicari solet*[1]. *Pòst verò*[2] *Papinianus tentat de pactis quæ ad substantiam contractûs pertinent, vt quæ ad precium augendum vel diminuendum interponuntur: & ea sinè distinctione ad actionem & exceptionem prodesse receptum est: per illa enim primus contractus renouatur, & nouus celebrari intelligitur: ex quo cur actionem dari non dicamus? Reliqua suprà fusiùs dicuntur*[3].

19 l. iurisgentium. §. adeò autem. de pactis.
20 l. & hæredi. §. vlti. de pac.
21 l. iurisgētium. §. quinimmo. de pact.
1 l. si vnus. §. pactus. de pactis.
2 ibi, an idem dici.
3 in d. l. iurisgēt. §. adeò. de pact.

CLAVIBVS. L. LXXIIII.

CLAVIVM traditio in contractibus, ex quibus ferè dominium transferri solet, possessionem transfert, vt hic[4], *& dominiū*[5]. *Quòd si non præcederet titulus transferens dominium, ad solam custodiam valere dicitur*[6]. *An autem caupo, vel stabularius tradens claues armarij viatori, in quo reponat res inuectas, liberetur à custodia, habes in l. vlt. naut. caup. stabul. suprà.*

4 & l. j. de cri. exp. hæ. C. vide Old. cōsi. ccviij.
5 Inn. in c. ij. de fide inst.
6 l. cùm pater. §. pater pluribus. de leg. ij.

DOLIA. L. LXXVI.

RVTA cæsa non sunt ædium aut fundi[7]: *nam illorum nominum appellatione ea tantùm continentur, quæ erui & cædi à domo possunt, sinè domûs iactura. Ex quo euenit, vt ea quæ aliâs in rutis cæsis haberentur, si defossa sint, ædium esse dicantur, & ad emptorem pertineant, vt hic: nam in effoßis & ferruminatione infixis, corrasio non habet locum*[8]. *Ideò sera, & quæ ad eas pertinent claues, ædibus accedunt*[9]. *cætera autem instrumenta quæ fundo non sunt iniuncta,*

7 l. in vēdendo. §. si. sup. eod.
8 l. si posteà. suprà de rei vind.
9 l. fundi. infrà de actiōe empti. vbi vide alia in textu.

fundi

fundi non sunt, nec ad emptorem transeunt, nisi fundus venditus aut legatus esset cum instrumento[10] *: vel nisi fundus, vti est & integro statu venderetur: hic enim quæ sunt in fundo, omnia venditione continentur*[11].

10 l.j.& ij. C.de ver.sign.

11 l.ij.de bo.vacan.lib.x.C.

TITIVS. L. VLT.

AN pactum legis commissoriæ in hypothecis reprobetur, vide quæ ponuntur in l. Titius. suprà de pignor. act. Quod autem ad alteram legis partem pertinet, an personalis obligatio fundum sequatur, adijce ea quæ ponuntur in l. his solu. de condict. indeb. & in l.iij. §. opus. de alienat. iudic. mutand. cau. suprà. Hic & alia incurrit quæstio: an, cùm super aliquo fundo, vel de aliquo fundo pensio, aut quid simile præstandum legatur, fundus pro pensione obligatus maneat: quod nullam dubitationem habet in vltima voluntate: nam omnia bona sunt pro legato hypothecata[12]*. Si autem pensio præstanda est ex contractu, subsisto: sed melius est, fundum non esse obligatum, quod ex hoc textu clarè impletur, licèt Bart. aliter sentiat*[13].

12 l.j.C.cõmu. de lega.& §.i.Insti.de leg. glo.& Bar.in l.Lucius.de ali. & cib.le.tex.in l.hacte nus de v.usfr.ic. Bar.& Ias. & Pau.de Castr. in l. [illegible] ti vni. de transf.supra.

13 in l.codicillis. §.instituto.de leg.ij.

De in diem addictione.

DE in diem addictione, non adiectione, legendum esse recentiores satis admonuerunt. atque ità in Pandectis Florentinis legitur.

QVOTIES. L. II.

NON frustrà hic dicitur, multùm interesse an in diem addictio faciat contractum conditionalem, an purum. Nam si conditionalis venditio est, emptor nec fructus suos facit, nec vsucapit[14]*. Diuersum dicitur, si pura esset venditio, sed resoluenda sub conditione: nam emptor fructus suos facit, vt hic: quod verum est, cùm ex pacto addictionis in diem venditio rescinditur, & sic nolente emptore: ideoq; cùm venditor rem venditam cum facultate redimendi, redimit, fructus sunt emptoris, quo nolente, pactum exerceri potest*[1]*, nec in sortem emptor eos cogetur imputare. quod indistinctè secundùm Abbatem & Guid. Pap. rectius dicitur*[2]*. si autem esset in arbitratu emptoris rescindere emptionem, nécne, placuit nullo casu fructus ad eum pertinere: vt cùm emptor ex edicto ædilium rem redhibet*[3]*. Quæ autem verba in addictione in diem efficiant puram emptionem, aut conditionalem, habes*

14 vt infrà eod.l.vbi.

1 c.illo.& ibi Pan.de pig. extrà.

2 Panor. in c. ad nostrã. de emp. Gui.Pap.deci. cccccxvj.

3 l.cùm auté.§.fi.de ædi. edict.

habes in textu. In obscuris autem videtur agi vt sit pura 4*. ex quo apté dicitur, pignori datam rem intra diem addictionis, pignoratam esse. medio enim tempore dominus est* 5.

VBI AVTEM. L. IIII.

§. SED ET MARCELLVS. *Re in diem addicta, & meliore allata conditione, resoluitur pignus, quod ab emptore primo in ea est contractum, vt hic. Ex quo efficitur quæstio, an extincto iure datoris, perimatur quoquè ius eius, qui ab eo causam habet: in quo talis temperatio valuit, vt totiès perimatur ius accipientis, quotiès inuito datore ius datoris resoluitur, vt hic accidit: nam inuito emptore, res ab eo transfertur ad illum qui meliorem conditionem attulerit: ideò pignus interim contractum perit creditori* 6*: sic cùm res ex pacto retrahendi auocatur à venditore, vel ex statuto, quo licet agnatis res à proximis suis distractas reuocare, pignus interim factum concidit* 7*. Secùs dicitur, si ex ementis voluntate rescinditur emptio: nam quod interim pignus in re creditori creauerit, manebit emptione rescissa: vt accidit in redhibitione ex edicto ædilitio* 8*. His annectitur quòd cùm vasallus cadit à feudo ob commissum aliquod, dicitur resolui pignus ab eo creatum* 9*. Idem est, si volens vasallus feudum refutauerit* 10*. Nec verò feudis solet ea distinctio adhiberi, quam suprà posuimus: inest enim feudis, vt sinè quo onere ad dominum redeant.*

SABINVS. L. IX.

EX *eo quod Sabinus voluit, licere venditori meliorem conditionem allatam abijcere, & primam complecti, satis ostenditur quod aliàs voluit Bart.* 11 *in licitationibus & auctionibus publicis, per secundum offerentem, primum non liberari, nisi expressè aliud actum esset* 12*. Sed hoc intellige, cùm secundus qui plùs obtulit, non cauet, aut non comparet: nam si idoneè satisdaret, remanet regula quæ in auctionibus perpetua est, vt plùs offerenti detur* 13.

QVOD SI VNO. L. XIII.

CVM *vno precio res alteri venditur, vna emptio est* 14*, & si res sub pacto addictionis in diem addicta est, duo non possunt afferenti meliorem conditionem partes suas addicere, alio tacente: nam emptor nō emisset rem nisi solidam, vt hic. Ex quo eleganter dici potest,*

4 l. ij. §. si in diem. infrà pro empto.

5 l. si ex duobus. §. vl. infrà eodē. vbi notatur.

6 fac. l. lex vectigali. inf. de pign. l. iij. infr. quibus mod. pign. vel hypot. sol. in j. resp. l. si is cui. §. j. quemadm. ser. amit.

7 gl. & Bar. hic per hunc tex. & d. l. lex vectigali l. iij. infr. qb. mod. pig. sol. l. bouē. §. pignus. inf. de ædil. edict. vide Bart. in l. in diem. de aqua pluuia arcen.

8 c. j. §. rursus. & glo. in ver. dominū qui. mod. feud. amit in vsib. feu.

9 secund. Bal. in d. §. rursus.

10

11 in l licitatio. in princ. infrà de public.

12 vt hoc tex.

13 l. penès. & ibi Bal. & Sa lyc. de vectig. C.

14 l. pleru; què. & l. cùm eiusdem. infrà de ædil edi.

cùm duo vendunt rem vno precio, ea lege vt poßint intra tempus eam redimere oblato precio, non posse vnum ex pacto partem redimere, alio tacente, per hunc tex. [1] *& hoc Bartolus* [2] *& Bald.* [3] *probant: sed si solidam rem ex pacto persequatur, audietur, & ità* CVRIA *Parisiensis iudicauit* [4]. *Et hoc intelligimus habere locum, quotiès ex pacto conuento & contractûs lege, rem redimit: si autem ex duobus venditoribus vnus restitutionem petit, alio tacente, vel quia nolebat, vel quia non poterat restitui, audietur. quod & placito* CVRIAE *Parisiensis continetur* [5]. *Sed & huc deueniendum erit, vt si emptor à toto contractu discedi desideret, mos ei geratur, & omninò contractus inutilis declaretur* [6].

1 fac. l. quòd si nolit. §. si plures. de ædilit. edic. l. cui vsusfructus. infrà de vsuf. lega.
2 in l. si quis aliâ. per ill. tex. de solut. & d. l. cui vsusfructus.
3 in l. ij. de pact. int. emp. & vend. C.
4 xj. calend. Maij, anno 1548. facit. l. communi diuidũdo. §. si debitor. sup. com. diuid.
5 ann. 1549. in mẽse Feb.
6 l. tutor. §. j. de minor.

SI PRAEDIO. L. XV.

ILLVD incunctabile est, non posse afferri meliorem conditionem iacente hæreditate venditoris: sed intra diem addictionis, si hæres existat, ei melior conditio afferri poterit. Ex quo intelligitur, in contractibus facultatem implendi conditionem ad hæredem transire, quod in conditione quæ ex casu & fortuna pendet, satis constat [7]. *In conditione autem quæ in cuiusque facultate est, ferè placuit hanc non transire ad hæredes* [8]*: nisi quotiès qui obligatur ex conditionis implemento, aliquid accepit vt obligaretur, vt hoc textu* [9]. *Nec ignoro fuisse aliquos* [10], *qui sinè distinctione facultatem implendæ conditionis hæredi detulerint. Sed mihi prior opinio probabilior est, nec multùm facit quod ex Vlp.* [11] *citant, eum qui iussus est ab arbitro, dare decem, transmittere potestatem dandi ad hæredem, & sic hæredem datis decem pœnam euitare: nam in illa specie nulla conditio est: tantùm illud remanet, an hæres poßit numerare summam, quam defunctus ex sententia arbitri inferre iussus erat.*

7 l. si quis, si Titius. de verb. oblig. l. ij. §. si pecunia. infrà de donat.
8 l. si x. cùm petiero. inf. de ver. obli. l. qui Romæ. § Agerius. illo tit. & ibi Bar. & alij.
9 & l. necessariò. ver. ij. de peric. & cõmod. rei vend. l. ij. de pact. inter empt. & vend. C.
10 Duarenum in tracta. Scæuola.
11 in l. diem. §. j. de arbit. suprà.

De lege commissoria.

SI FVNDVS. L. I.

IN pigneribus an hoc pactum poßit exerceri, suprà retulimus [12]. *In venditionibus autem frequens & creber est. Si igitur ad diem pecunia ab emptore non est soluta, ipso iure res redit ad venditorem, atquè si nunquàm emptori tradita fuisset: illiusq. nomine venditor poterit vindicationem intendere* [13].

12 in l. Titius. de pig. act.

re[13]. *& sic isto casu traditione opùs non est: nam sinè ea venditor recipit dominium*[14]. *quod intellectum habet, si in ipsa venditione appositum est pactum: at si ex interuallo, contrà*[15]. *Vt autem emptor incidat in hoc pactum, non requiritur vt interpelletur, sed offerre debet*[16].

13 l.si. inf. eo. l.commissoriæ.de pact. inter emp. C.
14 glo. in d.l.cõmissoriç. & ibi Paul.de Cast.
15 glo.in l.ab emptione. de pactis.
16 l.si fundus. ad fi. infrà eod.

POST DIEM. L. VII.

HVNC tex.repete ex his quæ posita sunt in l. Aemylius.de minor.

MVLIER. L. VLT.

LEX ista manifesta est. Ex qua & illud proficiscitur, posse fieri protestationem debitori nè soluat creditori: quæ nunciatio valet, si à publica persona, & iudicis authoritate fiat[17]. *priuatus enim sua authoritate hoc non potest exequi*[18]. *Item nonnullæ sunt causæ, in quibus talis testatio non impedit, quo minùs solutio creditori à debitore fiat: vt in redditione depositi, solutione pensionis ab inquilino, vel præstatione salarij*[19].

17 vt hic. facit tex. in l. hæres. inf. ad Trebell. l.Papinianus.de Publicia. suprà. l.verùm. de constit. per Bart.
18 secund.Bar.& Bal.hic.
19 Auth. sed iam cautum. deposit.

De hæreditate vel actione vendita.

VENDITOR. L. II. §. I.

VENDITA hæreditate, ea quantitas spectatur quæ fuit venditionis, non ea quæ fuit mortis, aut aditæ hæreditatis tempore: sed nec tempus posterius inspicitur. Ideoq́, si qui erat institutus, & impuberi substitutus hæreditatem vendiderit, non censetur vendere ius substitutionis: est enim prorsus alia hæreditas. præterea substitutio respicit personam, non rem: ideoq́, venit ad eum, à quo vt ab indigno ablata erat hæreditas[1], *non ratione portionis, quam nullam habet, sed personæ suæ. Sic ius substitutionis ad hæredes non pertinet: personam enim respicit*[2]. *vtrunque in iure accrescendi secùs valuit: nam id non datur ei qui tanquàm indignus partem suam amisit, vel alio modo restituere rogatus est*[3]. *Item ad hæredes transit, ob portionem quæ defuncto accesserat*[4], *cùm id portionem sequatur. Quòd autem pertinet ad §.* solet, *adiunge ea quæ dicta sunt in l.qui proprio. §.procurator.de procuratorib.sup. Et quod dicitur, hæredem qui non debitum exegit, non cogi restituere emptori, intellige de eo indebito quod penitùs non debetur: nam naturale debitum tantùm tenetur emptori reddere, si exegit*[5].

1 l.ex facto. §.vltim. de vulg.& pup.inf.
2 l.si ex pluribus.de suis & leg.inf.l.qui plures. & l.si plures. de vulg. & pup.subst.infrà.
3 l.si totâ.de acq.hæred.
4 d.l.si ex pluribus.
5 l.si hæredi.ad Treb.inf.

SI NOMEN. L. IIII.

CVM quis accipit fideiussorem qui non est soluendò, vel recipit nomen in solutum, cuius debitor locuples non est, praeiudicat sibi, nec alios fideiussores, aut aliud nomen petere poterit per hunc tex.[6]. *nec de euictione aget* [7] *sed si dolus interuenerit, propter dolum aget* [8]. *Nam periculum nominis cessionarium respicit, non cedentem* [9] *quod (opinor) rationem habet, siue ignorans, siue sciens cessionem receperit cessionarius* [10]: *debuit enim qualitatem nominis expendere & disquirere* [11]. *tamen aequitatem habet, vt si deceptus fuerit qui cessionem recepit, & probabili errore inductus putârit debitorem delegatum aut fideiussorem datum, soluendò esse, agat ad id quod interest* [12]: *quod & Paulus de Cast. probat* [13]. *Aliud statuitur in eo qui fideiussorem recepit, qui non erat idoneus ad fideiubendum, non ob inopiam, sed alia qua causa: is enim etiam si scienter receperit, poterit alium petere: & hic est verè sensus l.iij. de fideiuss. si primam partem cum nouissima conferas* [14]. *Nec mutare arbitror, quod dicitur de eo qui rem alienam scienter emit, vt non habeat authoritatem* [15]: *quia in illa specie venditori satis est tradidisse etiam rem alienam, cùm ad dominij translationem iure non obligetur* [16]: *at in isto casu tenebatur aliquis ad dandum fideiussorem, quem si dederit non idoneum, non videtur dedisse* [17].

6 & l.inter causas. §.ab esse.sup.mand. l.iij. §. pl:nè. de fideiuss. l.promittendo. §.si debitorem.inf.de iur.dot.
7 l.cum ea. §.vlt. inf. de euict.
8 l.si plùs. §.vl.de euict. infrà.
9 l.pupilli. §.soror. infr. de solut.
10 gl.in d.l iij. de fideius.
11 l.qui cum alio. de reg. iur. inf.
12 l.si cum dotě. §.si mulier. inf. solu.mat. l.si Titius.de fideiuss.inf.
13 in d.l.iij. de fideiusso. fac.tex. cum glo in l.si quis affirmauerit.&ibi Bal.de dolo.
14 fac. l.j & ibi Bal. si qs in ius voc.non ierit.
15 l.si fundū. C. de euict.
16 l.emptorē.de act.emp.
17 Paul.de Cast.in d.l.iij. de fideiuss tex.in l.quotiès. qui satisd.cog.

CVM HAEREDITATEM. L. VII. CVM LL.SEQ.

VIDE quae ponuntur in l.nec emptio.sup.de cont.emp.

VENDITOR EX HAEREDITATE. L. XXI.

HAEC lex paulò obscurior est, ideò sic eam potes explicare: Haereditatem tibi vendidi interposita stipulatione, me tibi omnia quae ex haereditate erunt, restituturum: si alij rem singularem ex haereditate vendo, an precium tibi, an rem debeam, quaestionis est: cui talis distinctio accommodatur, vt si priùs vendiderim rem quàm haereditatem, tibi ego precij nomine sim obligatus: nam vendita haereditate, venit quod erat tempore venditionis, nec tempus mortis, aut aditae haereditatis spectatur [1]: *& res, talis qualis est, vendi dicitur* [2]. *Sin autem priùs vendidi haereditatem, posteà verò rem singularem, rem quidem debeo: sed cùm desierim eam posse praestare, quia alienaui, precium loco rei fungetur. quod in vniuersalibus generale est, vt precium*

1 l.ij. §.j. sup.eo.
2 l.cùm res. de leg.j. l. Rutil:. l.alienatio.de contrahen.emp.sup.

cium loco rei succedat 3. *de quo aliâs à nobis fusiùs* 4. *Nam qui hæreditatem vendidit, si quid posteà in hæreditate gerit, videtur nomine ementis gerere, sicq; deberetur precium rei venditæ ementi hæreditatem, vt hoc textu* 5. *Diuersum placuit, cùm res singularis vni vendita & non tradita, alteri venditur & traditur: nam vt posterior potior est in re* 6, *ità nec precium priori debebitur: nec enim admittitur, vt in singularibus precium loco rei fungatur* 7. *Tertius est casus, cùm rem meam quam tamen alius possidebat, vendo tibi, si rem iudicio persecutus aufero, ad eam tibi obligari me certum est, vt tradam* 8: *si æstimationem, ad rem nihilominùs teneor, non ad æstimationem aut aliam quamlibet pœnam, quàm iudicio corrasi* 9. *Licèt enim pœna, quæ rei tuæ occasione profecta est, tibi sit restituenda* 10: *aliud tamen est, si occasione rei non tuæ, sed tibi debitæ, esset percepta, vt hîc in textu. Debebo igitur rem, non æstimationem aut pœnam, nisi rem sinè culpa desij possidere. nam æstimatio tunc loco rei fungetur* 11.

3 I. Imperator. §. vlt. de leg. ij. inf.
4 in l. sed etsi rem. de pet. hæred. sup.
5 ibi, sed vbi. & inf. ibi, at cum hæreditas.
6 l. q tibi. C. eo. & l. quoties. de rei vindic. C.
7 per hūc tex. & in l. qui vas. §. fi. de furtis.
8 l. ex empto. post prin. de act. empt. inf.
9 vt hîc, ibi, quòd si rem.
10 l. vtrùm. §. fin. de pet. hæred. vbi fusè.
11 vt hîc ad finem.

SI EXCEPTO. L. VLT.

HAEC lex habere videtur παράδοξον, *sed eam intellige secundùm distinctionem quæ ponitur in l. ij. §. si venditor. sup. eo.*

De rescindenda venditione.

SI QVAM REM. L. II.

HVC applicantur, quæ dicta sunt in l. ab emptione. de pact. sup. Cùm igitur in contractu venditionis res integra esse desinit 12, *nudo consensu ab eo discedi non potest* 13 *quod habet locum etiam si venditor remansit in possessione, sed constituit se emptoris nomine possidere: nam talis traditio vera dicitur* 14. *Quòd si detur actus qui nudo consensu perficiatur, vt donatio* 15, *etiam nudo consensu ab eo poterit discedi: sufficit enim actus similis priori, ad conuellendum quod priùs contractum est* 16: *nam prout quidque contractum est, ità & solui potest* 17.

12 quod dic, vt d. l. ab emptione.
13 vt hîc. & l. j. quandò liceat ab empt. C.
14 l. quod meo. & l. interdum. de acq. pos. noto in l. quædā. sup. de rei vind. vide Bal. in l. j. quand. liceat ab empt. rece.
15 l. si quis argentum. §. fi. C. de donat.
16 l. j. & ibi Bald. quand. liceat ab empt.
17 l. prout. de solut.

EMPTIO. L. III.

PERTINET ad posita in l. si defunctus. de procurat.

CVM EMPTOR. L. V.

AN resoluta emptione ex vna parte, resolui quoquè intelligatur ex altera, habes in l. vlt. inf. de acceptil.

TITIVS. L. VIII.

AN subscriptio noceat subscribenti, ex his quæ anteà scripsimus, responsum est [18].

FVNDVS. L. IX.

CVM fiscus vellet vendere fundum meum ob vectigal non solutum, etsi solùm testatione complectar, me esse paratum soluere, potero tamen per iudicem rescindere venditionem rei meæ, modò offeram precium emptori, vel inferam vectigal, per hunc tex. [19] *& hic est casus, in quo oblatio quæ verbo solo fit, effectum habet & rescindit venditionem pignoris. Alius est in immobilibus, in quibus sufficit offerre verbo* [1]*: in solis enim mobilibus consignatio recepta est* [2]. *Planè ei qui se offert paratum facere, quod momento expedriri non potest, sufficit verbo offerre* [3]. *Idem præcipitur, quotiès offerens verbo non fuisset receptus* [4]. *Aliàs vix est vt oblatio verbalis aliquem effectum habeat: nam quod præsens non est, propriè non dicitur offerri* [5]. *Sic qui dicit se paratum satisdare, debet habere fideiussores in procinctu: aliâs nihil efficit* [6]. *Sic oblatio facta in cista aut sacco, non proficit, nisi priùs pecunia coram testibus numerata esset* [7], *quod & consuetudine Paris. receptum est. Vide reliqua in l. debitor. de vsur. inf.*

SEIVS. L. X.

QVOD multis capitulis ostenditur, tutorem à se videri exegisse [8]*: cùm id teneatur in sua persona præstare, quod in alijs* [9]*: habet locum, quotiès illa præsumpta exactio prodest ei cuius negocia geruntur: nam si illi noceret, prodesset autem administratori vel tutori, non videtur is à se exegisse, nisi manifestè appareat: vt si pœnas eum contutori soluisse, vel in tabulas retulisse, per hunc textum: quem nota.*

18 l. Caius. de pig. act.

19 fac. tex. in l. si residuũ. de distract. pigno.

1 l. j. §. sed vbi. quandò & quib. quarta pars hæred. lib. x. C.

2 Auth. dos data. C. de donat. ante nupt.

3 tex. in c. literas. de resti. spolia. Ostien. in c. interposita. de appell. ext.

4 d. c. interposita. in prin. de appell. Bal. in l. j. nè liceat. tert. prouo.

5 l. qui decem. §. idẽ responsum. de solut. l. seruus si hæredi. ad fi. de statulib.

6 Bar. in l. prætor. §. si quis paratus. de oper. no. nunc.

7 Bar. in l. cùm seruus. de cond. & demon. & in l. acceptam. ad fi. de vsur. & ibi Bal. xj. q.

8 l. q negocia. sup. mãd. l. quotiès. de adm. tut.

9 l. cum hæreditas. de admi. tut. l. tutor. de fideiuss. inf. l. cùm in eo. de pactis. sup.

De periculo & commodo rei venditæ.

SI VINVM. L. I.

CVM vinum venditur in specie, cuius sit periculum ante degustationem, non satis conuenit inter magistros iuris. Sed ego in Azonis & Accursij sententia sum proclinior, vt periculum sit emptoris: de quo vide quæ à nobis supra

suprà sunt relata [10]. *nec me mouet quod hoc capitulo dicitur* [11], *si nõ* sint degustata, signata tamen ab emptore vasa, consequenter dici periculũ esse venditoris. *Nam hoc intellige de specie proposita dici, nẽpe cùm conuenit, vt esset periculũ venditoris simpliciter: quo casu, eò decurrendum erit, vt vsq; ad degustationẽ is periculo obligetur, vt ex textu manifestißime impletur* [12]. *Planè periculũ quod propter malam custodiam ipsi rei fuerit allatũ, sinè distinctione venditoris erit, qui semper custodiam debere dicitur donec tradiderit* [13]. *Cùm aũt res ad mensurã vel numerum venit, vide quæ posui in l. quod sæpè. §. in his quæ de cõt. emptio. Et ex §. licèt, annotauit Ias.* [14] *hunc casum ex ijs esse, in quibus dies non interpellat pro homine. licèt enim dies sit ad metiendũ præstituta, si tamen constituta die non sit admensum vinũ, non continuò venditor vinum effundet, sed testatò priùs denunciabit emptori. Verùm hæc (opinor) parùm aptè: non enim hic erat actum, vt liceret effundere vinũ ad diẽ: quod si conuenisset, verè poßit dici diem pro homine non interpellâsse, cùm alia testatio requiratur. sed hic dies posita erat mensurationi, intra quam si non mensuretur vinum, ex legis neceßitate denunciabit venditor, & pòst effundet.*

10 in l. quod sæpè. §. in ijs quæ de cont. empt.
11 ver. sed si nondũ sunt.
12 ibi, quòd si non designauit.
13 l. custodiã. inf. eo. l. vẽditor. inf. de act. empt.
14 l. si ex legati. de verb. obl.

NECESSARIO. L. VIII.

EMPTIONE *sub conditione contracta, si pendente conditione decesserit emptor, aut venditor, hæredes obligati manebunt. Et eius generis est quod quæritur, an facultas implendæ conditionis ad hæredes pertineat: de quo vide quod suprà posuimus* [15].

15 in l. si prædio, de in diem addict.

SI VENDITA. L. XI.

HABES *duo ex hac lege: primum est, vix esse vt incendium sinè culpa habitantium accidat, & sic in fortuitis casibus non numerari: quod aliàs à nobis prætactum est* [1]. *Alterum, vt dominus factum familiæ suæ præstare non cogatur* [2]. *quod & ipsum suprà posuimus in l. j. naut. caup. stab. & alibi etiam nonnulla dicentur* [3].

1 in l. iij. de off. præf. vig. suprà.
2 fac. l. quotiès. de noxa.
3 l. videamus. inf. locan.

ILLVD. L. XVII.

VVLGATVM *est quod dicitur, vltimam moram nocere, & ex ea antecedentẽ purgari* [4]: *quod tamen ipsum rationem habet, nisi qui priùs moram contraxisset, in dolo esset versatus* [5]. *Nam qui priùs fuit in mora, si dolum committit, non potest alium constituere in mora, nisi per interpellationem in iudicio factam* [6]. *Item non habet locum in con-*

4 fac. l. semèl. sol. mat.
5 l. si per emptorẽ. § vlt. & ibi Bar. de act. emp.
6 l. sed et si alia. de cõsti. pecu. & Socyn. in fal. reg. cxcj.

in conditionibus implendis: in quibus id speciatim inducitur, vt qui primùm accipere recusauit, deindè se recepturum offert, non purget primam moram 7. *Idem dicitur, si lex disponeret, vt quod vnus accipere noluerit, alij transcribatur: nam si ille primus recuset, sua mora ius facit: nec ampliùs eam diligentia sua poterit sarcire* 8. *Huc adiungitur quod apud Bar.* 9 *relatum est: Reus euocatus est vt post tres dies veniat, hoc addito, vt vna dies locum primi termini, altera secundi, tertia tertij teneat: si reus prima die se sistat, at actor tertia, an reus dicatur contumax ex hac regula, qua dicitur vltimam moram nocere: quod vix est* 10. *Nam quotiès reus die dicta adest absente actore, circunduci edictum lex iubet* 11. *Faciunt quæ posui in l. eum quem. de iud. sup. Item quod dixi, vltimam moram authori suo tantùm nocere, intellige, si circa idem committatur: nam si circa diuersa, vtrique nocet* 12.

7 l. vlt. de cōd. insert. C.
8 l. fortissimi & l. seq. de erog. mil. an. lib. xi. C.
9 in l. prætor. §. aliquando de nou. oper. nunc.
10 Bar. in d. l. prætor.
11 l. & post edictum. §. j. de iud. sup.
12 Bar. & Iaf. in l. iij. §. vlt. de eo quod cer. loc.

VENDITOR. L. VLT.

DE eo quod interest intra vel extra rem, nonnulla vide in l. nummis. de in lit. iur. neq; enim quod hic dicitur, non venire in rationem eius quod interest, si potuit aliquid lucrari, indistinctè verum est. nam poterit quoq; venire lucrum in reputatione eius quod interest, si tale est lucrum, quod sit certum & solitum fieri ab honesto mercatore 13. *sicq; vulgò intellectum habet, quod alibi Scæuola scribit* 14: *& hoc post veteres Corasius in Miscel. annotauit* 15.

13 l. quēadmodum. §. itē Labeo. ad le. Aquil. in prin. Iaf. in l. ij. § si de [illegible]io. de eo quod cer. loco. & d. l. nummis. in lit. iur.
14 l. ij. § nunc officio. de eo quod cer. loc.
15 lib. iij. c. xiij.

De seruis exportandis, vel si itá mancipium væniérit, vt manumittatur, vel contrà.

SI QVIS HAC LEGE. L. III.

APVD magistros bellißimè quæritur 16, *Meuius donauit mihi fundum eo pacto, vt post biennium pendam ecclesiæ vel Titio decem, vtrùm ex interuallo sit facultas donatori remittendi mihi hanc necessitatem dandorum decem Titio, quod magis est per hunc text. cum nullum ius sit quæsitum ecclesiæ aut Titio. Etsi enim in donationibus placuit, vt alteri per alterum quæratur* 17, *totiès tamen id verum erit, quotiès donantis voluntas non refragabitur* 18: *qui antequàm ius alteri creatum sit, potest reuocare actum per hunc tex. si modò is cum quo est con-*

16 Bar. in l. qui Romæ. §. Flauius. de verb. obliga. infra.
17 l. quotiès. de donatio. quæ sub mod.
18 d. l. quotiès. ibi, iuxta donatoris volutatem.

tra-

tractum, non repugnet : & eo modo intelligendũ putamus quod infrà ponitur [19]. tacente autem donatore, rectè aget is cui ex cõtractu cum alio facto, decem sunt data: & ità intelligo tex. in l. qui Romæ §. Flauius. ad finem. de verb. obligat. Idem statuitur, si mortuus esset donator, quia hæredi reuocatio non datur [20]. Hæc opinor veriùs, licèt quidam repugnent [21]. His adiungitur quod etiam ab omnibus ferè quæsitum est [1], Dedi tibi fundum emphyteusis nomine, ea lege, vt decẽ mihi, & viginti Titio singulis annis des : tu non soluendo canonem mihi, cecidisti ab emphyteusi, an ego, ad quem res ex commisso rediit, tenear Titio ad viginti : quod non puto, si nihil omninò erat solutum Titio : & sic quo ad eum, res esset integra: per ea quæ suprà posuimus: at si quid est illatum Titio, perfecta est donatio, nec reuocari potest [2].

19 l. quæsitum. infrà eo.

20 per hunc tex. Bart. in d. §. Flauius. & Alexãder.

21 Paul. de Cast. in d. §. Flauius.

1 Alex. Ang. Paul. in l. adoptiuum. sup. de in ius voc. §. patronum.

2 l. pfecta. de dona. quæ sub mod. C. l. 1. si mãc. ita fue. aliena. vt manu. l. sed si hæc. §. prostituta. de in ius voc.

LIBER NONVS-DECIMVS PANDECTARVM.

De actionibus empti & venditi.

SI RES VENDITA. L. I.

AIT lex, si res vendita non tradatur, tradi tamen possit, aut dolo culpáve factum est, quominùs tradi possit, ad id quod interest agitur. Primùm igitur agetur ad rem, quam si se nolle dare venditor responderit, rectè & ex ordine ad id quod interest, condemnabitur 3 : nec multùm facit quod dicitur, iudicem debere condemnare ad id quod petitum est, non ad aliud 4, vt sententia semper sit conformis libello 5 : nam id quod interest, succedit loco rei : & idem cum re iudicatur esse, vt & anteà adscripsimus 6. Cuius rei magnum argumentum est quòd traditur, fideiussorem qui in aliam causam non potest accipi 7, posse tamen accedere in id quod interest, licèt rem reus promiserit 8. & hoc Bart. probat. Poterit & principaliter ad id

3 l. si traditio. C. eo. l. vinũ. sup. si cer. pet. notat. in l. in re furtiua. de condic. furt. suprà.

4 l. vlt. de fideic. lib. C.

5 l. vt fundus. sup. com. diuid.

6 l. in re furtiua. de cõd. furt. sup.

7 l. Græcè. §. vlt. infr. de fideiuss.

8 l. stipulatus. & ibi Bal. de fideiuss. inf.

quod interest agi, moram faciente venditore 9. poterit & alternatim libello comprahendi, vt detur res, & si ea non detur, ad id quod interest, fiat condemnatio: qui modus ab omnibus hic communiter tenetur. Planè emptor rem si ità videtur, poterit persequi, & venditor ad eam precisè tradendam debebit damnari, si eam habet: sin minùs, ad id quod interest 10. Et hac fuit opinio Martini, ad quam frequenter ab omnibus concursum est 11. fietq; condemnatio in plus quàm res valeat, per hunc tex. secundum id quod interest propter affectionem: sed tamen ea temperatio adhiberi solet, vt id quod singulariter interesse cuiusque potest, duplum æstimationis communis non excedat 12. quod tamen in ignorante venditore locum habet: si enim fuerit sciens, hoc beneficium non habet, vt & alibì fusiùs à nobis explicatur 13. Planè intra limites dupli fit taxatio, quotiès id quod interest, meram affectionem respicit: nam si commodum pecuniarium contineret, duplum egredi poterit 14. An autem ad lucrum perducatur, vide quod ponitur in l. nummis.de in lit. iur. Planè & hoc animaduersum est, in venditorem qui sine culpa aut dolo à re deciderit, condemnationem non esse faciendam ad id quod emptoris intererit, sed satis erit, si venditor actionem præstet 15.

9 per hunc tex. & in d.l. traditio.C eo.& l.si qs ab alio.de re iud.inf.

10 l.qui restituere.sup.de rei vind. §. perficiuntur.de donat.Inst.

11 Bar.& Bal.hic, Innoc. & Ost. in c.cùm Ioannes.de fid.inst.ext.

12 l.j.de senten. quæ pro eo quod inter.C.

13 l.Titius.infrà eo.

14 l. seruus. sup. tit. j. Paul.de Cast.hic.

15 l. quod sæpè. §.si res. de contr.empt.

§. SI VENDITOR. Venditor qui more improbato in seruitute, vel quo alio vitio rei celando, versatus fuerit, in id quod interest, emptori ignoranti damnatur: non idem dicitur, si emptor sciêrit: quia certus non est certiorandus. de quo vide quod ponimus in l.item veniunt.§ petitam.de pet.har. Quid autem si venditor ignorans celet seruitutem, inferiùs dicetur 1. & etiam huc pertinet, quod in eandem sententiam alibì Accursius refert 2.

1 In l.tenetur. §.vlt.eod.

2 l.quod vêditor.de dol.suprà.

SI IN EMPTIONE. L. II.

CVM in emptione modus dictus non præstatur, vide aliqua in l. qui fundum.sup.de contrah.emp. Quod autem ad §. vacua, manifestum est, quòd si venditor tradens est dominus, dominium transfertur 3, etiam si possessionem non vacuam tradat 4. tenetur tamen is vt rem tradat, item vt vacuam, per hunc text.

3 l. clauibus. de com. emp.sup.

4 l. si fundum. de fun. dota.Bar.in l.cùm res. de prob.C.

RATIO. L. III.

§. SI EMTOR. Ex hoc tex. notat Paul. Cast. hic stipulatio-

nem

nem interpositam super contractu bonaefidei, non ideò effici bona fidei, sed stricti iuris manebit. Itaque licèt in actionem ex empto & reliqua bonaefidei iudicia, veniant fructus à tempore morae 5, non tamen in stipulationem quae his subijcitur 6: sed id quod interest, veniet 7: quo continebuntur & fructus, non tanquàm fructus, sed tanquàm id quod interest. quae inspectio non frustrà inducitur: qui enim petit fructus eo nomine, quia sua interest, eos tantùm fructus habebit, quos capere potuisset: si vt fructus, omnes fructus consequetur, licèt non eos percepisset, quod declara vt per Bart. hic 8. Et ad §. si per venditorem, quod tempus & qui locus spectetur in condemnatione facienda, repete ex ijs quae posita sunt in l. vinum. de reb. cred. sup. An verò difficultas excuset à mora, alibi etiam explicatum est 9. Quod autem hîc dicit glos. per diei lapsum, vel per interpellationem in mora aliquem constitui, pertinet ad id quod inferiùs dicemus 10.

5 l. videamus. de vsur. §. si actionem. inf.
6 per hunc tex.
7 l. si fundū. inf. de verb. oblig.
8 & in l. videamus. §. si actionē. de vsu. & in l. si filiusfam. de ver. ob.
9 l. vl. ad l. Rhod. de iact.
10 in l. mora. inf. de vsur. & l. si ex legati. de ver. oblig.

SI SERVVM. L. IIII.

§. SI MODVS. De modo agri vide quod singulariter est relatum in l. qui fundum. §. qui agrum. sup. de contrah. empt.

TENETVR. L. VI.

PERTINET ad notata in l. si in emptione. sup. de cont. emp. Et ad finem legis 11, expeditum est, venditorem qui etiam ignorans rem vitiosam aut seruam vendiderit, teneri 12: non ad id quod interest 13, sed quanto minoris 14. Cùm autem sciret vitium rei, omnimodò tenebitur 15: nec ei proficiet nominatim excepisse de aliquo vitio. nam haec testatio scienti non prodest 16: at ignorantem iuuaret 17. Idem dicitur cùm quis rem vendit, & testatione complectitur se nolle teneri, si res euincatur: nam si sciens fuerit, nihilo plùs adiuuatur testatione 18. ignoranti autem proderit testatio, vt non teneatur id quod interest praestare, sed tamen ad precium condemnabitur 19. Et quod retuli ignorantem teneri quanto minoris, contrà est in eo qui furem vendidit, quia ad nihil tenetur 20. Idem in eo qui praedium tributarium ignorans vendidit 21. at qui ignorans vas vitiosum vendidit, non tantùm quanto minoris, sed ad totam vtilitatem condemnatus est 22: quod & asscripsi in l. Titius. inf. eo.

11 ibi, si venditor.
12 l. Iulianus. in prin. inf. eo. & sup. ea. l. in prin.
13 l. cùm venderes. suprà de cont. empt.
14 d. l. Iulianus.
15 l. j. §. j. sup. eo.
16 vt hoc text. & l. quaero. infrà eod.
17 l. quaeritur. §. si venditor. de aedil. edic. inf. & Pau. de Cast. in l. j. suprà eo.
18 vt hic. & l. ex empto. §. denique. inf. eo.
19 d. l. ex empto. §. vlt. de act. empt.
20 l. Iulianus. §. item qui furem. infrà eo.
21 l. si sterilis. §. j. inf eo.
22 l. tenetur. §. sed si vas. sup. eo. l. sed addes. §. j. infrà loc.

FVNDVM. L. VII.

REGVLA est, vt quoties, quod vni debet acquiri, alteri quaritur, id fiat cum omnibus qualitatibus: sic legatum vni factum, cùm ad alium transfertur, intelligi debet cum qualitate & oneribus, qua primo legatario erant indicta 23. *Ex quo praclarè apud Bar. hic & omnes quaritur, stipulatus sum Titio & haredibus illius ad tertiam generationem emphyteusim, si Titius ad se hanc emphyteusim nolit pertinere, legis cautione ad me redit* 24: *sed tamen in reputatione facienda generationum, non ex mea, sed ex Titij familia res constituetur* 25.

23 l. legatū. de adim. leg. l. aio. de alim. & cib. leg. inf.

24 l. si absentis. C. si cert. petatur.

25 Facit tex. in l. si quis vsumfructum. infrà de vsufru. leg. & ibi Bart.

NON EST NOVVM. L. X.

TITIVS vendidit rem mihi, & posteà alteri: constat vtrique illum de euictione obligatum esse eiusdem rei nomine: si alteri emptori ego hares extiterim, concurrunt illa dua actiones pro euictione in persona mea, qua eiusdem rei nomine dantur: sed tamen quaque ius proprium & diuersum persequitur: Ideoq; nec electione, nec perceptione ex vna facta, alia tollitur: quòd si ego vnam tantùm actionem intendere voluero, nihilominus vtriusque contractûs commodum capiam, vt hoc textu appáret. Qua ergò dicuntur aliâs 1 *de electione facienda in actionibus, neque cuiquam concedi duabus simul actionibus agere* 2, *aut eo casu quo cumulari poterunt, tamen perceptione tolli* 3. *habent locum quandò ad idem diuersa illa actiones dantur. hic autem dantur ad diuersa, nempe pro duplici euictione duobus competente, qua ad vnius personam confidit, licet res vna esset vendita. Reliqua vide in glos. & posuimus in l. quod in harede. §. eligere. de tribut.*

1 l. quod in hærede. §. eliger. de tribut. & ibi noto fuse.

2 l. i. ... de turr.

3 l. item illa. §. verus vbi noto de cōstit. pecun.

EX EMPTO. L. XI.

NATVRALITER contractu emptionis & venditionis continetur, vt venditor rem tradat: neque enim ad dandum, hoc est, ad transferendum dominium tenetur. Quòd si conueniret inter partes vt teneatur dare venditor, dicetur contractus innominatus 4. *Emptor autem transferre dominium nummorum debet, vt hîc: tenetur enim ad genus: at venditor speciei tradenda alligatur, idq; precisè, si rem habet, vt anteà exposuimus* 5. *Ideoq; plus venditori leges fauent secundùm glos. Ex quo consequens esse Bartolus & Paulus voluni* 6, *vt si venditor teneatur ad rem in genere, debeat quoquè rem efficere*

4 tex. in l. fi. & ibi glo & Bar. de cond. caus. dat. sup. Bar. in l. j. de rer. per. noto in d. l. vlt.

5 l. j. sup. eo.

6 Bar. & Paul. hic & in l. si domus. §. de euictione. inf. de leg. j.

efficere emptoris, quod nota. Quod autem in §. venditorem, *dicitur, pertinet ad posita in l ij. infrà de euictio.*

§. IDEM LIBRO SECVNDO RESPONSORVM AIT, EMPTOREM. *Emptor condemnatus & euictus, tantum à venditore seruat empti iudicio, quantum praestare per sententiam coactus est. Idem planè statuitur, si sinè sententia rem restituit, cùm manifestum esset rem euincentis esse, idq; per hunc text. quod & Bart.*[7] *aliàs probauit, licèt hic dissentiat: quod placere non potest: nam si ijs qui alieno nomine conueniuntur, bona fides est agnoscenda*[8]*: profectò rectiùs hoc dicetur in emptore, qui suo nomine conuenitur. sic licèt episcopus non possit mihi conferre beneficium ab alio possessum non incoloratè, nisi priùs ille color per sententiam tollatur*[9]*: secùs tamen dicitur, si manifestum esset, possidentem intrusum & iniustum esse*[10]*. Cùm verò obscura essent iura eius qui agit, debebit subsequi sententia, vt tandèm possit emptor regredi in venditorem*[11].

7 in l. at qui natura. §. cùm me absente. de nego. gest.

8 l. quoties. §. sicut. de administ. tut. inf.

9 c. cū nostris. & ibi Pan. ad fi. de concess. præ.

10 c. literas de concess. præben. ext.

11 l. vtique. de rei vind. vbi noto. & l non tamen. inf. de euict.

§. QVI AVTEM. *Manifestum est quòd quotiès contractus praecedit, in id stipulatio habere licere contractui subiecta, proficit, vt si per extraneum sit factum, quominùs habere emptori liceat, cōmittatur stipulatio. Aliàs eiuscemodi stipulatione factum alienum comprahendi non solet*[12]*. Item cùm apertè venditione comprahēditur, nihil euictionis nomine praestitū iri, venditor nihilominùs tenebitur ad omne id quod interest, si fuit sciens*[13]*: si ignorans, ad precium tantùm, per hunc tex. quae sententia sic exauditur, vt non habeat locum, quandò pactum esset initum, vt quo casu à nominata quadam persona fiet euictio, non teneatur venditor: nam nec preciū hoc casu reficiet emptori*[1]*. Idem placuit in diuisione inter haeredes facta, qua cauetur vt neuter alteri de euictione obligetur*[2]*: hìc enim neque euictio, neq; authoritas est, quòd hoc pactū vtriq; parti proficere possit: quod in simplici venditione dici nō potest, in qua solus venditor in lucro potest versari, emptor in damno: nam in vendendo fundo aut alia quapiam re, euictio continetur licèt id non exprimatur*[3] *An autem in diuisione inter viuos aut in testamento facta, euictioni sit locus, alibi explicatur*[4].

12 l. stipulatio ista, habere licere. inf. de verb. oblig. & glo. hi. & Bar.

13 l. tenetur. §. vl. sup. eo. & sup. ea. l. §. denique.

1 l. q libertatis. infrà de euict. in princi.

2 glo. & Bar. in l. si familiæ. C. fam. ercisc. Bal. in l non dubitatur. de euict.

3 l. in vendendo. de contrah. emp. suprà.

4 l. si cum venditor. §. vlt. infrà de euict.

SI IACTVM. L. XII.

HANC legem repete ex ijs, quae dicta sunt in l. nec emptio. suprà de contrah. empt.

IVLIANVS. L. XIII.

HOC principium pertinet ad ea, quæ ponuntur in l.tenetur. suprà eo. & vide hic glo.primam, quam omnes ferè sequuntur 5: ex qua coalescit differentia inter actionem quanto minoris, quæ prætoria est, & ex edicto ædilium descendit, daturq; quanto minoris res est 6: & inter actionem quanto minoris ciuilem, quæ ex lege venit, & datur quanto minoris emptor fuisset empturus, si sciisset: non quanto minoris res est 7. & vide hic fusiùs Paul. de Cast. quia hæc fortasse olei & scholæ sunt. Prætereà ex hoc responso apertè demonstratur, eum qui rem vitio affectam sciens vendiderit, in id quod interest, quantum illud est, etiam si duplum excedat, condemnari 8, in quam rem & alibi nonnulla diximus 9. Quod autem ad §. si venditor, pertinet, an dolus dans causam contractui, vel incidens in contractum, efficiat contractum inutilem, habes in l.eleganter. de dolo. suprà.

§. SED CVM IN FACTO. Quæstionis esse solet, an dolus tutoris pupillum teneat: de qua alibi retulimus 10.

§. OFFERRI. Qui ex parte sua contractui non satisfacit, non potest ex illo contractu actionem intendere 11. Ideò emptor nisi precium offerat, vix est vt agere ad rem possit: nec sufficeret partem obtulisse, vt hic. Ex quo fit, vt vnus ex pluribus hæredibus emptori partem offerendo nihil agat 12. cui benè annectuntur quæ paulò superiùs retulimus 13. Planè & hoc admittitur, vt si emptor partem precij soluerit: posteà reliquam partem soluens, possit recipere à venditore fructus pro rata precij antè soluti: quod Bar.notat 14, & summam rationem habet. Similiter requiritur in venditore, vt rem tradat antequàm precium petere possit: vndè fit, vt si re iam tradita agat ad precium, possit nihilominus emptor solutionem recusare, si dominij quæstio moueatur 15. His adde tam priuilegiariam esse venditoris causam in precio repetendo, vt si is rem tradiderit precio non recepto, etiam iuris canonici authoritate vsuras exigere possit 16: quod alibi notaui 17. Nec verò rescripta quinquennalia, quæ moratoria solutionum sunt, emptori prosunt ad differendam solutionem precij, vt CVRIA Parisiensis iudicauit 18. quòd sit iniquum, emptorem rem habere, ex ea fructus capere, at eius nomine nihil inferre 19.

§. SI FRVCTIBVS. In fructibus maturis vel immaturis, ijsq; penden-

5 Bar. Bald. Pau. de Cas. & alij.
6 l. quòd si nolit. §. si plures. infrà de ædil. edic.
7 vt hoc tex. in princi.
8 l. tenetur. §. sed si vas. sup. eo. l. sed addes. §. si vas. infrà loca.
9 l. Titius. infrà eod.
10 l. iij. §. quod seruus. sup. de trib.
11 fac. l. ædiles. ad fi. inf. de ædi. edict. & l. auxiliû. ad fi. de min. xxv. ann. suprà.
12 l. fistulas. §. qui fundû. sup. de contrah. emp.
13 in l. quòd si vno. de in diem addict.
14 per tex. in l. vl. §. vl. de fund. dot.
15 l. pe. §. vl. sup. de peric. & commo. rei ven. & l. vlt. §. pe. infrà. de exc. rei iud.
16 glo. & Pan. in c. côquestus. de vsur. extra.
17 l. j. de vsur.
18 die xxj. Iunij, ann. 1531.
19 l. curabit. de act. emp. C.

pendentibus expeditũ est, illos emptorem sequi: nam pars rei sunt[20]. *Qui autem iam sunt percepti, ad venditorem pertinent qui eos cepit: nec enim fundum aut villam sequuntur*[21]. *Sed de pensionibus valdè addubitatum est, cum die venditionis nondùm illarum inferendarum dies venit, emptorem an venditorem sequantur: in quo ferè obtinuit, vt si die initæ venditionis fructus erant percepti, dies autem secundæ pensionis nondùm venerat, nihilominùs pensio illa venditori debeatur: est enim consentaneum, vt ad quem fructus pertinere debuerant, ad eum quoquè pensiones, quæ vice fructuum funguntur*[1], *deuehiant*[2]. *& hoc Bal. probat*[3]. *Nec mutare arbitror quod Pau.*[4] *videtur voluisse, pensionem emptoris esse, si fructus die venditionis erant iam percepti, sed nondùm pensionis dies venerat. Nam hoc speciali iure dicitur fauore emptoris, qui primùm sibi fundũ in diem addictum, iterùm licitando obtinuit, vt quia interim possidebat, & etiam soluerat precium, dies pensionis, eius gratia, inspiciatur, non fructuum captorum. licèt aliter Bar.*[5] *soluat. Quòd si res vendita eius generis est, vt ex ea fructus ciuiles magis quàm naturales percipiantur, nempe pensiones, vt domus quæ in locatis est, aut nauis: magis est, vt vsque in id tempus pensio debeatur venditori, quo res vendita est: posterioris temporis pensio ad emptorem deueniat*[6]. *Cuius rei argumentum est, quod de vsufructuario dicitur, ad quem pertinere dicuntur pensiones eius temporis quo vsusfructus cœpit: anterioris autem, & eius quod post finitum vsumfructum fuit, proprietario cedunt*[7]: *vt & alibi dictum est*[8]. *Et ex hac sententia nostra, erunt (opinor) exaudienda ea quæ hîc Vlpianus dicit. quod enim ait, pensiones agri qui in locatis sit, ei qui locauerat, hoc est, venditori deberi, intelligi potest de pensionibus, quarum dies ipso contractûs tempore nondùm venit, sed tamen fructus ante ipsum contractum iam erant percepti à colono. Cur enim pensiones eas venditoris esse non dicamus, cùm fructibus iis succedant, qui venditoris lucro (eo nomine quòd ab ipso percepti) cessuri erãt*[9]? *Quòd verò pòst subiicit Vlpianus*[10], *pensiones vecturarum, nauium & iumentorum ad emptorem pertinere, intellectum habet in iis pensionibus, quæ pro eo tempore debentur, quod emptionem subsecutum est. Nam venditor & emptor pro rata sui temporis eas pensiones diuident, vt dixi*[11].

20 per hunc text. & l. fructus pendentes sup. de rei vind. vbi noto.
21 l. fundi. §. sed & vinũ. infrà eod.
1 l. nauis. de rei vin. sup.
2 per l. defuncta. de vsuf. vbi noto.
3 in l. j. ij. col. ibi, quęro qd si. de vsur. & fruct. leg.
4 in l. vi. §. vi. de iure fis.
5 in d. l. vlt. §. vlt.
6 vt l. si nauis. de rei vindica. suprà.
7 l. sed & si quis stipuletur. §. si operas. & l. si operas. de vsufr. suprà.
8 in d. l. defuncta. suprà de vsufruct.
9 per d. l. defuncta.
10 hîc, in versic. itẽ si qd.
11 per text. in d. l. si operas. de vsufruct.

§. 51

§. SI TITIVS *Benignè admittitur in eo qui maiorem agri modum professus est emptori suo, vt propter ignorantiam alluuio post venditionem subsequens, ad modum complendum reputetur, per hunc text. aliàs alluuio & omne lucrum ex re ipsa proueniens post contractum, licèt res non sit tradita, emptorem respicit* [12] *: nec puto necessariam esse coniectationem glos. & doctorum, qui hunc tex. intelligunt, cùm venditio ad mensuram facta est, quod falsum arguitur ex ipso tex. in quo dicitur vendi fundus nonaginta iugerum, qui contractus ad mensuram non dicitur esse factus, vt ex ijs manifestum est quæ suprà posuimus, cùm de fundo ad mensuram vendito loqueremur* [13].

12 infrà ead. l. 5. si qd seruo l. filio. § vi. de hær. inst. & §. s. d & si post. de emp. & vend. instit.

13 in l. qui fundum. §. si agrum. suprà de contrahen. emp.

§. IDEM CELSVS. *Cùm mihi aliquis constituit ius ad rem, non in re (vt nostri dicunt) & mihi eius rei nomine personali actione tantùm obligatus est, ferè est, vt possit rem, prouocatus ab alio, diuidere: proindè & illa diuisio mihi oberit, vt euenit in eo qui vendidit mihi partem fundi, quem cum alio communem pro indiuiso habebat: qui ante traditionem, communi diuidundo iudicium accipere, & rem diuidere potest, vt hic.* Non idem *statuitur, si habebam ius reale in re* [14], *putà is qui habebat fundum cum alio communem pro indiuiso, constituit mihi ius in re: neque enim mihi officit diuidendo. sic diuisio à debitore facta in re mihi hypothecata, non obest mihi, quin ego in omnibus partibus etiam ijs quæ alijs obuenerunt, ius pignoris persequi possim* [15] *: nec diuisio proprietarij vsufructuarium tenet* [16]. *Cui consequens est, vt cùm maritus constante matrimonio sit dominus rerum dotalium* [17], *possit quoquè res dotales communes diuidere: & mulieri id cedet, quod ex iudicio ad maritum peruenerit* [1]. *His annectitur, creditorem possidentem pignus, ad diuisionem prouocari posse, & diuidendo facere ius & præiudicium debitori* [2]. *Quod autem pertinet ad* §. si procurator, *repete ex ijs quæ dicta sunt in l. j. & ij. de inst. vbi ex hoc tex. effici dicimus, totiès ex contractu procuratoris domino actionem etiam sinè cessione esse, quotiès ex eo obligaretur dominus. Reliqua ex hoc genere suprà retulimus* [3].

14 l. Pōponius. de rei vin.

15 l. cōmuni diuidūdo. §. si debit..r. supr. cōmu di. l. si con.ensit. §. vlt. quib. mod. pign. sol.

16 l. is qui vsumfructum. de vsu.r. leg. infra.

17 l. doce ancillam. de rei vind. C.

1 l. cum in fundo. § si fundus communis. de iur. dot.

2 l. iij. C. commu. diuid.

3 l. si procurator. de procu. suprà.

§. IDEM POMPONIVS. *Egregium est quod hic dicitur, pœnam adiectam quantitati in contractibus & testamentis, videri adiectam*

iectam in fraudem legum, quæ de vsuris loquuntur. quod locum habet, siue illa pœna in quantitate sit, vt si decem non solueris, promittis duplum 4 : *siue in facto consistat, vt* promittis mihi dare decem & ire Romam 5. *Itaque omnes hæ pœnæ, de quibus inter partes conueniri solet, vt qui non soluerit certo die, pendat pœnam, multis* CVRIAE *Parisiensis authoritatibus damnatæ sunt* 6 *: quod & Carolus Molinæus Parisiensis vir doctissimus in tractatu vsurarum annotauit. Quòd si illa pœna non quantitati, sed facto adijcitur, toleratur* 7. *Idem putat Bar.* 8 *si speciei adijciatur : cùm enim ex facto aut specie vsuras præstari non sit solitum* 9, *si qua pœna adijcitur, non videtur ea ad fraudem legis pertingere. Sed & in transactione, etiam pœna quantitati adiecta, non cẽsetur in fraudem vsurarũ adiecta* 10. *quod (opinor) non absurdè ad iudicia perduci possit* 11. *Sic cùm sors apponitur in persona tertij, & pœna in persona propria, hoc casu valet stipulatio pœnæ, nec iudicabitur vsuraria* 12. *Quod autem ad finem legis, & responsa quæ sequuntur pertinet, nonnihil addimus in l. dolia. de contrah. emp. suprà.*

4 per hunc tex. & l. iii. §. vl. de annu. s lega. & l. cùm allegas. de vsur. C.

5 gl. not. in l. rogâsti. §. si tibi. & ibi Bart. de rebus cred.

6 Die xiiij. Martij, anno 155.

7 l. Lucius. infrà eod.

8 in d. l. cum allegas.

9 l. in fideicomissi. §. vlt. infra de vsuris.

10 l. promissis. de trãsact. C. & ibi Alex.

11 l. vlt. de præt. stipul.

12 l. qui res. §. qui stipulatur. de solut. & ibi Bar.

SI STERILIS. L. XXI.

§. SI PRAEDII. *Hoc casu ignorantia excusat venditorem celantem onus rei venditæ : de quo vide quod alibi fusiùs adscripsimus* 13.

13 l. tenetur. §. vlt. sup. eo.

§. CVM PER VENDITOREM. *An in reputatione facienda eius quod interest, veniat vtilitas quæ est extra rem, vide quod dicimus in l. nummis. de in lit. iur. Nam quod dicitur, non æstimari nec attendi vtilitatem quæ extra rem est, rationem habet cùm petitur id quod interest ex negligentia & mora, putà quia Titius non fecit aut non tradidit : si autem petitur id quod interest ob factum, commissum & dolum, contra eum fortasse qui dedit vas vitiosum, rectius est vtilitatem extra rem in reputationem venire, etiam si duplum excedat* 14. *quod à nobis alibi fusiùs* 15. *Et quod extrema lege* 16 *de eo venditore quæritur, qui sibi habitationem, quoàd viueret, recepit, vel decem in singulos annos, in altero anno possit habitationẽ eligere, alio decem petere, extra dubitationem est per hunc tex. at eodem anno partem habitationis & partem ex decem non petet* 17. *Nec mihi videtur huic sententiæ refragari quod dicitur, stipulationem in singulos annos*

14 l. tenetur. §. sed si vas. & l. Iulianus. in princ. suprà eod. & Paul. de Castr. hic.

15 l. Titius. infrà eo. & d. l. nummis.

16 §. qui domum.

17 l. si ex toto. §. fin. de leg. j.

18 l. si Stichum. §. final. de verb. oblig. infrà.

19 l. si seruus communis Maeuij. §. penult. de stip. ser. & hic.

annos vnam esse 18. *neq; enim hoc impedit, quominùs ad singulas alternatiua partes variare quotannis liceat: neque ea de re desinit stipulatio vna esse, cùm hanc conditionem & legem habeat, licèt Bar.* 19 *in ea contrarietate dissoluenda se contentiùs implicet.*

QVI PENDENTEM. L. XXV.

HAEC lex satis inuoluta est. Quaerebatur autem de eo qui vindemiam pendentem emerat, si legere fructus prohibetur, quomodò ille cautum esse possit. Cui non ilicò respondet, sed quasi praefationis loco ait Iulianus, venditori precium petenti exceptionem opponi posse, quòd rem non tradidit: quam si tradiderit, iniustè facit, si prohibeat emptorem vuam legere, aut calcare, aliúdve facere: ideoq; iniuriarum teneretur. Pertinet ad id quod & suprà memorauimus 1: *& suffragatur ei opinioni quam alibi retulimus* 2, *vt etiam in venditionibus via sit praestanda emptori à venditore, si aliundè emptor accessum non habet, & id venditori expeditum est.*

1 l. Iulianus. §. offerri. suprà eod.

2 l. Gaurus Marcello. de seruit. vrb. praed. suprà.

PRAEDIA. L. XXVIII.

HAEC lex Pauli Castrensis testimonio manifesta est. statuit est; cùm contractui subijcitur stipulatio poena, putà vendenti mihi praedium promisisti te aliquid facturum, & si non faceres, poenam. In qua specie placuit, etiam commissa poena contractum manere, & ex illo agi posse, vt quod conuenit, impleatur. Planè si quod contractu conuenit, à te sim consecutus, ex stipulatione ad poenam agere non potero 3. *si autem poenam exegero, nec ad id quoquè quod per contractum fieri debebat, rectè agam: nisi poenam de qua conuenit, id quod interest, superet* 4. *Ex quo & illud efficitur, vt licèt creditor apponat minorem poenam, quàm res sit, non tamen residuo quod poenam excedit, obnunciare creditur: quod interpretamur, siue ex contractu bonae fidei id quod interest petitur, vt hic, siue ex contractu stricti iuris* 5: *nec per poenalem stipulationem videtur prioris contractûs nouatio induci: siue ille contractus fuerit ex causa onerosa, vt hic* 6, *siue ex lucratiua* 7. *idq; ideò statutum esse didici, nè debitori quaedam veluti illecebra non implendi contractûs & incitamentum afferatur, dum soluere poenam mauult, quae aliquandò minor esse solet re ipsa. Quamuis in hoc vltimo casu nouationem fieri crediderit Bartolus* 8. *Sed tu vide quae ponuntur in l. si quis à socio. suprà pro socio, vbi*

3 l. apud Celsum. §. Labeo. de dol. excep. inf. l. duo. pro soc. infrà.

4 l. si quis à socio. suprà pro socio.

5 l. vl. §. vl. de eo per quē fact. erit. & ibi gl. sup.

6 l. rescriptū. §. si pacto. de pactis. suprà.

7 l. quanuis. de vsuris. C.

8 per tex. in l. obligationum fere. §. vlt. de act. & obligat.

vbi obices, qui huic sententia aduersari videntur, remouimus.

SERVVS QVEM. L. XXX.

CVM *ad rem dandam, hoc est, transferendum dominium venditor non teneatur* 9, *consequens est, vt quotiès emptori licet rem habere & in possessione esse, totiès de euictione agere is non possit, licèt res sit aliena* 10: *quod tam verum est, vt licèt emptor iudicio de re proposito sit victus, si tamen adhuc negligentia eius qui in lite vicit, rem teneat, non tamen de euictione agere possit* 11. *poterit verò emptor agere, vt res tradatur libera* 12, *& precium retinere, si illud non soluit, donec res omnimodò libera tradatur* 13. *Posset prætereà emptor agere nomine eius quod interest, si sciens venditor rem alienam tradiderit, per hunc text. non tamen de euictione* 14.

9 Lex empto. suprà eo.
10 l. qui rem. C. de euict.
11 l. habere licere. infrà de euict.
12 l. ex his prædijs. C. de euict.
13 secund. Bal. in d. l. qui rem.
14 d. l. habere licere. & Bartol. hic.

SI EA RES. L. XXXI.

§. VTERQVE. *Huc pertinent ea quæ ponimus in l. siue autem. §. si duobus. de Publicia. supr. vbi plura apud Accur. videre potes.*

SI QVIS A ME. L. XXXII.

HVC *pertinent & ea quæ alibi adscripsimus* 15. *& in eandem sententiam vide glo. in l. arbitrio. §. de eo. de dolo. suprà.*

15 l. imperatores. de contrah. emp. suprà.

VENDITOR. L. XXXVI.

QVOD *dicitur hic* 16, *venditorem in re vendita præstare custodiam & diligentiam debere, rationem habet secundùm Paulũ Castr. nisi in mora sit emptor rem accipiendi: hoc enim casu ad hoc erit decurrendum, vt rem tanquàm alienam possit venditor negligere* 17. *Sic vinum effundere poterit, emptore moram faciente* 1. *Sic moram faciente muliere in fundo dotali recipiendo, maritus non tenetur de culpa & negligentia, sed de dolo tantùm* 2.

16 & in l. custodiam. de peri. & commo. rei. suprà.
17 l. vẽditor ex hæreditate. §. quãuis. de hæred. vel act. vend. suprà.
1 l. j. de peric. & cõmod. rei vend. suprà.
2 l. si mora. sol. matr. inf.

QVAERO. L. XXXIX.

PERTINET *ad posita in l. tenetur. § vlt. sup. eod.*

QVINTVS. L. XL.

EX *contractu non solet dominium transire, nisi traditio subsequatur* 3: *ideoq; ex contractu erit agendum, non rei vindicatione, vt hic. reliqua alibi explicantur* 4.

3 l. traditiõibus. de pact.
4 in l. si ager. de rei vin.

SI DVORVM. L. XLII.

HIC *est casus quo fit compensatio speciei ad speciem, & est singula-*

gularis in iure, secundùm Baldum 5. *Reliqua persequere in l. si conuenerit. de pig. act.*

TITIVS. I. L. XLIII.

VENDIDISTI mihi ancillam fideicommissariæ libertati subiectam, si posteà euincatur ad libertatem, agam ad sumptus in illam factos, & ad id quod interest: quod tamen non excedet duplum precij. quod totiès verum est, quotiès illud quod interest, venit propter expensas factas: nam ad illud tenetur venditor, sed vsque ad duplum: nam si alibi absurdum esse dicitur, dominum re sua carere propter expensas in rem factas 6: *certè multùm emptori delaturus est prætor, si re euicta, vsque ad duplum eius quod ob sumptus factos interest, rationem haberi patiatur. Sed hoc ità verum est, si venditor fuerit ignorans: nam si is sciens fuit,* omnimodò teneri debet 7, *id est, vltra duplum* 8. *Nec vtimur Alciati sententia* 9, *qui emptorem, quòd rem alienam vendiderit, conuentum, non vltra duplum damnari debere ait, licèt fuerit sciens & prudens. Sinautem alio modo potest interesse, ad id omne quod interest conuenitur, etiamsi duplum excedat: quod euenire potest, cùm domus mihi vendita vitium fecit, & pereunt animalia mea* 10: *& hoc Baldus probat* 11. *Sinautem quærimus de eo quod communiter interest, vniuersum peti potest, etiam vltra duplum* 12. *ideóque contra eum qui in mora est, condemnatio fit quanti plurimi res fuit à mora* 13: *ex eo enim quòd plurimi propter moram fuit, tanti certè est communiter* 14. *Planè si quærimus de eo quod interest, quod conuentum interesse vulgò appellatur, in infinitum peti potest, & nullis cancellis concluditur: sed eò potest perduci, quatenùs erit conuentum* 15. *In reputatione autem facienda eius quod singulariter interest, admittenda erit distinctio quæ ponitur in l. j. de sentent. quæ pro eo quod interest* 16. *Et quod dicitur, venditorem qui ignorans rem vitio affectam vendiderit, teneri quanto minoris, nec vltra duplum in eum condemnationem fieri, rationem habet, si res quæ vendita est, in aliquo iuuare potest* 17: *nam si omninò illa esset inutilis, vt in vase vitiôso & fracto, quod humorem non tenet, venditor ad omne quod interest, etiam vltra duplum, damnatur* 18: *quod ex Alciato* 19 *rectius est.*

5 In l. sicut. de act. empt. C.
6 l. si necessarias. de pig. act. & l. in fundo. supr. de rei vind.
7 l. idque Iulian. si. ver. in omnibus infrà eo.
8 secund. Paul. Cast. & Bar. hic.
9 in l. vna. §. tertia quæstio est. de sent. quæ pro eo quod interest. C.
10 l. Iulianus. §. siue aut. & l. tenetur. §. sed si vas. suprà eod.
11 in l. vna. vij. col. ibi, sexto imediate. de sent. quæ pro eo quod interest.
12 l. j. suprà eod.
13 l. ratio. §. cùm per venditorem. de act. empt. l. vinum. si cert. pet.
14 l. precia rerũ. ad l. Falc. infrà.
15 l. vl. de præt. stip. l. stipulatio ista. § alteri. de verb. obl. vbi vide Bar.
16 vbi vide Bart. col. antepe. ibi, nunc venio.
17 d. l. Iulianus. ad princ.
18 l. tenetur. §. sed si vas. sup. eo. & l. sed addes. §. si vas. locat.
19 d. l. vna ver. tertia quæstio. ij. col. de senten. quæ pro eo.

IDQVE

IDQVE ET IVLIANVM. L. XLV.

§. ILLVD EXPEDITIVS. *Ex legibus superioribus habes, re euicta non tantùm ad precium venditorem emptori condemnari, sed ad id quod interest, & ad omnes expensas* [1] *: quod tamen locum habet, nisi quo remedio possit emptor eas seruare ab eo qui euincit : vndè fit, vt si ædificem in domo quam mihi alienam vendidisti, re euicta non recipiam à te expensas ædificij, cùm eas ab euincente possim seruare, doli mali exceptione proposita* [2].

1 fac. l. euicta. ij. de euic. infr. l. venditores. de verb. oblig.

2 per hũc tex. fac. l. adeò. §. ex diuerso. de acq. rer. domi. & l. si is. de ædif. priuat. C.

SI QVIS ALIENAM. L. XLVI.

QVOD *receptum est, dominium & ius venditori accedens, emptori prodesse, verum esse creditur, si ex integro venditor emptori tradat : neque enim vetus traditio, quæ ab eo qui tunc dominus non erat, facta est, emptori ad rem confirmandam valere existimatur* 3. *Sed cur alia traditio necessaria sit, cùm iam sit traditum, non video : id enim nullibì probari videtur. Quinimmò & illud dicitur, vt quotiès authori meo dominium rei mihi vendita aut alio titulo concessæ accedit, totiès iudicer dominus, etiam ipso die quo mihi traditio facta est* 4 *: aut saltem confirmatur mihi dominium in hoc, vt agere possim* 5. *Sed quod dicimus confirmari mihi dominium rei, si author meus pòst incipiat dominus fieri, ità verum esse didici, si interest illius me dominum fieri : putà, quòd à me de euictione appellari potest. Nam si nullo modo illius interest, & mihi in nullo obligatus est, non confirmabitur* 6. *Sin autem mihi Titius rem alienam obligauerit, an accedente illi dominio, pignus mihi obsignatum maneat, relatum est in l. rem alienam. de pig. act. Item an ius agenti superueniens, pendente iudicio illi prosit, etiam alibì tractabimus* 7.

3 Paul. de Cast. in l. rem alienã. de pig. act. sup.

4 l. perindè. de reb. credit. l. j. in fi. de cast. pecul.

5 l. cum vir. de vsuc. & ibi Bart.

6 l. si seruo. inf. qui & à quib. secund. Paul. de Cast. in l. rem alienã. iiij col. ibi, ex prædictis. de pig. act. sup.

7 l. si rem. §. vlt. de pig. act. suprà.

LVCIVS. L. XLVII.

PERTINET *ad posita in l. Iulianus. §. idem Papinianus. suprà eod.*

TITIVS. II. L. XLVIII.

CERTVM *est, venditorem non cogi instrumenta rei quæ venditur, præstare emptori* 8 *: nec hæredem legatario* 9. *Sed officio iudicis continebitur, vt venditor vel hæres cautione sua repromittant emptori vel legatario, vt quotiès opus erit, totiès instrumentorum* recogni-

8 l. instrumenta. C. de fideic.

9 Bar in l. quæsitũ. §. Papinianus quoquè. de fundo instruct.

recognitum & descriptum facient, per hunc text.[10] *Quod & Parisiensis* CVRIA *iudicauit*[11]. *Nec mutare arbitror quod alio responso proditum est*[12], *emptiones seruorum esse dandas ei, cui omnia quæ in domo erant, sunt legata, si alio capite de seruis mentio facta est: nam intellige præstandas esse emptiones, hoc est, commoda emptionum, non instrumenta*[13]. *Nec omittendum est, quod &* CVRIA *Parisiensis censuit*[14], *instrumenta penès proprietarium esse debere, non vsufructuarium*[15].

10 & l. creditor. in princ. inf. eodem.
11 xiiij. Cal. Dec. an. 1550.
12 in d. §. Papinianus.
13 Bar. in d. §. Papinianus.
14 Die xxiiij. Maij, anno 1515.
15 fac. l. vlt. de fid. instr. infrà.

QVI PER COLLVSIONEM. L. XLIX.

§. PRECII SORTE. *Bellißimè dicitur, receptione precij & sortis, præiudicium creari recipienti, nè posthàc pro reliquis vsuris poßit iure experiri, aut pro eo quod interest, vt hic*[16]: *quæ sententia generalis est ad omnia, quæ officio iudicis veniunt, vt soluta sorte illa non petantur*[17]. *Secùs dicitur in ijs rebus, quæ vel ex conuentione, vel ex stipulatione debentur: nam soluta sorte, durat stipulatio ad ea quæ sunt stipulatione comprehensa*[18]. *Ideò fructus, etiam finito de re iudicio, principaliter peti possunt*[19]: *cùm non officio iudicis, sed iure actionis debeantur*[1]. *quod multis* CVRIAE *Parisiensis authoritatibus comprobatum esse Lucius refert*[2], *vt fructus omißi dum lis ordinaretur, iterùm peti poßint. At expensæ litis cùm officio iudicis tantùm debeantur, magis est finito & transacto negocio peti non posse*[3] *quod intelligit Bartolus*[4] *de expensis quæ ratione victoriæ debentur: sin autem debeantur obtentu contumaciæ, rationis est, vt finito negocio peti poßint, cùm iure & in factum actione petantur*[5]. *Quòd si quærimus, an receptis vsuris nobis præiudicemus in sorte, expeditum est, nihilominùs ad sortem actionem superesse*[6].

16 & l. vlt. vbi pono. de eo quod cert. loc.
17 l. iiij. dep. C. pono in d. l. vlt. de eo quod cert. loc.
18 l. j. de iudic. C.
19 l. fundi. inf. de excep. pono in l. ex diuerso. §. vbi. de rei vind.
1 gl. in §. actionũ. in ver. bonæ fidei. Inst. de act.
2 lib. xj. placit. tit. de fruct.
3 l. terminato. de fruct. & lit. exp.
4 in l. j. ad fi. si quis ius dic. non obt.
5 l. j. §. hoc iudicium. si quis ius dic. non obt.
6 l. si in iudicio. de except. rei iud.

BONA FIDES. L. L.

REFERTVR *ad ea quæ habentur in l. vlt. de acceptil. infrà.*

SI ET PER EMPTOREM. L. LI.

PERTINET *ad posita in l. illud. de peric. & com. rei vend. Vbi vide, an vltima mora noceat.*

CREDITOR FVNDVM. L. LII.

EX *hoc textu clarum est, mancipes & tales conductores vectigalium, posse vendere ob vectigal non illatum, res pensitationi subie-*

subiectas: quod & hic Bartolus notat 7. *& tamen verum est, si* 7 Bar. & Bal. hic.
per iudicem venditio fiat 8. *Sed quæsitum est, an pœna non soluen-* 8 l. creditores. de pig. C. l. negantes. de act. & oblig.
tium cedant lucro mancipum, aut lucro fisci: & obtinuit, manci-
pibus cedere 9. *quod & aliâs Guido Papa refert* 10. *Quòd autem* 9 l. si qs sinè C. de vect. commis.
pertinet ad § Prædium, *hunc textum habeo pro singulari, licèt* 10 q. cccexiij. in decis. Gratian.
nullus animaduerterit: ex quo habes, filium aut filiam, qui accepto
fundo ex dote vel donatione patris, se hæreditate abstinuerunt,
agere de euictione, contra hæredem: quod (opinor) dubitationem
non habet, quatenùs ille fundus in legitimam imputatur, siue sit quar-
ta iure natura,[11] *siue quarta ex Senatusconsulto Trebelliano* 12. *Sed* 11 l. scimus. in prin. vbi Bal. de inoff. test.
an ad id quod excedit quartam, euictio detur: quod magis esse exi- 12 l. hæres percepto. ad Trebell. inf.
stimo, per hunc textum, qui indistinctè loquitur. Pro quo & illud
est quod dicitur, causam dotis, causam onerosam esse 13: *at in omni-* 13 l. ex promissione. de act. & oblig. infrà.
bus contractibus onerosis ferè euictio est 14. *cui consequens est, vt* 14 l. in vendẽdo. de emp. & vend. sup. l. si familiæ. C. famil. ercis.
si filia ex causa mera donationis haberet, non sit euictio 15. *His an-*
nectitur quod aliâs tractatum est, in diuisione quæ à testatore in- 15 l. Aristo. ad fin. de don. not. in l. ad res de dõ.
ter liberos aut extraneos facta est, an sit euictioni locus: sed hoc
aliâs dictum est 16. 16 l. si cùm venditor. §. vlt. de euict. inf.

Locati conducti.

LOCATIO. L. II.

SICVT *emptio & venditio propriè sinè quantitate & pre-*
cio contrahi non dicitur 17, *sic nec locatio & conductio* 17 l. empti. de cõt. emp. C.
sinè mercede verè fieri intelligitur 18. *Erit igitur vera* 18 l. i. §. si quis seruũ. dep. sup. & l. naturalis. §. at cũ do. inf. de præ. ver.
locatio, cùm merces contractui subiecta est, vt hoc textu.
Quòd si fiat locatio ad fructuum partem, potiùs societas quàm loca-
tio nominanda est 19. *Planè ea locatio quæ ad certam speciem con-* 19 l. si merces. §. vis maior. inf. eo. & ibi Bar. j. col.
trahitur, putà, loco tibi prædium ad certas tesseras frumenti
aut olei, *inter contractus innominatos numerabitur: ideoq; præscri-*
ptis verbis erit agendum 1. *Sed non ideò in tali contractu erit pœni-* 1 d. §. si quis seruũ. & d. §. at cùm do. gl. & Bar. in l. olei. C. eo.
tentiæ locus, sicut euenit in innominatis contractibus 2: *is enim pro-*
ximè accedit ad locationem 3, *præsertim cùm illo ferè modo res lo-* 2 l. si pecuniam. de con. caus. dat. sup.
centur 4. *Sed & illud animaduertendum est, quod hoc responso* 3 d. l. si olei. & ibi Bald.
sequitur 5: *non enim frustrà quæritur, an contractus locationi &* 4 l. domini prædiorum. de agri. & cẽs. li. xj. C.
conductioni, an verò emptioni sit applicandus. Nam si locatio sit, 5 §. adeo autem.
ad hoc

ad hoc erit decurrendum, vt conductori remißio mercedis ob sterilitatem fiat [6], *quæ tamen in emptione locum non habet: cùm contractu perfecto res periculo sit emptoris* [7]. *Ideoq; accommodatè quæritur, an quæstores, publicani & mancipes, qui certa pecunia redemerunt vectigalia, dici debeant emptionem contraxisse, vt ob bellum vel sterilitatem nulla illis fiat remißio: an verò inter conductores potiùs numerentur, vt ad illud beneficium vocentur, quod magis esse* Guido Papa *refert, idq; sæpiùs in* CVRIA Gratianopolitana *iudicatum ait* [8]: *quod tamen intellige, cùm ad singulos annos pensio refertur: nam si pro multis annis vna pecunia promitteretur, emptio esset* [9], *nec erit remißioni locus: & hoc Bartolus probat, & verum (opinor) est* [10].

CVM FVNDVS. L. III.

A N *æstimatio emptionem faciat, habes nonnulla in l. si vt certo. §. nunc videndum. sup. commod.*

LOCATIO. L. IIII.

P R E C A R I V M *aut locatio simpliciter facta, morte concedentis non expirat* [11]. *At si ità facta est,* quoàd voluerit concedens, *propè est vt moriente concedente concidat: is enim morte desinit velle, & ità intellige hunc textum* [12]. *Sed & in iurisdictione delegata quoàd is qui delegat, reuocet, illud placuit, vt mortuo delegante, re iam anticipata & minime integra, non ideò tamen iudicetur potestas delegati reuocata* [13].

IS QVI REM. L. VI.

H A N C *legem habes à nobis expositam in l. si pignore. de pign. act. suprà.*

SI QVIS. L. IX.

§. HIC SVBIVNGI. *Cùm vsufructuarius, beneficiarius, (quem nonnulli vsufructuario & vsuario comparant* [14]) *feudatarius, aut emphyteuta fundum (in quo vsusfructus aut beneficium est) locati vel pignoris nomine permittunt, & accidit finiri vsumfructum & beneficium morte possidentis, vel aperiri fundum, magis est vt res redeat libera ad dominum* [15]. *nec enim dominus aut ecclesia tenetur stare colono posito à vasallo, vsufructuario, vel eo qui beneficium habet, per hunc textum* [16]. *Sed posset dubitari, an in hæredes* vsu-

6 l. si merces §. vis maior. & l. ex conducto. inf. eo. l. licet. C. eod.
7 l. necessario. de peric. & co. rei vend. suprà.
8 q. dcxxx in decis. Gratian. tex. in l. forma. §. j. de cens. in l. ex conducto. §. Papinianus. sup. eod.
9 glo. sing. in l. j. in verb. alienationis. de iur. emph.
10 Bar. in l. eorem. §. vlt. j. & ij. col. de publ. inf.
11 l. cùm precariò. §. j. & l quæsitũ. §. j. de prec. infrà.
12 secund. Paul. de Cast. hic. tex. in c. si gratiose j. reip. de resc. lib. 6.
13 c. si delegatus. §. idem. de of. deleg. lib. vj.
14 glo. in c. præsenti. de off. ord. lib. vj.
15 c. i. §. rursus. & ibi glo. quib. mod. feud. amit. in vsib feud. pono in l. si ex duobus. § vl. de in diem. add. suprà.
16 & c. vlt. & ibi glo. ne præl. vic. suas.

vsufructuarij, vasalli, aut beneficiati, posit colonus agere ad id quod interest, quod non admittimus. potuit enim colonus prauidere talia iura peritura aliquandò, per hunc textum. Idem dicitur, si vsufructuarius & feudatarius ius suum venderent: nam finito vsufructu, vel feudo aperto, emptor ab illis nihil seruabit, ne precium quidem. nam ius quod habuerant, cum sua causa vendidisse videntur[1]*: quod tamen rationem habet, nisi emptor deceptus, existimârit eos fuisse directos dominos*[2]*. & hoc Paulus Castrensis refert, & aequum est. Quod autem ferè extrema legis parte*[3] *quaeritur de incendio, cuius periculo sit an locatoris, an conductoris, alibi adscripsimus*[4].

1 l.qui tabernas.de cõtr. emp. su; rà.
2 per hûc text. ibi, quid tamẽ.& Pau.Cast.hic.
3 §.si colonis.
4 l.iij. de off.praef.vig.

VIDEAMVS. L. XI.

VIDES *hic, dominum non praestare factum familiae suae, nisi in culpa esset, quia forsan perditos homines in domum induxerit: vel nisi illos ei instituto adhibuisset, in quo ipse versatur: vt euenit in nautis & cauponibus, qui facto & furto seruorum suorum obligantur*[5]*: quod hactenùs verum esse didici, vt ij exhibendo seruos liberentur*[6]*. Et extat* CVRIAE[7] *Parisiensis placitum, quo caupo ad exhibendos seruos qui viatori furtum fecerant, damnatus est: & id si non faceret, ad damni compensationem. & hoc aliâs diximus*[8].

5 l.j.naut.caup.stáb.sup.
6 l.ex Diui.C.eo.
7 die xxj.Iul.ann.1517.
8 l.j.naù.caup.stab.

ITEM QVAERITVR. L. XIII.

§. QVI IMPLETO. *Certum est, finito tempore locationis posse dominum propria authoritate expellere inquilinum, & domum claudere*[9]*. Si tamen dominus decurso tempore, patitur colonum in locatione esse, videtur relocare pro anno illo, vt hic dicitur. Vndè euenit, vt si colonus decurso tempore locationis, non admonuerit dominum, teneatur ad pensionem totius anni, in quo relocatio ex lege videtur contracta*[10]*: cui sententiae hic tex. patrocinatur, ob bonam fidem quae vltrò citroq; contrahentes tenet: nam hoc casu dies pro homine non interpellat*[11]*, licèt Alciatus contrariam opinionem teneat*[12]*. Tam igitur verum est, mansione coloni post finitam locationem, reconductionem videri factam, vt etiam pignorum duret obligatio, si ipsemet colonus ea pignora dederit: nam si alius dedit, finito tempore liberantur, nec redintegrata locatione in obligatio-*

9 Guid.Pap. q. cccclxxx. fac.l si qs.nec causam. de reb.cred.sup.
10 Ias. in l.si ex legati causa.inf. de ver.oblig.vj. col.ibi, sextò per tex. in l j. §.cũ co.ibi,quarè si qs finita.de eo qui pro tut.& ibi Bart.
11 vt Ias in d.l.si ex legat.
12 in l. si qs nec causam. §.j.de reb.cred.sup.

nem incurrunt[13]. *Sed hoc ità verum est, nisi illius consensu res iterum pigneretur: sufficeret tamen ex nonnullorum sententia, eum simpliciter consensum accommodare contractui relocationis*[14]. *Quod tamen falsum esse, vel ex eo constat, quod retulit Scæuola*[15], *hæredem eius qui dederat dotem, & stipulatus erat eam sibi reddi diuortio secuto, non aliter, diuortio secuto, agentem ad dotem repelli posse, quàm si nominatim consensisset, vt ea quantitas dotis fieret matrimonio reconciliato: ex quo arguitur, non sufficere, simpliciter eum consensisse renouato matrimonio, nisi de dote similiter cauerit*[16]. *Sic quoquè non sufficit, eum qui pignora dedit, consensisse relocationi, nisi nominatim pignora in eadem causa esse voluerit. Et quod in pignoribus ab alio datis dicimus, idem quoquè in fideiussoribus ab ipsis contrahentibus datis, intellige, quos nemo dixerit, finito locationis tempore, recidere in obligationem per relocationem factam*[17]. *sic si arbitrio ad diem facto fideiussores aduenerint, finito die arbitrij, ij non tenebuntur, licèt arbitrium sit prorogatum*[18]. *Huc pertinent quæ posita sunt in l. iij. §. si is. quod quisque iur. sup.*

13 vt hîc, & l. vlti. sup. de pact.
14 glo. in l. dotem. infrà de iur. dot. & Paul. de Castr. hîc.
15 in l. cum maritus. §. Titius. infrà de pac. dot. fac. quod pono in l. plerique. de rit. nup. infra.
16 tex. est in l. stipulatio de dote. infrà de iur. dot.
17 l. fi. sup. de pact. facit l. pe. iud. solui. infrà.
18 l. Labeo. §. j. suprà de arbi. & ibi dicitur.

§. IN VRBANIS. *Quod mox diximus, in rusticis prædijs habet locum, in quibus per mansionem colonus reconduxisse videtur pro anno: in vrbanis, contrà est, in quibus tanti temporis reconductio videtur facta, quanto tempore in vrbano prædio colonus remanserit post finitam primam locationem, & hoc communiter tenetur*[1]. *Ideoq; non expectato anno, dominus colonum poterit expellere, quia pro illo tantùm tempore quod habitârit colonus, non pro toto anno, reconductio videtur facta. Sed hoc non habet locum, quotiès in scriptis locatio erat facta, id est, quotiès voluerunt contrahentes, vt scriptura esset de substantia contractûs: neque aliàs perficeretur contractus, nisi scriptura intercederet*[2]. *nam eo casu per mansionem non censetur colonus reconducere, cùm ea solennitas quæ in prima locatione erat apposita, requisita sit in renouatione*[3]. *Ideoq; admittitur, vt in officijs quæ non voluntate, sed authoritate publica geruntur, non videatur renouatum officium, si quis finito tempore in eo permanserit*[4].

1 Bar. Bald. & Paul. de Castro.
2 secundùm formã l. contractus. de fid. instr. C.
3 l. si vt proponis. ij. de nuptijs. C.
4 d. l. si vt proponis. & l. j. §. cùm eo. ibi, quarè si quis finita. de eo qui pro tuto. secund. Bart. & Bald. hîc.

EX CONDVCTO. L. XV.

COLONVS non tenetur ad refectionem, sed locator, & locatore cessante, aget colonus ex conducto, vt hic, vel discedere poterit[5]. Quod si reficiat, fiet illi diminutio mercedis pro rata expensarum[6]. Quid in vsufructuario, habes hic glo. & superiùs annotauimus[7]. Reliqua huius legis pertinent ad l. si merces. §. vis maior. infrà eod.

§. PAPINIANVS LIBRO IIII. RESPONSORVM AIT, SI VNO. Propter damnum maximum & sterilitatem, solet fieri remissio mercedis[8]. Tamen nemo dixerit sterilitatem esse, licèt vno anno nihil sit perceptum, si cæterorum annorum vbertate potest illa sterilitas sarciri, per hunc textum. fiet igitur reputatio omnium annorum & præcedentium & sequentium: qua ex comparatione, si soluta mercede colonus reperiatur deceptus vltra dimidium precij siue pensionis, fiet remissio: quod & Bartolus[9] & Baldus[10] & Panormitanus[11] probant. Et hæc compensatio admittitur in locatione vna plurium annorum, secùs in pluribus locationibus. Quod autem dicit hic textus de vectigali fundo, pertinet ad id quod quæritur, an publicanis & publicis quæstoribus remissio mercedis fiat, quod suprà diximus[12].

§. ITEM CVM QVIDAM. In hanc sententiam glos. & omnes fusè distinxerunt. Ideò si ità videtur, te ad eos refer. Nè verò à contextu recedamus, ex eo hæc sententia generalis efficitur, vt quotiès ex casu contingente ex persona locatoris, impeditur vsus conductoris, toties merces repetatur: quod in contractu nominato admittimus per hunc textum: nam in contractibus innominatis casus contingens in persona locatoris, non facit vt locator restituere mercedem cogatur[13], nisi ex capite pœnitentiæ[14]. Cur tam variè in illis potiùs quàm in his contractibus, vide hîc rationem apud Paulum de Castro[15]. Item regula à nobis posita non habet locum, quotiès daretur merces de publico: nam magistratibus debetur salarium, licèt impediantur facto suo absque culpa eueniente[16]. Idem in aduocatis placuit, qui etiam impediti causam perorare, ad hæredes salarium transmittunt[1]. Planè & illud generale est in vltima voluntate, vt qui mercedem capere debet, eam omninò percipiat, licèt casu in persona sua contingente impediatur[2]. Alia autem exit regula,

5 l. inquilino. de damno infe. infrà.
6 l. pe. §. fi. de via publ. infrà.
7 in l. vsufructu legato. §. quoniã. de vsufruct.
8 vt suprà l. proxima. & l. licèt. C. eo.
9 in l. licèt. C. eo.
10 in d. l. licèt. nona q.
11 in c. propter sterilitatẽ. de loca. & conduc. ext.
12 l. ij. §. adeò. eo.
13 l. pe. C. de condic. ob cau. dat. l. iij. §. sed si Stichus. & l. si pecuniam. suprà de condi. caus. dat.
14 d. l. si pecuniam.
15 fi. col. ibi, octauò.
16 l. diem functo. suprà de assesso. vbi noto.
1 l. j. §. pe. de var. & extraord. cognit. inf. l. post duos. de aduo. diuer. iudi. C.
2 l. cùm hæres. §. Stichus. de statulib. inf.

vt conductor vti impeditus facto suo, vel casu ex sua persona contingente, nihilominùs debeat mercedem locatori 3. *de quo & infrà explicatur* 4.

SED ADDES. L. XIX.

§. SI QVIS DOLIA. *Citamus in l.tenetur.§.vltimo. suprà de actio. empt. Et hîc est casus, quo etiam ignorans tenetur ad id quod interest, licèt duplum excedat: quod alibi diximus* 5.

§. CVM QVIDAM. *Videndum est, cùm aliquis rem vel operas suas locauit, nec in eo stat, quominùs vel rem fruendam colono præstet, vel operas, sed per conductorem, finge forsan eum nolle, vel peregrè proficisci, an sit æquum, conductorem non præstare mercedem: sed magis est, vt locator integram pensionem etiam temporis futuri consequatur, vt hîc* 6. *Id ità verum est, nisi iusta aliqua causa colonus migraret: hîc enim futuri temporis pensionem non præstabit, nisi hoc nominatìm sit exceptum* 7*: & nisi locator eodem anno operas suas locâsset alteri: quo casu æquum est, vt à conductore nihil accipiat, qui iam in damno non versetur, vt hîc* 8. *Sed in conductore domûs qui ante tempus recedit, & sic in culpa est, inducitur, vt totam pensionem futuri temporis præstet, etiam si dominus domum illo anno alteri locauit. Nam indistinctè dicitur, eum qui culpa recedit, mercedem debere futuri temporis* 9. *Reliqua vide in l.si vno. §. item cùm quidam. suprà eodem. Item quemadmodùm diximus, colonum recedentem teneri ad pensionem futuri temporis: ità & placuit, dominum non præstantem rem vt colonus frui poßit, teneri ad id quod interest ratione totius temporis* 10. *Quod autem ferè nouißima lege dicitur* 11*, alibi explicatum est* 12.

ITEM SI PRECIO. L. XXII.

LICITVM est, inquit textus 13*, contrahentibus se inuicèm circunscribere. de quo vide quod ponitur in l.in causæ. ij. §. idem Pomponius. suprà de minor.*

SI IN LEGE. L. XXIIII.

QVAE sint, quæ in contractibus conferri poßint in arbitrium contrahentium, habes ex Accursio in l. in vendentis. C. de contrahen. empt. & alibi etiam aliqua annotamus 14. *Planè id quod simpliciter refertur ad arbitrium alicuius, intelligitur collatum ad arbitrium boni*

3 l. sed addes. §. cùm quidam. inf. eo. l. si. ad leg. Rhod. de iact. sup
4 d. l. sed addes. §. cùm quidam.
5 l. Titius. de act. emp. suprà.
6 & in l. si in lege. §. si domus. & l. dominus. §. vlt. & l. habitatores. in fine. & l. qui operas. infrà eod.
7 l. j. §. si pensio. de migr. inf. & l. si merces. § si vicino. inf. eo.
8 & l. diem functo. sup. de off. assess.
9 per tex. in l. si in lege. §. si domus. inf. eod. & ibi Paul. de Cast. fac. l. diem. ad fi. secund. intell. glos. & Bar. sup. de off. assess.
10 l. si in lege. §. colonus. infrà eod.
11 §. Papinianus.
12 in d. l. diem functo.
13 in §. quemadmodùm.
14 in l. hæc venditio. sup. de contrah. empt.

boni viri, non liberam voluntatem, de quo aliâs diximus [15]. *Quod autem pertinet ad § si colonus. an illata à secundo conductore, domino putentur obligata, diximus in l. solutum. §. solutum. suprà de pignerat. actio.* 15 in l. creditor. §. Lucius. sup. mand.

§. SI DOMVS. Hunc §. repete ex ijs, quæ posita sunt in l. sed addes. §. cùm quidam. suprà eodem.

SI MERCES. L. XXV.

IN hanc sententiam vide glos. in l. in vendentis. C. de contrahenda emptione. vbi habes benè longam distinctionem. quod & alibi tentauimus [1], *& ex §. culpæ, dici solet, damnum quod aliquis ab inimicis suis patitur, intelligi ex quadam interpretatione, culpa sua pati* [2]*: quod tamen æquitatem habet, cùm inimicitiæ erant susceptæ culpa eius qui damnum accepit* [3]*: si enim nulla ei culpa potest asscribi, non præstabit illud damnum: qua enim tanta diligentia alicuius esse potest, vt cauere possit sibi iniuriam non inferri* [4]*? Idq; Baldus & Duarenus probant* [5]. *Sic venditor iniuriam emptori factam in re vendita, præstare non solet* [6]*: nisi forsan prohibere potuit, & non fecit* [7].

1 l. hæc venditio. sup. de contrah. empt.
2 vt hic, & l. pen. in prin. inf. sol. mat.
3 per d. l. pe.
4 l. sed de dãno. inf. eo.
5 in d. l. pe. in princ.
6 l. si. C. de actio. emp. l si per imprudentiam. de euictio. inf.
7 l. iij. sup. de noxal.

§. VIS MAIOR. Quomodò sit æstimanda sterilitas, & quandò ei sit in locatione locus, superiùs retulimus [8]. *Si igitur damnum intolerabile contigerit in fructibus, fit remissio mercedis* [9], *nisi iam essent collecti: cùm enim ij perceptione & separatione facti sunt coloni, damno coloni sunt* [10]*: nam & illud expeditum est, ob damnum datum in rebus coloni, non fieri mercedis remissionem* [11]. *Item ob damnum in re conducta contingens, remissio facienda est, putà cùm res incendio perijt* [12]*: quod in moletrina à flumine erepta Baldus respondit* [13], *licèt fluminis periculum potuisset conductor præuidere. Et hæc in conductore etiam ad longum tempus locum habent* [14]*: non idem est in emphyteuta* [15]*: tum quia ad modicum quiddam tenetur, tum quòd illum nummum quem præstat, non pro mercede, sed potiùs honoris causa dare censetur* [16]. *Quid in quæstoribus & mancipibus, adscripsimus in l. ij. suprà eodem. An autem sicut conductori ob sterilitatem remissio benignè conceditur, ità & ob immodicam vbertatem augeri pensio debeat: sed hoc vix esse putem, idq; per hunc textum: qui colono immodicum lucrum auferri non*

8 in l. ex cõducto. §. Papinianus. sup. eo.
9 vt hic, & l licet. C. eo.
10 l. pignus. de pig. act. C.
11 l. damnum. & ibi Bal. & Bar. C. eo.
12 l. ex conducto. §. cùm quidã. l. si quis domũ. §. i. sup. eo.
13 in l. licet. ij. q. C. eo.
14 Bal. in l. j. iij. col. de iur. emphy. C.
15 p l. j. de iur. emphy. C.
16 Panor. in c. pro. ter. in fi. ext. eod. & Bal. in d. l. j. de iur. emphy. iij. col.

concedit: tum quia non ità fauorabilis causa est eius, qui ex vbertate magna mercedem sibi augeri contendit, quàm alterius qui propter vim tempestatis & calamitatis remissionem postulat: cùm prior de lucro & præda, hic de damno cauendo solicitus sit[17]*: & hoc Paulus Castrensis sine distinctione probat. Sed (opinor) hoc summam rationem habet, si diligentia colonorum res in tantam vbertatem sit deducta, vt lege principali apertè demonstratur*[18]*. At si ex fortuna aut prouidentia Dei, nulla coloni accuratione tanta vbertas contigerit, vtimur opinione Accursij, Bartoli,*[19] *Abbatis*[20] *& cæterorum, vt propter illud incrementum etiam pensio augeatur*[21]*. id enim postulat bona fides, vt quod de vna parte dictum fuerit, ad aliam perducatur*[22]*.*

17 facit l. quicunque. & l. pe. de omni agr. deser. li. xj. C. & l. ij. de fund. rei priuat.

18 l. vlt. de alluuio. C.

19 glo. & Bart. & alij hic.

20 in c. propter. vlti. col. ext. eodem.

21 c quanto & ibi glo. de censi.

22 l. vlti. de acceptil. inf. l. bona fides. de actio. empt.

IN OPERIS. L. XXVI.

EX hoc textu habetur, in operis & factis promissis duobus, potiorem esse eum cui priùs fuerit promissum: quod in quantitatibus promissis non vtiquè dicitur[23]*, nisi accedat realis hypotheca, in qua prior tempore præfertur*[1]*. Sic & inuecta in domum habitationis causa, priùs tenentur ei cui anterioris temporis pensiones cedere debent, quàm alteri cui posterioris temporis pensio debetur*[2]*. Et hic textus iungitur ijs quæ alibi diximus*[3]*.*

23 l. priuilegia. de priuileg. cred inf. Bart. hic. & Bal. in l i. C. eod.

1 l. potior. inf qui potio. in pigno. habe. an.

2 l. insulā. & ibi dicitur. inf. qui potior in pig.

3 l. vlt. qui potiores.

QVI INSVLAM. L. XXX.

OB necessariam refectionem dominus potest colonum eijcere, vt hic[4]*: & tenebitur tantùm ad remissionem mercedis pro rata, non ad omnem vtilitatem. contrà est, si voluntaria esset refectio, quia quanti coloni interest, tanti dominus damnatur*[5]*. Plùs dicitur, ob necessariam refectionem colonum spontè posse migrare*[6]*. Sed & cùm dominus vult domum inhabitare, potest colonum eijcere, si quædam causa noua inhabitandi superuenit*[7]*: quo casu, ad id quod interest, colono non tenebitur: & ità* CVRIA *Parisiensis iudicauit*[8] *in eo, qui ob magistratum nupèr habitum, ex lege municipali in certa ciuitatis curia tenebatur habitare. Et quod dixi, dominum lege eijcere posse colonum à domo, si inhabitare vult, non habet locum in emphyteusi*[9]*, nec in locatione ad longum tempus: quod & decreto* CVRIAE *Parisiensis contineri per manus accepimus.*

4 & l ædem. C. eo. & c. propter sterilitatē. §. vlt. ext. eo.

5 arg. d. c. propter. §. vlt.

6 l. inquilino. de damno infec. l. j. de migrā. inf.

7 c. pen. ext. eo.

8 die xij. Iulij, an. 1552.

9 secund. Pan. in c. pen. j. col. ext. eo. & Ias. in l. j. xj. col. de iur. emph. C.

§. QVI AEDEM. *In pensione quæ fundi conducti nomine debetur,*

tur, receptum est, vt nisi finito anno, solutio impleri non debeat[10]*: nam quod minus est, semper contractibus contineri creditur*[11]*: quanquàm enim principio anni committi stipulatio dicatur, sufficit tamen in fine anni soluere*[12]*: & hoc ab omnibus magno consensu dicitur*[13]*. Sin autem de mercede operarum quærimus, idem placuit*[14]*: nisi si ad certam mensuram precium siue merces relata est: nam tacitè venit, vt pro modo mensuræ solutio fiat, per hunc textum: idem est, si conditio locantis operas suas id postularet: putà, pauper est, nec magnum opus potest absoluere, nisi per diuersas præstationes ei merces inferatur*[15]*. Quòd si pecunia petatur non tanquàm merces laboris, sed pro sumptu qui in rem fieri debet, constitit anteà agi posse, quàm sumptus ille fiat*[16]*, modò se rem impleturum actor caueat*[17]*. Cui sententiæ consequens est quod alibi dicitur*[18]*, eum, cui legatum factum est sub conditione aliquid impendendi, non cogi anteà expendere aut erogare, quàm legatum abstulerit: quod tamen ipsum non est expeditum: ideò adi Bartolum*[19]*. Et ex §. colonus, videtur effici, aliquem præstare debere factum familiæ suæ: quod rationem habet, cùm aliqua eius culpa arguitur, non autem casus fortuitus, vt hîc appâret. aliâs nemo ex facto familiæ suæ appellari solet, vt aliâs dictum est*[20]*, quanquàm hic summa doctorum repugnet.*

10 l. q hoc anno. de verb. oblig. inf.
11 l. semper in stipulationibus. de reg. iur. infrà.
12 l. si seruus cõmunis. §. vlt. & ibi Bart. de stip. seru.
13 in l. eadem. C. eo.
14 glo. & doct. in l. ij. C. eod.
15 secund. Bart. hic. & in d. l. ij.
16 l. si verò non remunerandi. in fi. & l. si mandato. ad prin sup. mád. Panor. in c. pe. vlt. col. ext. eod.
17 l. insulam. in fi. inf. eo.
18 l. cũ cui. de fid. lib. inf. glo. in l. j. de his quæ sub modo.
19 l. huiusmodi. de leg. j.
20 in l. vl. sup. naut. caup. stab.

IN NAVEM SAVPHEII. L. XXXI.

ACTIO oneris auersi, descendit ex contractu per auersionem facto; cùm venditor in emptorem omne periculum transfert, & à se auertit[21]*: aut cùm locator in colonum & conductorem*[22]*: putà cùm aliquis nauta nauem ad merces vehendas præbet mercatoribus, vt hoc textu. Cùm igitur plures in naue Saupheij frumentum imposuissent, & vni, frumenti partem quantam intulisset, Saupheius reddidisset, postea'q; nauis periisset: quærebatur, an actione oneris auersi, reliqui mercatores partem in frumento vni mercatori soluto, à nauta seruare possint: quod vix esse ait. Nam si frumentum vel alia quantitas naui imposita sit confusè ad numerum, pondus, aut mensuram, dominium ex hoc transferri videtur in nautam, & quasi mutuum contrahi, in hoc vt non idem, sed tantundem reddatur*[1]*: quo casu iustè potuit nauta vni reddere de quantitate, quæ in suo dominio*

21 l. qui officij. §. vlti. de cont. empt.
22 l. opus. & ibi noto. inf. eod.
1 ex l. cùm quid. si cert. pet. sup. l. res in doté. de iur. dot. infrà.

domino erat, nec tenebitur eam quantitatem cæteris reficere: propius est enim, vt is sit liberatus quasi re sinè culpa perempta [2]. *nam licèt genere maximo perempto non eximatur ab obligatione debitor, cùm genus perire non possit* [3]: *non idem tamen recipimus in genere subalterno: quo sublato, liberari debitorem dicendum est* [4]: *vt in casu huius legis, cùm nauta ex frumento in naui posito debitor est. præterea hic nauta debebat quantitatem & genus propter speciem, & per consequens sublata specie, à quantitate debet absolui* [5]. *Ex his efficitur, vt cùm pecunia datur numerata, non autem consignata in sacco, vel cùm quantitas explicata datur, non conclusa aliquo marsupio aut vase, tunc censeatur transferri dominium: quod ex textu manifestè apparet* [6]. *& vide quod aliàs in eam rem diximus* [7]. *Nec multùm vrget quod dicitur, procuratorem aut nuncium, cui pecunia numeratur vt alij deferat, facere furtum, si non illi numerat cui iussus est* [8], *quasi non videatur in eum transijsse dominium per numerationem, cùm rei suæ nemo furtum faciat: quia hoc habet locum, cùm sigillata pecunia data est: nam quotiès non sigillata datur, totiès dominium transfertur, & furtum non fieret, secundùm distinctionem huius legis: quod & Iason probat* [9]. *Vel forsitan meliùs dicetur, quòd quemadmodùm condictio furtiua contra furem degenerat, & nemo condicit rem suam præterquàm à fure* [10]: *ità & actio furti degenerabit contra furem, vt in eum actio furti intendatur, licèt dominus sit effectus: vel eo maximè, quòd ex Baldi sententia* [11] *ineptus libellus contra furem admittatur. Alia est pars distinctionis in textu, quòd cùm triticum naui impositum est, distinctum & peronibus inclusum, non autem confusè, manet imponentium: ideò si vnius triticum alteri sit solutum, rei vindicatio erit accommodanda, nec oneris auersi actioni locus erit, per hũc textum* [12]. *Iam verò ex responsi tenore constat, mercatores qui frumentum naui imposuerant, socios non fuisse: nam si socij fuissent, non esset inter eos occupantis conditio potior: sed quod vnus diligentia sua abstulit à nauta, ad communicandum cæteris obligatus est* [13].

QVI FVNDVM. L. XXXII.

EX hac lege primùm singulariter efficitur, colonum non cogi stare particulari successori eius à quo rem conductam habet: quod notan-

2 vt hoc tex. ad fi. ibi, sed si ità.
3 l. incendium. C. si cert. pet. noto in l. quod te mihi. post glo. sup. si cert. pet.
4 in l. ratione. §. incertę. inf ad leg. Falc.
5 l. Titia. §. vlt. & l. quidã. §. ij. de leg. j. noto in l. quod te mihi. sup. si cert. pet.
6 ibi, nam si quis.
7 l. j. §. quoties. sup. depos.
8 l. si quis vxori. §. Iulianus. de furt. infrà. l. si cui. C. de furt.
9 in l. eius. §. quas verò. supra si cert. pet.
10 l. vlt. quemad. vsufru. caueat. sup.
11 in l. falsus. iij col. de furt. C Bar. in l quoniam. de cond. furt. sup.
12 ibi, quod separatum.
13 l. verum est. §. si cùm tres. sup. pro soc.

notandum est. Et è diuerso, singularis successor, vt emptor, non cogitur colonum eum habere, cui venditor locauerat, vt hic[14] : colono enim solùm competit actio personalis, quæ in singularem successorem & possessorem non datur[15]. ex quo euenire potest, vt si pro contractu locationis res locata colono nexu obligetur, possit is re vendita à domino, incũbere rei[1], adeò vt emptor teneatur illi stare : & hoc omnes probant[2] : & CVRIAE Parisiensis placito continetur[3]. Sic & emptor colono ad non modicum tempus stare cogetur. habet enim talis colonus vtile dominium[4], & actionem in rem[5]. Idem est si conuentum esset inter venditorem & emptorem, vt colonus remaneret in fundo[6]. Planè in hoc genere perpetuum est, vt singularis successor qui dominium non nanciscitur, sed forsan custodiæ causa in fundum venit, teneatur stare colono[7]. Item in fisco specialiter dicitur illius fauore, vt emens ab eo, teneatur stare colono[8] : quod Bartolus ad ecclesiam etiam perducit[9]. Sed & prælatus succedens alteri in prælatione rectoria, non poterit expellere colonum positum ab antecessore, cùm nomine ecclesiæ locatio facta videatur : secùs in eo qui est simplex canonicus[10]. Item proprietarius non cogitur stare colono ab vsufructuario posito : nec fructuarius colono posito à proprietario[11]. Nec diuersum est in muliere, quæ locationem à marito factam de fundo dotali, non tenetur admittere[12]. Sed pupillus locationem à tutore factam, non reuocat tutela finita[13], cùm plenam gestionem habeat tutor. Item an emptor teneatur stare colono partiario, relatum est in l. idémque. §. vlt. sup. pro soc.

14 l. qui fundum. titu. eo. & l. emptorem. C. eo.
15 l. nihil. de leg. j. inf. l. vl. sup. de cont. emp. l. j. §. si hæres. infrà ad Treb.
1 l. pignoris. inf. de pign.
2 Bar. & Paul. hic. & Bar. & Bal. in l. emptorem.
3 ann. 1541. die ix. Mart.
4 l. j. si ager vectig. vel adscripsi.
5 l. j. de superfic. §. quod autem infrà.
6 l. si merces. §. j. sup. eo.
7 l. in venditione. §. j. de bon. auth. iud. poss. inf.
8 l. vl. ibi, quia sub colono. de iur. fisc. inf. l. iij. de manci. & col. lib. xj. C.
9 d. l. iij. de manci.
10 glo. in c. vlt. nè præl. vic. suas. & ibi Pano. & Bal. in d. l. emptorem, ij. col.
11 l. si qs domũ. § j suprà eo l. arbore. de vsuf.
12 l. filiofa. §. vlt. inf. sol. matrim. l. ij. §. vlt. de dote prælеg.
13 l. si tutelæ. de adm. tut. Bar. in d. l. si filiofam. §. vlt.

SI FVNDVS. L. XXXII.

HAEC lex de genere est eorum, quæ proximo capite posita sunt : ex qua mirum videri possit, fiscum ex publicatione in bona alicuius succedentem, cùm hæredis loco habeatur[14], non tamen cogi stare colono : quod manifestè hic ostenditur. Aliàs enim vniuersalis successor siue hæres tenetur stare colono antecessoris[15]. Sed quemadmodùm iure speciali in fisco admitti diximus[16], vt qui ab eo emit, stare colono compellatur[17] : sic & specialiter in eodem fisco inductum est, vt is ex generali titulo succedens, non cogatur colono stare, vt hic : quanquàm in reliquis contrà, vt suprà annotatum est[18].

14 l. ij. C. ad l. Iul. de vi.
15 l. viam. C. eo.
16 l. qui fundum. sup. eo.
17 l. vlt. inf. de iur. fisc.
18 d. l. qui fundum.

OPVS. L. XXXVI.

RES dicitur auersione vendi & locari, non aduersione, sicut Budaus annotauit, & ità in Pandectis Florentinis legitur: quanquàm Franciscus Connanus Parisiensis vir doctißimus, aduersione emere & locare rectius legi putet[19]*: vt qui emit aduersione, in se aduertat, hoc est, recipiat & retineat periculum: sic Cicero dicit Verrem direptà naui prædam in se omnem aduertisse, hoc est, recepisse. Planè si legis auersione, hoc tunc fieri intelligitur, cùm venditor omne periculum à se auertit in emptorem*[20]*: aut cùm locator in colonum omne damnum reijcit*[21]*. Idem est, si de te opus faciendum conduco per auersionem: nam hoc casu donec approbetur, damnum tuum est: & hoc est quod hic sentit Florentinus,* opus quod auersione locatum est, donec approbetur, periculum conductoris est, *id est, eius qui operas suas locauit, qui & aliquandò locator dicitur*[22]*: sed hic etiam conductor vocatur, quod plerunque Iurisconsultis vsuuenit*[23]*: quanquàm & Cicero ipse in ea significatione accipiat conductorem. Redemptor, inquit, qui columnam faciendam de Cotta & Torquato conduxerat, hoc est, qui operas suas locauerat ad opus columnæ. Quomodò etiam inferiùs Iabolenus loquitur*[1]*:* Martius domum faciendam à Flacco conduxerat, *hoc est, Martius redemptor operas suas promiserat Flacco ad domum ædificandam: quæ si vi naturali, putà terræ motu, siue labe pereat & cadat, etiam antequàm approbetur tradatúrve, Flacci locatoris erit periculum, non Martij, qui domum faciendam promisit: quod multis alijs responsis manifestè ostenditur*[2]*, nisi qua culpa Martij arguatur, vt cùm vitio operis opus perijsset*[3]*. Culpam enim solam & dolum cogitur artifex præstare, non casum*[4]*. Ex quo euenit, vt dominus qui eum ad opus faciendum aduocauit, teneatur eius operis mercedem præstare, pro modo quo ædificium erit factum, licet opus perierit*[5]*. Periculum igitur operis etiam antequàm approbetur, locatorem siue dominum, non autem operarium tenebit: non enim ampliùs à mercenario & redemptore, locatori erit præstandum, quàm quod locator sua opera & cura esset consecutus, si vel ipsemet ædificâsset, vel alium ædificio adhibuisset: quo casu, si quid vi maiore contigisset, non potuisset diligentia sua auertere: hoc ergò redemptori non nocebit:*

19 lib. vij. com. iur. ciuil. c. x. & xj.

20 l. qui officij. §. vlti. de cont empt sup. l. si vina. §. si auersione. sup. de peric & com.

21 l. j. §. exercitorem. de exercit.

22 vt inf. eo. l. qui operas. doct. in l. si vno. §. item cùm quidam. sup. eo.

23 l. veteres. suprà de act. empt. Bar. hic.

1 l. Martius. infrà eo.

2 l. si priùs. & l. vl. inf. eo. & hac l. ibi, si tamen.

3 d. l. vlti. & l. si priùs. & l. itẽ quæritur. § si gẽma, sup. eo. fac. l. si tertius. §. si calicẽ. sup. ad leg. Aquil.

4 l. si quis fundũ. §. Celsus. sup. eo. & l. ea lege. §. j infrà eo.

5 l. si fundus. in prin. ibi, quẽadmodum. sup. eo.

nocebit:

nocebit: & ità intellige quod hic in fine subobscurè dicit[6]. *addit, nisi aliud est actum, hoc est, nisi redemptor auersione domum faciendam conduxit siue promisit, hoc est, in se periculum recepit: quia tanto tempore periculum præstabit, quoàd adprobetur domus à locatore. Idem est si ad mensuram opus faciendum locatum est, vt eatenùs obligetur, quatenùs admensio non fiat: in ea verò parte quæ fuerit mensurata, periculo eximetur, & ità intellige principium huius legis: nec est necesse redemptorem in culpa fuisse, sicut Bar. & Paulus voluerunt: non enim nouum est, vt pacto quis suscipiat in se periculum & casum*[7].

6 in ver. si tamen.

7 l. si quis domum. §. Iulianus. eo. sup. & l. j. §. sæpè euenit. suprà deposit.

QVI OPERAS. L. XXXVIII.

PERTINET *ad id quod ponitur in l. si in lege. §. cùm quidam. sup. eo. & alibi etiam nonnullæ*[8].

8 l. ex conducto. §. item cùm quidam. sup. eo.

SED DE DAMNO. L. XLI.

ALLEGATVR *in lege, si merces. §. culpa. suprà eodem titul.*

CVM APPAREBIT. L. XLVII.

IN *obscuris duo iudicantur accepti pro virili parte, non insolidùm*[9]. *Vndè infert Panormita.*[10] *plures qui cœnaculum conduxerunt, conueniri tantùm pro parte posse, non insolidùm*[11]. *Si tamen appareat singulos insolidùm esse acceptos, etiam insolidùm conuenientur: sed nouo iure non aliter, quàm si reliqui absint, aut inopes sint*[12]. *Reliqua vide in l. si vt certo. §. si duobus. commoda. suprà.*

9 l. reos. §. j. inf. de duob. reis. l. Paulus. de re iudic. inf.

10 in c. constitutus. de relig. domi. j. col.

11 facit l. si non singuli. & l. cùm te. C. si cer. peta.

12 Auth. hoc ità. C. de duo. reis.

δι ἐπιτροπεῖ. L. XLIX.

HANC *legem se ex Florentinis Pandectis reposuisse Alciatus dicit*[13], *cùm in vulgaribus codicibus deesset. Ex qua illud proficiscitur, tutorem & curatorem non posse ante redditas rationes conducere prædia à fisco vel principe. Quod etiam ad eos magistratus qui tutores creant, perducitur, cùm & ipsi pro minùs idoneis tutoribus soluere compellantur*[1]. *Sinautem tutores succederent ijs qui prædia de fisco conduxerunt, nihil oberit quin in conductione hæreditaria perseuerent*[2]. *nec absurdè dicatur, tutores ad conductiones illas admittendos, si idoneos fideiussores dare sunt parati*[3]. *Sic tutores & cæteri reddendis actionibus obligati, qui ad ordines sacros promoueri*

13 lib. ij. dispunctio. c. ij.

1 toto tit. de magistrat. conueniend. C. & infrà.

2 l. decurio. de decurio. infrà.

3 l. rescripto. §. debitores. de muneribus. & honor.

uerì nequeunt 4, adlegentur dato fideiussore idoneo 5.

EA LEGE. L. LI.

§. LOCAVI. Superiùs retulimus 6, operis periculum etiam antequàm approbetur, esse non redemptoris, sed domini qui id locat faciendum 7, nisi aliquo vitio operis periêrit opus 8: Quodam tamen casu redemptor de vitio operis non tenetur, nempe cùm operas suas locat singulis diebus, non prospectu consummationis operis. per hunc textum: qui singulas operas, appellat operam diurnam. operæ enim sunt diurnum officium 9.

QVI FIDEIVSSOR. L. LIII.

PERTINET ad posita in l. solutum. § solutam. suprà de pigno. act.

QVAERO. L. LIIII.

HAEC lex applicatur his quæ posita sunt in l. centum. de eo quod cert. loco. vbi explicatur, an fideiussor teneatur de vsuris & cæteris accessionibus ex mora rei venientibus. nam hoc magis placuit in contractibus bonæ fidei 10. Quid in cæteris, ibi vide: quibus adiunge ea quæ ponuntur in l. iij. §. si is. suprà quod quisque iur. Quod autem pertinet ad §. inter locatorem, quandò colonus expelli possit, alibi tentamus 11.

DOMINVS. L. LV.

INTERDVM locari solet tota domus, & hoc casu locator custodia non alligatur 12: aliquandò solet dominus domûs, retenta sibi domo, aliquam partem locare, horreum putà: in quo admittimus, vt locator custodiam præstare cogatur 13, non tamen periculum casûs & fortunæ 14. At enim si initio contractûs sunt appositi custodes à domino, cùm hoc ipso is in se assumat custodiam, & à colono auertat 15, hactenùs dominum teneri verum est: vt tamen liberetur, si custodes exhibeat 16, vt alibì adscripsimus 17. Quod verò hîc dicitur, colonum in re conducta impendentem, seruare expensas à domino, pertinet ad id quod aliâs dictum est 18. Et quod ad legem extremam pertinet, vide quæ paulò superiùs explicantur in l. sed addes. §. cùm quidam. suprà eod.

CVM DOMINI. L. LVI.

IN simplici colono constitut, eum, si cesset soluere canonem, expelli

---

4 c. j. de obli. ad ratioc. non ordin.
5 Pan. in d. c. j. ad finem. per d. §. debitores.
6 in l. opus. suprà eo.
7 l. Martius. infrà eod.
8 l. fuit. eodem tit.
9 l. j. inf. de op. liberto.
10 per hunc text. & l. si postea rem pupilli saluam fore. inf l. ij. § fin. de adm. rerum ad ciuit. per.
11 l. cùm domini. inf. eo.
12 l. cùm in plures. §. vlt. infrà eod.
13 l. cùm in plures. §. locator inf. eo. l. j. C. eo. tit. & Bal. ibi.
14 per hunc text. & l. damnum C. eo.
15 l. quorundam. de acq. rer. do. l. si soluturus. de sol. & noto in l. si vt certo. §. si de me. suprà commod.
16 l. ex diui. C. eod. & ibi Bald.
17 l. videamus. sup loca.
18 l. sumptus. de rei vind.

pelli excontinenti posse[19]*, & priuata domini authoritate*[20]*. Quod tamen intelligimus, nisi esset absens, vel nisi conuentum esset vt expelli non posset: quibus casibus biennium erit eiectio sustinenda*[21]*. Sed benignè recipitur, vt expulsus posset moram purgare soluendo, & ad conductionem redire, modò res sit integra, & non alij locata*[22]*. Cùm verò loquimur de emphyteuta, id seruatur, vt expectetur triennium: nec antè ob non illatum canonem, expelli queat*[23]*, si emphyteuta priuati est: sin verò ecclesiæ, biennium obseruatur*[1]*. quod ideò euenire creditur, quòd emphyteuta ius in re habeat*[2]*. Quæ ratio etiam in conductore ad magnum tempus obtinet, cùm & ipse ius in re, & actionem in rem habeat*[3]*: vndè ante triennium non expelletur: quod Abbas retulit*[4]*, & æquitatem habet.*

19 l. ædem. C. eo. l. vectigalia. §. vlt. infrà de public.
20 doct in l. ij. de iu. emphy. & Paul. de Cast. in l. colonus. inf. eo.
21 per hunc tex. & l. quæro. §. inter l. catorem. & ibi Bart. sup eo.
22 argu. l. si in lege. §. colonus. sup. eo. Bald. in auth. qui rem, de sacr. eccle. C.
23 l. ii. C. de iur. emphy.
1 Auth. qui rem. de sacr. eccles. C.
2 l. j. sup. si ager vectig.
3 l. j. de superfic. §. quod autem.
4 in c. iij. col. ij. ext. eo.

INSVLAM. L. LVIII.

§. IN OPERIS. *An breuitas temporis officiat contractibus tam bonæfidei quàm stricti iuris, habes in l. ij. §. qui ità stipulatur, de eo quod cert. loc. Quòd autem ad finem legis pertinet*[5]*, licèt in contractibus vltrò & citrò obligatorijs, tam nominatis, quàm innominatis, generale sit, vt non priùs vnus agere possit, quàm ex parte sua impleuerit*[6]*: nec sufficiat cauere se impleturum*[7]*, cùm lex oblationem postulet*[8]*: si tamen contractus verè fieret sub modo, potest is qui sub modo aliquid facere aut dare iussus est, agere vt pecunia detur, licèt ex parte sua non impleat: sed sufficiet cautionem exponere se impleturum, quod ex hoc textu rectè dicitur, & Bartolus probat*[9]*. nam cùm modus est implendus ex pecunia mihi danda, possum hanc pecuniam mihi dari iure intendere antequàm impleam*[10]*. Item his annectitur quod pono in l. Qui insulam. §. qui ædem. suprà eod.*

5 §. quidã in municipio.
6 l. Iulianus. §. offerri. de act. em. sup. l. iij. de rer. permut. C.
7 l. quod si non soluero. suprà de pigno. act.
8 d. §. offerri.
9 Bar. in l. qbus diebus. §. fin. de condit. & demonst. infra.
10 l. cũ. de fideicõ. liber. infrà. l. huiusmodi. in prin. & ibi Bar. de le. j.

MARTIVS. L. LIX.

AN *ad locatoris aut conductoris periculum opus pertineat, relatum est in l. opus. eo. suprà. vbi ista lex explicatur.*

CVM IN PLVRES. L. LX.

§. MANDAVI. *Cùm mihi falsò persuasisses, vt opus ducentis facerem, mandaui tibi vt opus faceres, assignata tibi in eam rem pecunia, si pòst compertum habeam, non posse minoris trecentis opus fieri, potero à te reliquam summam operi faciendo à me tibi illatam, repetere.*

tere. nam totiès etiam in contractu nominato pœnitentiæ locus est, quotiès mendacium illi causam dedit [11]*: aliàs non esset pœnitentiæ locus* [12]*. Sed nec redemptor qui ità mentitus est, posset mecum lege agere, vt illi totius operis mercedem ex iure communi inferam* [13]*. quasi non per eum stet, quominùs opus perficiat: nam hoc illi in mendacij pœnam statuitur, vt hic. Et ex eo quod hac lege dicitur* [14]*, domino fructuum furto ablatorum nomine, condictionem applicari, non colono, perspectum est quod alibi adscripsimus* [15]*, fructus antequàm pensio inferatur, esse domini, non coloni* [16]*. & pertinet ad ea quæ diximus in l. arboribus. §. Iulianus. de vsufr.*

11 per hunc tex. secund. Bar. & Paul.
12 l. in cõmodato. §. sicut. vbi fusius dixi. sup. cõ.
13 l. q operas. sup. eod. & noto in l. sed addes. §. cùm quidã. suprà cod.
14 §. messem.
15 l. quod vendidi. suprà de cont. empt.
16 per tex. gl. & Bart. in l. seruus cõmunis. §. locaui. inf. de furt.

§. LOCATOR. *Relatum est in l. dominus. suprà eodem, vbi quæritur, quis de custodia horrei locati teneatur.*

COLONVS. L. LXI.

IN *simplici colono constitit, siue pensionis non solutæ ergò sit eiectus, siue qua alia causa iusta aut iniusta, semper eum expensas seruare, per hunc textum: quæ sententia in commodatario* [17]*, creditore pignoratitio* [1]*, atque adeò in omni eo qui expensas in aliena re fecit, generalis est* [2]*. Sed in emphyteuta quæstionis est, an repulsus ob non solutam pensionem, non repetat expensas: quod magìs est, siue sit emphyteuta ecclesiæ* [3]*, siue priuati* [4]*. placetq; Baldi sententia, vt indistinctè emphyteuta non recipiat expensas, licèt emphyteusis finiatur sine illius culpa: nam in hoc illi emphyteusis data est, vt in eam expensas faciat: ideóque rectè placuit, magnas expensas ad eum spectare* [5]*. At in vasallo distinguimus, vt cùm aperitur feudum nulla sua culpa, is repetat expensas & meliorationes* [6]*. Sin autem cadat feudum in commissum culpa feudatarij & vasalli, nemo dixerit repetitionem expensarum esse: idq; in* CVRIA *Gratianopo. recipi Guido Papa testis est* [7]*. Sic dicitur, ei qui rem restitutioni subiectam sciens emit, non dari repetitionem vtilium expensarum* [8]*: quod & Bald. etiam probat* [9]*.*

17 l. in rebus. §. possunt. commod. sup.
1 l. creditoris. inf. de fur.
2 §. certè. de rerũ diuis. Institu. l. in fundo. suprà de rei vindic. vbi noto.
3 auth. qui rem. C. de sacrosan. eccles.
4 l. ij. de iur. emphy. C.
5 secund Bal. in d. l. j. per l. ij. illo tit.
6 c. j. §. si vasallus. hic fin. lex regni. in vsib. feud.
7 q. cccccxxxiiij. in decis. & Bald. in d. §. si vasallus.
8 l. vlt. §. vl. C. cõ. de leg.
9 in d. §. vlt.

SI RIVVM. L. VLT.

HANC *legem repete ex ijs, quæ posita sunt in l. opus. suprà eo. in qua quæritur, periculum operis locati ad quem spectet.*

De æstimatoria.

ACTIO

ACTIO DE AESTIMATO. L. I.

HIC Titulus planus est. Quòd autem ad finem dicitur, æstimationem facere, vt periculum transeat in eum cui res æstimata datur, rationem habet, cùm speciatim conuenit, vt æstimatio reddi poßit: tūc enim manifestè emptio contrahitur: & hoc modo multa responsa intelligi debent [10]. Sæpè autem ità fit æstimatio, nō vt æstimatio reddi poßit, sed vt sciatur quanto precio res vendi debeat: quo in casu non semper qui suscepit rem, periculo tenebitur, sed accommodanda erit distinctio Vlpiani [11]. Sed & in hanc sententiam aliàs diximus plura [12].

10 l. si vt certo. §. nunc videndū. sup. com. l. cum fundus. loc. suprà.
11 in l. si gratuitam. §. j. infrà tit. seq.
12 l. si vt certo. §. nunc videndū. sup. commod.

De rerum permutatione.

SICVT ALIVD EST. L. I.

NOTA est regula, alienam rem dantem, nullam contrahere permutationem. Quod etiam in sacris rebus dicere melius est: nam si vnus permutantium beneficia vltrò citroq; non habet ius in beneficio, inutilis contrahitur permutatio [13]. Quod tamen intelligit hic Bar. cùm verba ad translationem dominij apta sunt, vt est verbū dare, quod dominij translationem habet [14]. Sin verò verba non sunt accommodata transferendo dominio, vt tradere, accipere, etiam à non domino permutationem fieri posse obtentum est [15]: quod & Abbas probat [16]. Permutatio autē non dicitur facta per solum consensum, sicut in cōtractibus nominatis usu uenit [17], sed implemento opus est [18]. Quod si ei qui impleuit, non impleatur, aget is condictione ad resoluendū contractū, vt hic [19]. Nam pœnitere licet in his contractibus, nisi certis casibus, quos aliàs retulimus [20]. At in venditione alijsq; nominatis contractibus, qui impleuit, non rectè ad rescindendum contractum aget: sed in id tantùm, vt vicißim sibi impleatur, aut id quod interest detur [21], quod tamen ipsum non sinè distinctione est. Sed de his aliàs [22]. Quibus autem hic contractus à venditione differat, vide gl. & doct. in l. ij. C. eo.

13 c. cùm venerabilis. ibi nec cū alio quàm cum domino. de excep. & ibi Panor num. 3.
14 l. vl. de cond. caus. dat. suprà.
15 Bar. in l. j. C. eod.
16 in d c. cùm venerabilis. nu. 22.
17 l. ij. de act. & obl. inf.
18 l. ex placito. C. eo.
19 & l. quoniam. C. eod.
20 in l. si pecuniā. de cō. caus. dat. suprà.
21 l. in ciuile. de rei vind. C.
22 in l. in commodato. §. sicut. sup. comm.

De præscriptis verbis & in factum actionibus.

NONNVNQVAM. L. I.

EXISTI-

EXISTIMAVIT Alciatus[1], olim in nominatis contractibus id ex vsu fuisse, vt qui ex eis actionem vellet intendere, Prætorem adiret, & secundùm ea quæ proponerentur, actionem ab eo impetraret. Erant enim formulis certis distinctæ actiones, ad quodlibet negocium accommodatæ, variæ tamen ex varijs causis rebusq; constitutæ: id quod & principali decreto apertè ostenditur[2]. In contractibus autem innominatis nullæ certæ erunt actionum conceptiones, sed cùm pars negocium explicâsset apud Prætorem, tum Prætor certam formam ex narratione facti præscriberet, ex qua actio quæ præscriptis verbis nominatur, competeret. Quod etiam Baldus[3] videtur probare, vt actiones in contractibus nominatis nomen contractuum ex quibus veniunt, accipere velit, vt actio ex empto, vendito, locato. At in contractibus innominatis, ex verbis inter contrahentes habitis, actio præscribi, & generaliter præscriptis verbis vocari solet[4]. Ex quo euenire possit, quod alij Duarenus testatus est[5], Totiès præscriptis verbis actionem esse, quotiès in aliqua conuentione propria appellatio iure ciuili non habetur, si tamen causa subsit, id est, datio aut factum. quanquàm Alciatus[6] hanc tantùm actionem dari affirmet, cùm mutuum factum, quod συνάλλαγμα vocat, intercedit: sed hac inferiùs dicemus[7]. Ex his autem probabile est, præscriptis verbis actionem non dari, nisi in contractibus innominatis: neque enim fuit necesse, nominatis conuentionibus hanc actionem adiungere, cùm & illæ ex se & nomine suo actionem pariant[8]. quod & Baldo videtur[9], licèt omnes Transalpini obstrepant[10].

1 c. vlt. lib. iiij. dispunct. & Duarc. in l. iurisgétiû §. sed etsi in alium. suprà de pact.

2 l. nulli. de formul. & impetr. sublat. C.

3 hîc in rubrica & Paul. de Cast.

4 per l. ij. & iij. eod.

5 in l. iurisgentium. §. & ideo. de pact. suprà.

6 in rub. de pact. & l. cû mota. de transact. C.

7 l. naturalis. §. quòd si faciam. infrà eod.

8 l. iurisgentiû. in prin. de pact. sup.

9 in l. ex placito. iij. col. ibi, quæro igitur. de rer. permut. C.

10 Vid. Cy. in d. l. ex placito. & Ias. in l. bonæ fidei, C. de pact.

NATVRALIS. L. V.

HAEC lex ab omnibus difficilis existimata est: & id sanè rectè, si commentationum inuolucris obducatur. Habet verò species factorum, quibus contractus innominati à se ferè distinguuntur: in quibus enumerandis videtur mihi Paulus & dilucidus & planus fuisse: nisi quòd quædam huic legi aduersantur, quæ vix & ægrè solui possunt. In proposita autem specie cùm conuenit, vt ego tuum, & tu meum seruum manumitteres, si id non facis, cùm ego iam fecerim, actio præscriptis verbis mihi dabitur: quæ ex tribus alterum seruabo, vel id quod mea interest seruum me manumisisse[11]: vel agam

11 infrà ea. l. §. vlt.

vt vicissim eum de quo conuenimus, manumittas, sicut ego meum manumisi[12]*: vel ad id quod mea interest, te non manumisisse*[13]*. Aliquandò etiam in istis innominatis, condictioni ob causam locus est, cùm liceat pœnitere*[14]*. quod tamen exaudimus in datione, hoc est, cùm is qui condicit, dedit: nam potest datum sibi reddi intendere: cùm autem aliquid fecit, quia per rerum naturam factum infectum fieri non potest*[15]*, condicere non poterit, sed ad id quod interest, aget.*

§. ET SI QVIDEM. *Cùm pecunia datur vt res tradatur, & eam accipiam, vt verbis textûs vtar, emptio est, quia ad tradendum tantùm venditor ex contractu obligatus est*[1]*: nec enim his verbis generalibus,* vt rem accipiam, *translatio dominij intelligitur, sicut dandi verbo. Et quanquàm accipiendi verbum ad omnes conuentiones referatur, hîc tamen de venditione interpretari rectius est, quòd is contractus sit & nobilior & frequentior*[2]*. & hoc modo Bartoli & aliorum sententiam Zasius in Antinomijs illustrauit. Quòd si conuenit vt res daretur pro pecunia, quod interpretamur vt dominium transferatur, contractus innominatus erit*[3]*: nisi certis casibus quos aliâs retulimus*[4]*. Quod autem ad finem §. dicitur, rem esse periculo eius cui dari debet, vide nè non contrarium sit dicendum ex Celsi responso*[5]*. Sed nos nonnulla aliâs in hanc sententiam adscripsimus*[6]*.*

§. AT CVM DO. *Vt locatio contrahi dicatur, merces intercedere debet*[7]*: item requiritur vt illa merces detur pro facto quod locari solet: si enim factum est vel opera, quæ non consueuerit locari, magis est vt contractus innominatus sit,* do vt facias[8]*. quæ sententia mihi extra omnem disputationis aleam posita esse videtur: quod enim Paulus hîc asserit, præscriptis verbis ad id quod interest, agi posse, aut ad resoluendum contractum actionem dari, cùm datur res vt fiat, manifestè arguitur non esse locationem, aut aliquem contractum bonæfidei: cùm in his ad resoluendum contractum non agatur*[9]*, vt & anteà exposuimus*[10]*: quanquàm aliud Corasio videatur*[11]*. Quòd si detur pecunia pro vsu rei, nō admittitur prior distinctio: semper enim locatio erit, licèt res non consueuit locari*[12]*. Cùm ergò datur non merces aut pecunia, sed res vt aliquid fiat, contractus innominatus est: idem placuit, si pecunia daretur pro facto non*

12 l. ob eam. inf. eo. l. cùm precibus. ad fin. l. de rer permu. t. C.
13 in ea. l. §. etsi quidem.
14 l si pecuniam. de cōd. caus. dat. sup. & inf. ea. l §. j.
15 l. in bello. §. factæ inf. de cap. & postli. reuer.

1 l. j. supr. de rer. permu. l. ex empto. de actio. emp.
2 l. ij. in prin. & glo. in verb. contrahitur. inf. pro emp.
3 l. vlt. suprà de cond. causa data.
4 in d. l. vlt.
5 in d. l. vlt.
6 in d. l. vlt. ad fi.
7 l. i. §. si qs seruũ. depo. noto in l. ij. sup. locat.
8 per hunc tex.
9 l. in ciuille. de rei vin. C.
10 l. in cōmodato. §. sicut. comm.
11 lib. j. Miscel. cap. xj.
12 glo. & Pau. de Cast in l. rogâsti. §. j. supra si cert. pet.

consueto locari, vt in hac specie, do tibi decem, vt Stichum manumittas: *hîc enim cessante te, dicto manumissioni die, vel condictio mihi, vel præscriptis verbis ad id quod interest, actio erit* [13]. *at hoc si in contractu nominato, emptione putà, conuenerit, die dicto te cessante, ad libertatem seruus perueniet, nec condictioni locus erit* [14]. *Item finis huius §.* [15] *distinguit hic, quod aliàs Vlpianus simpliciter dixerat* [16], *nempe, tibi Stichum dedi, vt Pamphilum manumittas, Pamphilo manumisso à te, euictus est Stichus, ages actione ciuili præscriptis verbis* [17], *nisi fuerim sciens & in dolo: tam enim de dolo danda est, per hunc tex.*

§. QVOD SI FACIAM. *Superiùs diximus* [18], *in contractibus innominatis cùm causa subest, implenti contra eum qui non impleat, actionem ciuilem præscriptis verbis esse* [19]. *Sed videndum nè aliud sit dicendum in contractu innominato,* facio vt des, *in quo non ciuilis præscriptis verbis actio, sed de dolo accõmodanda est* [20]. *cuius rei quoquè decretum Imperatoris extat* [21]: *vbi aliquis dedit ancillam manumittendam, vt sibi daretur seruus. nam hoc interpretamur, atquè si ipsemet manumisisset: & sic erat,* facio vt des, *quod omnibus video placere* [22]: *ex quo efficitur id, quod alibi ex Vlpiani authoritate* [23] *defenditur, in conuentionibus à iure non nominatis, causam habentibus & negotium, dari ciuilem, vt non procedat in hac specie,* facio vt des: *quæ non obscurè hic à Paulo à præceptis cæterarum separatur, vt nulla ciuilis detur, immò de dolo actio sit: vt mirer, nonnullos etiam in hac specie ciuilem dari voluisse: quæ sententia stare non potest, nisi hic §. omninò expungatur. Sed quod dicimus in contractu, facio vt des, dari actionem de dolo mihi qui feci, intelligunt omnes* [1], *cùm ex meo facto nihil tibi adest, vt in specie proposita, manumitto seruũ vt decem des: sed cùm ob meum factum aliquid tibi adest, vt cùm remitto tibi querelam testamenti, vt des partem hæreditatis, obtinuit præscriptis verbis actionem dari, vt hoc modo Imperatoris rescriptum* [2] *cum hoc responso conueniat. Nec me Alciati authoritas de communi hac sententia dimouet, qui contractum,* facio vt facias, *in illo responso* [3] *esse affirmat: quòd ibi dicatur, facio & remitto querelam, vt suscipiam à te partem bonorum, quasi suscipere sit factum. quod manifestè falsum esse ostenditur*

13 per hunc tex.
14 l. si is qui. l. si mancip. ità fuc. aliena. & Bart. & Ias. hic.
15 ibi, sed si dedi.
16 in l. iurisgentium. §. & ideò. suprà de pact.
17 vt d. §. & ideò.
18 in l. j. suprà eod.
19 l. iurisgentiũ. in prin. de pact. suprà.
20 per hunc text.
21 in l. cum proponas. de dolo. C.
22 Bar. Bal. Pet. Cy. Ang. in d. l. cum proponas.
23 l. iurisgentiũ. in prin. de pact sup.
1 glo. Bar. Paul. Azo. & Ias. hic & alij.
2 in l. cùm mota. C. de transact.
3 l. cùm mota. vbi Alcia. in prin.

ditur per id, quod paulò antè in hac nostra lege dicitur [4]*, vbi cùm do vel facio, vt recipiam vel accipiam, contractum do aut facio vt des, contrahi affirmat Paulus, idq́ pluriès. Idem ergò videatur, cùm do vt suscipiam: nam quid inter recipere, accipere, & suscipere intersit, non video. Nec mutat quòd idem Alciatus ait in memorato responso* [5]*, non fuisse contractum, facio vt des, quòd non ad id quod interest præscriptis verbis, sed ad dandum præcisè, actio competijsset: nam in dandis, vt ait ille, præcisè ad dandum actio est* [6]*. Verùm hæc sententia omninò iuri aduersatur: constat enim, in contractibus innominatis in quibus ad dandum agitur, non agi præcisè, sed ad id quod interest, quod suprà clarè textus indicat* [7]*. At in nominatis remanet regula, vt agi præcisè ad dandum possit* [8]*. Igitur stabit quod magno consensu veteres dixerunt, quotiès in contractu, facio vt des, ex meo facto aliquid tibi adest, præscriptis verbis agi: & ità etiam puto intelligendum, quod infrà Iulianus refert* [9]*, cùm indico tibi seruum, vt des mihi decem: nam cùm indicauero, præscriptis verbis agam: ex eo enim facto meo tibi adest. quanquàm de dolo etiam agi possit, si dolus aliquis arguatur.* [10] *Quòd si forsitan aliquis miratur me veterum opinione vti, quam recentiores omnes damnauerunt* [11]*, mea certè ratio fuit, non potuisse me ad reliquos discessionem facere, quorum sententiæ & diuinationem habent, & nihilo vetere probabiliores sunt. In obscuris autem potior apud me est antiquitatis causa, quòd ea (vt dicebat Pythagoras) propiùs accedat ad deos, & non ità vulgi opinionibus sit corrupta. Quanquàm non diffitear, quod alibi Cynus* [12] *testatur, tantam antinomiam etiam veteratores fugere. Nam quod recentiores* [13] *affirmant, in omni conuentione, cuius appellatio iure prodita non est, dari ciuilem, huic responso aduersatur in speciem, quòd nullam actionem ciuilem in, facio vt des, dari ponit, aut affirmare, negare est.*

4 §.& si quidem. suprà.
5 l.cùm mota. de transact.C.
6 l. vbi autem. §. vltim. de verb.oblig.inf.
7 d.§.& si quidem.suprà ead.l. vbi Paul. Castr. Bart.in l.stipulationes non diuiduntur: xij.q. de verb.obliga.
8 d.l.vbi autem. §.vlt.
9 in l.solent.& l.permisisti.§.j. infrà eod.
10 vt d.l.solent. in fi.
11 Alb.in l.cùm mota. de transact. C. Fulgo.hic. Coras. lib. ij. Miscell. cap. x. Alciat. in d. l. cùm mota.
12 l.cùm mota.de trāsact.
13 Fulgo. hic. Coras. lib. ij. Miscel.c.x. Duaren. in l. iurisgentium. de pact. post prin.

§. SED SI FACIO. *Attigit suprà tres modos contractûs innominati,* do vt des, do vt facias, & facio vt des, *hic alter restat,* facio vt facias, *cuius & subdit exemplum: Conuenit inter nos, vt tu meos debitores Romæ, ego tuos Chartagine exigerem. In quo exemplo dicitur, & Paulus Cast. & Ias. probant* [14]*, ex ista conuentione, qua conuenit vt ego debitores tuos exigerem, posse agere me, quia*

14 in hac l.

hoc mandati vice est. Sed & ex hoc textu efficitur [1], *contractus innominatos assumere naturam nominatorum, quibus similes sunt: non tamen ob hoc efficientur bonafidei. expeditum est enim, ex contractibus innominatis solam actionem de æstimato, & rerum permutationem bonafidei contractibus adiungi* [2], *& sic,* do vt des: *nam & hic contractus, magis pro portione permutationis est* [3]. *Reliqui autem,* do vt facias, facio vt des, facio vt facias, *inter stricti iuris contractus numerantur, cùm eos in numero bonafidei contractuum non reperiamus* [4].

INSVLAM. L. VI.

CONTRACTVS *innominatus non ideò desinit esse, quòd contractum nominatum sonet, vt hic appáret,* Insulam tibi vendidi, vt aliam reficeres: *non enim ob hoc, quòd venditionis verbum est insertum, venditio dicetur, quæ sinè precio non contrahitur* [5]. *Hoc autem quæri plurimùm interest. Nam debentur laudemia in venditione. contrà est in permutatione & alijs contractibus: hactenùs enim laudemia & cætera id genus, quæ honoris nomine dantur à contrahentibus, deberi didici, si pecunia intercesserit, vt Guido Papa retulit* [6]. *Sic in donatione vulgò opinio receptior est, vt laudemia non debeantur* [7]. *quanquàm ferè consuetudo refragetur.*

SI VIR VXORI. L. XII.

CVM in venditione apponitur pactum, vt liceat venditori infra aliquod tempus rem redimere, ex eo pacto actio præscriptis verbis erit, per hunc textum: poterit etiam agi ex vendito [8]. *Et hæ actiones quanquàm sint personales, sunt tamen in rem scriptæ: ideóque apud iudicem loci, in quo res est quæ redimenda petitur, intendi debent. Et ità* CVRIA *Parisiensis iudicauit* [9]. *Et ex hoc responso apud me pro iudicato est, pactum illud quo venditori rem redimendi facultas datur, iure ciuili contineri* [10], *atque adeò iure Pontificio* [11]. *quid enim pactum quod de retrò vendendo vocant, à specie huius legis differat, non agnosco, quanquàm nonnulli* [12] *differre affirmârint. Planè cùm ex lege contractûs venditor ad redimendum accedit, non nouum contractum facere, sed primum videtur implere. Ideò ex primo laudemia debentur, non ex ista pactitia redhibitio-*

1 ibi, quæ actio similis. & in l. j. §. si quis seruũ. depo.
2 §. actionũ. de act. Inst. & Io. Fab. ibi ad fi.
3 supra ea. l. §. j.
4 in d. §. actionum. & ibi Io. Fab. iij col.
5 l. empti. C. de contrah. emp.
6 q. xcij. in decis. Gratia.
7 secũdum Guid. Pap. q. xlviij & Alexan. consil. xciiij.
8 vt l. ij. de pact. inter empt. C.
9 Calen. Apri. ann. 1548.
10 hoc tex. & l. ij. de pactis inter empt. C
11 c ad nostrã. de empt. & vend. extrà.
12 Coras. lib. iij. Miscel. c. ix.

bibitione[13]*. & si alter ex coniugibus ante matrimonium sub hoc pacto vendiderit, & contracto matrimonio redimat, in commune non feret, obtentu consuetudinis, quæ quæsita constante matrimonio à coniugibus, inter ipsos communicari iubet : neque enim nouus contractus est*[14].

SOLENT. L. XV.

HANC *legem explica ex ijs, quæ posita sunt in l.naturalis. §. quòd si faciam. suprà eodem.*

SI GRATVITAM. L. XVII.

§. SI MARGARITA. *An æstimatio faciat transire periculum in eum qui rem æstimatam recipit, require ex ijs quæ aliâs exposuimus*[15].

TITIVS. L. XXV.

SI *Titio dederim pecuniam, vt ex vsuris & reddit u eius soluat pro me vectigal aut aliquid simile, appáret non esse mutuum: quia cùm mutuum re contrahatur, non potest in plus obligatio contrahi, quàm datum est*[1]*, hîc autem posset summa vsuris excrescere. Ideoq; licèt mutuum pertineat ad periculum eius qui accipit*[2]*, non tamen pecunia quæ datur Titio, vt pro me ex vsuris vectigal soluat, illius periculo est, vt hic dicitur in textu. ex quo singulariter temperabis leges quæ volunt rem perire domino*[3]*, & debitorem generis semper de periculo teneri*[4]*, vt non habeant locum quandò res vel quantitas alicui datur, vt ex ea is negocietur ad lucrum dantis: quanquàm enim accipiens propter naturam numerationis fiat dominus*[5]*, quia tamen non sentit præcipuum lucrum, non tenetur periculo*[6]*. Sed nec in proposita specie mandatum intelligi potest, cùm gratis non fiat*[7]*: nec societas erit, cùm socius non desinat rei suæ dominus esse*[8]*, & in societate res periculo communi sit*[9]*. Erit igitur contractus innominatus, vt hîc dicitur, & ex illo debebuntur vsuræ, quæ tamen si ex vi pacti tantùm venirent, non deberentur*[10].

13 secund. Masuer. tit. de loc.

14 secun. Iasar. in cõsuet. Burg. tit. de retra.

15 in l. j. sup. de æstim. act. & in l. si vt certo. §. nũc videndũ. sup. cõmod.

1 l. rogâsti. § si tibi. suprà si cer. per. l. si tibi decẽ. suprà de pactis.

2 l. incendiũ. C. si cer. pe.

3 l. pignus. C. de pig. act.

4 d. l. incendium.

5 l. in naue Saupheij. & ibi noto. supra locat.

6 per hunc tex. secũdùm Ias. & Paul. Cast.

7 l. i. suprà mãda. l. si tibi areæ suprà eod.

8 d. l. si tibi areæ. sup. eo.

9 l. cùm duobus. §. damna. suprà pro soc.

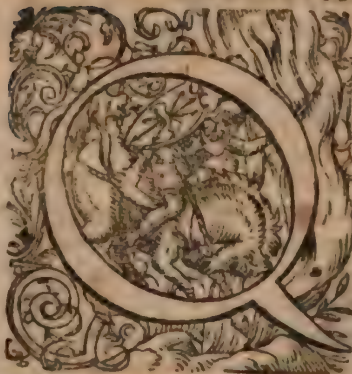
10 l. iij. de vsur. Ias. hîc.

ADVERSARIORVM EX PANDECTIS IVSTINIANI IMPERATORIS, PARS QVARTA.

LIBER VICESIMVS PANDECTARVM.

De pignoribus & hypothecis, & qualiter ea contrahantur, & de pactis eorum.

CONVENTIO. L. I.

VAESITVM EST APVD veteres, an res aliena pignerari poßit, & an dominio post pignus contractum accedēte ei qui rem pignori opposuit, confirmetur pignus: sed hac aliâs retulimus [1]*: vbi etiam hîc tex. explicatur. Reliqua perquire ex gl. hic, qua hanc sententiam latius explicat.*

§. CVM PRAEDIVM. *Cùm prædium oppigneratur, fructus quoquè eandem pignoris causam sequuntur, licèt id non exprimatur* [2]*: potest tamen ad cumulatiorem cautelam id agi, vt hîc in textu. Quòd si eiusmodi prædium pigneratum alteri, Titius bona fide emat, emisse quidem cum sua causa, & saluo pignoris iure dicendus est* [3]*: ideoq́; poterit auocari ab eo per hypothecariam, quæ creditori ad persequenda pignora siue hypothecas datur* [4]*. Sed de fructibus disceptatum est, an auocari ab emptore possent, quod vix est. nam debitoris non sunt, cùm eos emptor bonæ fidei capiens, iure domini capere existimetur* [5]*. Frustrà igitur*

hoc

1 in l. rem alienā. de pig. act. sup.

2 l. in prædijs. inf. in qb. caus. pig. vel hyp. tac. l. Paulus. §. j. inf. eo.

3 l. alienatio. sup. de cōt. empt.

4 §. item Seruiana. Inst. de act.

5 l. qui scit. inf. de vsur. l. bonæ fidei. de acqui. rer. dom.

hoc quæritur, an auocentur per hypothecariam, cùm nunquàm fuerint debitoris, & consequenter nec pignoris nexum subierint [6]. *Et sic, quod dixi fructus eandem causam pignoris sequi, rationem habet, nisi res ad aliquem bona fide perueniret: hic enim fructus suos facit. Quòd si quærimus de re quæ erat debitoris, & pignori data est, vel in fructibus pendentibus, qui pars rei sunt* [7], *cum ratione est, vt licèt res vel fructus vsucapiantur ab emptore, idq; triennij spatio* [1], *causa tamen pignoris non vsucapiatur* [2]: *& sic per creditorem auocari poterunt ex quasi Seruiana. Diuersum placuit in præscriptione decem vel viginti annorum, per quam non solùm res quo ad dominium, sed quo ad pignus tollitur & præscribitur* [3]. *vix enim est, vt sublata personali actione, hypothecaria possit consistere* [4]. *Posset tamen hoc aliquo casu accidere, nempe cùm debitor præscripsisset actionem personalem triginta annis* [5], *idemq; possideret fundum in illam personalem obligationem pignori à se datum: nam nihilominùs adhuc conuenietur hypothecaria, quæ quadraginta annis constat* [6]. *& eo casu aut simili intellige textum in l. intelligere. de luitio. pig. C. nunquàm enim per præscriptionem principalis actionis, præscribi censetur hypothecaria, nisi ad tollendam hypothecariam præscriptio quoque ordinetur* [7].

§. PACTO. *Stipulatus eram à te primùm minores vsuras: posteà te cessante soluere dicta solutioni die, stipulatus sum maiores. Iterùm conuenit, vt ad diem non solutis vsuris maioribus, fructus hypothecarum essent vsurarum loco: certè conuentio ista valet, & sic se habet species facti. Planè nemo nescit hoc vltimum posse effici pacto: quod producet actionem vel exceptionem, secundùm ea quæ aliàs diximus* [8] *At vsuræ promitti vel augeri pacto non possunt, sed stipulatione opùs erit* [9]. *quod tamen non recipimus in contractibus bonæ fidei, in quibus & pacto deberi possunt* [10].

SI SVPERATVS. L. III.

C V M *obligatione generali etiam futura contineantur* [11], *non est necessè creditorem probare pignus, quod ex ea persequitur, fuisse in bonis debitoris, tempore obligationis* [12]. *In speciali autem hypotheca placuit hanc necessitatem imponi creditori, vt agens hypothecaria, probet rem fuisse in dominio debitoris cùm pignori*

eam

6 l. res aliena: suprà de pig. act.
7 l. fructus pendẽtes. de rei vind.
1 l. iiii. §. fructus. de vsucap. & ibi glo.
2 per hunc tex. & l. vsucapio. C. eo. & l. iusto. §. non mutat. de vsucap. inf. l. alienatiõis. de verb. sig.
3 l. j. & ij. si aduers. cred. præsc. C.
4 l. fœnerator. infrà de naut. fœ. l. Labeo. de pact. sup. l. soluitur. §. j. & l. seq. inf. qb. mod. pig. sol.
5 ex l. sicut. de præscrip. xxx.
6 per l. cùm notissimi. §. j. de præscrip. xxx. vel xl ann. C.
7 vt Bal. in d. l. intelligere. de luit. pig. C.
8 in l. iurisgẽtiũ. §. adeò. de pactis. sup.
9 l. quamuis. C. de vsuris. l. Titius. suprà de præscr. ver.
10 l. Lucius. depositi. C. initio. de pact. inter. emp. C.
11 l. j. in prin. sup. eo. l. vlt. quæ res pig. obl. poss. C.
12 l. & quæ nondùm. §. j. infrà eod.

accepit, per hunc textum. sed ad hoc etiam decurretur, vt sufficiat creditori probare rem fuisse possessam titulo & bona fide à debitore tempore obligationis[13]. Sic ei qui ius in beneficio filij vindicat, sufficit probare filio illud esse collatum ab eo, qui in possessione erat conferendi[14], eligendi[15], vel præsentandi[16]. Proindè si certum est, creditorem habere pignoris ius à debitore, non est onerandus in probatione dominij: sed sufficit probare rem sibi priùs obligatam, quàm possessori traditam[17]. Iure tamen speciali in fisco admittitur, vt agens ex hypotheca, non teneatur probare rem tacitè vel expreßè sibi priùs obligatam, quàm ius poßidenti constitutum: sed poßidenti necessitas lege imponitur, vt probet ius suum antiquius, quàm fisci[18]. Quòd autem hîc dicitur, sententiam latam contra debitorem, postquàm pignus obligauit, non conuellere ius creditoris: intellige, nisi sciente creditore lata esset: tunc enim creditori officit[19], modò non ex contumacia debitoris sit reddita[20]. At sententia lata contra hæredem, quia illius potißimùm interest, obest legatarijs & libertatibus, vt hic in textu, de quo vide quod aliâs diximus in l. si posthumus. §. si quis ex his. suprà de inoffi. testam.

13 l. si ab eo inf. eo. & l. si rem. ij. & ibi Bar. de pigno. act. sup.
14 c. cum olim. de causa possess. & prop.
15 c. querelam. de elect.
16 c. consultationibus. de iure patro. ext.
17 Bar. in l. de rebus per illum text. de donat. ant. nupt.
18 per tex. in l. j. de iure fisci li. x. C. & ibi Bar.
19 l. sæpè. inf. de re iudic.
20 l. qui repudiantis. §. j. & ibi pono. sup. de inoff. test. l. si ideò. de euict. infrà.

CONTRAHITVR. L. IIII.

PIGNVS quod ex conuentione est, solo pacto & nudo consensu contrahitur[1] & in testamento[2]: quod in pretorio aut iudiciali non admittimus: debet enim reuerà possessio tradi[3]. Item nec scriptura requiritur ad constitutionem pignoris, immò nec ad alterius actûs substantiam: nisi quibus casibus lege continetur, quos recenset glo. in c. j. §. postquàm. de censib. lib. vj.[4] Nec illud omittendum est, quòd quotiès & quibus casibus scriptum requiritur ad substantiam actûs, si tamen est amissum, poterit illud, & quod eo continebatur, per testes probari[5]: quod & Panormitanus probat[6]. Sic quanquàm lex vel statutũ in scriptis esse debeant, tamen probantur per testes[7]. Sic ad substantiam stipulationis verba sunt necessaria[8]: ea tamen benè implentur & probantur per literas[9].

1 hîc. & l si tibi. §. de pignore. de pact. sup.
2 Bar. in l. no est de pig. act.
3 d. l. non est mirum. vbi pono.
4 & Guid. Pap. q. ccccc. lxxxij.
5 l. testiũ. de testib. c. cũ olim. de priuil. ext.
6 c. ij. ad si. de prob.
7 Rota decis. j. de cõstit.
8 l. j. de verb. oblig. inf.
9 l. ea quæ. & ibi Bar inf. de don. inter vir. & vx.

OBLIGATIONE. L. VI.

GENERALI obligatione non continentur, quæ probabiliter non fuissent speciatim obligata, vt prohibita alienari, ex quorum obligatione aliquis in pœnam incurrisset[10]. Sic nec feudalia generali aliena-

10 Bar. in l. codicillis. §. instituto. de leg. ij.

alienatione omnium bonorum venirent[11]*. Sic in generali delegatione & commissione eadem temperatio adhibenda est*[12]*. & in hanc sententiam plura Bartolus in l generali §. j. & ij de vsufr. leg. inf.*

[11] glo. in ver. cuicunque. de sublat. clem literis. in Prag. S. nct.

[12] c. v t de off vic. lib. vj. & c. pe. de pœnit. & remiss. co. lib.

SI DEBITOR. L. X.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. si fundus. §. si duo. infrà eod.*

SI IS QVI. L. XI.

IN *procuratore habente simplex mandatum sinè libera, expeditum est, vt non possit rem aliquam domini, prospectu eius contractûs quem init, obligare*[13] *: quod tamen vulgò exauditur, nisi dominus consuesset pignoribus pecunias accipere & contrahere*[14]*. at in administratoribus publicis sine distinctione id obseruatur, vt ij contractuum prospectu res corporum & collegij pignori dare possint : habent enim liberam administrationem*[15]*. Nec vtimur sententia Abbatis*[16]*, qui existimat prælatum non posse rem specialem ecclesiæ pignori dare, vt benè per hunc textum docuit Iason*[17] *: nam & administratori ciuitatis aut ecclesiæ, conceditur pœnam promittere, si soluta est apponi*[18]*. Pro quo est quod dicitur in l. solutum. §. vlt. sup. de pig. act. His non dissimile est, quod vulgò recipitur, & Alciatus*[19] *probat, generali mandato etiam cum libera & sinè metu quæstionis mandati, non contineri, vt quis pro negocijs possit res domini oppignerare & ὑποτίθεσθαι*[20].

[13] per text. in l. iij. suprà quod iuss.

[14] l. vel vniuersorum. de pig act. suprà.

[15] l. præses. & ibi Bald. de transl C.

[16] in c. nulli. de reb. eccl. non aliena.

[17] in l. ciuitas. ad fin. si cert. pet.

[18] arg. l. benè à Zenone. de quad. præscrip.

[19] lib. iij. dispunct. c. iiij.

[20] l. creditor. §. Lucius. supra mand.

§. SI ἀντίχρησις. *Hic ἀντίχρησις, non antiphona, legendũ esse Alciatus docuit*[21]*, & ex Pandectis Florentinis verum est. Et pertinet ad id quod ponimus in l. si pecuniam sup. de pig act. Et quod pertinet ad §. vsusfructus, an vsusfructus vendi vel obligari possit, vide quod dicitur in l. si vsusfructus. inf. de iur. dot. multa enim obstant.*

[21] lib. ij. dispunct. cap. iij.

GREGE. L. XIII.

§. CVM PIGNORI. *Quanquàm res aliena pignori dari non possit*[22]*, tamen propter vtilitatem contrahentium nihil arbitror vetare, quo minùs creditor pignus quod accepit, pignori dare possit*[1]*. idem placuit in hærede creditoris*[2] *: modò non in maiorem quantitatem creditor obliget, quàm sibi debebatur : aliàs enim non tenet pigneratio*[3]*. Ex quo euenit, vt debitore soluente pecuniam quam debet, pro qua & pignus obsignatum est primo creditori, omninò*

[22] l. cùm aliena res. sup. de pig. act.

[1] vt hic. & l. j. & ij. si pig. pigno. datum sit. C.

[2] c. cum contra. ext. cod.

[3] l. j. si pignus pig. dat. sit. & Pan in d. c. cum contra. j. col.

4 per hunc tex. & d.c. cũ contra.
5 l. lex vectigali. inf. eo.
6 in l. si ex duobus. §. vl. sup. de in diem add.
7 p hũc tex. & l. j. si pig. pigno. dat. sit. C.
8 l. si cõuenerit. ij. & ibi dixi. de pig. act. sup. & hoc text.
9 ibi, sed potest dubitari.
10 lib. iiij. tit. de pig.
11 l. quamuis. §. creditor. sup. de pig. act.
12 l. vlt. de cõtr. emp. sup. l. j. §. si hæres. ad Treb. infrà.
13 vt hoc tex. & l. debitor. §. vlt. de pig. act. suprà.
14 per c. cũ cõtra. de pig.
15 in d. c. cùm contra.
16 & l. j. si pignus pig. dat. sit.
17 l. petenti. de pig. act. suprà.
18 l. vl. si pig. pig. C. Osti. en. in d. c. cum contra.

resoluatur pignus 4. *nam soluto iure dantis, extinguitur quoquè ius eius qui ab illo accepit* 5: *quod aliâs fusius* 6. *Igitur ex specie quæ proponitur, cùm sub pignore mihi centum deberes, & idem pignus à te mihi datum, Meuio accepta aliqua pecunia oppignero, propè est vt Meuio secundo creditori actio vtilis in te detur, ad seruandum creditum suum* 7. *Quòd si hoc nomen tuum in pignus à me datum Meuio, Meuius à te abstulerit, an mihi creditori primo aduersùs secundum creditorem Meuium actio accommodanda sit, eius nomine quod à te recepit, quæsitum est: & rectiùs dicitur, mihi actionem non dari. aut enim id nomen quod Meuius exegit, in pecunia erat: & hîc magis est vt compenset Mèuius cum eo quod illi debeo: nam quantitatis ad quantitatem compensatio valet* 8. *Sin verò corpus id fuerit, quod tu Meuio creditori meo solueris, apud Meuium secundum creditorem erit pignoris loco, pro eo quod illi debeo. Et hæc est sententia istius textûs* 9, *quam Bartolus & alij contra glo. notant, & Franciscus Connanus in commentarijs iuris ciuilis* 10 *eleganter & illuminatè docet. Sed & illud addendum est, mihi in Meuium totiès actionem esse, quotiès ea summa quam à te debitore meo seruauerit, maior est eo debito quo illi teneor* 11. *Tractatur quoquè, an debitori tibi, cùm mihi satisfeceris, actio pigneratitia detur aduersùs Meuium secundum creditorem, ad repetendum pignus tuum: mouet quæstionem, quòd cum illo nihil contraxeris, & pigneratitia actio quæ personalis est, non sequatur rei possessorem* 12. *Sed cùm ipso iure, te satisfaciente, soluatur pignus à te mihi datum, posteà verò à me iterùm Meuio oppigneratum* 13, *habet rationem, vt in Meuium secundum creditorem agere possit. nam pigneratitia, licèt personalis, in rem tamen scripta est. quod verius esse didici* 14, *& Panormitanus probat* 15. *nec absimile est quod hoc textu dicitur* 16, *creditori secundo dari actionem in debitorem, quamuis cum eo nihil gesserit, nihil contraxerit: sed & debitori conceditur agere contra creditorem suum, quò is rem liberet* 17: *& hoc officio iudicis etiam poterit expediri* 18. *Hinc & illa quæstio descendit, si ego Titio, Titius Seio, Seius Meuio rem meam obligauerit, si Meuius fugerit, & rem meam auerterit, quo remedio rem meam seruabo: & verum est, quod ferè placuit, me agere in Titium posse, qui tamen libera-*

liberabitur cedendo actionem in Seium, & Seius in Meuium, nec enim tenebuntur rem mihi repræsentare, cùm iuris authoritate potuerint meum pignus pignori dare. quod & Speculator & Panor. responderunt [19].

§. IN SVPERFICIARIIS. *Qui tantùm superficiem habet, potest quoquè eam pignori dare: sic vsusfructus & prædiorum vrbanorum seruitutes, pignoris nexum subeunt* [20]. *quod alibi à nobis explicatur* [2]. *Ex quo euenire Bartolus* [3] *dicit, vt qui habet iurisdictionem siue imperium, ius portorij & vectigalis, poßit illud pignori dare. Sic emphyteuta ius suum pignori dabit, sed non in maius tempus pignus producetur, quàm durat ius emphyteusis* [4].

QVAESITVM EST. L. XIIII.

EX *causa, putà cùm debitor de fuga est suspectus, etiam ante diem pignora persequi potest creditor, vt hic. Idem placuit, etiam si conuenisset vt pignus cautióve dàretur: nam ob nupèr eminentem suspicionem peti potest cautio* [5]. *quod an sit verum, à nobis aliàs fusius* [6].

ET QVAE NONDVM. L. XV.

PERTINET *ad id quod dicitur in l. si superatus. suprà eo. quo loco tractatum est, an creditori agenti hypothecaria, sit neceßè probare rem quæ obligata est, in bonis debitoris, cùm obligaret, fuisse.*

§. QVI RES. *Qui vendit duobus, diuersis contractibus, incidit in falsum* [7]. *Diuersum dicitur in eo qui pluribus donat, vel nomine feudi concedit, aut alios contractus facit. Is enim crimen stellionatûs committit* [8], *sed non falsum* [9]. *Ideò qui pluribus oppignerat, crimen stellionatûs contrahit, vt hic, nisi omnibus poßit sufficere pignus* [10]: *vel nisi prædixerit se alij hoc pignus obligâsse: quo casu egregium est quod hic dicitur, pignus in id quod pluris est, quàm primo debeatur, manere secundo creditori obligatum: ità tamen, vt primo creditore dimisso, insolidùm secundo teneatur. quod notatu dignum est. Ex quibus efficitur quod alibi Africanus* [11] *notat, eandem rem secundo pignori datam, illi non minùs obligatam esse quòd priori sit oppignerata: re vera enim subsistit pignus, sed non antè vtile est, quàm priori sit satisfactum.*

SI FVNDVS. L. XVI.

19 Specul. tit. de pig. §. j. vers. sed quæritur. & Pan. in d. c. cùm cötta. ij. col. de pig. ext.
20 l. si is qui. §. vsusfruct. cum l. seq. sup.
2 l. si vsusfructus. de iur. dot.
3 in d. l. si is qui.
4 l. j. & ibi Bal. si pign. pig. dat. sit. l. lex vectigali. infrà eo.
5 sic intellige l. in omnibus. sup. de iud. Bar. in l. si creditores. de priui. credi. inf.
6 in l. dedi. in prin. suprà de cond. caus. dat.
7 l. qui duob. de fals. inf.
8 l. iij. de crimi. stellion. infrà.
9 Bar. in d. l. qui duobus. Bal. in c. si qs. tit. quo temp. miles. in vlib. feud. per illum tex.
10 l. si quis in pignore. sup. de pig. act.
11 l. qui balneum. §. Titia. inf. qui pot. in pig.

PERTINENT huic sententiæ, quæ aliâs à nobis explicata
12 l. si proprietati. de iur. dot. infrà. sunt [12]. Quod autem præterea hic dicitur, confirmari pignus de re aliena factum, si dominus ratum habeat, vide quod posui in l. aliena. sup. de pig. act. Et quod ad §. si res hypothecæ, pertinet, an detractio, additio, aut alia mutatio pignus interuertat & extinguat, etiam
13 l. si conuenerit. ij. §. si quis cauerit sup. de pigno. act. in hanc sententiam alibi adscripsimus nonnulla [13].

§. SI DVO PARITER. Aliquandò euenit vt res pluribus obligetur, à lege putà, vt cùm in fundum qui plurium est, res aliqua à
14 l. j. & ij. de Saluia. interd. colono inducitur [14], vel expressa conuentione id fit: cùm enim fundum quem vni obligaui, alteri secundùm oppignero: quod an iure
15 l. & quæ nōdùm. §. qui res. sup. eod. permittente fiat, suprà diximus [15], in ea specie id est, vt ferè potior sit
16 l. ij. & l. creditor. & toto tit. inf. qui potior. & l. j. & l. si fundum. C. illo titu. is qui prius obligatum accepit [16]. Planè si eodem tempore & die pignus constitutum est, solet quæri, an insolidùm, an verò pro parte res vtrique creditori teneatur. Et primùm seruabitur quod actum est: nam si vtrique insolidùm obligata res est, insolidùm quoquè contra extraneos agent: at inter eos erit melior conditio possidentis. Sin autem pro parte res obligata est, vtilis actio aduersùs extraneos, &
17 l. si debitor. sup. eo. & l. j. de Salui. interd. inter ipsos dabitur ad dimidium possessionis [17]. quod si nihil expressim conuenit, plerunquè agi creditur, vt pro quantitate debiti acceptum pignus videatur, si inter ipsos creditores sit quæstio: sin verò cum possessore aut ipsomet debitore creditores agant, propius est ex hoc re-
1 ibi, sed vterque si. sponso [1], vt quia pares tempore sunt, insolidùm agere possint. videntur autem eodem tempore de pignore conuenisse, si eodem die conuenerint, licèt vnus horarum numero prior fuerit, vt hic apparet. si tamen manifestè constaret hunc altera hora aut momento priorem es-
2 lib. iiij. Cōmēt. iur. ciuil. tit. g potior. in pig. se, idq; ex instrumento posset argui, placet Connani [2] sententia, vt
3 d. l. j. & l. si fundum. C. qui potio. in pig. prior tempore alteri præferatur iure communi [3]. Pro qua & illud est, quod apud Canonicos dicitur, & omnes probant [4], vt si inter impe-
4 gl. in verb. si non appareat. & ibi doc. in c. duobus. de rescr. lib. vj. & glo. in c. si à sede. de præben. eo. lib. trantes literas ad beneficia, possit apparere quis hora antecesserit, is præferatur qui hora vel momento præuenit: aliâs si eodem die vtriusque mandatarij literæ sint datæ, neque quis anteuerterit constet, non ius deficit, sed probatio: ideóque id inter illos obseruabitur, quod
5 in d. c. si à sede. & d. c. duobus. decretis Pontificum continetur [5]. Planè (vt ad rem redeam) in obligatione quæ ità facta est, illi & illi, idq; simul & eodem momento, id recipimus, vt diuisim vtriquè, hoc est, pro quantitate debiti, obligatio

ligatio procedat : eóque decurritur ob formam obligationis. Et ità fi-
nem huius §.Connanus in Commentarijs interpretatur [6]*. quod sum-* 6
mam rationem habet. Ferè enim est, vt contractus [7]*, stipulatio, pro-* 7
missio [8]*, sententia* [9]*, & id genus alia simul à pluribus, aut in plures* 8
inita, pro virili intelligantur. Sed in toto hoc genere hoc animaduer-
tendum erit, vt licèt eodem tempore pluribus idem pignus sit obliga- 9
tum, sit tamen inter eos prælatio, si ratio principalis debiti id postu-
let. Itaque si ponas pensionem domûs quæ in locatis est, hoc anno me-
am esse, sequentis anni tuam, in inuectis potior ero quàm tu : debitum
enim meum interpretatione, & iuris intellectu tuo prius est [10] *: quan-* 10
quàm forsitan eodem tempore vtraque pensio nobis aßignata sit &
constituta.

§. POTEST ITA. *Quandò valeat pactum legis commissoriæ in*
pignoribus, diximus in l.Titius. de pig.act. sup.

SI AB EO. L. XVIII.

PERTINET *ad id, quod alibi à nobis explicatur* [11]. 11

SI TITIO. L. XXII.

CVM *ei qui rem meam me non consentiente obligauit, successi,*
rectè dicitur, non ex ordine me conueniri vtili pigneratitia ex per-
sona mea : non enim pignus confirmatur [12]*. At ex defuncti persona* 12
creditori aduersùs me vtilis accommodanda est : & ità puto intel-
ligendum hunc textum, nisi forsitan tibi magis placeat Accursij so-
lutio, quam & Connanus libro quarto Commentariorum probat [13] *:* 13
vt hic pigneratitia detur, non ea quæ pignus persequitur : ea enim
non datur [14]*, sed quæ id quod interest, petit. quanquàm forsan res* 14
ità est, vt solui non poßit. Equidem si diuinationem remoueris, sinè
qua tamen res non potest teneri, solutio nostra à iure non sit aliena.
Sic quod dicitur, eum qui non est natus aut conceptus tempore mor-
tis defuncti, non admitti ad illius hæreditatem [15]*, verum esse didi-* 15
ci ex persona sua : nam ex persona patris cui est hæres, potest ad-
mitti [16] *: idq; ex æquitate tituli,* De his qui ante apertas tabu- 16
las [2]. *Ex hoc autem responso illud proficiscitur, cùm rem quæ mi-*
hi debita est ex contractu, tibi obligo, deindè dominus effectus 2
per traditionem iterùm alij, vt nihilominùs illo sis potior [3] *: quod* 3
valdè notandum est. Et quod ad dissolutionem huius repugnantiæ

 attinet,

6 lib.iiij. c.xvi.
7 l. cum apparebit. sup. loc.
8 l.reos.§.j.de duob.re-is. l. si non singuli. C. si cert.peta.
9 l.Paulus.de re iud.inf.
10 l.insulam.qui potior. in pig.inf.
11 l.si superatus.sup.ea.
12 l rem alienam. sup.de pig.act.
13 lib.iiij.Comment. iur. ciuil. c.xiij.
14 d l. rem alienam. de pig.act.sup.
15 l. Titius. de suis & le-gi. l.j.§.si quis proximi-or. vndè cog.inf.
16 secun.Bar in l.si quis filio.in prin. de iniust. rup.& irrit.test.
2 l j. de ijs q ante aper. tabu.C.
3 per l.iij. §. j. infrà qui pot.in pig.

attinet, vide Duarenum qui rem aliter explicat 4.

4 ll.ij. disp. anniu. c.iiij.

IN QVORVM. L. XXIIII.

EXISTIMO *probibita alienatione aut venditione omninò contineri pignoris dationem* 5. *nam per pignerationem deuenitur ad venditionem, etiam inuito debitore* 6 : *certúmque est probibito aut concesso actu, probiberi quoquè præparationes aut concedi* 7. *Prætereà venditionis aut alienationis verbo, omnis contractus ex quo dominium transfertur, venit* 8. *Si quis tamen ex diuerso emere probibitus sit, non censetur probibitus pignori accipere, vt hîc. sic qui probibetur siue interdicitur maioribus dignitatibus siue iuribus, minoribus interdictus non est* 9. *Sic quanquàm deportati non possint emere & vendere, tamen possunt actiones intendere, quæ ex contractibus illis descendunt* 10, *quia id minus ius est* 11, *quanquàm & alia ratio sit* 12.

5 l. vlt. de reb. alie. non alienand. C.
6 l. si conuenerit. j. suprà de pig. act.
7 l. oratio. de spons. inf. l. ad rem. & l. ad legatum. de procur.
8 l. Quintus. de statulib. c. nulli. de reb. eccles. non alien. l. j. de fund. dot. C.
9 l. relegatorũ. §. potest. de interd. & releg.
10 l. quidam. de pœn. inf.
11 l. si mãdauero. §. is cuius. sup. mand. Bar. in l. ex hoc iure. pe. col. de insti. & iure.
12 de qua in d. l. si mãdauero. §. is cuius.

FIDEIVSSOR. L. XXVI.

§. PATER. *Hunc §. repete ex bis quæ posuimus in l. Caius. de pig. act. cui videtur obstare.*

PAVLVS. L. XXVIII.

Pertinet ad ea quæ superiùs in eandem sententiam dicuntur 13.

13 l. si conuenerit. ij. §. si qs cauerit. de pig. act.

LEX VECTIGALI. L. XXXI.

HABES *in l. si ex duobus. §. j. sup. de in diem addict. vbi quæritur, cùm ab emptore ex pacto redimendi vel statuto municipali res auocatur, an pignus quod interim in re alteri creauit, reuocetur.*

CVM TABERNAM. L. XXXIIII.

PIGNERATA *taberna, merces eandem pignoris causam sequuntur, vt hîc. At vendita taberna, non iudicantur merces venditione contineri* 14. *quod & fusiùs aliâs explicauimus* 15. *Et ex eo quod alio capite legis continetur* 16, *tractatum est an in instrumentis requiratur dies, quod in publicis instrumentis ferè admittimus* 17, *& in beneficiys principum* 18. *At in priuatis instrumentis vel epistolis, dies non est necessarius, per bunc tex.* 19 *Sic in instrumentis priuatis non requiritur scribentis subscriptio* 20 : *contrà tamen in notariorum instrumentis obtinet* 21. *Additur prætereà, in rationibus mercatorum, siue calendariys, diem esse necessarium* 22. *At in testibus non erit dies aut consul ad liquidum exquirendus, sed sufficiet testari se meminis-*

14 l. qui tabernas. de cont. empt. suprà.
15 in d. l. qui tabernas.
16 §. idem quæsijt.
17 auth. vt præpon. nom. l. optimam. de contr. stip. C. l. j. de apoch. pub. lib. x. C.
18 l. si qua beneficia. de diuer. rescrip. C.
19 & l. Publia. sup. depos. secund. Bal. hîc. & in rub. de fid. instrum. pen. col. C.
20 l. cum antiquitas. & ibi Paul. de Cast. de testamen. C.
21 Auth. de tabellion.
22 l. prætor. §. si initium. supra de edend.

minisse actũ id, quo de quæritur, esse[23]*. cui consequens est, vt si interrogatus de die testis, responderit se non recordari, probet tamen*[24].

§. CREDITOR. *Veriùs dicitur, cùm Titius obligat quicquid habet habiturúsve est, ea generali obligatione pecunias comprahendi, per hunc tex. quod idem dici potest, cùm quis ita generaliter legat*[25]*. Secùs, si legaret vel obligaret ea omnia quæ habet in certo fundo: nec enim pecunia, aut debitorum nomina hoc legatum sequuntur*[26]*: quia æs alienum & pecunia totum patrimonium respiciunt, non autem fundum in quo asseruantur*[27]*, nisi sint certo fundo annexa*[28]*. sic nec merces, nec cætera quæ vænalia sunt, legato eorum quæ sunt in loco, continebuntur*[1]*: nec enim putantur esse in fundo, aut in fundum inuecta, quæ non, vt ibi perpetuò essent, consistunt*[2]*. Et id verum est, nisi si qui obligat vel legat, verbo accommodato sit vsus ad ea designanda: putà, obligat tabernam aut mensam. Nam hoc casu manifestè apparet vænalia comprahendi, tam in legato*[3]*, quàm in obligatione*[4].

23 l. ij. §. idẽ Labeo. de aq. plu. arc. & ibi Bar. inf.
24 Bar. in l. si librarius. de reg. iur.
25 l. quotiès. §. vl. de vsuf. sup. l. generali. § vl. & l. vlt. de vsufr. leg. inf.
26 l. vxorem. §. legauerat. de leg. iij. inf.
27 l. Caius Seius. de leg. ij. l. ex facto. de hær. inst. infrà.
28 l. si fideicommissum. §. j. de iud.
1 l. generali. §. vxori. & ibi Bar. de vsuf. leg.
2 l. debitor. sup. eo. & l. in prædijs. inf. tit. j.
3 l. cum pater. §. mensæ. de leg. ij.
4 supra ea. l. in princ. & ibi Bart.

SI INSVLAM. L. VLTI.

PERTINET *ad notata in l. si conuenerit. ij. § si quis cauerit. de pignor. actio.*

In quibus causis pignus vel hypotheca tacitè contrahitur.

POMPONIVS. L. V.

AN *inuecta & illata in domum, sint obligata pro pensione, vide aliqua in l. item quia conuentiones. sup. de pact. Planè & ea etiam pro alio debito retineri possunt*[5]*. nam generalis sententia est, quæ id quod pignori tenetur pro vno debito, potest pro alio retineri*[6]*. Quibus & illud annectitur, etiam inuecta ab eo qui à meo conductore conduxit, pignori mihi esse, pro ea tamen parte quam conductam tenet*[7]*. Sed hæc habent locum, nisi colonus hypothecam dedisset: hic enim inducta à pignore eximuntur*[8]*. non est idem si fideiussorem, quia nihilominùs inuecta tenentur hypothecæ*[9]*: non enim tantum iuris & cautionis est in personam, atquè in rem*[10]*. Item inuecta vt non perpetuò in domo sint, non tenentur pignori*[11]*. Ex quo inferri posse Bal-*

5 Bar. in l. solutã. §. solutam. de pig. act. sup.
6 l. j. C. etiã ob chirogr. pec. pig. ret. l. vlt. infrà eod.
7 d. §. solutã. & ibi noto.
8 l. j. inf. qb. mo. pig. sol. l.
9 l. Pomponius. §. vl. infrà eod.
10 l. plus. de reg. iur. inf.
11 l. debitor. sup. tit. j & l. in prædijs. inf. eo. tit.

dus

dus putat[12]*, merces & vanalia non contineri tali obligatione tacita: at expressa hypotheca, benè*[13].

IN PRAEDIIS. L. VII.

VT inducta in domum[14]*, ità & fructus pro pensione nexum pignoris subeunt, per hunc textum. Ex quo & illud dicitur, conductorem non habere potestatem fructus vendendi, nisi persoluto precio, aut alio modo satisfacto: aut saltem vendere poterit, sed cum causa pignoris. nam vt in venditione res vendita non transit ad dominium emptoris, nisi soluto precio*[15]*: ità nec fructus omninò conductoris sunt, nisi soluta pensione*[16]*. nam haec cautio ad omnes contractus generalis est*[17]*. Adde etiam fructus pro decimis obligatos esse, nec sine hoc onere alienari posse*[18]*, nec prius de agro extrahi, q̃ de decimis satisfactio sit facta*[19]*: nisi is qui decimarum ius habet, assentiatur*[20].

EST DIFFERENTIA. L. IX.

VIDE quod ponitur in l. item quia conuentiones. de pact. suprà. Et perutilis quaestio est, an semèl inuecta & inducta in domum, si pòst educantur, teneantur semper lege pignoris: quod vix esse videtur: hic enim tex. quodammodò innuit inuecta posse alienari aut manumitti, nisi postquàm inclusa & descripta sunt[21]*. quanquàm Bal.*[22] *affirmet ea quae inducta sunt, etiamsi educantur, non eximi à lege pignoris. Quae sententia verior est: semper enim pignoris ius rei annexum est, etiam si ea ad alium transferatur: adeò vt nec debitor legans, donans aut vendens rem pignori nexam, ius hypothecae conuellat*[1]*, etiamsi ea generalis sit*[2]*. Nec mutare arbitror, quod hic seruos inuectos & sic obligatos pensionis ergô, antequàm includantur, posse manumitti dicitur: nam hoc in libertate speciale erit, pro qua & infinita propè alia non infauorabiliter iure recepta sunt*[3].

Quae res pignori vel hypothecae datae, obligari non possunt.

PVPILLVS. L. I.

VT sinè tutoris authoritate[4]*, ità & sinè decreto pupillus praedia alienare aut obligare non potest*[5]*. Sed non insubtiliter quaesitum est, an cùm pupillus & ecclesia domum*

12 in l. certi. C. loc.
13 l. eum tabernā. sup. ti. j.
14 l. Pomponius. sup. eo.
15 l. quod vendidi. sup. de cōt. empt. vbi mēto & §. venditae. de rer. diuis. Instit.
16 gl. & Bar. in l. si seruus communis. §. locaui. per illum tex. de furt.
17 vt Bar. in d. §. locaui.
18 c. pastoralis. de decim.
19 Guid. Pap. q. cclxxxiij.
20 gl. in l. stipulatio ista. §. inter. de ver. oblig.
21 fac. l. vtiquè. & ibi glo. de dam. inf. infrà.
22 in l. certi. q. vj. loca. C.
1 l. debitorē. C. de pign.
2 l. ij. qui pot. in pig. infrà. & C.
3 l. lege. de manu. infrà. c. vlt. de re iud. ext.
4 per hunc tex.
5 l. j. ad fin. inf. de rebus eor. qui sub.

domum conduxerunt, sua inuecta & inducta teneantur pignoris nomine, & sic tacitè & à lege, quod vix esse puto, nè plus tacitum quàm expressum operetur. de quo vide quod aliâs diximus 6.

6 in l. item quia conuentiones. suprà de pact.

ARISTO. L. III.

HAEC lex in principio loquitur de extraneo, qui pecunia sua pro debitore satisfacit creditori, cui obligatum erat pignus: & is nullo modo pignus obligatum habere, nec in locum dimissi creditoris succedere dicitur, nisi apponat pactum, vt sibi res pignori sit, & loco creditoris dimissi succedat. aliâs enim vix est vt succedere possit 7. si tamen is possideat, adiuuabitur exceptione 8. Non igitur qui soluit nomen pro alio, per omnia comparabitur emptori nominis: quia qui emit nomen, pignora & hypothecas emisse videtur 9. Planè si ille extraneus qui dimittit creditorem pecunia sua, vel etiam ipsemet debitor, qui ex pecunia extranei soluit antiquiori creditori, pacto efficiant, vt is qui pecuniam dedit, succedat in pignus & locum prioris, benè est, & succedet in omnes qualitates & iura quæ priori competebant: adeò vt si secundus creditor pacto non poterat vendere pignus, id nunc possit ob secundam conuentionem, qua placuit eum succedere in ius prioris, per hunc tex. Nec nouum videri debet quod dicimus, debitorem pacisci ei qui pecuniam numerauit, vt succedat in locum prioris creditoris: nam alteri stipulari quis potest ex re sua 10. Et vide hic ex glo. materiam textûs illuminatè & perfectè.

7 per hunc text. & l. j. de his q in prior. loc. C.
8 l. j. infra quibus mod. pig. vel hyp.
9 l. emptori. de hæred. vel act. vend.
10 l. quod procurator. de pc. & ibi pono. l. si cū venderet. de pig. act. & in l. certi. §. si nūmos. suprà si cer. pet. & l. si procurator. de pcura.

TITIVS. L. IIII.

QVI spe futuræ pecuniæ recipiendæ, promittit, non obligatur ad recipiendum: quinimmò & eo casu integra re, à nominatis contractibus potest discedi 11. & licèt in contractibus iam factis non sit pœnitentiæ locus 12, erit tamen pœnitentia in contrahendis 13. Verùm si partis diuersæ interest non recedi à contractu ineundo, vt quia promissæ sunt vsuræ pro pecunia recipienda, non poterit qui debebat eam recipere, non recipere, nisi id quod interest, soluat 14. quo persoluto, à contractu absoluitur, vt hic. quod cùm sit in potestate eius qui pecuniam debet recipere, non dicitur contractus esse perfectus, nec verè pignora contracta, si qua data sunt, antequàm numerata sit pecunia, vt hic. Itaque si post contractum factum,

11 l. ab emptiōe. de pact. suprà l. j. & ij. C. quan. lic. ab emp.
12 l. in cōmodato §. sicut. & ibi pono. sup. com.
13 per hūc tex. & l. qui pecuniā. supra si cer. pet. & ibi Bar. & Ias.
14 glo. Bar. & alex in d. l. qui pecuniā. & in l. qui Romæ. in princi. de verb. oblig.

ctum, sed ante numerationem impletam, eadem pignora alij obligata sint, iste vltimus erit potior [15]. *At si non est in potestate debitoris implere contractum, nécne, contrà est: vt multis responsis continetur* [16].

15 per hunc tex.

16 l. j. & l. si fundus. §. j. & l. qui balneū. inf. tit. j.

Qui potiores in pignore vel hypotheca habeantur, & de his qui in priorum creditorum locum succedunt.

QVI DOTEM. L. I.

HAEC lex habet casus duos nobiles, quos vide. & his annectitur quod posui in l. Titius. suprà tit. j. aliquandò enim contractûs tempus, aliquandò numerationis tempus, ad pignoris constitutionem & vtilitatem dispicimus: quod anteà explicatum est [1].

1 d. l. Titius. tit. j. suprà.

QVI GENERALITER. L. II.

IN priuilegijs personalibus & cautionibus chirographarijs, tempus non solet attendi [2], *vt aliàs diximus* [3]. *At in pignoribus hypothecisve plurimùm tempus dominatur, Nam qui prior est tempore, etiam iure dicitur potior* [4]. *Nec tamen sufficit priorem esse in debito, nisi in hypotheca quoquè prior sit. Cui consequens est, vt prior in debito, non præferatur ei qui posterior est in ineundo contractu, sed priùs de hypotheca pactum fecit* [5]. *Cui consequens est, vt cùm mihi primùm bona sua Titius generaliter obligauit, deindè & tibi etiam generaliter, præferar ego in quæsitis à Titio post vtrunque contractum* [6], *quod summam rationem habet. Ex quo & illud descendit, vt qui generaliter accepit omnia bona pignori, præferatur e qui rem certam speciali pignore sibi addictam habet, etiam in illa re* [7]. *Nam eò deuentum est, vt in electione creditoris sit, quam partem, quámve speciem ex multis pignoribus persequatur* [8]: *& contra quos ex pluribus possessoribus pignorum hypothecaria consistat, cùm illa insolidum detur* [9]. *Tamen ex quadam æquitate non insauorabiliter receptum est, vt quotiès ei qui prior generalem obligationem habet, posset cautum esse ex sua generali, totiès is qui speciale pignus habet, in iure suo defendatur, & in illa re specialiter obligata,*

2 l. priuilegia. inf. de priui. cred.

3 l. in operis. suprà loca.

4 l. j. & l. si fundū. C. eo.

5 l. creditor. §. si primus. infrà eodem.

6 l. vlt. in prin. infrà eo. Bart. in l. licèt. C. eod. Pau. de Ca. in l. in operis. suprà loca. fac. l. Lucius. infra eod.

7 per hunc text.

8 l. creditoris. infrà de distract. pig.

9 l. actio. si vnus ex pluri hæred. credi. C. noto in l. si possessor. de rei vind. suprà. Bar in l. Moschis. de iure fisc.

gata,

gata, præferatur priori generalem habenti [10].

CREDITOR. L. III.

SIC hanc legem explica: Creditor pro debito pignus accepit: idem pignus alteri creditori posteà obligatum est: mox & ille creditor primus aliam summam numerat, & nouatione facta de pignore primo, item & alio paciscitur. certè nouationem non esse impedimento, quo minùs primus creditor suum locum teneat, & secundum excludat [11]. *quod intelligo, quo ad summam quæ in priorem contractum deducta est. Quòd si in nouatione nihil de pignoribus aut fideiussoribus expressum est, omninò ea extinguuntur* [12]. *at enim si in secundo contractu nulla nouatio intercessisset, licèt de pignoribus primi contractûs mentio non sit facta, manent tamen & ea in eadem causa. Nam si ei qui mihi centum debebat, iterùm centum numero, in priore summa nullum mihi præiudicium affertur, licèt in secunda cautione nihil de prima sit edictum* [13]. *quod autem ad id quod sequitur, pertinet, suprà exposuimus* [14].

§. POST DIVISIONEM. *Aut non intelligo qua de re quæratur, aut summa Bartoli & Bald. huic textui aduersatur. Mihi verò id agi videtur: Quærebatur apud Papinianum de quodam Titio, qui fundum sibi & fratri communem, pro indiuiso pignori dedit: posteà regionibus diuisus est fundus, & conuenit, vt si Titius non liberaret portionem fundi, quam obligauerat ante diuisionem: ea pars quæ obuenerat Titio, posset vendi & distrahi à fratre, vt ex ea creditor. dimitteretur: ex hac conuentione respondetur, fratri ius pignoris esse, & eius potiorem fore causam primo creditore, cui frater Titius pro indiuiso obligauerat fundum. quod rationem habet: nec enim Titij obligatio vltra partem suam constitit: nam & id iure expeditum est, vt non plùs sua parte, rem communem socius obligare possit* [1], *cùm res aliena non pigneretur* [2]. *Sed quod dicimus potiorem secundum, intelligendum est in dimidia tantùm illius partis, quæ obuenit Titio: quoniam alia dimidia, pro indiuiso tamen, obligata est primo creditori: plùs & dimidia in parte, quæ fratri obuenit, etiam pro indiuiso obligata est illi creditori primo, & in duabus illis dimidijs diuersarum partium, præferetur prior creditor fratri, cùm eas pro indiuiso potuerit*

xxx 2 obliga-

10 l.ij. de pig.& ibi Bald. & Bart.C.

11 per hunc tex. in princ. l. creditor. §. Papinianus. infrà eodem.

12 l. nouatione. de nouatio. infrà. & l. nouatione. de fideiuss.C.

13 l.Lucio. infrà de obli. & act.

14 l.si Titio. de pig.

1 l.j. C. si cōmu. res pig. dat. l. nemo ex socijs. & ibi noto. suprà pro soc.

2 l.si aliena. de pig. act. suprà. l.j.suprà de pig.

obligare Titius, tanquàm partem suam. Nec huic sententiæ refragatur diuisio, quæ post pignus datum à Titio intercessit: nam ea non conuellit ius præcedentis pignoris, quin in ea parte quæ etiam alij socio non obliganti obuenit, perduret 3*: quod in iure personali non vtiquè est* 4.

INTERDVM. L. V.

R E S *empta ex pecunia mea, vt mea non est* 5*, sic nec mihi obligata* 6*: vtrunque secùs dicitur fauore pupilli, ex cuius pecunia res empta, illius est, vt vindicare possit* 7*: item illi obligata* 8*: non enim verè illius est, sed ex beneficio speciali, vt nemo dicat pupillum rei suæ pignus habere, quod à iure alienum est* 9*. Et sicut res ex pecunia mea empta, non est mihi obligata, ità nec si ipsa res à me esset profecta & Mæuio vendita, habita fide de precio: nam in ea re saluã non habebo priuilegium ante creditores alios: nec rectè potero intendere rem mihi reddi, & me præferri* 10*: & hoc Bart.* 11 *& Bald.* 12 *responderunt. Planè eum ex cuius pecunia res empta est, habere priuilegium inter personales creditores constituit* 13*: cui si res specialiter pignori data est, omnibus antecedentem specialem obligationem habentibus, præferetur* 14*. At is ex cuius pecunia res est refecta aut conseruata, præfertur: habetq; non solum priuilegium inter personales* 15*, sed illius pignus priuilegiarium erit, & præfertur anterioribus etiam speciali pignori innixis, per hunc textum. & hæc fuit opinio Azonis, quam omnes ferè tenent* 16.

QVI BALNEVM. L. IX.

H I C *text. nobilis est, de quo & aliàs annotatur* 17*. Quod autem ad aliud caput pertinet* 18*, certum est, pignus datum ab eo qui non fuit dominus, confirmari, si posteà efficiatur dominus* 19*: & creditor cui eo modo pignus obligatum est à non domino, qui dominus posteà effectus est, erit potior secundo creditore, qui pignus accepit à debitore iam domino facto* 20*. Nam eo momento quo debitor efficitur dominus rei à se pignerata, pignus vtilitate conualescit: ergò in illius pignoris præiudicium, non poterit secundo pignori dare, vel etiam alienare debitor. Nec multùm facit quod hîc dicitur, de Titia quæ mihi & posteà Mæuio alienum fundum pignori dedit: deindè domina effecta illius fundi, eum æstimatum marito in dotem tradidit: vt nullo casu*

3 l. si cōsensit. §. fin. infrà qb. mod. pig vel hyp. sol. & l. comuni diuidūdo. §. si debitor. sup. commu. diuid.
4 l. Iulianus. § idem Celsus. & ibi fusius noto. de act. empt. suprà.
5 l. si ea pecunia. C. de rei vind. toto tit. si qs alt vel sibi. C.
6 l. quiuis. iij. C. de pig.
7 l. ij. quand. ex facto tuto. infrà. l. si vt proponis. C. de rei vind. & ibi Bart.
8 l. denique. infrà eod.
9 l. neque pignus. de regu. iuris.
10 l. quidam fundū. de in rem vers. l. procuratoris. §. plane. vbi noto. de tribut. suprà.
11 in l. si cum dotem. §. fina solu. matrimo. inf.
12 in l. licet. C. eod.
13 auth. hoc iure. C. eod.
14 l. licet C. eod tit.
15 l. creditor. si cert. pet. suprà.
16 arg. d. l. licèt.
17 l. Titius. suprà quæ res pig. vel hyp. dat. obliga. non poss.
18 §. Titia prædium.
19 l. rem alienā. & ibi noto. supra de pig. act.
20 l. creditor. §. j. suprà eodem.

casu conualescat pignus in persona Meuij. Nam interpretamur ei pignus datum esse conditionaliter, nempe cùm desierit esse mihi obligatum: quin & hunc casum hoc addito pòst repetit Caius[1]*. at hic dicitur me esse dimissum, postquàm in dotem Titia fundum æstimatum dederat: & sic eo tempore quo confirmari pignus debuerat, non est in bonis debitricis: vndè fit vt non conualescat*[2]*: consistit enim, necesse esse ad vtilitatem constituti pignoris, vt res oppignerata sit in dominio debentis eo tempore quo vires pignus capit*[3].

SI ET IVRE. L. X.

IN pignore quod ex conuentione accipi placuit, expeditum est, priorem potiorem esse, vt anteà diximus[4]*, si modò par sit causa, hoc est, non priuilegiaria*[5]*. In iudiciali autem & prætorio subsistimus, quamuis autem prætorium etiam iudiciale comprahendat*[6]*, inter illa tamen differentia est. Vndè vnus titulus est in Codice Iustiniani de prætorio pignore, alter de iudiciali*[7]*. Igitur in prætorio pignore qui prior mittitur, non præfertur ei qui posteà missus est, sed omnium causa exæquatur*[8]*. Diuersum multis placuit in pignore iudiciali, nempe cùm ex causa iudicati plures capiunt rem: hic enim prior posteriori præfertur, vt hoc responso iudicari Bartolus refert. Sed tamen quia pignus iudiciale à prætorio præceptis non separatur, cùm vna & eadem sit species, & prætorij pignoris appellatione designata*[9]*, vix est vt putem inter eos qui authoritate magistratûs pro re iudicata mittuntur, prælationem esse: cui sententia non aduersatur hoc responsum, cuius sensus hic (opinor) est, vt is cui pignus constitutum est, vel eius hæres, præferatur ei qui posteà authoritate magistratûs in rem venit, & eam pro pignore cœpit possidere.*

POTIOR. L. XI.

CREDITOR verè & propriè non dicitur, cui sub conditione debetur, cùm is agere intereà vtiliter non possit, adeò vt si ei sit solutum, possit condici[10]*, sic nec debitor conditionalis propriè debitor dici debet, cùm ab eo inuito non possit extorqueri pecunia*[11]*. Nihilominus tamen is latè appellatione creditoris & debitoris venit*[12]*: quod in contractibus dubium non est*[13]*. Ex quo euenit, cùm publicè res proscribitur, euocatis omnibus creditoribus qui de iure suo professionem faciant, aliàs res addicatur, nec eo nomine euinci possit ex forma*

1 l. si prior. §. à Titio. infra eo. tac. l. & quę nõdum. §. qui res. suprà de pig.
2 secũd. glo. & Bart. hîc.
3 l. si superatus. in princ. supra de pig.
4 l. ij. sup. eod. c. qui prior. & ibi Dyn. de regu. iur. lib. vj.
5 vt in l. licet. & l. assiduis. C. eod. & c. hi qui. & ibi glo. de præb. lib. vj.
6 l. ij. C. de præto. pign.
7 si in cau. iudic. C.
8 l. is cui. §. qui prior. vt in poss. leg. seu fideicõ. int. l. vl. C. de bo. auth. iudi. cum similib.
9 d. l. ij. de præto. pig.
10 l. sub conditione. de cond. indeb. C.
11 l. debitor. de verb. sig. infra.
12 l. creditoris. & l. conditionales. de verb. signif. Bar. & doct. in l. j. si cer. peta. suprà.
13 l. is cui. inf. de act. & ob.

legis[14] *: vt debeant etiam euocari creditores conditionales in hoc, vt cum reliquis profeßionem faciant*[15]. *Iam enim constitit, ad actum debere eos euocari quorum interesse potest*[16]. *Ex quibus profectum est quod hic dicitur, cùm ex debito conditionali aduenit conditio, videri retrò debitum : vt creditor cui primùm creatum est ius hypothecæ conditionaliter, præferatur ei qui pòst purè accepit ante implementum conditionis. quod intelligitur, si conditio in casu & fortuna est : at si in potestate, contrà*[17]. *Et certè in hoc tex. mirationem habet, quod dicitur euenientem conditionem trahi retrò ad tempus contractùs, etiam in damnum tertij. Ideò videamus nè hoc in pignoribus tantùm sit admittendum, in alijs autem rebus non item. Vndè si Papa primùm mandat, vt tibi prouideatur de beneficio, si accesserit consensus numeri, & sic conditionaliter : secundò mandat mihi prouideri in eadem ecclesia, nulla adiecta conditione, si antequàm tu habeas assensum numeri, vacet beneficium, propè est vt præferar tibi primò impetranti, licèt pòst conditio eueniat. Nam impleta conditio non trahitur ad tempus impetrationis*[1], *etiamsi decretum apponeretur : neq; enim decretum ante conditionis euentum ligat*[2]. *Huc pertinet vetus quæstio, de eo qui primùm suscipit filium naturalem, deinde filium iustum & legitimum : pòst verò filius naturalis natalibus restituitur, an præferri debeat filio legitimo quasi sit primogenitus : quod non est dicendum : nam restitutio non trahitur retrò ad damnum tertij, nempe legitimi*[3]. *Quod autem ferè nouißima parte responsi dicitur, aliâs annotauimus*[4].

14 l. si eo tempore. de remiss. pigno. C.
15 Ias. in l. si stipulatus fuerim. §. j. de ver. obl.
16 l. nã ità diuus. de adop. sup. & l. de vnoquoq;. de re iud. l. j. de vent. inspi. ad fin. infrà.
17 per l. qui balneũ. suprà eo. vide quod pono in l. Titius. quæ res pign. vel hypo. obli. suprà.
1 c. si p̃ te alicui. de resc. lib. vj.
2 c. j. de concess. præb. in cle.
3 c. quãuis. de rescr. lib. vj. Bart. & omnes in l. Gallus. §. & quid si tãtùm. de libe. & posth. infrà.
4 l. Aristo. sup. quæ res pig. vel hyp. dat. obli.

CREDITOR. II. L. XII.

ADMONENDI sumus, disceptationẽ qua quæri solet, vtrùm quis in pignore prior sit, an posterior, locum habere inter creditores, quorum illud maximè interest. Sed si creditor cum possessore iudicium de pignore accipiat, vincet, licèt sit posterior, & ab omni possessore auferet[5]. *Neque enim possessor iure tertij, scilicet primi creditoris, aduersùs secundum creditorem se tueri potest*[6].

§. SI QVONIAM. Pertinet ad quæstionem qua quæritur, an ei qui soluit litis æstimationem, cùm rem soluere posset, competat actio de euictione in eum qui soluit. de quo aliâs[7].

§. PAPINIANVS. Hic textus in Pandectis Florentinis continenter

5 per hunc tex. & inf. ea. l. §. si simpliciter.
6 l. loci. §. competit. sup. si seru. vind.
7 in l. ex diuerso. §. vlti. suprà de rei vind.

nenter cum priore capitulo legitur. Iungitur verò ei, quod superiùs in eandem sententiam dictum est 8. *Quòd autem pertinet ad id quod nouissima lege explicatur* 9, *an is cui priùs traditio facta est, præferatur alteri, tam in dominio, quàm pignore, suprà retulimus fusiùs* 10.

8 in l.iij suprà eod.
9 §.si priori.
10 in l.siue autē.§.si duobus. de Publiciana in rem act.

INSVLAM. L. XIII.

EX hoc capitulo singulariter temperatur quod dicitur, pignus simul à pluribus eodem momento aut eadem conuentione acceptum, cuilibet pro partibus dimidijs teneri, non pro quantitate debiti 11: *vt non habeat locum, quandò vnius debitum natura præcedit alterum, adeò vt natura priùs debeat solui, quàm aliud: putà in hac specie, cùm simul & eodem contractu conuenit, vt mihi prioris anni, tibi sequentium pensio accederet: certè cum ratione dicitur, inuecta de quibus quæritur, mihi priùs, deindè tibi iuris interpretatione & intellectu teneri in residuum* 12. *nam prioris anni pensio priùs est soluenda, quàm cæterorum annorum: cùm pensio & fructus prioris anni, separetur à pensione sequentis. potest enim pensio augeri posteà, aut decrescere. Cui consequens est, vt anno præterito, non sequentis anni fructus, sed æstimatio prioris anni sit petenda: quia fructus vnius anni, à fructu alterius separatus est* 1. *Secùs est in ijs debitis, quæ non certo tempore sunt præstanda, licèt tempore præcedant: nec enim ideò in hypotheca iure præferentur, sed tantùm is qui primùm expressim de hypotheca pactus fuerit* 2.

11 l.si fundus.§.si duo. & ibi noto. suprà de pig.
12 per hunc text.
1 l. si vsusfructus mihi in bienniū. & ibi Bart. de vsuf. leg. l. vinum. si cer. pet. pono. in l. in re furtiua. de cond. furt.
2 l. creditor. §. si primus. suprà eod.

CLAVDIVS FELIX. L. XVI.

VIDEAMVS cùm tertius primum creditorem de pecunia sua dimittit, an in locum primi substituatur: & verum est, illum substitui, sed pro illa tantùm pecunia quam exoluit: nam nec ea res secundo creditori oneri esse potest. quod tamen intellige, si actum est, vt res primo pignerata, sit tertio etiam obligata, & in ea tertius primi locum teneat 3. *aliâs non succederet tertius loco primi* 4. *Nec id absimile est, cùm tertius creditor iudicio quod de pignore accipi placuit, vicit primum: nec enim hoc solo in primi locum dicitur succedere, in hoc vt potior sit secundo. Nam siue iure vicit primum, non tamen officit secundo, quamuis primus secundum esset superaturus: quia sententia inter alios data, alios non tenet* 5. *si iniuria, multò minùs*

3 l. creditor. §. à Titio. suprà eod.
4 l. Aristo. suprà. quæ res pigno. vel hypoth. da. l. j. de his qui in pri. cred. locum succed. C.
5 l. sæpe. de re iud. l. & hic. l. denūciasse §. fin. ad leg. Iul. de adult.

minùs ea res secundo nocebit: nam iniuria quæ fit vni in sententia ferenda, non debet alteri officere, etiam eo casu quo sententia iustè reddita nocuisset 6. *Primus igitur qui à tertio superatus est, poterit secundum vincere, vt hic in textu* 7: *& tertius qui primum expulit, nihilo magìs superabit secundum. sed tamen quia ex his potest circuitus accidere, vide glos. & Bartolum hîc.*

LVCIVS. L. XVIII.

D*E genere eorum est, quæ suprà in eandem sententiam retulimus* 8.

MVLIER. L. XIX.

V*T secundus creditor priori* 9, *ità possessor creditori agenti hypothecaria, habet ius offerendi* 10. *quod ius eousquè perducendum est, vt hi soluendo possint creditorem compellere ad iura cedenda* 11. *Sufficiet verò secundo creditori offerre prius creditum: nec enim omne offerendum est, si quod forsan datum erit post obligationem secundi creditoris, vt sequente capitulo explicatur. Et huic iuri offerendi non est obfutura præscriptio, nisi ea triginta annorum sit* 12. *Sic ius quo pactione venditor cum emptore efficit, vt totiès quotiès volet, rem possit redimere, præscribitur triginta annis, vt posteà offerre precium, & rem ex lege pacti sibi recipere nõ possit: cuius rei quoquè* CVRIAE *Parisiensis S.C extat* 13: *nam & hoc per modum iuris competit. At ius offerendi quod per modum facultatis competit, non timet præscriptionem* 14. *Quod autem dico, possessorem vel secundum creditorem posse priori creditori offerre, & ab eo inuito impetrare vt sibi iura mandentur, secùs dicitur in extraneo* 15.

QVAERERATVR. L. XX.

H*AEC lex temperat ea quæ diximus in l. in rebus. § possunt. sup. commod. vbi quæritur, an res in vnam causam oppignerata, pro alia causa retineri possit.*

TITIVS. L. VLT.

E*X hoc responso deciditur ea quæstio, quam suprà posuimus* 1: *an cùm mihi omnia bona alicuius sunt obligata generaliter, posteà etiam tibi, præferar in ijs quæ quæsita sunt post vtriusque obligationem. Sed & de illo quæsitum est, quando priuati hypotheca, fisci hypothecam conuellat: in quo admittitur, vt hypotheca priuati generalis*

6 l. si per. imprudentiã. de eu ctio. int. l. vlt. C. de actio empti.
7 ad finẽ ibi, aut contra.
8 L. ij. eo. tit.
9 l. j. C. eo.
10 per hunc tex. & l. Paulus. § vlt. int. qb. mod. pign. soluit.
11 per d. l. Paulus.
12 l. cùm notissimi. § eodem. de præscrip. xxx. vel xl. an. C.
13 Ann. 1517 die xvj. Martij. lo. Fab in l. sicut. de præscri. xxx. Anchar. cons. cccxxxij. Angel. cons. lv.
14 arg. l. viam. de via pub. int. & Bar in d. § e dẽ.
15 l. nul a. C. de solu. Bar. in l. Aristo. supra quæ res pig. obl. poss.
1 in l. ij. eod. tit.

ralis

ralis aut specialis, fisco praeferatur in quaesitis ante obligationem fisci [2]. *nam priuatus prior tempore, perpetuò praefertur fisco ac Regi posteriori* [3], *vel si tacitam hypothecam priuatus habeat* [4]. *Hoc tamen plus habet priuato fiscus, quòd agens contra priuatum possessorem pignoris, non tenetur probare se priùs contraxisse, quàm alter pignus iniret: sed hoc onus ad possessorem pertinet* [5]: *quod & aliàs admonui* [6]. *Habet & aliud fiscus, vt potior sit in quaesitis post vtranque obligationem* [7]. *Nec obstat hic textus. nam praeter id quòd Seia priuata hic praecedebat fiscum, habebat & priuilegium tutelae, & sic erat aequalis fisco: vndè non multum est, si iure communi ob antiquitatem obligationis in pòst quaesitis fisco anteferatur* [8], *vt gl. hîc & Bartolus. In priuatis autem semper remanet illa sententia, vt prior praeferatur posteriori, etiam in quaesitis post vtriusque obligationem* [9]. *Quod verò in fisco admisimus, vt is in pòst quaesitis praeferatur anteriori creditori, cum ratione perducitur ad omnes eos, qui hypothecam tacitam ex lege habent, vt in pupillo, aut muliere pro dote: idq; ex hoc responso euidenter conuincitur: quod fusiùs & apertiùs Connanus in commentarijs docuit* [10].

2 per l. si is qui. infrà de iur. fisci.
3 l. si fundū. C. eo. & ibi Bal. & l. si pignus. sup. eodem.
4 l. j. C. rem alien gerēt. Bar. ind. l. si is qui.
5 l. j. de iur fis. lib. x. C.
6 l. si superatus. suprà de pig.
7 per d. l. si is qui. & ibi Bart. & Bal. in l. si fundum. C. eod.
8 per d. l. si fundum.
9 Bar. in l. licèt. C. eo. Bal. in l. hac edictali. § his omnibus. de secū. nup. notō in l. ij. suprà eo.
10 lib. iiij. cōmentar. iur. ciuil. c. xvij.

De distractione pignorum vel hypothecarum.

CREDITOR. L. I.

QVI emit à creditore primo, & sic ab eo qui vendendi ius habet, securè emere dicitur: nec cuiusquam timet hypothecariam actionem, vt scilicet res per secundum creditorem aut alium auocetur. quod in creditore qui iure pacti & conuentionis vendit, expeditum est* [11]. *at si id in pactionem non est deductum, sed solùm iure crediti vendat, nonnulli* [12] *putant reliquis creditoribus offerendi, & ab emptore rem auocandi ius esse. Sed hoc vix est vt credam, tum quòd in emptorem dicitur dominium transferri* [13]. *tum quia sinè distinctione secundo creditori aduersùs primum qui vendidit, actio lege prodita est ad id quod debitum suum excedebat* [14]: *vt autem secundus creditor emptori offerre poßit, nulla mentio est. Nec mutat quòd emptor dicitur vti iure cesso ex creditoris persona* [15]: *vt ex eo dici poßit poste-*

11 l. iij. infrà eod.
12 Cōn. lib. iiij. cōment. c. xviij.
13 l. si conuenerit. de pigno. act. sup. l. non est nouū. de acq. rer dom. infrà.
14 l. creditor. §. Papinianus. qui potior. in pig. supra.
15 l. pen. infrà eo.

Posterioribus creditoribus ius offerendi dari ipsi emptori, quemadmodùm & ipsi poterant primo creditori offerre. non enim id ità est. nam licèt emptor iure cesso ex persona creditoris primi vtatur, habet tamen plùs iuris quàm author suus, nempe dominium 16*, cùm author dominium non haberet, immò ne possessionem quidem* 17*. Sic debitori, quandiù res obligata vendita non est, ius offerendi & luendi datur, adeò vt nec præscriptione cuiuscunque temporis summoueri queat* 1*, cùm illud per modum facultatis competat, quæ extra præscr. ptionem est* 2*: si tamen res vendita sit, nemo dixerit ipsi debitori offerendi ius esse aduersùs emptorem, nisi id pacto sit effectum* 3*. Qui autem à secundo emit, non tutò emit: res enim à primo creditore potest auocari: & hoc remedio primo creditori cautum est: nec enim habet actionem contra secundum creditorem ad precium: non enim precium fungitur loco rei in hypothecaria* 4*. Si tamen res esset perempta aut præscripta, cum æquitate dicitur agi posse ad precium contra secundum creditorem* 5.

16 l. non est nouũ. de acq. rer. do. l. iiij. de pig. act.
17 l. qui pignoris. de acq. pos. l. sciendũ. §. creditor. sup. qui satisd. cog.
1 Bar. & alij in l. cùm notissimi. §. eodem. de præscr. xxx. ann.
2 l. viam publicã. inf. de via publ.
3 l. si creditor pignus. §. illud. infrà eo.
4 per hũc tex. pono in l. si rem. de pet. hær. sup.
5 secund. glo. Bal. & Bar. hîc. per l. mater. de rei vind. C. l. si eum seruũ. & ibi noto. de reb. cre. infrà.

FIDEIVSSOR. L. IX.

PERTINET *ad id quod ponitur in l. Paulus. §. j. sup. mand. vbi quæritur, an fideiussori emendi pignoris quod reus nexu obligauit, sit potestas.*

SI CREDITOR. L. VII.

CERTVM *est, creditorem vendentem iure pignoris, pacto efficere posse, vt rem pecunia reddita recipiat* 6*. Cui & illud applicatur, vt hoc pacisci debitori possit cuius res est* 7*. Nam sententia generalis est, non pacisci posse alteri super re sua* 8*: quod aliâs fusiùs dictum est* 9*. Quòd autem hic ad finem dicitur, creditorem posse pacisci cum debitore, nè debitor pignus vendat, & nullam contrahi venditionem si distrahat, æquitatem habet in gratiam creditoris: qui quia ius in re sibi retinet, pacto potest efficere, vt prohibita venditione pignoris, alteri dominium non quæratur, cùm nulla sit venditio. (Sic enim legitur in Pandectis Florentinis) Si autem prohibitio venditionis fiat ab eo qui nullum ius in re sibi retinet, non continuò si vendatur, contractus erit nullus, sed ad id quod interest, actio dabitur* 10*. quod & aliâs fusiùs* 11.

6 per hunc text.
7 l. si cùm venderet. sup. de pign. act.
8 l. quod procurator. suprà de procur.
9 in l. certi. §. quoniã. si cert. pet. & l. si procurator. de procur.
10 l. ea lege. & ibi Bar. de cond. ob caus. C. l. si ità quis. §. ea lege. de ver. oblig. infrà.
11 l. si sciẽs. suprà de contr. empt.

CREDITORIS. L. VIII.

PER-

PERTINET ad id quod ponitur in l.ij. sup. qui potior. in pig. & aliàs etiam fusiùs dixi[12] : vt quemadmodùm in arbitratu creditoris est, quodnam ex multis pignoribus persequatur, ità in eius optione erit, quem ex pluribus possidentibus hypothecaria conueniat, quod & Bartolus notat[13], & verum est.

12 in l. si possessor. de rei vind.

13 l. Moschis. de iur. fisc.

CREDITOR. L. XIII.

HANC legem appellat fortem Bartolus, quam ità explicat, & rectè mea quidem sententia, vt creditor vendens iure suo, si quidem possessionem non habet, ius suum cedere debet : sinuerò habet possessionem, eam vtiquè tradet : & sic licèt non habeat dominium penès se, transferet tamen[14]. nec verò sinè tali traditione emptor dominium consequetur[15]. & iungitur ijs quæ paulò superiùs dicuntur[16].

14 l. non est nouū. de acq. rer. dom.

15 l. qui prædium. C. eo. l. iiij. de pig. act. suprà.

16 l. j. sup. eod.

Quibus modis pignus vel hypotheca soluitur.

DEBITORIS. L. I.

PERTINET ad ea quæ dicuntur in l. j. sup. de pig. Quod autem ad nouißimum legis caput attinet, an mutata persona rei aut auctoris aut mutato iudicio, pignora accepta liberentur, superiùs dictum est[1].

1 in l. in causæ. §. si ex parte. de procur. vide Bar. & alios in l. si ante. iudi. sol.

SI RES DISTRACTA. L. III.

ISTA lex est de sententia eorum quæ posita sunt in l. si ex duobus. sup. de in diem addic.

SI DEBITOR. L. IIII.

QVI consentit vendi rem sibi pignori obligatam, pignus amittit : quod & in eo qui rem sibi obsignatam, alij pignerare permittit, verum est[2] : idem erit si ipsemet emeret[3], vel in dotem acciperet[4]. Sed si venditio non teneat, remanet pignus obsignatum[5]. Sic patronus consentiendo nuptijs libertæ, amittit operas : sed si matrimonium non substiterit iure, minimè[6]. Hinc cùm dicitur, ingressum monasterij facere vt deficiat fideicommissum hoc modo factum, si decesserit sinè liberis[7] : quòd monasterium sit loco liberorum, saltem quo ad illum casum[8] : habet locum, si monasterij ingressus tenuerit[9], per hunc text.

2 l. Paulus. & ibi annota. infrà eod. tit.

3 l. Titius. infrà eod.

4 l. Lucius. infrà eo.

5 fac. l. quod autem. §. si vxor. de don. int. vir. & vxor.

6 l. sicut. de op. lib. inf.

7 auth. de sacros. epis. §. sed & hoc præsenti. collat. ix.

8 auth. cōtra rogatus. C. ad Trebell.

9 Pan. in c. in præsentia. nu. 44. de prob.

ITEM LIBERATVR. L. VI.

§. QVI PARATVS. *Quanquàm solutionis verbo satisacceptio & satisdatio contineantur* [10] *: hoc tamen interpretari melius est, volente creditore. vndè fit vt si non consentiat creditor, non videatur impleta solutio, cùm satisdatio oblata est : nec enim sola satisdatione liberarentur pignora* [11] *: nec iussus sententia soluere, aut iudicatum facere, offerendo fideiussores eximetur* [12]*. Proindè nec eo modo euitabit debitor carceres, vel missionem in bona* [13]*, aut pignorũ captionem, vt &* CVRIA *Parisiensis placito cautum extat* [14]*. Sic iussus dare decem, & liber esse, non peruenit ad libertatem, satisdando pro decem* [15]*. Ex quibus non ineleganter defenditur, procuratorem qui ad recipiendam solutionem positus est, non liberare debitorem si satisdationem recipiat. quod & Alexãder probat* [16] *: hoc enim modo propter repræsentationem pecuniæ minùs videretur recepisse* [17] *: quanquàm eum qui ad contrahendum simpliciter datus est procurator, fidem pretij habere posse iure defendatur* [18]*. non enim hic ad recipiendam solutionem præcisè datus putatur : quod in generali procuratore pro iudicato est* [19]*: vt & alibi adscripsimus* [20]*. Ex quo illud est quod anteà dicitur* [21]*, procuratorem generalem positum ad mutuandum & recipiendum, posse confiteri se recepisse : quod in eo qui ad certam summam recipiendam datus est, nemo admiserit* [22] *: hic enim quasi fines mandati egredi videtur, si ad recipiendum aliquid datus specialiter, confiteatur se recepisse, cùm non receperit.*

10 l. solutionis. de verb. sig. infrà.
11 per hunc tex. & l. promissor. §. vlt. de pecun. const. l. quod si nõ. de pig. act. sup.
12 l. si se obtulit. §. ait prætor. de re iud. & ibi vide Bar. infrà.
13 Bar. in l. j. de cust. & exhib. reor. infrà.
14 die xxvij. Februa. anno 1515.
15 l. iij. §. si quis sic. de statulib. infrà.
16 consi. xcv. in iij. volu.
17 c. j. de plus pet. l. plus. de solut. infrà.
18 l. j. de except. rei vend.
19 in l. cuicunque. §. si ei quem. de instit. suprà.
20 d. l. cuicunque.
21 l. ad legatum. suprà de procurat.
22 d. l. plus. & c. j. de plus pet.

SI CONSENSIT. L. VII.

§. SI CONVENIT. *De illo dubitatur, an hypotheca constituta ab vno ex dominis in re communi pro indiuiso, duret re diuisa etiam in parte quæ alteri obuenit : dicitur in l. Iulianus. §. idem Celsus. de act. emp. vide etiam quæ paulò superiùs dicuntur* [1].

1 in l. iij. §. si post diuisionẽ. q pot. in pig. hab.

SICVT. L. VIII.

§. CREDITOR. *Pertinet ad ea quæ posita sunt in l. si tibi decem. §. possessor. suprà de pact.*

§. SI VOLVNTATI. *Creditor qui pignus alienari permittit, pignus dimittit* [2]*. Idem est, si alteri pignerari concederet : quia quo ad omnes, pignori videtur obnunciare* [3] *Si tamen alienatio vel non esset secuta* [4]*, vel secuta, minimè valuisset* [5]*, pignus in pristina causa manet.*

2 l. creditor. de reg. iur. l. si consensit sup. eo.
3 l. Paulus. inf. eo. gl. in l. creditor. §. si tecum. qui potior. in pig.
4 per hunc tex.
5 l. si debitor. §. vlt. suprà eod. & l. voluntate. infra eod.

manet. Quòd si ità permittente creditore, verè & vtiliter venditio sit consecuta, posteàque debitor qui vendidit, rem eandem legitimo aliquo modo acquirat, rescriptum est, rem illam non recidere in obligationem etiam generalem futurorum bonorum 6. *Planè rem verè & sinè simulatione vendi oportet: nam si debitor simulatè rem transegisset, nec, cùm se id agere præ se ferret, vendiderit re vera, pignus manebit obligatum. Quod si obscurum est, facilè in suspicionem venietur simulatæ venditionis, si reperitur in possessione rei, quam se vendidisse dicit. & ità intellige hunc tex. vt Iustiniani responso non aduersetur* 7. *Ex quo & illud proficiscitur, quòd licèt spurius à fratre institui possit, etiam in bonis patris, quæ tamen à patre directò per legem capere non potuisset* 8: *si tamen non constaret spurium à fratre institutum esse, sed post mortem patris semper spurius possedisset, facilè ex eo impletur probatio fraudis, nempe illa bona ex testamento patris deuenisse ad spurium, per hunc tex.* 9.

6 text. sing. in l. vlt. de remiss. pig. C.

7 in d. l. vlt. de remiss. pig. secund. Bal. ibi & Bar. & hic.

8 per Bar. Bald. Paul. de Cast. in l. si is q. de vulga. & pup. per illū tex. & tex. in l. qui Titij. de iis quib. vt indig.

9 Ioan. de Imo. in d. l. si is qui.

§. SED SI PERMISERIT. *Hic text. non habet locum in decreto prætoris, ex quo qui vendendi potestatem habet, non tamen pignerare potest* 10: *nec multùm facit, quòd pignoris datio minor venditione est: nec enim in decreto iudicis obtinet regula*, non debet ei, cui quod plus est licet, quod minus est, non licere 11. *Sic in rescriptis verba diligenter sunt obseruanda* 12: *ex quo euenit, vt cui mandatur conferri præbenda tanti in annuo redactu æstimata, non possit ei, etiam volenti, præbenda minoris redditûs assignari* 13. *Et ex §. si debitori. illud est, quòd quemadmodum permissio facta debitori vt alienet, ad hæredem quoquè porrigitur, per hunc tex. ità & prohibitio alienationis facta, etiam hæredem & hæredis hæredem tenet* 14: *quod & Bar. probat* 15. *si tamen hæredi prohibitio facta esset sub nomine proprio, contrà: cuius rei argumentum est quòd dicitur, prohibitionem sub nomine filij conceptam, ad nepotes non perduci* 16. *Planè & illud consequenter quæri potest, an qui alienare fundum prohibitus est, possit eum ad hæredes extraneos transmittere: quod vix esse didici* 17.

10 l. si pupillorū. §. si prætor. de reb. eo. Bar. hic.

11 Dec. in reg. non debet. de reg. iur.

12 l. Pædius. de arb. sup. c. cùm dilecta. de resc. ext.

13 c. cui de non. de præb. lib. vj.

14 l. j. in fi. de fund. dot. arg. l. codicillis. §. matre. de leg. ij. l. si quis prioris §. certum. de secund. nup.

15 in l. filiusfamiliás. §. diui. in fi. de leg. j. & l. Lucius. in prin. de leg. iij.

16 in auth. de rest. fideicō. Bar. in d. l. Lucius.

17 l. peto §. frater. de leg. ij. infrà.

PAVLVS. L. XII.

QVI rem sibi hypothecatam, permittit alij pignori dari, pignus

 amittit,

amittit, non solùm quo ad eum cui consensit rem obligari, sed quo ad alios omnes, per hunc tex. & ità Bar.[18] & Specul.[19] hanc legem intelligunt. Non dissimile est quod dicitur in muliere, quæ marito ius hypothecarum remittit: hæc enim remissio omnibus prodest[20]. Sed tamen si illa remissio & renunciatio fieret non marito, sed ei qui cum marito voluerit contrahere, illi tantùm proderit: & ad eum contractum solum porrigetur: idq; specialiter pro mulieribus inductum est[21]. Iam & ad hoc responsum Connanus lib. quarto Commentariorum[22] addit, vt si pignus tam idoneum est, vt omnibus ex eo cautum esse possit, habeat creditor primus, cuius permissu tertio res obligata est, duobus dimissis in residuo, hypothecam: sed putaui, cùm hic tex. dicat remissam esse hypothecam, adeò vt secundus, cum quo nihil actum est, in locum primi succedat, magis esse, vt ne ad id quod residuum est, pignus maneat. nam si ad residuum, pignus saluum esse recipimus, consequens certè erit, ex hoc permissu antiquioris vt res tertio obligetur, secundi, cum quo nihil gestum est, conditionem meliorem non esse effectam. contrà est tamen[1], omninò ergò pignus extingui dicendum est. Quod autem ad finem legis pertinet, alibi dictum est[2].

18 in l. creditor. §. si tecũ. sup. qui potio. & in l. vlt. de remiss. pig. C.
19 in rub. de solut.
20 l. etiam. C. ad Velle. & ibi Bald.
21 l. iubemus. C. ad Velle. & ibi Bar.
22 c. vlt. quib. mod. pignus soluit.
1 per hunc tex.
2 l. mulier. sup. qui potior. in pig. hab.

PRIMI CREDITORIS. L. VLT.

HANC legem repete ex his quæ dicuntur in l. quidam existimauerunt. sup. si cer. pet. vbi quæritur, an per partes & diuersas præstationes solutio fieri possit inuito creditori. Planè licèt hoc responso, ex pluribus causis & debitis vnum debitum creditor cogatur accipere, etiam si vna stipulatione & contractu omnia deberentur[3]: tamen secùs dicitur, si pœna esset subiecta stipulationi plures summas & causas complectenti, quo casu si ex vna tantùm causa soluatur, insolidùm pœna committetur, atquè si nihil esset solutum[4]: nam ad pœnam euitandam, non sufficit ex parte obligationi satisfacere[5]: quod tamen temperabis ex ijs, quæ dicta sunt in l. si seruus. §. si plurium. si quis caut. suprà.

3 l. scire debemus. de verbo. oblig. infrà.
4 l. si is qui ducenta. §. si quis ità. de reb. dub. Bar. in d. l. scire debemus.
5 l. hæredes. §. idem iuris. sup. fam. ercisc. vbi noto.

LIBER

LIBER VICESIMVSPRIMVS PANDECTARVM.

De ædilitio edicto & redhibitione, & quanti minoris.

LABEO. L. I.

OC edictum, inquit Labeo, ad venditiones tam rerum mobilium, quàm immobilium generale est: vt venditori qui rem vitiosam vendidit, res redhibeatur. quod eousquè perducitur, vt etiamsi vitium venditor ignorauerit, nihilominùs redhibitorio iudicio conueniri possit 6: neque enim ei ignorantia patrocinatur ad damnum emptoris 7: quod alias diximus 8. Addit prætereà 9, emptore non ignorante vitium rei, vel si ponas illud vitium in oculis esse, non teneri venditorem ex edicto ædilium, quòd emptorem non fecerit certiorem: & hoc rationem habet, etiam si emptor esset in supina ignorantia 10. sufficit enim, emptorem ignorare iustè non potuisse 11. Ad hanc sententiam vide glo. in l. quod venditor. sup. de dolo.

6 per hunc tex. §. causa.
7 l. tenetur. & l. Iulianus. de act. emp. suprà.
8 in d. l. tenetur. §. vlt.
9 l. Titius. de act. emp. in ver. si intelligatur.
10 Bal. in l. j. C. de ædil. actio. per tex. in l. ea quæ. de cōt. emp. sup.
11 l. quæritur. §. vl. inf. eo.

QVID SIT FVGITIVVS. L. XVII.

AN qui malè egit, pœnitentia nocens esse desinat, vide optimam glo. in l. qui ea mente. de furt. infrà.

SI QVID VENDITOR. L. XVIII.

MEDIOCRITAS quæ inter nimiùm & parùm est, semper accipitur in obscuris. vndè promissio in genere, de mediocri intelligitur: vt neque optimum, neque pessimum detur 1. Sic in legatis & fideicommissis 2, & in donationibus 3. Sic canon qui in episcopis scientiam requirit 4, ad mediocrem porrigitur 5. Quæ temperatio etiam admittitur, quotiès vtilitas & id quod interest, æstimatur: vt si ponas incertū retis captū in reputationē venire, vt non sit æquū quanto pluris

1 per hunc tex.
2 l. legato generaliter. de leg. j. & l. lancem. de auro & arg. inf.
3 l. si quis argentum. in prin. de donat. C.
4 c. cùm in cunctis. de elect. ext.
5 c. cùm nobis de elect. & c. venerabilis. de præb. ext.

pluris, aut quanto minoris res esse potuit, dispici: medium igitur ser-
6 Bar. in l. si iactum. de actio.emp. uandum erit [6]. Et hoc summã æquitatem habet, & multu CVRIAE
Parisiensis authoritatibus comprobatum esse suprà docuimus [7]. Sic
7 l.vind. sup. si cert.pet. itaque res temperabitur, vt neque delicatus debitor, neque onerosus
8 l. si seruos. de pig.act. suprà. creditor audiatur [8].

CVM AVTEM. L. XXIII.

§. CVM REDHIBETVR. Cùm redhibetur res, omnia in pristinum statum reponenda sunt: vt fructus quos emptor percepit, item si quid nomine pœnæ vel eius quod interest, abstulit à venditore, quia forsan is tardiùs rem tradebat, in medium ipsi venditori
9 per hunc tex. ferantur [9]: quod in redhibitorio iudicio specialiter admitti placuit: quia in eo omnia sunt ad primum statum reducenda: præterea liberum est emptori rem non redhibere: in cæteris autem iudicijs, ei qui pœnam ex delicto vel culpa sua pependit, pœna non resti-
10 l. si pignore. de pign. act.sup. & ibi noto. tuetur cum re [10].

AEDILES. L. XXV.

§. ITEM SCIENDVM. Præclara sunt ea quæ in hanc sententiam posita sunt in l. non solùm. de rei vind. suprà. Et adde condemnationem augeri fructibus & accessionibus post litem contestatam
11 d.l. non solùm. venientibus, etiam si non petantur [11]. At fructus ante iudicium datum capti, non continentur sententia, nisi nominatim petantur, per hunc tex. & si non petantur, noua contestatione erit opus, vt CVRIA
12 die 23. Iunij, an. 1526. Parisiensis iudicauit [12]. Plus etiam dicitur, ea quæ non sunt in accessionibus rei petitæ, sed ex se stant, non pertinere ad iudicem, etiam
13 l. non potest. de iud. & ibi Bar. si post acceptum iudicium contigerint [13], vt & alibi exposuimus [14],
14 l. quæsitum. de pecul. suprà. nisi nominatim petantur, vt hic. Sic damna & id quod interest, quæ accessoriè veniunt, si ex gesta post iudicium acceptum facto contigerint, condemnatione comprahendenda sunt, licèt non sint nominatim petita: at si actus ante iudicium datum interuenerit, alia sententia erit opus, nisi nominatim illa damna sint petita: & eo mo-
15 l. si quis missum. §. vlt. de dam. infe. infrà. do replebis quod alibi Vlpia. dicit [15], iudicem qui de damno infecto cognoscit, æstimaturum damnum omne quodcunque ante iudici-
16 secund. gl. Bar. & Bal. in d. §. vlt. um contigerit, scilicet si nominatim illi id iniunctum est [16]. At illud damnum quod potissimùm ex se subsistit, & à re principali separatum est, si post litem contestatam acciderit, nouo iudicio sar-
cietur

cietur 17. *& sic in illud iudicium non veniet, cùm non sit petitum, nec peti potuerit, quia nondùm accidisset: sin verò ante iudicium contigisset, nec in illud quoquè veniet, si non est nominatim petitum. & ità intellige quod alibi breuiter retulimus* 18, *ea quæ ex se subsistunt, ad iudicis officium nihil pertinere, nisi ante iudicium contigerint, & supple, nominatim sint petita. Est enim vulgatum & perpetuum in ijs quæ ad priuatorum compendiũ pertinent, iudicem nisi requisitum nihil debere statuere* 19. *Vsurpatum est tamen ex hoc textu, vt in ijs quæ post litem contestatam veniunt, si pertinent ad decisionem causæ, possit iudex officium suum interponere etiam non petitus. cui consequens est, vt iudex non requisitus, possit expensarum damno victum afficere: quod Dynus & Bart. probant* 1: *& hoc hactenùs verum est, vt si is expensarum condemnationem silentio prætermiserit, cùm non peteretur, extra pœnam sit* 2: *& ità intellige quod rescriptum est* 3, *iudices qui condemnationem expensarum omiserint, de suo sarcire debere.*

17 l. Attelus ad fi. de aq. plu. arc.
18 l. non solùm. de rei vind. suprà.
19 l. ad peremptorium. & ibi Bar. de iud. l. iiij. §. hoc autem. de dam. infe. infrà.
1 in l. iiij. §. hoc aũt. de dam. inf. iij. & v. col.
2 per tex. in d. §. hoc autem. & ibi Bar.
3 l. ꝓperandũ. §. siue aũt alterutra. de iud. C.

QVOD SI NOLIT. L. XXXI.

§. SI PLVRES. *Pertinet ad id quod ponitur in l. quòd si vno. de in diem addict. vbi quæritur, an ex duobus venditoribus sub potestate redimendi, vnus possit ex lege in contractu dicta, rem ab emptore seruare, alio venditore tacente. Planè ex textu* 4 *perpetuum est, vt in obligationibus indiuiduis sui natura, fiat tamen diuisio, cùm ad precium, vel id quod interest, descenditur. Sic stipulationes seruitutum & factorum, diuisionem non admittunt inter hæredes, vel plures promissores* 5, *tamen si cùm non fieret condemnatio, sequatur ad id quod interest, diuisio non erit inhibenda* 6. *Quod multò magis erit obseruandum, cùm re perempta aut culpa dolóve debitoris auersa, in æstimationem condemnatio facienda est: quod sæpè euenit* 7.

4 ibi. idem ait.
5 l. ij. §. i. l. iij. & iiij. de verb. oblig. l. hæredes. fam. erc.
6 per hũc tex. & l. stipulationes non diuiduntur de verb. oblig.
7 l. vinũ. si cert. pet. sup. pono in l. in re furtiua. de cond. furt.

§. SI QVID INTRA. *Allegatur in l. qui fundum. suprà de cont. empt. vbi habes de mensuratione fundi, & intra quod tempus admetiri partes debeant.*

CVM EIVSDEM. L. XXXIIII.

EIVSDEM *sententiæ sunt, quæ admonuimus in l. quòd si vno. sup. de in diem add.*

AEDILES II. L. XXXVIII.

EX hoc textu manifestum est, vendito equo, vendi quoquè ephippium, frenum, & similia ornamenta [8]. *At è contrario placuit vendito vino, dolia non venire* [9]. *Quid autem fundo vendito venire intelligatur, habes in l. fundi. sup de act. emp.*

8 Bar. hic. & in l. cũ q. §. nõ solùm. de furt. inf.

9 l. j. sup. de peric. & cõ. rei vend.

BOVEM. L. XLIII.

§. PIGNVS. Pertinet ad ea quæ ponuntur in l. si ex duobus. §. j. sup. de in diem addict.

SI TAMEN. L. XLVIII.

§. SIMPLARIARVM. Ferè accidit vt quibus in casibus euictio non est, neq; sit quoquè redhibendi facultas. vndè donatæ rei non est euictio [10] *: similiter nec redhibitio* [11] *: sic in simplarijs venditionibus stipulationi duplæ locus non est* [12]*, ità nec redhibitio erit, vt hîc. Simplariæ autem appellantur venditiones, quæ de rebus modicis contrahuntur : adeò vt inuerecundè facturus sit emptor, si pro re modica euicta, duplum auferre velit. sufficit autem in his simplum præstare, ideò simplariæ dicuntur, vt hîc Budæus eleganter scribit : & ità in Pandectis Florentinis legi animaduertimus. Nec defuerunt* [13]*, qui simpularias venditiones rectiùs appellari contenderent, à simpulo vase, quo in sacrificijs antiqui vti solebant, quasi de re modica : sed ego in Budæi opinionem sum procliuior.*

10 l. Aristo. ad fi. de don. noto in l. hæres seruũ. infrà de euictio.

11 l. ad res donatas. infrà eo. & ibi noto.

12 l. emptori. inf. de euic.

13 Coras. lib. ij. miscellan. c. xxiiij.

CVM SEX. L. LV.

HIC apparet, præscriptiones annales aut semestres non currere ignorantibus [1]*. quod generaliter dictum puto in omnibus præscriptionibus modici temporis : sic centum dierum præscriptio ad petendam bonorum possessionem, non currit ignoranti* [1]*. Itidèm semestre ad conferenda beneficia ordinarijs datum* [2]*, & trimestre ad eligendum* [3]*, non labitur contra ignorantes* [4] *: nisi quotiès nominatim caueatur, vt in mense qui datur Romano Pontifici ad conferenda beneficia vacantia in curia, scriptum extat* [5]*. In præscriptionibus autem longi temporis vel longißimi, ignorantia eius contra quem præscribitur, pro nihilo est, sed illi labitur tempus etiam ignoranti* [6]*.*

14 fac. l. annus. de calumniato. suprà.

1 l. ij. qui admitti ad bono. poss. C.

2 per c. ij. de conces. pb.

3 per c. nè pro defectu. de electio. ext.

4 c. licèt. de supplẽ. præ. negl. & c. quia diuersitatem. & ibi Panor. de conceß. præb.

5 c. iij. de præb. lib. vj. & ibi glo.

6 l. fi. de præsc. longi tẽp. in fi. & l. sicut. in fi. de præscrip. xxx. anno.

LATINVS. L. LVI.

AN ex mora aut culpa debitoris, fideiussoris obligatio crescat, habes in l. centum. de eo quod certo loco. vbi etiam ista lex citatur.

QVAERO. L. LVIII.

§. SER-

§. SERVVM. *Licèt confeßio in iure facienda sit, & præsente magistratu*[7] *: facit tamen indicium ad quæstionem, si facta sit coram honestis personis, idq; argumento huius legis. quod & Accursio & Bartolo placet*[8]*. pro quo & illud dici potest, vt quamuis confeßio coram iudice non competente minimè valeat*[9]*, tamen indicium habet ad quæstionem, quasi coram honesta persona facta*[10]*, adeò vt multùm valeat ad motum iudicis informandum.*

7 l. voluit. in fi. sup. de inter. acti.
8 in l. capite quinto. ad leg. Iul. de adult. inf.
9 c. at si clerici. de iudi.
10 Socy. in fallēt. reg. lxij.

AD RES DONATAS. L. LXII.

IN rebus donatis neque redhibitio[11]*, neque si euictæ fuerint, actio de euictione est*[12]*. Sed fusiùs infrà dicetur in l. hæres seruum. infrà de euict.*

11 per hunc tex.
12 l. Aristo. §. fi. inf. de donat.

De euictionibus & duplæ stipulatione.

SIVE TOTA RES. L. I.

VENDITA re singulari, putà fundo aut domo, etiam de euictione actio accommodabitur, si pars sit euicta[13]*. quæ sententia rationem habet, si sit ea pars quæ solet diuidi totum, vt media vel tertia : nam si cæmenta aut tabulæ euincerentur, quia speciatim à toto non censentur*[14]*, nec eo modo solet totius diuisio fieri, rectius est, vt de euictione non agatur*[15]*. Idem est in homine & rebus alijs quæ natura non recipiunt commodam diuisionem*[16]*. & hoc mihi ad mentem legum propiùs videtur accedere, licèt alij diuersiùs. Cùm autem vendita est vniuersitas, euicta parte, non tamen euictio conceditur : nisi id expreßim conuenerit*[17]*. aucta enim vel diminuta vniuersitate, semper vniuersitas manet*[18]*. Reliqua vide in textu qui planus est.*

13 per hunc tex. & l. si fundo vendito. inf. eo.
14 l. eum qui ædes. de vsucap.
15 l. nauc. infrà eo.
16 l. si dictum. §. In stipulatione. infrà eo.
17 l. j. C. eo. & l. serui. inf. eo.
18 l. si grege. de lega. j. l. sicut. sup. quod cuiusque vniuer. l. proponebatur. suprà de iudic.

SI DVPLA. L. II.

SI dupla (inquit Paulus) non promittitur, dupli condemnandus est reus. Sed tractatum est, an ex continenti executio fiat, & statim dupli præstatio emptori facienda sit : an verò in tempus quo res ipsa erit euicta, sustinenda sit exactio : sed magis esse placuit, vt si dolo non caueat, ilicò executio fiat[19]*. Quòd si dolus abest, statim quidem fiet condemnatio, sed exactio differetur*[20]*, quod Bar. notat*[21]*. Et hæc contra non cauentem inducta sunt : si nautem aliquis non facit, vel*

19 l. locū. § cōdemnatio. inf. de tabul. exhiben. noto in l. quemadmodùm. suprà de iudic.
20 l. in lege Aquilia. ad l. Aquil. suprà.
21 in l. ex empto. §. vlt. sup. de act. emp.

nonpraestat quod facere aut praestare debet, etiam pro futuro tempore statim condemnabitur: vt cùm locator non praestat frui ipsi colono, vel si colonus è diuerso deserit habitationem, etiam pro sequentibus annis quibus locatio facta est, statim condemnatio & exactio fiet[1]. *& hoc propter culpam non praestantis, receptum est. quòd si culpa vel dolus abest, dies expectabitur*[2].

ILLVD. L. IIII.

AN ex promissione & facto tutoris, pupillus obligetur, superiùs diximus[3].

SERVI. L. V.

HANC legem require ex his quae posuimus in l. j. suprà eod. titul.

SI FVNDVS. L. VI.

HVC possunt annecti ea omnia, quae copiosissimè doctores prodiderunt in l. cunctos populos de summa Trinit. & fid. cathol. At ex hoc textu apertè efficitur, consuetudinem loci in quo fit contractus, spectandam esse[4]. *quod indubiè omnes recipiunt in his, quae ad litis decisionem pertinent. Proindè si quo loco consuetudo est, vt testamentum sinè indictione valeat, extraneus in eo loco testamentum faciens, etiam de rebus alibi sitis iustè & solenniter testatus esse videbitur, si illam consuetudinem obseruârit*[5]. *Sic si in aliqua ciuitate moris sit, vt duobus testibus testamentum valeat: testamentum aduenae qui ibi fuerit testatus, valebit apud omne territorium*[6]. *His accedit, quòd cùm aliquis contraxit in loco, in quo ex consuetudine maior viginti annis non restituitur, si is apud aliud tribunal agat, vbi ius commune exercetur, restitutio erit inhibenda, si maior annis viginti contraxit, licèt minor xxv*[7]. *Praetereà pro confesso est, semper spectari locum contractûs, quo ad voluntariam iurisdictionem*[8]. *Sed haec non habent locum in casu l. exigere. de iud. vbi notatum est. Nec verò omittendum est, quod placito* CVRIAE *Parisiensis continetur, eius qui patrimonium habet in diuersis regionibus, quarum vna moribus, alia iure regitur, bonorum diuisionem fieri debere, secundùm diuersas locorum consuetudines, petitaque legitimam ex locorum varietate. quod alibi* [9] *Fab. docet*[9].

VENDITOR HOMINIS. L. VIII.

AN

1 l. si in lege. §. si domus. & l. si colonus. suprà locat.
2 l. in illa stipulat. ôe. de verb. oblig. Paul. de Cast. in d. l. si in lege. §. si domus.
3 in l. iij. §. si seruus. de tribut.
4 fac. l. j de emanc. lib. C. l. magis puto. §. ne passim. de reb. cor. infra. l. j. de vsur. iud.
5 Guil. Pap. q. cclxij. in d. cis Gratian.
6 Alc. in l. j pen colum. de sum. Trinit.
7 Bar. Ias & omnes in l. ij. de eo quod cer. loc. suprà.
8 l. vlt. de mil. test. infrà.
9 in l. j. de sacros. eccles.

AN in eo quod interest reputando lucrum veniat, posuimus in l. nummis. sup. de in lit. iur.

QVIDAM. L. XII.

QVI affuit venditioni rei suæ tacens, & posteà precium recipit aut partem, venditionem approbat, & in eo sibi ius facit, aliâs non[10]. 10 l.Caius. suprà de pig. act. & ibi pono fusius.

BONITATIS. L. XIII.

NOTA in euictione bonitatis æstimationem fieri, quæ fuit tempore contractûs. Sic qui condemnatur ad precium & æstimationem rei, quòd forsitan sinè culpa sua desierit rem posse præstare, debet æstimationem rei reddere, secundùm tempus quo fuit res data, nec tempus iudicij inspicietur[11]. *Sic in ea inspectione qua quæritur, an aliquis sit deceptus, in hoc vt beneficium restitutionis, aut propter deceptionem vltra dimidium precij habeat, inspicitur tempus contractûs & venditionis*[12]. *Sed in euictione tractatum est, an æstimatio sit taxanda ex precio conuento, an verò ex precio communi: & hoc magis est: cùm enim leges simpliciter edicūnt fieri æstimationem rei, id interpretamur communiter, non ex eo quod singulariter potuit conueniri*[1]. *quanquàm Bartolus nihil affirmet*[2]. *Et hoc ex hoc textu videtur conuinci: nam si tempus contractûs debet dispici in æstimatione facienda, profectò id intelligitur, quanti res fuit tempore contractûs communiter, nè si conuentum precium dispiciamus, nulla quæstio sit: cùm illud, & contractûs & posteriore tempore, semper sit idem.*

11 l.Titia.ad fi.inf.de iur. dot.

12 l.verùm.§.si locupleti. de minor. sup. l.si voluntate.de rescind.vendit.C.

1 l.precia rerū. infrà ad leg.Falc. l.si seruum. ad leg.Aquil suprà.

2 in l.j. suprà eod.

EVICTA RE. L. XVI.

AN actiones quas habeo ratione rei, durent in persona mea, posteaquàm rem alienauero, vel à me illa fuerit euicta, vide hūc textum:[3] *& alibi etiam nonnulla retulimus 3.*

3 in l.siue manifestus. §.tādiu. sup.de cod.furt.

4 l.proinde.de reb.cred. & l.cum vir. de vsuca. l.vl ad fi. de cast.pecu. noto in l.si quis alienam.sup.de act empt.

VINDICANTI M. L. XVII.

QVI mihi vendidit rem alienam, & posteà dominium rei nactus est, expeditum est confirmari mihi dominium[4]. *Ex quo necessariò euenit, vt non possit ex aliqua causa à me eam rem euincere, cùm is mihi euictionem & authoritatem debeat contra alios*[5]: *multò verò magis contra se per hunc textum*[6]. *Neq; solùm venditor qui emptori de euictione obligatus est, rem non potest euincere: sed idem placuit etiam in eo venditore, qui euictionem præstare non solet: vt si*

5 l.ex empto.§.vlt. & ibi gl. sup.de act.empt.

6 & l.exceptióe. C.eod. fac l. cùm in eo. sup. de pact. l.cum hæreditas. inf.de adm tut. l. frater à fratre sup.de cond.indeb.

pones creditorem vendere pignus: quamuis enim non timeat euictionis
7 l. & si is. de distract. pig. suprà. *periculum, non tamen is poterit euincere* 7. *Sed miratione facit, quòd quanquàm fideiussor venditoris euincere non possit, (tenetur enim de*
8 d.l. exceptione. C. eod. *euictione* 8) *fideiussoris tamen hæres ex sua persona possit* 9: *qui ca-*
9 l. vlt. C. eod. *sus specialis est. Dignum verò notatu est, quòd si emptor venditori euincenti non opposuerit exceptionem, possit tamen alio iudicio, stipu-*
10 l. sed & si. infrà eod. *latione dupla, vel ex empto actione in venditorem agere* 10. *nec enim nouum est, vt qui succubuit in lite per modum exceptionis, possit etiam*
11 l. j. de crim. exp. hær. l. si autē. §. vlt. de negoc. *regredi per modum actionis* 11. *quod & aliàs fusius* 12.
12 in l. quod in diem. §. j. sup. de compens.

SI PRO RE PUPILLI. L. XXII.

§. SI PRO EVICTIONE. *Pertinet ad ea quæ notantur in l. si res quam. inf. eo. tit.*

SI REM QUAM MIHI. L. XXIX.

SI *rem alienam mihi vendideris, cuius nomine lis mihi inten-*
13 l. vlt. §. ex quadrante. de except. doli. *ditur, agentem te ad precium repellam exceptione doli* 13, *nisi offe-*
14 l. pe. §. vl. sup. de peric. & comm. rei vend. l. si post. C. eod. *ras fideiussores pro euictione* 14. *eadem exceptio multò magis mihi prodesse debet, si rem illam à vero domino, vel ex vendito, vel ex donato, aut legato sim consecutus: hic enim rectius est, vt sibi ad precium non sim obligatus, per hunc textum. immò si precium soluissem,*
15 l. si vēdideris. sup. eod. l. si cui sub conditione. de act. empt. *mihi repetitio daretur* 15. *Et quod antè dictum est, locum habet cùm precium non est solutum, vt ei qui rem alienam vendiderit, precium petenti obsit exceptio: at si precium solutum est, non continuò euictio competit eo nomine quòd res aliena sit: sed requiritur, litem motam,*
16 l. habere licere. infrà eod. *& per sententiam rem ablatam esse* 16. *Quandò autem emptor renunciet venditori litem motam, tempus non est finitum: sed sufficit denunciari eò tempore quo ius saluum esse potest venditori ad exce-*
17 per hunc textum. *ptiones & defensiones proponendas: & sic ante sententiam* 17. *posset*
18 in l. libera. de sentē. & inter. omni. iud. & col. *quoquè ista testatio fieri in causa appellationis ex sententia Baldi* 18,
1 l. per hanc. de tempor. appel. C. *cùm in ea sit partibus integrum, non probata probare* 1: *vt aliàs ex-*
2 l. vl. sup. quod cum eo. *plicauimus* 2. *Sed & illud annotatum est, vt cùm euincitur id quod ex causa lucratiua descendit, fiat denunciatio antequàm iudicium*
3 l. qui concubinam. §. si hæres. inf. de legat. iij. *accipiatur* 3.

NAVE. L. XXXVI.

VIDE quæ habentur in l. j. suprà eodem. quæ ad eandem sententiam pertinet.

IN

IN CREDITORE. L. XXXVIII.

ISTA lex annectitur his quæ ponuntur in l. si pignore. §. vlti. suprà de pigno. act. & etiam superiùs hoc eodem titulo habes aliqua 4.

MINOR. L. XXXIX.

TRIPLEX esse dominium, ex intellectu iuris satis efficitur, de quo etiam superiùs diximus 5 *: directum dominium, vtile, & quasi dominium. Pro directo placuit, in rem actionem directam dari* 6 *: pro vtili, vtilem* 7 *: pro quasi dominio, etiam tertia actionis species applicatur, nempe Publiciana* 8*, quæ tam pro directo* 9*, quàm pro vtili dominio datur* 10*. Sed quæsitum est, an actione pro dominio simpliciter proposita, dominium directum & vtile comprahensum putetur, vt in vtroque obstet rei iudicatæ exceptio: quod rectiùs dici Bartolus affirmat* 11*. At quasi dominium sententia non continebitur: ideóq; victus debebit videre, an ex aliqua causa Publicianam poßit intendere: neque enim exceptione prioris iudicati repelletur, per hunc textum* 12.

QVI FVNDVM. L. XLV.

PERTINET ad ea quæ singulariter ponuntur in l. qui fundum. §. qui agrum. de contrah. emp. suprà.

SI PIGNORA. L. L.

VT creditor iure pignoris vendens 13*, ità & executor ad rem vendendam datus, de euictione non tenetur, per hunc text. Sic nec iudex qui rem ex causa iudicati adiudicat* 14*, nec testamenti executor* 15*. Sed si de euictione cauerint, obligabitur is, cuius nomine res est vendita* 16*. Sunt enim ministri nudi, adeò vt actio sine aliqua cessione, ex illis contractibus domino quæratur* 17*. Non idem admittitur in procuratoris persona, qui si de euictione procuratorio nomine cauerit, tenebitur ipse* 18*, licèt regressum posteà in dominum habeat.*

SI PER IMPRVDENTIAM. L. LI.

SINE distinctione dicitur, vt si iudex per inscientiã vel dolum malè iudicat, id damno fit emptoris, nec illud à venditore emptori præstari debere, etiam si nulla emptoris culpa arguatur, secund. Bal. & Bar. hîc contra glo. Si tamen præsente venditore iniqua sententia fuisset

4 in l. vindicantem. sup. eod.
5 in l. j. si ager vectig. vel emphy. peta.
6 toto tit. de rei vindi.
7 toto tit. si ager vectig. l. j. §. quod autem. de superfic.
8 ex tit. de Pub. in rẽ act. l. j de superficieb. inst.
9 l. ii. de Publi. suprà.
10 l. cùm spõsus. §. in vectigalibus. de Public.
11 l. in l. si mater. §. eandem. per illum tex. de except. rei iud. Inno. & Pano. in c. cæterum. de iudic.
12 Bar. hîc. & d. l. si mater. §. eandem.
13 l. j. C. cred. pig. euict. non deb. l. & si is. de distrac pign. suprà.
14 per Bal. in l. si ob causam. C. eod.
15 l. q erat hæres. fa. ercisc. Bar. in l. alio. in fi. de ali. & cib. leg. infrà.
16 d. l. qui erat hæres. l. si ob causam. C. eo. Bart. in d. l. alio.
17 l. qui autẽ. §. fi. sup. de const. pecu. vbi noto.
18 l. procurator. qui supr. de pecu. pono in l. Plautius. suprà de procur.

fuisset reddita, nec is appellasset, magis est vt regressus emptori contra venditorem detur [19].

SI IDEO. L. LV.

HANC *legem satis potes intelligere ex his, quæ in eodem genere superius diximus* [20].

SI DICTVM. L. LVI.

§. SI COMPROMISERO. *Sententia generalis Africani est, de euictione nō agi nisi in iudicio res fuerit euicta* [1]. *Ideò emptor ex compromisso damnatus, non habet authoritatem in venditorem, cùm nulla necessitate id fecerit, per hunc textum. Idem est, si transegisset* [2], *vel iurâsset* [3], *vel si confessus fuisset* [4]. *nemo enim eum compromittere, transigere, aut confiteri cogebat. Si tamen aliqua necessitate coactus id fecit, finge forsan eum compulsum ex lege statuti fuisse vt compromitteret, aut transigeret, habebit euictionem* [5]. *Idem est, quotiès iurare cogeretur vel referre* [6]. *quanuis hoc ipso videatur habere iustam causam iuramenti recusandi, cùm id illi poßit esse captiosum* [7]. *Nec omitto quod aliâs ex facto iudicatum scio, eum qui promisit Titio indemnitatem in aliqua causa, in nihilum teneri si Titius transegerit* [8]. *Ex quibus non id effici volumus, vt non sit licitum emptori, si rem agentis esse cognouerit, eam restituere etiam sinè sententia: hoc enim illi integrum est* [9], *propter bonam fidem quam etiam in alterius dispendium debemus agnoscere* [10]. *sed debet id liquidò constare: aliâs si emptor restituat, amittet euictionem, vt suprà diximus. Quod autem pertinet ad §.* Pupillo, *fuit quæstionis, an pupillis & minoribus citatio aut denunciatio fieri poßit: & expeditum est, neque infantes* [11], *neque minores quatuordecim annis, citari posse* [12]*: siue tutorem habeant, siue non* [13]*: quod & placito* CVRIAE *Parisiensis comprobatum est* [14]. *sufficeret tamen post citationem iudicium suscipere, vel cum tutore solo, vel cum pupillo authoritate tutoris* [15]. *At adultus poterit euocari sinè curatore* [16]. *tamen iudicium cum eo acceptum sinè curatoris authoritate, si quem habet, non valebit* [17]*: idem dicitur & si non habet* [18]*: nam quanuis adultus contrahens cùm curatorem non habet, legitimè & vtiliter contrahat* [19]*: non idem placuit, si iudicium suscipiat. sed his quæ de pupillo diximus, videtur obstare, quod hic Paulus censet pupillo denunciari posse:*

19 l. Herennius. §. Caia. infra eod.
20 in l. qui repudiātis. §. cùm contra de in off. test.
1 l. nō tamen ei. sup. eod. l. vtique. de rei vin. suprà vbi noto.
2 l. si suspecta. §. quāuis. sup. de inof test.
3 Bar. & Alex. in l. manifestæ. de iureiur.
4 Panor. in c. pe. nu. 10. de re iudic.
5 arg. huius tex. & Bald. hic.
6 l. manifestæ. & ibi Alex. & Fulg. de iureiur.
7 per ea quæ not. in l. si pater. de iurei. & Alex. in d. l. manifestæ.
8 p tex in d. l. si suspecta. l. à sentētia. § j. de app. l. iij. suprà de trans.
9 l. ex empto. § idē. sup. de act. empt.
10 l. quoties. § sicut. de admin. tut. l. Quintus. mand.
11 l. qui litigandi. in prin. de in ius voc suprà.
12 l. neque impuberes. de in ius voc. suprà.
13 p tex. in l. sed si ex stipulatu de verb. obl. & ibi Alex vlt. col.
14 die 8. Iulij, anno 1544.
15 l. i. §. sufficit. de admi. tutor infrà.
16 d. l. j. §. in causis. de admin tut. & ibi Barr. & Bal. in l. vlti. si propt. public. pensit.
17 l. cùm & minores. si aduers. rem iud.
18 p tex. vnicū. in l. acta. §. vlt. de re iud. Bart. in d. l. cum & minores.
19 l. iij. de in inte. rest. C.

posse: quod intellige ad commodum suum: & latiùs vide per glo. hic, quam Bartolus & Alexander tenent [20]. Id enim speciali beneficio pupillis & minoribus indultum est, vt quæ aliâs valitura non sunt, effectum habeant, si ea ad illorum compendium pertinent [21]. nemo enim ad petendam restitutionem est cogendus [22].

20 in l. si stipulet. cũ seq. de verb. obl. inf.
21 l. non eo minùs. de procu.
22 l. si iudex. sup. de min.

HABERE. L. LVII.

IN eandem sententiam vide quæ dicuntur in l. si quis mandatu. sup. de neg. gest.

HAERES SERVUM. L. LVIII.

VT in rebus donatis redhibitio non est [23], sic nec euictio. nec enim lex patitur eum qui ex liberalitate sua conuenitur, de euictione rei donatæ teneri, nisi si is in dolo fuerit [24], vel nisi à pactione initium habuerit donatio [25]. Sic & quæri solet, an beneficio euicto teneatur collator de euictione: quod ità admittit Panormitanus [26], si sciens alij debitum, contulit huic à quo euictum est: aliâs vix est vt teneatur, nisi is esset cui necessariò debebat conferre. nam cùm verè donator hoc casu non sit, cùm officij aut mandati necessitate fecerit [1], tenebitur aliud conferre [2]. In legato autem euicto ferè distinguitur, vt si in specie legatum est, non debeatur euictio: quia res talis qualis est, ab hærede est præstanda [3]. Sin autem in genere, euictionem hæres debebit. nam equo generaliter legato parùm honestè & ex bona fide facit hæres, qui mihi alienum tradit, per hunc textum [4]. Sed & recipitur, vt si legatæ species in legitimam imputari debeat, euictio eius debeatur [5]. Huc pertinent quæ dixi in l. creditor. §. filiæ. sup. de act. empt.

23 l. ad res donatas. suprà de ædilit. edict.
24 l. Aristo. ad fin. inf. de donat.
25 l. j. de iur. dot. C.
26 in c. cùm secũdùm. de præb. cum gl. fin.
1 l. rem legatam. de adimend. legat. infrà.
2 c. inter. & ibi Panor. & glo. de præb.
3 l. si à substituto. de legat. j.
4 & l. qui cõcubinã. §. si hæres. infrà de leg. iij.
5 per l. scimus. in prin. & ibi Bal. de inof. test. C.

SI RES QVAM A TITIO. L. LIX.

EX his quæ superiore lege diximus, descendit & iste casus: vendidi tibi fundum, tu donâsti vel legâsti Mæuio, deindè res est euicta: quia certum est, Mæuium in te donatorem agere de euictione non posse [6], an contra me regredi is possit, quæritur. Et verum est, nullam me hoc nomine euictionis actionem timere, nisi tu ei cesseris omne ius quod habes in me, per hunc textũ: vel nisi non esset donatio simplex, sed remuneratoria [7]. Sed nec tu qui à me emisti, rem, quam posteà Mæuio donâsti, de euictione contra me ages, cùm tua non intersit. & hoc Bartolus, Angel. Paul. & Alexander tenent [8]. Non idem dicitur, si non donâsses, sed rem ex titulo oneroso cessisses: putà mulieri rem

6 per ea quæ ponũtur in l. prox. suprà eod.
7 l. idemque. §. vlt. suprà mand. Bart. in l. Iulianus. §. vlt. de ver. obli. infrà.
8 in l. Iulianus. §. vlt. de verb. oblig. & gl. hic.

rem distrabo, quam posteà in dotē dat, melius est vt ea de marito euicta, agat mulier & me authorem laudet 9. *Nam promissio dotis causa, onerosa est* 10. *Sic cùm pater rem emptā in dotem dat filiæ, si euincitur à filia, aut eius marito, de euictione in venditorem aget* 11: *cuius magni intersit, dotatam filiam habere: & in dotando potiùs debitum exolui, quàm liberalitas exerceri dicatur* 12.

HERENNIVS. L. LXIII.

PERTINENT *ad hanc legem ea quæ habes in l. si procuratorem. §. si ignorantes. sup. mand. vbi quæritur, an procurator, emptor & fideiussor appellare teneātur, vt posteà regressū habere possint. Et quod dicit hîc gl. plerunq; credi eū qui victus est, malā causam habere, rationem habet: semper enim pro sententia præsumimus, quoàd contrariū probetur* 13: *si modò eam solennitatē habet, quæ iure prodita est* 14. *Sic dicimus eū frustratoriè appellâsse, qui in appellatiōe victus est. sed hoc ità verū esse didici, si ex eisdem actis, non si ex alijs, est victus* 15.

REM HAEREDITARIAM. L. LXV.

APTE *dicitur, per consensum, non autem per rem indiuiduam, effici duos reos. quamuis enim in obligationē veniat indiuiduum, non tamen ideò effici creduntur duo rei* 16. *Ideoq; cessabunt ea iura, quæ de duobus reis inducta sunt* 17: *vt priuilegium cedendarum actionū, item ea quæ loquuntur, an factū vnius alteri noceat* 18. *Similiter dicitur, eos qui ex maleficio insolidùm tenentur, pro duobus reis non haberi: neq; enim ad idem tenentur, neq; vnius solutio alium liberat* 19. *At hoc in duobus reis secùs dicitur* 20: *quod Bartolus notat* 21.

SI CVM VENDITOR. L. LXVI.

CVM *res diuiditur, vel à iudice, vel à partibus, certum est ius euictionis deberi* 1: *nam diuisio instar emptionis habet* 2. *Si verò diuisio fit ab ipso testatore, non debebitur euictio* 3, *nisi iure exceptionis* 4. *tamen quatenùs portio adiudicata cedit in legitimā, debebitur euictio etiam actionis iure* 5. *cui annecte quod & in eodem genere suprà diximus* 6. *An verò debeatur euictio ei, qui contentus certa parte hæreditatis, se abstinuit, pono in l. creditor. §. filia. sup. de act. emp. & nota, quia singulare est.*

CVM LA CONDITIONE. L. LXVIII.

QVOD *hîc ferè nouissima responsi parte dicitur, pertinet ad ea quæ*

9 l. si p te. § vlt. sup. eo.
10 l. pater. infrà eod. l. ex pmissione. inf de act. & obli. & ibi noto.
11 l. pater. infrà eo.
12 l. vl. de dot. promi. C. l. j. de lucrat. descri. impo. lib. x. C.
13 c. in pñtia. de renun. extra.
14 per c. quoniā contra. de prob. vbi Panor.
15 gl. & Bar. in l. vlt. de re iudi. infrà.
16 Per hūc tex. Bart. in l. ij. q. j. de duob. reis.
17 Per Authen. hoc ità. de duob. reis. C.
18 l. in lege Falcidia hoc esse obseruādum. inf. ad l. Falci. l. si duo. Si quis caut. l. si vnus. de pact.
19 l. itē Mela. §. si plures. sup. ad l. Aqui. l. si quis id. de iurisd. om. iud.
20 l. in duobus. §. vbi. de duob. reis. sup.
21 in l. vlt. iij. q. de duobus reis.
1 l. itē. com. diui. in fi. & hic. & l. si familiæ. C. famil. erci. vbi vide gl. l. si fratres. com. diuid.
2 l. j. cō. vtriusque iud. C.
3 l. ex parte. §. vl. fam. ercis. suprà.
4 l. cum pater. §. euictis. de leg. ij. & ibi Bart. & in l. qui Romæ. §. vl. in fi. de verb. oblig.
5 l. scimus. in prin. de inof. test. C. l. hæres percepto. ad Treb. infrà.
6 in l. si paterfamilias. fa. ercisc.

qua ponuntur in l. si nomen. suprà de hæredit. vel action. vendit.

QVI LIBERTATIS. L. LXIX.

HANC *legem citamus in l. emptorem. §. vlt. suprà de act. empt. vbi quæritur, an quotiès actum est vt non sit euictio, saltem venditor obligetur ad precium reddendum re euicta.*

PATER. L. LXXI.

IN *hanc sententiam nonnulla paulò superiùs diximus* 7. 7 l. si res quam. sup. eod.

De exceptione rei venditæ & traditæ.

MARCELLVS. L. I.

EX *hoc textu* 8 *manifestè impletur, eum qui rem meã mandatu meo vendidit, quem procuratorem specialiter datũ interpretor, fidẽ de precio habere posse, nisi euidenter ostendatur me mandâsse, nè res traderetur non soluto precio: quanuis contrarium Bartolus* 9 *responderit. De quo aliâs vide fusiùs* 10. 8 §. si quis rem. 9 in l. j. de procu. Cæsar. & in l. à Diuo Pio. §. si post addictum. de re iud. infrà.

SI A TITIO. L. II.

AN *dominio superueniente authori meo, confirmetur mihi dominium, habes in l. si quis alienam. suprà de act. empt. Similiter & in pignore superiùs diximus* 11. 10 in l. cuicuuque. §. si ei quem. de instit. suprà. 11 in l. rem alienam. sup. de pigno. act.

LIBER VICESIMVS SECVNDVS PANDECTARVM.

De vsuris & fructibus, & causis, & omnibus accessionibus & mora.

HIC *non præter rem quæri possit, quid vsura centesima, quid semisses, quid trientes, in iure significent. Et Alciatus* 12 *ex Hermolai Barbari & Socyni authoritate defendi posse existimat, vsuras centesimas dici, cùm numi duodecim quotannis in centenos accipiuntur: Semisses verò, cùm de centenis seni: Trientes, cùm de centenis quater-* 12 c. j. lib. iij. dispunct.

quaterni. Ità fit, vt centesimo mense in centesimis vsuris sors sit refecta. Et hoc etiam Budæus probat[1]. *Et de calculo & repatatione vsurarum multa apud Connanum libro septimo commentariorum relata sunt*[2].

1 libro j. de asse.

2 cap. j. si cert. pet.

CVM IVDICIO. L. I.

IN vsuris (inquit Papinianus) consuetudo regionis in qua contrahitur, spectari solet. Cui annectitur quod superiùs posui in eodem genere[3]. *Quod autem in hac lege*[4] *dicitur, non pertinere ad iudicem de futuris vsuris sententiam ferre, fusiùs habes in l non quemadmodum. suprà de iudicijs. Planè & illud addendum est, tractum futuri temporis ad iudicem nihil pertinere, si tempore rei iudicandæ, id quo de agitur, futurum est: nam si iudicio iam contestato illud euenerit, quanquàm principio litis non constitisset, id iudici incumbit*[5]: *adhibita ea temperatione quam retulimus*[6]. *Item quia de vsuris quæritur, omittendum non est, ea quæ ferè de vsuris toto iure ciuili explicantur, iure pontificali corrigi*[7]: *immò & ex sententia & interpretatione Codicis*[8]: *adeò vt ciuitatum administratores, de vsuris soluendis & contrahendis statuta dictantes, sint excommunicati: immò & omnes ij, qui vsurarum contractus extra peccatum ponunt*[9]. *Solent tamen numerari aliquot casus, quibus, etiam placatis Canonistis, vsuræ capi possunt: putà venditor rem tradidit, neque precium recepit: hic cum ratione dicitur, posse eum contra emptorem agere, & vsuras nomine eius quod interest, consequi*[10]. *perpetuum est enim, vsque ad legitimum eius quod interest modum, vsuras capi posse*[11]. *Huic proximum est, quòd maritus recipiens pignus pro dote, licitè & iure permittente fructus facit suos, neque sorti imputat*[12]: *cùm tamen sit cautum, creditorem fructus quos percepit, debere sorti & debito acceptò ferre: nam id vsurarum crimen habet*[13], *nisi in re quam pignori accipit, haberet directum dominium, & debitor vtile: vt si ponas vassallum vel emphyteutam domino oppignerare fundum siue beneficium*[14]. *Extat quoquè placitum* CVRIAE *Parisiensis*[15], *quo hæredes qui traxerant solutionem legati, quod dotis nomine testator neptæ suæ legauerat, ad vsuras medij temporis damnati sunt. Alios similes casus, quibus vsura à canonibus permittuntur, retulit Abbas*

3 in l. si fundus. suprà de euict. & in l. exigere. de iudic.

4 §. socius si ideò.

5 l. ædiles etiam. §. item sciendũ. de ædil. edict. suprà. l. non solùm. de rei vind. suprà.

6 d. §. item sciendum.

7 toto tit. de vsur. in antiq. & lib. vj.

8 glo. & doct. in l. j. de sum. Trin. & fid catho. C. per illum text.

9 cle. vna. de vsur.

10 glo. in l. ij. C. de vsur. & in l. curabit. de act. emp. gl. in c. conquestus. de vsur. & ibi Panor.

11 secund. Azon. in l j. C. de sacrosan. eccl. Bal. in l. ij. de vsur. rei iud.

12 c salubriter. de vsur.

13 c. j. de vsur. extrà.

14 c cõquestus. & ibi Panor. de vsur.

15 Cal. Martijs, an. 1538.

bat[16]. *Adde quòd ecclesia, ratione peccati, habet imperium & notionem in vsurarium etiam secularem*[17] *: & coactio ad reddendas vsuras, est misti fori, poteritq; fieri per iudices profanos*[18]. *Nec omittendum est, non solùm Gallorum constitutionibus, sed etiam pontificiys decretis*[19], *approbari constitutiones pensionum quæ pro pecunia fiunt : vt cùm pro M. D. aureis, promittis mihi singulis annis centum aureorum pensionem : quia enim quandiù soluis pensionem, sortem abs te non possum auferre, id non est vsurarium, sed magis pro portione venditionis est. Si tamen redditus ille in mutui contractu fieret, vsuram habere* CVRIA *Parisiensis statuit*[20]. *vt si ponas centum mihi mutua te dedisse, ea lege, vt si certo die illa non reddam, debeam tibi aliquot nummos pensionis ergò. Poterit autem redditus pecuniæ creatus, quandocunquè redimi, etiamsi nè redimeretur, lex in contractu dicta est : vt eadem* CVRIA *iudicauit*[21].

16 in d.c.conquestus.
17 per tex.in c.j. & ibi Panor. extra eod.
18 p tex. in c post miserabile. de vsu. & ibi Panor. gl. in verb. vsuris. in cle.vl. de iud. Bal.in l.eos.§.vlt.C.eo. Paul. & Ias.in l.si non sortē. in prin. per illum tex. de cond.indeb.suprà.
19 extrauag.j.& ij.de em. & vend. Pan.in c.in ciuitate.ad fin.de vsur.
20 Die 8.Decē.anno 1533.
21 Die 2.Apri. anno 1549. & noto in l.videamus. infrà eod.

VOLGO. L. II.

HVNC textum de actionibus stricti iuris intelligunt omnes, in quibus generale est, vt vsuræ non à die moræ, sed à lite contestata computentur. quod aliàs fusiùs in l. cùm fundus. suprà si cert. pet.[1]

1 l.j.& l.vlt.de vsur. & fruct.leg.C.

IN FIDEICOMMISSI. L. III.

MAXIMA controuersia est inter magistros iuris, à quo tempore legatarius fructus rei legatæ faciat suos. Quædam enim leges à lite contestata[2], *quædam à mora*[3], *quædam verò à die aditæ hæreditatis*[4]. *In quo primùm ponendum est, legatum rectà ad legatarium transire à die mortis*[5], *adeò vt adita hæreditate, videatur retrò fuisse ipsius legatarij, si legati dominium spectes*[6]. *sed non idem est quo ad fructus, qui omnes ante hæreditatem aditam lucro hæredis cedunt*[7]. *Cui consequens esse Baldus*[8] *voluit, vt si fructus non adita hæreditate sint percepti à legatario, debeant restitui ipsi hæredi*[9]. *At vbi adita est hæreditas, cum æquitate dicitur, hæredem non facere fructus suos, qui rem alij legatam non ignorat, & ità in mala fide sit*[10]. *quòd si ignoret, (& hoc in obscuro potiùs credendum est*[11]*) debebuntur fructus à die moræ, si mora sit contracta*[12] *: sin minùs, à tempore iudicij accepti, siue litis contestatæ*[13] *: quo tempore*

2 l.si quis seruo. & l.Titia. §.vsuras. de leg.ij. l.si cui. de cond.& demon.
3 l.Herennius. j. inf eo. l. quæsitū. infrà de acquir rer domi.
4 l.à Titio.de furt.infrà.
5 l.si ibi homo. §. cum seruus.de leg.j.infrà.l. huic scripturæ. ad leg. Aquiliam. suprà.
6 l.quod seruus.de lega. ij. & l.nihil. §.vlti. de leg.j. infrà.
7 in l.4. C.de vsur.legat. j.colum.
8 per tex. & glo. in d.l. nihil.
9 l.quæsitum. in f.de acquir.rer domi.d.l.Herennius. infra eod.
10 l.q in alterius. de reg. iuris. l.verius.infrà de prob.
11 l.si quis seruo. & l.Titia. §.vsuras. de leg.ij. l.nequis. infrà eo. l.qui solidum. §. etiam. de lega.ij.
13 l.j.& vltim. C. de vsur. leg.C.

qui in mora, vel mala fide non erat, incipit moram & malam fidem habere [14]. *Cui sententiæ maximè consentanea sunt ea quæ in l. vinum. suprà de reb. cred. adscripsimus. nec vtimur eorum opinione* [15], *qui à lite contestata solùm, vsuras in legatis deberi definiêrunt: nam hoc multarum legum tenorem labefactat* [16]. *Qui autem meliùs res tam contrarias & dissipatas simul colligárit, habebo gratiam. Planè sicut mala fides quæ per litis contestationem contrahitur, est altera lenior: quòd qui solùm lite contestata in mala fide statuitur, periculum rei non timeat, at alter obligetur periculo* [17]: *ità & mora quæ solùm per litis contestationem venit, hoc minùs grauis est quàm alia, quòd lata sententia non debebuntur fructus ab eo qui solùm lite contestata moram contraxit, nisi post quatuor menses qui condemnatis ex lege* [18] *dantur, per hunc tex. à quo si non discedis, habes mirabilem temperationem ad ea quæ superiùs posuimus. nam eo casu neque à die aditæ hæreditatis, neque à lite contestata, aut sententia reddita, sed à quatuor mensibus post iudicatum putandis fructus debebuntur. Hîc enim, vt satis ex tex. colligitur* [19], *erat lata sententia de restituendo fideicommisso, deindè cessanti hæredi in restituendo aliud iudicium dictauit fideicommissarius: in quo iudicio secundo habebit is fructus & commoda vsque ad sententiam, intermisso tempore quod iudicatis datur, hoc est, deducto aut prætermisso, si quidem antè hæres in mora non fuit: aliàs tempus moræ spectaretur ad fructus restituendos* [20]. *nec tempus illud quod iudicatis benignè concedi solet, eis proficiet in hoc, vt fructus lucrari possint: id enim spatium debitoribus qui in mora ante iudicium acceptum fuerint, dilationem affert, non lucrum: vt hoc tex. Itaque quod vulgò valuit* [21], *eum qui condemnatus est, non antè debere vsuras, quàm præterierit tempus legitimum, iudicatis indultum miserationis causa: non videtur locum habere, si antequàm ad iudicem perueniretur, mora aliqua in debitore arguatur. quod ex hoc textu conuincitur, & sinè ratione non est. Nam in contractibus bonæ fidei, vsuræ debentur à tempore moræ* [1]: *in stricti iuris, à lite contestata, si mora præcessit* [2]. *ergò eius temporis quod iudicatis post sententiam datur, vsuræ debebuntur. Cui consequens est, vt si mora non præcesserit in stricti iuris iudiciis, vsuræ non debeantur, nisi post sententiam & legi-*

14 l. certũ. C. de rei vind.
15 Con. lib. ij. Miscel. c. vij.
16 d. l. si quis seruo. & l. j. §. bellissime. vt legati nomi. caueat.
17 l. illud. de petit. hær. suprà.
18 l. ij. & iij. de vsuris rei iud. C.
19 In princ. ibi, cùm post iudicis.
20 vt l. equis. j. & ij. infrà eo.
21 l. j. ij. & iij. de vsuris rei iud. C.
1 l. mora. §. in bonæ fidei & l. videamus. inf. eo.
2 l. cùm fundus. vbi no. to. & cert. pete.

& legitimum tempus[3]. *Hæc etsi dura sunt, ità tamen lex scripta est. neque mihi res videtur aliter teneri posse.*

§. IN HIS QVIDEM IVDICIIS. *Hic textus mihi semper difficilis iudicatus est. Qua enim ratione & æquitate id fieri potest, vt in actionibus stricti iuris actori post litem contestatam omnis causa sit præstanda in diem quo sententia dicitur: at post rem iudicatam, neque fructus, neque accessiones debeantur: sed tempus illud sit à fructibus dependendis immune, cùm reddita sententia efficiatur mora contumacior, quàm solùm lite contestata? Sed melius est rem ità constituere, vt dicamus hic rem fuisse peremptam: quo casu vsitatum est, vt qui in mora est, debeat fructus non tantùm vsque ad diem interitûs, sed rei iudicatæ, vt alibi Iurisconsultus docet*[4]: *pòst verò minimè, per hunc textum: quod & aliàs dixi*[5]: *aliter res iudicata proficeret ei qui & in mora est, & contra quem iudicatum est. quod non recipimus*[6]. *Nam qui restituere per sententiam iussus est, si non restituit, non tamen lucratur fructus post sententiam, si rem habet*[7]: *at re perempta, vsque ad sententiam fructus pendet, vt hoc textu dicitur*[8].

§. NONNVNQVAM. *De restitutione fructuum in fideicommisso singulari, suprà dictum est*[9]. *quid autem in vniuersali, habes per glos. in l. in fideicommissariam. infrà ad Trebellianum*[10]. *& nos etiam superiùs nonnulla*[11]. *Propiùs verò ad textum sic res temperanda est, vt cùm aliquis rogatur restituere post mortem vel aliud tempus, quicquid ad se peruenerit, non videatur grauatus de fructibus*[12]. *Nam in dubijs hoc tempus gratia hæredis adiectum esse suspicamur, vt ex responso sequente apparet*[13]. *non idem receptum est, cùm hoc modo restituere grauatus est,* quantacunque pecunia ad te peruenerit, eam pecuniam omnem restituas: *hic enim fructus restitutionem sequuntur propter generale verbum,* pecunia: *& illa duo verba,* quantacunque, & omnem. *Et ità intelligunt omnes legem Balista. infrà ad Trebellianum*[14]. *Quòd si rogatus est restituere quicquid supererit ex vniuersis bonis, seruatur quod hic dicitur. Item de tali fideicommisso poterit diminuere rogatus, modò id bona fide faciat*[15]: *nec tenebitur de omnibus bonis quicquam reseruare fideicommissario*

præter

3 per hunc text.

4 l. Iulianus. j. ver. j. suprà de rei vind.

5 l. iij. de tritic. sup.

6 l. euidenter. infrà de excep. rei iud.

7 l. qui restituere. suprà de rei vind.

8 & l. Iulianus. & l. fructus. de rei vind.

9 ead. l. in princ.

10 & doctor. in l. iubemus. ad Treb.

11 in l. Papinianus. §. si conditioni. cum seq. de inoff. testamen.

12 l. hæredes mei. in princ. infrà ad Treb. l. quod his verbis. de leg. ij.

13 ibi, cùm Pollidius. & l. si ità relictum. §. Pegasus. de lega. ij. l. cùm tempus. de reg. iur. l. eum. de annuis legat. infrà.

14 Barto. Angel. Paul. & Alex. in d. l. Balista.

15 vt hic. & l. Titius. infrà ad Treb.

præter quartam[16]. *Diuersum placuit in eo, qui simpliciter rogatus est hereditatem restituere, non adiecta clausula,* quicquid superer-erit: *nam nihil dimminuere, aut alienare potest*[17], *nisi certis casibus, vt pro dote danda, vel restituenda*[18]. *& hoc etiam Guido Papa refert*[19]. *Quòd aũt pertinet ad §. cùm Pollidius, alibi asscribetur*[20].

SI STIPVLATVS SIS. L. IIII.

IN stipulatione rem dari agitur precisè ad dandum[21]: *& sic non succedit obligatio ad id quod interest: fructus verò à lite contestata veniunt*[22]. *In stipulatione rem tradi venit id quod interest à mora*[1], *& per consequens fructus, non tanquàm fructus (neque enim in stricti iuris iudicium hi veniunt ex mora*[2]) *sed tanquàm id quod interest. nam si id quod interest à mora venit, ergò & fructus: cùm reputationem vtilitatis augeat ratio fructuum, quos reus potuisset percipere, vel eò maximè, quòd lucrum in eo quod interest, contineatur*[3]. *Non est igitur ea distinctio tralatitia, vt quidam existimauerunt, aut à sententia legum aliena: cùm ex ea necessariò consequatur, quod exemplis doctores probauerunt*[4]. *posuimus aliqua in l. ratio. § j. sup. de act. emp. Cùm autem simul & rem dari, & rem tradi, stipulatione comprehenduntur, fructus venient, per hunc textum*[5].

CVM DE IN REM VERSO. L. VI.

VERVM est quod Gofridus scribit[6], *eum qui petit certam pecuniam vel aliquid alud, solo eo prospectu, quòd aliâs fuit multotiès soluta, succumbere: & hoc innumeris authoritatibus confirmatur*[7]. *quod tamen intellectum habet, nisi tanto tempore esset præstitum, vt initij non restaret memoria. nam hoc tam longum tempus pro titulo est*[8]. *Qui autem sibi pecuniam, vsuras aut pensionem dari intendit, non hoc tantùm nomine, quòd alia aliquandò præstationes facta sint, sed adiungit causam, quam probare nititur ex cursu longi temporis, vincet. & ità omnes hunc textum intelligunt*[9]. *facilè enim contra præstantem inducitur tituli probatio ex diutina præstatione censûs, si adiecta causa est*[10]. *Sic ex præstatione censûs, subiectio probatur*[11], *si de causa constat: aliâs enim cùm possit ex multis causis pensio præstari etiam à non subiecto, immò & ab exemplo, vix est vt ex sola præstatione inducatur probatio subiectionis*

16 authent. contra rogatus. C. ad Trebel.
17 l. vlt. § pe. & vlt. cõmu. de lega. C.
18 auth. res quæ. C. commu. de lega.
19 in q. ccccxx. in decis.
20 l. si ità scriptum. §. Pegasus. de leg. ij. inf. vide Dec. in l. cùm tempus. de reg. iur.
21 l. vbi autem. §. vl. infrà de verb. oblig.
22 l. si filiusfa. §. j. de ver. oblig l. cùm fundus. & ibi noto, suprà si certa pera.
1 l. si fundum certa. infrà de verb. oblig.
2 d. l. cum fundus.
3 l. vni. de sentẽ. quę pro eo quod interest. scrib. in l. nummis. de in lit. iuran.
4 in l. si filiusfamil. §. j. de verb. oblig. & Bart. in l. videamus. §. si actionem. infrà eo.
5 Bar. in d. l. videamus. §. si actionem.
6 in c. vl. de caus. posses.
7 l. si certis annis. C. de pact. l. creditor. de vsur. l. vlt. C. nè vxor pro marito.
8 l. hoc iure. §. ductus aquæ. de aqua pluuia arc. inf.
9 Bar. & gl. hic. & in l. solent. de offic. proconsl. & Panor. in c. viti. de cau. poss. & prop.
10 l. litibus. & ibi glos. de agric. & censit lib. xj. C. & c. peruenit. de cẽsib.
11 d. c. vlt. de cau. possess. & prop. & ibi. Panor.

ctionis[12]. *Sic ex sententia Bartoli*[13], *cùm rusticus soluit singulis annis par caponum, & nulla causa in promptu est: nemo dixerit teneri eum futuro tempore ad præstationem. At cùm causa affertur, eaq; ex diutina possessione probatur, satis obligatio induci credita est ex hoc textu. Sed videndum ne aliud sit, si ius commune ei qui allegat eiusmodi præstationem, refragatur: hîc enim obtentum est, vt verè causa & titulus probentur*[14]. *Quinimmò nec huius legis præsumptio locum habet, si simul pro pluribus annis præstatio facta est*[15]: *nam longi temporis tractus hoc textu requiritur. Sic quod dici solet, eum qui tribus annis proximis soluerit, præsumi retrò soluisse*[16], *non est verum, si vna vice pro tribus annis dicatur facta solutio*[17]. *Item nec ista lex locum habet, cùm variè & inæqualiter præstationes factæ sunt. finge vno anno par caponum, alio decem data esse: non enim ex vsu inæquali & vario præscriptio inducitur*[18], *nec consuetudo*[19]: *& hoc Bartolus notat*[20]. *Hæc autem rectè dicuntur contra facientem & præstantem, an scilicet inducatur præscriptio ex diutina eius præstatione: contrà est in negligente & non faciente. nam qui per decem annos non soluit pensionem, non ideò iure potest intendere se liberatum esse, nisi in debito otioso & vsurario*[21]: *aliàs enim præscriberentur actiones personales decem annis, quod falsum est*[22]. *de quo vide fusius apud Bartolum*[23], *& Panormitanum*[24]. *Et præclarum est quod hîc ad finem legitur, ex præstatione vsurarum per longum tempus certi debiti nomine, probari debitum subsistere. Sic qui vsuras alicuius summæ promittit, ipsam summam videtur promittere*[1]. *Sic qui in instrumento scripsit se plus recepisse quam receperit, si pro toto conueniatur, exceptione quidem non numeratæ pecuniæ defenditur*[2]: *habet tamen ad residuum actionem*[3]: *& hoc singulare est, & à paucis animaduersum.*

12 c. constitutus. de religio. domi. Io. And. in c. quoniam. de priuil. Panor. in d.c. vlt.
13 hic in vlt. col.
14 per text. in c. j. de præscrip. lib. vj.
15 Bart. in l. creditor. C. de vsur.
16 l. quicuque. de apoch. publ. lib. x. C.
17 Iaf. in tit. de iur. emphy. nu. 35. & 136.
18 l. quod autem de seruit. vrb præd. sup.
19 doct. in l. de quibus. de legib.
20 in d. l. solent. §. j.
21 l. qui semisses. & l. cùm quidã. §. diuus. inf. eo.
22 in l. sicut. de præscrip. xxx. ann. C.
23 in d. l. solent.
24 in d. c. vlti. de caus. poss. & in c. peruenit. de censibus.
1 l. ij. de dot. promiss.
2 tot. tit. de non num. pecu. C.
3 l. si voluntate. C. de dot. prom.

DEBITOR. L. VII.

TRIPLICITER *fieri potest oblatio: vna, cùm res ipsa offertur in substantia, & recusante creditore deponitur, vel consignatur: idque pro iusta solutione est, habétque eos effectus qui lege proditi sunt*[4]. *Sic & fideiussor qui debitum obtulerit, & non receptum consignârit, mandati agere potest*[5]. *His consequens est, vt*

4 l. acceptam. de vsur. C.
5 l. fideiussor qui. de fideiuss. infrà.

debitor qui hoc fecerit, iustè à creditore petat apocham siue liberationem debiti 6. *Est & oblatio realis, quæ tamen consignationem non habet: & ea habet aliquos effectus, quos alibi perstringit glo.* 7. *Datur quoquè tertia oblationis species quæ verbo fit, cùm quis offert se paratum soluere: de qua alibi fusiùs diximus* 8. *Potest addi & quarta oblatio, quæ in folle fit & sacco obsignato: de quo & aliàs tentamus* 9.

6 l.j. de suscep. & arcar. lib.x.C.& ibi Bar.

7 in l. acceptã in ver.vel ipsas pecunias. de vsuris.C.

8 in l. fundus.sup.de rescind.vend.

9 d.l.fundus.

EQVIS. L. VIII.

PERTINET *ad id quod ponitur in l. in fideicommissi.suprà eodem.*

PECVNIAE. L. IX.

§.VSVRARVM. *Quædam obligationes puræ sunt, quædam verò habent diem, quædam conditionem, aut etiam modum* 10. *In his quæ puræ sunt, constitit, ad faciendam moram interpellatione opus esse* 11. *De his verò quæ diem habent, magnoperè addubitatum est. Placet tamen crebrior opinio, vt lapsus diei in mora constituat, nec interpellatio requiratur: quod hic tex. satis probat,* Vsurarum stipulatio (*inquit Papin.*) quamuis debitor non conueniatur, committitur. 12. *Idem recipimus, si à lege dies appositus esset* 13. *ex quo illud Iurisconsulti est* 14, Eius quoque temporis quo interpellatus non est, pœnam deberi. *Sed hoc non est perpetuũ. Cùm enim contrahentes sunt diuersi fori, diem pro homine non interpellare magis est. nam obtinuit, creditorem debere ire vel mittere ad ædes debitoris* 15. *Alias limitationes retulit Iason in l. si ex legati. de verb. obligat.* 16 *nec mutat quod dici solet, diem videri adiectum gratia debitoris* 17: *ideoq; nec per euentum diei constitui debitorem in mora, vt fusiùs recentiores explicant* 18, *benè enim dicimus diem & tempus existimari adiectum fauore debitoris, hoc est, spatium illud siue interuallum temporis* 19: *negare autem casum siue momentum diei aduenientis, non magis proficere creditori quàm debitori, planè absurdum est, vndè & miseræ calendæ & tristes doctis dicuntur, quòd ille temporis casus sit debitoribus infaustus, quamuis medium interuallum fauorabile illis sit. Diuersum verò vsurpatum est in debito conditionali, in quo conditionis euentus non compellat, nec in mora constituit: antè enim non erat nata actio: at non esset æquum,*

vt quæ

10 §.omnis.Instit. de ver. obli. & l.obligationũ. inf.de actio.& oblig.

11 l.mora.infrà eo. noto l.ratio. §. si per venditorem. de act.empt. & ibi glo.

12 item per text.in l.magnam. C. de cõtrah. & committẽ.l.si fundus. §. si.de leg.cõmit. sup.

13 c.potuit.de locat. l.ij. de iure emphyt. C.

14 in l.traiectitię.in prin. infrà de oblig. & actionib.

15 per tex. glo. & Bar. in l. item illa. de consti. pec.& ibi noto.

16 & Socy. in reg.xc.

17 l.cùm tempus. de reg. iur.infrà.

18 Aemylius in tracta.de mora.nu.22.

19 l. si ita relictum.§.Pegasus.de leg.ij.

vt quo die obligatio creatur, eodem aliquis in mora conſtitui dicatur[20]. Nec verò iſtæ obligationes ijs quæ diem habent, rectè comparabuntur: cùm in obligationibus ad diem, ante diem actio ſit nata[1].

20 l. quod dicimus. de ſolut. Bar. in l. quotiès. de verb. obl. inf.

1 l. qui mandatum. vbi adſcripſi. ſup. mand. l. j. in fi. quan. dies vſusfr. leg. ced.

CAIVS SEIVS. L. XI.

AN lucri ad damnum compenſatio admittatur, vel inhibeatur, habes in l. ſi negocia. de neg. geſt. ſuprà.

SEIA. L. XII.

HANC legem repete ex his quæ ſuperiùs poſuimus[2].

2 in l. ſi neceſſarias. §. ſi annua. ſuprà de pig. actio.

QVI SEMISSES. L. XIII.

ISTA lex annectitur his quæ ſuprà poſuimus in l. cùm de in rem verſo. eo tit. vbi citatur.

RESPONDIT PAVLVS. L. XIIII.

AN à mora aut lite conteſtata fructus fideicommiſſarium ſequantur, ſuprà tractatum eſt[3].

3 l. in fideicõmiſſi. ſup. eo.

CVM QVIDAM. L. XVII.

QVOD dicitur hîc in §. Diuus[4]. eum qui per legitimum & longum tempus non ſoluerit vſuras, præſcripſiſſe actionem perſonalem vſurarum, in vſurario debito tantùm exauditur propter odium vſurarum: aliâs enim actiones perſonales non præſcribuntur, niſi triginta aut quadraginta annorum ſpatio[5]: quod aliâs fuſius demonſtratum eſt[6]. Præterea ſcitum eſt quod hic eadem lege dicitur[7], eum qui non ſoluit, quia non habebat legitimam perſonam cui ſolueret, non videri moram contraxiſſe. Idem eſt ſi mortuo creditore nullus eſſet cui ſolutio fieret, fortè non adita hæreditate: nam eius temporis mora inculpata eſt[8]. Ex quo dici poſſit, emphyteutam qui triennium ceſſauit in ſolutione canonis, quia cui ſolueret non habebat, cùm fortè mortuus eſſet dominus, & vacaret hæreditas, non cadere in commiſſum[9]. Sic nec qui promiſit iudicio ſiſti, deſerta promiſſionis argui poteſt, aut omninò dici ad edictum non reſpondiſſe, ſi ideò non venit, quòd eo tempore nihil actum fuiſſet[10].

4 & l. q ſemiſſes. ſup. eo.

5 l. ſicut. de præſ. xxx. vel xl. anno. C.

6 in l. cùm de in rem verſo. ſup. eo.

7 in §. ſi pupillo.

8 l. pecuniæ. in fi. ſup. eo.

9 vide Deciũ in l. qui in alterius. de reg. iur.

10 l. arbiter calendis. de arbit. ſup.

§. FISCVS. In ijs quæ ex præſenti poſſeſſione pendent, præſens poſſeſſor ſpectari ſolet: & ideò qui emit à fiſco aut eccleſia, in cenſu dependendo non vtetur priuilegio anteceſſorum[11]: ſolet enim fieri diſtinctio temporum ſecundùm diuerſos poſſeſſores. Vndè fiſcus non præſtabit vſuras pro contractu in quo ſucceſſit priuato, licèt

11 l. licitatio. §. vlt. infrà de publica.

priuatus antecessor soluere consuësset [12]. *sed verum est, ad soluendum eatenùs fiscum teneri, quatenùs priuatus possedit, hoc est, pro toto tempore quo in possessione priuatus fuit: & ità intellige hunc textum* [13]. *vndè Parisiensis* CVRIAE *Decretis continetur, vt quanquàm speciali priuilegio Rex damno expensarum litis multari non soleat, si tamen succedat priuato, pendet expensas pro anteriori tempore. Ex his non ineleganter quaritur, priuatus vendidit ecclesia, an ecclesia teneatur ad onera & tributa quibus anteà priuatus. In quo ferè obtinuit, vt ad onera perpetuò insita & immutabilia ecclesia teneatur. Licèt enim ecclesia & clerus non sint in potestate Imperatoris aut Regum, eorum tamen bona & pradia in ea causa sunt, vt legibus Regni alligentur* [14]. *Si autem sint onera variabilia & repentina, qua quotidiè in capita ex nouis edictis imperari solent, magis est vt ecclesia aut clerici ab illis absoluantur* [1]. *Et hoc Panormitanus probat* [2]. *Sic intellige eas leges, qua ecclesia aut clericis tributorum & vectigalium immunitatem concedunt* [3]. *Similiter & qui emit ab ecclesia, non vtiquè priuilegiarius est, sed ad onera & collectas tenetur, vt dixi* [4].

11 l. fiscus. de iur. fis.
13 fac. l. Imperatores. & ibi Bar. de public.
14 l. vlt. de exact. trib. lib. x. C. & ibi Bar.
1 fac. c. j. §. j. de iur. patro. lib. vj.
2 in c. vlt. de cle. non resi. vlt. col.
3 c. quanquàm. de cēsib. lib. vj. l. placet. de sacrosanct. eccle. C.
4 & Bar. in l. licitatio. §. vlti. de publi.

SED ET SI REIPVBLICAE. L. XXIII.

HABES *hìc casum quo mora fit in rem, etiamsi nulla arguatur frustratio eius qui conueniendus est: nempe cùm non adest is vndè petitur. Item in rem mora contrahitur & sine interpellatione, contra eum qui deliquit* [5]. *sed & fauore minorum fit mora in rem in bonafidei contractibus & testamentis* [6]. *Verùm hoc priuilegium interpellatur, cùm hi peruenerint ad legitimam atatem* [7]. *Et hoc minoris beneficium ad ecclesiam perducitur* [8]: *nam ecclesia minori cōparatur* [9]. *Quodam etiam casu in maioris gratiam, mora in rem solet contrahi: nempe cùm maior aliquis vendit & tradit rem non recepto precio: hìc enim benignè placuit, emptorem qui fructus rei capit, ad id quod interest vel vsuras teneri* [10], *etiam iure canonico authore, vt suprà monuimus* [11]. *& eo casu maior à minore non differt.*

5 l. j. de ijs quæ vi met. caus. C. l. vlt. de condi. fur. l. j. §. rectissimè. & l. pen. de vi & vi arma.
6 l. in minorū. C. in qb. caus. in integ. rest. non est necess.
7 l. Titia. §. vsuras. de legat. ij.
8 glo. in §. item mixta. Inst. de act. & ibi Ias.
9 c. auditis. de in integ. rest.
10 l. curabit. de act. emp. & Bart. ibi. C.
11 in l. j. eod.

SI QVIS SOLVTIONI. L. XXIIII.

§. MORA. *Ex hoc responso efficitur, negociorum gestorum agere, & constituere posse in mora debitorem domini, cùm tamen non habeat actionem* [12]. *Sed vide quod ponimus in l. si quis inficiatus. depo. sup.*

12 l. si pupilli. §. vlt. suprà de nego. gest.

QVI

QVI SCIT. L. XXV.

DE fructibus posuimus aliqua in l. fructus. sup. de rei vindi. vbi apud gloss. res latè explicatur. Quòd verò hic ad finem[14] dicitur, eius qui bonæ fidei est, semper perstare bonam fidem quo ad fructus, donec res sit euicta, & eos lucrari, mirè aduersatur l. bonæ fidei. §. in contrarium. infrà de acqui. rer. dom. cui contrario glo. duas solutiones affert, & eas leues. Mihi certè res solui posse non videtur: mâlo enim desiderari in me diligentiam, quàm accusari stultitiam meam.

13 in l. ex diuerso. illo tit.
14 in §. bonæ fidei.

MORA. L. XXXII.

MORA alia fit re, & eam irregularem doctores appellant[15], quæ interpellationem debitoris non requirit: & de ea superiùs nonnulla annotauimus[16]. Alia ex persona est, cuius (vt inquit Pomponius) difficilis est definitio, quanquàm Accursius & sequaces in eo genere mirè sint occupati. Nobis autem abundè satis est intelligere, quomodò mora fiat. Fieri verò dicitur, si quis interpellatus opportuno loco non soluerit. Ex quo constat interpellatione opùs esse, sufficitq́; extra iudicium interpellâsse[17], nisi ijs casibus quos diximus in l. sed si alia. de constit. pecunia. Cùm enim pura obligatio est, priùs moneri debet ad solutionem is vndè petitur, quàm ad iudicium euocari[18]: aliás si nulla præcedente testatione, creditor eum ad iudicem intrare coëgerit, in expensis condemnatur. Et hoc Panormitanus respondit[19]. Sic qui ex instrumento authentico & executionem habente, executionem facit per viatorem, ante monitionem debitori factam, nō ex ordine facit, & talis executio decreto CVRIAE *Parisiensis[20] nulla & inutilis declarata est. Sic nec sententiæ executio fieri debet, nisi primò fuerit factum edictum debitori, vt iudicatum faciat[1]: non enim primùm à manu militari incipiendum est[2], quanquàm illud inter omnes conueniat, posse rectè fieri executionem sinè vocatione & nunciatione, si in eadem re fiat quæ sententia continetur, vt fusiùs Alexander retulit[3]. Huic sententiæ consequens erit, vt qui conuentus in iudicio ex syngrapha, mox confitetur, non sit condemnandus in expensis, sed is tantùm qui negauit, & posteà confessus vel conuictus est[4]. Quòd si obligatio diem habeat vel conditionem, an interpellatione opùs sit ad constituendam moram, suprà posui-*

15 Bal. & alij in l. in minorum. in quibus caus. in integ. rest. nō est necessa.
16 l. sed & si. §. vlt. sup. eo.
17 l. qui vxori. & l. denūciâsse. inf. de adult. gl. in l. vinū. in prin. suprà si cert. pet. glo. in l. quę Romæ. in prin. de ver. obli.
18 l. quidam Hiberus. & ibi Pau. & Bal. de seruitutib. secūd. cōmu. intel.
19 in c. licet Heli. de simon. nume xiij.
20 die vj. April. an. 1540.
1 l. qui restituere. de rei vin. sup. eo. & ibi Bar.
2 d. l. qui restituere. & l. j. §. necessario. si mul. vent. no.
3 in l. à diuo Pio. §. in venditione. de re iud. ante. eo.
4 Auth. de triē. & semiss. §. studium. & ver. oēs. & Bal. in Auth. contra qui. in fi. de non num. pecu.

mus [5]. Habet autem mora effectus aliquos, quos hîc gloss. perstringit: facit enim æstimari rem pluris propter vilitatem, siue id quod interest. de quo aliâs copiosius [6]: & facit teneri ad vsuras & fructus, vt alibi diximus [7]. Item obligat periculo rei, secundùm ea quæ ponuntur in l. quod te mihi. suprà si cert. pet. vbi latiùs.

§. ET NON SVFFICIT. Ad constituendam moram debet opportuno loco fieri interpellatio, vt dictum est: item ipse debitor est interpellandus, non seruus aut procurator. Licèt enim protestatio & denunciatio possit procuratori fieri [8], non tamen ex ea dominus in mora constituitur, vt hîc: quod aliâs fusiùs [9]. Sed cùm domino denunciatum esset, & posteà placuit discedi ab instantia, mora emendatur, vt cùm creditor debitori suo quem compellabat, dat dilationem, ex eo enim videtur fieri discessus à prima mora, & quasi illius facta remissio, velutì per actum contrarium [10]: & ità hunc textum [11] intellige secundùm Baldum hîc. Si enim, inquit ille, nullus actus contrarius & derogans primæ denunciationi, esset secutus, mora ex vna denunciatione semel contracta est, quæ per solam omissionem vel eremodicium non tollitur [12]. Sed videndum est, nè id verum non esse manifestè hoc responso demonstretur: de quo si verè volumus iudicare, is sensus erit, aliquandò euenire posse, vt sola nunciatio à domino facta, non sufficiat ad moram: nempe si postquàm interpellârit is, suî copiam faciente debitore, omiserit instantiam, & minimè in proposito perseuerârit: hîc enim licèt expreßim dominus non remittat primam denunciationem, magis est nè videatur contracta mora. vt verè dici poßit, eam vna denunciatione non semper creari. at vbi semel fuerit contracta, semper perdurat: & ità debemus interpretari quod pro communi opinione vulgò ex iureconsulto affertur [13], vt de mora, non de interpellatione, loquatur. pro quo & illud est, quòd in multis responsis sæpiùs interpellatio facta legitur [14]. quam sententiam contra reliquos Corasius in Miscellaneis cõplexus est [15]. Nec multum dici poßit, vt & alibi probamus [16], in iis quæ extra iudicium expediri possunt, denunciationes esse peremptorias. nam id ad faciendam moram non rectè dicitur. sic denunciationem procuratori fieri posse dicimus [17]: non tamen ex ea domi-

5 in l. pecuniæ. §. vsurarum. co.
6 in l. vinum. sup. si cert. pet.
7 l. cùm fundus. suprà si cert. pet.
8 l. actione. §. item scriptum. pro soc. l. denũciâsse. ad l. Iul. de adul.
9 d. l. actione. §. renunciare.
10 l. Aemylius. & ibi noto. sup. de minorib. fac. l. ad solutionem. de re iud. C.
11 in ver. cùm etiam.
12 l. Titia. §. vsuras. de leg. ij.
13 l. Titia. §. vsuras.
14 l. qui Romæ. §. cohęredes. de ver. obl. inf. l. si mandatu Titij. §. ille aut ille. mãd. l. Aemylius. de minor.
15 lib. ij. cap. vj.
16 l. ad peremptoriũ. de iudic.
17 per tex. in d. l. actione. §. item scriptum.

dominus in mora statuitur, per hunc textum[18]. *& quod ab omnibus magna consensione dicitur, geminatam nunciationem efficere vt mora non poßit emendari*[19], *rationem habet eo casu, quo prior testatio in mora debitorem statuisset. neque enim id verum putamus, vt semper ad moram sæpius interpellare sit opus: sed id in disquisitione iudicis erit, cùm ex sententia huius responsi, an mora facta intelligatur, neque constitutione vlla, neque iuris authorum quæstione decidi poßit: aliquandò igitur vna interpellatio sufficit, aliquandò plures: idq́ totum ex arbitrio iudicantis erit. Quod verò pertinet ad* §. In bonæ fidei, *asscripsimus in l. cùm fundus. sup si cert. pet.*[1] *An autem mora patris aut fideiussoris dominum aut filium teneat, alibi commodius tractabitur*[2].

VIDEAMVS. II. L. XXXVIII.

IN actionibus in rem an fructus veniant, non est huius inspectionis[3]. *Nunc autem de actionibus in personam Paulus quærit: in quibus ferè omnium consensus est, vt si bonæ fidei sint, à mora vsuræ & fructus debeantur*[4]: *si stricti iuris, à lite contestata*[5]: *nec vsuræ à fructibus perceptis separari debent, vt dicamus vsuras in stricti iuris iudicijs à lite contestata non venire sicut fructus: quòd vsuræ nisi per stipulationem deberi non poßint*[6]. *nam ex Vlpiano vsuræ vicem fructuum obtinent, nec à fructibus separantur*[7]. *Nec huic sententiæ contrarium est quod dicitur, nisi per stipulationem vsuras non venire: nam id intelligitur, nisi quotiès lege statuitur, vt etiã alijs modis veniant. at lite contestata vsuras venire, lex ipsa ostendit*[8], *cùm præsertim per litem contestatam & iudicium, æque dicatur contrahi, atquè per stipulationem, vt nominatim Vlpianus indicat*[9]. *quam sententiam &* Corasio *placere animaduertimus*[10]. *Igitur in stricti iuris actionibus fructus à lite contestata, non autem à die moræ, debebuntur*[11], *sed tamen veniet id quod interest*[12], *quod certo certius est, fructibus augeri. venient ergò fructus in strictum iudicium à die moræ, non tanquàm fructus, sed tanquàm id quod interest. quod interpretare, vt docet Bartolus & alij*[13], *& etiam suprà admonui*[14]: *tamen cum ratione dicitur, vt quotiès in actionibus stricti iuris peto quod est aut fuit meum, fructus indistinctè veniant, vt hac lege in principio vsque ad* §. si actionem. *Semper enim restituendi*

verbo,

18 Bar. & glo. in l. nõ potest videri. de reg. iur. infrà.
19 l. traiectitiæ. §. de illo. de obli. & act. Ias. in l. si ex legati de ver. obli. noto in l. & si post tres. si quis cautio.
1 & vide quæ dicuntur in l. in fideicommissi. suprà eo. & l. videamus. ij. infrà eo.
2 l. cùm filius inf. de ver. oblig.
3 vide quod dicitur in l. cùm fundus. suprà de reb. cred.
4 vt in hac. l. §. ex causa. & l. mora. §. in bonæ. suprà eo.
5 vt inf. ea. l. §. si actionẽ. l. cum fundus. si cert. pet.
6 l. iij. de vsur. C. & l. Titius. de præs. verb.
7 l. vsuræ. sup. eo.
8 l. lite cõtestata. sup. eo.
9 l. iii. §. idem scribit. de pecul. sup.
10 lib. ij. miscel. cap. vj.
11 d. l. si actionem.
12 l. si fundum. de verb. oblig. infrà.
13 in l. si filiusfa. infrà de verb. oblig.
14 in l. ratio. §. j. suprà de act. empt.

15 vt hic. §. in Fauiana.
16 in rub. de fruct. & lit. expens.
17 l. in summa. §. qui sortis. inf. de re iud.
18 in l. ex diuerso. §. vbi. sup. de rei vind.
19 vide Deciũ in l. in cõdẽnatione. inf. de reg. iur.

verbo, fructus continentur [15]. *Cui consequens esse Baldus* [16] *censet, vt si iudex aliquem condemnet ad rei restitutionem, fructus omnes veniant, si tamen certi sunt: aliâs sententia tanquàm incerta non valeret* [17] *: quod superiùs à nobis dicitur* [18]*. Est tamen casus, quo appellatione restitutionis, fructus non veniunt, quem vide in Auth. idem est de Nestorianis. C. de haret.* [19].

EQVIS. II. L. XXXIX.

HANC *legem require ex his quæ adduntur ad l. in fideicommissi. suprà eod.*

TVTOR. L. XLI.

20 l. si cũ militi. §. j. suprà de compen.
21 l. ij. de vsur. rei iud. C.
22 d. l. ij. & iij.
23 l. in fideicõmissi. suprà eo. vbi noto.
24 & l. vlt. & ibi. Bar. de re iud. & l. tutor de appell. inf. Bal. in d. l. ij. C. de vsur rei iud.
1 glo. in c. quærenti. de eff. deleg. ext.
2 l. j. de confess. C.

HABENT *condemnati quatuor menses, qui humanitatis gratia indulgeri dicuntur* [20] *: & hi à die sententiæ currunt, vel si appellatum est, à die sententiæ confirmatæ* [21] *: posteà verò vsura debebuntur* [22]*, item fructus* [23]*. Si tamen manifestè appareret, frustratoriam appellationem esse, & morandi causa interpositam, rectiùs dicitur vsuras à die sententiæ primæ deberi, per hunc textum* [24]*. Planè si confessus est reus, quadrimestre tempus à die confessionis dabitur* [1] *: cur enim confessionem à sententia separemus, cùm confessi pro iudicatis habeantur* [2] *?*

§. LVCIVS. *Huc pertinent ea, quæ anteà diximus de particulari solutione, an admittatur, in l. quidam existimauerunt. si cert. pet.*

HERENNIVS. I. L. XLII.

3 in l. in fideicommiss. suprà eod.

DE *fructibus fideicommissi, à quo tempore debeantur, suprà posuimus* [3].

FRVCTVS PERCIPIENDO. L. XLV.

4 in l. fructus. sup. de rei vind.

HVIC *legi mirabiliter aduersatur textus in l. in bona fidei. ad prin. de acq. rer. dom. De qua re superiùs dictum est* [4].

De nautico fœnore.

SI TRAIECTITIAE. L. VLT.

5 fac l. debitor. suprà de neg. gest.
6 vt l. ad diẽ. infr. de ver. oblig.

SI *nemo viuebat, qui traiectitiæ pecuniæ nomine interpellari posset, nihilominùs contra hæreditatem iacentem committitur pœna, vt hic* [5] *quod non dubiè intelligimus, cùm illa pœna descendit ex aliquo pacto vel facto cum antecessore inito* [6] *: nam si ex simplici mora, contrà est. neque enim cessatum accipimus*

accipimus cùm iacuit hæreditas[7]*. & si non dicitur in mora, qui in vinculis, vel hostium potestate est*[8]*, rectiùs profectò dicetur, per eum qui sit mortuus, moram non contrahi. Addunt tamen doctores*[9] *ex sententia glo.*[10] *eo casu quo commissa esset pœna contra hæreditatem iacentem, restitutionem hæredi applicari ex generali clausula prætoris*[11]*. His adiungitur quæstio nobilis, An contra hæreditatem iacentem currat præscriptio: quod Speculator admittit*[12]*. Sed rectiùs dici posse arbitror ex Panormitani opinione*[13]*, non currere præscriptionem, sicut nec eam vacanti ecclesiæ procedere scriptum extat*[14]*. Si tamen contra defunctum præscriptio esset inchoata, existimo eam contra hæreditatem iacentem perstare*[15]*, quasi aliquid cum defuncto gestum sit, per ea quæ suprà diximus.*

7 l. is cui. § cessat. & vt in poss. leg. infrà.
8 l. sed & si. de vsur. in fi.
9 Bar. & Alex. in d. l. ad diem.
10 in l. qui in alterius. de reg. iur.
11 l. j ex quib. caus. maio. in fi sup.
12 tit. de pscript. § j. ver. item nota per l. si præ. dio. sup. de in diē add.
13 in c. de quarta ext. de præsc. j. col. l. si seruus hęreditarius. de stipul. seruor.
14 d. c. de quarta.
15 l. ea quæ. § si verò. & ibi glo de temp. in integ. rest. C.

De probationibus & præsumptionibus.

QVOTIES. L. I.

IN hac sententia probationum, generalis Bartoli[16] *cautio placet, quæ pro summa totius huius tituli erit, vt quotiès aliquis allegat gentem, cognationem, ætatem, aut quid aliud quod factum est, quo id quod iudicio intendit, confirmet & roboret, totiès is probare debeat, siue sit actor, siue reus*[17]*. Semper enim qui dicit, debet probare, siue agendo dicat, siue excipiendo id intendat*[18]*. Possessio tamen in eo possidentem iuuat, vt ab eo onus probandi in aduersarium auertat. nam nisi aduersarius probet, res penès possidentem manet, licèt is non sit dominus*[19]*. Idem planè dicitur in quasi possessione, vt si ponas me ad Titium tanquàm ad fratrem epistolam dedisse, licèt hunc eo ipso mihi non constituam re vera fratrem, in hoc vt eo nomine mecum in partem delatæ hæreditatis vocetur*[20]*: constitui tamen eum in quasi possessione, & me oneri probationis alligaui. quod manifestè duobus Imperatoris rescriptis designatur*[1]*: vbi licèt non impleatur affinitatis aut sanguinis ius ex epistola, aut nuda asseueratione: qui tamen epistolam reddit, probare contrà debet: videtur enim, his epistolis redditis quasi possessionem in aduersarium transtulisse*[2]*.*

16 in l. j. C. si aduer. cred. per. l. si minorē. de in integ. rest. C.
17 d. l. si minorem. & ibi Bar.
18 l. j. C. eo. & hic.
19 l. circa. inf. eo. & § cō- modū. de interd. Inst. l. vlt. C. de rei vin. noto in l. qui destinauit. de rei vind. suprà.
20 c. vl. de sent. excom. in cle. l. iubemus. de lib. caus. C. l. qui familiæ. sup. fam ercis.
1 l. non epistolis. & ibi Bar. & l. non nudis. C. eo. fac. l. quidā. inf. eo.
2 c. per tuas. de proba. & ibi Panor.

SI PACTVM. L. IX.

HVC pertinent quæ ponuntur in l. iuris gentium. § pactorum.

sup. de pact. Sic si creditor debitori vendendi pignoris facultatem concedat, haredi quoquè dedisse videtur 3.

3 l. sicut. §. si debitori. sup. quib. mo. pig. sol. & ibi not.

CENSVS. L. X.

IN exercendis litibus par penè potestas est instrumentorum & testium 4. *Sed hoc non est generale : quadam enim sunt qua meliùs per instrumenta quàm per testes probantur : vt in priuilegijs* 5, *in quibus scriptura requiritur* 6, *& in factis antiquis vsuuenit, per hunc textum : & generaliter in omnibus casibus quibus scriptum necessariò requiritur* 7 *: quos ponit glo. in c. j. de censib. lib. vj. Quibus annectitur quod ad eandem sententiam alibi relatum est* 8.

4 l. in exercendis. de fid. instru. c. cum Ioannes. de fid. instrum. ext.
5 c. ad audientiã. de præscript. ext.
6 c. porrò. de priuil.
7 Panor. in d. c. ad audientiam.
8 l. contrahitur. suprà de pignorib.

QVINGENTA. L. XII.

SI species in testando eidem pluriès legetur, ipso iure ampliùs quàm semel non debetur 9 *: & hoc sinè distinctione dicitur. non enim natura patitur, vt species siue corpus duplari possit* 10. *Quòd si legatur res, & eidem illius æstimatio, vtrunq; debebitur* 11. *de quantitate autem vni sapiùs legata addubitatum est. Sed res ità temperari solet, vt nisi semel non debeatur, si non contrarium manifestè probetur* 12. *quod tamen rationem habet, nisi in diuersis scripturis illa eadem quantitas esset repetita : putà decem in testamento, & in codicillis decem. per hunc textum : quem ità intelligunt Bartolus & Alexand* 13 *Planè idem est obtentum, si à diuersis haredibus summa essent legata : perindè enim omnes & solidas deberi aquum est, atquè si diuersis scripturis aut etiam duorum testamentis illa summa essent legata* 14. *Ex his quasitum scio : Titius duobus instrumentis ex causa mutui in eadem quantitate debitor scriptus ostenditur : an ex numero instrumentorum, totidem debita interpretemur. & verum est quod Angelus scribit* 15, *totiès debere Titium per hanc legem. si tamen eodem tempore confecta essent instrumenta, rectius est, vnum debitum significari. duo enim videntur exempla vnius instrumenti* 16. *& hoc Baldus* 17 *& Alexan.* 18 *probant. Hac autem locum habent, cùm de summis duabus vni legatis quaritur : at si vna summa pluribus legetur, putà,* lego Mæuio decem, & Titio decem : aut, lego Titio & Mæuio decem, *an de eadem summa id legatum interpretetur, alibi relatum est* 19. *& illud quari plurimum interest, vt sciamus an sit iuri accrescendi locus.*

9 l. planè. §. j. de legat. j. infrà.
10 l. Lucius. §. impuberẽ. de leg. ij. infrà.
11 l. fundũ Cornelianum. de nouat. Bart in l. si alij. de vsuf. leg.
12 d. l. planè. §. sed si non.
13 in d. l. planè. §. 4. & Bar. in l. cum centum. de adim. leg. inf.
14 l. quid ergò. §. j. de leg. j. l. si pluribus. §. j. de leg. ij.
15 l. planè. §. j. de leg. j. infrà.
16 l. j. §. si quis in duobus. de bon. poss. secũd. tab. l. qui bis. de ver. obli. infra.
17 in l. nec casu. de discuss. per illum tex. lib. x. C.
18 In d. l. planè.
19 l. si tibi decem. de vsuf. ear. rer. quæ vsu consu. suprà.

CIRCA

CIRCA EVM. L. XIIII.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l.j. sup.eo. Et ad id quod in textu relatum est, reo qui se onere probandi adstrinxerit, morem esse gerendum, addit hic gl. quòd si is defecerit in probando, non tamen ideò sit condemnandus. semper enim illud generale remanet,* actore non probante, reus absolui debet[1]. *& hoc tenent Bartolus & Bal hic*[2]. *Planè reus qui hoc modo vltrò in se probationes susceperit, si probet, hoc commodi ex probatione sua feret, vt non solùm absoluatur ab illa instantia, sed & dominus per sententiam sit declarandus, in hoc vt si de possessione deciderit, habeat actionem*[3]. *Aliàs non omnis qui vicit per sententiam, habet actionem eo casu quo posteà possessionem amiserit*[4].

1 l.qui accusare. de edd. l.actor.de prob.C.
2 fusius Bar. in l. diuus Adrianus. infrà de re iud.
3 l.si quis rem à non domino. inf.de execu. rei iud.& ibi glo. Bal.in l. frustrà.C.eo. Pan in c. vno. col.ii. vt eccl.beneficia sinè diminut.
4 l. sed & si. de iureiur. suprà.

QVIDAM. L. XV.

HVIVS *generis sunt ea quæ habentur in l.j. sup.eod.*

ETIAM. L. XVI.

FACIT *ad posita in l.filiū.sup.de his qui sunt sui vel alien.iur.*

SI QVIS LIBERVM. L. XX.

QVI *possessionem vi capit, non adiuuatur commodo quod possessoribus dari solet, vt hic*[5]: *& hoc aliàs diximus, in l.qui destinauit sup.de rei vind. Nec vtimur sententia Baldi*[6], *existimantis eum qui vi est deiectus de possessione, si rei vindicatione agat, adstringi ad dominij sui probationem. vt enim spoliatus agens possessorio statim restituitur, licèt non impleat probationes de dominio suo*[7]: *sic qui petitorio siue rei vindicatione consistit*[8]: *hoc enim spolians expensum ferat temeritati suæ. Sic ob mendacium dicimus transferri possessionem ab eo qui possidet, in agentem, licèt rei vindicatio intendatur*[9]. *quod multò iustius est contra violentum admitti. quanquàm verum esse putem, vt in rei vindicatione contra spoliantem dicta, admittantur exceptiones, quæ in possessorio nullo modo recipiuntur, vt diximus in l.si quis vi. de iudic.*

5 & l.vis eius.C.eo.
6 in d.l.vis eius.& in l si quis ad se fundum. C. ad leg.Iul.vnde vi.
7 d.l.si quis ad se fund. c.in literis.de rest.spo.
8 l.si quis empti nis. §. sed hæc super. C. de præsc. xxx an. & Cyn. in d.l.vis eius.
9 l.vl. de rei vind.suprà. Auth item possessor. qui potior.in pig. C.

VERIVS. L. XXI.

AN *præsumatur ignorātia, difficilis certè diffinitio est. Plerunquè tamen creditur ignorantia præsumi, per hunc textum, & aliàs diximus*[10]. *Planè eius quod publicè factum est, scientia potiùs præsumitur*[11]. *Item nec in facto suo, aut ijs quæ ad factū illud pertinent, igno-*

10 in l.si quis patrē. sup. ad Maced.
11 c.vlt. de his qui matri. accus poss. c.j. de postul.prædl.

rantia præsumenda est [12]*. Ideò qui se ignoranter indignum elegisse dicit, ignorantiam probat, vt eandem electionem poßit improbare* [13]*. Et generaliter dicimus ignorantiam facti præsumi per hunc text. sed ignorantia iuris, contrà: potiùs enim mala fides interuenisse credenda est* [14]*. Planè ignorantia probatur per iuramentum* [15]*, cùm sit sita in animo & hominis conscientia* [16].

SI CHIROGRAPHVM. L. XXIIII.

IN eandem sententiam sunt quæ dicuntur in l.ij. de pact. sup.

CVM DE INDEBITO. L. XXV.

HIC textus planus est: cui etiam adiunge c. vlt. de sol. Quod autem ad finem [17] *dicitur, cautionem indiscretam & sinè causa, non probare, perducitur etiam ad confeßionem sinè causa, ex Panormitano* [18]*: nisi certis casibus, quos idem Panor. enumerat* [19]*. Idem dicitur in stipulatione causam non habente* [20]*: & hoc aliâs diximus in l. tale. sup. de pact. indiscreta autem cautio vocatur etiam ea quæ causam habet, sed generaliter conceptam, vt* confiteor me decem debere ex omnibus causis: *nec valebit, nisi vel ex anteà speciatim dictis poßit restringi* [21]*, vel qua alia coniectura, vt cùm hospes domino domûs facit cautionem decem aureorũ ex omnibus causis: ferè enim interpretamur debitum esse ex causa domûs locatæ, aut nutricationis, vt* CVRIA *Parisiensis censuit* [1]*. Valebit tamen tanquàm donatio, si de certa scientia eius qui promisit, constat* [2]*: idq́; propter vinculum stipulationis* [3]*: nam sinè ea, simplex promißio indiscreta non habet donationem* [4]*. Huc appositè & loco incidit quæstio, de qua sæpè quæsitum scio: Titius debet mihi centum, cuius summæ nomine, quia syngrapham non habeo, testatò ab eo peto, vt mihi centum quæ debet, persoluat: is respondet se post aliquot dies soluturum, nulla adiecta causa: an ex ea confeßione coram testibus facta, poßim cum illo lege agere. Et habet rationem, quod Mathesilanus scribit* [5]*, rectè me in eum ad id actionem intendere, si semiplenè, putà per vnum testem, probem verè debitum subsistere. Nam nuda & indiscreta cautio licèt plenè non probet, vt hic, facit tamen semiplenam probationem* [6]*. Sic ex duabus semiplenis probationibus existit plena* [7].

PROCVLA. L. XXVI.

HAEC lex pertinet ad ea quæ annotata sunt in l. cùm de in rem verso.

12 l. quanquàm. ad Vell.
13 c. nullo. de elec. lib. vj.
14 l. quemadmodùm. de agric. & cens. lib. xj. C. & Bart. & Ang. in l. sed & si lege. de pet. hær.
15 c. pastoralis. de excep. gl. in verb. ignorantiã. in c. innotuit. de elect. Pan. in c. quia diuersitatẽ. de concess. præb.
16 glos. in §. aliæ. de act. Inst.
17 §. sin autem cautio.
18 in c. si cautio. de fi. instrum. & ibi glo.
19 in d. c. si cautio.
20 l. ij. §. circa. inf. de dol. excep.
21 l. si de certa. de trans. act. C.
1 Die 2. Decemb. 1544.
2 l. Cãpanus. inf. de ope. lib. l. hoc iure. de donat. infrà.
3 Bart. in d. §. circa.
4 l. nuda. infrà de donat. & ibi Bart.
5 in d. l. nuda. xiiij. not.
6 per tex. in l. instrumẽta. C. de prob. Rom. in d. l. nuda. j. col. Pan. in d. c. si cautio. de fid. instru. ij. colum. ibi, tertio quæritur.
7 d. l. instrumenta. c. cum causam. de prob.

verso. sup. de vsur. vbi dicitur, eum qui fuit negligens & non soluit pensionem per decem annos, non continuò acquirere liberationem, vt ibi fusius. Sed hoc non habet locum, si ad lapsum temporis adiuncta est ratio sanguinis, per hunc tex.[8] *facilè enim inter coniunctos ex taciturnitate donatio induci creditur*[9].

8 & ibi Bar. & Bald.

9 l. si seruus communis. infrà de donat. inter vir. & vxorem.

QVI TESTAMENTVM. L. XXVII.

CVM aliquis in testamento profitetur se debitorem Meuij, ex eo quasi videtur debitum constitutum: & Meuius vt debitum ab haeredibus testantis sibi dari oportere, vtiliter intendet. & hoc indubiè dicitur, si testator iuret, vel se iurâsse affirmet[10]. *Quòd si de iuramento nulla mentio est, non rectè Meuius vt debitum petet, sed vt legatum benè. nam talia verba,* confiteor me debere decem, *habent fideicommissum*[11]. *& sic talis legatarius caeteris non praeferetur*[12]. *At si ei qui capere non potest, confessio illa sit exposita, in fraudem legum adiecta videtur: vndè nec vt debitum, nec vt legatum petet, per hunc tex.*[13]. *Ex quibus efficitur, vt si pater confiteatur se filio spurio aliquid debere, inutilis sit illa confessio*[14]. *Et ex eo quod dicimus confessionem factam in testamento, non habere debitum, sed tantùm fideicommissum, infert Bart.*[15] *illam confessionem reuocari posse, nec ex ea testatorem, si conualescat, obligari. Sic si testator, dum extrema sua ordinaret, confiteatur se vsurarium & multum foenoris contra ius contraxisse, non ideò obligat haeredes, & hoc Panor. refert*[16], *& verum est, nisi is iurauerit*[17].

10 l. cùm quis decedēs. §. codicillis. de lega. iij.

11 l. Lucius. ij. §. quisquis. de lega. ij. l. qui vxori. de aur. & arg. leg.

12 Bart. in d. l. qui vxori. & l. cùm quis. §. Titio. de leg. ij.

13

14 l. j. & ibi Bar. de natur. lib. C. fac. l. Seius. ad legem Falcid.

15 in d. l. cùm quis. §. codicillis.

16 in c. vlt. ad fi. de success. ab intest. extra.

17 auth. quod obtinet. C. de probat. & d. l. cùm quis decedens. §. codicillis.

SI ARBITER. L. XXVIII.

VIDES hîc in factis antiquis sufficere testimonium de auditu alieno: vt in aqua pluuia arcenda[18], *& finibus regundis constat*[19]. *In caeteris de proprio sensu testis debet deponere, hoc est, de eo quod vidit, vel quod audiuit, non de eo quod ab alijs se audiuisse profitetur*[20]. *Ex quo dicitur, satis esse testibus ad fidem, si contrahentes audiêrint: at in testamentis speciali iure dicitur, necessarium esse vt testes videant eum qui testatur*[21]: *nec sufficiet audiisse*[22]. *Cui consequens est, vt in testamentis caecus non sit testis legitimus: sed in contractibus rectè & ex ordine facit, qui illi testimonium denunciat*[23].

18 fac. tex. in l. ij. §. idem Labeo. de aqua plu. arcend.

19 Bar. in l. cùm aliquis. de iur delib. C Panor. in c. pe. de paroch.

20 l qui testamēto. §. vlt. infrà de testamen. & ibi Bartol.

21 l. si non speciali. de testamen. C.

22 Bar. in d. l. ij. §. idem Labeo. de aqua plu. arcend inf.

23 Panor. in c. ex literis. de consuet. col. j.

IMPERATORES. L. XXIX.

PERTINET ad ea quæ relata sunt in l. filium. de his qui sunt sui vel alien. iur. suprà.

De fide instrumentorum.

QVICVNQVE. L. II.

QVICVNQVE (inquit lex) conuenitur, nō ex indice & exemplo, sed ex authentico conueniendus est. Nam exemplum fidem non habet, quod tamen contra eum qui illud exhibuerit, verum non est[1]. *Huc pertinet quod alias in CVRIA Gratianopolitana iudicatum esse Guido Pap. refert*[2]: *Titius alterius procurator litem mihi dixit: quem cùm mandatum habere negarem, petijt à notario non authenticum mandati, sed literas quibus notarius testabatur, Titium procuratorem: certè eiusmodi notarij testatum fidem non facit, sed instrumentum in mundum redigi debet*[3]. *Hic & eleganter quæri potest, an in curia Romana aut etiam alibi simplex signatura gratiam perficiat, antequàm authenticum ex illa sit confectum, quod admittit glos.*[4] *Atque ità declarâsse dicitur Alexander sextus: & rationem habet, quantùm ad ius eius qui gratia auctus est, nempe vt præferatur cæteris parem gratiam habentibus posteà, licèt ij priùs in mundum gratiam suam redigi fecerint. Sed tamen quo ad executionem, non dicetur perfecta nisi confectis literis authenticis. Ideò nec ante diploma expeditum pensio, si qua beneficio imposita est, præstari debet*[5]: *nec executor aut delegatus accipit ex gratia potestatem*[6]. *Tamen placitum CVRIAE Parisiensis extat*[7], *gratiam non esse perfectam per simplicem signaturam, etiam sede vacante, (quo tempore diplomata non solent dari) nisi cùm bellis flagrantibus itinera tenentur.*

1 Bart. in auth. si quis in aliquo. de edendo. C. per tex. in l. in fraudē. §. neque instrumenta. de iure fisci. infrà.

2 q. xix. in decis.

3 l. cōtractus. de fide instru. C. glos. in l. fideicommissa. §. quotiès. infrà de leg. iij.

4 in cle. dudùm. in fi. de sepult. & Calde. in c. quisquis. de elect.

5 glo. in regu. cancel. Apr. f. 25.

6 Coras. in tract. sacerdo. tit. de collat.

7 die 13. Maij, anno 1550.

REPETITA. L. III.

HANC legem Bartolus & Baldus intelligunt in cautione priuata, in qua si dies pro alio subijciatur, inter consentientes crimen falsi non contrahitur. In instrumento autem publico si hoc fiat, notarius falsum committit. Sed & si notarius scribit præsentem fuisse aliquem, qui tamen aberat, is in eadem causa est[8].

8 l. qui veluti. C. ad legē Corne. de fal. C.

IN RE. L. IIII.

PERTINET ad posita in l. contrahitur. sup. de pig. & hyp.

De

De testibus.

TESTIMONIORVM. L. I.

HIC titulus prohibitorius est: nam ij omnes in testimonium admittuntur, qui lege non prohibentur. Sic Iurisconsultus edictum de procuratoribus prohibitorium vocat [9]. De testium autem numero refrenando nulla certa cautio dari potest: sed id totum bonus iudex variè ex personis causisq; constituet, vt hic apparet: & hoc Bart. [10] & Abbati [11] placet. Aliquandò enim vsque ad quadraginta numerus excurrit [12], aliquandò tribus tantùm contentus est [1]. Apud nos verò non plures quàm decem super vno articulo interrogandi sunt: quod tam in singularibus quàm vniuersalibus articul. CVRIAM Parisiensem censuisse, Ioannes Galli refert [2].

9 l. mutus. vbi noto. suprà de procur.
10 l.quotiès.de naufr.lib. 11.C.
11 in c. cùm causam. de testibus. post glos.
12 d.c.cum causam.
1 d.l.quotiès.
2 q.cccxxv. in quæst. per arest. decis.

IN TESTIMONIIS. L. II. & III.

PERPETVVM est in testibus, vt potiùs ponderentur, quàm numerentur: nam sæpè paucorum dignitas, multorum numerum conuellit, & pauciores qui dignitate antecellunt, præferuntur pluribus [3]: quod locum habet etiam in testibus ab vna eademq; parte productis: neque enim si aliqui à cæteris dissentiunt, continuò fidem sibi derogant, sed ex dignioribus iudex animum suum informabit [4]. Diuersum placuit, si ab eadem parte diuersa & contraria scripturæ edunur: nam ambæ nihil firmitatis habent [5]: sin autem à diuersis partibus contraria scripturæ proferuntur, ea scriptura authoritatem consequetur, quæ plus habet dignationis & veritatis [6], sicut antè in testibus definimus. Quòd si vnus testis à seipso dissentit, fidem perdit [7]: si tamen ex continenti se recipit, & dictum suum emendat, stabitur vltimo dicto [8], nisi vacillaret & inconstanter ageret, per hunc textũ [9]. Adde causas quasdam esse, in quibus testes non possunt eiurari & reijci, vt in iudicio maiestatis & hæresis [10], & simoniæ [11], item in causa vindiciarum: cùm alijs iudicijs posteà illud quæri possit: & ità CVRIA Parisiensis censuit [12].

3 glo. in c. in nostra. extit. & Bart. in l. iurisiurandi. C. eod.
4 glo. in c. in nostra. in ver. sed aduersa. extrà eodem. & ibi Bal.
5 l. scripturæ. de fid. instru. C. c. imputari. de fid. instrumen.
6 l. magnam. ad finẽ. de contrah. & commit. C.
7 l. cum precũ. C. de lib. caus. l. vbi repugnantia. de reg. iur. infrà.
8 c. prætereà. de testib. cog. auth. de testib. §. quia vero.
9 & Bal. in d. c. in nostra.
10 l. in quæstionibus. inf. ad leg. Iul. maiesta.
11 c. licet Heli. de simon.
12 mense Iunio & Iulio, anno 1497.

TESTIVM. L. III.

§. IDEOQVE. In sedentis potestate est, expendere & dispicere quanta fides sit testibus adhibenda: videbit enim an eundem & præmedi-

præmeditatum sermonem attulerint, (inquit lex) item an ex tempore verisimilia responderint. Ex quibus satis ostenditur, testem non posse deponere per scripturam, sed debebit ipse adesse: quod aliâs iure canonico manifestè declaratur [13], *licèt falsò contrarium Bartolo sit creditum* [14]. *nam non testimonijs, sed testibus credendum est, vt inferiùs dicitur* [15]. *Aderit igitur testis & poterit à iudice interrogari, & respondere tenebitur: nisi qua in re sibi responsio captiosa esse posset, aut ex ea illius redargui turpitudo aut infamia* [16]. *sed si interrogetur an sit pauper, respondere debet, quod satis superiora verba legis ostendunt* [17]. *hoc Ioannes Andreas & Panor. tenent* [18].

LEGE IVLIA. L. IIII.

HABES hîc eas personas, quibus inuitis non solet testimonium denunciari. Sed nec puto eas volentes admitti debere: nam domesticum testimonium legibus improbatur [19]. *Appellantur autem domestici, qui sunt ex eadem domo & familia* [20], *in quibus & mercenarij numerantur* [21], *& vxor cæteriq́ serui* [22]. *Et tractatum est, an frater pro fratre sit idoneus testis: quod non admittit Duarenus* [23], *vel hoc ipso quòd domesticus dicatur. Communior tamen opinio est, eum admitti in ciuili causa, cùm non reperiatur prohibitus* [24]: *at in criminali, minimè* [25]. *Sed hæc fortasse omnia ad virum bonum remittenda sunt. Si enim inimici à testimonio repelli debent* [1], *certè & eadem ratione amici arcebuntur à testando, inter quos frater primas habere debet. At frater fratrem accusare non potest* [2]. *Et quod dicitur, aliquas personas non esse idoneas ad testandum: intelligitur, nisi aliâs non possit haberi probatio: tunc enim etiam domesticis testibus locus est* [3]. *Sic matris testatio in ætate filij probanda non refutatur* [4]: *& parentes admittuntur in causa matrimonij & consanguinitatis, & quotiès res à domesticis magis sciri potest* [5]. *quod summam rationem habet, nè probationum copia in arctum deducatur* [6].

NVLLVS. L. X.

AD hanc legem pertinet quæstio, an in causa vniuersitatis aut collegij, qui de collegio est, testis idoneus sit. quod aliâs dictum est [7].

INVITI. L. VIII.

PVPILLVS testis esse non potest: quæ sententia ad impuberes generalis

13 c. à nobis. qui matrim. accu poss. & ibi ... ano. & in c. de testibus. de testib. extr.
14 in l. Theopompus. de dot. prælег.
15 §. idem diuus.
16 gl. in l qui iuràsse. §. si pater. de iureiur. glos. in c. ij. de côfess. lib. vj.
17 suprà ead. l. ibi, an locuples vel egens.
18 in c. causam quæ. nume. 14. extrà eod.
19 l. ij. C. eo. l. pe. inf. eo.
20 l. præsenti. §. & hæc quidem. C. de his qui ad eccle. confug.
21 d. j. §. si filiusfam. infrà de vi & vi armat. & in d. l. præsenti.
22 l. quicunque. C. de re milit. lib. xij.
23 lib. j. disput. anniuers. cap. xxvij.
24 per l. j. suprà eod.
25 Bar. in l. parêtes. C. eo. & Panor. in c. literas. de præsump.
1 l. produci. infrà eo.
2 l. si magnum. qui accus. poss. C.
3 c. veniens. de testib. l. consensu. de rep. C.
4 l. etiam. sup. de prob.
5 c. videtur. qui matrim. accus. poss. l. consensu. §. super plagis. C. de repud.
6 l. quoniam. de hæret. & Manichæ. C.
7 in l. in tantum. §. vniuersitatis. de rer. diuis. suprà.

generalis est [8]. *Pubes autem non prohibetur, nisi in criminali, in qua ante vigesimum annum non testificabitur* [9]. *Sed tractatum scio, an pubes possit testimonium dicere de eo quod in pupillari ætate vidit: quod magis esse glos. refert* [10]*: si modò de his deponat, quæ proximus pubertati vidit, idque Dec. probat* [11]. *Quotiès autem testes requiruntur ad solennitatem, vt in testamentis euenit, totiès pubes non dicet testimonium de re quam impubes vidit: nam requiritur maior ætas eo tempore quo actus contrahitur* [12].

8 vt hic. & l.iij. §. lege. suprà eod.
9 l.in testimoniū.inf.eo.
10 in l.iij. §.lege.in verb. impubes.suprà eod.
11 in l. ij. ad fin. de reg. iur.infrà.
12 l.ad testiū. infrà de testam.& ibi glo. & Pan. in c vlt. de sent. excō. extrà.

PRODVCI. L. XXIII.

ISTA lex in Pandectis Florentinis ità legitur, Produci testis is non potest, qui ante in eum reum testimonium dixit. *quam lectionem etiam Haloandri èditio sequitur. Et ità legendum esse Duarenus docet* [13], *vt sit sensus, non est is idoneus testis in aliquem, in quem de crimine postulatum, aliàs testimonium dixit: nam dicitur inimicus eius, quòd contra illum aliâs in criminali iudicio deposuerit* [14]*: nisi coactus & denunciatus testimonium dixisset, secund. Ostiens. & Panor.* [15].

13 lib. j. anniuersariarum disput.c.xxix.
14 c. cùm p. manconella. & c. meminimus. de accus.
15 in d. c. cùm p. manconella. ad fin. per text. in c.prætereà de testi. cogē. glo. in §.item in criminali.iiij.q.iij.

TESTES. L. XXIIII.

PERTINET ad id quod posuimus in l.lege Iulia. suprà eodem titulo.

MANDATIS. L. VLT.

CERTVM est, aduocatos, procuratores, & eos qui causæ affuerunt, non recipi ad testimonium in illa causa. quod significationem habet, si per eum producantur, cui patrocinium præstiterunt, vt hic [16]. *At diuersa pars nullo iure impeditur, quo minus illis testimonium denunciet: quod ipsum iudicis officio explicabitur* [17]. *& ità iudicatum in* CVRIA *Gratianopolitana Guido Pap. testis est* [18]. *Quæsitum quoquè est de iudice, an in causa coram se mota testificari possit, sed hoc vix est* [19]. *verendum est enim, nè plùs in eam partem pro qua sententiam dixit, propendeat, quàm in aliam. De his verò quæ coram se gesta sunt, interrogari poterit, nisi quæ eius infamia versaretur* [1]. *Sed hæc intelligimus, cùm causa iam mota est: nam pendente controuersia coram se, testis esse non potest, sed potiùs deponi deberet à iudicando, si ad testificandum à parte vocatur* [2].

16 & c.fi.de testib.lib.vj.
17 l.deferre. §.item eos. infrà de iure fisc. & ibi Bar.
18 q xlv.in decisionib.
19 c. statuendum. ii. q.vj. & c. cùm à nobis. de testib.extrà.
1 Pan. in c. cùm à nobis. iij.col.de testib.
2 c.dilecto.extr.eod.

De iuris & facti ignorantia.

EST ignorantia iuris, eaq; improbabilis: qui enim imperitus est rerum gerendarum, peritiores in consilium debet adhibere 3. est & facti, quæ excusat, quod explica secundùm ea quæ clarè hic ostenduntur. Diximus quoquè 4, ignorantiam facti præsumi 5, nisi quotiès disquisitio diligens initio actûs esset necessaria: vt cùm aliquis defert aut denunciat alium de crimine, vel in dignitatis gradu locat 6. At ignorantia iuris non est præsumenda; immò ad suspicionem malæ fidei potius deuenimus, vt dixi 7. Addidimus quoque ignorantiam probari iuramento 8.

3 l. in bonorum. de bonor. possess. inf.
4 in l. verius. suprà de probationibus.
5 l. si. pro suo. & d. l. verius.
6 Bal. in l. j. ad Maced. C. gl. in c. innotuit. de elec.
7 d. l verius.
8 gl. in ver. doceatq;. in l. si cui. §. j. infrà de accusat. tex. in c. si vero. ij. de senten. excom. c. pastoralis. de exceptionib.

LIBER VICESIMVSTERTIVS PANDECTARVM.

DE SPONSALIBVS.

QVAE iure ciuili in causa nuptiarum & matrimoniorum explicantur, omninò ad ius pontificium referri debent 9. Cùm enim de re spiritali & ecclesiastica agatur, hactenùs creditum est, ius canonicum ciuilis iuris authoritatem infringere 10. Ex quo & illud placuit, vt quotiès in litem quæ temporalis est, vt de hæreditate aut re credita, incidit quæstio spiritalis, puta matrimonij aut vsuræ, quæstio illa ad clericum iudicem remittenda sit 11. Sed tamen quia hoc prospectu omnes ferè causæ laicorum ad clericos iudices referentur, obtinuit Bartoli temperatio 12, vt causa matrimonij, iuramenti, vsurarum & similes quæ incidunt, poßint à iudice profano expediri, si in facto, non in iure, sitæ sunt: vt si ponas Titiam in Meuium maritum de dote formulam intendiße, & Meuium Titiam actricem pro vxore non habere: hic propè est, vt poßit iudex laicus hanc facti quæstionem, sit necne matrimonium, iudicare.

9 c. accedentibus. de excess. prælat.
10 l. priuilegia. & ibi Bart. de sacros. eccle. c. ecclesia. de const.
11 c. lator. qui fil. sint leg. c. tuam. de ord. cog. c. si iudex laicus. de sen excom. lib. vj.
12 in l. omni innouatiōe. de sacros. eccles. C.

care. quòd si in iure versaretur quæstio, putà de matrimonio constat, sed dubium est, an per verba concepta sit contractum iure matrimonium, illa quæstio erit pontificij iuris[13]*. Sic decimæ quanquàm merè spiritales sint, si tamen pro eis nudo possessorio agatur, ad iudicem laicum intratur*[14]*: & hoc* CVRIA *Parisiensis censuit*[15]*. Plùs etiam iudicauit, eum qui permutauit beneficium cum alio, si non liberum, sed pensioni aut alteri oneri obnoxium beneficium recepit, coram iudicibus laicis agere posse, vt is qui permutationis ergô hoc beneficium dedit, vel liberum tradat, vel beneficium quod recepit, restituat*[1]*.*

13 c.venerabilē.ad fin.de elect. c.vl. de for.cōp. lib.vj. vt Bar. in d. l. omni. & Bald.in l.filium. vlt.col. de his qui sunt sui vel alien.iur.
14 Guid.Pap.q.j.
15 Anno 1262.
1 Notat Lucius lib. ij. placit. Curiæ. tit. de potest.eccles.

SPONSALIA. L. I.

* *SPONSALIA sunt repromißio futurarum nuptiarum: ex qua definitione satìs ostenditur, ea quæ sponsalia de præsenti vocamus, non rectè sponsalia vocari. tunc enim veræ nuptiæ sunt, & re vera matrimonium contrahitur, licèt concubitus non sequatur*[2]*. Sed hæc quæstio de verbis est: quoquo enim vocabulo vtaris, semper sponsalia illa de præsenti, pro nuptijs accipiuntur, etiamsi vxor non sit traducta & cognita* 3*. vndè si maritus cum secunda iterùm nuptias contrahat, & copula intercedat, prima nihilominùs vxor remanet, & secunda dimittenda est* 4*. Quod adeò verum esse didici, vt si cum secunda subiecto iuramento sponsalia contrahat, primam tamen habere teneatur* 5*. Et quemadmodùm beneficium per nuptias contractas vacat, ità & per sponsalia de præsenti* 6*. Ex his eleganter quæsitum est: statutum valet in ciuitate, vt muliere priùs in matrimonio decedente, dos mariti lucro sit: an si decedat vxor contractis sponsalibus de præsenti, & antequàm traducatur aut cognoscatur, sit statuto locus: quod Panormitanus recipit* 7*, & Bartolus probat*[8]*. quibus annecte quod infrà relatum est* 9*.*

2 l.cùm fuerit. de cond. & demonst. l.nuptias. de regul.iur.inf.
3 d. l. cùm fuerit. fac. l. deniquè. inf.tit.j.
4 c.vlt. de spons.duo.
5 c. sicut ex literis. de sponsal.extrà.
6 c. j. & ibi Panor. de cler.coniug.
7 in c.tertio loco. de præsump.extrà.
8 l.nihil.infr.rer.amot.
9 l. si sponsus. de donat. int.virum.

SAEPE. L. XVII.

IVSTAE sunt causæ quædam quæ sponsalia differunt. ex quibus verbis non id significatur, vt non liceat alteri ex contrahentibus ad alia sponsalia conuolare, non expectato reditu eius qui abest, vel sanitate, si ægrotat: quod & iure pontificio in sponsalibus declaratur[10]*. At in nuptijs aut sponsalibus de præsenti, si vnus abfuerit,*

10 c.de illis.de spōs.extr.

tandiu erit expectandus, donec de eius morte nuncius perferatur, neque dies omninò est præfixus, idq; tam ex iure ciuili [11], *quàm pontificio* [12].

11 auth hodiè. de repû. C.
12 c. in p̄sentia. de spōsa.

De ritu nuptiarum.

NVPTIAE. L. II.

CONSENTANEVM *æquitati est & obseruantiæ, quam natura à filijs parentibus voluit exhiberi, matrimonio filios non illigari, nisi consentiente patre, vel saltem tacente, vt hic* [13]. *Sed tamen quia maximum vinculum matrimonij est, iure pontificio (cui in hoc genere assentiendum est) recipitur, vt matrimonium filij, patre non accommodante consensum, valeat* [14]. *Sic quod dicitur, mulierem quæ intra annum luctûs in manum alterius viri conuenit, infamia notari* [15], *de iure canonico emendatur* [16]. *nam qui continere non potest, sinè distinctione nubendi potestatem habet. quod tamen non assentitur Paulus de Castro* [17], *qui existimat nec ad conditorem canonis, nec ad Apostolum pertinuisse, emendare ius ciuile in his decretis, quibus maximè vitæ humanæ honestas continetur. Tu æstima ne aliud sit dicendum, cùm matrimonium spiritale sit: at in spiritalibus & ecclesiasticis patria potestas pro nihilo est* [18]. *Vnum certè me mouet, quòd videatur summam iniustitiam habere, si liberi ob non accommodatum à patre consensum spurij reputentur, vel eò maximè, quòd plurimi filij prudentia & doctrina patribus multò antecedunt: quanquàm illud semper remaneat, honorandum esse patrem. Quid si pater cupidus, diutiùs in cœlibatu filium esse velit, vt is meliorem conditionem inueniat? quid si (vt apud nos fieri solet) pater filium non ad id natum, in monasterio velit degere? & certè ex præcepto Domini apud Matthæum* [1], *naturæ & sanguinis ius erit relinquendum, vt legi satisfiat. Melius est enim, secundùm Christum, non fornicari, quàm ex ore patris pendentem, turpiter viuere: & huius belli Deus se authorem prædicat.*

13 l. si vt proponis. j. & ij. C. de nupt. l. Paulus. de sta. hom.
14 c. cùm causa. de raptorib. c. sufficiat. xxvij. q. ij. c. vl xxxvj. q. j.
15 in l. decreto. ex quib. caus. infa. irrog.
16 c pen. & vlt. de secūd. nupt. & ibi doct.
17 in l. decreto.
18 c. vlt. de iud. lib. vj. facit l. nā quod. ad Treb.
1 cap. 10.
1. Cor. 7.

CAPITE TRIGESIMOQVINTO LEGIS IVLIAE, QVI LIBEROS. L. XIX.

VIDES patrem cogi officio iudicis, dotare filiam: nam officium

cium illud paternum est[2] *: est & aui officium*[3]*. Sed tractatum scio, an si filia matrimonium, non consentiente patre, contraxerit, cogatur pater ei dotem assignare : quod admittit Panormitanus*[4]*, si filia dotem promiserit marito : nam ex ea promissione obligatur pater ad dotem dandam : si autem promissio nulla filiæ ostendatur, pater ad dotem non est obligatus. Quòd si indigno nupserit, sinè distinctione dotem non petet, quæ eo nomine exhæredari potest*[5]*. quotiès autem recipimus filiam sinè consensu patris nubentem, petere dotem posse, etiam idem intelligi placuit, cùm filia ante xxv. annum nubit. & sic corrigitur ius ciuile*[6] *ex interpretatione canonici, nè libertas matrimonij angustetur*[7]*. quod & Iasoni adprobatur*[8]*. Non poterit igitur filia exhæres fieri hoc nomine, sed dotem & alimenta petet, vt fusiùs docuit Decius in l. nuptias. de reg. iur.*[9]

PLERIQVE. L. XXXIII.

BREVITAS *interualli inter primum & secundum matrimonium efficit, vt videatur vnum & idem matrimonium : neque iudicatur diuertisse quæ ilicò rediit, & sic dos & cætera matrimonij in eadem causa erunt*[10]*. Sed hoc existimo verum esse quo ad easdem personas, nempe virum & vxorem. Nam si tertius soluto matrimonio dotem sibi reddi stipulatus esset, statim diuortio facto stipulatio commissa est, nec redintegrato intercidit*[11]*.* statim enim (*ait lex*[12]) stipulatio committitur, *nisi non tam diuortium, quàm iurgium iudicari posset*[13]*. Sic qui post tempus in conductione restat, videtur relocare, & pignorum obligatio durat, quo ad ipsos contrahentes : sed quòd ad alios pertinet, id verum non erit*[14]*.*

TVTOR. L. XXXVI.

TVTOR *vel curator eam cuius negocia gerit, vxorem habere non potest, & hoc multis responsis iuris ciuilis designatur. Sed obtinuit ea omnia iure canonico immutari & corrigi, cùm ad hoc non sit comparatum ius ciuile, vt de matrimonio statuat, vt pleniùs docuit Panormitanus*[15]*, quibus adiungitur quod paulò antè diximus*[16]*. Sic in prohibitionibus quæ fiunt inter propinquos ratione matrimonij, ad ius pontificale referimus*[17]*.*

PALAM. L. XLIII.

2 l. vlt. de dot. prom. C.
3 l. doté. de col. bon. inf. & ibi Bar. gl. in l. si verò. de in rè vers. suprà. l. cognouimus. de hæret C.
4 in c. j. de desp. impub.
5 l. iij. §. si emancipatus. de bon. poss. cont. tab. Decius in l. nuptias. de reg. iur. Ias. in l. ij. §. quòd si in patris. vj. col. sol. matri.
6 Auth. sed si post. de inof. test. C.
7 c. Gemma. de spons.
8 in d. l. ij. §. quòd si in patris.
9 gl. est in l. obligamur. de act. & obl. Alex. in l. j. viij. col. sol. matr.
10 per hūc tex. & l. si mulier. sol. mat. vbi pono. & l. si serua. de iur. dot.
11 l. cùm maritus. §. Titius. de pact. dotal.
12 l. stipulatio de dote. inf. de iur. dot. l. vlt. sup. de pact. l. in insulam. in fi. sol. matrim.
13 l. iij. de diuor.
14 l. item quæritur. §. qui impleto sup. loca.
15 in c. j. de spons. ext.
16 in l. ij. sup. eod.
17 c. non debet. de consang. & aff. extr.

§. NON EST IGNOSCENDVM. *Mirum non est, si nō ignoscitur ei, quæ obtentu paupertatis se in probrum & turpitudinem coniecerit: semper enim vita luxuriosa peccatum est, ideoq́; perpetuò prohibita. At furtum facere non semper prohibitum est: cùm enim necessitatis & famis tempore omnia sint communia*[1], *pro scelere non habetur, ab alio eo tempore auferre & furari*[2]. *In hanc sententiam plura Decius in l. quæ propter. de reg. iur.*

1 l. ij. §. itidem. suprà ad leg. Rhod. de iact.
2 c. si quis propter necessitatem. extr. de fur.

A DIVO PIO. L. LVIII.

HIC habes glo. singularem & ordinariam, de qua aliqua in l. eleganter. sup. de dolo.

NON SOLVM. L. LXVII.

§. DE VNO. *Nobile est quod hic dicitur, par affectio suspicionem amouet. Ex quo & illud dici solet, vt testis qui vtriusque partis consanguineus est, non possit ab vna parte recusari intuitu sanguinis. Sic nec iudex vtriusque partis propinquus, ab vna parte potest eiurari* 3. *quod hactenus verum esse puto, si par sit & idem gradus* 4 *: nam hoc hic textus indicat.*

3 gl. in c. postremò. extr. de app. Soc. in fal. reg. cciij.
4 Bart. in l. qui iurisdictioni. de iurisdict. omn. iud. suprà.

De iure dotium.

DOTIS CAVSA. L. I.

HIC *opinor non præter rem quæri possit, de quo summè addubitatur, an iudex ecclesiasticus super dote adiri possit. Sed placet opinio Angel.* 5 *quo etiam iure in Gallia ex* CVRIAE *Parisiensis decreto* 6 *vtimur, vt super dote non possit adiri iudex clericus* 7. *Sed si incidenter in iudicium veniat, poterit ille ex officio dotem reddi iubere* 8. *quod & lege principali euidenter ostenditur* 9, *ex qua obtentum est, querelam non numeratæ dotis apud rectores & defensores locorum esse perferendam, quibus absentibus apud episcopum res agetur: & hoc confirmat Baldus* 10, *& Alexan.* 11 *Quinimmò & per manus traditur in* CVRIA *Parisiensi iudicatum esse, iustè & ex ordine tanquàm de abusu ab episcopo appellatum, qui in edicto euocauerat aliquem, vt iudicio adesset, responsurus aut super matrimonio, aut super dote: quia enim hoc non poterat purè, nempe super matrimonio & dote, neque alternatiuè potuisse decretum est* 12. *neq́; si ecclesia protegere dotes viduarum dicuntur*

5 in l. j. sol. matr.
6 Die xxiij. Apr. an. 1532.
7 c. causam. ij. qui filij sint leg. & ibi Panor.
8 c. de prudétia. de don. int. vir. & vxor. ext.
9 l. in contractibus. §. vl. de non num. pecu. C.
10 in d. §. vlt. d. c. in contractibus.
11 in l. j. sol. mat. iiij. col. nume. 14.
12 tex. est in l. quæ sub cōditione. §. sed si sub. de cond. instit. infrà.

citur [13]: ideò in dotibus ius dicere debebit. quanquàm hoc Io. Andrea, Imolensi, & Ostien. placuerit [14].

13 c. nuper. ad princ. de don. inter vir. & vxo.
14 in d. c. de prudentia.

SI PROPRIETATI. L. IIII.

SI vsusfructus accedat proprietati in dotem datæ, etiam in dote numeratur, & dotem auget, nec alia dos est. Hinc aliàs in CVRIA Parisiensi iudicatum est [15], vsufructuarium nihil debere domino feudi. pro ijs quæ honoris causa dari à vasallis consueuerunt: nam vsusfructus separatim non est censendus. Quibus consequens est, rem alicui applicatam, accipere naturam eius cui applicatur & accedit [16]. Ex quo & illud proficiscitur, quod Bar. [17] censuit, vt comitatus qui regno accedit, ijsdem moribus & legibus vtatur, atquè ipsum regnum: & hoc etiam Guido Pap. probat. [18] quod ipsum intellectum habet, si accessoriè venit, non si principaliter [19]. Sic priuilegium exemptionis acquisitum monasterio & omnibus Capellis, (sic enim loquuntur) non perducitur ad Capellas pòst quæsitas, priùs non accessorias [1].

15 Die j. Febru. ann. 1318.
16 fac. l. prędijs. §. qui domum. de leg. iij.
17 l. si conuenerit. ij. §. j. sup. de pig. act.
18 q. cclxv. in decis.
19 per l. cùm fundus. & l. peculium. de leg. ij. & Bar. in d. l. si côuenerit.
1 c. cùm capella. & ibi gl. de priuil. ext.

PROFECTITIA. L. V.

§. PAPINIANVS. Hoc responsum repete ex ijs quæ dicta sunt in l. Nesennius. sup. de neg. gest. & hic textus in pâtre locum habet: in extraneis autem & in matre, quæ & inter extraneos numeratur [2], aliud est: hi enim potiùs nomine tutorio, quàm de suo dotâsse creduntur [3].

2 l. j. §. extraneum. de rei vxo. act. C.
3 l. cùm post. §. j. de adm. tut. infrà.

IVRE SVCCVRSVM. L. VI.

EX hac lege ad finem satis probatur, maiorem si in dote dandâ circunueniatur, restitui in integrum. sed & multo magis mulier si in dote recipienda & æstimanda læsa sit, ad hoc beneficium pertinebit [4]. quod dictam putamus, etiam si læsio intra dimidium precij aut rei consistat: si enim vltra illud dimidium læsio intercessisset, iuris est plusquàm manifesti, restitutionem dari maioribus [5]. quod beneficium non solum in venditione locum habet, sed ad cæteros quoquè contractus perducitur [6], vt Bartolus scribit [7]. & Panormitanus assentitur [8]. quod in locatione vsuenire alibi retulimus [9].

4 l. si re[illegible]. §. j. inf. eo.
5 l. ij. de rescin vend. C. c. iij. & pe. de empt. & vend. ext.
6 l. maioribus. cûm vtril. vs. iud. C. l. si quis cùm. aliter. de verb. oblig
7 in d. l. maioribus.
8 c. pe. de emp. & vend.
9 l. si merces. §. vis maior. loc. sup.

DOTIS FRVCTVM. L. VII.

VIDE quæ in eandem sententiam ponuntur in l. diuisione. inf. solut. matr. Et vt fructus dotis mariti sunt, qui onera matrimonij sustinet, ità & si dos petita non soluatur, à mora vsuras debebit mulier,

etiam

etiam institutis canonicis [10], *vt superius annotatur* [11].

10 c. salubriter. de vsur.
11 in l. j. de vsur.

SI EGO. L. IX

CVM donatio simplex est, & causam non habet, sed tamen conditionem, vtputà, do tibi pecuniam sinè aliqua causa aut onere, ea tamen conditione, vt tua sit cùm decessero : *placuit donationi nihil obesse, si conditio post mortem donantis eueniat* [12]. *Quòd si donatio esset ob causam, cùm sit innominatus contractus, propè est vt pœnitentia* [13] *& morte reuocetur, nisi fauore dotium, vt hoc textu probatur, in quibus non est pœnitentiæ locus* [14] : *sufficitque conditionem euenire post mortem donantis, vt hic. At verò in mandatis, an sufficiat conditionem euenisse post mortem mandantis, satis superque superiùs dictum est* [15].

12 l. ij. §. si pecuniā. de donat. ibi Bar.
13 l. si pecuniam. sup. de cond. caus. dat. l. ij. de cond. ob caus. dat. C.
14 l. quod Seruius. sup. de cond. caus. dat.
15 in l. inter causas mād. & l. eius. sup. si cer. pet.

PLERVNQVE. L. X.

AN æstimatio transferat periculum in eum qui æstimatum accepit, suprà annotatum est [16]. *Caput autem huius sententiæ est, vt quia id quod cuicunque contractui subijcitur, naturam contractûs imitatur, ideò non plus æstimatio contractui subiecta periculo obliget, quàm ipsius contractûs natura pati potest* [17]. *Itaque in commodato, in quo dominium & consequenter periculum in accipientem non transfertur, placet sententia existimantium, non ideò periculo accipientem alligari, licèt res æstimata commodata sit. in id enim sit æstimatio, vt si culpa commodatarij res pereat, clarè & sinè lite cognoscatur, quid præstare debeat commodatarius* [18]. *si tamen non simpliciter res æstimata data est, sed nominatim commodatarius aut rem, aut æstimationem se præstaturum cauit, propè est vt periculo is obligetur : & hoc manifestè Vlpianus docet* [19]. *Ità etiam interpretare quod dicitur in l. j. sup. de æstimat. vt ibi de reddēda re aut æstimatione, specialim sit cautum. aliàs quod simpliciter æstimatum datum est, non periret ei qui aliàs periculo ex contractûs natura non tenetur* [1]. *Et huic sententiæ maximè consentaneum est, quod alibi dicitur, vt is qui me rogauit, vt mea margarita vendenda sibi permitterem, teneatur periculo, non quidem quòd id natura contractûs postulet, sed quia aut rem aut æstimationem redditurum se recepit : in quo tamen erit adhibenda Iurisconsulti distinctio, vt si mea causa is de me petijt vendenda margarita, non tamen periculo obligetur,*

16 l. si vt certo. §. nunc videndum. commod.
17 l. j. §. si quis sub conditione. inf. vt leg. seu fi dec. nom. l. si eū. §. qui iniuriarū. si quis caut. supra.
18 d. l. si vt certo. §. nunc vidēdum. l. pignus. C. de pig. act.
19 d. §. nunc videndum.
1 l. si gratuitam. §. j. de præs. verb.

tur, licèt æstimationem se redditurum promiserit [2]. *quod* Connanus *libr. vij. commentariorum* [3] *ferè probat, & suprà ex veterum opinione annotauimus* [4]. *Hîc autem sola æstimatio ideò transfert periculum, quòd ex natura contractûs dotis in maritum dominium transferatur* [5]. *Est tamen casus, quo periculum rei æstimatæ marito non imputatur, quem infrà suo loco dicemus* [6].

2 d. l. si gratuitam. §. j.
3 cap. x.
4 d. §. nunc videndum.
5 l. doce ancillã. de rei vind.
6 l. Mæuia. § si fundus. solut. matrimo.

SI RES AESTIMATA. L. XII.

§. SI MVLIER. *Ex hoc textu proficiscitur, quod singulariter retulit Bartolus* [7], *cùm quæritur, minor circunuentus in venditione impetrans cognitionem, quid debeat intendere. In quo sic res expeditur, vt si læsus est in vendendo, quòd ei commodum non esset rem vendere, ad rem quoquè restitutionem petat* [8]: *sin verò læsus est, non quia vendidit, fortè enim & vendere expediebat, sed quòd viliùs vendidit, ad suppletionem precij aget, per hunc textum: neque enim plùs restitutio afferre debet, quàm per læsionem erat ablatum* [9].

7 in l. & si quidẽ. de pd. & alijs reb. min. C.
8 vt tot. tit. si aduers. vend. &.
9 l. sed & si per prætorẽ. § quotiès. sup. ex qb. caus. maio. cie. j. de in integ. rest.

QVOTIES. L. XVI.

PRAECLARVM *est, quòd cùm restituo tibi rem tuam, teneor quoquè reficere tibi pœnam, quam à te illius nomine abstuleram. quod tamen non est perpetuum, vt alibì diximus* [10].

10 in l. si pignore. de pig. act.

STIPVLATIONEM. L. XXI.

QVI *stipulatur sibi dotem dari, ex ea stipulatione agere potest, si nuptiæ sequantur, vt hîc. Quòd si dotem promissor non tradidisset, nec secutæ nuptiæ essent, dos repetetur* [11]: *& si æstimata data esset, non æstimatio, sed res reddenda est: nam æstimatio facta esse creditur, si nuptiæ sequantur* [12]. *Sicut enim defectus causæ expressæ parat condictionem danti, sic & tacitæ quæ animo contrahentium inest* [13]. *Eadem ferè in ingressu monasterij (quod matrimonium spiritale dicitur) obtinent: vt ingressus monasterium, recipiat ea omnia quæ secum attulit, & quæ dedit monasterio, si non sequatur professio: ea enim conditio semper intelligitur* [14]. *qui enim ingrediens monasterium omnia donat, intuitu ingreßûs creditur donare, vndè egrediens ea auferet* [15]. *Nam ingressus, donec profeßionem edat, integri statûs manet: nec beneficia illius, si quæ ante ingressum habebat, omninò dicentur vacare, antequàm sit professus* [16], *nisi si is expreßè beneficium eiurâsset* [17].

11 l. licèt. inf. eo. tit. & l. cùm veterũ. de donat. ante nup. l. si extraneus. sup. de cond. caus. dat.
12 l. in rebus. §. j. C eo.
13 l. j. suprà de cond. caus. dat.
14 c. quod à te. de cleric. coniug.
15 Pano in d. c. quod à te. ij. col. vbi fuse. & in c. in præsentia. de prob.
16 c. beneficium. de regular. lib. vj.
17 c. iij. & ibi Panor. de renunc.

CVM PATER. L. XXIX.

CVM pater marito pro filia dotem promittit, ex illa promissione non filiæ, sed marito actio est [18], *etiam diuortio facto, licèt debeat maritus vxori restituere* [19]. *Sed hæc rationem habent quandiù maritus viuit: nam illo mortuo, vxor ex ea promissione aget* [1]: *quod & Guido Papa refert* [2]. *Sed in testamentis pro legato facto ad dotem, agit filia cuius interest, non maritus* [3]: *idq; stricto iure, sed æquitas quoquè exigit, vt etiam marito actio detur* [4]. *At in promissionibus semper is agit, cui promissio facta est, vt dixi, non ij quorum interest. Hic verò apud Vlpianum dubitatur, si pater dotem quam marito promiserat, eidem marito leget, an legatum valiturum est: quod negatur: nam creditori à debitore legatum factum, inutile est* [5]. *Quòd si filia dotem quam promiserat, legat, legatum subsistit. potest enim deberi legatum filiæ ex testamento, & marito dos ex promissione. quod tamen non admittimus, nisi manifestè filia doceat, patrem duplicandæ dotis animum habuisse: quod hic satis colligi potest* [6]. *placuit enim, patrem legantem dotem filiæ, videri legare animo compensandi* [7], *si modò compensatio admitti potest. Nam si dos esset promissa in quantitate, & legatur in specie, non fit compensatio, sed vtrunque debetur* [8]: *speciei enim ad quantitatem compensatio explosa est* [9].

SI EXTRANEVS. L. XXXIII.

ISTA lex est plena humanitatis, ex qua dici possit, non esse quod imputetur tutori aut administratori, si non conuenerit & vrserit ad solutionem patrem eius cuius negocia gerebat. Nam bona fides & honestatis regula, vel in alienis negocijs agnoscenda est [10].

SI SERVA. L. XXXIX.

§. SI SPADONI. *Spado matrimonium contrahit, cùm & generare possit: at castratus, qui vtroq; testiculo priuatus est, matrimonium non contrahit. nec si contraxerit, dos potest subsistere* [11]. *Idem planè dicitur in fœmina, quæ si tam arcta est, vt cognosci non possit, matrimonium quoquè cum ea initũ erit inutile* [12]: *nisi sciens & certior vir de impeditione illa, eam duxerit* [13]. *Tractatum est etiam, an mulier sic affecta, sit priuilegiaria in dote: quod omninò negat Bartolus* [14] *in ea, quæ natura sterilis est, idq; per hunc textum. At ea*

quæ

18 l. si pater. de dot. pro. C.
19 l. si socer. §. j sol. matrim.
1 arg. l. j. §. videamus. de except. act. fac. l. ij. infrà solut. matr.
2 q. cclxxv. in decis.
3 l. seruo legato. §. testator. de leg. j.
4 l. tali. §. vi. inf. eo. l. Titio centũ. §. Titio genero. inf. de cõd. & demonst.
5 vt hic. & l. si creditori. de leg. j. l. legaui. de lib. leg. inf.
6 ibi, & si quidem hoc.
7 l. Titia. §. qui inuita de leg. ij. l. si cùm doté. §. si pater. sol. mat. l. huiusmodi. §. cum pater. de leg. j. l. filia. C. de leg.
8 l. si pater. de coll. bo. Bar. in d. l. huiusmodi. §. cum pater.
9 l. si conuenerit. ij. de pig. act. sup.
10 l. quotiès. §. sicut. de admin. tut. l. Quintus. sup. mand.
11 vt hic. & c. ij. de frig. & malef.
12 c. ex literis. de frig. & malef.
13 c. cõsultationi. de frig. & malef.
14 l. si quis posthumos. de lib. & posth. & l. j. sol. matrim.

quæ ex accidente sterilis est, ad priuilegium quoquè admittitur, vt natura accidente superior sit [15]. *Sed magìs placet opinio Baldi* [16], *qui sinè distinctione mulieri sterili concedit priuilegium in dote. quod & Iustiniani responso adiuuatur* [17]. *quanquàm enim mulier sterilis sit, non tamen dissoluitur matrimonium. Planè si tam arcta est, vt subiri non poßit: neque matrimonium est, neque dos* [18], *ergò nec priuilegium dotis. Nam vbi matrimonium non subsistit, ibi & dos esse non potest* [19]: *cui consequens est, vt priuilegia sinè subiecto intellectum non habeant* [20]. *At sinè dote matrimonium esse potest* [21]. *Mortuo autem marito, si mulier sit egens, quòd fortè dotem non habeat, illi cauebitur secundùm ea quæ decretis principalibus continentur* [22].

15 d.l.si quis posthumos.
16 in l.assiduis. qui potior.in pig.C.
17 d. l. assiduis. versi. & ideò.
18 d.c.ex literis.
19 l.iij. sup.eod.
20 l.j. comm.præd.sup.
21 l.vltim. de donat.ante nup.C.
22 Auth. præterea. vndè vir & vx.C.

DIVVS. L. XL.

QVOD *dicitur, dotem datam in primo matrimonio, videri repetitam in secundo, per hunc textum: & dotem datam in matrimonio inutili, repeti, si matrimonium conualescat* [1]: *intellectum habet, quòd ad ipsos contrahentes attinet: nam quo ad tertios, stipulatio semel commissa non extinguitur* [2]: *quod & alibi tentauimus* 3.

1 l.si serua. sup.eo.
2 l. stipulatio de dote. inf.eo. l.vlt.sup.eo.
3 in l.plerique. de rit. nupt.

PROMITTENDO. L. XLI.

HANC *legem citauimus in l.si nomen. suprà de hæred. vel act. vend.*

RES IN DOTEM DATAE. L. XLII.

HVIC *legi annecte quæ superiùs diximus in l.cùm quid. sup. si cert.pet. In ijs igitur quæ pondere, numero aut mensura constant, non idem, sed tantundem reddendum est* 4. *Quibus potest applicari quæstio, de qua dubitari solet: Dedi tibi crediti nomine centum aureos, vel eandem summam tradidi in annuam præstationem: si valor pecuniæ creuerit, quæro, an libereris à mutuo aut pensione, si offeras æstimationem nummorum: item si decreuerit, reddendo nummos in eadem moneta. Et certè melius est, vt vtroque casu in eadem moneta, summa restituatur: quod & Bartolus affirmat* [5]. *neque enim incrementi aut decrementi ratio omninò est habenda, nisi contra eum qui in mora est, & à tempore moræ* [6]. *& ità in vtroque casu ex facto obseruari Guido Papa testis est* [7]: *idq; in proposita*

4 l.ij. & l.cùm quid.sup. si cert.pet.
5 in d.l.cùm quid. in fin. tex. in c.cum olim. de censib.
6 l.vinū. sup.si cert. pet.
7 q. ccccxciij. in decis. Gratian.

ſpecie CVRIA *Pariſienſis iudicauit* [8]. *licèt diuerſiùs nonnulli* [9]. *Et hac (opinor) rectè dicuntur, quotiès vetus moneta adhuc in vſu eſt, & reperiri poteſt: quòd ſi hodiè non reperiatur, vera erit opinio exiſtimantium veteris monetæ æſtimationem ſoluendam eſſe: & hoc expreſsè iure canonico continetur* [10], *& ex Pauli ſententia* [11] *(opinor) profectum eſt.*

LICET. L. XLIII.

PERTINET *ad ea quæ ponuntur in l. ſtipulationem. ſuprà eodem.*

TALI STIPVLATIONE. L. XLIIII.

EX *hoc textu eleganter efficitur, tempus adiectum in contractibus, numerari ab vltimo die quo perfectus eſt contractus, nempe à die traditionis* [12]. *quod ipſum ex hoc textu retulit Bartolus* [13]. *Vndè cùm dicitur, emptorem qui feudum emit, ſi non petierit inueſtituram intra annum & diem, damno feudi multari* [14], *annus procedit à die traditionis. quod & Baldo* [15] *& Guidoni Papæ placet* [16]. *Sic annus datus promoto ad beneficium curatum, initiandi ad ſacros ordines* [17], *non currit promoto, niſi ab eo die, quo poſſeſsionem pacificam accepit* [18]. *Quid autem ſi tempus adijciatur in teſtamentis, an à morte, teſtamento aut adita hæreditate putetur, notatur in l. ſi cui legetur. de leg. j. Quod autem pertinet ad §.* Si ſocer, *ſuprà relatum eſt* [19].

CVM VIR VXORI. L. LIII.

SCITVM *eſt quod dicitur, virum accipientem ſcienter pro dote nomina non idonea, donare videri: & ſic in fraudem legum facere, per hunc textum. Ex quo & illud dici poſsit, quod aliàs Baldus notat* [20], *vt creditor qui pro pecunia ſibi ſoluenda non idonea nomina aſsignat, in fraudem legum quæ de vſuris latæ ſunt, videatur facere. Sic &* CVRIA *Pariſienſis cenſuit* [1], *creditorem dantem modicam pecuniam præſentem, & debitorum nomina non idonea, eſſe vſurarium.*

RES QVAE EX DOTALI. L. LIIII.

RES *ex pecunia dotali à marito comparatæ, non continuò dotis cauſam ſequuntur, vt manifeſtè principali authoritate ſignificatur* [2]: *quia tamen ſi ſoluendò maritus non ſit, cauſa dotis deterior futura*

8 anno 1547. die x. Iunij.
9 Panor. in c. quanto, de cenſib.
10 c. pe. de cenſib. ext. gl. in c. olim. de cēſ. in c. conquerente. de offic. ordin.
11 l. Paulus. de ſolut. vide Boer. conſ. cccxxvij.
12 fac. l. iuſto. §. j. de vſucap. inf.
13 in l. ſi cui legetur. ad fi. prin. de leg. j.
14 c. j. quæ fuit prima cauſ. benef. amit. in vſib. feud.
15 in c. de capit. Conra. in vſi. feud.
16 q. clxv. in deciſ.
17 c. licèt canon. de elec. lib. vj.
18 c. cōmiſſa. de elect. lib. vj. c. licèt epiſcopus. de præb. eo. lib.
19 l. cùm pater. ſup. eo.
20 in l. cùm allegas. C. de vſur.
1 die xvj. Martij, an. 1537.
2 l. ex pecunia. C. de iure dot.

tura est, habet rationem, vt in subsidium illæ res dotales dicantur 3, *& vindicari à muliere poßint, non directò, sed vtiliter, quatenùs scilicet eius pecunia fuit, & ad modum quo pauperior ipsa facta est* 4: *nam si res ex illius pecunia à marito empta, pluris digna est, quàm pecunia donata, eatenùs inhibenda erit vindicatio. Eadem fermè dicuntur, in re empta ab vxore de pecunia sibi à marito donata, vt mulieris quidem sit, sed vtilis marito vendicatio detur* 5: *vt tamen si plùs res valeat quàm pecunia donata, non in plùs vindicatio sit quàm pecunia* 6. *nec verò illa vindicatio vtilis datur marito donanti, nisi in subsidium, cùm vxor soluendò non est* 7. *nam si vxor soluendò est pecuniæ tantùm persecutio marito erit* 8. *Sic res ex pecunia pupilli à tertio comparata, non est pupilli, nisi in subsidium* 9. *At si à tutore res esset empta, omninò & sinè distinctione minoris est* 10. *quod & retulimus in l. si pecuniam. sup. si cert pet. In cæteris autem res empta ex pecunia mea, mea esse non dicitur* 11.

3 per hunc text.
4 l. vxor marito. infrà de donat. int. vir. & vxo. l. ità constante. sup. eo. Bar. in d. l. ex pecunia.
5 l. si mulier ex pecunia. cū l. seq. inf. de donat. inter vir. & vxo.
6 l. si id quod. §. si ex decem. de dona. inter vir.
7 l. vxor marito. de dona. int. vir. & vxo.
8 l. si filij. de donat. int. vir. C.
9 l. filiæ. de solut.
10 l. curator. arb. tut. C. l. ij. C. quandò ex fact. tut. C.
11 l. si ea. C. de rei vind. tot. tit. si quis alt. vel sibi. C.

SI IS QVI. L. LVI.

QVOD hac lege de expensis in dotem factis legitur, alibì explicatum est 12.

12 l. quod dicitur. de impensis in res do. infrà.

QVAERO. L. LX.

HIC textus pertinet ad ea quæ ponuntur in l. cùm post § gener. inf. eo. Et quod dicitur hìc, incertæ dotis promißionem, taxationem recipere ex qualitate & dignitate viri & mulieris, pertinet ad id quod quærit Alexander 13: *Vir quidam nobilis conuenitur ad reddendam dotem, sed in reputatione facienda eius quatenùs facere potest, vult haberi rationem non solùm victûs, sed etiam dignitatis suæ: & certè iustam rem postulare videtur* 14. *quod idem in expensis litis taxandis vidi dubitari, vt tamen victor reputet quod ex dignitate expendit, vt si venit cum equitio & comitatu suo: quanquàm alius inferioris dignitatis, eum sumptum facturus non fuisset.*

13 in l. si maritus. sol. matr.
14 arg. l. Nepos Proculo. de verb. sig. l. tutor secundum. inf de admi. tut. l. sed & si quid. §. sufficienter. suprà de v. suf. Rapha. & Imol. in d. l. si maritus.

SIVE GENERALIS. L. LXI.

SI tutor ampliùs quàm facultates pupillæ patiantur, dotis nomine promiserit, quid sit dicendum, vide hìc tex. & glos. Et ex nouissima lege clarum est, curatorem aut tutorem posse dotis constituendæ causa, res minoris vendere, quia fortasse aliter conditio pupillæ non potuisset quæri. sed tamen decreto est opùs, vt hìc. immò nec ipsa præ-

dia in dotem dari possunt à minore, nisi concurrente decreto [15], *nec in donationem propter nuptias* [16]. *& ità* CVRIA *Parisi. iudicauit* [17] *in tutore, qui ex consilio parentum sinè decreto fundum pupillæ suæ vendiderat, vt illa dotem marito commodiùs offerre posset. Huc pertinet quod noto in l. item quia. de pact. suprà.*

15 l.j. si aduers. dot. C.
16 l. prædia. de præd. minor. C.
17 Arest. natalit. an. 1535.

TITIA. L. LXII.

CASVS *huius legis insignis est. Et ex responso ad finem, dum* dicitur, dotem non esse auferendam marito, *approbatur glos. vulgata* [1], *quæ voluit ex debito mulieris non fieri executionem in rem dotalem. nam maritus rei quam in dotem accepit, dominus est* [2] *: nec si vxor actione personali conueniretur, posset soluere & satisfacere de bonis dotis : nec si commiserit ingratitudinem, dos poterit reuocari per donantem à marito* 3. *Si tamen debitum vel delictum præcessit nuptias, in rebus dotis poterit perfici executio : nam bona transeunt & dicuntur onere alieno deducto* 4, *& hoc in* CVRIA *Delphinate iudicatum esse affirmat Guido Pap.* 5 *Creditor autem satisfactionem accipiet ex ijs bonis, quæ extra dotem sunt, & quæ dicuntur parapherna, in quibus nullum omninò viro dominium est* 6 *: aliàs cautione res explicabitur* 7.

1 in l. quinq; legibus. in fi. inf. de pœn dam.
2 l. doce. de rei vind. C. l. quanuis. inf. eod.
3 l. cum post. §. paterna inf. eo. l. vl. §. si à socero. infrà quæ in fraud. cred.
4 l. mulier. inf. eo.
5 q. cccexlvij. in decis.
6 l. hac lege. de pact. cōuent.
7 not. Bar. in d. l. quinq; legibus.

STIPVLATIO. L. LXIII.

ALLEGATVR *in l. plerique. sup. de rit. nup.*

SI VSVSFRVCTVS. L. LXVI.

VSVSFRVCTVS *quidem verè vendi non potest, nisi ab vsufructuario ei qui dominus est, alteri minimè* 8. *Est enim omninò diuersus vsusfructus eius qui est penès vsufructuarium, & eum cui cederetur* 9. *Sic ius alimentorum vendi nequit : esset enim aliud ius in persona alimentarij, & aliud, si alij transferatur* [10]. *Tamen vtilitatis causa receptum est, vt commoditas vsûsfructûs aut alimentorum cuilibet cedi poßit* [11], *& pignori dari* [12]. *Sic & decimæ ius in laicos transferri non potest, cùm sint sacræ & spiritales* [13], *tamen perceptio benè ceditur. & ità Papa decimas Regi Franciæ donauit, secundum Bal. hic. Sic licèt fundus beneficiarius, item & emphyteuticus non possit alienari* [14], *tamen commoditas fruendi benè alienatur* [15], *quasi per modum locationis* [16]. *Sed ad magnum tempus talis locatio facta, esset inutilis* [17].

8 vt hic. & §. finitur. de vsufr. Inst.
9 l. si vsusfructus mihi in bienniū. infrà de vsufr. leg. & ibi Bar.
10 Bart. in l. cùm Titio. ad leg. Falcid.
11 l. arboribus. de vsufru. l. necessario. §. j. de periculo & com. rei vēd. l. cùm ij. de transact. l. vsufructu. infrà sol. matri.
12 l. si is qui. §. vlt. sup. de pign.
13 c. causam quæ. de præs. c. dudum. de decim.
14 l. vlt. de iur emphy. C.
15 Ang. & mol. Alexā. in l. vsufructu sol. mat. Bal. in c. Imperialem. de proh. feud. alien.
16 l. codicillis. §. instituto de leg. ij.
17 cle. j. de reb. eccle. non alie. Io. Fab. in §. item finitur. de vsufr. Inst.

DO-

DOTIS. L. LXVIII.

LEX facilis est, in qua scitum est, promissionem dotis ad primas tantùm nuptias referri. Ex quo bellissimè dicitur, quòd si fratres vel socij ex pacto aut lege municipali sorores suas nuptum tradere dote assignata cogantur, sufficiat tamen semel donâsse[18] *: nec inspicitur si prima dos perdita sit : nam sermo de prima vice intelligitur : de quo vide plura per Iasonem in l. diuortio. §. quòd si in anno. inf. solu. matrimo.*[19] *Quòd si qui ex lege municipali vel qua alia cautione obligatus est ad dotis repromissionem, eadem lege iuberetur iterùm aut rursus dotem assignare, sufficiet secunda vice dotem persoluisse; quo casu erit amissa : nec is in infinitum ad præstationem vrgendus erit*[20].

18 tex. est in l. si socius. ibi, nec si prior. sup. & soc. & ibi Fulgo. & Bal. in l. vlt. de dot. promiss. ij. col.
19 ij. & iij. col.
20 l. fideicommissa. §. si quis decem. de leg. iij. fac. quod not. in l. veluti. de edend.

CVM POST DIVORTIVM. L. LXIX.

§. GENER A SOCERO. Inter omnes constat, hoc priuilegium dotis esse, vt quicunque eam promiserit, etiam nulla certa summæ designatione facta, obligetur[21]. *quæ sententia tam in patre promittente aut legante*[22], *quàm in extraneo generalis est*[23]. *quanquàm enim incertitudo rei promissionem inutilem faciat*[24], *non habet tamen hoc locum in causis pijs, per hunc tex. in quibus & dos numeratur*[25]. *Et ex hac promissione incerta, maritus & vxor rectè poterunt experiri, secundùm ea quæ paulò superiùs posuimus*[1]. *Cùm autem in instrumento nuptiali ità verba sunt concepta,* quòd ea quæ nubit, dotem dari promittit : *frustrà quæritur, an ex his verbis mulier agere possit contra eos qui eam nuptum elocabant, cùm appareat eam seipsam obligâsse ad dotem dandam, non autem obligatos teneri alios. Et hic est casus l. j. de dot. promis. C. qui nullo modo ea quæ diximus, labefactat. non enim ibi quæritur, promissio dotis incerta obliget, nécne : sed respondetur, ex illis verbis mulierem agere non posse; cùm nihil ei promissum ostendatur, sed potiùs illa promiserit : ex promissione autem qua illa dotem dari promittit, possit quæri an obligetur. & magis est obligari, licèt certam summam non habeat promissio : nam in dotibus incertitudo non infringit promissionem, vt antè dixi. neque tamen (si verè volumus iudicare) hæc quæstio in illo Alexandri responso*[2] *decisa continetur, quanquàm ex narratione facti proficisci possit. Hæc fortasse ex* mente

21 per hunc tex. & l. iij. de dot. prom. C.
22 per hunc tex. & l. si filiæ inf. de lega. iij.
23 d. l. iij. de dot. promiss.
24 l. triticum, inf. de ver. oblig.
25 l. cùm is. §. si mulier. de cond. ind. Panor. in c. j. de decim.
1 in l. cùm pater. eod.
2 d. l. j. de dot. prom. C.

mente legis, quanquàm veteres 3 *in illa* ἀντινομίᾳ, *& recentiores ipsi* 4 *diuersiùs senserint. Et quod ad* §. *patrona, pertinet, vide quæ suprà in l. Titia eod explicata sunt.*

MVLIER BONA. L. LXXII.

HIC *apertissimè efficitur, donatarium omnium bonorum loco hæredis non esse: ideóque nec actione personali pro debitis donantis distringi, cùm æris obligatio non sequatur res* 5. *Ex quo profectum est, vt donatarius ille possit contra hypothecas præscribere, personalibus verò non tenebitur. quod &* CVRIAE *Parisiensis placito comprobatur* 6. *Sed quia in donatione omnium bonorum fraus præsumitur* 7, *atque adeò in venditione* 8: *benè & ex ordine creditores facient, si res à donatario auocârint ex edicto, quod contra alienantes in fraudem creditorum propositum est* 9. *quod & Guido Papa probat* 10. *Diuersum dicitur, cùm aliquis hæreditatem sibi delatam Titio donat: transit enim illa hæreditas cum omnibus oneribus hæreditarijs* 11. *Huc adiungitur, quòd quotiès bona ad aliquem lege ità iubente transeunt, tenebitur oneribus hæreditatis siue bonorum, vt in fisco succedente alicui dannato, manifestum est* 12. *Non idem seruatur in eo, qui per contractum successor est, vt dixi. His annectitur, an vsufructuarius omnium bonorum oneribus & debitis alligetur, quod alibì diximus* 13. *Quod verò hìc ad finem legis* 14 *dicitur, mulierem quæ ad stipulandum dotem alium adhibuit, posse instrumentum mutare, fusiùs infrà dicemus* 15.

QVANVIS. L. LXXV.

PERTINET *ad id quod dicimus in l. Titia. sup. eod.*

CVM IN FVNDO. L. LXXVIII.

§. SI FVNDVS COMMVNIS. *Hunc* §. *iunge his quæ ponuntur in l. Iulianus.* §. *idem Celsus. suprà de actio. empt. vbì citatur.*

AVVS. L. LXXIX.

ELEGANTER *dicitur, eum qui promisit dare, cùm erit commodissimum, debere dare cùm primùm poterit sinè turpitudine. Idem in eo qui promittit aliquandò dare* 16.

SI DE DOTE. L. LXXXIIII.

VETVS *fuit quæstio, an socero de dote conuento priuilegium tribua-*

3 Bar. & alij in d. l. j. de dotis promiss.
4 Connan lib. viij. comment. cap. viij. de dot. promiss. Duar. lib. j. disput. anniuer. c. lvj.
5 fac. l. æris alieni. C. de donat. l. j. §. si hęres. ad Trebell. l. vlt. suprà de contrah. empt.
6 anno 1385. Ioan. Gall. in quæstio. per Arest. decis. q. xxxix.
7 l. omnes. §. j. inf. quæ in fraud. cred.
8 glo. in l. qui testamentum. sup. de prob.
9 glo. in d. l. æris alieni.
10 q. cv. in decis.
11 l. hæreditatē. de dona. l. cùm filius. §. j. & l. si qs seruū. §. j. de leg. ij.
12 L. ij. ad leg. Iuli. de vi & vi arma. §. si fundus. de seru. rust. præd.
13 in l. quotiès. suprà de vsufr.
14 in ver. Paulus respondit. si mulier.
15 in l. cùm maritus. §. v. t. de pact. dot.
16 tex. & ibi Bar. in l. rogo. quand. dies leg. ced. infrà.

tribuatur, vt quatenùs facere potest, condemnetur : in quo varia & propè repugnantia responsa videntur esse. Sed melius est rem ità temperare, vt socerum mariti à socero vxoris separemus : nam in socero vxoris expeditum est, ad hoc priuilegium illum admitti, idq́; sinè distinctione[1] *: non solùm in dote, sed in omnibus contractibus constante matrimonio factis*[2], *cùm is locum patris teneat*[3]. *Sed in socero mariti valdè addubitatum est. & sanè æquum iustúmque esse Neratius ait, vt & illi hoc priuilegium applicetur*[4]. *verum alio nos iure vti, idem Neratius author est, vt scilicet non quatenùs facere potest, sed insolidùm teneatur*[5]. *quod tamen, quia durum videtur, temperationem recipit, vt locum habeat quandò socer dirempta affinitate conuenitur à marito*[6]. *Affinitates enim eas appellamus quæ durant, non quæ aliquandò fuerunt*[7]. *vndè sublata affinitate, quæ priuilegio causam dabat, expirat & priuilegium*[8]. *quod tamen ità verum est, si aliqua in socero fraus arguatur, quòd scilicet cùm sciret se soluendò non esse, pecuniam promiserit vt genero insidiaretur : hîc enim officio iudicis continebitur, vt à priuilegio arceatur, per hunc text. Cui sententiæ maximè consentaneum est, quod Bar. & alij scribunt*[9], *eum qui sciens se non idoneum esse contraxit, à cessionis beneficio remouendum esse. hoc enim prope fraudem est*[10]. *Ex quo Zasij*[11] *sententia non placet, qui incumbere genero ait, vt probet socerum fuisse in dolo. dolus enim & insidiæ soceri, satis intelliguntur probari eoipso, quòd conscius paupertatis, promissionem fecit alterius damno*[12]. *Similiter nec literæ quinquennales, nec eiusmodi rescripta solutionum moratoria, delinquentibus & mentientibus fauent*[13]. *sinautem constante matrimonio à socero maritus dotem petat, habebit socer priuilegium, quatenùs facere potest, per hunc tex.*[14]. *Et ità multa responsa simul coniuncta, conueniunt. quod & Zasius in intellectibus probat*[15].

1 l. rei iudicatæ. §. vlt. solut. matri.
2 l. non tantùm. & l. seq. de re iud.
3 l. quia. solu matrim.
4 l. ex diuerso. sol. matrim.
5 l. sicut. de re iud. suprà.
6 l. sed hoc ità. de re iud.
7 l. cui eorum. §. affinitates. de postu. suprà.
8 l. Titia. §. vsuras. de legat. ij.
9 l. alias. §. eleganter. solu. matrim.
10 l. si quis cùm sciret, quæ in frau. cred.
11 lib. ij. sing. resp. c. ix.
12 d. l. si quis cùm sciret.
13 l. sed & ex. & ibi noto. quod cum eo qui in alie. potest.
14 & l. ex diuerso. solu. matrim. & l. sed hoc ità. de re iudi.
15 l. j. sing. intellect.

De pactis dotalibus.

SI CONVENERIT. L. II.

E*ST dos quam mulier viro dat : in qua maritus dominium habet*[16], *& fructus lucratur pro oneribus matrimonij quæ sustinet*[17]. *Est & donatio propter nuptias, quæ à no-*

16 l. doce. de rei vind. C. l. quanuis. sup. tit. j.
17 l. pro oneribus. C. de iure dot.

ffff stris

stris doarium, à Græcis ἀντιφερνὴ dicitur: eaq́ datur à marito vxori pro remuneratione dotis[18], *pro qua licèt vxori vindicatio detur*[19], *non tamen ea eius domina omninò dici potest, cùm illi hypothecæ nomine deseruiat*[20]. *at res sua nemini pignerata est*[21]: *quod & Ioan. Fab. verius putat*[22]. *Cuius rei magnum argumentum est, quòd mulier in ea donatione fructus non lucratur, sed cedunt viro*[23], *sicut & fructus dotis: idq́ ex scripti interpretatione descendit: si enim debet esse æqualitas dotis & donationis propter nuptias*[24], *nihil omninò dotis nomine haberet maritus, si mulier fructus donationis ante nuptias caperet*[1]. *In hoc tamen proficiet mulieri illa donatio, quòd propter eam cautum habet de dote, cui cautela obnunciare non potest*[2]. *Quòd autem ad hanc legem pertinet, constat pactum interpositum, vt dos mariti lucro sit, intelligi, si priùs mulier decedat: nam si superstes esset viro, nec expressum quidem pactum valeret, vt dos mariti lucro cedat: & hoc indubiè dicitur. Sed bellissimum est quod quæri solet, an pactum interpositum vt donatio propter nuptias (quæ à Gallis doarium dicitur) lucro mulieris vel hæredum illius cedat, contra superstitem maritum possit exerceri, sicut hic in dote dicitur: sed ferè constitit inter omnes, posse*[3]: *nec simile esse inter donationem ante nuptias & dotem, docet Baldus, quem vide*[4], *quanquàm contrà statuere, æquius fortasse sit. pro quo & illud est, quod dicimus in l. j. inf. de donat. int. virum. Et quod hoc titulo ferè recipimus, æqualitatem versari debere inter dotem & donationem propter nuptias, non habet locum, si aliud consuetudine sit receptũ*[5], *vel si non esset paritas inter coniuges, putà vir iuuenis ducit tam grandem natu, vel nobilis ignobilem. Quo iure & in Gallia vtimur, & Guido Papa probat*[6].

18 auth. dos data. & l. j. & l. vi. de don. ante nup. §. pe. de donat. Instit.
19 Auth. donationem. C. de iur. dot.
20 auth. siue à me. ad Velleia. C.
21 l. neq; pignus. de reg. iur.
22 in d. §. pe. de donat. Insti.
23 gl. in d. §. pe. & glos. in §. vlt. de nõ eligen. secund. nub. Bald. in d. authen. siue à me.
24 auth. æqualitas. de pact. conuent. C.
1 gl. in d. §. pe. & Ias. in l. si fundum. ad fi. sol. matr.
2 Auth. siue à me. C. ad Velleia. & Bald. in l. quod scitis. de bon. quæ lib.
3 gl. in ver. ex matre. & ibi Bal. in d. l. quod scitis. Ias. in l. ij. col. iij. ibi, vltimo. infrà sol. matr. & Lud. & Franc. de Arena. ibid.
4 in d. l. quod scitis. vlt. col.
5 gl. in d. Auth. æqualitas.
6 q. ccclxiij. in decis.

SI CONVENERIT. II. L. IIII.

HANC legem vide ex ijs quæ dicuntur in l. si fundus. inf. sol. matrim.

ILLVD CONVENIRE. L. V.

IN Pandectis Florentinis diuersiùs legitur, quàm in vulgatis codicibus, eo modo, Illud conuenire non potest, nè de moribus agatur, vel plùs vel minùs exigatur, nè publica coercitio priuata pactione tollatur. Ac nè illa quidem pacta seruãda sunt, nè

nè ob res donatas,&c. *Ex quibus habes, nec pactum nec iuramentum valere, quibus efficitur, vt de futuro crimine agi non liceat 7: & hoc quòd ad publicam vindictam attinet, expeditum est 8: at quo ad id quod cuiusque singulariter interest, subsisto. sed melius est, vt pactio non valeat 9, at iuramentum valeret 10. quòd si iam commissum esset delictum, pactione tolli potest, quantùm ad priuatos 11: sed tamen vindicta publica non aboletur 12. Quibus annecte quod posuimus in l. si ambo. de compens. sup. Ex his & illud manifestè constat, pactionem non valere, qua vir se de adulterio non accusaturum promittit 13. Sic conditiones turpes de matrimonijs tolluntur, si sub eis matrimonia sint contracta 14.*

7 vt hic. & l. iurisgen. §. & generaliter. sup. de pact.
8 l. iij. C. quib. ex caus. serui pro præm. & gl. in l. ij. intrà ad Sillan.
9 per hunc tex.
10 c. quemadmodùm. §. illud. ext. de iureiur. & ibi Panor.
11 in l. si vnus. §. pacta. de pact. sup.
12 l. ius publicũ. de pact.
13 d. c. quemadmodùm. §. illud.
14 c. vlt. de cond. app.

CVM DOS. L. VII.

HANC legem explica per ea quæ ponuntur in l. ij. §. quòd si in patrij. sol. mat. qui textus maiorem in modum huic aduersatur. & an pactum patris filio proficiat, infrà dicemus 15.

15 l. Caius. solut. matr.

AVVS PACTVS. L. X.

POTEST aliquis per pactum vni ex hæredibus suis prouidere & cauere, nè ab eo petatur, sed totum debitum reliquorum oneri cedat, vt hic 16: & hoc, liberationis fauore. At non potest vnum ex hæredibus in contractu onerare, vt solus debito satisfaciat, reliquis exemptis 17. Quòd verò hic recipitur, pactum aui filio valere, videtur obstare ei quod superiùs idem Pomponius dixit, patrem filiæ acquirere non posse 1. qua de re adi Accursium in l. si tibi. §. si pactus. sup. de pact. quem omnes sequuntur.

16 & l. auus neptis. suprà de pact.
17 l. eum qui. §. j. infrà de verb. oblig.
1 in l. cùm dos. §. si verò filia. sup. eod.

CVM PATER. L. XI.

CVM ità dicitur, Si Titius consul factus fuerit, & nauis ex Asia redierit, decem dare spondes? *vulgatum est, agi non posse, nisi vtrunq; euenerit 2. nam ad veritatem copulatiua vtrunq; euenire debet. quod & verum est, si negatiuè copula conciperetur, vt hoc textu, cùm promissor dotis paciscitur, nè à se viuo, néve constante matrimonio dos petatur: nam vtrunque debet euenire.*

2 l. si quis ità stipulatus fuerit. inf. de ver. obl. & l. quod vulgò. infrà de manumi. test.

SI PATER. L. XII.

§. SI MVLIER. *Pertinet ad id quod superiùs posuimus 3, cùm quæritur, an cùm pœna subijcitur cõtractui, possit & res & pœna peti.*

3 in l. si quis à socio. pro soc.

SI INTER VIRVM. I. L. XXIIII.

VIDES hîc valere pactum inter coniuges, vt ad vnum vel plures liberos nascituros dos pertineat. non est enim nouum, vt stipulemur filijs non natis 4. *quod ità interpretamur, vt quidem tunc incipiat valere stipulatio, quæ quantùm ad validitatem attinet, suspendi nequit* 5: *sed effectus suspenditur in diem quo filij nascentur. Ex quo euenire Guido Papa credit* 6, *vt poßint coniuges pacisci, vt qui primus vel secundus nascetur, solus cernat hæreditatem, vel in feudo succedat* 7. *vsitatum est enim, vt vni ex hæredibus ad eius commodum stipulari poßimus* 8, *quod & superiùs annotatur* 9.

4 l.si qs operas. de oper. libert.inf.
5 l.vsusfructus. de stipu. seruo.
6 q.cclxvij. in decis.
7 fac. l. diui. ibi, pactis quæ. de nat.liber.
8 l.auus. sup. eo.l.auus. de pact.
9 d.l.auus.sup.eo.

QVOD DE REDDENDA. L. XXV.

ITA in Pandectis Florentinis legitur, Quod de reddenda dote, si data fuisset, mortua in matrimonio filia, conuenit, idem de non petenda quoquè videri conuenisse. *Et hoc singulare est, vt istis verbis,* si data fuisset, *pactum de non petendo colligatur, quasi sit promittenti integrum non dare.*

CVM MARITVS. L. XXIX.

§. TITIVS. *Ex hoc textu satìs adprobatur, quod aliâs monuimus* 10 *in hoc, vt res quam soluto matrimonio sibi reddi quis stipulatus erat, redintegrato matrimonio dotis sit, non sufficere vt stipulans secundo matrimonio consentiat, sed debet consentire, vt eadem res iterùm dotis sit, per hunc textum* 11, *licèt aliud glos. velit* 12: *& hoc summam rationem habet, cùm tertius dedit dotem, & sibi reddi soluto matrimonio stipulatione cauit: sed inter ipsos coniuges diuersum statuitur: nam quantùm ad eos pertinet, dos data in primo matrimonio, censetur repetita in redintegrato* 13.

10 l.item quæritur. §.qui impleto.locat.
11 fac.l.stipulatio. de iure dot.
12 in l.dotem.de iur.dot.
13 l. dotem. & l.si serua. de iur dot. sup.

§. MVLIER. *Ferè constitit inter omnes* 14, *quòd cùm mulier adhibet alium ad stipulandum dotem, vel patitur stipulari, videatur ille adhibitus vt mandatarius, nō autem vt donatarius. Ex quo fit, vt posteà mulier tam inter viuos, quàm in testamento, de dote poßit disponere ex arbitratu suo: quod multis responsis significatur* 15, *& rationem habet siue adhibitus esset ad totam dotem stipulandam, siue ad eius partem* 16. *vbi enim qua alia coniectura sumi potest, nunquàm donatio interceßisse creditur* 17. *quod eousquè perducitur, vt etiam ascendens descendentes interponens, magis mandati quàm donationis causa videatur interponere* 2, *licèt Bartolus contrà senserit. Nec mutat,* quod

14 Bal Raph. Imol. Paul. Cast. Alexan. in l.quæ dotis. infrà sol.mat.
15 l.mulier. §.vlt. sup.de iur.dot. l.Seia. de dot. prælegat. l.cum quis. §. nuptura. de leg.iij.
16 l. ij. C. de iur.dot. & omnes in d.l.quæ dotis & l.Seia.de dote.
17 l.si cùm aurū. de solu. l.cùm de indebito. de prob.sup.
2 per d.l.cùm quis.§.nuptura. & Paul de Cast. in d.l.quæ dotis.

quod hic in textu contrà statuitur, quia manifestè appâret donandi animus[3]. *Sic & dissoluitur l. quæ dotis. infr. sol. mat. nam ibi qui alium ad stipulandum adhibebat, donandi causa adhibebat: vt omnes in illa lege docuerunt. Quæ etsi fortaßè nouarum rerum cupidis non satisfaciunt, lubentes tamen eos de rebus tam contrarijs disputantes audiremus. Et hæc in dote rationem habent: in cæteris autem rebus cùm quis stipulatur, sibi ipsi stipulari iudicatur, nec alterius personam altrinsecùs comprahendere videtur*[4]. *Item qui persona non adiecta stipulatur, sibi ipsi censetur stipulari, non tanquàm alterius procurator, vel vt alteri proficiat*[5]: *quod in dotis causa non vtiquè verum est: quam qui mandato mulieris stipulatur, non sibi, sed mulieri stipulari creditur, vt dixi: quod & inferiùs docetur*[6].

3 glo. Hc. & Alex. in d. l. quæ dotis. j. & ij. col.

4 l. si ità stipulatus fuero. §. Chrysogonus. inf. de verb. oblig.

5 l. stipulatio. §. alteri. de verb. oblig.

6 l. post dotem. inf. sol. mat.

De fundo dotali.

INTERDVM. L. I.

LEX *Iulia, fundi dotalis Italici alienationem marito interdicit, quod & hodiè ad Prouincialia prædia, quæ doti dantur, perductum est: vt etiam muliere multotiès consensum accommodante, non poßint alienari*[7]. *At ea quæ à viro, vel viri nomine vxori propter nuptias dantur, possunt alienari à marito, cum ea solennitate quæ lege noua introducta est*[8]: *nempe si secundùm profiteatur & consentiat mulier, & sint res aliæ penès virum, ex quibus mulieri cautum esse poßit: & ità nihil decedit, sed potiùs additur dotis priuilegijs*[9]. *rectiùsq́; est, vt nec cum ea solennitate fundus dotalis poßit alienari*[10]. *Sed quia lex Iulia fundi dotalis tantùm mentionem fecit, maior quæstio est in rebus mobilibus doti datis, an alienari poßint: quod non admittitur. Nec ad rem pertinet, quod lex de fundo dotali locuta est: nam hoc pro exemplo subiecit*[11]: *quod apertè lege noua cōtinetur, quæ generaliter quod dotis est, alienari vetat*[12]. *Sed hoc non habet locum in rebus æstimatis, quæ licitè alienantur*[13], *nec in ijs quæ seruādo non possunt seruari*[14]; *nec in ijs quæ pondere, numero aut mensura continentur, quæ vendi & cōsumi possunt, & in suo genere refici*[15]: *quod Io. Fabro placet*[16], *& rationem habet. Planè additur, alienationem fundi dotalis per iuramentum mulieris vtilem effici ex æquitate canonica*[17]. *Item quemadmodùm diximus*

7 l. j. §. & cùm lex. de rei vx. act. §. j. quib. alien. lic. vel non. Instit.

8 Auth siue à me[illegible] Velleia. C.

9 vt d. Auth. siue à me. ad fin.

10 vt Bald. & Barto. in d. auth.

11 secun. Bart. & Alex. in l. j. solu. mat.

12 Auth. vt immobilia ante nupt. donat. §. & multo potiùs.

13 l. æstimatis. sol. matr. & ibi Alex.

14 argu. l. lex quę tutores. de admin. tut. C.

15 l. res in dotem. sup. de iur. dot.

16 in §. j. quib. aliena. licet. Inst.

17 c. cùm cōtingat. de iureiur. ext. & c. sicut. illo tit. lib. vj. Bart. in l. Seius. ad leg. Falc.

mus fundum dotalem à marito, etiam consentiente muliere, nō alienari: ità nec ipsa mulier, viro consensum præstante, alienare potest 18.

18 l. si prædiū. & ibi Bar. & Bal. de iur. dot.

SI FVNDVM. L. XVI.

HANC legem, nè te fallat, sic repone ex Pandectis Florentinis, eo loco: Non tamen interpellat eam possessionem quæ per longum tempus fit, si antequàm constitueretur dotalis fundus, iam cœperat. *Et habes hîc temperationem ad ea legū capitula quibus dicitur, prohibita alienatione, prohiberi quoq; præscriptionem, vt nōn habeāt locum, si præscriptio iam erat cœpta, antequàm causa prohibitionis initiū haberet. Sic donatio inter extraneos facta non interpellatur, licèt posteà ad matrimonium venerint, & nihilominùs ei qui recepit, procedit præscriptio* 1, *immò si rē viri aliquis vxori donet, vxor præscribet: nec ei oberit, si post donationē maritus rem suā vxori datam scire incipiat* 2. *sed nec illud quod pro regula dixi, perpetuum est. nam licèt rei litigiosæ alienatio inhibeatur* 3, *non tamen præscriptio* 4.

1 l. si inter. suprà de don. int. vir. & vxo.

2 l. si extraneus. infrà de don. inter vir. & ibi notat.

3 tit. de litig. C. & ff.

4 l. j. de præsc. long. tēp. C.

VIR IN FVNDO. L. VLT.

HOC principium pertinet ad ea quæ ponuntur in l. diuortio. § si vir. inf. sol. matr. Item ex hoc textu 5 *dicitur, emptorem qui partem precij soluerit, licet ad rem non possit agere, quandiù aliquid soluendum restat* 6, *lucrari tamen & recipere fructus pro ea precij quantitate quam exoluit* 7.

5 §. si per mulierem.

6 l. Julianus. §. offerri. de act. emp. suprà.

7 Bar. in d. §. offerri. per hunc text.

LIBER VICESIMVS QVARTVS PANDECTARVM.

De donationibus inter virum & vxorem.

MORIBVS. L. I.

M*VLTIS de causis prohibitam esse donationem inter virum & vxorem iudicabit, qui hoc & sequentia responsa legerit. Nec multùm tamen nobis videtur esse laborandum, vt inquiramus, quæ causæ maiores nostros ad id adduxerint. Sufficit enim*

hoc

hoc nos iure vti, vt in similibus quæstionibus veteres iurisconsulti respondent. Plutarchus autem in problematis multas rationes, & in eo libello cui nomen fecit γαμικὰ παραγγέλματα, vnam est complexus, Ideò inter coniuges prohiberi donationem, quòd videretur absurdum aliquid inter eos esse, quod non esset commune. Quod & Alciatus[8], *& Connanus*[9], *& Corasius*[10] *notant: quam rationem si sequamur, periculum est, nè quæ ad diminuendum inuenta sunt, pariant incrementum: quod à iure alienum est*[11]. *Ex ea fortasse profecta est illa consuetudo, qua plurimùm vtimur in Gallia, vt quæsita à marito matrimonio constante, in commune vxori ferantur, & contrà: de qua & alicubì apud canonistas mentio fit*[12]. *Hanc qui attentiùs dispiciet, leoninam societatem rectiùs appellârit: in qua cùm damnum vnus, alter lucrum auferat, ideò ea legibus improbatur*[13]. *Euenire verò potest, vt maritus anxiè in re facienda diligens, genium suum defraudet, & nullum in pecunia facienda contentionis tempus intermittat: vt sit iniquum, vxorem quæ nihil contenderit, in partem societatis vocari. nec multùm facit, quod dici possit, etiam maritum vicissim ea communia habere, quæ ab vxore quæsita sint. vix est enim, vt ei quæ in manum viri conuenerit, quæstus aliquis sit honestus. vt potius præsumatur ex mariti rebus, quàm sua industria, mulier aliquid parâsse*[1]. *Sed finge maritum centum millia constante matrimonio acquisiße, & vxorem sinè liberis vita migrare: an sit æquum, hæredes vxoris quinquaginta millia à marito ex lege municipali auferre, qui in illis quærendis impensiùs & sinè intermißione sit versatus. & ad hoc profectò erit decurrendum, aut illa consuetudo abroganda. Sed quia iniquißimum est, vt consuetudo à me meum auferat, quod ne principi quidem aut populo licere omnes leges & omnia iura edicunt*[2], *vt & alibi diximus*[3]: *puto non ineleganter defendi, maritum in proposita specie in omnibus ijs quæ acquisijt, aduersùs hæredes mulieris extraneos tuendum esse. Cùm enim conuenit, vt quoquo modo matrimonium dissoluatur, dos apud virum remaneat: non est pacto locus, morte mariti finito matrimonio, quòd sinè ratione sit, pactum lucrandæ dotis contra mulierem superstitem, à qua dos profecta est, ab hæredibus viri exerceri*[4]. *sic & absurdum sit, legem quæ ea*

quæ

8 lib. iij. dispunct. cap. xiiij.

9 lib. viij. Cõmentar. iuris ciuil cap. xj.

10 lib. v miscella. cap. j.

11 l. pe. quand. de pecul. annal. act. sup. l. legata. de adimend. leg. inf.

12 c. ij. de dona. int. vir. ext.

13 l. si non fuerint. suprà pro socio.

1 l. etiã. C. eo. & l. Quintus. infrà eod.

2 l. ij. ad fi. de in ius vocã. C. l. si priuatus. inf. qui & à quib. ma[n]um. liber. Bar. in procœmio Pand. & Pan. in procœ. decr.

3 l. item verberatũ. sup. de rei vind.

4 l. ij. de pact. dot. suprà. l. quamuis. de pact. cõuen. C.

quæ vir summo animi & corporis labore quæsiêrit, pro parte lucro mulieris cedunt, ab hæredibus vxoris contra maritum superstitem exerceri 5: *& eos fundos, quos ille sibi summa accuratione solus comparârit, & comparatos industria sua meliores effecerit, prætoria cognitione ab eo auferri. nam si pactum lucrandæ dotis ipsi viro factum, nunquàm exercetur contra mulierem superstitem: ità nec lex quæ dimidium bonorum mariti in lucro mulieri deputat, contra superstitem maritum obseruari debebit. Quod non eò pertinet, vt non sit æquum, mulierem quæ benè & nauiter in matrimonio se gesserit, & cuius diligentia maritus locupletior sit effectus, aliquid lucri ferre, & quæstûs partem ex bonis mariti cernere. habet enim summam rationem donatio in meritorum compensationem facta, quæ etiam inter coniuges & prohibitos donare effectum habet* 6, *& sinè insinuatione* 7. *quòd hoc magis pro portione permutationis & contractûs vltrò & citrò obligatorij sit, quàm donationis* 8: *nec propriè donatio dici possit* 9: *adeò, vt statutum loquens de donatione, ad talem remunerationem non sit perducendum* 10. *sed æstimatio tota in potestate ius dicentis erit: vt ea donatio non inhibeatur, quæ intra legitimum remunerandi modum facta fuerit. neque enim amarè & tanquàm inter infestos donationes coniugum prohibentur* 11, *sed vt alterutrius animus de præda magis quàm de damno solicitus, coërceatur. Ex qua æquitate profectum est, vt ad alimenta* 12, *habitationem* 13, *ad processus & dignitatem adipiscendam* 14, *ad liberationem capitalis pœnæ* 15, *ad tributum dissoluendum, vecturasq;* 16, *& alia innumerabilia, quæ perpetuò hoc titulo continentur, donatio inter coniuges sit recepta.*

5 per tex. in d. l. ij. Nico. de Neapo in l. ij. solu. matr.

6 l. quod autẽ spectatur. §. si vir & vxor. infrà eod. Panor. in rub. de donationib. extrà.

7 l. Aurelius Regulus. de donat. infrà & ibi glo. & Barto.

8 l. sed & si lege. §. cõsuluit. de petit. hæredit. sup.

9 l. j de donat. infrà.

10 Bart. in d. l. j. in fin. per illum tex.

11 l. si id quod donatũ. § si quas. infrà eod.

12 l. ex annuo. infrà eod.

13 l. si vir vxori s. inf. eod.

14 l. quod adipiscẽdi. infra eodem.

15 l. inter. infrà eod.

16 l. si quis pro vxore. infrà eodem.

HAEC RATIO. L. III.

RATIO *ex oratione Antonini Imperatoris sumpta, sic loquitur, quasi magis priuati commodi causa, quàm publico & communi bono, donationes coniugum sint inhibitæ. Ex quo illud satis apud me constat, quod magnoperè addubitatur, donationes inter virum & vxorem iuramento firmari. quotiès enim actus fauore priuatorum potissimum inhibetur, per consequentias autem publico bono, totiès is iuramento firmatur, vt in fundo dotali ex lege Iulia alienari prohibito, rescriptum est* 1. *sic pactum quo futura successio eiuratur, multis*

1 c. cùm cõtingat de iureiur. c. licet. de iureiur. lib. vj.

multis rescriptis improbatum [2], *iuramento vires accipit* [3]. *Sic minor omni iure à contrahendo remotus, vtiliter cum iuramento contrahit* [4]. *& hoc in donatione inter coniuges facta Bartolus probat* [5]. *Quod ex æquitate iuris canonici aut nouis constitutionibus indubiè recipitur. Iure enim vetere nullus actus prohibitus ex iuramento vim capiebat, licèt ad fauorem priuatorum potissimùm prohibitio esset relata* [6] *: neque enim iuramentum ad producendam vel tollendam actionem satis efficax est* [6].

§. VIDEAMVS. *Quotiès valet & vtile est matrimonium, totiès inutilem donationem inter coniuges interpretamur. Cui consequens sit, vt si mandatis improbentur nuptiæ, aut sit impedimentum quo matrimonium non constat, valere dicatur donatio inter ambos coniuges. sed quia iniquitatem habeat, melioris conditionis esse eum qui peccat, quàm qui non delinquit : magis est, neq; hic donationem valere. Sic quod dicimus eum qui secundum sacerdotium cum cura fuerit iustè adeptus, primo ipso iure priuari* [8] *: adeò, vt episcopus ad quem ea res pertinet, possit alteri conferre, non vocato possessore* [9] *: habet quoquè locum in eo, qui iniustè & violenter secundum beneficium occupat, vt vacet primum* [10]. *Sed in ea quæ affectione concubinæ tenetur, constat valere donationem* [11], *vt & alibi scripsimus* [12].

SI SPONSVS. L. V.

EIVS quod traditur procuratori meo, vt ad me perueniat, dominium statim & ipso iure ad me transfertur, si id vterque, tradens putà & procurator, intenderit [13]. *sic earum literarum, quas ad me procuratori meo dederis, dominium statim penès me est, etiam antequàm sint redditæ* [14]. *Idem est, si tradens solus hoc intendat vt mihi quæratur, quamuis procurator meus alio animo sit affectus* [15]. *Planè si qui tradit, non eo nomine dat procuratori Titij, vt Titio quæratur, non quæritur Titio quoàd illi tradatur* [16]. *nec ad rem pertinet, si procurator eo animo recipiat, vt Titio quærat* [17] *: magis enim animus tradentis in possessione aut dominio transferendo spectatur* [18]. *De gestore autem an domino statim quærat, suprà responsum est* [19]. *Vt igitur ad textum redeam, cùm sponsus dat procuratori Titiæ vt illi tradat, statim Titiæ quæritur, & ità valet donatio, quæ non inter* coniu-

2 l. pactum dotali. C. de collat. l. cùm duobus. §. idem respondi. pro soc. l. qui superstitis. de acquir. hær. infrà.
3 c. quamuis. de pactis. lib. vj.
4 auth. sacramēta. si aduers. vend. C.
5 l. Seius & Agerius. ad leg. Falcid. infrà.
6 l. si quis inquilinos. de leg. j. l. nō dubium. de legib. C. l. iurisg. ntiū. §. & generaliter. de pactis.
7 l. si qs pro eo. vbi vide Bart. de fideiuss. infrà.
8 c. de multa. de præb.
9 c. cōmissa. & ibi gl. de elect. lib. vj. & c. licèt episcopus. de præben. eo. lib.
10 c. cū q. de præb. in vj.
11 l prædia. inf. eo. tit. & hic. & l. affectionis. de donat.
12 l. iij. de cond. ob turpem caus. & in l. j. infrà de concub.
13 per hunc text. & l. qui mihi donatum. de dona. l. si procurator. de acqui. rerum.
14 l. pen. in princ. de acqui. rer. domi.
15 d. l. qui mihi donatum.
16 l. res ex mādato. de acquir. rer. dom. infra.
17 l. nec dotè. ex quibus cau. maio.
18 l. vltim. si quis alt. vel sib. C.
19 l. si ego. de nego. gest.

coniuges, sed sponsos facta est: nec oberit donationi, si perfecto matrimonio traditio sit facta Titiæ: iam enim ipso tempore traditionis procuratori factæ donatio robur habuit [20]. *Sin autem sponsus dederit procuratori suo, qui tradat Titiæ, & is perfecto matrimonio tradat, nemo dixerit priùs acquiri potuisse Titiæ, quàm sibi aut procuratori suo traderetur* [21]*: ideò non est dubium, donationem nullam fuisse, quæ eo tempore inceperit, quo iam donatio contrahi per leges non poterat* [22]. *Vides autem inter sponsos donationes vtiles esse* [23]*: quod in ijs, quos sponsos de præsenti Canonistæ vocant, non vtiquè est: ij enim verè coniuges sunt, vt anteà exposuimus* [1]. *Nam sibi blandiuntur, qui existimant ad hoc, vt matrimonium sit, concubitum* [2] *aut traductionem necessariam esse* [3]. *Quod autem ad §.* Generaliter, *pertinet, exemplis per gloss. res explicatur. tu eam vide.*

§. SI VXOR VIRI. *Cùm lex omnimodò occurrat donationibus inter coniuges factis, consequens est, ex ijs nec naturalem nec ciuilem obligationem oriri* [4]*: non igitur tenebitur fideiussor, si quis illis donationibus sit subiectus, vt hîc* [5]. *sic si is cui bonis interdictum est, contrahat fideiussore dato, nec is nec fideiussor vtiliter conueniri potest* [6]. *neq; enim natura patitur, vt principali obligatione summota, accessoria duret* [7], *aut stipulatio obligationi subiecta, aut iuramentum* [8]. *Planè illud ex communi omniũ sententia obtentum est, vt cùm lex non tam occurrit contractui, quàm translationi dominij, concidat quidem principalis contractus, quia contra mandata est: stent autem pignora & fideiussores: vt accidit in fundo dotali & rebus minorum, quæ quidem si alienentur, non subsistit quod agitur* [9], *sed fideiussor obligatus erit, & pignora à tertio data, in eadem causa erunt* [10], *quod Bartolus & Paulus probant* [11].

QVOD AVTEM. L. VII.

§. SI VIR ET VXOR. *Vides hîc donationem remunerandi causa factam, non pertinere ad orationem Antonini imperatoris, qua donationes inter coniuges prohibentur: quam rem & antè exposuimus* [12]. *Quod autem ad finẽ legis dicitur, eum qui certa lege seruum accepit, vt intra annum manumitteret, post annum non habere manumittendi facultatem, & sic re integra non emendari moram: habet locum in ijs, quæ sub conditione aut modo sunt inita. sic qui recusauit quod*

20 vt hic & d. l. qui mihi donatum.
21 l. absenti. de donat. l. q. absenti. de acquiren. poss. infrà.
22 l. pen. infrà eod.
23 fac. l. cum hic status. & l. pe. infra eod.
1 l. j. de sponsal.
2 l. cui fuerit. de condit. & demonst. infr. l. nuptias. de reg. iur.
3 l. pen. infrà eod.
4 l. cùm lex. de fideiuss. infrà.
5 facit l. si seruus. si quis caut. sup. & l. qui contra. de fide. l. j. §. si quis ità. de verb. oblig.
6 l. is cui bonis. de verb. obli. infrà.
7 l. fœnerator. de nau. fœnor.
8 l. nõ dubium. ad fin. de legib. C.
9 l. j. de fund. dota. sup. & l. j. de reb. eor. infrà.
10 l. & si is. de præd. & alijs reb. mino.
11 in d. l. cùm lex.
12 l. j. suprà eod.

quod implenda conditionis gratia ab alio accipere debebat, perdit ipso iure oblatum, nec vnquàm recipit[13]*: & ità eo casu non habet locum, quod vulgò conuenit inter omnes, vltimam moram nocere*[14]*. Aliâs sola oblatio non liberat eum qui obtulit*[15]*. In his autem quæ conditionem aut modum non habent, dies adiectus purgari potest re integra: vt cùm ei, cui optio seruorum legata est, tempus dicitur ad eligendum: certè magis est, vt post tempus habeat eligendi facultatem, dum modò res sit integra*[16]*. idem placuit in eo die, quem episcopus statuit ei cui beneficium contulit, ad præstandum consensum*[17]*. In termino autem à lege præfixo, vix est vt mora emendari possit. Ideò is qui beneficij conferendi ius habet, si non conferat intra tempus à canone præfixum*[18]*, non potest illo tempore elapso conferre, nec purgare moram etiam re integra*[19]*.*

13 l. vl. C. de cōdi. insert.
14 l. illud. vbi not. de peric. & cōmod rei vend. l. sed & si per emptorē. de actionib. emp.
15 glo. & Bar. in l qui decem. de verb. oblig.
16 l. mācipiorum. de opt. lega. infrà.
17 c. si tibi absenti. de præbend. lib. vj.
18 c. ij. de concess. præb.
19 c. licèt. de supplen. pl. negl. gl. in c. mora. de reg. iur. lib. vj.

SED SI MORS. L. XIII.

IN donationibus post reatum criminis factis, nemo nescit id obtentum esse, vt nihilominùs ea valeant, modò non post secutam condemnationem sint facta[20]*. cùm enim qui crimen commisit, integri status maneat vsquedùm sententia consequatur*[21]*, is & contrahere & soluere, & ei vicissim, pendente illo tempore, solui potest*[22]*. Idem ferè admittimus in eo, qui damnatus appellasset, vt interim & testari & contrahere vtiliter possit*[1]*, vt & suprà annotatum est*[2]*. Igitur donatore posteà damnato, res ab illo donata, non est fisci, sed penès eum erit qui donatum recepit. Pro quo illud est, quod* CVRIAM *Parisiensem censuisse traditum est, eum cui beneficium à Titio eiuratum & cessum est, in iure suo tuendum esse, neque ei obesse, quòd Titius antequàm beneficio cederet, de crimine postulatus esset. In donationibus autem causa mortis, contrà est: quæ facta ab eo, qui posteà capitis pœna fuerit affectus, remouentur tanquàm imperfectæ*[3]*. Quod tamen in donatione, vel inter viuos vel causa mortis inter coniuges facta, non est verum: ea enim, donatore capite damnato, vel qua alia pœna affecto, non sunt inutiles, sed accipiunt vires*[4]*, non aliter quàm si donatorem natura, non autem pœna, subduxisset*[5]*. In criminibus tamen, in quibus memoria damnari solet, donatore damnato, concidit donatio inter coniuges facta*[6]*. in ijs enim pœna quasi ipso iure committitur,*

20 l. post contractum. de donat. infrà.
21 l. vl. inf. ad legem Iul. maiest.
22 l. reo. & l. seq. infrà de solu. l. aufertur. §. in reatu. de iure fisci. inf.
1 l. si quis filio. §. hi autē. de iniust rup. & irri. testam. l. qui à latronibus. infrà de testamēt.
2 l. furti. de his qui not. in fa.
3 l. si aliquis. de dona. cau. mort. infrà.
4 per hunc text.
5 l. res vxoris. de donatio. inter vir. & vx. C.
6 l. cùm hic status. §. si maritus vxori. inf. eo.

adeò vt si qui deliquit, minimè delatus vita migrauerit, pœna bonorum ademptionis in hæredes exerceatur [7]. *quamuis in alijs criminibus mortalitate rei, pœna & corporalis & pecuniaria extinguatur* [8]. *& ità puto intelligendum esse, quod infrà ex Vlpiano asscribitur* [9]. *Donatio igitur maritalis, deportatione mariti non labefactatur. Sed ab eo tempore incipit valere, cùm non dissoluatur matrimonium: ità tamen, vt eius reuocandæ vsque ad mortem potestatem habeat maritus. quod valdè singulare est per hunc textum. Quòd si reuocet post deportationem, quæri potest, an in fiscum committatur: quod Baldus non admittit* [10], *& sinè ratione non est. nam ea tantùm bona fisco committuntur, quæ fuerunt præsentia* [11]: *futura autem fiscum non respiciunt, vt alibi ampliùs dictum est* [12]. *Et præclarum est, quod ex hoc textu dicit Bartolus, ingressos monasterium, qui & ipsi pro mortuis habentur, posse nihilominus testamentum, quod ante ingressum fecerint, reuocare: quod etiam in testamento ad pias causas Anto. Butrius admittit* [13].

VXORI SVAE. l. XXII.

RES à viro mulieri donata, licèt ipso iure viri maneat [14], *dicitur tamen esse in pendenti* [15], *propter orationem D. Seueri, quæ tales donationes moribus non receptas, morte donantis confirmari voluit* [16]. *cui consequens est, vt quoàd fructus trahantur retrò, in hoc vt is qui donatum recepit, non à die confirmationis solum, sed donationis factæ, fructus suos faciat* [17]. *Quia igitur in pendenti sunt, expreßim à donante possunt reuocari, vel si deportatus esset* [18]. *Idem est, si quis actus interuenerit, ex quo reuocandi voluntas in donatore arguatur* [19]: *vt si ponas maritum donatorem id, quod donauit, vendidisse, vel alteri obligásse aut legásse: hîc enim & simplex donatio reuocari creditur, nisi contrà probetur* [20]. *& hoc in donatione tam inter viuos, quàm causa mortis facta, locum habet: quòd videatur summam rationem habere, eas donationes quæ initio non subsistunt, per alienationem & similem dispositionem à donante factam, extingui. Non idem dicitur in rebus testamento legatis, quæ si alienentur à testatore, non continuò à legatarijs adempta dicuntur* [1], *nisi non neceßitate, sed voluntate alienásset, putà donando* [2]. *Cæterùm si quod vni testamento dedit, mulieri donat, præualet donati-*

7 l. ex iudiciorum. de accusa. infrà.
8 l. vlt. ad leg. Iul. maiest. infrà.
9 d. l. cùm hic status. §. cùm maritus.
10 Bal. in l. executorem. viij. col. ibi, quæro. de execut. rei iudic. C.
11 l. si mãdauero. §. is cuius sup. mãd. c. felicis. de pœnis. lib. vj.
12 d. l. si mãdauero. §. is cuius.
13 cõsil. penu. incip. Condid. t.
14 l. quod vir vxori. de hæred. instit.
15 l. si is seruus. suprà eo.
16 l. cùm hic status. infrà eodem.
17 l. cùm pater. §. pater filiæ. de leg. ij. inf. l. donationes quas parentes. C. eodem.
18 l. sed si mors. sup. eod.
19 l. si maritus. ij. C. eod.
20 l. cùm hic status. §. si maritus ea. infrà eod.
1 l. fideicõmissa. §. si rẽ. de leg. iij.
2 d. §. si rem. & l. rem legatam. de adimẽ. lega.

donationis causa, vt hic. ambulatoria est enim voluntas testantis vsque ad mortem 3. Huc adiunge quod adnotatur in l. non omnis. sup. si cert. pet.

3 l. cùm hic status. §. poenitentiã. inf. eo. l. quod si iterum cum leg. seq. inf. de adimen. leg.

PAPINIANVS. L. XXIII.

EX oratione D. Antonini donationes inter coniuges prohiberi manifestissimum est 4. afferuntur tamen nonnulli casus, quibus tales donationes vtiliter contrahuntur: quorum aliquos suprà annotamus 5, & toto hoc titulo fusi sunt. His casibus constat, ità demùm valere donationem, si res quæ donatur, sit tradita. tunc enim perfecta est donatio, nec reuocari à donante potest, vt innumeris responsis significatur 6. quòd si res quæ donationis causa promittitur, non sit tradita, actio ei cui donatur, deficit, nec is exigere vtiliter potest 7. Vndè quod ex annuo præstitit vir vxori, vel ad vecturas, non repetit, & donatio valet 8: at si promisit tantùm, non idem: hîc enim actio non est 9: nisi si illi sumptus in vecturas aut res similes, viri contemplatione & gratia ab vxore facti sint: vt si ponas mulierem ad maritum absentem pergere: inter quos si conuenerit, vt maritus sumptus faciat, directa quidem non competit vxori, sed vtilis propter æquitatem erit 10. hic enim magis iustis oneribus vir succurrere, quàm donare videtur 11. Sed addubitatum est, an eiusmodi promissiones, quæ inter coniuges fiunt iis casibus, quibus donatio valet ex D. Seueri oratione 12, confirmentur ad agendum: sed magis est, & has ad orationem pertinere 13. aget igitur vxor quæ stipulata fuerit à marito, contra hæredes mariti, & vincet. Eadem quæstio controuertitur, cùm non id promittitur cuius donatio valida esse potest, sed aliud quod etiam si traditum fuerit, potest reuocari à coniuge, an illa promissio quæ donationem habet, confirmetur morte, licèt non sit facta traditio. Et sanè Corasius diceret 14, sine distinctione promissionem quæ nunc aliquid promittitur dari, confirmari morte donantis 15. sed ego cum sciolis (vt ille ait) sentio, quorum opinio apertè hoc responso comprobatur, vt oratio D. Seueri ad rerum donationes tantùm pertineat, hoc est, cùm res ipsa donatur & traditur. Deniquè (*inquit*) si stipulanti vxori suæ promisisset, non putabat Papinianus conueniri posse hæredem mariti. *non igitur confirmantur promissiones donationis*

4 l. j. ij. & iij. sup. eo.

5 l. j. eo. tit.

6 l. ex annuo. & seq. & similibus.

7 l. sicut cessat. C. eo. l. si id quod. §. vlt. inf. eo.

8 d. l. ex annuo. & l. si quis pro vxore. sup. eo.

9 d. l. sicut.

10 l. inter socerũ. §. conuenit. sup. de pact. dotalib sup.

11 d. l. si quis pro vxore.

12 in l. cum hic status, inf. eodem.

13 l. si stipulata. inf. eo.

14 lib. v. Miscellaneo. c. p. j.

15 l. quod de suo. de doct caut. non numer. C.

causa à coniugibus facta: qui enim promisit, & non tradidit, pœnituisse videtur, vt eleganter Connanus *lib. octauo commentariorum scribit* [16]. *Itaque ad confirmationem melius est traditionem requiri, per hunc tex. Planè quasi traditio videtur facta, cùm vir donandi animo aliquod incrementum in dotem asscribit* [17]*: non enim aliter traditio fieri potest: cùm ipsa dos debeat, constante matrimonio, penès maritum esse* [18]*: ergò multò magis incrementum* [19]. *esset igitur absurdum si vir traderet mulieri, & statim reciperet. sic in cessionibus & remißionibus traditione non est opus, cùm res ipsa secum traditionem habent* [1]*: vt anteà ex Baldi authoritate* [2] *adscripsimus* [3]. *cui consequens est, vt ad confirmationem donationis qua vir vxori aliquid remittit, nulla alia traditio requiratur. nec id contrarium est sententiæ nostræ, quod dicitur ex Vlpiano* [4]*, promißionem qua vir vxori stipulanti annuum spoponderit, confirmari morte viri, in hoc, vt rectè mulier extincto viro, cum hæredibus illius poßit experiri: nam id ijs casibus admittimus, quibus donatio inter virum & vxorem subsistit, vt in annuo vel menstruo, quod omnes sciunt à coniugibus donari inuicèm posse* [5]. *Non igitur multum est, si morte talis donatio confirmetur, etiam si traditionem non habeat: cùm res in ea causa esset, vt cum effectu donari vtrinquè potuisset. at in ijs rebus, in quibus donatio improbata est, contrà: non enim tales donationes ex oratione valebunt, nisi res verè tradatur, per hunc textum* [6]*, vt rectè Bartolus & cæteri notant* [7]. *Donationem autem causa mortis nemo dubitat confirmari donantis morte, licèt traditio non sit secuta. retinet enim qui donat, nec priùs donatio tenet, quàm mors aduenerit* [8].

SI INTER EXTRANEOS. L. XXIIII.

PERTINET *ad id, quod dicitur in l. si eum qui. infrà eodem.*

SI EVM QVI. L. XXVI.

TRACTATVM *est in re à viro vxori data, an transferatur dominium, & hoc nemo dixerit: manet enim res donantis, & eius periculo est* [9]. *contrà quoquè, quod illi rei accedit, est donantis, vt si area sit donata, & in ea ædificet mulier: ad maritum enim ædificium pertinebit* [10]. *de possessione quæstio est: & verum est quod Vlpianus scribit* [11]*, transferri possessionem, licèt actus sit inutilis & in-*

16 tit. de donat. int. vir. & vxor.
17 l. quod de suo. de dote caut. non numer. C.
18 l. pro oneribus. de iure dot. C.
19 l. si proprietati. suprà de inof. dot.
1 l. cùm hic status. §. siue autem res. inf. eo.
2 l. vlti. quando fisc. vel priuat. & l. iij. ad fi. de noua. per tex. & glos. in d. l. vlti.
3 in l. siue auté. §. si duobus. de Publicia.
4 In l. stipulata. inf. eo.
5 l. ex annuo. sup. eod.
6 fac. l. sicut. C. eo.
7 Bar. & Bald. hic. Paul. de Cast. in l. j. §. si vir. inf. de acqui. possess.
8 l. j. & ibi Bar. de donat. cau. mor. inf. Cyn. in l. j. de donat. caus. mor. C.
9 l. si id quod donatum. in prin. inf. eod.
10 l. sed si vir. §. si vir. inf. eodem.
11 l. j. de acq poss. §. si vir. & l. si donatæ. inf. eod.

& imperfectus : faciliùs enim ius ciuile impedit translationem dominij, quod ipsum iuris esse dicitur, quàm possessionis translationem quæ facti est[12]*. ex donatione igitur inter coniuges facta, possessio transfertur, non verè quidem & cum effectu : nam re vera non possidet ea quæ donatum accepit, cùm ab ea auocari res possit. & ità hoc responsum intelligitur, & omnes probant*[13]*. Quo ad cætera, possessio ex imperfecto contractu valet : nempe quo ad vsucapionem & lucrum fructuum. Itaque vxor fructus quos ex re donata ceperit, suos faciet*[14]*. vsu certè non capiet rem : non ea ratione, quòd donatio sit inutilis & probibita : hoc enim ad impediendam vsucapionem non satis affert : sed quia vbi ex legibus & mandatis probibetur quid alienari, probibetur quoquè id vsucapi aut præscribi*[15]*. potest enim accidere, vt rei quæ vsucapi non potest, fructus tamen possessoris lucro cedant. nam qui emit rem minoris sinè decreto, non præscribit*[16] *: at fructus facit suos, si bonam fidem habet*[17]*. Igitur rem viri mulieri à viro donatam non præscribit mulier : nisi si mulieri ab alio res viri donata esset : hic enim magìs est vt currat præscriptio, etiam si vir non ignoret rem suam teneri ab vxore*[18]*. non enim omnimodò vxores ex bonis virorum, sed ex causa donationis ab illis facta acquirere probibentur. sed nec satis est, ab illis res ad mulieres proficisci, sed oportet res in illorum bonis fuisse. Itaque si vir rem alienam donet, vtilem donationem quo ad se facit, & vsucapere mulier poterit*[1]*.*

12 l.ij. §. sed furiosus. de acqui possess.
13 Bar. Paul. Alex. in d. §. si vir vxori.
14 l. de fructibus. hoc tit. l. fructus percipiendo. de vsur. sup.
15 l. alienationis. de verb. sign. inf. l. si fundū. de fund. dota. l. vbi lex. & ibi doct. de vsucap.
16 l. j. C. si quis igno. rem mino. esse sinè decre. compar. C.
17 l. ij. & ibi vide glo. singu. si qs igno. rem mino. Alex. in l. j. §. si vir. de acqui. poss. pe. col.
18 l. si extraneus. inf. eod.
1 l. sed & si constante. suprà eodem.

INTER EOS. L. XXVII.

FACIT *ad id quod diximus in l. si fundus. §. si duo. suprà de pigno. momenta & horas dispici, vt cognoscatur, vter ex duobus in impetratione beneficij præcesserit : item vter actus alio prior est.*

SI ID QVOD. L. XXVIII.

QVOD *extrema lege dicitur*[2]*, mulierem cui quid ex licitis causis donatum est, sed non traditum, non agere, iungitur ijs quæ suprà in eodem genere dicta sunt*[3]*.*

2 §. illud rectè.
3 l. Papinianus. eod.

SI MVLIER. L. XXIX.

PERTINET *ad ea quæ alibì dicuntur*[4]*, an empta ex pecunia viri, sint viri, vel empta ex pecunia dotis, doti asscribi debeant.*

4 l. res ex dotali. sup. de iure dot.

CVM HIS STATVS. L. XXXII.

DE *confirmatione donationis inter coniuges facta, qua ex D. Seueri oratione est inducta, alibi fusius* [5]. *Quod autem pertinet ad extremum legis* [6], *donata à coniugibus, qui legibus matrimonium copulare prohibentur, fisco applicari, non est perpetuum: sed vide quæ superius retulimus* [7]. *Si enim qui dedit, ignoranter dedisset, neque resciisset matrimonium mandatis probiberi, propè est vt repetat, nec fisco datum vindicabitur* [8]. *sic ignorantia vnius ex coniugibus, qui contra leges matrimonium inibant, facit vt filius ex eo matrimonio natus, pro iusto habeatur* [9], *etiam quo ad successionem alterius, qui impeditionem matrimonij non ignorauit* [10]. *Sic cùm aliqua cognatio & familia damnata est, tam ex parte masculorum, quàm fœminarum: non continuò eius qui ducit ignoranter vxorem ex illa familia, liberi erunt damnati: at contrà est, si sciens vir illam pœnam, ad nuptias accessisset* [11]: *quod Ostiensis probat* [12], *& ex ijs quæ antè diximus, authoritatem & rationem habet. Auferetur igitur ab eo, qui scienter contraxit matrimonium illicitum, id quod prospectu illius matrimonij donatum recepit, & fisco applicatur tanquàm ab indigno ablatum. Perpetuum est enim, vt ab indignis ablata, fisco vindicentur* [13]. *quæ autem non capacibus dantur, non item. vt si ponas deportatum, spurium, aut ad metallum damnatum, institutum testamento esse. nam hæreditas non fisco, sed aut cæteris institutis, aut ijs qui propinqui sunt gradu, defertur* [14], *vt & alibì dixi* [15], *seruato ordine qui iure nouo proditus est* [16].

SI DONATAE. L. XXXVI.

HIC *dicitur, has donationes quamuis imperfectas & inutiles dare causam possidendi: quod alibi attigimus* [17]. *Et ad residuum, an qui, cùm posset rem restituere, maluit æstimationem dare retenta re, habeat euictionem, etiam suprà dictum est* [18]. *Illud sanè expeditum est, non teneri eum qui cùm ageret ad rem, æstimationem recepit, cauere de euictione soluenti* [19], *vt & eodem loco dictum est* [20]. *habet enim soluens quod sibi imputet qui rem retinuerit.*

SERVVS COMMVNIS. L. XXXVIII.

PRAECLARVM *est quod hìc dicitur, eũ qui scit rem suam donari, videri consensum accommodare donationi: quod inter coniun-*

ctos

5 l. Papinianus. sup. eod.
6 §. sed si senator.
7 l. auunculo. de cõdic. sine caus. sup.
8 l. vl. de leg. j. l. ij. inf. de his quib. vt ind.
9 c. ex tenore. qui fil. sint leg. ext.
10 Inno. in d. c. ex tenore.
11 gl. in c. vbicunquè. de pœnis lib. vj.
12 in c. in quibusdam. de pœnis. in ant.
13 l. Papinianus. §. meminisse. sup. de inof. testa.
14 l. j. de nat. lib. C. l. si in metallum. de iis quæ pro non scrip. hab.
15 d. l. Papinianus. §. meminisse.
16 auth. hoc ampliùs. de fideicom. C.
17 l. si cum. sup. eod.
18 l. & ex diuerso. §. petitor. de rei vindic.
19 d. l. & ex diuerso. §. petitor.
20 d. §. petitor.

ctos ratione sanguinis haud dubiè obtinet [1] *: at inter cæteros nō item, vt fusè anteà explicatur* [2].

SI EXTRANEVS. L. XLIIII.

RES viri à tertio mulieri donata, in ea causa est, vt licitè eam vxor capiat vsu : nam in præscriptione non cuius sit res, sed quis eius habendæ causam dederit, ferè dispicimus [3]. *Hoc ità verum est, nisi principio contractûs vir rem suam dari intelligeret, quia donatio non procedit nec vsucapio* [4]. *Quod si initio quidem ignorabat, posteà resciuit, cùm iam currere cœpisset præscriptio, vindicandi quidem potestatem maritus habet : sed si id nolet, melius est vt mulieri suffragium temporis prosit : nec præscriptio illius interpelletur, quia ante vitium, hoc est, viri scientiam, cœperat. Multa enim præscribi vetantur, sed si antè cœpisset præscriptio, non continuò vitio accedente ea interpellatur* [5]. *His annecte quæ dicuntur in l. si eum. suprà eodem.*

SVLPITIVS MARCELLO. L. XLIX.

APPELLATVR hic nudus minister, qui nullum sentit commodum : per quem etiam sinè cessione domino acquiritur [6]*, quanuis in procuratore aliud sit : is enim sinè cessione domino non quærit* [7], *nisi iis casibus quos anteà breuiter perstrinximus* [8].

QVINTVS MVTIVS. L. LI.

MVLTIS modis tractatum est, cùm quid penès aliquem est, vndè ad illum id peruenisse, sit iudicandum. In quo Bartoli temperatio placet, vt semper ea interpretatio accipiatur, quæ eius viri quo de agitur, æstimationem non lædat. Quia enim vnusquisque bonus iudicatur, quoàd contrarium impleatur [9], *ideò si in controuersiam veniat, id quod habet, vndè acquisiérit : ad eam partem erit cogitatio accommodanda, ex qua probitatis præsumptio semper subsistat. Vndè si quæratur, quod penès mulierem est, vndè veniat : magis erit vt putetur de bonis mariti esse profectum, nè si aliud statuamus, præsumptio turpis quæstûs existat* [10]. *Idem & summa ratione dicitur in prælato ecclesiæ, vt si multa possideat, præsumatur ea quæsiuisse ex bonis sacerdotii in quo versatur* [11] *: ne si contrà iudicemus, putetur is negociatus, quod clericis non licet* [12]. *& hoc Panormitanus sentit* [13] *: nec id solum verum est in prælatis, qui fructus suos faciunt, sed & locum habet in aliis, vt sunt ii qui præsunt xenodochiis*

1 per hunc tex.
2 l. Caius. de pig. actio.
3 vt hîc. & l. si alienam. & l. qui alienā. de donat. caus. mor. inf.
4 l. seruus cōmunis sup. eo. & arg. huius tex.
5 l. si fundum. & ibi noto. de fund. dot.
6 l. qui autem. §. vlt. sup. de pecu. constit.
7 l. possessio. §. possessio quoq;. de acq. pos. inf.
8 l. si procurator. de procurat. sup.
9 l. cùm pater. §. rogo. & l. cum quidā. de leg. ij. l. seruos. de manum. testa. c. j de scrut. & c. vlt de præl. ext.
10 vt hîc, & l. etiam. C. eo.
11 auth. licentiā. de epis. & cler. c. j. de pecul. cler.
12 c. vlt. de vit. & honest. cler.
13 c. j. de pecul. cler.

& similibus [14] *: qui parem ijs ad quos ea res pertinet, debent rationem ascribere, vt apertè decretis ostenditur* [15]*. Itaque quæ erunt quæsita à prælato, ipso iure, nisi aliud probetur, erunt ecclesiæ. vsurpatum est enim, vt res emptæ ex pecunia ecclesiæ, sint ecclesiæ* [16]*: quamuis hoc priuilegium expreßim iure non probetur, vt Abbas refert* [17]*. At quæsita à muliere, quia in dubio ex re mariti profecta iudicantur, non erunt mariti: sed ad precium erit agendum* [18]*, propter regulam, qua id quod ex meo emptum est, meum esse non dicitur* [19]*. & hoc Bartolus probat* [20]*, & verum est. Eadem quæstio in tutore vertitur, & administratore fiscalium pecuniarum siue quæstore, an si multis rebus aucti hodiè reperiantur, cùm antequàm munus tutelæ aut quæsturæ inirent, non ità locupletes essent: id præsumantur ex pecunia minoris aut fisci acquisysse. & sanè in tutore expeditum est, vt potiùs ex industria sua, quàm de bonis pupilli ditatus indicetur* [1]*: nè si aliud existimetur, is pecunias pupilli expilâsse, & rationem conturbâsse videatur: & sic in delicti suspicionem incidamus. nam quod dicitur, empta à tutore ex pupilli pecunia, pupillo vindicari, ità exaudimus, si manifestè constet de pupilli pecunia rem esse comparatam* [2] *: aliâs enim pupillo nulla vindicatio est, sed apud tutorem res erit* [3]*, vt & Bartolus alibi notat* [4]*. In quæstore autem, an quod quæsijt, ex fiscali pecunia quæsysse indicetur, id Accursius diceret* [5]*. sed (opinor) à generali sententia, quam suprà posuimus, non est recedendum, vt ex industria sua potiùs, quàm fisci bonis, quæsysse putetur. sicut in tutore dicitur* [6] *: nè aliud existimantibus præsumptio doli & delicti occurrat: néve qui ex fisci largitionibus quæsysse prædicatur, ex illa præsumptione ablatis bonis, pœna perpetuæ deportationis, aut vltimo supplicio multetur: quæ pœna ijs, qui fiscales illationes ad priuatum commodum conuerterint, constituta mandatis est* [7]*. vndè opinionem glo. à multis explosam testatur Baldus* [8]*, & consuetudine non seruari: nam illa contra æquitatem est. Possunt verò euenire certi casus, in quibus si dicamus, quæsitum ab aliquo, ex alterius bonis quæsitum præsumi, aut contrà, nullum periculum versetur: & hic ad coniecturas erit decurrendum, vt in filiofamiliâs admittit Bartolus* [9]*. de quo si quæratur, an quod habet, ex industria sua potiùs habere, quàm* ex

14 §. hæc aūt omnia. de sanctis. epis. in authē. Bal. in d. auth. licentiā.
15 cle. quia contingit. de relig. domib.
16 gl. in l. si vt proponis. de rei vind. C. & glos. in c. pe. de pecul. cler.
17 d. c. pe. de pec. cler.
18 l. j. & l. multùm si quis alter. vel sib. C.
19 l. si ea pecunia. de rei vindi. C.
20 l. iij. de fid. instr. & iur. hast. fisc. lib. x. C.
1 l. si defunctus. C. arbit. tute.
2 l. ij. quandò ex fact. tuto. iuf. & l. ij. arbit. tut. C.
3 d. l. si defunctus.
4 l. si patruus. cō. vtriusque iud. C.
5 in l. defensionis. in fi. de iure fisc. lib. x. C.
6 d. l. si defunctus.
7 l. j. & ij. de his q ex publi c. ratio. mutuam pecuni. accep. lib. x. C.
8 c. j. de cler. q inuestit. fac. in vsib. feud.
9 l. cùm oportet. ad fi. prin. de bonis quæ li. C. & ibi glo.

ex paternis bonis indicetur, coniecturis locus erit [10] *: vtrum enim dicas, nullum damnum sequitur.*

10 d.l.cùm oportet.

VXOR MARITO. L. LV.

CERTVM *est, res emptas ab vxore ex pecunia viri, non esse viri, aut è diuerso. Sed ad pecuniam tantùm persecutio datur* [11]. *Tamen non soluendò eo qui de pecunia alterius comparauit, vtilis competet vindicatio illi cuius pecunia res empta est, vt hic, & aliâs tentauimus* [12].

11 l.si filij. C. eo. l.si id quod. §. si ex decem. sup.eo.

12 l.res quæ. super. de iure dot.

Soluto matrimonio, dos quemadmodùm petatur.

DOTIVM CAVSA. L. I.

DOTIS *causa semper & vbiquè præcipua & fauorabilis est. Eos autem casus, quibus illi fauetur iure speciali, habes hic in glos. & apud omnes. Item ex priuilegijs illis quæ dotis sunt, quædam causam & rem ipsam respiciunt, quædam personam. Quæ realia sunt, ad hæredem etiam extraneum transeunt: quæ verò personalia, minimè extraneis dantur* [13]*: vt priuilegium prælationis tacitæ hypothecæ* [14]*: item prælationis in personali* [15]*, quæ priuilegia non transeunt ad hæredem* [16]*. Planè speciali iure inductum est in priuilegio vno reali, vt non transeat ad hæredes: nempe in eo ex quo dominium rei dotalis, soluto matrimonio, ipso iure ad mulierem redit* [1].

13 l.j.de priuil.dot.C.

14 §.fuerat. de act. Instit. l.assiduis. qui potio. in pig.C.

15 in l.dabimus. de priuil.cred.

16 Bar. in l. j. de priuil. dot.& hic.& Bal.

1 l. in rebus. de iur. dot. C. Bar.in l.Nesennius. §.fundum. de re iud.& Alex.in l.si mora. inf. eod.

SOLVTO MATRIMONIO. L. II.

SOLVTO *matrimonio, (inquit lex) dos restitui debet: quam sententiam sic exaudimus, vt non habeat locum, si culpa mulieris matrimonium sit dissolutum: de quo vide quod retuli in l.Lucius. inf. eo. Sed nec procedit, si pacto sit effectum, vt dos mariti lucro remaneat* [2]*. quod pactum etiam extantibus ex matrimonio liberis, obtinet* [3]*. benéque dicitur, hoc pactum etiam expressum cessare, si superstite muliere, viri mortalitate matrimonium defecerit* [4]*. nunquàm enim contra viuentem mulierem exerceri potest, siue à muliere sit factum, siue ab alio* [5]*, nisi in muliere delictum argueretur* [6]*. Nonnullis etiam sunt casus, quibus non soluto, sed constante matrimonio, dos est restituenda: quos vide hic in glo.* [7] *Quòd*

2 glo.hic.per ll.alleg.

3 l.ij.de pact.côu.sup.& l.j. C. si dos constant. matri.C.& ibi glo.

4 l.ij.de pact.conuent.

5 l.quamuis. C. de pact. conuen.

6 in Authen. de sanctis. epis. § si verò côstante.

7 in verb.dos debet.

verò dicit textus, maritum non cogi promittere dotem alteri quàm vxori. si aliquod incommodum suspectum habet: intellige, cùm vxor promiserat dotem. Idem est, si extraneus simpliciter, nulla sibi stipulatione facta de dote, spopondisset. vtroque enim casu mulieris actio est 8. *Cùm autem extraneus promittit, potest sibi specialiter de repetenda dote stipulationem edere* 9 *: qua si fuerit interposita, iniustè facit maritus, qui stipulatori dotem non reficit. Immò & si maritus nullo in damno versari potest, cogitur sinè distinctione, delegante muliere, alij promittere: idque iure speciali in dote recipitur, vt hic glosa: aliás non solet admitti delegatio inuito debitore* 10.

§. QVOD SI IN PATRIS. *Habes hic duo specialia: nam licèt hoc iure, quicquid filius quærit, patri acquiratur* 11 *: tamen intellectum habet, nisi directò à patre ipsi filio quæratur, per hunc textum* 12. *Item licèt profectitia patri omninò quærantur* 13, *tamen dos profectitia non item: hæc enim patri & filiæ est communis, vt hic. non idem placuit in aduentitia, in qua filiafamiliâs habet proprietatem & vsumfructum, adeò vt vsusfructus patri non concedatur. Hic enim melius est, vt tota actio filiæ sit* 14 *: ergò in ea patri nihil erit. quam opinionem Baldus & Iason probant. dabitur igitur filiæ pro aduentitia dote actio, etiam sinè consensu patris: immò & eo inuito* 15. *nam generale est, in casibus quibus non quæritur vsusfructus patri, posse filiumfamiliâs agere sinè patris consensu* 16 *: vt & in spiritalibus dicitur, in quibus & nihil patri quæritur, & filio petendi consensûs à patre necessitas remittitur* 17. *Ex quibus potes ità temperare l. vl. §. necessitate. de bon. quæ lib.* 18 *Filia autem emancipata, etiam profectitiam dotem sola repetit* 19, *nisi pater fuerit sibi stipulatus. hoc enim casu tota actio patri erit* 20. *Præterea quia actio profectitiæ dotis, filiæ & patri communis est, vnus sinè altero non potest pacisci, in hoc vt alteri periculum creet, per hunc textum* 21. *Sin autem quæritur, an qui alteri delegauit, vel pactus est non petere, sibi præiudicet, benè dicitur, filiam quæ delegauerit actionem tertio, retinere ius suum per patrem, ex hoc textu* 1. *si autem filia pacta esset de non petendo, amittit omninò ius suum, & sibi pactum nocet* 2. *& hæc solutio à veteribus accepta, Iasoni quoquè probatur: quæ tamen iustè à Bar.*

8 l. i. §. accedit. de rei vx. act. l. ex morte de pact. conuent. C.

9 d. §. accedit. & Bar. hic.

10 l. j. & l. nec creditoris. de nouat. C. & Bar. hic.

11 l. placet. de acq. hær.

12 & Ias. hic in prin. per tex. & Bar. in l. si quis pro eo. de fideiuss. § j. in. [illegible] in l. frater de cond. indeb.

13 l. cum oportet. de bon. quæ lib. C.

14 per hunc tex. & l. Caius. inf. eo.

15 Auth. quod locum. de collat. C.

16 gl. in l. iij. §. si filio. cōmod. [illegible]

17 c. j. ad fi. de iudi. lib. vj.

18 secund. Bar. in l. vlt. §. pupillus. de verb. obl. & Ias. hic

19 l. i. §. videamus. de rei vxo. act. Bar.

20 l. quotiès. inf. eo & l. filiæ.

21 l. cum dos. in princ. de pact. dot.

1 ver. & puto.

2 l. cùm dos. §. vlt. de pact. dot.

Bar. reiecta est, cùm enim debitor delegatus per delegationis ministerium, omninò à delegante dimittatur 3*, non erit dicendum, eum iterùm apud creditorem delegantem, ex socij persona obligari. Placet igitur Zasij sententia* 4*, vt sit æquum, filiam quæ pactionem interposuerit non repetendæ dotis, nullo modo admitti ad illius repetitionem, nec solam nec patri adiunctam* 5*. & hoc propter pactum admittere, rectius est. Nec id contrarium est, quòd hic dicimus filiæ ex patris persona retineri actionem dotis repetendæ, licèt illa consenserit vt maritus alij promitteret. non enim hic ostenditur delegatio à filia facta: hoc enim modo nihil penès se retinuisset* 6*. nec hic apparet aliquod pactum, quo se non petituram filia sponsione receperit: quod si factum fuisset, inefficax esset actio* 7*: sed tantùm simplex consensus, quo filia permittit maritum alteri dotem promittere: ex quo id existit, vt ex se quidem non agat filia, at adiuncta patri, agere possit, vt hoc textu.*

3 l. si delegatio. §. vlti. de nouat. C.

4 lib. ij. sing. intel. cap. j.

5 d. l. cùm dos. §. vlt.

6 d. l. si delegatio. §. vlt.

7 l. si vnus. §. pactus nè peteret. de pact. sup.

§. VOLVNTATEM. *Vbi requiritur voluntas & consensus alicuius, sufficit fictus consensus, & per taciturnitatem, vt hic. vndè si statutum prohibeat, mulieres contrahere sinè consensu consanguineorum, sufficit consensus taciturnitatis. quod admittitur in his, quibus tenetur aliquis consensum accommodare* 8*. At in cæteris in quibus non tenetur consensum præstare, vel non debet, etiam præsens & tacens dicitur inuitus* 9*. noto in l. filiusfamiliâs. ij. sup. Ad Macedo. Reliqua vide in glo. Planè licèt pater videatur habere à filia consensum, si illa non contradicat: non tamen in eodem themate videretur filia habere consensum patris, si ille taceret* 10.

8 per hunc tex. & c. ij. de his quæ fiunt à præl.

9 l. inuitum. de seruit. & l. qui vas. §. vetare. de furt.

10 gl. & Bart. in l. si cùm dotem. §. j. inf. eod.

NON SOLVM. L. III.

HIC *textus adiuuare creditur opinionem glo.* 11 *quæ voluit coniunctam personam non admitti ad exigendum sinè mandato* 12*, licèt sinè mandato agere possit* 13.

11 in l. vero. de solut. vbi noto.

12 l. qui aliena. §. quanquam. de neg. gest.

13 l. exigendi. de procur. C.

DE DIVISIONE. L. V.

CONSTAT *prædium non iudicari dotale, nisi traditio sit impleta, & sic dominium marito quæsitum* 14*. Quæ inspectio ad fructus valet: qui non pertinent ad mariti lucrùm, nisi tria adsint: primum, vt sit dos tradita, per hunc textum: item, vt matrimonium re vera sit contractum: anteà enim fructus percepti, augmentum dotis sunt* 15.

14 l. dotale. §. dotale. de fund. dot. sup. noto in l. si ager. de rei vind. suprà.

15 l. seq. inf. eo.

idem est, si post matrimonij dissolutionem caperentur [16]. Tertium est, vt matrimonij onera vir sustineat [17]. Quod verò dicitur hic, fructus non pertinere ad virum, nisi traditione facta: intellectum habet, nisi priùs mulier fuisset in mora [18]. nam ferè ex omnium sententia [19], actio ex stipulatu marito competens pro dote, est bonæ fidei [20], sicut dicitur in ea quæ competit vxori pro dote recipienda [1]. vndè à mora fructus venient [2]. Nec mutat quod dicitur [3], marito deberi fructus & vsuras à biennij vel litis contestatæ tempore. nec enim ex eo continuò sequitur, actionem stricti iuris esse, quin ante litem contestatam, possint deberi fructus marito, si alio modo fuerit in mora promissor dotis. quod & eadem constitutione continetur [4]: vt non prohibeatur maritus alio modo quàm per cursum biennij vel litem contestatam, constituere debitorem dotis in mora. veriúsq; est non idem iudicari hoc in contractu dotis, quod in emptione & venditione & similibus, in quibus per implementum vnius partis, altera pars non implens, in mora re ipsa constituitur [5]. at in hoc contractu dotis, licèt maritus sustineat onus matrimonij, non tamen vxor, vel alius dotis promissor re ipsa in mora efficitur, nisi aliter interpelletur [6]. & hanc tenent Alexander, Fulgos. Alber. & Iason hic: quorum opinionem Zasius probat [7]. aliàs enim hic textus stare non potest, quamuis aliter Accursius & Bartol hic. & huius rei argumentum est, ex eo quod dici possit, ideò vxorem non contrahere moram re ipsa, quòd ratione affectionis, tacita fructuum donatio inducatur inter coniuges [8]. at id inter extraneos cessat [9]. sed si pro dote marito fundus esset oppigneratus, benignè dicitur fructus illius lucro esse, nec in sortem imputare [10]. quod & aliâs fusiùs [11].

16 l. si marito. §. vlt. infrà eo.
17 l. cùm post. §. in domũ. sup. de iur. dot.
18 §. videamus. de vsur.
19 glo. Bar. Bald. Ias. Dyn. Cyn.
20 per tex. in l. j. §. & pleniùs. cum §. sed & si. de rei vxor. act. C.
1 §. fuerat. Inst. de actio.
2 d. l. videamus.
3 in l. vlt. §. prætereà. de iur. dot. C.
4 d. l. vlt. §. vlt. ibi, licentia. & ibi Bal. & Ias. & Bar. hic.
5 l. curabit. de act. empt. C. l. Iulianus. §. ex vendito. de act. empt. sup.
6 d. l. vlt. §. licentia.
7 li. ij. sin. resp. cap. xviij.
8 l. ex annuo. de donat. int. vir. & vxo.
9 d. l. curabit.
10 c. salubriter. de vsur.
11 in l. j. sup. de vsur.

SI ANTE. L. VI.

HANC legem allego sup. l. proxima. & ad reliqua hic, vide glos. quam tenet Baldus, & dicit eam iure subnixam esse, licèt contraria opinio sit æquior.

FRVCTVS. L. VII.

DIVORTIO facto, inter maritum & vxorem fructus diuidi constat, pro qua anni parte matrimonium constiterit, vt infrà ostenditur [12]. Sed in ea fructuum diuisione primùm erit subducenda expensa, quæ fructuum causa facta est, vt hic dicitur. vt enim lucrum, nisi deducto

12 §. Papinianus autem. eo. l.

deducto damno, intellectu non potest comprehendi, aut è diuerso [13]: ità neque fructus, nisi deductis ijs quæ propter illos sunt impensa, omninò intelliguntur [14]. quod haud dubiè interpretamur, cùm profertur hoc verbum à lege. quanquam in decimis specialiter obseruetur, vt debeantur ex fructibus, non deductis expensis [15]. Cùm autem prolatio sit ab homine, etiam obtentum est, deductis sumptibus fructus putari [16]. non ità est in colono partiario, qui eam partem fructuum, in quam tenetur domino, inferre debet sinè deductione expensarum: idq́ue ex magna æquitate [17]. nam precium vel pars fructuum illi pro labore cedit [18]. sed & si taxatio fructuum esset facta, putà promittis decem corbes frumenti, magis est tot corbes dependi oportere, nec dispici an deductis expensis ea mensura capi non possit: sed ex sequentibus annis id quod nunc deest, replebitur [19]: vt & alibi explicatum est [20]. Planè in fundo æstimato in dotem dato, illud obseruatur, vt in eo fructus & omnia lucra mariti sint, item & damna: non igitur diuidentur fructus fundi æstimati [21]. Quòd autem dicitur, fructus eos esse qui deducta expensa supersunt, liquidò arguit, impensas fructuum causa factas cum fructibus compẽsari, nec à marito repeti [1]. at reliqua non compensantur cum fructibus, sed habent exactionem [2], vt & infrà annotamus [3].

13 l. Mutius. ꝑ socio. sup.
14 fac. l. j. de fruct. & lit. exp.
15 c. tua nos. & ibi Pano. de decim.
16 l. fundi. de vsuf. leg. d. l. j. de fruct. & lit. exp.
17 Inn. & Pan. in c. tua nobis. per illum text. de decim.
18 l. cum duobus. §. si in coeunda. pro soc.
19 l. legatũ. §. j. de annu. leg. l. ex eo. de vino & oleo leg. Alex. hic.
20 l. debitor. §. verisimile. sup. de contr. empt.
21 per l. j. §. sed & nouissimi. de rei vxo. act.
1 infrà ead. l. §. impendi. & l. iij. & l. vlt. infrà de impen. in res dot. fac.
2 d. l. iij.
3 l. j. & iij. de impen.

§. PAPINIANVS AVTEM LIBRO VNDECIMO QVAESTIONVM AIT, DIVORTIO. Nota principium legis pro canone ad perpetuam legem. Ex quo efficitur, spectandum esse tempus contracti matrimonij ad reputationem faciendam in fructibus diuidendis inter maritum & vxorem: nempe vt sciatur, qua ex parte anni ad eorum vtrumuis pertineant: neque enim, quo tempore fundus dotalis locatus est, dispicitur: nec, an vir eos perceperit. Sed hoc in vsufructuario non est verum: sufficit enim eos esse ab illo perceptos, licèt statim moriatur [4]. idem est in emphyteuta [5], immò & vasallo, nisi si is decessisset post Martium: quo casu ad hæredes transmittit fructus, licèt domino feudum aperiatur [6]. In clerico verò ferè obtinuit, vt etiam eos fructus quos percepit & reconditos habet ex beneficio, non faciat suos, nec ad hæredes transmittat [7], cùm de his non possit testari [8]. nec enim admittimus glos. [9] sententiam, qua beneficiatum fructuario comparauit. Sed hæc obtinent,

4 l. defuncta. de vsufru. l. si vsufructuarius. qb. mod. vsufruct. amit. supra. pono in l. arboribus. §. Iulianus. de vsufruc.
5 §. adeò. de loc. Instit. Bal. in vsib. feud. c. j. §. his cõsequenter. in tit. hic finitur lex.
6 d. §. his consequenter. Pano. in c. vlt. de pecu. cler. glo. in l. j. de annon. ciuilib. lib. x. C.
7 c. ad hæc. de testa. extrà.
8 in c. ꝑsenti. de off. ord. lib. vj. vbi vide suse.

tinent, nisi aliud consuetudine sit receptum, vt in Gallia, in qua omnia per eum qui sacerdotium habet, quæsita nomine priuato, item fructus ad hæredes transmittuntur, si sint percepti [10]: & talis consuetudo valet [11], & decreto Parisiensis CVRIAE *comprobata est [12]. & hanc consuetudinem dicit etiam extra Galliam vigere Ostiensis [13]. quam tamen solùm in mobilibus Panormitanus [14] valere ait, non autem in immobilibus. Planè quotiès admittimus, vt clericus fructus beneficij suos ex consuetudine faciat, tamen consuetudinem interpretamur ex temperatione huius legis, nempe vt fiat diuisio fructuum inter hæredes & ecclesiam, pro rata anni parte qua beneficiatus vixerit [15]. Vt autem hic tex. explicetur, remotis inuolucris, summa sententia Papiniani erit, vt in reputatione fructuum inter maritum & vxorem diuortio facto facienda, non dies locationis, aut quo fructus sunt capti, dispiciatur, sed id tempus videatur tantùm, quo matrimonium steterit. Finge enim tempore vindemiæ, putà calendis Octobris, vxorem in manum viri conuenisse, & dotalem fundum viro tradidisse, (nam ab eo tempore fructus incipiunt viri lucro esse [16]) posteà fructibus captis, maritum ex calendis Nouembris fundum locasse, deindè vltima die Ianuarij diuortium intercessisse: non sit æquum, maritum fructus integros à se captos lucrari, & mercedis fundi qui in locatis est, partem quartam habere. hoc enim rationem haberet, si matrimonium anno & tribus mensibus constitisset. Igitur in proposita specie cùm quatuor mensibus tantùm nuptiæ durârint, existit manifesta iniquitas, si omnes fructus & quarta mercedis portio viro cedant. Sic igitur res temperatur, vt vindemiæ fructus vniuersus à marito perceptus, & quarta mercedis portio, simul confundantur, vt ex ea pecunia tertia pars marito addicatur. vt si ponas fundi fructus duodecim æstimari, item eum duodecim locatum à marito, quarta pars mercedis cum vniuersis fructibus confundetur: ex qua ratione fient quindecim, ex quibus pars tertia, scilicet quinque, sit mariti, quòd tertia anni parte matrimonium durârit. quod & si iniquum est, videtur tamen Papiniani verbis maximè assentiri. Iniquitas autem in eo est, quòd cùm omnis fundi fructus ex duodecim constet, quatuor tantùm marito debeant accedere, cùm mensibus quatuor steterit matrimonium. at ex illa reputatione quinque cedunt marito, atquè si totidem*

10 vide glo. tit. de annat. §. itē quod si. in prag. sanc.
11 c. cùm tibi. & ibi Pan. de verb signi. extrà.
12 vide Io. Gall in quæst. per arest. decis q xvj.
13 cle gratiæ. de rescrip.
14 c. cùm in officijs. extrà de testament.
15 vt in addit. ad Pano. in d. c. vlt. de pecul. cler.
16 l. de diuisione. sup. eo. l. dotale. §. dotale. sup. de fund. dot.

tidem mensibus matrimonium constitisset : quod absurdum & veteres subolefecerunt [1]. *Itaque summam rationem habet, quod recentiores tradiderunt* [2], *vt hic fructus anni & quarta mercedis portio confundantur, vt ex ea pecunia tertia portio annui reditûs aßignetur viro, tertia inquam portio annui reditûs, non pecuniæ. habebit igitur maritus tria ex pensione pro tot mensibus, quot locatio durauit, & vnum ex fructibus : & ità non plùs quàm quatuor, mariti lucro cedent. Hanc autem Papiniani temperationem non æquitas modò, sed propè neceßitas peperit. poterat enim euenire, vt fructus vindemiæ viginti quatuor valeret : at fundus non plùs quàm duodecim esset locatus. in quo non est æquum, vt ex solo fructu vineæ portio tertia marito decidatur. (hoc enim mulieri damnum crearet.) Item habeat & iniustitiam, si ex sola pensione locationis illa tertia subducatur. (id enim marito captiosum esset.) Igitur ex interpretatione Papiniani,* vindemiæ fructus & quarta portio mercedis instantis anni confundi debebunt, vt ex ea pecunia tertia portio viro relinquatur, *pro tertia parte anni quo matrimonium stetit : tertia, inquam, non totius fructûs vindemiæ & quartæ partis mercedis cum fructu confusa, sed tertia annui redactûs ex illa pecunia confusa, viro applicetur : tria scilicet ex pensione, & duo ex fructu, secundùm eam speciem quam postremùm subiecimus. Et hæc ferè Alciati, Connani, Corasij, & Duareni sententia est, vno consensu opinionem Papiniani excusantium : quanquàm illi in supputatione non conueniant. at omnibus videtur, tertiam portionem vni non debere conflari ex fructu vniuerso, cum quarta parte mercedis confuso.*

§. OB DONATIONES. *Ob res donatas vel amotas, dos non potest retineri* [3] *: sic nec fructus, cùm dotem augeant* [4] *: tamen compensatio potest opponi, quia & illa vice solutionis est, vt hic* [5] *: licèt glos. & multi in fructibus compensationem & retentionem admiserint, non in dote. Quòd autem hîc dicitur, fructus pensari cum rebus donatis vel amotis, & sic speciem cum specie, vide quod alibi in eandem sententiam relatum est* [6]. *Et notat Bartolus hic, marito, tutori & similibus personis, quæ licitè fructus capiunt, sufficere restituere æstimationem fructibus consumptis, quæ non crescet aut decrescet. Et ex §.* Si fundum, *Sylua cædua in fructu est* [7] *: quod non*

1 Alex. & Iaf. hic.
2 Connan. lib. viii. comment. iur. ciuil. hoc tit. Alc. lib. iij. parad. ca. j. Cora. li. v. miscel. c. vij. Duar. hic. & c. vlt. lib. j. dispu. anniuer.
3 l. j. §. sed nec ob res. de rei vxo. act. C.
4 l. si marito. §. vlti. infrà eod.
5 & Bart in l. rei iudicatæ. infrà eod.
6 l. si conuenerit. ij. de pig. act. sup.
7 l. qui fundum. §. vlt. de contrah. emp.

idem dicitur in arboribus fructiferis & pomiferis, & omnibus arboribus magnis: neque enim tales possunt à marito incidi, per hunc textum 8. *quod & ad emphyteutam producitur, vt non poßit incidere eas* 9: *qui si cadere perseueret, iure poterit expelli, tanquàm rem deteriorem faciens* 10. *Idem est in vasallo: nam & hîc feudum deterius facere non potest in damnum domini* 1. *qua sententia omnibus placet. multò magis & hoc in clericis habentibus beneficia admittemus, cùm non plus iuris in beneficijs suis quàm vsufructuarij habeant, vt suprà posuimus in princ. legis* 2.

§. SI VIR IN FVNDO. *Hic* §. *non satis videtur conuenire cum l. vlt. de fundo dot. suprà. Sed ità res temperanda est, vt marmor cæsum ex fodina in qua lapis renascitur, & sic in fructu est, ad virum pertineat, & impensa ei sit reficienda ab vxore, quòd fundum preciosiorem effecerit inuentis illis fodinis* 3. *Quòd si vir ceciderit lapides qui non renascebantur, necessarium est ex hoc textu dicere, mariti esse, sed tamen precium mulieri debebit præstare* 4. *Et talis distinctio admittitur, cùm vir aperuit fodinas: si autem cùm fundus dotalis marito est traditus, iam erant aperta, indistinctè in fructu numerantur lapides* 5. *Lapides igitur cæsi ex fodinis à marito apertis, non sunt in fructu: cui consequens est, vt expensa non sit à muliere præstanda, cùm illi in dominio mariti sint, licèt à fundo non exportati: eorum tamen precium debebit. sic quod ex re sibi à muliere donata vir comparat, non est mulieris, sed viri, qui precium tantùm debet* 6. *Et per hunc textum infert Bartolus* 2, *id quod non renascitur, non esse in fructu: ideoq́; mulieri, cui à marito vsusfructus est relictus, non competent lucra ex exemplis & notis mariti qui fuerat notarius. His applicatur quæstio, an, si vasallus mulieris, ratione fundi dotalis, in cōmissum ceciderit pendente matrimonio, illud quod confiscatum est fundo, sit mulieris vel mariti. & certè Bartoli* 8 *opinionem probamus, id in fructu numerari, neque finito matrimonio restituendum esse mulieri: quod tamen non ineleganter ex sententia Baldi* 9 *intelligi debet in mobilibus: sinautem sint immobilia, sequuntur fundum, & augent dotem, & à viro cum dotali fundo mulieri sunt reddenda. In simili, placito* CVRIAE *Parisiensis continetur, vt etiam in ciuitatibus vbi quæsita constante matrimonio inter maritum & vxorem*

8 & l. sed si grandes. de vsufruct.
9 l. in fraudem. §. condu-ctor. de iur. fisc.
10 auth. qui rem. de sacrosanc. eccl. C. & Bal. hic.
1 c. j. §. quid ergò. & §. è contrario. de inuestit. de re alie. fact. in vsib. feu.
2 ex Pano. in c. vl. de pecul. cler.
3 l. vlt. de fund. dot. sup.
4 l. si ex lapidicinis. de iur. dotium.
5 l. si fundus. & ibi Bart. & Ias. infrà eod.
6 l. si id quod. §. si ex decem. sup. de dona. inter vir. & vxor. not. in l. res quæ ex dotali. de iur. dot.
7 in l. quædam. §. j. de eden. & hic. l. itē fundi. ad prin. de vsufr. suprà.
8 in l. vlt. infrà eo. & ibi Pau. de Cast. & Alex.
9 in d. l. vlt.

vxorem communicantur, si quæ sint quæsita fundo dotali per confiscationem aut impralationis, fundum dotalem sequantur: nec in eis ad dimidium vir ex lege vocetur. quod notandum est. tamen pendente matrimonio, hoc in fructu est. & ideò interim ad maritum pertinebit: quod & CVRIAM Parisiensem censuisse Lucius refert [10]. *Quibus* 10 *annecte quod suprà de vsufructuario diximus* [11], *an scilicet ad eum* 11 *pœna & commissa pertineant.*

10 lib. vij. placit. Curiæ de præd. clientel. art. v.

11 l. vsufructu legato. de vsufruct.

SI FVNDVS. L. VIII.

D E *genere eorum est quæ suprà annotantur* [12]. *Et adde, initio* 12 *matrimonij conuenti posse inter virum & vxorem, vt aliqua pars dotis ad vsum & fructum mulieris pertineat, per hunc textum. At de vniuerso fructu pactio facta non valet* [13]. *si autem fiat pactum con-* 13 *stante matrimonio nullum est omninò, ne in parte quidem: nam hoc esset mera donatio* [14]. *Et nota §.* Quod in sementem, *qui non est* 14 *alibi, in hoc, quòd totius anni vnus est fructus: ideoq; expensa in vno fructûs genere facta, si non responderit fructus, de alijs fructibus deducetur. Idem vult Iason etiam in fructibus diuersorum fundorum, si tamen omnes sunt dotales: quod rationem habet, cùm dos sit quid vniuersum* [1]. 1

12 l. fructus. §. Papinianus. cod.

13 l. iiij. de pact. dot. sup.

14 l. quæris. de pactis dota. suprà.

1 Bar. in rub. sup. eo. per l. j. ver. impensæ. infrà de dot. prælég. noto in l. si in rem. sup. de rei vind.

SI MORA. L. IX.

LICET *creditor sit in mora recipiendi, cùm fortè ei esset oblatum, nihilominus tenetur debitor ad fructus quos percepit: & sic mora quæ primùm fuit contracta à debitore, non desinit mora quo ad fructus perceptos, licèt creditor fuerit in mora posteriore. Sed quo ad fructus percipiendos, deficit prior mora, per hunc textum: quo significatur, debitorem culpam non debere, si creditor moram fecit. Diuersum obtinuit si debitor priùs non fuisset in mora: quia tunc eos fructus, quos capit ex negligentia creditoris non petentis, lucratur* [2]. 2 *Et nota glos. hic, qua efficitur, creditorem non constitui in mora nisi offeratur* [3]: *quod sinè distinctione admittendum puto, siue obligatio* 3 *diem habeat, siue non* [4]: *licet glos. hic distinguat. Quo modo verò* 4 *debitor in mora constituatur, alibi diximus* [5].

2 l. mulier. §. si heres. ad Trebel. infrà.

3 l. si per te. C. de vsur.

4 Ferretus in lib. de mora. num. 27. per tex. in l. illud. de peric. & cõmo.

5 l. mora. & l. pecuniæ. §. vsurarum. sup. de vsur.

SI AB HOSTIBVS. L. X.

§. SI VIR VXOREM. *Si vir vxorem occîdit, perdit dotem* 5 *quam vel beneficio legis, vel statuti debebat lucrari: quod rationem*

habet, nisi licitè & iure permittente occidisset [6]*: nec huic sententiæ refragatur quod dicitur in l.interdùm. ij. §. qui furem. de furtis. infrà. eum qui furem deduxerit ad præfectum, perdere pœnam dupli & quadrupli, eo ipso quòd sibi ius quodammodò dixerit. In eo enim casu qui furem deduxerat, simplo ablato ex sententia præfecti, ad pœnam dupli aut quadrupli agere non potest, non propter deductum à se furem, sed quia credendus est omne ius suum apud præfectum deduxisse, qui nulla formula à prætore impetrata, egit & furem produxit. Simile dicitur in iuramento, vt ex eo simpliciter præstito omnis actio super facto descendens, sublata iudicetur, vt in eo qui se furtum non fecisse iurat, scriptum est, qui pòst neque furti* [7] *actionu, neque condictionis tenetur. sic qui ante iudicem, eum qui sibi iniuriam fecit, postulat verberari, remisisse creditur iniuriam, quasi hac via extraordinaria satisfactionem acceperit* [8]*. At diuersum est in ijs, qui formulam prætoris intenderunt, & ius commune sunt sequuti: quo casu qui furti experitur, ad condictionem furtiuam potest regredi* [9]*: neque enim ciuilis actio tollit criminalem, aut contrà* [10]*: cùm formula ciuili non contineatur criminalis, & contrà. ex quibus appàret, id responsum* [11] *quod pro contrario citatur, non valdè ad hanc rem pertinere, vt & eleganter Duarenus docet.*

6 arg. l. qui seruũ de ver. obli. & l. quid ergò §. si hæres. de legat j. l. Gracchus. ad leg. Iuliam. de adulter. C.

7 l. si duo. §. item Iulianus. de iureiur.

8 l. sed & si vnius. §. si eũ ante. de iniur. infrà.

9 l. si pro fure. de cond. fur. suprà.

10 l. j quand. ciuil. act. cri. prçiud. noto in l. rerũ amotarum actio. infrà rerum amot.

11 l. interdum. §. qui furẽ. de furtis.

SI ALIENAM. L. XI.

AN agenti vel ex contractu, vel rei vindicatione, poßit reus ab agente causam habens, quæstionem de dominio referre, superius posuimus [12].

12 in l. commodare. sup. commo.

MARITVM. L. XII.

BENIGNA Iuris interpretatione marito indulgetur, vt nisi quatenùs facere potest, non teneatur. sed fortasse in vero marito significationem habet: nam si verè non fuit maritus, & per sententiam discedatur à matrimonio, rationem habet vt ille maritus totam dotem reddat, nulla reputatione facta eius quod facere potest [1]*. nec rectè dici poßit, quod pro dote datum est, à marito iustè retineri, nullo matrimonio apparente, quasi ob turpem causam datum: magis enim ob nullam, quàm ob turpem causam datum est, adeò vt repetitio sit* [2]*. Item maritus ex delicto conuentus ab vxore, hoc priuilegio tuendus non est* [3]*. nam & hoc in omnibus qui ex delicto*

1 per tex. in c. j. de don. int vir. & vxo. & ibi Ioan. Andr. & Alex. hic.

2 l. vlt. de cõdi. sinè caus. suprà.

3 l. si rerũ. inf. de re iud.

cto conueniuntur, generale est, vt suprà posui [4]. *Sic nec hoc priuilegium habebit, si mulier quoquè inops esset* [5]. *Item nec proderit marito, neganti se maritum esse* [6]: *vel si maritus alteri, quàm mulieri, se restituturum recepisset* [7] *placetque Duareni sententia, existimantis maritum rei vindicatione conuentum ad restitutionem dotis, retinere hoc beneficium: ius enim nouum quod realem actionem pro dote inducit, priuilegium mariti vetus non lædit* [8]. *aliâs enim nunquàm hoc priuilegium marito proficeret: nam semper vxor rei vindicatione consisteret. Item hoc priuilegium, etiam re dotis mobili aut immobili extante, marito prodest* [9]. *quod valdè est animaduertendum: vix enim est, vt reliqua priuilegia habeant locum contra eos qui rei incumbunt. Vndè pater & dominus, qui ante omnia priuilegia deducunt quod sibi debetur de peculio filij aut serui, non habebunt hoc priuilegium contra eos qui rei incumbunt* [10].

4 l. si cùm de dote. de iur. dot. l. iiij. quod cum eo. suprà.
5 arg l. præses. de seruit. & aq. Ias. in l. quod nomine de condi. indeb. & Bar hic.
6 l. sed hoc ità. de re iud. infrà.
7 l. N. Sennius. de re iud.
8 l. j. §. cum autem. de rei vx. act. l. in rebus. de iur. doti. C.
9 per tex. in l. si filiofamiliás. ij. inf. eo. & Ias. in l. quod nomine. de cond. indeb. & Alex. hic.
10 l. ex facto. de pecul. suprà.

ALIA CAVSA. L. XIIII.

§. ELEGANTER. *Contra reuerentiam quæ maritis ab vxoribus debetur, est pactum illud, quo effici solet inter ambos coniuges, vt insolidùm vir exigatur, ideóque inutile est. neque enim iuri quod reuerentiam habet, quis obnunciare potest* [11]. *Sed hîc ferè omnes quæsierunt, An licita sit pactio, qua quis se obligat ad carcerem, si ad constitutam diem non soluat: quod in obsidibus & vadibus incunctanter recipimus, vt scilicet valeat* [12]: *idque ob consuetudinem. Sed in carceribus vrbanis dubitatum est: & ferè obtinuit, pactionem valere. nam hoc ordinarium est, vt qui non soluit, possit in carcerem conjici* [13]. *nisi is offerat se de melioribus bonis suis paratum satisfacere* [14]. *vt Zasius in singularibus responsis docet* [15]: *igitur pactione poterit effici. Plùs etiam* CVRIA *Parisiensis iudicauit* [16], *eum qui se nexu corporis alligâsset, etiam in loco sacro præhendi posse. Sed ad priuatum carcerem quis se obligare non potest, cùm id sit prohibitum* [17]. *Planè qui simpliciter obligatus tenetur aliquo debito, ex continenti non potest rapi in carcerem: neque enim ab executione incipiendum est* [18]: *sed priùs requiritur discussio bonorum* [19]. *nam si discussio & aliquis ordo in rebus obseruatur* [20], *multò certè magis in personis hoc admittendum est, vt Ale-*

11 l. vlt. de bon. liber. C. & ibi Bart.
12 c. ex rescripto. de iureiu. l. obsides. detestam. infra.
13 l. nemo carcerē de exact. tribut. lib. x. C. l. j. qui bon. ced. poss. C.
14 Auth. de fideiu. §. quod autem.
15 lib ij. c. viij.
16 prid. cal. Iulij. an. 1475.
17 l. j. de priu carc.
18 l j. de exec rei iud. C.
19 gl. in l. ij. § vlt de susp. tut. inf. Bar. in l. j. qui bon ced. C. Pano. in c. ij. de p g. j. col.
20 l. à diuo Pio. §. in venditione. inf. de re iud.

xander & Ias. scribunt[21]*. Si tamen contrahens ad carceres se obliget, poterit non discussis bonis prahendi*[22]*. Adde & persona capta, bona nihilominus capi posse*[1]*. Ac nonnulli sunt casus, quibus indistinctè persona capitur, vt cùm aliquis licitando promisit, vt* CVRIA *Parisiensis statuit*[2]*. nam in auctionibus publicis præsente pecunia opus esse, & lege*[3]*, & eiusdem* CVRIAE *decreto*[4] *cautum est. Idem ferè in debitore collectarum dicitur: nam excontinenti in carcerem rapi potest*[5]*. Sed hic aptè quæritur, an clericus ex pactione qua se obligauit ad carceres, possit in vincula conijci. In quo admittimus, vt ea pactio non valeat, si se obligauit ad carceres iudicis laici*[6]*: quòd si se obligâsset ad carceres iudicis clerici, volens poterit detineri: sed inuitus, minimè*[7]*. & hoc Panormitanus*[8] *& Ioannes Faber probant*[9]*. Tamen in* CVRIA *Parisiensi iudicatum est*[10]*, sinè distinctione clericum ex pactione qua se obligauit ad carceres, distringi & carcerari à iudice profano posse.*

REI IVDICATAE. L. XV.

AN rei iudicatæ, aut litis contestatæ tempus inspiciatur in condemnationibus, attigimus in l. litis. de negoc. gest. Et nobile est quod hîc dicitur, hæredem mariti, morum coërcitionem in vxorem defuncti non habere, vt scilicet illi non possit obijcere adulterium, de quo querelam maritus viuus non pertulerat[11]*. quod tamen vulgò intelligitur, si vir nouerat adulterium vxoris, & silentio dissimulauit: nam si ignorauit, poterunt hæredes vxori adulterium obijcere*[12]*: cùm testator ignorans, ius suum non dicatur perdidisse*[13]*. Idem si sciisset maritus, sed morte præuentus subita, vxorem de adulterio deferre non potuisset*[14]*. & hoc Guido Pap. probat*[15]*. Quod autem ad finem quæritur de socero, an habeat priuilegium, vt nisi quatenùs facere potest, non conueniatur, summam dubitationem habet: sed hæc aliàs retulimus*[16]*.*

EX DIVERSO. L. XVII.

§. SI IN IVDICIO. Peremptorias exceptiones ante sententiam opponi debere, certissimum est[17]*: tamen in his exceptionibus quæ sententiæ non aduersantur, obtinet, vt etiam post sententiam opponi possint, per hunc textum*[18]*, & alibi dixi*[19]*. idq; etiam si insolidùm petitio sit facta*[20]*.*

21 l. à Diuo Pio. §. in venditione. de re iud.
22 Io Fab. § pen. de iur. perso. Instit. Ang. in l. nemo de exact. trib. C.
1 c. vlt. in fin. vt lit. non cont. Bal. & Paul. in l. qui legati. vt in poss. leg.
2 Die xxiii. Ian. an. 1519.
3 l. à diuo Pio. §. sed si. de re iudic. infrà.
4 die xix. Martij, anno 1516.
5 l. ij. de exact. tribu. lib. x. C. & Bart. in d. l. iij. §. vlt. de susp. tut.
6 c. si diligẽti. de for. cõ.
7 c. ex rescripto. de iureiurand.
8 in d. c. ex rescripto.
9 §. vlt. de act. inst.
10 die xx. Nouemb. anno 1550.
11 fac. l. j. & vl. de donat. C. l. j. in fi. ad Sillan.
12 gl. in l. si fideicommissum. de fideic. C.
13 l. mater. de inoff. test.
14 l. in confirmando. & l. vtilitatem. de conf. tut.
15 q. ccxiiij. in decis. & Alexan. hic.
16 l. pe. de iur. dot.
17 l. peremptorias. sent. resc. non poss. C.
18 & l. Nesennius. ad fi. de re iud. infrà.
19 in l. in fundo. sup. de rei vind.
20 l. j. & l. pe. suprà quod cum eo.

ETIAM

ETIAM L. XVIII.

MARITI privilegium, vt nisi quatenùs facere potest damnetur, hæredibus non datur [21]: at filijs ex eodem matrimonio natis proficit, vt hîc. ex quo ferè conuenit, vt neque filijs ex alia vxore natis, neque nepotibus detur hoc priuilegium. nam in priuilegijs, nepotes filiorum appellatione non continentur [22], nisi ex eo damnum nullum alteri crearetur [23]. at in pactis & conuentionibus ferè appellatione filiorum nepotes veniunt [24]. Sed tamen fusiùs vide Bartolum [25]. Quod autem glos. hic addit simile in emphyteusi ecclesiæ, vt non transeat ad hæredes, nisi sint ij qui noua lege designantur [26], maiorem in modum addubitatum est. sed tamen placet opinio Abbatis [27], existimantis in hac quæstione non ius ciuile, sed canonicum adhibendum esse: quo statuitur [1], episcopum in re ecclesiæ danda in emphyteusim, dispicere debere an ad tempus, an verò in perpetuum dari debeat. quòd si simpliciter dederit, æquum est vt & perpetua sit emphyteusis, & hæredibus extraneis prosit [2], in quo etiam Alexander hic videtur procliuior. Et ad finem legis, vide quod notò in l. quod debetur. de pecul.

21 l. maritum. sup. eo.
22 l. sed & milites. inf. de excus. tut. inf.
23 l. diuo. de quæst. inf.
24 l. si dotali. inf. eo.
25 in l. liberorum. inf. de verb. & rer. signif.
26 §. emphyteusim. de nõ alien. aut permut. ecclesiast. tit. in Auth.
27 in c. in præsentia. num. 25. de probat.
1 c. 2. §. perpetua. x. q. ij.
2 §. licentiam. de alien. & emphy. in Auth.

SI MVLIER. L. XIX.

DOS data in primo matrimonio, censetur repetita in secundo [3]: & dos data in primo quod dissolutum est, repetitur in redintegrato, per hunc textum: etiamsi inter primum & redintegratum matrimonium, alij nupsisset, & pòst vidua facta ad priorem maritũ rediisset [4]: sed tamen quia eadem solennitas requiritur in actu renouando, quæ necessaria fuerat in conficiendo [5]. si tertius dotem constituit primo matrimonio, & sibi reddi soluto, pactione recepit, debebit repetitioni matrimonij consensum accommodare: aliàs quòd ad eum pertinet, non censebitur dos repetita [6], quod etiam suprà attigimus [7]. Huc pertinet quòd dos in primo matrimonio data, quod inutile esse apparuit, repetitur si conualescat matrimonium, vt si sequatur dispensatio legis vel principis [8]. quod tamen Baldus admittit, nisi si matrimonium sit incestum [9]. An autem, si pendente iudicio perit ius agentis, iudiciũ perimatur: item è diuerso, An iudicium malè & sinè actione cœptum, ex causa noua confirmetur, suprà retulimus [10].

3 l. dotē. sup. de iur. dot.
4 l. pe. §. vxor. inf. eo.
5 l. si vt proponis. ij. de nupt. C.
6 l. in insulam. §. vlt. inf. eo. l. cùm maritus. §. Titius. de pact. dot. l. stipulatio de dote. de iur. dot. l. vlt. de pact. sup.
7 l. plerique. de rit. nupt.
8 l. si serua. sup. de iur. dot.
9 Bal. in auth. ex cõplexu. de incest. nupt. C.
10 in l. si rem §. vlt. sup. de pig. act.

SI CVM DOTEM. L. XXII.

CVM

CVM pater dotem filiæ constituit, nulla stipulatione subiecta, soluto matrimonio, dotis petitio patri & filiæ communis est [11]. Potest verò pater eam sibi, soluto matrimonio, reddi stipulari, & hoc casu solus aget, modò non pacto nudo, sed per stipulationem res fuerit expedita [12], & ex continenti hoc sibi stipulatione receperit [13]. sed si in vnum casum stipulatus fuerit, eo casu habebit actionem solus: at alio casu, dissoluto matrimonio, filiæ actio erit propria [14]. nam ex præsumptione stipulantis sibi in vnum casum, facilè efficitur, vt alio casu donasse videatur, quod aliàs commune erat habiturus: receptum est enim, vt donatio inter patrem & filium procedat in causa dotis [15]. quod etiam locum habet, si matrimonium non sequatur [16]. At extraneo dotante, si nulla stipulatio ab illo est interposita, de dote actio mulieris erit [17]. sin autem pepigerit vel stipulatus erit sibi reddi, fides contractus erit implenda: vt si simpliciter pepigerit, sinè distinctione quoquè ei dos reddatur [18]: si vno casu, eo casu tantùm, alio verò sit mulieris actio, vt hic dicitur. Quòd si euidens voluntas patris dotem dantis arguatur, vt à marito potiùs dotem retineri, quàm à filia, exigi voluisse videatur, putà paciscitur, defuncta sinè liberis filia, dotem sibi restitui: hic certè magis est, vt defuncta filia cum liberis, dos à marito retineatur liberorum causa [19]. neque enim filiæ actio erit, cùm ea sit mortua: restat vt liberis detur, quorum nomine dos apud maritum, qui illorum pater est, manebit: & ità leges aduersæ conueniunt: quod & ferè Zasio videtur [1]. sed tamen qui vno casu pactus fuerit, quicunque sit ille, semper de dote actionem habebit eo casu, quo non sequetur matrimonium: nam perpetuum est in omnibus liberalitatibus, quæ nuptiarum causa proficiscuntur, vt effectum non habeant, nisi matrimonium sit secutum. & hoc in dote [2] & donatione relatum est [3], vt & superiùs annotauimus [4]. Quod autem sequitur in §. si post solutum, annectitur ijs quæ suprà annotata sunt [5].

§. SI MVLIER. Citamus in l. nomen. de hæred. vel act. vendit.

§. SI PATER. Hîc manifestè apparet patrem legantem filiæ dotem, cùm iam ei promisisset, legare videri animo compensandi [6]: quod aliàs fusiùs [7]. & hoc generale est in omnibus qui ex lege, non ex con-

11 l. ij. §. quòd si in patris. sup. eo.
12 l. si auia. de iur. dot. C
13 l. quoties. inf. eo.
14 per hunc tex.
15 l. Pomponius Philadelphus. sup. fam. ercisc.
16 l. si extraneus. in fin. de cond. caus. dat.
17 l. j. §. accedit. de rei vxo. act. C.
18 l. si quis sic. inf. eo. l. commodissime. de lib. & posthum.
19 l. inter socerũ. §. cùm inter. de pac. dot. sup.
1 lib. j. sing. resp. c. j.
2 l. si extraneus. sup. de cond. caus. dat.
3 l. cum veterum. de dona. ante nup. C.
4 l. stipulationem. suprà de iur. dot.
5 l. ij. §. quòd si in patris. eo.
6 fac. l. Titia. §. qui inuita. infrà de leg. ij. & l. filia. de leg. C.
7 in l. cum pater. sup. de iur. dot.

ex contractu, debent: vt si legent, animo compensandi videantur legare, vt hic dicitur in patre legante filiæ dotem. eam enim ex lege & officio naturæ magis, quàm ciuili vinculo, debet [8]. Sic nouo iure statuitur, vt cùm qui ex coniugibus erat locuples decessit, at superstes est inops, habeat inops superstes partem quartam in bonis præmortui: sed si legatum sit ei, legatum illud in dotis compensationem cedet [9]. Nec mutat quod in c. officij de testa. contrà videtur dici: nam ibi nunquàm testator debuit, sed debitum incipit post eius mortem. Quòd si qui debitor est ex facto suo, legat creditori, compensatio non inducitur: sed & legatum & debitum creditor petet [10]. sic maritus qui mulieri ad dotem restituendam obligatus est, legans dotem, non videtur animo compensandi legâsse [11]. Et quod infra §. Si patri, dicitur, superiùs explicatum est [12].

8 l. q liberos. sup. de rit. nup.. l. vl. de dot. promiss. C.

9 Auth. præterea. vnde vir & vxor. C.

10 l. creditorem. de leg. ij. iuf.

11 l. vna. §. sciendum. de rei vxor. act. Barto. in Auth. præterea. vnde vir & vxor.

12 l. cùm filiusfa. si cert. pet.

§. EO AVTEM. Quotiès res sinè alicuius consensu explicari non potest, nec ille vult consentire, totiès poterit ex causa per iudicem cogi, vt dicitur in patre, agenti filio consensum non præstante [13]: & in episcopo consensum renuente donationi decimarum, quam laicus ecclesiæ facit [14]. sic mulieri contrahere volenti (quæ fortè ex statuto sinè propinquorum consensu contrahere non potest) cogentur propinqui per iudicem consensum accommodare [15]. sic patri dotis actione agenti cogetur filia consentire. Sed hæc causæ cognitionem desiderant. Si enim pater honesta persona est, & filia leuis, hoc facilè patri à prætore indulgebitur. Sin autem pater vilis est, vt meritò timeri possit, nè dotem exactam consumat, actionem non habebit, vt hic: immò eo casu actio filiæ erit [16]: & si filia decedat relictis filijs, pater qui vilis vel decoctor est, non habet administrationem dotis, nec aliorum bonorum quæ filijs competunt [17]. cui consequens esse ferè dicitur [18], vt pater decoctor non possit filijs pupillariter aut exemplariter substituere, cùm is desinat administrationem habere per legem [19]. Sic is qui expressum mandatum habebat ad negocia, ad exigendos putà debitores, reuocatur ipso iure, si incipit fieri decoctor [20].

13 l. cùm nō solùm. §. necessitate. de bo. quę lib. c.

14 c. nullus. de iur. pat. ext.

15 Panor. in c. relatum. & c. tuæ. de cler. nō resid. glo. in c. si religiosus. in verb. obtenta. de elect. lib. vj.

16 glo. & Bar. in l. ij. §. j. sup eod.

17 l. vlt. §. minores. de bon. quæ lib. .. l. imperator inf. ad Treb.

18 Bar. in l ij. de vulg. & pup.

19 d l. vlt. & l. sed si vnius. §. filiofa de iniur.

20 l. liberto. § Largius. & ibi Bar. de ann. leg.

§. SI MVLIER. Cùm in multis rebus, tum in hypotheca dos priuilegiaria est, vt pro dote bona mariti tacita obligatione teneantur [1]: & præferatur mulier dotis nomine agens omnibus creditoribus

1 l. j. § & cùm plenius. de rei vxo. act.

personæ vel rei incumbentibus, modò non expressam hypothecam priùs habeam [2]. *& hoc priuilegium, & alia pleraque* [3] *haberent locum, etiamsi matrimonium non de iure, sed facto tantùm, constitisset, per hunc textum. sic consuetudo vt in quæsitis constante matrimonio vxor dimidium habeat, (quæ ferè vsurpatur in Gallia) & alia statuta lucrandæ dotis, etiam in matrimonio locum habent, quod posteà nullum apparuit* [4]*: quod tamen verum existimo, si ab ignorante muliere contractum est: nam si mulier non ignorans impedimentum, nupserit, priuilegium non habebit* [5]*: nè dolus in lucro sit. facit quod ponimus in l. vlt. suprà de cond. sinè caus.*

SI CONSTANTE. L. XXIIII.

SOLVTO matrimonio, dos reddi debet, (inquit Vlpianus [6]*) ergò anteà non iustè petitur: quod & expressè multis authoritatibus testatum est* [7]. *sed tamen si vir ad inopiam vergit, ex die quo apparuerit eum effici pauperiorem, vt si forsan maritus à patre exhæredatus est, & adita fuit hæreditas, æquum est propter inopiam mariti, dotem reddi mulieri: tunc enim cùm hæreditas aditur, exhæredatio vires assumit* [8]*: nec antè exhæredatus querelam perferret, cùm adhuc verè non sit exhæres* [9]. *hæreditate autem adita, verè tenebit exhæredatio: & tunc incipiet mulieri ius esse ad repetendam dotem ex paupertate illa, quæ marito ob exhæredationem accidit* [10]. *& ità intellige hunc textum ad finem* [11]. *Quòd si nulla emergens inopia in marito ostendatur, constantibus nuptijs neque dos de eo repetitur, neque aliqua satisdatio de dote restituenda à marito interponi potest* [12]. *& hoc inter omnes ferè constituit. at soluto matrimonio potest, per hunc textum* [13]. *nam generaliter dicitur, in omnibus dilationibus quæ ex lege dantur, fideiussorem dandum esse: quod tamen fusiùs suprà posuimus* [14].

§. SI BONA. *Quemadmodùm is cuius bona publicata sunt, obligationibus eximitur* [15]*: & contra eum actiones extinguuntur* [16]*, & in fiscum transeunt* [17]*, qui hæredis instàr est* [18]*: ità & actiones amittit, & agere posse desinit, vt hìc. immò additur, quòd si tam lite contestata, publicata essent bona, in fiscum nihilominùs transit actio. Ex quo efficitur, rem etiam litigiosam in fiscum alienari & transferri: quod mirum non est, cùm sit necessaria alienatio* [19]. *Publicatis*

2 l. assiduis. & ibi omnes. qui pot. in pig. C.
3 de quibus per gl. in l. j. suprà eo.
4 c. ij. & ibi Panor. de donat. int. vir. & vx. fac. l. ij. §. vlt. de priuileg. cred.
5 l. si concubina. inf. rer. amot. l. qui contra. de incest. nupt. l. à diuo Pio. sup. de rit. nup.
6 in l. ij. sup. eod. tit.
7 l. vbi. de iur. dot. l. cùm notissimi. §. illud. de præ. c. xxx. vel. xl.
8 l. filium. §. sed cùm exhæredatio. de bonor. poss. cont. tab. inf.
9 l. Papinianus. §. si cōditioni. de inoff. test. sup.
10 secund. Bar. Alex. & alios.
11 in §. si exhæredato.
12 l. j. & l. ij. ibi, nullā esse satisdationē. C. ne fideiuss. dot. dent.
13 in § quotiès mulieri.
14 l. iij. de cōd. caus. dat. caus. non sequu.
15 l. vlt. de duob. reis. inf.
16 l. si debitori j. infrà de fid. ius.
17 l. si marito inf. eo.
18 l. ij. C. ad leg. [illegible] de vi. Bar. in l. j. C. de fideius.
19 l. j. de fund. [illegible] alienationes. suprà famil. ercis.

blicatis igitur bonis mulieris, quæ iudicium super dote marito dictauerat, expirat iudicium, quantùm ad eam pertinet, cùm ius illa suum & dotem perdat [20]: sed tamen rectè dicetur, illam instantiam in fiscum transferri, sicut dicimus in alium hæredem transire [21], & in patrem mortuo filio [22], cùm hæredis loco sit fiscus [23]. & hæc sententia Romani fuit, quam etiam Duarenus probat, licèt contrà ferè reliqui senserint: & non benè iudicio meo. nec obstat quòd hic dicitur, expirat iudicium. nam hoc intelligitur, quo ad eos inter quos quæritur.

20 fac. l. si mulier. sup. eo.
21 l. si eum hominē. infrà de fideiuss. l. ij. §. vlt. de præto. stipul. inf.
22 l. tam in contractibus. de iud. sup.
23 d. l. ij. ad l. Iul. de vi. C.

SI FILIOFAMILIAS. L. XXV.

§. SI VIR IN QVINQVENNIVM. Vir qui in aliquot annos fundum dotalem locauerat, nuptijs solutis ante elapsum tempus, non aliâs fundum mulieri repetenti cogetur assignare, quàm illa cauerit, se refecturam marito quicquid is tenebitur præstare colono, quòd ei frui non licet. Ex quo euidenter ostenditur, (si propiùs intueare) locationi facta per virum, non teneri mulierem stare, cùm illa recipit fundum. si enim teneretur stare colono mulier, liceret certè colono frui: non ergò in periculo maritus versaretur, & sic cautio tanquàm superflua cessaret, & hoc multi sentiunt [1], & alibi etiam probatur [2]. Si tamen non in quinquennium, aut multos annos locatio sit facta, sed in annum, quia commodè nisi in annum fundus locari non poterat [3], admittit Alexander, quod & Duarenus probat, vt tali locationi à marito factæ locator stare teneatur. De similibus autem speciebus aliâs fusius retulimus [4].

1 Paul. de Cast. Alexan. Raph. & Rom. hic.
2 in l ij. §. vl. inf. de dot. præl.
3 fac. l. diuortio. sup. eo.
4 in l. qui fundum. sup. locat.

SEMEL MORA. L. XXVI.

QVI primùm fuit in mora, offerendo purgat & emendat moram, vt hic: quod diffusiùs suprà posuimus [5].

5 in l. illud. de peric. & com.

QVOTIES. L. XXIX.

CVM pater dat dotem, an illi sit actio communis & filiæ, an propria, superiùs dictum est [6]. Potest autem pater filiæ dans dotem, ex continenti sibi dotem reddi stipulari, & ità actionem sibi propriam efficere: licitum est enim, legem ei quod damus, dicere [7]: quod & ad extraneum dotem dantem perducitur [8]: At si pater ex interuallo sibi dotem stipulari velit, consentire filiam oportet, per hunc textum [9].

6 in l. ij. §. j. & l si cùm dotē. in prin. sup. eo.
7 l. j. de solut. inf.
8 l. si cùm dotē. sup. eo.
9 & l. ij. §. j. sup. eo.

SI MARITO. L. XXXI.

HABES in l. si constante. § si bona. sup. eo. Quod autem pertinet ad § si voluntate, constat actionem de dote, quæ ex lege[10] *patri & filiæ communis est, mortuo parente effici præcipuam filiæ*[11]*: idq́; verum est, etiam si super dote contestatum & acceptum sit iudicium, & lata sententia, vt hic*[12]*. Ex quo euenit, vt quæ ad hæredes non transmittuntur, lata super illis sententia, in eadem causa maneant. quod hic Baldus & Alexand. notant. nec enim sententia naturam actionis immutat. Vndè quanquàm qui obligati sunt insolidum, si condemnentur, pro virili videantur damnati, nec actione iudicati insolidum distringi poßint*[13] *: tamen natura primæ actionis durat, ex qua insolidùm quisque conuenietur*[14]*. non enim contestatio litis*[15]*, nec sententiæ prolatio ijs qui vicerunt, nocere debet*[16]*. & hæc nota. Et quod ad extremum legis*[17] *spectat, perpetua est sententia, vt in vniuersalibus iudicijs, etiam recepta sorte, duret actio ad accessiones & fructus, cùm pars rei sint*[18]*: conuenit autem, dotis iudicium vniuersale rectè dici*[19]*: in particularibus autem iudicijs quomodò res sit explicanda, habes in l. qui per collusionem. § precij. sup. de act. empt.*

10 l. ij. § quòd si in patris. sup. eo.
11 l. j. § videamus. C. de rei vx. act.
12 & l. j. § & hoc ex rei. de rei vxor.
13 l. j. si plur. vna sent. cõdem fuer. l. Paulus. ij de re iud. l. cùm apparebit. sup. loc. vbi noto.
14 l. vl. in fi prin. de vsur. rei iud. & Bar. & Bal. in d. l. j. si plures vna sent.
15 l. non solet. de reg. iur.
16 l. cui senter. de excep. rei iud.
17 § si fundus.
18 l. j. & ibi Bart. & Bal. de pet. hæred.
19 l. j. § impensæ. de dot. præleg. & omnes in rub. sup. eo.
20 & aliqua in l. non solum. de rei vind.

SI PRIOR. L. XXXII.

HAEC lex mirabiliter temperat id quod vulgò dicitur, exceptionem quæ obstat ei qui delegauit, non obstare ei cui facta est delegatio[1]*, vt non pertineat ad eum qui se non in certam summam debitam, sed simpliciter in debitum delegari passus est. hic enim intelligitur promittere cum priuilegijs suis, per hunc textum. nam qui quod primò donauerat, constituit se soluturum, non tamen perdit priuilegium, vt quatenus facere potest, conueniatur*[2]*. vndè si contractui emptionis stipulatio subiecta est, non tamen derogatur beneficio legis*[3]*, quæ decepto vltra dimidiam succurrit*[4]*. His annectitur singularis illa quæstio, quam suprà Iabolenus mouet*[5]*, de ea quæ nuptura filio Titij, promisit Titio socero in dotem quod filius Titij sibi debebat, an in ea promißione debitum filij, & sic solidum, an verò persecutio patris qua ille in plus quàm de peculio, vel in rem verso, non tenetur, contineatur: & magis esse ait debitum filij, & ità summam solidam promißione contineri: quod valet ad multa.*

1 l. Nesennius. de re iud. l. doli. de nouat. infrà.
2 l. q id quod. inf. de donat. l. ij de priui cred.
3 l. ij. de resc. vend. c. iij. & c. cum causam. de empt & vend.
4 Bar. in l. si quis cùm aliter. de ver. ob ig.
5 l. nuptura. de iur. dot.

QVAE

QVAE DOTIS. L. XXXIII.

DOTEM *numeratio, non scriptura dotalis instrumenti, facit* [6]: *ex quo descendit, vt maritus qui spe numerandæ sibi dotis promisit eam reddi, non vtiliter conueniatur, si illam non receperit* [7]: *poteritq́ue se, exceptione non numeratæ dotis, iuuare contra vxorem, aut eius hæredes statuto legibus tempore* [8]: *aut si alius promiserit dotem, præstabit maritus vxori vel eius hæredibus actiones* [9]. *Vndè si mulier dotem promisit marito, adhibitis quibusdam qui stipularentur, soluto matrimonio, dotem vel partem filii solui, non rectè & cum effectu maritus conueniretur ab ijs qui stipulati sunt: magisq́ue est, vt liberetur cedendo actionem in vxorem, si illa viuit, vel hæredes vxoris, quæ dotem debuit præstare* [10]. *quòd si ipsemet vxori successerit, nulla exceptione poterit defendi quin stipulatoribus dotem præstet: idq́ue non tam propter se, quàm quòd vxori successit: & hic est casus huius legis. præstanda autem illis dos erit, cùm certum est, eos animo donandi à muliere interpositos, aliâs nunquàm* [11]. *nam in obscuro potiùs illos vt mandatarios, quàm donationis causa interpositos, interpretari debemus, vt aliâs fusiùs* [12]. *Et his adde quod infrà ponitur* [13].

TITIA. L. XXXIIII.

SI *filia iudicium de dote, soluto matrimonio, cum marito velit contestari, vel iam iudicium acceperit, poterit is qui se illius patrem affirmat, ad id iudicium accedere, & impedire nè dos restituatur filiæ, si se patrem impleuerit: quod alibi à nobis diffusiùs* [14].

LVCIVS. L. XXXVIII.

CVM *propter adulterium vxoris, vel aliam eius culpam matrimonium dissoluitur, perdit illa dotem* [15]. *item ea quæ extra dotem sunt, scilicet parapherna* [16]. *Sic ex authoritate decreti* CVRIAE *Parisiens.* [17] *priuatur beneficio societatis, quæ inter cōiuges moribus Gallorum inducta est. Plus etiam dicitur in ea, quæ post mortem mariti turpiter viuit & luxuriosè, vt dotem perdat, nec ea agere possit cum hæredibus mariti ad recipiendam dotem* [1]. *Sed hoc intellectum habet secundùm ea quæ suprà retulimus* [2]. *Quòd si viuens maritus remisit noxam, remittitur quoquè pœna amißionis dotis* [3]. *at eam pater solus non remittit, per hunc textum: quanuis in alijs iniurijs*

6 l.j. de dot.caut.nō nu. C.
7 d.l.j.
8 l. in dotibus. & Auth. quod locū. sup. de dot. caut.non num.
9 l.si socer. §.j. inf.eo.
10 d.l.si socer.§.j.
11 l.mulier. §.vlt. sup. de iure dot.
12 in l.cùm maritus. §. mulier. suprà de pact. dot.
13 in l.pe. §.si vir.eo.
14 in l.is à quo. suprà de rei vind.
15 vt hic. & c.plerunquè. de donat int.vir.
16 l. consensu. de repud. C. & glo.in d.c.plerūquè.
17 Die xxv.Decemb. anno 15[illegible].
1 tex.& ibi gl.in l.pe. de adult inf. l au. de Cast. in l. sororem. de his quib.vt indig.
2 in l.rei iudicatæ.eo.
3 l. si vxor. §.vlt. inf. de adult.

filio illatis contrà obseruetur 4. *Sed hic aptè quaeritur de filiaf.amili-às, quae adultera est, ideoq́, quantùm ad eam pertinet, dotem debet perdere* 5: *an eo facto noceat patri, qui communem actionem de dote habet: quod non est verum* 6. *sic nec filiafamiliâs renunciare potest in damnum patris, beneficio hypothecae quam ex lege* 7 *habet: & hoc Bartolus & Baldus notant* 8. *de viro autem qui adulter fuit, infrà explicatur* 9.

VIRO. L. XXXIX.

ISTA lex & breuior & obscurior est, sed explicatur per responsum aliud, quod infrà sequitur 10. *Nam si vxor, cuius adulterio matrimonium dissolutum est, dotem repetat, repellitur à viro* 11: *nisi si in eodem maritus errore & vitio versetur. immò & iure pontificio adducitur, virum qui se lenocinio aut adulterio contaminârit, non posse ab adultera muliere diuertere* 12: *& si soluto matrimonio propter mulieris adulterium, is fornicetur, debebit matrimonium redintegrari* 13. *nam paria delicta compensantur, vt aliàs dictum est* 14. *Igitur marito de vxoris adulterio excipienti in hoc, vt dotem retineat, vxor replicat de eodem delicto. quod benignè admittitur, quotiès excipiens de lucro certat* 15. *at si de damno vitando, non de praeda, sit solicitus, perpetuum est, vt contra exceptionem criminis, nunquàm admittatur replicatio criminis aut doli* 16. *Ex hoc euenit, vt si testi crimen obiecero, non possit me replicatione paris criminis ab exceptione repellere, cùm de damno cauendo sim solicitus* 17. *His benè adiungitur, quòd licèt vir ab vxore de adulterio non possit deferri* 18, *poterit tamen mulier agere, vt is donationem propter nuptias perdat & alia lucra, item vt dissoluatur matrimonium* 19.

POST DOTEM. L. XL.

SVPERIVS relatum est 20, *id ex singularibus praeceptis esse, vt cùm mulier adhibet aliquem ad stipulandum dotem, non donandi animo id videri facere, sed vt procuratorem constituere: quod & hoc responso adiuuatur. Nam pater qui dotem dat filiae, efficit de dote actionem communem sibi & filiae* 21: *quod ius societatis nuptijs à filia contractis, is non potest tollere* 22. *si tamen consentiat filia, poterit pater stipulari, & euenmente conditione stipulationis commissa, etiam nolente filia aget* 23. *quod tamen verum est, si manifestè appa-*

4 l.sed si vnius.§.filiofamiliâs de iniur. infrà. gl. in l.in personam.de pact.sup.
5 d.c.plerunquè.
6 per Auth. e contra. C. de repud & in Auth de nupt §.est quaestio.
7 l.assiduis. § potior. C.
8 in l.ij.§.vlt. sup.eod.
9 l.prox.
10 l.cùm mulier. inf.eo. c.intelleximus.de donat.int.vir.& vxo.
11 vt l.Lucius.sup.eod.
12 c.significâsti.ext.de diuort.
13 c.ex literis.de diuort.
14 in l.si ambo. suprà de compens.
15 vt & d.l.cùm mulier.
16 l.apud Celsum.§ Marcellus. de dol.& met. except inf
17 c.cùm dilecti.& ibi Panor.fusè. & c.à nobis. de except. glo.in c.testimonium. de testib. Bar.in l.seruos. per illum tex.de accus.inf.
18 l.j.C.ad L.Iul. de adul.
19 c.j. & ibi Panor ext.vt lit.non cont.
20 in l.cum maritus. §. mulier.de pact.dot.
21 l.ij.§.quod si in patris. sup.eo.noto in l.si cum dotem. sup eo.
22 l.cù a socero.C.de iur. dot. & d.§.quod si in patris.
23 l.quotiès.sup.eo.

appareat id actum esse, vt soli patri stipulanti dos quæreretur. Nam in ambiguo pater ad stipulandum dotem ex interuallo adhibitus, vt procurator adhibitus censetur: & sic viuente filia, non aget ex stipulatione, nisi filia consensum accommodauerit. & ita hunc textum summo consensu veteres intellexerunt, quod & Duarenus probat. Reliqua require ex ijs, quæ suprà posuimus[24] *: vbi ea quæ aduersari videntur, remouimus.* 24 d.l.cùm maritus.§.mulier.de pact.dot.

IN INSVLAM. L. XLII.

FINIS *huius legis pertinet ad ea, quæ posita sunt in l. si mulier. suprà eod.*[25]. 25 adde quod dicitur in l.plerique. de rit.nup. sup.

SI MARITVS. L. XLIII.

HOC *caput duos recipit sensus contrarios, ob totidem lectiones quæ sibi inter se aduersantur. sed nos à Pandectis Florentinis non recedemus, in quibus ita habetur,* Si maritus in id quod facere potest, condemnatus sit, & nomina sint ad dotis quantitatem, neque ampliùs, neque habebit mandare actiones. *si enim non plus habet in bonis, quàm nomina quæ vsque ad summam dotis consistunt, non videtur facere posse, ideoq; non cogetur actiones mandare.*

SI SOCER. L. XLIIII.

§. LVCIVS TITIVS. *Huc pertinent, quæ paulò superiùs annotauimus*[1]. *Igitur quia maritus ad dotem repræsentandam vxori obligatus est, idq; soluto matrimonio, æquum est illi ad dotem, si non eam receperit, actionem dari in promissorem, vel promissoris hæredes: nec dolo petere videtur, cùm alteri quàm ei à quo petit, sit redditurus: nisi esset restituturus ei, qui reo reddere debet*[2]. *sic nec illa exceptio,* dolo facis. *obstat, quotiès actor non statim, sed ex interuallo restituturus est*[3] *: nisi propter dolum excipiens conuinceretur*[4].

GAIVS SEIVS. L. XLV.

VIX *certis casibus alteri per alterum acquiritur*[5], *de quibus aliàs diximus*[6]. *sed iure permittente, filij patribus in quorum potestate sunt, acquirunt*[7] *: at patres filijs non item*[8] *: idq; mero iure, sed æquitate quadam filijs vtilis actio accommodatur*[9]. *quod tamen infrà fusius explicabitur*[10]. *& hoc in filijs emancipatis magis est: nam*

si in

1 l.quæ dotis.sup.eo.
2 l.si donaturus.§.vl.supra de cond.caus.dat.caus.nō sequu. Bart. hic. & Alex. in d.l.si donaturus.
3 l.vit.§.vl.vt leg. seu fideic.nom.
4 l.si cum mulier. §. rerum rer.amot.
5 l.stipulatio ista.§.alteri.de verb.obli.
6 in l certi. §.quoniam. suprà si cer.pet.& in l. si procurator. de procura.
7 l.i.per quas pers. nob. acquir.C.
8 l.cum dos.§.si verò filia. sup.de pact.dot.
9 l.quodcùque.§.si quis ità.de verb.oblig.
10 l.quod dicitur. de verb. obligat.

si in potestate patris sunt, illis à patre quæri potest, quia in eo quod pater filijs quærit, sibi quærit [11]. *In dote verò propter singularia illius præcepta, non infauorabiliter receptum est, vt pater non solum ijs quos in potestate habet, sed nepotibus ex filia, quos de iure non habet in potestate, stipulando quærat vtilem actionem* [12]. *quod non tantùm in patre aut auo paterno, sed in auo materno, & per consequens extraneo* [13] *locum habet* [14]. *Quod igitur placuit, per filiam matri non quæri* [15], *& per patrem non quæri filio emancipato, item & per matrem non quæri filijs, etiam in contractu dotis* [16]: *id ità propter alias leges temperandum est, vt non quæratur directa, sed vtilis: idq; per hunc tex.* [17] *& hoc videtur rationem habere. his adiunge, an pactum inter coniuges prosit filijs nasciturus: de quo aliàs* [18].

11 §. ei verò. de inutil. sup. Instit.
12 l. pater. de pact. conuent. C. secund. Paul. de Cast.
13 hic. l. j. §. extraneum. de rei vx. act.
14 per hunc tex.
15 l. debitor. in fi. ad Trebell. intra.
16 l. si genero. C. de iur. dot. l. si pactũ. de pact. conuent. C.
17 & d. l. pater. Bal. in d. l. si genero.
18 l. si inter virũ. suprà de pact. dotal.

CVM MVLIER. L. XLVII.

HAEC *lex explicatur ex ijs, quæ singulariter paulò superiùs dicta sunt* [19].

19 in l. viro. suprà eo.

SI DOTALI. L. XLVIII.

PERTINET *ad id, quod dicitur in l. etiam. sup. eo. tit. vbi nonnihil, an nepotes filiorum appellatione contineantur: quanquàm hæc definitio in iure periculosa est.*

MALVIA. L. XLIX.

§. FVNDVS. *Quæstio huius responsi, extra omnem dubitationem videtur esse posita. Nam si fundum non æstimatum maritus in dotem accepit, quem pòst euicit alius, euidenter iniquum est, eum teneri ad fundi restitutionem quem non habet, nec dolo desijt habere, cùm & ipse maritus de euictione vxorem obligatam habeat, si illa promisit, vel alium quemuis promissorem* [1]. *Idem planè est, si fundus æstimatus datus est, deindè euictus: cùm enim debeat æstimationem ratione speciei & fundi, fundo sublato, à quantitatis obligatione is eximitur* [2]. *Aliæ præterea rationes sunt, quæ hic à Bartol. & cæteris dantur. Et ex hac lege eleganter temperatur quod dici solet, æstimationem facere, vt res pereat vel deterior fiat marito: nam si ea euinceretur de marito, nemo dixerit maritum teneri periculo, per hunc textum, cùm & ipse ratione euictionis mulierem obligatam habeat.*

1 l. j. de iur. dot. C.
2 l. pe. §. j. de nox. sup. & l. quidam. §. ij. infra de leg. j.

ÆSTI-

AESTIMATIS. L. LI.

ADIVNGITVR ijs, quæ de alienatione fundi dotalis suprà retulimus 3. 3 in l.j.de fund.dot.

SI FILIOFAMILIAS. II. L. LIIII.

EX hac lege 4 singulariter efficitur, maritum priuilegium habere, vt nisi quatenùs facere potest, non teneatur, etiam si ad rem immobilem, aut mobilem quæ extat, cõueniatur. quod aliàs annotauimus 5. Itaque de ea re deducet, vt viuere possit. 4 ibi, nec interest. 5 l.maritum.sup.eod. & Bar.& Alex.

SI QVIS SIC. L. LVI.

HANC legem annecte his, quæ posita sunt in l. si cùm dotem. ad princip. sup. eodem.

VSVFRVCTV. L. LVII.

PERTINET ad ea quæ suprà explicata sunt 6. Qui autem textûs expositionem videre cupiet, consulat Duarenũ hîc. quanquàm his de rebus & interpunctionibus non valdè bono iudici laborandum putem: modò quicquid id est, quod in dotem datum fuerit, restituatur sinè qua mariti aut mulieris iniuria. 6 in l. si vsusfructus. de iur.dot.

SERVVS DOTALIS. L. LVIII.

EGREGIVM est, quod hic Modestinus consulit, vt qui alterius negocia gerit, si qua in re suscipiẽda pendet animi, interroget dominum quid in ea re explicanda fieri velit, vt periculo eximatur.

FILIAE MEAE. L. LIX.

PATER stipulatus erat reddi sibi dotem soluto matrimonio filiæ mortalitate: si alio modo, vt per diuortium, dissoluatur matrimonium, stipulatio ad hunc casum non pertinet 7: nisi in fraudem mariti tus ægra filiæ repudium misit, per hunc tex. sic si in fraudem eius cui præbenda primùm vacans in ecclesia assignata rescripto est, aliquis modicum beneficium refutet, vt id expectanti cedat, hoc non debet expectanti fraudi esse, vt is teneatur illud beneficium acceptare 8. nec alienum est, vt fraus probata intelligatur eoipso, quòd ægra filia repudium dedit 9. quod & valet ad probandam fraudem eius qui donauit bona sua, & posteà scelus commisit de quo aliâs per Bar. 10 Quòd si fraus non esset, valeret donatio, licèt post contractum scelus sit facta, vt anteà exposuimus 11. 7 l. si cùm dotẽ. sup. eo. 8 c.ij.de renunc.lib.vj. 9 secund.Bartol.per hũc text. & d. c.ij. & Alex. hic. 10 in l.post contractum. ij.col.de donat. 11 l.sed si mors.de dona. int.vir.& vxo.

SI VERO. L. LXIIII.

llll HVC

HVC pertinent ea, quæ aliâs in eandem sententiam scripsimus [12].

12 in l. q proprio. §. procurator. de procur.

IN HIS REBVS. L. LXV.

HVIVS generis ferè sunt ea, quæ posuimus in l. si merces. §. culpa. suprà locat. Et ad id quod sequitur [13]*, quæri solet, An domini possint auferre vestimenta à seruis suis cùm recedunt: Item an vxori, vestimenta data à marito, sint vxoris vel hæredum. de quibus aliâs dictum est* [14].

13 in §. seruis.

14 in l. id vestimentû. de pecul.

§. SI FILIAFAMILIAS. Suprà retulimus [1]*, actionem de dote quæ viuo patre erat filiæ & patri communis* [2]*, effici mortuo patre propriam filiæ, etiam si non hæres extiterit* [3]*: nec ad rem pertinere, si iudicium iam sit contestatum à patre* [4]*. Sed dubitationem habet, an si à patre dos sit exacta, maneat apud hæredes, an verò filiæ præcipua iudicari debeat. sed propius est, vt ad hæredes pertineat: quæ sententia communis est, & rescripto principali satis probata* [5]*. Cui rei sufficit, quod hîc dicitur, videlicet cùm pater partem dotis exegit, vt reliqua pars mulieri sit soluenda: ex quibus verbis appâret, partem exactam hæredum esse, nec nisi ad id quod soluendum restat, mulieri actionem esse, licèt Duarenus negauerit* [6]*. Quod autem ad §. vxor diuortio, pertinet, suprà explicatur* [7]*. Et ad id quod ferè nouissima legis parte dicitur* [8]*, illud admonendum est, quòd qui dotem sibi promissam non recepit, non tenetur vxori ad eam reddendam, vt suprà exposuimus* [9]*. quod tamen ità verum esse didici, si non quæ mariti culpa redargui potest, quòd promissorem non exegerit* [10]*. Quòd si pactus est de non petendo dotem maritus, nec ab vxore illo nomine conuenietur* [11]*. diuersum est, si acceptam promissori tulisset, vt hoc textu: nam acceptilatio pro solutione est.*

1 l. quotiès. §. si voluntate. eod.

2 l. ij. sup. eo.

3 l. j. §. videamus. C. de rei vxo. act.

4 d. §. si voluntate.

5 l. vlt. C. comm. vtriusq; iud. Alex. in d. l. quoties. §. si voluntate.

6 in d. l. quotiès. §. si voluntate.

7 l. si mulier. sup. eod.

8 §. si vir socero.

9 l. quæ dotis. eo.

10 l. pe. sup. de iur. dot.

11 l. vlt. de pact. dot. l. si marito. §. j. sup. eo.

IN PARTEM. L. VLTI.

HIC tractatur quæstio, si fundo beneficiario & feudo in dotem dato ratione confiscationis & commissi accesserint aliqua, an debeant soluto matrimonio mulieri cum dote reddi, an verò in fructu sint: quod suprà relatum est [12].

12 In l. diuortio. §. si vir. eod.

LIBER VICESIMVSQVINTVS PANDECTARVM.

De impensis in res dotales factis.

IMPENSARVM. L. I.

TRIPLICEM *speciem impensarum Vlpianus hic ponit, & alibi Paulus* [13]. *In quo primùm admonendi sumus, non hic agi de impensis quæ ad fructus habendos aut recolligendos facta sunt. expeditum est enim, has non in ea causa esse, vt poßint à marito exigi & deduci, sed debebunt cum fructibus compensari* [14], *quod & in bonæ fidei possessore vtique verum est, etiam si rem titulo oneroso sit adeptus* [15]: *nam quod de impensis repetendis inculcatur* [16], *ità locum habere dici, vt primùm illæ cum fructibus compensentur: pòst verò ad residuum agatur, vt alibi ampliùs diximus* [17]. *Immò & hoc ad prædonem vsque perduci placuit, vt etiam is impensas causa fructuum factas, admissa compensatione, seruet* [18]. *& hoc æquius est. Similiter cùm præstatio solarij aut vectigalis sit onus fructuum, & pro fructibus pendi soleat, non deducitur à marito id, quod in illam causam impensum est* [17]. *De reliquis igitur expensis, quæ extra causam fructuum fiunt, hic sermo instituitur. Et has non est æquum cum fructibus compensari. pro oneribus enim matrimonij fructus deseruiunt, non pro expensis* [1]. *Itaque in necessarijs obtentum est, vt ea minuant dotem: quod interpretare, vt infrà dicitur* [2]: *at si non seruatis expensis dotem maritus restituerit, habet æquitatem opinio, quæ marito condictionem concedit* [3]. *Ex quo est, vt videatur liberum marito restituere dotem, si mâlit expensas suas habere* [4]: *nè vir authoritate legis faciens impensas decipiatur* [5]. *In expensis autem necessarijs numeratur ædificatio pistrini & horrei, si ità se res habeat, vt illis in familia sit opus: finge enim tam amplam esse familiam,*

13 l. impensæ. inf. de ver. sig.

14 l. quod dicitur. & l. vlt. ad fi. inf. eo. l. diuortio. §. impēdi. sup. sol. mat.

15 l. sumptus. & l. emptor. de rei vindica. sup.

16 l. in fundo. & ibi noto. de rei vind.

17 d. l. sumptus. de rei vind.

18 l. fundus qui. in prin. suprà famil. ercis. l. si à domino. §. fructus. sup. de petit. hæred. noto in l. iij. inf. eod.

19 l. neq; stipendium. inf. eod.

1 l. pro oneribus. de iure dot. C. l. dotis. ij. de iure dot. sup.

2 l. quod dicitur inf. eo.

3 d. l. quod. dicitur. §. si dos tota. inf. eo.

4 Bar. & Dy. in d. l. quod dicitur. tex. in l. cùm duobus. §. idē respondi. sup pro socio.

5 l. j. de ijs qui veniam ætat. impet. C.

miliam, vt sinè pistrino familia commodè se tueri non possit[6]. *At si horreum vel pistrinum maritus ad antiquum ædificium adijciat, non quòd id sit necessarium, sed vt meliorem & maioris redditùs fundum faciat, dum fortasse pistrinum alij pecunia locare vult, magis est vt id inter vtiles expensas numeretur*[7]. *Eadem distinctio applicatur, cùm quæritur de viro qui in totum collapsum ædificium reposuit: nam id inter necessarias expensas erit, si necessariò sit repositum ædificium*[8]: *sin minùs, vtilis dicetur expensa*[9]. *nam de expensa quæ fit ad instaurationem ruentis ædificij, nemo dubitat quin inter necessarias nuncupetur*[10]. *Planè expensa quæ in seruum ægrum curandum facta fuerit, necessarijs expensis aggregatur: quod rationem æquitatis habet, si magna est*[11]. *vndè repetitio dabitur, quia necessaria: at si parua sit, repetitio non esset*[12], *sed ea cum fructibus compensaretur*[13]: *pro quo illud est quod de commodatario dicitur, vt paruas expensas non repetat, sed magnas tantùm*[14].

VEL SI VITES. L. III.

HIC textus nobilis est, & ità in Pandectis Florentinis legitur: Nos generaliter definimus multùm interesse, ad perpetuam vtilitatem agri, vel ad eam quæ non ad præsentis temporis pertineat, an verò ad præsentis anni fructum, &c. *Ex quibus verbis intelligi potest, non tantùm eas expensas quæ fructuum causa facta sunt, non deduci à marito, quamuis necessaria sint, sed & ea omnes, quæ ad ædificiorum tutelam, & præsentem agri vtilitatem sunt impensa, in eadem causa erunt. Itaque non repetentur, sed cum fructibus compensabuntur*[15], *vt anteà diximus*[16]. *vndè impensam quam in custodiendo fundo dotali fecerit maritus, non seruat à muliere, si ea temporalis est. tueri enim suo sumptu res dotales maritus debet*[17]. *& hoc omnes probant*[18]. *nam qui aggeres facit, & fossa valloq; circundat fundum contra vim hostium, quia illud perpetuam fundi vtilitatem respicit, necessaria impensa erit, & repetetur à marito*[19].

QVOD DICITVR. L. V.

NECESSARIAE expensæ dotem minuunt, non re ipsa, sed iuris intellectu. si enim ipsa res corporaliter diminuerentur, desineret fundus esse dotalis, vel pars eius: quod non est admittendum. & ità

6 Ità potes intelligere hunc tex.

7 l.veluti.inf.eo.l.impēsæ. & ibi Alcia.de verbo.signi.

8 l.diuortio. § impendi. so ut mat.

9 arg. l.quod dicitur. §. vlt.inf.eod. Ange.in l. & in totum.inf.eod.

10 d.l.& in totum.

11 l.ij.inf.eod.

12 l.omnino.inf.eod.

13 l.diuortio. § impendi. suprà tit.j. & ibi Bart. & Ias. & l.pe.ibi.modica.inf.eo.

14 l. in rebus. §. possunt. commodat.sup.

15 per hunc tex. & l.pe. infrà eod.

16 l.j sup.eo. l.sumptus. de rei vindic.

17 d.l.pe.

18 Ang. Alex. Ias.in l.diuortio.§.impēdi.suprà titu.j.

19 l.impensæ.inf.eod.

ità intelligo quod in hac lege sub ambiguo dicitur[20]. *Itaque quod Scæuola dicebat*[21], *nisi post annum soluantur marito expensæ, desinere fundum dotalem esse, licèt verum concesseris, tamen sinè effectu est. nam nequè interim fundum alienare maritus potest. & si mulier offerat sumptus, illa recipiet fundum suum*[22]. *absurdum est enim, vt mulier cuius causa tot priuilegijs à iure ciuili adiuuatur*[1], *cogatur carere fundo ob expensas maturè non solutas: quod alij in iure contingit nemini*[2]: *præterquàm socio, qui si sumptus in ædificio communi à socio factos, intra menses quatuor non soluat, non desinit dominus esse, sed datur rei solidæ vindicandæ potestas ædificanti*[3]. *Non fiet igitur ipso iure diminutio dotis, nec desinet res dotalis esse, nisi vel in pecunia dos data est, (hic enim quantitatis ad quantitatem compensatio fiet*[4]) *vel nisi corpora æstimata data sunt, vt hic. nam re æstimata doti data, electio est viri, an rem, an æstimationem restituat*[5]. *poterit igitur optare, vt ipso iure corpora æstimata, penès se expensarum nomine sint. At si nulla æstimatio sit facta, retentio marito dabitur*[6]: *nec mutat quod lege codicis*[7] *videtur designari, retentionem non esse marito. nam id in vtilibus aut voluptarijs expensis magis est, quæ alio remedio seruantur, mandati scilicet vel negociorum gestorum actione*[8]. *In necessarijs autem expensis (cùm etiam iure codicis dotem minuant) id aliter non potest explicari, quàm per retentionem: quod Bartolo videtur.*

20 in vers. cæterùm.
21 l. si is qui Stichum. §. quod dicitur. suprà de iure dot.
22 d. §. quod dicitur. ad fi.
1 l. j. solut. matri. suprà.
2 l. si seruos. de pig. act. l. in fundo. suprà de rei vind.
3 l. si vt proponis. de ædifi. priuat. C. l. cum duobus. §. idem respondi. pro socio. suprà.
4 l. si conuenerit. ij. de pig. actio.
5 l. plerunquè. ad fi. de iu. dotium.
6 per hũc tex. in ver. manebit.
7 l. j. §. sed nec retentio. de rei vxo. act.
8 d. §. sed nec retentio.

§. VTILES. *Quæ dicta sunt, in necessarijs expensis locum habent. hic autem pergit Vlpianus de vtilibus & voluptarijs expensis explicare, & hæ sunt, quæ factæ, rem meliorem efficiunt*[9]: *at omissæ, non faciunt deteriorem*[10]. *repetuntur autem mandati actione, si voluntate mulieris sint factæ: at si nulla vxoris expressa voluntas interuenerit, actio negociorum gestorum marito erit, qui rem vtiliter gesserit*[11]. *Si tamen in tantùm expensarum summa excresceret, vt aliundè quàm ex dotali fundo non posset soluere, cogaturq́ue mulier fundo carere ob expensas, benignè dicitur, nullam marito deductionem esse*[12]. *Quid autem sit obseruandum in possessore alio qui expensas fecit, alibi post alios dictum est*[13]. *De voluptarijs verò expensis, facile est ex ijs, quæ sequentibus responsis sequuntur, iudicare.*

9 per hunc tex.
10 l. impensæ. de ver. signif. infrà.
11 d. l. j. §. sed nec retẽtio. & l. vtiliũ. infrà eod.
12 l. vtilium. infrà eod. & ibi Bart. & Alex. in d. l. impensæ.
13 in l. in fundo. suprà de rei vind.

NEQVE STIPENDIVM. L. XIII.

SVMPTVS qui in fructus colligendos & seruandos fiunt, onus fructuum sunt, & ità compensantur cum fructibus [14], *vt antè diximus* [15]. *Idem dicitur in tributo soluto, vt cum fructibus compensetur, nec repetitio sit, cùm ad onus fructuum id pertineat. vndè est vt coloni, creditores pignori incumbentes, & emphyteuta, suo sumptu id teneantur dissoluere, quia fructus capiunt, non autem domini* [16]. *Idem dicitur in fructuario. nam is tributa soluere debet, non dominus* [17]*: vt superius explicamus* [18]. *Sic qui ex priuilegio in sacerdotio tibi collato fructus habet, ad onera & tributa aliáque tenetur* [19]. *Immò & si tua culpa priuaris vel suspenderis à beneficio, medium tempus ab oneribus & tributis dependendis tibi immune est* [20]. *Sic cùm res ad eum casum deuenit, vt nulli fructus capiantur, cessant tributa, vt in emphyteuta dicitur* [21]. *Sic legatarius pro tempore post habitum legatum cedente, tributa soluit* [22], *cùm sit dominus* [23]. *quod ità verum est, nisi onera & tributa propè fructuum summam æquarent, ità vt nullus fructus penès legatarium maneret. Ideò qui cùm fundos à repub. certa pecunia conductos ad tempus haberet, legauit fructus eorum Titio, propè est, vt hæres soluat pensionem totius temporis, & fructus sinè onere ad legatarium deueniant* [1]. *At anterioris temporis, quàm res ad legatarium pertineret, hæres haud dubiè onera dependit* [2]. *pro ijs enim res quasi nexu tenetur* [3]. *Hæredi autem pignoris luendi in re legata, onus lege imponitur* [4]. *neque solum anterioris temporis sumptus ad hæredem pertinent, sed ea etiam onera, sine quibus rem aliter legatarius consequi nequit: vt in militia mihi legata, certum est, omnia onera & militiæ introitus, sinè quibus non conceditur mihi illa militia perfungi, ab hærede præstanda esse* [5].

14 l. pe. infrà eod. & l. diuortio. §. impêdi. suprà solut. matrimo.
15 l. j. suprà eo.
16 l. inter creditorem. de pac. suprà. l. j de anno. & trib. & ibi Bart. & gl. lib. x. C.
17 l. si pendentes. §. si qd cloacarû. de vsufruct. l. quarto. de vsufr. leg.
18 l. vsufructu legato. §. quoniam. de vsufruct.
19 c. præsenti. §. porrò. de offic. ord. lib. vj.
20 glo. & Bart. in l. inter quos. § damni. infrà de damno infect.
21 l. j. de iur. emphyt. C.
22 d. l. quarto.
23 l. à Titio. de furt. infrà.
1 l. qui concubinâ. § qui hortos. de leg iij. Bar. in l. his verbis. §. vlt. de legat. j.
2 l. idem Iulianus. §. ij. de legat. j.
3 l. imperatores. de publ. infrà.
4 l. si res. de lega. j.
5 l. his verbis. §. vlt. de legat. iij. infrà.

QVOD DICITVR. L. XV. & SEQV.

PERTINET ad id, quod anteà in eodem genere explicatur [6].

6 l. j. & l. iij. sup. eo.

De actione rerum amotarum.

SI CVM DOS. L. VIII.

QVI

QVI cùm debiti nomine conueniretur, non compensauit quod vicißim sibi debebatur, non continuò actionem perdit, vt hic. obtentum est enim, vt cùm debitor, qui & idem creditor erat, soluit, repetitio quidem non sit, sed integra debiti maneat persecutio [7]. *quod eousquè perduci placuit, vt etiamsi compensationis exceptio sit reiecta, nihilominùs salua debiti actio sit in alio iudicio* [8], *nisi iudex nominatim compensationis exceptionem reprobârit, quasi non existente debito* [9]. *quod & anteà annotatum est* [10]. *Et quemadmodùm ex hoc textu dicitur, eum qui soluit quod debet, posse posteà quod sibi debetur, persequi: ità qui ei quem debito sibi obligatum habet, aliam summam numerat, non repellitur à petitione prioris debiti, licèt in secunda cautione de priore debito mentio non sit facta* [11]. *Sic qui habet sibi Titium debitorem in centum, potest petere quinquaginta* [12]: *non enim attenditur quid debeatur, sed quid petatur* [13]. *ex ea tamen petitione creditor debitorem suum pro reliqua summa non dimittit, nec censetur liberare, per hunc textum: nisi adiecisset dictionem taxatiuam, putà,* solue mihi quinquaginta, quæ tantùm mihi debes: *hic enim in residuo liberatio est* [14]. *Quod autem ad finem legis dicitur, maritum contra mulierem non restituentem, iurare in litem, pertinet ad ea, quæ aliâs de iuramento in litem, diximus* [15].

7 l. qui inuicèm. de compens. suprà. Bar. in l. si pater. solut. mat. sup.

8 d. l. qui inuicèm. & tex. in l. quod in diem. §. j. sup. de cõpensat. sup.

9 d. l. quod in diem. & l. si autẽ. §. vlt. de negoc. gest. suprà.

10 d. l. quod in diem.

11 l. Lucio. de obligat. & act. infrà.

12 l. in cõmodato. §. duabus. sup. commo.

13 l. cùm quadam puella. §. vlt. suprà de iurisd. omnium iud.

14 l. iij. §. cùm Titio. de adimen. legat. infrà. Bar. in l. si quidem. de transac. C.

15 toto tit. de in lit. iuran.

IDEOQVE. L. X.

IVRE expeditum est, quòd contra mulierem quæ res amouit & non restituit, iurat maritus in litem ad omnem vtilitatem [16]. *& quia id contumacia agit, improbè à marito desiderat sibi caueri nomine earum rerum, quas illa non vult restituere: quin & existimo, rebus euictis non esse euictionem ipsi mulieri. Quòd si nullus dolus possessoris arguatur, adhibenda erit distinctio, quam alibi admisimus* [17]. *At si res pro qua æstimationem dedit, vindicaretur à marito, habet mulier exceptionem: & si ceciderit à possessione, actionem* [18]: *quòd (opinor) sit iniquum, maritum rem & æstimationem habere.*

16 l. prox.

17 l. & ex diuerso. §. petitor. de rei vindic.

18 l. si ꝓpter. §. vl. inf. eo.

MARCELLVS. L. XI.

QVA ratione pater amouentis iurare non cogitur, quòd sit iniquum, de alieno facto aliquem iuramentum suscipere [1]: *ità nec refer-*

1 l. videamus. §. j. de in lit. iuran. sup. & hic.

referre is, cui in rerum amotarum iudicio iuramentum delatum est, potest[2]. *qua enim ratione deferens, ex relatione iurare poterit, qui factum sibi cognitum non habet? Sed hac aliâs dicta sunt*[3].

RERVM AMOTARVM ACTIO, OB ADVLTERII. L. XXVII.

VETERVM regula est, vt quotiès ex eodem facto existit actio ciuilis & criminalis, vna actio alteri praiudicium non afferat: sed vna expedita, ad aliam sit regressus[4]. *quod non eò pertinet, vt simul & semel illa duo remedia possint intendi. neque enim permissum est, duas actiones simul proponere, sed vna proposita ad aliam, in id quod excedit, regressus dabitur*[5]. *Ex eodem igitur crimine actio ciuilis & criminalis profecta, simul non indicentur*[6]. *quod verum est, si ab vno & eodem sint proposita: si à duobus, valet intentio*[7], *& simul vtrunque iudicium expedietur. Sic cùm proponuntur diuersa iudicia ex diuersis causis orta, vnum alteri nihil officit, per hunc textum. quòd si non idem actor duas illas actiones proponit, sed actori crimen intendenti, reus ciuilem rem obijcit, constat ex illa ciuilis rei exceptione, intentioni criminis non adferri praiudicium*[8]. *Sed hoc aliâs fusius*[9].

2 per hunc tex.
3 l. manifestæ. de iureiurand. infrà.
4 l. j. quand. ciuil. act. crim. præiud. C.
5 l. j. vi bonor. rap. infrà. notat. in l. quod in hærede. §. eligere. de trib. suprà.
6 l. interdùm. de public. iud. infra.
7 l. vlt. de ord. cognit. C.
8 l. adulterii de adulter. C. l. per minorē. suprà de iudic.
9 l. prætor. §. j. de iniurijs.

De agnoscendis & alendis liberis, vel parentibus, vel patronis, vel libertis.

SENATVSCONSVLTVM. L. I.

HIC titulus duabus partibus continetur. inprimis verò habet senatusconsultum, quod factum est contra maritum, qui vxorem negauerit ex se esse pragnantem, vt cogatur partum agnoscere. Debet autem mulier se pragnantem denunciare ei cuius interest: qui si non inueniatur, satis erit domum denunciare[10]. *ex quo est, vt vocatio in ius, nō priùs ad ades fieri possit, quàm non sit inuentus qui euocatur*[11]. *nec ad hospitium fieri poterit denunciatio*[12], *nisi in ciuitate maneat, & in hospitio habitet, vt hoc textu designatur. & hoc aliâs attigimus*[13] *quid verò sit obseruandum post denunciationem, hic cumulatè in textu explicatur. Alia est pars edicti, ex qua id officio iudicis continetur, vt is inter certas personas decernat alimenta, qua de re infrà fusè Vlpianus ponit*[14].

10 facit l. licèt. C. de diuor.
11 per hunc tex. & l. iiij. §. toties. & ibi Bar. de dam. infec. gl. in c. iij. de dolo & contum. & ibi Panor.
12 l. j. §. hospes de his qui deiec. vel effu. suprà.
13 l. plerique. de in ius voc. suprà
14 l. si quis à liberis. eod.

SI

SI QVIS A LIBERIS. L. V.

QVI sunt alendi, ex hoc responso manifestissimum est. sed & illud admonendum est, non cogi patrem filio alimenta praestare, si filius in possessione non est, adeò vt à patre filius meritò negetur: sed de ea re iudex primùm cognoscet, an scilicet sit filius, & pòst alimenta praeberi iudicabit, at ante cognitionem non cogeretur praestare alimenta pater [1]. *aliàs si in quasi possessione filius est, etiam ante cognitionem alimenta à praetore decernentur* [2]. *Sed nec solet cogi pater ad constituenda alimenta filio spurio, & non iustè nato* [3]. *immò spurio relictum à patre, ab illo aufertur, & ab haerede retinetur* [4]: *vt ne alimenta quidem is capere possit* [5]. *At mater spurium alere tenetur* [6], *cùm sit certa* [7]. *quibus adiunge quod dictum est in l. cùm legitimae. sup. de statu homi. Quinimò & si parens neget filium suum esse, & is in quasi possessione illius iuris non sit, non antea praestabit pater alimenta, quàm causa cognita id decernatur à praetore* [8], *vt antè dixi: in quo animaduertendum est, ex ea cognitione quam praetor summariam interposuit, non ideò effici actorem patri iustum filium* [9]: *nec id obesse patri, quin de re principali, hoc est, an sit is filius, iterùm iudicium possit dictare* [10]. *summaria enim cognitio incidentis, principalem rem non attingit aut laedit. At si plenè de incidenti esset cognitum, magis est vt praeiudicium veritati fiat* [11], *vt alibi notauimus* [12]. *Item addit Vlpianus, pro modo facultatum alimenta constituenda filio esse, aut ei qui ad hoc beneficium ex lege vocatur. Idem obseruatur in constituenda dote, quae incerta, & nulla summa assignata, est promissa* [13]. *eadem moderatio tutori in praebendis pupillo alimentis, à lege iniungitur* [14]: *& earum impensarum ratio habebitur ex arbitratu boni viri, vt sumptus omnes tutori reficiantur ex qualitate pupilli, licèt tutor se illos sumptus fecisse legitimis documentis probare non possit* [15]. *Sed in taxandis alimentis à praetore ipsi filio aut alteri cuipiam, in* CVRIA [16] *Parisiensi quaesitum est, an iudex rationem eorum bonorum possit habere, quae extra prouinciam suam sita sunt, & horum prospectu maiora alimenta decernere: & hoc magis est. Cuius rei magnum est argumentum quòd dicitur, Praetorem (qui in vrbe tantùm imperium habet) iubere posse, vt distrahatur fundus qui in prouincia est* [17]. *ratione enim personae pupilli & tutelae quae Ro-*

m m m m   *ma*

1 l. j. §. si ea. de ven. in pos. mit. l. iij. §. causae. de Carbo edic.
2 l. vlt. de ordi. cognit. C. & l. si neget. inf. eo. & ibi Bart.
3 vt inf. ea. l. § idem rescripsit. & ibi glo.
4 l. j. de nat. li. C. Bar. in l. j. de delator lib. x. C.
5 Auth ex complexu. de incest. nup. C.
6 §. idē quoquè. inf. ea l.
7 l. quia. de in ius voc.
8 §. si vel parēs. inf. ea. l.
9 l. j. §. idē Iulianus. sup. eo.
10 per d. §. si vel parens. & fac. l. à diuo Pio. §. si super. de re iudic.
11 l. ij de ord cog. C. c. j. ext. de ord. cognit.
12 l. si iudex. supra de ijs qui sunt sui vel alieni iur.
13 l. quaero. & l. cùm post. §. gener. & ibi not. sup. de iure dot.
14 l. tutor secundùm. infrà de administ. tut.
15 l. vlt. de aliment. pup. praest. C.
16 anno 1544.
19 l. magis puto. §. illud quaeri. de reb. eor. qui sub tut. infrà.

ma geritur, ad omnia persona accidentia potestatem habet. Sic tutor simpliciter datus, ad omnia bona etiam extra prouinciam sita, datus putatur [18]*. quamuis petere is poßit, nè vltra centesimum lapidem geras* [19]*. Sic interdictio bonis facta prodigo aut alteri, omnia bona comprahendit etiam alibi sita: id enim ratione persona qua sui fori est, iudex potest* [20]*. Sic iudex potest me priuare bonis alibi sitis* [21]*: quanquàm executio realis per iudicem loci in quo bona sunt, debeat expediri* [22]*. quibus adiunge qua dicimus in l. argentarium. de iudic. sup.*

18 l. propter litē. §. licèt. de excus. tut. inf. l. ij. de excus. tut. C. & ibi Bar.
19 d. §. licèt. & d. l. ij.
20 Bar. in l. relegatorum. §. interdicere. de inter. & releg.
21 c. postulâsti. de foro compe. ext.
22 d. c. postulâsti. l. cùm vnus. §. pe. de bon. aut. iud. poss. Bar. in l. j. illo tit.
23 §. quamuis. inf. ead. l.

SI NEGET. L. VII.

PERTINET *ad ea qua notantur in l. j. suprà eod.*

De inspiciendo ventre, inspiciendoque partu.

TEMPORIBVS. L. I.

ISTA *pars testimonio Vlpiani facilima est, satiúq; se explicat, & res tota in authoritate iudicis posita est. Cùm enim tres obstetrices, vel dua ex tribus, renunciauerunt mulierem esse pragnantem, tum officio ius dicentis continebitur, vt potestatem faciat marito custodis adhibendi: vt hìc in textu latiùs dicitur. Sed eleganter dubitari potest, an mulieri, qua renunciatione obstetricum à pratore pro pragnante vel non pragnante iudicata est, sit permittendum, iterùm rem ad examen reuocare, & petere vt alia obstetrices appellentur: & profectò summam rationem habet Baldi & Alexandri opinio* [1]*, quam etiam consuetudo sequitur, vt id illi prator concedat. nam sententia lata ex iudicio peritorum, nunquàm dicitur transire in rem iudicatam* [2]*: ea enim ex priuilegiatis probationibus lata est, ideò & retractari potest* [3]*. Pro quo & illud facit quod dicitur, eum qui ex duello victus, eius criminis damnatus est quo erat delatus, absolui, si posteà illius innocentia appareat* [4] *hic enim ex probatione priuilegiata & non communi, sententia processerat: ideò nouis alijs probationibus suppetentibus, retractanda* [5]*. Et si peritiores sint ad quos res reuocatur, quàm ij qui primùm adhibiti sunt, poterit sententia ex dicto priorum lata rescindi, atquè si lata esset ex falsis attestationibus & instrumentis* [6]*.*

& hoc

1 in l. ab hostibus. ij. col. solut. matr.
2 arg. l. diui fratres. de iur. patro. infrà.
3 l. si qui adulterij. C. ad leg. Iuliā de adul. & l. admonēdi. de iureiur.
4 c. ij. de purga. vulga.
5 d. l. si qui adulterij.
6 l. diuus. de re iud. inf. l. j. & seq. si ex fal. instr. c. licèt causam. de pb.

& hoc ferè Canonici tenent [7]*, licèt solus Abbas refragetur* [8]*. His illud additur, obstetrices & alias personas deponentes de peritia, iurare debere* [9]*. Sic doctor deponens de peritia discipuli sui, fidem non facit, nisi iuratus* [10]*: & hoc Bartolus notat* [11]*, quanquàm glos. hic contrà sentiat.*

7 in c. ꝑposuisti. de prob.
8 d. c. proposuisti.
9 l. hac edictali. § his illud. & ibi Bar de secũ. nup. l. comparationes. de fid inst.
10 l. nulli. de aduo. diuer.
11 in prooemio Pandect. iij. col. C.

Si ventris nomine muliere in possessionem missa, eadem possessio dolo malo ad alium translata esse dicatur.

HOC EDICTO. L. I.

A*LIQVANDO euenit, vt is qui in possessionem missus est, venire probibeatur: aut cùm venerit, expellatur. Et certè contra eum qui probibuerit aut expulerit, plura remedia sunt inducta. nam & interdictum competit in eum, item poterit prætor iure potestatis suæ extra ordinem decretum suum tueri* [12]*. Ei verò qui fuerit probibitus nè intraret, vel postquàm venisset, est expulsus: id indulgetur, vt perindè possessor habeatur, atquè si reuerà possideret* [13]*: vndè licèt rem non teneat, verus tamen possessor efficitur post annum* [14]*, in hoc, vt non sit licitum missionem passo recipere possessionem* [15]*. quæ ideò obtenta esse possumus suspicari, quòd non possit non dolo facere, qui præcepto prætoris etiam iniusto non obedit* [16]*. non enim per vim damnati, sed per restitutionem in integrum, quod malè & ex falsis probationibus iudex iudicauerit, retractatur* [17]*. Sed & interdùm accidit, vt qui in possessionem venerit, dolo suo malo ad alium fortè imprudentem, possessionem transferat, vt in muliere euenit, quæ causa ventris missa, ad alium possessionem transtulit. nam & in eam actio in factum datur: & is qui est ingressus, cogetur discedere. & id per interdictum, non autem manu militari* [18]*: neque enim decretum prætoris violauit, neq; quicquam fecit quò minùs qui missus est, ingrederetur: sed ab eo qui est missus, accepit: quanquàm enim in eo aliquis dolus possit argui, non tamen resistit magistratui. & ità contrarietas, quæ multũ magna credita est, tollitur. quod & Zasius videtur assentiri* [1]*. Quòd si prætori nõ licet manu militari possessionem auferre, ergò nec ijs ad quos ea res per-*

12 l. si quis missus. nè vis fiat ei qui in possessio. miss. infrà.
13 l. quanuis. inf. de bonis autho. iudic poss.
14 c. contingit. de dolo & contumac.
15 c. j. de eo q miss. est in possess. caus. rei. seru.
16 l. seruo. §. cùm prætor. ad Treb. c. pastoralis. §. quia verò. de offic. de leg.
17 l. si prætor. §. Marcellus. de iudic. l. Diuus. de re iudic.
18 per hunc textum.
1 In parte ij. antinomiarum.

pertinet, licebit propria authoritate expellere. Ijs enim tantùm licet quod in rem sit, propria authoritate tollere, & resistere violento, qui & domini sunt, & possessionem reuerà habent[2]*: vt in eo qui iurisdictionem, dominium, sacerdotium, aut quid eius generis possidet, Innocentius & Abbas probant*[3]*. aliâs id non erit permittendum*[4]*. Et ex eo quod ex hoc edicto dicitur, primùm in factum actionem esse in mulierem, quæ rem alienauit dolo malo: item & iterùm necessarium esse interdictum contra eum, in quem alienatum est, liquidò appâret, sententiam latam contra possessorem, non posse ad executionem perduci contra eum in quem alienata res est, præterquàm in casu speciali legatorum*[5]*: quod & Bartolus notat*[6]*. pro quo illud est quod dici solet, non posse me cum illo, interdicto vndè vi, contendere, qui etiam sciens successit ei, à quo sum expulsus*[7]*. Neque enim intentio violentiæ & spoliationis à tertio facta, reo nocet*[8]*. quod & Bartolus putat*[9]*. Iure tamen pontificali*[10]*, contra eum qui scienter violento successit, datur condictio ex canone, in hoc, vt spoliato etiam dominium non probanti, is restituere teneatur. Item is ex eodem rescripto conuenitur, quo & spolians poterat conueniri*[11]*. at ex eadem instantia cum authore suo instituta, successor neque conuenietur, neque executionem patietur, vt suprà diximus, & Innocentius probat*[12]*. An autem sententiam contra reum latam, iudex qui dedit, iustè exequatur in fideiussorem, alibi dictum est*[13]*.*

2 l. quemadmodùm. §. j. & ibi dixi. ad le. Aqui.
3 in c. j. de immu. eccle. ext.
4 l. extat. & ibi dicitur. quod me. cau. l. si quis in tantam. vnde vi. C.
5 l. certa. vt in poss. lega. C.
6 l. is cui. §. qui in possessionē. inf. vt in possess. leg. seu fideicom.
7 l. cùm a te. inf. de vi & vi arma.
8 l. iuste. de iur. delib. C. & c. j. de restitut. spol. lib. vj.
9 l. rem quæ. de acquirē. poss. [illegible]
10 c. sæpe. de restit. spol.
11 c. quia v. de iud. extr.
12 d. c. quia v. de iudic.
13 l. si remunerādi. manda. suprà.

De concubinis.

QVAE IN CONCVBINATV. L. I.

CONCVBINATVS *per leges nomen assumpsit, ideòque extra pœnam est*[14]*. sed illud constat, ibi concubinatum non intelligi, quotiès stuprum committi potest, vt hîc dicitur. Vndè quia ijs qui vxorem duxerint, concubinas habere non est permissum*[15]*, (eæ enim non concubinæ propriè, sed pellicet vocantur, vt eleganter Connanus ex Gellio & Flacco docuit*[16]*) ideò nec concubinatus dicetur: adeò vt quæ de naturalibus liberis, natis scilicet ex concubina, ad vncıam vocandis dicuntur*[17]*, non habeant locum in natis ex pellice eius qui vxorem habeat: in quam (si nupta non est) licèt non committatur adulterium à lege punitum*[18]*, nec stu-*

14 l. iij. infr. eodem.
15 l. j. de concu. C. l. vlt. cōmu. de manumis. C.
16 lib. vij. commentario. iur. ciuil. titu. de conc.
17 auth. matre. de natur. lib. C.
18 l. si ea. de adul. C.

nec stuprum, (quòd hoc in viduam, vel virginem corpore non merentem, illud in nuptam committatur[19]*) non est tamen concubinatus: cùm eius qui vxorem habeat, vel non sit concubinatus, vel lege improbetur. Immò & quia hodiè lege Euangelica & Pontificum mandatis quilibet concubitus, præter matrimonium, est damnatus, puto non insubtiliter defendi, iura quæ in concubinis loquuntur, locum non habere in iis meretricibus, quæ hodiè in clientela & familia multorum viuunt. Hoc tamen omnium consensione obtentum est, &* CVRIA *Parisiensis probauit*[1]*, vt quemadmodùm iure Ciuili & Canonico*[2] *subsequens matrimonium efficit legitimos filios, qui antè ex concubina sublati essent: ità & nati ex illis meretricibus, iusti efficiantur ex matrimonio consequente, quod & Canonistæ assentiuntur*[3]*. Sic & illis relicta valebunt, seruata ea moderatione, quam alibi notamus*[4]*. Sed hoc in natis ex coitu damnato, cui scilicet pœna constituta est, ex adulterio putà aut incestu, non vtiquè est, qui neque ciuili, neque canonico iure iusti efficiuntur & legitimi*[5]*: vt in filiis ab eo qui vxorem duxit, ex concubina susceptis, scriptum est*[6]*. Cætera de concubinis petenda erant à canonistis*[7]*: qui melius mea sententia, quàm Græcorum natio: quæ cùm admirabiliter esset inepta, maximéque illo vitio abundaret, et tamen nomen non dedit: at illi cùm in hoc genere plurimùm offenderent, infinita quoquè de concubinis edixerunt.*

19 l. stuprum. & l. inter. §. lex Iulia. de adul. inf. l. inter stupru. de verbor. signific.

1 vij. Idus Iunij, anno 1518.

2 l. cum quis. & l. nuper legem. de natur. lib. C. c. tanta. qui filij sint legitimi.

3 glo. & Panor. in c. innotuit. de elect. in c. tanta. qui filij sint leg.

4 l. cùm legitimę. de statu hominum.

5 d. l. cùm quis. & l. seq. & l. licet. ad fin. de nat. lib. C.

6 c. tanta. qui fil. sint legit. auth. qb. mod. nat. effi sui. § pen. l. Paulus. de stat hom. & Bar hic.

7 toto tit. de cohab. cler. & mulie. & Pan. fuse in c. vestra. illo ti. & aliàs.

ADVERSARIORVM PETRI COSTALII EX XXV. LIBRIS PANDECTARVM, FINIS.

INDEX RERVM AC VERBORVM, NON QVIDEM OMNIVM, SED QVAE HOC IN OPERE POTISSIMVM VERSANTVR, OPERA BARTHOLOMÆI LAVRENTIS SEDVLO CONGESTUS, & iuxta literarum seu Casuum ordinem, solicita eiusdem cura digestus.

Meminerit Lector, adiectam numeris literam a, indicare superiorem bipartiti folij aut lateris portiunculam: b, inferiorem: sicubi verò neutra illarum subijcitur, posse indifferenter vtraque in lateris parte, quod quaeritur, inueniri. Hoc animaduerso, erit inuentu, quod index monstrauerit, haud difficile.

ABigeus quomodò quis dicatur 70 a
ablatiui absolute positi quid signet 108 a
ablatum quod, cui aut quibus applicandũ 189 b 190 a 608 b
abrogandis veterum sententijs qui quàm dedıti 32 b
absens quis quid teneatur dimittere 139 a
absens quis vbi & quando habeatur 191 b 192 a
absente parte, quid quomodò fieri possit 132 b
absentes qui quo priuilegio gaudeant 167 b 168 a 173 a
absentibus seu absentium nomine quî per quos quæratur 56 a
absentiæ casu quî cui merum officium delegetur 65 a
absentiarum species quot 139 a
absolutio pœnæ quæ quomodò fiat 436 b
absolutus quis qui iterum conueniatur 144 a
absoluti iurisperiti descriptio 30 b
absque monitione præuia an quis ad iudicium vocandus 260 b
Accepta quæ per quos quibus quomodò restituenda 124 b
accepti qui quomodò conueniendi 507 b
acceptio pecuniæ turpis quæ 349 b
accessionum ciuilium ius aut ratio qualis 351 b
accessus quis vbi à quo cuĩ præstandus 490 a
accidens subiecto cedere 240 b
accipientis & dantis habitudo quæ cuiusmodi 384 a
accipientis ius quotiès aut quî perimatur 473 a
accipientis pignus non idoneum conditio quæ qualis 322 b
accrescendi ius quale 230 b 232 a 237 vbì vel fit, vel non fit 241 a 279 b 470 a
accursij laus & repræhẽsio 276 b 290 b 291 a
acquiri quod vni ex socijs nequit, alteri cedere 230 b
acquisita seu contracta à patre, quî vel conducant vel noceant filijs 51 a
acquisitio quæ quibus necessaria 200 b
acta iudicij qui edenda 92 a
acta, officij nomine ab aliquo confecta, qui valeant 60 a
acta quî iudici sequenda, seu quî ex ipsis iudicandum 62 b
actio ad dandum præcisa quæ qualis 515 a
actio ex contractu quæ quomodo sit 372 a
actio executionem paratam habens, quæ 436 a
actio ex quo pacto non sit 315 b
actio male fundata, quî confirmari queat 393 a
actio num electione tollatur 410 a
actio pro dote, cuius aut qualis sit 586 a 614 a
actio pro quibus, quando aut quibus detur 97 a 255 b 382 b
actio quæ cuius naturam capiat 88 b
actio quæ cui aduersùs quem competat aut detur 321 b 322 b 586
actio quæ ex quo pacto oriatur 96 a
actio quæ per quam tollatur 457 a
actio quæ qualis aut quotuplex 137 a 290 a 291 b 370 b 628 a
actio quæ quomodò non sequatur 362 a
actio quæ qui intendenda 362 a

actio

actio quæ quandò aut quibus detur 255 b 382 b
actio quæ quibus quomodò accommodetur 226 a
actio quæ vndè nascatur 131 b
actio quid oratoribus, quid philosophis, quid Iuristis significet 33 b
actionis male cœptæ sumptus cui quousquè ferendi 393 a
actionem ex nudo pacto esse 450 a
actionem perpetuam iuramento effici 329 b
actione prohibita, non prohiberi defensionem 78 a
actiones quæ quales, quotuplices, aut vndè dictæ 273 306 b 375 516 b
actiones quæ qui fiant arbitrariæ 373 b
actiones quæ quomodò sibi mutuò non præiudicent 640 a
actiones vtrùm tollantur electione, an non 381 a
actionum distinctio quæ cuiusmodi 512 a
actionum quarum quæ inter eas differentia 486 a
actionibus pluribus num actor possit vti 410 a
actiones hæredum non confundi 294 b
actiones plures ad diuersa institutas, electione non tolli 484 a
actor quid cui quandò cogatur edere 92 b
actoris quæ contra quem sit optio aut electio 120 b 121 a 374 a
actorine an reo magis faueatur 82 b
actori plene probanti num sit iurandum 338 a
actori quæ sit aut non sit in testes potestas 285 b
actionem domino uti 207 b
actore non probante, quid commodi reo obueniat 571 a
actus necessarius quî non reuocetur 225 b
actusne vnus an plures possessionem faciant 275
actus quid 264 b 265 a
actûs, viæ & itineris discrimen 253 a
actui nulli consentiens, num lædatur 539 b
actu concesso aut vetito, quid concessum vltrà putetur 526 a
actu ex quo nulla fit pœna 417 b
actus prohibiti num iuramento firmentur 97 a
actus qui quomodò pendeant 273 a
Adami si adhuc viueret, honor ac reuerentia 77 a
adiaphora Philosophis, quî vel æqua vel iniqua iureconsultis 37 b
addictio in diem, an adiectio, meliùs dicatur 472 b
addictio quæ quid faciat 472 b
adiectio seu addictio quæ qualis 23 a
adhibitus quis quomodo censeatur adhibitus 630 b
adhibitus stipulandæ doti, quînam adhibitus videatur 596 b
adhibiti seu adhibendi in consilium, an necessario sequendi 161 a
adiectio conditionalis, solutum eo modo, quid sibi velit 364 b 375 a
adinuentiones iuristicæ quę quales 26 a
aditus quis cui præstandus 267 b 268 a
adminicula contractuum quæ qualia 471 a
administratio quæ qualis aut quotuplex 403 a
administratori quid quomodò probandum 346 a
administratores num remittant debita 105 a
administratores qui quales, aut quomodò dentur seu teneantur 58 b 403 a 451 b
administratorum delicto an & qui ciuitas obligetur 322 a
administratorum negligentia quæ quibus noceat 105 a
adoptiuus an patris vocabulo contineatur 77 b
adoptiuus filius an legitimæ filiæ præferendus 77 b
aduena quis vbì conueniendus 172 b
aduenæ prærogatiua quæ qualis 168 b
aduentitia quæ cui cedant 612 a
aduentitium peculium quid 417 a
aduersarium seu aduersaria quid 91 b
aduersione an auersione res emi dicenda 506 a
aduersitas legum quæ qui concilietur 624 b
adulteram perdere suam dotem 629 b
adulteria mutua quî mutuo cõpensentur 630 a
adulterum qui proba vxor conuenire aut spoliare queat 630 b
adultum sinè tutore euocari posse 552 b
aduocatus & procurator num sint testes idonei 577 b
aduocatus quidam mortuus, quî & cur se damnatum reuelârit 44 a
aduocatorum priuilegium quod quale 499 b

Aedes

Aedes quæ cur ciuitatis oracula appellatæ 18 a
ædes quibus rebus contineantur 250 b
ædificandi ratio quæ qualis 259 a 262 b
ædificij quod quale, quidve iuris habeat 635 b 636 a
ædificij tollendi ius aut discrimen quod quale 283 b
ægrotus medico promittens, num soluere teneatur 139 b
æqualitásne inter dotem & donationem, an differentia 594 b
æqualitas quæ quàm necessaria 73 a
æqualium duorum prius nominatus, quid priuilegij habeat 232
æquitas quomodò vbì contra ius scriptum amplectenda 44 b
æquitas quæ vbì spectanda 544 a
æquitas vbì perpetuò valitura 25 b 26 a
æquitatis ac iuris discretio aut differentia quæ 44 a
æquum olim ac licitum, quî hodiè iniquum & illicitum sit 39 a
æris alieni quæ vbi ratio habenda 188 b
æs alienum inter quos quomodò diuidendum 292 b
æs alienum quo legato compræhendatur 527 a
æs alienum vndè subducendum 232 b
æstimãdæ rei potestas quousquè excurrat 372 b
æstimata dos, cuius periculo sit 585 a
æstimatio an periculum transferat 457 b 511 a
æstimatio an rei loco fungatur 477 a
æstimatio an & quando periculo obliget 384 a 584 a
æstimatio quæ qui facienda 281 a 319 a 483 a 549 a
æstimatio quæ quod periculum vel adferat vel auferat 632 b
æstimatio vbì pro re detur 311 b
æstimationis seu æstimati cuius periculũ quod 584 b 585 a
æstimationi cui quæ actio detur aut non detur 339 a
æstimationem danti, retenta re, an detur de euictione actio 213 a
æstimationem qui soluat, quasi emptorem haberi 219 a
æstimationem soluenti, an de euictione cauendum 608 b
ætas humana alioquì breuis, quî perdiscendo iuri sufficiat 8 b
ætas qui probanda 152 b
Affectione pari suspicionem tolli 582 a
affectus concubinæ quis quid priuilegij habeat 621 b
affines in coniunctis personis cõpręhendi 80 a
affinitates quæ quales 593 a
affinitates quæ vbi qui durent 114 a
affirmantine an neganti potius credendũ 163 a
affirmatiuæ & negatiuæ legis differentia quæ 124 a
Agentem, quid habere oporteat 92 b
agere aut contrahere quibus quomodò non liceat 63 b
agere priusquàm soluant, qui quomodò possint 135 a
agere prohiberi, defendere non prohiberi 78 a
agere quis contra collegam num possit 124 b
agere sine patre qui filius queat aut nequeat 317 b
agi vtiliter quî tantùm possit 509 b
agnationis & cognationis differentia vbi quæ qualis 185 b 186 a
agrum hordeo & tritico mixtim cõserere, quale quid 39 b
Alciati opinio diuinatione indigens, quę 194 a
alexandri sexti Pontif. declaratio quæ qualis 574 b
aliena res quî oppignorari possit 396 a
alienę rei qualis habenda in pignore ratio 391 a
aliena pecunia emptum, cuiusnam sit 532 a
aliena scienter pignori recipere an furtum sit 358 b
alienare quibus non liceat 104 a
alienare seu donare quæ quomodò non liceat 63 b
alienatio fundi dotalis, quàm sit impossibilis 598 a
alienatio quæ qualis 358 b 428 a
alienatio rerum vxoralium viro licita aut illicita quæ 597
alienationis vocabulo quis contractùs veniat 526 a
alienationẽ dotis, iuramẽto firmari posse 598 a
alienatione vetita, num vetetur & pignoratio aut præscriptio 526 a 598 a
alieni in meo inuenti quæ ratio habenda 285 a

alieno in agro aut territorio quid quomodò licitum aut illicitum 267 a 275 b
alienum æs soluere iusso, quid oneris vltrà impositum 295 a
alimentario an cum hærede morandum 111 a
alimenta quæ quibus præstanda, aut præstari decernenda 110 b 111 a 641
alimentorum diuiti præstandorum ratio quæ qualis 111 b
alimentorum ius num vendatur 590 b
aliorum sententias cur ferè quidam magis carpant quam probent 34 b
aliudne pro alio solui possit inuito 311 b
alleganti probatione opus esse 569 a
alluuio quæ quem respiciat 488 a
alteri per alterum quæri 102 a
alternatiua quæ qualis aut quotuplex 374 a
Ambitio in quibus hodie quanta 32 b
amicitia num sanguini æquipolleat 122 b
amici pro reo non comparente an & quomodò euocandi 157 a
amicus num sit persona coniuncta 122 b
amissor quis ad quid teneatur 219 a
amphyctiones quomodò authoritatem tātam assecuti ac tutati 24 a
ampliare pœnam, quid aut cuius sit 117 a
Androgynus qui dijudicandus 51 b
animæ salus an quæstionibus iuridicis quæratur 161 a
animam in sanguine esse 39 b
animalibus se mutuò lædentibus, quid vndè supplicij sumendum 281 a
animi ingenui quid sit 35 a
annalis actio quę qualis, & cui competat 424 b
annus quis cui qui currat 558 a
anni die prima quid cui soluendum 229 b 230 a
anni vnius vnum esse fructum 619 a
annis quot qua in præscriptione opus 279 a
annui debiti aut redditûs conditio quæ qualis 245 a 419 a
annullatio actûs num sit pœna 469 a
antecessoris maleficium an in hæredem transeat 171 a
anteriores ferè ac facilè posteriorum dentibus impeti 34 b 35 a
antichresis quid, & quis eam sibi reseruet 398 b
antichresis vbi pro antiphona legendum 521 b
antidororum ratio quæ qualis 331 a
antinomia quæ qualis aut quanta 25 b 102 a 194 a 515 b 612 b 613 a 624 b
antipherna Græcis quid 594 a
antiquiores, repræhensioni iuniorum semper patere 9 b
antiquitati cur tanta sit authoritas 515 b
antonij de iurisprudentia solenne apophthegma 13 b
antonij Vaccæ laus 43 b 46 a 50 a
Aperiendæ ianuæ lex & ratio qualis 264 a
aperta subtiliter obscurare, furientis esse 24 b
apices qui quales 25 b
apostolici mandati præsentatio quæ cui facienda 459 b
apostolus Paulus cur à quo iurista insimulatus 580
appellare à Parlamento aut rege ad Papam, Gallis quid 49 a
appellare à quibus ad quos non liceat 47 a 59 a
appellatio quæ cui exequenda 444 a
appellationis frustratoriæ multa quæ cui pendenda 300 b
appellationis vis quanta 112 115 b 412 b
appellatione bonorum quæ tria contineantur 292
appellatione deserta, firmari primam sententiam 115 b
appelletúrne ab interlocutoria 153 b
Aquæductus & haustus, quales sint seruitutes 265 a
aquilius quas qua de re tabulas primus dederit 23 a
Arbitramenti & arbitrij discrimen 90 a
arbitrandi potestas quandò finiatur 462 b
arbitraria actio quæ 143 b
arbitraria duplicem habere sententiam 140
arbitratores qui 461 b
arbitriū quod quid possit, aut quàm diu differatur 461 b 462 b 453 a quomodò intelligendum 501 a
arbitri à sententia an & quî appelletur 83 a
arbitri sententiæ an standum 163 a
arbitro de quibus tantum iudicandum 303 a
arbitro num sit multandi potestas 164 a
arbitrorum genera quot 461 a
arbitrorum pars quæ quid possit 161 a
arbitros vbi simul omnes adesse oporteat 161 a
arbores quæ quid iuris aut priuilegij habeant 228 b

228 b 617 b 618 a
archiepiscopus in Episcoporũ Diœcesibus quid iuris habeat 59 a
archiepiscopi quomodò contra quos vel à quibus appellentur 59 a
arctitudo quæ quid mulieribus officiat 587 a
argentarij quid edere debeant 94 a
aristoteles qua in re Platonem grauiter carpserit 13 a
aristoteli humanum ius quod 27 b
arrogantia summa quæ 35 b
ars aliqua quid sit 28 b 29 a
ars cuius rei nulla tradi possit 30 a
artis vocabulũ an iuri ciuili applicabile 28 b
artesne omnes, antequam scriberentur, fuerint 33 a
artificum & mercenariorum viduæ quibus Lutetiæ gaudeant priuilegijs 58 a
Astrologia qui facta sit ars aut scientia 28 b
astrologi qualibus vocabulis sua tradiderint 33 a
Athenarum laus 33 a
Auari depictio lepida 31 b
auaritia quorundam I.C. quanta 32 a
auctionibus quibus quis vndè vel liberetur vel obligetur 473 b
aucupari in alieno, licitum an illicitum 267 a
auditores ius ciuile, qui instructos oporteat 11 b
auersione an aduersione res emi dicenda 470 a
auersione emere quid 505 a
auersi oneris actio qualis aut vndè 503 b
augere pœnã, cuius aut sit, aut nõ sit 116 b 117 a
augurio & diuinatiõe qui legulei potius quam scientia nitantur 26 b
augusta an & qui Imperatoris priuilegio fruatur 48 a
aui quid sit 426 a
auocata per addictionem re, cuius sint fructus antè capti 472 b
author consilij publici & regẽdæ ciuitatis, quis 31 a
authores qui à Tullio cur subindè allegati 19 a
authoribus quibus quid debeatur 10 a
authoritas fingendi noua nomina penès quos sit 33
Azonis authoritas quanta 205
BAnnitorum conditio iuráve quæ 155 b
barbatus quibus quid debitũ aut visum 24 b
Bellum licitum quod 45 b
beneficium correis datum, vbi habeat locum 451 b
beneficium principis quomodò interpretandum 50
beneficium quî per nuptias aut sponsalia vacet 579 b
beneficium quod quibus vel detur vel negetur 430 a
beneficium renunciantis conditio quæ qualis 387 b
beneficij negocium quî secularibus cedat 579 a
beneficia quæ qui tantum reformanda 63 b
beneficiarij & vsufructuarij comparatio 496 b
beneficiatus qua in re fructuario comparetur 615 b
beneficiatus quomodò sacerdotium suum refutet 63 b
benignitatis maximæ specimen quod 7 b
Blasphemi pœna quæ 332 a
Bona fides vbi sufficiat 223 a vbi præsumatur 259 a vbi requiratur 258 a 280 a
bonæ fidei ius quæ 451 a
bonam fidem durare 565 a
bona fisco obnoxia quæ 604 a
bona minoris an pro aliquo obligentur 95 a
bona qui sua quibus potissimum relinquãt 38 a
bonifacianas cõstitutiões Gallis nihil esse 49 b
bonitas quæ vbi quomodò præsumenda 609 b
bonitas quæ vbi spectanda 312 b
bonus dolus quis 141 b
bonus quousque habendus aliquis 609 b
bonus vir qui non sit, an pro iurisconsulto habendus 14 a
bonorum appellatio quotuplex aut quot contineat 292
Breuitatis laus & vtilitas quanta 7 b 8 b
breuitati cur quibus vbi studendum 8 a
breuitatem prolixitate gratiorem esse 7 a
britones non habere in potestate filios 54 a
Budæi laus insignis 26 b
Byzantinus aut Constantinopolitanus Imperator quantus 45 b
CAecus an & quî testetur 573 b
cædua sylua qualis 228 b
cælestinus V. alioqui vir pius, cuius à quo notatus 94 a
calendæ cur miseræ ac tristes dictæ 562 b

calumniæ quis quomodo notandus 137 b
calumnijs qualibus nouatores qui quos impetant 15 b
calumniator quis dicatur 75 a 115 a
cancellatio instrumenti quæ quantilli curanda 94 b
canonicum ius quibus in rebus spectandũ 578 b
canonistarum laus pariter & nota 645 b
canonum author cur à quo iurista increpitus 580
capellanum (quas vocant) priuilegia quomodò discernenda 583 a
capi aut citari alieno in territorio, num liceat 176 b
capi quis vbi iure possit aut non possit 78 b
capi seu accipi quomodo iuridicè quid dicatur 425 a
capitúmne an stirpium successio iustior 205 a
captatio qua in re quàm anxiè credendum 118 a
captiones quæ per quos iuri immistæ 15 a
captiosis quęstionibus an & qui respondendum 576 a
carcere quis debitor cogendus aut non cogendus 419 b
carceribus an &quomodò se quis obligare possit 621 b
cardinalium authoritas quæ 59 a
caroli V. Imperatoris edictum pro filijs fratrũ, quale 205 a
carpi seu improbari aliena qua moderatione debeant 18 b
castrati & spadonis discrimen 586 b
castrense peculium quid 416 b
castreñ Paulus qua de re Paulum Apostolum repræhendat 580
casus quis ad quos vbi spectet 388 b
casus omissi & fortuiti quæ habenda sit ratio 345 a 384 a
cauendumne semper procuratori 123 a
cauendum quibus per quid 83 b
cauentem sibi, cauere & hęredibus putari 570 a
cauponæ nomen quò pertineat, quidve præferat 465 b 466 a
cauponibus an seruorum suorum furta luenda 497
causa num in sententia ac iuramento requiratur 106 a
causa quæ cui libello adijcienda 407 b
causa quæ vbi agenda 582 b
causæ principalis sententia an ad incidentem trahatur 55 b
causæ de quibus legumlatores diuersa statuerint, qui tractandæ 47 b
causæ quæ quales 26 b 27 a 304 b 495 a
causæ quæ qui expedibiles 55 b
causæ quæ quò pertineant 578 b
causas litesve iuridicas omnes compræhendi libris veterum non posse 17 a
causalis vsusfructus quis 227 a
cautela quæ cuius sit 456 a
cautio an & vbi necessaria 275 a
cautio omnis iuridica quonàm spectet 24 b
cautio quæ cur & quando petenda 523 a
cautio quæ qui intelligenda 452 a
cautio quæ qualis aut quotuplex 87 b 95 b 572 a
cautio quæ vbi præstanda aut non præstanda 172 b 343
cautio vsusfructus quæ vndè & cui danda 335 b
cautionis alicuius iuristicæ scholastica tractatio, qualis 23 b
cautionẽ ne locupletissimis quidẽ remitti 84 a
cautiones iuris quorsum aut cur datæ 13 a
cautiones iuristicæ num vniuersim ęquæ 44 a
cautiones vsusfructus quot 249 b
Cedendo quis vnde qui liberetur 444 b
cedentis pactum an obstet cessionario 100 a
cedere id cuique, sinè quo esse non possit 216 b
cedere qui tenetur, ad quid eodem iure cogatur 444 b
cedi rei pro censu posse 236 a
celatio quæ qualis 482 b
centesimæ vsuræ quæ aut quid 325 b 555 b 556 a
centum annorum vsusfructus quis quibus sit 234 a
certamen de lucro aut damno quod quale 630
certans quis cui præferendus 411 b
certificatores qui quibus obnoxij 142 b 143 a
certus an certior faciendus 482 b
cessante causa cessare & effectum, quomodo capiendum 116 b
cessio bonorum quę quid cedenti cõferat 69 a
cessio quæ qualis 158 160 b 447 a 476 a
cessionis beneficium quis qui perdat 593 b
cessionarius quis dicatur, & cui periculo ob-

noxius 99 b 476 a
cessionarij pactum an officiat cedenti 99 b
cessionario quid quomodò persequendũ 425 a
cessionarium agere posse, quod cedens nõ possit 433 b
Chamus apud Tartaros quis aut quid 45 b
chartæ num scriptura, an scripturæ charta cedat 210 b
chirographi cuius quæ vbi habenda sit ratio 175 b 285 b
chirographis an tẽpore apposito sit opùs 530 a
Christi inuocatio num in faciendis instrumentis necessaria 43 b
Ciceronis de iurisprudentia L. Crassi elogium 28 a
ciceronis de rhetoribus quibusdam acre dicterium 19 b
ciceronis laus, modestia, excellẽtia 9 a 18 b 19 a
ciceronis, quod Platoni adhæserit nimiùm, qualisqualis nota 22 b 23 a
ciceronem ipsum haud puduisse sua quædam reuocare 22
cilices furto indulgentiores 27 b
circuitus quis quam vitandus 362 b
circumuentis in dote, qui succurratur 583 b
cistæ signatæ depositio quæ qualis 437 b
citare aut citari, quid 76 b 183 a
citatio amicorum pro reo, qui facienda 157 a
citatio num interrumpat præscriptionem 86 a
citatio quæ qualis 76 b 182 a
citatio quæ quibus, vbi & quomodo facienda 78 b
citatione in diem feriatã incidente, quid agendum 90
citatione sola quid quomodò fiat aut pendere dicatur 68 b
citatus quis cur licitè non veniat 80 b
citato cui quò cur necessariò veniendum 72 b
citatis aliquid nocere, non citatis non nocere 152 a
citatos quandò non comparere oporteat 72 b 73 a
ciuile ius an in certa genera & artem redigi queat 28
ciuile ius an ad singula negocia speciale scitum habeat 20 a
ciuile ius vbi per Canonicum emendetur 223 a
ciuilis scientia qui tractanda 12 b
ciuilis iuris tractatio ridicula & ociosa quæ 19 b 20 a
ciuile ius ad forum, non ad scholas comparatum 13 a
ciuile ius spurijs minùs quàm canonicum fauere 53 a
ciuili in iure multa aduersùs vulgarem disputandi vsum recepta 13 b
ciuiles fructus quid aut qui 487 a
ciuitas an & quando obligetur Rectorum delicto 322 a
ciuitásne fiscum habeat 198 a
ciuitatis ius quibus & quid sit 52 b
ciuitatis priuilegium quod quale 322 a
ciuitati an cuilibet leges condere liceat 46 a
ciuitates an fiscum habeant 154 a
ciuitatum gubernacula ex Iurisperitis constare 21 b 22 a
Clandestini possessoris conditio quæ qualis 175 b
clauium traditio quæ quid sibi velit 471 b
clausula quæ vbi plùs momenti habeat 93 a
quibus tantùm prosit 113 a quò referenda 125 b qui interpretanda 200 b
clausulas vni instrumento adiectas, ad alia non traduci 93 a
clementi V. quid Galli debeant 49 b
clericus à seculari iudice qua occasione damnetur 181 a
clericus beneficio priuari qui possit aut nequeat 176 b
clericus laici habitu captus, an ecclesiastico iudici tradendus 169 b
clericus qua in re seculari iudicio obliget 143 a
clericus quis qui iudicandus 170 a
clericus quis vbi aut quando fori priuilegium alleget 310 b
clericus quos fructus ad hæredes transmittat 615 b
clericus vendens, vbi emptorem defendat 177
clerici ad carceres obligatio quæ qualis 622 a
clerici bona quæ cui applicanda 156
clerici delictum quod qui puniendum 143 b
clerici priuilegium quod quale 422 b
clerici profani qui, & vnde iudicandi 174 b
clericis iudicibus quid non liceat 228 a
clericis quid vetitum 609 b
Cœnacularius quis, & vtrùm domino, an primo colo-

mo colono obnoxius 394 a
cœpisse quod, cuius aut quãti sit momenti 132 b
cognitio quæ ad quos pertineat 65 a
cognoscere de plano, quid sit, & num iudicibus concessum 61 b
coitu dãnato nati, an legitimi fieri possint 53 a
coitus qui quomodò præter alios maximè damnati 645 b
collatio quæ vbi cesset 299 b 300 a
collatio quæ vbi necessaria 293 b 294 a
collationi cui quis cur non obnoxius 294 a
collectas imperare quibus qui tantùm liceat 128 b 129 a
collegarũ inter se actio & conditio quæ 135 b
collegium quot personis cõstare ad minimum possit 130 a
collegij faciendi quibus tantùm sit potestas 128
collegij ius quandiu seu quousq; seruetur 130 a
collegio destructo, num amittantur iura & priuilegia 244 b
colonus quis an & qui, & cur non tam facile eijciatur 502 b 508 b 509 a
colonus an reficere teneatur, & quid, si reficiat 499 a
colonus an stet emptori 504 b
colonus quis qui reconducere videatur 497 b
colonus qui tandem fructuum dominus fiat 510 a
coloni eijciendi rationes quæ quales 502 b
coloni ius & conditio 218 b 313 a
coloni secundi & primi ratio seu differentia quæ qualis 394 a
colono cui quæ vbi seruentur expensæ 510 a
colonum seu conductorem quis vnde qui pellat 79 a
coloni qui an & quomodò possint expelli 505
colonorumne sit vectigal ac tributum soluere, an dominorum 228 a
colonorũ qualis aut quàm misera cõditio 235 a
collusio quæ qualis 408 b
comitatus regno accedens, an regni legibus vtatur 563 a
commentationes aut phrontides quæ quibus præstent 22 b
commissa in fundum dotalem, an ad maritum pertineant 618 b
committere de plano quis tantùm queat 61 b
commodantis & commodatarij studia & habitudo mutua quæ 384 a 386 a
commodanti quæ repetitio licita 383 b
commodatarius an pœnam quam à fure abstulit, commodanti restituat 199 b
commodatariorum periculum quod quale 384 b 385
commodati actio quî aut quandò detur 382 b
commoditates quæ quam diuisionem recipiant 399 a
comparere quis quomodò teneatur 120 b
compensatio an & quî iure ipso fiat 435 a
compensatio eius quod alteri debetur, num admittatur 433 a
compensatio quæ qualis 395 b 491 b 492 a
compensatio quæ qui recipienda 133 a admittenda seu non admittenda 433 facienda 434 b
compromissio nulla quæ 417 b
compromissio quæ qui fiat 112
compromissum quod qui valeat 161 a
compromissi ratio quæ qualis 159 b 160 a
conatus magnus etsi impossibilis, quomodò fouendus 30 b
conatus solus an puniendus 75 b
concedens seruitutem, an alij eandem queat concedere 265 b
concedentis iure perempto, an perimatur & accipientis 47: a
concessa quæ, quî intelligantur concedi 67 b
concessiones quæ quales 97 b 265 a 269 b 270 a
concessiones quæ quandò expirent 70 b 71 a
conclusionem generalem in iure, esse periculosam 104
concubinæ affectio quæ quid momenti habeat 601 b
concubinæ quæ quales 644 b 645 a
concubinas Græco adhuc nomine carere 645 b
concubitus quis qualis 645 a
condemnatio quæ qualis & quî facienda 174 a
condemnatio quæ quam petitionem sequatur, quibusve augeatur 72 a
condemnatio quæ quibus augeatur 542 a
condictio quę quomodo, qui, aut in quos detur 353 b 362 a 370 a
condictioni cui quis vbi, quandò & contra quid sit locus 344 a 352 a 354 a 368 b
condictiones quæ quando competant 369 b
conditionis euentus quid vbi vel faciat, vel

 perdat

perdat 584 a
conditionis implendæ quæ vbi quibus sit facultas 474
conditiones quæ quales aut cur tollãtur 595 a
conditionale mandatum, simplici locum dare. 534 a
conditionalis creditor aut debitor qualis 533 b
conditionalis debiti ratio quæ qualis 364 b 365 a
conditionalem contractum à puro longè differre 472 b
conditionalia quæ quomodò intelligẽda 603 a
conditionalium habitudo seu æquitas quæ qualis 381 b
condonare quid quis vel teneatur, vel non teneatur 370
conductio aut locatio vera quæ 495 b
conductor quid qua tantùm cautione vendere possit 528 a
conductoris aut conducendi vocabulum quî veteribus vsum 306
conductoris secundi res an primo locatori obstringantur 394 a
conductoris vsu impedito, an merces negetur 499 b
conductore impedito, an locator mercedem percipiat 500 a
confessio an & quî reuocetur 431 a
confessio de credulitate, quid quantúmve operetur 161 b 162 a
cõfessio extra iudicium, aut in iudicio, quid quomodò faciat 441 a
confessio quæ qualis, quî diuidenda, & vbi facienda 45 a 547 a 573
confessio quæ quam actionem pariat 96 a
confessio quæ qui infamet 127 b
confessio quæ qui valeat aut non valeat 105 b 106 a 309
confessio sine causa, an probet 572 a
confessionis & numerationis quale vbi discrimen 334 a
confessionis quî pœna minuatur 288 b
cõfessoria pro quibus detur aut competat 256 a 293 b 277 a 294 a
confessus quis, qua cautela non puniatur 115 a
confessus qui infamiam contrahat 283 a
cõfid. iussor soluẽs, lucre an emere dicatur 451 a
confiscatione bonorũ, quæ bona tantùm comprehendantur 55 a 445 b
confiscatos nec agere, nec cõueniri posse 626 b
confusio legis quæ quanta 377 a
coniunctæ personæ an sinè mandato admittantur 151 b
coniunctæ personæ quæ 122 a
coniuncti qui quales 236 b 237
coniunctorum differentia quæ qualis 236
coniunctorum vter alteri præferatur 238
coniunctionis cuius quid sit 230 b
connani præconium illustre 26 b
conscientia an & qui in iudicijs sua cuique iudici sequenda 62 b
consensum eorum quæ meritò reijcienda sunt, quærendum non esse 26 a
consensus matrimonio necessarius quis 580
consensus quis vbi singulariter non præstandus 98 b
consensus quis vbi requiratur 71 a 116 b 167 a 383 b 477 b 612 b
consensûs & dissensûs an eadem sit ratio 463 a
consentire qui debet, quomodo non consentiens cogendus 625 a
consortum aliquis quomodò vel agat vel non agat 85 a
constantiens in Concilio quid legati Regis Franciæ protestati 50 a
constantini donatio qualis 63 b
constitutiones quæ quibus potiores 50 b
constituti aut constituentis habitudo quæ qualis 378 379 a
constituto num prorogetur obligatio 381 a
constituti qui quid vel officij vel authoritatis habeant 402 b
consuetudo an & quî legem vincat 48 b
consuetudo de acquisitis in matrimonio, quæ qualis 599
consuetudo pro lege tãtùm habenda, quæ 48 b
consuetudo quæ quam vbi vim habere debeat 44 a
consuetudo quæ quò valeat 548 a
consuetudo quæ vbi spectari debeat 556 a
consuetudinis cuius quæ vbi habenda sit ratio 44 a 48 a
consuetudine vbi pro lege vtendum 48 a
consuetudinũ in Gallia vis & authoritas quanta 49 a
consulis officium quod 58 b

consultationibus quibus qui solum satisfiat 16 b
consumpturo aut prodigo dãs, an recipiat 151 a
contentiosi leguleij qui contra quos se gerant 16 a
continentiam causæ non diuidi 69 b
contingentia post iudicium quò pertineant 208 b
contra dolosum quandò & quomodò iuretur in litem 139 b
contra quid non fit restitutio 153 a
contractus dolo initus, an & quomodò valeat 266 a
contractus innominatus an habeat pœnitentiam 105 a
contractus quis quî expiret aut concidat 496 602 b
contractus qui fiat 347 a
contractus quomodò vel informetur, vel reformetur 324 a
contractûs ac delicti ratione, quomodò quis forum sortiatur 171 b
contractûs cuius differentia quæ qualis 498 b
côtractûs & distractûs idem esse iudicium 142 b
contractûs locus vbi quomodo & cur inspiciendus 181 b 182 a
contractû & distractû, eiusdẽ naturæ esse 108 a
contractum inter quibus quando nõ liceat 63 a
contractu perfecto, cuius sit periculum 419 b 420 a
contractus & instrumenta quî debeant edi 92 a
contractus cuius fidei sint 323 a
contractus qui quales 387 a
contractus cuius sint iuris 45 b 46 a
contractuum differentia aut regula quæ qualis 384 a
contractuum procuratoris & institoris comparatio 406 a
contractibus filij an pater obnoxius habendus 402 b 403 a
contractibus nil primum aut postremum inesse 47 b
contractibus quibus quis dolus repugnet 142 a
contractus principis vim legis habere 50 a
cõtractibus a quibus qui licitè discedatur 529 b
contractibus in quibus pœnitere liceat 344 b
contradictor quis qualis 53 b 154 b
contrahẽs quis, vbi quem debeat conuenire 172
cõtrahere qui quomodò sinè quo possint 129 a
contrahere quibus quomodo liceat aut non liceat 104 a
contrarietas quæ inter quos iurisconsultos quanta 210 b
continuatio quæ vbi non requiratur 223 a
contumacia quæ quo quem priuet aut non priuet 147 b
contumax quis qua exceptione non iuuetur 173 b
contumax quis quî puniri solitus 303 b
contumax verus quis 138 b
contumacis ficti & veri discrimen quale 183 a
contumacis odio, quid quomodò illi fiat 308 b
contumacem in respondendo, pro confesso haberi 307 a
contumacem nunquàm haberi pro contestante litem 309 a
contumelia quàm à quibus debeat aliena esse 18 b
conuellátne dominus ius eorum qui in rem incumbunt 423 b
conueniendi qui quomodò 506 b
conuenire ante diem quis quomodò aut cur pòssit 175 b
conuentio quæ qualis, aut quomodò sufficiat 95 b 264 a 303 a
conuentio quæ qui non valeat 87 b
communicatio rei an fideiussori proficiat 101 b
conuentionis innominatæ species quæ qualis 515 b
conuentionem & reconuentionem apud eundem iudicem terminandas 70 b
conuentis alieno nomine actionem cedi 287 a
conuentus & confitens ex syngrapha, quid priuilegij habeat 505 b
conuentus ex dolo, quo beneficio fruatur aut careat 287 a
conuentus haberi qui debeant 129 a
conuentus ecclesiasticos in Gallia non acquirere 49 b
conuictum, nisi secuta sententia, dici posse neminem 115 a
copiæ & breuitatis in dicendo quantum discrimen 7 b
copulatiuę veritas qd exigat aut requirat 593 b
corasius qua de re a Costalio carptus 605 b
corpore quid quibus luendum 68 b

corrasioni vbi non sit locus 217 a
corrasioni vbi sit locus 471 b
correorum vno soluente, qui noceatur, aut non noceatur alteri 87 b
corruptor quis quomodò existimandus aut notandus 137 b
costalius quid sua iuris tradendi methodo quęrat aut spectet 13 b 14 a
costalius qui & quibus de rebus hic agat 5 b
costalij de Ciceronis & L. Crassi iurisprudentia elogium 28 a
costalij de sua ætate querela 42 b
costalij scriptione quid potissimùm contineatur 6 a
Crassus quis, quantus fuerit iurisconsultus 28 a
crassi apud Ciceronem de iurisprudentia insigne dictum 24 b
creditor cui sub cõditione debetur, qualis 533 b
creditor fundum pignoratitium qui possideat 84 b
creditor pignoratitius an de precio fidem habeat 407 a
creditor quis quomodò se furti reũ faciat 358 b 396 b
creditor quis quò prouocari possit 302 a qua probatione exoneretur 403 b cui præferatur 534 a cui quomodò substituatur 535 b quem vincat 535 b 536 a qui fiat vsurarius 588 b
creditor vendens non habita possessione, qui vendere dicatur 539 a
creditor vendens quid quomodò pacisci queat 538 a
creditoris pignus vendentis ius seu onus quod 391 b
creditoris priuilegiũ aut ius quod quale 376 b
creditori an noceat sententia contra debitorem lata 520 a
creditori creditoris soluere an liberet aut liceat 136 a
creditori cui quid probationis incumbat 400 b
creditori, licet in mora fuerit, nihilominus deberi fructus 619 b
creditori quid qua de re probandum 519 b
creditori quid vnde sarciendum 297 b
creditori quomodò debitoris nomen pignori detur 395 b
creditorem quæ vbi curiositas deceat 430 a
creditores qui ad quid teneantur 606 b
creditorum quid maximè intersit 534 b
criminis exceptio an & qui replicatione reijciatur 630 a
criminis prætextu quis vndè repellatur 170 b
Culpa lata an dolo comparetur 442 a
culpa lata quid 442 a
culpa num comparetur dolo 200 a
culpa in quos contractus veniat 384 a
culpa quæ an dolo similis 116 b
culpæ diuisio quæ qualis 442 a
cumulata actio qualis 88 b
cumulatio quæ qui cur vetita 69 b
cumulus quis vbi admittendus aut faciendus 70 72 a
cur qua causa testis, non eadem repellatur & iudex 170 b
cura iurisconsulti quò potissimùm dirigenda 13 a
curator an & qui pupillæ suæ rem possit vendere 589 b 590 a
curator quid qua in re authoritatis habeat 440 b
curatori aut procuratori quid quomodò adeatur 64 a
curatori exercenda quæ 130 b
curatori quid vbi non liceat 507 b
curiam quid rectè appelles 47 a
curiæ seu Parlamẽti Parisiensis authoritas apud Gallos quanta 49 a
curio qualis orator, & quid ei inter dicendum aliquando obtigerit 17 b
curionis obmutescentia quibus minimè formidanda 17 b
curiositas quæ vbi summè requiratur 430 a
custodiæ cui quis obnoxius 508 b
custodis appositio an commodatarium periculo liberet 384 b
DAmna quæ qui probentur 93 b
damnare in expensis cui non iudici liceat 76 a
damnatus appellans, an testificari queat 115 b
damnati bona quibus applicanda 156 a
damnatis fiscum succedere 627 a
damnum qui intelligendum 436 a
damnum quod cui imputandum 501 a
damnum quod vnde sarciendum 303 b
damonis ac Pythiæ fideiussio mutua qualis 282 a

dam

dans sinè causa, num videatur donare 367 b 368 a
dari ad diem, quî intelligendum 118 a
datio quæ qualis 353 a
datum illiciti matrimonij causa, num repetatur 368 b 369 a
datorum iudici quæ ratio aut discretio habenda 348 b
Debita conditionalia quæ quomodò soluenda 424 a
debita quæ à quibus soluenda 107 a
debita quæ quid prælationis aut prioritatis habeant 535
debita quæ quî in fiscum transeant 445 b
debita quæ qui transigenda 105 a
debita singulorum, an ab vniuersitate luenda 56 b
debiti aut legati annui ratio quæ qualis 245 a
debiti diuisionem, parte recepta non induci 106 a
debiti naturalis solutio aut repetitio quę 450 a
debiti naturalis solutio quæ qualis 390 a
debitis è pluribus an vnum creditor accipere cogatur 540 b
debitor absolutus, an iterùm conueniendus 365 b
debitor conditionalis an propriè debitor sit 533 b
debitor eiusdem summę, ex diuersis instrumentis, quotiès soluat 570 b
debitórne teneatur debitum ferre ad ædes creditoris 380 a
debitor quantitatis, quomodò speciei respectu liberetur 289 a
debitor quis qua confessione quibus haud noceat 431 b
debitor quis quandò capiendus 83
debitor quis quî repetat 360 b
debitor quis quî cedendo se líberet 236 a
debitor quis vndè quî liberetur 313 b
debitor quis quo periculo quam solutionem faciat 390 a
debitor quo pacto creditorem primum queat mutare 529 b
debitoris cuius conditio quæ 352 b 353 a
debitoris diuisionē, creditori non nocere 302 a
debitoris pericula quæ qualia 313 b 314 a
debitoris priuilegium quod quale 376 b
debitoris soluentis conditio quæ qualis 364 a
debitori soluenti, non compensato quod sibi contrà debetur, an præiudicetur 639 a
debitores mei quomodò tibi obnoxij fiant aut non fiant 423 b
debitum conditionale seu ad diem, an repetatur 351 a
debitum ex vna causa quando in aliam deducatur 156 a
debitum quod quale, aut cui tantùm reddendum 475 b
debitum quod quî compensetur 475 b
debitum quod quî suspendatur ac renouetur 324 a
debitum alterius soluens an líberet debitorem 202 a
decem vni, decemque alteri legata, quî discernantur 246 a
decem homines populum, decem oues gregem facere 130 a
deceptio quæ qualis, & quibus vbì licita 150 b
deceptio quæ vbì licita 500 b
deceptiò vltra dimidium precij, quî dijudicetur 144 b 145 a
deceptionis cuius ratio habenda quæ 366 a
deceptus quis, quid iuris aut priuilegij habeat 366 a
decimæ quò spectent, aut spectare queant 579 a
decimarū ius aut priuilegiū quod 528 a 590 b
decimarum, tributi aut vectigalis solutio, cuius sit 228 a
decoctoris cuius quæ vbì habeatur ratio 625 b
decreta quæ vnde facta 35 a
defendens aliquem necessariò, an exceptionibus vtatur 444 b
defensioni an suæ quis possit renunciare 107 a
defensiones quæ quibus in rebus vbi faciendæ 172 a
defensor quandò vel iuret, vel iuramento deferat 333 a
defossa quæ cuius sint 471 b
degradatio quæ quibus infligenda 170 a
degustatio quæ quid sibi velit 478 b 479 a
delegabilem non esse interponendi decreti potestatem 65 b
delegandi copiam qui habeant 68 b
delegatio num pro solutione sit 423 b
delegatio quæ quî fiat 65 a

delegatus an & quandò deleget 66
delegatus delegati, quid potestatis habeat 68 a
delegatus imperiū quandò aut qui amittat 68 b
delegatus iudex qui quos multare possit 76 a
delegatus quali fungatur imperio 65 b
delegatus quis, qua de causa cognitionem interponat 290 b
delegatum re citare non posse 65 b
delegati an & quando multare possint 68 a 75 b 168 b
deliberandi tempus cui qua de re negetur 428 a
delictum in dignitate aliqua commissum, quî iudicandum 143 b
delicti & moræ periculum quod quale 314 a
delicta quæ quas obligationes augeant 74 b
delicta quæ quibus interuallis distinguantur 284 b
delictorum quæ quibus in rebus habenda ratio 340 a
delinquens aliquis vbì vel defendendus, vel puniendus 289 b
delinquentes qui quibus iudicijs obnoxij 62 a
delphinatis Curiæ decreta quæ qualia 57 b 58 a 153 a 205 a 590 a
demonstrationem aliud rhetoribus, aliud Iuristis signare 33 b
denunciatio quæ cui vel vndè possit fieri 459 b
denunciatio quæ qualis 182 a
denunciatio quæ quomodò aut quò facienda 640 b
denunciatio vbì scientiæ necessaria, & vndè facienda 198 b
de plano cognoscere, quid, & an iudicibus permissum 61 b
de plano committere quis tantùm possit 61 b
deponens quis an & qui alijs deponentibus præferendus 438 b
deponentis ac depositarij libertas inter se qualis 438 a
depositarius cui qua conditione depositū possit reddere 437 a
depositario quid misericordiæ cur negandum 436 a
depositariorum obligatio quæ qualis 385 a
depositum an semper deponenti restituendum 441 b
depositum quì restituendum 436 a
depositi actio quid commodi aut executionis habeat 436 a
depositi & pignoris quæ vbì sit ratio 297 a
deposito qui depositarius licitè aut illicitè vtatur 438 b
depositum, etiam prædoni restituendum 437 a
deportatum, ab obligatione eximi 81 a
deportati quæ vel perdant vel nō perdāt 445 b
deportati quibus de rebus non conueniantur, quibusve fruantur 155
deferens quis, quì fiat infamis 115 b
Diataxes quæ quibus potiores 50 b
dicere de suggestu, quale 17 b
dicis gratia aliquid facere, quid sibi velit 383 b
dicta cur citius quam tacita, repræhensioni obnoxia sint 7 b
dicta quæ qui facilè à quouis repræhendantur 7 b
dictari absque actione iudicium 393 a
dies an & quibus in rebus appositu necessarius 526 b
dies apud quos quando aut quomodò incipiat 90 b
dies cœptus an & quî pro completo habeatur 145 b
dies initiò positus, quò pertinere intelligatur 92 b 93 a
diesne pro homine interpellet 479 a
dies quis cui quî detur 435 b
dies quis quo libello compræhendendus 91 b
dies quibus in suggestu potius quam oratio deficiat 12 a
diei cuius quæ vbì habenda ratio 373 b
diei initium ac finis quis 90 b
diem pro die subijci, an falsi crimen incurrat 574 b
dies qui quomodò non currant 86 b
dies quot cui qua in re quomodò concedantur 381 b
dierum quotum computatio quæ qualis 86 b
differētia inter Lego, & Dari volo, quanta 230 a
differentia quæ inter quos vbì necessaria 62 a
difficultas quæ cui vel prosit, vel obsit 380 a 405 a
difficultatis quæ vbì habenda sit ratio 404 b
diffissiones iudicij (seu dilationes) quæ quales 392 a
dignitas aut nobilitas quî nepotibus per auos retineatur 57 a

dign-

dignitas q̃ qui refutari aut obmitti queat 63 b
dignitatem & priuilegium in datario non esse 58 a
dignitatem non mori 184 b
dignitates aut officia quę quos patria potestate eximant 55 a
dignum minùs digno tribuere dignitatē 215 b
diminutio & auctio precij quæ qualis 501 b 502 a
dilatio quæ cui an & quō concedenda 435 b
dilatio quæ qui detur aut negetur 157 b
dilationes quę quales 90 b 91 a 179 b 392 a
diplomatis expediti authoritas quæ 574 b
diplomata Pontificis summi quę qui Curia Parisień reijciat 49 a
directa actio quid 137 a
directi & vtilis dominij habitudo aut conditio quæ qualis 251 a
directum dominium quid 226 a
discedere de sententia, quale aut quorū sit 22 b
discedi ab emptione quo iure aut consensu possit 477 b
discessioni cui quis vbì sit locus 529 b
discipulus contrahens, an dño officiat 406 a
discussio bonorum quę qualis, & vbi necessaria 621 b
disiuncti qui quales 236 b 237 a 238 b
dispectio momentorum & horarum quæ quid momenti habeat 607 b
dispensatio quæ qualis 148 b
dissensus quis quid vbì possit aut nequeat 463 a
dissentire qui quomodo a quibus debeant 18 b
distinguendum (aut distingendum) vbi non sit 223 b
distractûs ratione forum non contrahi 172 a
distributor constitutus, an sibi distribuere queat 446
ditati qui vndè putentur ditati 610
diuersitas coniugū quę quid iuris pariat 624 b
diuisio quæ inter quos qui constet aut concidat 488
diuisio quæ qualis 299 a 554 b
diuisio quæ qui facienda 292 293 a 548 b
diuisio quæ qui non inducatur 106 a
diuisio quæ quibus aut vetita, aut licita 111 b
diuisio quæ quibus in obligationibus admittatur 545 b
diuisionis rerum indiuiduarum ratio quæ 296
diuiso fundo, cuilibet parti seruitutem deberi 277 b
diuitiæ quæ quibus vndè esse præsumendæ 610
Doarium Gallis quid 594 a
doctor quis quò cur non admittatur 63 a
doctum adeo nullum esse hodie, in quo nil carpturi sint posteri 9 b
dolus an generali remissione cōtineatur 104 b
dolus futurus an remittatur 103 a
dolus in hostem licitus aut illicitus quis 141 b
dolus quis qualis 141 b 486 a
doli cuius quæ vbì sit habitudo aut ratio 365 b 366 a
doli & culpæ compensatio quì fiat 434 b
dolum dolo compensari 86 a
dolo cedenti num cedatur 220 b
dolo possidere desinens, & culpa, qui differant 220 b
dolo quis quomodò possessionem suam transferat 643 b
dolo quo quis contractus inutilis reddatur 142 a
dolo quo quis teneatur 420 a
dolose vendens, an si continuò redimat, dolo eximatur 436 b
domestici qui 576 a
domicilij locus quàm vbì spectandus 181 b
dominium qui transferatur aut transeat 216 b 222 b 317 a 464 a 491 b
dominium quod cui quō confirmetur 549 b
dominium quod qui probandum 274 a
dominium quotuplex 551 a
dominium rei mutatione num pereat 396 a
dominium venditori accedens, an & quomodò emptori prosit 493 a
dominij in directum & vtile diuisio qualis 34 a 226 a
dominium quis quomodò non habitum transferat 539 a
dominus an procuratori de accepto damno teneatur 404 b
dominus vtilis ac directus quandò vbi seruitutem imponant 251 a
domino an factum familiæ præstandum 479 b 497 a 503 b
domus quæ cui quo periculo reædificāda 243 b
domus quibus rebus contineatur 250 b
domûs tripartitæ quæ ratio in seruitutibus habenda

benda 262 a
donata in matrimonio illicito, num fisco applicentur 608 a
donata quæ cur fisco fiant obnoxia 608
donatæ rei dominiũ inter coniuges an transeat 606 b
donatarius euictus an agat in donatorem 553 b
donatarius omnium bonorum an ad donantis debita teneatur 592 a
donatio Cõstãtini cur quibus non valeat 63 b
donatio quæ cur debita potius quam liberalis videatur 200 b
donatio inter coniuges permissa, quæ aut qualis 600
donatio inter patrem & filium ex causa dotis, an valeat 624 a
donatio inter virum & vxorem cur prohibita 599 a
donatio num sinè traditione cõfirmetur 605 b
donatio præsumpta quæ qui valida aut inualida sit 608 b 609 a
donatio propter nuptias quç qualis 593 b 594 a
donatio quæ inter quos qui consistat 298 a
donatio quæ qui reuocabilis aut irreuocabilis 318 a 604 b
donatio q̃ qui inualida sit aut valida 585 b 601 a
donatio qui facta censeatur 454 a
donatio vbiquè licita quæ 288 a
donationis animus an & quî prçsumatur 428 a
donationis causa an dos retineatur 617 b
donationis causa aliquid minoris vendi, quid præferat 467 a
donationis cõfirmatio q̃ quî retrò trahat 604 b
donationis cuius fraus quæ quomodò impedienda 592 a
donationis propter nuptias an mulier sit domina 594
donationem propter nuptias, alienari per virum posse 597 b
donationes quæ quales 480 b 481 a 604 a
donationes post crimen factæ an valeãt 603 b
donationes quæ qui firmentur 600 b
donationes quç quibus casibus validç fiãt 605 a
dos an & q. soluto matrimonio, restituẽda 611 b
dos an sterili mulieri competat 586 b 587 a
dos cui filiæ vel danda vel neganda 581 a
dos exacta a patre, quorum aut cuius sit 634 a
dos in matrimonio primo data, num in secundo videatur repetita 587 a
dos matrimonij primi an repetatur in secundo 623 b
dos mulieri quandò per virũ restituenda 626 a
dos quandò conferatur 294 a
dotis alienationem, viro interdictam 597 a
dotis causa vbi agenda 582 b
dotis descriptio 593 b
dotis fructus quomodò mariti sint 613 b
dotis legatio quæ qualis 395 b
dotis promissæ, non solutç actio, cuius sit 586 a
dotis promissio aut cõstitutio quç qualis 148 a 466 b 591 a
dotis promissio quæ quî æstimanda 589 b
dotis priuilegia quæ aut quotuplicia 591 a 611 a 625 b
dotis ratio aut repetitio quæ qualis 596 b
dotem non solutam, vsuras debere 583 b
dotem perdens filia, an patri noceat 630 a
dotẽ qui dat, an queat sibi reddi stipulari 627 b
dotem qui non recepit, an ad eam reddendam teneatur 634 b
dotem quid faciat 624 a
dotalis pecunia quæ quî conferenda 294 a
dotalis fundi fructus, cui quomodò cedãt 235 a
dotalis fundi leuatio quæ qualis 84 b
dotales res quãdo desinant esse dotales 637 a
dotatio quæ qui præsumatur fieri 136 a
dotatio quæ quibus incumbat 426
dotator quis qui non repetat 136 a
Duabus vicibus quod fit, iterùm fieri dici 93 a
duareni laus 97 a nota 276 a confutatio 336 b
dubia qui, & quæ cui interpretanda 105 b 206 b
duone vnius sint patrimonia 295 b
duo rei qui fiant 554 b
duorum inter se contrariorum vtrum eligendum 25 b
duorum primò nominatus, quid priuilegii habeat 232 a
duorum simul plus debito soluentium, vtri detur condictio 353 a
duorum sociorum vno decedẽte, quò pars socij deueniat 234 a
duorum testium testificatio quid sibi velit 35
duobus vnum aliquid diuersim vendi, quid prç se ferat 523 b
duplatio quæ qualis 278 a
duplex pœna an cuiquam infligenda 469 b

duplex

duplex vbi & cur ferenda aut nō ferenda sententia 140 a
dupli æstimatio aut excessio quæ qualis 482 a 492 a
EAdem scribendo totiès inculcare, quorsum sit opùs 5 b
eandem rem contra vnum præscribi, contra alium non item 224 b
Ecclesia an & quî contra ecclesiam restituatur 149 b
ecclesia emens an oneribus teneatur 564 a
ecclesia nū custodis cōtractui obligetur 406 b
ecclesię & pupilli priuilegiū quod quale 528 b 529 a
ecclesiæ pecunia emptum, cuius sit 610 a
ecclesiæ priuilegium quod quale 322 a
ecclesiæ datum vsumfructum, centum durare annos 234 a
ecclesiæ notionē esse in vsurariū secularē 557 a
ecclesiarum omnium mater quæ 168 a
ecclesiasticorū diuitię vndenā esse putādę 609 b
Edere quandò quis alteri cogatur 92 b
edere quis quomodò dicatur 91 a
edictum quod quale, quibusve proficiat 124 a 158 a
edictum quod qui circunducatur 90 b 480 a
Effectus morę qui quales aut quotuplices 566 a
effundere vinum quod cui an & cur liceat 491 b
effusio vini licita aut illicita quæ 479 a
Electio actionum quæ quô permittatur 424 a
electio quæ quî valeat aut non valeat 266 a
electo vno ex pluribus debentibus, an alij absoluantur 410 b 411 a
elegantiam verborum neque Iuri, neque medicinæ necessariam 11 a
elidere quid sit 102 a
eligendi modus quis 129 b
eligēdo alicui qualib⁹ electoribus sit opùs 60 a
eloquens an sit, qui vir bonus dici nequeat 14 a
eloquentiæ pater & laus 9 a 14 a
Ematúrne spes, reique loco sit 463 a
emens quandò quid cui renunciet 550 b
emens rem præsentem, an aliam traditionem requirat 221 b
ementium duorum vter præferatur 223 b
emere à creditore primo, quid prę se ferat 537 b
emere prohibitus, an pignori accipere prohibeatur 526 a
emphyteusis an ad extraneos transeat 623 a
emphyteusis cur detur 510 b
emphyteuta num expensas repetat 510 b
emphyteuta qs cui pœnæ quô obnoxius 436 b
emphyteuta quis cur non expellatur 509 a
emphyteuta quis quomodo in commissum nō cadat 435 a
emphyteutæ conditio quæ qualis 274 b
emphyteutæ num fiat mercedis remissio 501 b
emphyteutarum plurium vno cessante, num tota res committatur 392 a
empta alienis nummis quæ cuius aut quorum sint 589 a
emptio cōditionalis quæ quos obliget 479 b
emptio & venditio quî propriè fiant 495 b
emptio iactûs retis, nullo capto pisce, num constet 462 b
emptio quæ quid periculi incurrat 538 a
emptio quæ quî deseri possit 477 b
emptio quæ quî fiat inutilis 474 b
emptio qui contrahatur aut fiat 347 a 513 a
emptor an bonam fidem agnoscat 552 b
emptor an stet colono 505 a
emptor ex compromisso damnatus, in quem non habeat authoritatem 552 a
emptor num socio stare cogatur 454 a
emptor quis quid periculi aut priuilegij habeat 485 a
emptor quis quî se defendat 201 b
emptor quis quos pro qua parte lucretur fructus 598 b
emptor securus quis 537 b
emptoris & venditoris habitudo quæ qualis 380 b 419 b
emptoris periculum aut priuilegiū quod quale 447 a
emptori quid quo in contractu liceat 474 a
emptorē, ni toto precio soluto, non agere 486 b
emptum aliena pecunia, cuius sit 532 a
emptum pecunia mea, an meū censendū 409 a
Enunciatiua in iudicijs verba, dispositionem haud facere 298 b
Epieikes ipsum vbiquè respiciendum 44 a
episcopalis dignitas quî patria eximatur potestate 58 a
episcopúsne fiscum habeat 156 a
episcopus quid in què beneficiatū possit 485 a
episcop⁹ quî obiter inter profanos iudicet 181 a

episcopo in visitatiōe quot equis vtendū 424 b
episcopo quæ sit opus scientia 541 b
episcopi duo eiusdē diœcesis, qui se gerant 58 b
episcoporū in Gallia authoritas quantilla 156 b
episcopis quid vetitum 228
episcopos extra diœceses suas beneficia conferre posse 60 b
epistola quæ quid apud quē iuris habeat 441 b
epistolæ seu enunciatiua verba quid queant aut nequeant 107 b 108 a
Equo vendito, an & ornamenta eius vendantur 546 a
erogatio quæ quam captionem seu versionem imminuat 425 a
errandū potiùs cum multis, quàm cum vno 35 b
errans & ignorans an iure suo excludātur 192 b
error iuristarum quis qualis & vndè 25 b 26 a
error librarij aut notarij quis vbi noxius aut innoxius 51
error quis quid quomodò vel impediat vel nō impediat 407 b 200 a
error quis vbì quid possit 463 a
erroris in materia, qualis vbì habenda ratio 390 b
errores in iure ciuili ferendo quibus accepto ferendi 25 a
errores alienos animaduertere, non ità difficile esse 35 a
Esse vnum aliquem qui præsit omnibus, & cui pareant omnes, qui facilè agnoscatur 36 b
Euicta parte, an sit euictio 547 a
euicta re, num petitor teneatur euictionis nomine 213 a
euicta re, quantum quis consequatur 371 a
euictio beneficij qualis 553 a
euictio legati quæ qualis 553 a
euictio quæ vbi quid possit 485 b
euictio qua in diuisione debeatur aut sit 554 b
euictio vbì vel sit, vel nō sit 298 a 495 a 547 a
euictionis quæ vbi habenda ratio 341 a
euictionem rei donatæ non esse 553 a
euictio qui aut teneatur, aut nō teneatur 397 a 551 b
euocatio an procuratori facienda 459 b
euripidis de eloquentia celebre apophthegma 14 a
Exactio tutoris aut solutio quæ qualis 478 b
examinatio testium, qualis sit actus 66 b
exceptio expensarū quæ vbì opponenda 214 a
exceptio fauorabilis aut odiosa quæ 361 a
exceptio litem impediens, quæ 354
exceptio nocens deleganti, non delegato, quæ qualis 628 b
exceptio pro quibus aut cui detur 97 a 450 b
exceptio quæ quid impediat 352 a
exceptio quæ quid vbi possit 350 b
exceptio quæ qui valida aut inualida sit 274 b 630
exceptio quæ quibus non opponenda aut vsurpanda 75 a
exceptio quæ vbì opponenda 412 b
exceptio quæ vbì vel habeat vel non habeat locum 411 b
exceptionis cuius ius aut priuilegium quale 360 b 361 a
exceptionis modo repulsum, an per actionem proponi possit 434 a
exceptiones quæ quales, quò reijciendę aut qui obijciendæ 305 a 447 a 622 b
exceptionibus pluribus vti quem posse 410 a
exceptione id quod non est, non excipi 271 b
excluso primo, sequentem admitti 187 b
excommunicationis vis quanta 114 b
excōmunicatis an & qui agere liceat 78 a 446 a
excommunicatus quid sibi illicitum, alij cedere possit 433 b
executio parata quæ qualis & quibus sit 331 a
executio quæ qui fiat 125 b 126 a 178 b 565 b
executio quæ qui committatur 183 b
executio q̄ qui sustentanda aut festināda 547 b
executor ac tutor an officiò finito teneantur 126 a
executor an de precio fidem habeat 407 a
executor & venditor an teneantur de euictione 397 a
executori an de exceptionib⁹ cognoscēdū 183 a
executoribus quæ reddenda ratio 346 a
exemplum an & quomodo fidem habeat 574 a
exēplū horribile aduocati cuiusdā dānati 44 a
exempti quo gaudeant priuilegio 72 b
exemptionis priuilegiū quò intendatur 583 a
exemptus quis qui per substitutum seruire queat 163 b
exequendis sententijs præfectorum authoritas quæ 184 b
exequi quis quomodò nequeat 126 a

exce-

exercitij maiorem esse vsum quàm artis 20 a
exercitij scholastici & pugnę forēn discrimē 17 a
executor quid contra quem possit 402 a
exercitor quis sit 401 b
exhæredatos pro mortuis haberi 191 b
eximere cui quem liceat 80 b
expendenti cui, quid cur non repetendū 134 b
expensæ patris in filiū, qui dijudicandæ 204 a
expensæ quæ cui quomodò probandæ 346 a
expensæ quæ cui recipiendæ aut non recipiendæ 172 b 133 a
expensæ quæ per quos & qūō soluendæ 299
expensæ quæ qui aut quomodò petendæ 494 b
expensæ quæ qui seruentur 218 b
expensæ quæ qui taxandæ 46 b
expensæ quæ vnde subducendæ 615 a
expensarum damno quis potissimùm afficiatur 185 a
expensarum quarum quæ habenda ratio 425 b
expensarum reputatio cur necessariò admittatur 214
expensarum triplicium ratio quæ qualis 219 b
expensarū voluptuariarum q̄ ratio habēda 26 b
expensas pietatis causa factas, non repeti 135 a
expirare quid quomodò dicatur 70 b 71 a
expromissor quis 101 b
extra locum iudicij quæ vbi agitari aut tractari liceat 46 b
extra nū inclusiuè an exclusiuè intelligēdū 59 b
extraneus creditori soluens, quando & qui succedat in pignus 529 a
extranei qui qbus præsidibus quō iudicādi 62 a
extructio quæ qualis 635 b
exulis aut deportati hæreditas cuinam obtingat 55 a
exules quibus iuribus vel priuentur vel nō priuentur 155 b
exulum conditio qualis 445 b
FAbri nū turbēt possessiōes alienas 210 b 211 a
fabri num in opere locato ius aut periculum quod 404 b
factum vnius ex reis, noceat alteri néne 87 b
factum suum nemini impugnandum 553 b
facultas soluendi cui quādo & quō pereat 198 a
facultatis iuridicæ pars maior in quibus consistat 41 b
facultatem habere quis quomodò dicatur, aut non dicatur 287 b
famæ qui tantùm restituant 113 b
familiæ culpa seu delictum an & qui domino imputetur 66 b 165 b 479 b
familiaris sermo qui temperandus 18 b
fastidium quod qui vitandum 16 b
fauere initio, actori: in fine, reo: in medio, vtrique 82 b
Feudatarius quis quā pœnā qui incurrat 436 b
feudum an & qui in dotem dari possit 424 a
feudum an sit diuisibile 293 a
feuda num veniant in hæreditatis petitionem 197 b
feudorū & sacerdotiorū collatio q̄ qualis 388 a
feudis quid peculiariter aut priuilegiariter insit 473 b
Fides an in dubijs habita præsumatur 464 a
fideicommissario, an noceat pactū hæredis 100
fidem precij quis habeat 555 a
fideiubere num quis pro sese valeat 408 a
fideiussio num diuitibus remittatur 84 a
fideiussio quæ qualis 476 a
fideiussor an accessionibus ex mora venientibus obligetur 508 a
fideiussor cui accepto latum, an agat mandati 445 a
fideiussor locuples vndè qui æstimandus 81 a
fideiussor non idoneus quis 84 b
fideiussor num antequam soluat, rectè agat vt liberetur 449 a
fideiussor promittēs se sistendū, an proroget 79
fideiussor quis qualis & quotuplex 327 a
fideiussor quis quando aut qui liberet 81 a 119 b 393 b
fideiussor quis quem reum liberet, aut non liberetur 327 b
fideiussor quis quo periculo fideiubeat 246 b
fideiussor quomodo in omnem causam datus censeatur 377 a
fideiussor sufficiēs quis quō dicēdus 80 a 79 b
fideiussor vbi aut qui non teneatur 602 b 88 a
fideiussoris aut rei pactio num sibi mutuo proficiat 101 b
fideiussoris pactum aut iuramentum cui prosit aut noceat 333 b
fideiussoris periculum seu priuilegium quod quale 449 a
fideiussorem ad incrementa ex mora, non teneri 339 a

fideius-

fideiussores probari, quō reprobari possint 83 a
filiam quæ renunciârit bonis paternis, non renunciâsse bonis decedentium fratrum 104 b
filiæ quę qui cōtra quos agât de euictione 495 a
filiarū suarum nuptijs quæ gens vti solita 27 b
filiabus & earum liberis an & quî pater quærat 632 a
filiusfamiliâs quandò quis ex contractibus teneatur 411 a
filiusfamiliâs quis quî restituatur 146 a
filiusfamiliâs quod habet, vndè habeat 610 b 611 a
filius naturalis restitutus an legitimo præferatur 534 b
filius qua æquitate, non solùm iure, sit patris hæres 37 b
filius quæ quò conferre teneatur 301 a
filius quî vel se vel patrem obliget 360 a
filiofamiliâs quid contra patrem liceat 118 b
filióne patris iuramentum prosit 333 a
filio quis consensus quandò necessarius 612 b
filio vt filio competentia, eidem etiam exhæredi competere 117 b
filium quid à patris potestate liberet 168 b 169 a
filio à querela excluso, quis admittatur 190 a
filij fratrū quomodò cum patruis suis aut consobrinis succedant 205
filij in parentum potestate qui & vbì sint aut non sint 54 a
filiorum causæ quàm vbiquè faueatur 188 a
filijs nōdū natis an & quō stipulari queam 596
filijs quî afficiantur patres 38 a
filijs qui tantùm vxores ducere liceat 52 a
finis aut scopus contractuū omniū quis 495 b
finis aut scopus in iure ciuili quis sit 23 b
fines qui an præscribātur ac quō probentur 290
fines qui quibus seruandi 290 b 291 a
fiscus qñ in pignore superetur à priuato 336 b
fiscus quid qua in re iuris habeat 441 b
fisci pœna an compræhensione aliqua conuellatur 434 b
fisci priuilegium quod quale 520 a 537 a
fisco inferēda, an & quādò remitti possint 63 a
fisco quæ bona committantur 604 a
fisco quid vndè applicetur 293 b
fiscum damnatis succedere 627 a
fiscum non stare colono 505 b
fiscum priuato succedentē, priuati iure vti 563 b
fiscum qui habeant 156 a 198 a
Fœminis à viris dignitatem obuenire 57 b
fœneratori quid vbi negetur 413 a
fœneratoribus quid cur edendum 92 b
forensium iurisconsultorum status quis 7 a
formalis vsusfructus quis 227 a
formare actionem, quid sit 325 a
forū quod quî sortiri possit aut non possit 172
fori diuersi inter debitorem & creditorem habitudo quæ qualis 380 a
fori priuilegio qs quî vti aut nō vti possit 177 a
foro plus quam scholæ, iurisprudentiam deberi 13 a
fortuiti casus ratio quæ 457 b
fortuitū incēdiū quî à furtiuo discernatur 60 b
Franciæ constitutio quæ qualis 424 b
frāci an & cur nō habeāt in potestate filios 54 a
francorum regi decimæ qui à quo datæ 590 b
francorum regem nemini subdi 50 a
francis consuetudinem pro lege, & plus propè quàm legem, esse 49 a
frater an fratri donet 360 b
frater an pro fratre testetur 576
frater quando fratri donare non possit 298 b
fratris appellatione venire & sororem 104 b
fratri num frater accusandus 5[illegible] b
fratres simul habitantes an socij dicātur 300 a
fratrum in patris adhuc potestate existentium conditio quæ qualis 358 b 359 a
fraus quæ cui donationi insit 592 a
fraus quæ cui non noceat 633 b
fraus quæ qui probanda 432 a 633 b
fructuariúsne tributum ac vectigal soluat, an dominus 228 a
fructuarius num ad debita teneatur 232 b
fructuarius quos fructus ad hæredes transmittat 615 b
fructuarius suos quî fructus faciat 228 b
fructuarij domus qua cautela ædificanda 243 b
fructuarij & legatarij differentia q̄ qualis 230 a
fructuarij quāta in quē colonū dominatio 235 a
fructuario an & quomodò in vsufructu ædificare liceat 235 b
fructuario aut colono quid quorum obitu molestiæ obtingat 496 b 497 a
fructuario mortuo cui pensio eius cedat 234 b
fructuario quæ quomodò vel cedant, vel incumbant 227 b 228 a

fructus à lite cõtestata nũ aut quî debeãtur 558 a
fructus adhuc pendentes, cuius sint aut non sint 230
fructus annorũ præteritorũ quõ petendi 233 b
fructus ciuiles qui quales 218 b 219 a
fructus & vsurę a quo tempore debeantur 323 a
fructusne post sententiã debeantur, an nõ 559 a
fructus num in legitima computentur 189 a
fructus pendentes partem rei esse 215 b
fructus pensionũ pignoris nexum subire 528 a
fructus percepti qui quomodò restituendi 211 b
fructus qui a quo tẽpore cõputari debeant 557 b
fructus qui cui quandò debeantur 233 a
fructus qui quibus cedant 615 b 616 a
fructus qui quõ conductoris sint aut fiant 528 a
fructus qui quõ confundendi ac diuidẽdi 617 a
fructus qui quõ inter quos diuidendi 614 b
fructus vbi & qñ veniant aut debeantur 567
fructuum ciuilium & naturalium discrimen quod 487 a
fructuũ cõpensatio quæ qualis aut cur fiat 395 b
fructuum diuisio quæ qualis 211 b 212 a
fructuum ex arbore decussorum ac sponte deci- dentium, differentia quæ 228 b
fructuum furto subductorum condictio, cuius sit 228 b 229 a
fructuum nomine quæ arbores comprahẽdantur 617 b 618 a
fructuum perceptio quæ quî æstimanda 366 b
fructuum quorum ratio aut perceptio quæ qualis 483 a 487 a 519 a
fructuum restitutio quæ qualis 157 a
frugalitas quæ quibus aut cui acceptum feratur 9 a
Fundus quibus rebus contineatur 250 b
fundi æstimati fructus num diuidendi 615 a
fundi inundatione amissi restitutionem non dari 147 a
fundo inesse vel cõtineri q̃ quõ putentur 527 a
furatum quî vel præsumatur vel deprahendatur 358 b
furiosis qua in re quid priuilegij sit 354 b
furioso quis iuriscõsultus cur assimiletur 20 a
furis venditio quæ qualis 483 b
furtum cuius culpa factum putandum 457 b
furtũ in hospitio factu, quid discutiendum 165 b
furtum quibus nationibus impunitum 27 b
furti à fure auferẽdi lex aut modus qualis 286 a
furti actio quæ quid requirat 542 b
furti cuius pœna quæ 40 a
furti luitio quæ qualis 457 b
furtũ facere qui liceat aut nõ liceat 275 b 582 a
furta quæ quibus præstanda 497
fustium ictus qui infamet 117 b
futuras ad lites qs actor quî dari putetur 123 b
futuro ædificio qui seruitus promittatur 270 b
futurum ius an in iudicium veniat 174 a
GAbella vnde soluenda 97 a
galenum alicubi hodiè à medicis etiã mediocribus lapsum argui 10 a
galliæ consuetudo q̃ cur tẽperanda 29 a 299 b
galli num peccẽt, edicta Papę nõ seruantes 49 b
gallorum consuetudo quæ qualis 626 a
gallorum in debitores humanitas 321 a
gallis doarium quid 594 a
Gellij proconsulis erga Philosophos contentiosos studium 40 b
generà socero quî aut cur ferè cõueniatur 593 b
generalis cautio valeatne an non 87 b
generalis remissio qualis 110 a
generatìm aliquid nõsse, quale quid 29 b
gentium diuersarum instituta diuersa, nũ ęquo iuri derogent 27 b
gesta quæ qualia 61 a 119 a 139 b 150 b
gestores qui quales aut quid agant 130 131 a 132 b 564 b 403 a
gestum a procuratore, an procuratoris nomine gestum dicatur 89 b 90 a
Glebæ omnes qui seruiant 252 a
glossarum vetatio quæ qualis aut quî interpretanda 223 b
Græci imperium orbis cui concedant 45 b
gratianopolitanæ Curiæ decreta q̃ qualia 56 a 234 b 433 b 496 a 510 b 574 a 577 b
grex quot capitibus constet 130 a
Guarantigiæ quid 172 a
gubernacula ciuitatũ ex qbus constẽt 21 b 22 a
HAbens aquæductũs ius, an alij possit cedere 265
hæres inter viuos nominatus, an & quî institutus videatur 106 b
hæres quid cohæredi obijcere nequeat 293 b
hæres qs quî pro altero soluere teneatur 296 a
hæres quomodò quis fiat 107 b 108 a
hæres quis vbì cõueniẽdus aut defendẽdus 171 a
hęredes ob defuncti maleficiũ an teneãtur 140 b

hęredes q ad qd pro quibus teneantur 217 370 b
hæredum vno paupere facto an alter teneatur 295 b 296 a
hæredibus quibus aut cuius, quæ criminis intentio duret 88 b
hæredibus turpia lucra extorqueri posse 140 b
hæredes inter quis quomodò conueniatur 109 b
hæreditarium quid quomodo præsumatur aut reputetur 438 a
hæreditas iusta quæ 453 b
hæreditas quibus per quos qui adeunda 64 a
hæreditatis venditio quæ quid negocij facessat 476 b 477 a
hereticis num testimonij dicēdi ius sit 56 b 57 a
hereticorū odio qd qua cautela restituatur 57 a
Hannibal qui inter Allobrogas & Sequanos iudicârit 23 b
Herculis constantia quanta 32 b
hermaphroditus qui discernendus 51 b
herus quidam Pamphylius cur vbi à Platone velut rediuiuus inductus 14 b
Hippocrates vndè cur tam laudatus 22 a
Homicidium qui ex illicito fiat licitum 45 a
homicidio num iudex repelli queat 170 b
homo quandiu viuere præsumatur 118 a
honestæ personæ an sine literis credendū 386 a
honestas quæ quid vbi poscat 447 b
horę aut tempusculi minoris prelatio quę quid possit 524 b
horarum obseruatio quæ quid commodi adferat 607 b
horrei extructio quæ quid sibi velit 635 b
hortum domui iunctum, domo cōtineri 257 b
Humanitas quæ quibus erga quos esse debeat 18 b. 19 a
Hypotheca & hypothecaria quæ qualis 296. 419 b 519 a
hypothecariæ conditio, vis aut lex quæ qualis 370 b 518 b 519 a 539 a
hypothecariis qui quo & cur obligentur 217 a
IAnuæ apertio quæ qualis 264 a
Ictu quo quis infametur 117 b
Ideæ Platonicæ quales 22 b 23 a
Ignorans quis cui obnoxius 483 b
ignoranti quæ testatio quid prosit 483 b
ignorantem ius suum non abnegare 196 b
ignorantia quę qualis aut quotuplex 69 a 110 a 413 b 428 a 571 b 572 a 578 a 608 a
ignorātiæ periculū aut priuilegiū quod 492 a
ignorantiam iuramento probari 572 a
Illata in nauem, an pro pensione obligentur 404 a
illata seu inuecta à minore aut ecclesia, quid iuris habeant 528 b 529 a
illegitimi qui quomodò fiant aut non fiant legitimi 645 a
illicita generali mandato non contineri 426 b
Immobilibus quæ iura aut qui redditus connumerentur 419 a
immortalitas animorū qui facilè credatur 87 a
impedimentum quod quale 86 a 87 a
impeditus quis vnde qui excusetur 163 b
impediti mercedem quis qui percipiat 500 a
impensæ quæ quales 135 b 203 a 347 b 358 a 635 a 636 b 637 b
imperator Latinorum quantus 45 b
imperitiam cuique suam nocere 62 b 74 a
imperiti linguarum, an vllam ad artem admittendi 11 b
imperium orbis qui quibus decernant 45 b
imperij in merum & mistum diuisio 68 a
impersonalitas quid, & an noceat 327
implementum quod quale 343 a 484 511 b
impossibilis conditio quid quō labe factet 363 b
impudentia & imprudentia iurisprudentium quæ quanta 11 a
impurgabilis mora quî fiat 88 a
Inæqualitas pœnæ quæ qui exæquanda 160 b
incendia quæ qui discernenda 60 b
incendio quo quis teneatur 283 a
incertitudo quæ qualis 91 a
incertus libellus an & quî admittatur 221 a
incestuosi an legitimentur 53 b
incidens quod, an & quō proponendum 434 a
incidere in falsum quis quomodò dicatur 523 b
incitatio studiosi quæ qui, etsi incredibilis, laudanda 30 b
inconstantia iurisperitorum quæ qualis 31 a
inconstantia quæ vbi & cui toleranda 119 b
indebiti solutio quæ qualis 350 a
indebitum recipiens an præscribat 351 b 352 a
indebitum solutum repeti 346 b
indemnitatis promissio quę qualis aut qd 428 b
indicare furem, qualc 349 a
indifferens, qui ęquum aut iniquū iure fiat 38 b
indigni & incapacis differentia quanta 189 b

indi-

indignitas q̃ cui à quo obijcieda non sit 293 b
indiuidua quæ qui diuidenda 296 a
inducta.quæ qualia 424 b 425 a 527 b
indulta quæ ad quos non trahenda 319 a
industriales fructus qui 212 a
infames qui quales, quidve ipsis prohibitū 56 b 57 a
infamia quæ qualis aut quotuplex 56 b 57 a 60 a 114 b 115 a 117 b 176 b
ingenia quæ quibus potissimum rebus offendantur 7 a
ingrati specimen singulare quod 20 b
ingressus fundi aut rei petitæ, quibus à iudice cur vetandus 228 a
ingressûs seu ingressi in monasteriū, ratio aut status quis 585 b
inimicus an testari possit 577 a
iniuria quæ quomodò videatur remissa 620 a
iniuriam intulisse quis qui dicendus 134 a
iniuria remissa, nū & damnū remittatur 370 a
in ius vocare, quid 76 a
innominatus contractus quî fiat 347 a 513 b
innominati contractûs modi qui quales aut quot 512 b 515 b
insolentia Doctorum hodiè quæ quanta 10 a
inspici quid vbi potissimum debeat 466 a
instantia perēpta, quo remedio caueatur 144 a
institores qui quales, aut quid agant 402 b 405 b 406 b 408
instituti qui, quid quomodò diuidant 292 b
institutio hæredis pura & cōditionalis qui differant 205 b 206 a
instrumenta quę qualia 91 b 92 a 94 b 103 a 106 a 339 a 493 b 494 a 526 b
instrumentorum ac testium eademne potestas, an diuersa 570 a
integra quandò res esse desinat 68 b
interdictionis vis quanta 114 b
interdicto quo quis contra quem vtatur 284 a
interesse quod quale & quotuplex 340 b 480 481 b 482 a 492
interpellatio quæ qualis, aut quid faciat 153 b 263 b 380 a 447 b 452 a 566
interpretatio quæ qualis, aut vbi permittenda 50 105 b 182 a 206 b 466 a
interpretationis faciendæ ius penès quem aut quos sit 82 b
interpretatione lata aut stricta vbi vtendū 59 b
interrogandorum testium quæ quibus sit aut non sit copia 285 b
interrogationes quę quales 307 b 309 b 576 a
interrogatoriç actiões vnde aut cur dictę 306 b
interualli inter actus duos modici respectus quis 581 a
interusurium an repetatur 351 a
intra num exclusiuè an inclusiuè intelligendum 59 b
intruso quid quî soluendum 439 a
inuecta quæ qualia 95 a 527 b 528
inuentarium quibus aut prosit aut obsit 176 a
inuenta pro re an aliquid petendum 349 a
inuestitura quæ qui seu quando petenda 583 a
inuestitura qui transferat dominium 225 b
inuitus quis quo cogendus 132 a
inuito bñficiū fieri, proq; eodē solui posse 137 a
inuitum defendi posse 132 a
inundatione possessionem & præscriptionem petere 245 a
inuocatio Dei an in instrumento faciendo necessaria 43 b
Ioculare cur quibusdam ius habeatur 40 b
Ire per alienum qui liceat 252 b 279 b
iridis apud Homerum apophthegma 22 b
Iter & via qui differant 104 a
iter quid sit 264 b
iter vetus ad alium quî licitè traducatur locum 252 b 253 a
iterum quid quomodò signet 93 a
itio quæ qui licita aut illicita 264 b
Iubere quis quid possit 641 b 642 a
iudæos qui fallere liceat 141 b
iudæos sabbato neque conueniri, neque conuenire, quid 74 a
iudex qs qualis aut qd agat 60 b 61 a 69 a 81 b 169 a 170 b 181 a 290 b 300 a 303 a 577 b
iudicis cur minus q̃ testis, habēda sit cura 170 b
iudicis officium ac sententia quæ qualis 72 a 169 a 176 a 228 a
iudici quid licitum aut illicitum, faciendū aut omittendum 61 62 b 73 a 83 a 304 a 341 b 543 a 545 a 633 a
iudicium quod quale 72 a 157 a 173 a 183 a 247 b 393 a
iudicij locus aut status quis 46 a 162 a 168 b
iugerum certorum venditio quæ quomodo intelligenda 468 b

iura quæ qualia & vbi tractanda 26 a 35 a 464 b 523 a
iuramentum quod quale 64 b 123 a 171 b 304 b 328 a 329 a 333 336 337 a 339 b 342 a 595 a
iuramenti exigendi aut referendi modus quis qualis 639 b 640 a
iuraméti gratia quę quomodò aut cui fiat 338 b
iuramento cui quid insit, aut qui standum aut renunciandum 85 a 331 a 334 a 337 b
iuramento vbi sit locus 336 b
iuramento quid quō fiat aut impediatur 93 b 125 a 153 a 329 b 330 335 a 600 b 601 a
iuramenta q̄ qui sine periurio remittantur 85 a
iuramentorum quorum differentia quæ 341 b
iurandum qui contra quem 220 a
iurandum quid quibus 643 a
iurans an de rei interitu teneatur 330 a
iurare nolle, quale 337 b
iurari contra quem qui possit 437 b
iure quædam minus iusta caueri 44 a
iure summo vti, quale quid 334 a
iuri ciuili artis nomen an conueniat 28 b
iurisconsultus absolutus quis 30 b
iurisconsultus authori nostro habitus aut habendus quis 6 b
iurisconsultus Ciceroni quid 41 b
iurisconsultus quis cur Apostolum Paulum obiurget 580
iurisc̄osulti munus seu officiū quod quale aut quantum 6 b 8 a 11 b 21 a 29 a 31 a
iurisconsultum qualem hic author noster depingat aut velit 13 b 14 a
iurisconsulti qui quales 11 a 31 a 40 b
iurisconsultorum laus & officiū 8 b 21 b 22 a
iurisconsultorum veterū ac nouorū collatio 6 b
iurisconsultis qui de re cur ius prætor non dicat 31 b
iurisconsultis quid debeat respub. 14 b
iurisconsultis qui authores seu libri tractandi 20 b 41
iurisc̄osultos an deceat mercedē capere 31 b 32 a
iurisdictioni sua qui dignitas tuenda 75 b
iuris in publicum & priuatum partitio 44 b
iurisne an iudicis maior authoritas 289 a
iurisperiti qui quales 14 a 15
iurisperitorū importunitas ac volumina quanta 10 b 25 a
iurisperitis sua in area, suosque intra limites manendum 27 b
iurisperitos quosdam veritatem pecuniæ postponere 31
iurisprudentes qui quales 12 a 15 b
iurisprudenti quibus maximè sit opus 14 a
iurisprudētia &c. 10 b 13 b 15 20 b 31 b 32 a 38 b
iurisprudentiam, nisi virum bonum, profiteri cum laude posse neminem 14 b
iurisprudentiam rebus potiùs quàm verbis constare 11 a
iuris scientia quanto scientijs seu artibus aliis difficilior 29 b
iuris scientiam hodiè ad summa venisse 32 a
iuris scripti iussa an vniuersim iusta & æqua 27 a
iuris superuenientis vsus aut conditio quæ 420 b 421 a
iuristæ insigni multa alia extra pandectas scienda 18 a
iuristæ qui quómodò ex iurisconsultis grammatici euadant 11 b
iuristarum dissidium quod quale 25 a
iuristas inter summus haberi aut dici quis possit 19 b 20 a
iuristas olim magnos, hodiè vix homines haberi 33 b
iuristas quosdam in schola præstantes, in foro nihil esse 13 a
iuris tractatio scholastica, qualis aut qd 12 b 13 a
ius accrescendi & decrescendi quod quale, & vbinam locum habeat 237 a 331 a
ius ad frequentia, non rarā, applicari 46 b
ius ad res & negocia, non ad verba, inuentum esse 34 b
ius amplum qui per quos velut in arctum pistrinum redactum 15 a
ius ciuile vnde, & cui acceptum feratur 35 b 36 a 40 a
ius constante iudicio accedens, quid cui prosit 393 a
ius duplex quā ex sententia oriatur 330 b
ius futurum an refutari possit 101 a
iusne natura, an opinione constet 36 b
ius qui ex natura ad definitas ex opinionibus cautiones deducatur 38 a
ius qui medicinæ conferatur 11 a
ius reale quid momenti habeat 423 b

108

ius summum vbi negligendum 44 b
ius certis generibus aut cancellis concludi nequire 17 a
ius dicere, quid sit 69 b
ius qui habet, vi illud defendere posse 140 a
ius sibi qui dixerit, an debitum amittat 139 b
ius triplex esse 39 a
iusta aut legitima hæreditas quæ dicatur 453 b
iustane omnia iure cauta 44 a
iusta sententia quæ 453 b
iustiniani cōsiliarios multa imperatori minus consulta consuluisse 27 a
iustiniani libris an ius totum comprehendi asserendum 17 a
iustitiam esse iurisconsulti scopum, non subtilitatem 13 a
iustum pactum quid 453 b 454 a
KAlendæ (si quis etymologiam eam hic malit aut quærat) cur miseræ aut tristes dictæ 562 b
LAbor quis cui iuriscōsulto subeundus 41 a
labor quis cur aut suscipiendus, aut non fugiendus 16 b
lacedæmonios furto pœnā haud statuisse 27 b
læsio quæ cui probanda, & vnde æstimanda 149
læsus quis quantum temporis habeat 157 b
laicus iudex quas interrogationes facere possit 309 b
lata culpa quid 442 a
latine nesciens, an ornatè dicere sperādus 30 a
latitudo actûs aut itineris quæ 265 a
latrocinium quod inter quos casus numerandum 457 b
latrunculator quis aut quid 180 b
latrunculatori quid quomodò competat 181 a
laudemia quid, & quibus debeātur 227 b 292 a 516 b 583 a
laudum qui confirmetur 159 b
lazaro resuscitato an vxor & bona restituenda 46 b 47 a
Lectione diuersa diuersos gigni sensus 631 a
legans quis, quo animo videatur legare 586 a 624 b 625 a
legatæ rei fructus quo à tēpore debeantur 557 b
legata lana, an & vestem ex ea factam, legatam putemus 26 b 27 a
legata re aliqua, legari & ea quibus ad eam vestiatur 246 b
legata quæ qualia, aut vndè luenda 111 b 112 a 298 a
legatario quid vel liceat, vel incumbat 259 b 280 a 638 a 448 a
legati dies quæ quandò cedat 241 b
legati ad quid quandò cogantur 173 a
legati in legatione ius aut priuilegium quale 378 b
legati an & vbì se defendere cogantur 168 a
legati num munera sibi oblata legantibus se restituere debeant 124 a
legatio seu obligatio quæ quid comprehendat 527 a
legato generali quę quomodò comprehendantur 527 a
legato his vsu, illis fructu, quid agendum 233 b
legatum quod quale 100 b 194 a 219 b 230 a 235 a 242 a 363 b 557 b
legatus Papæ generalis an quid contra alium specialem possit 448 a
legatus proconsulis quid priuilegij habeat 65 a
lege super tractatibus statuente, ex contractu actionem esse 372 a
leges quæ quales & vndè 26 35 a 46 b 47 b 102 a 372 a
legi multa posse, memoriter teneri nō posse 8 a
legibusne exempla, an exemplis leges præferendæ 42
legibus nihil caueri, nisi ex natura & Dei mente ortum 36 a
legibus rempub. niti 14 b
legis definitio quæ, quomodò ex philosophis iurisconsultos reddat 37 a
legislatoris voluntatem pro ratione esse 47 b
legitimæ causa, legata etiam pia minui 188 a
legitimatio quæ quibus filijs prosit aut nō prosit 52 a
legitimato an & vbì legitimationis suæ reddenda ratio 77 b
lego, & dari volo, quō & quàm differant 230 a
leguleij qui quales 15 16 a 19 a 29 a
legumlatores qui quō sibijpsis contrarij 25 a
legumlatorum veterum pietas qualis 14 b
legum rationes non anxiè perscrutandas 47 b
lesbia norma vbì sequenda 44 a
Libellus quis qualis aut vbì tolerandus 78 a 91 a 208 a 410 a 287 a
libello cui quæ causa adijcienda 407 b

libello quo quæ comprehendēda 421 a 207 a
liber quis qui edendus 92 a
libera potestas quæ qualis 125 418 b
libera volūtas & arbitrium boni viri quam differant 452 b 453 a
liberalitates quæ quandò solum effectum habeant 624 a
Liberi qui quomodò nascantur, aut testamētum rumpant 52 a
libertas quid vbi vel fauoris vel priuilegij habeat 528 b
libertas quî à matre obtineatur 51 a
liberto aut libertæ quid quomodò vetitū, alioqui licitum 114 a
libertorum iura in vasallis locum habere 353 b
libri mercatorum rationarij quid habeant authoritatis 382 a
licitationi cui illicitum quid 297 b
linguarum inscitia quam quibus obfuerit 9 b
liquidum liquido compensari 433 a
lis quæ vbì terminanda 310 a
lis quæ quî pro contestata habeatur 88 b
literarum procuratori tuo datarum, tuum esse dominium 601 b
literarū receptio q̄ quid sibi velit 446 b 447 a
literis quibus quæ fides habeatur 382 a
litis expensæ quæ qui petantur 494 b
liti quis se offerre dicatur 207 b
liti renunciari qui possit 209 a
litem contestatam sequentia, an & quî ad iudicium veniant 542 b
litésne omnes iuristicæ veterum libris comprehensæ 17 a
lites quæ vbì peragendæ 171 a
litigare qui per quem aut quos seu quot debeant 121 a
litigator quis quid priuilegij habeat 185 a
litigiosa res quid, & lis quî pēdere dicatur 195 b
litura aliqua in testamento aut instrumēto, quî dijudicanda 51 b
Locatio quæ qualis 495 b 496 b 513 b 627 a
locator quis qualis 404 b 506 a
loci cuius quis vbì respectus habendus 181 b
loci omissio an officiat 374 b
locuples fideiussor quis 81 a
locupletior num quis ex eo quod non durat, dicatur 200 b
locupletior qs quî fiat aut dicatur 201 a 423 a
Lucrum quod quale &c. 133 a 456 a 480
lucri quod cum alterius iniuria fit, an ineunda ratio 374 b
lucro intentos, rectè iudicare aut consulere nequire 31 b
lucróne detur restitutio, an non detur 447 a
lucubrationes veterum reijcientibus quid necessariò præstandum 18 a
luendi pœna quæ quibus quî & cur remittenda 68 b 69 a
luendum cur quibus in corpore 68 b
luere qui debent, an emere possint 451 a
lugdunum quo iure regatur 182 a
luminum seruitus quæ 257 b 258 a
lutetiæ mos malus quis 458 a
MAcedoniani quæ apud quos vtilitas 413 414 a
macedonianum iuramento tolli 413 a
magister in naue quis sit 401 b
magistratus quis qualis 63 b 363 b
magistratui quid iuris in res priuatorū sit 401 a
magistratus an & qui in ius vocari possint 76 b 77 a 344 a
magistratuum priuilegium quod qua in re quale 499 b
magistratibus qui sua imperia tuenda 75 b
magistratus non contrahere 323 b
mahumetem contraria inter se multa scripsisse 27 a
maior pars vbì aut quò sufficiat, & quî id intelligatur 129 a
maioris partis ratio quæ qualis 161 a
malefactore capere vbì quibus non liceat 275 b
maleficia suos quæque authores tenere 165 b
mala fides q̄ qñ vel obsit, vel nō obsit 200 a 301
mandati quod quale &c. 126 443 a 446 450 b
mandati fines egredi, quale & quibus non liceat 442 b 443 a
mandatum cum libera, qui quō habeant 92 a
mandatum emendi habens, an & mutuādi habeat 406 b
mandata generalia quæ quomodò intelligenda 426 b
mandatarij qui quales 403 b 442 b 451 b
mandatores qui quomodò teneantur 451 b
manlium patrem, tyrannide magis in filium, quam iure vsum 448 a
manumissio quid 45 b

masculino concipi fœminium 130 b
maritus quid agat, ferat, habeat &c. 411 b 579 b 580 a 612 a 619 b 629 a 631 b
mariti diuisio an vxorē teneat ac obliget 488 b
mariti priuilegium quod quale 633 a
marmoris cæsi discrimen iuristicū quale 618 a
martini opinio quæ qui defensa 89 b
matri pupillum alenti, an sumptus filij repetendus 287 b 288 a
matrimonium quod quale, aut qui contrahatur 579 580 585 b 602 b
matrimonij futuri spe, dotis condictionem impediri 345 b
matris quæ habeatur in dotāda filia ratio 583 a
Mea pecunia emptum, meúmne sit 532 a
medij momentum quantum 542 a
medio aut primo excluso, sequentē admitti 55 a
mediocritatis quæ vbi sit laus ac ratio 541 b
memoriam labori & studio longè præstare 8 a
mendacij reuocandi licentia quæ 288 b
mendacij quis quam pœnam luat 308 a
mendicantes qui vnde exempti 72 b
mendacium quod qui nocear aut non noceat 309 a 412 a
mensæ nomen quò pertineat, quidve præ se ferat 465 b 466 a
menses quot quibus quō concedantur 568 a
mensuræ quæ vbi vtendæ 470 b 471 a
mensurabilis rei venditio quæ quomodo intelligenda 468 b
mensurabilia qui restituenda 587 b
mensuratio quæ quî futura 143 b
mentes humanæ vnde regantur 36 a
mentiens in possessione, ad quid quomodo cogendus 222 a
mercatorum frumentum nauibus imponentium, conditio quæ qualis 505
mercatorum literis an & quomodò habeatur fides 382 a
mercatorum rationes quæ quales 422 a
mercenarij qui quales 31 b 32 a
merces quæ qui capienda &c. 499 b 503 a
mercedis & precij quantus vbiq; scopus 495 b
mercedis solutio seu determinatio quæ qui facienda 448 b
merces quæ quî venditæ aut non venditæ iudicentur 526 b
mercīū quarum quæ vbi habēda sit ratio 409 a
meretricari nunquàm licitum 582 a
meretricio de quęstu an decimæ soluēdæ 348 b
meretrici an donari possit 348 b
meretrices hodiernę an concubinę dicēdę 645 a
meretricum quibus in rebus conditio aut ratio quæ 348 b 349 a
merum imperium quid 64 b 68 a
merum officium qui delegetur 65 a
metiendum quid quibus mensuris 470 b 471 a
metus quis qualis & vnde quem excuset 139 b 349 b
metu gestum, multis modis irritum fieri 139 b
metune contractus irritus aut nullus fiat 142 a
meum esse, ex meo quod superest 396 a
meū qui tollere mihi liceat aut nō liceat 283 b
Migratio quæ cuius periculo aut commodo fiat 500
militari manu quis cogendus 220 a
militiæ cuius quæ ratio habenda 301 a
militis priuilegium quod quale 322 a
militi duplex patrimonium esse 295 b
milliaria quæ aut quot pro die dari solita 86 b
minimum vbi vel auxiè attendatur, vel negligatur 138
minister nudus quis 609 a
minor quis qualis, aut quid possit 124 b 144 b 146 a 148 b 153 a
minoris restitutio an fideiussori prosit 150 a
minore restitui nolente, an fideiussor teneatur 154 a
minoribus quid vndè concedatur 145 a
minus maiori inesse 103 b
missio in possessionem, an mandari possit 66 a
missione in possessionem, quid delegetur 65 a
mistū imperium an & qui delegari possit 65 a
mistum imperium quale 64 b 68 a
mittere in possessionem, cuius sit aut non sit 66 a 229 a
Mobilia dotis an alienentur 597 b
moderatio quæ quibus necessaria 18 b
modi vocabulo q̄ diuersim diuersi vtantur 33 a
modorum duorum pro traditione habitorum, primus quis 221 a
molinæi encomium 489 a
momentorum obseruatio quæ quid momenti aut commodi habeat 607 b
monachis absente prælato, quid liceat 317 b
monachis quibus quid licitè detur 288 b

monaste-

monasterij ingressus quid 585 b
monetæ cuius quæ vbi habenda sit ratio 587 b 588 a
monitio quæ vbi necessaria 565 b
monstrosi partus an & qui inter liberos habeantur 52 b
mora quæ qualis aut quotuplex, aut quid 74 b 153 b 211 b 319 b 320 479 b 480 a 491 b 562 a 564 565 a 566 a
moræ esse lus, purgatio, tempus &c. 88 a 319 b 566 a 627 b
moram qui quomodò contrahant 614
morator quis cui periculo obnoxius 306 a
morbos rebus, non verbis, tolli 11 a
mors mandantis, an institorem aut procuratorem reuocet 326 a
mors quibus in hominibus quì probetur 118 a
morte qui mandatum reuocetur, aut non reuocetur 446
mortui iudicis edictum an obliget euocatum 179
mortuo iudice instantiam non expirare 180 b
mortuus è vulnere quis quô censeatur 282
morum coercitio an ad heredes transeat 622 b
Muliebri infirmitati quo senatusconsulto consultum 427 a
mulier quæ quid agat, ferat, habeat &c. 83 a 87 a 415 b 423 b 431 b 432 a 639 b
mulieris status quis qualis 407 a 427 b 430 590 a
mulieri quæ sunt, vndè esse putanda 609 b
mulieres an & quì possint contrahere 104 a
multa hodiè sciri quæ veteres ignorârint 32 a
multandi ius aut potestas quæ quibus sit aut nō sit 75 b 76 a
mundi ornatu & machina quid facilè doceamur 36 b
municipijs paruisque castris quid restitutionis sit 156 a
musica quî & vndè conflata 28 b
mutuum propriè quid 312 a
mutuum quid quomodò fiat 316 a
mutuum quod qua stipulatione firmetur 326 b
mutuum qui soluendum 312 b
mutuum quibus è rebus constituatur 311 b
mutui genus an triplex 312 a
mutuusne an alienus consensus matrimonio necessarius 580
NAturam arti præstare 23 b
natura duce, qui secundùm quos nemo non ad virtutem perueniat 36 b
naturalis debiti cōpensatio an & quî fiat 433 b
naturalis debiti hábitudo, solutio aut repetitio quæ qualis 359 b 450 a
naturales fructus qui 212 a
nauésne ex sylua oppignorata factæ, pignus sequantur 396 a
Necessariæ expensæ qui reputentur 214 b
necessitas quæ quam legem non seruet 139 a
necessitudinibus omnibus anteferendam veritatem 32 b
negantibus vbì aut quādò plus quàm affirmantibus credendum 163 a
negligentia quæ cui imputanda 131 b 142 b
negocia iuristica esse plura quàm vocabula 17 a
negocia quæ quî expirent 70 b
negociatio quæ quibus illicita 609 b
negociorum genera quot 131 b
neminem esse membrorum suorū dominum, quid sibi velit 282 a
neminem se eligere, instituere, præsentare, substituere 62 a
neminem sibi ius dicere posse, quid sit 69 b
neminem tam egregiè natura præditum esse, quin alicubi hæreat 38 a
nemini sese eligere licere 129 b 446 a
nemoris aut syluæ vsus quis 248 b 249 a
neoterici qui quarum cornicum oculos transfigant 15 b
nepotes an filiorum nomine veniant 623 a
nepotibus qui sua per auos nobilitas aut dignitas retineatur 57
Nimia alicuius adhæsio, quàm sit vitiosa 23 a
nimio quis vbi potius quam paruo lędatur 7 a
Nobilem, qui vel quæ ignobili nupserit, ignobilem fieri 57 b
nobilitas quo officio amittatur 113 b 114 a
nobilium spurij num aliquid nobilitatis obtineant 53 b
nodum insolubilem soluere conari, inane ac ridiculum esse 26 a
nodus iuris quis quî enodatus 74 b
nolenti beneficium fieri 132 a
nomina quæ quid, aut quî diuidenda 292 a
nomina quæ qui faciant tertiam bonorū partem 418 b

nomina

nomina q̃ quibus rebus Cicero imposuerit 34 a
nomina quę quo ministerio nō indigeant 295 b
nomina non idonea pro dote accipiens, an donare videatur 588 b
nomina verùm mobilibus an immobilibus annumeranda 418 b
nominati primò ius quod 232 a
nomine meo non gestum, quî mihi habendum 205 b
nominis emptor, quid emisse videatur 529 a
nominis solutor an emptori nominis comparandus 529 a
non præstitisse aut soluisse per lōgum tempus, an liberet 561 a
non soluens quis, quî moram non contrahat 563 b
non valens vt agitur, an valeat vt potest 253 b 254 a
notarij quid edere cogantur 93 b
notio quę quî tota in hominum opinione consistat 18 b
notiones veræ quid aut quales 39 b
notoria vim sententiæ habere 117 b
nouatio quæ cur non temnenda 34 b
nouatores qui qualibus aduersùm veteres calumnijs vtantur 15 b
nouatorum quorundam, quædam velut noua explodentium, explosio 225 a
nouorum nominum fingendorum authoritas penès quos 33
noxam præstare, quid 280 b
Nuce legata, legari & viā ad nucem 246 b 247 a
nuda ratio an debitorem faciat 422 a
nudæ aut vestitæ res quæ cur quomodò sic dicantur 96 a
nudum pactum quid 95 b 96 a
nudus minister quis, & quî domino acquirat 609 a
nulla quæ sunt, quî aut quibus valeant 269 a
nullitas quæ quot annos habeat 158 a
nullo ex actu pœnam esse nullam 417 b
numerabilia quî restituantur 587 b
numeratæ pecuniæ quantū sit momentū 529 b
numeratam pecuniam apud quē deponi, quid sibi velit 440 b
numeratio quæ vndè inchoanda 86 b
numerationi vbinam confessio comparetur 281 b 334 a
numeratione dominium transferri 503 b
nummorum quæ in iuramentis ratio aut conditio 340 a
nuncius an furtum committat, pecuniam numeratam non deferens 504 a
nuncij cuius q̃ vbì sit ratio aut differētia 386 a
nuncij priuilegium seu authoritas vbì quanta 379 b 402 a
nuncijs quibus quî credendum aut non credendum 59 b
nuptiæ veræ quæ 579
nuptiarum illicitarum sententia quos liberos censeat spurios 51 a
OB dolum, non culpā, iurari in litem 339 b
oblatio in iudicio quæ qualis 393 b
oblatio quî tripliciter fiat 561 b 562 a
obligandi mandatū, secū ferre & soluendi 362 a
obligans se ad tēpus, quî se ad duo obliget 162
obligari quid quatenùs tantùm possit 531 b
obligatio quæ qualis 122 b 200 b 282 a 328 b 351 358 b 359 a 472 a 478 a 621 b
obligatio quæ quos teneat aut non teneat 81 a quî diuidatur 204 b quî tollatur 364 b quî crescat 375 b 376 a quî nascatur 381 b quî nouetur 456 b
obligatione qua quæ comprehendantur 520 b 527 a
obligatione qua quis quomodò eximatur 352 b
obligationes quæ quales 581 b 449 b 562
obligationibus in quibus mora quî fiat 562 a
obligati qui quales 354 b 628 a
obligatus ad dotandum, quî indè liberetur 591 a
obliuio quæ qualis 428 a
obmutescentia quæ quibus non timenda 17 b
obscuritas quæ cui noceat 260 b 261 a
obseruatio in vendendo aut emendo specialis quæ 340 b
obstetricum authoritas quæ 642 a 643 a
Occidens vxorem suam, an dotē lucretur 619 b 620 a
occisio quæ quî ex licita fiat illicita 45 a
occupantis conditio qualis aut quî intelligenda 353 b 419 b
occupatio iurisc̄ōsultis minimè digna quę 23 a
Odiosa qui vel interpretanda, vel explicanda 57 a 59 b
Offendere plures simul, quam pœnam exigat 282 a

offerendi ius ex pacto quot annis præscribatur 536 a
offerens quis cui præstet 473 b
offerens secundo num primus liberetur 473 b
offerre in sacco aut cista, quid sibi velit 478 a
officiales num agere aut contrahere possint 63 a
officialis quispiam cuius damni sit reus 284 a
officiarii minus digni acta qui valeant 60 a
officiarij qui quomodo per vicarios officia gerant 61 a
officiarijs publicis quid edendum 94 a
officia quæ qualia 58 b 70 b
officium & actio iudicis qui differant 203 b
officium patris & aui erga filias quod 426 a
officium quod qui delegetur 65 a
Oleæ pendentis venditio qualis 467 a
oleum non consecratum, qui absq; consecratione consecretur 215 b
Omissio diei quæ vbi vel noceat, vel non noceat 82 b
Oneris auersi actio quæ qualis aut vndè 503 b
oneroso titulo acceptum, quo non conferatur 294 b
onerosus creditor an sit audiendus 544 a
Opera seu operæ quid 580 a
operatione humana quid scientiæ totum consistat 18 b
opinio quibus in rebus plurimũ valeat 37 a 40 a
opinio vulgaris falsa, quæ 305 b
oppignorari & superficiem & iura incorporea 523 a
Oracula ciuitatis quæ domus cur dictæ 18 a
orationis nuditas aut vestitus qd sibi velit 96 a
ordinario vbi iudicandum 46 a
ordinarium quemlibet delegare 68 b
ordo scribendi quis quid momenti aut loci habeat 232 b
ornamenta verborum quid aut quorsum valeant 15 b
ornatus verborũ an Iuriscõsulto necessari⁹ 11 a
Oscines qui potius q̃ iurisperiti dicendi 26 b
Otho Imperator qui inter patruum & fratris filium iudicarit 24 a
Oues quot gregem faciant 130 a
ouium plurium abactione qui quis abigeus dicatur 70 a
PAcifica possessio qualis 263 b
paciscens super re tua, qui tibi quærat 127 b
pacisci quid quibus liceat 538 a
pacta quæ qualia aut quotuplicia 96 a 97 b 225 b 270 315 b 471 a
pacta firmari quam sit æquum 94 a
pacti effectus quis 102 a
pactio quæ qualis 95 b 96 a 255 b 398 b 399 a
pactis hæreditatem non dari 108 a
pacto ex nudo an actio sit 450 a
pactum quod quale aut quotuplex &c. 96 97 b 98 a 101 103 a 106 a 107 b 108 b 109 112 a 191 b 395 a 398 b 399 a 443 a 472 a 516 b 594 a 595 a 619 a 621 a
pactus quis qualis aut quid 115 a 441 a
pandectarum vsus, laus, scopus, &c. 18 b 20 b 21 a 47 b 67 a
papæ mandatum quod qui liget aut non liget 534 a
parapherna quæ cuius sint 590 b
parentes quo non cogendi 84 a
parentum eorundem filij, qui vel legitimi, vel illegitimi 117 a
parentum quibus quæ vbi habenda cura 190 b
parentum nomenclatura quousque & ad quos extendatur 77 a
parentibus an sumptum in filios impensum repetere liceat 287 b 288 a
parentibus filium suum negantibus an & qui tantum credendum 54 b
parietibus solis quæ iura & priuilegia qui seruentur 244 b
Parisien Curiæ decreta quæ qualia 49 53 a 58 a 59 b 60 b 65 a 70 72 b 73 b 82 b 87 a 90 b 91 a 93 a 97 b 103 a 106 a 107 a 110 b 111 a 119 a 126 a 128 b 129 a 138 b 145 b 147 a 158 161 a 168 a 170 b 172 173 a 174 b 177 178 a 181 b 185 188 b 198 a 205 207 a 214 a 215 a 229 a 231 a 249 a 281 b 294 a 299 b 302 a 307 b 308 b 309 b 321 a 336 a 338 a 368 b 388 a 394 b 399 a 402 b 408 b 415 b 419 b 443 a 452 a 455 a 474 a 486 b 489 a 494 a 497 a 516 b 536 b 548 b 552 b 556 b 557 a 575 a 579 a 582 b 588 a 603 b 616 a 618 b 621 b 622 a 629 b 641 b
parisiorum nota quæ qualis 458 a
parocho instrumentum conficere licere 44 b
parricidium quando ignotum aut infrequens 46 b
pars quæ qualis aut quid 97 b 99 a 191 a 241 a

partibus

partibus legis quot, quot Dei qualitates respondeant 39
particularia iudicia cur quibus differãtur 146 a
particularia num vniuersalibus præstent 30 a
particularis solutio quæ qualis, aut quî admittatur 310 b 319 a
partis cuius authoritas quæ 161 a
partis receptio quæ quo non valeat 106 a
partium duarum vera potius sequenda 35 a
partum qui mater liberũ seu ingenuũ faciat 51 a
pater decoctor, quid iuris vbi perdat 625 b
pater & filius quibus in rebus diuerso iure censeantur, quibus non 129 b
pater quid cauere, agere, omittere &c. debeat 83 b 84 a 417 b 581 a 612 b 624 a 641 a
paterna dignitas aut infamia quibus filijs prosit aut obsit 51 a
paternum delictum quî obsit aut non obsit filio 57 b
patientia vbì traditionis instàr sit 256 b
patrem qui filij quomodò sequantur 53 a
patri quid liceat 84 a 294 b
patria potestas quę qualis 38 a 54 a 55 a 129 b
patricius aut nobilis quomodò quis fiat 51 a
patrimoniáne duo sint vni 295 b
patris iuramentum an filio prosit 333 a
patris vocabulo quid contineatur 77 b
patris consensus an ad liberorum nuptias necessarius 580 a
patrocinium hæredi præstans, an approbet testamentum 193 a
patronatûs ius num vendi possit 464 b
patrono qui patronatum beneficium conferri possit 129 b
patronorum duorum vno excluso, num alteri ius accrescat 331 a
patrũ voluntates quę quõ interpretandæ 454 b
paulus Apostol⁹ cur a quo Paulo reprehẽsus 580
pauper quis, etiam alioqui locuples 287 b
paupertas quid vbi excuset 63 a
Peccans coram tribunali, vbì coercendus 178 a
pecoris alieni includendi ratio q̃ qualis 285 a
peculium quod quale aut quotuplex 416 b 417 418 a
pecunia quæ quid agat aut possit 31 a 201 b 440 b 527 a 532
pecuniæ ac potissimùm numeratæ vis & vtilitas quanta 287 b 529 b
pecuniæ alienatio quàm sit libera 202 a
pecuniæ depositæ dominium, an in depositarium transferatur 438 b
pecuniæ restituendę, si valor eius crescat aut decrescat, modus quis 587 b
pecuniã dans, causa non secuta, ãn repetat 342 b
pecuniaria pœna in corporalem mutata, reum liberari 69 a
pedanei iudicis authoritas quæ 76 b
pellicum & concubinarum differentia 644 b
pendere iudicium quî dicatur 421 b
pensio quæ qualis, aut qui soluenda 505 a 535 a 557 b 560 b 561 a
pẽsionis datio pro pecunia, an sit vsuraria 557 a
pensione rei alicuius debita, num res ipsa pignoretur 472 a
pensiones quæ quales 218 b 487
pensionarius qui X. annis non soluerit, an liberetur 573 a
peregrini qui quid iuris habeant 167 b
perẽpta re q̃ petitur, quod superest deberi 216 b
peremptorij authoritas quæ qualis 182 b
periculum quod cuius sit 390 a 439 b 476 a 478 b 506 b 508 a
peritorum sententia quæ qualis 642 b
periurus an & quomodò puniatur 332 a
permansio in opinione periculosissima q̃ 22 b
permissane sint omnia, quæ non prohibentur 124 a
perpetuò vna in sententia permanere, num laudabile 21 b
persarum incestus qualis 27 b
persecutoriam persecutoria tolli 457 a
personæ iudici adeundæ quæ 332 a
perstare in stultè dictis aut factis tuendis, ridiculum esse 22 a
pertinacia quæ qualis, aut quàm quibus vitanda 21 b 22 b
peruicacia quæ quibus quanta 40 b
petitor quis qualis 201 a
petitores duo an & quî se mutuò impediãt 218 a
petitoriũ & possessoriũ quod quale 175 a 310 a
Philautia in quibus hodiè quanta 32 b
philosophia & ius ciuile q aut q̃ re differãt 37 b
philosophi Athenieñ vndè ad concordiam frustrà inuitati 40 b
philosophum & Iurisconsultum aliquo dispesci 56 b

picturáne tabulæ, an tabula picturę cedat 210 b
pignus ac depositum, in quod iudicium veniant 297 a
pignus an rei mutatione pereat 395 b 396 a
pignus iudiciale & prętorium an differāt 398 a
pignus vendi permittentem, pignus amittere 539 b
pignoris ratio, differētia, acceptio, venditio &c. quę qualis 224 a 391 b 393 b 394 a 528 b 538 b
pigorine res aliena detur 391 a 400 a
pigorine suam quis rem queat accipere 399 b
pignore vēdito, an precij fides creditori sit 397
pignora quæ quandò cur ante diem persequenda 523 a
pignorum differentia aut possessio quæ 390 b 398 a
pignorum quorum quis vbi sit modus aut status 429 a
pignorata taberna, an & merces pignoratæ censeantur 526 b
pignoratæ reì tributum, vndè soluendum 106 b
pignoratitia actio quæ qualis 522 525 b
pignoratitium fundum qui creditor possideat 84 b
pistrini extructio qualis 635 b
Plato cur quem Socrate omisso, in de Repub. loquentem introducat 14 b
plato quantus philosophus 22 b
plebiscita vnde facta 35 a
plura debita quî soluantur 318 b
pluralitatis beneficiorū odio quid quibus cur ferendum 77 b
plures vnius quî loco habendi 121 a
plures vno nomine compræhensos, non plus capere, quàm vnum singulariter nominatum 240 a
plurium conductorum ratio quæ qualis 307 b
Pœna quæ qualis &c. 63 a 78 a 99 a 137 b 163 b 199 b 296 b 469 a 477 a 489 a 568 b 620
pœnæ æstimatio, ratio, lex, stipulatio quæ qualis 85 b 396 b 397 a 419 a 490
pœnam authores quanque suos tenere 143 b
pœnam qui abstulerit, num rem petat 490 b
pœnæ quæ quales aut qbus cedāt 489 a 495 a
pœnis imponēdis quod tempus spectandū 85 b
pœnis legalibus alias pœnas adijci posse 107 b
pœnalibus iudicijs an hæredes teneantur 88 b
pœnitentiæ locum in delictis non esse, quid sibi velit 98 a
pœnitentiæ locus vbi aut sit, aut non sit 71 b 343 b 344 509 b 511 b 529 b
pompeius qui inter fratres duos Iudæos de regno certantes iudicârit 23 b
ponderabilia quî restituantur 587 b
pontificis authoritas apud Gallos quātilla 49 a
populares actiones quæ 335 a
populisne quibuslibet leges cōdere liceat 46 a
populum quot homines faciant 130 a
porci quot gregem reddant 130 a
positiones quæ quales 307 a 308 a 309 a
possessio quæ qualis &c. 245 b 261 a 278 a 371 a 569 b 571 b 607 a 644 a
possessionis commodum quantum 211 a 236 b
possessiones alienæ quomodo per quos turbentur 210 b 211 a
possessor quis qualis &c. 106 b 175 a 197 a 208 b 209 a 211 b 243 b 366 a 437 a
possidens quis, qui pro possessore sit 220 b
possidentem immobilia non cauere 84 a
possidere quomodò quis aliquid dicatur 314 b
possidere se dicens, quandò professionem reuocet 207 b
posteriora an & quę prioribus anteferātur 50 b
potestas quæ quî non sit delegabilis 65 b
potior in pignore accipiendo quis 524 a
Pręcepta philosophis & iureconsultis communia quæ 37 a
præcepta quorum causæ non sunt, nisi sola Dei voluntas, qualia 39 b
prædium quî iudicetur dotale 613 b
prædij libertas quæ qualis 259 a
prædio oppignorato, etiam fructus oppignorati 518 b
prædia quæ qualia aut quid 257
prædia quæ quî diuidenda 293 a
prædiorum conducendorum discrimen quod quale 498 b
prædonis conditio seu actio quæ qualis 362 b 363 a
prædoni & iniusto possessori quid quomodò non imputetur 202 b
prædoni quid quî soluendum 43 a
præfecti prætorio authoritas quæ quanta 59 a
præfectis vrbi quales habendi ministri 59 b.
prægnanti quid quomodò permissum aut vetitum

titum 642 b
prælatus sinè consensu capituli an quid transigere possit 99 b
prælati ecclesiastici diuitiæ vndè præsumantur esse 609 b
præpositio quæ qui probetur, eiusq; forma qui obseruetur 401 b 406 a
præscribendo quis qui dispiciendus aut obseruandus 609 a
præscriptio quæ qualis 63 b 86 a 224 a 258 261 a 263 b 269 b 278 b 291 b 424 a 452 a 536 a 561 a 569 a
præscriptiones quę quales, quibúsve currant aut non currant 148 b 149 a 546 b 609 a
præscriptis verbis agere qui dicatur aut contingat 512
præsentando alicui qualis præsentans necessarius 60 a
præsentatio quæ cuius sit 440 b
præsentatio quæ qui facienda 437 a
præsentis pecuniæ quæ vbi sit vis aut ratio 287 b 316 b
præses inter domesticos suos an & qui iudicet 69 a
præsidis officium aut imperium quantum 60 b 62 a
præsides an agere aut contrahere possint 63 a
præstantissima iuris præcepta quot 31 a
præstare noxam quis quando debeat 280 b
præstatio pensionis an & qui obliget 560 b
præsumptio quæ qualis & quotuplex 81 b 141 a
prætorum licentia quæ qualis 73
præuentio quæ qui fiat 169 b 170 a
pragmatici qui quales 31 a 81 a
precarium quod qui expiret 496
precarium an & qui loco rei fungatur 198 b 199 a 200 a 477 a
precium quod qui statuendum aut dispiciendum 448 b 549 a
precij actio & diminutio q̃ qualis 501 b 502 a
precij aut pecuniæ quis vbiuis respectus 495 b
precio & sorte receptis, an & vsuræ petantur 494 a
primis per vltima derogari 334 b
princeps an iuris ordinem teneatur seruare 50 a
principis aut sint subditorũ suorum bona 208 b
principis priuilegia an vxori communicentur 48 a
principis solius quid sit 145 a
principem legibus solutum esse 50 a
principem qui leges facere possit, qualem esse oporteat 50 a
principes an quam iuramenti gratiam faciant 85 a
principes qui in iudicio conueniendi 77 a
principum quorum leges quales aut quanti ponderis 372 a
principes ad contractuum suorum obligationem teneri 94 a
principes leges condere 50 a
principia scientiæ alicuius nósse, aut nescire, quale 30 a
prior quis cui præferendus 530 b
priorem aut posteriorem esse, cuius aut quorum maximè intersit 534 b
priores qui quid quomodò habeant 99 a
prioritas quæ quantum habeat iuris aut momenti 353 b 524 607 b
priuati iuris partitio 44 b
priuatorum compendia an & qui tantùm iudex curet 543 a
priuilegium quod quale &c. 169 b 412 a 583 a 621 a 623 a 633 a
priuilegio quo quis propter quem vtatur 279 a 270 b 611 a
priuilegia quæ qualia aut quanta &c. 57 b 58 a
priuilegiaria venditoris causa quę qualis 486 b
priuilegiarius an priuilegio contra priuilegiarium vtatur 149 b
probationes quæ quales &c. 45 a 56 b 149 a 152 b 304 b 400 b 404 a 569
probatum an reprobandum 132 b
proconsulum officium quale 60 b
procurator quid agat, ferat, obtineat &c. 81 a 99 a 114 a 119 a 121 b 122 123 b 128 a 333 a 371 b 443 b 444 a 448 a 521 a 540 a
procuratoris officium, gesta, conditio &c. 113 b 114 a 142 b 179 b 346 b 347 a 394 b
procuratori quid quomodò agendum aut ferendum &c. 124 a 341 a 346 b 439 a 444 a 601 b
procuratorem falsum furti teneri 347 a
procuratorium quod cur non valeat 119 a
producere aduersarium, quid 91 b
profectitia quæ cui quærantur 612 a
profectitium peculium quid 417 a

professio quæ quanta 6 b
progressus cui°, à quo quî possit impediri 144 a
prohibens conditio quæ qualis 250 a
prohibita alienatione, an prohibeatur & pignoratio 526 a
prohibitio quæ qualis 132 a 158 b 465 a
prohibitionem qui suam quis condonare nequeat 64 b
prohibiti qui quò cur minimè admittẽdi 114 a
prohibitis agere, non prohiberi defendere 78 a
prohibito cui quæ dentur remedia 643 a
prohibitus substituere, quid aut quomodò per nuncium agat 402 a
prolixitate qui potiùs quàm breuitate offendantur 7 a
promissi nudi necessitas seu authoritas quæ 447 a
promissio quæ qualis &c. 87 b 141 a 296 b 379 a 428 b 502 a 541 b 591 a
promissione sua quomodo quis licitè exoneretur 629 a
promissionem vltra vires, vim nõ habere 148 a
promissiones quæ qui & an irreuocabiles 71 b
promissor quis quid agat aut ferat 88 b 529 b 614 b
promissorẽ, vno ex multis præstito, ad reliqua nihilominùs teneri 89 a
promittentem qui non tradit, pœnitentem videri 606 a
promittere & soluere, an & quî paria faciant 350 b
proprietarij & fructuarij differentia quę 230 b
proprietarij qualis in qualem colonũ potestas 235 a
proprietatis acceptio quotuplex 244 a
prorogare qui quomodò nequeant 167 a
prorogatio quæ qualis 71 162 b 166 b 167 a 180 b 325 b
protestatio quę cui, nè soluat, fieri possit 475 a
protestatio quæ qualis 155 a
prouocantis pœna quæ qualis 281 a
prouocationes ab Ecclesiasticis iudicibus ad seculares, Gallis receptæ 49 b
prouocatis quibus quid indulgeatur 75 a
Pubes an & qui testimonium ferre queat 577 a
publicam personam alij quærere 56 a
publicanis an remissio competat, & quando non competat 496 a
publicatione bonorum, quæ bona tãtùm compræhendantur 160 b 445 b
publicatis bonis patris, peculium filij non publicari 146 a
publicè gesta, an probabiliter ignota censeantur 407 b
publici & priuati iuris discrimen quod 44 b
publiciana an contra dominũ intendatur 222 a
punctorũ seu distinguendi ratio q̃ quanta 109 a
pupilla num tutori nubat 581 b
pupillares res qui vendendæ 147 a
pupillarium tabularum cura seu authoritas quę 191 a
pupillus an iurare & iuramentum deferre possit 332 b
pupillus an natura obligetur, & quandò capax sit doli 361
pupillus quandò aut ciuiliter aut naturaliter teneatur 382 b
pupillus quid sinè quo non queat 528 b
pupillus quis quo casu condemnandus 409 a
pupillus qui sinè tutore possit obligari 436 b
pupilli conditio quæ qualis 318 b
pupilli & ecclesię priuilegiũ quod quale 528 b 529 a
pupilli pater an à tutore vrgendus 586 b
pupillo num dolus tutoris noceat 408 b
pupillorum & minorum priuilegia 322 a 553 b
pupillis quid qua in re priuilegij sit 354 b
purgatio, quæ qualis 358 a 627 b
purgatio quæ quandò vel admittatur, vel non admittatur 88 a
Pythagoræ apophthegma 515 b
pythagoricis humani animi vndenam hausti dicantur 39 a
QVadrienniũ quibus qui detur 157 b 158 a
quadrimestre cur quibus non detur 436 a
quadruplo simplum inesse 140 b
quæ cur vbi nominatim dicenda 470 b
quærere qui quibus dicantur 631 b
quæri quid cui per quem quomodò negetur vel asseratur 120 134 a
quæsita quæ cuius aut qualia 51 a 317 a 458 a 610 a
quæstio quæ qualis 126 b 183 b 184 a 239 b 248 a 261 b 386 b 480 b 481 a
quæstionis alicuius caput nôsse, quale 29 a
quæstioni captiosæ num respondendum 576 a

quæ-

quæstionem omnem qui facilè qs absoluat 21 a
quæstiones q̃ quales 41 b 42 a 107 a 161 a 316
quæstores qui quales 386 b 610 b
qualitates domini tres, tribus legis partibus respondere 39
quanta hodie sciantur, veteribus ignota 32 a
quanta inter quæ distantia 605 a
quantillo numero quanta constent 130 a
quantitatis quæ vbi habenda ratio 289 395 b 489 a 570 a
quantum ex quo iure, & quî assumendum 27 a
quasi castrense peculium quid 416 b
querela quæ qualis 185 b 186 a 187 192 468 a
quibus per quos qui quæratur 322 a
quid fere quiuis hodie vel probet, vel damnet 16 b 17 a
quinquennales literæ quales 593 b
quinquennalibus vbi locus non sit 412 a
quinquennio querelam finiri 189 b
quis cui quibus in rebus præferendus 525 a 533
quo quibus iure vtendum 73 b
quod interest, quando possit peti, &c. 340 a
quotidie alia & alia emergere &c. 17 a
quot homines collegium aut populum faciant 110 a
quot menses quibus quî indulgeantur 568 a
quoto quis anno agere possit 124 b 125 a
RAthabitio quæ qualis 396 a
ratiocinationis cuiusdam Alciaticæ exclusio 89 b
ratione eadem, idem ius obseruari 284 b
rationes legum quarundam quæ 47 b
rationes quæ qui cedendæ 92 a
ratum mihi qui sit, non meo gestū nomine 131 a
ratumne pro parte aliquid habeatur 89 b
Receptio quæ qualis 106 a 145 378 a
recipiens quis qualis 144 b 349 b 383 a 395 a
recognitio quæ quoties facienda 93 a
reconductio quæ quomodo intelligatur 497 b 498 b
recredentia quid 119 b
rectores collegiorum quid quō habeant 99 a
redactūs & fructuum annuorum legatio qualis 229 b 230 a
redditio quæ quam liberationem inducat 94 b
redditus annui mobilibus an immobilibus annumerandi 419 a
redhibitio quæ qualis 541 a 542 a 546 a
reditune domini reuocetur procurator 450 b
refectionis cui quis vel obligetur, vel non obligetur 598 a
regaliæ ius apud Gallos quale 49 a
reginas regum priuilegijs vti 48 a
regis authoritas quanta 50 a
regressus quis cui in quem non sit 333 b
regula quæ qualis 423 a
relegati qui quales, quæve amittant aut non amittant 155 b
religiosis mendicantibus quid vel licitum vel illicitum 426 a
relinquendi verbum quò spectet 111 a
relocatio quæ qui facta intelligatur 497 b
remedium quod quale 93 b 150 a 220 a 620 a 643 a
remissio quæ qualis 110 a 171 b 262 a 373 a 428 a 496 a 501 b
remittens quis qualis 197 b 370 a
renascens, in fructu sit, an non sit 618 b
renuncians quis qualis 110
renunciatio quæ qualis 367 a 388 a
repetitio quæ qualis 190 a 352 b 353 a 510 b
replicatio quæ qualis 330 a 421 a 630
repræhensio quæ quam quibus sit facilis 7 b
reprobatum, an probandum 142 b
resp. obi nummi ratio quæ qualis 397 b
reputatam inter expensas etiam gratis facta 185 a
reputatio quæ qualis 191 a 397 b 398 a
res quæ qualis &c. 68 b 108 a 235 b 243 312 b 313 a 466 b 596 a
reipub. a Cicerone descriptæ leges vndè 36 a
reipub. potius quam scholæ quibus inseruiendum 13 a
reipub. salutem legibus niti 14 b
rei vitiatæ commodatio quæ qualis 390 a
rem aliquam qui vnde alteri contingat 118 b 250 b 389
recitare quid sit 65 b
re perempta, habita, integra, quid quomodo fiat 370 a 491 a 529 b
res quæ quales &c. 162 a 387 b 568 b 569 a
rerum copia ac ratio quæ qualis 8 a 437 b
rerum valor aut onus quantum 5 a 280 b
rescissio quæ qualis &c. 194 a 607 a
rescripta quæ qualia 51 b 412 a
reseruationes quæ quandò expirent 70 b
resolutio contractūs cuius quæ qualis 469 b

respondere quid vbi reus teneatur 213 b
responsa quæ qualia 12 b 25 b
responsio quæ quò referatur 307 b
restitutio quæ qualis &c. 113 b 145 a 146 b 152 a 156 b 208 a 336 a 367 b 385 a 428 b 429 a 585 a 567 b 568 a 611 b
restituto minore, restitui & aduersarium 152 a
restitutus quis quomodò nūquam in posterum restituendus 147 a
retentio quæ qualis 221 a 389 a 637 b
retractûs ius quod quale 517 a
retrò quæ quomodò trahantur 115 b
retrò tracta, an præiudicent tertio 396 a
reuerentiæ cui quod pactum obsit 621 a
reuocans quis qua de re conueniendus 127 a
reuocantibus quibus quid vetitum 168 a
reuocata donatione, an reuocentur & fructus 346 a
reus quis qualis, quídve agat, ferat, habeat, &c. 164 b 168 a 480 a 571 a
reo quid licitum, vetitum, agendum &c. 88 b 92 b 162 a 207 b 285 b 393 b 571 a
reum eundem ad diuersos iudices non trahendum 310 a
reorum quid sit aut intersit 74 b 75 b 430 a
rex Francorum quid iuris in ecclesijs vacantibus habeat 49 a
Rhetores qualibus verbis aut vocabulis sua tradiderint 33 a
rhetoribus qualibus quî iurisconsulti assimilandi 19 b
Rixosi qui quales 81 a
Rogationes quæ quales 559 b 560 a
rogari quotupliciter contingat 559 b 560 a
roma quandò fuerit maximè latina 19 a
romæ conuentos exteros an ibì respondere oporteat 52 b 53 a 168 a
romæ num simonia locum habeat 388 a
romam esse patriam omnium 168 a
romano iuri nationes multas, etsi excusso iugo, adhæsisse 24 b
rotæ authoritate quid sequestri aut sequestro liceat 440 b
Rusticitas an excuset 69 a
rusticitati num parcatur 79 b
ruta cæsa quid sint aut significent 471 b
SAcerdotem alteri quærere 56 a
sacerdotes qui vndè distringendi 174 b
sacerdotum appellatio cur meritò iurisperitis tribuatur 21 a
sacerdotibus stipulari quî liceat 44 b
sacerdotes in publicis personis numerari 44 b
sacerdotium sufficiens qui censendum 411 b
sacerdotia quæ qui comparentur 388 a
sacra, humanis vsibus non inseruitura 272 a
salaria quæ quibus qui obtingant 66 b 67 a 94 a 499 b
sanguinis esus qualis 39 b
sapientiæ totius caput, Socrati quid 36 b
saracenum qui licitè fallas 141 b
saræ iudicium quod quale 37 b
satisdatio quæ qualis 84 118 b 540 a
satisfactio quæ quid valeat 392 b
sciens quis qualis 467 a 593 b
scientia quæ qualis & vbì necessaria 9 b 28 b 198 b 256 b 463 b 541 b
scioli Corasio qui cur dicti 605 b
sciri & nesciri quæ quomodò præsumātur 110 a
scopus iurisconsulti quis 13 a 16 b
scripta quæ qualia 6 b 20 b
scriptores qui quales 7 a 9 b 10 a
scripturę quę quales &c. 232 b 520 b 570 a 575 b
scriptos de iure libros an vel longæuissimus legere possit 8 a
scriptúsne an legitimus hæres conueniendus 109 b
secularibus quî de spiritualibus iudicare liceat 578 b 579 a
secundi cōstitutione an primus reuocetur 121 b
sedendo iudicem iudicare debere 61
semisses vsuræ quæ 555 b
senator quomodò filius aliquis à patre suo dicatur 51 a
senatûs appellatio quorum sit 47 a
senatûs authoritas quanta 47 a
senatusconsulto cui quid debeat sexus fœmineus 427
senatusconsulta vndè facta 35 a
senatui legis condendæ copiam esse 47 a
senibus quid boni senectus adferat 22 a
sententia aut sententiæ quæ quales &c. 53 b 61 70 a 72 a 115 117 140 154 a 161 b 162 a 163 a 176 a 179 b 186 191 b 209 a 222 b 274 a 277 a 282 b 283 a 329 b 330 b 336 a 417 b 422 b 443 a 520 a 551 b 552 a 642 b 644 a

sen-

ſententiam ſuam prioré quî honeſtè relinquere quis poſſit 21 b
ſententiæ vbi duæ ferendæ 220 a
ſententijs ac rebus abundare etiam verborum parcos 8 a
ſentiendum potiùs cum multis, quàm ſolum ſapere videri velle 35 a
ſequeſter quis qualis, ſeu quid poſſit aut debeat 143 a 438 a 440
ſequeſtratio quæ qualis 82 a
ſequeſtratis è fructibus alendus quis 82 a
ſeruitus quæ qualis &c. 60 a 247 a 250 251 255 a 267 b 268 a 270 b 271 b 272 a 279 b 280 a
ſeruitutis ius &c. 247 a 253 a 275 a
ſeruitute qua quæ contineantur 260 a
ſeruitutes quæ quales aut quot &c. 241 b 248 a 251 252 a 254 b 256 a 258 a 261 b 262 b 263
ſeruus quis qualis, aut quæ eius ratio &c. 286 b 528 b 417 a 439 a 634 a
ſexaginta dies cui dimenſioni præfixi 468 a
ſexus quis quid cui ſenatuſconſulto debeat 427
Sibi ius dicere, quî licitum aut illicitum 140 a
ſignatura quæ qualis, aut num gratiam faciat 574 a
ſimonia num Romæ locum habeat 388 a
ſimplariæ venditiones quæ 546 a
ſimplum duplo aut quadruplo ineſſe 140 b
ſimpulum quid 546 b
ſingularitas in ſentiendo aut iudicando, an laudabilis 34 b
ſingulariter aduerſum omnes ſentire, quàm ſit pernicioſum 40 b
ſingulatim quid nôſſe, quanto præſtet quàm generatim 29 b
ſingulorum nô eſſe, vniuerſorum quæ ſunt 56 b
Socer mariti à ſocero vxoris vbì quomodò diſtinguendus 593 a
ſocer quis quid habeat priuilegij 593 b
ſocietas quæ qualis 302 b 303 a 454 a 456 a 459 b
ſocius quis qualis &c. 266 a 272 b 454 458 a 460 a
ſocij qui quid inuicèm iuris aut oneris habeant 360 a 458 b
ſociorum communio aut conditio quæ qualis 404 b 458 a 460 a
ſocrates quem cur execratus 31 b
ſocraticus diſputandi mos quis 350 a
ſolennitates quæ quales &c. 138 b 225 a 294 b 304 b
ſolennitatum quarum vis quæ 111 b
ſolicitudo lucri captandi & damni vitandi, quî differant 630
ſoli & ſuperficiei diſcrimen 251 a
ſolidam pœnam petenti, exceptionem pro parte, obſtare 89 a
ſolon de parricidio cur legem non tulerit 46 b
ſoluendum quid cui, etiam ſeruo, prædoni & intruſo 439 a
ſoluens quis qualis 137 a 219 a 352 a 354 a 363 a
ſoluendò præſumi quis quomodo poſſit 81 a
ſolui quid pro quo, quî poſſit aut debeat 311 b
ſoluti ratio quæ qualis 353 a 363 a
ſolutio quæ qualis &c. 80 b 197 a 229 b 230 a 281 b 318 b 319 a 353 a 354 a 374 b 375 a 376 b 386 b 397 b 416 b
ſolutum quod quale &c. 299 a 346 b 348 a 355 447 b
ſolutionis ratio, locus, &c. quæ qualis 346 b 350 a 373 a 540 a
ſoluturus, an datis fideiuſſorib⁹, liberetur 540 a
ſororem, fratris appellatione comprehendi 104 b
ſororem fratri nubere quandonàm decuerit 27 b
ſortis ſolutio quæ qualis 377 b
ſorte recepta, an vſuræ & fructus petantur 494 628 a
ſorte vbì vtendum 292 a
Spadonis & caſtrati differentia in iure quæ 586 b
ſpeciale mandatum vbi cur neceſſarium 151 b
ſpeciei quæ vbi ſit ratio 294 a 570 a
ſpecioſæ perſonæ quæ, & quid habeant priuilegij 332 a
ſpem emi, reique loco eſſe 463 a
ſpirenſe Decretum ſub Carolo V. quod quale 205 a
ſpiritale ius non vendi 465 a
ſpiritales cauſæ quomodò ad iudices ſeculares deueniant 573 b
ſpoliatus quî reſtituendus 218 a
ſponſalia quid ſint 579 a

sponsi de præsenti qui 602 a
sponsos inter donatio qualis 602 a
spurius cui alendus 641 a
spurijs ius canonicum fauere magis quàm ciuile 53 a
spurij neque patrem neque matrem sequentes, qui 53 a
spurijs qui succedant 53 a
spurios suam quosque matrem sequi 53 a
Stare quis cui debeat 504 b 505
statuta quæ quibus derogent 50 b
statutorum aut rationum liber quî edendus 92 a
stellionatus crimen quî committatur aut contrahatur 523 b
sterili fœminæ an sit dotis priuilegium 586 b 587 a
sterilitas quæ qualis 496 a 499 a 587 a
stipulans quis cui stipuletur 597 a
stipulatio quę qualis &c. 44 b 56 a 314 b 456 b 460 b 485 b 490 b 560 a 572 a 585 b 596 a
stoicorum de scientijs quæstio, iurisprudentiæ quî applicanda [illegible] b
strepitu verborum inani ferri aut vti, quale aut cuius sit 20 a
stylus adolescentiæ quanquàm profusior, quî tamen laudetur 22 a
Sua ferè quenque alienis anteponere 32 b
subdelegatus an & qui subdelegare queat 269 a
subhastatio quæ qui facienda 147 a
subscribentis quę vbi sit ratio aut cōditio 399 b 400 a
substitutio quę qualis 147 b 188 a 443 b 475 b
substitutionis ius cui detur 232 a
substituto qui per quid caueatur, quídve ei liceat 83 b 269 a
subtilitates quæ quales 25 b 26 a
succedendū ne sit in stirpes, an in capita 204 b 205
successor quis qualis &c. 159 a 184 b
suffragium patris qua in re filio prosit 129 b
summa quæ cui insit 103 b
summa quæ quî definienda 220 b
summatim & de plano, vbi & quandò cognoscendum 304 b
sumptus qui quomodò fieri præsumendi 135 b
sumptuum subductio quæ qualis 615 a
supellex ipsa iuristica an iurisconsulto sit satis 18 a
superficies an & quî oppignoretur 523 a
superficies & solum quid contineant 251 a
superficiei seruitutes etiam solo deberi 266 b
superueniens ius an actori proficiat 420 b 421 a
suppletio legitimæ num contra legatarios petatur 193 b
supplicatio quæ vbi tantùm licita 112 b
supplicationibus vbi pro appellationibus vtendum 59 a
surrogata actio qualis 88 b
surrogatæ rei natura quæ 334 b
surrogatarum actionum natura qualis 197 b
suspendi appellatione sententiam 115 b
suspicio quæ qualis 163 b 523 a 582 a
suspectus de fuga quis quomodò capi queat 83 a
Syluæ cæduæ lex aut conditio qualis 617 b
synallagma quid 512 b
syndicus quis quo qua in re non indigeat 129 a
TAberna pignorata aut vendita an & merces comprehendantur 465 b 526 b
tacens quis qualis 308 b 416 a 613 a
taciturnitatis quale ius aut periculum 416 a
tartari cuinam orbis imperium attribuant 45 b
Temperationes quæ quales 33 b 34 a 544 a
tempus quod quale &c. 48 b 89 a 116 a 136 b 319 a 428 a 588 a 615 b
tēporis vbi quanta vel sit vel non sit ratio 374 b 526 b 530 b
temporalia quæ sunt, quî sint & perpetua 189 b
terminus quis qualis &c. 86 b 182 b 603 a
terminos mandati egrediens, quousquè actionem habeat 442 b
territorium quibus non sit 229 b
tertia persona quid quomodò in iudicio impediat 196 a 218 a
tertius quî impediat executionem inter duos 629 b
tertiæ personæ quæ qua in lite habenda ratio 386 b
testamentum quid vocetur 453 b
testamento falsi arguto, omnia in pristinum statum reponi 299 a
testamento rupto, tabulas pupillares non rumpi 191 a
testamenta quî facienda 548 b
testamentaria confessio qualis 571

testario quæ qualis 82 a 459 b 473 a 483 b
testatori quid quomodò liceat aut non liceat 302 b 303 a
testis quis qualis 81 b 170 b 575 b
testi causam sui dicti reddendam 111 a
testi quomodò viaticum computandum 425 b
testes an de futura fide interrogari possint 285
testes an ex numero æstimandi 575 a
testes an per scripturam deponere possint 576 a
testes infames qui quò aut ubi impunes 117 a
testes prohibiti qui quando admittantur 576 b
testes quandò iurentur 575 b
testes qui quibus de rebus quò testaturi 162 a
testes qui quales esse debeant 573 b
testium ac instrumentorum differentia 570 a
testium minus dignorum testimonium qui valeat 60 a
testium numerus qui refrenandus 575 a
testium vis quanta 520 b
testibus crimina falsa obijciens, an iniuriarum actione teneatur 75 a
testibus, dicti sui rationē esse reddendam 197 a
testibus quid cur ferendum aut non ferendum 75 a
testibus quì vel impunè vel non impunè crimina obijciantur 81 b
testibus quibus qui potiùs credendum 163 a
testibus quot qui quomodò vtantur 73 b
testimonium quod quale 573 b 576 a 577 a
testimonij dicendi ius quibus non sit 56
Thaleti, deorum plena esse omnia 16 a
tharsen Paulus cur à Castrensi reprehensus 580
theophrastus cur Platonem meritò reprehenderit 23 a
theoremata quæ qualia 29 a
Tigni alienis ædibus iniūcti ratio quæ cui danda 210 b
titanum è genere homines iuxta Platonem qui 39 a
titulus aut tituli qui quales &c. 195 a 196 b 214 a 222 b 276
titulo probato, bonam fidem præsumi 222 b
tituli ne duo ad idem sacerdotium impetrandi 410 b
titulos aliquot iuris probè nôsse, an iurisperito debeat esse satis 29
Torquatorū inter se, patris ac filij qualis actio 448 a
toto vni legato, parte alteri, an pars adempta dicatur 239 a
totum vsu partis non præscribi, sed retineri 244 b
Tractus futuri temporis an ad iudicem pertineat 556 a
tradita quæ, cui intelligantur tradi 601 b
traditio quæ qualis 493 a 482 b 606
traditione, non contractu, dominium transire 491 b
transactio de re iudicata quandò aut quì futura 112
transactio quæ qualis 109 a
transitus dominij quî fiat 491 b
translatio quæ qualis 318 a 484 a 607 a
tria quæ quò necessaria 613 b
tributa quæ per quos soluenda 633 a
tributorum expensa quî compensetur 638 a
trientes vsuræ quæ 555 b
triginta anni qua in querela cui perferēdi 468 a
triginta annorum præscriptio quæ qualis 536 a
triplex esse dominium 551 a
triticum nauibus impositum, cuius esse putetur 504 b
tritici nauibus impositi differentia quæ qualis 504 b
Tullio ne Athenas quidem ipsas magis Atticas fuisse 19 a
turbam quot homines faciant 130 a
tutor an iuret, iurareve cogatur 341 a
tutor an pupillam ducat 581 b
tutor pro pupillo agens, quid priuilegij habeat 435 b
tutor quid queat aut nequeat 98 b
tutoris & curatoris discrimen qua in re quantum 64 a
tutoris exactio aut solutio quæ qualis 478 b
tutores insolidum conuentos, sine cessione agere 287 a
tutoris quid sit 58 b 586 b
tutori quid vndè conducere vetitum 507 b
tutori vndè suæ diuitiæ 610 a
VAfris seu astutis quęstionibus quî respondendum 576 a
valere iudicium in præsentem, etiam non citatum 152 a
valere vt potest, si non valet vt debet, quid 103 b

valoris nummorum crescentis aut decrescentis modus aut lex qualis 587 b
vasallus quis qualis &c. 236 a 256 a 510 b 615 b
vasalli ad beneficium restituti conditio qualis 418 a
vasallo an suus ostendendus titulus 214 a
vbertas nimia an precium augeat 501 b 502 a
Vectigalis fundus an & quomodo possit diuidi 301 b
vectores in naui, an recuperando nauis damno obnoxij 404 a
velleianu quod quale 105 a 415 b 427 429 a 432 b
venari in alieno agro an licitum 267 a
vendens alienam rem, an ad precium agat 550 a
vendentibus duobus sub pacto redimendi, an vni sit liberum redimere 474 a
vendere compulso quid quomodò agendum 219 b
vendere duobus vnum aliquid diuersim, quid sibi velit 523 b
vendi prohibitum si vendatur, num eius transferatur dominium 538 b
vendita hæreditate, num ius substitutionis veniat 475 b
vendita re, si non tradatur, ad id quod interest agi 481 b
venditio quæ qualis &c. 144 b 347 a 466 b 467 a 478 a 486 a 549 a
venditionis verbo quid contractûs veniat 526 a
vendito seruo post euicto, quæ cui vnde præstanda 341 a
venditor quis qualis aut cui obnoxius 470 b 473 b 482 483 b 484 b 491 b 493 a 552 a
venditoris fideiussor num eum teneat 550 a
venditorem nisi re perfecte tradita, non agere 436 b
venditum, quo iure ad venditorē redeat 474 b
venire cum sacco, quibus vbi non liceat 351 b
ventæ quid 227 b
ventris inspiciendi titulus quis qualis 642
verbalis oblatio quæ qualis 478 a
verba quę qualia &c. 11 b 12 a 33 77 b 107 b 103 a 520 b
verborumne, an rerum, magis habēda ratio 5 a
verborum nouorum quanta necessitas & vtilitas 33 a
veritas an ob vllius inuidiā derelinquenda 8 b
veritati quibus quantoperè inhærendum 32 b
veritatem gloriæ aut pecuniæ qui posthabeant 31
veritatem, non vanam gloriam, iurisconsulto spectandam 13 a 22 a
verres quî prædam omnē in se aduerterit 506 a
versandum in foro iurisperitis quî sit 16 b
versum in commodum quid quomodò dicatur 425 a 426 a
vestes seruiles, vtrùm seruorum an dominorum sint 420 a
vestimenta quæ qualia & quot 95 b
vestis ex lana linoque confecta, quî olìm habita 39 b
vestita conuentio quæ 95 b
vestita pactio quæ 95 b 96 a
vestium quarum quanta apud Iuristas differentia 420 b
veteres qui à quibus hodiè frustrà carpātur 15 b
veteribus vbi tutius quam neotericis adhæreatur 515 b
veterum industria quò quibus conducat 16 b
veterum iurisperitorum studia cur ieiuna 9 a
veterum vigilijs quid debeatur 18 b
Vi quibus in quos vti liceat 285 b 286 a
via quæ cui vnde præstanda 490 a
via quæ cuius in agrum transferenda 267 a
viæ definitio quî supplenda 265 a
viæ & itineris discrimen quod 104 a
viæ latitudo quanta 265 a
via concessa, totum fundum seruire 267 b
via iter & actum compræhēdi 253 a 265 a
viatici taxatio quę cui quomodò faciēda 425 b
viatoribus quibus qui & an credendum 59 b
vicarij qui quibus & vnde quomodò statuendi 61 a
victum, præsumi malè litigâsse 554 a
victus quis, quomodò de falso posteà possit agere 204 a
vidua quæ qualis 420 b 580 a 629 b
viduam ignobilem quæ nobili nupta fuerit, nobilem manere 58 a
viduæ quæ qui suis priuilegijs destituantur 57 b
viduarum priuilegia quæ 57 b 58 a
vigiliæ veterum an nouorum gratia reijciendæ 18 a
villane cōtumacis à Iudice rectè diruatur 303 b

vnde-

vindemiæ pendētis emptio aut ratio quę 490 a
vindicandæ rei quæ quibus & quomodò sit copia 219 b
vindicāti rem an opus sit precium offerre 219 b
vindicatio quæ cui detur 589 a
vindicationem, re subsistente, dari: perempta autem, quid agatur 209 b
vindiciarum causa quo alio nomine vocetur 119 b
vinum adhuc nascendum, quî vel ematur, vel soluatur 467 b
vini degustatio quæ quid sibi velit 478 b
vini effusio quæ cui licita 491 b
violētus poss. ssor an possessione iuuetur 571 b
virtus aut bonitas cur tantoperè iurisconsultis necessaria 14 a
vitia an in contractibus tacenda 260 b 261 a
vitia rei vendendæ num celanda 482 b
vitiosæ rei scienter aut ignoranter venditæ differentia quæ 483 b
vitium rei venditæ, quid quibus negocij facessat 541 a
Vlpiano pauciora esse iuris vocabula, quàm negocia 17 a
vltima derogare primis 334 b
Vniuersale iudicium an à singulari separādum 421 a
vniuersitas an denunciatione syndico facta, euocetur 459 b
vniuersitas an & quî dolum committat 143 b
vniuersitas quæ qualis aut quid possit 128 b
vniuersitatis conuocatio quæ quî facienda sit, aut sufficiat 129 a
vniuersitati dicta, singulos non respicere 56 b
vnius an duo sint patrimonia 295 b
vnius anni vnum esse fructum 619 a
vnum aliquem se omnibus præferri velle, quale quid 35 b
vnum aliquid diuersis diuersim vendi, quale sit 523 b
vocabula quæ qualia 33 a 212 b 227 a
vocare in ius quid sit 76 a
vocari in ius & citari, quomodo differant 183 a
vocatio quæ qualis &c. 76 b 182 a 640 b
vocatis quibus quî liceat non comparere 72 b
vocibus ac verbis qui potius, quàm rebus ac sententijs studeant 10 b
voluntas quæ quibus aut vbi pro ratiōe sit 47 a
voluptuariæ expensæ quomodò restituendæ 425 b
voluptuarias impensas non reddi 260 b
voluisse ne dicendus, qui nil fecerit 315 a
Vrbana prædia quæ 257 a
Vsuarij & vsufructuarij & beneficiarij collatio 496 b
vsucapio, quarum tantùm rerum sit 263 a
vsucapionem an lis contestata interrumpat 210 a
vsucapione prohibita, an fructus lucretur possidens 607 a
vsufructuarius num æri alieno obstringatur 232 b 233 a
vsufructuarius omnium bonorum an debito obligetur 592 b
vsufructuarij ius & conditio 218 b
vsufructuario quod impensarum onus incumbat 228 a
vsufructuarij quæ sint 227 b
vsufructu legato aut promisso, quid contineatur 227 b
vsura quî ex pignoris fructibus contrahatur 398 b
vsuræ quę quales &c. 96 a 174 a 325 b 555 b 556 b 557 b 558 b 567 a
vsurarum consuetudo quæ vbi spectanda 555 a
vsurarum odio quid cui edendum 92 b
vsurarum præstatio quid probet 56 b
vsuris receptis etiam sortem peti posse 494 b
vsurarum restituendarum an hæredibus onus incumbat 296 a
vsurarum tractatio legúmne an canonum sit 556 a
vsuras pro dote non soluta deberi 583 b
vsusfructus an diuidatur 248 a
vsusfructus an vendi possit 590 b
vsusfructus quî expiret 243 a
vsusfructus qui legetur 231 a
vsusfructus quis, quot annos habeat 231 a
vsusfructus quot annis præscribatur 224 a
vsusfructus quotuplex 227 a
vsúsfructûs æstimatio quæ qualis 231 a
vsusfructûs alternis annis legati ratio quî facienda 242 b
vsúsfructûs cautiones quot 249 b
vsúsfructûs legati dies quandò cedat 241 b
vsûsfructûs legatione quid contineatur 232 b

vsus num vendi aut locari possit 248 b
vsûs aut vsûsfructûs vocabulo quid contineatur 227 a
vsûs indiuidui in diuidundo modus aut ratio qualis 302 a
vsûs momentum quantum 20 a
vsum de fructu deduci 247 b
vsu etiam dominium contineri 247 b
vsu fundi quid contineatur 248 b
vsu partis retineri totum, non præscribi 244 b
vsu partis, totum retineri quî intelligendum 278 b
Vtendo quî furtum committant creditores 396 b
vtile dominium quid 226 a
vtilia potius quam subtilia quibus tractanda 23 a
vtilne directa, an directę vtilis pręferatur 125 a
vtilis actio quid 437 a
vtilitas quæ vbì nec æstimanda, nec attendenda 489 b
vtilitatem à natura, lege & ratione seiungere quale 31 b
vtiliter agi non posse, nisi ab agente impletum 509 a
vtiliter cœpisse, quibus vbì aut quò sufficiat 432 b
Vulneratus aliquantò post vulnus moriens, quî mortuus censeatur 284 b
vulnerati à pluribus & occisi qualis habenda ratio 286 a
vulnerati mors quî dijudicanda 282
Vxor an adulterum deferat 630 b
vxor an locatiôi à marito factæ alligetur 627 a
vxor quod emit viri sui pecunia, cuius sit 611 a
vxori ægræ quid debeatur 139 a
vxori dotem quam legatum malenti, quid vnde soluendum 295 b
vxorem quî ducere liceat filio 52 a
vxoricida num dotem lucretur 619 b 620 a
XEnodochijs quæ quî competant seu obueniant 609 b 610 a
xenophontis de constantia Herculis elogium 32 b
ZAsius quam æquam sententiam impugnet 214 b
zasius quid contra veteres quomodò senserit 415 b
zasij nota 352 b laus 361 b
zenonem quî Cicero imitatus 34 a

AVTHORVM SEV INSIGNIVM PERSONARVM, QVORVM ET QVARVM PRAECEDENTI IN OPERE AVTHORITAS VSVRPATVR, AVT saltem qualiscunque mentio fit, succincta assignatio.

Abbas
Abrahamus
Accursius
Adamus
Adrianus
Aemilius Fer.
Africanus
Albericus
Alciatus
Alexander
Alexan. Seuerus
Amphyctiones
Angelus
Antoninus
Anto. Augustinus
Antonius Vacca
Aquilius
Archidiaconus
Aristo
Aristobulus
Aristoteles
Azo
Baldus
Barbatius
Baro
Bartolus
Benedictus aut Benedicti
Bonifacius
Budæus
Bulgarus
Butrius
Cælestinus V.
Cæpola
Cæsar
Caius
Carolus V.
Cato Celsus
CHRISTVS
Cicero
Clemens V.
Connanus
Constantinus
Corasius
Crassus
Crinitus
Curio
Curtius
Cynus
Decius
Domitianus
Duarenus
Dynus
Ennius
Fabricius
Felinus
Ferretus
Flaccus
Florianus
Franciscus Aren.
Fulgosius
Galenus
Gellius
Gofridus
Guido Papa
Gulielmus
Gulielmus Cuneñ.
Haloander
Hannibal
Hercules
Hermol. Barbar.
Herodianus
Hippocrates
Homerus
Hugolinus
Iabolenus
Iason
Imolensis
Innocentius
Iohan. Andreæ
Iohan Batalardus
Iohan Bulgarus
Iohan. Burrig.
Iohan. Faber
Iohan. Gallus
Iohan. Gloss.
Iris
Irnerius
Ismael
Iulianus
Iustinianus
Iustinus
Labeo
Lazarus
Longouallius
Lucilius
Lucius
Ludouicus Roma.
Lynceus
Mahumetes
Marcus
Marcus Antonius
Marcianus
Martinus
Mathesilanus
Maxentius
Molinæus
Moses
Neratius
Nero
Nicolaus Neap.
Oldradus
Offredi
Pacuuius
Panormitanus
Papinianus
Paulus Apostolus
Paulus
Paulus Castr.
Piso
Placentinus
Plato
Plutarchus
Pompeius
Pomponius
Quintilianus
Rebuffus
Saluius Iulianus
Salycetus
Sara Socynus
Socrates
Speculator
Thales
Venuleius
Vitellius
Vlpianus
Theophrastus
Xenophon
Zasius
Zeno.